ZEGERI BERNARDI
VAN ESPEN
JURIS UTRIUSQUE DOCTORIS,
& SACRORUM CANONUM Professoris
in Academia Lovaniensi,

OPERUM,

Quæ hactenus in lucem prodierunt,

PARS TERTIA;

COMPLECTENS

JURIS ECCLESIASTICI UNIVERSI,

Hodiernæ Disciplinæ præsertim Belgii, Galliæ, Germaniæ & vicinarum Provinciarum accommodati, Tertiam Partem:

CUM ADDITIONIBUS, QUÆ IN SUPPLEMENTO EXTABANT, suis locis diligenter insertis.

LOVANII,
SUMPTIBUS SOCIETATIS.
ANNO M. DCC. XXXII.

Cum Approbationibus, ac Permissu Superiorum.

INDEX TITULORUM ET CAPITUM

Partis Tertiæ

DE JUDICIIS, DELICTIS, ET POENIS ECCLESIASTICIS.

TITULUS PRIMUS.

De Jurisdictione Ecclesiastica in Civilibus.

TITULUS II.

De Causis Ecclesiasticis.

TITULUS III.

De Jurisdictione Criminali.

TITULUS IV.

De Delictis Ecclesiasticis.

TITULUS V.

De Judicibus Ecclesiasticis, & Arbitris.

TITULUS VI.

De Ministris Curiæ Ecclesiasticæ.

TITULUS VII.

De Instructione Causarum Civilium.

TITULUS VIII.

De Instructione Causarum Criminalium.

TITULUS IX.

De Sententiis, earumque executione.

TITULUS X.

De Appellationibus, & Recusationibus.

TITULUS XI.

De Pœnis, & Censuris Ecclesiasticis.

TITULUS XII.

De Exemptione à Jurisdictione Ordinariorum.

J U-

J U R I S ECCLESIASTICI U N I V E R S I

Pars Tertia.

DE JUDICIIS, DELICTIS, ET POENIS ECCLESIASTICIS.

TITULUS PRIMUS.

DE JURISDICTIONE ECCLESIASTICA IN CIVILIBUS.

CAPUT PRIMUM.

Quæ fuerit jampridem Episcoporum auctoritas in dirimendis Causis Laicorum.

1. *Apostolus modum litigandi Corinthiorum redarguit.*
2. *Quod quæstiones ad tribunalia Infidelium judicandas deferrent.*
3. *Loquitur Apostolus de Actore, non de Reo.*
4. *In quo consisteret vitium Corinthiorum.*
5. *Primum argumentum Apostoli, quo ostendit indignum esse, ut Fideles ad tribunalia Infidelium recurrant.*
6. *Secundum argumentum Apostoli.*
7. *Vult in dirimendis sæcularibus judiciis* contemptibiles *constitui; & qui* contemptibiles?
8. *Non simpliciter, sed comparative hos Judices constitui vult.*
9. *Mens Apostoli erat, ut Sapiens aliquis è Fidelibus constitueretur, qui quæstiones dirimeret.*
10. *Ut hic tanquam arbiter quæstiones determinaret.*
11. *Desiderabat Apostolus, ut à forensibus litigiis abstinerent.*
12. *Quis ex mente Apostoli* Sapiens *dicatur.*
13. *Qua ratione ex sensu Apostoli quæstionibus, & causis civilibus componendis Episcopis merito intenderint.*
14. *Sanctus Augustinus se illis impendit, ut Apostolico monito obtemperaret.*
15. *Etiam S. Ambrosius se hisce impendit.*
16. *Imperatores Christiani desiderarunt, ut quæstiones inter Fideles ab Episcopis componerentur.*
17. *Constantinus Magnus permisit litigantibus ad Episcoporum judicium provocare, rejectis Magistratibus civilibus.*
18. *Arcadius Imperator similiter indulsit, ut litigantes ex* mutuo *consensu judicium Episcopi tanquam arbitri experiri possint.*
19. *A decisione Episcopi sic electi provocari non poterat.*
20. *Litigantium altero recusante, causa ad Episcopos trahi non poterat.*
21. *Ad leges permittentes litigantibus recurrere ad Episcopos respexit S. Leo consulens Pœnitentibus, ut ad Episcopale potius quam sæculare judicium recurrant.*
22. *Episcopi potius* arbitri *quam Judices constituebantur; idque de consensu utriusque litigantis.*
23. *Extravagans permittens litiganti* altero reluctante *expectare Episcopale judicium, apparet non posse Constantino attribui.*
24. *Hac Extravagans vult sententias Episcoporum* inviolatas *servari.*
25. *Cur tanta tribuatur auctoritas Episcoporum sententiis?*
26. *Hæc Lex à nonnullis viris eruditis ut supposititia, rejecta, à Carolo Magno sub nomine Theodosii innovata, & confirmata.*
27. *Eam referunt S. Ivo & Gratianus; & probavit Innocentius III.*
28. *Vigore hujus legis licitum erat laico in quacunque*

que parte litis ad Episcopum causam traheret, etiam altero litigantium invito.

29. *Non licet à sententia Episcopi appellare.*
30. *Voluit Carolus Magnus in omnibus suis Ditionibus, & ab omnibus hanc legem servari.*
31. *Quis fuerit Caroli Magni in promulgatione hujus legis scopus?*
32. *Omnis Episcoporum auctoritas in causis laicorum tendebat ad conciliandam concordiam, & pacem.*
33. *Episcopi urgebant Principes, ut idem esset judiciorum forensium scopus.*
34. *Pleraque laicorum causæ civiles ad Episcopos deferebantur.*
35. *Quam extensa fuerit jurisdictio Ecclesiastica sæculo XIII. ostenditur ex Concilio apud Meledunum.*
36. *Causa civilis inter laicos ratione juramenti, spectabat ad Judicem Ecclesiasticum.*
37. *Hoc titulo omnes pene causæ ad Tribunal Ecclesiasticum devolvebantur.*
38. *Causæ testamentariæ ad Tribunal Ecclesiasticum spectabant.*
39. *Ratio illius erat, quod testamenta conficerentur coram Notario Ecclesiastico.*
40. *Per hoc plurimæ causæ Ecclesiastico Tribunali subjiciebantur.*
41. *Rectores Ecclesiarum poterant laicos, qui personas vel bona ipsorum læserant, ad Ecclesiasticum vocare.*
42. *Multo tempore in Gallia pæne solum fuit forum Ecclesiasticum.*
43. *Id ostenditur ex discursu Bertrandi Episcopi Eduensis nomine Cleri Gallicani coram Philippo Valesio habito.*
44. *Prætendit hoc omnem causam, in qua subest materia peccati, spectare ad forum Ecclesiasticum.*
45. *Ex hoc principio facile omnes causæ ad forum Ecclesiasticum trahi possunt.*
46. *Dicit Eduensis consuetudinem Ecclesiæ Gallicanæ esse, ut cognoscat de causis personalibus, & realibus laicorum.*
47. *Asserit hanc consuetudinem introductam ex voluntate litigantium eligentium Tribunal Ecclesiasticum.*
48. *Reflectit hic Eduensis ad Legem sub nomine Theodosii à Carolo Magno promulgatam.*
49. *Hæc consuetudo in contradictorio judicio dicitur confirmata.*
50. *Quare Ecclesia Gallicana ampliore jurisdictione utatur, quam aliæ Ecclesiæ?*
51. *Supplicant Prælati, ut Rex conservet eam jurisdictionem in causis laicorum.*
52. *Item, ut juxta Legem Theodosii à Carolo Magno innovatam, permittat litigantibus libertatem judicem eligendi.*
53. *Extensionem Jurisdictionis Ecclesiasticæ probat tractatus Guilielmi Durandi Concilio Viennensi exhibitus.*
54. *Consectaria ex antedictis.*

I. APOSTOLUS advertens inordinatum modum litigandi, & disceptandi super rebus temporalibus, inter Fideles Corinthios irrepere, eos in prima sua ad ipsos Epistola *cap. 9.* de duobus arguit.

II. Primo, quod quæstiones exortas inter ipsos ad prophana *Infidelium* tribunalia deferrent. *Audet* (ait) *aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, & non apud Sanctos?* id est, audet aliquis apud *iniquos*, seu infideles, & non apud Christianos, qui hic *Sancti* vocantur, *judicari*, seu judicio experiri?

III. Recte autem monet Esthius in Commentario ad hæc Apostoli verba, dirigi hunc Apostoli sermonem ad *Actorem*; cujus in potestate erat apud Ethnicum Judicem agere, vel non agere: non contra *Reum* qui compellebatur; cui nec integrum erat Judicem *Ethnicum* declinare, modo competentem.

In textu notatum est, Apostolum in prima sua ad Corinthios Epistola, serio monuisse Corinthios, ne quæstiones inter ipsos exortas deferrent decidendas ad Infideles, & una observatum fuit ex Guilielmo Esthio Apostolum ibidem loqui de *Actore*, non autem de *Reo*, qui ab adversario ad Tribunal Infidelium evocatus illud declinare non poterat.

In eandem sententiam hunc locum Apostoli interpretatus est sanctus Thomas: cum enim sibi objecisset huic textui Apostoli videri contrarium id quod dicitur in prima Epistola sancti Petri, *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi tanquam præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*, respondet. „ Pertinet enim ad authoritatem Principia judicare de subditis; est ergo contra jus divinum prohibere, quod ejus judicio non stetur, si sit *infidelis*: sed dicendum (ait) quod Apostolus non prohibeat quin *fideles* sub *infidelibus* Principibus constituti, eorum judicio compareant si *vocentur*; hoc enim esset *contra subjectionem*, quæ debetur Principibus; sed prohibet quod fideles non eligant voluntarie infidelium judicium.

Similiter in eundem textum Apostoli scribit Lyranus: Apostolus non prohibet hic fideles sub Principibus *infidelibus* constitutos comparere coram eis quando *vocantur*: hoc enim esset *contra subjectionem*, quæ Principibus debetur: sed prohibet, ne *voluntarie* recurrant ad Judices infideles in illis negotiis, quæ determinari possint per fideles.

Rectissime proinde notavit contra Cardinalem Bellarminum Guilielmus Barclajus in suo Tractatu de *potestate Papæ cap. 21.* „ nihil jubere Apostolum eo loco, quod Judicum infidelium Jurisdictionem & imperium in Christianos aut tollat, aut minuat, aut ei aliquo modo præjudicet; itaque Judicum illa constitutio, ad quos monet Apostolus, ut fideles causas suas deferant, nullo modo eximebat Christianos à subjectione & jurisdictione magistratuum Ethnicorum, sed tantum auferebat illi necessitatem interpellandi Judices infideles; cum haberent inter se *communi consensu* constitutos, quorum sententiis obortæ controversiæ componi poterant. Erant autem hi Judices revera *arbitri* sine imperio, sine prehensione, voluntariam tantum jurisdictionem exercentes, & ideo si vel refractarius Christianus, vel Ethnicus aliquis Christianum ad Judicem infidelem vocasset, nihil vocato profuisset Judicum illorum Christianorum authoritas, quo minus Ethnico Tribunali se sistere teneretur; teneretur inquam, *in conscientia* propter subjectionem quam superioribus jure naturali debemus. Hactenus Barclajus, qui ibidem idipsum fusius deduxit contra Cardinalem Bellarminum, aliosque qui ex hoc textu Apostoli prætendere videntur: primo Christianos per Judicum illorum constitutionem à jurisdictione Magistratuum Ethnicorum etiam in causis civilibus & politicis fuisse exemptos, nec eis in *conscientia* subjectionem debuisse. Quam sententiam ibidem refutat Barclajus, probans Christianos etiam in conscientia debuisse parere Magistratibus infidelibus eisque subjectionem debitam exhibere in licitis & honestis, quæ nullatenus Evangelio aut Christianæ Religioni adversabantur.

Idipsum non obscure significarunt sanctus Thomas & Lyranus, dum dicunt quod si fideles vocati ad Tribunalia *infidelium* se sistere renuissent, hoc fuisset *contra subjectionem quæ debetur Principibus*. Evidens autem est sanctum Thomam conformiter ad textum sancti Petri quem commentatur, loqui de debito, sive obligatione in *conscientia*, de qua & sanctus Petrus loquitur.

IV. „ Peccatum ergo Corinthiorum in eo erat (pergit Esthius) quod cum possent causam agere apud fideles, saltem, ut delectos arbitros, mallent apud infideles Judices experiri, non sine Ethnicorum scandalo, & Christianæ religionis injuria: nam eo vitia Christianorum detegebantur apud infideles, primum dissidia, deinde avaritia; tum injuriæ mutuæ.

V. Ut autem hujus recursus ad judicia infidelium indignitatem evincat & ostendat Apostolus, adjungit: *An nescitis, quoniam Sancti de hoc mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis,*

estis, qui de minimis judicetis? Quasi diceret: „ Cum sitis judices universales de maximis rebus judicaturi, ut per quos omnium impiorum vita condemnanda sit; an vos indignos censetis, qui præficiamini minimis judiciis? Veluti cum disceptatur de negotiis hujus sæculi plerunque frivolis, atque exigui momenti, certe extremo loco habendis à Christiano. " Ita Estius.

VI. Prosequitur argumentum Apostolus: *Nescitis quoniam Angelos judicabimus, quanto magis sæcularia?* id est, „ si judicaturi sumus Angelos, id est creaturam omnium præstantissimam, quanto magis digni habendi, qui inter nos de rebus infimis, ut sunt ea quæ spectant ad usum vitæ præsentis, judicemus? " ait Estius.

VII. Post hæc concludit: *Sæcularia ergo judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia illos constituite ad judicandum.*

Per *contemptibiles* hìc intelligit Apostolus, qui inter ipsos Fideles, sive in Ecclesia *minimi* habentur.

VIII. Nequaquam tamen absolute, & simpliciter vult similes dijudicandis ac terminandis *sæcularibus judiciis* sive quæstionibus esse præficiendos; sed *comparative* duntaxat ad infideles; docere volens, potius hoc agendum esse, etsi parum deceat, quam ut Christiani litigent apud infideles.

Unde sequitur apud Apostolum: *Ad verecundiam dico:* quasi diceret: Quod dixi de *contemptibilibus* constituendis ad judicandum inter vos, non dixi quod ita fieri debeat: sed ut ab eo quod agitis pudor vos avocet. Sic enim confugiitis ad profana tribunalia, quasi desint apud vos viri sapientes & honorati, qui causas vestras dijudicent. Quod vobis profecto *pudorem* incutere debet.

IX. Et hoc est quod sequitur: *Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?* Sensus est: Adeone non est vel unus sapiens apud vos, qui Fratrum inter se disceptantium causas possit judicando vel arbitrando, secundum jus & æquitatem dirimere?

Itaque hoc unum inculcare voluit Apostolus, ut si Fidelis quæstionem habeat de rebus etiam temporalibus cum alio Fideli, quæstionem non ad tribunal sæculare Ethnicorum trahat, sed alicui *Sapienti* inter Fideles sive Christianos quæstionem proponat, ut ipse eam determinet, & dirimat.

X. Licet enim eo tempore sub Imperatoribus Ethnicis Christiani non essent judices à Principe constituti cum potestate, uti recte notat Estius, poterant tamen eligi & assumi tanquam *arbitri*, quorum sententiis ex compromisso starent, qui controversias habebant.

XI. Imo vel idcirco desiderabat Apostolus, ut Fideles quæstiones ad Ecclesiam *referrent*, ut hoc pacto judicia & lites forenses fugerent: controversiasque suas amicabiliter, interveniente *Sapiente*, componerent; idroque subjungit præcedentibus: *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos.* Ac si diceret, non est quod propterea ad Infidelium tribunalia controversias vestras deferatis; quia Fideles judicandi auctoritate ab Imperatoribus non sunt instructi: & consequenter judicia exercere nequeant, quis hæc vos Christiani fugere debetis: imo *jam omnino delictum est in vobis, quod judicia* sive lites forenses *habetis inter vos.*

Vult ergo Apostolus, ut Fideles quæstiones inter ipsos excitatas, non in forensibus tribunalibus agitent; sed eligatur aliquis sapiens ex ipsis, cui quæstionum suarum decisionem committant.

XII. Per *Sapientem*, qui dirimendis & sopiendis quæstionibus inter Fideles exurgentibus intendat, & ad quem ipsi recurrant, intelligi videtur omnis ille, qui difficultatibus illis terminandis, & Fratribus conciliandis, eisque à litibus avocandis est convenientior, & veræ ac Christianæ sapientiæ gratia in Ecclesia honoratus; uti monet Esthius.

XIII. Cum igitur Episcopi præcipua in Ecclesia auctoritate pollerent, ipsisque tanquam Christianorum spiritualibus Patribus & Directoribus Fideles sua negotia magis consuevissent confidere, ipsisque speciali titulo incumberet, animos filiorum & subditorum suorum conciliare, & ab inordinato rerum terrenarum amore avocare, judicarunt jampridem sanctissimi Episcopi, muneris sui esse, causas & quæstiones Fidelium, etiam de rebus *terrenis* audire, & dirimere; ipsosque ad concordiam revocare, simulque sua authoritate paterna eos docere, quantum præ bonis temporalibus, pro quibus tantopere disputant, amanda sint cœlestia.

XIV. Quantoque huic operi incubuerit S. Augustinus, testis est Possidius in ejus vita, referens, eum interpellatum non solum à Christianis, sed à cujuscunque sectæ hominibus, causas eorum audivisse *diligenter ac pie* & ut eas dirimeret, aliquando tota die jejunum perdurasse: ubi etiam hoc addit, quam sancta intentione, genus illud occupationis alioquin ipsi molestissimæ susceperit; idque, ut ait Possidius, secundum Apostoli sententiam dicentis, *Audet quisquam vestrum*, &c.

Ipse quoque plurimis locis de seipso testatur, quo modo quæstionibus & causis decidendis occuparetur, & hisce implicatus à rerum cœlestium contemplatione invitus avocaretur; ac signanter libro De Opere Monachorum *cap.* 29. ubi una asserit, se hisce molestiis ex Apostoli sententia implicari: „ Quibus (ait) non molestiis idem affligit Apostolum, non utique suo, sed ejus, qui in eo loquebatur, arbitrio? "

Quantos labores, quantasque molestias subiret, & qualiter se totum impenderet, ut homines sæculares ad concordiam revocaret; ipsisque persuaderet, ut suo subjicerent judicio, videri potest *Conc.* 24. *in Ps.* 118.

XV. Eidem operi insudasse S. Ambrosium, testis est Augustinus *lib.* 6. *Confess. c.* 3. „ Secludentibus me (ait) ab ejus aure atque ore catervis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus serviebat. "

XVI. Imperatores Christiani desiderantes inter subditos suos pacem & animorum concordiam, etiam hoc Episcopale studium in decidendis & dirimendis negotiis civilibus laudarunt, & suis legibus probarunt & stabilierunt.

XVII. De Constantino M. scribit Sozomenus *lib.* 1. *hist. cap.* 9. „ Litigantibus permisit, ut ad Episcoporum judicium provocarent, si Magistratus Civiles rejicere vellent: eorum autem sententia rata esset, aliorumque judicum sententiis prævaleret, perinde ac si ab Imperatore ipso data fuisset: utque res ab Episcopis judicatas, Rectores Provinciarum eorumque Officiales executioni mandarent. "

XVIII. Extat & Arcadii Imperatoris Constitutio in *L.* 7. *Cod. De Episcopali Audientia*, qua idipsum litigantibus permittitur: „ Si qui (ait) *ex consensu* apud sacræ legis Antistitem litigare voluerint, non vetabuntur; sed experientur illius in *civili* duntaxat negotio, more *Arbitri*, sponte residentis judicium. "

Hinc elucet, litigantibus liberum fuisse, causas suas civiles ad Episcopum deferre, qui quasi à partibus electus, non ut Judex, sed more *Arbitri* causam susciperet & dirimeret.

XIX. Ut autem firmior esset ab Episcopo tanquam arbitro inter Fideles probata sententia, declaratur in *L.* 8. *Cod. eod.* quod ab ea provocari nequeat, atque ipsi Judices, quod ab Episcopo determinatum fuerit, executioni mandari deberent. „ Episcopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri à Sacerdotibus elegerint: eamque illorum judicationi adhibendam esse reverentiam jubemus, quam vestris deferri necesse est potestatibus, à quibus non licet provocare. Per Judicum quoque officia, ne sit cassa Episcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur. "

XX. Permittit quoque Valentinianus III. in *Novella* 12. laicis, ut præeunte vinculo *compromissi* coram Episcopo causas suas pecuniarias agant. Addit tamen: „ Aliter eos Judices esse non patimur, nisi *voluntas jurgantium* interposita, sicut dictum est, conditione procedat; Si ambo ejusdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant publicis legibus & jure communi. "

Hæc non obscure probant, Episcoporum judicia fuisse *amicabilia arbitria*, laicosque non nisi *volentes*, eorum judicio subjectos.

XXI. Ad has leges reflexisse apparet S. Leo, dum *Epist.* 2. respondit Rustico Narbonensi Episcopo: „ Si pœnitens habet causam, quam negligere forte non debeat, melius expetit Ecclesiasticum quam forense judicium. " Hic enim satis patenter supponit Leo, laicis optionem esse recurrendi vel ad Ecclesiasticos vel Sæculares Judices. Consulit autem Ecclesiasticos potius expeti à pœnitentibus; quia tum temporis, non

more

more forensi & judiciario, sed arbitrario & amice quasi causæ ab Episcopis finiebantur & sopiebantur: ut consequenter qui ad Episcopum recurrebant, quæstionesque suas referebant, non tam litigare & judicio experiri, quàm amice convenire, & pacifice quæstionem terminari velle viderentur.

XXII. Quæ hactenus relata sunt, evincunt Episcopos de causis laicorum etiam civilium judices sive potius arbitros constitutos fuisse, si modo litigantes eos elegerint; sive, *si qui apud sacra legis Antistitem litigare voluerint*: ut loquitur Arcadius in citata *L. 7. Cod. de Episcopali Audientia*; aut quemadmodum dicit Honorius in lege sequenti, *qui se audiri à Sacerdotibus elegerint*, uti recte notat Jacobus Gothofredus ad Extravagantem primam De Episcopali judicio, quæ habetur in appendice Codicis Theodosiani.

XXIII. Credit autem Gothofredus, hanc Extravagantem sive legem vel ex hoc capite suppositiciam esse, & Constantino M. tribui non posse, quod permittat causas laicorum ad Episcopos deferri, non tantum ex *utriusque* litigantium consensu, sed & *altera refragante*.

In hac quippe lege sub nomine Constantini dicitur: „ Quicunque itaque litem habens, sive possessor, sive „ petitor erit, inter initis litis, vel decursis temporum „ curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cum jam „ cœperit promi sententia, judicium eligit sacrosanctæ „ legis Antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi „ alia pars refragatur, ad Episcopum cum sermone litigantium dirigatur: Multa enim quæ in judicio captiosæ „ præscriptionis vincula promi non patiuntur, investigat, & promit sacrosanctæ religionis auctoritas.

XXIV. Significat in eadem lege Constantinus Ablavio Præfecto: „ Sanximus sicut Edicti nostri forma „ declarat, sententias Episcoporum in quolibet genere „ prolatas sine aliqua ætatis discretione, inviolatas „ semper incorruptasque servari: scilicet ut pro sanctis semper ac venerabilibus habeatur, quidquid „ Episcoporum fuerit sententia terminatum.

Additur post hæc, quod nec liceat ulterius retractari negotium, quod Episcoporum sententia deciderit.

XXV. Cur tanta Episcoporum sententiis auctoritas, tantaque litigantibus ad judicia Episcopalia recurrendi tribuatur libertas, subditur: „ Hoc nos edicto salubri „ aliquando censuimus, hoc perpetua lege firmamus, „ malitiosa litium semina comprimentes: ut miseri „ homines, longis ac pene perpetuis actionum laqueis „ implicati, ac improbis petitionibus, vel à cupiditate præpropera maturo fine discedant.

XXVI. Quamvis Jacobus Gothofredus aliique viri eruditi tum ex allegata, tum aliis rationibus non improbabiliter sustineant, hanc Extravagantem sive edictum Constantino tribui non posse, hoc nihilominus constat, jampridem illud in Capitularibus Regum Francorum probatum, & quasi adoptandum esse *libr. 6. cap. 366.* edit. Baluzianæ; citaturque non quidem sub nomine Constantini, sed Theodosii.

XXVII. Refertur quoque ab Ivone in suo Decreto *part. 16. cap. 312.* & à Gratiano *Caus. 11. q. 1. Can. 35. & 36.* ac tandem ab Innocentio III. tanquam primitus à Theodosio editum, & à Carolo M. innovatum adducitur & probatur in *c. 13. X. De Judiciis*.

In textu observatum fuit Innocentium III. in *c. 13. X. de judiciis* impendisse authoritatem *Extravagantis*, quæ sub nomine Constantini M. extat in appendice Codicis Theodosiani, ut probaret ad suum Tribunal spectare jus decidendi quæstionem inter Joannem Regem Angliæ & Philippum Regem Franciæ.

Verum ex contextu Extravagantis sive Constantinum, sive Theodosium, sive Carolum Magnum Authorem habeat, nequaquam obscurum est, eam perperam & contra mentem Authoris per Innocentium III. impendi ad vindicandum sibi jus decidendi hanc quæstionem.

In primis enim constat hanc Extravagantem nonnisi de *privatis* Laicorum negotiis & quæstionibus; non autem de *publicis* inter supremos Principes juribus & regaliis agere.

Ulterius constat causas inter Laicos exortas in hac Extravagante ad *Episcopos* remissas esse, non tanquam ad *judices publica authoritate* munitos; sed duntaxat tanquam ad *arbitros*, uti ex verbis Extravagantis in textu relatis monstratum est: itaque perperam prætendit Innocentius authoritate hujus Extravagantis, hoc dissidium inter duos istos Reges coram se, vel ejus delegato *judicialiter* esse decidendum.

Interim ex hac Innocentii Decretali, necnon subsequentium Pontificum Decretalibus & responsis in Decretales Gregorii IX. relatis habetur, Pontifices leges Imperiales, per quas Principes Episcopis commiserunt causas suorum subditorum *sine judiciali strepitu* aut illius jurisdictionis contentiosæ forma decidendas & pacifice terminandas, tandem labentibus sæculis post erecta Ecclesiastica Tribunalia prætendisse omnes illas causas jurisdictioni Ecclesiasticæ esse subjectas, easque judicialiter coram Judicibus Ecclesiasticis instruendas & decidendas.

XXVIII. Vigore proinde hujus edicti, licitum erat laicis non tantum ante inchoationem judicii, sed in quacunque parte litis causam è manibus judicis laici extrahere, & ad judicium Episcopi trahere, idque parte adversa refragante. Consequenter amplius dici non poterat, Episcopum tanquam arbitrum de utriusque litigantis consensu esse electum: & quasi ex compromisso causam dirimere.

XXIX. Ulterius edictum eam tribuit judicio sive sententiæ Episcopali efficaciam, ut causæ sententiis Episcoporum terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmentur, nec ulterius liceat retractare negotium, ut legitur apud Gratianum.

XXX. Porro notanda merito verba, quibus hoc Edictum sub nomine Theodosii Carolus M. promulgavit; hinc enim patebit per omnes generatim suas ditiones, sive hæ jure scripto seu Romano uterentur, sive jure consuetudinario, quod hanc promulgationem fecerint consultu omnium suorum Fidelium, tam Clericorum, quàm laicorum. Verba sunt: „ Volumus " atque præcipimus, ut omnes ditioni nostræ, Deo auxiliante, subjecti, tam Romani quàm Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Turingii, Fresones, Galli, Burgundiones, Britones, Longobardi, Vuascones, Beneventani, Gothi, & Hispani, ceterique nobis subjecti omnes, licet quocunque videantur legis vinculo constricti vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, quam ex sexto decimo Theodosii Imperatoris libro capitulo videlicet 11. ad interrogata Ablavii Ducis illi, & omnibus rescriptam, sumpsimus, & inter nostra capitula pro lege tenendam consultu omnium fidelium nostrorum tam Clericorum quàm & Laicorum posuimus, à cunctis perpetuo tenendam. "

XXXI. Eadem indubie mens erat Caroli M. in hujus legis renovatione, & promulgatione, quæ in ipsa lege erat expressa sub nomine Theodosii; nimirum, ut populo pax, & vera concordia procuraretur, litesque ac contentiones inter Fideles amice componerentur per Episcopum communem ipsorum patrem; atque Episcopi ministerio è cordibus eradicaretur litium, & dissensionum super rebus temporalibus ordinaris radix, cupiditas; & plantaretur pacis, & concordiæ mater charitas.

Hic scopus, ut supra diximus, in ipsa lege his verbis exprimitur: „ Hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina comprimentes, ut miseri homines longis ac pœne perpetuis actionum laqueis implicati, ab impiis petitionibus, vel à cupiditate præpropera maturo fine discedant. "

XXXII. Tota ergo Episcoporum jurisdictio, & auctoritas in laicorum causis ad concordiam pacemque inter litigantes conciliandam, miserosque homines è litium, & actionum laqueis ac tricis eripiendos tendebat. Ut proinde mirum videri haud debeat, si laicis libertas daretur ad ipsos tanquam communes pacificatores, & patres recurrendi.

XXXIII. Imo Episcopi persuadere conabantur Regibus, quod & Judices laici potius pacificatores, quam Judices esse deberent; ita Episcopi Concilii Triburiensis ad Ludovicum Regem Germanorum loquebantur: „ Constituite Comites, & Ministros Reipublicæ, " qui placita non pro acquisitione lucri teneant: sed ut " causæ Dei, & viduæ ac pupilli, & populi justitiam " habeant; & plus litigantes ad concordiam, salva justitia, revocare studeant, quam committere, ut ipsi inde aliquod lucrum possint habere. Quos si pacificare " non potuerint, tunc justum judicium decerni faciant. "

XXXIV. Hinc itaque fiebat, ut pleræque causæ etiam laicorum coram Ecclesiasticis agitarentur; late que ipsa aucto-

a&ctoritas Episcopalis in decidendis quæstionibus se extenderet.

XXXV. Et revera extensam admodum fuisse Ecclesiasticorum jurisdictionem, etiam circa causas laicorum dubitati nequit, legiturque quod anno 1225. Ludovicus Rex Galliarum convocaverit Concilium Meloduno, ibique Archiepiscopi, & Episcopi Franciæ, præsente Legato, peterent instantee à Rege Franciæ, & à suis Baronibus jurisdictionem omnium hominum super mobilibus, de quibus homines Ecclesiarum in causam traherent coram ipsis, & jurisdictione ista dicebant investitam esse Ecclesiam Gallicanam.

Huic postulationi Episcoporum Rex se opponens, argumentis evidentissimis asserebat, hoc esse dissonum rationi: „ Cum causa mobilium (ait) non ratione juramenti, vel fidei, vel testamenti, vel maritagii petitorum mere sit laicalis, nec ad forum Ecclesiasticum videatur aliquatenus pertinere.

XXXVI. Hæc ex Chronico Turonensi referuntur tomo 11. Concil. General. *col.* 290. ex quibus patescit, quod licet super postulatis Episcoporum nihil fuerit conclusum, ipsaque causa *ab utraque parte posita sit in suspenso*, nihilominus ex ipso Regis responso habetur.

Primo, quod causa etiam super mobilibus ratione juramenti interpositi tunc temporis spectaret ad forum Ecclesiasticum, quod tanquam indubitatum, supponens Bonifacius VIII. *Cap. 3. de Foro competenti in 6.* respondit, quod Clericus possit laicum, pro quo fidejusserat, quique juramento interposito promiserat fidejussorem servare indemnem, convenire coram judice Ecclesiastico, „ ad cujus (ait) forum ratione *juramenti* causæ hujusmodi cognitio *noscitur* pertinere.

XXXVII. Hoc titulo omnes pene quæstiones super contractibus etiam civilibus, ad Judicem Ecclesiasticum devolvebantur; licet etiam causa esset realis, ut notat Mornacius ad *L. 8. Cod. De Episcopali Audientia*; quia „ nunquam fere omittebant tabelliones adjicere præstitum à contrahentibus sacramentum de servandis quæ pepegissent, ait Mornacius.

XXXVIII. Ulterius ex responso Regis patet, causas testamentarias ad forum Ecclesiasticum pertinuisse; quod & notavit Mornacius loco citato.

XXXIX. Rationem addit Mornacius, „ quod testamenta fere omnia conscriberentur à duobus semper Notariis, altero Regio, altero Apostolico." Dein addit: „ Ita ut per mixturam utriusque illius muneris ludificari & in hoc etiam mos esset, imperium regium. Manus enim sola incidens Tabellionis Apostolici efficiebat, *levibusque velut per devia gyris*, negotium Ecclesiasticum, quod alias, & nisi mistura illa fuisset, plane erat profanum, & à profanis, seu sæcularibus, regiisque Judicibus judicandum.

XL. Observavit & illud auctor Somnii Vergerii; asseritque quod laici frequenter contractus suos coram Notariis Ecclesiæ conficerent, ut judici sæculari se subtraherent. „ Multi (ait *cap.* 200.) magis eligunt vinculum Ecclesiæ, quam vinculum temporale; & ante aliquando dimitterent contractus facere, sine quibus non possent vivere, quam se submittere Curiæ temporali.

XLI. Sicuti contractus coram Notario Ecclesiastico subdebantur Tribunali Ecclesiastico, ita quæcunque causa, cui quid spirituale seu Ecclesiasticum videbatur immixtum, ad idem spectare dicebatur.

Hac de causa Rectores Ecclesiarum coram Judice Ecclesiastico convenire poterant laicos, qui vel ipsorum personas, vel bona læsisse aut occupasse prætendebantur: quia de sacrilegii crimine agi videbatur. *Cap. 8. ii. De Foro competenti.*

XLII. Hæc, aliaque, quæ causas etiam laicorum ad judicium Ecclesiasticum trahebant, evincunt, merito notasse Mornacium loco supra citato: „ Inde emicuit, per longas ætates unum pene, ac solum in universa Gallia forum Ecclesiasticum, viluitque toto illo tempore, quasique emarcuit jurisdictio Regia.

XLIII. Merito sane id speciatim de Gallia monuit Mornacius. Nam, ut constat ex disputatione super puncto jurisdictionis anno 1327. habita inter Nobiles Regiosque Ministros, & Prælatos Regni Galliæ coram Philippo Valesio Rege Galliæ, in Regno Galliæ magis quam in ullo alio, jurisdictio Ecclesiastica ad omnes pene laicorum causas se extendebat; uti ex articulis à Petro de Cugneriis Consiliario Regio nomine Nobilium & Baronum contra Prælatos propositis, & Bertandi Episcopi Eduensis ad illos responsis colligitur.

XLIV. Hic in primis probat Eduensis, jurisdictionem temporalem posse competere Ecclesiasticis; nec esse contrariam Sacerdotio, atque inter alia prolatis exemplis Petri, *qui Ananiam & Saphiram pro crimine furti & mendacii judicialiter condemnavit*; & Pauli, qui *convictum fornicatorem condemnavit*: nec non verbis Christi, *Si peccaverit in te frater*, &c. subjungit: „ Ecce quam expresse vult, quod in *omni* re, in qua est *peccatum* unius adversus alterum, si ille qui deliquit monitus charitative non emendaverit, debet negotium ad judicium Ecclesiæ referri."

XLV. Hoc principio posito, nemo non videt, quam non sit difficile, omnes plane causas ad judicium Ecclesiæ referre: cum nullæ fere causæ sint, in quibus peccatum injustitiæ intervenire prætendi nequeat. Quod & ipse Eduensis non obscure expressit; qui paulo post dicit: „ Præterea nullus dubitat, quin cognitio de peccato ad personas Ecclesiasticas pertineat: cum ergo talia non perpetrentur sine peccato alterius partis, patet, quod Ecclesia cognoscere possit."

XLVI. Dicit deinde Eduensis, quod consuetudo secundum jura dat jurisdictionem, maxime personæ capaci; ac inde ulterius concludit: „ Cum ergo Ecclesia Gallicana consueverit inter laicos cognoscere in actionibus personalibus & *realibus* alicujus Ecclesiæ, patet quod consuetudo potuit sibi dare illam jurisdictionem."

Hinc observamus, consuetudinem in Gallia viguisse, ut & de *realibus* Ecclesia judicaret.

XLVII. Asserit præterea, quod „ Ecclesia Gallicana magis vindicet sibi illud jus consuetudine, quam præscriptione; quia (ait) consuetudo videtur introduci magis ex voluntate & electione populi recurrentis ad judicium Ecclesiasticum, potius quam ad judicium sæculare & in favorem eorum.

XLVIII. Non obscurum est, Episcopum Eduensem hic reflectere ad legem illam, quam sub nomine Theodosii confirmavit & innovavit Carolus M. qua laicis facultas datur recurrendi ad Judicem Ecclesiasticum, etiam altera parte refragante, cujus legis ipse Eduensis jam meminerat; ejusque observantiam nomine Cleri apud Regem urget, ut mox videbimus.

XLIX. Multum confirmatur ad hoc ista consuetudo (pergit Eduensis) quia fuit in contradictorio judicio obtenta: „ frequenter enim reclamantibus Baronibus, responsione Prælatorum audita, fuit per prædecessores vestros Reges consuetudo hujusmodi Ecclesiæ firmata, & per Ecclesiam pacifice obtenta."

L. Post hæc sibi hanc objectionem ex persona adversarii format: „ Quare hoc sibi vendicat Ecclesia Gallicana, cum aliæ Ecclesiæ sibi in aliis regionibus hoc minime vendicare noscantur? Ad quod potest faciliter responderi (ait.) Si enim Reges Franciæ quos Deus singularibus privilegiis, gratiis & honoribus præ ceteris Regibus insignivit, & prosperati sunt; inter ceteros propter tria, scilicet propter magnam fidem & devotionem ad Deum, item propter maximum honorem & reverentiam ad Ecclesiam, item propter justitiam præhabitam ad populum sibi subditum, Ecclesiæ plures libertates concesserunt, vel concessis uti libere permiserunt, non est mirum, imo tanta fuit ad Ecclesiam eorum devotio, quod Ecclesiæ tanto eis propinquiores, tanto pluribus libertatibus gaudent, nec ex hoc minus habuerunt, sed plus, sicut rei evidentia manifestat: imo hoc redundat in magnam nobilitatem regni & Regis."

Quidquid sit de hoc responso; hoc equidem negari nequit, quin ipso Eduense fatente, Ecclesia Gallicana præ ceteris Ecclesiis ampliore jurisdictione uteretur.

LI. Postmodum respondet Eduensis nomine Prælatorum ad singulos articulos gravaminum per Barones & Nobiles propositos, ac dein supplicant Regiæ Majestati, „ quod placeat ei jura, libertates, privilegia Canonica, consuetudines & saisinas, quæ & quas Ecclesiæ Gallicanæ habent & habuerunt temporibus retroactis, eis defendere & servare, specialiter super cognitionem actionum personalium & realium mixtarum, nec non & interdictorum maxime inter laicos."

LII. Plura alia singillatim exprimunt, quæ amplitudinem jurisdictionis indicant, atque finaliter petunt, ut „ placeat ei proclamationes & inhibitiones factas scili-

„ cet quod nullus laicus trahat alium laicum coram Judice Ecclesiastico, revocare; quia hoc esset omnia Ecclesiarum jura tollere,

„ Et licèt (inquiunt) in aliquibus locis pro tollenda eorum malitia in talibus proclamationibus seu inhibitionibus verba, quæ sequuntur, apponant; videlicet, quod laicus non trahat alium laicum coram Ecclesia super casibus pertinentibus ad Judices sæculares seu temporales, hoc est propter jura Ecclesiæ usurpanda: quia multa pertinent ad forum laicorum, quæ nihilominus pertinent ad Ecclesiasticum. Et sic jus, & consuetudo tollerentur, per quæ in *electione* laici est, quod possit alios laicos in foro Ecclesiæ convenire.

Prælatos hic sursus respicere ad legem sub nomine Theodosii a Carolo Magno innovatam, quæ laicis libertatem recurrendi ad Judicem Ecclesiasticum tribuit, manifestum est.

LIII. Quam late tunc Jurisdictio Ecclesiastica in Regno etiam Galliæ ex mente, & opinione Prælatorum se extenderet, sat probat hic discursus; cui & tractatus De modo generalis Concilii celebrandi per Guilielmum Durandum Episcopum Mimatensem, Concilio Viennensi oblatus, ubi *Rubrica* 70. vulnera Ecclesiasticæ Jurisdictioni a laicis inflicta, proponit: quæ si rite expendantur, apparebit, quam late ex opinione Prælatorum se Jurisdictio Ecclesiastica diffunderet,

LIV. Hactenus dicta ostendunt, quousque jurisdictio sive auctoritas Ecclesiæ in judicandis, & decidendis laicorum causis etiam civilibus & profanis se extenderet; quodque & primis sæculis, Principes causas ad Episcopale arbitrium deferri optaverint; ipsasque Episcoporum decisiones irretractabiles esse voluerint.

Patet insuper, succedentibus sæculis, jurisdictioni Ecclesiasticæ non exiguas a Magistratibus civilibus, & Regiis factas oppositiones.

Cognoscitur quoque quod non defuerint Episcopi etiam Sanctissimi, qui se Magistratuum conatibus opposuere; ipsamque auctoritatem, & jurisdictionem Ecclesiasticam tutati sunt; non quod forensibus negotiis, aut causarum, & quæstionum discussionibus implicari amarent, aut lucrum ex illis spectarent; sed quod Jura Ecclesiarum suarum defendenda crederent; nec non putarent, causis terminandis, & pacificandis suorum subditorum merito se debere impendere, ut ipsos a litibus forensibus expedirent, & pacem, & concordiam inter ipsos firmarent,

Notanda sunt, quæ in hanc rem leguntur de Sancto Hugone Episcopo Gratianopolitano in ejus vita apud Surium ad diem primam Aprilis: „ Temporalium negotiorum litigiosas causas æternorum amore, non amare, sed toto corde dijecerat. Dicebat enim omni febre molestiora sibi placita: modisque omnibus his se abrenunciaturum, si non in hoc Deum se sciret offensurum. Intererat autem his tantummodo *pacis* obtentu, maxime pauperum atque Ecclesiarum. Ubi vero inexorabilia in aliquibus odia, & incapiabiles reperiebantur ... itas, tunc demum fortissime de Dei usus auxilio, totusque in charitatis atque humilitatis solutus affectum, instantissime ac devotissime offensis pro his qui offenderant supplicabat. O! quoties salutis humanæ quasi cæcatos desiderio, in comusa se pro talibus loca projecit? Quoties ad pedes contemptibilium etiam personarum prostratus jacuit? Nec facile, imo pene nusquam frustrabatur optatis. Nam & siqui negassent, non solum gratis, sed & cum satisfactione pœnitentes offerebant postea non rogantì, quod negaverant supplicanti.

CAPUT II.

Quantopere sensim imminuta sit Jurisdictio Ecclesiastica in Casibus civilibus laicorum in Belgio, & Gallia.

1. *Pluribus sæculis admodum extensa auctoritas Episcoporum in decidendis causis laicorum.*
2. *Per undecim sæcula videtur fuisse facultas laicis deferendi suas causas ad judicium Episcopi.*
3. *Circa sæculum XIII. cœpit jurisdictio Ecclesiastica in Gallia, & vicinis Provinciis imminui.*
4. *Confœderatio Nobilium Galliæ contra jurisdictionem Ecclesiasticam,*
5. *Causam delegant aliquibus, qui eam strenue prosequantur.*
6. *Papa hunc Nobilium impetum sistit,*
7. *Sæculo XIII. Rex Galliæ inhibuit Delegato Pontificis de rebus ad jurisdictionem temporalem spectantibus cognoscere.*
8. *Laici non patiebantur laico conveniri coram Judice Ecclesiastico, sub initium sæculi XIV.*
9. *Laici studebant laicorum causas jurisdictioni Ecclesiasticæ subtrahere.*
10. *Circa sæculum XIV. vulnera multa Ecclesiasticæ jurisdictioni inflicta queritur Gulielmus Durandus.*
11. *Sensim & frustatim jurisdictio Ecclesiastica quasi interiit.*
12. *Sæculo XIV. Carolus V. Franciæ Rex causas reales jurisdictioni Ecclesiasticæ subtraxit.*
13. *Dein Franciscus I. etiam quoad actiones personales laicos a jurisdictione Ecclesiastica exemit.*
14. *Inhibuit sub mulcta arbitraria Judicibus Ecclesiasticis citare laicos in causis mere personalibus.*
15. *Declarat salvam jurisdictionem Ecclesiasticam in causis mere spiritualibus.*
16. *Hæc Constitutio primitus tantum edita fuit per provisionem, & cum aliqua limitatione.*
17. *Quomodo per usum transierit in definitivam, & absolutam,*
18. *Principes Belgii sæculo XV. laicos in causis personalibus coram Judice Ecclesiastico noluerunt conveniri,*
19. *Concordata inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem laicos pene quoad omnes causas à jurisdictione Ecclesiastica eximunt.*
20. *Similiter & Concordata inter Hannones, & Archiepiscopum Cameracensem.*
21. *Hodie in citatione laici ad forum Ecclesiasticum debet exprimi causa; & quare?*
22. *Laici hodie in Judicem Ecclesiasticum consentire nequeunt,*
23. *Hodie abrogata Lex sub nomine Theodosii a Carolo Magno promulgata.*
24. *Quæ ratio diminutæ jurisdictionis Ecclesiasticæ remissive,*

I. PLuribus sæculis admodum extensam fuisse Episcoporum auctoritatem in decidendis causis civilibus, etiam Laicorum; eamque Principes suis legibus promovisse & stabilivisse, capite præcedenti ostendimus.

II. Videtur autem per undecim, & amplius sæcula Ecclesia mansisse in pacifica possessione ac extensa auctoritate decidendi causas Laicorum, saltem quas Laici ad ipsorum tribunal deferebant, ipsisque Laicis integram fuisse libertatem, ut dimissis Judicibus sæcularibus, causarum suarum decisionem Episcopis deferrent.

III. Verum circa sæculum XIII. cœpit hæc pacifica Ecclesiæ possessio turbari, ac paulatim diminui, ac tandem pene ad nihilum redigi, præsertim quoad causas civiles Laicorum, idque vel maxime in Gallia vicinisque Provinciis, in quibus tamen præteritis temporibus latius, quam in aliis regionibus se extenderat jurisdictio, & auctoritas Ecclesiastica; uti ex discursu Bertrandi Episcopi Eduensis capite præcedenti notavimus.

IV. Refertur in probationibus libertatum Ecclesiæ Gallicanæ ex historia Matthæi Parisiensis ad annum 1246. quod anno 1246. plures Barones Franciæ inter se convenerint, & mutua fide obstrinxerint, jurisdictionem sæcularem, quæ tota pene absoluta erat a Clericis, revindicare & defendere. Verba ipsorum sunt: “ Nos omnes Regni Majores attento animo percipientes, quod Regnum non per jus scriptum, nec per Clericorum arrogantiam, sed per sudores bellicos fuerit acquisitum, præsenti Decreto omnium juramento statuimus, & sancimus, ut nullus Clericus vel Laicus alium de cetero trahat in causam coram ordinario Judice vel delegato, nisi super hæresi, matrimonio, vel usuris, amissione omnium bonorum suorum, & unius membri mutilatione, transgressoribus imminente, certis a nobis super hoc executoribus deputatis; ut sic jurisdictio nostra resuscitata respiret, & ipsi hactenus ex nostra depauperatione ditati, quibus Dominus propter eorum superbiam profanas voluit revelare contentiones, reducantur ad

tur ad

„ tur ad statum Ecclesiæ primitivæ; & in contempla„ tione vivente, nobis, sicut decet, activam vitam du„ centibus, ostendant miracula, quæ dudum a seculo „ secesserunt.

V. Refertur ibidem ex eodem Historico acta dictorum Baronum, qua constituunt quatuor è suis, qui simul, vel duo ex ipsis strenue cum plena auctoritate & potestate hoc negotium contra Clerum prosequantur; data quoque eisdem auctoritate exigendi etiam certam pecuniæ quantitatem à singulis de hac communitate pro expensis in prosequenda hac causa; monentque, ut si forsan quisquam de hac communitate excommunicaretur, & hi quatuor judicarent excommunicationem injustam, tunc non attendendo excommunicationem pergeret: Verba Actæ Gallico idiomata relatæ sunt: *A tous ceux qui ces lettres verront, nous tous desquels les seaux pendent en cet present escrips, faisons sçavoir, que nous par la foy de nos corps avons fiance & somme aliance, tant nous comme noz oris à toujours, à ayder les uns aux autres, & à tous ceux de nos terres, & d'autres terres, qui vouldront estre de ceste compagnie, à pourchasser & à requirir & à defendere nos droitz & les leurs en bonne foy envers la clergie. Et pur ce que feroit grieve chose nous tous assembler pour ceste besoigne, nous avons essu par le commun essent & oltroi de nous tous, le* Duc de Burgoigne, *le Conte* Perrun de Bretaigne, *le Conte* d'Angulesme, *& le Conte de* S. Pol, *a ce que si ancuns de ceste communite avoit à faire envers la clergie, tel ayde comme ces quatre devantdits esgarderoient qu'un homme lui deust faire, nous lui ferions. Et c'est à sçavoir, que à ce defendre, pourchasser, & requierir, chascun de ceste communite mettra la centiesme part par son serment de la vaillance d'un an de la terre qu'il tiendre. Et chascun riche homme de ceste compagnie fera leves ces deniers chascun an à son povoir a la Purification nostre Dame, & les delivrera où il sera mestier pour ceste besoigne par les lettres pendantes de ces patre avant nommez, ou des deux de eux. Et si aucun avoit tort, & il ne vouloit laisser par ces quatre avant nommez, il ne feroit pas ayde de la communite. Et si aucun de ceste compagnie estoit excommunie par tort, cognu par ces quatre, que la clergie luy feist, il ne laisseroit aller son droit ne sa querelle pour l'excommuniment, ne pour autre chose qu'on luy face, si ce n'est par l'accort de ces quatre, ou des veux de eux, ains poursuiveroit sadroiture. Et si les deux des quatre moureroient ou alloyent hors de la terre, les autres deux qui demeuroyent, mettroyent autres deux en lieu de ces deux, qui auroyent tel povoir que c'est à devenat divise. Et s'il avenoit que les trois & les quatre allassent hors de la terre, ou mourissent, les douze ou les dix des riches de ceste communite, esliront autres quatre, qui auront ce meme povoir que des quatre devantdits. Et si ces quatre, ou aucun de la communite par le commandement de ces quatre, faissent aucune besoigné qui appertensist à ceste communite, la communite l'en delivreroit.* Id est: Omnibus has visuris, Nos omnes, quorum sigilla bis appensa sunt literis, notum facimus, quod interposita corporum nostrorum fide fœdus iniverimus, tam Nos ipsi, quàm liberi nostri in perpetuum, ut nobis mutuo, omnibusque qui in terris Jurisdictionis nostræ, seu in aliis degunt, huicque fœderi associari volent, opem feramus, ad promovendum, procurandum, & defendendum nostra & ipsorum jura, bona fide adversus Clerum. Et quia difficile foret in eum finem singulos nostrum convenire, constituimus de communi omnium assensu & venia, Ducem Burgundiæ, Comitem Perrunium Britanniæ, Comitem Inculismensem, & Comitem Sancti Pauli, ut si quisquam hujus communitatis adversus Clerum tali auxilio indigeat, quale prædicti quatuor judicaverint, per aliquem ipsi præstari debere, nos ipsi afferamus. Propterea que scilicet ut id defendamus, promoveamus & procuremus, quilibet hujus Communitatis interposito jurejurando, conferet centesimam partem reditus annui terrarum quas possidet. Et opulentus quilibet hujus Communitatis procurabit horum nummorum collectionem annuatim, prout poterit in festum Purificationis Divæ Virginis, tradetque ubi opus erit, in hanc operam visis literis obsignatis prædictorum quatuor, aut duorum ex illis. Si vero quis culpa teneretur, arbitrioque prædictorum quatuor stare detrectaret, à nullo Communitatis juvaretur. Si autem quisquam hujus Communitatis injuria foret excommunicatus, quam dicti quatuor censerent ei Clerum intulisse, nec querelas, nec jus suum prosequi omittat propter excommunicationem, aut aliud demum quidquid contra ipsum agatur, nisi de consensu istorum quatuor aut duorum ex ipsis, verum jus suum prosequeretur. Quod si duo horum quatuor morerentur, aut peregre proficiscerentur, alii duo qui restarent, alios duos substituerent in locum horum duorum, qui eandem haberent anthoritatem, quam supra declaravimus. Quod si contingeret, ut vel tres vel ipsi quatuor peregre proficiscerentur aut morerentur, duodecim aut decem ex opulentis hujus Communitatis quatuor alios eligerent, qui eandem quam prædicti quatuor, potestatem haberent. Quod si hi quatuor aut quis alius ex Communitate ad mandatum horum quatuor operam aliquam præsteut, quæ hanc Communitatem concernat, per ipsam damno eximeretur.

VI. Addit idem Matthæus Parisiensis: „ Hæc cùm audisset Papa, ingemuit spiritu perturbato, & cupiens eorum emollire corda, & constantiam enervare, admonitione præmissa eos minis perterruit, nec se sic sensit prævalere. Contulit igitur multis consanguineorum eorum multa Beneficia Ecclesiastica, & licentiam plura obtinendi, cum indulgentiis multis, nec non & plura ipsis nobilibus contulit donativa; & sic multos eorum à prædicta præsumptione revocavit. Multos tamen perterruit hujusmodi tenor Epistolæ, credebaturque hæc à consensu *Friderici* emanasse; maxime cum hujusmodi clausula finalis concordet Epistolæ *Friderici*, quam multis misit Principibus, in cujus fine sic dicit: *Semper fuit nostra intentio voluntatis, Clericos cujuscunque Ordinis ad hoc inducere, & maxime maximos, ut tales perseverarent in fine, quales fuerunt in Ecclesia primitiva; Apostolicam vitam ducentes, humilitatem Dominicam imitantes. Tales nanque Clerici solebant ut Angelos intueri, miraculis coruscare.* «

Quidquid sis de hoc additamento: hoc satis constat, sub hæc tempora Jurisdictioni Ecclesiasticæ non tantùm oppositionem fieri cœpisse; sed & paulatim eam diminui & restringi.

In textu observatum fuit quod circa seculum XII. & XIII. Principes eorumque Magistratus cogitare cœperint de reducendis causis civilibus notanter Laicorum ad sua Tribunalia. Neque id mirum videri debet: quando quidem probe intelligerent sensim in forum Ecclesiasticum formam judiciorum inductam, pluribus formalitatibus & tricis obnoxiam, quàm esset forma & stylus litigandi in foro civili usitatus.

Insuper reflecterent judices ac ministros fori Ecclesiastici non minus ac Laicos & civiles Magistratus ex contentionibus partium atque instructione & decisione causarum quæstum aucupari. Nec tamen & hoc ignorabant, causas primitus ad cognitionem & decisionem Episcoporum per Principes fuisse remissas, ut eas sine jurisdictionis contentione aut judiciali forma tanquam arbitratores pacifice determinarent.

VII. Occurrit in citatis Probationibus libertatum Ecclesiæ Gallicanæ *cap. 7. num. 6.* declaratio cujusdam Capellani Pontificii, qua declarat, sibi à Rege S. Ludovico fuisse injunctum, „ ne de communia Belvacensi, seu de rebus pertinentibus ad eandem, nec de regalibus suis seu de rebus aliquibus ad Jurisdictionem suam secularem pertinentibus, cognoscere directe sive indirecte, seu inquisitionem facere aliquatenus præsumeret. «

VIII. Scribit Mayerus *lib.* 10. Annalium Flandriæ, anno 1301. coactam fuisse apud Compendium Synodum Provincialem per Archiepiscopum Remorum, ubi „ fulminati Magistratus laici (ait Mayreus) qui non patiebantur, ut laici in foro Ecclesiastico convenirentur. «

Statuta hujus Synodi edidit Labbæus in ultima Conciliorum generalium collectione ex MS. codice S. Genovefæ Parisiensis: nec obscurum est, Mayerum reflexisse ad Canonem quintum hujus Synodi, qui his verbis exprimitur: „ Item cum nonnulli temporales Domini suis inhibeant subditis, ne quis eorum alium trahat in foro Ecclesiastico, in causis alias a jure seu consuetudine permissis, quinimo quia sic trahentes procedunt frequenter ad contemptionem trahentis & bonorum ejusdem amicorum trahentis, & bonorum ipsorum: Nos ne talia fiant prohibentes, contra facientes excommunicationis vinculo innodamus, & denunciamus a Canonibus excommunicatos. «

IX. Hinc rursus apparet, Magistratus & Dominos temporales circa hæc temporalaicorum causas jurisdictio-

ni Ecclesiasticæ voluisse subtrahere: quod & manifestum est ex articulis per Petrum Cugnerium nomine Baronum & Nobilium Franciæ contra Clerum coram Philippo Valesio propositis; de quibus capite præcedenti actum est.

X. Et quamvis Prælati & Clerus se pro tuenda sua jurisdictione fortiter & viriliter sæpius opposuerint, nihilominus Magistratus ac Ministri Regii suffulti auctoritate Regia paulatim perruperunt, ac sensim totam pene jurisdictionem & auctoritatem judicandi, præsertim de causis civilibus laicorum ad suum tribunal traxerunt; quemadmodum circa idem tempus testatur Guilielmus Durandus in Tractatu De modo generalis Concilii celebrandi, ubi *Rubrica* 70. vulnera Ecclesiasticæ jurisdictioni inflicta describens, ait: „ Quasi per quandam alluvionem frustatim Domini temporales ad se omnia trahunt. Et sicut „ frustatim lupus agnum comedit; ita & per ipsos jurisdi„ ctio Ecclesiastica frustatim quodammodo devoratur; „ Quidquid ad Ecclesiasticam jurisdictionem, potissime „ quoad temporalia, pertinet, sibi competere putantes. „ Et pauci sunt casus ad Ecclesiam pertinentes, in quibus „ directe vel indirecte per eos Ecclesiastica jurisdictio „ non turbetur in diversis mundi partibus: Nec jam con„ stitota remedia proficere possunt, sicut experientia docet.

XI. Verissimum esse, quod Domini temporales & Magistratus Regii frustatim, sive per partes omnem jurisdictionem Ecclesiasticam de causis pecuniariis laicorum sibi attraxerint, notarunt passim auctores; & ex variis Regum Sanctionibus, & Parlamentorum Arrestis successive datis, haud obscurum est.

XII. Anno 1371. Carolus V. Rex Franciæ instante Procuratore generali injungi ac Inhiberi mandavit sub magnis pœnis Regi applicandis, Archiepiscopo Senonensi, ejusque Suffraganeis & ipsorum Officialibus, „ ne de „ casibus & actionibus realibus, videlicet de rei vindi„ catione, petitione hæreditatis, interdictis possessoriis „ acquirendi & retinendi, ac restitutoriis, & de causis „ retractuum hæreditagiorum, nec non de reditibus an„ nualibus, assidatis vel assisis, seu debitis & petitis su„ per hæreditagiis, in præjudicium (ait) nostræ juris„ dictionis temporalis, de cetero amplius cognoscere „ aut se intromittere quoquo modo præsumant, sed fa„ cta & agitata in contrarium, monitiones & processus „ Ecclesiasticos pendentes, super hoc factos vel inchea„ tos, si quæ vel qui sint, revocent penitus & annul„ lent. “ Integra Acta habetur inter Probationes libertatum Ecclesiæ Gall. *cap.* 7. *num.* 25. & apud Choppinum *lib.* 2. *de Sacra Politia tit.* 1. *num.* 6.

XIII. Hic duntaxat actionum & causarum realium cognitio Ecclesiasticis adimitur; nihil hactenus de mere personalibus. Cumque de hisce multæ ac variæ essent inter utrunque tribunal quæstiones, tandem Regia Constitutione Francisci I. „ abrogatum est indiscriminatim Ecclesia„ sticæ in profanis jurisdictioni, non tantum de actioni„ bus in rem, sed in personam quoque conceptis, “ uti loquitur Choppinus loco citato *tit.* 1. *num.* 2.

Edita fuit hæc Constitutio an. 1539. cujus primi articuli verba sunt: *C'est à sçavoir que nous avons defendu & defendons à tous nos Sujets de faire citer, ne convenir les laiz pardevant les Juges d'Eglise es actions pures personnelles, sur peine de perdition de cause, & d'amende arbitraire.* Id est: Videlicet quod prohibuerimus & prohibeamus quibuscunque subditis nostris, ne curent citari aut in jus vocari laicos coram Judicibus Ecclesiasticis pro causis mere personalibus, indicta pœna amittendæ causæ & mulctæ arbitrariæ.

XIV. Dein *art.* 2. ait: *Et avons defendu à tous Juges Ecclesiastiques, de bailler, ne delivrer aucunes citations verbalement ou par escrit: pour faire citer nosdits Sujets pur laiz, esdites matieres d'actions pures personneles.* Id est: Inhibuimus quibusvis Judicibus Ecclesiasticis, ne citationes ullas instituerent aut tradant, seu verbo seu scripto, aut in jus vocent subditos nostros mere laicos in dictis causis actionum mere personalium.

XV. Et ne videatur jurisdictioni Ecclesiasticæ in causis purè spiritualibus ullatenus præjudicare, expresse dicit *art.* 4. illa a se ordinata, salva jurisdictione Ecclesiastica in materia Sacramentorum, & aliis mere spiritualibus, de quibus Ecclesiastici cognoscere poterunt etiam contra laicos. *Sans prejudice toutesfois de la Jurisdiction Ecclesiastique, es matieres des Sacramens, & autres pures spirituelles & Ecclesiastiques, dont ils pourront cognoistre contre lesdits purs laiz, selon la forme de droit.* Id est: Sine detrimento nihilominus jurisdictionis Ecclesiasticæ in materia Sacramentorum, & aliis mere spiritualibus & Ecclesiasticis, de quibus cognoscere poterunt contra dictos mere laicos, secundum formam Juris.

XVI. Quin & *art.* 3. expresse monet, prædicta non nisi per provisionem fuisse ordinata; & nec hoc contra illos, qui contrario Arresto interveniente Procuratore Regio essent muniti. *Et ce par maniere de provision quant à ceux dont le fait a eté receu sur la possession d'en cognoistre, & jusques à ce que par nous autrement en ait eté ordonné, & sans en ce comprendre ceux qui en auroient obtenu Arrest donné avec nostre Procureur General, s'aucuns y ha.* Id est: Atque id per modum juris fiduciarii, quoad eos quorum causa admissa est ratione possessionis de illa cognoscendi, & donec aliter per nos fuerit statutum, non comprehensis iis, qui interveniente Procuratore nostro Generali Decretum obtinuissent, si qui tales sint.

XVII. Verum hæc provisionalis ac limitata Ordinatio sensim in definitivam & absolutam ex Curiæ usu & Arrestis Parlamentorum transivit, uti notat Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 11. Parlamenta enim ab edita hac Regia Ordinatione, omnes citationes, omnesque processus in Curiis Ecclesiasticis contra laicos ex causis civilibus & profanis rejecerunt, ut nullos & abusivos, non obstantibus quibuscunque indultis, privilegiis aliisve titulis, vel possessione.

XVIII. Extat *parte* 1. *Edictorum Flandriæ lib.* 1. *Rubrica* 4. Ordinatio Maximiliani & Philippi de 24. Augusti 1486. qua inhibetur; ne quis in Comitatu Flandriæ cujuscunque conditionis aut status in actionibus personalibus, civilibus & profanis, (quarum cognitio ad temporalem ipsius Comitis Flandriæ jurisdictionem spectat) alibi quam coram tribunali seculari laicum citare præsumat, & quidquid in contrarium actum fuerit, cassetur & annulletur. Verba Ordinationis sunt: *Vous* (President & Gens du Conseil en Flandres) *mandons & commetons par ces presentes, que par noz baillis & autres Officiers de noz Villes & lieux de nostredict Pays & Comtè de Flandres, où l'on est accoustumé de faire cryz & publications, vous faictes par cry publique, telle inhibition & deffense de par nous, à tous noz subjects de nostredict Pays & Comte de Flandres, de quelque estat ou condition qu'ilz soient, que contre ny au prejudice de nosdictz droictz, preeminence & jurisdiction temporelle, ilz ne tirent ou fassent tirer, traveiller, ou molester, aucuns de nosdictz subjectz layz en actions personnelles, profanes & civiles (dont la cognoissance & judicature appartient à nous, & à nos loix & justices temporelles) ailleurs que pardevant icelles nos loix & justices temporelles. Ains, que tout ce que par eulx ou aucun d'eulx aura eté faict ou poursuyvé au contraire, qu'ilz le revoquent ou fassent revoquer, & mettre au neant; & ce sur & à peine de soixante livres parisis de nostre monnoye de Flandres, à appliquer à nostre prouffit, pour autant de fois qu'ils seront trouvez faisans ou avoir fait le contraire.* Id est: Vobis (*Præsidi, & Consiliariis Flandriæ*) mandamus, & per præsentes committimus, ut per Prætores nostros aliosque Civitatum nostrarum & locorum dictæ nostræ Provinciæ & Comitatus Flandriæ Præfectos, in quibus proclamationes & promulgationes fieri consuetum est, curetis per proclamationes publicam talem inhibitionem nostro nomine omnibus subditis nostris dictæ Provinciæ & Comitatus Flandriæ cujuscunque gradus aut conditionis fuerint, promulgari, ne in detrimentum aut contra dicta nostra jura, prærogativam & temporalem jurisdictionem, in jus vocent aut vocari faciant, vexent, aut infestent quempiam dictorum nostrorum subditorum Laicorum, quoad actiones personales, profanas & Civiles, (quorum cognitio & decisio nobis, legibus nostris & seculari tribunali competit) alibi quam coram tribunali isto & legibus Civilibus. Sed ut quidquid actum fuerit aut institutum in contrarium, revocent aut revocari jubeant & irritum fieri, idque indicta pœna sexaginta librarum *parisis* monetæ nostræ Flandricæ in emolumentum nostrum convertendarum, toties quoties deprehendentur contra hæc delinquere vel deliquisse.

Idipsum rursus pro Comitatu Flandriæ ordinavit per formam Edicti Carolus V. anno 1522. estque eodem loco. Verba idiomate Flandrico expressa sunt: *VVi hebben by goede ende rype deliberatie van raede, ende uyt onsen eygen mouvemente rechte vvetenheyt ende vulcomen macht gheordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren by vorme van Edicte, midts desen onsen brieve dat nyemand*

mand

mand vvie a dat hy zy, binnen onsen lande ende graefschepe van Vlaenderen hem voere aen en hervvordere eenighe leeke ofte vveerlycke persoinen (van vvat state ofte conditie hy zy) te daghene ofte doen daghene, betrekene, traveillierene, oft ander sins te molesterne in eenigher manieren, voor ende omme zaecken ende actien personnele, reele, mixte, prophane, ende civile, elders dan voor huerlieder vveerlicke rechtenende Jugen dien dient behoorrem zal, op de peyne ende boete van Sestigh ponden parisis, van tvvintigh grooten onser valemscher munte 't pont, telcker reyse als zy bevonden vverden zullen dat ghedaen thebenne: ende oock mede, indien zy yet daer teghens gheat tempeert hadden, dat zy ghehauden zullen vvesen eselve te renuncierene ende doen renuncieren tot haeren laste ende coste. Id est: Nos ex matura & æqua deliberatione & consilio & motu proprio, certa scientia & plena authoritate mandavimus & statuimus, mandamus & statuimus in forma Edicti per has nostras literas, ut nemo quicunque sit in hac nostra Provincia, & Comitatu Flandriæ imposterum præsumat Laicos ullos aut personas sæculares (cujuscunque gradus aut conditionis extiterit) citare aut citari jubere, in jus vocare, vexare, aut alias ullo modo incommodum iis facessere ob causas & actiones personales, reales, mixtas, profanas & civiles, alibi quam coram ipsorum Judicibus & Justitiariis sæcularibus quibus competet, Sexaginta librarum *parisis* viginti grossorum monetæ nostræ Flandricæ in libram, pœna indicta, toties quoties id fecisse deprehendentur. Deinde si quid contra ausi fuerint, ut teneantur iisdem actis, sumptu & onere propriis renunciare, aut renunciari curare.

Insuper mandat sub pœna 60. librarum omnibus Judicibus Ecclesiasticis, Promotoribus, Scribis, Notariis, Procuratoribus, aliisque omnibus, ut caveant posthac in Comitatu Flandriæ expedire aliquam citationem, monitionem, aliamve provisionis formam in materia & actione personali, reali, civili vel profana (cujus cognitio ad judicem secularem spectat) aut vi hujusmodi citationis & monitionis urgere aut urgeri facere aliquem laicum, non obstante quacunque contraria juris dispositione, consuetudine aut praxi, quibus per præsens Edictum derogat. *Insgelicks hebben vvy gheordonneeret ghestatueert ende verboden, ordonneren, vastueren ende verbieden by desen, an alle gheestelicke rechters ofte Jugen, Promoteurren, Scriben, Notarissen, Procureus ofte ander vvy zy ziin, dat zy hem verdraghen van nu voort an, binnen onsen voorseyden landen ende Graefschepe van Vlaenderen, eenighe citatien, monitien ofte andere materien van provisien te decerneren oft expedierene, van materien ende actien personele, reele, civile ofte prophane (dan of de kennesse den vveerlicken rechters competeert ende toebehoore) noch ooch uyt crachte van zulcke citatien ende monitien te vervalghene ofte doen vervolghen, eenighe vande voorseyde leeke ende vveerlicke persoonen, op geleicke peyne ende boete van Sestigh pond parisis, te verbuerene byden ghaenen die ter contrarien ghedaen zal hebben, telcker reyse als dat gebueren zal: ende dat zy daer toe bedvvonghen vvorden, by die peyne voorschreven. Ende indien zy dat ghedaen hadden, dat zy tselve terstont renuncieren tot hueren eyghen coste, niet teghenstaende eenighe dispositie van rechte, custume ofte usantie ter contrarien, de vvelcke vvy hebben in dat stick gederoguiert ende deroguierens mits desen onsen brieven.* Id est: Similiter mandavimus, statuimus, & prohibuimus, mandamus, statuimus & prohibemus per hasce quibuscunque Ecclesiasticis, Judicibus, Promotoribus, Scribis, Tabellionibus, Procuratoribus aut aliis, quicunque demum fuerint, ne imposterum in hac dicta nostra Provincia & Comitatu Flandriæ præsumant citationes, monitiones, aut alterius generis rescripta decernere, & expedire in causis & actionibus personalibus, realibus, civilibus aut profanis, (quarum cognitio Judicibus Sæcularibus competit, ad eosque spectat) nec in vim talium citationum, & monitionum quempiam prædictorum Laicorum & Sæcularium personarum prosequantur, aut prosequi jubeant. Simili pœna, mulcta sexaginta librarum *Paresis* indicta, persolvenda per eum qui contra hæc deliquerit, toties quoties id continget. Et per dictam pœnam ad id compellantur. Si autem id egerint, extemplo actis proprio sumptu renuncient: non obstante quavis Juris dispositione, consuetudine, aut usu contrariis, quibus in hac parte derogavimus, & derogamus per hasce nostras literas.

XIX. Concordata inter Episcopum Leodiensem, & Carolum V. de 1541. laicos pene in omnibus causis privative judici sæculari subjiciunt; declarantque, quod nec hujusmodi causis se poterunt Judices Ecclesiastici immiscere. Solæ fere causæ testamentariæ, & dotales sive ex contractibus antenuptialibus resultantes, & de bonis amortizatis excipiuntur, idque cum variis limitationibus & modificationibus, uti titulo sequenti latius exponetur.

XX. Habentur hæc Concordata *part.* 1. Edictorum Brabantiæ *lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 8. ubi & *c.* 3. refertur confirmatio Concordati inter Archiepiscopum Cameracensem, & Consiliarios Hannoniæ, in quo inter cetera cavetur *art.* 21. quod imposterum Judices Ecclesiastici non citabunt, aut citari facient Hannones pro debitis procedentibus ex contractu, mercatura, aut alia simili causa civili. *Item ceux d'Eglise se garderont d'oresnavant de citer ou faire citer les manans du paye d'Haynault pour sommes de deniers procedans des contrats, marchiets, & autres semblables purement civils.* Id est; Item cavebunt imposterum Ecclesiastici, ne citent, aut citari jubeant incolas Hannoniæ, ratione pecuniæ ex contractu, emptione, aliisque talibus mere civilibus debitæ.

In textu mentio fit cujusdam Concordati inter Episcopum Cameracensem & Carolum V. ut Comitem Hannoniæ super exercitio jurisdictionis; verum num pro vero Concordato haberi queat, dubitari potest.

Scitur quidem, quod cum sub medium sæculi XVI. plures exortæ essent difficultates, & quæstiones super exercitio jurisdictionis inter Carolum V. ut Comitem Hannoniæ ejusque Consiliarios, & Magistratus ab una, & Episcopum Cameracensem ejusque Officiales ab altera partibus, tandem post plures super iis habitos congressus, concepti fuerint nonnulli articuli per deputatos utriusque partis sopiendis hisce difficultatibus accommodi; hos articulos retulit Antonius Anselmo Jurisconsultus Antverpiensis inter Edicta Principum nostrorum parte 1. Edictorum Brabantiæ *lib.* 1 *tit.* 1. *cap.* 3. sub nomine *Concordati inter Episcopum Cameracensem, & Hannones*. Summarium vero ipsis articulis præfixum in his verbis conceptum est: *Appointement faict pour les jurisdictions spirituelles, & temporelles entre les commis & deputez de Monseigneur le Reverendissime de Cambray & les Conseillers de Haynault le second jour de Mars MDXLI. avant Pasques.*

Verum cum in Prologo articolis hisce præfixa expresse dicatur hosce articulos conceptos ad sopiendas hasce difficultates, & quæstiones esse per deputatos Episcopi Cameracensis *sur le bon plaisir toute fois dudit Seigneur Reverendissime*, & in Epilogo asseratur quidem eosdem articulos etiam placuisse deputatis suæ Majestatis Imperialis, nominatim tamen addita hac clausula: Sub beneplacito suæ Cæsareæ Majestatis. *Sauf le bon & noble plaisir desdits Seigneurs*, evidens est hunc articulorum conceptum non potuisse habere suum complementum, nec reputari ut Concordatum, nisi post ratificationem Episcopi, & suæ Cæsareæ Majestatis.

Cum nullibi vero de ratificatione ipsius Episcopi Cameracensis, aut suæ Cæsareæ Majestatis hactenus apparuerit, merito dubitari potest, num hic articulorum conceptus, per deputatos utriusque potestatis propositus, & probatus, possit haberi pro Concordato, quandiu de ratificatione Episcopi, & Cæsareæ Majestatis ut Comitis Hannoniæ, sub quorum beneplacito articuli illi propositi, & probati fuere, non constat.

XXI. Ordinatione Regia anno 1512. in Galliis cautum fuit, nullum laicum coram Judice Ecclesiastico vocari posse, nisi in citationis libello nominatim adscribatur causa ex qua citatur. Hujus Ordinationis meminit Renatus Choppinus De Sacra Politia *lib.* 2. *tit.* 1. *nu.* 4. qui & addit: „ Minime vero otiosa Regia illa Constitutio, ne "
" profani Ordinis viri promiscue apud Pontificios Præ- "
fectos conveniantur, neve hi indiscriminatim de omni "
causarum genere, cognitionem interponant. "

Idipsum anno 1521. ordinavit Carolus V. ut causa sic expressa deliberare, & cognoscere queant laici citati, num coram Judice Ecclesiastico comparere debeant, an vero citationes hujusmodi alia via cessare facient. Verba sunt: *Ordonnons & statuons par ces presentes, par maniere de Edict perpetuel, que d'oresnavant tous les Citations a emaner & decerner par les Officiaulx & autres Juges Ecclesiastiques, desdites Cours spirituelles de Cambray, Arras, Tournay, Teroane & autres, contre nosdicts Subjects & geni Laiz, soient libellees & narrees des Causes, Raisons,*

& A-

& Actions, pour lesquelles elles se decernent & octroyent: à fin que nosdictz Subjectz Laiz citez, puyssent par icelles sçavoir & deliberer (sans autres Fraiz, Travail ou Despens) de ce qu'ilz en auront à faire: & s'ilz sont tenus de comparoir esdictes Cours, ou faire cesser lesdites Citations par autre voye, veuillant & ordonnant par cesdictes presentes, de nostre certaine science, qu'aux Citations autrement expediees, & decernees, ne soit aucunement obey. Id est; Mandamus & statuimus per has præsentes in forma Edicti perpetui, ut imposterum omnes citationes quæ emanabunt & decernentur per Ministros aliosque Judices Ecclesiasticos dictarum Curiarum Ecclesiasticarum Cameracensis, Atrebatensis, Tornacensis, Teroanæ & aliarum, adversus præfatos nostros subditos & Laicos, non infinnentur sine libello, & narratione causarum, rationum & actionum, ob quas decretæ fuerint & concessæ, Eatenus ut dicti nostri subditi Laici citati inde possint cognoscere & deliberare (omissis aliis sumptibus, molestiis, & impensis) quid ipsis agendum incumbat; & utrum in dictis Curiis sistere se teneantur, aut dictarum citationum cessationem alio modo procurent: volentes & mandantes per hasce præsentes ex certa nostra scientia, ut citationibus alio modo decretis, & confectis non deferatur.

XXII. Testatur insuper Fevretius De Abusu *lib. 4. c. 6. num. 1.* axioma hoc moribus Galliæ receptum esse, laicum in judicem Ecclesiasticum consentire non posse, sive ejus jurisdictionem prorogare.

Similiter in Hispania teste Emmanuele Gonzales in Commentario ad *cap. 18. ii De Foro competenti num. 10.* „ speciali Principis jussione inhibitum est laicis, Ecclesiasticorum judicum prorogare jurisdictionem, si rei sint; quod si faciant, nullus est processus coram Ecclesiastico fabricatus; Fiscalisque Regius petere in Aula Auditorum potest, ut talis declaretur. Quæ quidem leges Regiæ (pergit Gonzales) nec sunt contra immunitatem Ecclesiasticam, neque contra illam jurisdictionem: quia in laicos reos, causisque mere profanis nulla Ecclesiasticis judicibus competit jurisdictio.

Post hæc concludit Gonzales; Sustinenda ergo est lex politica, quam omnes Christianæ nationes habent. Tum ibidem refert variarum nationum auctores, qui de hac praxi testantur.

XXIII. Hinc facile cognosci potest, ad quàm angustos limites hodie restricta sit auctoritas vel jurisdictio Judicum Ecclesiasticorum in causis civilibus, & profanis laicorum, quodque jam plane abrogata sit lex illa, quam sub nomine Theodosii renovaverat, & per omnes sui Imperii ditiones observari voluerat Carolus Magnus, qua lege permittebatur, laicis in quacunque parte litis Judicem sæcularem declinare, causamque ad Judicem Ecclesiasticum transferre; idque & altero litigante etiam refragante, quemadmodum capite præcedenti latius expositum fuit.

XXIV. Hæc jurisdictionis Ecclesiasticæ in decidendis causis civilibus præsertim laicorum diminutio cœpit, & crevit cum ipsa immutatione formæ sive modi exercendi judicia Ecclesiastica, tum quoad personas judicum sive decidentium causas, tum quoad instructionem, & examen causarum. Quæ enim primitus per Episcopos tanquam amicabiles arbitros sine strepitu, & formalitatibus forensibus decidebantur, cœperunt postmodum per Officiales ad rigorem juris, & adhibitis omnibus solemnitatibus modo forensi tractari, & decidi; adeo ut in forma procedendi à sæculari judicio vix differrent; quemadmodum in sequentibus latiùs ostendetur, ubi unà demonstrabitur, quomodo hac judiciorum Ecclesiasticorum forma introducta, mirum non sit, quod ipsæ laicorum causæ civiles Ecclesiasticis judicibus subtractæ fuerint.

CAPUT III.

Quæ fuerit jampridem Episcoporum auctoritas in decidendis causis civilibus Clericorum.

1. *Olim etiam sanctissimi Episcopi in decidendis causis laicorum se impendebant.*
2. *Decidebant causas potius ut arbitratores, quàm ut Judices.*
3. *Causam ad Episcopum deferre olim pene erat idem quod liti renunciare.*
4. *Ratio ob quam conveniat, ut Clerici suas quæstiones committant decidi ab Episcopo sine strepitu judicii forensis.*
5. *Convenit id Clericorum, & Monachorum vocationi.*
6. *Canones volunt Clericos à litibus abstinere, & præcipiunt Episcopis, ut ipsos ad concordiam revocent.*
7. *Olim Clericus in causa civili recurrens ad sæculare Judicium relicto Episcopo mulctabatur.*
8. *Dicebatur hujusmodi Clericus indignè de Ecclesia sentire.*
9. *Concilium Chalcedonense vult, ut causa Clericorum vel per Episcopum vel per arbitros decidatur.*
10. *Concilium unice intendit, ut Clericorum quæstiones sine strepitu litis deciderentur.*
11. *Quomodo S. Augustinus quæstiones inter suos Clericos & Monachos componeret?*
12. *Deferenda est quæstio ad Episcopum, tametsi laicus contra Clericum quæstionem habeat.*
13. *Id voluit Justinianus Imperator.*
14. *Justiniani mens fuit Clericos, & Monachos à forensibus jurgiis eximere.*
15. *Justinianus abrogavit legem, qua Monachos Provinciarum Rectoribus subjiciebat.*
16. *Ne à sacris suis officiis avocarentur, nolebat eos extra Provinciam evocari.*
17. *Causas Clericorum decidi vult Justinianus sine solemnitate judiciali.*
18. *Scopus privilegii* Fori *est litium Clericorum amicabilis decisio; utque causa celerrime terminentur.*
19. *Qualiter sententia Episcopis in causis Clericorum executioni mandanda ex Constitutione Justiniani.*
20. *Exemptio Clericorum à foro sæculari per recentiores Principum, & Prælatorum leges confirmata.*
21. *Capitularia Regum Francorum volunt Clericum à suo Episcopo, & non a Judice sæculare judicari.*
22. *Laicus vetatur Clericum trahere ad* publicum *judicem.*
23. *Judex* publicus *olim opponebatur Judici Ecclesiastico.*
24. *Circa sæculum XII. Pontifices, & Episcopi multum hanc Clericorum exemptionem urserunt, & extenderunt.*
25. *Innocentius III. respondit, Clericum privilegio fori nequidem in causis profanis renunciare posse.*
26. *Nequidem cum juramento.*
27. *Conformiter ad hoc Innocentii responsum etiam postmodum in Synodis decretum fuit.*
28. *Nec per contractum Clerici se laico Judici subjicere poterant.*
29. *Clericus plerisque in locis laicum ad Judicem Ecclesiasticum citare poterat.*
30. *In recentioribus Synodis exemptio Clericorum à jurisdictione laicorum confirmatur.*
31. *In asserenda Clericorum exemptione idem semper mansit Ecclesia scopus, & spiritus.*

I. Ostendimus *cap. 1.* quantopere sanctissimi etiam Episcopi se impenderint in decidendis quæstionibus, & disceptationibus Fidelium, etiam super rebus temporalibus, & profanis; idque non dominandi animo, aut auctoritatem jurisdictionemque suam amplificandi spiritu; sed pacem ac charitatem inter Fideles conciliandi, ipsosque à forensibus judiciis, ad mentem Apostoli, avocandi studio.

II. Ipsa quippe judicia Ecclesiastica (uti & ibidem notavimus) primitus erant amicabilia arbitria potius, quàm judicia; ipsique Episcopi non tam judicis, quàm amicabilis arbitratoris partes exercebant: nec tam ad rigorem legum, & juris civilis, quam juxta leges charitatis quæstiones ex æquo, & bono decidebant.

III. Unde quæstionem vel causam ad Episcopum deferre, idem erat, ac judicio Forensi renunciare, & causam arbitrio Episcopi sine strepitu judicii decidendam committere. Quapropter S. Augustinus Christiano justo quidem, sed tamen infirmo permittit, temporalia sibi ablata repetere, sed Ecclesiastico, non Forensi Judicio. Describens enim *lib. 3. ad Bonifatium cap. 5.* hominem perfectissimum in fide, & charitate, & hominem justum quidem, & ex fide viventem, sed imperfectiorem, dicit inter cetera de illo: „Eleemosynarum largissimus, injuriarum patientissimus, qui non solum non auferat aliena, sed nec sua reposcat ablata." De hoc autem ita pronunciat. „Possidet rem familiarem, faciens inde eleemosynas, non tamen quàm ille tam largas; non aufert alie-

„ dicens; sed quamvis Ecclesiastico judicio, non Forensi, tamen repetit sua.

IV. Si ergo Ecclesia tantopere solicita fuit, ut communes Fideles a Forensibus Judiciis retraheret, lisque suas quæstiones de rebus temporalibus, ut minus ipsis Episcopis aut sapienti alicui, secundum monitum Apostoli, decidendas, & terminandas sine Forensi strepitu crederent, quid mirum, si Clericos, & Monachos a Forensibus Judiciis abstinere jusserit: utpote, qui præ communi populo rerum terrenarum contemptum profitentur, ipsique populum tenentur suo exemplo illarum contemptum docere.

V. Accedit, quod Clericorum, & Monachorum vocationi, & instituto magis, quam laicorum contrarientur forenses litium tumultus. Cum enim Clerici Ecclesiæ Ministerio ad spiritualem animarum profectum sint destinati, & Monachi ad vitam solitariam, & a mundo absconditam, & abstractam, fat clarum est, statui & vocationi ipsorum plane contrariari, jurgiis & litibus forensibus implicari.

VI. Ex Concilio Carthag. IV, *Can.* 19. refert Gratianus *caus.* 14. *qu.* 1. *can.* 1. „ Episcopus nec provo„ catus pro rebus transitoriis litiget. "

Et *Dist.* 90. *can.* 1. ex eodem Concilio recitat; „ Discordantes Clericos Episcopus vel ratione vel po„ testate ad concordiam trahat: inobedientes Synodus „ per audientiam damnet.

In textu notatum est Clericorum, & Monachorum vocationi, & professioni parum convenire, litibus & jurgiis forensibus implicari: ac propterea jampridem per Canones, etiam sub gravioribus pœnis inhibitum ipsis fuisse quæstiones, & causas, etsi civiles, ad forensis judicis sive publicos Magistratus deferre; sed eas Episcoporum examini, & judicio submittere jubebantur.

Porro circa hos Canones advertendum Patres, & Concilia id unum intendisse, ne Clerici vel Monachi ad judicia forensia sive civiles Magistratus alios pertraherent: sive ne quæstiones, & controversias suas decidendas deferrent; sed ut eas vel arbitris mutuo consensu electis decidendas committerent, aut si id fieri non posset, eorum decisionem Episcoporum judicio submitterent.

Itaque eodem Concilio id statuerant Patres circa Clericos, & Monachos quo id ab omnibus Christianis sub Magistratibus Ethnicis constitutis fieri desideraverat Apostolus, uti supra expositum fuit.

Porro sicuti Apostolus per hoc suum pium monitum nihil detractum voluit Principum, & Magistratuum civilium licèt Ethnicorum legitimæ authoritati, & jurisdictioni in decidendis subditorum causis; ita nec Patres, & Concilia per hos Canones, Principum & Magistratuum authoritatem in dijudicandis causis civilibus etiam Clericorum, & Monachorum imminuere aut labefactare intenderunt.

Noverant enim Patres illi, quod Principes per conversionem a Gentilismo ad fidem, & Religionem Christianam, nihil de suo jure aut legitima authoritate in subditos suos amisissent; sed ipsis jam ad Religionem conversis omnino integra maneret, juxta quod de Christo canit Ecclesia: *Non eripit mortalia qui regna dat cœlestia.* Cum igitur certum sit Clericos & Monachos subditos fuisse Principibus, & Magistratibus politicis Ethnicis, eo quod non obstante Clericatu aut Monachatu remanerent partes, & membra reipublicæ, atque cum reliquis Laicis sive Christianis sive Ethnicis, unum corpus politicum seu rempublicam conficerent; consequens est eos etiam sub Principibus, & Magistratibus politicis licèt Christianis subditos remansisse: alias enim per conversionem ad Religionem Christianam Principes non parum de sua in membra suæ reipublicæ authoritate amisissent: indubitatum enim est Clericos, & Monachos etiam hodie sub Principibus Christianis constitutos esse partes, & membra reipublicæ politicæ, & unam cum reliquis Laicis politicam, & temporalem rempublicam conficere, non secus ac olim sub Principibus Gentilibus constitutos.

Idipsum etiam notavit Cardinalis Bellarminus *lib.* 2. *de Clericis cap.* 28. „ Clerici (inquit) præter „ quam quod Clerici sunt, sunt etiam cives, & partes „ quædam reipublicæ politicæ.

Hinc consequens est, quod Clericos, & Monachos jurisdictione, & subjectione Magistratuum civilium, præsertim quantum ad regimen politicum, & negotia civilia substrahere seu eximere, fuisset Principum, & Magistratuum in suos cives, & partes reipublicæ authoritatem, & jurisdictionem substrahere.

Cum vero Patres id sibi fas non esse scirent, id tantum Clericis, & Monachis inculcarunt, & mandarunt, ut a litigiis, & jurgiis forensibus sibi caverent; atque controversias sine strepitu forensi electis arbitris vel Episcopis decidendas committerent: quod non magis jurisdictioni aut subjectioni Magistratibus civilibus debitæ officere sciebant, quam si bonus paterfamilias præciperet filiis suis etiam sub pœnis domesticis, ne inter se de controversiis exoriendis apud judicem forensem contendant; sed eas arbitris submittant.

Et sane neque in pristinis Synodicis decretis aut Pontificum scriptis de Clericorum aut Monachorum a Magistratuum civilium authoritate vel jurisdictione in cognoscendis, & judicandis eorum causis in materia notanter civili exemptione sive substractione legitur, imo nec in legibus Imperatorum saltem usque ad tempora Justiniani Imperatoris, qui primus Imperatorum per suas Constitutiones, exemptionem aliquam Monachis, & Clericis à jurisdictione, & authoritate judicum publicorum dedisse legitur juxta modum, & limites in illis expressos, prout in textu latius expositum fuit.

Quare Petrus Gudelinus de jure novissimo *lib.* 6. *cap.* 5. monet „ de Episcopali Jurisdictione illud tenendum esse Clericos, & Monachos primis seculis " conveniri solitos apud Judices sæculares: potuisse " tamen actorem, si mallet, convenire eos apud " suum Episcopum. At novissimis Constitutionibus " potestatem juris dicendi ampliatam esse. "

Nullam autem legem aut Constitutionem, qua ampliata sit Episcoporum authoritas in decidendis Clericorum causis anteriorem Novellis Justiniani adferr. Argumentum haud obscurum, & ipsum supposuisse ante has Novellas nullam fuisse Clericorum a jurisdictione Magistratuum sæcularium in causis civilibus decidendis exemptionem.

Legitur quidem apud Gratianum *caus.* 11. *qu.* 1. *can.* 17. Clericus nullus præsumat apud sæcularem Judi- " cem, Episcopo non permittente, pulsare, idque ex *Ca-* " *none* 32. Synodi Agathensis, quæ celebrata est anno 506. " adeoque pluribus annis editas Novellas Justiniani. "

Fatendum est hoc Canone prout a Gratiano expressus legitur fat aperte indicari, tempore hujus Synodi aliquam exemptionem a jurisdictione Judicum sæcularium in discutiendis, & decidendis eorum causis, Clericis datam esse, idque etiam ut apparet authoritate Synodi, atque ita eo tempore Patribus persuasum fuisse, quod & authoritate Episcoporum Clerici possint a jurisdictione Judicum sæcularium eximi.

At circa hunc Canonem contigit Gratiano, quod ei circa plurimos accidisse scitur; quod scilicet eum in alieno à Patrum illius Synodi sensu retulerit. Canon enim hic prout à Synodo Agathensi editus est, & extat cum ceteris hujus Synodi Canonibus tomo 4. Conciliorum Generalium ex Editione Philippi Labbæi, ita statuit: „ Ne *Clericus* quemquam præsumat apud sæcularem Judicem, Episcopo non permitten- " te pulsare. " Quæ genuina Canonis lectio aperte evincit, eam duntaxat Patrum mentem fuisse, cavere, ne Clerici ad Judices sæculares suas controversias terminandas deferrent conformiter ad alios Canones, & monitum Apostoli datum Corinthiis, quo nullatenus jurisdictioni Magistratuum detrahebatur, nec Clerici à subjectione eis debita subtrahebantur, ut supra probatum est.

Interim ex hoc in alienum sensum contorto Canone, necnon pluribus falsis Decretalibus per pseudo-Isidorum primis Romanis Pontificibus suppositis, & per Gratianum in suum Decretum relatis, creditum fuit à Canonistis, Decreto Gratiani, & posteriorum Pontificum Decretalibus simpliciter inhærentibus, exemptionem Clericorum à jurisdictione Magistratuum etiam in civilibus, authoritate Ecclesiæ primitus fuisse inductam, nec eam à potestate Principum dependere.

Unde conformiter ad eam Canonistarum opinionem asserere non est veritus Cardinalis Bellarminus, Papam potuisse eximere simpliciter Clericos propria authoritate per legem canonicam a subjectione temporalium Principum.

Quod aliud sane non est, quam attribuere Romano Pontifici authoritatem, cives & partes Reipublicæ politicæ pote-

potestatibus sublimioribus substrahendi. Sed quid mirum, id ab hoc purpurato Authore assertum, qui nec dubitavit Romano Pontifici authoritatem in temporalia Principum asserere, quin & potestatem saltem *indirectam* Reges deponendi, eorum subditos à juramento fidelitatis absolvendi.

Sed hæc a mente Patrum & Ecclesiæ sunt remotissima; nec ullum in pristinis & genuinis Ecclesiæ Canonibus fundamentum habent. Nec enim ulla Clericorum aut Monachorum à jurisdictione Magistratuum publicorum exemptio primis ut minus novem sæculis nota fuit, præter eam quam Principes Christiani concedere voluissent; neque ullam nisi à Principum benignitate dependentem prætendit Ecclesia.

VII. Volebant igitur Patres, ut Clerici quæstiones suas Episcopis subjicerent, & Episcopi ipsos ad concordiam revocarent. Concilium Carthaginense III. cui Augustinus interfuit, *Canone 9.* decernit: „ Item placuit, ut quisquis Episcoporum, Presbyterorum & Diaconorum seu Clericorum, cum in Ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel *civilis* causa fuerit commota, si relicto Ecclesiastico judicio, publicis judiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, & hoc in criminali judicio. In civili vero perdet quod evicit, si locum suum obtinere voluerit.

VIII. Legitur hic Canon apud Gratianum *caus.* 11. *qu.* 1. *can.* 43. cum additamento: „ Cui enim ad eligendos Judices undique patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio judicat, qui de universa Ecclesia male sentiendo, de judicio sæculari poscit auxilium, cum privatorum Christianorum causas Apostolus ad Ecclesiam deferri, atque ibi terminari præcipiat.

Monet autem Justellus in notis ad Codicem Ecclesiæ Africanæ: „ Quæ quidem verba in omnibus Latinis Græcisque codicibus editis & manuscriptis, quibus in hac editione usi sumus, non habentur, nec in collectione Dionysii Exigui Moguntiæ edita anno 1525.

Quisquis interim hæc verba Canoni addidit, indicare voluisse videtur, quam indigne agant Clerici, qui quasi indignius de Ecclesia sentientes quam Laici, sæcularia Judicia præ Ecclesiasticis eligunt.

IX. Quapropter Patres Synodi Chalcedonensis *can.* 9. decreverunt: „ Si quis Clericus habet cum Clerico litem aut negotium, proprium Episcopum non relinquat, & ad sæcularia judicia ne excurrat, sed causam prius apud proprium Episcopum agat: vel de Episcopi sententia apud eos, quos utraque pars elegerit, judicium agitetur; Si quis autem præter hæc fecerit, Canonicis pœnis subjiciatur.

X. Quid hic aliud intendit Synodus Chalcedonensis, nisi Clericis aditum ad sæcularia, & forensia judicia occludere, iisque præcipere, ut quæstiones inter ipsos exortas arbitrio Episcopi determinandas committant, vel certe ex Episcopi sententia, & consilio aliis quos elegerint, id est, *arbitris*. Unde Isidorus Canonem hunc referens legit: *Apud* ARBITROS *ex utraque parte electos audiatur negotium:* quam lectionem secutus videtur Gratianus *caus.* 11. *quæst.* 1. *can.* 46. quamvis non recte restringat recursum ad arbitros ad casum, quo esset *negotium ipsius Episcopi*.

XI. Quomodo lites inter Clericos Monachosque suos componeret terminaretque Augustinus, ipse exponit *Sermone* 49. De Diversis, seu 355. novæ editionis: „ Si pueri isti servi Dei sunt (ait) litem hanc inter illos cito finimos. Audio illos ut pater, & forte melius quam pater ipsorum. Videbo quid sit juris, sicut Deus voluerit cum paucis fratribus fidelibus honoratis, Deo propitio, de numero vestro, id est, de plebe ista. Audio inter illos causam; & sicut Dominus donaverit, finio.

XII. Nec duntaxat quæstiones Clericorum, & Monachorum ad Episcopum deferendæ erant, si Clericus contra Clericum, & Monachus contra Monachum quæstionem haberet; sed etiam si Laicus quæstionem haberet contra Clericum, aut Monachum, ad Episcopum deferri debere, non tantum sacris Canonibus, sed & Principum legibus cautum erat.

XIII. Justinianus Imperator in *Novella 79. cap.* 1. sancivit, „ si quis quancunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus Sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in Monasteriis consistentibus, Deo amabilem civitatis illius Episcopum interpellet. Ille vero mittat, & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: sive oportet per Abbates, sive per Responsales, sive per alios quoslibet hoc fieri. Ipsi vero cum omni veneratione sacerdotali causam examinent, & judicent, & *civiles* non sint penitus eis Judices, neque confundant eorum honestatem cum Idonei sint Deo amabiles singularium civitatum Episcopi, & quæ de lite sunt, & de cautela judiciorum disponere, & judicare honeste atque *sacerdotaliter*, & secundum leges nostras, & sacratissimas regulas. Sic enim & qui aliquam rationem habere putantur, merebuntur justitiam, & honestas sacratorum inviolata integraque servabitur. “

Quamvis hic duntaxat Sanctimonialium, & mulierum in Monasteriis manentium mentio fiat, nihilominus ex *cap.* 2. & epilogo Novellæ constat, eandem & ad Monachos Constitutionem extendi.

XIV. Vult ergo Justinianus causas Monialium, & Monachorum ad Episcopos deferri, ut ipsi non tanquam Judices civiles judicialiter, & cum strepitu, & formula forensi, sed *honeste & sacerdotaliter* eas terminent: ut ita à forensi contentione Monachi expediti sine impedimento Deo vacare queant; quod & *c.* 2. expressit, dicens: „ Sed etiam accelerari lites sancimus Monachis illatas, ut non mens eorum occupetur circa litis solicitudinem: sed velociter liberati, sacris operibus obsecundent. “

XV. Recte notat Cujacius ad hanc Novellam, quod hic Justinianus abrogaverit Constitutionem, quæ refertur in *L.* 33. *Cod. de Episcopis*, qua decernitur, Monachos ad Judices extra suas Provincias trahi non posse, „ sed apud suos Judices ordinarios, id est, Provinciarum Rectores, in quibus locis degunt, Ecclesiarum ministeriis obsecundent (quod ad Clericos, de quibus etiam hic agitur, refertur) omninoque contra se agentium excipiant actiones. “

XVI. Porro quamvis hæc lex antiquata sit per Justinianum, quatenus Monachos ad Rectores Provinciarum evocari in causis civilibus permittebat; nihilominus, & hoc in favorem Monachorum cavebatur, ne ad quosvis longe etiam extra Provinciam dissitos Judices, quemadmodum communes laici, conveniendi essent: ratione hac notanda: „ ut his horis saltem atque temporibus quibus religiosos viros à turbulenta observatione Prætorii vacare contigerit, cumque eos ad tempus petitorum intentio calumniosa laxaverit, ad sua se Monasteria & venerabiles Ecclesias conferentes, sapienti animo, precatione solicita, faciliusque de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent, in suis laribus domiciliisque constituti. “

XVII. Hinc rursus manifestum est, ipsos etiam Principes Christianos, jampridem solicitos fuisse, ne per tumultum forensium negotiorum sanctum Monachorum otium turbaretur.

Quod in citata Novella de Monachis decreverat Justinianus, id postulante Menna Patriarcha Constantinopolitano per Novellam 83. ad Clericos extendit, nimirum ut, „ si quis habeat adversus eos *pecuniariam* causam, prius ad Deo amabilem Archiepiscopum pergat, sub quo constitutus est, & interpellet eum, & ex non scripto judicium mereatur, & si hoc fiat, nec inquietet eum, nec trahat ad auditoria civilia, neque a sacro eum vocare faciat ministerio; sed ex non scripto examinetur negotium sine damnis, & accipiat formam forsan etiam scriptam, & si hoc quoque partes voluerint & proposuerint, & liberentur alterutro certamine. “

Finalia verba *liberentur alterutro certamine*, recte interpretatur Dionysius Gothofredus in notis, *id est*, *exceptionibus*, & *dilationibus nimiis*.

Et Cujacius ad prædictam *Novellam* 79. hanc præsentem *Novellam* 83. breviter sic contraxit: „ Ex Novella 83. Clerici actione pecuniaria committuntur coram Episcopo, qui litem finiat celerrime sine sumptu, & sine scriptura solemni. “

XVIII. Itaque omnis scopus hujus privilegii Clericalis, quod hodie *privilegium fori* vocatur, fuit, ut Clericorum causæ citra strepitum forensem quam citissime finirentur; quod Justinianus in eadem Novella indicat, ubi §. 1. declarat, „ quod si aut propter causæ naturam, aut propter quandam forte difficultatem non fuerit possibile Deo amabili Episcopo decidere negotium, tunc licentiam esse & ad civiles Judices pergere, & privilegiis omnibus custoditis, quæ reverendissimis Clericis sacræ præstant Constitutiones, & litigare, & examinationem

fieri,

„ fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri causam, clarissimis Judicibus secundum nostras Constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere.

Velociter ergo decidi lites Clericorum præcipit, rationem subjungens: „ Ut non propter hujusmodi causas sacris amoveantur obsequiis, & cum oporteat Deum placari, & decentia Sacerdotibus agi, auditoriis detineantur & illis turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus.

XIX. Has leges postmodum rursus confirmavit Justinianus *Novella* 123. *c.* 21. addita tamen hac moderatione; „ ut si Episcopus sententiam tulerit, & alter litigantium intra decem dies contradicat iis quæ judicata sunt, tunc locorum Judex causam examinet, & si invenerit judicium recte factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, quæ judicata sunt: & non liceat secundo in tali causa victo appellare. Si vero (pergit Justinianus) Judicis sententia contraria fuerit iis quæ à Deo amabili Episcopo judicata sunt, tunc locum habere appellationem contra sententiam Judicis, & hanc secundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex Imperiali jussione aut judiciali præcepto Episcopus judicat inter quascunque personas, appellatio ad imperium, aut ad eum qui transmisit negotium, referatur.

XX. Hanc auctoritatem Episcoporum in decidendis Clericorum causis, & eorum à Jurisdictione Laicorum exemptionem, posteriores Principes & Synodi sæpius renovarunt & confirmarunt.

XXI. Libro 1. Capitularium Regum Francorum *cap.* 28. legitur conformiter ad Canonem Chalcedonensem supra relatum: „ Si Clerici inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo dijudicentur, & non à Sæcularibus.

XXII. Sub idem tempus in Capitularibus Herardi Archiepiscopi Turonensis legitur: „ Ut nullus Laicorum quenquam Clericorum absque permissu Episcopi compellat ad causas ire *ad publicum*. Et qui fecerit donec corrigat, ab Ecclesiæ societate pellatur.

XXIII. Dum hic vetantur Laicis Clericos *ad publicum* trahere, vetitum censetur ad Judicem sive Magistratum civilem trahere. Nam uti recte observavit Hieronymus Bignonius in notis ad lib. 1. Formularum Marculfi Monachi *cap.* 3. eo tempore soli Judices civiles sive sæculares dicebantur *publici* Judices. Et in *cap.* 12. ✠ *De Foro competenti*, accipiuntur *publica judicia* pro Jurisdictione sæculari, opponunturque cognitionibus Ecclesiasticis, uti ibidem notavit Emmanuel Gonzales.

XXIV. Mirum! quanto zelo sequentibus sæculis hoc privilegium Clericorum, ne à Laicis ad Judices Sæculares trahi possent, urserint Pontifices & Episcopi, uti vel ex Decretis eorum, Decretalibus Gregorii IX. insertis, cognoscere possumus.

XXV. Legitur in *cap.* 12. ✠ *De Foro competenti*, responsum Innocentii III. Pisano Archiepiscopo, id est Lothario, qui fuit Juris Civilis Glossator, uti observat Gonzales in notis ad dictum *cap.* 12.

Crediderat hactenus Lotharius, quod licitum esset Clerico renunciare, saltem in temporalibus, juri suo, & sibi laicum Judicem constituere, præsertim ubi voluntas adversarii accedat; ipsumque juramentum interpositum esse servandum. At respondet Innocentius, Clericos huic juri renunciare non posse, rationem hanc addens: quia *pacto privatorum juri publico minime derogatur*. Dein citato Canone Carthaginensi supra relato, infert: „ Manifeste patet, quod non solum inviti, sed etiam voluntarii pacisci non possunt, ut sæcularia judicia subeant: cum non sit personale beneficium, cui renunciare valent, sed potius toti Collegio Ecclesiastico sit publice indultum, cui privatorum pacto derogari non potest.

XXVI. Quin & addit: „ Nec juramentum licite servari potuit, quod contra Canonica Statuta illicitis pactionibus informatur.

Ex hoc responso Innocentii III. concludunt Canonistæ, Clericum se non posse Judici Sæculari submittere etiam medio juramento; tametsi Justinianus id permiserit: quam Justiniani Constitutionem per hanc Decretalem abrogatam esse dicunt.

XXVII. Conformiter ad hoc responsum legitur in Synodo Exoniensi anno 1287. *can.* 30. „ Cum nec volens, nec invitus Clericus valeat sibi laicum constituere Judicem, inhibemus, ne Clericus Clericum super re spirituali, aut quacunque actione personali sibi competente, vel suis, trahat in causam correctionis coram Judice Sæculari. Alioquin illum qui hoc facere attentaverit, causam perdere declaramus.

XXVIII. Et *can.* 41. ubi alte deplorat, quod in dies magis magisque laici nitantur subjicere suæ ditioni Clericum, & Ecclesiæ libertates. „ Quorum potius (ait) temerariam audaciam resecare tenemur, quam fovere. Deinde concludit: „ Prohibemus igitur sub pœna excommunicationis, ne Clerici, maxime Beneficiati pro debito proprio vel alieno, districtioni se obligent Judicis Sæcularis: cujus obligationis prætextu, laici de facto quanquam de jure non valeant, Clericos ad judicia sæcularia pertrahant.

XXIX. Nec tantum Clericum coram Sæculari Judice vocari posse receptum erat sæculo XII. & XIII. sed & plerisque locis consuetudo invaluerat, ut Clericus etiam laicum coram Judice Ecclesiastico vocaret ad indicandam rem à laico possessam, licet eam *suam* esse laicus prætendebat: quemadmodum testatur Alexander III. in *cap.* 5. ✠ *De foro comp.*

XXX. In Synodis recentioribus passim renovatas has Decretales, & pristinos de hac exemptione Clericorum à sæculari jurisdictione Canones videmus; ac signanter Concilium Constantiense sub Martino V. renovavit Constitutionem Friderici Secundi Imperatoris: „ Nullus Ecclesiasticam personam in criminali quæstione vel *civili* ad sæculare judicium præsumat attrahere, contra Canonicas Sanctiones, & Constitutiones Imperiales.

Concilium Moguntinum anno 1549. *Can.* 76. statuit, „ ut actor Clericus coram sæculari judicio actionem intendens, eo ipso omni causa cadat, nec amplius ad ejus causæ querelam, etiam coram Ecclesiastico Judice, admittatur.

XXXI. Porro in hac Clericorum à jurisdictione laicorum exemptione, semper idem fuit Ecclesiæ scopus, idemque spiritus; nimirum, ut ipsos à litibus & tumultibus forensibus avocaret, quæstionesque inter ipsos suscitatas amicabiliter interveniente Episcopo aliove prudente ac sapiente Viro, ad mentem Apostoli, componerentur & terminarentur; uti recte advertit Ludovicus Thomassinus De Disciplina Ecclesiæ *part.* 2. *lib.* 3. *cap.* 89. tametsi nonnulli Prælati nonnunquam dominandi spiritu, aut quæstus causa in usu jurisdictionis, ejusque defensione aliter processerint, quia hi ipsum Ecclesiæ spiritum, & scopum mutare non potuerunt; quamvis forsan his Prælatis, eorumque excessibus ipsa jurisdictionis Ecclesiasticæ collapsio non immerito imputetur, uti infra latius ostendemus.

CAPUT IV.

Quibus casibus hodie Clerici in Civilibus coram Judice Sæculari conveniantur.

1. *Quando, & qua de causa Causa Clericorum præsertim civiles ad tribunalia laicalia devolvi cœperint?*
2. *An de hac devolutione Episcopi hodie conqueri debeant?*
3. *In Gallia circa tempora Philippi Valesii exemptio Clericorum imminui cœpta.*
4. *Conquerebantur tum temporis quod Judex Ecclesiasticus impediret, quominus Clericus in causa hæreditaria conveniretur coram laico.*
5. *Quid huic querelæ responderunt Prælati.*
6. *Ex ipsorum querela, & responso colligitur, etiam prætendisse Judices Ecclesiasticos cognoscere de causa reali inter Clericos; quod & juri communi conforme prætenditur.*
7. *Usus cognitionem in causa reali ad Judicem laicum, etiam inter Clericos transtulit.*
8. *Jampridem solemni Arresto interdictum Judici Ecclesiastico de causa reali cognoscere.*
9. *Mulctatus Officialis qui de tali causa cognoverat.*
10. *Id non tantum in Gallia, sed pene ubique servatur.*

11. *Tempore Philippi Valesii Prælati asserebant, ad se omnes causas reales spectare, quibus aliquid* personale *erat admixtum.*
12. *Hodie omnis causa etiam personalis ad Judices laicos spectat, si aliquid* realitatis *sit admixtum.*
13. *In causis* mixtis *Clerici coram laicis conveniuntur.*
14. *Contractus coram Judice Ecclesiastico factus non inducit* realitatem; *quia de* realitate *disponere nequit.*
15. *Clericus pro arreragiis reditus conveniendus coram Ecclesiastico Judice, si personaliter tantum conveniatur; secus si jus reale controvertatur.*
16. *Hæc distinctio jampridem solemni Arresto probata.*
17. *Etiam Rector & Conservator Academiæ Lovaniensis eadem distinctione utuntur.*
18. *Et contractu inito coram Notario Regio Clericus coram Judice Regio convenitur.*
19. *Clerici per contractum se solent Jurisdictioni laicali submittere.*
20. *Dispositio juris, qua Clericus vetatur renunciare privilegio, usu sublata quoad causas civiles.*
21. *Quæstio, an Clericus sit remittendus ad Judicem Ecclesiasticum, hodie spectat ad Judicem Regium.*
22. *Idipsum supponit Edictum Principum nostrorum ad Synodum Cameracensem.*
23. *Prætendunt Pragmatici hic intervenire quæstionem* facti.
24. *Supponunt quoque omnem Jurisdictionem quoad causas civiles spectare ad Principem, quousque probatum sit in alios translatum.*
25. *Hinc concludunt, Clericum coram laico citatum debere comparere, ut privilegium alleget.*
26. *Clericus hodie convenitur coram laico, si in alia quam Clerici qualitate conveniatur.*
27. *Clericus administrans bona laicorum potest coram laico Judice conveniri.*
28. *Item si sit Officiarius sæcularis.*
29. *Similiter ut tutor, aut curator laici.*
30. *Conventus ad præstandam garrandiam in causa evictionis.*
31. *Ut heres laici potest coram sæculari quoque conveniri.*
32. *Quantum diminuta jurisdictio Ecclesiastica?*
33. *In Brabantia concessum privilegium Prælatis, ut conveniri nequeant, nisi coram supremo Principis Senatu.*
34. *Idem nonnullis Capitulis in Gallia concessum.*
35. *Hoc privilegium ad causas concernentes functiones sacras non extenditur.*
36. *Etiam hodie manet spiritus Canonum, qui vetabant Clericis ad sæcularia tribunalia recursum.*

I. Sicuti causæ civiles laicorum ad sæcularia tribunalia sensim devolutæ sunt, ipsique Episcopi, & Judices Ecclesiastici ab earum cognitione pene totaliter exclusi, postquam nimirum judicia Ecclesiastica ad normam judiciorum civilium institui, & agi cœperunt, uti supra *cap.* 2. monuimus; ita & causæ civiles Clericorum ad laicos judices devolvi cœperunt, & exemptio Clericorum quoad causas has ad arctissimos limites coarctari, ipsique Clerici coram laicis tribunalibus in causis civilibus non tantum à laicis citari; sed ultro hæc tribunalia expetere, & suos creditores etiam Clericos convenire maluerunt: adeo ut hodie, præsertim in Belgio, & Gallia, de exemptione Clericorum à laicali jurisdictione quoad causas *mere civiles* vix aliquid supersit: quinimo & plerasque causas Ecclesiasticas agitari coram Judicibus Regiis, titulo sequenti ostendetur; ubi una ratio reddetur, cur Clerici plerunque ament coram Regiis Tribunalibus, quàm Ecclesiasticis suas quæstiones examinari & judicari; & quæ sit ratio, cur is recursus hodie facilius, quàm olim tolerari queat.

II. Una ostenditur, quod graviter ferre non debeant Episcopi, si causæ, & quæstiones ad Regia, & laica tribunalia transferantur, quandiu ea, quæ nunc invaluit forma, judiciorum Ecclesiasticorum remanet; licet non immerito doleant, quod judicia Ecclesiastica, quæ primitus non nisi ad concordiam, & pacem tendebant, nihilque de forensibus habebant, tandem in jurgia forensia transierint; quin & in his laicalia judicia facile superent: atque ita omnis fere ratio, quæ jampridem moverat prælatos Ecclesiæ, ipsosque Principes, ut Clericos coram Judicibus Ecclesiasticis convenire vellent, & laica tribunalia declinare juberent, non tantum negative, sed & contrarie cessare videatur; quia litigando coram Ecclesiasticis amplius, & diutius litium tumultibus, & forensibus tricis implicari solent, quam litigando coram tribunalibus Regiis.

III. Jurisdictionem Ecclesiasticam quoad causas Clericorum circa tempora Philippi Valesii Regis Franciæ, id est, sub initium sæculi XIV. imminui cœpisse, notat Michael Roussellius; & non obscurum est ex disceptatione inter Prælatos, & Barones Regni Galliæ, coram eodem Rege sub initio istius sæculi super materia Jurisdictionis excitata.

IV. Inter articulos ex parte Baronum per Petrum Cugnerium contra Prælatos allegatos erat hic 57. „Item si laicus vocat Clericum in causa hæreditaria coram Judice sæculari, ipsi Judices Ecclesiastici faciunt cessare processus, sibi cognitionem attribuentes."

V. Huic articulo nomine Prælatorum respondit Ludovicus Bertrandus Episcopus Eduensis, „quod super actione personali vel mixta, aut super interdicto, quod in parte personale extiterit, Clericus fuerit coram Judice Sæculari vocatus, non debet coram eo respondere; ubi autem actio esset mere realis, de jure deberet super hoc cujuslibet Ecclesiæ consuetudo servari, & ubi consuetudo non esset, deberet jus scriptum in talibus imitari."

VI. Ex articuli propositione, & ad illum responsione patet, quod tunc quæstio esset, quis Clericorum competens esset Judex, etiam in causis *mixtis & realibus*; ipsumque Eduensem prætendisse, in causis *mixtis*, quæ aliquid personalitatis continent, solum Judicem Ecclesiasticum esse competentem; quin & in causa mere reali, si consuetudo Ecclesiæ non sit contraria: quod & conforme esse Juri communi vulgo tradunt Canonistæ, quos citat Aufrerius De Potestate sæculari in Ecclesiasticos *Regula* 2. *fallentia* 4.

VII. Verum controversiam hanc usu finivit, ipsamque cognitionem de causis *realibus* Judici laico detulit, quantumvis contra Clericum agatur; nam ut ipse Aufrerius testatur ex Joanne Fabro, hodie Clericus in actione *reali* potest coram Judice sæculari conveniri, & ita de consuetudine in Regno Galliæ servari asserit.

VIII. Testatur quoque ibidem Aufrerius, anno 1385. in Parlamento Parisiensi pronunciatum fuisse Arrestum, „quo dictum fuit, Episcopum Cabilonensem non esse recipiendum ad manutenendum, quod in ejus Curia spirituali posset cognoscere de actione *reali*, & fuisse condemnatum ad cessandum de cetero ab impedimentis per eum super hoc factis.

„Hoc Arrestum, ait Joannes Galli *quæst.* 45. mirum videri non debet; nam si penes Judicem Ecclesiasticum notio illa remansisset, oportuisset aliquando Regem, & ceteros Galliæ Proceres ire litigatum Romæ pro feudis & temporalibus suis, per viam appellationis, aut evocationis."

IX. Insuper, ut Judices Ecclesiastici deterrerentur à capienda notione de actione *reali*, „anno 1463. Capitulum S. Maxentii fuit condemnatum in 200. libras, quia cognoverat de actione *reali* virtute Jurisdictionis spiritualis," inquit Aufrerius.

X. Nec tantum in Gallia, sed & aliis plerisque Regnis, Judices laicos cognoscere de causis *realibus*, ostendit Michael Roussellius in Historia Jurisdictionis Pontificiæ *lib.* 4. *cap.* 4. & de Belgio testatur Judocus Damhauderus in Praxi civili *cap.* 33. & ibi notat Tuldenus, & praxis notoria & quotidiana consonat.

XI. Ex responso Ludovici Bertrandi supra relato patet, Prælatos ut indubitatum tunc asseruisse, quod Clericus in actione *mixta*, aut super interdicto, quod in *parte personale* extitit, coram Judice Sæculari vocatus, non debeat coram eo respondere. Supponebant enim, *personale* ibidem intermixtum trahere ad se *reale*; ipsumque Judicem laicum esse omnino incapacem, qui de *personali* contra Clericum quovis modo Judicare posset: à contra vero Judicem Ecclesiasticum haud esse incapacem, qui de *reali*, quod hic miscetur, cognoscat: ideoque solicite notant, *quod in parte* PERSONALE *est*.

XII. At vero hodie contrarium plane principium invaluit;

luit; & in Regiis Parlamentis receptum, & probatum est, nimitum, bona temporalia esse omnino de jurisdictione sæculari, ipsosque Judices Ecclesiasticos esse incapaces cognoscendi aut statuendi de *realitate* bonorum; adeo ut abstinere debeant ab omni causa, cui *realitas* aliqua immixta est.

XIII. Hinc tanquam indubitatum tradunt Pragmatici, Clericum non tantum in mere realibus, sed & in *mixtis*, puta actione hypothecaria, conveniendum esse coram Judice sæculari, sive ipsius rei sitæ, quemadmodum loco citato notat Aufrerius; & pluribus relatis confirmat Roussellius dicto *cap.* 4. *n.* 10. additque: „ Denique nullius non quæstionis ex fundo „ & *realibus* subortæ competens est nobis Judex sæ„ cularis: nec Hispanis, ut tradit Alphonsus Villa„ diego, Ecclesiasticus vero incompetens.

Hactenus Rossellius, qui ex his concludit: „ Itaque si „ Clericus vendiderit fundum, aut si immobilia ejus sint „ prehendenda, non poterit forum sæculare declinare.

XIV. Imo receptum esse tradit pluribus citatis Broudeus in notis ad Lovetium *lit. H. num.* 15. quod contractus, & obligationes firmatæ sigillo Judicis Ecclesiastici nullam inducant hypothecam sive tacitam, sive expressam: quia Judex Ecclesiasticus nullum habet jus se immiscendi iis, quæ *realitatem* spectant. Verba ipsius sont: *Parce que la Jurisdiction Ecclesiastique n'a aucun droit de s'entremettre en ce qui est de la realite, comme est l'hypotheque.* Id est: Eo quod Jurisdictioni Ecclesiasticæ nullum jus competat, ut se immisceat iis, quæ realitatem spectant, quale est hypotheca.

XV. Ex hoc principio nonnulli conclusere, quod Clericus ratione canonum, seu *arreragiorum*, ut ajunt, alicujus redditus realis sive fundiarii, non nisi coram Judice laico conveniri posset; eo quod huic obligationi *realitas* causam dederit; sive quod obligatio canonum ex obligatione *reali* profluxerit.

Verum si de solis annuis canonibus agitur, ratione quorum obligatio duntaxat personaliter habetur, neque ipsum jus redditus sive *reale* controvertatur, non apparet, cur de hac obligatione *mere personali* Judex Ecclesiasticus competens non sit; secus vero, si ipsum *jus reale* in controversiam veniat.

Hac distinctione jampridem usus est Aufrerius, dicens, pro arretagiis census annui conveniri posse Clericos coram Judice sæculari, „ quando medium con„ cludendi est *reale;* ut quia petitur ratione prædio„ rum censualium: quia tunc magis videntur conve„ niri prædia, quam personæ, scilicet possessores præ„ diorum. Si autem medium concludendi sit *persona*„ *le*, ut quia arreragia petuntur ex stipulatione vel „ obligatione personali, tunc secus esset dicendum.

XVI. Hæc distinctio fundata apparet in famoso, & solemni Arresto prolato anno 1271. contra plures Episcopos eorumque Officiales, quo ipsis interdicitur „ cogno„ scere de actionibus realibus, & de redditibus annuali„ bus affidatis seu debitis, & petitis super hæredita„ giis, sopposito, quod partes *censum* aut *onus reale* se „ debere *minime* confiteantur. “ Arrestum refertur apud Choppinum de Sacra Polit. *lib.* 2. *tit.* 1. *num.* 6.

Distinctionem hanc rationi consonam esse fatetur etiam Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 4. *cap.* 11. *n.* 11. insignis alias Jurisdictionis Regiæ Patronus.

XVII. Hæc distinctio occurrit quoque in concordia inter Maximilianum, & Philippum, & Universitatem nostram Lovaniensem, inita super exercitio Jurisdictionis Rectoris, & Conservatoris, confirmata per Carolum V. Imperatorem; ubi permittitur, ut Rector, & Conservator cognoscant de materiis personalibus, non *realibus* aut *mixtis* bona immobilia tangentibus; permittiturque, ut si personaliter agatur de *redditibus*, possit incidenter de titulo cognoscere, ne continentia causæ dividatur; ut tamen non cognoscat de *realitate*, aut validitate contractus. Verba sunt: *Que lesdicts Recteur, & Conservateur pourront prendre & avoir la cognoissance des matieres personnelles, non reeles & mixtes, si avant qu'il touche biens immeubles. Pourveu que si les parties, que viendront en Justice pardevant eulx, ne la deduction desdictes actions personnelles, se veullent ayder d'aucun tiltre & en vertu d'iceluy justifier la constitution de la rente ou autre chose, dont en action personnelle question serois mene pardevant eulx, iceulx Recteur & Conservateur, pour eviter que la contenance de la cause ne fois divise, pourront incidemment prendre cognoissance dudit tiltre, sans toutefois autrement eux entremettre d'aucune realite, & sans aussi eulx entremettre en prendre cognoissance sur la validite dudit tiltre, an cas que question s'en meut pardevant eulx.* Id est: Quod dicti Rector & Conservator cognoscere poterunt de causis personalibus, non realibus & mixtis, quatenus concernunt bona immobilia. Si modo partes, quæ coram ipsis in judicio se sistent, in deductione actionum personalium titulo quodam tueri se velint, & in vim illius probare creationem redditus, aut quid aliud, de quo per actionem personalem coram ipsis mota fuerit quæstio: dicto Rectori & Conservatori, ut evitetur continentiæ causæ divisio, incidenter de dicto titulo cognoscere licebit, ita tamen, ut nullatenus realitati se immisceant, aut de validitate dicti tituli cognoscant, si coram ipsis quæstio desuper moveretur.

XVIII. Si tamen contractus initi & roborati sint sigillo Regio, vi hujus contractus Clericos hodie actione personali conveniri coram Judice sæculari, notat ibidem Fevretius. Cui consonat articulus modificationis jam pridem inseri solitus verificationi Legatorum Sedis Apostolicæ: „ De contractibus inter quascunque personas sive Ecclesiasticas sive laicas ini- “ tis, qui obligationes personales continebant, si à “ Notariis *Regiis* publica auctoritate recepti fuerint, “ ipse Legatus non cognoscat. “ Vide modificationes has relatas supra *part.* 1. *tit.* 21. *cap.* 3. *n.* 11.

XIX. Accedit, quod dum contractus etiam inter Clericos, aut Clericum & Laicum coram Notariis Regiis ineuntur & conficiuntur, soleat illis inseri clausula, qua contrahentes pro impletione dictorum contractuum & obligationum se subjiciunt *voluntarie* ipsis Regiis & aliis ordinariis Judicibus, vigore cujus submissionis conveniri possunt coram Judice Regio & sæculari pro adimpletione contractus. Fevretius ibidem *cap.* 6. *n.* 10. & *cap.* 10. *n.* 8. ubi citat Ordinationem Philippi II. Regis Catholici, qua declarat, contractus confectos sub sigillo Regio cum submissione esse attributivos Jurisdictionis.

XX. Quod enim jure communi cautum est, Clericum non posse renunciare privilegio fori, se subjiciendo Jurisdictioni laicali, id quoad causas *civiles* in desuetudinem abiit, uti passim testantur Pragmatici: Unde Mornacius ad *L.* 4. *ff. De Pactis*, discussa hac quæstione in utranque partem demum adjungit: „ Tandem itum est ab omnibus in eam sententiam, ut “ si de crimine agatur, renunciare non possit Clericus Cleri privilegio; cùm dedecus inde inferatur “ Ordini, in cujus gratiam privilegium inductum “ est: in *civili* autem negotio secus. “

XXI. Si quæstio sit, an citatus sit Clericus, vel in hac causa gaudere debeat privilegio fori, & ad Judicem Ecclesiasticum sit remittendus, inspecto jure communi in *cap.* 12. *De Sententia excommunicat. in* 6. cognitio ad Judicem Ecclesiasticum spectat: at hic rursus usus tandem Judicibus Regiis favit; nam ubique pene usu invaluit, ut hujus quæstionis decisio ad Judicem sæcularem pertineat.

De Gallia testatur & ipse Covarruvias *Pract. qq. cap.* 33. *n.* 1. ubi postquam ostendit, de jure quæstionem hanc ad Judicem Ecclesiasticum spectare, ait: „ Apud Gallos hujus controversiæ cognitio ad sæcu- “ larem Judicem pertinet, ab eoque lis tractatur & “ expeditur, non admissa, nec recepta Constitutione “ Bonifacii VIII. in dicto *cap.* 2. “

Et Grivellius *Decisione Dolana* 30. ait: “ Ut apud Judicem sæcularem spectet cognoscere, an remitten- “ dus sit reus ad forum Ecclesiasticum vel non, id “ apud nos in praxi servatur. “

XXII. Idipsum supponit Edictum Philippi II. ad Synodum Cameracensem *art.* 17. mandans, ut si aliquæ personæ conquerantur apud tribunalia Regia, se male citatos esse coram tribunali Ecclesiastico, ipsa Concilia Regia, antequam quidquam decernant, prius petant de causa per Judicem Ecclesiasticum informari, ut informatione habita judicent, an causa ad Judicem Ecclesiasticum spectet. Verba Edicti sunt: *Et quand lesdits Juges Ecclesiastiques auront cite quelques personnes qui se pretendent exemptes de leur Jurisdiction; Nous ordonnons a noz Conseils, & Sieges Provinciaulx que leur en estant faicte plaincte, auparavant decerner quelque provision de saisissement, ou cassation, ilz eyent a escrire audis Juge Ecclesiastique, a fin d'advertir que c'est du proces, de quelle matiere il ya question, &*

sur quoy le demandeur fonde la cognoissance du Juge Ecclesiastique. Et s'il lui semble la matiere disposee, pour submettre ledis lay a sa Jurisdiction, & par quelle raison; pour la rescription veue, & examinee en Conseil, si les raisons sont trouvees insuffisantes, requeir ledis Juge Ecclesiastique iterativement de se deporter de ladite cognoissance. A peine d'y pourveoir par les remedes accoustumez, comme en cas de defaut ilz feront: Tenant pendant ceste communication toutes procedures en surseance. Id est: Et cum dicti Judices Ecclesiastici aliquos in jus vocaverint, qui se ab illorum jurisdictione exemptos esse contendent; Mandamus Consiliis nostris, & Provinciarum Tribunalibus, ut querelis apud eos depositis, antequam bonorum occupationem aut rescissionem decernant, prius dicto Judici Ecclesiastico scribant, ut de statu litis edoceantur, de qua materia sit orta controversia, quo fundamento ad cognitionem Judicis Ecclesiastici recurrat; & utrum ipsi videatur materia disposita, ut dictum Laicum Jurisdictioni suæ subjiciat, & qua de causa; ut visa rescriptione, & in Consilio expensa, si infundatæ deprehendantur rationes, iterato dictus Judex Ecclesiasticus moneatur, ut à dictæ causæ cognitione abstineat, se alias in pœnam ordinariis mediis provisuros, prout, & in casum defectus facient: Omni interim processu suspenso, dum hæc communicatio fiet.

XXIII. Fundamentum hujus praxis apparet, quod in hac quæstione aliquid temporale sive non spirituale intervenire credant, nec de *jure*, sed de *facto* quæstionem esse. Hoc autem *factum* nihil spiritualitatis habere dicunt. Unde Aufrerius in Repetitione *Clem.* 1. *de Officio Ordin. regula 4. fallentia* 8. dicit, quod regula, quæ dictat, Judicem sæcularem de Causis Ecclesiasticis non cognoscere, „ fallit *generaliter*, ubi de quæstione „ Ecclesiastica versatur sola quæstio *facti*. Nam tunc Ju„ dex sæcularis est competens. “ Deinde in exemplum subjicit, „ si disputetur, utrum mulier fuerit desponsa„ ta vel non, vel an habitus sit Clericalis, an non; an „ quis sit legitimus vel non, an sit usurarius vel non, quia „ non est quæstio juris, sed *facti*. Et idem in similibus.

XXIV. Adhæc supponunt Judices Regii, omnem jurisdictionem contentiosam primario, & originaliter resid(er)e & esse penes Principem; nec nisi ab illo ad inferiores sive laicos, sive Ecclesiasticos, præsertim quoad negotia *civilia*, dimanare, atque hinc concludunt, omnes coram Principe ejusve Magistratu conveniendos, quousque ostensum sit, ipsos aliquo speciali titulo alteri jurisdictioni esse subjectos.

XXV. Hinc ulterius invaluit, teste Joanne Gallo *quæst.* 353. quod Clericus citatus coram Judice sæculari debeat comparere, & suum privilegium sive exceptionem declinatoriam allegare, & petere, ut remittatur ad Judicem Ecclesiasticum, alias ut contumax condemnandus.

XXVI. Sicuti Clerici conveniuntur hodie coram Judice sæculari, si causa *rem* potius quam personam respiciat: eo quod non tam Clericus, quàm res ipsa temporalis, & profana conveniri videatur, ita dum Clerici se officiis aut negotiis sæcularibus immiscent, aut præficiuntur, atque sub ea qualitate conveniuntur, quæstio non coram Judice Ecclesiastico, sed sæculari agitanda est, quia non tanquam Clerici, sed tanquam sæculares conveniri censendi sunt.

XXVII. Itaque si Clericus administrationem rerum profanarum ad laicas personas spectantium susceperit, non poterit Judicem sæcularem declinare, si de ipsa administratione agatur; hancque esse omnium Parlamentorum praxim, testis est Lucius *lib.* 2. *Placitorum tit.* 2. *cap.* 15. dicitque: „ Sacerdotem sacrisque ini„ tiatum, qui rebus profanis se immiscuerit, si ad „ profanum Judicem iis de rebus vocetur, ire debere, „ neque fori præscriptione tueri posse, quod & per„ multis Curiæ auctoritatibus comprobatum est.

XXVIII. „ Pariter trahi potest Clericus in actione „ personali coram Judice sæculari, ubi tamquam offi„ ciarius teneretur: ut qui forte depositum pecunia„ rum vel aliarum rerum susceperit auctoritate Judicis „ sæcularis; “ uti notat Guilielmus Benedicti ad *cap.* RAINUTIUS, verbo *Et uxorem num.* 419.

XXIX. Addit idem auctor, qui à 200. & amplius annis scripsit: „ Et idem servatur in hoc regno „ (Franciæ) ubicunque Clericus aut persona Eccle„ siastica officium tutelæ vel curæ, aut aliud quodcunque sæculare gessissent; qui coguntur de admi- “ nistratis reddere rationem coram Judice sæculari. “

XXX. Eadem ratione si Clericus venditor alicujus fundi vocetur ab emptore ad *garrandiam*, ut ajunt, sive ad præstandam evictionem, non poterit declinare tribunal sæculare, coram quo causa evictionis tractatur; quia in hoc casu Clericus coram Judice laico litigat, non per se, sed tanquam actor, & procurator emptoris laici, uti loquitur Glossa in *L.* VENDITOR, *ff. de Judiciis*. Et ita servari in Curiis jampridem annotavit Guilielmus Benedicti loco citato *n.* 417. ubi & *n.* 416. observat, in causa reconventionis Clericum quoque excipere non posse à Judice, coram quo ipse alium convenit; idque in praxi esse receptum, licet de jure non una sit de hisce quæstionibus Canonistarum opinio. Vide plura apud Carolum Fevretium de Abusu *lib.* 4. *cap.* 10.

XXXI. Similiter quæstio inter Canonistas disputata, num Clericus hæres laici conventus in qualitate hæredis queat declinare forum laici, cui defunctus suberat, hodie cessat: receptumque est, Clericum respondere coram Judice defuncti, nec forum ex persona hæredis mutari; uti pluribus citatis ostendit Fevretius De Abusu *lib.* 4. *cap.* 10. *num.* 8.

XXXII. Ex his aliisque, quæ ex praxi hodierna, & Parlamentorum Arrestis referuntur à Pragmaticis, quæque quotidie observari videmus, sat evincitur, exemptionem Clericorum à Jurisdictione, & foro sæculari in causis civilibus sive profanis ad angustos admodum limites esse redactam; rarissimosque esse casus, quibus Clerici judicium sæculare in hujusmodi causis declinare efficaciter queant; præsertim cum & ipsi Judices Regii contendant sibi auctoritatem privative competere judicandi, an causa ad Judicem Ecclesiasticum remittenda sit, vel non.

XXXIII. Porro ne Ecclesiastici præcipue in dignitate constituti, ratione similium actionum coram quibuscunque minoribus Magistratibus, non sine dignitatis suæ dedecore, & incommodo conveniantur, speciali indultum est Privilegio Prælatis, qui de Statibus existunt, ut non alium Judicem agnoscant quam ipsum Principem: ad quod privilegium alludunt Concordata inter Episcopum Leodiensem, & Carolum V. dum dicunt *tit.* 3. *art.* 7. „ Abbates, Abbatissæ, & alii de statibus “ Brabantiæ existentes justi stabunt active, & passive co- “ ram Judicibus illis, coram quibus de antiqua consue- “ tudine stare juri consueverunt; “ scilicet (ait Zypæus de Foro compet. *num.* 2.) coram Duce seu ejus Concilio Brabantiæ, quod in hoc Ducatu est supremus Senatus.

Dein ibidem adjungit Zypæus: “ Prout passim praxis introduxit, ut Prælati ac Collegia Ecclesiastica “ coram Principum Conciliis conveniantur, & alios “ eo trahant. “

XXXIV. Refert quoque Choppinus De S. P. *lib.* 2. *tit.* 2. *num.* 5. privilegium plerisque Canonicorum Collegiis competere, ut nimirum alium Judicem sæcularem præter Senatū Regium agnoscere non debeant; recitatque in hanc rem diploma Caroli VII. Regis Franciæ de anno 1440. datum Cathedrali Pictonum Templo, in hæc verba: “ Ut Canonici ipsius Ecclesiæ tam conjunctim quàm divisim, nullatenus teneantur litigare coram aliquo Ju- “ dice sæculari Regni nostri, præterquam in *Curia Parlamenti*, nisi eis placuerit, respectu omnium causarum “ suarum tam agendo quàm defendendo, tangendo cor- “ pus, & fundationem dictæ Ecclesiæ, & ubi dicti de “ Capitulo erunt pars. Nostra tamen est intentio, quod “ eorum homines ac subditi, & alia membra in hoc, quod “ aliqualiter non tanget jura seu fundationem ipsius Ec- “ clesiæ, respondere tenebuntur in casu resorti coram “ illo Baillivorum aut Seneschallorum nostrorum, in “ cujus Baillivia seu Seneschalia commorabuntur. “

XXXV. Hoc tamen privilegium Abbatum, & Prælatorum intelligendum est de actionibus civilibus sive profanis, non autem de sacris, & ad spirituale eorum regimen spectantibus. Nam uti recte ibidem notavit Zypæus *n.* 4. „ Abbates Brabantiæ, quoad *sacra* sui “ status aut regiminis, nunquam spectaverunt ad di- “ ctum Concilium (Brabantiæ) sed tantum quoad “ debita, & actiones *Civiles*. “

XXXVI. Interim hactenus dicta, & notoria praxis evincunt, nec diffiteri possumus, Clericos juxta modernum usum, & praxim ubique pene receptam, in causis civilibus coram Judicibus sæcularibus conveniri posse,

neque

neque Clericos, ut coram illis litigent, hodie indigere consensu Episcopi; quemadmodum sacri Canones olim requirebant. Nihilominus illud immutatum, & immobile manet, Clericos debere, quantum possibile est, lites fugere; semperque ita agere, ut verificari queat in ipsis, ut ad mentem Apostoli sint *non litigiosi*.

Ulterius hoc negari nequit, quin & hodie ratio Canonum vetantium Clericos in forensi judicio litigare, immota permaneat; licet *externa* disciplina in ipsis expressa suum amiserit vigorem. Quid enim aliud per dictos Canones intenditur, nisi Clericos litibus, & forensibus jurgiis eximere, eosque inducere, quin & astringere, ut quæstiones suas potius Episcopo, aut aliis Viris prudentibus, & intelligentibus amicabiliter sine strepitu forensi decidendas committerent? An non, & hodie Clerici tenentur, quantum possibile est, lites fugere, & à forensibus jurgiis se liberare, omnique affectu, & studio desiderare, & conari, ut quæstiones amice terminentur: summoque cordis affectu quotidie dicere cum Ecclesia: *Extingue flammas litium*.

TITULUS SECUNDUS.

De Causis Ecclesiasticis.

CAPUT PRIMUM.

De Causis spiritualibus, præsertim Matrimonialibus.

1. *Causa, alia* mere *Ecclesiastica, alia* non mere.
2. *In hac generalitate interdum in jure accipiuntur.*
3. *Canones interdicentes laicis omnem de causis Ecclesiasticis cognitionem, pracipue loquuntur de* mere *Ecclesiasticis.*
4. *Causa Sacramentorum tanquam mere Ecclesiastica spectant de jure ad forum Ecclesiasticum.*
5. *Etiam hodie ad illud spectant in Gallia.*
6. *In Gallia per Parlamentorum Arresta causa mere Ecclesiastica ad Judicem Ecclesiasticum remittuntur.*
7. *Inhibitum Judicibus Regiis cognoscere de causis spiritualibus.*
8. *Idipsum, & in Belgio obtinet.*
9. *Ad Judicem Ecclesiasticum spectat cognoscere de capacitate, & qualitatibus requisitis ad administrationem aut susceptionem Sacramentorum.*
10. *Inter quæstiones mere Ecclesiasticas hodie fere sola sunt causa Matrimoniales, qua coram Judice Ecclesiastice agitantur.*
11. *Causa Matrimonialis etiam hodie coram solo Judice Ecclesiastice agitari potest.*
12. *Et si coram Judice sæculari tantum* incidenter *nota esset.*
13. *Idipsum obtinet in Belgio vigore Concerdatorum inter Episcopum Leodiensem, & Carolum V.*
14. *Quid? si quis calumniose exceptionem de valore Matrimonii coram Judice sæculari incidenter proposuerit.*
15. *Causa Matrimoniales aliquando ad Synodos spectasse creduntur.*
16. *Postmodum ad ipsos Episcopos exclusis inferioribus Judicibus.*
17. *Hanc disciplinam innovavit Synodus Tridentina.*
18. *An hodie Abbates possint cognoscere de causis Matrimonialibus?*
19. *Consuetudo ni sit immemorabilis inferioribus cognitionem harum causarum tribuere nequit.*
20. *Conservatores Privilegiorum cognoscere nequeunt.*
21. *Ex stylo Curia Romana causa Matrimoniales etiam in secunda instantia solis Episcopis committi solent.*
22. *Causa Matrimonialis coram Judice sæculari tractari potest, si sit tantum quæstio* facti, *an sit initum Matrimonium.*
23. *Item si non agatur de* validitate *aut* invaliditate *Matrimonii inter ipsos contrahentes.*
24. *Causa* Natalium *profluens ex jure Matrimonii spectat ad solum Judicem Ecclesiasticum.*
25. *Secus si tantum agatur de quæstione* facti, *an sit natus ex Matrimonio.*
26. *Judex Ecclesiasticus in Gallia nec incidenter de quæstione* facti, *aut profana cognoscere potest.*
27. *Nec potest adjudicare alimenta aut pecuniam pro sumptibus litis, pendente causa Matrimoniali.*
28. *Nec* accessorie *hodie cognoscere potest de* dote.
29. *In Belgio liberalius agitur cum Judice Ecclesiastico.*
30. *De aliis causis Ecclesiasticis, puta Beneficiorum, decimarum, &c. hodie vix agitur coram Judice Ecclesiastico; & quare?*

I. CAUSAS Ecclesiasticas communiter dividunt Canonistæ in Ecclesiasticas *meras*, & *non meras*. *Meras* vocant, quæ sunt tales ex natura sua, independenter ab omni positiva Constitutione aut consuetudine. Non meras, quæ quamvis sint ex natura sua temporales, & profanæ, justis tamen de causis reservatæ sunt Ecclesiasticis Judicibus.

II. Hac generali significatione causæ Ecclesiasticæ accipiuntur in *Cap. 4. de Immun. Eccles. in 6.* in verbis, „super Causis Ecclesiasticis, sive quæ ad forum Ecclesiasticum ratione personarum, negotiorum, vel rerum de jure vel antiqua consuetudine pertinere noscuntur.“

III. Causæ *mere* Ecclesiasticæ, sive quæ tales ex natura sua reputantur, sunt exempli gratia causæ Sacramentorum, & similes, quæ nihil temporalis annexum habent; sed omnino spirituales, & Ecclesiasticæ sunt, atque de his præcipue intelligendi sunt Canones, interdicentes laicis omnem cognitionem de Causis Ecclesiasticis, adeo quidem, ut Concilium Lateranense sub Innocentio III. „generaliter prohibuerit, ne super rebus *spiritualibus* compromittatur in laicum; quia non decet, ut laicus in talibus arbitretur. *Cap. 8.* in *De Arbitris*.“

IV. Hinc unanimi consensu receptum est, causas Sacramentorum esse mere Ecclesiasticas, easque quantum ad substantiam eorum, ad Judicem Ecclesiasticum privative spectare; nihilque circa eorum validitatem vel invaliditatem Judicem sæcularem posse decernere: eo quod hæ ex natura sua sint mere spirituales.

In textu observavimus materias *mere* spirituales ut sunt Sacramenta & divini cultus celebratio privative ad Judices Ecclesiasticos spectare: sed expresse additum fuit quantum ad eorum *substantiam*.

Certum enim est, quod circa modum, tempus, locum ea exhibendi aut celebrandi, necnon horum ministris plurima intercurrere queant externam politiam spectantia, & ad quæ Principum earumque Magistratuum cura, & authoritas se extendere possit, quin & subinde debeat: utpote quibus incumbit externæ politiæ curam habere, atque curare, ut omnia recto ordine etiam in Ecclesia agantur.

Hinc & plurimæ, tum in Codice Justinianeo, tum Theodosiano, & Capitularibus Regum Francorum, tum etiam in posterioribus Edictorum Imperialium, & Regionum collectionibus, Christianorum Principum sanctiones occurrunt, quæ hanc Principum curam, & authoritatem probant.

Neque legitur, quod Ecclesia has Principum sanctiones unquam improbaverit, quasi immunitati aut jurisdictioni Ecclesiasticæ adversas; imo scitur, jam pridem ab Ecclesia Romana susceptas fuisse Novellas Justiniani Imperatoris, in quibus plurima circa prædictas materias, externam disciplinam sive politiam spectantia statuta leguntur.

V. Quapropter licet sensim in Gallia, & etiam in his Provinciis causæ plures, quæ inspecto jure communi erant Ecclesiasticæ cognitionis, devolutæ sunt ad Judices laicos, sive tribunalia Regia; nihilominus causæ Sacramentorum & similes mere spirituales reservatæ manserunt Judicibus Ecclesiasticis, etiam per ipsas Principum Ordinationes, & Parlamentorum Arresta.

In Edi-

In edicto Francisci I. Regis Franciæ de anno 1539. quo vetantur citari laici in causis mere personalibus coram Judice Ecclesiastico (de quo titulo præcedenti *cap.* 4.) expresse additur clausula reservans cognitionem de causis Sacramentalibus, aliisque spiritualibus Judici Ecclesiastico. *Sans prejudice toutefois de la Jurisdiction Ecclesiastique es matieres de Sacremens, & autres pures spirituelles Ecclesiastiques, dont ils pourron cognoistre contre lesdits lais selon la forme de droict.* Id est: Absque detrimento nihilominus Jurisdictionis Ecclesiasticæ in materia Sacramentorum & aliis mere spiritualibus Ecclesiasticis, de quibus contra dictos Laicos juxta formam juris poterunt cognoscere.

VI. Rursus Regio Edicto anno 1610. injunctum fuit Judicibus Regiis, ut permittant Judici Ecclesiastico causas ad forum Ecclesiasticum spectantes, ac nominatim causas concernentes Sacramenta, & ceteras mere spirituales, prout referuntur in Actis Cleri Gallicani *Tom.* 1. *part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 9. *artic.* 8. in verbis: *Il enjoinct aux Courz de Parlament de laisser à la jurisdiction Ecclesiastique les causes qui sont de leur cognoissance; mesme celles qui concernent les Sacramens, & autres causes spirituelles, & purement Ecclesiastiques, sans les attirer à eux sous pretexte de possessoire, ou pour quelque autre occasion que ce soit.* Id est: Injungit Supremorum Senatuum Curiis, ut Jurisdictioni Ecclesiasticæ subjectas sinant causas, quarum ad eos spectat cognitio; quinimo eas, quæ Sacramenta aliasque causas Spirituales, & mere Ecclesiasticas concernunt, nec causas illas titulo possessorii aut alia demum quacumque occasione ad se traducent.

VII. Idipsum sæpius postmodum Regiis Edictis renovatum fuisse ibidem refertur; additurque *artic.* 12. per Arrestum Concilii privati 18. Augusti 1637. inhibitum fuisse omnibus supremis Curiis, ceterisque Judicibus Regiis, cognoscere de causis mere spiritualibus, & Ecclesiasticis.

Citantur ibid. *artic.* 11. & 13. Arresta, quibus causæ super doctrina ad Episcopum tanquam Judicem ordinarium remissæ fuere.

VIII. Similia in Principum nostrorum Edictis passim occurrunt, dicitque Antonius Anselmo in suo Triboniano Belgico *Cap.* 84. § 8. „ Etenim Principes nostri religiose suis Constitutionibus vetuerunt, ne quis in causis Politiam Ecclesiasticam tangentibus, aut in morum correctoriis recurrat ad Judicem secularem, aut per appellationem procuret aliquem supersessoriam seu suspensionem aut clausulas inhibitivas.

IX. Hoc fundamento in primis ad Episcopum, & Judicem Ecclesiasticum spectant causæ, in quibus de ipsis Sacramentis agitur, puta de capacitate, & approbatione requisita in Ministris Sacramentorum, ipsorum examine, admissione, &c. quæ etiam hodie privative ad Episcopum sive Judicem Ecclesiasticum spectant, tanquam causæ mere spirituales, & Ecclesiasticæ. Vide supra *part.* 2. *tit.* 26. *cap.* 1.

X. Verum super valore vel nullitate Sacramentorum nullæ hodie ad forum contentiosum quæstiones deferri solent, nisi super Matrimonio; ideoque solæ causæ matrimoniales fere sunt inter causas civiles, circa quas hodie Jurisdictio Ecclesiastica versatur, & ratione quarum laici ad forum Ecclesiasticum citari solent.

XI. Et sane si quæstio vertatur de validitate ipsius Matrimonii, solus Judex Ecclesiasticus est competens; ipseque solus de hac quæstione cognoscere potest; idque sive jus commune, sive consuetudinarium spectemus, quemadmodum post alios Pragmaticos notat Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 5. *cap.* 5.

XII. Imo quæstio de validitate Matrimonii in tantum est fori Ecclesiastici, ut si mota quæstione de jure hæreditatis incidat quæstio de jure connubiorum, „ puta de præcedenti nuptialium sacrorum impedimento, vel si aliquali ratione Canonica convellatur jus statusque matrimonii, de eo *sacrum* est tribunal adeundum, non civilis Magistratus, " inquit Renatus Choppinus De Sacra Polit. *lib.* 2. *tit.* 1. *n.* 16. additque: „ Sive inciderit, seu principaliter mota sit connubialis controversia. Idque a Neapolitano Senatu disceptatum refert consultissimus ejusdem Ordinis Senator Matthæus *Decis. Neapolit.* 213.

XIII. Conformia sunt Concordata inter Episcopum Leodiensem, & Carolum V. 11. Januarii 1543. lecta & publicata in Camera Concilii Brabantiæ januis apertis, & acceptata ab Episcopo Cameracensi, sub quo & Episcopo Leodiensi ante novos erectos in Belgio Episcopatus, tota Brabantia fuit; ita ut merito hæc Concordata pro lege in Brabantia habeantur. In his itaque Concordatis *titul.* 2. *artic.* 1. decernitur: „ Quod fœdus Matrimoniorum ..... *solius* Judicis Ecclesiastici erit cognoscere, etiamsi quæstio fœderis Matrimonialis inciderit coram Judice sæculari, quo casu Judex sæcularis supersedere tenebitur, & hunc articulum (tanquam spiritualem) ad Judicem Ecclesiasticum, per eum infra anni spatium terminandum, remittere.

XIV. Addit dein *artic.* 2. „ Sed si quis dictam legationem incidentis quæstionis calumniose proposuisse reperiatur, condemnabitur in mulctam Judicis arbitrio constituendam, alioquin termino effluxo, Judex sæcularis in causa coram eo intentata, poterit procedere, perinde ac si hujusmodi articulus coram eo non incidisset, vel propositus fuisset. "

XV. Causas Matrimoniales olim in Conciliis Episcoporum decisa fuisse innuit apud Gratianum *Caus.* 35. *quæst.* 6. *Can.* 10. ubi Alexander Secundus scribit cuidam Guilielmo, ne propriam uxorem prætextu consanguinitatis præsumat dimittere, & aliam ducere, " *donec Episcoporum Religiosorum Concilium causam istam examinaverit.*

XVI. Verum Glossa ad *Canonem* 1. *caus.* 33. *quæst.* 2. monet, quod si olim id obtinuerit, postmodum tamen ad Episcopos singulos causæ Matrimoniales, exclusis inferioribus, devolutæ sint. Verba Glossæ, sunt: „ Sed recte & hodie ad Episcopalem Jurisdictionem cognitio Matrimonialis causæ spectat. Unde nec Abbates nec alii cognoscere possunt de Matrimonio, nisi ex concessione vel alia causa legitima id habeant. "

XVII. Hanc disciplinam renovavit Synodus Tridentina *Sess.* 24. *cap.* 20. *de Reform.* decernens „ Adhæc causæ Matrimoniales non Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio, etiam visitando, sed Episcopi tantum examini, & Jurisdictioni reliquantur. "

XVIII. Decretum Concilii Tridentini etiam a cognitione causarum Matrimonialium excludere *Abbates* quantumvis exemptos, decisum fuisse in Rota Romana refert Barbosa in Collectaneis ad hoc caput Concilii Tridentini num. 56. idque donec per tres sententias conformes, vel unam, quæ transivit in rem judicatam, constiterit, Abbatiam, ac loca illi subjecta, seu ab ea dependentia, *nullius* esse Diœcesis, & consequenter constet, quod Abbas in loca illa habeat Jurisdictionem *quasi Episcopalem*. Hanc eandem distinctionem quoad Abbates circa cognitionem harum causarum, notavit Fevretius De Abusu *libr.* 5. *cap.* 3. *num.* 6.

XIX. Notat insuper Barbosa De Potestate Episcopi *part.* 3. *Allegat.* 84. *num.* 5. quod Synodus sustulerit possessionem quadragenariam cum titulo seu privilegio, „ solamque immemorabilem non excludere, & donec de illa constiterit per tres conformes sententias, non inferiorem Episcopo, sed ipsum Episcopum hujusmodi causas cognoscere debere.

Huic resolutioni conformis est resolutio Cardinalium data Episcopo Antverpiensi, declarans, ad Episcopum spectare facultatem cognoscendi de Causis Matrimonialibus, nisi Capitulum *immemorabilem* consuetudinem haberet; sed donec eam per tres sententias probaverit, Episcopus ea utatur. Extat apud Zypæum De Officio Ordinarii num. 20.

XX. Cum Synodus generaliter Causas Matrimoniales Judicum inferiorum judicio subtrahat, & Episcopi *tantum* Jurisdictioni relinqui mandet, non videtur Privilegiorum conservatorum Jurisdictio ad has causas extendenda; notatque Fevretius loco citato numer. 8. ex Choppino, quod ex Ordinatione Ludovici Decimisecundi anni 1498. „ Vetitum sit Conservatoribus ne de fœdere connubiali, de divortiis, aut de Ecclesiastica Sacramentorum administratione cognoscant. "

XXI. Quamvis Decretum Synodi Tridentinæ tantum videatur loqui de cognitione in prima instantia; nec appareat

pareat vi hujus Decreti, vetitum delegari causas Matrimoniales in *secunda* instantia Judicibus inferioribus. Nihilominus stylus Curiæ jampridem usitatus fuit, ut causæ Matrimoniales non soleant aliis quam Episcopis à Sede Apostolica committi; uti testatur Covarruvias De Matrimonio *parte* 2. *cap.* 8. §. 12. *n.* 1. & Barbosa in Collectaneis ad præsens caput Concilii Tridentini num. 59.

XXII. Quod de incidente quæstione Matrimoniali remittenda ad Judicem Ecclesiasticum dictum fuit, intelligi oportet de casu, quo de validitate Matrimonii agitur, ut est casus in *Cap.* 1. ⁊ *De Ordine cognitionis*; secus vero ubi non de jure, sed de *facto* quæstio incideret; puta si non quæratur, an Matrimonium sit validum, sed an revera de *facto* ullum Matrimonium fuerit initum. „ Si enim in petitionem hæ„ reditatis incidat *mera facti* quæstio, contractum nasit, nec ne conjugium, eo casu legitima erit Re„ gii Prætorii cognitio, “ ait Choppinus De S. Polit. *libr.* 2. *titul.* 1. *numer.* 16. & ita in Parlamentis constanter servari monet Fevretius De Abusu *libro* 5. *cap.* 5. *num.* 18.

XXIII. Asserit ibidem Fevretius num. 19. quod si mota quæstione super causa Matrimoniali intercedat *tertia* persona allegans vim, seductionem, aliudve factum intervenisse, Judex Ecclesiasticus quæstionis hujus competens non sit, & ita aliquando judicatum fuerit, conformiter ad ea, quæ tradit Imbertus in suo Manuali in quæstione intitulata, *Matrimonii causa*: „ Matrimonii quæstio, & controversia, licet quan„ tum ad eos, inter quos contractum asseveratur Ma„ trimonium, sit coram Pontificio Judice tractanda: „ tamen si pater aut mater simul cum filia apud Pon„ tificium forum conveniantur, ut quam de futuro „ Matrimonio emiserint promissionem impleant, po„ terunt illi parentes Fori Jurisdictionem declinare, „ vel etiam ab ipsius citationis Decreto tanquam ab „ abusu, provocare ad supremam Parlamenti Curiam.

Rationem addit, dicens, „ in Regno Franciæ re„ ceptum fuisse, quia de jure Franciæ speciali laici „ sunt a Pontificia Jurisdictione soluti ac emancipa„ ti, nisi in casibus *specialiter* permissis. “ Et Annæus Robertus *lib.* 3. *Rerum jud. cap.* 5. asserit, „ de „ jure Franciæ obtinere, ut de iis tantum cognosce„ re possit Judex Ecclesiasticus, quæ *spiritualia* sunt, „ ut ad Sacramenta pertineant.

XXIV. Quia causa natalium sive an quis sit *legitimus*, pendere solet a *jure & validitate* matrimonii, causam hanc esse fori Ecclesiastici tanquam *spiritualem*, uno consensu tradunt Canonistæ ad *Cap.* 7. ⁊ *Qui filii sint legitimi*; atque ut talem agnoscunt allegata Concordata inter Carolum Quintum, & Episcopum Leodiensem; voluntque, ut si quæstio legitimitatis aut illegitimitatis coram Judice sæculari incidat, eodem modo ac quæstio fœderis Matrimonialis, ad Judicem Ecclesiasticum remittatur.

XXV. Ex ipso contextu Concordatorum fat manifestum est, quod remissio hæc intelligenda sit de casu, quo de *jure* agitur, non autem de *facto*; puta si controvertatur, an quis sit *legitimus* ob defectum sive non valorem matrimonii; secus vero si tantum quæratur, num hic revera sit filius, sive natus ex tali matre aut patre, quemadmodum notavit Cevallos tract. *De Cognit. per viam violentiæ quæst.* 96. dicens: „ Resolutive tenendum est, Judicem laicum „ posse cognoscere, an sit filius natus in figura Ma„ trimonii, an non: quia est quæstio *facti*, incidens „ principali motæ super petitione hæreditatis.

Quod & ipsa Concordata *tit.* 1. *art.* 6. expresserunt, caventia, quod non poterit Judex Ecclesiasticus cognoscere „ de *filiatione*, cum est quæstio inter laicos „ de *mero facto*, an talis scilicet sit filius vel non.

XXVI. Quin quæstio profana, & *facti* nec accessorie cum ipsa quæstione *Juris* coram Judice Ecclesiastico, ex usu Regni Galliæ tractari potest; puta si Judex Ecclesiasticus pronunciaverit in causa Matrimonii aut sponsalium, non poterit tamen pronunciare super damnis, & interesse resultantibus ex non adimpletis sponsalibus, quemadmodum observat Joannes Tornetius in Collectione Arrestorum *litt. A. n.* 116. citatque Fevretius loco citato num. 14. Arrestum de anno 1689. quo declaratum fuit, abusiva processum per Officialem Carnotensem, qui pronunciatione facta super cessatione sponsalium, condemnaverat patrem desponsæ, qui sponsalibus consenserat, ad expensas, damna, & interesse.

XXVII. Similiter si contingeret, pendente quæstione super validitate matrimonii, uxorem petere summam pecuniæ pro alimentatione, & sustinendis expensis litis, abusum futurum pronunciant Pragmatici Galli, si Officialis super his pronunciet; quemadmodum pluribus citatis testatur Fevretius num. 13.

XXVIII. Monet quoque ibidem Fevretius, quod in Gallia soleret Ecclesiasticus Judex judicare accessorie de dote, alimentis, aliisque similibus; sed, eodem Fevretio teste, hæc doctrina tandem rejecta est, interdictumque Officialibus de his, tanquam de rebus *meri facti* cognoscere, quod & generaliter observari ait: *Ce qui s'observe par tot pour le present, en telle sorte que la citation* IN CASU DOTIS ET ALIMENTORUM *decernee par l'Official, seroit cassee comme abusive*. Id est Quod ubique modo observatur: sic ut citato IN CASU DOTIS ET ALIMENTORUM per Officialem decreta aboleretur, tanquam ob abusum vitiosa. Ita videmus verissimum esse, Jurisdictionem Ecclesiasticam per *frusta* tandem disrumpi, uti jampridem querebatur Durandus Episcopus Mimatensis.

XXIX. In Belgio sane juxta sæpius citata Concordata modestius agitur cum Judice Ecclesiastico; permittiturque Judici Ecclesiastico cognoscere de *alimentis*, quæ per virum aut mulierem peti contigerit, pendente divortii causa, vel de tractamento alterius eorundem, si hæc coram eo incidant, vel incidenter petantur, uti supra *part.* 2. *tit.* 15. *cap.* 7. ostensum est, ubi uti notatum fuit, quando de dote aut donatione propter nuptias Judex Ecclesiasticus judicare queat juxta eadem Concordata; item *tit.* 12. *cap.* 2.

XXX. Quin inter causas Ecclesiasticas reputandæ sint causæ Beneficiorum Ecclesiasticorum, uti decimarum, præsertim ad Ecclesiasticos spectantium, nec non juris funerandi, & similium, nemo dubitat. Unde in sæpe citatis Concordatis inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem *tit.* 3. *art.* 13. hæ omnes causæ causis mere Ecclesiasticis annumerantur, „ de qui- “ bus Judex Ecclesiasticus etiam contra *laicos* poterit “ cognoscere in petitorio. “

Causa jurispatronatus spiritualibus causis quoque accensetur. Ita enim „ conjuncta, & connexa spi- “ ritualibus causis dicitur in *cap.* 3. ⁊ *De Judiciis* “ quod non nisi Ecclesiastico Judicio valeat definiri. “

Verum juspatronatus laicis ratione feudi aut alicujus rei patrimonialis competens, non spirituale, sed quodammodo profanum, saltem quoad competentiam Judicis habetur.

Unde de hoc jurepatronatus in citatis Concordatis §. 14. dicitur: „ De jure vero Patronatus Prin- “ cipis, suorum vasallorum, & aliorum laicorum, “ Jus patronatus ad causam feudorum suorum, aut “ alterius rei Immobiles habentium, quando inter “ duos laicos quæstio erit, quis eorum sit patronus, “ solus Judex Sæcularis cognoscet, sive super il- “ lis principaliter, & de per se, agatur, vel cum “ universitate. Si vero inter duos, vel plures præ- “ sentatos, vel patronos laicos, quæstio fuerit coram “ Judice Ecclesiastico, de institutione sua, quis eo- “ rum præferri debeat, & inciderit quæstio jurispa- “ tronatus, de illa sic Incidenti, in præjudicium par- “ tium litigantium, non autem patronorum absen- “ tium, Judex Ecclesiasticus cognoscet, & definiet. “

Verum hodie raro admodum de his causis sive Beneficiorum, sive Decimarum vel jurispatronatus coram Judice Ecclesiastico agitur, quia quæstiones vel causæ hæ rarissimè in *petitorio* aguntur; sed duntaxat in possessorio, quod ex notoria praxi coram solis Regiis Consiliis agitari potest, ut infra *cap.* 4. ostendemus.

CAPUT II.

De Causis Testamentariis, & quomodo ad Judicem Ecclesiasticum spectent.

1. *Apud Romanes summa fuit erga ultimas voluntates veneratio.*
2. *Solebant tabulas testamentarias Præfectis templorum confidere.*
3. *Imperatores Christiani executionem ultimarum voluntatum specialiter Episcopis demandarunt.*
4. *Christianis etiam usitatum fuit testamenta sua Episcopis consignare.*
5. *Hac consuetudo videtur causas testamentarias ad Judicem Ecclesiasticum transtulisse.*
6. *Jure Decretalium causa testamentaria sunt fori Ecclesiastici.*
7. *Ecclesiastici præscribebant solemnitates testamentarias reprobatis solemnitatibus à jure civili inductis.*
8. *Solemnitas jure Canonico inducta ubique passim recepta.*
9. *Tempore Philippi Valesii questi sunt laici causas hereditarias ad forum Ecclesiasticum trahi.*
10. *Ecclesiastici sustinebant eas de jure, & consuetudine ad suum forum spectare.*
11. *Sæculo præterito cognitio causarum testamentariarum sensim ad Judices Sæculares devolvi cœpit.*
12. *Vetita primum fuit Notariis Ecclesiastici testamenti confectio.*
13. *Hinc testamentorum cognitio ad Judices Regios quomodo devoluta?*
14. *Tempore Joannis Galli causa testamentaria in Gallia erat adhuc* mixti *fori.*
15. *Hodie est solius fori sæcularis, sublatis contrariis locorum consuetudinibus.*
16. *Etiamsi agatur de testamento ad pias causas.*
17. *Principes Belgii in hoc articulo moderatius egerunt cum Jurisdictione Ecclesiastica.*
18. *Causa testamentaria Principum Edictis declaratur pertinere ad Judicem Ecclesiasticum.*
19. *In Concordatis Brabantiæ causa testamentaria habetur* mixti *fori.*
20. *Judex Ecclesiasticus super causa testamentaria aditus potest etiam de connexis, & emergentibus cognoscere.*
21. *Judex Ecclesiasticus in decisione harum causarum sequi tenetur Ordinationes Principum, & locorum consuetudines.*
22. *Hoc Juri conforme.*
23. *Quædam actiones licèt oriantur ex testamento,* soli judici laico *reservantur.*
24. *Quid de hac cognitione habeat Concordatum inter Episcopum Cameracensem, & Magistratum Antverpiensem?*
25. *Ex concordatis Hannoniæ testamenta Ecclesiasticorum spectant ad Ecclesiasticos, & laicorum ad laicos Judices.*
26. *Concordata Brabantiæ dant potestatem Judici Ecclesiastico supplendi negligentiam executorum.*
27. *Item absolvendi ab onere executionis.*
28. *Synodi Belgicæ supponunt causas testamentorum in pias causas, ad Episcopos spectare.*
29. *Idque etsi testator id interdixisset; quod consonat juri communi.*
30. *Rectori, & Universitati Lovaniensi quæ sit auctoritas circa testamenta Suppositorum?*
31. *Synodus Camerasensis ostendit testamenta* Clericorum *speciali ratione ad Episcopi curam spectare.*
32. *Licèt non ubique causa testamentaria spectent ad forum Ecclesiasticum, Episcopi tamen curam piorum legatorum habere debent.*
33. *Id voluit Justinianus Imperator.*
34. *Synodi Belgicæ injungunt Parochis invigilare, ut pia legata solvantur, & piæ fundationes impleantur.*
35. *Meritò monent Pastores suos Parochianos, ut tempestivè condant salutare testamentum.*
36. *Parochi debent esse Parochianorum defunctorum quasi pii procuratores, ut procurent executionem piæ eorum voluntatis.*
37. *Parochi executionem piorum legatorum urgentes cavere debent omnem avaritiæ speciem.*
38. *Executores sæpius suscitant infundatas lites super solutione piorum legatorum ex proprio interesse, & quod contra hos remedium?*

I. INter causas profanas, quæ jam pridem Jurisdictioni Ecclesiasticæ subjectæ fuere, una eaque è præcipuis fuit causa testamentorum, cujus cognitio & executio specialiter Ecclesiasticis competiisse videtur.

Legitur apud Romanos, summam fuisse erga ultimas defunctorum ordinationes venerationem, habebantque ut sacrilegos, & falsarios, qui ultima hominum elogia ante eorum mortem aperirent aut evulgarent. Is, qui aperuerit vivi testamentum, lege Cornelia de falsis tenetur, ait Mornacius in *l. 2. §. 5. ff. Ad legem Corneliam de falsis.*

II. Ut autem securius conservarentur, & fidelius executioni mandarentur, solebant tabulas testamentorum deponere in æde sacra, ipsisque Præfectis ædis sacræ eas confidere; cujus moris meminit Ulpianus in *l. 3. §. 3. ff. de Tabulis exhibendis*, dicens: „ Proinde & si custodiam tabularum *æditmus*, vel tabularius suscepit, dicendum est, eum teneri interdicto. “

Per æditumm hic intelligi *æditum templi*, monet Gothofredus in notis num. 17. additque: „ Solebant enim Veteres Testamenta Templis eorumque custodibus, ut & Vestalibus commendare. “ Plures ex antiquis, qui hujus moris testes sunt, ibidem citat Gothofredus.

III. Constat quoque, Imperatores Christianos curam testamentorum specialiter Episcopis demandasse, ac voluisse, ut invigilarent, si suprema voluntas defuncti executioni mandaretur, uti videri potest in *l. 28. Cod. De Episcopis, & Clericis*, necnon Authentica eidem subjecta.

IV. Unde & Christianis usitatum fuit, Episcopis sua testamenta consignare, eisque executionis curam committere. Refert Amoinus *lib. 4. De Gestis Francorum cap. 30.* Dagubertum Regem Galliæ voluisse testamenti sui quatuor exemplaria fieri, „ è quibus unum Lugduni in Gallia, aliud Parisiis, tertium Mettis in *Archiviis Ecclesiarum* dirigi voluit. “

V. Ex hac porro consuetudine Fidelium consignandi tabulas testamentarias inter manus Sacerdotum, earumque executionem ipsis demandandi, verisimiliter fluxit, quod testamentorum executio, & difficultatum super his exorientium discussio, & decisio ad Ecclesiasticos, quorum prudentiæ, & religioni sua ultima elogia defuncti commiserant, transierit.

His accedebat, quod nullum penè testamentum conficeretur, nisi Notarius aliquis Ecclesiasticus interveniret; à quo factum testamentum etiam aliquid Ecclesiastici mutuare videbatur, ratione cujus ad forum Ecclesiasticum spectare deberet.

VI. Quidquid sit, hoc equidem constat, vel è solis responsis, & resolutionibus Pontificum, præsertim Alexandri III. Innocentii III. & Gregorii IX. quæ sub titulo Decretalium *De Testamentis* referuntur, quæstiones & causas testamentarias, etiam plenè civiles ac profanas, & laicales, ad Pontifices, & Episcopos fuisse relatas, ipsorumque decisiones super iis expetitas; quemadmodum videre est in *c. 16. & 18. *ˣ* De Testamentis.*

Quod in textu dicitur causas testamentarias jure Decretalium spectare ad forum Ecclesiasticum, indubie recentioris est disciplinæ.

Pro quo notandum, quod circa tempora Alexandri III. & Innocentii III. Romani Pontifices de omnibus causis indifferenter cognitionem susciperent; ut mirum non sit, quod legamus plerasque controversias præsertim inter Ecclesiasticos, etiam in causis merè civilibus, puta testamentariis, aliisque similibus ad Pontifices fuisse deductas, ut ab iis controversiarum decisionem acciperent.

Quorum responsa, & resolutiones, postquam inter Decretales Gregorii IX. relata fuerunt, ea pro jure communi passim à Canonistis reputari cœperunt; creditumque causas illas conformiter ad responsa Pontificum in Decretalibus hisce contenta esse judicandas, & ad Ecclesiastica Tribunalia referendas.

Qua-

Quapropter in antiquis Canonibus aut Conciliis nihil de testamentorum solemnitate aut validitate legitur; utpote nondum Episcopis aut Pontificibus inciderat, sibi esse jus aut auctoritatem super testamentis eorumque solemnitatibus quidquam ordinandi, sed hæc omnia ex Principum ordinationibus, & legibus dependere non dubitabant.

VII. Quin & ea in causis testamentariis auctoritas erat Ecclesiæ, ut Alexander III. rescribens Hostiensi Episcopo in *cap.* 10. *ii eod.* reprobata solemnitate juris civilis de adhibendis *septem* testibus, „ testamenta, „ quæ Parochiani coram Presbytero suo, & tribus „ vel duabus aliis personis idoneis, in extrema fecerint voluntate, firma decreverit permanere sub anathematis interminatione; prohibentes (ait) ne quis „ hujusmodi audeat rescindere testamenta.

VIII. Quod autem passim hæc Ecclesiæ auctoritas circa has causas agnita, & recepta fuerit, vel hinc elucet, quod contra Juris Civilis dispositionem, hæc Pontificia decisio, & præscripta forma testamentaria ubique pene recepta, & probata fuerit.

IX. Inter articulos nomine Baronum, & Nobilium Regni Galliæ coram Philippo Valesio per Petrum Cugnetium contra Prælatos ejusdem Regni propositos, atsnt hi 64. & 65. „ Item volunt (Judices Ecclesiastici) inventaria facere de bonis illorum, qui ab intestato decedunt: voluntque bonorum tam mobilium „ quàm immobilium possessionem habere, & ipsa per „ manus eorum distribui hæredibus, vel istis, quibus „ volunt conferre. Item testamenta quoque volunt per „ manus suas executioni tradere; inventaria facere bonorum defunctorum, eademque servare; & hæredibus distribuere: & habent officiales, qui super his „ exequendis duntaxat deputati existunt.

X. Hæc à Petro Cugnerio asserta, Prælati non negabant; sed sustinebant illa ad Judices Ecclesiasticos tum de jure, tum de consuetudine spectare. Responsum enim Bertrandi Episcopi Eduensis erat, „ ad 64. & 65. qui „ loquuntur de executoribus, & inventariis bonorum „ testatoris, & intestatoris dicit, quod tam de jure „ scripto quàm de consuetudine speciali Prælati sunt executores legitimi testamentorum; unde si executio venerit ad Prælatum, nulli facit injuriam, bona inter „ hæredes distribuendo, & de eis inventaria faciendo. Et „ hoc idem dicit de bonis intestatorum, maxime in locis, „ ubi sic de consuetudine exitit observatum à tanto tempore, quod in contrarium memoria non existit.

XI. Agnoscit ipse Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 4. *cap.* 7. *n.* 3. quod in Burgundia Judices Ecclesiastici cognoverint de publicatione, & executione testamentorum usque ad annum 1508. primumque cœperint post Ordinationem Francisci I. de anno 1539. Judices Regii de hac testamentorum publicatione judicare.

Addit Fevretius, quod & *pedetentim* pro temporis, & casuum occurrentium opportunitate hæc cognitio Judicibus Ecclesiasticis adimi cœpta sit.

XII. Primo quidem adempta fuit Notariis Ecclesiasticis auctoritas conficiendi testamenta, eo quod confectio testamenti videretur negotium mere sæculare, ac temporalitatem respiciens; ac ideo sæcularis cognitionis; uti ex stylo Parlamenti refert Fevretius ibidem n. 4. Et quidem interdicta fuit Notariis Ecclesiasticis testamenti confectio, abrogatis specialibus locorum consuetudinibus, quæ testamenta coram Notariis Ecclesiasticis facta probabant.

XIII. Hac facta Inhibitione, necesse erat in confectione testamentorum adhibere Notarios Regios, qui ex solito stylo apponebant clausulam submissionis Judicibus Regiis: qua mediante submissione, & appositione sigilli Regii testamenta inter casus Regios relata censebantur, ut notat Choppinus De Dominio Regio *lib.* 2. *tit.* 7. *n.* 6.

XIV. Verum tametsi testamenta coram Notariis Regiis confecta, essent cognitionis Regiæ, tamen adhuc exclusi non erant Judices Ecclesiastici; sed præventioni locus erat, poterantque executores executionem voluntarie submittere Curiæ Ecclesiasticæ, ut de suo tempore testatur Joannes Galli, celebris & antiquus Jurisconsultus *quæst.* 26. dicens: „ Item audivi dici à Domino Arnoldo primo Præsidente „ in Parlamento, quod licèt Episcopus Parisiensis faceret „ coram Curia sua spirituali adjornare executores alicujus defuncti, per hoc non acquireret præventionem contra Regem, quia executores possent, hoc non obstante, subjicere executionem Curiæ Regiæ temporali intra annum à tempore mortis testantis, licèt secus si voluntarie submitterent executionem Curiæ spirituali. "

XV. Verum & hanc præventionem paulatim in Gallia amisit Ecclesiasticus Judex; & cognitio de testamentis, quæ erat etiam ex præscripto variarum consuetudinum *mixti fori*, facta tandem est cognitionis *more sæcularis*; idque sive testamentum fuerit laici, sive Sacerdotis; sive testatores subjecissent executionem Curiæ spirituali voluntarie, sive non; uti pluribus tandem Arrestis probatum, & declaratum testatur Brodæus in notis ad Lovetium *L. N. n.* 5. quamvis ex notis Mornacii ad *L.* 29. *Cod. de Episcopis & Clericis*, pateat, quod non ita pridem adhuc in vigore essent consuetudines Provinciarum, permittentes cognitionem de causis testamentariis Judicibus Ecclesiasticis, saltem per præventionem. Dicit enim Mornacius, quod hodie soli Regii Judices de hujusmodi controversiis cognoscant; addit tamen hanc clausulam: *Nisi aliter Præscripti provinciarum mores statuant, ut apud Meldas, & Tricassinos, &c.*

Videri etiam potest Michael Rousselius *lib.* 4. *Hist. jurisdict. Pontif. c.* 4. *n.* 20. ubi notat, hodie generaliter controversias ex testamentis quibuscunque etiam Ecclesiasticorum, & inter Ecclesiasticos, pendere à Tribunali Sæculari; licèt esset etiam successio Ecclesiastici ut Ecclesiastici.

Ita videmus magis magisque Jurisdictionem Sæcularem extendi, & Ecclesiasticam restringi.

XVI. Quin etsi ageretur de testamento ad *pias causas*, etiam Clerici, nihilominus quæstionem agitandam forè coram Judice Sæculari, Parlamenta Regia determinasse videntur, uti indicat Broudæus loco allegato sub finem. Citans enim *Cap.* 6. 17. *& ii De Testamentis*, aliisque nonnullis Juris textibus, qui executionem, & cognitionem testamentorum, signanter quoad legata, & dispositiones ad *pias causas*, Episcopis deferunt, asserit hæc in Gallia non observari; quod adeo verum est (ait) ut si agatur de legato *pio*, prosecutio fieri soleat per Procuratorem *Regium* coram Curia Regia, ita ut Episcopus se immiscere nequeat; additque, opiniones eorum, qui causas has sustinebant, esse vel *Ecclesiastici*, aut saltem *mixti* fori, non recipi in Francia, nec unquam recipiendas, utpote jam dudum per contraria Arresta abrogatas.

XVII. Sane Principes Belgii moderatiores hactenus fuere in restringenda Jurisdictione Ecclesiastica quoad testamenta eorumque executiones, & quæstiones super eorum validitate exorientes.

Constat enim, causas testamentarias Jurisdictioni Ecclesiasticæ hic in Belgio non esse substractas: imo sæpius etiam in Literis Principum declaratum, de iis Judices Ecclesiasticos cognoscere posse.

XVIII. Extat *parte* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 1. privilegium Philippi Boni die 3. Januarii 1447. quo conceditur pro privilegio incolis Brabantiæ, quod coram Judice Ecclesiastico citari nequeant, nisi ex causa *testamentorum*, contractuum antenuptialium, & bonorum amortizatorum, data facultate Ecclesiasticis Judicibus, sententias suas in his causis datas per mandata, & inhibitiones exequendi. Verba sunt: *Dat sy in dien saeken hun metten de geesteleycke gherichte souden moghen behelpen, ende dan uyt bringen ende doen exequeren in onsen voorschreven Lande die monitien ende andere gheboden daer toe dienende, ghelyck in voorledene tyden ende van oudes heeft plegen te gheschieden*. Id est: Quod in his causis Ecclesiastico Jure protegere se possint, & proferre, & curare, ut executioni mandentur monitiones, aliaque rescripta ad id spectantia in dictis nostris Provinciis, prout antiqua olim consuetudo obtinuit.

Rursus in additione 2. ad lætum Introitum Caroli V. de anno 1515. *art.* 3. petntitritur Judicibus Ecclesiasticis cognitio de tribus prædictis causis.

XIX. Verum cum tantum dicatur, Judicem Ecclesiasticum cognoscere posse de his *tribus* causis, non excludendo ab earum cognitione Judicem Sæcularem, sustinuerunt Judices Regii, causas illas esse *mixti* fori; atque in eam sententiam tandem immm est per Concordata inter Episcopum Leodiensem, & Carolum V.

In his Concordatis *tit.* 1. *art.* 1. convent[illegible] est, „ quod causæ testamentariæ in Ducatu Brab[illegible] sub Diœcesi Leodiensi censebuntur esse *mixti* fori, eritque *præventioni* locus; ita & taliter, quod Judex primo aditus sive Ecclesiasticus sive Sæcularis, de illis una cum incidenti-

bus, emergentibus, annexis, & connexis cognoscet, & decidet; & hoc quando agitur actione personali.

XX. Deinde §. 2. subditur: „ Videlicet si Judex Ecclesiasticus primo, & principaliter adeatur, in causa testamentaria vel dotali, poterit coram eo libellari, & concludi ad validitatem vel invaliditatem testamenti, vel contractus dotalis, seu antenuptialis, & cognoscet de hujusmodi causa testamentaria, vel dotali, & de viribus, & non viribus testamenti, vel non contractus dotalis antenuptialis, & de iis, quæ incidunt, & emergunt, vel necessario sequuntur, & sine quibus causæ hujusmodi expediri non possunt, & poterit sententiam suam per censuras exequi, vel per Judicis Sæcularis requisitionem.

Idem permittitur Judici Sæculari §. 3. „ etiamsi quæstio virium vel non virium (testamenti) incideret in alia causa, coram eo attentata.

XXI. Additur, & eodem articulo 3. quod Judex Ecclesiasticus in decisione hujusmodi causarum tenetur se conformare Ordinationibus Principum, & consuetudinibus locorum; „ Salvo, quod in prædictis causis Judex Ecclesiasticus non poterit judicando contravenire Ordinationibus, & Constitutionibus Ducum Brabantiæ, nec statutis, consuetudinibus, vel privilegiis locorum, hactenus editis, & observatis, seu in posterum edendis, & huic concordiæ non præjudicantibus, alioquin Princeps poterit providere.

XXII. Et sane cum agatur de causa *civili* inter personas laicas, quæque non mero jure ad forum Ecclesiasticum spectat, sed quadam tantum præscriptione, & consuetudine, non est incongruum, ut in his civilia jura observentur, ut notat Zypæus *De Foro comp. num.* 6.

XXIII. Insuper §. 4. declaratur, quod „ nec poterit Judex Ecclesiasticus cognoscere de feudis, aut de dominiis jurisdictionem habentibus, nec de actionibus realibus ex testamento ortum sumentibus.

XXIV. In Concordatis inter Magistratum Antverpiensem, & Episcopum Cameracensem (cui Antverpia tunc erat subjecta) causa testamentaria remittitur ad Episcopum, ut habetur in Concordato die 9. Sept. 1490. *part.* 3. Edict. Brabantiæ *lib.* 8. *tit.* 1. *cap.* 6. notatque Zypæus, ex hoc Concordato causas testamentarias Judici Ecclesiastico *privative* reservari, nec esse præventioni locum; & ita anno 1503. judicasse Senatum Brabantiæ ibidem refert.

Quinimo credit Zypæus, quod videatur Episcopus Cameracensis eodem jure usus, qua se Diœcesis Cameracensis extendit in Brabantiam: quod & Præses Everardus *cons.* 136. indicasse apparet, uti ex ejus verbis à Zypæo ibidem relatis colligitur.

XXV. In Concordatis inter Judices Ecclesiasticos, & Sæculares Hannoniæ, die 12. Jan. 1483. *art.* 8. causæ testamentorum Ecclesiasticorum deferuntur privative Judici Ecclesiastico; laicorum vero Judici Sæculari. *Quant au faict de tous testaments, codicilles, & dernieres volontez des Prestres, Curez & gens d'Eglise, Beneficiers & Officiers portants habits d'Eglise, & Clercs de Paroisses tonsurez, puissants & habils de ce faire, faicts & passez pardevant Notaires ou tesmoins, ou par autre forme, selon l'Ordonnance de l'Eglise, la cognoissance sera & appartiendra à la Justice spirituelle* SEULEMENT, *& auront iceux testaments, codicilles & derniere volonté, plaine execution audit pays d'Haynault, sans prejudice toutefois de ceux qui seront exempts de la jurisdiction de mondit Seigneur de Cambray, qui demeureront pardevant leurs juges; & d'autres testaments la cognoissance en demourera à la Justice temporelle, comme il est accoustumé*, id est: Quoad causam quorumvis Testamentorum, Codicillorum, & ultimarum voluntatum Presbyterorum, Parochorum, & personarum Ecclesiasticarum, Beneficiatorum, & Ministrorum gestantium habitum Ecclesiasticum, & Clericorum Parochialium tonsura insignitorum, capacium, & idoneorum similia condendi, actaque fuerint coram Notariis aut testibus, aut alio modo juxta leges Ecclesiæ, cognitio ad SOLUM Judicem Ecclesiasticum spectabit, dictaque Testamenta, Codicilli & ultimæ voluntates integre executioni mandabuntur in dicta Hannoniæ Provincia, salvo tamen eorum jure, qui erunt à Jurisdictione dicti Domini Archiepiscopi Cameracensis exempti, qui coram suis judicibus se sistent; aliorumque Testamentorum cognitio ad sæcularia tribunalia, ut moris est, competet.

Ex his manifestum est, in causis testamentariis plus in Belgio, quam in Gallia Judici Ecclesiastico attribui; quamvis & illud cōstet, non in omnibus Belgii Provinciis aut locis eandem in hac re consuetudinem aut legem esse.

Hoc quoque fatendum est, quod ubi præventioni locus est, soleat magis ad Sæcularia quàm ad Ecclesiastica tribunalia recurri; cujus ratio infra capite ultimo exponetur.

XXVI. Non tantum de validitate aut invaliditate cognoscendi auctoritatem tribuunt Judici Ecclesiastico Concordata Brabantiæ; sed & supplendi negligentiam executorum, „ Si autem (inquiunt) executores piorum legatorum fuerint reperti negligentes, & culpabiles, poterunt secundum casus exigentiam per Judicem Ecclesiasticum puniri, & eorum negligentiæ suppleri."

XXVII. Insuper dant potestatem Judici Ecclesiastico absolvendi executores ab onere executionis, citandique omnes interesse habentes; qui tamen si *laici* sint, inviti comparere non tenebuntur. Verba sunt: „ Et si dicti executores coram Judice Ecclesiastico ab onere executionis dictorum piorum legatorum absolvi se petant, poterunt quoad illum effectum duntaxat ab eo citationes impetrare, vigore cujus nominatim vocentur omnes, quibus legata pia relicta fuerunt, & in genere omnes alii sua communiter, vel divisim interesse putantes. Cujus tamen occasione laici coram Ecclesiastico Judice comparere non tenebuntur, nisi velint, valebitque citatio ad effectum absolutionis legatorum piorum duntaxat."

XXVIII. Synodi nostræ Belgicæ supponunt, executionem testamentorum præsertim in *pias* causas ad Episcopos spectare. Synodus Namurcensis sub Havetio anno 1570. *titulo* De Testamentis *cap.* 1. postquam dixit, non esse ferendum abusum, qui passim cernitur circa testamentorum executionem, quo sæpenumero fit, ut defunctorum extrema voluntas suum non sortiatur effectum, & quæ in *pios usus* erant insumenda, in alios contra fas, & æquum expendantur, præcipit, „ ut qui à decessuro nominati sunt executores, si onus suscipere velint, ante omnia eorum defuncti bona describi præsentibus fide dignis testibus, quæ ubi erunt descripta una cum testamento, infra mensem à morte Testatoris, ad nostri fori Judicem deferant, per quem in dubiis, si quæ oriantur, executores instruantur, & si in muneris suscepti functione fuerint negligentes, corrigantur."

XXIX. Similia passim in aliis Synodis leguntur, additque Synodus Buscoducensis sub Masio *tit.* 23. *cap.* 2. in omnibus *piis* voluntatibus esse per locorum Ordinarios providendum, ut secundum defuncti desiderium omnia fideliter fiant, *licet etiam à testatoribus contingeret interdici*. Quæ clausula desumpta est ex *Cap.* 17. *De Testamentis*.

XXX. Auctoritatem super executione testamentorum Rectori, & Universitati nostræ Lovaniensi competere, Universitatis Statuta, & notoria praxis supponunt.

In his enim Statutis *titulo* De piis legatis, legitur: „ Executores ultimarum voluntatum Suppositorum decedentium, statim post mortem defuncti Suppositi, cujuscunque, etiam conditionis fuerit, testamenta hujusmodi Domino Rectori præsente Notario Universitatis exhibeant, quam exhibitionem Rector & Notarius gratis admittat.

Executores anno suæ Administrationis finito computum, & rationem hujusmodi piorum legatorum, & suæ Administrationis coram Rectore, & ordinariis Deputatis reddant. Ad hujusmodi computum fieri videndum, omnes, & singuli Creditores, hæredes, legatarii, & successores, ac jus, & actionem in bonis Testatoris habentes per edictum publicum in valvis Ecclesiæ Collegiatæ S. Petri Lovaniensis proponendum vocentur."

XXXI. Synodus P. II. Cameracensis *tit.* 22. *cap.* 16. ostendit, ad Ordinarium sive Judicem Ecclesiasticum speciali ratione spectare executionem ultimarum voluntatum *ipsorum Clericorum*; decrevitque a sua Majestate Regia postulandum, ut Judices laici „ nullam moveant difficultatem in hac executione; sed penes Episcopos seu alios Judices Ecclesiasticos sit libera facultas cogendi executores dictorum testamentorum, etiam laicos, ad reddendum suos computus, & pia legata, aut fundationes executioni demandandum."

Hæc conformia videntur Concordatis inter Episcopum Cameracensem, & Magistratus Hannoniæ supra relatis.

XXXII. Li-

XXXII. Licèt non ubique hæc auctoritas juridice cogendi executores testamentorum, aut ipsos ab onere executionis absolvendi; quantumvis etiam sint testamenta ad *pias causas*, competat Episcopis; nihilominus nemo dubitat, quin saltem ipsis incumbat pro paterna sua solicitudine invigilare, ut defunctorum pia voluntas observetur; ipsaque *pia* legata suo tempore solvantur, & secundum voluntatem defunctorum impendantur.

XXXIII. Ita & Justinianus in *L. 46. Cod. de Episcopis*, vult, ut Episcopi curam piorum legatorum habeant; atque negligentes hæredes, & executores urgeant adimplere; sed si ipsorum mandatis non obediant, ipsique consequenter hæredes juridice cogendi sint, vult ut per Judices Provinciarum cogantur: *Clarissimis Præsidibus Provinciarum necessitatem imponentibus heredibus ea perficere.*

XXXIV. Unde etiam Synodi nostræ non tantum Episcopis, sed & Parochis præcipiunt, ut „ piorum legatorum diligentem curam habeant, & seriis monitionibus satagant, ut ante finem anni piis Fundatorum voluntatibus satisfiat, alioquin ii, quibus hoc onus incumbit, Ordinario denuncientur. “ Ita Synodus P. II. Mechliniensis *tit.* 17. *cap.* 9.

XXXV. Synodus Audomarensis anno 1583. *tit.* 24. *cap.* 1. vult, ut in primis „ Pastores moneant parochianos suos, ut tempestive testamentum condant salutare, atque ita disponant tempori, domui, rebusque suis, ut in morte dispositum esse desiderarent, ne opus sit, animum tum anxie his occupari, cum ea relinquenda sunt.

XXXVI. Deinde addit: „ Ubi illi vitam cum morte mutaverint, sint eorum veluti procuratores, tum ut animabus eorum, subsidio fortassis egentibus, sacrificiis, precibus, eleemosynis, ceterisque charitatis officiis succurratur; tum etiam ut piæ eorum, quas ultimo testati sunt, voluntates, ac testamentariæ constitutiones, executioni, ita ut oportet, mandentur. Perquirant itaque, quid condiderint piorum legatorum: quod ubi intellexerint, observent, justis exequiarum rite peractis, an hæredes, & testamenti executores id adimpleant; &, si tardi illi aut negligentes fuerint, moneant eos, nostra etiam auctoritate, si opus est. Quod si anno à morte testatoris evoluto, refractarii difficilesque perseverent, Nobis aut Vicariis nostris vel Procuratori animarum à nobis designato, absque ulteriori dissimulatione illos denuncient.

XXXVII. Executionem hanc securius urgere poterunt Pastores, si nihil sit, quod directe aut indirecte in proprium ipsorum emolumentum cedere queat; aliàs prudenter, & circumspecte procedere debent, ne hic avaritiæ aut cupiditatis suspicionem incurrant. Hinc & monet Synodus Namurcensis anni 1639. *tit.* 15. *cap.* 3. „ Caveant serio Pastores, ne a moribundis aliquid sibi testamento legari petant.

XXXVIII. Valde quoque notandum, quod observat citata Synodus Namurcensis sub Havesio, multos, ne voluntati testatoris satisfaciant, tergiversari, qui certa, & manifesta controvertentes, iniquos processus temere suscipiunt, non suo, sed eorum periculo, quibus bona testamento sunt relicta. „ Id ne quis (ait) posthac faciat, statuimus, ut si executores absque justa, & evidenti causa litem instituant, & per Judicis sententiam in expensas condemnentur; eas de *suis*, non testatoris bonis, refundere cogantur. “ Hæc si à Judicibus observarentur, quam multæ lites infundatæ, & temerariæ, quibus sæpe piæ fundationes exhauriuntur, non susciperentur, ad quas suscipiendas prócliviores sunt executores, quia nihil damni sibi ex iis metuunt, & notabile emolumentum ex vacationibus, & labore in earum prosecutione impendendis sperant.

CAPUT III.

De aliis Causis profanis ad specialem Episcoporum curam spectantibus.

1. *Bona vere Ecclesiastica a laica jurisdictione quomodo exempta?*
2. *Jure communi causæ super bonis Ecclesiasticis spectant ad Judicem Ecclesiasticum.*
3. *Illud & in Principum nostrorum Edictis expressum quoad bona* amortizata.
4. *Quæ ad hunc effectum censenda sint* amortizata?
5. *Quare hodie bona Ecclesiæ præsumantur* amortizata?
6. *Vi Concordatorum Brabantiæ Officialis cognoscere potest de bonis amortizatis; modo prius ipsi constet esse amortizata.*
7. *Quæstio an sint* amortizata, *ad Judicem Regium spectat.*
8. *Quis de servitute super bonis amortizatis cognoscat?*
9. *An laicus actione personali occasione bonorum amortizatorum coram Judice Ecclesiastico conveniri queat?*
10. *Quare hodie raro causa super bonis amortizatis coram Judice Ecclesiastico tractentur?*
11. *Quid de causis super* rebus mobilibus *Clericorum?*
12. *Arrestum per Judicem* Sæcularem *injici non potest pensioni Ecclesiasticæ reservatæ alicui Pastori.*
13. *Posset tamen Judex Sæcularis inhibere colono alicujus Clerici, ne mercedem solveret.*
14. *Quomodo de dote in Belgio cognoscat Judex Ecclesiasticus remissive.*
15. *Declararunt Principes Belgii, Judices Ecclesiasticos tantum de* tribus *causis, scilicet* testamentorum, dotis, *& bonorum* amortizatorum *cognoscere posse.*
16. *Hæc rescriptio respicit tantùm causas* profanas.
17. *In aliis causis profanis si* laicus *citetur, citatio per Senatum Regium cassatur.*
18. *Nec per laicum in aliis causis Jurisdictio Ecclesiastica hodie prorogari potest.*
19. *An laicus ex contractu conveniri queat coram Judice Ecclesiastico ratione interpositi juramenti?*
20. *Causæ viduarum, & miserabilium personarum hodie non sunt fori Ecclesiastici.*
21. *Hujusmodi personæ sunt sub* speciali *protectione Regis.*
22. *Possunt suos creditores vocare coram Senatu Regio in prima instantia.*
23. *Aliquando judicatum, famulum ratione sui salarii posse convenire Clericum actione personali coram Senatu Regio; & quare?*
24. *Licet causæ miserabilium personarum non sint hodie fori Ecclesiastici, curam tamen illarum personarum habere debent Episcopi.*
25. *Monitum de hac re S. Caroli ad Episcopos.*
26. *Hoc sensu verificari potest responsum Prælatorum Galliæ ad articulos Petri Cugnerii.*
27. *Interdum Episcopi apud Judices, aut etiam Principem, instare debent, ut* miserabilibus *personis justitia administretur.*
28. *De jure communi, & ex communi Canonistarum opinione Judex Ecclesiasticus supplere potest negligentiam Judicis Sæcularis non administrantis justitiam.*
29. *Hæc opinio hodie non admittitur.*

I. RES Ecclesiæ esse exemptas a potestate laicorum, nec eas à laicis gravari posse, supra *part.* 2. *tit.* 35. *cap.* 2. vidimus; ubi una notavimus, non omnia bona ad Ecclesiasticos spectantia, hodie censeri bona Ecclesiastica, saltem eatenus, ut immunitate bonis Ecclesiasticis indulta gaudeant; sed ea tantum, quæ amortizata sunt, aut ut talia tempore præscripto ab Ecclesia possessa fuerunt. De hac amortizatione vide supra *part.* 2. *tit.* 29. *cap.* 3.

II. Porro sicuti Ecclesiastici sive Clerici *fori* privilegio gaudent; ita quoque bona *vere Ecclesiastica*, qualia hodie sunt bona *amortizata*, à Jurisdictione Sæculari inspecto jure communi exempta esse, unanimi consensu docene

Canonistæ; quod & hic in Belgio etiamnum hodie fere obtinet.

Quod in textu dicitur bona Ecclesiastica sive amortizata gaudere privilegio fori de *jure communi*, intelligendum venit de jure *Decretalium* Gregorii Noni, quod jus hodie à Canonistis passim *jus commune* appellatur.

Certum enim est, bona temporalia Clericorum pluribus sæculis jurisdictioni Laicorum plene fuisse subjecta, & demum circa Sæculum Undecimum, & sequentia de similibus bonis tanquam Clericorum propriis Judices Ecclesiasticos cœpisse cognoscere, ac tandem adnitentibus præsertim Romanis Pontificibus hæc bona non secus atque ipsos Clericos, à Laicorum jurisdictione fuisse substracta: horumque posteriorum Pontificum responsis in Decretales Gregorii Noni relatis innitentes Decretalium Commentatores concluserunt hæc bona non secus ac ipsos Clericos fori privilegio gaudere.

Qua Canonistarum opinione sensim recepta, generaliter Judices Ecclesiastici, quæstiones super iis exorientes, ad suum Tribunal trahere cœperunt. Imo hæc bona non secus ac ipsi Clerici, & Ecclesiæ à jurisdictione Laicorum exempta prætendebantur.

Cum autem huic Judicum Ecclesiasticorum prætensioni faveat jus Decretalium, quod pro *jure communi* tandem erat receptum, necnon communis opinio huic juri innixa, non mirum quod Principes quæstiones super his bonis exorientes Judicibus Ecclesiasticis sub certis limitationibus reliquerint, uti in textu notatum est.

III. In literis Philippi Boni die 3. Januarii 1447. expresse declaravit, quod causæ de bonis amortizatis spectent ad Judicem Ecclesiasticum; ita ut in hujusmodi causa laicus conveniri queat coram Ecclesiastico Judice: *Van geestelycke ende mortizeerden goeden*. Quod & expressum est in additione 2. ad lætum Introitum Caroli V. de anno 1515. *art.* 1. Edict. Brab. *lib.* 2. *tit.* 1. *cap.* 17.

IV. Cum vero variæ quæstiones inter Ecclesiasticum & laicalem Judicem occasione harum causarum moverentur, tandem pluribus articulis hæc materia in Concordatis inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem exposita fuit.

In primis *tit.* 3. *art.* 1. declaratur, quod „ illa bona tantum censeri debeant *amortizata*, quæ à Jurisdictione sæculari per Principem sunt exempta, literis desuper rite expeditis, vel quæ à 70. aut 80. annis tanquam amortizata per Ecclesiam possessa fuerunt.

V. „ Verum enim vero (ait Zypæus de Foro comp. „ num. 41.) impræsentiarum non est valde laborandum de hujusmodi amortizatione, cum omnia fere bona Ecclesiasticorum ab annis nunc 70. ut amortizata possideantur; quoad Collegia antiquiora, quæ his calamitosis temporibus passim ob publicas collectas, reales, & personales, à quibus alteras in Brabantia vix eximuntur, magis decreverint, quam res suas auxerint, pleraque insignia prædia, aliaque ob hæc onera distraxerint.

VI. Præmissa descriptione bonorum amortizatorum, subditur in Concordatis *art.* 2. „ Officialis cognoscet „ de proprietate bonorum amortizatorum, ut supra, „ etiam contra *laicum*.

Sed ne sub prætextu amortizationis laici in aliis causis ad tribunal Ecclesiasticum citentur, additur hæc cautio: „ Sed priusquam citatio decernatur, debebit „ eidem (Officiali) de amortizatione prædicta constare, „ per literarum amortizationis inspectionem, vel copiam authenticam, vel de possessione per tempora, „ in Citatorio exprimendo modum, per quem eidem „ de hujusmodi amortizatione constiterit.

VII. „ Facta autem hoc modo citatione, die sequenti reus laicus (pergunt Concordata) ante litis „ contestationem, amortizationem prædictam verbo „ vel scripto poterit impugnare, cum causarum suarum allegatione, & assignatione.

„ Et si super eadem impugnatione incidens quæstio emerserit, (inquiunt Concordata) illa ad „ Concilium Brabantiæ decidenda remittetur, cum „ præfixione termini unius anni, intra quem quæstio „ illa veniet terminanda, alioqui Officialis ad causæ „ principalis expeditionem procedere poterit, perinde „ ac si quæstio illa non incidisset.

VIII. Hæc de causis, quæ ipsam bonorum amortizatorum proprietatem tangunt; si autem agatur de servitute, sive in urbanis prædiis vel rusticis ex quocunque jure prætendatur, cognitio non spectabit ad Officialem, „ nisi quando ambo fundi tam dominans, quàm serviens amortizati fuerint, “ uti declaratur *art.* 4.

Et *art.* 5. „ De terminis & limitibus ponendis, “ vel amovendis, Judex Ecclesiasticus non cognoscet, “ sed sæcularis solus. “

IX. Hactenus de actionibus realibus ratione bonorum amortizatorum, vel servitutibus illis bonis inhærentibus. „ Si autem laicus actione *personali*, ex *contractu* per Ecclesiasticam personam conveniatur ratione bonorum *mere Ecclesiasticorum*, ut puta decimarum, “ vel oblationum, vel ratione bonorum (ut prædicitur) *amortizatorum*, poterit *laicus* in jus trahi coram Officiali, vel Judice Sæculari: ita quod talis “ actio erit *mixti* fori. “ Ita Concordata *art.* 10. Idem erit, si laicus *invitis* dominis, videatur *defructuasse* bona *mere Ecclesiastica*; uti ibidem dicitur.

X. Dicta evincunt, cognitionem bonorum amortizatorum hisce Concordatis Judici Ecclesiastico attribui; sed sub iis limitationibus, & cautionibus, ut iniquum videri non debeat, rato causas hujusmodi hodie coram Judice Ecclesiastico tractari, præsertim quia *art.* 7. dicitur: „ Abbates & Abbatissæ, & alii de Statibus Brabantiæ “ (penes quos præcipua bona amortizata resident) „ juri stabunt active, & passive coram Judicibus illis, coram quibus, de antiqua con- “ suetudine, stare juri consueverunt. “ Nimirum coram supremo Brabantiæ Senatu, uti titulo præcedenti *cap.* 4. dictum est.

XI. Certum est, bona *mobilia* magis sequi personam, ac de conditione personæ plus mutuare, quam bona *immobilia*: unde de illis eodem titulo Concordatorum §. 8. decernitur, „ Bona mobilia, & mo- “ ventia Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, & Clericorum beneficiatorum, actu suis officiis deservientium, aut in Universitate studentium, “ vel Reipublicæ causa absentium, viventium, vel “ plurum locorum, sequentur conditionem personæ, “ vel piorum locorum quoad forum, nisi in casibus, “ in quibus Judex Sæcularis potestatem habet in Clericos, sive eorum bona. “

XII. Hinc Zypæus *Consultat.* 2. *de Judiciis*, sine ulla hæsitatione resolvit, nullum, irritum atque invalidum esse arrestum per Judicem Sæcularem, injectum pensioni Ecclesiasticæ, & spirituali, cuidam Sacerdoti reservatæ super Pastoratu suo, solvendæ per Deservitorem ejusdem Pastoratus. Rationem præmisit; quia Judex Sæcularis in bona *mobilia* Clericorum, quæ *personæ conditionem* sequuntur, Jurisdictionem non habet.

XIII. Monet tamen ibidem Zypæus: „ Quod si “ autem *sæcularis* quispiam ejus (Clerici) colonus “ aut alias debitor esset, tum isti personæ sæculari à “ suo Judice deberi posset, ut manus suas non va- “ cuaret. “

XIV. Præter duas has causas civiles, & profanas, scilicet testamentarias, & bonorum amortizatorum, Judici Ecclesiastico permittitur tertia, nimirum *dotis*, sive contractus antenuptialis, quæ in allegatis Concordatis conjungitur cum causis testamentariis; ut tantum repetenda sint, quæ capite præcedenti de his dicta sunt.

XV. Porro declararunt Philippus Bonus in citatis literis die 3. Januarii 1447. & Carolus Quintus in allegata additione secunda ad suum lætum introitum; Judices Ecclesiasticos contra laicos cognoscere non posse, nisi in tribus prædictis causis. Verba additionis sunt: *Dat die selve Geestelyke Rechters*, MAER *kenaisse nemen en sullen van* DRY *saecken* SONDER MEER: *te vveten van die vveerden ofte onvveerden van testamenten, van houvvelyckxsen voorvvaerden, van Geestelycke gheadmortiseerde goeden*, *ende* NIET VOORDERE. Id est: Ut iidem Judices Ecclesiastici de tribus duntaxat causarum generibus cognoscant, videlicet de validitate aut invaliditate testamentorum, de pactis antenuptialibus, de bonis Ecclesiasticis amortizatis, nec omnino de aliis.

XVI. Hanc

XVI. Hanc restrictionem intelligendam esse de causis mere civilibus; non autem de mere Ecclesiasticis, & spiritualibus, recte advertit, & ostendit Zypæus De Foro compet. numer. 5. hasque etiamnum hodie ad Ecclesiasticum Judicem spectare; & in his causis laicos in Belgio coram Ecclesiastico judice posse conveniri.

XVII. Itaque quoad causas civiles, & profanas, jurisdictio Ecclesiastica ad has *tres* causas restringitur; ita ut ratione *causæ* laici foro Ecclesiastico non sint subjecti extra prædictas causas; neque Judex Ecclesiasticus ex alia causa civili laicum citare possit.

Hinc Hubertus Loyens in Tractatu de Curia Brabantiæ *cap.* 15. ait: „ Ad Senatum (Brabantiæ) quoque attinent rescissiones judiciorum Ecclesiasticorum, quando municipes vel incolæ Brabantiæ ad eorum tribunal evocantur, extra *tres* causarum species, nempe testamentorum validitate, pactorum Matrimonialium valore, & rerum in pios usus donatarum, seu per amortizationem sæculari potestati subductarum.

XVIII. Imo in tantum Judex Ecclesiasticus in aliis causis profanis est Judex incompetens laicorum, ut nec consensu laici approbari queat: „ Quoniam (ait Roussellius *lib.* 6. *cap.* 5. *num.* 13.) non patimur jurisdictiones prorogari, quia non pendent ex voluntate subditorum, sed patrimoniales sunt, vel Regiæ, & utræque à Principe promanantes.

XIX. Unde quod Canonistæ communiter dicunt; laicum ex contractu civili posse conveniri coram Judice Ecclesiastico, si juramentum de adimplendo contractu fuerit interpositum, ut supra *tit.* 1. *cap.* 1. notavi, hodie in desuetudinem abiit, quemadmodum monet Renatus Choppinus *lib.* 2. *de S. Polit. tit.* 2. *num.* 3. dicitque, eum disciplinæ forensis usum jampridem explosum esse.

XX. Similiter quod communiter tradunt Doctores post Glossam ad *cap.* 15. ✠ *De Foro compet.* quod causæ etiam *civiles*, & *profanæ* viduarum, & *miserabilium* personarum pertineant ad Judicem Ecclesiasticum, ita ut hujusmodi personæ debitores suos laicus coram Tribunali Ecclesiastico citare possint: explosum esse pluribus citatis notat Roussellius *lib.* 6. *Hist. Pontif. cap.* 5. *num.* 14.

XXI. Atque hodie receptum est, quod jampridem dixit coram Philippo Valesio Petrus Cugnerius, nimirum, mulieres viduas, pupillos, aliasque miserabiles personas cum suis bonis esse de *gardia* Regis; & causarum illarum cognitionem spectare ad Regem.

XXII. Et quidem legitur jampridem decreto à Constantino M. in *lege un. Cod. Quando Imperator inter pupillos vel viduas*, &c. „ Quod si pupilli vel viduæ, aliique fortunæ injuria miserabiles judicium nostræ Serenitatis oraverint, præsertim cum alicujus potentiam perhorrescunt: cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere.

Hoc privilegio etiam hodie miserabiles personæ utuntur; refertque judicatum Antonius Faber in Codice, *lib.* 3. *tit.* 3. *Definit.* 1. quod vidua uti possit hoc privilegio etiam contra pupillum, tametsi etiam ageretur de notabili dote. Plura de hoc personarum miserabilium privilegio vide apud Covarruviam *Pract. qq. cap.* 6.

XXIII. Imo uti notat Fevretius De Abusu *lib.* 4. *cap.* 10. *num.* 9. eo extensum est hoc privilegium, ut si quæstio esset de salario alicujus operarii, aut famuli, vel ancillæ contra Clericum, etiam permitteretur actione personali convenire Clericum coram Senatu Regio; & ita judicatum fuisse in Parlamento Parisiensi 11. Augusti 1633. rescissa inhibitione facta per Officialem Episcopi cuidam pauperi feminæ non conveniendi Presbyterum super suo salario alibi quam coram ipso. Injustum enim apparebat Senatui Regio, remittere hanc pauperem feminam ad Judicem Ecclesiasticum, à quo non posset accipere aliquam provisionem, nisi post tres sententias conformes. *N' y ayant* (ait Fevretius) *aucune apparence d' obliger un serviteur ou mercenaire, d' aller plaider pour ses gages, & salaires en Cour d' Eglise, ou il ne pourroit obtenir une provision executoire sans appel, qu' après trois sentences conformes.* Id est: Cum omnino videatur absurdum, ut cogatur famulus aut mercenarius coram Ecclesiastico tribunali pro stipendio aut mercede litigare, nec executionem, à qua appellari non posset, obtinere valeret, nisi post tres sententias conformes.

XXIV. Verum tametsi hodie causæ miserabilium personarum non pertineant ad tribunal Episcopi, eatenus ut personæ illæ possint laicos debitores suos *juridice* coram ipsius tribunali citare, possintque Officiales Episcoporum eo titulo de Causis civilibus laicorum cognoscere; nihilominus illud semper verum est, quod non tantum Episcopis, sed & omnibus, quibus animarum cura incumbit, *precepto divino mandatum sit, pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere*, uti loquitur Synodus Tridentina *sess.* 23. *cap.* 1. *De Reformat.*

XXV. Sanctus Carolus in suo Concilio Mediolanensi III. *cap.* 18. monet Episcopos, quod sacri Canones ipsis curam pauperum, & oppressorum specialiter injunxerint, ac propterea aliquem sive laicum, sive Ecclesiasticum designare debeant, qui ipsorum causas suscipiat, & prosequatur. „ Pupillorum, viduarum, & egentium hominum cura Episcopo, communi omnium parenti, à sacrosanctis Canonum legibus potissimum commendata, & commissa negligi non debet, ne, si lædantur, vociferentur ad Dominum, qui exaudiet clamorem eorum. Quamobrem pro sui muneris officio Episcopus aliquem constituat Ecclesiasticum, vel alium pium hominem, Christianæ charitatis operibus atque officiis deditum, qui viscera misericordiæ indutus, id generis hominum patrocinium in omni causa suscipiat. Quod si aliqui jam huic pio operi præfecti sint, id agat Episcopus, ut ii munus sibi creditum exequantur quàm diligentissime. “

XXVI. Hoc sensu recte responsum est ad articulum Petri Cugnerii supra relatum nomine Prælatorum: „ De viduis & pupillis dicit Episcopus, quod de jure divino, & humano, gardia talium personarum, quantum ad violentias, & saisinas, pertinet ad Ecclesiam; & sic de consuetudine observatur in Ecclesiis Gallicanis. “

XXVII. Unde si viduæ aliæque personæ miserabiles justitiam contra potentes consequi non possint, merito Episcopi, & Pastores opera, & consilio ipsis assistent; etiam instando apud Judices Regios, ut justitia iis administretur; aut etiam Principem interpellando, si opus sit, ut judicibus injungat justitiam administrare.

Ita jampridem Justinianus sanxit, ut si negligentes fuerint Judices in administranda justitia, adeatur loci Episcopus; hicque apud Judices pro administranda justitia instet.

XXVIII. Nec tantum instare posse Episcopos, ut in foro sæculari jus ipsis viduis aliisque personis miserabilibus administretur; sed & Judicem Ecclesiasticum posse negligentiam Judicis Sæcularis supplere, communis est Canonistarum opinio fundata in *c.* 11. ✠ *de Foro compet.* ubi Glossa ait; „ Nota, quod propter negligentiam Judicis Sæcularis transferatur jurisdictio ad Ecclesiasticum Judicem. “

XXIX. Hanc esse receptam à Canonistis opinionem notavit quoque Covarruvias *Pract. qq. cap.* 6. *num.* 1. de qua tamen ipse se ingenue fateri debere dicit; „ Hoc *certo* scio, eam apud Regia Hispaniarum, & Galliæ Prætoria *risui* equidem fore, tantum abest, ut ea in usum, & praxim recepta fuerit. “

Similiter Michael Roussellius *lib.* 6. *Hist. Pontif. jurisd. cap.* 5. *num.* 16. relatis legibus Wisigothorum, quibus concedebatur Episcopis reformare sententias laicorum, subjungit: „ At hodie antiquatæ sunt istæ dispositiones, siquidem verum est, quod Bovadilla scribit, non esse jus Ecclesiastico Judici laicum Prætorem cogere, ut ab eo catecti deditum, licet injuste, liberet, & non facile admissum iri, ut Episcopalis notio de causis pauperum, & viduarum, atque de *negligentia* sæcularis Magistratus supplenda jurisdictionem habeat, quoniam lege Regia prohibetur conventio laici coram Judice Ecclesiastico: adeo ut si pro causa pure profana, quæ non sit mixti fori, laicus laico diem dixerit apud forum Ecclesiasticum, eum puniri velit lex Regia. “

CA-

CAPUT IV.

De Possessorio, & Petitorio in Caussis Ecclesiasticis.

1. *De jure communi etiam* possessorium *rei spiritualis spectat ad Judicem Ecclesiasticum.*
2. *Contrarius usus jampridem invaluit in Gallia.*
3. *Martinus V. declarat, se nolle huic usui quoad possessorium* retinendæ *possessionis derogare.*
4. *Pontifex per suam Bullam nullum novum privilegium concedit, sed receptum usum tantum permittit.*
5. *Hæ & similes Pontificum Declarationes jus Regium super cognitione possessorii non parum firmarunt.*
6. *Etiam earum occasione ad alia Regna is usus extensus.*
7. *In Belgio sub finem sæculi XV. stabilitus fuisse videtur.*
8. *Sensim & gradatim usus ille invaluit.*
9. *In Concordatis Brabantiæ possessorium* retinendæ, *&* recuperandæ *possessionis defertur Judici Sæculari,* adipiscendæ *autem Ecclesiastico.*
10. *Etiam in Gallia primitus possessorium* adipiscendæ *Judici Ecclesiastico relictum.*
11. *Quare prius potius quam posterius sibi Judices Sæculares attraxerint?*
12. *Prætendunt Judices Regii in possessorio tantùm tractari quæstionem* facti, *non juris.*
13. *Verisimile primitus Judices Regios non cepisse plenam titulorum aut jurium discussionem.*
14. *Olim incognita fuit distinctio inter simplicem recredentiam, & plenum possessorium: & unde hæc originem habuerit?*
15. *Quid recredentia, & unde sic dicta?*
16. *Quandiu duret effectus recredentiæ?*
17. *A Recredentiario præstanda cautio de restituendis fructibus; & qualis præstanda remissive.*
18. *Cui in causa Beneficiali recedentia adjudicanda?*
19. *Ad abbreviandas lites in materia Beneficiali debent Partes in initio litis exhibere titulos.*
20. *Id conforme est Concordatis Brabantiæ.*
21. *Quenam nomine* tituli *intelligantur?*
22. *Ex ordinatione Francisci I. Regis Franciæ tenentur etiam exhibere capacitates,* capacitez; *quid harum nomine intelligatur?*
23. *Aliquando usus habuit, ut super recredentia, & plene possessorio* duo *distincti processus instituerentur.*
24. *Id hodie vetitum.*
25. *Potest tamen distincte super iis pronunciari.*
26. *Recredentia adjudicatur prævia* summaria *causæ discussione.*
27. *Recredentia non est adjudicanda, dum causa sine nova probatione in* pleno *possessorio potest expediri.*
28. *Pro* pleno *possessorio causa plenarie instruitur, & tituli discutiuntur.*
29. *Judices Regii hodie revera examinant, & discutiunt* petitorium.
30. *Hinc & inhibetur hodie possessorii, & petitorii cumulatio.*
31. *Quandiu possessorium pendet, vel totalem executionem non habet, non potest intentari petitorium.*
32. *Quandonam quoad hunc effectum sit evacuatum possessorium?*
33. *Lata & executioni mandata sententia pleni possessorii potest intentari petitorium.*
34. *Si à sententia pleni possessorii sit appellatum, debet petitorium suspendi pendente appellatione.*
35. *Licèt soli Judices Regii cognoscant de possessorio in materia Ecclesiastica, tamen interdum appellari potest.*
36. *Quandiu petitorium coram Judice Ecclesiastico pendet, possessorium retinet suum effectum.*
37. *Hinc rarò post plenum possessorium intentatur petitorium.*
38. *Altera ratio, quæ facit, ut raro in petitorio absoluto possessorio agatur: imo aliquando in Gallia inhibitum sit petitorium intentare.*
39. *Hodie possessorium retinendæ, & recuperandæ possessionis privative* ad *Judicem laicum spectat.*
40. *Quomodo omnes causæ Beneficiales hodie titulo possessorii* retinendæ *possessionis coram Judice Regio agitentur.*
41. *Judices Regii licèt petitorium examinent, non nisi tamen super possessorio tanquam mere* facti *pronunciant.*
42. *Ut causa Ecclesiastica deferatur ad Judicem laicum, solet peti* manutenentia; *cujus definitio additur.*
43. *Ratio etymologica hujus vocis.*
44. *Pro obtinenda manutenentia requiritur possessio.*
45. *Item turbatio facti.*
46. *Hodie titulo manutenentiæ omnes passim causæ ad Tribunalia Regia devolvuntur.*
47. *Ipsi Ecclesiastici amant litigare apud Tribunalia Regia.*
48. *Rationes, cur forum Ecclesiasticum declinent.*
49. *Dolendum, quod hodie apud laicos Ecclesiastici litigare cogantur.*
50. *Manente hodierno stylo fori Ecclesiastici vix aliud sperandum.*
51. *Episcopi allaborare debent, ut lites Ecclesiasticorum amice sopiantur.*

I. NOn tantum petitorium, sed & possessorium in caussis Beneficialibus, aliisque, de jure communi spectare ad Judicem Ecclesiasticum, excluso Judice Sæculari, unanimis est Canonistarum sententia; neque obscure probatur in Decretalibus sub titulo *De causa possessionis, & proprietatis*, in quibus supponitur, utrunque judicium coram eodem Judice esse terminandum; & pluribus ostendit Covarruvias *Pract. qq. cap.* 35. *n.* 1. aitque, „ non posse laicum Judicem secundùm *rigorem juris* cognoscere de causa *possessoria* Beneficii Ecclesiastici, cum ad justificandam possessionem in hoc casu sit necessaria quædam summaria probatio alicujus tituli apparentis, nec aliter possit possessio obtineri, etiam quoad interdicta possessoria. "

II. Fatetur nihilominus ipse Covarruvias, contrarium usum jampridem in Regno Galliæ invaluisse, cujus usus etiam antiqui Auctores Galliæ meminerunt; atque inter alios Guilielmus Benedicti ad *cap.* RAYNUTIUS *De Testam.* verbo *Et uxorem, num.* 131. dicens: „Ex antiqua, & *immemorabili* consuetudine remedia possessoria etiam in Beneficialibus, & Ecclesiasticis caussis in isto Regno Franciæ procedunt, & tractantur per Judices Regios: quam consuetudinem Beatus Pater Martinus Papa ad requestam Regis Franciæ, videlicet Caroli VII. Domini nostri Regis moderni nunc regnantis avi paterni approbavit, etiam respectu caussarum Beneficialium tam in Regno, quàm in Delphinatu, seu declaravit dictæ consuetudini, & stylo per quancunque Constitutionem Apostolicam derogatum non fuisse, nec Judices Regios de talibus quæstionibus cognoscentes Censuris Ecclesiasticis ligasse, nec derogare aut ligare velle. "

Indubitanter reflectit hic Auctor ille ad Bullam Martini V. datam anno 1426. 4. Februarii; ac integra refertur in Probationibus Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ *cap.* 26. *num.* 2.

III. In hac Bulla expresse declarat Martinus Quintus quod per suas literas anteriores (quibus sub gravibus pœnis inhibuerat Clericis, ut suas causas, & querelas, præcipue quæ de jure vel consuetudine ad Forum Ecclesiasticum spectare noscuntur, ad Forum laicum non deferant) non intendat præjudicare juri, & jurisdictioni Regiæ, præsertim in casu possessorii *retinendæ* possessionis super quibuscunque Ecclesiis, & Beneficiis Ecclesiasticis. Verba sunt: „ Cum autem, sicut pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Regis Francorum illustris, nobis fuit expositum, a nonnullis revocetur in dubium, an per hujusmodi nostram Constitutionem derogari voluerimus juri, & jurisdictioni Regiæ, præsertim in casu possessorii retinendæ possessionis, super quibuscunque Ecclesiis, & Beneficiis Ecclesiasticis suorum Regni Franciæ, & Delphinatus Vienoensis; per quam jurisdictionem præfatus Rex sibi licere asserit, in omni casu etiam juridice tueri possessores: Nos ad omnis ambiguitatis tollendum dubium, super his opportune consulere, & providere volentes, ejusdem Regis in hac parte supplicationibus incl-

clina-

„ clinati, auctoritate Apostolica tenore præsentium declaramus, nostræ intentionis non fuisse, neque esse, per prædictam aut quancunque aliam Constitutionem nostram eidem Regi, & ejus Regiæ jurisdictioni, per quam, sicut asseritur, tam ipse quàm progenitores sui super hujusmodi possessorio à tanto tempore, circa quod de ejus contrario memoria hominum non extitit, consueverunt cognoscere, in aliquo derogari voluisse aut velle quoquo modo: decernentes partes molestatas super earum conservatione, ad suorum Beneficiorũ possessionem ipsius Regis auxilium implorantes, dummodo in contemptum jurisdictionis, & libertatis Ecclesiasticæ, & ut partes sibi adversas in rebus Ecclesiasticis diutius perturbarent, hoc non fecerint, pœnas in dicta nostra Constitutione contentas nullatenus incurrisse aut debere incurrere quovis modo. Per hoc autem nullum jus seu jurisdictionem in præmissis cognoscendis eidem Regi de novo acquiri volumus, sed antiquum, si quod habet, tantummodo conservari.

IV. Ex verbis jam relatis manifestum est, errasse Zypæum, dum scripsit titulo *De Causa possess. & propriet. n. 1.* quod „ Franci à Martino V. privilegium impetrarunt, quo Judex Sæcularis iis (possessoriis rerum spiritualium controversiis) ingerere se posset. “ Non enim Martinus V. ipsis privilegium dedit cognoscendi de possessorio *retinendæ* possessionis super Beneficiis Ecclesiasticis; sed tantum declaravit, neque per hanc, neque per quancunque suam „ Constitutionem eidem Regi (Franciæ) & ejus Regiæ jurisdictioni, per quam sicut asseritur, tam ipse, quam ejus Progenitores super hujusmodi possessorio à tanto tempore, circa quod de contrario memoria hominum non existit, consueverunt cognoscere, in aliquo derogari voluisse aut velle quoquo modo. “

Imo, & expresse protestatur Pontifex, „ se per hoc nullum jus seu jurisdictionem in præmissis cognoscendis eidem Regi *de novo* acquiri velle. “ Evidens proinde est, nullum privilegium Francis esse à Martino V. datum; sed solummodo jus ab antiquo competens confirmatum.

V. Non dubium tamen, quin ex similibus Pontificum Declarationibus consuetudo, & jus cognoscendi de possessorio Beneficiorum in tribunalibus laicalibus non parum fuerit firmatum; ipsique Judices Regii magis obfirmati.

Unde Guilielmus Benedicti dicto loco citatis ad marginem hac Bulla Martini V. nec non Literis Leonis X. ad Curiam Regiam Tolosanam, quibus stylum, & consuetudinem Franciæ in hoc puncto clare approbare videtur, subdit: „ Ex quibus resultat, Judices Regios sine scrupulo conscientiæ cognoscere posse de tali possessione, postquam Summi Pontifices, qui potestatem super hoc dispensandi habent, scienter hoc tolerarunt tanto tempore, quinimo approbarunt, ut videtur. “

VI. Quin & illud admodum verisimile est, quod ex hac Bulla, tametsi ad solum Regem Franciæ datam, alii quoque Reges, & Principes consuetudinem, & simile jus securius sibi asseruerint. Cujus vel ipse Salgado *De Protect. Regia parte 1. Præludio 5. num. 293.* testis est. Relata enim hac Bulla, ait: „ Licèt sit inducta in favorem Regum Franciæ, tamen ejus decisio, & determinatio generalis est, & universaliter comprehendit omnes Reges & Principes simile jus, & consuetudinem immemorialem habentes. “

VII. In Belgio sub finem sæculi XV. stabilitam fuisse consuetudinem disceptandi *possessorium* in causis Beneficialibus coram Judicibus Regiis, patet ex Edicto Philippi Archiducis die 20. Maji 1497. quo cavetur, ut nullus vigore Bullæ aut provisionis Papalis, trahatur extra patriam; sed, quæstione incidente, si sit in *possessorio*, accedatur ad ipsum *Principem* aut ejus Officiarios, ad quos ipsa cognitio spectat; & in *petitorio* ad Ordinarium. Verba sunt: *Et semblablement que nul (quel qu' il soit) pour raison desdicts Benefices estans en nosdicts pays, ne attraye noz Subjects ny autres y residans, par vertu desdictes Bulles & Rescritz de Cour de Rome: ains s' aulcune chose ils veullent demander, à la cause dicta, le fassent, si c'est en possessoire, pardevant nous ou noz Officiers, ausquelz la cognoissance en appartiendra, & en petitoire, en premiere instance, pardevant l' Ordinaire en nosdicts pays.* Id est: Similiter ut nemo (quiscunque fuerit) ratione Beneficiorum sitorum in dictis nostris Provinciis, ullum subditorum nostrorum aut aliorum in iis commorantium, vi dictarum Bullarum, & rescriptorum Curiæ Romanæ in jus vocet: verum si quid velent obtinere in dicta causa, coram Nobis aut Ministris nostris, si de possessorio agatur, compareant, ad quos hujusmodi cognitio spectabit. In petitorio vero in prima instantia, coram Ordinario in dictis nostris Provinciis.

VIII. Jus hoc Regis judicandi de *possessorio* rerum spiritualium primitus consuetudine magis quam aliqua positiva Ordinatione apparet inductum fuisse; idque sensim & per gradus.

Et quidem citata Bulla Martini V. tantùm meminit juris cognoscendi de possessorio *retinendæ* possessionis, quod & *recuperandæ* complectitur, ait Zypæus loco citato *n. 5.* juxta generale remedium Can. *Reintegrandæ*.

IX. In Concordatis Brabantiæ inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem de anno 1540. *tit. 4. §. 1. & 2.* possessorium *retinendæ* & *recuperandæ* possessionis defertur Judici Sæculari; interdictum vero *adipiscendæ* Judici spirituali relinquitur.

X. Similiter Guido Papæ Consiliarius in Senatu Gratianopolitano circa annum 1440. testatur, quod „ licèt hic Senatus cognosceret de possessorio *retinendæ* & *reintegrandæ* in Beneficialibus, equidem in possessorio *adipiscendæ* non consueverat Curia de eo cognoscere, cum plus habeat proprietatis, quam possessionis. “ *Decis. 1.*

XI. Causam enim possessorii assumpserunt Judices Regii vel hoc titulo, quod possessio *in facto*, & non *in jure* consistat. Quæ autem *facti* sunt, non spiritualia, sed potius temporalia censentur. Possessio enim non dicitur spiritualis, ut ipsa proprietas, sed potius *temporalis*, ait Guido Papa *Decis. 1.* Et Aufrerius *Reg. 2. Fall. 24.* post Glossam in *cap.* CUM DILECTUS *ii De Elect.* ait: „ Quando agitur de possessorio de jure spirituali, non agitur *spiritualiter*, & ideo non est tractanda tanquam spiritualis. At in interdicto *adipiscendæ* nihil *facti*, sed tantum *juris* versatur; “ ideoque, & hoc possessorium ad Senatum Regium non spectare judicavit Senatus Sabaudiæ apud Antonium Fabrum in *Cod. lib. 3. tit. 7. defin. 1.*

XII. Illud sane compertum est, cognitionem possessorii Judicibus laicis delatam esse, quod crederetur, non *juris*, sed *facti* quæstionem versari. Unde Damhaudetus in Praxi Rerum Civilium *cap. 41.* objiciens sibi, quod Judex Sæcularis dando manutenentiam in materia Beneficiali, videatur se immiscere rebus spiritualibus, ait: „ Quia in isto casu non immiscet sese rebus spiritualibus, nec spirituales res tractat, nec exercet, sed tantum quod est mere Sæculare: dum lites, contentiones, & turbationes a suæ Reipublicæ subditis arcet, & prohibet. “

XIII. Imo verisimile est, quod Concilia Regia, cum primum de *possessorio* cognoscere cœperunt, ipsum Jus contendentium parum examinasse: sed cum contingeret, duos de Beneficio contendere, ac unus alterum è possessione via facti extrudere, atque per vim se in ea manutenere vellet, Concilia Regia, ut hos tumultus, qui in seditiones non raro degenerabant; imo nonnunquam inter Principes aut Nobiles bella quædam excitabant, præcipue dum de Episcopatibus inter personas potentes quæstio incidebat, ut hos, inquam, tumultus compescerent, *summarie* atque de *plano* de causa cognoscebant, ad decernendam illi, qui apparentius jus habere videbatur, nudam ac simplicem possessionem *facti*; eumque in hac possessione contra violentias adversarii tuendum, donec per legitimum Judicem Ecclesiasticum de ipso jure plene judicatum esset. Unde Jodocus Damhauderius in Praxi Rerum Civilium *cap. 41. num. 4.* ostendit, quod Judex Regius, dando manutenentiam, non tractet res spirituales, sed tantum *mere seculares*: „ Dum (ait) lites, contentiones, & turbationes, à suæ Reipublicæ subditis arcet & prohibet. “ Simile ex Andrea Gail tradit in notis ad citatum locum Damhauderi Nicolaus Tulden-nus, dicitque hoc jus fundatum in jure communi: „ Nam quoties (inquit) de *possessione* inter duos pluresque contentio est, ita ut uterque possidere se contendat, & res ob litigiosam possessionem ad *arma* spectare videatur, tunc Judicem ex officio, vel parte petente possessionem sequestrare posse rei controversæ citatis partibus, ut certa die compareant, & jura sua possessoria *summarie* deducant, interimque ab *armis abstineant*. “

XIV. Un-

XIV. Unde nec primitus nota fuisse apparet distinctio inter *recredentiam*, ut nostri vocant, sive *momentaneam* possessionem, & *plenum* possessorium; quæ sensim invaluit, & hodie usitatissima est, præsertim in materiis Beneficialibus.

Cum enim in his possessio justa esse nequeat sine titulo Canonico, qui in *cap.* 1. *De Regulis Juris in* 6. vocatur *Institutio Canonica*, cœperunt prætextu possessorii plenum super titulis examen instituere, ut de possessione judicarent. Hoc autem examen quia non raro longiores moras requirit, ne Beneficium medio tempore necessario Ministro destituatur, qui & functiones obire, & proventus colligere queat, introducta est prædicta possessorii distinctio, ut per *recredentiam* interim, dum *plenum* possessorium discutitur, Beneficio de ministro provideatur.

XV. Recredentia enim est interlocutoria, quam Judex dat, processu durante, in materia novitatis, manutenentiæ, aut in aliis materiis possessoriis super usu fructuum, aut rei litigiosæ, ait Dambauderus in Praxi Rerum Civil. *cap.* 147.

Dicta autem *recredentia*, quasi *rei credentia*, quod res, fructus, & possessio rei, ei potius, cui *recredentia* adjudicatur, credenda credatur; *interim* scilicet, quousque plenius res ipsa discussa, & in pleno possessorio definita fuerit.

XVI. Recredentia enim non habet effectum, nisi quousque lis duraverit proprietatis vel possessionis; idque sine præjudicio partis adversæ, si hæc in pleno possessorio vincat.

Neque enim fructus aut emolumenta rei Recredentiario absolute & irrevocabiliter addicuntur; sed tantummodo quasi ejus fidei *interim* creduntur; seu quasi penes ipsum sequestrantur, restituendi parti adversæ, si plenum possessorium huic adjudicetur, uti notat Rebuffus in *Tract. de Caus. Benef. possess. art.* 1. *Gloss.* 1. *num.* 18. cui consonat *art.* 443. Ordinationum Curiæ Brabantiæ.

XVII. Hæ insuper declarant, à Recredentiario præstandam esse sufficientem cautionem de restituendis & reddendis illis fructibus, quos pars adversa lucrari & habere potuisset, si actualiter possedisset: *Behendelyck goede ende sufficiente cautie van te restitueren ende wederkeeren an sulcken vruchten, als de partye soude moghen winnen ende hebben, ingevalle hy actuelijcken possedeerde.* Id est: Addita legitima sufficienteque cautione de restituendis reddendisque iis fructibus, quos lucrari pars adversa & obtinere posset, si actu possessione foret gavisa.

Quomodo, quando, & quæ cautio præstanda sit; late explicat Rebuffus in Tractatu de Sententiis executorialibus *art.* 1. *Gloss.* 15. & 16.

XVIII. In materia autem Beneficiali quoad recredentiam, qui titulum habet, & exhibet, præfertur illi qui titulum non habet, ait Rebuff. de Causis Benef. possess. *art.* 3. *n.* 7. quia tunc *apparentiorem* censetur habere titulum, cum alter nullum producat. Et, ut notat *n.* 8. Judices in judicanda recredentia duo maxime attendere debent, videlicet titulos partium, & earum capacitatem: & adjudicare recredentiam habenti apparentiorem titulum, si & capax sit idoneus; quod & indicant Ordinationes Curiæ Brabantiæ, quæ volunt, ut si altera partium suo tempore non reproduxerit suos titulos, hæc excidat *recredentia*, quæ adjudicabitur illi parti, quæ suos titulos exhibuerit.

XIX. Ut ergo facilius ac sine longa mora, ut minus recredentia alteri partium adjudicari queat, debent partes statim in initio litis exhibere suos titulos, quemadmodum tum in Gallia per Ordinationem Francisci I. *art.* 10. tum in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 439. cautum est.

XX. Id consonat Concordata Brabantiæ, quæ optant lites super possessorio abbreviari, ne diu Beneficia vacare contingat; atque propterea *tit.* 4. *art.* 1. dicitur: „ Expediens tamen esset, quod Princeps tempus terminandarum litium super possessorio statueret, ne Beneficia diutinam vacationem patiantur.

XXI. Nomine *tituli* autem veniunt omnia acta, quæ tribuere queunt jus ad Beneficium; ut sunt literæ præsentationis, collationis, institutionis, literæ testimoniales approbationis super sufficientia doctrinæ & morum, vulgo *Visa*, acta captæ possessionis, &c.

XXII. In Ordinatione Francisci I. *art.* 3. non tantum titulorum exhibendorum, sed & *capacitatem* mentio fit in verbis: *Et par faut d'exhiber, se fera adjudication de recreance ou maintenue sur les tiltres &* CAPACITEZ *de celuy qui aur a forny.* Id est: Defectuque exhibitionis adjudicabitur recredentia aut manutenentia illi, qui de titulis & capacitatibus docuerit.

Hoc nomine *capacitez* veniunt acta, quæ probant capacitatem personæ, ut sunt extractum ex Registro Baptismali quo v. g. legitimitas, ætas, vel locus originis aut Baptismi probantur, literæ Tonsuræ, Ordinis, vel Gradus Academici, aut similium pro conditione Beneficii.

XXIII. Apud Gallos aliquando usitatum fuisse, ut Judices duo facerent distinctos processus, & instantias, unum super *recredentia*, & alterum super *pleno* possessorio: ita ut prolata sententia *recredentiæ*, de *novo* inchoarent processum super *pleno* possessorio, notat Rebuffus in citato Tractatu *art.* 10. & in Belgio quoque obtinuisse verisimile credit Nicolaus Tuldenus in notis ad *Caput* 147. Damhouderi.

XXIV. Verum, cum conveniat lites super Beneficiis cito terminari, tam in Gallia, quàm hic in Belgio ordinatum fuit, ut non fiant imposterum *duo distincti* processus super recredentia, & pleno possessorio; sed ambo jungantur & instruantur per *unicum* processum, uti habet citata Ordinatio Francisci I. *art.* 10. & Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 440. addentes insuper, quod Advocatus, qui separatim in his materiis scripserit, condemnabitur in mulctam 10. Carolinorum, *Carolo-guldens*, applicandorum ærario Regis, & suspendetur à suo officio ad sex menses.

XXV. Hinc tamen nullatenus concludendum est, vetitum esse, *separatim* ferri duas sententias, alteram *recredentiæ*, & alteram *pleni possessorii*, uti monet Rebuffus, & quotidiana praxis observat; supponuntque citatæ Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 441. quo injungitur, ut titulis hinc inde per partes reproductis, ipsi de Curia Brabantiæ mox de causa discernant, ut minus quoad recredentiam super titulis, & munimentis ab utraque parte allegatis: *Naer dien de voorf. materie possessoire van Beneficien alsoo geinstrueert sal zyn, soo sullen die van onsen voorschreven Raede gehouden zyn te wuyten, ten minste de recredentie, op de voorschreven titulen, ende munimenten van beyden syden geproduceert.* Id est: Cum vero præfata materia de possessorio Beneficiorum hoc modo ordinata fuerit, tenebuntur ii de dicto nostro Consilio, ne minus decernere recredentiam ratione prædictorum titulorum, & munimentorum causæ utrinque productorum.

XXVI. In adjudicanda recredentia Judex tantum summarie se informare solet, atque exactis sive hinc inde reproductis instrumentis despicere, quis apparentiorem titulum habere videatur; & cui omnibus expensis possessio *per interim*, quousque *plene* causa fuerit discussa, & plenius de jure contendentium constiterit, sit *credenda*.

XXVII. Monet autem Rebuffus in tractatu *De Sentent. execut. art.* 1. *Gloss.* 5. *num.* 3. quod „ nunquam recredentiæ sententia proferri debeat, quando plenum „ possessorium potest expediri sine alia probatione, ut- „ pote quando non sunt aliqua facta allegata, sed ex ipsis „ titulis potest ipsum Beneficium dijudicari. „

Recredentialis autem sententiæ executio habetur non obstante oppositione aut appellatione, quemadmodum habent Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 443. duratque ejus effectus, quousque per sententiam definitivam *in pleno possessorio* fuerit retractata. De quo vide Antonium Fabrum in Cod. *lib.* 1. *tit.* 2. *Def.* 95.

XXVIII. Adjudicata recredentia, si nimirum materia & causæ status eam requirere videatur, tunc ulterius causa instruitur, & *plenarie* de titulis & juribus ipsarum partium Judices cognoscunt, eaque discutiunt, ut appareat, quis Canonicam possessionem habeat, atque in ea manutenendus sit; & cui per sententiam definitivam *plenum* possessorium adjudicandum sit.

XXIX. Hinc evidens est, hodie in possessorio Judices non tantum de meto, & nudo *facto* possessionis cognoscere; sed totum & integrum jus discutere: ut ex *jure* dijudicent, cui possessio, quæ sine Canonica institutione, sive Canonico titulo haberi nequit, adjudicanda sit.

Proin-

Proinde dubitari non potest, quin revera hodie Judices Regii in judicio possessorio rerum spiritualium examinent, & tractent ipsum *petitorium*, sive *jus* ipsum, quamvis sententiam dicendo, non super ipso petitorio, sed possessorio duntaxat pronuncient.

XXX. Quare mirum non est, si & tandem una invaluerit, atque in Gallia, & in Belgio decretum sit, quod possessorium, & petitorium simul intentari non possint, ut habent Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 445. Cum enim in possessorio tituli, & jus litigantium examinentur, & discutiantur, inconveniens sane visum est, si eodem tempore in *petitorio* coram Judice Ecclesiastico discuterentur.

XXXI. Quin & eodem articulo, uti & in Ordinatione Francisci I. Regis Franciæ *art.* 12. decernitur, quod intentato possessorio non possit intentari petitorium, quandiu materia possessorii per sententiam definitivam plene terminata non fuerit, ipsique sententiæ totaliter satisfactum fuerit, tam quoad principale, quàm fructus, damna & interesse, si hæc adjudicata sint, nisi per illum, in cujus favorem sententia lata fuit, fieret, quod executio non haberetur.

XXXII. Quandonam juxta has Ordinationes censeatur satisfactum *integre* ipsi possessorio, ut petitorium intentari queat, consule Rebuffum in Tractatu De *Causis Benef. possess. art.* 12. ubi inter alia notat, quod licet in Ordinatione Regia, uti & in citatis Ordinationibus Curiæ Brabantiæ, nihil dicatur de *expensis* litis; nihilominus & has comprehendi, & debere esse solutas, antequam petitorium coram Judice Ecclesiastico intentari possit.

XXXIII. Sententia autem definitive in *pleno* possessorio prolata, & tam quoad ipsum principale, quàm accessoria executioni mandata, tunc liberum est parti victæ intentare *petitorium* coram Judice Ecclesiastico, si possessorium fuerit in materia Ecclesiastica ad forum Ecclesiasticum spectante.

XXXIV. Si tamen ab ipsa sententia in possessorio lata sit appellatum, appellatione pendente super possessorio, petitorium intentari nequit; quia ipsum possessorium necdum *totaliter* censetur evacuatum, sive absolutum; ubi notat Rebuffus in Tract. *de Causis Benefic. possess. articul. duodecim. numer.* 3. & Wamesius noster *Consil. can.* 82. & notoria praxis consonat.

XXXV. Soli quidem Judices Regii in Gallia, uti & in his partibus, de possessorio in materia Ecclesiastica judicant, quemadmodum observat Rebuffus *De Sentent: execut. art.* I. *Gloss.* II. non tamen soli Judices *supremi*, sed & subalterni, sive à quibus ad supremam Curiam appellatur; ut sunt in Belgio Concilia Provincialia, puta Flandriæ, Namurcense, &c. à quibus ad Parlamentum Mechliniense à sententia super *pleno* possessorio in materia Ecclesiastica quotidie appellatur, eaque appellatione pendente petitorium manet in suspenso.

XXXVI. Porro petitorio intentato, & coram Judice Ecclesiastico pendente, effectus sententiæ latæ in pleno possessorio non sistitur; nec is, cui possessorium adjudicatum est, in sua possessione quoquo modo turbari potest prætextu intentati petitorii, quandiu ipsum petitorium coram Judice Ecclesiastico *plene* evacuatum, & absolutum non est. Non censetur autem petitorium esse plene adjudicatum, nisi per tres sententias conformes fuerit judicatum; si nimirum toties fuerit appellatum.

XXXVII. Mirum proinde videri non debet, quod raro in Beneficialibus aliisque Ecclesiasticis causis intentetur petitorium coram Judice Ecclesiastico, postquam plenum possessorium in Curia Regia fuit adjudicatum; quia scitur, sæpissime tantam temporis moram requiri, ut verisimilius ipse finis vitæ præveniret ipsum finem litis.

XXXVIII. Accedit, quod cum hodie in causa possessorii examinentur, & discutiantur *plenarie* omnes tituli, quibus ipsa possessio innititur; non sine fundamento credatur, quod & in *petitorio* succumbet, qui in pleno possessorio victus fuit. Quare refert Fevretius De Abusu *lib. quart. capit. undecim. numer. sext.* aliquando in Parlamentis Galliæ judicatam fuisse abusivam citationem in *petitorio*, post absolutum & adjudicatum *plenum* possessorium, quasi injustum & inordinatum esset, rursus titulos examinare coram Judice Ecclesiastico, qui ad plenum in Regio Senatu discussi fuere; atque per intentatum petitorium, ipsas materias, præsertim Beneficiales, durante vita Beneficiati, æternizare. Nihilominus ipse Fevretius fateri debet, & juxta jus commune, & ipsas Regias Ordinationes petitorium posse coram Judice Ecclesiastico, evacuato possessorio, intentari. Quod & ipsa Concordata Brabantiæ *art.* 4. *art.* I. expresse permittunt, optantque à Principe tempus terminandarum litium super possessorio statui, *ut quæstio petitoria citius institui, & terminari valeat*. Videri etiam potest Tornetius in sua Collectione Arrestorum *lit. P. art.* 138. 140. & 147. atque hoc ultimo articulo indicat, aliquando inhibitum, intentati petitorium post absolutum plenum possessorium; quin & ibidem notat, anno 1613. Parlamentum sibi attraxisse causam cujusdam Presbyteri, qui coram Judice Ecclesiastico litigabat pro obtinenda portione congrua, eique per provisionem aliquam portionem assignasse, quia ob frequentes appellationes, & difformes à variis Judicibus latas sententias, nihil obtinere à Judice Ecclesiastico poterat; quo fiebat, ut Ecclesia interim viduata à suo ministro maneret.

XXXIX. Videtur indicare Philippus Probus ad Sanction. Pragmat. *tit. de Electionibus*, *cap.* LICET, §. SUPER OMNIBUS, quod suo tempore cognitio de *possessoriis* Beneficialibus competeret Judicibus Regiis *non privative*, sed *cumulative* cum Ecclesiasticis. Sed hic rursus certo auctoritas Judicum Regiorum crevit, ipsaque possessoria non cumulative, sed *privative* ad ipsos transierunt. Unde ad citata verba Philippi Probi notavit in margine Franciscus Pinsonius: « Istud non servatur circa possessoriam litium cognitionem « Judicibus Sæcularibus competentem etiam *privative*. « Quod & Concordata Brabantiæ, saltem quoad possessorium *retinendæ*, & *recuperandæ* præscribunt, reservantque *privative* ipsis Judicibus Sæcularibus hujus possessorii cognitionem.

XL. Reservant quidem hæc Concordata interdictum *adipiscendæ* possessionis Judici Ecclesiastico; sed tamen id non impedit, quominus omnes passim quæstiones in materia Beneficiali titulo possessorii ad Regia Tribunalia deferantur; nam mox ut collatio Beneficii habetur, si possessio realis haberi nequeat, capitur possessio, quam *juris* vocant, coram Notario; quam ut sufficientem ad fundandum possessorium *retinendæ possessionis* Concilia Regia recipiunt, uti notat Zypæus *De Causa possessionis, & propriet. num.* 2.

In textu notatum est, jampridem Clericos pro manutenentia in possessione suorum Beneficiorum recurrisse ad Regia Auditoria: hoc & hodie frequentius accidit, & quodammodo necessarium est, eo quod Episcopi eorumve Officiales, non raro nullo juris ordine servato, vel causa hactenus non instructa, ad suspensionem vel interdictum prosiliant; atque ita ipsos Beneficiatos via *facti*, sive juris ordine non servato in suorum Beneficiorum possessione aut quasi possessione, quæ in exercitio functionum Beneficio annexarum consistit, turbant imo spoliant.

Porro Judices Regios annuendo in simili casu manutenentiam Beneficiatis, nequaquam turbare aut impedire Episcopos aliosque Judices ordinarios, & Ecclesiasticos in correctione, & castigatione Clericorum sibi subditorum, late ostendi in Tractatu, cui titulus: *Concordia immunitatis Ecclesiasticæ, & juris Regii*, &c. qui habetur inter opuscula editionis ultimæ, uti & in Tractatu *de Recursu ad Principem*.

XLI. Quamvis enim teipsa hodie Judices Regii de omni pene quæstione in materia Ecclesiastica cognoscant, non tantum de possessorio, sed & de petitorio; ut tamen pristinis formulis insistere videantur, solumque possessorium, quod *facti* est, sibi attribuere, nunquam de petitorio aut jure ipso pronunciant, sed tantum super possessorio, declarando, hunc illumve esse *manutenendum in sua possessione*; sive literas *manutenentiæ* recte vel male obtentas.

XLII. Ut enim quæstio in materia spirituali seu Ecclesiastica ad Tribunal Regium deferatur, peti solet *manutenentia*, quæ est « quædam provisio, imo verius quoddam Principis vel Concilii sui beneficium, « quo aliquem pacificum possessorem, metuentem «

„ tamen ejici, aut exturbari, in eadem sua quieta possessione tenet, servat, & quasi manutenendo sua auctoritate tuetur.

XLIII. Ita Damhouderius in praxi rerum Civilium *cap.* 41. *num.* 1. additque *num.* 2. Quod quamvis hoc vocabulum sit recens, tamen aptum sit ad significandum, „ quod possessor in possessione sua per Principem manuteneatur, & in ea permanere jubeatur, „ cum interdictione omnium, qui ad hanc quietam „ possessionem contradicere velint, & id donec per „ justitiam alius potius jus habens inferatur, & manutenus iterum ejiciatur.

Unde si exteriorem formam manutenentiæ, ipsumque literarum manutenentiæ tenorem duntaxat consideremus, diceretur, Judices Regios de nuda *facti* possessione cognoscere, ac id unice præcavere, ne pacificus possessor via *facti* inquietetur; licet plus reipsa sibi attribuant.

XLIV. Quare & hodie duo pro obtinendis literis manutenentiæ requiruntur. Primo, possessio, de qua saltem summarie apparere debet; quemadmodum in ipsis Literis manutenentiæ expressè etiam exprimitur; præter bisusque in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *articulo* 438. quod, qui anno uno fuit extra possessionem, manutenentiam habere nequeat.

XLV. Secundo, requiritur turbatio *facti*, quæ generaliter fit per quemcunque actum, quo quis non sinit libere, & quiete res nostras possidere, ut sit Rebuffus in Tract. *De Materia possess. art.* 1. *Gloss.* 2. *numer.* 36. ubi & plures modos turbationis enumerat, atque *num.* 39. quod quis teneatur exprimere modum, & qualitatem turbationis; nisi ex actis appareat.

XLVI. Verum, quia qualiscunque possessio etiam *juris*, nec non qualiscunque turbatio facile admittitur, ut Literæ *manutenentiæ* concedantur; fit, ut omnes passim causæ Ecclesiasticæ titulo *manutenentiæ* sive possessorii ad Tribunalia Regia trahantur, ipsaque Tribunalia Ecclesiastica iis priventur.

XLVII. Et quod mirum est, passim ipsimet Ecclesiastici amant, & omnem operam impendunt, causas suas Beneficiales aliasque Ecclesiasticas apud Regia Tribunalia potius, quam apud Ecclesiastica examinari, & dijudicari; quod ex hodierna forma procedendi in foro Ecclesiastico, magna ex parte provenire indubitatum est.

XLVIII. Juxta hodiernum enim procedendi, & litigandi morem, & stylum in judiciis Ecclesiasticis servati solitum, quique ab aliquot seculis irrepsit, nemo nescit, pene citius expectandum esse litigantibus finem vitæ, quam finem litium; plusque & diutius tumultibus, & jurgiis forensibus implicandos litigantes coram Judice Ecclesiastico, quam Regio. Ut non dicam, quod ordinarie de capacitate Officialium judiciis Ecclesiasticis præsidentium, non ea sit opinio, & persuasio in causis, præsertim arduis discutiendis, quæ habetur de Senatibus Regiis; quorum & in judicando integritas sæpe partibus est magis perspecta, quam ipsorum Officialium, quemadmodum in progressu Operis, ubi & forma judiciorum, & appellationum frequentia, item de Officialibus singillatim tractabitur, latius ostendetur.

XLIX. Indubie dolendum est, Causas Ecclesiasticas, ipsasque quæstiones, & difficultates inter Ecclesiasticos exorientes passim ad laicalia Tribunalia deferri, ipsosque laicos constitui Judices, & Arbitros harum controversiarum; & qui à Sacerdotibus judicari, & instrui deberent, ipsos Sacerdotes instruere, & judicare debeant, & eorum quæstiones decidere: ut merito Ecclesiasticis hodie dici queat, quod Christianis ad judicia Gentilium confugientibus exprobrabat Apostolus: *Sic non est inter vos Sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?*

L. Et quamvis nemo non dubitet, id in non exiguum dedecus Ecclesiæ, & opprobrium Cleri cedere, spes tamen exigua id emendandi affulget, nisi ille forensis litigandi modus, & dilationum, & appellationum frequentia è judiciis Ecclesiasticis tollatur. Unde Episcopis, & Judicibus Ecclesiasticis querentibus suam Jurisdictionem diminui, imo quasi totaliter aboleri, non immerito diceretur, quod ad Eugenium Papam scripsit Sanctus Bernardus *lib.* 1. *De Considerat. capit.* 10. „ Agitentur causæ, sed sicut „ oportet. Nam is modus, qui frequentatur, exe- „ crabilis plane, & qui non dico Ecclesiam, sed nec „ forum deceret. Miror namque, quemadmodum re- „ ligiosæ aures tuæ audire sustinent hujusmodi dis- „ putationes Advocatorum, & pugnas verborum, „ quæ magis ad subversionem, quam ad inventio- „ nem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem... „ Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, „ ut brevis, & pura narratio. „

LI. Interim dum hæc judiciorum Ecclesiasticorum emendatio haberi non potest, Episcopi tenentur, quantum possibile est, intendere, ut lites, & controversiæ more antiquo, & ad mentem Apostoli, & Ecclesiæ, præsertim inter Clericos super Beneficiis aliisque materiis Ecclesiasticis sine forensi strepitu componant; seque ita in omnibus gerere, ut Clerici eam de ipsorum integritate, & in judicando æquitate concipiant fiduciam, ut libenter quæstiones ipsorum judicio, & arbitrio decidendas subjiciant, exemplo Sancti Caroli, de quo scilicet Auctor vitæ ejus *lib.* 7. *cap.* 7. „ De litibus est memorabile, Nota- „ riis Scribisque fori Caroli tempore accidisse ut pe- „ ritiam earum litium, quæ de Beneficiis, tam fre- „ quentes alibi inter Clericos esse solent, pene dedi- „ scerent. Nulla enim eo vivente lis erat ejusmodi. „ Vocatus quisque, nihil agitans, ne cogitans fere quidem, Beneficium accipiebat, sine controversia retinebat, sine auctoritate sui Antistitis non diminuebat, aut permutabat.

Ut hoc ubique per suam Provinciam obtineret, in Concilio VI. Mediolanensi statuit: „ Antequam li- „ tis reive alicujus judicium constituatur, studeant „ omni æquitatis officio, paternoque consilio lites „ dirimere, controversias sedare, & transactionibus „ litigantes reconciliare, &c. Sin autem id assequi „ non poterunt, id saltem curent, ut lites brevius, „ quam in foro laicali moris est, definiantur. „

TITU-

TITULUS TERTIUS.

De Jurisdictione Criminali.

CAPUT PRIMUM.

Quæ jampridem fuerit auctoritas Judicis Ecclesiastici in puniendis delictis Clericorum.

1. *Auctoritatem vindicandi crimina Magistratibus Civilibus detulit Apostolus.*
2. *Imperatores correctionem eorum, quæ contra religionem & disciplinam Ecclesiasticam committuntur, permiserunt Judici Ecclesiastico.*
3. *Constitutio Valentiniani Imp. delictorum hujusmodi correctionem Episcopis asserens.*
4. *Sensum hujus Constitutionis exponit Sanctus Ambrosius.*
5. *Delicta civilia Clericorum Judicibus publicis in hac Constitutione reservata.*
6. *Eandem delictorum distinctionem astruunt Imper. Arcadius, & Honorius.*
7. *Eadem occurrit in Constitutione sub nomine Valentiniani Junioris, & Theodosii.*
8. *Hinc invaluit divisio delictorum in Ecclesiastica, & communia, quæ hic describuntur.*
9. *Ecclesiastica Ecclesiastico, communia Civili Judici delata.*
10. *An hæc distinctio per Honorium Imp. aliquando fuerit sublata?*
11. *Certum est, Justinianum Imperatorem ea distinctione usum esse.*
12. *Non vult tamen Clericum capitaliter puniri à Judice Civili, nisi ab Episcopo exauctoratum.*
13. *Constitutio Justiniani in compendium contracta.*
14. *Posteriore suæ Constitutione cavit Justinianus, Clericum à Judice Sæculari non damnandum, nisi probante Episcopo.*
15. *Id conforme Canonibus sub id tempus editis.*
16. *Sensim omnium delictorum Clericorum sine distinctione cognitio, & punitio Judici Ecclesiastico* privative *delata.*
17. *Id supponunt Capitularia Regum Francorum.*
18. *Ratio hujus disciplinæ assignatur.*
19. *In recentioribus legibus nulla prædictæ distinctionis delictorum mentio.*
20. *Sæculo XI. etiam crimen* furti *à Clerico commissum Judici Ecclesiastico reservatum.*
21. *Articulus Henrici II. Regis Angliæ, quo volebat laicos de aliquibus delictis Clericorum cognoscere, reprobatus.*
22. *In Gallia quoque* indistincte *crimina Clericorum Judici Ecclesiastico deferebantur.*
23. *Ob hanc disciplinam Gratianus videtur truncasse legem sub nomine Valentiniani, & Theodosii publicatam.*
24. *Immunitatem Clericorum in criminalibus generaliter expressit Fridericus Imperator.*
25. *His consonat jus Decretalium.*
26. *De Jure Decretalium Clericus de crimine assassinatus convictus videtur à* solo *Judice Ecclesiastico judicandus.*
27. *Clericus coram Judice* sæculari *falsum deponens de jure debet judicari in foro Ecclesiastico.*
28. *Synodus Tridentina causas* criminales *tanquam majores Episcopis reservat.*
29. *Non tamen excluditur Officialis.*

I. PUblicam auctoritatem vindicandi crimina esse penes Magistratus civiles, quibus jus gladii est, clarissime docuit Apostolus, in Epistola ad Romanos *cap.* 13. ubi de potestate sublimiori ait: *Non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.* Sensus est: „ Gladium gestat, sive potestas, sive Princeps tanquam Dei minister, à quo gladium accepit, ut sit *vindex in iram*, id est, ut ejus vice ac nomine justitiam exerceat vindicativam in puniendis iis, qui malum agunt, vel pacem publicam turbantes, vel honestatem vitæ communis lædentes. Ad hoc enim instituta est potestas *sæcularis*, ut & pacem publicam conservet, & vitæ communis honestatem tueatur. " Ita Estius in hunc Apostoli textum.

Apostolum omnes Christianos non Laicos duntaxat sed & Episcopos cæterosque Ecclesiæ Ministros Potestatibus sublimioribus, id est, Magistratibus civilibus qui gladium portant, sive quibus est jus gladii, subjectos declarasse unanimi consensu docuere sancti Patres, ipseque textus verbis adeo generalibus conceptus manifeste evincit. Hinc ex verbis Apostoli id concludit Gregorius Nazianzenus in oratione ad Præsidem iratum, & populum pertimescentem. *Subjecti sumus*, inquit, *tum Deo, tum aliis alii, tum iis, qui cum imperio nobis in terra præsunt Magistratibus propter ordinis constructionem. Etiam hæc in legum nostrorum numero est, ut quemadmodum heris servi, uxores maritis, Ecclesia Domino, discipuli Pastoribus ac Doctoribus obtemperant; ita nos etiam cunctis potestatibus supereminentibus subjecti sumus, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut qui tributo pendendo sumus obnoxii, lex Christi vos quoque meo tum imperio tum solio subjicit, nam & nos in potestate sumus.*

Manifestum est, Gregorium eo loco loqui de Magistratibus civilibus, à quibus pœnas luendas pertimescebat populus, & quibus conformiter ad textum Apostoli omnes indiscriminatim etiam *seipsum* debere obedire, & subjectus esse monet, dicens, *nam & nos in potestate sumus.*

Et pressius ad ipsum textum Apostoli sanctus Chrysostomus *Homil.* 23. *in Epistolam ad Roman.* „ Potestatibus *ex debito* obedire jubet (Apostolus) ostendens quod ista imperentur omnibus, & *Sacerdotibus* & Monachis, non solum sæcularibus id quod statim in ipso exordio declarat, cum dicit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, etiam si Apostolus sis, si Evangelista, si Propheta, sive quisquis tandem fueris, *non enim pietatem evertit ista subjectio.* "

Hinc & sanctus Bernardus scribens ad Archiepiscopum Senonensem ex generali Apostoli elocutione concludere non dubitat & ipsum Archiepiscopum potestati sublimiori se debere agnoscere subjectum, dicens, „ cui honorem, honorem omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: *si omnis, & vestra*, quis vos excipit ab universitate? Si quis tentat excipere conatur decipere. "

Igitur ex sententia Apostoli, Episcopi, & Clerici, non secus ac Laici sublimioribus potestatibus obedire jubentur, ipsisque sublimioribus potestatibus & magistratibus authoritas est coercendi malefactores Clericos æque ac Laicos, atque utrosque respiciunt hæc verba Apostoli: *Non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit.*

Hinc evidenti consequentia consequitur a jurisdictione Principum secularium nullum Ordinem sacrum per se, ne quidem Episcopalem, quenquam à potestate Principis ejusve Magistratus in causis criminalibus eximere, atque præveniendo omne positivum privilegium Principis cunctos indifferenter sive Clericos sive Laicos Rempublicam turbantes legesque politicas violantes per Principem posse coerceri in eosque gladio materiali animadvertere tanquam Dei Minister constitutus in iram eis qui malum agunt.

II. Verùm, sicuti Ecclesiæ atque religionis curam crediderunt Principes Christiani ipsis Episcopis tanquam præcipuis ejus ministris, & Apostolorum successoribus; ita quoque ipsis correctionem eorum, quæ Ecclesiam, & religionem, ejusque disciplinam spectant, ipsis detulerunt; præsertim tamen si quid, quod hanc turbaret, à Clericis seu inferioribus Ecclesiæ ministris fieri contingeret.

III. Extat hac de re Constitutio Gratiani & Valentiniani Senioris Imp. de anno 376. in *L.* 23. *Cod. Theod. De Episc. & Clericis:* „ Qui mos est causarum civilium, idem in negotiis Ecclesiasticis obtinendi sunt:

„ ut si qua sunt ex quibus dissensionibus, levibusque „ delictis ad religionis observantiam pertinentia, lo„ cis suis, & à suæ Diœceseos Synodis audiantur: ex„ ceptis, quæ actio criminalis ab ordinariis extraor„ dinariisque Judicibus, aut Illustribus Potestatibus „ audientia constituit.

Nequaquam obscurum est, Ecclesiasticis Synodis, sive conventibus deferri correctionem delictorum, quæ contra Ecclesiasticam disciplinam, aut religionem committuntur: *Si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, levibusque delictis ad* RELIGIONIS *observantiam spectantia.*

In textu ostendimus, Imperatores Christianos circa causas criminales Clericorum eorumque punitionem & causarum decisionem, plura pro veritate temporum, & criminum decrevisse: ut proinde dubium non sit, ipsos existimasse etiam causas criminales Clericorum, tanquam qui Reipublicæ membra una cum Laicis eam constituunt, ad se pertinere; atque sibi jus esse his causis decidendis ac dijudicandis formam præscribere.

Ex his ulterius evidenter sequitur exemptionem Clericorum à jurisdictione Laica etiam in causis criminalibus, signanter ut olim de delictis civilibus, non autem Ecclesiasticis agitur non ex jure naturali vel divino, neque Ecclesiasticis decretis, sed ex solis Imperatorum, & Principum legibus profluere, & de ea statuendum ac judicandum: unde nec de hac exemptione valet authoritas Decretalium sive jus commune canonicum, nisi inquantum illud in hoc articulo est receptum expresso vel tacito Principum consensu.

Unde nec legitur, quod primis octo ut minus sæculis aliunde quam ex Principum ordinationibus exemptio Clericorum etiam in criminalibus fuerit asserta vel petita, sed id demum post evulgatas falsas Decretales, & receptum Gratiani Decretum fieri cœptum est, uti & circa exemptionem Clericorum in causis civilibus contigisse supra notatum est.

IV. Id voluisse Valentinianum, indicat quoque S. Ambrosius, de hac Lege ad Valentinianum Juniorem scribens *Epist.* 13. „ Nec quisquam contumacem ju„ dicare me debet, cum hoc asseram, quod Augustæ „ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, „ sed etiam Legibus suis sansit: in causa fidei vel Ec„ clesiastici alicujus ordinis eum judicare debere, qui „ nec munere impar sit, nec jure dissimilis; hæc enim „ verba rescripti sunt: hoc est, Sacerdotes de Sacerdoti„ bus voluit judicare, quin etiam si alias quoque ar„ gueretur Episcopus, & morum esset examinanda cau„ sa, etiam hæc voluit ad Episcopale judicium pertinere.

V. Sed quid de civilibus delictis Clericorum, quæ ipsam Reipublicæ tranquillitatem turbant, & cum Laicis communia sunt? Hæc judicibus publicis detulisse videtur in his verbis: „ Exceptis his, quæ actio *criminalis* ab ordi„ nariis, extraordinariisque Judicibus aut Illustribus Po„ testatibus audientia constituit. “ Hic pro *audientia* legendum esse, *audienda*, recte notasse videtur Jacobus Gothofredus: ut sensus sit, ea excipienda esse, quæ actio *criminalis* efficit, ut ab ordinariis vel extraordinariis Judicibus, aut Illustribus Potestatibus *audienda* sint.

VI. Qua distinctione etiam Imperatores Arcadius, & Honorius anno 399. usi videntur in *L. 1. C. Theod. De Religione*, dicentes: „ Quoties de *Religione* agitur „ Episcopos oportet judicare: ceteras vero causas, quæ „ ad ordinarios cognitores, vel ad usum *publici* juris „ pertinent, *Legibus* oportet audiri.

VII. Levia ergo seu religionem ac morum sanctitatem lædentia Clericorum delicta & causas ad Episcopale judicium spectare voluere prædicti Imperatores; publica autem, quæ regimen ac politiam Reipublicæ concernunt, eamque nata sunt perturbare, publicis Judicibus reservant: quod & probat *L. 3. Cod. Theod. De Episcopali Jud.* quæ Imperatoribus Valentiniano, Theodosio, & Arcadio inscribitur, ubi decernitur: „ Nomen „ Episcoporum, vel eorum qui Ecclesiæ necessitatibus „ serviunt, ne ad judicia sive ordinariorum, sive ex„ traordinariorum Judicum pertrahatur: habent illi Ju„ dices suos, nec quisquam (vel potius *quidquam*) his „ publicis commune cum legibus, *quantum* (inquiunt) „ *ad causas tamen* ECCLESIASTICAS *pertinent*, quas „ decet Episcopali auctoritate decidi.

Additur & in eadem Lege, quod si quæstio mota fuerit, quæ ad *Christianam* pertineat *Sanctitatem*, tunc eos decebit sub eo Judice litigare, qui *Præsul* est in suis partibus *omnium Sacerdotum*. Quidquid vero negotiorum *aliunde* inciderit, id ipse Præses Provinciæ terminabit.

VIII. Ex his ergo legibus deduxerunt Doctores, duo genera delictorum in Clericis esse distinguenda; ut nimirum alia sint delicta *Ecclesiastica*, alia vero *communia*. Priora dici illa, quæ committuntur proprie contra disciplinam Ecclesiasticam, & ordinem sive statum Ecclesiasticum; quæque pœnis Canonicis, puta exauctoratione, vel communionis privatione, aut Ordinis suspensione castigantur. Hæc Ecclesiastica merito vocantur, quia ab Ecclesiasticis ut *Ecclesiasticis* committuntur.

Communia dicunt, quæ jure communi, & *publicis* Legibus vindicantur, nec proprie contra Ecclesiasticam disciplinam, sed contra regimen politicum perpetrantur; quæque Clerici non ut *Ecclesiastici*, sed ut Reipublicæ cives committunt: Nam ut recte Card. Bellarminus *libr. 1. De Clericis cap.* 18. „ Clerici “ præterquam quod Clerici sunt, sunt etiam *cives*, “ & partes Reipublicæ. “

IX. Quæ ergo *Ecclesiastica* erant, Episcopis vindicanda permittebantur; quæ vero *communia*, etiam communibus, & ordinariis Judicibus deferebantur: idque exemplo *militum*, quorum crimina sive admissa, quia aut *propria*, aut *cum aliis communia*, etiam & persecutio aut *propria*, aut *communis* est, ut ait Jurisconsultus in *L. 2. ff. De re militari.*

X. Credunt nonnulli, eam delictorum distinctionem quoad immunitatem Clericorum è judicio sæculari sublatam per Honorii Imp. Constitutionem anni 412. relatam in *L. 41. Cod. Theod. De Episc. & Clericis*, qua decernitur indefinite: „ Clericos non nisi apud Epi“ scopos accusari convenit. “ Deinde additur: „ Igitur “ si Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, & quicun“ que inferioris loci, Christianæ legis Minister, apud “ Episcopum, siquidem alibi non oportet, à qualibet “ persona fuerint accusati, sive ille sublimis vir hono“ ris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus lau“ dabilis intentionis arripiet, noverit docenda probatio“ nibus, monstranda documentis se debere inferre. “

Verum non obstante hac indefinita expressione, credit Jacobus Gothofredus in notis ad hanc legem, post Merlottum in tractatu De Delicto communi & privilegiato, Honorium non recessisse ab Antecessorum suorum Constitutionibus, tantumque de *Ecclesiasticis* delictis locutum esse; quod ex ipsis verbis legis ostendere conatur Gothofredus.

XI. Quidquid sit, certum est, Justinianum Imperatorem eam rursus delictorum differentiam observasse in *Novella* 83. ubi in præfatione §. 1. ait: „ Si tamen “ (Clerici) de criminibus conveniantur, si quidem “ *civilibus*, hic quidem competenter Judices, in Pro“ vinciis autem earum Præsides sive Judices, “ &c. Deinde *cap.* 1. subdit: „ Si vero *Ecclesiasticum* sit de“ lictum, egens castigatione Ecclesiastica & mulcta, “ Deo amabilis Episcopus hoc discernat, nihil com“ municantibus clarissimis Provinciæ Judicibus. Ne“ que enim volumus talia negotia omnino scire civiles “ Judices: cum oporteat talia Ecclesiasticè examinari, “ & emendari animas delinquentium per Ecclesiasticam “ mulctam, secundum sacras & divinas regulas, quas “ etiam nostræ sequi non dedignantur leges. “

XII. Dicit quidem in prima parte, ubi de *civilibus* delictis loquitur: „ Illud palam est, si reum esse pu“ taverit eum, qui convenitur, Provinciæ Præses, & “ pœnis judicaverit dignum; prius hunc spoliari a Deo “ amabili Episcopo Sacerdotali dignitate, & ita sub le“ gum fieri manu. “ Id enim duntaxat probat, Justinianum quidem voluisse, Sacerdotes accusari posse de *civilibus* delictis coram Præside Provinciæ; sed convictum non posse pœna *capitali* damnari, nisi prius per Episcopum Sacerdotali dignitate spoliatum, quod hodie per solemnem degradationem contingit; de qua infra titulo *De Pœnis Ecclesiasticis.*

XIII. Hanc Justiniani mentem in hac Constitutione brevi verborum compendio expressit Irinæus in *Authentica* CLERICUS QUOQUE §. 1. & 2. „ Sed “ in *civili* crimine *civilis* præsit Judex, ut lis ultra “ duos non egrediatur menses: nec tamen puniatur, et“ iamsi reus sit inventus, priusquam per Episcopum “ Sacerdotio spolietur. Si vero crimen sit Ecclesiasti“ cum, Episcopalis erit examinatio & castigatio. “

XIV. At

XIV. At idem Imperator Justinianus in *Novella* 123. *cap.* 21. decernit: Ut si quis Clericum aut Monachum vel Monialem de crimine apud Judicem civilem accusaverit, „ & crimen per legitimam examinationem potuerit approbare, tunc Episcopo locorum gesta monumentorum palam faciat; & si ex his agnoscatur, propositi criminis commisisse, eum tunc ipse Episcopus secundum regulas ab honore sive gradu quem habet, separat; Judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem. Si vero Episcopus putaverit gesta non juste confecta, tunc liceat ei deferre, & nudare honore seu gradu accusatam personam; ita tamen ut hujusmodi persona sub legitima cautela fiat, & ita ad nos negotium tam ab Episcopo, quàm à Judice referatur, ut nos hoc cognoscentes, quæ nobis videntur, jubeamus.

Ex Justiniani Constitutione, de qua in textu, intelligitur, quod licet Justinianus voluerit ut super crimine, de quo Clericus accusatur, coram Judice civili ex sententia Judicis civilis ad punitionem Clerici non procedatur, nisi prius gesta seu acta litis Episcopo fuerint notificata, & Episcopus sententiam Judicis civilis justam probaverit; nihilominus patenter indicavit Imperator suam authoritatem in puniendo crimine Clerici accusati omnino salvam manere, dum in casu dissensus inter Episcopum, & Judicem civilem causam hanc criminalem *ad se* referri voluit sua authoritate decidendam.

Unde recte notavit Vir eruditus Paulus Venetus in Tractatu cui titulus: *Considerationes Censurarum Pauli V. Pontificis contra Serenissimam Rempublicam Venetam* apud Melchiorem Goldastum Tomo 3. *Monarchia pag.* 299. quod qui Constitutiones legerit Imperatorum, quibus exemptio Clericorum à judicio Magistratuum civilium sive in causis civilibus sive in causis criminalibus legitur indulta, facile inveniet & plenarie informabitur, quod exemptio Ecclesiasticorum fuerit *gratia* ab Imperatoribus facta, & certiur, ait, etiam inde fiet, quod *licet exemptionem à potestate sua Magistratus Clericis concesserint, suprema tamen sua Majestatis neminem immunem fecerint:* Ut ita (inquit idem Author) „ cum principatui potestas illa puniendi quoscunque contra leges comminentes *inseparabiliter* sit conjuncta, quod idem est ac si dicas, Principem in suo statu hunc vel illum in causis Sæcularibus non habere subjectum, & in quocumque etiam alio bonum publicum concernente in quantum Princeps non est. Nam quemadmodum corpus naturale consistere nequit, quod partem aliquam ad sui integritatem non pertinentem in se habet; ita etiam & multo minus durare potest corpus civile, quod in medio sui talem aliquam personam habet, quæ in rebus humanis & sæcularibus alium præter suum Principem recognoscit.

Similiter Clarissimus Guilielmus Barclajus in suo Tractatu de Potestate Papæ *cap.* 33. postquam in præcedentibus probaverat tum ex allegato textu Apostoli ad Romanos *cap.* 13. tum ex sanctis Patribus, & celebrioribus Theologis Christianos omnes tam Clericos quam Laicos in Regum ac Imperatorum manu ac potestate fuisse, quandiu fuit Ecclesia sub Ethnicis Principibus, postea ad fidem conversis Imperatoribus etiam Clericos omnes eodem ordine & loco mansisse quantum ad subjectionem temporalem Principibus Christianis subjectos, qui fuerant sub Principibus Ethnicis, eo quod lex Christi neminem jure dominioque suo privet; concludit non tantum omnem exemptionem Clericorum in causis civilibus, & delictis non mere Ecclesiasticis à Principum liberalitate & authoritate emanare; sed insuper quod non obstantibus omnibus privilegiis exemptionum à foro Seculari per Principes hactenus concessis cuncti Clerici cujuscunque conditionis, & status in ditionibus Principum Secularium morantes, a potestate & jurisdictione ipsorum Principum non sint *omnino* exempti; sed debeant ii tanquam membra & cives Reipublicæ non secus ac Laici supremam Principis authoritatem circa ea, quæ civile & politicum Reipublicæ regimen spectant, recognoscere, eique obedientiam exhibere.

Neque enim, ut idem Author recte advertit, privilegiis Principum, quibus Clericis exemptionem à Magistratibus suis civilibus indulserunt, inferunt exemptionem à *suprema Principum potestate*; legantur enim (ait Barclajus) quæ de „ privilegiis illis scripta sunt, ne „ minimum quidem in iis tantæ libertatis testimonium reperitur: id tantum Clericis largiti sunt, ne apud Magistratus Seculares, sed apud proprios Episcopos, & Judices Ecclesiasticos conveniantur. Hoc autem non est eximere Clericos de potestate ipsorum Principum aut eorum jurisdictioni, judicioque præjudicium facere, si aliquando illis libitum fuerit de causis Clericorum cognoscere, quæ modo mere spiritualia non sunt. «

„ Imo, ut ibidem reflectit Barclajus, non potuerunt Principes, nec adhuc possunt Clericos in suis regnis constitutos ea libertate donare, ne ipsi Potestati seculari subsint, neve delinquentes ab iis judicari, & puniri possint, nisi eadem opera sese principatu atque imperio abdicent: est enim proprium Principum & inseparabile animadvertere posse in delinquentes & omnia Reipublicæ membra, cives inquam omnes pœnis, & præmiis legitime gubernare. «

Et sane cùm omnes recognoscant, & fateantur Clericos non secus ac Laicos esse membra, & cives ejusdem Reipublicæ, atque unum corpus politicum una cum Laicis constituere, merito concludit idem Vir Clarissimus „ Quod ergo & cives & Reipublicæ politicæ partes Principi subsint, nec possint ei in temporalibus quamvis id ipse vellet non esse subjecti: alioquin vero aut ipse « Princeps non esset, aut non illi cives. De hac salva suprema Principum potestate in quoscunque Clericos gravium criminum reos, non obstantibus privilegiis, & exemptionibus, tractat quoque Michael Roussel in Hist. Pont. Jurisdictionis *lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 49. *& seq.* qui postquam multis exposuisset hoc privilegium Clericorum, tandem *n.* 49. hoc subjungit monitum: „ Sciant Ecclesiastici vel primores illorum istud non adeo valere, quin prævaleat Regum, sub quibus degunt, potestas, qui prout lubet, hanc sinunt prærogativam suas habere partes. «

Hinc etiam principio innititur hodierna omnium pene regnorum praxis, quod si contingat oriri controversiam inter Magistratum civilem, & judicem Ecclesiasticum super competentia fori; sive, ut loquuntur, inter ipsos sit *conflictus jurisdictionis*, decisio hujus controversiæ deferatur ad ipsum Principem vel ejus supremum Consilium; eo quod a Principe omnis jurisdictio contentiosa, quæ circa externam politiam versatur, dimanare, & a Principe nunquam totaliter abscedere credatur.

Noluit ergo Justinianus, Clericum etiam apud Judicem civilem de crimine civili accusatum, & convictum condemnari & puniri, nisi Episcopus Judicis sententiam probasset, aut ipsius Principis decisio in casu dissensus causam determinasset.

Ex hac posteriore Justinisni Constitutione satis clarum est, Justinianum causas criminales Clericorum, non tantum in delictis Ecclesiasticis, sed & civilibus sive communibus voluisse ab Episcopis debere approbari, priusquam executioni mandarentur; aut saltem si Judex Sæcularis & Episcopus dissentirent, causam ad Principem esse referendam.

XV. Id consonat Cannnibus sæculi VI. qui nolunt Clericis ullam injuriam à Judicibus inferri, inscio eorum Episcopo; uti loquitur Synodus Matisconensis II. anno 575. *Can.* 10. item Synodus Parisiensis V. *Cap.* 4. dicens: „ ut nullus Judicum, neque Presbyterum, Diaconum, aut Clericum ullum aut Juniores Ecclesiæ *sine sententia Pontificis* per se distringat, aut damnare præsumat.

XVI. Sensim autem causas criminales sine criminum distinctione ad Judicem Ecclesiasticum etiam *privative* fuisse devolutas, tam Principum, quam Pontificum, & Synodorum posteriores sanctiones evincunt; quæ nulla facta delictorum distinctione causas criminales Clericorum Episcopis, sive Judicibus Ecclesiasticis deferunt.

XVII. Lib. 1. *Cap. Regum Franc. cap.* 38. sancitum est: „ Ut Clerici Ecclesiastici Ordinis, si culpam incurrerint apud Ecclesiasticos judicentur, non apud Sæculares. « Et *lib.* 5. *cap.* 378. „ Nemo audeat Clericum aut Monachum vel Sanctimonialem fœminam ad civile Judicium *accusare*, sed ad Episcopum. «

XVIII. Rursus *lib.* 7. *cap.* 422. dicitur: „ Placuit, ut Clerici non distinguantur vel dijudicentur, nisi a propriis Episcopis. « Rationem addit: „ Fas enim non est, ut divini muneris ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio. Nam si propriorum Episcoporum jussionibus inobedientes extiterint, tunc

juxta

„ juxta Canonicas Sanctiones, per potestates exteras „ adducantur, id est, per Judices Sæculares.

XIX. Nihil hic de distinctione delictorum occurrit, sed generaliter Clerici coram Judice laico accusari vetantur, uti nec in Responsis Pontificum, aut Synodorum Decretis, quæ aliquot sequentibus sæculis publicata sunt; at generatim Clericorum accusationem coram Episcopis institui, & Clericos eorum sententia puniendos seu condemnandos decernitur.

XX. In Constitutionibus, quas anno 1067. Mediolanensibus observandas præscripserunt Legati Alexandri II. legitur: „ Integram quoque habeat Episcopus in „ omnem suum Clerum canonice judicandi ac distin„ gendi potestatem, tam in civitate quàm extra, per „ omnes Plebes, & Capellas: ut dum Clerici fue„ rint à Sæcularis Judicii infestatione securi, in di„ vina servitute, & Canonum auctoritate consistant „ quieti, & Archiepiscopo suo obediant devoti.

XXI. Inter consuetudines, quas Henricus II. Rex Angliæ ab Episcopis tempore S. Thomæ Cantuariensis observari, & juramento firmari volebat, erat hic articulus 3. „ Clerici citati, & accusati de quacunque re„ moniti à justitia Regis, venient in Curiam ipsius, „ responsuri ibidem de hoc, unde videbitur Curiæ Re„ gis, quod sit ibi respondendum. Ita quod justitia „ Regis mittet in Curiam sanctæ Ecclesiæ ad viden„ dum, qua ratione res ibi tractabitur: & si Clericus „ convictus vel confessus fuerit, non debet de cetero „ eum Ecclesia tueri. “ Tomo 10. Concil. *col.* 1431.

Hunc articulum tanquam immunitati Clericali contrarium damnavit Alexander Tertius, scripsitque ad ipsum Regem Henricum *epist.* 10. „ Sicuti Clerici à „ vitis sæcularibus vita, & habitu distinguuntur, ita „ & judicia Clericorum à laicorum judiciis diversa „ penitus comprobantur. Monentque, ut negotia Ec„ clesiastica, & præcipue criminalia, personis Eccle„ siasticis tractanda relinquat.“

XXII. Circa idem tempus legitur contentio inter Ecclesiam Rothomagensem, & Willelmum Normanniæ Senescallum, præsentibus Baronibus, composita hunc inter alios articulo: „ In primis determinatum „ est de Clericis, quod nulla occasione à sæcularibus „ potestatibus capientur, nisi pro homicidio, furto, „ & incendio, vel hujusmodi enormi flagitio, quod „ ad placitum gladii pertineat, & tunc cum requisiti „ fuerint ab Ecclesiasticis Judicibus, quieti reddentur „ in Ecclesiastica Curia judicandi.

XXIII. Itaque eo tempore generaliter invaluerat, ut de crimine etiam civili in Curia Ecclesiastica Clerici judicarentur. Unde Gratianus noster sub hæc tempora Decretum suum conficiens, & ad sui temporis disciplinam respiciens, referensque fragmentum citatæ legis 3. *Cod. Theod. De Episcopali judicio*, quo asseritur immunitas Clericorum *caus.* 11. *quæst.* 1. *Can.* 5. clausulam illam, *quantum tamen ad Causas Ecclesiasticas*, omisit, hunc conflando Canonem. „ Conti„ nua lege sancimus, ut nullus Episcoporum, vel „ eorum, qui Ecclesiæ necessitatibus serviunt, ad ju„ dicia sive ordinariorum, sive extraordinariorum „ Judicum pertrahatur. Habent illi suos Judices, nec „ quidquam his publicis est commune cum legibus.

XXIV. Hanc immunitatem ita generatim ad omnia crimina extensam etiam confirmavit Fridericus Imper. in *Auth.* STATUIMUS, *Cod. de Episcopis*, qua statuit, „ ut nullus Ecclesiasticam personam in „ criminali quæstione vel civili trahere ad Judicem „ Secularem præsumat contra Constitutiones Imperia„ les, & Canonicas sanctiones. Quod si actor fece„ rit, à suo jure cadat, judicatum non teneat, & „ Judex ea tunc potestate judicandi privetur.

Ad eam Friderici Constitutionem recte notat Dionysius Gothofredus, hac Constitutione abrogatam fuisse Constitutionem Justiniani, quæ super delicto civili Clericum coram Judice civili conveniri volebat.

XXV. Hisce conformes sunt Decretales, quæ hodie jus commune Canonicum constituunt, generalem immunitatem sive privilegium fori Clericis de quocunque crimine reis vindicantes.

Et quidem ex litteris Innocentii III. ad Archiepiscopum Pisanum refertur in *Cap.* 12. *De Foro comp.* „ Tam Episcopi, quàm Diaconi, seu quilibet Cleri„ ci, in *criminali* negotio, si derelicto Ecclesiastico judicio publicis judiciis se purgare voluerint, etiamsi pro eis sit lata sententia, locum suum amittant. “

XXVI. Imo adeo extensum est hoc fori privilegium in causis criminalibus ex communi Canonistarum sententia, ut nec de crimine assassinatus contra Clericum cognoscere posse Judicem laicum sustineant; neque à Judice laico ob hujusmodi crimen puniri, nisi prius à Judice Ecclesiastico condemnatus sit, & declaratus ut talis; quantumvis in detestationem istius criminis in *Cap.* 1. *de Homicidio in* 6. decernatur, quod Prælatus seu quævis alia persona Ecclesiastica hoc crimen committens, depositionis à dignitate, honore, ordine, officio & Beneficio incurrat sententiam *ipso facto*; & postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia depositionis adversus eum requiratur. Videri possunt notata ad *cap.* 96. Practicæ criminalis Lopez De Salsedo.

XXVII. Videri quoque poterit apud eundem *c.* 32. *n.* 2. ex communi Canonistarum opinione, inspecto jure communi, Clericum, qui falsum testimonium dixit coram Judice *Sæculari*, per eum tamen puniri non posse, neque principaliter, nec incidenter.

Quin & simplices Clericos prima duntaxat Tonsura insignitos de enormissimis criminibus, etiam læsæ Majestatis, gavisos fuisse privilegio fori, & ad Judicem Ecclesiasticum remitti debuisse sæculo XIII. & XIV. multis exemplis ostendit Michael Roussellius in Historia Pontificiæ Jurisdictionis *lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 22. & nonnulla antiqua Parlamentorum Arresta referuntur in Actis Cleri Gallicani *tomo* 2. *part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 17. quæ evincunt, late admodum tunc se extendisse hoc privilegium fori.

XXVIII. Synodus Tridentina causas criminales, non secus ac causas Matrimoniales, solis Episcopis detulit, exclusis Judicibus inferioribus *Sess.* 24. *cap.* 20. *de Reform.* Cum autem sub eodem verborum contextu tam criminales causas, quàm Matrimoniales, Episcopis reservet, poterunt hic sufficere, quæ super hoc Decreto supra tit. præced. *cap.* 1. dicta fuerunt.

XXIX. Illud hic notandum, per Decretum Concilii nequaquam excludi à cognitione causarum *criminalium* Officialem Episcopi: quia hic vice Episcopis judicat, ipsumque tribunal Officialis reputatur tribunal Episcopale. Quapropter de omnibus causis, quæ Episcopo tanquam Ordinario Judici deferuntur, Officialis cognoscere, & judicare poterit, nisi specialiter dictum sit, quod *per seipsum* Episcopus cognoscere, & judicare debeat.

C A P U T II.

Qua ratione imminutum hodie privilegium *fori*, & de quibus criminibus Clericorum cognoscant Judices Regii?

1. *Olim latissime patebat privilegium* fori *Clericis competens.*
2. *Cur privilegium illud facile indultum fuerit.*
3. *Rationes quæ moverunt Prælatos, ut hoc privilegium tuerentur, & Principes, ut hoc ipsum confirmarent.*
4. *Circa seculum XIII. & XIV. hoc privilegium impeti cœpit.*
5. *Querela Concilii Remensis de hac impetitione.*
6. *Concilium vetat aliquam* emendam *per Laicos exigi à Clericis.*
7. *Concilium Avenionense prohibet sub pœna excommunicationis personam Ecclesiasticam capi per Judices Laicos.*
8. *Concilium revocat omnes licentias datas ab Episcopis capiendi Clericos per Judices laicos.*
9. *Non obstantibus Decretis Conciliorum equidem magis continuo attentatum fuit contra privilegium* fori.
10. *Vult Concilium ut in locis, in quibus detinentur Clerici à Laicis, cessetur à Divinis.*
11. *Decretum Concilii Constantiensis pro immunitate Clericali.*
12. *Ex Decretis Conciliorum cognoscitur, Magistratus civiles attentasse sine speciali auctoritate Regis.*

13. *Sa-*

13. *Sæculo decimo quinto aliqua crimina erant reservata ex consuetudine cognitioni Regiæ, etiam contra Clericos.*
14. *Hæc reservatio innitebatur consuetudini, & præsumpto privilegio Pontificio.*
15. *Pro stabilienda consuetudine adferebant criminum impunitatem, quæ dicebatur haberi tribunalibus Ecclesiasticis.*
16. *Multiplex appellatio à sententia Judicis Ecclesiastici punitionem criminum impediebat.*
17. *Facilis laicorum tonsuratio procurabat impunitatem criminum, de qua querebantur Judices Regii.*
18. *Crimina reservata, & modus procedendi à Judicibus Regiis olim continuo extensa.*
19. *Primitus tantum videntur Judices Regii Clericos condemnasse* pecunialiter.
20. *Successu temporis integram punitionem sibi attribuerunt.*
21. *Quæ crimina dicerentur privilegiata, & quæ communia?*
22. *Cur sic dicta?*
23. *Decretum à Francisco I. Rege Galliarum de processu super crimine privilegiato.*
24. *De hoc Edicto tanquam immunitati Clericali contrario questus fuit Clerus Gallicanus.*
25. *Moderatio hujus Edicti imperata ab Henrico III. Edicto Meledunensi.*
26. *Modus procedendi hic præscriptus multis titulis videtur conveniens.*
27. *Hic procedendi modus per totum Regnum Galliæ fuit extensus, abrogata contraria praxi.*
28. *Edictum Henrici III. nullam facit distinctionem super delictis privilegiatis.*
29. *Hodie plura delicta privilegiata dicuntur ab hoc Edicto exempta, & solis Judicibus Regiis reservata.*
30. *Hodie videtur invaluisse distinctio ipsorum criminum privilegiatorum, de quibus Judices Regii vel soli, vel conjunctim cognoscant.*
31. *Per hanc distinctionem multum detractum auctoritati Ecclesiasticæ.*
32. *Juxta Edictum Henrici III. sive Meledunense, Clericus accusatus de delicto privilegiato remittendus est ad Episcopum proprium.*
33. *Episcopus aliquando tenetur deputare Vicarium, qui de crimine cum Judice Regio cognoscat.*
34. *Similiter & in causa appellationis Vicarius nominandus de Diœcesi, in qua prima sententia fuit prolata.*
35. *Privilegium Episcopi Parisiensis cognoscendi de crimine omnium Clericorum, qui in civitate Parisiensi capiuntur.*
36. *Causa pendente in Parlamento Regio, deputandi Consiliarii Ecclesiastici ab Episcopo.*
37. *Cur id specialiter indultum* supremis *Curiis?*
38. *Remissione Clerici facta ad Judicem Ecclesiasticum, causa conjunctim cum Judice Regio instruenda est.*
39. *Causa conjunctim instructa, sententia per utrunque Judicem separatim proferenda.*
40. *Absolutus à Judice Ecclesiastico potest super eodem delicto condemnari à Judice Regio.*
41. *Judex Ecclesiasticus non potest Clericum dimittere è carcere sine consensu Judicis Regii.*
42. *Appellans à sententia Judicis Ecclesiastici remittitur ad Superiorem Ecclesiasticum; & quem effectum hæc appellatio habeat.*
43. *Modus hic procedendi super crimine privilegiato in Belgio hactenus non est præscriptus.*
44. *Multa crimina dicuntur privilegiata in Flandria.*
45. *Quid de his habeant Concordata Brabantiæ?*
46. *Hæc Concordata non omnia crimina capitalia habent pro privilegiatis.*
47. *Concordata tantum loquuntur de simplicibus Clericis primæ Tonsuræ.*
48. *Cur praxis Galliæ facilius communicari potuerit Flandriæ, quam Brabantiæ?*
49. *Clerici delinquentes in officio sæculari non gaudent privilegio Clericali, etiam juxta Concordata Brabantiæ.*
50. *Idipsum in Flandria, & Gallia usitatum.*
51. *Plura per Ministros Regios paulatim inducta contra immunitatem Ecclesiasticam, ultra tenorem Edictorum Regiorum, & Concordatorum.*
52. *Quibus modis hic occurrere possent Episcopi.*

I. Latissime jampridem patuisse privilegium Clericale, quod *fori* vocant, in materia criminali, capite præcedenti ostendimus; adeo ut Clerici, tametsi enormium criminum rei, & convicti, à Judice Ecclesiastico duntaxat judicati, & condemnari possent: qui convictos *solebat non publico aut capitali supplicio damnare, (nec enim per se poterat,) sed carceri perpetuo, jejunioque panis & aquæ, similibusque pœnis castigare.

II. Hoc facile indulgebatur, ut vel sic Clerici ad meliorem frugem revocarentur, & Ordinis Ecclesiastici dignitati consuleretur; caveturque, ne Sacerdotalis Ordo sæcularium insultationi exponeretur; quemadmodum Prælati Gallicani Ludovico Pio jampridem repræsentarunt, ut Ebbonem Archiepiscopum Remensem de crimine rebellionis convictum, Synodi judicio puniendum dimitteret: „ Ut parceretur (inquiunt) ipsius verecundiæ, ac propter etiam Ecclesiæ opprobrium, & insolentem sæcularium insultationem, tum ne dignitas Sacerdotalis pollueretur, si publice Ebbo de his, quibus impetitus, & adhuc impetendus erat, convictus foret. "

Ita refert Hincmarus in Opusculo contra Gothoscalcum *cap.* 36.

III. Et sane quis ambigat, quin contumeliosum appareat Ordini Sacerdotali, ipsos Sacerdotes propalam in plateis publicis coram populo necari, aut corporalibus suppliciis affici? Quod & Pagani ipsi agnoverunt. Nam decori Vestalium dabatur, ut daturis pœnas, ludibrio & oculis vulgi subtraherentur, defossæ in specum vivæ.

Scitur quoque, quanto & ipsis Laicis scandalo sit, dum ipsa Clericorum crimina propalantur, & omnium oculis exponuntur; quantumque hæc Laicorum erga Sacerdotes venerationem, & obedientiam diminuant! Mirum proinde videri non debet, quod Imperatores, & Principes Christiani aliquando admodum favorabiles fuerint in remittendis Clericorum delictis ad Judices Ecclesiasticos: ipsique Episcopi etiam Sanctissimi tanto zelo, & labore hoc privilegium *fori* vindicaverint, & contra Laicorum conatus defenderint.

Ex annotatis *ad cap.* 1. Tituli 1. hujus partis, necnon ad numer. 14. capitis præcedentis habetur, quod exemptio Clericorum tam in civilibus, quàm in criminalibus causis non tantum ex Principum benignitate, & voluntate tacita vel expressa, originem suam habeat, sed insuper, quod non obstantibus omnium exemptionum privilegiis maneat salva *suprema* Principum auctoritas, & imperium in Clericos tanquam Reipublicæ cives, & membra, quantum ad ea quæ regimen externum, & politicum spectant.

Si igitur Principes intelligant exemptionem, qua hactenus gavisi sunt politico, & recto Reipublicæ regimine plurimum officere, ipsamque Clericorum à jurisdictione, & coercitione Magistratuum Sæcularium exemptionem fovere crimina ob eorum impunitatem, atque hanc subministrare incentivum delinquendi, quidni Principes possint quin, & subinde teneantur pro temporum, & rerum circumstantiis hæc exemptionum privilegia sua authoritate limitare, atque circumscribere, & quædam crimina excipere, & formam, & modum de his cognoscendi, & judicandi præscribere?

Dolendum sane etiam hodie Episcopos, & Prælatos frequentius majori zelo pro tuenda Clericorum exemptione fervere, quam ad criminum correctionem, & castigationem, de quibus merito dicitur, quod de similibus suo tempore scribebat Guilielmus Nubrigiensis *lib.* 6. *cap.* 16. quod dum defendendis magis Clericorum libertatibus, „ quam eorum vitiis corrigendis resecandisque invigilant, arbitrentur obsequium se præstare Deo, & Ecclesiæ si facinorosos Clericos, quos pro officii debito canonicæ rigori censuræ subjicere vel nolunt vel negligunt, contra publicam tueantur disciplinam. "

Neque in restringendis hisce privilegiis, & atrocioribus delictis ad sua Tribunalia revocandis, dum intelligunt finem indultorum privilegiorum cessare, Principes suam non excedere potestatem neque immunitati

aut

aut libertati Ecclesiæ quidquam detrahere ex notatis ad num. 4. cap. præced. facile intelligi potest.

IV. Porro quemadmodum circa sæculum XIII. & XIV. privilegium fori in materia civili à nonnullis impeti, & sensim arrodi cœpit, uti *titul.* 1. *cap.* 3. ostensum est, ita circa idem privilegium in materia criminali contigisse, vel ex solis Synodorum Decretis contra hosce laicorum insultus intelligimus.

V. Concilium Remense celebratum apud Compendium anno 1301. in primis „statuit & decernit, quod si in aliqua civitate, vel in aliquo loco Remensis Provinciæ contingat quandoque Clericum detineri per laicalem justitiam, postquam dictus Clericus fuerit ab Episcopo loci illius, vel ab Officiali, vel Decano rurali, seu ex parte alicujus eorum legitimè requisitus, cesset à Divinis in loco captionis, & detentionis, quousque fuerit competenter restitutus.

Deinde *Can.* 2. vult Concilium, „si Clericus per justitiam secularem laicalem capiatur in aliqua Diœcesi, & extrahatur ab ea, & ad aliam deducatur, *cessetur* similiter à Divinis in loco, ubi fuerit captus, & in locis ipsius capientis, per quem fuit deductus, quousque ad dictam Diœcesim fuerit traductus, & sufficienter restitutus.

Ex Decretis Synodorum contra Laicos qui Clericos ob delicta commissa punire præsumerent, de quibus in textu intelligitur, quod exemptio Clericorum in caussis criminalibus tum temporis summum incrementum cepisset: imo adeo quidem invaluerat circa hæc secula maxime post edita Decretales Gregorii IX. exemptio Clericorum præsertim in caussis criminalibus à foro sæculari, ut passim Doctoribus (qui pene unice hisce Decretalibus insistebant) persuasum esset eam exemptionem esse *juris Divini*; & consequenter nullæ humanæ Constitutioni ac præsertim Laicæ esse subjectam, ipsasque Magistratuum civilium aut etiam Principum ordinationes aut placita huic exemptioni quacunque ratione contraria esse mera attentata, utpote huic immunitati divina ordinatione inductæ opposita, ut proinde mirū non sit, quod dum Principes, & Magistratus civiles crimina Clericorum ad conservandam pacem, tranquillitatem Reipublicæ ad sua Tribunalia renovare voluerunt, nonnunquā zelu indiscreto sese opposuerunt Episcopi ac notanter Romani Pontifices, variasque Principes passi sint oppositiones, atque variis modificationibus pro temporū, & locorum circumstantiis uti debuerint, quemadmodum & in caussis civilibus eos uti debuisse ostensum est.

VI. Denique *Can.* 3. sub pœna excommunicationis inhibet laicis, ne occasione excessuum Clericorum aliquid exigant vel levent: „Cum (inquit Concilium) per justitiam laicalem non debeant puniri excessus Clericorum, nec ab eis levari emenda de eisdem, cum hæc ad solos Judices Ecclesiasticos, non Sæcularia pertinere noscantur.

VII. Concilium Avenionense anno 1326. *Can.* 14. sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ prohibet Judicibus, & Magistratibus laicis aliquam personam Ecclesiasticam capere, „nisi forte in eo duntaxat casu, cum scilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequam ad alios extraneos actus diverterant, recta via eos ad Curiam Ecclesiasticam duxerint, & eos restituerint sine fraude.

VIII. Illud notandum occurrit, quod Concilium revocet omnes licentias aliquando ea causa eis (Magistratibus civilibus) ad certum tempus, vel simpliciter ad certas personas ab Archiepiscopis vel Episcopis concessas: eo quod „hac occasione, manus temerarias ad capiendum Clericos passim, & indifferenter, inciviliter, & eo modo quo possint turpius, ad majorem confusionem Ecclesiæ ac Cleri extendere non vererentur.

Quidni ex his licentiis nonnunquam forsan facilius, & liberalius concessis, sensim major accesserit Magistratibus laicis capiendi Clericos audacia, & libertas.

IX. Id equidem videmus, sensim magis Laicos contra Clericale hoc privilegium attentasse. Conqueritur enim Conc. Parisiense anno 1346. *Can.* 1. quod „Justitia Secularis Clericos, & personas Ecclesiasticas de die in diem capiat, & capi faciat, & captos seu captas in prisionem seu carcerem detrudat, seu detrudi, detineri, & quod gravius est, torqueat, seu torqueri; ultimo supplicio tradit, seu etiam tradi faciat, in præjudicium jurisdictionis Ecclesiasticæ libertatis.

X. His attentatis occurrere volens Concilium, statuit: „Si contingat Clericum seu personam Ecclesiasticam in villis, seu castris aut locis Diœcesis aut Provinciæ Senonensis *cap.* 1. per Judicem Sæcularem, seu detineri, vel ultimo tradi supplicio; Judex requisitus, seu monitus de reddendo eundem Clericum, seu illam personam... ipsius, suo Judici Ecclesiastico non reddiderit, seu restituerit, vel reddere aut restituere noluerit, seu recusaverit, aut plus debito distulerit, in sua malitia perseverans: cessetur à Divinis."

XI. Similia & in aliis Conciliis etiam sæculo XV. occurrunt; ac notanter in Concilio Constantiensi anno 1417. „Nullus Ecclesiasticam personam in criminali quæstione, vel civili, ad judicium sæculare præsumat attrahere contra Canonicas sanctiones, & contra Constitutiones Imperiales."

XII. Cum hæc Decreta dirigantur contra Magistratus, & Judices immunitatis Clericalis infractores, admodum „verisimile est, Magistratus & Judices id propria auctoritate attentasse."

Et sane si Regia auctoritate, seu aliquo positivo Principis Edicto fuissent suffulti, nunquam eas pœnas, & censuras Episcopi in ipsos evibrassent; sed potius ipsi Principi pro revocatione, suspensione, vel moderatione sui Edicti supplicassent.

XIII. Negare tamen non possumus, nonnulla delicta atrociora sæculo XV. jam tum Regiæ cognitioni ex consuetudine fuisse reservata; idque etiam contra Clericos, quemadmodum antiqui Practici, Massuerus, Aufrerius, & post hos Guilielmus Benedicti ad *Cap. Raynutius*, unanimiter testantur; & signanter Benedicti ait n. 435. „Cognoscit Rex, & ejus Officiarii de omni crimine *privilegiato*, ut sunt crimen læsæ Majestatis, falsæ monetæ, infractio salvægardiæ Regiæ, vel assecuramenti brisati. Et procedere consuevit etiam contra Clericos de præmissis, vel aliquo præmissorum inculpatos: vel si manum Regiam violaverint, & de quibusdam aliis, quæ *privilegiata* dicuntur."

XIV. Illud tum ex Guilielmo Benedicti, tum aliis antiquioribus auctoribus patet, hanc auctoritatem cognoscendi de delictis Clericorum tunc consuetudini adscriptam fuisse; quam privilegio Pontificio dicebant innixam.

Aufrerius enim de Potestate Sæculari in Ecclesiasticos *Reg.* 1. *Fal.* 12. postquam dixit, quod in casu violationis seu infractionis salvægardiæ Judices Regii contra Clericos quoscunque cognoscere consueverint, & hujusmodi Clericos *pecuniariter* punire, subjungit: „Et de hoc Rex & ejus Officiarii sunt in possessione, & saisina à tempore, cujus initii memoria non existit; quod tempus immemorabile, juxta Theoricam Joannis Monachi, operatur idem quod privilegium."

Post hæc dicit. „Nec obstat, si dicatur, illud locum habere, quando præscribens est capax possessionis, secus ubi esset incapax.

„Ad quod respondetur (ait Aufrerius) verum esse regulariter, quod ex solo cursu temporis quis fieri non potest capax de incapaci; fallit tamen, si una cum tali possessione immemoriali concurrat *fama privilegii*; quia ne propter difficultatē probandi rem tam antiquam pereat jus partis, præsumitur *pro privilegio*; non ergo solum tempus hoc inducit, sed præsumptio privilegii probata diuturnitate famæ.... Quod autem facultas cognoscendi civiliterque puniendi de certis criminibus aliquorum Clericorum per Judicem Sæcularem, sit quæsibilis *privilegio*, jam satis tactum esse videtur in prima fallentia. Sed sic est, quod in nostro casu una cum prædicta possessione immemorabili concurrit fama privilegii... Et præsertim, quia scientia Principis cum tolerantia in materia quæsibili privilegio facit validam consuetudinem generalem præsentis Regni."

Ex his manifestum est, Judices Regios auctoritatem hanc sensim assumpsisse cognoscendi de quibusdam criminibus Clericorum, eamque non in aliqua positiva Ordinatione Regia, sed in possessione, & præsumpto privilegio, atque tacita Principis approbatione ex tolerantia resultante, fundasse.

XV. Hanc possessionem contra immunitatem Clericalem ut Conciliorum Canonibus, & Principum legibus expressam, & firmatam, tuebantur Judices Regii vel eo præcipue prætextu, quod Clericorum crimina apud Judices Ecclesiasticos essent impunita, ipsaque impunitas incen-

incentivum daret peccandi; idque in summam Reipublicæ, & humanæ societatis turbationem, & nocumentum; quemadmodum jampridem coram Philippo Valesio conquerebatur Petrus Cugnerius; & latius Paponius *lib.* 1. *tit.* 5. *Arresto* 34. ubi in hanc impunitatem refundit hanc criminum privilegiatorum reservationem.

XVI. Similiter Guilielmus Benedicti *n.* 443. postquam dixit, *simplices* Clericos, qui arma portarunt in exercitu, ex consuetudine Regni Galliæ puniri per Judices Regios sine prævia degradatione aut cognitione Judicis Ecclesiastici, rationem addens, ait: „ Alias „ multa sequerentur, & infinita scandala, si Judices „ Sæculares haberent in talibus expectare Judicis Ec- „ clesiastici declarationem, & simplicium Clericorum „ degradationem: à qua declaratione appellarent cri- „ minosi ad Metropolitanum, & deinde ad Papam: „ & sic crimina puniri non possent sine magnis cir- „ cuitu sumptibus, & laboribus, ac periculo perdi- „ tionis prisoneriorum sic traducendorum: ex quo „ tota sæcularis justitia remaneret illusa, crimina im- „ punita, & patria scandalizata.

XVII. Deinde quod notandum adjungit: „ Viso „ maxime hodierno more, quod domini Episcopi „ omnes & quoscunque etiam armigeros & laborato- „ res ac vagabundos tonsurant, imo jam conjugatos „ promovent ad Clericatum, quorum plures tonsu- „ rantur, ut liberius delinquere possint, & corpora- „ lem securius evadere punitionem.

Indubie hæc facilitas tonsurandi, atque hoc pacto subtrahendi quoscunque etiam laicos malefactores jurisdictioni sæculari; ejusque hoc pacto impunitatem procurandi, Judicibus Regiis occasionem contra criminosos sine respectu privilegii Clericalis præbuit procedendi, atrocioraque crimina Rempublicam præcipue conturbantia, & auctoritatem Regiam lædentia, suæ cognitioni servandi.

XVIII. Cum autem hæc crimina, ac modus procedendi contra Clericos criminosos nulla positiva Ordinatione essent expressa aut determinata; nec ubique praxis fuit uniformis, nec semper eadem permansit; sed continuo per Judices Regios, quibus major erat potestas, extensa; ut mirum non sit, si frequenter Prælatos inter & Judices Regios fuerit super his contentio.

XIX. Et quidem teste Auferio, eo tempore moris erat, quod executio emendæ per Clericum debitæ ratione violationis salvægardiæ Regiæ fieri deberet in bonis immobilibus temporalibus. „ Unde (ait Au- „ ferius) anno Domini 1399. die prima Martii „ cum quidam Clericus in simili casu condemnatus „ in emendam, non haberet temporale, dictum fuit „ per Curiam Parlamenti, quod idem Clericus solu- „ tus teneret prisionem in Curia Episcopi Parisiensis „ usque ad satisfactionem. Et hoc ne Arrestum pri- „ mum remaneret illusorium, & quia dicta emenda „ descendebat ex delicto.

Hinc apparet, primitus tantum Judices Regios condemnasse Clericos *pecuniariter*; nec suis carceribus, sed Episcopali carceri mandasse.

XX. Successu vero temporis integram cognitionem & punitionem criminum *privilegiatorum* sibi Judices Regii arrogabant, sola cognitione, & judicandi auctoritate de delictis *communibus* Judici Ecclesiastico relicta.

XXI. Crimina autem *privilegiata* censebantur atrociora crimina, quæ directe ad turbandam quietem publicam tendebant; uti sunt crimina læsæ Majestatis, aliaque similia.

Communia vero, quæ præcipue ipsam Ecclesiasticam œconomiam & Sacrorum administrationem spectabant; atque ideo & *Ecclesiastica* dici poterant, quæque Canonicam pœnam merebantur. Imo unum idemque crimen potest esse privilegiatum, in quantum lædit Rempublicam, & eatenus pœna civili puniendum; & *commune*, quatenus disciplinæ Ecclesiasticæ opponitur, & pœna etiam Canonica reus plecti meretur.

XXII. Cur autem crimina ad forum sæculare contra *privilegium* Clericale spectantia nomen *privilegii* acceperint, & *privilegiata* fuerint vocata: & è contra quæ ex *privilegio* fori ad Judicem Ecclesiasticum spectant, *communia* fuerint appellata, non male explanasse videtur Michael Roussellius in Historia *Jurisdict. Pontif. lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 6. „ Quia *privilegium* quasi constitutum est laico Judici ut de illis cognoscat: nempe quoniam „ Ecclesiastici videbantur præscripsisse omnium cri- „ minum in seipsos cognitionem, privilegio fuerit „ opus, ut non obstante illa præscriptione, notio- „ nem hujusmodi criminum haberent sæculares Ma- „ gistratus. „

Et quanquam, inspecto primævo jure, crimina illa, quæ ex *privilegio* fori spectant ad cognitionem Judicis Ecclesiastici, excluso Judice Sæculari, potius viderentur dicenda esse *privilegiata* à *privilegio* fori, uti quoque notat ibidem Roussellius; nihilominus usus invaluit, ut hæc dicantur crimina *communia*, quasi circa hæc juxta jus commune procedatur.

XXIII. Cum autem Judicibus Regiis super processu criminali contra Clericos accusatos de crimine privilegiato sæpe molestia moveretur à Judicibus Ecclesiasticis, tandem certus modus à Francisco I. præscriptus fuit Edicto Molinensi anno 1566. *art.* 39. quo declaravit, non esse remittendos Clericos accusatos de crimine *privilegiato* ad Judicem Ecclesiasticum pro delicto *communi*, nisi prius super delicto privilegiato Judices Regii cognoverint & judicaverint. Verba Edicti sunt: *Pour obvier aux difficultez qui se sont cy-devant presentees en la confection de procez criminels des personnes Ecclesiastiques, mesmement pour le cas privilegie, Ordonnons que nos Juges & Officiers instruiront & jugeront en tout cas les delicts privilez contre les personnes Ecclesiastiques, auparavant que faire aucun delaissement d'icelles à leurs Juges d'Eglise, pour le delict commun. Lequel delaissement sera fait à la charge de tenir prison, pour les peines du delict privilegie, ou elles n'auroient ete satisfaictes, & desquelles respondront les Officiers de l'Evesque en cas d'elargissement par eux fait, avant la satisfaction desdites peines.* Id est: Ad obviandum difficultatibus, quæ antehac occurrerunt in processu criminali personarum Ecclesiasticarum, etiam in casu privilegiato; Mandamus ut Judices & Præfecti nostri instruant & judicent, quiscunque fuerit casus, delicta privilegiata adversus personas Ecclesiasticas, priusquam Judicibus suis Ecclesiasticis pro delicto communi dimittantur. Quæ dimissio fiet sub onere eos carceri mancipandi in pœnam delicti privilegiati, si pro eo non satisfecerint. Si vero è vinculis ante persolutam pœnam eximantur, id periculo Ministrorum Episcopi, qui hoc admiserint, factum fuerit.

XXIV. Itaque Judices Regii juxta hoc Edictum poterant condemnare Clericum sine præsentia Judicis Ecclesiastici, & antequam Judex Ecclesiasticus de crimine cognosceret. De quo Clerus Gallicanus, tanquam de vulnere mortali Clericali immunitati inflicto, suas querelas iterato deposuit, donec tandem anno 1580. sub Henrico III. per Edictum Melodunense prioris Edicti mitigationem obtinuit.

Ex iis quæ in textu de crimine *privilegiato*, necnon de modo de hoc crimine judicandi in Gallia per varia Regum Edicta fuere ordinata, necnon de Cleri Gallicani per eorum Edictorum obtinenda mitigatione ad Regem recursu manifestum est, Reges non dubitasse, quin sibi competeret authoritas privilegia exemptionis restringendi, & quædam atrociora crimina justis de causis sibi reservandi, modumque præscribere procedendi contra similium criminum reos ipsumque Clerum Gallicanum per suum ad Regem recursum eam in Rege authoritatem palam agnovisse.

XXV. Mitigatio autem in hoc præcipue consistit, quod instructio litis contra personas Ecclesiasticas super crimine privilegiato debeat *conjunctim* per Judicem Regium & Judicem Ecclesiasticum institui: & Judex Regius teneatur accedere Curiam Ecclesiasticam in ordine ad formandam dictam instructionem. Verba Edicti *art.* 22. sunt: *L'instruction des procez criminels contre les personnes Ecclesiastiques, pour les cas privilegiez, se fera conjointement, tant par les Juges desdits Ecclesiastiques, que par nos Juges. Et en ce cas seront ceux de nosdits Juges, qui seront commis pour cet effect, tenus aller au Siege de la Jurisdiction Ecclesiastique.* Id est: Instructio causarum criminalium contra personas Ecclesiasticas pro casu privilegiato conjunctim fiet tum per Ecclesiasticos, tum per nostros Judices. Quo casu Judices nostri, qui ad eam causam deputabuntur, Curiam Ecclesiasticæ Jurisdictionis accedere tenebuntur.

XXVI. Hic procedendi modus pluribus titulis conveniens visus est. In primis dum utraque potestas, scilicet Ecclesiastica, & Regia in unum conveniunt, illustrior redditur conventus. Adhæc utraque potestate uni eidemque causæ incumbente, & allaborante, facile omnibus suadetur, nec à justitia per unam potestatem nimia conniventia deflecti, nec innocentiam per aliam opprimi. Ulterius hac forma procedendi evitatur contentio sat frequens in Provinciis, in quibus hæc forma procedendi non erat in usu, super qualitate criminis, num esset commune sive Ecclesiasticum, num esset privilegiatum.

Hac quoque procedendi forma fit, ut si contingat, Clericos absolvi à pœna corporis afflictiva aut civili, remittaturque Judici Ecclesiastico puniendus sola pœna Canonica, dici nequeat, Judices Ecclesiasticos esse similes pristino Senatui Romano, qui teste Plinio *lib.* 9. *Epist.* 13. „ sævus in ceteros, Senatoribus solis „ quasi mutua dissimulatione parcebat.

XXVII. Hinc tandem factum est, hanc formam processus ita placuisse, ut per Edictum Regium anno 1678. & confirmatum per declarationem, anno 1684. per totum Regnum Galliæ extensa fuerit, abrogata praxi, & forma procedendi contraria in quibusdam Provinciis hactenus observata; uti monet Claudius Fleury *part.* 3. *Institut. Juris Can. cap.* 14.

XXVIII. Edictum Melodunense supra relatum nullam facit dictorum *privilegiatorum* distinctionem; sed de his omnibus indistinctè loquitur, & vult esse judicium commune inter Judicem Ecclesiasticum & Regium sive Sæcularem.

XXIX. Verum hanc communionem tandem Judices Regii respuerunt circa delicta atrociora, quemadmodum testatur Michael Roussellius loco citato *n.* 8. „ referens inter atrocia delicta *læsæ* Majestatis Divi„ næ, & humanæ, parricidium, homicidium data „ opera, & ex insidiis commissum, sodomia, & ce„ tera hujusmodi, quæ horrori sunt & detestationi. Quin addit Claudius Fleury loco citato, Judices Regios raro ad Judicem Ecclesiasticum remittere in casibus, quibus pœna *corporalis* locum habere potest.

XXX. Hinc ipse Roussellius enumeratis delictis *privilegiatis* ad Judicis Regii cognitionem spectantibus *n.* 24. ponit hanc conclusionem: „ Sit igitur ex præmissis distin„ ctio criminum, ut quædam privilegiata sint pro foro „ Sæculari cujusmodi *atrocia omnia*, ut non requiratur „ *præsentia* Judicis Ecclesiastici. Alia privilegiata pro fo„ ro Ecclesiastico, ut ad illud remittantur Clerici rei, sed „ judicandi assistente Regio Judice & Procuratore; „ ac ea forsitan *communia* dicuntur, quoniam ipso„ rum cognitio utrique Judici *communis* est.

Eandem distinctionem delictorum *privilegiatorum* tanquam hodie usitatam asserit Claudius Fleury *part.* 3. *Instit. Juris Can. c.* 14. utique, delicta privilegiata *solis* Judicibus Regiis reservata, esse *læsæ Majestatis*, & alia quæ eo reducuntur, puta falsæ monetæ: & generaliter non solere remitti ad Judicem Ecclesiasticum, dum occurrunt casus, quibus pœna *corporalis* infligi posset. Verba Auctoris sunt: *Il y en a de tellement privilegiez, que les Juges laiques en connoissent seuls, sans donner part à l' Official de leur procedure, ny avoir aucun egard au privilegie criminel: Tel est le crimen de lese Majesté, & ceux que l' on y rapporte, comme la fausse monoye. Et en general, ils ne renvoyent gueres au Juge Ecclesiastique, dans le cas où la peine afflictive peut avoir lieu.* Id est: Quædam crimina eo usque privilegiata sunt, ut de iis soli Judices Laici cognoscant, non communicato cum Officiali processu suo, aut habita privilegii criminalis ratione. Tale est crimen læsæ Majestatis, & ea quæ ad id reducuntur, qualis adulteratæ monetæ. Et generaliter vix ad Ecclesiasticum Judicem remittunt, dum pœnæ corporali in casu locus est.

XXXI. Si hodiernam Parlamentorum & Magistratuum Civilium praxim recte hi Auctores expresserint, apparet, jam tandem crimina, quæ olim sola dicebantur *privilegiata*, non tantum non spectare ad cognitionem Judicis laici, *conjunctim* cum Judice Ecclesiastico; sed ab eorum cognitione Judices Ecclesiasticos esse submotos; atque et limita *privilegiata*, de quibus Edictum Melodunense vult conjunctim cognosci, esse redacta ad crimina *leviora*, quæ pœnam aliquam civilem merentur; eo quod & Civili politiæ adversentur.

Id & ipse Roussellius haud diffiteri videtur, dum *n.* 52. dicit, crimina simplicia, quæ ad *solius* Judicis Ecclesiastici notionem spectant, esse illa, quæ sola castigatione Ecclesiastica indigent.

Si hæc vera sint, videant ipsi Prælati, qua ratione huic Regiæ Jurisdictionis amplificationi in diminutionem suæ auctoritatis & Jurisdictionis occurrere queant, eamque postliminio revocare, ad eos saltem terminos, quos ipsi Reges suis Edictis expresserunt; interim praxim hanc sat recentem esse, fidem facit famosus Galliæ Jurisconsultus & Practicus Claudius le Prestre, qui *Cent.* 1. *cap.* 20. dicit, se non vidisse unquam negatam remissionem Clerici, nisi in crimine læsæ Majestatis, vel nisi Clericus captus esset in veste sæculari, quantumvis aliàs ageretur de crimine valde atroci; quorum plura exempla allegat.

Quod hic dicitur per distinctionem delictorum vulgo *privilegiatorum*, in ea de quibus solus Judex Regius cognoscit, & in ea de quibus Judex Ecclesiasticus unà cum Judice Regio judicat, detractum esse jurisdictioni Ecclesiasticæ, intelligi debet de Ecclesiastica jurisdictione, prout hæc sensim tum ex gratia & privilegio Principum, tum posterioribus sæculis per Decretales Pontificum ad omnia Clericorum delicta fuerat protensa; de reliquo nihil jurisdictioni aut libertati Ecclesiæ per Principes hac criminis distinctione detrahi, ex notatis ad præcedens caput intelligi potest, ubi notatum fuit, non obstantibus omnibus privilegiis per Principes Ecclesiæ indultis, semper mansisse integram supremo Principi auctoritatem vindicandi & puniendi delicta atrociora Clericorum Rempublicam curæ suæ commissam perturbantia.

XXXII. Equidem juxta Edictum Melodunense supra citatum, Clericus accusatus de delicto *privilegiato* remittendus est ad Judicem Ecclesiasticum, id est, Episcopum suum *proprium*, non autem ejus loci, in quo apprehensus est, vel in quo delictum est commissum.

Quam remissionem satis expressit ipsum Edictum, dum voluit, ut Judex Regius accedat ad Curiam Ecclesiasticam, ut ibidem cum Judice Ecclesiastico causam instruat.

XXXIII. Si tamen *proprius* Episcopus sit extra districtum Curiæ supremæ, a qua remittitur reus, solet illa Episcopo injungere, ut Vicarios in suo districtu committat, à quibus una cum Judice Regio de crimine & personalis instruatur, uti monet Roussellius loco citato *n.* 27.

XXXIV. Similiter in casu appellationis à sententia lata per Judicem Ecclesiasticum super delicto, si Metropolitanus aut Primas sit extra districtum Curiæ sub quo sententia in prima instantia fuit prolata, tenetur hic Vicarium constituere de eadem Diœcesi, qui sub eodem districtu causam appellationis instruat & definiat: & si appellatio devoluta sit ad Papam, impetrantur Judices delegati ex eadem Diœcesi, uti monet le Prestre loco citato *n.* 8.

XXXV. Illud tamen privilegium datum Episcopo Parisiensi, ut cognoscat de delictis omnium Clericorum cujuscunque sint Diœcesis, qui capiuntur in ipsa civitate Parisiensi: qui consequenter ad ipsum, & non ad proprium Episcopum remittendi sunt. Hujus privilegii meminit Choppinus in *Præfatione ad Consuet. Paris. pag.* 7.

XXXVI. Monet insuper Fleury citato *cap.* 14. quod si causa instruatur in aliquo Parlamento, non solet advocari Officialis, sed quod Episcopus Ordinarius Clerici accusati debeat in Vicarios suos deputare Consiliarios Ecclesiasticos Parlamenti.

XXXVII. Vide Paponium *lib.* 1. *tit.* 5. *Arresto* 51. ubi notat, quod soli *supremæ* Curiæ id liceat, quæ corpore *Ecclesiasticorum* & laicorum constat. Additur in notis: „ Quod si Episcopus id facere renuat, aut differat, postquam id ei significatum est, „ Curia quendam ex officio delegare consuevit.

XXXVIII. Remissione ad Judicem Ecclesiasticum facta, processus criminalis instrui debet conjunctim per utrunque Judicem. Neque potest Judex Ecclesiasticus vigore hujus remissionis in casu delicti privilegiati processum instruere, nisi assistente Judice Regio.

XXXIX. Causa per Judicem Ecclesiasticum & Civilem conjunctim instructa, sententia separatim pronunciatur per utrunque Judicem: nimirum per Judicem Ecclesiasticum pronunciatur super crimine, in quantum est Ecclesiasticum sive *commune*, ut vocant; per Judicem au-

tem

tem Civilem pronunciatur super eodem crimine in quantum est *privilegiatum*; & uterque Judex pœnam crimini sub una & altera consideratione convenientem imponit: & ita per solemne Arrestum Parlamenti Parisiensis anno 1631. ordinatum fuit, vetitumque Judicibus Regiis proferre sententiam conjunctim cum Judice Ecclesiastico.

XL. Hinc licet accusatus esset absolutus à Judice Ecclesiastico, posset nihilominus super eodem delicto, in quantum est *privilegiatum*, condemnari per Judicem Regium; & ita judicatum anno 1604. Vide Claudium Le Prestret *Cent.* 1. *cap.* 20. ubi & notat, quod etiam Judex Regius possit procedere ad sententiam mortis, non obstante sententia absolutoria Judicis Ecclesiastici, si crimen, in quantum est privilegiatum, talem pœnam mereretur: quia sententia Judicis Ecclesiastici nullatenus constringit Judices Regios, in quantum est crimen privilegiatum.

XLI. Hinc Judex Ecclesiasticus Clericum incarceratum è suo carcere dimittere non potest, quandiu sententiæ Judicis Regii non satisfecit reus nisi consensus ipsius Judicis accesserit; tametsi à Judice Ecclesiastico fuisset absolutus, vel pœnæ à Judice Ecclesiastico impositæ satisfecit. Le Prestrer loco citato *n.* 9. Diciturque in annotationibus ad Arresta Paponii *lib.* 1. *tit.* 5. *Arresto* 35. ita in Camera criminali anno 1586. decretum fuisse.

XLII. Insuper quia utraque sententia est plane separata & à diverso Judice prolata, si accusatus appellet, Curia Regia non solet recipere appellationem, nisi quæ est à sententia Judicis *laici*: aliam autem remittit ad Superiorem immediatum Judicis Ecclesiastici, à cujus sententia appellatur: & huic quidem adeo defert Curia Regia, ut supersedeat ipsa quoad appellationem à sententia Judicis laici, quousque in causa appellationis, per Judicem Ecclesiasticum etiam per *tres* sententias *conformes*, pronunciatum sit. Uti notat Le Prestrer ibidem.

XLIII. Hic fere est hodiernus procedendi stylus quoad delicta privilegiata, sive non mere Ecclesiastica in Gallia observari solitus, qui hactenus nullo Regio Edicto in Belgio præscriptus aut expressus scitur; neque consuetudine aut usu introductus.

XLIV. Equidem illud negari nequit, quin & hic in Belgio crimina nonnulla habeantur pro *privilegiatis*, & eo sensu de his Judex Regius possit contra Clericum, non obstante privilegio Clericali, cognoscere; uti notat Dambauderus in *Praxi Rerum Civilium cap.* 154. ubi in primis dicit, Clericos teneri respondere coram suo Principe, aut coram ejus Concilio de publicæ fidei, salvægardiæ sive securitatis violatione. Item de armorum gestatione, & aliis similibus causis privilegiatis. Deinde *n.* 26. dicit: „ Intelliguntur pri-
„ vilegiatæ causæ crimina enormia qualificata, &
„ quæ Princeps sibi reservat, veluti crimen læsæ Ma-
„ jestatis vel divinæ vel humanæ, & cetera ibidem
„ enumerata; in quibus dicit, Curiam Gandensem
„ nullam admittere remissionem: & pluribus confir-
„ mat ibidem in notis Nicolaus Tuldenus.

In Belgio quædam esse crimina privilegiata in textu notatum est. In Hispania jampridem etiam fuisse quædam crimina privilegiata, intellegimus ex literis Francisci De Vargas è Concilio Tridentino 26. Novembris 1551. datis ad Episcopum Attrebatensem, in quibus scribit per Legatum Pontificis Concilio præsidentem inter articulos reformationis in proxima Sessione 14. promulgandos fuisse propositos quinque articulos exemptionem Clericorum, & immunitatem Ecclesiasticam concernentes, quorum quartus hic erat: „ Nemo Laicus cujuscunque dignitatis præ-
„ textu, cujuscunque privilegii vel consuetudinis contra
„ in sacris constitutus etiam in actionibus criminalibus
„ procedere possit. Scribit autem De Vargas, quod hisce articulis magna fuerit facta oppositio, ac præsertim per Franciscum de Toledo Oratorem Regis Catholici, ob præjudicium inferendum jurisdictioni Regiæ in puniendis atrocioribus delictis Clericorum, si hi articuli per Concilium approbarentur, ac signanter per dictum articulum quartum, qui ut notat De Vargas, esset perniciosæ consequentiæ, ac nominatim cederet in notabile præjudicium Catholicæ suæ majestatis, & suorum regnorum. Habemus enim in Hispania (ait) ordinationes Regias, pri-
„ vilegia, laudabiles & vetustas consuetudines, quæ per
„ hunc prætensum articulum à Legato Pontificio proposi-
„ tum evertuntur. Insuper (prosequitur De Vargas) ar-
„ ticulus hic contrarius ex stylo modoque procedendi,
„ qui ab antiquo fuerant observati, & hactenus obser-
„ vantur in Parlamentis, & Curiis Regiis: in his enim
„ cognoscitur de omnibus violentiis; citantur & exilio
„ mulctantur omnes Ecclesiastici turbantes pacem, &
„ tranquillitatem publicam; item opponentes, & re-
„ bellantes contra Jurisdictionem Regiam; item qui
„ crimina enormia commiserunt, & pœnas criminum
„ non luerunt; item contravenientes Edicto Madri-
„ tensi, quo vetitum est conferre Beneficia non re-
„ gnicolis sive extraneis, aut pensiones Beneficiis im-
„ ponere; item attentantes contra jura, & privilegia
„ regni aut alia similia perpetrantes.

Notat autem De Vargas, quod hic stylus, & modus procedendi contra facinorosos Ecclesiasticos similium criminum reos debeat potius dici conservatio, „ defensio, & protectio status politici ejusque privilegiorum, quam violatio, & usurpatio immunitatis, & Jurisdictionis Ecclesiasticæ.

Hinc intelligimus etiam jampridem Reges Catholicos ad conservandam tranquillitatem, necnon jura, & privilegia suorum regnorum, nonnulla crimina Ecclesiasticorum sibi suisque Conciliis ac Parlamentis reservasse.

Ex hac insuper Epistola De Vargas intelligimus per hanc oppositionem Oratorum, præsertim Regis Catholici factum esse, ut hi articuli è numero articulorum reformationis fuerint expuncti, indeque contigisse, quod inter Decreta reformationis *Sess.* 14. nihil de his occurrat.

XLV. Concordata Brabantiæ inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem *tit.* 6. qui inscribitur *De Actionibus competentibus contra Clericos prima Tonsura*, postquam expresserunt conditiones requisitas in Clericis conjugatis vel non conjugatis prima Tonsura insignitis, ut privilegio fori gaudere queant (de quibus conditionibus agitur capite sequenti) subjiciunt: „ Hi omnes Clericali officio gaudebunt, „ etiam in criminibus membri amputationem, aut ca- „ pitalem pœnam, seu corporis afflictivam inferentibus. „

Post hæc *art.* 8. per modum exceptionis additur: „ Non in enormibus, utpote hæreticis, mandatis „ Principis contravenientibus, raptoribus virginum, „ homicidis ex proposito, vel per insidias, incendia- „ riis, grassatoribus, famosis latronibus, depopulato- „ ribus agrorum, & similibus. „

XLVI. Ex his manifestum, quod Concordata hæc non omnia crimina, etiam Clericorum conjugatorum primæ Tonsuræ habeant pro *privilegiatis*, quantumvis adeo gravia, ut etiam *capitalem* pœnam, seu corporis afflictivam inferant; sed tantum *enormia* quæ quasi directe ad Reipublicæ & Status politici turbationem & eversionem tendunt.

XLVII. Porro Concordata hæc tantum loquuntur de simplicibus Clericis sive conjugatis sive non conjugatis, hosque etiam in delictis quantumvis pœna corporali puniendis, modo tamen non sint ex enormioribus, immunitate Clericali gaudere declarant: De Clericis autem in sacris constitutis non loquuntur, ut hos juri communi quoad usum hujus immunitatis reliquisse videantur: refertque Zypæus *tit. De Foro compet. num.* 37. Concilium Brabantiæ Presbyteros de crimine enormi convictos remisisse ad Judicem Ecclesiasticum.

XLVIII. Neque mirum videri deberet, si Flandria magis, quam Brabantia moribus & praxi Gallicanis consentiret. Notum quippe est, quod ante institutum anno 1473. à Carolo Burgundione Parlamentum Mechliniense, Flandri à suo Senatu Provinciali appellarint ad Parlamentum *Parisiense*, uti monet Dambauderus in Praxi rerum civilium *cap.* 6. notatque *num.* 4. quod Parlamentum Mechliniense in locum *Parisiensis* suffectum, hujus Parlamenti fere modum, ritum, institutionem, & auctoritatem referat. Quid mirum igitur, si Flandri praxim, & mores Parisienses sensim etiam secuti sunt?

XLIX. Porro sicuti ob criminis *enormitatem* Clerici nonnunquam suo privilegio privantur, ita quoque eodem non gaudent, quando alio quam Ecclesiastico officio funguntur, atque circa illud delinquunt: eo quod tunc non ut Clerici, sed ut Officiarii considerentur; eaque delicta non habeantur pro delictis Clericorum; sed lai-

corum seu Officiariorum laicalium, quorum officia Clerici obeunt.

Hinc citata Concordata *art.* 8. expresse declarans, quod Clericus Clericali privilegio non gaudebit, *quando contra statuta officiorum delinquetur*; id est, officiorum sæcularium quibus fungitur.

L. Notat idipsum Nicolaus Tuldenus in annotationibus ad *cap.* 124. Damhauderi in Praxi rerum Civilium, asseritque id procedere „ in Clerico, licet *in Sacris* constituto, officium sæculare gerente, in eoque delinquente: ut puniri possit pro modo delicti, per captionem temporalitatis, ac venditionem immobilium, privarique ac suspendi officio in quo deliquit. " De conformi praxi Galliæ jampridem testatus est Guilielmus Benedicti ad *Cap.* RAYNUTIUS, verbo *Et uxorem*, *num.* 447. dicens: „ Tertio, cognoscit Rex & ejus Officiarii, ubicunque Clericus, licet in *Sacris* constitutus, officium sæculare gerens deliquisset in officio, quod puniri posset pro modo delicti per captionem temporalitatis ac venditionem bonorum immobilium. Et si casus hoc exigeret, privari aut suspendi officio in quo deliquit, quod est de casibus privilegiatis secundum aliquos, & ita servari consuetum in Regno.

LI. Ex his quæ hactenus dicta sunt, non difficile erit intelligere, quod sensim tribunalia Laica & Regia auctoritatem sive Jurisdictionem in Clericos de criminibus accusatos protenderint, non tantum ultra præscripta Canonum, & Juris communis; sed & ultra ipsas Regias Ordinationes, ad figendos limites utriusque Jurisdictionis expresse editas. Quantopere de hac ampliatione Jurisdictionis Laicæ conquesti sint Episcopi proxime elapso sæculo, ex Synodis Provincialibus tunc celebratis videri potest.

LII. Sed si Episcopi suos Clericos, ac præsertim in *Sacris* constitutos à Laicis judicari & puniri nolint, in primis provideant, ut non cito manus imponant; sed primum diligenter examinent, num iis moribus sint, ut flagitia, quibus Respublica turbetur, ab eo non timeantur.

Ulterius, si contingat, Judam aliquem aut similem perditum hominem irrepere, criminibus non conniveant, sed pro debito puniant; idque pœna ipsi crimini condigna: neque sint Episcopi eorumve Officiales ex illis, de quibus jampridem dixit Guilielmus Benedicti loco citato *n.* 448. „ Omnia delicta quantumcunque gravia in pecuniam convertunt... Et quod deterius est, si aliquem etiam pro gravissimo crimine condemnaverint ad perpetuum carcerem, semper in fine sententiæ gratia Domini Episcopi & misericordia reservatur... Cujus clausulæ virtute pœnam personæ delinquentis in detrimentum bursæ, quæ non deliquit, convertunt. Ex quo cum justitiam veram de Clericis non faciant, ex isto inconvenienti, quia eos non puniunt, sequitur aliud inconveniens, quod sæpe Judices Sæculares de eis justitiam faciant, & eos puniant.

Et quia Episcopi in criminum punitione per frequentes appellationes & recusationes, aliaque similia à facinorosis hominibus facile impediuntur, rursus spes exigua affulget, integram Clericorum immunitatem restituendi, ni hisce appellationibus & recusationibus modus apponatur; quia his sic stantibus, videbunt Judices Regii, quod crimina manebunt impunita, idque nonnunquam cum summo Reipublicæ detrimento, si ea jurisdictioni Ecclesiasticæ relinquantur.

CAPUT III.

Qui Clerici privilegio *fori* gaudeant?

1. *Attento Jure Decretalium omnes indistincte Clerici etiam primæ Tonsuræ gaudent privilegio fori.*
2. *Similiter & juxta pristinos Canones, & Principum sanctiones.*
3. *Idipsum supponit Pontificale Romanum.*
4. *Canones omnes Clericos habent pro Ministris Ecclesiæ.*
5. *Hoc quoque indicant cæremonia primæ Tonsuræ.*
6. *Insinuat etiam Synodus Tridentina.*
7. *Merito initiati prima Tonsura, tamquam* Ministri *Ecclesiæ hoc privilegio gaudent.*
8. *Matrimonium non obstat, quominus Clericus sit* Minister *Ecclesiæ.*
9. *Hinc Clericis conjugatis communicatum hoc privilegium.*
10. *Clericis propter* ministerium *Ecclesiæ datum hoc privilegium.*
11. *Circa sæculum XIII. & XIV. Canonistæ primam Tonsuram Ordinibus annumerare cœperunt, & efficaciam imprimendi characterem ei tribuere.*
12. *Hinc immunitatem in ipsam Tonsuram, & non ministerium Ecclesiæ refuderunt.*
13. *Id supposuerunt Prælati Galliæ coram Philippo Valesio sæculo XIV.*
14. *Hac opinione recepta omnes passim etiam sceleratissimi se à Jurisdictione Laica subtrahebant.*
15. *Hinc justa laicorum querela de impunitate criminum, & extensione hujus privilegii contra intentionem Canonum.*
16. *Querela Petri Cugnerii super hoc articulo.*
17. *Querelæ laicorum renovatæ circa tempora Concilii Tridentini.*
18. *Synodus Tridentina Constitutionem Bonifacii VIII. de Clericis conjugatis renovavit.*
19. *Addit clausulam, qua ostendit, hoc privilegium non attribui nudæ Tonsuræ.*
20. *Decretum Synodi Tridentinæ circa Clericos non conjugatos.*
21. *Hic rursus ostendit, privilegium non dari ob nudam Tonsuram.*
22. *Quæ dicenda vestes Clericales, & quandonam censeatur Clericus* abjecisse *vestes Clericales remissive.*
23. *Clericus tonsuratus, etiam non conjugatus, captus in veste laicali forum sæculare declinare non potest.*
24. *Clericus conjugatus facilius privatur privilegio fori, quam non conjugatus.*
25. *Aliquando in Gallia ordinatum fuit, ut soli Clerici in sacris constituti gauderent hoc privilegio.*
26. *Hoc postmodum extensum ad Beneficiatos, & scholares.*
27. *Hæc extensio videtur convenire cum Decreto Concilii Tridentini.*
28. *Ex mente Synodi Tridentinæ Clericus serviens Ecclesiæ aut studens, etiam sine speciali mandato aut licentia Episcopi, gaudet hoc privilegio.*
29. *An Clericatus, postquam delictum aliquod est commissum, tribuere soleat privilegium fori?*
30. *Clerici non servantes conditiones à Synodo Tridentina præscriptas, excidunt privilegio sine prævia monitione.*
31. *Clericus deponens vestes Clericales non in perpetuum, privatur hoc privilegio, sed resumpto habitu recuperat.*

I. Attento Jure Decretalium, Clericos omnes & indistincte gaudere privilegio *fori*, communis est Canonistarum sententia, fundata in generali ac indefinita expressione Decretalium de hoc privilegio loquentium, ac notanter *cap.* 2. *De foro comp.* ubi sub nomine Concilii Parisiensis dicitur: „ Nullus Judicum, neque Presbyterum, neque Diaconum, aut *Clericum ullum*, ac minores Ecclesiæ sine permissu Pontificis per se distringere aut condemnare præsumat. Quod si fecerit, ab Ecclesia Dei, cui injuriam irrogare dignoscitur, tandiu sit sequestratus, quousque reatum suum cognoscat & emendet. "

II. Similiter & veteres Canones nec non Principum Sanctiones de auctoritate & jurisdictione Episcoporum loquentes, omnem indefinite Clerum Episcopis subjiciunt, omnesque generatim Clericos de foro Episcopi esse supponunt.

III. Quare & Pontificale Romanum etiamnum hodie supponit, Tonsuratos per susceptionem primæ Tonsuræ constitui de *foro Ecclesiæ*. Post collatam enim Tonsuram, ex præscripto Pontificalis Episcopus alloquitur novos Tonsuratos, dicens: „ Filii charissimi, animadvertere debetis, quod hodie de *foro Ecclesiæ*, facti estis, & privilegia Clericalia sortiti estis; cavete igitur, ne propter culpas vestras illa perdatis; & habitu honesto, bonis moribus, atque operibus Deo placere studeatis. "

IV. Ne-

IV. Neque sane mirandum, jampridem sub hoc privilegio indistincte *omnes* Clericos, etiam primæ Tonsuræ & minorum Ordinum, fuisse comprehensos: quia supponebatur, uti & hodie Ecclesia desiderat, quod omnes Clerici revera essent *ministri* Ecclesiæ, atque reipsa Ecclesiæ de cetero servire, ac sæculo renunciare vellent: ipsaque conversatione & habitu ita se exhibere, ut omnibus manifestum esset, se velle Ecclesiæ, & non sæculo servire.

V. Id quoque hodiernæ cæremoniæ & preces, quas in collatione primæ Tonsuræ Pontificale præscribit, ostendunt.

Ut quid enim habitum sæcularem deponunt, *& habitum sacræ religionis* induunt, nisi ut se sæculo renunciare, & religioni militare posthac velle demonstrant? Unde & Episcopus ad impositionem vestis Clericalis ad Deum se convertit, supplicans: „ Quibus in tuo sancto nomine habitum sacræ religionis imponimus, ut te largiente *devoti in Ecclesia tua persistere mereantur*.

VI. Et Synodus Tridentina *Sess. 23. cap. 4. De Refor.* præcipit, ut ii duntaxat Tonsura initientur, „ de quibus probabilis conjectura non sit, eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse.

VII. Dum igitur prima Tonsura juxta Ecclesiæ intentionem, & regulas ab ipsa præscripta fuit collata, merito etiam vel prima Tonsura initiati sub hoc privilegio comprehendi poterant, & de foro Ecclesiæ constitui; utpote ejus *ministerio* reipsa adscripti, & eidem juxta conditionem suam ad præscriptum Episcoporum incumbere parati.

VIII. Cum autem nec Matrimonium obstet, quominus quis *servitio* Ecclesiæ insistere, & ei se totaliter consecrare queat, nec conjugati Tonsura Clericali initiati, hoc privilegio fraudari debuerunt: nec Ecclesia ob contractum ab iis Matrimonium, auctoritate in suos *Ministros* privari.

IX. Hinc excitata Decretali sub nomine Concilii Parisiensis, tanquam consequens declarat Bonifacius VIII. in *Cap. Unico De Clericis conjugatis in 6.* „ Clericos conjugatos pro commissis ab iis excessibus vel delictis, trahi non posse criminaliter aut civiliter ad judicium sæculare: nec ab ipsis sæcularibus Judicibus eos debere personaliter vel etiam peculiariter (ne per unam viam concedatur eisdem Judicibus, quod per aliam denegatur) nullatenus condemnari.

X. Non immerito ergo *omnes* Clericos privilegio Clericali comprehendebant, non tantum Synodorum Canones, sed & ipsorum Principum Sanctiones, quia omnes indistincte Clericos divinis obsequiis mancipatos supponebant, quemadmodum expressit Constantinus M. non obscure in Clericale obsequium ipsam immunitatem refundens in *L. 2. Cod. Theod. De Episcopis & Clericis:* „ Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, (id est hi, qui *Clerici* appellantur,) ab omnibus omnino muneribus excusentur; ne sacrilego livore quorundam à divinis *obsequiis* avocentur.

XI. Verum cum circa sæculum XIII. & XIV. cœpissent Canonistæ *Tonsuram* Clericalem Ordinibus annumerare, eique etiam efficaciam imprimendi characterem indelebilem tribuere, una cœperunt docere, Tonsuratos per nudam & simplicem susceptionem primæ Tonsuræ fieri personas sacras.

XII. Ex quo ulterius concludebant, prima Tonsura initiatos à foro sæculari, tanquam personas sacras seu sacratas esse exemptos, tametsi nec Tonsuram nec habitum Clericalem gestarent; eo quod supponerent per Tonsuram imprimi characterem independenter ab omni servitio aut habitu Clericali.

XIII. Id supposuisse Episcopum Eduensem, qui nomine Prælatorum Galliæ pro immunitate Ecclesiastica decertabat cum Petro Cugnerio coram Philippo Valesio, patet ex illius responso ad articulum 30. ejusdem Cugnerii. Articulus Cugnerii erat: „ Item, si contingat, quod Gentes Regiæ capiant aliquem malefactorem pro crimine certo per eum commisso, & idem malefactor dicat, se Clericum esse, licet nec Tonsuram nec habitum deferat Clericalem, Officiales Prælatorum faciunt incontinenti detinentes & capientes compelli per monitiones & sententias ad restituendum sibi prædictum malefactorem tanquam Clericum suum. Huic articulo respondit Eduensis: Ad 30. (articulum) qui loquitur de Clericis conjugatis captis in habitu laicali, dicit, quod tales pro eo, quod non deferant Tonsuram vel habitum Clericis congruentem, non amittunt privilegium Clericale: unde si sit notorium Judici Ecclesiastico, talem esse Clericum, vel fama sit publica super hoc, idem Judex sine cujuscunque injuria potest ad restitutionem talis Clerici justitiam compellere sæcularem. “

Hoc responsum manifeste supponit, quod sufficiat esse Clericum, ut quis fori privilegio gaudeat, & captus à Judice laico restituendus sit Judici Ecclesiastico, tametsi nec Tonsuram nec habitum deferat Clericis conguentem.

XIV. Porro hac persuasione de characteris impressione per simplicem & nudam Tonsuræ susceptionem semel recepta, ostium erat apertum, quo omnes passim se à jurisdictione laicali subducerent, & pœnas per Judices laicos criminibus congruentes infligendas impune evaderent; idque tam conjugati, quàm cœlibes cujuscunque conditionis; tametsi nec de statu Ecclesiastico assumendo, aut habitu & Tonsura Clericali gestando cogitarent, modo tantum prima Tonsura initiarentur. Nec illud difficile erat, tum quod Officiales desiderarent plures suo foro esse subjectos, tum quod etiam Ministri Episcoporum exinde lucellum caperent. Nec deerant Episcopi, qui suis Ministris benefacere volentes, quin ex lucello illo nonnunquam participantes, facile ad Tonsuram quoslibet admitterent; maxime cum tunc & Episcopi Titulares sibi auctoritatem Tonsuram & Ordines conferendi in aliena Diœcesi arrogarent, & lucrum exinde quærerent, quemadmodum ex Decretis Synodi Tridentinæ, quibus hi abusus resecantur, haud difficulter potest intelligi.

XV. Mirum ergo videri nequit, si laici quererentur, hoc pacto passim sceleratos homines, nihil præter nudam Tonsuræ impressionem habentes, titulo privilegii Clericalis à Jurisdictione laicali eximi, atque hoc pacto scelera atrocissima manere impunita; idque contra intentionem eorum, qui privilegium hoc veris Clericis, sive Ministris Ecclesiæ, qui & conversatione & habitu se tales exhiberent, indulgere voluerunt.

XVI. Inter articulos Petri Cugnerii erat hic 49. „ Item faciunt Prælati Tonsuras hominibus 30. annorum & ultra, & etiam conjugatis aliquibus, quando veniunt ad eos metu intrusionis carceris, & punitionis alicujus criminalis delicti, quod antea perpetraverunt, & hoc pluries fuit factum. “

Querelam Guilielmi Benedicti de facili Tonsuratione cujuslibet generis & artificii hominum, & quomodo hac ratione crimina manerent impunita, citavimus capite præcedenti.

XVII. Ne circa tempora Concilii Tridentini cessarunt querelæ laicorum de impunitate criminum etiam atrocissimorum, quæ obtentu hujus privilegii obtinebatur, uti videre est è gravamine 31. inter gravamina à Principibus Germaniæ sub id tempus Sedi Apostolicæ oblato; & literis Francisci De Vargas, Oratoris Regis Catholici in Concilio Tridentino ad Episcopum Attrebatensem datis 26. Novemb. 1551. in quibus alte de hoc excessu conqueritur.

XVIII. Ut his querelis satisfaceret Synodus, in primis renovavit Constitutionem Bonifacii VIII. de Clericis conjugatis, addens hanc clausulam: „ Modo hi Clerici (conjugati) alicujus Ecclesiæ servitio, vel ministerio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ serviant, vel ministrent, & Clericali habitu & Tonsura utantur, nemini quoad hoc, privilegio vel consuetudine, etiam immemorabili suffragante. “ *Sess. 23. cap. 6. De Reformation.*

XIX. Hac clausula sat ostendit Synodus, privilegium hoc Clericale non ob nudam rasionem capillorum, aut cæremonialem illam Tonsuram esse indultum; sed maxime propter ministerium, cui per ipsam Tonsuram fit applicatio, sive datur introitus.

XX. Circa Clericos non conjugatos declarat, quod nullus prima Tonsura initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus, ante decimum quartum annum Beneficium possit obtinere. „ Deinde subjungit: “ Is etiam fori privilegio non gaudeat, nisi Beneficium Ecclesiasticum habeat; aut Clericalem habitum & Tonsuram deferens, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat, vel Seminario Clericorum, aut in aliqua

Scho-

„ Schola, vel Universitate, de licentia Episcopi, quasi „ in via ad majores Ordines suscipiendos versetur.

Non obscurum est, Synodum hic æquiparare initiatum prima Tonsura, & Initiatum minoribus Ordinibus: atque in utroque requirere hic expressas conditiones, ut privilegio fori gaudere queant.

XXI. Ulterius sat manifestum, Synodum non refundere hoc privilegium *fori* in nudam & solam Tonsuræ Clericalis aut minorum Ordinum susceptionem; sed in hoc, quod quis ministerio Ecclesiastico sit actualiter applicatus; aut saltem se impendat, ut Ecclesiæ servire queat.

XXII. Circa vestes sive habitum Clericalem multa præscribunt Concordata Brabantiæ inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem *tit. 6.* quoad Clericos conjugatos & simplices; sed quæ omnia videntur eo tendere, ut Clerici illi habitu externo se Clericos esse ostendant, aut saltem a laicis distinguant. Quæ enim sit vestis Clericalis, ex locorum & temporum conditione desumendum esse, ostendi *parte 1. tit. 2. cap. 2.* ubi una notarum, quandonam Clerici vestes Clericales *abjecisse* censeantur, ut privilegio *fori* excidant, & pœnis Canonicis contra non gestantes vestem Clericalem decretis, puniantur.

XXIII. Clericum tonsuratum non conjugatum, & in alio quam Clericali habitu captum, pro illa vice forum declinare non posse, nec privilegio uti, judicatum esse anno 1584. refert Paponius *lib. 1. tit. 5. Arresto* 42. & in annotationibus idipsum non semel aliàs judicatum dicitur.

XXIV. Item *Arresto* 47. refert judicatum esse, Clericum *conjugatum* non gaudere privilegio fori, qui captus fuerat in veste non quidem omnino laicali, sed tamen aliqualiter ad eam accedente; monetque Paponius, quod aliud foret in Clerico *non conjugato*: „ Hoc casu „ quippe (ait) major habitus dissolutio requireretur, „ & facilius *conjugatus* privilegium suum amittit.

Nec immeritò. Licet enim conjugium absolute Clericatui non repugnet; dubium tamen non est, Clericum per conjugium præsumi ad statum sæculare velle divertere; quæ præsumptio tunc per habitum aliquousque ad laicalem accedentem perficitur.

XXV. Edicto Molinensi anno 1566. cautum fuit in Gallia, quod nullus Clericus gauderet privilegio fori, nisi ut minus esset *Subdiaconus*, actualiter residens, & Divinis inserviens. Verba Edicti sunt: *Que nul de nos sujets soy disant Clerc ne pourra jouir dudit privilege soit pour delaissement aux Juges d' Eglise, ou pour autre chose; s' il n' est constitue es Ordres sacrez, & pour le moins Soudiacre ou Clerc actuellement resident & servant aux offices, ministeres & Benefices qu' il tient l' Eglise.* Id est: Ut nemo subditorum nostrorum se Clericum asserens valeat dicto privilegio gaudere, sive ut ad Ecclesiasticos Judices remittatur, sive alia de causa, nisi sacris Ordinibus initiatus sit, saltem Subdiaconus, aut Clericus actu residens & inserviens Officiis, ministeriis & Beneficiis, quæ in Ecclesia possidet.

XXVI. At postmodum ad instantiam Cleri declaravit Rex, quod etiam Clerici Scholares actualiter & sine fraude studentes, & omnes Beneficiati privilegio fori uterentur. *Les Ecoliers actuellement estudeans, & sans fraude, & aussi tous Clercs Beneficiers.* Id est: Scholares actu, & dolo seposito studentes, omnesque insuper Clerici Beneficiati.

XXVII. Per hanc moderationem Edictum Regium ad terminos Concilii Tridentini reductum apparet; nisi quod Synodus tantum requirat, ut Clericus *alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi inserviat*; quod fieri potest, tametsi nullum *Beneficium* habeat; moderatio vero Edicti tantum præter Scholares excipiat Clericos *Beneficiatos*. Sed quidni dicamus, Clericum, qui *alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi servit*, ad mentem Regii Edicti pro Beneficiato esse reputandum; quod & Edicto anni 1571. *art. 14.* declaratum est in verbis: *Ceux qui serviront actuellement à l' Eglise jouiront du privilege de Clericature & Tonsure.* Id est: Qui actu inservient Ecclesiæ privilegio Clericatus & Tonsuræ gaudebunt.

Hoc Capite citantur aliquæ resolutiones sanctæ Congregationis Cardinalium, ut probetur, qui Clerici hodie ex Decreto Concilii Tridentini gaudeant privilegio *fori*. Verum notandum circa has quæstiones de privilegio *fori* magis attendenda esse Principum Edicta, & mores singularum Provinciarum, quam similia Decreta aut declarationes Romanas, eo quod hæc Clericorum exemptio seu privilegium *fori* præcipue à Principum voluntate dependeat.

XXVIII. Unde & S. Congregationem declarasse refert Fagnanus *ad Cap. 1.* ꝟ *De Foro comp. n.* 22. quod Clericus incedens in habitu & Tonsura Clericali gaudeat privilegio, si *alicui Ecclesiæ serviat*, etiam *sine mandato* Episcopi; aut studeat in aliquo Seminario, vel Schola, aut Universitate *citra licentiam* Episcopi; quia etiam, cessante mandato aut licentia Episcopi, habetur finis præcipuus Concilii.

XXIX. Et hæc quidem, si non appareat, Clericatum fuisse susceptum in fraudem fugiendi judicii sæcularis. Si enim post delictum commissum susceperit Clericatum, & ex circumstantiis satis constet, id in fraudem factum esse, sat convenit inter Doctores, hujusmodi Clericum prætextu suscepti Clericatus Jurisdictionem laicam declinare non posse. Indicium autem fraudis haud obscurum erit, si mox à perpetrato delicto Tonsuram susceperit, uti recte monet Roussellius *lib. 4. Hist. Pontificiæ jurisd. cap. 3. n.* 48. Nam ex vicinitate vel diuturnitate temporis dolus præsumitur esse aut abesse, ait Roussellius. Ceterum late de hac quæstione per varias distinctiones agit Fagnanus ad *Cap.* MAGNUS ꝟ *De Obligatis ad ratiocinia.*

XXX. Cum Synodus Tridentina jam dictas conditiones in Clerico requirat, ut privilegio *fori* gaudere queat, recte post Riccium notat Zypæus titulo *De Foro comp. num.* 43. Clericus non servantes conditiones hic expressas excludi à privilegio fori, nulla etiam prævia monitione.

XXXI. Hoc tamen privilegium non absolute amittit Clericus, qui vestes Clericales deposuit; sed tantum pro eo tempore, quo eas non gestat. Si enim resumpta veste & Tonsura Clericali alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi deserviat ad præscriptum Concilii Tridentini, non apparet, cur tunc privilegio gaudere non debeat, quando quidem tunc habeat omnes conditiones à Concilio requisitas; & ita voluisse S. Congregationem refert Fagnanus loco citato.

C A P U T IV.

Coram quo Causæ criminales Episcoporum examinandæ, & terminandæ?

1. *Causæ criminales Episcoporum olim in Synodis Provincialibus terminatæ.*
2. *Probatur ex Synodo Nicæna.*
3. *Canonem Nicænum judicium Episcoporum deferre Synodo Provinciali, probat Concilium Constantinopolitanum primum.*
4. *Luculenter idem evincit Epistola Patrum Africanorum.*
5. *Disciplinam Nicæno Canone expressam confirmat Synodus Antiochena.*
6. *Eadem disciplina asseritur in Concilio Sardicensi.*
7. *Synodus Sardicensis permittit interdum renovari judicium Synodi Provincialis.*
8. *Renovationem non permittit nisi causa cognita.*
9. *Cognitionem causæ Synodus defert Episcopo Romano.*
10. *Pendente causa renovationis coram Episcopo Romano nullum in locum damnati Episcopi ordinari voluit Synodus.*
11. *Si Episcopus Romanus judicium renovandum censeat, renovationem committere potest propinquis Episcopis Provinciæ.*
12. *Potest etiam committere aliquos è latere suo, qui cum Episcopis Provinciæ judicium renovent.*
13. *Refertur summarie sensus Canonum Sardicensium.*
14. *Canonibus Sardicensibus quoad judicium Episcoporum in prima instantia consonat Synodus Chalcedonensis.*
15. *Eandem disciplinam expressit Gelasius II.*
16. *Disciplina hæc mutari cœpit circa sæculum VIII. occasione Collectionis Isidorianæ.*
17. *In hac Collectione refertur sub nomine Julii Papæ Epistola Decretalis, causas Episcoporum reservans Sedi Apostolicæ.*

18. *Simi-*

18. *Similis epistola refertur sub nomine Eleutherii Papæ.*
19. *Quanto applausu hæ Literæ Decretales fuerint receptæ, remissive.*
20. *Hinc invaluit, Episcopos non nisi à Sede Apostolica judicari posse.*
21. *Id sæculo Nono asseruit, & vindicavit Gregorius Quartus.*
22. *Sæculo X. eadem opinio ubique pene recepta.*
23. *Tanquam indubitata proponitur in* Dictatu *vulgo Gregorii VII.*
24. *Decretalibus veterum Pontificum authoritatem non exiguam conciliavit Decretum Gratiani.*
25. *Retulit Gratianus Decretales reservantes causas Episcoporum Sedi Apostolicæ in suum Decretum.*
26. *Retulit quoque Canones afferentes easdem causas Synodo Provinciali; atque hinc distinctio inter graviores & minores causas Episcoporum.*
27. *Hanc distinctionem non obscure amplexus est Innocentius III.*
28. *Eandem distinctionem jampridem proposuit antiquus Glossator Sanctionis Pragmaticæ.*
29. *Conformiter ad hanc distinctionem causas* graviores *criminales Synodus Tridentina committit Summo Pontifici.*
30. *Causas* minores *remittit ad Synodum Provincialem.*
31. *Huic Decreto Cardinalis Lotharingius apponi voluit particulam,* Salvis Provinciarum privilegiis.
32. *Nonnulla omissa in Decreto, ne offenderentur Galli.*
33. *Decretum, antequam promulgaretur, displicuit Oratoribus Regis Galliæ.*
34. *Nota Oratoris Regis Christianissimi in hoc Decretum.*
35. *Observationibus Gallicanis consonant observationes Belgicæ.*
36. *Soliciti fuere Magistratus Regii, ne subditi judicarentur extra suas Provincias.*
37. *Judicia facilius institui, & absolvi possunt intra Provinciam.*
38. *An Episcopi ob aliquod crimen possint conveniri apud Judicem laicum?*
39. *Difficulter hodie conveniri possunt Episcopi criminaliter.*

I. Causas criminales Episcoporum jampridem in Synodis Provincialibus tractatas fuisse satis constat, estque passim ab omnibus admissum, & in Canonibus antiquis expressum.

II. Id in primis probat Nicænus *Canon V.* qui licèt expresse, & nominatim de Episcopis non loquatur, nihilominus cum generatim quæstiones in Provincia exorientes velit in Synodo Provinciæ examinari ac determinari, videtur & ipsas quæstiones sive causas contra Episcopos comprehendere; præsertim quia nominatim Concilio Provinciali judicium tribuit, & examen excommunicationum ab Episcopis latarum in Clericos; quod fieri non potest, quin de Episcopo judicium feratur. „ Requiratur autem, ne pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet Episcopi vitio videantur à Congregatione seclusi. Ut hoc ergo decentius inquiratur, beneplacuit, annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis Provinciæ congregatis, discutiantur hujusmodi quæstiones.

III. Adhæc secunda Synodus generalis Constantinopolitana I. dicit, omnem Provinciæ administrationem Synodo Provinciali per Canonem Nicænum commissam. Verba *Canonis* 2. hujus Synodi sunt: „ Servata, quæ præscripta est de gubernationibus, regula, manifestum est, quod illa, quæ per unamquamque Provinciam ipsius Provinciæ Synodus dispenset, sicut *Nicæno* constat decretum esse Concilio.

Quis porro ambigat, quin intra illa, quæ per unamquamque Provinciam occurrunt, maximi momenti sit Episcoporum correctio, & depositio?

IV. Sed omnem scrupulum eximunt Patres Africani, quos inter erat S. Augustinus in Epistola ad Cœlestinum Papam ubi tanquam indubitatum asserunt juxta Nicæna Decreta, Episcopos à suis Metropolitanis, nimirum in suis Conciliis Provincialibus esse judicandos. „ Præfato debitæ salutationis officii impendio deprecamur, (inquiunt) ut deinceps ad vestras aures hinc venientes non facilius admittatis, nec à nobis excommunicatos in communionem velitis admittere; quia hoc etiam in Nicæno Concilio definitum facile advertit Venerabilitas Tua; nam etsi de inferioribus Clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quanto magis hoc de *Episcopis* voluit observari, ne in sua Provincia à communione suspensi à Tua Sanctitate vel festinato, vel præpropere, vel indebite videantur communioni restitui; quia & nulla Patrum definitione hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ; & Decreta Nicæna, sive inferioris gradus Clericos, sive ipsos *Episcopos* suis Metropolitanis apertissime commiserunt. Prudentissime enim justissimeque providerunt, quæcunque negotia in suis locis, ubi orta sunt, finienda; nec unicuique Provinciæ gratiam Sancti Spiritus defuturam, qua æquitas à Christi Sacerdotibus, & prudenter videatur, & constantissime teneatur.

V. Disciplinam Nicæno Canone stabilitam amplexi sunt Patres Concilii Antiocheni *Can.* 15. qui ex versione Dionysii Exigui sic habet: „ Si quis Episcopus, de certis criminibus accusatus condemnetur ab omnibus Episcopis ejusdem Provinciæ, cunctique consonanter eandem contra eum formam Decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium Episcoporum Provinciæ manere sententiam.

Hic manifeste supponit Concilium, Synodum Provinciæ de criminibus Episcopi judicare, ipsamque sententiam, si constantibus Episcoporum suffragiis lata sit, firmam manere voluit.

Sin autem Episcopi dissentiant, statuit Synodus *Can.* 14. „ ut (tunc) Metropolitanus Episcopus à vicina Provincia Judices alios convocet, qui controversiam tollant, ut per eos simul & per Comprovinciales Episcopos, quod justum visum fuerit, approbetur.

VI. Disciplina hæc deferens causas Episcoporum Synodo Provinciæ, luculenter quoque Canonibus Concilii Sardicensis expressa est.

Nam *Canon* 5. ex lectione Dionysii Exigui ita habet: Quod si aliquis Episcoporum judicatus fuerit in aliqua causa, & putat se causam bonam habere, ut *iterum Concilium* (versio Gentiani Herveti habet: *Ut etiam rursus judicium*) renovetur, si Vobis placet, S. Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui causam examinarunt, (Græca versio habet: *Judicarunt*) Julio Romano Episcopo, & si judicaverit, renovandum esse judicium, renovetur, & det Judices. Si autem probaverit, talem causam esse, ut non refricentur ea, quæ acta sunt; quæ decreverit, confirmata erunt. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

Hoc Canone deferri Synodo Provinciæ in prima instantia causas Episcoporum, atque ab ea Episcopos judicandos esse, manifestum est.

VII. Verum cum animadversum esset, non semel accidisse, ut Hæreticorum, ac nominatim Arianorum, qui tunc dominabantur, vafritie & potentia, Episcopi Catholici in Conciliis seu potius Conciliabulis opprimerentur, & damnarentur, ut recenter in S. Athanasio factum fuerat, Osius Episcopus Cordubensis Occidentalium, & Orthodoxorum Episcoporum Coriphæus, censuit, conveniens fore, ut si Episcopus damnatus putaret se *bonam causam habere*, petere possit *renovari* judicium, sive causam rursus examinari.

In textu dictum est in Concilio Sardicensi suggerente Osio Episcopo Cordubensi factam esse facultatem Episcopo in Synodo Provinciæ damnato recurrendi ad Romanum Episcopum: sed notandum, quod hæc permissio ex mente Concilii Sardicensis non fuit nisi *provisionalis* ac temporis necessitate exigente per Osium suggesta. Unde nec eam permissionem quia nec authoritatem Canonum Sardicensium agnoscere Patres Africani, sed Nicænis Canonibus inhærere voluerunt, uti ostenditur in Scholiis ad Canones Africanos, signanter Concilii VI. Carthaginensis.

VIII. Sed ne hac *renovatione* judicii semper posset ipsum Synodale judicium suspendi etiam per homines sceleratos, meritoque damnatos; ipsaque judicia Ecclesiastica magis paterent tabulonum quorundam protervie, quam sæcularia, in quibus non omnium appellationes recipi

cipi docet titulus Codicis, *Quorum appellationes non recipiantur*; judicatum eam non esse admittendam sine justa causa.

IX. Itaque necesse erat, ut quis designaretur, qui judicaret, num judicii *renovatio* esset admittenda, quare proposuit Osius: Si placeret, ut quando aliquis damnatus a Synodo petit *renovari judicium*, scribatur Julio Episcopo Romano per Episcopos, qui judicarunt, ut ipse judicet, an renovandum sit judicium, an non. Si prius, judicium renovetur; si posterius, tunc judicata maneant firma. Verba Canonis ex versione Herveti clara sunt: „ Si vestræ dilectioni videtur, Petri Apostoli memoriam honoremus, ut ab iis, qui judicaverunt, scribatur Julio Romanorum Episcopo, & per propinquos Provinciæ Episcopos, si opus sit, judicium renovetur, & cognitores ipse præbeat. Si autem probari non potest, causam ejus esse talem, ut eam rursus judicari opus sit; quæ semel sunt judicata, non infirmentur, sed rata sit lata sententia.

X. Ut vero causa maneret integra, quousque sententia Episcopi Romani super renovatione judicii haberetur, æquum visum fuit Gaudentio Episcopo, cujus sententiam Synodus probavit, ut dum sententia Episcopi Romani expectaretur, nullus in locum depositi Episcopi ordinaretur, quemadmodum *Canone* 4. exprimitur; qui ex versione Gentiani Herveti sic habet: „ Gaudentius Episcopus dixit: Si videtur, necesse esse adjici huic sententiæ, quam sincera dilectione plenam protulisti, ut si quis Episcopus fuerit depositus judicio Episcoporum, qui sunt in vicinia, & dicat rursus sibi defensionis negotium competere, non prius in cathedram alius substituatur, quam Romanus Episcopus causa cognita sententiam tulerit.

XI. Ulterius, quia *Canone* 3. expressa non erat forma, quæ in ipsa renovatione judicii servanda foret, casu quo Episcopus Romanus censeret, judicium esse *renovandum* *Canone* 7. decernitur, „ ut si quis Episcopus delatus fuerit, & congregati ejusdem Religionis Episcopi eum *gradu* moverint, ac *velut appellans* confugerit ad Beatissimum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, & velit ipsum audire, & justum esse existimaverit ejus rei examinationem renovari; Coepiscopis scribere dignetur, qui sunt propinqui Provinciæ, ut ipsi diligenter & accurate singula perscrutentur, & ex veritatis fide de re sententiam ferant. “ Hæc juxta versionem Herveti, cui quoad sensum consonat editio Dionysii Exigui. Atque hic est primus modus, quo ex sententia Episcopi Romani *judicium* renovari potest.

XII. Alterum modum subjungit Canon, cujus sensus clarius exprimitur apud Dionysium Exiguum, quam in versione Hervetiana, quamvis reipsa conveniant: Itaque Dionysii editio ita habet: „ Quod si is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut de latere suo Presbyterum mittat, erit in potestate Episcopi, quid velit, & quid æstimet. Et si decreverit mittendos, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem, à quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit Episcopos *sufficere*, ut negotio terminum imponant, faciet, quod sapientissimo consilio suo judicaverit.

XIII. Sensus proinde Concilii Sardicensis his Canonibus expressus est, ut Episcopi coram Synodo Provinciæ accusari, judicari, & etiam *gradu moveri* queant; ipsaque sententia Synodi firma consistat, nisi Episcopus damnatus judicium renovari petierit; ipseque Episcopus Romanus ab Episcopis Provinciæ interpellatus judicaverit, judicium renovandum juxta modum *Canone* 7. expressum: prout latius deduxi in Tractatu Historico-Canonico in notis ad hos Canones.

XIV. Canonibus Sardicensibus quoad primum judicium super causis Episcoporum delatum Synodo Provinciæ, consonat Synodus Chalcedonensis *Can.* 9. “ Si Clericus autem cum proprio Episcopo negotium aut litem habeat, à Provinciæ Synodo judicetur. Vide etiam Novellam Justiniani 123. *c.* 22. quæ controversias Episcoporum similiter Synodis Provincialibus, vel etiam Metropolitano committit.

XV. Circa idem tempus Gelasius II. Papa diserte agnoscit Episcopos Provinciæ esse Judices, “ ad quorum judicium *omnes causæ Episcoporum*, & reliquorum Sacerdotum ac civitatum causæ referantur, ut ab his omnibus juste consona voce discernantur. “ Epistola ad Joannem Constantinopolitanum.

XVI. Verum circa sæculum VIII. & IX. hæc Synodorum auctoritas in decidendis causis Episcoporum diminui cœpit. Sub id enim tempus nova quædam Collectio Canonum, & Epistolarum Decretalium Pontificum prodiit sub nomine cujusdam Isidori, in qua ipsum jus judicandi, & deponendi Episcopos Synodis Provincialibus adimitur, & Romano Pontifici etiam in prima instantia asseritur.

In textu observatum fuit causas Episcoporum in Synodis Provincialibus fuisse examinatas, & definitas usque ad nonum circiter sæculum, quo prodiit nova quædam Canonum Collectio vulgo *Isidori mercatoris*, cui hic impudentissimus falsarius inseruit non tantum confictas Decretales sub nomine primorum Pontificum Romanorum à Clemente usque ad Siricium (uti in textu notatur) sed & plures Synodorum Canones in alienum sensum detorsit, & in suam collectionem sic detortos transtulit, idque vel præcipue ad amplificandam Sedis Apostolicæ authoritatem, & signanter in examinandis, & definiendis causis Episcoporum.

Hunc in finem *Canonem* 3. Sardicensem ita expressit, ut non obscure significetur Patres Concilii Sardicensis detulisse Romano Pontifici *judicium* de justitia vel injustitia sententiæ in Synodo Provinciali contra Episcopum prolatæ: quasi scilicet Romanus Episcopus causam examinaret, judicaretque, num sententia contra Episcopum prolata justa vel injusta esset. Ita enim legit: *Osius Episcopus dixit; quod si aliquis Episcopus adjudicatus fuerit in aliqua causa, & putet se bonam causam habere, alterum judicium renovetur. Si vobis placet sancti Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur vel ab his qui examinaverunt, vel etiam ab aliis Episcopis, qui in Provincia proxima Romano Episcopo, & si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, & det Judices. Si autem probaverit talem causam, ut ea non refricentur, quæ acta sunt quæ decreverit Romanus Episcopus, confirmata erunt. Si hoc ergo placet omnibus, statuatur. Synodus respondit: Placet* Apud Gratianum 6. *quæst.* 4. *can.* 7.

Verba enim illa: *quæ decreverit Romanus Episcopus, confirmata erunt*, innuunt, Romano Episcopo delatum fuisse judicium de ipsa causa Episcopi cognoscendi, contra verum, & genuinum sensum Canonis & Patrum Sardicensium mentem, qui duntaxat à Romano Episcopo postulandum judicarunt, ut examinaret utrum post latum judicium in Synodo Provinciali contra Episcopum causa esset rursus revidenda, & renovanda; & si Romanus Pontifex censeret non renovandum, tum *prius* judicata firma manerent, uti num. 9. fuit expositum, & probatum hanc esse veram Canonis lectionem, quam exhibent tam Græcæ, quam Latinæ lectiones, atque præ ceteris lectio Gentiani Herveti: ut inde manifestum sit falsarium illum verba Canonis in gratiam Romani Pontificis in alienum sensum detorsisse.

Quemadmodum autem à Romanis Pontificibus, præsertim à tempore Nicolai I. confictæ Decretales, sub nomine primorum Romanorum Pontificum, tanquam vera, & authentica illorum Pontificum Decreta propugnata, & proposita fuere, & ad asserenda jura Sedis Apostolicæ assumpta; ita quoque & Canones Conciliorum, tametsi in alienum sensum in hac collectione inflexi, à Romanis Pontificibus pro tuenda Sedis Apostolicæ authoritate impensi fuere.

Verum sicuti non defuere sub idem tempus, qui Epistolarum illarum authoritatem admittere recusarunt, eo quod in Codice Canonum scilicet Dionysii Exigui (qui tum temporis pro Codice Canonum in Gallia receptus erat) non continerentur; ita & Canones in sensum alienum in hac Collectione Isidori detorti, ab iisdem non admittebantur, sed eos prout in dicto Codice Dionysii expressi legebantur observandos contendebant.

Hujus rei exemplum occurrit in causa Hincmari Episcopi Laudunensis circa annum 865.

Hic enim de pluribus criminibus accusatus, à suo Metropolitano Hincmaro Remensi, ad Synodum Episcoporum evocatus, suæ causæ non satis fidens, priusquam sententia contra ipsum pronunciaretur, ad Romanum Pontificem Adrianum II. appellandum censuit: idque authoritate Canonum Sardicensium. Verba appellationis erant: *Alioquin secundum sacros Canones, & Decreta sancta Sedis Romanæ Pontificum* BEATI PETRI APOSTOLI MEMORIA

MORIA HONORETUR, *& ut mihi nulla ab ullo violentia inferatur propria voce atque libello* SEDEM APOSTOLICAM APPELLO, *& hanc possessionem atque appellationem meam Domino nostro Regi Christianissimo à Primate Provinciæ meæ, cui hanc porrigo, dari deposco.*

Nihil evidentius, quam hic alludi ad Canones Sardicenses his verbis: *Beati Petri Apostoli memoria honoretur*, quæ ab ipso Osio in Concilio Sardicensi impensa fuere; ut hoc colore causam Athanasii, aliorumque Episcoporum orthodoxorum Orientalium ad Romanum Pontificem trahere posset.

Appellationem ab Hincmaro Laudunensi interjectam libenter suscepit Adrianus II. cumque, ut eam coram se prosequeretur, Romam evocavit.

Verum Episcopi Gallicani, ac præ ceteris Hincmarus Remensis Archiepiscopus, cui ut Metropolitano suberat Laudunensis, eam appellationem tanquam frustratoriam, & sacris Canonibus adversam rejicientes, contra prædictum Hincmarum Laudunensem processerunt; atque tandem in Synodo Duziacensi anno 871. sententiam depositionis protulerunt.

Porro ex Actis Synodi habetur Episcopos Gallicanos authoritatem Canonum Sardicensium eo tempore admisisse quidem, sed prout hi Canones in Codice Canonum vulgo Dionysii Exigui legebantur, uti & in ipsa Synodo selecti ab Aldargario Diacono fuere: quin & in sententia nominatim declararunt se velle reservata „ per omnia juris privilegia Domini, & Patris nostri „ Adriani Apostolicæ ac primæ Sedis Papæ, sicut sa„ cri Sardicenses Canones decreverunt. Nimirum ut „ post sententiam contra Episcopum in Synodo Provinciali per Episcopos prolatam, integrum esset juxta Canones Sardicenses, rursus in Provincia judicium renovari, si Episcopo Romano visum esset judicium esse renovandum, prout Hincmarus Remensis ad ipsum Pontificem rescripsit, & ipsa Synodus Duziacensis in sua Synodica ad eundem clarissimis terminis expressit.

Rogat enim in primis, ut sententiam contra Laudunensem Episcopum à Synodo prolatam, sua velit authoritate roborare, ac deinde subjungit: „ Et si forte quod „ non putamus visum vobis necessario fuerit, ut secun„ dum Sardicenses Canones renovetis judicium, & de„ tis Judices scribendo Episcopis, qui in finitimis, & „ vicinis Provinciis sunt, ut & ipsi diligenter omnia re„ quirant, & juxta fidem veritatis definiant: vel si de„ creveritis mittere à latere vestro habentes authorita„ tem vestram, qui cum Episcopis judicent, *eo in gra„ du adhuc non restituto*, sicut sacri Sardicenses Canones „ præcipiunt, non abnuimus tom. 8. Concil. Gen. col. 1656.

Non abnuerant igitur Episcopi Gallicani, ut post latam sententiam, conformiter ad Canones Sardicenses, judicium in Provincia rursus renovaretur, si ita Romano Pontifici visum fuisset, sed illud Patribus etiam Sardicensibus adversum arbitrantur, quod ad Sedem Apostolicam causæ Episcoporum per appellationem etiam ad *effectum suspensivum* trahi possent, ipsamque causam extra Provinciam dijudicari.

Unde in eadem Synodica super articulo de non evocanda causa extra Provinciam aut infirmanda sententia Synodi ante renovatum judicium, ipsos Canones Sardicenses inviolatos servari rogant. „ Veruntamen (in„ quiunt) quanta possumus devotionis humilitate depo„ scimus, ut etiam in hac causa canonicam definitio„ nem servetis: videlicet, si, quod non credimus, ea „ quæ regulariter definivimus, prout sacras regulas in„ telleximus, vobis præsentialiter non placuerit, vestra „ sententia roborare, non aliter communioni sacerdo„ tali, à qua separatus est, restituatur, *antequam secun„ dum regulas. & leges in Provincia*, in qua causæ „ gestæ, & judicatæ sunt requirantur. Quia usque „ ad nostra tempora, nulla Patrum definitione hoc „ Ecclesiis Gallicanis, & Belgicis est derogatum.

Ex his aliisque ad n. 22. notatis, intelligitur non sine fundamento à quibusdam observatum esse inter præcipua fundamenta, quibus Romani Pontifices causas Episcoporum ad se traxerunt, fuisse Canones Sardicenses, quos jampridem Patribus Africanis pro Canonibus Nicænis in causa Apiarii Presbyteri Zozimus Papa ejusque successores Bonifacius, & Cœlestinus per suos Legatos submiserunt, quemadmodum in scholiis ad Canones Africanos observavimus ac deinde eosdem in alienum sensum ex versione Isidori detortos eundem in finem impenderunt.

XVII. Refertur enim sub nomine Julii I. Epistola Decretalis ad Orientales Episcopos in causis Athanasii, & excessibus contra Romanam Ecclesiam, in qua *cap.* 2. hæc leguntur: Porro dudum à Sanctis Apostolis successoribusque eorum, in præfatis antiquis decretum fuerat statutis, quæ hactenus Sancta, & Universalis Apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani Pontificis Concilia celebrari, nec Episcopum damnari, quoniam Sanctam Romanam Ecclesiam Primatem omnium Ecclesiarum esse voluerunt.

Et rursus *cap.* 4. „ Si quis ab hodierna die, & deinceps Episcopum præter hujus Sanctæ Sedis sententiam damnare, aut propria pellere Sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carere perpetim honore, eosque qui absque hujus Sedis sunt ejecti sententia, vel damnati, hujus Sanctæ Sedis auctoritate scitote pristinam recipere communionem, & in propriis restitui Sedibus.

XVIII. In Epistola quoque Eleutherii Papæ huic similiter Collectioni inserta dicitur: „ De accusationibus ergo Clericorum, super quibus consulti sumus, quia omnes eorum accusationes difficile est ad Sedem Apostolicam deferre, finitiva Episcoporum tantum judicia huc deferantur, ut hujus Sanctæ Sedis auctoritate finiantur, sicut ab Apostolis eorumque successoribus multorum consensu Episcoporum jam definitum est.

XIX. Quanto applausu hæc Collectio; ac præsertim Epistolæ illæ Decretales sub gloriosis nominibus primorum Pontificum, & Martyrum exhibitæ, fuerint receptæ, non tantum à Romanis Pontificibus, sed & plerisque Episcopis, qui ambiebant se judicio, & correctioni Metropolitanorum, & Synodorum Provincialium substrahere, & Sedi Apostolicæ in causis criminalibus immediate subjici, late exposui in Tractatu Historico-Canonico in Canones *part.* 4. *cap.* 1. §. 3.

XX. Stabilita autem harum Decretalium auctoritate, una invaluit opinio, Episcopum sine auctoritate Sedis Apostolicæ damnari non posse; quod tanquam ab Apostolis ad posteros derivatum, & quasi divinitus pro privilegio Sedi Apostolicæ, cui Petrus præsedit, concessum esse dicebatur.

XXI. Unde cum anno 835. ad Gregorium VI. appellasset Aldricus Cenomanensis Episcopus ante sententiam Episcoporum, præcipit quidem Gregorius, ut causa ejus audiatur à Primate Diœceseos; sed judicium peragi prohibet, quod sibi reservat, vel Legatis suis in Provinciam mittendis. Extat integra Epistola tomo 7. Concil. col. 1571. fragmentum huc spectans apud Gratianum *Caus.* 2. *q.* 6. *Can.* 11.

Eadem fuit subsequentium Pontificum sententia, quam & suis Epistolis sæpius expresserunt, &, ut observaretur, præceperunt.

Ostensum fuit tum in textu, tum in annotatione ad n. 16. hujus capitis, Romanos Pontifices post publicatam collectionem vulgo Isidori ad vindicandum Sedi Apostolicæ causas Episcoporum, non tantum impendisse confictas Decretales in hanc collectionem per falsarium illum conjectas, sed & Canones nutantes Sardicenses, per hunc falsarium in alienum sensum detortos, & in suam collectionem conjectos.

Et quidem Canones Sardicenses per Gregorium IV, (in textu per errorem legitur VI.) ad quem Aldricus Cenomanensis appellaverat fuisse impensos ex verbis epistolæ, & fragmenti apud Gratianum relati (de quibus in textu) evidens est; quin ex iis adstruxisse jus Episcoporum appellandi à Synodo Provinciali ad Sedem Apostolicam, etiam ante sententiam per Synodum Provincialem prolatam, & quidem eo effectu, ut per hanc ad Sedem Apostolicam appellationem authoritas Synodi Provincialis pronunciandi contra Episcopum pendente appellatione suspenderetur, & sententia Romani Pontificis, ejusve Legati expectanda esset. Verba Epistolæ sunt: „ Mandamus, ut si aliquis, quod non optamus, suorum æmulorum Aldricum canonicæ Ecclesiæ Episcopum accusare damnabiliter attentaverit, *ut honoretur Beati Petri Apostolorum Principis memoria*, Ecclesiæque Romanæ cui præsedit privilegium, & nostri nominis authoritas, liceat illi post auditionem Primatum Diœceseos, si necesse

„ fuerit nos appellare, & nostra authoritate, aut ante „ nos aut ante Legatos *nostros ex latere missos juxta* „ *Patrum Decreta* suas exercere atque finiri actiones. Hic alludi ad Canones Sardicenses, eosque in alienum sensum detorqueri evidens est. Patres Sardicenses enim nonnisi ex quadam humanitate, & reverentia erga Sedem Petri, necnon ob necessitatem temporis ad honorandam Petri memoriam statuerunt, ut postquam Episcopi in sua Provincia essent damnati, posset scribi ad Romanum Pontificem, ut hic non de causa principali sententiam ferret, sed duntaxat examinaret utrum causa hujus Episcopi in Provincia rursus esset examinanda, sive *judicium renovandum*; interim *firma* manente priori sententia, donec Romanus Pontifex judicasset judicium renovandum, & in hoc novo judicio prior sententia esset retractata, uti n. 9. fuit expositum, & latius in Scholiis ad hos Canones, & in nota ad n. 16. ostensum fuit; Pontifices hunc perversum Canonum Sardicensium sensum authoritate Collectionis Isidorianæ una cum falsis Decretalibus in ea contentis ad stabiliendam authoritatem Sedis Apostolicæ assumpsisse.

XXII. Observat Petrus De Marca *lib. 7. De Concordia Sacerdotii & Imp. cap. 25.* Arnulphum Remensem Archiepiscopum in Synodo Remensi sub sæculo IX. depositum, auctoritate Romani Pontificis fuisse restitutum, eo solo titulo, quòd in Synodo sine Sedis Apostolicæ auctoritate depositus fuisset: monetque ab eo tempore opinionem illam invaluisse, ac tandem praxim ei conformem uno quasi consensu fuisse receptam, & stabilitam.

Ex Actis Concilii Remensis, in quo causa depositionis Arnulphi Archiepiscopi Remensis agitata fuit, habemus inter Patres quoque agitatum fuisse, utrum penes Concilium esset authoritas deponendi Episcopum, non interveniente sententia Romani Pontificis. Ad hæc ex iisdem Actis habetur, pro asserenda Romani Pontificis authoritate adductas fuisse falsas Decretales, quas Isidorus Mercator orbi obtruserat, & annitentibus Romanis Pontificibus, notanter Nicolao I. in authoritatem erant receptæ.

Hoc autem & ex iisdem Actis constat non defuisse etiam tunc temporis Episcopos, qui authoritatem Synodorum Episcopalium in deponendis Episcopis conformiter ad Nicænos Canones salvam esse sustinerent, neque Decreta Pontificum hisce Canonibus posse derogare. Pro hoc jure Synodorum sustinendo acriter, & vehementer peroravit in eadem Synodo Arnulphus Aurelianensis Episcopus, qui honorandam quidem memoriam sancti Petri & Decreta Romanorum Pontificum veneranda ac reverenter suscipienda præmonuit: „ Sed (ait) salva authoritate Nicæni Concilii, quod eadem Romana Ecclesia semper venerata est, statuta etiam sacrorum Canonum diversis locis, diversis temporibus sub eodem Spiritu Dei conditorum in æternum valere præcipimus, ab omnibus servanda censemus. Deinde monet, quod magnopere providendum sit, si Romani Pontificis nova Constitutio, promulgatis legibus Canonum præjudicare potest, nihil profuturas leges conditas, cum ad unius arbitrium omnia dirigantur.

Ex discursu Arnulphi Episcopi Aurelianensis habetur, quod eo tempore, id est sub finem sæculi X. falsæ Decretales etiam ab Episcopis Gallicanis, ut *veneranda Romanorum Pontificum Decreta* admitterentur: id unum contendentibus Episcopis Gallicanis, hæc Decreta Romanorum Pontificum non potuisse convellere Canones *Nicænos*, qui authoritatem deponendi Episcopos Synodis Provincialibus detulerant.

Verum semel receptis his Decretalibus, tanquam genuinis literis seu Decretalibus Romanorum Pontificum, quorum nomina præferebant, haud difficile fuit Romanis Pontificibus sustinere, quod quæ in hisce Decretalibus Sedi Apostolicæ reservata asseruntur, ex Apostolica traditione descendant, atque ita quasi à Christo fuissent reservata Sedi Apostolicæ.

Et scitur, quod post receptas has Decretales persuasum fuerit permulta ex traditione Apostolica, Sedi Apostolicæ esse reservata, quæ demum sæculo IX. authoritate harum Decretalium reservari cœperunt, inter quæ etiam depositio Episcoporum, quæ ut minus per IX. sæcula authoritate Synodi Provincialis absque interventione Sedis Apostolicæ facta scitur: uti notatum in hoc Supplemento ad *part. 1. tit. 15. cap. 5.*

XXIII. Quare in *Dictatu*, qui vulgo Gregorii VII. dicitur, & sub ejus nomine extat tomo 10. Concil. *col.* 110. pro vice regulæ ponitur *art.* 3. „ Quod ille solus (Papa) possit deponere Episcopos, vel reconciliare. “

XXIV. Adhæc cum variæ prodirent sæculo XI. & XII. Canonum Collectiones, in omnibus passim prædictæ Decretales Pontificum ab Isidoro primum proditæ inserebantur; qua insertione non exigua iis conciliabatur auctoritas; præsertim tamen eis auctoritatem addidit Gratianus, eas suo Decreto inserendo.

Cum enim Decretum illud omnium, non tantum Canonistarum, sed & Theologorum manibus tereretur, eoque tanquam Corpore Canonico uterentur; imo & Doctorum Glossis illustraretur, sententiæ ibidem expressæ pro indubitato suscipiebantur, & in foro admittebantur.

XXV. Refert Gratianus fragmentum supracitatæ Epistolæ Julii I. *Caus. 3. quæst. 6. Can. 9.* cum hac Epigraphe: „ *Præter sententiam Romani Pontificis, nec Concilia celebrari, nec Episcopum damnari oportet.* “ Et *Can. 7.* fragmentum Epistolæ Eleutherii cum hoc summario: „ *Comprovinciales, & Metropolitani Episcoporum causam audire, sed definire non possunt.* “

XXVI. Cum vero Gratianus in suum Decretum retulisset quoque Canones Nicænos, Antiochenos, Sardicenses, & similes, qui causas Episcoporum ad judicium Synodorum referunt, necesse fuit, aliquam reperiri rationem hos Canones conciliandi; unde tandem adhibita fuit distinctio inter causas majores & minores. Majores dixerunt, quæ dispositionem ab Episcopatu mererentur. Minores vero, quæ correctionem, sed minorem requirerent.

Illas Sedi Apostolicæ reservatas esse dicebant, juxta Decreta in Decretalibus Pontificum relata; has vero conformiter ad sacros Canones, in Synodis Provincialibus & à Metropolitanis esse terminandas.

XXVII. Hanc distinctionem non obscure amplexus videtur Innocentius III. dum solam Episcoporum depositionem Sedi Apostolicæ reservatam asserit in *Cap. 2. De Translat. Episcop.* imo alia tria, nimirum *translationem*, *depositionem*, & *cessionem* Episcoporum, non tam institutione Canonica, quàm institutione Divina, soli esse Romano Pontifici reservata.

XXVIII. Hanc distinctionem jampridem receptam fuisse in Gallia testis est antiquus Sanctionis Pragmaticæ Glossographus Cosmas Guimierius, dicens: „ Episcoporum depositio est Papæ reservata. Si vero non agatur contra Episcopos ad depositionem, sed ad aliam pœnam arbitrariam vel determinatam, citra tamen depositionem, tunc Concilium Provinciale erit Judex. “

XXIX. Eandem tamen confirmavit Synodus Tridentina *Sess. 24. cap. 5. De Reformat.* ubi ait: „ Causæ criminales graviores contra Episcopos, etiam hæresis, quod absit, quæ depositione aut privatione dignæ sunt, ab ipso tantum summo Romano Pontifice cognoscantur, & terminentur. Quod si ejusmodi sit causa, quæ necessario extra Romanam Curiam sit committenda, nemini prorsus ea committatur, nisi Metropolitanis, aut Episcopis, à Beatissimo Papa eligendis. Hæc vero commissio, & specialis sit, & manu ipsius Sanctiss. Pontif. signata, nec unquam plus his tribuit, quam ut solam facti instructionem sumant, processumque conficiant: quem statim ad Romanum Pontificem transmittant, reservata eidem Sanctiss. sententia definitiva. “

XXX. Post hæc de minoribus Episcoporum causis subjungit: „ Minores vero criminales causæ Episcoporum in Concilio tantum provinciali cognoscantur, & terminentur, vel à deputandis per Concilium provinciale. “

XXXI. Refert Cardinalis Pallavicinus *lib. 23. Hist. Concilii Tridentini cap. 7. n. 11.* quod cum ageretur de Decretis reformationis *Sessione* 24. promulgandis, Cardinalis Lotharingus „ in quinto capite, ubi lex habetur de committendis Episcoporum causis, opinabatur, aut caput illud omnino delendum, aut restringendum, adjecta particula, *salvis Provinciarum privilegiis:* aliter necesse fore, ut Galli repugnarent cum Decretum illud opponeretur privilegiis Ecclesiæ Gallicanæ. “

XXXII. De-

XXXII. Deinde narrat Pallavicinus ibidem *cap.* 8. *n.* 5. quod in hoc quinto capite „ sublatæ fuerint in gratiam Lotharingi amplissimæ derogationes cuicunque privilegio jam appositæ, idque ne apertum detrimentum prærogativis Ecclesiæ Gallicanæ in eo contineretur, quandoquidem ille non impetraverat, sicut petierat in antegresso examine, ut Provinciarum privilegia diserte illæsa servarentur; in quo necesse habuit, ut ardenter se gereret, quoniam super hoc articulo Venetiis conquesti fuerant de Synodo Gallici Oratores.

XXXIII. Quod hic dicit Pallavicinus de Gallicis Oratoribus, etiam probant observationes atque animadversiones Oratorum Regis Christianissimi articulos reformationis *Sess.* 24. publicandos; in his observationibus notatur: „ Caput, quod incipit, *Causæ criminales*, non placet. Adversatur enim antiquissimo juri Regis, & Ecclesiæ Gallicanæ privilegiis, quibus cavetur, ne quis etiam volens, extra Regnum à quoquam ex quacunque causa in jus vocari, nedum condemnari possit.

XXXIV. Extant hæ observationes in libello, cui titulus, *Memories pour le Concile de Trente*, edit. 1654. *pag.* 573. ubi & *pag.* 575. referuntur notæ Domini de Pibrac Oratoris Regia Galliæ in Concilio Tridentino, ad aliquot Capita hujus *Sessionis* 24. ubi nominatim ad hoc Caput quintum notatur: „ Hoc totum Decretum gratissimum omnibus Patribus fuit, nulloque dissentiente approbatum, quanquam ex eo nihil magis sequi videatur quam securitas, & gravissimorum criminum Impunitas, quæ ipsa per se maxima est illecebra peccandi. Quis enim ex longinquis regionibus ad testimonium dicendum Romam proficisci volet? Violatur quoque hic apertissime jus nostrum, quo hactenus semper usi fumus: neminem enim Gallum, nisi in Gallia, judicari leges patiuntur. Illud autem nulla ratione fieri potest, quod causæ civiles Episcoporum, ubi scilicet de eorum bonis agitur, ad forum Romanum hoc Decreto transferuntur.

XXXV. Observationibus Gallicanis circa hoc Decretum Concilii Tridentini non absimiles sunt notæ Magistratuum Belgicorum, quas prævie ante publicationem Concilii Tridentini in his partibus addiderunt.

In primis enim ad *caput* 8. *Sess.* 13, ubi dicitur: *Causæ Episcoporum, cum pro criminis gravitate comparere debeant, coram Pontifice Maximo referantur, ac per ipsum terminentur:* „ Speciatim Brabantini observarunt, hac ratione subditos extra Patriam fore trahendos, quod directo adversatur indulto Summorum Pontificum, Leonis & Clementis, Constitutionibus suæ Majestatis, & Illustrissimorum ejus Prædecessorum, qui non sine gravi ac prægnanti causa id concesserunt.

Deinde ad *cap.* 5. *Sess.* 24. „ monuerunt Brabantini, Flandri, aliique, posse Regem inhærere veteri juri & auctoritati suæ, ad conservandam securitatem & tranquillitatem Republicæ & subditorum.

XXXVI. Plurima, & antiquissima sunt Principum Belgii edicta, quæ vetant, Belgas extra suas Provincias in jus vocari; eaque etiam juramento Principes in sua inauguratione inviolabiliter observare promittunt. Idque non tantum in causis civilibus, sed & Ecclesiasticis: atque hinc notorius & quotidianus usus delegandi Judices appellationum in *Partibus*, si quando à sententia Judicis Ecclesiastici ad Pontificem appellatum est; uti infra, ubi de *Judicibus delegatis* agetur, latius ostendetur.

XXXVII. Non dubium, quin magna secum trahat incommoda, extra Provinciam & in remotis locis causam prosequi debere; idque sive personas litigantes spectes, quæ sine magnis sumptibus, variisque domesticis & familiaribus incommodis in locis remotioribus ad prosequendas causas morari nequeunt; sive etiam ipsam causarum instructionem attendas; nam ut jampridem recte scripsit S. Ivo Carnotensis *Epist.* 68. „ Si intra Provinciam, secundum quod instituta Majorum continent, fieret prima discussio, sicut necesse foret, non deessent accusatores, non deessent testes, qui pro hujusmodi negotiis non audent ad remota loca prodire.

XXXVIII. Quamvis nonnulla crimina inferiores Clericos, quin & Presbyteros Judicibus Regiis subjecerint; praxisque invaluerit, ut de illis à Judicibus Laicis judicentur & condemnentur, hactenus non scimus ad Episcopos Laicam jurisdictionem ratione criminis quantumvis atrocis esse extensam; refertur que in Actis Cleri Gallicani declaratum esse 26. Aprilis 1657. per Regem Galliæ, quod si Episcopi accusarentur de crimine *læsæ Majestatis*, ipsorum processus instruerentur per Judices Ecclesiasticos, conformiter ad Sanctiones Canonicas, & formam in hoc Regno servari consuetam. Qua de re extat articulus in Summario Actorum Cleri Gallicani edit. 1686. *tomo* 1. *parte* 1. *tit.* 1. *cap.* 2. *art.* 37. *Les immunitez & exemptions acquises aux Cardinaux, Archevesques & Evêques doivent estre inviolablement gardées & observées dans ce Royaume. Ce qui fut ordonné par Sa Majesté par Arrest de son Conseil d'Etat du 26. Avril 1657. & la Commission du 21. Septembre 1654. qui avoit esté envoyée au Parlement de Paris, pour faire le Procez à Monseigneur le Cardinal de Rets, fut declarée nulle; & qu'au cas qu'ils soient accusez de crime de leze Majesté, leur procez sera instruit & jugé pour leurs personnes, par les Juges Ecclesiastiques, conformément aux saints Decrets & Constitutiones Canoniques, & suivant les formes observées dans le Royaume aux causes de Evêques.* Id est: Immunitates & exemptiones Cardinalibus, Archiepiscopis, & Episcopis partæ inviolabiliter conservandæ sunt in hocce Regno. Idque à sua Majestate statutum est per Edictum Consilii Status datum 26. April. 1657. & Mandatum die 21. Septemb. 1654. quod supremæ Curiæ Parisiensi missum fuerat, ut Dominus Cardinalis Retensis in jus vocaretur nullius valoris declaratum est; atque in casum, quo de crimine læsæ Majestatis rei agerentur, ipsorum causa instrueretur & judicaretur pro ipsorum persona per Ecclesiasticos Judices, conformiter ad Ecclesiastica Decreta & Canonicas Sanctiones, & juxta morem in hoc Regno observatum in causa Episcoporum.

Sa Majesté donna une Declaration du meme jour 26. Avril 1657. qui confirme le dit Arrest. Id est: Sua Majestas eodem die 26. Aprilis 1657. Declarationem fecit, qua dictum Edictum confirmat.

XXXIX. Ex his satis intelligitur, quomodo Ecclesia fuerit solicita, ne temere Episcopi accusarentur aut damnarentur, neque inferioribus subderentur, dum non nisi causas criminales ipsorum coram multorum Episcoporum cœtu examinari & discuti voluit. Verum & ex his etiam intelligere possunt, Episcopi quod juxta mentem Ecclesiæ debeant se in omnibus irreprehensibiles exhibere, ne quis contra ipsos justam querelam habeat: neque hanc ab inferioribus Judicibus immunitatem in licentiam dominandi, aut liberius peccandi assumere. Sane dum hodie vix sæculo uno Synodus Provincialis habetur, patet, quomodo ab omni pene Judice Episcopi in hujusmodi causis sint exempti.

TITULUS QUARTUS.

De Delictis Ecclesiasticis.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo olim Episcopi de omnibus criminibus cognoverint, & quomodo hæc Episcoporum auctoritas imminuta?

1. *Per multa secula latissime se extendit Ecclesiæ auctoritas in crimina etiam laicorum.*
2. *Argumentum istius disciplinæ suppeditant Constitutiones vulgo Apostolicæ.*
3. *Episcopi in omnia crimina, etiam occulta, inquirebant, & quasi processum instituebant.*
4. *Hæc inquisitio, & processus tendebant ad reconciliationem peccatoris.*
5. *Forum externum non erat separatum à foro interno, seu Sacramentali.*
6. *Non erat alius pro foro externo, alius pro foro interno constitutus.*
7. *Hæc disciplina videtur durasse per undecim secula.*
8. *Multa judicialia etiam interveniebant, quæ tamen indirecte spectabant ad Sacramentum Pœnitentiæ.*
9. *Circa seculum VII. quædam crimina specialiter spectabant ad Episcopos; sed quidquid Episcopi agebant, spectabat ad Sacramentum Pœnitentiæ.*
10. *Ostenditur quomodo omnia crimina merito fuerint Jurisdictionis Ecclesiasticæ.*
11. *Nulla tunc erat criminum distinctio in Ecclesiastica, & Civilia, prout illa hodie accipiuntur.*
12. *Episcopus non vetabatur inquirere in crimina Civilia etiam laicorum.*
13. *Episcopo non obstabat judicium laici.*
14. *Crimen civiliter punitum poterat postmodum etiam per Episcopum puniri.*
15. *Ratio istius disciplinæ.*
16. *Reprobantur qui contrarium asserere volebant.*
17. *Qui Episcopis obedire renuebant, compellebantur per Magistratus Civiles.*
18. *Jurisdictio Episcoporum integra mansit, quandiu forum externum fuit conjunctum cum interno.*
19. *Circa seculum XII. utrunque forum separari cœpit.*
20. *Quæ fori judicialis sunt, Episcopi sibi vel Vicariis suis reservarunt, & quæ fori interni, inferioribus Presbyteris commiserunt.*
21. *Hac fori separatione stabilita, Officiales Episcoporum de omni peccato cognoscere prætendebant.*
22. *Conforme responsum Innocentii III.*
23. *Posito hoc principio, omnino pene causas sibi attrahebant Judices Ecclesiastici.*
24. *Fundamentum Officialium erat, quod ad Ecclesiasticos pertineret remissio peccatorum.*
25. *Hæc ratio non concludebat pro foro contentioso.*
26. *Ob separationem fori Pœnitentialis à foro contentioso cœperunt Judices regii aliqua crimina sibi reservare.*
27. *Crimina quæ nihil continent spirituale præter illud, quod concernit forum Sacramentale, non spectant ad cognitionem Officialium.*
28. *Ad illud forum spectantia remittantur ad hujus fori Ministros.*
29. *Si crimen habeat aliquid spirituale præter illud, quod concernit forum Sacramentale, illud manet cognitionis Ecclesiasticæ.*
30. *Hinc invaluit distinctio criminum in Ecclesiastica, Civilia, & mixta.*

I. PRimitus latissime Ecclesiæ auctoritatem in puniendis quibuscunque etiam laicorum delictis, atque in ea inquirendis patuisse, multis ostendit Morinus De Administratione Sacramenti Pœnitentiæ *lib.* 1. *cap.* 9. & 10.

Imo asserere non dubitat, quod totis undecim, & amplius sæculis eam in omnia crimina auctoritatem Ecclesia constantissime exercuerit. „ Quanquam enim (ait) toto illo tempore nonnullas magni momenti varietates urgentibus de causis Episcopi in Ecclesiæ disciplinam quæ pœnitentiam spectat, intulerint; constantissime tamen jurisdictionem suam in omnia crimina etiam levissima, occulta & publica, Sacramentali, ut nunc loquimur, ratione exercuerunt.

II. Argumentum istius disciplinæ suppeditat totus liber secundus Constitutionum vulgo Apostolicarum, quæ licèt Apostolis falso tribuantur, tamen antiquæ sunt, nec sæculo IV. recentiores videntur. In hoc porro libro „ nihil pene aliud tractatur quam modus, ratioque, juxta quam Episcopus in judicandis ac puniendis peccatis, recipiendis ad pœnitentiam peccatoribus sese gerere debeat; nec ulla unquam in eo distinctio peccatorum, cujus membrum foro Ecclesiastico, & pœnitentiæ non subjiciatur: " ait Morinus cit. *cap.* 10. *num.* 2.

III. Ostendit ibidem multis ex antiquitate petitis testimoniis, Episcopos tum temporis in omnia crimina etiam occulta inquisivisse, ac quasi processus instituisse: ut conformiter ad crimina detecta pœnitentiæ imponerent.

IV. Hoc tamen apprime notandum, quod dicat Morinus, Episcopos jurisdictionem suam tunc in *omnia* crimina exercuisse, *Sacramentali*, ut nunc loquimur, *ratione*.

Licèt enim in peccata inquirerent, testes audirent, censuris aliisque Canonicis pœnis contra peccatores procederent, tamen hæc omnia unice ad ipsius peccatoris reconciliationem tendebant; imo omnia quæ Episcopi circa crimina exercebant, cum pœnitentiæ Sacramento connectebantur; atque ad ipsum forum internum Pœnitentiæ sive antecedenter sive consequenter reducebantur.

V. Neque enim toto illo sæculorum undecim curriculo forum externum ab interno seu Sacramentali disjungebatur; sed hoc illi arcto vinculo connectebatur; sive potius quidquid in foro externo agebatur ad forum internum Sacramenti Pœnitentiæ referebatur; uti fuse ibidem ostendit Morinus.

VI. „ Nec erat alius, qui excommunicationem, alius qui peccata solveret, ad quem soluta excommunicatione peccator esset remittendus: nec erat aliud tribunal in quo excommunicandus, vel excommunicatus judicabatur, aliud in quo pœnitens excommunicatione soluta; sed unus & idem homo, Episcopus scilicet vel Presbyter unius ejusdemque tribunalis præses id præstabat.

VII. Hæc Morinus *cap.* 10. *n.* 3. qui addit *n.* 11. nihil hactenus à se inventum quod probet; ante sæculum XII. forum externum ab interno fuisse separatum; aut Judicem peculiarem excommunicationis solvendæ, alium culpæ eluendæ destinatum fuisse.

VIII. „ Non eo tamen inficias (subdit Morinus) in ea Pœnitentiali criminum, præsertim publicorum, vindicta multa judicialia tantum, & cæremonialia adhibita fuisse, quæ indirecte, & per accidens non ex sui natura ad Sacramentum Pœnitentiæ referebantur. Imo videtur necessarium, cum Pœnitentiæ publicæ non instituerentur solum ut Deo satisfieret, sed etiam ut Ecclesia eorum Pœnitentiis ædificaretur; verum antiqui ad unum, & idem tribunal utraque revocabant.

IX. Illud quoque haud diffitetur circa sæculum VII. duplex quoddam forum invaluisse. Sub id enim tempus invaluit disciplina, ut de Peccatis publicis *publica*, de occultis pœnitentia *occulta* ageretur. „ Publicorum itidem peccatorum Confessio, Pœnitentia, Absolutio, ad Episcopos, eorumque speciales Delegatos pertinet: Occultorum Confessio, Pœnitentia, Absolutio, ad quoslibet Presbyteros. Duplex forum manifestissimum, causarumque materia longe diversa. Utrunque hoc forum

„ rum à tempore notato multis sæculis in Ecclesia fulgentissimum fuit.

Verum quidquid Episcopi, quidquid Presbyteri circa peccatores agebant, totum ad Sacramenti Pœnitentiæ administrationem, sive peccatorum curationem directe vel indirecte pertinebat.

X. Cum igitur omnis Ecclesiastica auctoritas tum unice ad eluendas criminum maculas, tum etiam ad avertenda à reliquo populo scandala collimaret; neque forum externum & contentiosum, à foro interno disjungeretur; ipsique Episcopi Sacramentali dumtaxat ratione in crimina inquirerent, eaque punirent; non mirum, quod sicuti hodie nulla omnino crimina à foro *interno* sive Sacramentali subtrahuntur; ita toto illo tempore, quo utrumque forum mansit conjunctum, etiam crimina omnia auctoritati Ecclesiasticæ manserint subjecta, ut Ecclesiæ ministri salutares pœnitentias etiam solemni quodam & judiciali modo decernerent, prout saluti peccatorum, & fidelium ædificationi convenire judicarent.

XI. Nulla igitur tum nota erat criminum distinctio in Ecclesiastica & civilia, eo nimirum sensu, ut aliqua essent Judici civili reservata privative ad Judicem Ecclesiasticum, sive Episcopum.

XII. Neque enim vetabatur Episcopis in crimina Laicorum quantumvis *civilia*, puta furtum, homicidium, &c. inquirere; atque de his vel per propriam Confessionem, vel aliunde convictis, publicas vel occultas pœnitentias pro ratione criminum imponere, non quidem ad meram delictorum illorum vindictam; sed ad delinquentium emendationem, & publici scandali reparationem.

XIII. Ulterius, quia eo tempore forum externum jungebatur interno; & quæ Episcopi agebant circa criminum inquisitiones, & alia quæ ad forum externum pertinere videbantur, *Sacramentali ratione* exercebantur, sive proxime, sive remote, directe aut indirecte ad forum internum reducebantur: ideo judicium Magistratus civilis, vel sententia aut pœna decreta contra delinquentes non magis impediebat ipsam jurisdictionem seu auctoritatem Ecclesiasticam in puniendis eisdem criminibus per pœnitentias publicas solemniter & judiciali quodam modo imponendas, quam hodie sententia Judicis Laici impediret Confessarium in iis quæ forum *internum* spectant.

XIV. Quapropter „ qui propter crimen lege civili punitus fuerat, quia civili examine & convictione crimen publicatum erat, pœnitentiæ publicæ post toleratam pœnam civilem, sive pecuniariam, sive corporalem subjiciebatur: Nonnunquam etiam post actam pœnitentiam publicam pœna civili puniebatur.

XV. Ita Morinus De Administratione Sacram. Pœnit. *lib. 7. cap. 6.* rationem hanc subjiciens: „ Pœnitentiam enim ut medicinam potissimum considerabant, peccatorem ut ægrotum: Ideo punitum quidem propter crimen pœna civili censebant, non autem sanatum. Christiana tantum pœnitentia eum vere sanare, vulnera per peccatum inflicta obducere credebatur. Quapropter crimen actione civili detectum & condemnatum, medicina pœnitentiali publice diligenter curabant.

XVI. Plurima in probationem illius praxeos ibidem adducit testimonia, atque inter alia notat, quod sub initium sæculi X. nonnulli asserere præsumerent, post sumptum Lege civili de reis supplicium, nullam superesse Episcopis infligendarum pœnitentiarum auctoritatem, reique id impudenter contendebant jactantes, *nihil pertinere ad Episcopum quæ à publico examinata dignoscuntur & discussa*, uti legitur in Concilio Romano anni 904. *can.* 12. respondetque Concilium: „ Quod omnino irregulariter inolevisse manifestum est. Habeant igitur Episcopi singularum urbium in sua diœcesi liberam potestatem adulteria, & scelera inquirere, ulcisci, & judicare secundum quod Canones censuerunt, absque impedimento alicujus. Et cum opus fuerit, ad comprimendos rebelles, & contemptores, publicum Placitum conveniant, non ad præjudicandum, sed potius ad ea, quæ Deo placita sunt, & saluti animarum conveniunt, prosequendum.

XVII. Quod hic dicit Concilium, aliquando ad comprimendos rebelles & contemptores, publicum Placitum per Episcopos convocandum, disciplinæ illorum temporum congruit. Id enim consuetum erat, ut si Episcoporum judicio in suscipiendis pœnitentiis Canonicis parere recusarent criminum auctores, à Magistratibus Civilibus cogerentur.

Ut Episcopi incestuosos penitus investigare studeant, omnino decernimus: „ Qui si pœnitere noluerint, ab Ecclesia expellantur, " ait Concilium Moguntinum anno 816. *can.* 28. additque: „ Quod si Sacerdotum monitionibus noluerint aurem accommodare volentes in pristinis perdurare criminibus, oportet eos per sæcularis potentiæ disciplinam à tam prava consuetudine coerceri. "

Plurima in eam rem adducit Morinus *lib. 7. c. 9.* eaque probant, eo tempore Episcopos Jurisdictionem, & auctoritatem in utroque foro in omnia crimina etiam laicorum exercuisse.

XVIII. Porro hæc Episcoporum Jurisdictio integra mansisse videtur usque ad sæculum XI. aut XII. quousque scilicet ipsum forum externum seu contentiosum à foro interno & Sacramentali non fuit omnino disjunctum.

XIX. Circa sæculum XII. cum „ Scholasticæ Theologiæ fundamenta jacerentur, brevique Scholas omnes occupasset (ait Morinus *lib.* 1. *cap. 9. num. 6.*) forum pœnitentiale in praxi separatim cœptum est à judiciali, & in varias personas transferri, ne Episcopi eorumque Vicarii negotiorum tam Ecclesiasticorum quàm laicorum mole opprimerentur. "

XX. Deinde pergit Morinus: „ Et licèt hoc posterius auctoritate, virtute, Spiritusque S. communicatione priori plurimum cedat, primario tamen alicui Presbytero ceteris dominaturo delegatum est; prioris vero exercitium inferioribus & vilioribus Presbyteris demandatum. Ille igitur Primarius Presbyter Episcopi Vicarius civiles omnes criminalesque Clericorum causas, nec non Laicorum pleraque judicavit: sed cum juris formulis, strepituque & tumultu forensi, Censurasque Ecclesiasticas pro prudentia sua solus pronunciavit, vel à jure illatas solus declaravit & executus est; solus quoque ab iisdem Censuris absolutionem concessit, quam culpæ & peccatorum expunctricem esse noluit, ne forum suum judiciale & externum cum pœnitentiali & interno confunderet, neve, quod necessum fuisset, longas & multiformes secretæ omnium peccatorum confessionis ambages audiendo defatigaretur. "

XXI. Hac utriusque fori separatione stabilita, Episcopi eorumque Officiales omnium criminum & delictorum cognitionem, etiam adversus laicos, sibi secundum Canones vindicabant; imo de omni causa, ubi quæstio de peccato videretur, cognoscere prætendebant.

XXII. Hinc Innocentius III. in *cap.* 13. ă *De Judiciis*, scribit Archiepiscopis, & Episcopis per Franciam constitutis: „ Non intendimus judicare de feudo, cujus ad ipsum (Regem) spectat judicium, nisi forte juri communi per speciale privilegium vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum: sed decernere *de peccato*, cujus ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet exercere possumus & debemus... Nullus qui sit sanæ mentis ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocunque mortali peccato corripere quemlibet Christianum, & si correptionem contempserit, per districtionem Ecclesiasticam coercere. "

XXIII. Posito hoc principio, non tantum de quibuslibet criminibus, sed de omnibus pene causis Civilibus cognitionem sibi competere contendebant Ecclesiastici; uti supra *tit.* 1. *c.* 1. ostendi, & videri potest ex iis, quæ in famosa illa disceptatione inter Petrum Cugnerium & Bertrandum Episcopum Eduensem coram Philippo Valesio, objecta, & responsa sunt.

XXIV. Hoc ex responsis Bertrandi intelligitur, ipsum Jurisdictionem, & auctoritatem Ecclesiasticam præcipue defendisse hac inter alias ratione, quod peccatum intervenisset, cujus remissio ad Episcopos attinet. Id & ad citatum *cap.* 13. *de Judiciis*, ubi Innocentius dicit se non velle judicare de feudo, sed de peccato, indicat Glossa dicens: *Tantum ratione peccati, & inducendo ad pœnitentiam*.

XXV. Hæc ratio quidem concludebat pro foro Sacramentali, & iis quæ ad forum illud referuntur; at quoad forum externum, & contentiosum haud concludebat.

XXVI. Quare Judices Regii animadvertentes, forum externum & contentiosum esse plane à foro interno & Sacramentali jam separatum, neque amplius procedi ab Episcopis seu eorum Officialibus *ratione Sacramentalis*; neque pœnas Canonicas infligi per modum salutaris &

medi-

medicinalis pœnitentiæ in ordine ad purgationem delictorum, sed modo omnino forensi, & strepitu judiciali, non ad ipsos criminosos disponendum ad remissionem suorum delictorum, sed ad meram vindictam pecuniariam vel corporalem; cœperunt laicorum causas criminales, non secus ac Civiles, sibi reservare.

XXVII. Cum enim quædam essent crimina, in quibus nihil omnino esset spirituale, nihilque quod ad forum Ecclesiasticum spectaret, nisi ipsius peccati coram Deo remissio aut absolutio vigore clavium à Sacerdote obtinenda, visum fuit, cognitionem hujusmodi criminum ad judicium sive forum Officialis non spectare, sed potius ad laicale, quantum ad pœnam externam, & Civilem istorum criminum: quandoquidem nihil in crimine occurrat spirituale præter illud, quod unice spectat forum Sacramentale, & internum, à foro contentioso & externo plane distinctum: in tantum quidem, ut sæpius ipsa fori contentiosi jurisdictio competat iis, qui ipsius Jurisdictionis Sacramentalis sunt incapaces.

XXVIII. Illud autem quod forum internum, & Sacramentale spectat, ad ipsos Sacerdotes, & Episcopos hujus fori Ministros remittitur; & quia olim forum externum, & internum non erant distincta; hinc de omnibus criminibus cognoscebat Episcopus ejusve Vicarius; sed in ordine ad forum internum, uti supra expositum est.

XXIX. Si vero crimen præter illa, quæ forum internum concernunt, habeat aliquid spiritualitatis, etiam ratione illius, etiamnum hodie Judicis Ecclesiastici cognitio est contra laicos.

XXX. Hinc ad exemplum causarum Civilium, hodie invaluit divisio delictorum in Civilia, Ecclesiastica & mixta. De prioribus Judex laicus contra laicos cognoscit; neque ratione horum coram Officiali Episcopi citari potest. De Ecclesiasticis solus Judex Ecclesiasticus etiam contra laicos cognoscit. De mixtis uterque per præventionem. Quæ autem crimina sint unius alteriusve generis, in progressu videbitur.

CAPUT II.

De Crimine hæresis, & schismatis.

1. *Difficulter definitur quid sit hæresis, aut quis sit Hæreticus.*
2. *Minus docti subinde putant hæreses, quæ non sunt.*
3. *Simplices interdum ut Hæreticos quosdam persequentes hæreses faciunt.*
4. *Arcadius Imp. declaravit quos Hæreticorum numero haberi vellet.*
5. *Laudabile fuit hoc Arcadii consilium; & quare.*
6. *Requirit Arcadius, ne quis à* judicio Catholicæ Religionis *deviet; sive ab eo, quod Catholica Religio credendum proponit.*
7. *Hoc est, quod verbo Dei scripto vel non scripto continetur.*
8. *Quod ad hæresim requisivit Arcadius, hodie ab omnibus requiritur.*
9. *Potest quis à verbo Dei deviare sine hæresi, si ab Ecclesia ut verbum Dei nondum sit propositum.*
10. *Multa sunt quæ ob defectum hujus propositionis ad fidei certitudinem non pertingunt.*
11. *Utile admodum est, discernere quæ fidei sunt, ab iis quæ fidei non sunt.*
12. *Ad cognoscendam fidem Ecclesiæ Catholicæ nonnunquam exemplum Catholicorum Episcoporum propositum fuit.*
13. *Hoc consilio usus est Theodosius Imp. remittendo populum ad fidem Ecclesiæ Rom. & Damasi Episcopi Romani, & Petri Alexandrini.*
14. *Refertur Edictum Theodosii.*
15. *Ratio hujus Edicti.*
16. *Quare Theodosius specialiter remiserit populum ad fidem Ecclesiæ Romanæ?*
17. *Jampridem usitatum fuit, ut fides ab Apostolis tradita peteretur ab Ecclesia Romana.*
18. *Usitatum quoque, ad cognoscendam fidem Catholicam jungere utramque Ecclesiam Romanam simul, & Alexandrinam.*
19. *Exemplum interdum aliorum Episcoporum ad cognoscendam fidem propositum fuit.*
20. *Pro dignoscenda fide Catholica frequens remissio fuit ad Concilia, præsertim generalia.*
21. *Hoc consilio usus est Pius IV. in moderna formula fidei.*
22. *Qui à judicio Catholicæ Religionis ab Ecclesia proposito deviat, meritò Hæreticis annumeratur.*
23. *Deviare hic accipitur pro recedere, cum pertinacia.*
24. *Qui errat circa articulum fidei sine pertinacia, non est Hæreticus.*
25. *Absolvitur ab hæresi, qui sua submittit judicio Ecclesiæ Romanæ.*
26. *Nemo damnandus ut Hæreticus, nisi de hæresi plene convictus.*
27. *Non facile damnandus ut Hæreticus, qui publice fidem Catholicam profitetur.*
28. *Episcopi etiam sanctissimi aliquando de hæresi accusati.*
29. *S. Chrysostomus noluit sine cognitione causæ aliquos ut Hæreticos damnare.*
30. *Quomodo S. Epiphanius se permiserit in materia hæresis nimis leviter præveniri.*
31. *Huic periculo se exponunt, qui vagis accusationibus de hæresi aures præbent.*
32. *Solicitè cavendum, ne habeatur Hæreticus, qui non est legitime convictus.*
33. *Id religiose observari voluit Innocentius XII.*
34. *In quantum hæresis continet recessum à dogmate Ecclesiæ, est crimen mere Ecclesiasticum.*
35. *Tale esse declaravit Bonifacius VIII.*
36. *Consonat unanimis Canonistarum sententia.*
37. *Concordata Brabantiæ judicium de hæresi deferunt* soli *Episcopo; salva tamen in aliquibus Principis auctoritate.*
38. *In Gallia simplex crimen hæresis spectat ad cognitionem Judicis Ecclesiastici.*
39. *Interdum annexum habet crimen* privilegiatum; *& eatenus spectat ad Judicem Sæcularem.*
40. *Hæc distinctio circa crimen hæresis fundamento non caret.*
41. *Summa fuit jampridem Principum cura pro extirpandis Hæreticis.*
42. *Hanc esse Principum obligationem, astruit S. Augustinus.*
43. *Varia pœna à Principibus in Hæreticos decreta.*
44. *Judicium S. Augustini de his pœnis.*
45. *Principum nostrorum Edicta contra Hæreticos remissive.*
46. *Episcopis speciatim incumbit inquisitio in Hæreticos.*
47. *His adjuncti fuerunt speciales fidei Inquisitores.*
48. *Inquisitores hi in Hispania, Italia, aliisque Regnis recepti.*
49. *Etiam in Belgio aliquando introducta fuit Inquisitio.*
50. *Postmodum abrogata, & quare.*
51. *Quid proprie schisma?*
52. *Crimen schismatis, qua ratione Ecclesiasticum, & qua ratione Civile?*

I. QUid sit hæresis, & quid aliquem Hæreticum faciat, „ regulari aliqua definitione comprehendi, sicut ego existimo, aut omnino non potest, aut difficillime potest, “ ait S. August. *lib. de Hæres. in Præfat.*

Eandem difficultatem exaggerat in *epist.* 222. ad Quodvultdeum (qui à S. August. librum ad Hæresibus, quæ hactenus fuerant, scribi petierat) ubi narrat, quod Philastrius quidam Brixiensis Episcopus scripsisset librum De Hæresibus, hicque numeraverit hæreses, quæ in populo Judaico fuerint ante Adventum Domini 28. & exortas post Domini Adventum 128. Epiphanius autem Episcopus Cyprius scripserit quoque librum de eadem materia; sed ipse utriusque temporis hæreses colligens, 80. complexus est.

Post hæc subjungit Augustinus: „ Cum ergo ambo id vellent facere quod à me petis, quantum tamen inter “ se differant de numero interim sectarum vides: quod “ utique non evenisset, nisi aliud uni eorum videretur esse “ hæresis, & aliud alteri. Neque enim putandum est, ali- “ quas

„ quas ignoraſſe Epiphanium, quas noverat Philaſtrius; cum Epiphanium longe Philaſtrio doctiorem invenerimus, ita ut Philaſtrium potius dicere debemus latuiſſe plurimas, ſi tamen plures eſſet ille complexus & iſte pauciores. Sed procul dubio in ea quæſtione, ubi diſceptabatur, quid ſit hæreſis, non idem videbatur ambobus, & revera omnibus definire difficile eſt: & ideo cavendum, cum omnes in numerum redigere conamur, ne prætermittamus aliquas, quamvis hæreſes ſint, aut annumeremus aliquas, cum hæreſes non ſint.

II. Hinc in primis habemus, non tantum viſum eſſe Auguſtino, difficile eſſe definire, quid ſit hæreſis, vel quis ſit Hæreticus dicendus, ſed etiam nonnunquam, minus doctum & inſtructum hæreſes putare aut fingere, quas non eſſe hæreſes doctior novit; ut in Philaſtrio & Epiphanio contigiſſe hic monet Auguſtinus.

III. Et S. Gregorius *lib. 9. Epiſt.* 39. ſcribens Theoctiſtæ Patriciæ, ait: „ Quod ſint multi Fidelium, qui imperito zelo ſuccenduntur, & ſæpe dum quoſdam quaſi Hæreticos inſequuntur, hæreſes faciunt.

IV. Arcadius Imperator ſub finem ſæculi IV. poſtquam jam variæ leges contra Hæreticos latæ eſſent, declaravit, qui Hæreticorum vocabulo contineantur; & latis adverſus eos Sanctionibus debeant ſuccumbere, nimirum, *qui vel levi argumento à judicio Catholicæ Religionis & tramite detecti fuerint deviare*. Extat in *L.* 28. *Cod. Theod. de Hæreticis*. Et referuntur jam citata verba in *L.* 2. §. *Cod. Juſtin. eod. tit.*

Hanc legem hodie inter celebratiſſimas eſſe in argumento de Hæreticis, & quæſtionem capitalem decidere, ſcilicet definitionem Hæreticorum, & proinde hæreſeos recte monet Jacobus Gothofredus in notis ad hanc legem in Codice Theodoſiano.

V. Ubi etiam notat, quam laudabile & Chriſtiano Principe dignum fuerit hoc Arcadii conſilium. „ Sæpe enim, dum in incerto vagantur criminum Interpretatores, luctuoſa Regna, Reſque publicæ tumultu, imo & Eccleſiæ colliduntur, atque innoxius ſæpe ſanguis effunditur: quod ne in veris quidem & agnitis Hæreticis Arcadius *hujus legis* Auctor unquam ſuſtinuit.

VI. Vult ergo Arcadius, eos Hæreticos eſſe cenſendos, *qui à judicio Catholicæ Religionis & tramite detecti fuerint deviare*.

In primis itaque inſpiciendum, quid hic per *judicium Catholicæ Religionis & tramitem* intelligat Arcadius.

Indubie aliud noluit Arcadius, quam deflectendum non eſſe ab iis, quæ ipſa Catholica Religio proponit, & judicat eſſe credenda & tenenda.

VII. Cum autem Catholica Religio nihil aliud fide credendum proponat, niſi quod à Chriſto, vel ſcripto, vel verbo per traditionem Apoſtolicam accepit, videtur Arcadius hic idem voluiſſe, quod jam antea ex mente ſuorum Prædeceſſorum dixerat Gratianus Imp. in *L.* 1. *C. Ne ſanctum Baptiſma iteretur*. Ubi condemnans Anabaptiſtas ſive iterantes Baptiſmum, ait: „ Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Evangeliorum & Apoſtolorum fides, & traditio incorrupta ſervavit. Quia nimirum Catholica Religio nihil aliud *fide* credendum proponit: & conſequenter qui hæc tenet, à judicio Catholicæ Religionis & tramite non convincitur deviare.

VIII. Quod tradidere hic Imperatores, hodie & uno conſenſu tradunt Canoniſtæ & Theologi, dum ad hæreſim requirunt derivationem ab articulo, quem Eccleſia ſeu Religio Catholica tanquam *fidei* articulum credendum ac tenendum proponit. „ Illud omne & ſolum eſt de fide Catholica, quod eſt revelatum in verbo Dei, & propoſitum omnibus ab Eccleſia Catholica fide Divina credendum, " ait Doctiſſimus Franciſcus Veronius in *Regula Fidei Catholicæ cap.* 1. §. 1.

IX. Nequaquam igitur ſufficit, ut Hæreticus quiſpiam habeatur, eum deviare aut diſſentire ab aliquo articulo, qui in verbo Dei continetur, niſi ipſum contineri, Religio ſive Eccleſia Catholica declaraverit; eumque tanquam à Deo revelatum, & conſequenter *fide Divina* credendum propoſuerit, uti recte monet ibidem Veronius §. 2. „ Quia revelatum quidem eſt in verbo Divino, ſed quod Interprete egeat, & necdum Eccleſia ſenſum verbi Dei ſeu ſcripti ſeu traditi aperuerit, ſicque nondum definierit; & proinde nondum propoſuerit, hoc vel illud eſſe fide credendum.

In textu obſervatum nihil ut fidei dogma à fidelibus habendum, niſi quod Eccleſia Catholica ut fide credendum propoſuit.

Hac ratione ſemper exiſtimatum fuit, nullum ob id poſſe argui hæreſeos, quod ſuper quæſtione etiam *dogmatica* diverſum ſentiat, quam Apoſtolica Traditio habeat, ſi ſuper ea quæſtione ipſa Eccleſia Catholica, nondum quid Traditio Apoſtolica habeat, quidque ex Traditione illa credendum & tenendum ſit declaraverit & fidelibus propoſuerit.

Illuſtre illius exemplum habemus in quæſtione, quæ ſæculo III. acriter diſputata fuit, notanter inter ſanctum Cyprianum & Epiſcopos Africanos, nec non ſanctum Firmilianum Cæſareæ in Cappadocia Epiſcopum cum aliis Orientalibus ab una, & ſanctum Stephanum Epiſcopum Romanum cum pluribus aliis Occidentalibus Epiſcopis ab altera, utrum nimirum ab hæreſi aut ſchiſmate ad Eccleſiam Catholicam revertentes, & ab Hæreticis vel Schiſmaticis baptizati rurſus in Eccleſia Catholica eſſent baptizandi.

Suſtinebat enim Cyprianus cum ſuis Baptiſmum ab Hæreticis aut Schiſmaticis collatum invalidum eſſe, & accedentes ad Eccleſiam Catholicam tametſi apud Schiſmaticos aut Hæreticos baptizatos debere baptizari.

Et quidem conſultus à Januario aliiſque octodecim Epiſcopis Provinciæ Numidiæ (qui & ipſi ſuſtinebant Baptiſmum ab Hæreticis aut Schiſmaticis eſſe nullius effectus, ideoque & hujuſmodi revertentes ad Eccleſiam baptizandos cenſebant) quid ipſe aliique cum ipſo in Synodo congregati Epiſcopi ſuper hac quæſtione cenſerent, reſponſum fuit nomine Synodi Epiſcoporum, relatis eorum literis, quod „ idem cum ipſis ſentiant, & quidem ſententiam hanc non eſſe novam; ſed jampridem ab Anteceſſoribus ſuis ſtatutam & à ſe ſervatam aſſerere non dubitant. Sententiam noſtram (inquiunt) non novam promimus, ſed jampridem ab anteceſſoribus noſtris ſtatutam & à nobis obſervatam pari conſenſione conjungimus, cenſentes ſcilicet & pro certo tenentes neminem foris baptizari extra Eccleſiam poſſe. "

Eandem ſuam ſententiam rurſus ſanctus Cyprianus una & 71. Epiſcopi Africani in altera Synodo congregati confirmarunt atque reſolverunt „ eos *qui ſunt foris extra Eccleſiam* tincti & apud Hæreticos Schiſmaticos profanæ aquæ labe maculati, quando ad nos (ajunt) atque ad Eccleſiam, quæ una eſt, venerint, baptizari oportere. Hanc ſuam Synodalem reſolutionem per Epiſtolam Synodicam (quæ eſt 72. inter Epiſtolas ſancti Cypriani) ſignificarunt Stephano Epiſcopo Romano eidem adjungentes exemplar Epiſtolæ ſancti Cypriani ad Quintum, necnon Epiſtolam Synodicam prioris Concilii ad Epiſcopos Numidiæ concludentes, quod hæc ad ejus conſcientiam & pro honore communi & ſimplici dilectione protulerint: *credentes etiam tibi pro Religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ & religioſa pariter vera ſunt*. "

Sed cùm dubitarent num Stephanus cum aliis Occidentalibus Epiſcopis pluribus, hanc ipſorum reſolutionem & praxim baptizandi revertentes ad Eccleſiam ab hæreſi aut ſchiſmate, licet jam ab Hæreticis aut Schiſmaticis baptizatos approbaturus eſſet, utpote quem veriſimiliter ſciebant oppoſitum ſentire, & ejuſmodi revertentes ſine novo Baptiſmate recipere Epiſtolam ſuam hac humili precatione concludendam cenſuerunt: „ Cæterum ſcimus quoſdam quod ſemel imbiberunt nolle deponere, nec propoſitum facile mutare, ſed ſalvo inter Collegas pacis & concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud ſe ſemel ſunt uſurpata, retinere: qua in re (inquiunt) nec nos vim unquam facimus, aut legem damus, cum habeat in Eccleſiæ adminiſtratione voluntatis ſuæ arbitrium liberum unuſquiſque præpoſitum rationem actus ſui Domino redditurus. "

Hujus Epiſtolæ ad Stephanum ac notanter finalis hujus proteſtationis meminit ſanctus Hieronymus in Dialogis adverſus Luciferianos.

Poſt hæc conſultus ſanctus Cyprianus ſuper eadem quæſtione à Jubajano Epiſcopo, ut eum inſtrueret ſuper hac quæſtione, in primis ei communicavit exemplar Epiſtolæ Synodicæ primi Concilii ad Epiſcopos Numidiæ, item quam ipſe Cyprianus ſuper eadem quæſtione ſcripſerat ad Quintum Epiſcopum, necnon Decretum Synodi 71. Epiſcoporum, quo prioris Synodi ſuper hac quæſtione Decretum confirmabatur, quibus adjun-

adjungit longam Epistolam, in qua multis authoritatibus & rationibus suam conatur adstruere opinionem & praxim; sed tamen ut ostendat, se nolle cum iis qui contrarium existimant Baptismumque ab Hæreticis aut Schismaticis collatum validum reputant scissuram facere & vinculum unitatis scindere, aut quenquam cogere in suam opinionem descendere, hac rursus protestatione Epistolam concludendam censuit: „ Hæc tibi breviter pro nostra mediocritate rescripsimus, Frater charissime, nemini præscribentes aut præjudicantes, quominus unusquisque Episcoporum quod putat faciat habens arbitrii sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter Hæreticos cum Collegis & Coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus divinam concordiam & dominicam pacem tenemus, maxime cum & Apostolus dicat: Si quis autem putatur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque Ecclesia Dei. Servatur à nobis patienter & firmiter charitas animi, Collegii honor, vinculum fidei & concordia Sacerdotii.

Hujus quoque protestationis mentionem facit sanctus Hieronymus in Dialogis adversus Luciferianos, ut probet Cyprianum ea, quæ de baptizandis revertentibus ab hæresi scripserat, non cum anathemate in eos qui se sequi noluerant edidisse, sed in eorum communione permansisse, qui sententiæ suæ contrarii erant.

Ejusdem humillimæ ac charitatis plenæ protestationis meminit Augustinus *lib.* 4. de Baptismo contra Donatistas *cap.* 8. eamque ut plenam charitate, qua diversa sentientes in charitate toleravit, ibidem laudat.

Interea quo Cyprianus & Episcopi Africani synodaliter congregati conantur rationibus & authoritatibus suam de invaliditate Baptismi ab Hæreticis collati opinionem firmare, aliosque ad hanc suam sententiam inclinare plurimi Episcopi huic se opinioni tanquam Traditioni Apostolicæ contrariæ acriter opposuerunt, ac signanter sanctus Stephanus Episcopus Romanus receptis literis Concilii Africani eam tanquam Traditioni Apostolicæ adversam fortiter rejecit in literis suis ad sanctum Cyprianum, in quibus pro fundamento posuit hoc tantopere laudatum & probatum fidei nostræ fundamentum: *Nihil innovetur nisi quod traditum est*.

Imo nec contentus Stephanus suam de hac quæstione admodum intricata, & necdum per Ecclesiam decisa, exponere, rationibus & authoritatibus firmare sententiam, sed ulterius progressus eam quasi authoritatem habens ab omnibus recipiendam præcepit; quemadmodum teste Augustino *libr.* 5. de Baptismo contra Donatistas *cap.* 23. ipsemet Cyprianus aperte significavit in literis suis ad Pompejum. Quin & eodem teste Augustino lib. citato *cap.* 25. Stephanus etiam abstinendos putaverat, qui de suscipiendis Hæreticis priscam consuetudinem convellere conarentur.

His literis Stephani Episcopi Romani non nihil quidem irritatus fuisse videtur Cyprianus, ex iis quæ scribit ad Pompejum, qui ab ipso postulaverat certior fieri de iis, quæ à Stephano super hac de Baptismo Hæreticorum controversia scripta essent: in hac enim Epistola ad Pompejum hæc de Stephano habet: „ Se exemplar literarum Stephani mittere, quo lecto (ait) magis ac magis ejus errorem denotabis, qui Hæreticorum causam contra Christianos & contra Ecclesiam Dei asserere conatur; nam inter cetera vel superba vel ad rem non pertinentia vel sibi ipsi contraria, quæ imperite atque improvide scripsit etiam illud adjunxit, ut diceret: *Si quis ergo à quacunque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam, cum ipsi Hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizant, sed communicent tantum.*

Cyprianus tamen in hac inter Episcopos agitata quæstione & contraria praxi veritatis amore, cum viderit suam opinionem, non obstantibus quæ in Synodis Africanis pro ea fuerant adducta à pluribus Episcopis ac notanter à Stephano primæ Sedis Episcopo tanquam novam & Traditioni Apostolicæ contrariam rejici, & damnari, penitius de veritate inquirere statuit: eamque ob causam numerosam ex Africæ Provinciis Synodum cogendam duxit, ad quam convenerunt 85. vel ut Pamelius numerat 87. Episcopi præter Presbyteros & Diaconos, præsente etiam plebis maxima parte. In hac Synodo ante omnia prælectæ fuere Epistolæ Jubajani ad Cyprianum super hac de Baptismo Hæreticorum controversia & ejusdem Cypriani ad eam Epistolam Jubajani responsoria, necnon quid ad hanc Cypriani responsoriam postmodum rescripsisset Jubajanus. Item lecta fuit Epistola, quam præcedens Africana Synodus 71. Episcoporum scripserat ad Stephanum Episcopum Romanum, atque ipsius Stephani ad hanc Synodi Epistolam responsoria.

His ita relectis Cyprianus dixit: „ Audistis, Collegæ dilectissimi, quæ mihi Jubajanus Coepiscopus noster scripserit consulens mediocritatem nostram de illicito & profano Hæreticorum Baptismo, & quid ego ei rescripserim; censens scilicet quod semel atque iterum censuimus Hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ Baptismo baptizari, & sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis & aliæ literæ Jubajani, quibus pro sua sincera & religiosa devotione ad Epistolam nostram rescribens non tantum consensit, sed etiam instructum se esse gratias egit. "

Post hæc conversus ad Synodum dixit: „ Superest ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus, proferamus neminem judicantes, aut à jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes: neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem Collegas suos adigit; quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium, tanque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare. Sed expectemus universi judicium Domini Nostri Jesu Christi, qui unus & solus habet potestatem & præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, & de actu nostro judicandi. "

Quantumvis nullum hic nominatim arguat Cyprianus, nihilominus nequaquam obscurum est, uti & notat Cardinalis Baronius, hæc verba tacito nomine contra Stephanum fuisse directa, eo quod (ut vult Baronius) suo Decreto præfixisset titulum: *Episcopus Episcoporum*, & in contra sentientes excommunicationis sententiam fuisset comminatus.

In hoc Concilio unanimi suffragio, priorum Synodorum super hac controversia sub sancto Cypriano celebratarum Decreta de baptizandis revertentibus ab hæresi ad Ecclesiam, fuerunt probata & confirmata.

Hujus Concilii necnon prolocutionis sancti Cypriani ad suos Collegas meminit sanctus Augustinus *lib.* 3. de Baptismo contra Donatistas *cap.* 3. ubi inter cetera relatis præallegatis verbis sancti Cypriani, quibus monet neminem se debere existimare Episcopum Episcoporum, nec tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem Collegas suos adigere exclamat: „ Quid mansuetius? quid humilius? nulla nos certe deterret authoritas ad quærendum quid verum sit. " Cum autem sanctus Cyprianus ex Epistola Stephani Episcopi Romani intellexisset Stephanum ob hanc circa Baptismum Hæreticorum dissensionem & Ecclesiarum variam praxim velle unitatem Ecclesiæ scindere, rursus post hanc Episcoporum celebratam Synodum Legatos ad Stephanum mittendos censuit, qui ipsum non solum de gestis in hac Synodo informarent, sed etiam fundamenta & rationes, quibus suam de baptizandis ab hæresi revertentibus opinionem sufficienter credebant probatam, Stephano exponerent, eumque hisce rationibus ad suam sententiam inclinarent, aut saltem eum ita mitigarent, ut manente opinionum & praxeos varietate unitas Ecclesiæ non scinderetur, & omnes in vinculo pacis se mutuo patienter tolerarent.

Verum Stephanus certior factus de iis, quæ in hac Synodo acta & dicta fuissent, & ex iis probe intelligens Episcopos Africanos in sua persistere opinione & praxi de baptizandis revertentibus ab hæresi, non obstantibus literis, in quibus ipse præceperat, etiam sub abstentionis comminatione, ut omnes suam amplecterentur sententiam de non baptizandis reversis ab hæresi, necnon perspiciens suam hanc sententiam tanquam Hæreticis & Schismaticis faventem ab Episcopis Africanis in ipsa Synodo durius perstrictam, necnon suum procedendi modum per Cyprianum quasi tyrannicum

sedat-

redargutum, tantum abest, ut Stephanus bis litteris Africanorum fuerit mitigatus, ut è contrario in tantum adversus Episcopos Africanos irritatus fuerit, ut nec Legatos eorum ad sermonem colloquii saltem communis admitteret, quin & præciperet fraternitati universæ, ne quis eos in domum suam reciperet, ut venientibus non solum pax & communio, sed & tectum & hospitium negaretur.

De hac Stephani adversus se animi commotione & procedendi modo certior factus Cyprianus, pacemque & unitatem in vinculo pacis cum omnibus Ecclesiis, in quantum in se erat, conservare studens, donec in quæstione agitata quid veritas haberet ipsi amplius esset perspectum, de omnibus tum quæ in hac tum præcedentibus Synodis statuta essent, & quæ super hac controversia, tum ad Jubajanum tum ad Stephanum Romanum Episcopum scripta fuissent: & quæ à Stephano rescripta, & tandem qualiter Stephanus Legatos rejecisset, certiores reddere voluit Orientales Episcopos, ac inter alios Firmilianum Cæsareæ in Capadocia Episcopum, qui tunc inter illarum partium Episcopos illustrior eminebat, ad quem cum litteris destinavit Rogatianum Diaconum suum, qui eum de omnibus plene informaret.

Ad has litteras Cypriani Epistolam sat extensam per eundem Rogatianum rescripsit Firmilianus, quæ est 75. inter Epistolas sancti Cypriani.

Ex hac Epistola intelligitur, in primis litteras Cypriani ipsi fuisse gratissimas, atque ob has gratias Deo egisse, quod hinc contigerit, ut qui corpore ab invicem separarentur, sic spiritu adunarentur, quasi non unam tantum regionem tenentes, sed in ipsa atque eadem domo simul inhabitantes.

Ac deinde pluribus in commendationem unitatis ac mutuæ charitatis prolatis testimoniis ex sacra Scriptura Stephanum tanquam hanc unitatem & charitatem scindentem tacite redarguit scribens: Quod „ gratiam „ referre possit Stephano, quod per illius humanitatem nunc effectum sit ut fidei & sapientiæ (Cypriani) experimentum caperet.

Præterea ex eadem Epistola habetur ea, quæ per Africanos circa Baptismum Hæreticorum fuerant resoluta, Firmiliano placuisse, ipsumque idem cum Africanis super hac quæstione sensisse.

Postquam enim paucis indicasset, quantum ei mœroris attulissent ea, quæ à Stephano in hac quæstione erant scripta & acta, subjungit: „ De vobis autem cognoscentes quod secundum regulam veritatis & sapientiam Christi, hoc de quo agitur disposueritis, cum magna lætitia exultavimus & Deo gratias egimus, quia invenimus in fratribus tam longe positis tantam nobiscum fidei & veritatis unanimitatem.

Ex eadem Epistola cognoscimus, quod Firmiliano esset in more positum, per singulos annos seniores, & præpositos in unum convocare ad disponenda ea, quæ curæ suæ commissa erant, ut si quæ graviora essent, communi consilio dirigerentur.

Unde vix dubium, quin litteræ Africanorum super hac controversia ad Firmilianum datæ in Synodo Episcoporum quoque fuerint relectæ & examinatæ, & quid ad eas rescribendum foret resolutum; ut ita litteræ scriptæ sub nomine Firmiliani non tam solius Firmiliani, quàm Synodi sint existimandæ.

Constat ex eadem Epistola sententiam Africanorum de invaliditate Baptismi ab Hæreticis collati, necnon de baptizandis ab hæresi ad Ecclesiam reversis, jampridem ante receptas à Firmiliano Africanorum litteras in numerosa Synodo Episcoporum apud Orientales fuisse probatam: scribit enim Firmilianus quod „ totum, jampridem in Iconio, qui Phrygiæ locus est, collecti in unum, convenientibus & Galatia & Cilicia & ceteris proximis regionibus confirmavimus, tenendum contra Hæreticos firmiter & vindicandum, cum à quibusdam de ista re dubitaretur licet repudiandum esse omnino Baptisma, quod sit extra Ecclesiam constitutum.

Probat & hæc Epistola Firmiliani, Stephanum etiam plurimos Episcopos Orientales à sua communione rescidisse: atque idcirco ipsum Stephanum schismatis insimulare non veretur Firmilianus: relato enim textu Apostoli Ephes. 4. quo commendat, ut soliciti sint servare unitatem spiritus in vinculo pacis, de Stephano hæc ironice scribit: „ Hæc Apostoli mandata & monita salutaria quam diligenter Stephanus implevit: humilitatem sensus & lenitatem primo in loco servans. Quid humilius aut lenius quam cum tot Episcopis per totum orbem dissensisse, pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpente modo cum *Orientalibus* (quod nec vos latere confidimus) modo *vobiscum* qui in meridie estis.

Non exprimit quidem Firmilianus, Stephanum Orientales Episcopos à sua communione rescidisse, ob id quod reversos ab hæresi baptizarent; sed ex toto contextu planum est, quod Firmilianus nequaquam dubitaverit, & significare voluerit, hanc fuisse rescissionis causam, quod & apertius expressit Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Xystum, qui in Stephani locum successerat; in qua nominatim hujus abscissionis Orientalium per Stephanum factæ, hanc causam allegat: *quod Hæreticos rebaptizarent* apud Euseb. in Hist. Eccles. *lib. 7. cap. 5.*

Finalia verba ex Firmiliani Epistola supra allegata referri ad Legatos à Cypriano ad Stephanum super hac controversia destinatos, ex ipso contextu manifestum est.

Præterea & illud ex illis verbis intelligitur Firmilianum notitiam eorum, quæ de non admissis à Stephano ad communionem Legatis Cypriani scribit, accepisse ex Epistola Cypriani aut ex Rogatiano ipsius Cypriani Diacono: ac proinde Rogatianum cum Epistola Cypriani destinatum fuisse ad Firmilianum, postquam Cyprianus intellexisset, qualiter ipse Stephanus Legatos Episcopos tractasset, & ad suam communionem admittere noluisset. Igitur non tam ex testimonio ipsius Firmiliani, quàm ipsius Cypriani à quo Firmilianus ea intellexerat habentur, quæ in hac Epistola de Episcopis Africanis à Stephano ad communionem non admissis scribit Firmilianus.

Hinc non sine fundamento post plures eruditos credit Clarissimus Tillemontius in suis ad vitam Cypriani reflexionibus æque Cyprianum, & reliquos Episcopos Africanos ac Orientales (quos reipsa à Stephano fuisse excommunicatos fatetur Baronius) fuisse à Stephano abstentos sive excommunicatos. Insuper intelligitur, hanc Africanorum per Stephanum abscissionem contigisse, postquam Stephanus intellexisset quæ in tertio Concilio Carthaginensi post receptas ejus litteras dicta, & acta fuissent.

Ex his omnibus habetur, Cyprianum aliosque plurimos Africanos Episcopos, necnon Firmilianum ceterosque Orientales Episcopos constanter asseruisse suisque Decretis declarasse Baptismum ab Hæreticis aut Schismaticis collatum non esse verum, & validum Christi Baptismum; sed unum esse Baptismum in Ecclesia Catholica collatum, ideoque revertentes ab hæresi ad Ecclesiæ unitatem, tametsi apud Hæreticos baptizatos, denuo esse in Ecclesia Catholica baptizandos; quantumvis Stephanus Episcopus Romanus aliique plurimi ei juncti Episcopi Occidentales istam sententiam tanquam Traditioni Apostolicæ contrariam palam rejicerent: quin & sub Censurarum comminatione à quoquam propugnari vetaret Stephanus qui tam Africanos quàm Orientales, quod ejus præceptis parere renuerent, à sua communione verisimiliter abscidit.

Quin Cyprianum eique junctos Episcopos Africanos aut Firmilianum ceterosque Episcopos Orientales, qui per Synodalia Decreta sententiam suam de invaliditate Baptismi Hæreticorum fidelibus suarum Ecclesiarum tenendam tanquam Evangelio, & traditioni Apostolicæ magis consonam proposuerant, nequaquam etiam post comminatam abscissionis, aut etiam in ipsos vibratam, à sua sententia recessisse, aut etiam retractasse legitur.

Ex quibus verum, & manifestissimum est, non fuisse quæstionem super puncto disciplinæ, sed de dogmate, quod ex Scriptura sacra, & Traditione Apostolica erat eruendum.

Dicit quidem de sancto Cypriano Augustinus lib. 2. de Baptismo contra Donatistas cap. 4. „ Quod anima tam pacata, & tam sancta potuerit uni verum dicenti, & commonstranti (scilicet Stephano) facillime consentire, & *fortasse* factum est (ait) sed nescimus.

Tametsi autem Augustino de retractatione Cypriani, & consensione cum Stephano non constaret, ipsum ta-

men ab omni prorsus hæreseos aut schismatis in hac constanti à Stephano dissensione, & in sui erroris constantissima perseverantia, labe vindicare non dubitat: (tametsi etiam teste ipso Augustino lib. de unico Baptismo cap. 14. n. 23. *multi* cum Stephano, *quidam* cum Cypriano sentirent) hac unica ratione, quod quæstio quæ super Baptismum Hæreticorum tunc temporis disputabatur, nondum esset in aliquo Concilio plenario determinata, uti pluribus locis contra Donatistas expressit, ac signanter *lib. 1. cap.* 18. scribens, quod Donatistæ ad tuendam causam sui schismatis, sibi de authoritate sanctissimi Martyris Cypriani *carnaliter blandiantur, cum ejus charitate spiritualiter perimantur.* „ Nam illis temporibus (ait) antequam plenarii Concilii sententia quid in hac re sequendum esset totius Ecclesiæ consensio confirmasset, visum est ei cum ferme octoginta Coepiscopis suis Africanarum Ecclesiarum, omnem hominem, qui extra Ecclesiæ Catholicæ communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam venientem denuo baptizari: quod non recte fieri tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit, ut ejus pia & humilitas & charitas in custodienda salubriter Ecclesiæ pace patesceret. " Ibidem mirifice extollit hanc Cypriani in servanda Ecclesiæ unitate charitatem, & cum aliis Episcopis aliter sentientibus sincera pacis communione in quæstione nondum plenarii Concilii aut totius Ecclesiæ consensione decisa.

Ex his quoque intelligitur, quod dum Augustinus dixit Cyprianum labem per martyrium abstersisse, intelligere de labe forsan ex errore circa Baptismum contracta: uti planum est ex contextu totius capitis, ac notanter his finalibus verbis: *Quod ergo ille Vir sanctus de Baptismo aliter sentiens, quam se res habebat, quæ postea pertractata & diligentissima consideratione firmata est, in Catholica unitate permansit & charitatis ubertate compensatum est & passionis falce purgatum.* Et rursus *lib. 4. c. 6.* postquam enim dixisset sanctum Cyprianum circa Baptismum Hæreticorum non vidisse veritatem, nec eam ipsi fuisse tunc temporis revelatam, subjungit: *Ubi si minus ei aliquid revelatum est, ut magnitudo charitatis ejus qua unitatem non deseruit probaretur, non idcirco quisquam tantis ejus firmamentis meritisque virtutum & tanta copia gratiarum audere debet præponere, quia (ait) Universalis Concilii admonitus firmitate videt aliquid, quod ille non vidit, quia plenarium de hac re Concilium nondum habebat Ecclesia.* Et *lib. 2. cap. 4.* Cyprianum tametsi à Stephano pluribusque aliis Episcopis in hac quæstione de Baptismo dissentientem tanquam in unitate Ecclesiæ perseverantem laudat hac sola ratione, quod non dubitaret quin Universæ Ecclesiæ concordissima authoritate firmatæ veritati cessisset, „ si jam illo tempore quæstionis hujus veritas eliquata & declarata per plenarium Concilium solidaretur.

Similiter nec Firmilianum ob eam in hac quæstione à Stephano dissensionem & ob constantissimam contrariæ sententiæ propugnationem hæreseos aut schismatis à quoquam veterum incusatum aut pro Hæretico aut Schismatico reputatum legimus. Quin ut illustrior sui temporis Episcopus ab omnibus celebratus fuit, & in unitate Ecclesiæ plenus meritis defunctus; adeo ut & ipsi Græci eum ut sanctum venerentur & colant, cujus natalem diem perinde ac aliorum Sanctorum in Menologio consignatum anniversaria memoria die 28. Octobris celebrant, uti notat Cardinalis Baronius, & pluribus ejus sanctitatem, & nominis celebritatem veterum testimoniis confirmat Vir Clarissimus Tillemontius in reflexionibus suis ad ejus vitam, videmusque Concilium Antiochenum II. contra Paulum Samosatensem anno 270. in Synodica ad Dionysium Episcopum Romanum, eum jam defunctum non secus ac ipsum Dionysium Alexandrinum nominasse hominem *beatæ ac felicis recordationis*.

Quod vero Cardinalis Baronius insinuat Firmilianum sententiam suam retractasse, sive ut ipse loquitur ad meliorem frugem rediisse, & communioni Catholicæ fuisse restitutum, id nullo veterum testimonio probatur: neque enim ullibi legitur Firmilianum ante suum obitum suam circa Baptismum Hæreticorum sententiam retractasse, aut Stephanum eum in communionem suam recepisse.

Verum quidem D. Dionysium Alexandrinum Episcopum super hac quæstione litteras dedisse ad Stephanum, uti ipse fatetur in Epistola ad Xystum Stephani Successorem apud Eusebium *lib. 7. cap.* 5. At Dionysium inflexisse Stephanum ad recipiendos Cyprianum aut Firmilianum cæterosque cum eis de Baptizandis Hæreticis sentientes in communionem probabile non est, neque sedente Stephano super hac dissensione pacem redditam fuisse. Imo nequaquam obscurum est ex litteris Dionysii Alexandrini ad Xystum II. immediatum Stephani in Sede Romana successorem pacem Ecclesiæ datam non fuisse sedente Stephano, sed demum sub Xysto ejus Successore.

In his etiam litteris Dionysius Xystum de omnibus, quæ tum in Africa, tum in Asia, Cappadocia, Ægypto aliisque orbis partibus acta essent, informavit, quamque grave esset in quæstione adeo controversa, & in qua tanta esset Ecclesiarum dissensio pacem & communionem scindere. Hæc patenter evincunt, quod dum hæc ad Xystum scripsit Dionysius, necdum data supponeretur pax Ecclesiæ, ipsæque Ecclesiæ adhuc manerent divisæ.

Cum autem post tempora hujus Xysti nihil de hac quæstione aut occasione illius de Ecclesiarum scissione legatur, verosimilius est pacem Ecclesiæ intercedente præcipue Dionysio Alexandrino redditam fuisse ea conditione, ut omnes Ecclesiæ in sua opinione & praxi in vinculo pacis tolerarentur, quousque veritas hujus quæstionis magis esset eliquata, aut totius Ecclesiæ concessione seu definitione decisa, uti pluribus ostendit Vir Clarissimus Tillemontius in suis ad historiam Cypriani reflexionibus *articulo* 5. & Vir Clarissimus Fleury lib. 7. *sua Hist. num.* 32.

X. Hæc Veronius, qui ibidem §. 3. recenset multa, quæ ad certitudinem fidei non perveniunt: eo quod non contineantur in *verbo Dei* scripto aut *non scripto*: & §. 4. lata ostendit, quibus non possit attribui certitudo *fidei Divinæ*; quia necdum sunt ab Ecclesia Catholica tanquam talia Fidelibus proposita.

XI. Post hæc descendendo ad particulares materias, examinat & segregat ea, quæ *fidei* sunt, ab iis quæ ad eam fidei certitudinem hactenus non pertigerunt: idque ea eruditione & exactitudine, ut de hac *Regula Fidei* pronunciare non dubitarint Illustrissimi & Doctissimi Walemburchici: „ Æstimamus hunc Tractatum adeo excellentem, ut merito plurimum fiat apud illos, qui operam salutarem impendunt reducendis errantibus ab hæresi & schismate ad unitatem veritatemque Ecclesiæ Catholicæ. " Sane nihil esse Hæreticis convertendis, & supervacaneis disputationibus contentionibus resecandis utilius, quam exacte discernere dogmata Ecclesiæ Catholicæ à dogmatibus sive sententiis particularium Auctorum, vel etiam Scholarum, notum est, & bene observavit Episcopus Meldensis in famosa illa ac probatissima nuper exhibita *Fidei Expositione*.

XII. Jampridem Imperatores, ut normam & regulam seu typum fidei Catholicæ populis sibi subditis exponerent, eos nunnunquam ad fidem Illustrium Ecclesiarum & præcipuorum Episcoporum, qui tum in fide Catholica præcipue eminebant, remiserunt; ut nimirum cum his in fide convenirent: ac una brevem formulam *fidei*, illi præcipue hæresi, quæ tum exurgebat, oppositam proponebant.

XIII. Hoc concluso anno 380. Theodosius Imp. ut populos sibi subjectos contra hæresim Arianam muniret, & in fide Catholica firmaret, Rescripto suo significavit, se velle, „ ut omnes subditi sui eam Religionem sequerentur, quam Petrus Apostolorum Princeps Romanis ab initio tradidisset, & quam eo tempore Damasus Romanæ urbis Episcopus, ac Petrus Alexandrinus servarent. Utque eorum duntaxat Ecclesia, qui Divinam Trinitatem æquali honore colerent, Catholica nominaretur: qui vero aliter sentirent, Hæretici dicerentur, infamesque essent, seque scirent supplicio afficiendos. "

XIV. Hæc Sozomenus *libr. 7. Hist. Eccles. cap.* 4. extatque ipsum Edictum in *L. 1. Cod. De Fide Catholica*, his verbis expressum: „ Cunctos populos, quos Clementiæ nostræ regit imperium, in tali volumus religione versari, quam divum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, Religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat: quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum virum Apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundùm Apostolicam disciplinam Evangelicamque doctrinam, Patris & Filii

„ & Spi-

„ & Spiritus Sancti unam Deitatem sub pari Majestate, „ & sub pia Trinitate credamus.

Edictum hoc recitans Baronius ad annum 380. vocat *auream Sanctionem*.

XV. Notatu dignum quod scribit Sozomenus, Theodosium ad hanc legem descendisse, „ cum apud se reputasset satius esse, ut suam de Divinitate sententiam ipse „ subditis suis palam prædicaret, ne vim inferre videre„ tur, repente invitis quid colendum esset præcipiendo.

Hoc exemplo ostenditur, populis prius clare exponendum, quid *credere* oporteat, quam eos ut Hæreticos insectari.

XVI. Theodosius igitur populis non proponit tantum in generali fidem Catholicæ Ecclesiæ, sed primum eis exemplum Ecclesiæ Romanæ præferendum duxit his verbis: „ In tali volumus Religione versari, quam di„ vum Petrum tradidisse Romanis, Religio *usque ad„ huc* (vel ut in Codice Theodosiano legitur, *usque „ nunc*,) ab ipso insinuata declarat. " Quibus verbis non tantum Romanis semel traditam Religionem testatur, verum eandem ita traditam, ut deinceps ad hanc diem in tradita semel Religione perstiterint: id enim est quod indicat his verbis, *usque nunc ab ipso insinuata declarat*, quod traditum semel, deinceps in sinu custoditum habetur servaturque.

XVII. Et sane ad Ecclesiam Romanam antiquitus remissos Fideles, ut ab ea fidem ab Apostolis traditam & conservatam acciperent, Patrum Scripta testantur. Et quidem S. Iræneus Lugdunensis Episcopus de ipsa Romana Ecclesia scribit: *Hujus exemplo pravam omnem disciplinam profligamus*. Rationem ipsam hoc Imperatorio Edicto expressam subjiciens *lib.* 3. *adversus Hæreses cap.* 3. „ Ad hanc enim Ecclesiam propter potentio„ rem principalitatem, necesse est omnem convenire „ Ecclesiam; hoc est, eos qui sunt undique fideles: in „ qua semper ab his qui sunt undique, conservata est „ ea, quæ ab Apostolis est traditio.

XVIII. Adhæc proponit Theodosius, sequendum exemplum duorum Catholicorum Episcoporum; ac in primis Damasi Romani Episcopi: *Quamque* (scilicet fidem) *Pontificem* DAMASUM *sequi claret*. Dein Petrum Alexandriæ Episcopum adjungit, eique copulat, *Virum Apostolica sanctitatis*.

Sane sub idem tempus S. Hieronymus simili prorsus ratione & exemplo quo Theodosius in hoc Edicto, ad eorundem Damasi & Petri fidem provocandum esse duxit, Epistola ad Marcum Presbyterum: „ Hæreticus (in„ quit) vocor prædicans ὁμοούσιον Trinitatem, Sabellianæ „ Impietatis arguor, tres subsistentes veras, integras, per„ fectasque Personas indefessa voce pronuncians: si ab „ Arianis, merito: si ab Orthodoxis, qui hujusmodi ar„ guunt fidem, Orthodoxi esse desierunt, aut si iis placet, „ Hæreticum me cum Occidente, Hæreticum me cum „ Ægypto, hoc est, cum *Damaso Petroque* condamnent. „ Quid unum hominem, exceptis sociis, criminantur?

Similia quæ morem antiquum provocandi ad fidem Episcoporum Ecclesiæ Romanæ & Alexandrinæ probant, occurrunt apud Ambrosium, Rufinum, quin & Athanasium, uti ostendit Jacobus Gothofredus in notis ad *L.* 2. *Cod. Theod. De Fide Cathol.*

XIX. Eundem morem, scilicet ad exemplum Catholicorum Episcoporum provocandi, secuti sunt Theodosius Junior in *L. fin. Cod. Theod. De his qui super Religione contendunt*, ubi provocat ad exemplum Arsacii Episcopi Constantinopolitani, Theophili Episcopi Alexandrini, & Porphyrii Antiocheni, *Reverendissimorum sacræ legis Antistitum*. Secutus est Marcianus Imp. in *L.* 8. *Cod. de Hæreticis*, ubi ait: *Et sicut Athanasius, & Theophylus, & Cyrillus sanctæ recordationis Episcopi Alexandrinæ Ecclesiæ credebant*.

XX. Frequentissimum quoque fuit, ad Conciliorum præsertim generalium definitiones revocare, eosque pro Hæreticis declarare, qui hisce definitionibus acquiescere nolunt: quemadmodum de quatuor Conciliis, Niceno, Constantinopolitano, Ephesino & Chalcedonensi diversis Sanctionibus (quæ habentur sub titulo Codicis *De Fide Catholica*) edixit Imperator Justinianus; & in *Novella* 131. *cap.* 1. de his quatuor Conciliis loquens, ait: „ Prædictarum enim Synodorum dogma„ ta sicut Sanctas Scripturas accipimus, & regulas sic„ ut leges observamus.

Novum ergo non est, quod vel ad Conciliorum Canones; certamve fidei formulam remittatur populus, ut *judicium Catholicæ Religionis*, à quo deviare nefas sit, cognoscere queat; præsertim circa hæreses, à quibus maxime populo timendum, & ipsis Pastoribus præcipue invigilandum.

XXI. Hoc consilio confecta & proposita formula, sive professio fidei hodie usitatissima & frequentissima auctoritate Pii IV. Pontificis publicata, in qua speciatim fides Ecclesiæ Catholicæ exponitur contra hæreses tum præcipue dominantes, addita hac generali clausula: „ Cetera item omnia à sacris Canonibus, & œ- " cumenicis Conciliis, ac præcipue à sacrosancta Sy- " nodo Tridentina tradita, definita & declarata, indu- " bitanter recipio, atque profiteor. "

XXII. Qui igitur *à judicio Catholicæ Religionis & tramite* sic proposito, *detecti fuerint deviare*, merito Arcadius Imp. in citata *lege* 28. cos Hæreticis accensendos declarat: hoc est, qui peculiarem sibi in rebus fidei viam muniunt, & alienam *à judicio Catholicæ Religionis & tramite* sententiam proponunt, novoque *tramite* incedere volunt: sive ut idem ipse Arcadius loquitur in *L.* 13. *Cod. de Paganis: A Catholica Religionis dogmate deviare* CONTENDUNT.

XXIII. Hac autem loquendi formula sat innuit, non sufficere ad hæresim, simpliciter à judicio Catholicæ Religionis & tramite *deviare*, sed requiri, ut deviare *contendat*, sive quadam *animositate* in judicium oppositum feratur, sive errorem tueatur *pervicaci animositate*, uti notat Glossa ad *L.* 3. *Cod de Hæreticis*.

XXIV. Et ut jampridem recte dixit Augustinus *Epist.* 43. „ Qui sententiam suam quamvis falsam atque per- " versã, nulla *pertinaci* animositate defendunt, præsertim " quam non audacia suæ præsumptionis pepererunt, sed " à seductis atque in errorem lapsis parentibus accepe- " runt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem, cor- " rigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter " Hæreticos deputandi. " Apud Gratianum *caus.* 24. *q.* 3. *can.* 29. ubi Glossa notat, verbo *pertinaci*, „ licèt er- " gu teneat aliquis ea, quæ sunt contra fidem, dummo- " do paratus sit corrigi, non est habendus Hæreticus. "

XXV. Hac ratione Concilium Lateranense sub Innocentio III. in *cap.* 2. *ii de Summa Trinitate*, damnatis opinionibus Abbatis Joachim, ipsum nihilominus ab hæresi absolvit. „ Cum omnia Scripta sua no- " bis (ait Innocentius III.) assignari mandaverit Apostoli- " cæ sedis judicio approbanda, seu etiam corrigenda. " Hinc commune illud à Canonistis probatum axioma: *Non error, sed erroris pertinacia Hæreticum facit*:

XXVI. Vult Arcadius in sæpe citata Lege, eos pro Hæreticis habendos, non qui dicuntur aut accusantur à judicio Catholicæ Religionis & tramite deviare; sed *detecti fuerint* deviare; hoc est, convicti & plene probati fuerint *deviare*; idque ad eum modum, quo crimen probari debet, prinsquam quis tanquam criminis auctor damnari possit: uti bene ostendit Jacobus Gothofredus ad citatam *Legem* 28. in Codice Theodosiano; probatque hæc verba *levi argumento* non posse accipi pro *levi* præsumptione aut suspicione; quasi sufficeret *levis* probatio vel præsumptio aut suspicio, ut quis habeatur *Hæreticus*, & ut talis condemnetur: sed vocem *argumento*, accipi hoc loco pro articulo dogmatico, sensumque Arcadii esse, eum pro Hæretico habendum, qui in quocunque articulo, quantumvis *levis* ipsi videatur, à judicio Catholicæ Religionis & tramite deviasse convictus fuerit: adeoque verba illa *levi argumento*, jungenda non esse cum voce *detecti*, sed cum verbo *deviare*; uti etiam probat Tuldenus in Codice *h. t.*

XXVII. Et sane cum crimen *hæresis* sit crimen enorme, & gravissimis annumeretur, ac insuper difficulter sciatur, quis Hæreticus sit censendus, indubie exacta & admodum clara probatio requirenda est, antequam quis de hoc crimine condemnetur; præsertim si de cetero inter Catholicos hactenus versetur, & Catholicam fidem publice profiteatur, ejusque communioni adhæreat.

XXVIII. Scitur quam injuste jampridem etiam Sanctissimi & maxime Orthodoxi Episcopi aliique tanquam Hæretici accusati fuerint; & quomodo etiam optimis quibusvis Principibus & Prælatis subreptum fuerit.

XXIX. Notum, quomodo aliquando in S. Joannem Chrysostomum concitatus fuerit S. Epiphanius, ejusque contubernium ac communionem detrectaverit, eo quod nollet ipse Chrysostomus damnare ut Hæreticos; contra

quos Epiphanius jam præventus erat: cum Chrysostomus *ante causæ cognitionem hæc facere haudquaquam justum esse duceret*, uti narrat Sozomenus *lib. 8. Hist. Eccles. cap.* 14.

XXX. Adhæc notatu dignum, quod sequenti *cap.* 15. subjungit Sozomenus de Epiphanio. Cum enim Ammonius, & qui cum illo erant, adiissent Epiphanium, eique dixisset Ammonius: „ Libenter equidem discerem, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo (Epiphanio) negante, iterum quæsivit Ammonius: Unde ergo Hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorū possis convincere? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse: nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus. Nam & discipulos tuos sæpe numero vidimus, & libros perlegimus: ex quibus unus est qui Ancoratus inscribitur. Cumque multi vituperarent te, & tanquam Hæreticum calumniari vellent, nos pro parte, uti par erat, propugnavimus, & causæ tuæ defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras: nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis.

Hæc Sozomenus, qui addit: „ Post hæc Epiphanius lenius eos allocutus, tum quidem ab se dimisit.

XXXI. Interim ex hac historia patescit, quomodo in hac hæresis accusatione obripi possit, si vagis & incertis accusationibus, & aliorum relationi aures præbeantur: quia & similes accusationes tametsi zelo fidei, & religionis tegantur, non raro tamen ex quadam particulari accusantium in accusatos passione procedunt; quemadmodum verisimile est, Epiphanium agnovisse, accusationes suscitatas in S. Chrysostomum ex singulari Theophili Alexandrini invidia processisse; ipsumque propterea Epiphanium relicta Constantinopoli Cyprum navigasse, uti notat Antonius Godeau Episcopus Vincicosis in sua Historia ad annum 402. cap. 6.

XXXII. Solicite ergo cavendum, ne quis de hæresi damnetur, aut ut Hæreticus habeatur, nisi *à judicio Catholicæ religionis, & tramite fuerit* convictus *deviare:* uti loquitur Arcadius Imperator.

XXXIII. Hanc æquissimam justissimamque regulam secutus modernus Pontifex Innocentius XII. in Brevi ad Belgii Episcopos 6. Februarii 1694. ipsis, quantum in Domino potest, injungit: „ Ne ulla ratione quenquam vaga ista accusatione, & invidioso nomine Jansenismi traduci aut nuncupare sinant, nisi prius suspectum esse *legitime* constiterit, aliquam ex his Propositionibus docuisse aut tenuisse, nec quenquam sub hoc prætextu repelli ab officiis, muniis, Beneficiis, gradibus, ac concionibus habendis, vel alia quacunque functione Ecclesiastica permittatur, nisi *servato juris ordine*, eam pœnam, quæ viris alioquin Catholicis gravissima est, commeruisse *probatum* fuerit.

XXXIV. Porro, quia nulla hæresis est, nullusque judicari potest Hæreticus, nisi à judicio Catholicæ Religionis, sive dogmate Ecclesiæ cum pertinacia recedatur, hinc apud omnes in confesso est, crimen hæresis esse crimen Ecclesiasticum; ipsisque Episcopis de hæresi cognitionem primario competere: *Cum eorum sit ministerii de dogmatibus judicare*, ait S. Ambrosius *Epist.* 32.

XXXV. Hinc Bonifacius VIII. in *cap.* 18. *de Hæreticis in* 6. „ prohibet districtius Potestatibus & Dominis temporalibus, & Rectoribus eorumdemque Officialibus, ne ipsi de hoc crimine (cum *mere* sit *Ecclesiasticum*) quoquo modo cognoscant vel judicent.

XXXVI. Conformiter ad hunc textum, concordi Canonistarum sententia receptum est, hoc crimen mere esse Ecclesiasticum; ita ut tam contra laicos, quàm Clericos Judex Ecclesiasticus privative ad Judicem Sæcularem cognoscat, quemadmodum notavit Julius Clarus *lib.* 5. *Sentent.* §. *Hæresis*, dicens: „ Crimen hæresis est mere Ecclesiasticum, & ideo ejus cognitio ad solos Judices Ecclesiasticos spectat, neque potest Judex laicus aliquo modo in eo se intromittere, & cum hac conclusione *transeunt omnes* indifferenter.

XXXVII. Concordata Brabantiæ inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem *tit.* 9. *art.* 1. habent crimen hæresis pro mere Ecclesiastico, de quo *cognoscet solus Episcopus*; „ salva tamen (inquiunt) Principi apprehensione & detentione personarum de hæresi suspectarum, nec non annotatione, & confiscatione bonorum de hæresi condemnatorum. Ex quibus Episcopus moderatas expensas habebit, si de crimine hæresis cognoverit, reservata etiam eidem Principi punitione eorum, qui contra prohibitionem suam asserunt propositiones *jam ut* hæreticas damnatas, aut quid aliud contra mandata, seu prohibitiones faciunt: (ad juvandum negotium fidei) facta vel factas.

XXXVIII. In Gallia quoque crimen hæresis in quantum spectat deviationem à judicio seu dogmate religionis Catholicæ, spectat ad Judicem Ecclesiasticum ex Ordinatione Henrici II. Regis Galliæ die 30. Augusti 1542. *art.* 1. ubi quidem injungit Judicibus & Magistratibus laicis, ut conjunctim vel divisim cognoscant de materiis concernentibus factum hæresis; sed duntaxat quantum ad informationem & decretum, cum obligatione eosdem tradendi Judici Ecclesiastico, ut hic de errore & hæresi judicet. Verba Ordinationis sunt: *Ordonnons que nos Baillifs, Seneschaux, & Juges Presidiaux, leurs Lieutenans Generaux & Particuliers, cognoistront cumulativement & concurremment, ainsique les cas s'y offeriront, des matieres concernant le faict d'heresie: à sçavoir quant à l'information & decret seulement; à la charge qu'apres avoir executé leur decret, & interrogé les personnes accusées desdits crimes, ils seront tenus rendre les personnes aux Juges d'Eglise, pour cognoistre d'iceux crimes d'erreur ou heresie simple, procedant plus d'ignorance en leur infirmité & fragilité humaine, legereté & lubricité de la langue de l'accusé, que de vraye malice ou volonté de se separer de l'union de l'Eglise*. Id est: Mandamus, ut Prætores, Senescalli, & Judices nostri Præsidiales, eorum seu Generales, seu Vicarii speciales, de materia causam hæresis concernente, prout se casus offeret, cumulatim & concurrenter cognoscant. Videlicet quoad inquisitionem & decretum duntaxat: exinde vero post decreti executionem, & personarum de dictis criminibus accusatorum inquisitionem, teneantur eas Ecclesiasticis Judicibus sistere, ut de iis criminibus erroris aut hæreseos simplicis cognoscant, magis ortæ ex ignorantia infirmitateque ipsorum, & fragilitate humana, levitate & lubricitate linguæ ipsius rei, quam ex mera malitia aut voluntate sese ab Ecclesiæ unitate segregandi.

XXXIX. Addit dein hæc Ordinatio, quod si crimini hæreseos conjunctum esset scandalum publicum, commotio popularis, seditio, aut aliud crimen secum trahens offensam publicam, & consequenter casu *privilegiatum*, tunc de crimine hoc debeat *conjunctim* per utrumque Judicem laicum & Ecclesiasticum cognosci. Tenor Ordinationis est: *Et où avec le crime d'heresie y auroit scandale public, commotion populaire, sedition, ou autre crime emportant offense publique, & par consequent cas privilegie, en ce cas sera le procez fait par les Juges de l'Eglise & Royaux ensemblément. Et apres le delict commun jugé par le Juge Ecclesiastique, sera procedé au jugement du cas privilegé par nos Juges: à la charge aussi que s'il y avoit appel de leurs sentences, les appellations ressortiront en nostre Cour de Parlement*. Id est: Ubi vero crimini hæreseos publicum scandalum jungeretur, emotio popularis, seditio, aliudve crimen publico injurium, & consequenter casus privilegiati, tum Judices Ecclesiasticos & Regios conjunctim lis instaurabitur, delictoque communi per Judicem Ecclesiasticum judicato, per nostros Judices ad judicium privilegiati casus procedetur, sic ut si ab eorum sententia liceat provocare, teneantur dictas Provocationes ad supremam nostram Curiam referre.

XL. Non immerito sane hic distinguitur crimen hæresis, in quantum contrariatur fidei Catholicæ, & in quantum scandalum publicum, commotionem populorum, seditionem, aliave similia Rempublicam & Ecclesiam turbantia inducit: ut scilicet judicium de hæresi, quatenus contraria est dogmatibus fidei, deferatur Ecclesiæ; in quantum vero populum turbat, & scandalum parit, coercitioni Principum subdatur: ut scilicet Ecclesia de doctrina decernat: Principes vero eorumque Magistratus sua auctoritate Hæreticos jam declaratos compescant, ipsamque Reipublicæ quietem & tranquillitatem procurent, & veritatem religionis declaratam tueantur.

XLI. Hinc omnes pristinæ illæ Christianorum & Catholicorum Principum Sanctiones, quæ tum in Codice Theodosiano, tum Justinianæo extant sub titulis De Fide Catholica, De Hæreticis, aliisque affinibus, quibus ea, quæ ab Ecclesia definita sunt, proponunt, sua auctorita-

te mu-

te muniunt, & executioni mandari præcipiunt; omnique solicitudine intendunt, ne quid contrarium judicio Catholicæ religionis irrepat, aut quis à tramite Catholicæ religionis deviet.

XLII. Hanc Principum solicitudinem laudat S. Augustinus in epistola ad Bonifacium 185. docetque, officii Principis Christiani esse, hæreses è suis Regnis profligare. „ Quomodo (ait) Reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit, quia homo est, aliter quia etiam Rex est. Quia homo est, ei servit vivendo fideliter: quia vero etiam Rex est, servit leges justa præcipientes, & contraria prohibentes, convenienti vigore sanciendo. Dein nonnullis interpositis pergit: „ Quis mente sobrius Regibus dicat: Nolite curare in regno vestro, a quo teneatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri, non ad vos pertineat in regno vestro: quis velit esse Religiosus sive Sacrilegus; quibus dici non potest; Non ad vos pertineat, in regno vestro quis velit pudicus esse, quis impudicus; Cur enim, cum datum sit divinitus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur, & sacrilegia permittantur? An fidem non servare levius est animam Deo, quam fœminam viro? Aut si ea, quæ non contemptu, sed ignorantia religionis committuntur, minus vindicanda, nunquid ideo negligenda sunt?

Fragmentum hujus sententiæ S. Augustini refert Gratianus *cons.* 23. *quæst.* 4. *Can.* 42. ubi & plures Canones ex dictis Augustini in hanc rem referuntur.

XLIII. Ad coercendos, quin & ad reducendos ad fidem Catholicam, aut etiam in fide Catholica populos retinendos, plures pœnæ jampridem in Hæreticos à Principibus decretæ fuerunt, ut videri potest in legibus sub titulis *De Fide Catholica*: item *De Hæreticis* in Codice seu Theodosiano, seu Justinianæo extantibus; ubi tamen advertere licebit, graviores aut mitiores pro qualitate hæresum, & Hæreticorum pervicacia, & insolentia esse decretas; *Non* enim *omnes* Hæretici *eadem austeritate plectendi sunt*, ait Theodosius Imp. in *L.* 65. *Cod. Theod. De Hæreticis*. De hac pœnarum varietate pro Hæreticorum, & hæresum varia conditione, & perfidia vel pertinacia, vide late Paratitlon Jacobi Gothofredi ad titulum *De Hæreticis* in Codice Theodosiano, & Tuldenum ad eundem titulum Codicis Justinianæi.

XLIV. Per inflictionem pœnæ temporalis coerceri Hæreticos, & ad Catholicam veritatem adigi, probat & laudat S. August. in allegata epistola ad Bonifacium. „ Quoniam (ait n. 7.) multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur; & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos, cum quibus fuerant perituri, jam simili dilectione nobiscum, ut pariter instemus, ne illi pereant, excitantur.

Deinde multis ostendit, utile omnino esse, per terrorem pœnarum homines ad veritatem duci, seu quasi compelli. „ Multis enim (ait) profuit, prius timore vel dolore cogi, ut postea possent doceri, aut quod jam verbis didicerant, opere sectari. Fatetur quidem, „ bonis & filiali affectu Deo adhærentibus, quique recta fide, veroque intellectu, totis animæ suæ viribus dicunt: *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* non solum temporalium pœnarum, vel imperialium legum, sed nec gehennarum timorem necessarium esse: „ Sed tamen, antequam dicant boni filii: *Concupiscentiam habemus dissolvi, & esse cum Christo*; multi prius tanquam mali servi, & quodammodo improbi fugitivi, ad Dominum suum temporalium flagellorũ verbere revocantur.

Meminit quoque ibidem Augustinus vulgatissimæ illius legis, quam Theodosius generaliter in omnes Hæreticos promulgavit; *ut quisquis eorum Episcopus vel Clericus ubilibet esset inventus, decem libris auri mulctaretur*, extatque in *L.* 21. *Cod. Theod. de Hæreticis*.

Hanc legem arbitrabatur Augustinus cum nonnullis aliis Episcopis, esse restringendam ad eos Hæreticos seu Donatistas, *in quorum regionibus aliquas violentias à Clericis, vel à circumcellionibus, vel populis eorum, Ecclesia Catholica pateretur*; eamque restrictionem ab Imperatoribus postulandam dixit; quod & à Concilio Episcoporum obtinuit, & Legati eum in finem ad Imperatores missi sunt; sed nihil obtinuerunt; sed lex ipsa, instantibus Episcopis contrariæ opinionis, per Africam promulgata fuit, uti testatur Augustinus, qui & ibidem refert, multos ea occasione veritatem agnovisse, & ad Catholicam Ecclesiam redivisse. „ Jam vero cum ipsæ leges (ait n. 29.) venissent in Africam, præcipue illi, qui quærebant occasionem, aut sævitiam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad Ecclesiam continuo transierunt. Multi etiam, qui sola illic à parentibus tradita consuetudine tenebantur, qualem vero causam ipsa hæresis haberet, nunquam antea cognoverant, nunquam quærere, & considerare voluerant; mox ubi cœperunt advertere, & nihil in ea dignum invenire, propter quod tanta damna paterentur, sine ulla difficultate Catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium auctoritatem, & persuasionem secuti sunt multi, qui minus idonei erant per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & Catholicam veritatem. "

Ex his Augustini dictis facile colligitur, ipsum probare quidem Hæreticorum coercitionem, non ad vindictam, sed ad emendationem ac pœnitentiam; quod expressius docet epist. 100. ad Donatum Proconsulem Africæ, ubi ipsum deprecatur, ne nimirum in Hæreticos desæviat, & ne pro immanitate facinorum, sed potius pro lenitatis Christianæ consideratione censeat coercendos. „ Neque enim (ait) vindictam de inimicis in hac terra requirimus, aut vero ad eas angustias animi nos debent coarctare, quæ patimur, ut obliviscamur, quid nobis præceperis, pro cujus veritate ac nomine patimur. Diligimus inimicos nostros, & oramus pro eis. Unde occasione terribilium Judicum ac legum, ne in æterni judicii pœnas incidant, corrigi eos cupimus, non necari, nec disciplinam circa eos negligi volumus; nec suppliciis, quibus digni sunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata compesce, ut sint, quos pœniteat peccasse. "

XLV. Superiore sæculo exortis hæresibus Lutherana, & Calviniana, quæ & ad has vicinasque Provincias virus suum spargebant, Principes nostri plurima, eaque nonnulla admodum severa adversus has hæreses, & earum fautores, & patronos edidere; quibus in eos, eorumque conventicula animadverti mandarunt, ipsosque ad has Provincias recipi vetarunt, & alia multa, quæ ipsis pro exstirpatione hæreseos, & conservatione populi in avita Catholica fide conducentia apparebant: quæ omnia referuntur in libris Edictorum, & summarie recitantur, & indicantur in Codice Belgico Antonii Anselmo Jurisconsulti Antverpiensis, verbo *Ketters*, id est, *Hæretici*.

XLVI. Sive Principum Edicta, sive Canones Ecclesiæ, seu Pontificum Decretales attendamus, indubitatum est, primam de Hæreticis sive hæresibus, in quantum doctrinæ Catholicæ Ecclesiæ opponuntur, inquisitionem & judicium Episcopis competere; eisque semper hoc judicium esse delatum: adeo ut nullus de hæresi, ut est crimen mere Ecclesiasticum, Judex præter Episcopos per 15. & amplius sæcula notus fuerit; quemadmodum part. 1. tit. 22. cap. 3. notavimus.

Episcopos, *quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, non tantum posse vigore sui officii Episcopalis inquirere in personas de hæresi, aut perversa doctrina suspectas, atque de his judicium proferre, sed etiam eosdem posse de ipsa doctrina utrum fidei Catholicæ aut Christianæ morali consona sit, vel ab ea dissona, inquirere, & judicare docet, & evincit exemplum Apostolorum, & continua Ecclesiæ traditio.

Legitur enim in Actibus Apostolorum, quod cum esset exorta quæstio sub initium nascentis Ecclesiæ, utrum conversos ex Gentibus ad Christum oporteret circumcidi, & præcipere quoque observare legem Moysis, super hac controversia *convenerint Apostoli, & Seniores videre de verbo hoc*.

Cum autem (inquit sacer Textus Act. cap. 15.) magna inquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: „ Viri Fratres vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere, & qui novit corda Deus testimonium perhibuit dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis: & nihil discrevit inter nos, & illos

fide

„ fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus, sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.

Post hæc subjungit sacer Textus: „ *Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Paulum, & Barnabam narrantes quanta Deus fecisset signa, & prodigia in Gentibus per eos.* Hic non obscure innuit sacer Textus multitudinem facto silentio ipsa Petri verba attentius ruminasse: utque plenius de his, quæ circa conversionem Gentium accidissent, informarentur, audire placuit Paulum, & Barnabam narrantes quanta Deus fecisset signa, & prodigia in Gentibus per eos.

Postquam autem Paulus, & Barnabas narraverant quæ per ipsos Deus in Gentibus operatus esset, Jacobus Jerosolymorum Episcopus ad multitudinem congregatam verba habuit, repetentes quæ à Petro de conversione Gentium ad fidem narrata fuerant, ostendens ea Oraculis Prophetarum consonare, quibus dictis primus super hac controversia judicium suum protulit, dicens: *Propter quod ego judico non inquietari eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine.*

Huic Jacobi judicio acquievit omnis multitudo, placuitque (ut ait sacer Textus) Apostolis & Senioribus cum omni Ecclesia eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Judam qui cognominabatur Barsabas, & Silam viros primos in fratribus, eisque mandarunt, ut fratribus Antiochiæ de Gentibus significarent, quæ ab Apostolis, & Senioribus in unum collectis essent decreta, unaque eisdem fratribus scripserunt in hæc verba: *Visum est enim Spiritui sancto, & nobis nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus vos custodientes bene agetis.*

Ex his manifestum est Jacobum cæterosque Apostolos, & Seniores de hac controversia examen instituisse, atque *judicialiter* eandem in communi determinasse, & definivisse: neque Petrum alias hic partes habuisse, nisi quod primus inter ipsos verba habuerit, quibus coram ipsa multitudine congregata narrabat quid in conversione Gentium Deus per ipsum fuisset operatus, & quid circa conversos è Gentibus agendum existimasset.

Hoc exemplo Apostolorum nequaquam dubitarunt Episcopi in locum Apostolorum succedentes, & non secus ac ipsi Apostoli à Spiritu sancto positi regere Ecclesiam Dei sibi ex officio solicitudinis pastoralis, & regiminis Ecclesiæ, non minus ac Apostolis authoritatem esse, examinandi, & judicandi dogmata fidei erroresque condemnandi; imo non minus se solicitos esse debere fidem ac doctrinam Evangelicam integram conservare, errores avertere, quam morum, & vitæ puritatem illibatam inculcare, vitia, & abusus extirpare.

Hinc legimus ab initio Ecclesiæ Episcopos in nascentes errores hæresesque solicite inquisivisse, suaque authoritate mox ut eas detexerant suis Decretis confixisse, & damnasse; imo nullam pene hæresim per Concilia Generalia primorum sæculorum damnatam legimus, quæ non prius per Episcopos vel partibus Decretis, vel per simul congregatos in Synodis Episcopalibus damnatæ fuissent; neque creditur de hac Episcoporum authoritate per VIII. aut IX. Ecclesiæ sæcula à quoquam dubitatum fuisse.

Et dum necesse visum est ad profligandam hæresim ejusque progressum comprimendum Concilium Generale sive œcumenicum congregare, Episcopi universi ad illud convenientes exemplo Apostolorum de quæstione judicium suum depromebant: atque ex eorum judicio concludebatur, & Decretum formabatur.

Unde & Decreta non edebantur sub nomine alicujus Episcopi etiam Romani, sed sub nomine Concilii: ut indicarent exemplo Apostolorum non uni, sed cœtui Episcoporum Ecclesiam repræsentanti ita visum esse.

At vero circa sæculum X. falsis Decretalibus sub nomine primorum Pontificum in authoritatem receptis, ac signanter post editum, & receptum Decretum Gratiani, prætendi & doceri cœpit à quibusdam Canonistis præcipue Ultramontanis *majores, & graviores causas* ad Sedem Apostolicam esse referendas, ejusque solius judicio terminandas. Porro determinare aut definire quid de fide sit tenendum, vel ut erroneum rejiciendum reputabant inter *majores* causas esse reponendum; ac per consequens ad solum Pontificem hanc de doctrina definitionem spectare.

Et quidem sub medium sæculi XII. Curiam Romanam prætendisse, Episcopis fas non esse quidquam super doctrina determinare citra Romani Pontificis authoritatem, constat ex Actis Concilii Remensis anno 1148. in quo contra Gilbertum Porretanum Episcopi Gallicani symbolum fidei condiderant: quod ægre ferentes Cardinales dixerunt, *nulli fas esse circa fidem quidquam determinare citra authoritatem Romani Pontificis*, uti fusius refertur in Actis hujus Concilii, quæ habentur tomo 10. Concil. General.

Hæc persuasio tempore Innocentii III. eousque invaluerat, ut hic Pontifex interrogatus super quæstione de Baptismo parvulorum, quasi indubitatum in suo responso præmittendum censuerit, causas concernentes articulos *fidei* tanquam causas *majores* ad Petri Sedem esse referendas *cap.* 3. *ij de Baptismo.*

Ex quo Innocentii responso relato in dicto *capite* Commentatores Decretalium, qui unice pene neglecta notitia Historiæ, & Patrum disciplina hisce Decretalibus insistebant, ac signanter Ultramontani, aliisque plus æquo prætensis prærogativis Romanorum Pontificum adulantes conclusere ad solum Romanum Pontificem spectare de causis concernentibus articulos *fidei judicialiter* decernere, ipsosque Episcopos posse quidem controversias fidei seu dogmaticas ventilare, sed *judicialiter* sive *authoritative* decidere non posse.

Verum hanc opinionem tanquam traditioni Apostolicæ, & Episcopali authoritati omnino contrariam non ab omnibus ubique Episcopis præsertim Gallicanis fuisse receptam, sibique eos tum verbis, tum factis, judicium super doctrina, & dogmatibus *fidei* competere constanter asseruisse legimus.

Et quidem legitur, quod anno 1387. Facultas Theologica Parisiensis damnaverit seu judicium suum protulerit contra quasdam propositiones Joannis de Montesono Ordinis Prædicatorum, quodque postmodum ex judicio ejusdem Facultatis Episcopus Parisiensis eas publicari, prædicari, doceri, *lata sententia* prohibuerit.

Ab hoc Decreto Facultatis, & sententia Episcopi appellavit prædictus Joannes de Montesono ad Clementem VII. Romanum Pontificem, tum temporis Avenione sedentem: ac pro præcipuo appellationis suæ fundamento asserere non dubitavit, quod „ *solius* “ Sedis Apostolicæ sit declarare, damnare & reprobare, & quod Episcopus Parisiensis apponens manum “ in messem Summi Pontificis dictas propositiones pronunciaverit & declaraverit falsas, hæreticas & erroneas: quia ista quæ tangunt *fidem* sunt de *majoribus* “ *Ecclesiæ causis*, & quæ ad *solum* summum Pontificem pro examinatione, & decisione deferri debent. “

Nequaquam obscurum est ex finalibus verbis Joannem de Montesono reflexisse ad prædictam Decretalem Innocentii Tertii, atque ex ea conformiter ad tunc invalescentem opinionem Canonistarum conclusisse ad solum Romanum Pontificem pertinere, & examinare, & decidere causas ad fidem spectantes tanquam causas *majores*.

Sententiam Episcopi Parisiensis contra dictam appellationem, & prætensum fundamentum Joannis de Montesono fortissime sustinuerunt Doctores Parisienses, atque præ ceteris Petrus Alliacensis tunc Facultatis illius Doctor ac postmodum ob suam eximiam eruditionem, & singularia merita promotus ad Episcopatum Cameracensem ac tandem S. R. E. C. effectus, qui in defensionem Facultatis, & Episcopi edidit Tractatum, quem nomine ejusdem Facultatis obtulit Clementi VII. Romano Pontifici, in quo inter alia asserere non dubitavit, quod prædicta propositio Joannis de Montesono, in quantum asserit ad *solum* Romanum Pontificem pertinere, eorum quæ tangunt *fidem*, examinationem, & decisionem, contineat *manifestam hæresim*, imo multas hæreses, ac inter ceteras hanc allegat rationem: „ Quia per hanc assertionem ex- “ cluduntur Episcopi Catholici ab omnimoda cogni- “ tione, examinatione, & decisione eorum quæ sunt *fidei*, “ quod est contra jus tam divinum quàm humanum. “

Sub

Sub idem tempus in Academia Parisiensi florebat, & præ ceteris eminebat Joannes Gersonius ejusdem Universitatis Doctor, & Cancellarius, qui non minus ac ipse Petrus de Alliaco Episcoporum authoritatem in examinandis, determinandis, & definiendis fidei articulis propugnavit, ac tanquam Ecclesiæ certam doctrinam asseruit, & coram Patribus Concilii Generalis Constantiensis eam suam opinionem tanquam admodum necessariam, & præ reliquis omni modo inculcandam proposuit in sermone habito in festo Purificationis Beatæ Mariæ, post irritationem à Cardinalibus factam sententiæ Episcopi Parisiensis contra Joannem Parvum, quæ lata est 15. Januarii 1415.

Extat hic sermo Gersonis inter ejus Opera ultimæ editionis tomo 2. pag. 281. in hoc sermone multis probat Episcopis vi sui regiminis pastoralis esse jus examinandi doctrinam, & de ea *judicialiter* pronunciandi, utrum Catholica sit vel erronea aut hæretica, idque de jure divino.

Huic sermoni subnectuntur aliqua sub hoc titulo: *Conclusiones quædam sub quibusdam articulis ponendæ post finem sermonis de Purificatione Mariæ Virginis*. In quarum sexta hæc tanquam certa proponit: „ Ad Episcopos spectat jure *divino*, & quibusdam de pia consuetudine legitime præscripta, propositionem quandam hæreticare, hoc est hæreticalem decernere vel determinare, nedum doctrinaliter (sicut Doctores Theologiæ possunt) sed etiam *judicialiter* cum appositione Decreti pœnalis contra subditos rebelles, si illa propositio scandalizaverit Diœcesim suam, & si est talis, de qua possit habere sufficientem certitudinem, per consilium peritorum in Theologia, quod repugnat eis quæ fide credenda sunt, quamvis aliqui etiam Theologi dicerentur de illa dubitare.

Hanc authoritatem Episcoporum in examinandis, & decidendis dogmatibus fidei constantissime usque in hodiernum diem Ecclesia Gallicana, ipsaque Universitas Parisiensis tanquam Episcopatui ex ipsa institutione divina annexum retinuit, ipsosque Episcopos esse naturales Judices, & interpretes dogmatum fidei non minus ac ipsum Romanum Pontificem sustinuit; una tamen recognoscens in Romano Pontifice *Primatum* jurisdictionis, una cum prærogativa suffragii in decidendis quæstionibus *fidei*.

Imo hanc doctrinam tanquam basim quandam suarum libertatum reputare non dubitant etiam ipsi Regii Magistratus, ac propterea si quid in Bullis, Rescriptis, vel Brevibus Romanis, contrarium huic doctrinæ ipsis occurrere videtur, remedio appellationis tanquam *ab abusu* ab executione similium Bullarum aut Rescriptorum eorum publicationem, & executionem impediunt; ne quid contra libertates Ecclesiæ Gallicanæ, & authoritatem Episcopalem inducatur, uti novissime visum est occasione Brevis Clementis XI. quo proscribebatur Mandatum Episcopi sancti Pontii.

Inter motiva enim, quibus Advocatus Regius coram Parlamento Parisiensi appellationem suam tanquam *ab abusu*, contra publicationem, & executionem hujus Brevis sustinebat, hoc erat, quod ex contextu totius hujus Brevis nequaquam obscurum esset, per condemnationem doctrinæ in hoc mandato contentæ, præcipue impeti doctrinam de authoritate Episcoporum in determinandis, & definiendis articulis fidem concernentibus, quæ sparsim in hoc mandato asserebatur. Integer discursus Advocati Regii exhibetur in Appendice in Tractatu de Publicatione Legum, & Placito Regio sub litt. M. N.

De hac Episcoporum authoritate in dijudicandis, & reprobandis perniciosis erroribus non dubitasse Episcopos Belgas evincunt plura eorum Decreta, ac notanter duorum zelosorum Antistitum Jacobi Boonem Archiepiscopi Mechliniensis, & Antonii Triest Episcopi Gandensis, qui circa medium præcedentis sæculi plures Casuistarum opiniones tanquam Moralis Christianæ relaxativas, & in praxi perniciosas proscripserunt, quæ Decreta una cum ipsis propositionibus exhibet Prosper Fagnanus in Commentario cap. NE INNITARIS *de Constitut.* ut ex his propositionibus evincant, ad quas tandem laxitates adducti fuerint Patroni probabilismi, sive sustinentes posse unumquemque tuta conscientia amplecti opinionem probabilem licèt minus tutam, & minus probabilem.

XLVII. At circa sæculum XIII. exorta hæresi Albigensium, eaque in partibus Gallicanis, ac signanter in Comitatu Tolosano latius continuo progrediente nonnulli ab Innocentio III. Romano Pontifice deputari cœperunt, qui una cum Episcopis in Hæreticos inquirerent, & auctoritate Apostolica muniti contra Hæreticos procederent, imo & ipsam Episcoporum defectum supplerent, qui dein *Inquisitores fidei* seu *hæreticæ pravitatis* dicti fuerunt; de quorum origine & progressu citato *cap.* 5. egimus; ac insuper notavimus, quomodo tandem tribunal *Inquisitionis* erectum fuerit, coram quo de hæresi, & de Hæreticis, aut de hæresi suspectis, eorumve fautoribus cognosceretur & judicaretur.

XLVIII. Hoc Inquisitionis Tribunal fuisse receptum in Regno Arragoniæ circa annum 1233. allaborante Sancto Raymundo de Pennafort Ordinis Prædicatorum, scribit Ludovicus à Paramo De Origine & progressu Inquisitionis *lib.* 2. *tit.* 2. *cap.* 8. sed extra Regnum Arragoniæ se non extendisse constat ex epistola Innocentii IX. data ad ipsum Raymundum anno 1249. quæ habetur tomo 11. Concil. *col.* 603.

Sub finem sæculi XV. ad alia Regna & Ditiones Hispaniæ Tribunal extendi cœpit. Mortuo enim Henrico Arragoniæ Rege sine liberis, Regnum illud devolutum est ad ejus sororem Isabellam, quæ juncta matrimonio Ferdinando Castellæ Regi postulavit, auctoritate Sixti IV. Inquisitionem in hoc Regno stabiliri & confirmari anno 1484. obtenta postmodum Bulla, qua toti administrationi tanquam generalis Inquisitor præficiebatur *Thomas de Turre Cremata* ex Ordine Dominicanorum, præcipua apud Reges gratia, quorum peccata per pœnitentiam expiare consueverat, uti loquitur Mariana *lib.* 24. *De rebus Hisp. cap.* 17. qui & addit: „ Edictis “ Inquisitionis propositis, spe veniæ homines promiscuæ “ ætatis, sexus, conditionis, ad 17. millia virorum ul- “ tro crimina esse confessos, duo millia igne crematos, majori numero in vicinas Provincias delapso.

Ut intelligatur, quare tot millia virorum *ultro* sua crimina confiterentur, sciendum, quod Inquisitor in suo adventu habeat sermonem ad populum, in quo *magna gratia* addicitur iis, qui sua crimina *sponte* confessi fuerint, veniamque petierint.

Narrat ibidem Mariana, Tribunal hoc inquisitionis initio Provincialibus *grave* visum fuisse; multasque adversus illud fuisse populi querelas. Quibus tamen non obstantibus, paucis post annis, hoc Inquisitionis Tribunal per omnia pene reliqua Hispaniæ Regna propagatum est; variisque locis Inquisitores constituti, quibus omnibus hodie præest Inquisitor generalis, qui à Rege nominatur, & a Pontifice confirmatur: præsidetque hic supremo Inquisitionis Concil. quod Curiam Regis semper sequitur. Ab hoc Concilio reliqui inferiores Inquisitores leges accipiunt; atque ab eorum sententiis ad hoc appellatur.

Inquisitio Lusitanica efformata ad normam Inquisitionis Hispaniæ erecta fuit à Paulo III. anno 1535. ad postulationem Joannis III. Lusitaniæ Regis.

In Italia plures jampridem Inquisitiones institutæ fuerunt, designatis Inquisitoribus præcipue ex Ordine Prædicatorum & Minorum. At in Urbe Romana Inquisitionis Tribunal per ipsum Pontificem cum quibusdam ministris, quos pro opportunitate assumebat, exercebatur, donec Cardinales ad id deputari cœperunt, ac tandem Congregatio Inquisitionis instituta fuit; de quibus *part.* 1. *tit.* 22. *cap.* 3.

XLIX. Carolum V. Belgii Principem circa annum 1541. voluisse in has Belgii Provincias Inquisitores fidei introducere, patet ex Concordatis inter ipsum Carolum & Episcopum Leodiensem initis. Ibi enim cognitione de crimine hæresis solis Episcopo delata, additur hæc clausula: Salva Principi prærogativa sua quoad *Inquisitorem* per eum à S. Sede impetratum vel impetrandum. „ De “ fidei Inquisitoribus per Carolum V. à Sede Apostolica “ postulatis & impetratis, etiam agit Famianus Strada De “ Bello Belgico *lib.* 2. *ad ann.* 1550. ubi scribit: “ Cum postulasset (Carolus V.) à Pontifice Censores fidei, accepissetque; eorum auctoritati, securitatique cavens multa sancivit, „ quæ anni 1550. Placito præscribuntur. “ Habetur hoc Placitum *part.* 1. *Edictorum Brab. lib.* 1. *tit.* 2. *cap.* 2. sub hoc titulo: *Instructio pro Inquisitoribus hæreticæ pravitatis in Belgio*. Hic inter alia dicitur, quod progressui hæreseos providere volens Sua Majestas „ in “ Provinciis Inferioris Germaniæ, suæ Majestati ratione “ „ sui

„ sui patrimonii subjectis, certos Inquisitores hæreticæ pravitatis, viros doctos & probos, inculpatæ vitæ & famæ, ordinari & designari curavit, quibus data est ampla potestas contra omnes Hæreticos, & de hæresi suspectos, eorumque fautores & receptores, inquirendi, procedendi, corrigendi & puniendi, nec non procedendi ad degradationem Ecclesiasticorum, & traditionem Curiæ Sæculari, juxta formam & tenorem litterarum Apostolicarum desuper confectarum.

Post hæc multis articulis, modum, quo Inquisitores procedere debeant, & qualiter ipsis à Magistratibus Regiis auxilium præberi debeat, præscribit.

Rursus Philippus II. in quem Carolus has Provincias Belgicas pleno jure transtulerat, præfatum Edictum novo Edicto approbavit & confirmavit, & in quantum opus erat, de novo ordinavit & statuit in civitate Bruxellensi anno 1555. 28. Novembr. „ Requirentes (ait) omnes & singulos Inquisitores, eorumque subdelegatos, ut omnia in dicta Instructione præscripta diligenter observent, debiteque executioni tradant: Mandantes itidem cunctis, tam Magistratibus, quàm privatis, subditisque nostris universis, ut præfatis inquisitoribus circa ea, quæ in dicta Instructione continentur, omnem præstent assistentiam. Mandatisque ac Ordinationibus hujusmodi, quantum ipsos concernit, diligenter pareant, quatenus gratiam nostram charam habeant, indignationemque nostram, ac pœnam arbitrariæ correctionis evitare maluerint.

Quamvis hoc Edictum publicasset Philippus, „ rem tamen haud promovit (ait Strada) implicitus repente bello, quod eo ipso, quo Edictum proposuit, anno, tribusque insequentibus, acerrime cum Gallo gessit.

At mox ut liber fuit à bello, animum rursus ad Religionem promovendam adjiciens, discedensque è Belgio anno 1559. „ mandata sorori suæ Gubernatrici, atque Antistiti Granvellano dedit, enixe curarent, ut Caroli Placita & cautiones, quas ipse Rex pro Pontificis Inquisitoribus confirmarat, exquisite servarentur, “ ait Strada.

Deinde anno 1565. Philippus II. iterato scripsit ad Margaritam Parmensem Belgii Gubernatricem, „ ut Quæsitores causarum fidei ubique persancte retinerentur, omnique ope à Gubernatrice ac reliquis Provinciarum Præfectis adjuventur.

His litteris receptis, earum copiam misit Gubernatrix ad Concilium Flandriæ, præcipiens, ut omnis favor & assistentia præstetur Inquisitoribus fidei in exercitio sui officii, ipsaque Inquisitio fiat, prout hactenus facta fuit. Verba litterarum sunt: *Aussi que l' on donne toute faveur, & assistance aux Inquisiteurs de la Foy en l' exercice de leurs Offices, & que l' Inquisition se fasse par lesdits Inquisiteurs, comme elle s' est faite jusques à maintenant, & comme leur appartient par droits divins & humains, ac que Sa Majesté aussi très-expressement commande par lesdites Letres.* Id est: Insuper ut omnis favor & auxilium Inquisitoribus fidei in muneris sui executione præstetur, utque per dictos Inquisitores, prout hactenus obtinuit, Inquisitio fiat, & prout ad eos divino & humano jure spectat, quod Majestas sua verbis conceptis per litteras dictas statuit.

Ex his aliisque intelligitur, tam Caroli V. quàm Philippi II. intentionem fuisse, inducere & stabilire Inquisitores in has Provincias; ipsæque litteræ ac Edicta Regia satis innuunt, & aliunde constat, Inquisitores aliquo tempore stabilitos fuisse, saltem in aliquibus Belgii partibus, testisque est ipse lapis sepulchralis Michaelis Baji, qui visitur in Sacello Collegii Adriani VI. Papæ hic Lovanii, in quo ipse Bajus dicitur *Generalis per Germaniam Inferiorem Inquisitor Regius.*

L. Ceterum ipsa toties repetita Edictorum pro stabiliendis Inquisitoribus renovatio sat innuit, non eam fuisse populi Belgici in recipiendis hisce Inquisitoribus animi promptitudinem, quam ipsi Principes desiderassent; imo summas fuisse ab initio usque ad finem populi & Nobilium oppositiones, colligitur ex iis, quæ Famianus Strada, aliique tumultuum Belgicorum Historici tradunt.

Et quidem Strada, facta mentione Edicti Caroli V. de anno 1550. cujus supra meminimus, addit: „ Verum nova illa judicii facies plus terroris secum attulit in Belgium, quam observantiæ. Nam etsi alicubi suscepta res est, Brabantini tamen, quod in ea earum libertatem suam dicerent, commodum nacti, imposito sese onere liberatunt sub ejus anni quinquagesimi finem. Hæc ille *lib.* 2. ad ann. 1550. “

Deinde postquam narravit, quod Margarita Parmensis Belgii Gubernatrix vellet conformiter ad Mandata Regia, Edicta de *Inquisitionibus* executioni mandare, scribit, quod Gubernatrix de hac re cum Præfectis Provinciarum agere aggressa, *senserit esse non paulo difficilius imperata facere, quam imperare facienda.*

Præterea testatur, quod Magistratus ægre viderentur in negotiis in se suscipere, & inter Nobiles esse dissensiones. Apud populum nihil moderati, aut medii, consternatio primum, mox audacia: nunc timenti, nunc terrenti similis: nempe ut potentiorum aspiratione, atque Hæreticorum flagello agitabatur, *lib.* 2. ad ann. 1550. ubi scribit, quod & in ipsum Regem voces exaudirentur, quas aliunde immissas in ora sermonemque multitudinis apparebat: atque in viis vehemens contra formam illam Inquisitionis elucebat animorum commotio; imo, teste Strada, tantus tum populi, tum Nobilium adversus Inquisitores fuit excitatus tumultus, totque sparsi libelli pro eorum abrogatione, ut annuente Gubernatrice, data venia delinquentibus, & mitigatis Regiis Edictis, intermissa fuerit contentio de eo inferendis Inquisitoribus, ubi ante non fuerant, uti latius narrat Strada loco citato.

Verum hæc animorum commotio magis emicuit, cum circa annum 1565. nomine Philippi II. rursus urgeri cœpit negotium Inquisitionis, ipsaque Gubernatrix litteras ea de re misit ad Provinciarum Concilia, quarum supra mentionem fecimus.

Etenim Regis Edictum Brabantinis cum proposuisset Provinciæ Cancellarius, (Neque enim Brabantia “ Præfectum habet alium præter eum, qui toti Belgio “ præest) illico civitates, quæ dicuntur Provinciæ capita, Lovanium, Bruxellæ, Antverpia, & Buscoducum coacto Senatu, compositoque ad Cancellarium libello vehementer iracundeque flagitant, ut suorum ratio privilegiorum habeatur, quibus ea Quæsitorum judicia, Cæsarisque Placita cum repugnent, non debuisse Edictum Regis à Cancellario tam facile proponi, à se certe admitti non posse. “

Quanta fuerit Nobilium & Magnatum commotio, pluribus ibidem narrat Strada, atque: Tunc enim “ vero, qui conjurationem moliebantur, nacti speciem tuendæ patriæ libertatis, sparsis incredibili celeritate per Provincias libellis, (eos ad quinque millia fuisse scripsit ad Regem postea Gubernatrix) Hispanicam inquirendi de Religione censuram ludibriis, exsecrationibus, maledictis omnibus lacerare: monere populos, ne ei sese tyrannidi supponerent, cui ubique gentium, ac veluti quodam consensu generis humani repugnatum sit, ne Romæ quidem sine tumultu initia ejus extitisse? quid agendum esse Belgio tot privilegiis adversus nova hæc omnia communito? “

Quin eodem Strada referente *l.* 5. ad ann. 1566. novem homines è Nobilitate fœdus conscribunt, quod ceteris proponerent, in quo exorsi ab Inquisitionis exsecratione, dicebant, eam divinis humanisque legibus adversam, barbariem longe superare omnium retro tyrannorum; seque *societatem inisse, qua obviam irent nefariis eorum conatibus, qui per hæc judicia proscriptionesque et cædes, in optimorum civium fortunas intenderent.* Hæc conjuratio vulgo *Compromissum* appellata est, inquit Strada; ac variis dein linguis, quo ubique vulgaretur, prodiit in lucem cum hac inscriptione, ut Britannice quidem edita præferebat: *Exempla fœderis à Proceribus, Nobilibusque Inferioris Germaniæ percussi, ob Hispanicam Inquisitionem hisce Provinciis intentatam.*

Plura addit Strada, quæ ostendunt, magis continue crevisse Nobilium Procerumque adversus inquisitionem commotiones; diciturque ipsam Gubernatricem in publico Procerum & Magistratuum consessu fassam: *Scio adversus hoc Tribunal effuse ferri omnium odia.* Idipsum Proceres confirmarunt, dicentes: „ Quod vero ad Inquisitionem attinet, satis apparere, eam nulli hominum ordini acceptam esse, adeo ut Antverpiæ nemo sit tam tenuis fortunæ, qui sclopum aut hostile aliquod non ostentet, mineturque, illo se telo usurum in eo, qui Hispanicam Inquisitionem inferre in urbem connitantur. Imo & Episcopos non levi affectos injuria videri, dum Religionis causæ, quarum cognitio ad ipsos jure pertinet, ad posterius hoc Quæsitorum Tribunal transferuntur, “

Et li-

Et licet in eo consessu non una fuerit omnium sententia, *vix tamen fuit in eo Senatu, qui opportunum tempori existimaverit ejusmodi tribunal.*

Tandem post multas altercationes res in hunc modum composita est: „ Cum duplex sit Inquisitionis „ genus, alterum muneri Episcoporum adjunctum, al- „ terum certis Judicibus à Pontifice Maximo impositum. „ Querelas atque odia populorum esse duntaxat in hosce „ Pontificios Quæsitores: quos licet Carolus Cæsar „ invexerit in Belgium, id tamen coactum fecisse Pa- „ storum inopia negligentiaque. Quæ ratio cum in „ præsentia cesset, simulque tantopere mortales abhor- „ reant ab externo hujus Inquisitionis nomine; non „ debere adversantibus populis tam violentum intem- „ pestivumque remedium obtrudi.

Hæc aliaque multa, quæ summam erga hoc tribunal aversionem ostendebant, ad Regem iteratis litteris scripsit Gubernatrix, qui tandem significavit, se permittere, ut Inquisitores Ecclesiastici removerentur, modo tamen Episcopi prius in suas Sedes essent inducti; quod cum factum esset, paulatim ipsum Inquisitionis tribunal per totum Belgium abolitum fuit, ut nihil de eo hodie supersit, nisi innata quodammodo populi Belgici ab eo aversio, ita ut vel solum nomen *Inquisitionis* exhorreat & execretur.

Quoad Galliam & Germaniam Inquisitio in aliquibus civitatibus recepta fuit sub initium, quo primum orta est, sed exiguo tempore substitit; hodie nullum iis in Regnis superest Inquisitionis tribunal, aut illius aliquod exercitium. Dicitur quidem, in civitate Montispessulana esse Dominicanus, nomen *Inquisitoris* cum aliqua Regia pensione retinens; sed sine ullo functionis exercitio. Vide Fleury *part. 3. Instit. Jur. Can. cap. 9.*

LI. Schisma Græcum nomen est, *scissuram* sonans, ut habet *Can. 34. caus. 24. q. 1.* posseque juxta hanc latiorem significationem quælibet Societatis ac Communitatis diruptio sive scissura schismatis appellatione contineri. Hic autem sumitur pro scissione vel divisione ab unitate Ecclesiæ Catholicæ, quæ ex pluribus particularibus Ecclesiis sub Capite coalescens Universalem sive Catholicam & unam Ecclesiam constituit. Ut ergo aliqua Ecclesia sit Schismatica, vel aliqui dicantur *Schismatici*, non sufficit, quod non communicet cum aliqua particulari Ecclesia aut Societate, quæ Universalem Ecclesiam non constituunt; sed requiritur, ut non communicet cum Ecclesia Catholica seu Universali.

Censetur autem recedere à communione Universalis Ecclesiæ, si recedat ab omnibus aut pene omnibus Ecclesiis particularibus, quæ Ecclesiam Universalem conficiunt. Quare Optatus Milevitanus Donatistas Schismaticos esse probat, quod ab Ecclesiarum totius Orbis communione discesserant. *Videndum est* (ait) *quis in radice cum toto Orbe manserit, quis foras exierit?* Centies idem argumentum contra Donatistas urget Sanctus Augustinus.

Verum cum Ecclesia Romana propter Primatum sit unitatis centrum, ejusque Antistes cæterorum Caput sit constitutus, ut *schismatis* tolleretur occasio, haud dubium, quin magnum sit argumentum, eos non esse Schismaticos, qui ipsi tanquam Capiti adhærent, & cum eo communione junguntur; è contra magnum sit schismatis præjudicium, si quis ab ejus sit communione alienus. Hinc schisma à S. Thoma, quem communiter sequuntur Theologi, definitur: „ Divisio, „ per quam quis se ab unitate Ecclesiæ separat, in „ quantum Ecclesia est corpus mysticum, ex univer- „ sis Fidelibus tanquam membris, & Romano Pon- „ tifice tanquam Capite constans.

Ex dictis facile intelligitur, Ecclesias particulares aliquando posse inter se dividi, & à mutua communione separari, licet propterea non sint Schismaticæ; eo quod utrisque aliæ pleræque Ecclesiæ communicent, & neutra se à reliquis Ecclesiis universalitatem constituentibus sejungat.

Observatum fuit in textu, quod non exiguum argumentum unitatis, & unionis cum Ecclesia Universali sumatur à communione cum Ecclesia Romana; & contra non sit leve argumentum schismatis, separatio à communione cum Ecclesia Romana.

Verum cum certum sit (ut supra in hoc Supplemento part. 1. tit. 16. c. 3. probatum est) quod Ecclesia Romana licet Primatum teneat, semper considerata fuerit, & etiam hodie debeat considerari, ut una *particularis* Ecclesia cum reliquis Ecclesiis particularibus unam Universalem Ecclesiam conficiens, nequaquam Ecclesiæ illæ semper argui possunt *schismaticæ* tanquam ab unitate Ecclesiæ *Universalis* sive ipso corpore ex omnibus Ecclesiis particularibus etiam ipsa Ecclesia Romana conflato divulsæ.

Hoc in capite nemo dixit Ecclesias Asianas, quæ disciplinam circa diem celebrandi Paschatis observabant diversam a disciplina quam eo tempore Ecclesia Romana cum pluribus aliis Ecclesiis tenebat, fuisse schismaticas, tametsi ob retentam, & constanter propugnatam hanc disciplinam, tandem per Victorem Episcopum Romanum à communione Ecclesiæ Romanæ fuerint per excommunicationem separatæ; sive quia Victor Episcopus Romanus cum ipsa sua Ecclesia particulari Romana communionem cum Asianis fovere noluerit, seu potius eis suam communionem subtraxerit.

Neque enim Asiani se à communione Ecclesiarum, diversam ab eis disciplinam circa diem celebrandi Paschatis observantium separabant; sed neque aliæ Ecclesiæ, licèt quoad hoc punctum disciplinæ consentientes Ecclesiæ Romanæ existimarunt communionem Ecclesiis Asianis ob hanc in disciplina varietatem esse subtrahendam, nec ipsi communionem suam subtraxerunt, ipsamque subtractionem Victoris Episcopi Romani minime probabant: teste enim Eusebio sanctus Irenæus aliique Episcopi Galliæ, tametsi eandem cum Ecclesia Romana disciplinam servantes *Victoris* factum *acriter* reprehenderunt *Victoremque monuerunt, ut ea potius sentire vellet, quæ paci charitatique erga proximum congruebant.* Extant *etiamnum* (inquit idem Historicus) *eorum litteræ, quibus Victorem acerbius perstringunt.*

Similiter nec sanctum Cyprianum aliosque Africanos ipsi consentientes, in quæstione de baptizandis iis, qui apud Hæreticos erant baptizati, neque sanctum Firmilianum aliosque Orientales, ullus veterum *schismatis* insimulavit, tametsi à Stephano Romano Episcopo communione Romanæ Ecclesiæ privatos fuisse non obscurum sit ex ipsa Epistola Firmiliani ad Cyprianum, uti supra ad num. 9. notatum fuit.

Licèt enim Asiani per Victorem, & Africani ac Orientales per Stephanum Episcopum Romanum à communione Ecclesiæ Romanæ essent separati, sive repulsi, ipsi tamen nequaquam se separabant ab aliis Ecclesiis etiam illis quæ super hac quæstione aliter sentirent, & aliam ab aliis praxim amplecterentur.

Imo admodum verisimile est, quod nec omnes illæ Ecclesiæ particulares cum Stephano Episcopo Romano idem sentientes, eandemque praxim tenentes se ob eam diversitatem opinionis, & praxis ab Africanis aut Orientalibus Ecclesiis separaverint sive communionem suam ab ipsis subtraxerint, uti nec ab Asianis Irenæum aliosque Episcopos Gallicanos in celebratione Paschatis cum Victore, & Ecclesia Romana consentientes se subtraxisse supra notatum est. Et quidem de Dionysio Alexandrino scribit Eusebius, quod post obitum Stephani secundam scripserit Epistolam ad ejus successorem Xystum, in qua Stephani simul ac reliquorum Episcoporum sententiam ac judicium exponit de Stephano ita scribens: „ Ante „ quidem litteras scripserat de Heleno, & Firmiliano „ de omnibus denique sacerdotibus per Ciliciam, Cap- „ padociam cunctasque finitimas Provincias constitu- „ tis, sese ob eam causam ab illorum communione „ discessurum quod Hæreticos rebaptizarent.

Post hæc ex eadem Epistola Dionysii subjungitur: „ Ac vide quæso gravitatem negotii: revera enim in „ maximis, ut audio, Episcoporum Conciliis decre- „ tum est, ut qui ab Hæreticis ad Catholicam Eccle- „ siam accedunt primum Cathecumeni fierent, ac de- „ inde veteris ac impuri fermenti sordibus per Baptis- „ mum purgarentur. De his omnibus ego ad illum „ Epistolam misi rogans atque obtestans.

Nequaquam obscurum est Dionysio Alexandrino displicuisse, quod in quæstione adeo obscura, & in tot Conciliis Episcoporum agitata Stephanus Romanus Episcopus ab Episcoporum communione recederet ob id, quod in hac quæstione adeo obscura secum non consentirent. Imo nec dubium est, quin super eo procedendi modo Stephano scripserit, cumque ut communionem cum eis in vinculo pacis servaret, sit obtestatus, atque per has litteras conrigerit, ut sub Xysto Stephani successore pax, & unitas Ecclesiæ fuerit restituta, uti supra ad n. 9. notatum est.

Hoc ipsum latius ac solidissime adstruxit adversus nostri temporis Hæreticos Vir doctissimus D. Nicola in lib. cui titulus: *L'unité de l'Eglise lib. 2. cap. 10.*

LII. Canones Ecclesiæ, nec non Pontificum Sanctiones de schismate, & hæresi eodem pene modo loquuntur. Quia licet schisma absolute possit esse sine hæresi, ordinarie tamen hæresim conjunctam habet; imo si initio absque hæresi fuerit, & in sola forsan quæstione facti constiterit; tamen plerunque tandem in hæresim degenerat.

Si hæresim conjunctam habeat, atque in hæresi fundetur, crimen erit mere Ecclesiasticum, ad *solius* Judicis Ecclesiastici judicium spectans. Si autem sit merum schisma sine hæresi, tunc Judex Secularis poterit cognoscere; uti in terminis distinguunt Concordata Brabantiæ inter Carolum V. & inter Episcopum Leodiensem *tit. 9. art. 2.* „ De crimine schismatis „ sapientis *hæresim*, idem ut supra in præcedenti ar- „ ticulo (de hæresi.) Si autem schisma non sapiat „ hæresim, tunc cognitio, & punitio ad *solum* Judi- „ cem *Secularem* pertinebit.

CAPUT III.

De Sortilegio, Magia, & aliis similibus.

1. *Quid sortilegium?*
2. *Cur Sortilegi dicti divinatores seu* divini?
3. *Sortilegiorum definitio ex Isidoro.*
4. *Sortilegia sive sortes divinatoria meritò superstitiosis divinationibus annumerantur.*
5. *Sortes divinatorias Leo IV. maleficia reputat.*
6. *Natura sortilegii probat intervenire maleficium.*
7. *In sortilegio intervenit pactum implicitum vel explicitum cum dæmone.*
8. *Eisdem signis, quibus utuntur Sortilegi ad prædictionem futurorum, etiam utuntur ad nocendum, & tunc proprie Malefici dicuntur.*
9. *Pro varietate signorum, quibus Sortilegi utuntur, varia quoque sortiuntur nomina.*
10. *Ex sortilegiis, & maleficiis, gravissima solent oriri incommoda.*
11. *Consulere Sortilegos super statu Reipublica aut Principis, etiam ipsi Gentiles sub pœna capitali vetuerunt.*
12. *Constitutio Constantii Imperatoris contra Sortilegos divinatores.*
13. *Quid per Aruspicem intelligatur in hac Constitutione.*
14. *Quid Mathematici, Astrologi & Genethliaci?*
15. *Quid per Augures intelligatur?*
16. *Varum nomine qui veniant?*
17. *Constantius Imperator in dicta Constitutione non tantum hos nominatim expressus, sed generatim omnes Sortilegos, & Maleficos pœna capitali perstringit.*
18. *Altera Constantii Constitutio contra illos, qui maleficiis elementa perturbare, aut Manes evocare audent.*
19. *Magicis artibus elementa turbari posse jampridem creditum est, dictique hujusmodi Malefici Tempestarii.*
20. *De his Tempestariis testimonium S. Agobardi Episcopi Lugdunensis.*
21. *Jampridem Magos inclamasse mortuos, à quibus futura prædicerentur, testatur Tertullianus.*
22. *Hic sæpius hominibus illudi per phantasma asserit Tertullianus.*
23. *Pœna legis Constantii est vivicomburium.*
24. *Lex Constantini contra Maleficos, qui aliquid moliuntur contra salutem hominum, vel animos ad libidinem excitant.*
25. *Dubitatur, num Constantinus probaverit, artem magicam adhiberi posse ad bonum finem.*
26. *Id probasse Constantinum credidit Leo Imperator.*
27. *Leo Imperator abrogata Lege Constantini omnem magiam etiam ad bonum finem adhiberi vetuit.*
28. *Non desunt, qui putant, Leonem non bene intellexisse Legem Constantini.*
29. *Certum est, semper fuisse vetitas magicas artes, etiam ad bonum finem adhibitas.*
30. *Eas jampridem vetuit Constantius Imperator.*
31. *Similes incantationes vetita in Synodo Ancyrana.*
32. *S. Chrysostomus invehitur in eos, qui magicis artibus utuntur ad conservationem vitæ.*
33. *In Capitulis Martini Bracarensis idipsum vetitum.*
34. *Confonat Responsum Alexandri III. in Cap. 2. De Sortilegiis.*
35. *Erroneum declarat Facultas Parisiensis, licere uti maleficiis ad bonum finem, vel maleficia maleficiis pelli posse.*
36. *Hoc postremum vetat quoque Rituale Romanum.*
37. *Consentiunt Synodi Belgicæ, & vicinarum Provinciarum.*
38. *Decretum Synodi Cameracensis contra varias superstitiones ad curationem hominis, vel jumenti adhiberi solitas.*
39. *Simile Decretum Synodi Provincialis secundæ Mechliniensis.*
40. *Regula ad dignoscendum, an aliquid sit superstitiosum, ab hac Synodo proposita.*
41. *Eandem regulam quoad substantiam probaverat Synodus Provincialis prima Mechliniensis.*
42. *Ex hac regula declarat Synodus Sylvæ-Ducensis, plures observationes esse superstitiosas.*
43. *Monet eadem Synodus, populum à Parochis docendum, grave peccatum esse, hujusmodi observationibus uti.*
44. *Decreta Synodorum Namurcensium contra quasdam superstitiosas observationes.*
45. *De superstitione liberandi certas animas è Purgatorio per certas verborum formulas remissive.*
46. *Plures superstitionum species remissive.*
47. *Referuntur Edicta Principum nostrorum contra Sortilegos, & Magos.*
48. *Specialia Edicta contra illos, qui vulgo vocantur Ægyptiaci.*
49. *Ex Canonistarum sententia crimen sortilegii creditur esse Ecclesiasticum.*
50. *Ita in Gallia aliquando judicatum.*
51. *Hodie judicatur esse mere Civile.*
52. *Praxis Galliæ apparet conformis praxi Belgicæ.*
53. *Judex in his causis cum magna prudentia, & circumspectione procedere debet.*
54. *Episcopi & Pastores tenentur populum diligenter instruere super hac materia.*
55. *Formula usitata inter milites Hispanos judicata superstitiosa per Episcopum Iprensem.*
56. *Si simile examen hodie ab Episcopis institueretur, multa deprehenderentur superstitiosa, quæ à populo frequentantur.*
57. *Ad quas observationes maxime attendere debent Episcopi.*
58. *Aliquando permittit Deus, ut vera prædicantur; & quare?*
59. *Meritò attendunt Episcopi, ne exorcismis aut cæremoniis Ecclesiæ immisceantur superstitiosa.*
60. *Quæ potissimum hic ab Exorcistis cavenda.*

I. SOrtilegium dicitur à *sorte*, soletque accipi in malam partem, nimirum pro superstitiosa & magica *divinatione*, qua quis futura aut occulta, vel omnino incerta prædicere, aut cognoscere vult ex aliquibus signis, quæ ad ea cognoscere, aut indicanda, nec à natura aut Deo instituta vel ordinata sunt.

II. Solent similia signa vocari *sortes divinatoriæ*, tanquam quæ adhibeantur ad cognoscendum ea, quæ citra divinam revelationem ex talibus cognosci nequeant, atque illi, qui iis utuntur, vocantur *divinatores*, tanquam futura & plane occulta prædicentes aut revelantes, aliquid Divinitatis præ se ferentes: quare & teste Isidoro *lib. 8. Etymol. cap. 9.* Divini appellantur, quasi *Deo pleni*.

III. Definiuntur ab ipso Isidoro apud Gratianum *caus. 26. q. 1. Can. 1.* „ Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam, quas Sanctorum *sortes* vocant, “ divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque “ scripturarum inspectione, futura promittunt. “

IV. Sortes illæ divinatoriæ utpote nullam vel naturalem vel supernaturalem vim habentes ad occulta illa ac mere contingentia, & plane ab incerto eventu dependentia, manifestanda, merito superstitiosæ divinationes, & maleficia reputantur, & ut talia jampridem reprobatæ sunt, uti apud Gratianum *causa 26. q. 5. Can. 7.* legitur: „ Sortes,

„ tes, quibus cuncta vos in vestris discriminatis judiciis, (quod Patres damnaverunt) nihil aliud, quam divinationes & maleficia esse decernimus. Quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos ultra nolumus nominari, & ne exerceantur, sub anathematis interdicto prohibemus.

V. Hic *sortes* reputari inter *divinationes*, & *maleficia* manifestum est; evidentiusque adhuc patebit, si attendatur epistola Leonis IV. ad Episcopos Britanniæ *cap.* 4. unde hic Canon desumptus est. Dicit enim Leo: „ De experientia autem divinationum vel maleficiorum scriptum quidem habemus in sacris Canonibus, ut ipsa verba ponamus, ita: Qui divinationes expetunt, & morem Gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant.

His præmissis infert tanquam consequens: *Unde ad eorum similitudinem*, SORTES & cetera, quæ supra relata sunt.

Plures Canones, quibus *Sortilegi* una cum Divinatoribus & Maleficis condemnantur, & pari pœna plectuntur, Gratianus citata *quæst.* 5.

VI. Et sane si attendatur natura sortilegii, sive *sortium*, prout ea adhibentur ad cognitionem, sive manifestationem futurorum vel occultorum, ad quæ cognoscenda aut manifestanda, nec ex natura rei, nec ex supernaturali Dei ordinatione vim ullam habent, facile patebit, sortilegium esse ad superstitiosam divinationem referendum.

Si enim cultus divinus, sive id quod soli Deo competit, exhibeatur aut tribuatur creaturæ, dicitur superstitio cultus *indebiti*, ut loquuntur Theologi post S. Thomam 2. 2. q. 93. art. 1.

Cum ergo cognitio futurorum contingentium, quæ à libero hominum arbitrio, aut aliis plane incertis eventibus dependent, aut occultorum manifestatio petitur à rebus ad eam manifestationem nec à natura, nec Dei ordinatione institutis vel ordinatis, tunc transfertur quidam Dei cultus, vel Dei proprietas, nimirum futurorum, & occultorum scientia, & manifestatio, ad creaturam. Ac propterea Sortilegi etiam Divinatores, tanquam *Divini* aliquid præferentes, dicti sunt, uti supra notatum est.

VII. Ulterius, quia sortes, sive signa adhibita ad futurorum & occultorum cognitionem, nullam ex sua conditione, vel speciali Dei ordinatione virtutem habent, ideo sortilegium continere solet expressum vel tacitum pactum cum dæmone, à quo mediantibus illis signis futurorum & occultorum scientia expetitur.

VIII. Nec tantum ad futurorum aut occultorum revelationem signis illis utitur dæmon, sed etiam ad nocendum hominibus vel in corpore, vel bonis temporalibus, diciturque ars hæc *maleficium*.

Et quamvis omnes quacunque ratione homines malum facientes, possent dici *Malefici*, nihilominus, diabolicis hisce artibus ad hominum nocumentum utentibus vulgo *Malefici* vocantur *ob facinorum magnitudinem*, ut loquitur *L.* 5. *Cod. De Maleficis.*

IX. Sicuti autem varia sunt signa, quibus dæmon utitur ad suas præstigias, fallacias, aut maleficia exercenda, ita variæ sunt sortilegii, & maleficii species, quæ à diversitate signorum etiam varia sortiuntur nomina, quorum tum in Canonibus, tum legibus Principum mentio occurrit: ut in sequentibus videbitur, quibus tamen omnibus dæmon utitur ad deceptionem, & nocumentum hominum, & ut divinitatem sibi attribuat futurorum, & occultorum manifestationem sibi vindicet. Dumque hominibus persuadet, eam à se expetere, & expectare, una persuadet, sibi cultum Deo soli debitum exhiberi, quod dæmon ex innata sibi superbia summopere affectat.

X. Præterquam autem, quod in omni sortilegio, maleficio vel superstitione tale aliquod expressum vel implicitum pactum, & commercium cum dæmone intervenia, etiam gravissima solent vel ex sortilegiis, sive futurorum prædictionibus incommoda oriri, & à dæmone hisce mediantibus procurari.

XI. Sciebant vel ipsi Gentiles, & Idolorum cultores, quid ex auguriis, & divinationibus incommodi expectari posset, si de Reipublicæ statu, aut Principis persona futura, vel occulta per hujusmodi auguria panderentur. Quapropter tametsi ipsi Romani Gentiles dæmonia, & Idola colerent, multaque superstitiosa permitterent, & probarent; tamen severissime puniebant eos, qui de statu Reipublicæ, aut salute Principis consuluissent; testaturque Paulus Jurisconsultus *Sent.* 5. *tit.* 21. pœna *capitali* puniros, *qui de salute Principis, vel summa Reipublica respondissent.*

XII. Imperatores vero Christiani expendentes, quam hæc omnia & Reipublicæ, populis, nec non ipsi Religioni Christianæ essent adversa, & perniciosa, generaliter hæc omnia una cum ipsa Gentilitate & idololatria abolere & extirpare funditus studuerunt.

In primis extat in *L.* 5. *Cod. De Maleficis & Mathematicis*, Constitutio Constantis Imp. de anno 357. contra Sortilegos sive Divinatores in hæc verba: „ Nemo Aruspicem consulat aut Mathematicum, nemo Ariolum, Augurum & Vatum prava confessio conticescat. Chaldæi ac Magi, ac ceteri, quos *maleficos* ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur gladio ultore prostratus, quicunque jussis nostris obsequium denegaverit. “

XIII. *Aruspex* sive Auspex, cujus in hac Lege, aliisque frequens mentio occurrit, dictus fuit, qui hostiis & extis sive visceribus pecudum (quas idolis Gentilitas immolabat) inspectis futura prædicebat: atque hinc ars sive professio ex simili inspectione futura prædicendi, *Aruspina* dicebatur. De his vide *Can.* 1. *caus.* 26. *q.* 3. item *Can.* 14. *ead. caus.*

XIV. Mathematicus hic pro Astrologo accipitur. „ Astrologi autem dicti, eo quod in astris augurantur, ait Gratianus in *Can.* 1. *caus.* 26. *q.* 3. additurque in eodem Canone: „ Genethliaci appellati sunt propter natalitiorum considerationes dierum. Geneses enim hominum per duodecim cœli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus & eventus prædicere conantur: id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ, qui nascitur. Hi sunt, qui vulgo Mathematici vocantur, cujus superstitionis genus constellationes Latini vocant, id est notationes siderum, quomodo se habeant, cum quisque nascitur. Hæc ex citato Canone, quem sub nomine S. Augustini exhibet Gratianus: sed, uti notant Correctores Romani, pleraque non extant apud Augustinum, sed sunt in libello Rabani De *Magorum præstigiis*, quem ipse Rabanus ex variis Augustini & Isidori locis collegit, & Gratianus sæpe citat sub nomine Augustini. “

Recte hic notatur, prædictum libellum ex dictis S. Augustini esse collectum; nam & citata verba saltem quoad substantiam habentur apud S. Augustinum *lib.* 2. *De Doctrina Christiana cap.* 21. ubi late agit de his, *qui Genethliaci propter natalium dierum considerationes, nunc autem vulgo Mathematici vocantur*; quorum superstitionem perniciosam & fallacem ibidem exponit & refutat.

Hos eosdem quoque Augustinus *lib.* 4. *Confess.* 3. appellat *Planetarios*: refertutque locus Augustini à Gratiano *Can.* 8. *caus.* 26. *q.* 2.

XV. Augures sunt (ait citatus *Canon* 1.) qui volatus avium, „ & voces intendunt; aliaque signa rerum, vel observationes improvisas hominibus occurrentes servant. Iidem sunt & auspices. Nam auspicia sunt, quæ iter facientes observant. Dicta autem sunt auspicia, quasi avium spicia, & auguria quasi avium garria, id est avium voces & linguæ. “ Item, augurium quasi avigerium, quod aves gerunt.

XVI. Vates hic sumi possunt pro iis, qui quasi spiritu prophetico, & tanquam *Deo pleni* de futuris vaticinantur; quique & *Fanatici* dicti, qui vi Numinis interiori se agitari fingebant; unde & *Divini* dicti sunt. Divinitate enim plenos se esse simulant, & astuta quadam fraudulentia hominibus futura conjectant, ut dicitur in allegato Canone 1.

XVII. Hos itaque generatim consuli vetat hac Lege Constantius; & quidem sub pœna *capitali*. Imo non tantum in hac Lege nominatim expressos, sed & omnes *generatim* Sortilegos, sive ope dæmonum futura prædicentes has Lege comprehendi; omnemque perniciosam illam *divinandi* artem damnari, sat innuunt hæc verba legis: *Et ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem*

vulgus appellat. Item *Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas*. Unde huic Legi in Codice Theodosiano subjicitur hæc compendiosa interpretatio: „ Quicunque pro „ curiositate futurorum, vel invocationem dæmonum, „ vel divinos, quos Ariolos appellant, vel Aruspicem, „ qui auguria colligit, consuluerit, *capite* punietur.

XVIII. Extat alia ejusdem Imperatoris Constantii Constitutio in *L. 6. Cod. De Maleficis*, de Magia, sive de magicis artibus in hæc verba: „ Multi magi„ cis artibus usi, elementa turbare, vitam insontium „ labefactare non dubitant, & Manibus accitis au„ dent ventilare, ut quisque suos conficiat malis ar„ tibus inimicos: hos quoniam natura peregrini sunt, „ feralis pestis absumat.

Habetur & hæc Constitutio in *L. 5. Cod. Theod. eod.* ubi pro *usi*, legitur *ausi* ut sensus sit, *multi magicis artibus* AUSI *elementa turbare, vitas insontium labefactare audent*.

Hanc lectionem ut rectiorem & veriorem probat Jacobus Gothofredus ad citatam *Legem* 5. in Codice Theodosiano; notatque, quod Constantius duplicem audaciam hic perstringat Magorum ad inimicos suos conficiendos, elementorum scilicet turbationem, & Manium evocationem.

XIX. Magicis artibus elementa turbari passim notum est, vocanturque ob tempestates per elementorum turbationem excitatas *Tempestarii*, de quibus in Legibus Visigothorum legitur *lib. 6. tit. 2. lege* 3. „ Malefici „ & immissores tempestatum, qui quibusdam incantatio„ nibus grandinem in vineas, messesque mittere per„ hibentur. Et *lib.* 1. *Capitularium Regum Francorum cap.* 62. „ Præcipimus, ut nec calculatores, nec incan„ tatores, nec *Tempestarii*, nec obligatores fiant. Et „ ubicunque sunt, emendentur, vel damnentur.

XX. Est de his Tempestariis insignis locus S. Agobardi Archiepiscopi Lugdunensis in Libro De *Grandine & Tonitruis cap.* 1. „ In his regionibus pene omnes „ homines nobiles & ignobiles, urbani & rustici, se„ nes & juvenes, putant, grandines & tonitrua ho„ minum libitu posse fieri. Dicunt enim, mox ut au„ dierint tonitrua, & viderint fulgura, *Aura levatitia* „ *est*. Interrogati vero, quid sit aura levatitia, alii cum „ verecundia, parum remordente conscientia, alii au„ tem confidenter, ut imperitorum moris esse solet, con„ firmant, Incantationibus hominum, qui dicuntur *Tem*„ *pestarii*, esse levatam, & ideo dici *levatitiam* auram.

Hunc vulgi errorem ibidem rejicit Agobardus.

XXI. Addit Constantius: *Et Manibus accitis audent ventilare, ut*, &c. hoc est, nonnulli magicis artibus, animas seu spiritus defunctorum inclamare, & quasi de inferis accire audent, quo inimicos suos conficiant.

De hac specie magiæ tanquam suo tempore usitatissima loquitur Tertullianus *Libro* De Anima *cap.* 57. „ Publica jam littera est, quæ animas etiam justa æ„ tate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam „ prompta humatione dispunctas, evocaturum se ab „ inferum incolatu pollicetur.

XXII. At hic sæpe phantasma duntaxat esse, ac sensibus hominum illudi per dæmoniacas præstigias, ibidem monet Tertullianus: „ Sic in illa specie magiæ, quæ jam quiescentes animas evellere ab inferis credi„ tur, & conspectui exhibere, non alia fallaciæ vis „ est operatior. Plane quia & *phantasma* præstatur, „ quia & corpus affingunt; nec magnum illi, exte„ riores oculos circumscribere, cui interiorem men„ tis aciem excæcare perfacile est.

Qui hac arte utuntur, vulgo *Necromantici* vocantur.

XXIII. Itaque hac Lege Constantius statuit, ut si qui ausi sint, vel elementorum turbatione, vel accitis Manibus per magicas artes suos inimicos labefactare, hos *feralis pestis absumat*. Per feralem pestem hic intelligi *vivicomburium*, putat Jacobus Gothofredus; ibidem ostendens, qua ratione hæc pœna dicatur *feralis pestis*. Notatque in appendice ad Arresta Paponii *lib.* 22. *tit.* 3. quod adversus eos vel eas, qui, quæve execrabile commiserunt sortilegium, constituta sit pœna *ignis*, atque ita plerunque Arrestis Curiæ puniti fuerint.

XXIV. In *L. 4. Cod. de Maleficis*, legitur quoque sub nomine Constantini M., „ Eorum est scientia punienda, & „ severissimis merito legibus vindicanda, qui magicis ac„ cincti artibus, aut contra hominum moliti salutem, aut „ pudicos ad libidinem deflexisse animos detegentur. “ Horum incitamentorum ad impudicos amores per artes magicas, meminit S. Augustinus *lib.* 10. *De Civit. Dei cap.* 11. & plura refert in hanc rem Jacobus Gothofredus ad *L. 3. Cod. Theod. de Maleficis*, & Gregorius Tolosanus in Syntagmate Juris universi *lib.* 34. *cap.* 18. ostendit, quomodo etiam rebus sacratissimis ad hæc maleficia abutantur.

XXV. Omnem ergo illam scientiam magicam, quæ ad hominum nocumentum vertitur, severissime puniendam dixit Constantinus. Sed quid? si hæc scientia non ad nocumentum, sed potius ad salutem, & commodum homini procuranda serviat, & adhibeatur. Id licitum putasse Constantinum in hac lege aliqui credidere. Verbis enim supra relatis subjungit immediate tanquam priorum verborum moderativa: „ Nullis vero criminalibus implicanda sunt remedia humanis “ quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocen- “ ter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metue- “ rentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione qua- “ terentur: quibus non cujusquam salus, aut æstima- “ tio læderetur, sed quorum proficerent actus, ne “ divina munera, & labores hominum sternerentur. “

Ex his itaque struunt nonnulli, Constantinum quidem interdixisse magicas artes, sive incantationes sive incantamenta (quæ hic *suffragia* dicuntur) adhiberi in hominum nocumentum; sed ea probasse si ad salutem ipsorum, aut fructuum conservationem adhiberentur. Unde Petrus Tolosanus in Syntagmate Juris universi *lib.* 34. *cap.* 18. asseveranter ait: „ Scio leges Codicis Justinianæi, magiam illam, quæ salutem, & “ bonum aliquod procurare videtur, non improbasse. “ Deinde citat hanc legem quartam.

XXVI. Ita hanc legem intellexisse Leonem Imper. qui vulgo *sapiens* dictus est, patet ex ejus Constitutione 65. De *Incantatorum Pœna*; ubi expresse asserit auctorem hujus legis probasse *incantationes illas, tanquam fructus, & segetes curent, aliaque bona (ut quidem videtur) suppeditent*.

XXVII. Hanc legem ipse Leo ex *legum quasi fundo tollendam* putavit. Deinde rationem subjicit: „ Nos istiusmodi incantationes perniciosas esse persuasum “ habemus: & ut boni quidpiam inde manare credamus, “ induci non possumus. Ac sane etiamsi boni “ quidpiam producere illas appareat, (quomodo quidem approbanti ipsas legi videtur) non id bonum “ esse, sed illecebram atque nassam, quæ illectos in “ malorum omnium exitium, ubi à summo bono “ excidant, absorbeat, compertum habemus. “

Tandem nonnullis interpositis concludit: „ Sane vero si quis aliquo modo incantamentis usus esse “ deprehensus fuerit, sive id restituendæ conservandæve valetudinis, sive avertendæ à rebus frugiferis “ calamitatis causa fecerit, is apostatarum pœnam subiens supremum supplicium sustineto. “

XXVIII. Non desunt, qui credant Leonem sensum hujus legis haud fuisse assecutum: noluisse Constantinum in hac lege probare incantationes magicas ad conservationem segetum, vel salutem corporum procurandam; sed tantum declarasse per priorem partem suæ Constitutionis, prohibita non esse *remedia humanis quæsita corporibus*; hoc est, remedia quæ non ars magica, sed natura suppeditat: qualia nonnunquam & cantamenta ad leniendum dolorem esse possunt: uti ostendit Jacobus Gothofredus ad hanc legem in Codice Theodosiano.

XXIX. Quidquid sit, hoc certum est, jampridem & sacris Canonibus & Imperatorum Sanctionibus, & Patrum Scriptis damnatas fuisse generatim incantationes & magicas artes, tametsi ad salutem procurandam adhibitas.

XXX. Scribit Ammianus *lib.* 16. De Constantii Imp. temporibus: „ Si quis anile incantamentum ad *leniendum* adhibuisset dolorem, reus delatus, pœnaliter “ interibat. *Et lib.* 19. testatur, ut veneficos pronun- “ ciatos reos capitis interiisse, si quis remedia quar- “ tanæ, vel alterius doloris collo gestaret. “

XXXI. Synodus Ancyrana sub initium sæculi IV. *Can.* 24. ait: „ Qui vaticinantur, & Gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos in- “ troducunt, ad medicamenta arte invenienda vel lu- “ strationem, in quinquennii Canonem incidant, se- “ cundum gradus definitos: tres annos substrationis, “ & duos annos orationis sine oblatione. “

XXXII. Et

XXXII. Et S. Joannes Chrysostomus *Hom. 43. in Matth. cap.* 23. invehitur in eos, qui sua ætate phylacteria ad collum suum appendebant, vel partem aliquam Evangelii sceiptam, quasi virtus Evangelii in literarum figuris sita fuisset. Neque dubitat idem S. Doctor *Homilia 8. in Epist. ad Colossenses*, comparare aliquatenus martyrio contemptum harum vanitatum; quasi vitam potius amittere, quam has superstitiosas vanitates adhibere maliut.

XXXIII. Ex Capitulis Martini Bracarensis refert Gratianus *caus. 26. q. 5. Can.* 3. „ Si quis autem Paganorum consuetudinem sequens Divinos & Sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant, aut maleficia inveniant, vel lustrationes Paganorum faciant, quinque annis pœnitentiam agant.

XXXIV. Hisce conforme est Responsum Alexandri III. in *cap.* 2. „ *De Sortilegiis*. Expositum erat Pontifici, „ quendam Presbyterum cum quodam infami ad privatum locum accessisse: non ea intentione ut dæmonium vocaret, sed ea intentione ut inspectione astrolabii, *furtum* cujusdam Ecclesiæ posset recuperari. „ Respondit Pontifex: “ Verum licet hoc ex *bono zelo* & *simplicitate* se fecisse proponat, id tamen gravissimum fuit, & non modicam inde maculam peccati contraxit.

Deinde mandat, ut huic Presbytero pœnitentia pro expiatione illius delicti imponatur, quod per *annum & amplius*, si Episcopo visum fuerit, ab altaris ministerio præcipiatur abstinere.

XXXV. Unde recte declaravit Facultas Theologica Parisiensis anno 1398. *art.* 3. eos falli, qui credunt licitum, uti ad bonum finem arte magica, aliisque superstitionibus, quas Deus & Ecclesia damnant.

Quin & addit *art.* 6. sine errore sustineri non posse, licitum esse, quin & permittendum esse, maleficium maleficio tollere. Verba sunt: “ Quod licitum sit, etiam permittendum, maleficia maleficiis repellere, error.

XXXVI. Idipsum & expressit Rituale Rom. dicens: „ Aliqui (dæmones) ostendunt factum maleficium, & à quibus sit factum, & modum ad illud dissipandum; sed caveat ne ob hoc ad magos, vel ad sagas, vel ad alios, quam ad Ecclesiæ ministros confugiat, aut ulla superstitione, aut alio modo illicito utatur.

XXXVII. His omnibus tandem consentiunt recentiores tum in Belgio, tum alibi celebratæ Synodi, generatim omnem usum artis magicæ & cujusvis superstitionis, tametsi ad sanitatem corporis, vel animalium, vel conservationem fructuum, aut rerum perditarum recuperationem, aliumve honestum finem adhibitum.

XXXVIII. Synodus P. II. Cameracensis *tit.* 1. *cap.* 7. ait: „ Signa vel imagines, annulive, orationes scriptæ, vel, ut vocant brevia characteribus, aut nominibus incognitis impressa, ne ad alicujus morbi hominis, jumentive curationem adhibeantur, ne etiam ligaturæ matrimonii actum impedientes, aliave veneficia, vel fascinationes superstitiosa observatione fiant, aut dissolvantur, nec vulnera aut plagæ ullæ superstitioso adhibito signorum, verborum, aut precum numero, linteolis, vel alia, quæ à Medicis comprobata non sit, ratione curentur.

Et altera Synodus P. Cameracensis anni 1604. *tit.* 1. *cap.* 8. agit adversus eos, non tantum, „ qui magos, divinatores, sagas, Ægyptios, aliosve similes, super futuris eventibus, qui à libera pendent hominum voluntate, super furto ablatis, absconditis thesauris, rebus deperditis, aliisque occultis consulunt, aut consuli mandant, „ sed & in eos, “ qui rerum occultarum cognitionem, per cribri, annuli, vel alterius rei agitationem explorant.

Dein *cap.* 9. mandat, ut „ ea omnia quæ certas personarum, temporum, numerorum, locorum & similium rerum observationes corporisque compositionem, ac certorum esculentorum, & potulentorum sumptionem ita requirunt, ut qui ea præter miserit expectato fraudetur effectu; tanquam vana, & superstitiosa, vel de superstitione admodum suspecta, de medio tollantur, nisi arte Medica, Ecclesiæ Constitutione, aut consuetudine per eandem approbata, præscribantur.

De variis superstitionibus ex observatione temporum vide Thiers in Tract. de Superstition. c. 5. Inter vanas, & superstitiosas observationes personarum merito refertur illa, hodie sat frequens, etiam inter homines non vulgares, qua creditur unus intra annum moriturus, si *tredecim* simul in mensa accumbant; secus si majore vel minore numero sint: quam observationem plane superstitiosam esse, evidenter colligitur ex regula superius ex Synodo Mechliniensi adducta, & ab omnibus probata.

XXXIX. Synodus P. II. Mechliniensis *tit.* 52. c. 2. ait: „ Nemo ad morbos vel vulnera hominum aut brutorum curanda superstitiosis remediis utatur; vel super rebus deperditis aut super futuris eventibus, ac quibusvis secretis, divinos, seu pro divinis se venditantes, consulere præsumat. “

XL. Deinde *cap.* 3. ponit regulam, è qua dignosci queat, num quid superstitiosum sit; vultque „ ut Parochi subditos suos diligenter de superstitionibus doceant; & inter cetera, superstitiosum esse, expectare quencunque effectum à quacunque re, quem res illa nec ex sua natura, nec ex institutione divina, nec ex ordinatione vel approbatione Ecclesiæ producere potest. “

XLI. Hanc regulam, licet non iisdem verbis, expresserat Synodus P. I. Mechliniensis *tit. De Superstitione*, docens, „ omnem illum rerum usum esse superstitiosum, qui sine verbo Dei & Ecclesiæ doctrina fit; præscriptis aliquibus ritibus & observantiis, quarum rationabilis causa reddi non potest, & fiducia in eis collocatur, certo expectandi aliquem eventum, qui sine illis ritibus ex Sanctorum intercessione non speraretur; aut quæ in cultu Sanctorum ex temeritate, ac quadam levitate potius quam pietate, & vera in Deum religione, fieri videntur. “

XLII. Huic regulæ insistentes aliæ passim Synodi Belgicæ varias exinde observationes, etiamnum hodie usitatas, superstitiosas esse concludunt.

Synodus Silvæducensis sub Metsio postquam probavit regulam in Synodo Mechliniensi I. propositam, “ declarat ad profanam superstitionem pertinere, quod nonnulli illicitis & insolitis medicamentis, ligaturis, amuletis, chartulis, literarum incisuris, aut rebus consecratis, verbisque sacris extra probatam medendi rationem, ad morbos hominum depellendos, febresque curandas, aut pecudes sanandas utantur. “

XLIII. Post hæc concludit: „ Ac ideo mandamus omnibus Parochis nostris, ut fidelem populum doceant usum dictarum rerum ad effectus hujusmodi, & similes consequendos, absque gravi peccato contra primum Decalogi præceptum, adhiberi à quocunque non posse, cum illa ad occulta quædam cum dæmonibus inita pacta pertineant. “

XLIV. Synodus Namurcensis 1639. *tit.* 4. *cap.* 1. ait, Nullus se, vel animalia, à morbo curari, & à periculis præservari procuret per superstitionem, aut verba magica; & quod gravius est, non consulat divinos, aut cribrum verti curet, ad cognoscendum, quis rem suam, vel alterius surripuerit, aut sibi malum intulerit. “

Observatio in vertendo *cribro*, cujus hæc Synodus meminit, hodie in aliquibus locis satis adhuc usitata est; ac per eam non raro etiam innocentissimi in suspicionem criminis trahuntur; unde merito hic invigilant Episcopi & Pastores. Vocatur hæc *divinatio* apud Petrum Tolosanum loco citato *cap.* 3. *Coscinomantia*.

Altera recentior Synodus Namurcensis anni 1659. *tit.* 14. post expressis verbis renovatam regulam in Synodo P. II. Mechliniensi propositam, subjungit *c.* 6. „ Monebunt Pastores parochianos suos, abstinere à remediis, quibus prætenduntur nosci occulta, & à vulgari consuetudine circumligandi arbores pro ubertate fructuum & infortuniis, patibula pro cessatione febrium, à peregrinationibus per impetitas mulierculas suggestis, & aliis similibus. “

XLV. Addit *cap.* 7. „ Monebunt etiam abominandam esse eorum vanitatem, qui certo numero & præscripta forma verborum & precum asserunt certas animas semper è purgatorio liberari. “ De hac abominanda vanitate videri possunt, quæ dicta sunt *parte* 2. *tit.* 37. *cap.* 6.

XLVI. Plures superstitionum species refert & reprobat S. Carolus in Concilio Mediol. I. *part.* 1. *cap.* 10. & infinita pene signa, & verborum formulas, quibus homines vulgares passim utuntur vel ad investigationem futurorum, vel ad maleficia, aut ad recuperandam sibi vel brutis suis sanationem à morbis vel vulneribus, aut ad conservationem frugum, aliumve effectum, nominatim recitat Joannes Baptista Thiers in tractatu *De Superstitionibus*; quem merito Parochi in hac materia consulent, utpote

pore plura referentem, quæ hodie multum frequentantur.

XLVII. Et sicut pristini Reipublicæ Moderatores hisce maleficiis & superstitionibus eliminandis etiam suam operam impenderunt; ita & Principes nostri varia Edicta contra maleficos, divinos, incantatores & similes; nec non in consulentes, sive opem eorum expetentes, diversis temporibus ediderunt.

In primis Edicto criminali anni 1570. *art.* 60. jubentur puniri generaliter magi sive malefici secundum Jus scriptum. Et Edicto Alberti & Isabellæ ad Synodum Mechliniensem *art.* 13. sancitur, ut nemo prædictionibus & arcanorum revelationibus superstitiosis se addicat; perpetuo exilio mulctandus, gravibusque pœnis etiam coerceantur consulentes. Verba sunt: *Ende willende voorts verhoeden ende voorcomen alle occasien van superstitie, verbieden allen ende eenen yegelijcken, van wat qualiteyt oft conditie sy sijn, hun te onderwinden oft moyen met waerseggingen van toecomende, oft openbaringhen van verborghen saecken; ende soo verre deshalven eenige berecht oft schuldigh bevonden souden worden, ordonneren wy wel ernstelijcken aen alle onse Rechteren, ende aen die van onse Vassallen, de selve te bannen voor altoos buyten onse Landen ende Provincien, straffende met groote boeten, oft andersints die gene, die tot alsulcke te raede gaen.* Id est: Cupientes insuper avertere & occurrere occasionibus quibusvis superstitionis, inhibemus omnibus & singulis cujuscunque qualitatis aut conditionis extiterint, ne operam dent, aut se immisceant prædictionibus futuri, aut detectionibus rerum arcanarum: si autem his non obstantibus quispiam accusetur aut deprehendatur reus, mandamus urgentissime quibuscunque nostris & Subditorum nostrorum Judicibus, ut eos perpetuo extra Ditiones nostras & Provincias exilio damnent, gravibusque mulctis aut aliter in eos animadvertant, qui tales consulunt.

Deinde *art.* 4. statuitur, ut adversus magos & maleficos serio & diligenter procedatur, juxta Litteras Regias ad Episcopos omnes atque Concilia missas 20. Junii 1592.

Habentur hæ Litteræ ad calcem Synodi Antverpiensis sub Miræo; item *part.* 2. *Edictorum Flandriæ lib.* 1. *Rubrica* 1. His Litteris Rex mandat, ut in omnis generis sortilegos, genethliacos, astrologos judiciarios, maleficos, superstitiosos, omnes Judices diligenter insurgant, Prælati per Pastores & Concionatores populum instruant, Judices Ecclesiastici & Sæculares officio fungantur: hi secundum Canones & Constitutiones Apostolicas: illi secundum Leges & Edicta: Episcopi & Officiales & Promotores diligentiam præstent: similiter Concilia, Magistratus, & Officiarii.

XLVIII. Præter hæc Edicta generalia contra magos & maleficos sunt insuper quædam specialia contra eos, qui sub vulgari nomine *Ægyptiorum* hic solent vagari, quos Carolus V. & Philippus II. suis respective Edictis die 15. Febr. 1537. & 2. Sept. 1560. & *art.* 6. *Additionis* 2. ad *Latum Introitum*, sub pœna confiscationis corporis & bonorum, eorumve asseclas, vel qui se tales dicerent, aut eorum habitu uterentur, vetuerunt in his Ditionibus versari. De horum hominum in Europam adventu agit Pasquier *lib.* 4. *Recherches cap.* 17. Hoc hominum genus uti solet *chiromantia*, id est, divinatione ex inspectione manuum, atque ea mediante de annis vitæ, faustis vel infaustis eventibus multa divinare & prognosticare, & hisce fallaciis simplices fallere, & pecunias emungere.

XLIX. In *Canone* 10. *caus.* 26. *q.* 5. refertur ex S. Gregorio ad Januarium Episcopum, quod si Episcopus exhortatione sua nequeat aruspices atque sortilegos ad emendationem revocare, possit eos, „ si quidem servi sunt, verberibus, cruciatibusque, quibus „ ad emendationem pervenire valeant, castigare: si „ verò sunt liberi, inclusione digna districtaque, sunt „ in pœnitentiam redigendi; ut qui salubria, & à „ mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltem eos corporis ad desideratam „ mentis valeat reducere sanitatem.

Hic verbo *verberibus*, annotat Glossographus: Cum hic scribatur Episcopis; patet hoc crimen *Ecclesiasticum* esse.

L. Notat Choppinus *lib.* 2. *de S. Polit. tit.* 2. *n.* 11. id conforme esse veteri Senatusconsulto, quo anno 1282. Sylvanectensi Præsuli adjudicata fuit cognitio in sagas & fascinatrices mulieres, quæ antea hujus sortilegii nomine relatæ fuerant in numerum reorum coram Sylvanectensi Regio Proprætore. Arrestum refertur *parte* 7. styli Parlamenti *Arresto* 72.

LI. Verum uti ibidem notat Choppinus, postero sæculo in contrariam sententiam à Senatu Parisiensi itum est, ne hujusmodi veneficæ incantatrices mulierculæ ad Sacros Magistratus remitterentur, Arresto contra Episcopum Parisiensem prolato anno 1387. quod refert Joannes Galli *quæst.* 241. & Tornetius *lit. S. cap.* 42. qui una remittit ad Ludovicum Charondam, qui *lib.* 9. *Respons.* 43. probat, criminis hujus cognitionem spectare ad Judicem Civilem; qui & refert ibidem formam instituendi processum super hoc crimine, pluresque sententias à Judice Civili prolatas: additque Tornetius, *id jam esse usitatum, & communi praxi receptum.*

LII. Nihilominus Joannes Paponius *lib.* 22. *tit.* 3. relato Arresto, cujus meminit Joannes Galli, quod supra retulimus, fatetur „ alterum *contrarium* Arrestum extare inter judicia, consilia, & Arresta Parlamenti Sanmartiniani 1582. de tribus mulieribus sortilegii accusatis, quæ ad Episcopum Parisiensem remissæ fuerunt. "

Conjecturam suam hujus contrarietatis adjungit Paponius: „ Ex eo forsan, quod de *fide* inquirendum videbatur adversus eas, in præcedente vero quæstio de eo non erat. "

Si hæc Paponii conjectura praxim Galliæ attingat, & ei conveniat, haud difformis erit praxi Belgicæ, prout hæc expressa est in Concordatis Brabantiæ inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem. De Judice enim hujus criminis ibidem *tit.* 9. *art.* 15. dicitur: „ De criminibus sortilegii, divinationis, maleficii, & consulentium eos, cognoscet, & puniet Judex Sæcularis solus, nisi quando prædicta crimina fierent per invocationem dæmonum aut abnegationem *fidei*, quo casu cum sapiant hæresim, Episcopus aut Inquisitor cognoscet; ut in articulo hæresis dictum est. "

Distinctionem hic in Concordatis expressam etiam approbat Petrus Tolosanus in Syntagmate Juris Universi *lib.* 34. *cap.* 15.

LIII. Cæterum quisquis sit hujus criminis Judex; indubitatum est, summa prudentia, & circumspectione hic procedendum esse: cum certum sit, multa frequenter magicis, & diabolicis artibus adscribi, atque ex commercio diabolico perpetrari existimari, quæ naturales causas habent; aut certe non nisi phantastica, & illusoria sunt hominum figmenta.

Imo nonnunquam dæmon suis præstigiis homines, præsertim mulierculas ita movere, aut earum phantasiam turbare potest, ut revera credant se, nescio quæ, cum dæmone commercia habere, atque de his interrogatæ etiam fateantur, & ex ordine etiam cum quadam certitudine, ut ipsis apparet, deponant, mira sibi obvenisse, atque cum dæmone tractasse, quorum tamen nihil subest: quam in rem videre licet *Canon.* 12. *caus.* 26. *q.* 5. Videri etiam possunt quæ habent Abulensis in *cap.* 13. *Genesis q.* 354. & Cajetanus in 2. 2. *q.* 95. *art.* 3. apparebitque, quod non raro fallantur mulieres quæ credunt, & pro indubitato asserunt, se ope dæmonis ad certum conventum sagarum translatas fuisse, atque mira cum dæmone gessisse, & locutas fuisse. Quin & admodum verisimile est, translationes illas ad sagarum conventus esse meras dæmonis illusiones, & muliercularum vehementes imaginationes: neque iis fidem esse adhibendam, nisi de earum veritate ex certis argumentis constiterit.

A pluribus jampridem observatum, & notatum fuit; quod illis in locis, ubi sagæ aliquo numero trahuntur ad judicia, & veluti tales condemnantur, ordinarie plures aliæ mulieres sibi persuadeant, quod & ipsæ sint sagæ; forti nimirum imaginatione, ex illis quæ de sagis audiunt cerebrum suum ita occupant, ut sibi persuadeant se quoque illa, aut fecisse aut passas esse, de quibus priores fuerant accusatæ. Et hinc fit, ut per hujusmodi inquisitionem, sagarum, ut creduntur, numerus mire multiplicetur: & ex adverso, ubi de sagis non fit per Judices inquisitio, pauciores inveniantur de hoc crimine suspectæ.

LIV. Quamvis crimen sortilegii hodie fere sit cognitionis Judicis Sæcularis, atque ad Judicem Sæcularem ejus punitio spectet; nihilominus certum est, Episcopos & Pastores non tantum posse, sed & teneri de hoc crimine, omnique superstitione inquirere, soliciteque examinare

omnia,

omnia, quæ aliquam superstitionis speciem præferunt; populumque sibi creditum solicite instruere, in quo hujus criminis, & superstitionis malitia consistat; & quàm periculosum sit, in morbis aliisque adversitatibus ad hæc remedia superstitiosa, quibus diabolus se immiscet, recurrere.

Unde Rex noster literis an. Junii anni 1592. ad Episcopos, & Concilia Regia missis (quarum supra mentio facta est) postquam retulit, quomodo ea, quibus malefici, & sortilegi utuntur, & hominibus imponunt, sint meræ fraudes dæmonis, vult, ut Prælati Ecclesiastici indilate injungant Pastoribus, & Concionatoribus, ut moneant diligenter, & frequenter populum, ut hujusmodi impostores, & illusores, tanquam vera diaboli instrumenta fugiant; una admonentes, ut hoc crimen horreant & detestentur tanquam à Deo pariter & hominibus vetitum. Verba Litterarum sunt: *Sçavoir est que les Prèlats Ecclesiastiques ordonnent incontinent aux Pasteurs & Prèdicateurs, chacun en son Diocese, de preadvertir & admonester diligemment & souvent le peuple, de soy garder de tels abuseurs, imposteurs, trompeurs, comme vrais instrumens diaboliques, commettans ces impietez & abominations par secrete assistance des malins esprits contre Dieu, & leur prochain, les admonestans & commandans aussi d'avoir en horreur & detestation tels meschans pechez, condamnez en premier de Dieu, & après des hommes; procedans seulement (comme dict est) de l'invention du diable, ennemy commun du genre humain, à quelque couleur que ce soit, de Divination, de Magie, Mathematique, Astrologie, Prognostication, Physiognomie, Negromantie, Chiromantie, ou autres tiltres tant specieux que puissent estre: procedant cecy en grande partie de la suite & effect de tant d'heresies, & faulses doctrines, & d'apostasies pullulantes par tout.* Id est: Videlicet ut Prælati Ecclesiastici (quilibet in sua Diœcesi) indilate Pastoribus, & Concionatoribus injungant, ut frequenter & sedulo denuncient, & populum commoneant, quo sibi à talibus veteratoribus, impostoribus, & deceptoribus tanquam diaboli vere ministris caveant, has impietates, & abominationes committentibus, per occultam operationem malignorum spirituum adversus Deum, & proximum, utque insuper horreant & detestentur enormia talia peccata ut à Deo primò & ab hominibus reprobata, quæ non nisi ex inventione diaboli (ut dictum est) ortum habent universi generis humani inimici, quocunque obtentu fiant, divinationis, Magiæ, Mathematices, Astrologiæ, Prognostici, Physiognomiæ, Necromantiæ, Chiromantiæ, aut alio demum quocunque titulo quamlibet specioso: his omnibus pro magna parte ortum ducentibus tanquam sequelis, & effectis ex tot hæresibus, perversis dogmatibus, & apostasiis quaqua enascentibus.

LV. Refert Martinus Delrio *lib. 3. Disquisit. Magic. parte 2. q. 4. sect. 7.* formulam verborum inter milites Hispanos suo tempore usitatam, „ qua quidam *Salutatores*, ut ferunt, (ait Delrio) sancte vivenres, & omnes „ *gratis* curantes, cum sola impositione linteorum, „ & certorum verborum recitatione utuntur.

Addit dein Delrio, super hac formula motam fuisse ipsis quæstionem, maxime, quia nullum naturale medicamentum accedebat; ac post examen de ea institutum, Episcopus Ipretensis ejusque Consiliarii, totam curationem hanc judicarunt superstitiosam & illicitam, & prohibuerunt, ne quis ea uteretur.

Dicit ibidem Delrio, quod multis hæc damnatio injusta visa sit; sed (ait ipse) *immerito*. Rationes subjungit: „ Nam hic effectus totus expectatur à Deo per modum „ miraculi. Sed miracula sic assidue & quasi ex consuetu„ dine poscere, est Deum tentare. Deinde sancti viri, „ ad miracula edenda, non sunt usi certis, & quasi „ conceptis verborum formulis; sed modo sic, modo „ aliter, prout Spiritus Sanctus suggerebat. Tertio, san„ ctitas hujus, non satis probata: fit enim plerunque ut „ malefici præclare, specie externa, sanctitatem mentian„ tur: neque in hac re milites satis idonei Judices; quibus „ sancti videntur, qui extrinsecus peccata gravia non pro„ dunt. Quarto, qui donum sanationum à Deo accepe„ runt, illi nunquam acceperunt cum conditione, ut tali„ bus vel talibus uterentur verbis: ideo istæ commentitiæ for„ mulæ sunt indicia pacti saltem latentis. Quinto, non li„ cet privatis comminisci formulas, quas nec sacræ litte„ ræ, nec Ecclesiasticus usus approbavit, qualis est ista.

LVI. Si simile examen ab Episcopis & Pastoribus institueretur super observationibus & verborum formulis, quæ hodie ad sanationem tam hominum, quàm jumentorum, aut frugum conservationem adhibentur, non dubium, quin non paucas reperirent, non minusquam prædictam curationis formam, superstitiosas & illicitas; maxime si non tam attenderent inveteratum harum observationum usum, sed potius abusum, quàm regulas à Synodis propositas & probatas; neque multitudinem, quæ iis sine ullo examine utitur, sequerentur: nec omnes passim observantias aut ritus, qui nonnunquam dormientibus Pastoribus in aliquibus Ecclesiis tanquam zizania succreverunt, & profundas radices jecerunt, reputarent pro praxi aut ritibus Ecclesiæ Catholicæ.

LVII. Præcipue autem attendere debent Pastores, & allaborandum erit circa observantias, è quibus non tantum populus sperat conservationem aut recuperationem rerum temporalium, aut vitæ humanæ, sed insuper emolumentum aliquod in Ecclesiasticos, aut eorum Ecclesias, vel communitates ex iis redundat. Incredibile enim est, quàm facile similes observantiæ etiam evidenter superstitiosæ invalescant; & cum invaluerint, quàm difficulter aboleri queant.

Dum similium observationum abolitio tentatur, imo vel in quæstionem ducitur, mox clamores in populo excitantur, quasi ipse religiosus Sanctorum, vel Imaginum aut reliquiarum cultus, aut probatus ab Ecclesia ritus abolendi essent: nihilque nisi zelus avitæ religionis retinendæ auditur, & auribus popularibus inclamatur; quibus excitatus populus clamat non secus atque clamabat Asiæ populus: *Magna Diana Ephesiorum*, excitatus à Demetrio & sociis ejus, specie venerationis in *Dianam* ejusve templum, sed reipsa, quia *Demetrius argentarius faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos convocans* (ait sacer Textus) *& eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio.*

Si attendas genuina motiva eorum, qui maxime solent populum contra abolitionem harum observationum, & adversus Episcopos & Pastores earum abolitionem meditantes excitant, indubie patebit, eos non absimili motivo duci, quo Demetrius ejusque socii pro conservatione venerationis *Dianæ*, ejusque templi, contra Paulum & Apostolus seditionem excitabant: *Quia de hoc artificio est nobis acquisitio.*

LVIII. Opportunum erit ostendere populo, quod non sit adhibenda fides observationibus, tametsi nonnunquam ex iis sequantur effectus sperati: quia etiam Deus permittit, ut dæmones iis abutantur, & hominibus mediantibus superstitiosis observationibus prosperi aliquid succedat, aut aliqua innotescant, in pœnam nimis erga res temporales affectus, aut curiositatis futura aut incognita sciendi: quo Dei justo judicio homines amplius implicari dæmoniacis hisce superstitionibus contingit.

Apud Gratianum *caus. 26. q. 5. Can. 14.* sub nomine Augustini refertur: „ Si autem aliquis mihi opponit, & dicit, quomodo eveniunt illa, quæ illi divini præ„ dicunt futura; aut quomodo ægris possunt præbere „ medelam, aut sanis immittere ægritudinem, si ali„ quid propriæ virtutis, ac potestatis non habent; hoc „ à me recipiat responsum: quod ideo quisque non „ debet eis credere, quia aliquando eveniunt, quæ præ„ dicunt, aut sanare videntur languidos, aut lædere „ sanos, quia hoc permissu Dei fit, ut ipsi, qui hæc „ audiunt, vel vident, probentur, & appareat, qua „ fide sint, vel devotione erga Deum. „

Eandem quæstionem versans S. Augustinus lib. 5. q. *in Deuteronomis cap.* 19. dicit: „ Nec præter suam potestatem Deus ostendit esse, quod ista contingunt: „ sed quasi quæreretur, cur ea permittat, causam „ tentationis exposuit, ad cognoscendam utique eo„ rum dilectionem, utrum eam habeant erga Deum „ suum, cognoscendam vero ab ipsis potius, quam „ ab illo, qui scit omnia antequam fiant. „

Extat similiter apud Gratianum in citato *Canone* 14.

Quomodo dæmones possint nonnunquam ex variis circumstantiis sibi notis naturaliter aliqua futura prædicere; aut etiam nonnulla in hominibus aut aliis rebus terrena causare; nec tamen iis propterea credendum aut confidendum sit, ipsique frequentissime fallantur & fallant, ostendit Augustinus tum libro *De Divinatione dæmonum.*

LIX. In-

LIX. Inter cetera (inquit Pastorale Mechliniense) quibus Christus Ecclesiam suam sponsam ornavit, est potestas ejiciendi dæmonem è corporibus hominum, ejusque vim noxiam reprimendi, juxta illud Luc. 10. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.*

Antiquum esse ritum, & in Ecclesia usitatum adhibendi exorcismos probat Exorcistarum in Ecclesia usitata Ordinatio; quibus in ipsa Ordinatione liber exorcismorum traditur, & jampridem traditus fuit, ut colligitur ex Can. 7. Concilii Carthaginensis IV.

Sed ne in hos ritus, uti & in alias Ecclesiæ cæremonias sub prætextu religionis superstitio se immisceat, admodum solicite invigilare tenentur Episcopi.

Hac de causa Synodus Tridentina in Decreto *De observandis, & evitandis in celebratione Missæ*, expresse „ decernit, ut ordinarii locorum Episcopi ea „ omnia prohibere, atque è medio tollere sedulo cu„ rent, ac teneantur, quæ *superstitio*, veræ pietatis „ falsa imitatrix, induxit.

Et inter alia nominatim vult, ut „ quarundam Mis„ sarum, & candelarum *certum* numerum, qui ma„ gis à superstitioso cultu, quam à vera religione, „ inventus est, omnino ab Ecclesia removeant.

Similiter mandat Episcopis, ut „ omnis superstitio, „ in Sanctorum invocatione, Reliquiarum veneratio„ ne, & Imaginum sacro usu tollatur. “ Decreto *De Invocatione Sanctorum.*

LX. Ne igitur prætextu exorcismorum, & benedictionum invalescat superstitio, atque Sacerdotum aut Exorcistarum imperitia aut cupiditas iis ad superstitionem abutatur, in primis passim in Synodis, & Ritualibus decretum est, ut nemo utatur aliis exorcismis, quam ab Ordinario approbatis, uti loquitur Synodus Mechliniensis P. II. *tit.* 5. *cap.* 4.

Monet Pastorale Mechliniense conformiter ad Rituale Romanum: „ Non temere credat Exorcista, ali„ quem esse obsessum aut maleficiatum, neque facile „ adhibeat exorcismos, nisi ex signis, prudenti Medi„ corum, suo, aliorumque Doctorum judicio exami„ natis, moraliter constet esse energumenum aut ma„ leficiatum. “ Quæ sint hæc signa, late post Rituale Romanum exponit Pastorale Mechliniense: quæ tamen signa prudenter, & mature expendenda sunt.

Addit Pastorale Mechliniense verbis supra relatis: „ Multo minus morbos hominum, animalium, aut „ damna possessionibus obvenientia, statim incantatio„ nibus aut maleficiis attribuet; aut homines id ordi„ narie existimantes, in ista opinione relinquet, mul„ to minus confirmabit.

Admodum prudenter præcipit Pastorale Mechliniense impressum anno 1598. sub Hovio, ut „ sedulo in„ struantur quorum vaccæ vel alia jumenta vexantur „ incantationibus, ne cuiquam imputent, neque sus„ picentur vicinos vel alios homines id fecisse, qui „ forte sunt innocentissimi: nec aures præbeant vanis „ hominum promissionibus, qui ineptis, & fallacis„ simis indiciis nituntur deprehendere, an mulier ista „ vel alia sit incantatrix, &c. Per quas observatio„ nes diaboli illusionibus exponuntur qui talibus fi„ dunt; & iniquis suspicionibus capiuntur erga ho„ mines sæpe innoxios, cum gravi injuria proximi, „ & suarum animarum detrimento. Et ob id diabo„ lus sæpe talia vel suggerit, vel per alios homines „ malos suggeri procurat, additis aliquando indiciis, „ quibus suspicionem augeat, quam præ damni do„ lore, qui temporalibus plus satis addicti sunt, æ„ gre sibi patiuntur eximi.

Valde frequentes hodie esse has leves suspiciones notum est; ut proinde merito sint soliciti Pastores, ut conformiter ad hoc monitum Pastoralis, sæpius populum ea de re moneant; invigilentque ne subinde nonnulli etiam Ecclesiastici, qui ex exorcismis commoda sibi aut suis familiis quærunt, populum ad similes suspiciones incitent; aut occasionem præbeant populo imputandi morbos aut infortunia maleficiis, quæ revera naturaliter acciderunt.

Et sane ritatum Pastorale Hovii deplorat, quod „ ut „ olim fuerunt, qui hanc exorcizandi potestatem infelici„ ter usurparent, quemadmodum legitur in Actis Aposto„ lorum *cap.* 19. de filiis Scevæ Judæis; ita etiam hodie „ multi inveniuntur, qui vel cupiditate, vel alia quavis temeritate aut ignorantia ducti, sumunt quidem sibi au- “ dacter officium exorcizandi, sed non cum eo fru- “ ctu, qui inde sperari posset, si graviter, & cum “ debita pietate negotium tractaretur. “

Hinc in multis Synodis statutum est, ne quis tametsi Ordinem Exorcistarum, imo Sacerdotii susceperit, exorcizare possit, nisi specialem habeat ab Ordinario licentiam. „ Nullus omnino exorcizare præsumat (ait Synodus P. II. Mechl. *tit.* 5. *cap.* 4.) “ sine licentia Ordinarii in scriptis obtenta. “ Idipsum passim in aliis Synodis occurrit.

Quomodo Exorcista se per pietatis exercitia, præsertim jejunium, & orationem præparare debeat, ut cum dæmone certare feliciter queat, & quæ in ipsa exorcizatione cavere, & observare debeat, late exponit Rituale Romanum, quod sequitur Pastorale Mechliniense.

CAPUT IV.

De Crimine adulterii, lenocinii, stupri, raptus, concubinatus, & fornicationis.

1. *Quid sit adulterium, & quotuplex.*
2. *Crimen adulterii Scriptura Sacra reputat inter gravissima crimina.*
3. *Imperatores Romani similiter atrocissimis criminibus annumerarunt.*
4. *Pœna contra adulteros decreta, atrocitatem criminis ostendunt.*
5. *Justinianus Imperator supposuit pœnam mortis in adulteros decrevisse Constantinum Mag.*
6. *Justinianus quoad mulieres adulteras pœnam mitigavit.*
7. *Apud Romanos viri adulteri mitius puniti quam mulieres adulteræ; inde tamen non sequitur, levius fuisse illorum quam harum crimen.*
8. *Idipsum ostendunt Ambrosius, & Hieronymus.*
9. *Ex Canonibus Pœnitentialibus ostenditur atrocitas istius criminis.*
10. *Canonistæ jampridem crediderunt hoc crimen esse Ecclesiasticum.*
11. *Hæc opinio Canonistarum sæculo XIV. etiam in Gallia recepta est.*
12. *Sensim crimen hoc in Gallia devolutum est ad forum sæculare.*
13. *Manet tamen Ecclesiasticum, si agatur de separatione tori.*
14. *Hæc praxis Galliæ non dissonat à Concordatis Brabantiæ.*
15. *Eadem videtur praxis Flandriæ ex Damhoudero.*
16. *Deplorat Damhouderus crimen hoc nimis leviter puniri.*
17. *Idipsum deplorat Zypæus; & quæ hodie soleat esse pœna adulterorum.*
18. *In Gallia adulteræ sæpius punitæ pœna juris expressa in Constitutione Justiniani.*
19. *Eadem pœna obtinet in Sabaudia.*
20. *Non facile permittendum, ut ad Monasteria Monialium tanquam carceres retrudantur adulteræ; & quare.*
21. *In Gallia pœna adulterorum aliquando est capitalis pro ratione circumstantiarum.*
22. *In Belgio non eadem videtur esse in omnibus locis observantia.*
23. *Mariti interdum ob adulteria uxorum puniendi.*
24. *Maritus interdum committit crimen lenocinii ob adulterium uxoris.*
25. *Quid sit lenocinium.*
26. *Detestabile semper habitum hoc crimen.*
27. *An maritus dissimulans adulterium uxoris semper sit reus lenocinii.*
28. *Quis de hoc crimine lenocinii cognoscat, juxta Concordata Brabantiæ.*
29. *Quæ sit differentia inter adulterium, & stuprum.*
30. *Quid sit proprie stuprum.*
31. *Pœna stupri de Jure Civili.*
32. *Quæ pœnitentia pro stupro per Canones pœnitentiales imposita.*

33. *Quo-*

33. *Quoad forum externum pœna civilis contra stuprum Jure Canonico mitigata.*
34. *Videtur hæc mitigatio originem habere ex Lege Mosaica.*
35. *Pœna stupri Jure Canonico, & Lege Mosaica expressa, qualiter hodie in foro Ecclesiastico recepta.*
36. *Stuprator tenetur alere prolem; & quandonam mulieri afferenti hunc illumve esse stupratorem, credatur.*
37. *Stuprum virginis nondum viripotentis morte punitur.*
38. *Stuprum tutoris cum puella extraordinaria pœna punitur.*
39. *Custos carceris stuprum committens in captivam pœna mortis plectitur.*
40. *Ex eadem ratione directores, & directrices puerorum ipsos corrumpentes, graviter puniendi.*
41. *Gravissima pœna digni Sacerdotes qui suis Pœnitentibus abutuntur.*
42. *Pœna stupri violenti an de jure capitalis.*
43. *Raptus proprie dictus, à stupro violento quomodo distinguatur.*
44. *Ex tabulis Legum Brabantiæ pœna stupri violenti est pœna atrocissima: hodie fere pœna gladii.*
45. *An actio criminalis raptus cesset post contractum Matrimonium.*
46. *Quamvis matrimonia non facile turbanda prætextu adulterii, interdum tamen ex officio agere potest Fiscus contra adulteros.*
47. *De rapto ut constituit impedimentum matrimonii remissive.*
48. *Quid sit incestus, & inter quos committatur.*
49. *Quæ pœnitentia imposita incestuosis per Canones Pœnitentiales.*
50. *Varia est pœna incestus in foro externo pro varietate ipsius incestus.*
51. *Crimen incestus ex Concordatis Brabantiæ est mixti fori.*
52. *Similiter crimen concubinatus notorii.*
53. *Concubinatus semper ab Ecclesia reputatur ut illicitus.*
54. *Leges concubinatum permittentes, jampridem per Leonem Imperatorem reprobatæ.*
55. *Supponit Imperator concubinatum jure Divino esse reprobatum.*
56. *S. Augustinus concubinatum tanquam concubitum reprobatum describit.*
57. *Synodus Tridentina concubinatum declaravit esse grave peccatum.*
58. *Juxta Correctores Romanos vera uxor minus solemniter ducta, olim aliquando vocabatur concubina.*
59. *Idipsum insinuat Gratianus.*
60. *Canon à Gratiano relatus sub nomine S. Isidori, non est Isidori.*
61. *Scriptura Sacra veram uxorem subinde vocat concubinam.*
62. *Qualiter à concubina distinguatur meretrix, ut vulgo dicitur.*
63. *Simplicem fornicationem esse grave peccatum, ostendit Sacer Textus.*
64. *Idipsum ostenditur ex S. Augustino.*
65. *Idipsum probat S. Chrysostomus, & alius apud S. Ambrosium.*
66. *Item Canones Pœnitentiales.*
67. *Episcopi, & Pastores allaborare debent, ut eliminentur omnia, quæ ad hoc peccatum allicere possunt.*
68. *Peccatum carnis quandonam habeat rationem sacrilegii.*
69. *Quæ pœna Clericorum in hoc crimen incidentium.*

I. ADulterium dicitur copula carnalis inter personas non conjuges, quarum saltem altera est matrimonio juncta alteri tertiæ.

Hinc facile intelligi potest, esse quasi triplicem adulterii speciem. Unam, nimirum conjugati cum conjugata; ita ut sit adulterium ex parte utriusque. Secundam, mulieris conjugatæ cum aliquo non conjugato. Tertiam denique, viri conjugati cum muliere soluta.

II. Crimen adulterii, sive jus Divinum, sive humanum, seu Civile, seu Ecclesiasticum spectemus, semper inter gravissima, & atrocissima crimina reputatum fuit.

Narratur Genesis *cap.* 26. quod cum Abimelech Rex Palæstinorum cognovisset, Rebeccam esse uxorem Isaac, dixerit ad Isaac: *Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum uxore tua, & induxeras super nos* GRANDE PECCATUM. Addidque Sacer Textus: *Præcepitque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur.*

Hinc apparet, etiam ipsos Gentiles, qualis erat Abimelech, solo naturæ lumine judicasse, adulterium esse *grande* peccatum, etiam *morte* puniendum.

Gravitatem criminis ostendit Deus, dum Levitici *cap.* 20. declaravit: *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius; & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur, & mœchus, & adultera.* Hanc legem rursus renovavit Deus Deuter. *cap.* 22. *Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur; id est, adulter & adultera. Et auferes malum de Israel.*

III. Conformiter ad legem naturalem & Divinam, inter atrocissima ac immanissima crimina jampridem à Principibus & Imperatoribus repositum fuit adulterium in *L. 7. Cod. Theod. de Remiss. crimin.* Unde & adulterii una cum atrocissimorum criminum reis excludebantur de indulgentia *Paschali*, id est, indulgentia, quæ minorum criminum reis ob festum Paschæ dari solebat; uti patet ex citata *L. 7.* & aliis sub eodem titulo; & late exponit Jacobus Gothofredus ad eundem titulum.

Similiter ob criminis atrocitatem, adulteris legitime convictis aut confessis, appellare non licuit, *L. 1. C. de Theod. Quorum appellat. non recip.* ipsumque adulterium ibidem numeratur inter crimina, quæ *atrocissima crimina sunt.*

Quin & ipse Ulpian. Jurisconsultus Gentilis adulterium vocat *probrum & opprobrium naturæ*, in *L. 42. ff. De V. S.* dicitque *naturæ turpe* esse.

IV. Atrocitas pœnæ jampridem in adulteros decretæ, ipsam quoque criminis atrocitatem ostendit.

In *L. 4. Cod. Theod. Quorum appellat. non recipiantur*, refertur rescriptum Constantii Imp. de anno 339. quo rescribit, quod „ pari similique ratione sacrilegos nu- “ ptiarum, tanquam manifestos *parricidas*, *insuere cul-* “ *leo vivos* vel *exurere*, judicantem oporteat. “

V. Extat & Constitutio Constantini M. *L. 30. Cod. Ad Legem Juliam De adulteriis*, in cujus fine dicitur: *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet.* Sed cum eadem hæc Constitutio referatur in *L. 2. Cod. Theod. eod. tit.* sine hoc additamento, credunt nonnulli, id à Triboniano ex citato rescripto Constantii huic Constitutioni esse adjectum.

Quidquid sit, de eo satis convenit inter Interpretes, Justinian. in *Novella* 134. *cap.* 10. supposuisse, Constant. pœnam mortis in reos adulterii decrevisse; quam quoad viros adulteros retineri volt Justinianus.

VI. Quoad mulieres autem adulteras pœna illa mitigata, voluit „ adulteram competentibus vulneribus “ subactam, in Monasterium mitti: & siquidem intra “ biennium recipere eam vir suus voluerit, potestatem “ ei damus hoc facere, & copulari ei, nullum periculum “ ex hoc metuens: & nullatenus propter ea, quæ “ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si vero “ prædictum tempus transiverit, aut vir, priusquam “ recipiat mulierem, moriatur, tonderi eam, & mo- “ nachicum habitum accipere, & habitare in ipso Mo- “ nasterio in omni propriæ vitæ tempore. “

Ex his conflata est Authent. *Sed hodie* subjectæ citat. *L. 30.* Hinc quoque patet, mitius cum adultera muliere, quam viro adultero agi; uti ad hanc Novellam notavit Dionys. Gothofredus.

VII. Verum jampridem apud Romanos ob quasdam rationes politicas severius punita fuisse adulteria mulierum, quam virorum, certum est: atque hinc nonnullos etiam Christianos voluisse, minora esse peccata virorum, quam mulierum adulteria, testis est Augustinus *l.* 2. *de Adulterinis conjugiis c.* 8. ubi adulteros quosdam introducit ita loquentes. „ An vero sexus nostri dignitas hanc sustine- “ bit injuriam, ut cum aliis feminis præter uxores nostras “ si quid admittimus, in luendis pœnis mulieribus comparemur? “ His respondet Augustinus: „ Quasi non “ propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter “ frænare, quia viri sunt: quasi non propterea ma- “ gis debeant mulieribus suis ad virtutis hujus exemplum “

„ se præbere, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant à libidine superari, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant lascivienti carni servire, quia viri sunt? Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas; cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere & exemplo regere fœminas .... Sed isti quibus displicet ut inter virum & uxorem par pudicitiæ forma servetur, & potius eligunt, maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse, quam Christi, quoniam jura *forensia* non eisdem quibus fœminas pudicitiæ nexibus viros videntur obstringere.

Multis ibidem exaggerat Augustinus gravitatem adulterii in viris; ostenditque, falso sibi persuadere maritos, leviora sua esse, quam uxorum adulteria.

VIII. Et Ambrosius *lib.* 1. *de Abraham cap.* 4. apud Gratianum *Caus.* 32. *q.* 4. *Can.* 4. „ Nemo blandiatur sibi de *legibus hominum*. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab uxore debetur castimonia. Quidquid in ea, quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii nomine damnatur.

Et ibidem apud Gratianum *q.* 5. *Can.* 20. *S.* Hieronymus: „ Apud nos quod non licet fœminis, quæ non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur. “ Ad quæ in hanc rem dicta sunt *par.* 2. *tit.* 15. *c.* 2.

Hæc & hodie non inutiliter subinde à Parochis coram populo dicuntur: quia & hoc tempore, quibusdam persuasum apparet, leviora esse virorum, quam mulierum adulteria.

IX. Quam atrox hoc adulterii crimen reputaverit Ecclesia, colligi poterit ex Canonibus pœnitentialibus, quibus plurium annorum pœnitentia viris etiamsi semel tantummodo lapsis imponebatur. Utque antiquiores Canones omittam, in Canonibus à S. Carolo in ordinem redactis, & singulis Decalogi præceptis accommodatis dicitur: „ Si quis maritus semel lapsus est, pœnitentiam agat annis quinque. Si sæpius mœchatus est, in fine mortis est conveniendus: sique promiserit se cessaturum, dabitur ei communio. “ Id est, in fine vitæ reconciliatio dabitur. Communio enim hic juxta antiquorum phrasim pro reconciliatione, non pro communione Eucharistica sumitur. Imo uti Cardinalis Bona notat *lib.* 1. *Rerum Liturg. cap.* 17. *n.* 3. inter crimina, quibus olim in quibusdam saltem Ecclesiis negata fuit absolutio in fine vitæ, numerabatur adulterium.

Hæc Canonum pœnitentialium notitia serviet iis, qui foro pœnitentiali præsunt, ut adulteris ex pœnitentiarum diuturnitate olim à Patribus decreta, ostendatur criminis enormitas; & ut ipsi pro personarum, temporum & criminum qualitate, pœnitentias convenientes imponant, quemadmodum *part.* 2. *tit.* 6. *cap.* 4. ostendit.

X. Crimen adulterii esse delictum Ecclesiasticum, communiter docent Canonistæ ad *Cap.* 1. *in de Officio Ordinarii*, ubi sub nomine Synodi Joannis Papæ, quæ creditur celebrata apud Trecas in Gallia anno 872. „ dicitur, ut habeant Episcopi singularum urbium in suis Diœcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, ulcisci, & judicare secundum quod Canones censent; absque impedimento alicujus.

XI. Hic Glossographus notavit, crimina enumerata, ac nominatim crimen adulterii esse de criminibus *Ecclesiasticis*; eamque opinionem receptam fuisse tempore Petri Cugnerii, patet ex *art.* 39. ex parte Baronum Regni Galliæ contra Prælatos anno 1329. proposito. „ Item, dicti Officiales faciunt citari aliquem bonum hominem conjugatum, & imponunt ei, quod adulteratus est cum aliqua: & similiter mulierem aliquam conjugatam imponendo sibi, quod adulterata est, in perpetuam infamiam ipsorum conjugum, & cum hoc extorsionem pecuniarum recipiunt ab eisdem. “ Huic articulo responsum fuit à Bertrando Episcopo Eduensi: „ Ad 39. (articulum) qui loquitur de adulteriis, quæ laicis per Officiales imponuntur: dicit quod nunquam talia faciunt, prout loquitur articulus memoratus, neque fieri debent talia, nisi super factis notoriis, vel manifestis, aut ubi tales, contra quos proceditur, essent publice diffamati, seu in aliis casibus à jure permissis, & nihilominus parati erant Prælati præcipere suis, quod alias in talibus nullo modo procedant.

Ex his sat manifestum est, Prælatos haud dubitasse, quin cognitio de crimine adulterii spectaret ad Officiales, possentque ratione hujusmodi notorii criminis etiam laici coram Officialibus citari, neque id negasse Barones; sed tantum hos conquestos fuisse, falso imponi innocentibus & bonis conjugatis hujusmodi crimen, cum summa eorum infamatione, & pecuniarum extorsione.

XII. At vero lapsu temporis crimen hoc in Gallia ad tribunal laicum revocatum est; refertque Ægidius Magister in Tractatu De Appellat. *cap.* 6. antiquum Arrestum, vulgo *De uxoratis scortatoribus*, per recentiora Aresta renovatum esse; atque hisce Arestis inhibitum fuisse Episcopis & Archidiaconis, citare laicos in materia adulterii coram suis Officialibus. Eisdem Arestis indicatis concludit quoque Rousselius *lib.* 6. *Jurisd. Pontif. cap.* 4. *n.* 28. „ Ergo de crimine adulterii judicat laica Curia: licet ejus criminis pœna sit arbitraria. “

XIII. Si tamen non criminaliter seu ad pœnam proprie agatur, sed ad solam separationem tori, cognitio erit Judicis Ecclesiastici, quemadmodum notavit Glossa Pragmatica *titul. de Concubinariis*, §. *& cum omnes*, verbo *Pertinet*.

XIV. Id non omnino dissonat à Concordatis Brabantiæ, quæ *tit.* 9. *art. fin.* statuunt: „ De crimine adulterii, cognoscet Judex Ecclesiasticus, ubi cognovit de separatione Matrimonii, quoad torum, propter adulterium, & in locis, ubi habet synodos, & scabinos synodales, hoc salvo, quod scabini non poterunt denunciare nisi notorios adulteros; nec poterit Judex Ecclesiasticus procedere contra alios, quam contra denunciatos per scabinos synodales, vel per alterum conjugum, in locis ubi consuevit de adulterio cognoscere, ubi vero non habet scabinos synodales, consuevit tamen cognoscere utcrque ab adulterio notorio, vel ad requisitionem alterius conjugum, cognoscet, & non alias, eritque præventioni locus. “

XV. Jodocus Damhouderus in Praxi rerum criminalium *cap.* 19. *n.* 17. notat, quod „ Judices Ecclesiastici adulterii notitiam & punitionem sibi peculiariter reservent & vindicent Curiæ spirituales & Jura Canonica: quia hoc adulterium directe concernit & spectat ad Ecclesiam, aut ad violationem Sacramenti Matrimonii. “ Deinde adjungit: “ Judices Sæculares nihilominus sæpe adulterii examinationem & punitionem assumunt: „ non tanquam Curiæ spirituali præjudicantes, quasi de Sacramentis & causis spiritualibus quicquam judicantes: cum ea tantum faciant, non Sacramenti violati gratia, sed ipsius personæ causa, quæ profana est, & non spiritualis: ideoque ipsorum foro habilis est, & subjecta. “

Hic sat insinuat Damhouderus, Judices Sæculares contra laicos cognoscere de *adulterio*, quando non de Sacramento seu separatione Matrimonii, sed de pœna infligenda tractatur.

XVI. Hoc non immerito deplorat ibidem Damhouderus, quod ubi olim adulteria Deo jubente, ac legibus Romanis postmodum probantibus, fuerunt *morte* punita, hoc infelicissimo seculo apud quosdam Judices tam parvi fiant adulteria, ac si quasi parum ipsis insit sceleris, & quasi peccata sint leviuscula ob hoc solum quod sint frequentia, & à multis citra conscientiæ stimulum perpetrata. Ideoque vel levius adulteria puniunt, forsan etiam, quod ipsi eo aliquando contaminati sunt. “

XVII. Conqueritur quoque Zypæus in notitia Juris Belgici *titul. ad Legem Juliam De Adulteriis num.* 7. „ Crimen hoc adulterii *nimis molliter* puniri: pecuniariis plerumque mulctis, quandoque expositione in theatro ad ignominiam, inductione infami per plateam, processione in lineo indusio, & delata ad templum candela, adulteræ veste supra genua præcisa, ad subsannationem, aut simili arbitraria. “

XVIII. Eandem esse in Gallia usitatissimam adulterii pœnam, testatur Boerius *Decis.* 279. idque, ut apparet, desumptum est ex Glossa ad *Can.* 5. *caus.* 32. *q.* 1. Refert tamen Paponius *lib.* 22. *Arrest. tit.* 9. Adulteras sæpius fuisse condemnatas ad pœnam juris expressam in *Authentica* SED HODIE *Cod. de Adulteriis*, cujus supra meminimus.

XIX. Dicit Antonius Faber in Codice *lib.* 9. *tit.* 7. *Definit.* 2. in Sabaudia adulteras puniri pœna juris expressa in citata Authentica *Sed hodie*; ubi recte notat, quod si Monasterium non nisi honestis, Deoque sacris virginibus includendis sit destinatum, cogi nequeat ad adulteram recipiendam, nisi ab initio in eam rem constitutum

sit,

sit, ejusmodi Monasteria pleraque apud Italos, nulla apud nos, ait Faber.

XX. Et sane admodum inconveniens & periculosum est; ejusmodi adulteras, aliove carnali concubitu corruptas ad Monasteria aut honestarum virginum consortium admittere propter periculum infectionis: neque Superiores facile etiam intuitu lucri temporalis in similium receptionem consentire debent: sed potius allaborare, ut loca specialiter ad simile hominum genus collocandum, & recludendum extruantur; iisque de bonis Directoribus & Directricibus provideatur: quale hodie in civitate Bruxellensi, satis amplum & famosum habetur.

XXI. Nonnunquam adulteros ob speciales circumstantias concurrentes fuisse etiam pœna mortis punitos, testatus Paponius loco citato: ut proinde appareat, pœnam adulterii esse quasi arbitrariam pro casuum & circumstantiarum varietate, quæ crimen vel aggravant, vel alleviant; quod etiam ex Paponio observat Petrus Tolosanus in Syntagmate *lib. 36. cap. 6. n. 38.*

XXII. In Belgio non eandem esse Provinciarum consuetudinem indicarunt Concilia Regia, dum in promulgatione Concilii Tridentini hic ageretur. Nam teste Anselmo in suo Triboniano Belg. *cap.* 32. §. 34. circa *cap.* 8. *Sess.* 24. *De Reform. Matrim.* quo adulteros & concubinarios contumaces excommunicandos, & extra Diœcesim ejiciendos statuitur, notatum fuit: „ Uti variant Provinciarum consuetudines, ita & censuræ. Brabanti videtur sufficere pœna Juris Canonici, & contra Laicos Juris scripti. Hanones ad Concordata sua provocant. Namurani Laicos à Laicis puniendos, Clericos à Judicibus Ecclesiasticis. Arthesii & Ultrajectini notant ejectionem adulterorum extra oppidum & Diœcesim sapere relegationem, quæ non competat in Belgio potestati Ecclesiasticæ. Alii indicant præventioni locum esse inter Judicem Ecclesiasticum & Sæcularem. In summa Concordata & consuetudines vetustas prævalere debere quolibet in loco.

XXIII. Mariti non tantum ob propria adulteria puniendi; sed interdum etiam ob adulteria uxorum. „ Maritus enim (ait Damhouderus *cap.* 91.) qui sciens volensque dissimulat, & permittit uxorem adulterari, ita ut nec verbis, nec re ulla illi adulteranti obsistat, nec ipsam ab adulterio retrahet, vel nec ipsam à se dimoveat, is ob uxorii adulterii dissimulationem damnandus est exilio, aut alia simili pœna arbitraria Judicis.

XXIV. Multo magis his pœnis aut acrioribus pœnis est condemnandus, quoties ex uxoris adulterio, ullum sibi quæstum parat, aut lucrum: hoc enim faciendo, crimen præterea committit Lenocinii, *L.* 2. §. LENOCINII *ff. ad Leg. Jul. De Adult.* & *L.* 2. *Cod. eod.*

XXV. Lenocinium, cujus hic facta mentio, est nefarium illud scelus, quo quis ex publicis scortationibus, adulteriis, fornicationibus similibusque nefariis vitiis carnis sibi quæstum facit: non quidem proprio corpore, sed virgines, mulieres, vel uxores aliasve matronas quæstus gratia ad actum venereum pelliciens, vel etiam privatim ad hoc domi alens, & ex eo meretricio quæstu vivens.

XXVI. De hoc crimine videri potest Damhouderus in Praxi Rerum criminalium *cap.* 93. è quo hæc descripsi; qui & ibidem ostendit, hoc crimen etiam Ethnicis fuisse detestabile, ac atrocibus pœnis subjectum; deploratque hodie quidem apud Christianos mitius puniri; una tamen monens, hujusmodi lenones aut lenas „ esse in damnabili rerum statu, & abjectissima dæmonum mancipia, imo dæmonibus multo nocentiores, utpote per quas non raro honestas puellas, matronas probas, & Ecclesiasticos, natura & moribus continentissimos ad lapsum pertrahunt, quod ipsorum dæmonum tentamenta præstare non poterant, neque possent, nisi hujusmodi instrumentis adjuvarentur. Quocirca etsi extremam punitioné temporalé hic apud Judicem Sæcularem evadant, punitionem tamen divinam nunquam effugient.

XXVII. Non semper tamen arguendus est maritus, aut lenocinii insimulandus, qui adulterium uxoris dissimulat, aut etiam tegit. Ubi enim adulterium uxoris non esset manifestum, nihilque de eo haberetur in ore & notitia vulgi præter incertam suspicionem, & rumusculum popularem, quem maritus sua prudentia facile tueri posset & tegere, eo casu maritus uxori cohabitans, nequaquam de lenocinio ob dissimulatum adulterium uxoris est condemnandus, *L.* 17. *Cod. Ad leg. Jul. De Adult.* „ Nam & hoc singulis à naturæ recto dictamine insitum est, ut domesticos omnes, atque adeo uxoris propriæ vitia tegant, & probitatem tueantur sicubi possint & valeant, “ ait Damhouderus *c.* 92. quandonam maritus uxorem adulteram subinde ex lege saltem charitatis recipere teneatur, dixi *par.* 2. *tit.* 15. *c.* 2.

XXVIII. De hoc crimine dicitur in Concordatis Brabantiæ *tit.* 9. *art.* 23. „ De crimine lenocinii notorii, ubi quis est leno suæ uxoris, uterque cognoscet, secundū qualitatem suæ jurisdictionis, extra illum autem casum Judex Sæcularis solus cognoscet & punict. “

XXIX. Adulterium & stuprum subinde pro eodem sumuntur; dicitque lex 101. *ff. de V. S.* quod lex Julia *De Adulteriis* indifferenter hoc verbo *stupri* utatur: & tam in Jure Civili quàm Canonico, sub eodem titulo agitur de adulteriis & stupro. Attamen proprie adulterium in nuptam, stuprum vero in virginem viduamque committitur, ait *L.* 6. §. 1. *ff. Ad leg. Jul. De Adulter.* Et in *L.* 34. §. 1. *ff. eod.* „ Adulterium in nupta admittitur: stuprum in vidua, vel virgine, vel puero committitur. “

XXX. Gratianus post *Can.* 2. *caus.* 36. *q.* 1. hanc stupri definitionem tradit: „ Stuprum autem proprie est virginum illicita defloratio: quando videlicet non præcedenti conjugali pactione, utriusque voluntate virgo corrumpitur, patre injuriam ad animum statim post cognitionem non revocante. “

Recepto hodie loquendi modo, etiam sub stupro comprehenditur defloratio viduæ honeste viventis; uti tradit Damhouderus in *Praxi rerum Crim. c.* 94. *n.* 2. dicens: „ Est autem stuprum ordinarium crimen, quod in virginem *viduamque* honeste viventem committitur. “

XXXI. Pœna stupri simplicis citra vim commissi, nullisque aggravantibus circumstantiis vestiti, de Jure Civili in personis honestis est publicatio dimidiæ partis bonorum; in humilibus coercitio corporis cum relegatione §. ITEM LEX JULIA *instit. de Publicis judiciis.*

XXXII. Inter Canones pœnitentiales à Sancto Carolo collectos, habetur: „ Si quis adolescens cum virgine peccaverit, pœnitentiam aget annum unum. “ Item, „ Vidua, quæ stuprum admiserit, pœnitentiam aget annum totum, & præterea in altero anno dies jejuniorum. “

XXXIII. Pro foro externo, pœna stupri lege Civili decreta, jure Decretalium mitigata est juxta responsum Pontificis in *Cap.* 1. *ii De Adulteriis*, „ pervenit ad nos (ait Pontifex) quod Felix quamdam virginem *stupro* decepit: quod si verum est, quamvis esset de lege pœna plectendus, nos aliquatenus legis duritiem mollientes, hoc modo disponimus, ut aut quam stupravit, uxorem habeat: aut si renuendum putaverit, corporaliter castigatus, excommunicatusque in Monasterio, in quo agat pœnitentiam, detrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia. “

XXXIV. Hæc mitigatio conformis apparet legi Mosaicæ relatæ in *C.* 1. *ii eod.* ubi dicitur: „ Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam & habebit uxorem. “

XXXV. Hæc dispositio Juris Canonici quoad pœnam stupri hodie in tribunalibus recepta est. Imo licet tam Lex Mosaica, quàm Jus Canonicum stupratorem obligent ad duo præstanda, scilicet ad dotandam, & ducendam virginem stupratam, consuetudo tamen *alternativam* induxit; relinquens electioni stupratoris, an dotare, vel ducere velit, uti post Julium Clarum notat Zypæus *Consilio* 4. *De Adulteriis*, *& Stupro:* nisi tamen promissio Matrimonii accesserit: quæ quando copula accessit, facilius accedentibus aliquibus circumstantiis intervenisse præsumitur, uti ibidem monet Zypæus, additque, quod facilius stuprator simpliciter ad ducendum obligatus credi possit, & condemnari, unde facile res redit ad suam naturam, & jus primævum.

XXXVI. „ Insuper tenetur stuprator prolem alere, quam se ex eo concepisse mulier juraverit tempore partus. Quia tunc ratione instantis periculi, non immemor suæ salutis præsumitur dicere veritatem, nisi tamen illa jam ante ab alio fuerit cognita, aut postea plures admiserit, deque eo constet, & probet ipse. Nam præsumptio est pro muliere, secundum quam virginitas, utpote qualitas naturalis adfuisse præsumitur, & delictum abfuisse. “ Perez. *ad L. Juliam de Adul. n.* 51. & conformiter ad consuetudines Mechlinienses *titul.* 18. *artic.* 4. & aliarum civitatum, quas ad dictum articulum refert Paulus Christinæus.

XXXVII. Hæc quidem si non concurrant speciales circumstantiæ aggravantes. Si enim stuprum committatur in virginem præ ætate nondum viropotentem, etiam hodie de consuetudine videtur pœna mortis imposita; nisi circumstantiæ eam imminui faciant, puta quia stuprum quidem fuit attentatum, sed non consummatum, ut ex Joanne Fabro tradit Perezius ad Codicem *De Adulteriis n. 49.*

XXXVIII. Gravius quoque punitur tutor, qui pupillam suæ tutelæ creditam stupravit, juxta *L. unicam Cod. si quis eam, cujus tutor fuit, corruperit*; „ Crescit enim crimen propter perfidiam violantis eam, quam à corruptela immunem ultra præstare debet; cum tutor non tantum patrimonio, sed moribus regendis præponatur, " ait Tuldenus ad citatum titulum Codicis.

XXXIX. Similiter tradit ex Joanne Fabro Tuldenus ad titulum Codicis *De Mulieribus, quæ se propriis servis junxerunt*, Commentariensem, qui custodiæ suæ creditam vitiaverit, quamvis consentientem, capite plectendum. Cujus rationem esse credit Tuldenus, quod „ capta fidei custodis credatur: quod is impressione potestatis facile consensum expresserit: imo quod illa commercio libidinis facile corruptoris sui corruperit fidem, ad laxandam effugio custodiam.

XL. Quidni & graviori pœna digni ludimagistri aliique filiorum aut puerorum directores, qui hisce, quos à corruptelis sua cura & vigilantia præservare deberent, abutuntur, eosque corrumpunt.

XLI. Sacerdotum autem, qui filias suas spirituales ad libidines provocant, iisque abutuntur, quis illorum scelus & sacrilegium sat æstimet? Meritoque Michael Roussellius *lib. 4. Hist. jurisd. Pontif. cap. 3. num. 27.* postquam ex Riccio retulit, in foro Neapolitano „ suspensum duntaxat à cura sua fuisse Sacerdotem accusatum, & convictum, quod in actu confessionis mulieres solicitaret ad turpia, pluribus deponentibus se tactu & signis ab eo solicitatas fuisse; „ exclamat: " Indulgens sane, aut potius ridicula pro qualitate criminis, nullo non supplicio in tanto sacrilegio digni pœna: unde remitti debebat ad Judicem laicum, vel etiam flammis expiandos.

XLII. Stuprum subinde violentiam adjunctam habet, vocaturque stuprum *violentum*, dum nimirum vis aliqua corporalis puellæ infertur: puniturque ex lege Julia *De Vi*, uti notat Tuldenus ad titulum Codicis *De Raptu virginum*; dicitque pœnam hujus stupri cœpisse esse capitalem ex Constitutione Caroli V.

Verum credunt nonnulli, pœnam stupri *violenti* esse capitalem ex dispositione Justiniani in *L. unica Cod. de Raptu virginum*; asseruntque stuprum *violentum* sub *raptu* ex mente Justiniani contineri; quasi non tam ratio raptus ponatur in eo, quod virgo per *violentiam* abducta fuerit *à loco*, quam quod per *vim* oppressa fuerit.

Hinc raptum dicunt quoties honesta mulier aut virgo *vi* abducitur libidinis causa, aut per vim opprimitur, Damhouderus loco citato *cap. 97. n. 2.*

XLIII. Gratianus loco supra allegato dicit raptum admitti, „ cum puella *violenter* à domo patria abducitur, ut corrupta in uxorem habeatur, *sive puellæ* solummodo, sive parentibus tantùm, sive utrisque vis illata constiterit.

XLIV. Certum est non tantum raptus proprie dicti, qui fit per *violentam abductionem* puellæ; sed & stupri *violenti* per *oppressionem* puellæ, pœnam esse non tantum simpliciter capitalem, sed & in modo esse graviorem ordinaria pœna capitali ex Tabulis legum Brabantiæ: ut scilicet, qui invitam virginem aut feminam stupraverit, *assere* cervix amputetur. Verba sunt: *VVie dat vrouwen oft joffrouwen verkracht, man soude hem den hals afslaghen met eenen planken*, " Hodie fere ubique (ait Zypæus in Notitia Juris Bel. *De Adulteriis & stupris*) gladio punitur tam ipse reus, quam qui opem præstant, & conniventes parentes exilio.

XLV. Quia crimen raptus non tantum personas particulares lædit & offendit, sed & Reipublicæ admodum damnosum & nocivum est; hinc est, quod tametsi rapta contraxerit Matrimonium cum raptore, etiam consentientibus parentibus, omniaque raptori fuerint ex parte puellæ & parentum condonata, propterea tamen actio criminalis non censetur extincta; potestque Fiscus adhuc adversus Matrimonio conjunctos *capitaliter agere*; uti notat Damhouderus in *Praxi rerum criminal. cap. 97.*

Observat nihilominus Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. De Raptu virginum num. 3.* quod pœna criminalis nimirum in quantum est *capitalis*, fere per Matrimonium cesset; addens tamen *num. 4.* se vidisse fiscali actione pulsatos, ut raptus reos, quamvis jam conjuges, & pecunia crimen abolitum: *atque hoc* (ait) *in gratiam, ut videbatur, Matrimonii.*

XLVI. Monet quoque Antonius Faber in Codice *lib. 9. tit. 7. Definit. 4.* quod „ & si bene concordantia matrimonia nemo turbare debeat, ne publicus quidem accusator prætextu adulterii, quod ab altero ex conjugibus, altero non conquerente admissum esse dicatur, si tamen absente per multos annos viro mulier corpore suo quæstum vulgo faciat, liberosque suscipiat, quos nemo non sciat, aut vulgo quæsitos esse aut ex certo adulterio susceptos, ad Procuratoris Fiscalis officium pertinet, ut rem deferat, & crimen, quod publice scandalo sit malo que exemplo, coerceri curet, sed ita demum si præcedat diffamatio. Nam si vulgo ignoretur, quis adulter sit, non est permittenda inquisitio, ut sciatur, quis ille sit, tum puniatur. Id enim solo marito requirente & accusante fieri potest. "

XLVII. Plura de raptu prout constituit impedimentum Matrimonii; & quibus pœnis illum puniendum censuerit Synodus Tridentina, videri possunt *parte 2. tit. 13. cap. 9.*

XLVIII. Ulterius defloratio virginis, aut alius illicitus actus venereus specialem malitiam induit, si contingat inter personas conjunctas in gradu vetito consanguinitatis aut affinitatis: soletque hic actus vocari incestus.

Hinc dicit Gratianus post *Canonem 2. caus. 36. q. 1.* " Incestus est consanguinearum vel affinium abusus. Unde incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus abutuntur. "

De pœnitentia injungenda incestuosis agitur in *Can. 17. caus. 33. q. 2.* ubi una habetur, incestum committit " cum ea, quam de sacro fonte Baptismatis susceperit, aut " cum illa, quam ante Episcopum tenuerit, cum sacro " Chrismate fuerit uncta.

Notandum tamen, non omnem consanguinitatem aut affinitatem causare incestum; sed eam duntaxat quæ ponit impedimentum dirimens Matrimonium: sive inter eos qui sunt consanguinei vel affines in gradu vetito.

XLIX. In Canonibus pœnitentialibus Sancti Caroli de incestuosis habetur: „ Qui cum duabus sororibus, vel cum noverca, vel cum sorore sua, vel cum amita, vel cum nuru, vel quo denique incestum admiserit, ab ingressu Ecclesiæ abstinebit annum unum; quo anno præter festos dies pane solum & aqua utatur, arma non feret, osculum nemini præbebit, sacram communionem nisi pro viatico non sumet; sex deinde annis Ecclesiam ingredietur, sed carne, & vino, & siceta non utetur, nisi festis diebus. Postea vero duobus annis, quando carne vescetur, a potu vini abstinebit: quod si biberit, carne non vescetur, nisi Dominicis diebus, & præcipuis festis: deinde usque ad obitum perpetuo præter festos dies à carne abstinebit. Tres legitimas ferias singulis hebdomadis jejunabit, & quadragesimas tres singulis annis legitime custodiet. "

Deinde addit *Canone sequenti*: „ Qui incestum fecerit, ei alii annorum 12. alii 15. alii 10. alii 7. pœnitentiam constituunt. "

L. Observat Damhouderus *loco citato cap. 69.* " Quisquis hoc incestu se contaminat, is *capitaliter* puniendus est.

Verum, sicut non ejusdem malitiæ est omnis incestus, ipsaque malitia incestus augetur, vel diminuitur pro ratione gradus propinquioris, vel remotioris, quo personæ incestuosæ sese consanguinitate aut affinitate contingunt; ita indubie & pœna augenda vel minuenda erit, uti & ipse Damhouderus observat *n. 4.* Latius Antonius Faber *lib. 5. Cod. tit. 3.* per varias definitiones.

LI. Concordata Brabantiæ *tit. 9. n. 24.* dicunt: " De crimine incontinentiæ cum Moniali, affini, consanguinea, cognoscet uterque Judex, seclusa alia qualitate delicti, vi, raptus, vel simili; quia tunc solus Secularis Judex cognoscit. "

Hæc evincunt, crimen incestus esse crimen *mixti fori*, sed propter concurrens crimen raptus aut oppressionis, sive violentiæ, reddi mere seculare: eo quod tunc fiat crimen

men *capitale:* qualia etimina solent spectare ad cognitionem & punitionem Judicis Sæcularis.

LII. Crimen concubinatus juxta hæc Concordata similiter *mixti* fori esse, saltem quando concubinatus est notorius, indicat *articulus* 22. ubi dicitur: „ De cri„ mine concubinatus notorii *præventioni* erit locus.

LIII. Ex his quoque verbis patet, concubinatum hic habitum pro *crimine*.

Et sane quamvis Jure Civili majoris mali evitandi causa *concubinatus* aliquando toleratus sive non punitus fuerit, quatenus unica cum unico adinstar uxoris citra Matrimonii vinculum cohabitaret, & carnaliter conversaretur, tamen is semper à sacris Canonibus fuit reprobatus, & à SS. Patribus pro gravi crimine habitus fuit.

LIV. Imo jampridem leges concubinatum permittentes à Leone, qui vulgo Sapiens dicitur, rejectæ sunt *Const.* 91. cujus hic titulus; *Ut concubinam habere non liceat*.

In primis in hac Constitutione dicit Leo, quod „ ea „ lex, quæ probrose cum *concubinis* immisceri non eru„ bescentibus id permittendum judicavit, honestatem „ susque deque habuerit. Ne ergo (ait) hoc Legislato„ ris erratum dedecore nostram Rempublicam afficere „ sinamus. Itaque lex illa in æternum sileto. " Rationem deinde subjicit: „ Ab illa enim non modo Religio„ nis, verum etiam naturæ injuria secundum Divina „ Christianisque convenientia præcepta prohibemur. Et „ quidem si eum fontem habeas, sobrie inde haurire „ Divino præcepto moneare; qua ratione, eum puras „ aquas haurire liceat, lutum tu mavis? Tum tametsi „ fontem non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes. „ Ceterum vitæ consortem invenire difficile non est.

LV. Evidenter hic supponit Imperator, concubinatum illum, quem lex Civilis non puniebat sive tolerabat, esse vetitum *jure Divino*; quod & Canonistæ & Theologi uno consensu docent, ipseque sacer Textus non uno in loco expressit, utpote omnem carnalem concubitum extra Matrimonium reprobans, ut infra paucis ostenditur.

LVI. Concubinatum manifeste tanquam reprobatum concubitum describit S. Augustinus *lib.* 50. Homiliarum *Homil.* 49. ubi ita describit: „ Sufficiant vobis aut uxo„ res, aut nec uxores; concubinas vobis habere non „ licet. Audiat Deus, si vos surdi estis: audiant An„ geli ejus, si vos contemnitis: concubinas vobis ha„ bere non licet: si audiant Competentes, quod dico „ Fidelibus, non habetis uxores, non licet vobis ha„ bere concubinas, quas postea ducatis uxores; quan„ to magis damnatio vobis erit, si habere volueritis „ & concubinas, & uxores dimittatis!

Locum S. Augustini retulit Gratianus *dist.* 34. *Can.* 6. sed mutilate, ut ibidem notarunt Cnsrectores Romani. Et *caus.* 32. *q.* 2. *Can.* 5. refert ex eodem sancto Doctore libro *De Bono conjugali c.* 14. „ Concubinæ ad „ tempus adhibitæ, nec etiam si causa filiorum con„ cumbant, justum faciunt concubinatum suum. " Plura tum ex ipso Augustino, tum aliis SS. Patribus profert Ferdinandus Mendoza *lib.* 2. *De Confirm. Concil. Eliberit. cap.* 8. quibus ostenditur, concubinatum semper fuisse reprobatum.

LVII. Synodus Tridentina *Sess.* 24. *cap.* 8. *De Reformat. Matrimonii*, declarat, non tantum esse peccatum, sed *grave* peccatum, homines solutos habere concubinas; statuitque: „ Hujusmodi concubinarios, cujus„ que status, dignitatis & conditionis existant, si post„ quam ab Ordinario etiam ex officio, ter admoniti ea „ de re fuerint, concubinas non ejecerint, seque ab „ earum consuetudine non sejunxerint, excommuni„ catione feriendos esse; à qua non absolvantur, do„ nec reipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in „ concubinatu per annum censuris neglectis, perman„ serint, contra eos ab Ordinario severe pro qualitate „ criminis procedatur. Mulieres sive conjugatæ, sive „ solutæ, quæ cum adulteris seu concubinariis publice „ vivunt, si ter admonitæ non paruerint, ab Ordina„ riis locorum, nullo etiam requirente, ex officio gra„ viter pro modo culpæ puniantur, & extra oppidum „ vel Diœcesim, si id eisdem Ordinariis videbitur, „ invocato, si opus fuerit, brachio sæculari, ejician„ tur, aliis pœnis contra adulteros & concubinarios „ inflictis, in suo robore permanentibus.

Ex his evincitur, simplicem concubinatum ab Ecclesia semper reputatum fuisse illicitum, graveque peccatum quanmmvis Legibus Imperialibus non semper fuerit punitus.

LVIII. Observant Correctores Romani ad *Can.* 4. *Dist.* 34. apud Gratianum, olim aliquando dictas fuisse *concubinas* mulieres, quæ veræ essent *uxores*, atque revera maritali affectu habebantur; quia tamen in earum conjunctione non intervenerant dotalia instrumenta, aliaque ad solemnem ritum nuptiarum ex Legum præscripto requisita, non appellabantur uxores; neque gaudebant juribus, quæ uxoribus juxta solamnem Legum ritum acceptis deferebantur: eiciuntque hi Correctores de similibus concubinis quosdam antiquos Canones in Decreto Gratiani occurrentes, debere intelligi.

LIX. Insinuavit idipsum non obscure ipse Gratianus, præcitato *Canoni* 4. præmittens hæc verba: " Concubina autem hic ea intelligitur, quæ *cessantibus legalibus* " *instrumentis* unita est, & *conjugali affectu* asciscitur; hanc *conjugem* facit affectus, concubinam vero " Lex nominat. "

LX. Refert quoque Gratianus citata *Distinctione* 34. Canone de Concubina, sub nomine Isidori de Distantia novi & veteris Testamenti: sed, uti recte advertit Jacobus Du Breul Monachus Sancti Germani a Pratis, qui Opera S. Isidori revidit & excudi jussit: " *Lib.* 1. *Sent.* *c.* 25. argumentum. est de differentia Testamentorum, " non inde tamen desumptus videri potest hic Canon, " ut neque ex differentiarum *lib.* 1. *diff.* 28.

LXI. Et licèt Isidoius posteriore loco nonnullas assignet differentias inter utrumque Testamentum, nihil tamen de concubinis dicit: quamvis negari nequeat, in veteri testamento subinde vocari *concubinas* eas mulieres, quæ erant veræ & propriè dictæ uxores, sed minus solemniter dictæ; ita legitur *Genesi* 25. 1. quod Abraham duxerit *uxorem* nomine Ceturam, quæ eodem capite vocatur concubina. Et Judicum *cap.* 19. *v.* 1. dicitur: *Fuit quidam vir Levites habitans in latere Montis Ephraim, qui accepit* UXOREM *de Bethlehem Juda*. Quæ hic & *v.* 9. appellatur *uxor*, & revera hujus Levites uxor erat, vocatur *v.* 10. ejus *concubina*. Indicium evidens, aliquas uxores tum etiam dictas fuisse concubinas.

LXII. A concubina distat illa quæ vulgo *meretrix* dicitur, quod hæc pluribus se prostituat, & quasi quæstum ex concubitu quærat; ista vero uni tantum utatur. *Meretrix, quæ multorum libidini patet*, ait *Canon.* 16. *Dist.* 34. Et ex Augustino *Canone* 11. *caus.* 32. *quæst.* 4. Meretrices esse, & ad meretrices accedere prohibet Do- " minus, quarum publice *venalis* est turpitudo. "

LXIII. Cum meretrice si laicus solutus peccet, simplex fornicatio dicitur; quæ licet hodie pro sat levi peccato vulgo reputetur, nihilominus certum est, fornicationem peccatum esse grave, atque ab Apostolo numerari inter ea, quæ a Regno Dei excludunt, ad Ephesios *cap.* 5. dicente: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus . . . . non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei*.

Ulterius Apostolus gravitatem fornicationis astruit *c.* *ad Corinth.* 6. tribus præcipue argumentis.

Primum exprimit his verbis: *Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Hoc enim est* (ut S. Thomas in hunc locum) HORRENDUM *sacrilegium*.

Secundum argumentum desumit Apostolus ab ingenti libidine, qua peccatum hoc præ ceteris committitur, expressum his verbis: *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*.

Tertium contentum his verbis: *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo?* Quibus verbis enormitas fornicationis ostenditur ex eo, quod fornicari sit contaminare & profanare templum Spiritus sancti: idque cum insigni ingratitudine in Deum; eo quod per fornicationem expellatur Spiritus sanctus, qui tanta misericordia a Deo datus est.

LXIV. Sanctus Augustinus *Serm.* 162. in ult. edit. reflectens ad verba Apostoli pro secundo argumento superius allata, ait: " Videtur B. Apostolus exaggerare voluisse fornicationis malum SUPER CETERA OMNIA PECCATA; quæ etsi per corpus comminantur, non " tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita " efficiunt obstrictum & obnoxium . . . . ut . . . . solo " in hoc

„ in hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccari dixerit, quia MAJORIS LIBIDINIS ARDORE, QUO SUPERIOR NULLUS EST, voluptas ipsius corporis tenet servum, efficitque captivum &c.

LXV. Similiter Sanctus Chrysostomus ad ea verba Apostoli: *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit:* „ Nil est (ait) hac dictione terribilius. “ Et rursus ad hæc: *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* „ In fornicatione (ait) totum corpus fit sceleratum, & execrandum. Tanquam enim incidens in lebetem immunditiæ sordibusque & inquinamento tinctum, sic polluitur. *Hom.* 18. *in epist.* 1. *ad Corinth. cap.* 6.

Audiamus & Commentatorem in Epistolas Pauli apud S. Ambrosium ad hæc verba: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est.* „ Quia (inquit) cetera peccata, etsi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiscentia faciunt obstrictam, & obnoxiam, quemadmodum commisceri facit animam cum ipso corpore usus libidinis, agens in opere carnalis fornicationis: quia in tantum agglutinatur anima corpori, ut ipso momento nihil aliud cogitare homini liceat, aut intendere, quia ipsam mentem captivam subdit ipsa submersio, & absorptio libidinis, & concupiscentiæ carnalis. Unde subditur: Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Ostendit GRAVISSIMUM esse peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus, in ceteris autem peccatis portio perit, non totum.

Ante hos omnes Sanctus Cyprianus *Epist.* 52. fornicationis gravitatem adstruxit, ipsamque fornicatoris causam pejorem esse quam libellatici asseruit: „ Si se cordis, & renis scrutatorem constituat, & judicem, per omnia æqualiter judicet, & fraudatores & mœchos à latere suo atque à comitatu suo separet: QUANTO MULTO GRAVIOR, ET PEJOR EST MOECHI QUAM LIBELLATICI CAUSA: cum hic necessitate, ille voluntate peccaverit: hic existimans sibi satis esse, quod non sacrificaverit, errore deceptus sit; ille Matrimonii expugnator alieni, vel lupanar ingressus . . . sanctificatum corpus, & Dei templum DETESTABILI COLLUSIONE violaverit.

LXVI. Enormitas fornicationis etiam ex pœnitentia ei per Canones pœnitentiales olim imposita, elucet. Inter Canones S. Basilii occurrit *Canon* 59. quo decernitur: „ Fornicator septem annis sanctis non communicabit, duobus deflens, & duobus audiens, & duobus substractus, & in uno consistens: octavo autem ad communionem admittetur.

Inter Canones à S. Carolo ex Pœnitentiali Romano aliisque libris mediæ ætatis, cum jam disciplina pœnitentialis nonnihil flaccescere cœperat, collectos habetur: „ Si laicus solutus cum femina soluta concubuerit, pœnitens erit annos tres: & quanto sæpius, tanto majori pœnitentia afficietur.

LXVII. Tametsi non omnia crimina carnis sint fori Ecclesiastici, neque juxta hodiernam disciplinam laici propter quæcunque carnis peccata coram illo tribunali accusari, & puniri soleant, tamen Episcoporum, & Pastorum est allaborare, ut peccata hæc eorumque occasiones, & incitamenta eliminentur, meretrices & lupanaria è suis Diœcesibus, & Parochiis quantum possibile est, eliminando: libros, cantilenas, statuas, imaginesque ac similia veneris incitamenta proscribendo: patres & matres familias, nec non magistros & magistras, qui hujusmodi libros obscœnos vel in familia, vel domi legi, aut imagines sive statuas exponi permittunt, haud facile ad reconciliationis beneficium admittendo, quandiu hæc in familiis aut domibus suis permittunt. De conventiculis personarum utriusque sexus, quæ solent esse impudicitiæ prostibula, multis actum est *p.* 2. *tit.* 17. *c.* 6.

Sane vel ipsæ Leges Romanæ ipsos Christianos, & præsertim Episcopos, & Pastores excitare deberent, ut quantum in ipsis est, amoveatur è publico quidquid castitatem offendere posset. Hæ enim Leges adeo castæ fuerunt, ut ne *nudum* quidem *militem* in flumine lavari permittant in conspectu exercitus *Leg.* 12. *Cod. de re Militari lib.* 12. „ Ne depropetans publicos oculos *nudatus* incurrat, sed procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipsum faciat. “

Ad hæc verba reflectens Dionys. Gothof. in notis, ait: „ Quod summo sane pudore factum, quodque hodie nobis probro est, in militibus etiam *nudata* corpora non tulisse qui summa inverecundia nudos omnimodo in publicis fluviis lavari æstate sinimus, & spectamus. “

Eandem Legem referens Zypæus in notitia Juris Belgici *tit. ad L. Jul. de Adult. n.* 5. ait. „ Quod & castarum Civitatum Edictis sæpius proclamatur, sed non usquequaque servatur, “ negligentia nimirum Magistratuum, & Superiorum; qui utinam serio attenderent peccata ex publica illa membrorum nuditate provenientia; & quomodo sua in exequendis Edictis negligentia eorum efficiantur participes.

LXVIII. Si per peccatum carnis violetur persona Deo specialiter consecrata sive dicata, tunc peccatum hoc habet rationem *sacrilegii*, in quantum est violatio rei sacræ; id est, rei Deo specialiter consecratæ aut dicatæ.

Hoc titulo fornicatio, adulterium, aliudve peccatum carnis commissum à persona voto castitatis obstricta, & Deo consecrata, præter rationem fornicationis, adulterii alteriusve peccati carnis, habet insuper rationem sacrilegii; novamque ac indistinctam malitiam peccato carnis addit.

Hinc fornicatio cum Moniali voto castitatis adstricta, de jure Civili etiam pœna mortis punitur, quod & Statutis Ducatus Mediolanensis expressum est; & disponunt communiter Statuta per Italiam, teste Julio Claro *lib.* 5. *Recept. Sentent.* §. FORNICATIO num. 17.

In Concordatis Brabantiæ *tit.* 9. *art.* 24. dicitur: „ De crimine incontinentiæ cum Moniali.... cognoscet uterque Judex seclusa alia qualitate delicti, vis, raptus vel simili, quia tunc solus Sæcularis Judex cognoscet. “

LXIX. Porro quo major sanctitas requiritur in persona aliqua, eo quoque enormior est violatio, qua sanctitati personæ detrahitur; ipsaque persona speciali ratione sanctificata, & Deo consecrata profanatur. Hinc præ ceteris peccatis sacrilegii enormius est peccatum carnis, quo ipsa Sacerdotum sanctitas violatur, & membra specialiter Deo consecrata fiunt membra meretricis.

Quare multis sæculis sanctissime servatum fuit, ut si qui Sacro Ordine initiatus peccato carnis se polluisset, atque membra Deo sacrata profanasset, in perpetuum ab omni Ecclesiæ ministerio deponeretur, ut nec post actam pœnitentiam restitueretur, uti notatum fuit *part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 6. & latius probatum in Dissertatione *de Canonicis part.* 2. *cap.* 2.

Quibus pœnis in foro externo hodie subjaceant, & puniendi sint Clerici, qui mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo vel extra detinent, aut cum iis ullam consuetudinem habere audent, petendum ex Concilio Tridentino *Sessione* 25. *cap.* 14. *de Reformat.* ubi modus procedendi contra Clericos de hoc crimine suspectos, eosque puniendi præscribitur, adhibita distinctione inter Clericos Beneficiatos, & non Beneficiatos.

Satis constat ex modo procedendi adversus Clericos Beneficiatos juxta præscriptum Concilii Tridentini, Concilium non omnem Canonum rigorem suo Decreto expressisse; quemadmodum post Martinum Navarrum notavit Zerola in Praxi Episc. verbo *Concubinariis*. Unde non sine fundamento creditur, hoc Decretum unum esse ex iis, quæ temporum miseria, & duritia à Patribus extorsit.

Insuper & hoc notandum, Decretum illud quoad priorem suam partem non procedere, quando Clerici fornicatio adjunctam habet aliquam specialem circumstantiam aggravantem, puta in Sacerdote cognoscente suam filiam spiritualem; vel eam quæ propter Sacramentum Pœnitentiæ effecta fuit sibi filia spiritualis, vel Parochianam suam; sed his casibus *deponi* potest, uti notavit Zypæus in Jure Novo *De Cohabitat. Cleric. & mulier. n.* 10. additque: Idem in Religiosis fornicantibus.

CAPUT V.

De Blasphemia, perjurio, & aliis nonnullis Delictis Ecclesiasticis.

1. *Quid blasphemia.*
2. *Maledicta in Sanctos, & res sanctas, etiam blasphemiæ nomine veniunt.*
3. *Omne convicium in Deum dicitur blasphemia.*
4. *Constitutio Gregorii IX. in blasphemos contra Deum, & Sanctos.*
5. *Pœna blasphemiæ ex Capitularibus Regum Francorum.*
6. *Criminis hujus atrocitatem ostendit sacer Textus.*
7. *Pœna blasphemiæ ex Constitutione Justiniani, ultimum supplicium.*
8. *Eadem pœna renovata in Capitularibus Regum Francorum.*
9. *Crimen hoc dicitur mitius puniri ob defectum Religionis, & justitiæ.*
10. *Reprobatur consuetudo blasphemos mitius puniendi.*
11. *Qua pœna in Hispania puniantur blasphemi.*
12. *Quomodo contra blasphemos procedatur in Gallia.*
13. *Edicta Principum nostrorum contra blasphemos.*
14. *Decretum Concilii Cameracensis contra blasphemiam.*
15. *Nulla consuetudo, aut multorum usus, excusat blasphemiam.*
16. *De jure communi crimen hoc videtur esse mixti fori.*
17. *In Gallia habetur pro crimine fori sæcularis.*
18. *Quid de crimine blasphemiæ habeant Concordata Brabantiæ.*
19. *Quid eadem Concordata habeant de crimine irreverentiæ in imagines Sanctorum.*
20. *Juramenta in communi sermone usitata speciem habent blasphemiæ; & quid de his habeant Concordata Brabantiæ.*
21. *Crimen perjurii habetur pro crimine mixti fori.*
22. *Consuetudo jurandi valde improbata à Sanctis Patribus.*
23. *Ut evitetur frequentia juramentorum, vetitum contractibus ingeri juramentum.*
24. *Contra pravam jurandi consuetudinem merito procederetur sicut contra blasphemiam.*
25. *Ex Canonibus pœnitentialibus probatur enormitas perjurii.*
26. *Pœna perjurii in foro externo hodie fere est arbitraria.*
27. *Crimen falsi de jure communi dicitur mixti fori.*
28. *In Gallia Clerici committentes crimen falsi coram Judice laico, ab eodem puniuntur.*
29. *Quid hic habeant Concordata Brabantiæ.*
30. *Quid eadem Concordata habeant de laico delinquente in officio suo coram Judice Ecclesiastico.*
31. *Violatio Festorum refertur inter crimina Ecclesiastica in dictis Concordatis.*
32. *Quis cognoscat de turbatione Officii Divini.*
33. *De percussione Clerici quis Judex de jure cognoscat.*
34. *Quis hujus criminis Judex juxta Concordata Brabantiæ.*
35. *Quis sit Judex competens, quando delictum est commissum in loco Sacro.*
36. *Cujus fori sit crimen usurarium de jure communi.*
37. *Quid hac de re habeant Concordata Brabantiæ.*
38. *Senatus Brabantiæ cognoscit, an contractus sit usurarius, vel non.*

I. Blasphemia, ut hodie fere accipitur, est maledictum in Deum: cum nimirum vel verbis vel factis injuriosis profertur quidquam Deo injuriosum derogans ejus perfectioni. Unde S. Thom. 2. 2. q. 13. *art.* 1. *in C.* respondet, „ quod nomen blasphemiæ importare videatur quandam derogationem alicujus excellentiæ, præcipue Divinæ.

Et in responsione ad primam dicit, „ quod ille qui contra Deum loquitur, convicium inferre intendens, deroget Divinæ bonitati, non solum secundum feritatem intellectus, sed etiam secundum pravitatem voluntatis, detestantis, & impedientis pro posse Divinum honorem; quod est blasphemia perfecta.

II. Non tantum maledicta immediate & directe in *Deum*, sed & in Sanctos ejus conjecta, nomine blasphemiæ veniunt; tametsi & hæc remote in Deum redundet, ac eatenus in *Deum* etiam blasphemia vocari queat. Quia, uti respondet S. Thom. cit. artic. *ad* 2. „ Sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ in Sanctis suis efficit, ita & blasphemia quæ fit in Sanctos, ex consequenti in Deum redundat.

Quod de blasphemia in Sanctos asserit hic Doctor Angelicus, idipsum & de blasphemia in res sacras, puta Sacramenta, dicendum est.

III. Unde & communi Doctorum sententia asserit Julius Clarus *lib.* 5. *Sentent.* §. BLASPHEMIA: „ Omne convivium, contumelia, vel maledictum prolatum in Deum est blasphemia.

IV. De blasphemia contra Deum, & Sanctos, & maxime beatam Virginem, extat Constitutio Gregorii IX. in *cap.* 2. *ri de Maleficis*, qua statuitur, „ ut si quis contra Deum vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime beatam Virginem, linguam in blasphemiam publice relaxare præsumpserit, per Episcopum suum pœnæ subdatur inferius adnotatæ, videlicet, quod in septem diebus Dominicis præ foribus Ecclesiæ in manifesto (dum aguntur Missarum solemnia) blasphemus existens, ultimo illorum die Dominico pallium, & calceamenta non habeat, ligatus corrigia circa collum septemque præcedentibus sextis feriis in pane, & aqua jejunet, Ecclesiam nullatenus ingressurus. Quolibet quoque prædictorum dierum tres si poterit, alioquin duos reficiat pauperes, sive unum. Et si nec ad hoc ejus suppetant facultates, id in pœnam aliam commutetur, cui etiam si renuerit recipere ac peragere pœnitentiam supradictam, Ecclesiæ interdicatur ingressus, & in obitu Ecclesiastica careat sepultura. Per temporalem præterea potestatem coactione (si necesse fuerit) Episcopi Diœces adhibita contra eum, blasphemus si dives fuerit, quadraginta solidorum, alioquin triginta, sive viginti: & si ad id non sufficiat, quinque solidorum usualis monetæ pœna mulctetur, nullam in hoc misericordiam habiturus, quod etiam inter alia communitatum Statuta ponatur.

V. Legitur *lib.* 6. *Capitular. Regum Franciæ c.* 102. „ Si quis quolibet modo blasphemiam in Deum jactaverit, ab Episcopo vel Comite pagi ipsius carceri usque ad satisfactionem reddatur, & publica pœnitentia mulctetur, donec precibus proprii Episcopi publice reconcilietur, Ecclesiæque gremio canonice reddatur.

VI. Crimen hoc semper inter atrocissima crimina computatum fuit. Quid enim atrocius quam Deo conviciari? Hoc autem facit blasphemia, & nihil ea esse horribilius passim asserunt SS. Patres. Atrocitatem blasphemiæ ostendit Deus, dum interogatus à Moyse quid statuendum esset de viso Israelita, qui blasphemaverat nomen Domini, & maledixisset ei, respondit: *Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput ejus, & lapidet eum populus universus. Et ad filios Israel loqueris: Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum, & qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.*

VII. Conformiter ad hanc legem Justinianus Imper. in *Novella* 77. blasphemos ultimo supplicio afficiendos sancivit. „ Si enim (ait) contra homines factæ blasphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis qui ipsum Deum blasphemant, digni sunt supplicia sustinere..... Propter talia enim delicta, & fames, & terræmotus, & pestilentiæ sunt.

Deinde mandat Præfecto Provinciæ, „ permanentes in hisce illicitis, & impiis actibus post hanc admonitionem nostram, comprehendere, & *ultimis subdere suppliciis*, ut non ex contemptu talium inveniatur, & Civitas, & Respublica per hos impios actus lædi.

VIII. Additione 3. ad Capitularia Regum Francorum *cap.* 84. contra blasphemos legitur: „ Si quis quolibet modo blasphemiam in Deum jactaverit, à Præfecto Urbis ultimo supplicio subjiciatur. Qui vero talem cognoscens non manifestaverit, similiter coerceatur. Si Præfectus Urbis hæc punire neglexerit, post Dei judicium nostram indignationem incurrat.

IX. Verum, uti notat relatis aliis auctoribus Julius Clarus loco cit. hæc pœna *capitalis*, licet Divina, & huma-

humana lege constituta fuerit, hodiernis tamen temporibus ob *defectum* religionis, & justitiæ non servatur.

X. Deinde postquam ex Zazio retulit, quod „ hæc pœna de consuetudine non servetur, nisi esset magna & enormis blasphemia, quæ ex deliberato, maligno & doloso proposito & exectabili ore ad perniciosum exemplum Dei & hominum proferatur, “ subjungit : „ Sed certe hæc est pessima consuetudo, & judicio meo graviter peccant Principes Christiani & eorum Magistratus, qui hoc crimen severissime non puniunt. Et in hoc Respublica Christiana magna indiget reformatione.

XI. Refert Covarruvias ad *Cap.* QUAMVIS *De Pactis in 6. part.* 1. §. 7. *n.* 21. quod ex Constitutionibus Regis in Hispania blasphemi varie puniantur, præsertim Jure *Partitarum*, quod *septimo Partis. tit.* 28. continetur. „ Quo in loco (ait) Alphonsus Rex diligentissime pœnas adversus blasphemos distinxit & statuit. Præsertim quod plebejus pro prima blasphemia verberetur; pro secunda notetur in labiis ferro candenti signo crucis; pro tertia lingua mutilis fiat, eique abscindatur.

Verum Emmanuel Gonzales in Commentario ad *cap.* 2. *ii de Maledicis*, asserit, quod „ Jure Regio Novissimo in *L.* 5. 6. & 7. *tit.* 4. *lib.* 8. *recopil.* pro prima blasphemia detinetur reus per mensem in carcere cum compedibus; pro secunda in exilium mittitur per sex menses, mulctaturque mille marapetinis; pro tertia vero lingua figitur clavo: quæ ultima pœna consuetudine non est recepta, sed ejus loco flagellatur & lingua premitur ligno, id est *mordaca*. Tandem ex lege finali, *tit.* 4. *lib.* 8. *recopil.* ad triremes damnantur blasphemi: quas pœnas si non exequatur Judex, eis puniendus est.

XII. Varias pœnas diversis temporibus in blasphemos in Gallia auctoritate Regia decretas fuisse ostenditur *tomo* 1. *part.* 1. *cap.* 21. Actuum Cleri Gallicani; & nonnullæ Ordinationes pœnales contra blasphemos referuntur in appendice ad Paponium *lib.* 1. *Arrest. tit.* 2. atque inter ceteras *n.* 2. „ Ordinatio Curiæ Regiæ interdicens omnibus cujuscunque status, qualitatis, conditionis, ne jurare, detestari, infrendere, blasphemare, neque alia juramenta fœda & detestanda proferre velint adversus Dei, sacrosanctæ ipsius Matris, omniumque Sanctorum & Sanctarum Paradisi honorem: proposita pœna pro prima vice, mulctæ pecuniariæ arbitrio Judicis, cujus pars tertia prædicto D. Regi, altera ad sarte tecta Ecclesiæ; tertia denunciatori, & accusatori addicenda: pro secunda vero, tertia & quarta vice, sub pœna ferrei collaris publico loco in collum injectionis, ibique ut ibidem ab hora 8. matutina ad primam usque pomeridianam consistent, sic rursum ut contumeliis & probris omnium expositi sint: ac præterea mulcta arbitraria afficiantur: pro sexta vice vero catamidiabuntur, atque inibi ferro candente superius labium eis amburetur, usquequo dentes promineant: pro septima vice pariter catamidiandi, atque inibi verberandi deducentur, quin & inferius labium his ferro candente amburendum: & si casus tulerit, ut rursum prædicta juramenta & delicta admittant, linguam eis pœnitus amputandam.

Hæc Ordinatio rursus renovata fuit ann. 1599. sub iisdem pœnis, addita clausula: *Quinimo & VITÆ, si reis qualitas exposcat.*

Clausula hæc satostendit, pœnas in blasphemos non ita esse determinatas, quin pro gravitate, aut levitate blasphemiæ augeri aut mitigari queant; quod ex Arrestis notatis à Paponio loco citato, & relatis in Actis Cleri Gallicani patescit: quibus imposita fuit varia pœna, etiam subinde *mortis*, pro diversitate blasphemiæ, quæ desumitur vel ex verbis blasphemiæ, vel persona blasphemante, vel etiam modo blasphemandi, aliisque circumstantiis. Vide etiam Renatum Choppinum De S. Polit. *lib.* 2. *tit.* 2. *num.* 11.

XIII. Plura sunt Edicta Principum nostrorum contra blasphemos, quæ recitat Zypæus in notitia Juris Belgici *tit. de Blasphemis*; & quidem novissimo die 7. Octobr. 1531. *art.* 43. decernitur, ut blasphemi rigide puniantur per carcerem menstruum in pane & aqua; gravius qui Deum ejusve Matrem aut Sanctos abjurant animo improbo, præter carcerem lingua transcindatur sine ulla dissimulatione; & qui alia verba probrosa & vilipendentia protulerint, pœna arbitraria, idque sine connivientia, alioquin Judices status sui periculum patiantur. Verba Edicti sunt: *Om te remedieren thegens de Blasphemateurs, hebben wy eenen ygelicken verboden ende verbieden te blasphemeren Godt almachtigh, die Maghet Maria, haeren Heleghen oft haerer naeme: op de peyne de ghene die Gods, zynder Moeder, haeren name, oft haerem Heleghen, loogbenen; afgaen, ende versmaden, zanden gheapprobendeert ende in stricte ghevanghenesse ghehauden wesen, te watere ende te broode den tyde van eender maend. Ende de ghene die Gods oft zynder Moedert, ofte de Heleghen looghenen, afgaen ofte versmaden zanden, met eenen quaden ende fallen moede ende herten, boven het voorschreven ghevanghenesse sullen op een schavot die tenghe openbaerlicken doorsteken hebben, zonder gratie, respyt ofte verdragh. Ende de ghene die andere vileyne ende quade eeden doen ende sweeren zullen, in haeren persoon arbitralicken ghecorrigeert te wurdene ter discretien van den Rechteren, under den weisken t' selve ghebueren, ende de kennesse daer afhebbenzande. Ende en sullen de voorschreven Rechteren niet maghen dissimuleren noche oytellen, die punitie vanden blasphemeghen oft vanden ghenen die vileyne oft quade eeden inder manieren voorn doen sullen, nae dat t' selve tot haerl' kennesse ghekommen sal wesen, op de peyne van haeren state ende officien ghepriveert te wesen, nochte tot den selven nemmermeer gherestitueert te worden, noch oock andere te mogen vercyghen, handen, ofte bedienen.* Id est: Ut adversus blasphemos provideatur, quibusvis prohibuimus & prohibemus, ne sacrilegis dictis Deum O. M. Virginem Deiparam, Cælites aut eorum nomina violent, denunciata in eos pœna qui Deum, Deiparam, eorum nomina, aut Cælites abnegaverint, ejuraverint, spreverint, corporalis apprehensionis, arctæque incarcerationis, ut mense continuo aqua & pane macerentur. Iis qui Deum, aut Deiparam aut Cælites abnegaverint, ejuraverint, aut spreverint obstinato, & malevolo animo, ultra incarcerationem prædictam publice in pegmate lingua perforabitur, favore, mora & dilatione sepositis. Qui vero aliter, turpiter & male juraverint, arbitraria in corpore pœna mulctabuntur, prout Judicibus, sub quibus id contigerit & innotuerit, æquum visum fuerit. Nec fas erit dictis Judicibus connivere aut pœnam procrastinare eorum, qui aut turpiter aut male juraverint, postquam ad eorum pervenerit notitiam. Si secus faxint, grado, & officio suo excident, nunquam restituendi munera nec aliud demum impetrare, obtinere & administrare poterunt.

Habetur hoc Edictum *part.* 1. *Edit. Flandriæ lib.* 3. *Rub.* 1.

Ex verbis hujus articuli patet, pœnam blasphemiæ, & hic aliquousque *arbitrariam* esse. Quidni igitur pro atrocitate blasphemiæ subinde possit etiam usque ad mortis supplicium extendi?

XIV. Synodus P. II. Cameracensis *tit.* 1. *capit.* 8. „ Inhærendo Constitutioni Leonis X. contra blasphemos editæ in Concilio generali Lateranensi *Sess.* 9. à Pio V. innovatæ, pœnas in ipsa contentas exacte observari mandat; præcipitque Pastoribus, ut sæpe in suis concionibus declarent suis Parochianis gravitatem hujus delicti. “

XV. Blasphemiam jure naturali ac divino prohibitam, nulla quantumvis longissimi temporis, aut multorum praxi, firmata consuetudine, licitam reddi posse certum est. Sed credunt nonnulli, consuetudine induci posse, ut verba ex se & propria significatione blasphematoria, per consuetum hominum loquendi modum eam accipere possint interpretationem seu significationem, ut non pro *blasphemiis*, sed pro sceleratis & maledictis juramentis talia verba puniantur, uti notat Julius Clarus loco citato *n.* 7. addens: „ Senatus tamen noster hoc non admittit, quinimo plerunque jussit rejici capitula, in quibus quandoque imputati de blasphemia, volebant hujusmodi consuetudinem probare. Talis enim non consuetudo, sed abusus potius dicendus est, cujus nulla ratio haberi debet. “

Utinam hoc Senatus judicium contra blasphemandi insolentissimam & improbam consuetudinem, ubique æmularentur Senatus Regii!

XVI. Hoc crimen blasphemiæ esse mixti sive communis fori; ita ut laicus de eo convictus possit per Judicem tam laicum, quàm Ecclesiasticum puniri, post

Cano-

Canonistas ac *Cap.* 2. ii *De Maledicis*, notat Julius Clarius.

XVII. In Gallia tamen cognitio & punitio ad *solum* Judicem *laicum* spectat, uti ex Boerio refert Choppinus loco citato; refertque Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 8. *cap.* 2. *num.* 2. ex Rebusso, etiam Clericum, à Judice laico punitum de hoc crimine tanquam privilegiato.

XVIII. Concordata Brabantiæ inter Episcopum Leodiensem & Carolum V. *tit.* 9. *art.* 4. habent: " De crimine blasphemiæ in Deum vel in Sanctos ejus, nec non juramento per humanitatem Christi vel ejus membra, cognoscet & puniet *secularis solus*.

XIX. Deinde *art.* 5. " De crimine irreverentiæ in imagines nostræ Dominæ & Sanctorum, cognitio & punitio ad solum Judicem Secularem pertinebit, nisi malefactor sustineret reverentiam imaginibus non esse exhibendam, propter id, quod illa repræsentans; de hoc enim cognoscet Ecclesiasticus Judex solus, & Judex Secularis invocatus, exequetur & alias; ut supra in articulo de crimine hæresis.

XX. Perjuria præsertim inter sermocinandum leviter, & quasi ad ornatum sermonis assumpta, à blasphemia vix distant; atque ad eam spectare notat Zypæus loco citato *num.* 6. De Crimine perjurii decernunt supra citata Concordata *tit.* 9. *art.* 27. " De Crimine perjurii, solus Judex Secularis, nisi dubium fuerit, an juramentum fuisset obligatorium, nec ne, & sic an incursum fuisset perjurium, vel non, vel nisi perjurium commissum fuisset coram Judice Ecclesiastico, quo casu Judex Ecclesiasticus cognoscet.

XXI. Ex his patet crimen perjurii esse quodammodo *mixti* fori; uti & in Gallia observari tradit Carolus Fevretius de Abusu *lib.* 8. *cap.* 2. *num.* 4. aitque, laicum ratione perjurii non posse conveniri coram Judice Ecclesiastico, nisi perjurium à laico coram Judice Ecclesiastico in causa Ecclesiastica esset commissum: monetque in desuetudinem abiisse dispositionem *cap.* CUM LAICUS *de Foro compet. in* 6. quod & supra *tit.* 1. *cap.* 2. notavimus.

XXII. Contra pravam & horrendam consuetudinem seu abusum jurandi in communi sermone; & quasi ad omnia sua dicta interponendi juramenta, quæ quandam blasphemiæ speciem præfert, dum toties nomen Dei in vanum accipitur; imo & sæpius in testimonium falsitatis assumitur, jampridem declamarunt SS. Patres; ac nominatim S. Chrysostomus in Homiliis ad populum Antiochenum, eam consuetudinem adeo perniciosam existimans, ut publice profiteretur, se tandiu in eam invecturum, donec reipsa emendationem videret: " Primum igitur persuadeamus, ut juramentorum fuga in melius mutationem faciat; etsi heri & nudiustertius de hac vobis locutus sum materia, neque tamen hodie desistam, neque cras, neque perindie eandem persuadere. Et quid dico crastinam aut tertiam diem? Donec vos correctos videam, non absistam: si enim legem prævaricantes non erubescunt; multo magis nos jubentes ne prævaricemini, admonitione continua consundi non est dignum.

Hæc ille *Homil.* 15. ad populum Antiochenum; qui & *eadem Homilia*, & *Homil.* 9. 11. & 19. varia specialia media ad pravam hanc consuetudinem paulatim eliminandam proponit; quæ utinam hodie in multis locis contra eandem consuetudinem à Pastoribus ac præcipue Episcopis impenderentur.

XXIII. Ad vitanda perjuria, Legibus Hispanis, Lusitanis & Burgundis cautum est, ne contractus medio juramento fiant, " uti ex Busio refert Zypæus in Jure novo *tit. de Jurejurando num.* 2. Similiter anno 1490. declaravit Senatus Parisiensis recte " inhibitum fuisse per Vicarium Tolosanum Notariis Regis, ne ponerent juramentum in instrumentis suis, dum tamen contractus seu negotia, super quibus erant dicta instrumenta confecta, possent absque juramento subsistere, " ut refertur *parte* 7. *Styli Parlam. num.* 8.

XXIV. Sane contra eandem consuetudinem; idque frequenter interpositis verbis blasphematoriis, aut his non absimilibus, non minus quam contra blasphemias, Judicum & Pastorum zelus sese exercere deberet, quemadmodum in suo ad Reginam Matrem libello anno 1649. asserunt Deputati Cleri Gallicani, uti habetur in Actis ejusdem Cleri *tomo* 3. *parte* 8. *tit.* 2. *num.* 47.

XXV. Quam grave crimen sit perjurium, probat pœnitentia Canonica jampridem imposita. Inter Canones à S. Carolo collectos habentur plures, quibus pro diversitate, qua perjurium est commissum, major vel minor pœnitentia decernitur.

" Si quis sciens pejerat in manu Episcopi, vel Presbyteri, vel Diaconi, vel in cruce consecrata altarive pœnitentiam aget annos tres: in cruce non consecrata, annum unum.

Qui perjurium in Ecclesia fecerit; pœnitentiam aget annos decem.

Qui sciens pejerat Domini impulsu; pœnitens erit quadragesimas tres, & ferias legitimas. Dominus autem, quia præcepit; quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos.

Si quis sciens pejeraverit, aliosque in perjurium induxerit; pœnitens erit dies quadraginta in pane & aqua, & septem sequentes annos: & tot jejunia jejunabit, quot homines in perjurium induxerit. "

XXVI. Pœna perjurii hodie fere est arbitraria pro qualitate & enormitate delicti, quemadmodum notavit Menochius De Arbitrariis Judicum *lib.* 2. *cent.* 4. *casu* 319. *num.* 9. & 10. dicens: " Cum quis jusjurandum per ipsum Deum Opt. Max. sedato animo subiit, & pejerasse reperitur, in hoc casu variæ sunt Doctorum opiniones: illorum (ait Menochius) magis placet, qui dixerunt, perjurium puniri, sed extra ordinem, scilicet Judicis arbitrio. " Invehitur ibidem Menochius in eos, qui dicere non erubuerunt, puniendos pœna temporali qui pejerant per *salutem* Principis, non autem qui per ipsum Deum, sed hos *soli Deo* puniendos dimitti. " Mirum certe est (ait) quod contempta Principis Religio corporali pœna puniatur: & illa maximi rerum omnium opificis Dei non vindicetur, sed judicio Divino relinquatur. "

Dicit quoque Paponius *lib.* 22. *ti.* 11. *Arresto* 19. perjurium arbitrio Judicis puniendum esse; referens ibidem quendam de perjurio convictum, condemnatum fuisse ad mulctam pecuniariam, qui falso juraverat, se nunquam cessionem bonorum fecisse.

Conqueritur tamen Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. De falsis*, quod " falsitas testium *pejerantium* nimis etiam leviter tractetur, præsertim cum crimen coram Judice evidens sit. "

XXVII. Crimen falsi esse fori *mixti* eatenus, ut si falsum sit commissum coram Judice Ecclesiastico, puniri possit per Judicem Ecclesiasticum, etiam in Laico; si vero coram Judice Laico, puniendum sit per Judicem Laicum, communis est Canonistarum opinio; qui & addunt, Clericum conveniendum & puniendum à Judice Ecclesiastico, licet *falsum* commisisset coram Judice Laico; neque à Judice Laico posse puniri, vel principaliter vel incidenter, ut loquitur Bernardus Dias in Praxi crim. *cap.* 87.

XXVIII. Contrarium servari in Gallia jampridem testatus est Guilielmus Benedicti ad *Cap.* RAYNUTIUS, verbo *Adela num.* 434. dicens: Similiter eos (Clericos) punire poterit Judex Secularis, si coram eo falsum deposuerint; & ita servatur (ait) *in præsenti Regno*: additurque in margine ex Aufrerio *de Potest. Secul. in Ecclesiast. Reg.* 1. *limitat.* 2. *num.* 7. " Et idem videtur de Advocato, Procuratore, vel Notario Clericis coram Judice Seculari delinquentibus; & idem in Clerico utente falso instrumento coram Judice Laico. Refertque ibidem Aufrerius plura Arresta. Videri etiam potest Joannis Galli *quæst.* 36. & latius Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 8. *cap.* 2. *num.* 6.

XXIX. Concordata Brabantiæ *tit.* 9. *art.* 15. habent: " De crimine falsitatis commissæ contra literas Apostolicas, vel Ordinarii, ille cognoscet, coram quo incidet quæstio, salva Principi annotatione & confiscatione bonorum delinquentis; ubi vero de prædicto crimine principaliter quæretur, cognitio & correctio ad Judicem Secularem pertinebit. "

Permittunt igitur hæc Concordata, ut Judex Ecclesiasticus cognoscat de crimine falsi etiam contra *laicum* saltem *incidenter*, si coram ipso Judice Ecclesiastico fuerit commissum; eo quod coram hoc Judice deponendo, aut falsum instrumentum producendo, ipsum Judicem agnoscat & sortiatur. Julius Clarus *lib.* 5. §. *fin. quæst.* 38. *num.* 15. dicit,

dicit, hoc casu præventioni locum esse; & ita in facti contingentia decisum esse per Concilium Neapolitanum.

XXX. Eodem fundamento decernitur in dictis Concordatis *art. 16.* „ Judex Ecclesiasticus cognoscet de delicto custodis, commisso in & circa officium suum, „ & similiter de delictis Procuratorum & Advocatorum, „ & aliorum Officiatorum Curiæ Ecclesiasticæ, in & „ circa officium suum delinquentium.

XXXI. Inter crimina Ecclesiastica referunt prædicta Concordata violationem festorum ab Ecclesia institutorum *art. 14.* „ De crimine violationis seu infractionis fe„ storum ab Ecclesia institutorum, cognoscet Judex Ec„ clesiasticus, quando violatio fiat per opera manualia, „ & mechanica publice facta, unde oriri possit scanda„ lum, extra casum necessitatis, & alias non, per hoc „ tamen non excluditur Judex Secularis exigere mulctam, „ si per statuta secularia aliqua indicta sint contra festo„ rum violatores in casu prædicto. “ Reperi poterunt quæ de hac re dicta sunt *parte 2. tit. 16. cap. 6.*

XXXII. Ægidius Magister vulgo *Le Magistre*, in Tractatu suo *de Appellationibus ab Abusu cap. 7.* refert Arrestum, quo quidam remissus fuit ad Officialem Aureliapensem in causa *turbationis* Officii Divini, quam causaverat proferendo aliqua verba tumultuosa contra Cantores & Presbyteros, qui processionaliter ante ædes ipsius transibant: Ratio Arresti fuit, uti notat hic auctor, quia *cura Divini Officii ad Episcopum pertinet.*

Hac ratione docet Mornacius ad *Auth.* SED NOVO JURE *Cod. de Episcopis & Clericis*, quod „ si injuria „ fiat Clericis in Ecclesia, vel dum Supplicationes pro„ cedunt, Litaniæque fiunt publicæ, solius Episcopi il„ larum esse cognitionem, etiam adversus laicum.

Verum testatur Renatus Choppinus *lib. 3. de Sac. P, tit. 4. num. 24.* Senatum pronunciasse anno 1549. hoc genus delicti esse *mixti* fori; ut nimirum laicus coram laico, & Clericus coram Ecclesiastico Judice conveniendus sit. Vide late Carolum Fevretium; ubi monet, quod si laici rixati sint in Ecclesia, aut verba injuriosa protulerint etiam contra Sacerdotes aut Ministros in Divino Officio occupatos, cognitio sit Judicis laici, modo tumultus non processerit ex contemptu Divini Officii.

XXXIII. Julius Clarus loco citato *quæst. 36. num. 47.* scribit, quod crimen laici percutientis Clericum sit *mixti* fori, nimirum ut Judex Ecclesiasticus procedat ad pœnas Ecclesiasticas; laicus vero ad pœnas Fisco applicandas, „ Uterque enim Judex (ait) videtur offensus; me„ rito uterque ad pœnam sui fori procedere debet; „ cum pœna spiritualis non tollat temporalem, nec „ contra.

XXXIV. In citatis Concordatis Brabantiæ *tit. 9. art. 12.* de hoc crimine decernitur: „ De crimine injectio„ nis manuum in personas Ecclesiasticas, cognoscet „ uterque Judex, & puniet secundum qualitatem suæ „ jurisdictionis, nisi pœna mortis reo inflicta fuerit, „ quo casu Judex Ecclesiasticus amplius non poterit „ cognoscere.

XXXV. De delicto in quantum est in Ecclesia commissum, & ea ratione habet aliquid de sacrilegio, cognoscere Judicem Ecclesiasticum, videntur supponere prædicta Concordata *art. 13.* ubi dicunt: De crimine effractionis & pollutionis Ecclesiæ vel cœmeterii, quantum ad effractionem vel pollutionem per vim factam, Judex Secularis cognoscet & puniet. Deinde subjungit: „ Et quia delictum in Ecclesia est commissum, poterit etiam de- “ linquens hoc casu per Episcopum puniri. “

Hinc patenter supponitur, quod tametsi ob violentiam seu vim illatam Judex Secularis de delicto cognoscere queat, nihilominus Judicem Ecclesiasticum idem delictum punire posse, idque eo titulo quod *in Ecclesia* sit commissum.

Unde si pollutio Ecclesiæ vel cœmeterii fiat sine vi, Judicis Ecclesiastici erit cognitio, ut eodem articulo declarant Concordata.

XXXVI. Crimen usurarum esse *mixti* fori, si agatur *criminaliter*, docet Julius Clarus loco citato *quæst. 37.* eatenus nimirum, ut laicus Judex agat adversus laicos, Ecclesiasticus vero contra Clericos usurarios. Similiter potest Judex laicus cognoscere, an contractus sit usurarius vel non, si id *incidenter* coram eo incidat; si nimirum reus conventus ex contractu dicat, illum esse usurarium: secus vero si *principaliter* quæratur, num contractus sit usurarius, Hanc enim quæstionem esse fori Ecclesiastici, post alios Canonistas asserit Julius Clarus. Quid in Gallia obtineat tradit Fevretius cit. *cap. 2. num. 6.*

XXXVII. Concordata Brabantiæ videntur hoc crimen pro crimine *mixti* fori habuisse. Volunt enim *art. 26.* De crimine usuræ notoriæ cognoscet, & puniet Ecclesiasticus Judex, quoad incursum censurarum, & absolutionem ab eo, salvo, quod se non intromittet de usurariis existentibus sub tolerantia, vel salva guardia Principis, & Judex laicus pœnam etiam usurariis imponere poterit, secundum jurisdictionis suæ qualitatem. “

XXXVIII. Senatum Brabantiæ cognoscere, & judicare, num contractus sit usurarius, vel non, probant ejusdem Senatus Decisiones apud Stockmannium *Decis. 75. & 76.* ubi referuntur dicti Senatus judicata in materia usurarum; eaque occasione nonnulla notantur in hac materia observatu digna, præsertim *Decis. 76.* testaturque à Senatu Brabantiæ anno 1642. declaratam fuisse usurariam cautionem ea forma conceptam, *ut confiteretur debitor se accepisse à Titio aureos mille ad reditum annuum, & donec pecunia redderetur se quotannis persoluturum sex in centum: Titium autem repetere volentem nummos suos admoniturum debitorem sex mensibus ante diem cadentem.*

Apparebat enim revera *mutuum* esse contractum, licet nomen *reditus* esset expressum. Ostendit ibidem Stockmannius, non esse admittendos titulos paciscendi certas summas ultra sortem, qui à nonnullis Theologis adducuntur, ni una velimus apertis januis usuram recipere; & dicere, prohibitionem fœnoris scriptam esse verbis, non rebus.

Plura ibidem notatu digna notavit Stockmannius; atque inter alia Mercatores non semper tutos in conscientia dum stipulantur usuras, juxta Constitutionem Caroli V. die 4. Octobris 1540. tametsi in foro *externo* actio ipsis concedatur.

Resolutio Doctorum Lovaniensium super exactione juramenti de non fraudato publico vectigali.

C A S U S.

AD plenius colligendum tributum seu gabellam farinæ impositam in quadam Regione, imponitur Incolis, ut nisi conveniant cum emptoribus dicti Tributi, jurare debeant, quantum consumant farinæ in sua familia pro mense vel anno, &c. & non plus.

Q U Æ R I T U R.

An recte tale juramentum Incolis imponatur salva conscientia, & bono publico?

R E S O L U T I O.

Per exactionem juramenti, de quo in casu, plurimum multiplicanda fore juramenta nequaquam obscurum est.

In primis in ea Regione facile quicunque Incolæ farina indigentes (& quis non indiget?) Ad hoc juramentum adigentur, aut certe incitabuntur, ut se à conventione ad beneplacitum Collectorum hujus gabellæ ineunda liberent; atque minore pretio sese à gabellis illis eximant.

Adhæc, si juramentum hoc à Collectoribus hujus Regionis exigi permittatur, non dubium quin eorum exemplum aliarum Regionum Collectores non minus ac hi lucro inhiantes, sint imitaturi.

Denique si pro securiore exactione hujus gabellæ juramentum Incolis imponi sinatur, quidni eadem ratione pro

affe-

aff. quendis aliis gabellis imponi finctur; atque ita quasi in infinitum juramenta multiplicantur & quotidiana redduntur;

Ex hac multiplicatione duo quasi naturaliter ac morali certitudine sequentur.

Primum est ipsius jurisjurandi contemptus atque vilipendium; notum quippe est frequentiam inducere irreverentiam, & jampridem dictum à Tertulliano: *Semper abundantia contumeliosa in semetipsa est*. Unde illud vulgatum S. Augustini *Ench. cap.* 80. „ Peccata quantumvis gravia, cum in consuetudinem venerunt, aut par- „ va aut nulla esse creduntur.

Alterum illudque præcipuum, perjuriorum multiplicium non tantum periculum, sed certa quasi sequela.

Jam enim pridem observatum est, multiplicari perjuria multiplicatis juramentis: ideoque notarunt Patres, quod licet Christus dicendo: *Ego dico vobis, non jurare omnino, &c.* non quidem absolute jurare vetuerit; tamen tanquam periculosum solicite cavendum, ne non satis cavendo in perjurium incidatur: quod post SS. Patres sapientissime expressit Innocentius III. *in cap. Et si Christus* 26. ¨ De Jurejurando: „ Quædam enim prohi- „ bentur, ait, quia per se mala sunt, ut furtum, adulterium & hujusmodi, quæ non sunt aliquatenus facien- „ da. Quædam vero prohibentur ex causa, non quia per se mala sunt, sed quia, si fiant & frequenter & „ multum, ex his mala sequuntur: ut vinum per se malum non est, & tamen prohibet Apostolus, dicens: „ *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, quoniam ex frequenti & immoderata potatione vini luxuria ge- „ neratur. Sic & juramentum per se quidem malum non est, cum sit confirmatio veritatis; sed tamen pro- „ hibetur ex causa, quoniam ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit: sicut in Ecclesiasti- „ co legitur: *Vir multum jurans replebitur iniquitate, & non discedet à domo ejus plaga.*

Hinc magna semper fuit tam Ecclesiastici quàm Civilis Magistratus cura, ne juramenta multiplicarentur, aut ubi multiplicata erant, diminuerentur.

Sic in legibus antiquis Visigothorum *lib.* 2. *cap.* 22. legimus: „ Judex, ut bene causam cognoscat, primum „ testes interroget: ac deinde Scripturas inquirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad Sacramentum faci- „ le veniatur. Hoc enim justitiæ potius indagatio vera commendat, ut Scripturæ ex omnibus intercurrant, „ & jurandi necessitas sese omnino suspendat.

Et in Capitularibus Regum Francorum *lib.* 7. *cap.* 97. „ Volumus, ut Sacramenta cito non fiant, sed unusquis- „ que Judex prius causam veraciter cognoscat, ut cum veritas latere non possit, ne facile ad Sacramenta veniant.

Si hæc tam solicite etiam in judiciis, ubi est Judex, qui jurantes instruere, monere atque etiam terrere potest, jampridem Principes ob jurisjurandi Religionem atque perjurii pericula decreverint, quanto magis putamus extrajudicialia hæc juramenta à quibuscunque etiam idiotis atque plebeis hominibus passim præstanda, præcavissent, ne dicam improbassent? Reipublicæ Moderatoribus Ecclesiasticum Magistratum jungentes Patres Concilii Coloniensis anno 36. præteriti seculi, de hac juramentorum multiplicatione audiamus: „ Multiplex illa facilis „ juramentorum exactio, inquiunt, quæ in judiciis Ecclesiasticis fit, nobis probari non potest. Christus inter „ perfectionis hortamenta ponit & illud, ut in totum abstineamus ab omni jurejurando. Quo colore ergo „ consuetudo nunc passim jurandum in omni negotio excusari possit, non videmus, nisi aut gravitate ne- „ gotii aut necessitate. Rationem improbatæ multitudinis juramentorum hanc addunt: *Crebris juramentis raro deest perjurium, quod gravissime punit Deus*; Hac *parte* 13. *cap.* 13.

Et *parte* 3. *cap.* 20. reflectentes ad multiplicia juramenta in quibusdam Capitulis præstari solita ita loquuntur: „ Cum Christus tam serio jurandi facilitatem prohibuerit, ut nisi necessitate veritatis alioqui periclitandæ, co- „ gamur, omnino non jurare debeamus: coercenda est illa immoderata in Capitulis juramentorum exactio, „ per quam necesse est, ut multi in ancipitia perjuria corruant; quorum non tantum illi qui pejerant, sed „ & qui causam perjurii temere exigendo præstant, rei sint.

Hæc indubie perjuriorum multiplicatio incrementum capiet, si jurantes lucrum sibi accessurum, aut certe damnum temporale à se avertendum mediante perjurio prævideant. Quam enim ad pejerandum proclives sint homines, dum de lucro captando aut damno vitando agitur, etiam ipsos Imperatores & Jurisconsultos Romanos in densissimis ipsius Gentilitatis tenebris novisse, non obscurum est ex *l.* 8. *ff. De Conditionibus Institut.* ubi Ulpianus scribit: „ Quæ sub conditione jurisjurandi relinquuntur, à Prætore reprobantur. Providit enim ne is qui sub „ jurisjurandi conditione quid accepit, aut omittendo conditionem perderet hæreditatem, legatumve, aut co- „ geretur turpiter accipiendi conditionem jurare: voluit ergo, eum, cui sub *jurisjurandi conditione* quid reli- „ ctum est, ita capere, ut capiunt hi, quibus nulla talis jurisjurandi conditio inseritur.

Deinde Edictum Prætoris probans Ulpianus, ait: „ Et recte, cum enim faciles sint nonnulli hominum ad „ jurandum contemptu Religionis, alii perquam timidi metu Divini Numinis usque ad superstitionem, ne vel „ hi vel illi aut consequerentur aut perderent quod relictum est, Prætor consultissime intervenit.

Quid Principes Christiani senserint, vel ex sola Constitutione in materia præsentem quæstionem propius attingente, quæ refertur *lib.* 2. Capitularium *cap.* 39. intelligi poterit. „ Qui decimas post creberrimas monitiones „ & prædicationes dare neglexerint, excommunicentur, inquiunt, juramento vero eos constringi nolumus.

Igitur etiam gravissima pœna, qualis est excommunicatio, subditos suos ad solvendas decimas à Sacerdotibus constringi permittunt; non tamen juramento: rationem attendamus verbis præcedentibus subjectam; *Propter periculum perjurii*.

Si hic piissimi illi Principes periculum perjurii in subditis veriti, noluerint eos juramento ad solvendas decimas constringi, an non merito Principes nostri juramento, de quo quæstio, subditos suos constringi vetabunt propter periculum perjurii?

Num forte credetur, minus proclives futuros ad pejerandum, ut se à Gabellis Regi pendendis eximere queant, quam ut se à decimis Ecclesiæ solvendis liberent?

Ne quid nostro judicio conjecturaque depromamus, audiamus quid de his crediderit vere magnus, & teste Suida, omnium eloquentissimus, & in omni doctrinæ genere summus S. Basilius: tempore quippe illo quidam Collectores Tributorum, spe majoris lucri incitati, homines etiam rusticos ad juramentum adigere cœperunt, non secus atque hi, de quibus in casu. Videamus verba dicti sancti, *Epist.* 305. „ Per omnes usque Synodos & Conventus publicos, „ inquit, contestari non intermitto: per omnes omnino privatos congressus de eadem re differere non desisto: „ juramenta non esse in publicis exactionibus à colonis exigenda per reductores: reliquum est de iis & per literas „ coram Deo & hominibus protestari, non esse vobis illo instituto insistendum adhuc ulterius, quo mortem anima- „ bus inferatis: alias vobis esse ineundas excogitandasque rationes exactionum, & nequaquam vulnerandas homi- „ num animas esse. Hæc ad te scribo, non in eum finem, quod sit opus tibi per me sermone hortatorio (domi enim „ habes occasiones & argumenta timendi Deum) sed, ut omnes illi, qui à te pendent, per te docti discant, ne „ sanctum illum ad iram excitent, aut rem interdictam per consuetudinem malam inveteratam quasi indifferentem „ haberi faciant. Neque enim ad res redigendas quæquam illis profuerint juramenta: at malum manifestarium & „ in confesso positum exinde hominum animis incurritur. Si enim perjurium parvi semel facere incipiant homines, „ non deinceps se ad faciendam solutionem comparabunt, sed juramentum se invenisse rebuntur, fraudis & doli „ mali instrumentum & ditationis faciendæ occasionem. „ Hactenus Basilius, qui casum propositum tanta vehementia, & perspicuitate resolvit, ut vel sola tanti Doctoris resolutio pro omni resolutione sufficere deberet.

Et tamen si hæc suo tempore Basilius, quid putamus dixisset hac nostra ætate, dum non solum quorundam interpretatione scimus adeo extenuatum illud præceptum: *Cui vectigal, vectigal: cui tributum, tributum*; ut pene con-

tra Apostolum persuasum sit, propter timorem non propter conscientiam tributa Regibus esse solvenda; sed etiam ob nimiam nunc multiplicatam juramentorum exactionem, & frequentiam, adeo jurisjurandi religio apud multos deperiit, ut sine ullo pene examine veritatis, utilitatis vel necessitatis juretur.

Dum insuper tot restrictionibus, æquivocationibus & aliis palliis perjuria a quibusdam occultantur, ut perjuria tantum hominum imperitorum, & scrupulosorum esse credantur: jamque verius dici queat, quod suo tempore dixit S. Augustinus in libro contra Mendacium *cap.* 18. « Sunt in eis docti qui etiam regulas figant „ finesque constituant, quando debeat, quando non debeat perjerari. O ubi estis fontes lacrymarum! Et quid „ faciemus? Quo ibimus? Ubi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere perjuria.

Dicimus ergo cum Carolo Magno vetante constringi subditos suos ad solvendas decimas mediante juramento, *propter periculum perjurii*; & cum magno Basilio, qui nec publice nec privatim destitit adversus exactionem juramenti in tributorum solutione intonare, juramenti impositionem, de qua in casu, neque incolarum conscientiæ neque bono publico expedire, sed alias potius ineundas excogitandasque rationes exactionum, ne alias patria perjuriis impleatur; atque hinc in suis terris, & Regnis impleri conspiciant Principes comminationem Prophetæ Zachariæ *cap.* 5. *vers.* 3. *&* 4. *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ . . . . Et veniet . . . . ad domum jurantis in nomine meo mendaciter, & consumet eam, & ligna ejus, & lapides ejus.* Ita responsum Lovanii hac 22. Octob. anno 1696. Signarunt Doctores Theologiæ.

G. HUYGENS S. Theol. Doctor & Prof.	M. STEYART Vic. Ap. S. T. D.
HERM. DAMEN S. T. Doctor & Prof. Ord.	FRANCISCUS MARTIN S. T. Doct. & Prof.
D. M. HARNEY Facultatis Theol. Doctor Regens.	HENRICUS DE CHARNEUX S. T. D. & P. R.
GUILIELMUS RENARDI S. T. D. & Prof. Reg.	J. SULLIVANE S. Theol. Doct. & Prof. Reg.

Et Jurium.

J. LISER J. U. Doctor & SS. Can. Prof. Ord.	A. TONSERN J. U. D. & Prof. Ord.
J. HERYS J. U. Doct. & Prof. Regius.	Z. B. VAN ESPEN J. U. Doct. & SS. Can. Prof.

TITULUS QUINTUS.

De Judicibus Ecclesiasticis, & Arbitris.

CAPUT I.

De Judicio Ordinario, & eorum Officialibus.

1. *Qui apud Romanos dicti Judices Ordinarii.*
2. *Horum exemplo qui Jure Canonico vocati sint* Ordinarii.
3. *Definitio Judicis* Ordinarii.
4. *Non incongrue dicuntur Judices* nati.
5. *Legati à Latere improprie dicti Judices* Ordinarii.
6. *Jurisdictio Ordinaria nec auferri nec restringi sine causa, & citra juris ordinem potest.*
7. *Nomine* Ordinariorum *intelligi solent Episcopi.*
8. *Episcopus jure suo habet jurisdictionem in tota Diœcesi.*
9. *Habet de jure fundatam intentionem exercendi jurisdictionem in omnes personas suæ Diœcesis.*
10. *Episcopus retinet jurisdictionem, donec* plene *probetur exemptio.*
11. *Episcopus solus habet de jure jurisdictionem* generalem *per suam Diœcesim.*
12. *Nullus ad exclusionem Episcopi potest jurisdictionem exercere, nisi eam* plene *probaverit.*
13. *Multis seculis tota auctoritas causas decidendi mansit penes Episcopos.*
14. *Episcopi Clerum suum in decidendis causis consulere, & adhibere soliti.*
15. *Causas summarie decidere, aut partes ad concordiam adducere satagebant.*
16. *Difficiliores quæstiones ad Synodos deferebantur.*
17. *Episcopi causas inferioribus Prælatis, & Archidiaconis committere cœperunt.*
18. *Qua ratione Prælati, & Archidiaconi sensim facti sint Judices* Ordinarii.
19. *Quomodo hac occasione constituti* Officiales, *qui jurisdictioni Episcopi præessent.*
20. *Quo præcise tempore constituti sint* Officiales, *incertum.*
21. *Sæculo Undecimo notus erat usus Officialium in Gallia.*
22. *Quin & eodem tempore in ministerium illud graves abusus irrepserant.*
23. *Officialium vitium erat* munerum *acceptio.*
24. *Episcopi per Officiales lucrum sibi captabant.*
25. *Exemplo Episcoporum inferiores Prælati etiam Officiales constituere cœperunt.*
26. *Plures cœperunt Officiales constitui.*
27. *De multitudine Officialium querela Nobilium Regni Galliæ.*
28. *Eadem querela Principum Germaniæ.*
29. *Officialium aviditate forensis litigandi forma, & litium protractio adscribenda videtur.*
30. *Tempore Petri Blesensis* seculari jure *causæ agitabantur in foro Ecclesiastico.*
31. *Querela Principum nostrorum contra excessus Officialium.*
32. *Ecclesia usum Officialium non reprobat, licet abusus improbet.*
33. *Tribunal Officialis idem cum tribunali Episcopi; diciturque* Ordinarium.
34. *Episcopi pro suis Officialibus rationem reddituri, attendere solicite debent quos constituant.*
35. *Officiales constituendi, in quibus non est* avaritia, *& qui strepitus forenses non quærunt.*
36. *Qui persequantur vitia, non homines propter bursam.*
37. *Ne Officiales in decidendis causis carni aut sanguini indulgerent, voluit S. Carolus, ut potius ex aliena Diœcesi assumerentur.*
38. *Voluit insuper sæpius per Episcopum visitari tribunal Officialis.*
39. *Voluit, ut justitia* gratis *omnino administraretur.*

I. JAmpridem apud Romanos Judices *Ordinarii* dicti videntur ad distinctionem illorum, qui dantur à Principe *extra ordinem*, de quibus apud Julium Paulum *lib.* 5. *Recept. Sentent. tit.* 5. atque hoc modo Judices Ordinarii accipi apud Ammianum Marcellinum *lib.* 16. credit Janus à Costa in Commentario ad titulum Decretalium *De Officio Judicis Ordinarii*. Verba Marcellini sunt: « Inter *Ordinarios* Judices Rufinus primus Præfectus Prætorio; & inter Militares Equitum magister Arbetio. «

II. Hoc forsan exemplo contigit, ut & Jure Canonico Judices *Ordinarii* dicti fuerint ad differentiam Judicum, qui

qui quasi *extra ordinem*, à Pontifice pro quibusdam causis terminandis delegantur, vocanturque Judices *Delegati:* quæ distinctio occurrit in *Cap.* 5. & 8. *tit. De Officio & Potest. Jud. Deleg.* ubi aperte Judex Delegatus distinguitur ab *Ordinario*.

III. Itaque de Jure Canonico, & hodierno usitato loquendi modo, Judices *Ordinarii* dicuntur, qui jurisdictionem non ex speciali aliqua delegatione seu commissione, sed vi suæ Dignitatis sive officii accipiunt. Unde Judex Ordinarius à Canonistis definiri solet, qui jurisdictionem habet, quam *jure suo* seu *jure* Ecclesiasticæ suæ Prælaturæ vel Magistratus, quo fungitur, exercet.

IV. Quare & hi Judices quasi nascuntur: nec inconvenienter ad exemplum Legati *Nati* (de quo *parte* 1. *tit.* 21. *cap.* 1.) dici possent Judices *Nati*; quasi cum ipsa Prælatura sive officio, cui præficiuntur, absque ulla speciali delegatione, Judices nascantur.

V. Verum quidem est, Legatos Summi Pontificis, qui cum summa potestate mittuntur in Regna & Provincias, habere *Ordinariam* Jurisdictionem, atque dici *Ordinarios*, quamvis jurisdictionem & auctoritatem suam habeant ex *speciali* delegatione Pontificis. Quia, uti recte notat eruditus Franciscus Florens ad titulum *De Officio Ordinarii*, Præterquam quod nova est illa „ Constitutio, & contra Jus vetus & communem In- „ terpretum sententiam; solent tamen non absolute, „ sed cum adjunctione appellari Ordinarii *ex delega-* „ *tione S. Pontificis*: ceteri vero proprie & absolute „ *Ordinarii* dicuntur, vel *Ordinarii locorum*, ut appel- „ lantur in *Cap.* 3. *De Offic. Ordin. in* 6.

VI. Ex hac descriptione Judicis Ordinarii consequens est, Jurisdictionem Ordinariam alicui sine causa aut citra ordinem juris hodie adimi non posse, imo nec restringi; non magis quam Prælatura aut Dignitas auferri, vel in totum vel pro parte possit. Cum enim hæc jurisdictio sit ipsi Prælaturæ sive Dignitati aut officio annexa; atque possessorem Prælaturæ sive Dignitatis aut officii indivulse sequatur, eamque jure Prælaturæ exerceat, evidens est, quod si ipsi vel in totum vel pro parte auferretur, una ipsa Prælatura adimeretur.

VII. Licet omnes, qui *jure suo* sive jure suæ Dignitatis vel Prælaturæ jurisdictionem exercent, dici queant *Ordinarii*; nihilominus nomine *Ordinariorum*, vel *Ordinariorum locorum*, intelligi solent *Episcopi*, & nomine tribunalis *Ordinarii*, tribunal Episcopale.

VIII. Cum enim Episcopo tanquam particularis Hierarchiæ sive Ecclesiæ & Diœcesis suæ Capiti, competat totius Diœcesis cura & regimen, quemadmodum *parte* 1. *tit.* 16. *cap.* 4. exposuimus; etiam eidem primario, & quasi essentialiter competit jurisdictio spiritualis & Ecclesiastica totius Diœcesis; ideoque jampridem dixit Bonifacius VIII. in *Cap.* 7. *De Officio Ordin. in* 6. quod *Episcopus in* TOTA *sua Diœcesi jurisdictionem* ORDINARIAM *noscatur habere*.

IX. Hinc post Glossographum ad citata verba Bonifacii tradunt Canonistæ, quod Episcopus de jure communi habeat intentionem fundatam super exercitio jurisdictionis per totam suam Diœcesim, & in omnes personas suæ Diœcesis, *ita quod qui se dicit exceptum, habeat hoc probare*, ut loquitur Glossographus.

X. Ulterius inde deducitur, quod Episcopus ex asse sua jurisdictione uti queat contra Clericos & Regulares suæ Diœcesis, donec exemptio *plene* probata fuerit; adeoque & in casu Concilii Trid. *Sess.* 25. *cap.* 6. *De Reformat.* solus procedere potest, donec Capitulum per *tres* sententias *conformes* docuerit de legitima sua exemptione; quemadmodum observat Zypæus in Jure Novo *tit. De Officio Ordin. num.* 19.

XI. Quinimo notat Glossographus ad allegata verba Bonifacii VIII. " quod Episcopus *solus* habet jurisdictio- „ nem Ordinariam *generalem* in tota sua Diœcesi. Un- „ de (ait) territorium est *solius* Episcopi, & non Ar- „ chidiaconi vel alterius inferioris Prælati.

XII. E quo concluditur, quod nullus possit in Diœcesi uti jurisdictione, nisi eam legitimo titulo sibi competere docuerit. Dein hinc concludunt Canonistæ, quod jurisdictio inferioribus concessa semper intelligatur duntaxat concessa *cumulative*, non autem *privative* cum exclusione Episcopi, nisi clare & plene probetur.

XIII. Multis sane seculis penes Episcopum mansit judicandi auctoritas; ipseque Episcopus causas discutiebat, & decidebat.

XIV. Verum ut Episcopi ostenderent, se non dominandi animo velle præesse, neque omnia suo privato arbitrio decidere & regere, nihil pene sine Presbyteris, Diaconis & Clericis agere aut tractare volebant, ut probant Canones relati apud Gratianum *Caus.* 15. *q.* 7. & ostendimus *parte* 1. *tit.* 8. *cap.* 4.

Forma judicandi primitus servata exhibetur *lib.* 2. *Constitut. Apostol. cap.* 47. quæ Constitutiones licet Apostolis tribui nequeant, videntur tamen circa seculum IV. collectæ, & disciplinam illius ætatis exhibere.

Hic itaque præscribitur, ut " judicio assistant Diaconi & Presbyteri, qui citra acceptionem personarum " tanquam homines Dei juste judicent. "

XV. Deinde additur: Si inter duas personas quæstio esset, utraque in judicium veniebat, eisque auditis, ferebantur suffragia; ita tamen, ut prius operam omnem impenderent, ut causa amicabiliter componeretur, & disceptantes ad concordiam revocarentur. Verba sunt: Cum igitur utraque persona, sicut lex jubet, in judicium ve- " nerit, stabit uterque disceptantium in medio judicio, " quibus auditis, ferte sancte & incorrupte suffragia, & " date operam, ut antequam Episcopus pronunciet, fiant " amici ne exeat Episcopi sententia super terram contra " eum qui deliquit: quia habet secum in tribunal Christum " Dei filium judicii comprobatorem & cognitorem. "

Ex his habemus, causas tunc summarie, utrinque parte audita, fuisse decisas: operamque præcipue impensam, quomodo partes ad concordiam adducerentur; omnisque dissensionis & amaritudinis radix è cordibus Fidelium eradicaretur, atque ita veri inter se amici fierent. Intelligitur insuper ex citatis, quod licet Diaconi & Presbyteri assisterent, sententia nihilominus ab Episcopo esset pronuncianda.

XVI. Si causæ sive quæstiones majoris momenti incidebant, Episcopus non tantum Presbyteros, Diaconos & Clerum civitatis Episcopalis (qui quasi ipsius Ordinarium Senatum constituebant) sed ex *tota* sua Diœcesi convocabat: quem conventum hodie dicimus Synodum *Diœcesanam*. In hoc autem conventu Episcopus notabiliores quæstiones & difficultates proponebat, & una cum suo Clero discutiebat, ac de eorum consilio decidebat; uti supra *parte* 1. *tit.* 18. *cap.* 2. dictum est.

XVII. Verum sensim Episcopi, multitudine negotiorum & causarum obruti, præsertim in magnis civitatibus, & vastioribus Diœcesibus, cœperunt causas committere alicui Presbytero & sæpius Archidiaconis suis: quod tum magis frequentari cœpit, ubi Jurisdictio Episcopalis ad causas quoque *Civiles* laicorum extensa fuit.

XVIII. Ex hac autem frequenti, & sæpe indefinita causarum delegatione, tandem cœperunt nonnulli Presbyteri & Archidiaconi Jurisdictionem sibi delegatam in *ordinariam* jurisdictionem vertere, & ut talem sibi vindicare præsumpserunt; atque reipsa tandem *Ordinarii* Judices facti sunt. Uti supra *parte* 1. *tit.* 12. *cap.* 1. ostendimus.

Et quidem sub medium sæculi XII. inter *Ordinarios* Judices Ecclesiasticos in nonnullis partibus fuisse Archidiaconos, Abbates, aliosque Ecclesiarum Prælatos probatur ex Synodo Remensi sub Eugenio III. anno 1148. è qua refertur in prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum *tit.* De Judiciis *cap.* 2. " Decernimus, ut laici etiam Ecclesiastica terminare ne- " gotia non præsumant, & Episcopi, Abbates, Archi- " diaconi & alii Ecclesiarum Prælati de negotiis Ec- " clesiasticis, vel de illis, quæ spiritualia esse noscuntur, laicorum judicio non disponant.

Eadem Constitutio extat in Decretalibus Gregorii eodem titulo *cap.* 2. sed nonnihil mutilata. Interim notant passim Canonistæ, Abbates, Archidiaconos aliosque Prælatos hic una cum Episcopis inter Judices *Ordinarios* constitui: & quoad Archidiaconos latius ostendimus, *parte* 1. *tit.* 12. *cap.* 1.

XIX. Porro Episcopi videntes, Archidiaconos sibi ordinariam & quasi independentem ab Episcoporum delegatione jurisdictionem assumpsisse, maluerunt causas ad suum forum spectantes aliis quibusdam Presbyteris committere & delegare, qui non propria nec ordinaria, sed aliena & delegata authoritate jurisdictioni præessent; & quorum auctoritas tota ab Episcoporum quasi nutu & arbitrio dependeret; quos alibi *Vicarios*, tanquam vices Episcoporum supplentes; alibi *Officiales* ab officio, quod vice Episcoporum obibant, vocarunt.

XX.

XX. Quo tempore cœperint Episcopi constituere Officiales sive Vicarios, qui jurisdictioni contentiosæ vice ipsorum præessent, non omnino constat; admodumque verisimile est, non ubique eodem tempore, praxim hanc invaluisse.

XXI. Sæculo XII. fuisse in Gallia Officiales Episcoporum constat, ex *epistola* 25. Petri Blesensis, *Officiali* Episcopi Carnotensis inscripta. Neque in hanc Carnotensi Ecclesia tantum, sed & in aliis stabilitum fuisse tum temporis usum Officialium, ipsa epistola ostendit.

XXII. Quin & eo jam tempore officium illud variis abusibus conspurcatum fuisse, ex eadem epistola evincitur.

Hortatur enim hanc Officialem amicum suum, quia eum affectuosissime diligebat in visceribus Jesu Christi: „ Ut de Ue Chaldæorum, & de medio Babylonis „ tempestivus exeat, & ministerium *damnatissimæ* vil„ licationis amittat.

Quin & audet dicere: „ Credo hujusmodi Officia„ les non ab Officio, *nomine*, sed ab Officio, *verbo*, „ mutuasse vocabulum: *Nam genus hoc hominum*, „ *quod dicunt officii, perdi*.

XXIII. Officialium vitium fuisse, munera accipere, indicat ibidem Blesensis, exprobrans amico suo, cum cupiditate munerum Officialatum acceptasse. „ Scio „ (ait) quia *munerum* cupiditas subvertit cor tuum, ut „ fieres Officialis Episcopi: Quandoque legeras, sed forte „ negligebas verbum illud beati Job: Ignis devorabit „ corpora eorum, qui munera libenter accipiunt.

XXIV. Quin & illud ex eadem epistola intelligimus, quod & ipsi Episcopi per Officiales Jurisdictionem suam quasi venalem exponerent; atque per Officiales divitias sibi attraherent. „ Tota Officialis intentio est (inquit) „ ut ad opus Episcopi suæ jurisdictioni commissas mi„ serrimas oves quasi vice illius tondeat, emungat & „ excoriet. Isti enim sunt Episcopi sanguisugæ, evo„ mentes alienum sanguinem quem bibecunt .... Quod „ enim aggregant per oppressionem pauperum, Episcopis „ quidem ad delicias cedit, Officialibus ad tormentum.., „ Sic Episcopus quasi longa manu bona aliena diripit, „ & notam criminis à se removens, suis Officialibus „ culpæ & infamiæ discrimen impingit.

XXV. Alii inferiores Prælati videntes, quod Officiales in ærarium Episcoporum non modicum lucrum derivarent, cœperunt & ipsi suos constituere Officiales, & tribunalia suis ministris instructa erigere; è quibus & sibi non modicum emolumentum obventurum sperabant.

XXVI. Utque majus esset lucrum, non fuerunt Episcopi uno Officiali contenti, sed plures in diversis suæ jurisdictionis locis cœperunt designare; qui omnes ad sua & Dominorum suorum lucra intenti, mirum in modum homines torquebant, & quodammodo excoriabant. Hinc & orta distinctio Officialis, *Principalis & Foranei*, de quibus *parte* 1. *tit.* 12. *cap.* 4.

XXVII. De hac Officialium magna multitudine, & populi vexatione extat querela Baronum Galliæ proposita coram Philippo Valesio Rege Galliæ per Petrum Cugnerium *art.* 16. „ Item dicti Prælati habent magnam „ multitudinem Officialium, quos vocant Præpositos „ Clericorum, qui quidem Officiales faciunt commu„ niter citationes viva voce contra quasque personas „ per dominium Regis & alibi sine commissione, licet „ in qualibet Diœcesi esse non debebat nisi sedes una „ duntaxat, ubi cognoscatur de causis. Et ex hoc ac„ cidit pluries, quod multæ personæ sine causa coram „ eis citantur, ad finem quod redimant se de magna „ pecuniæ quantitate: quod est in magnum præjudi„ cium Regis subditorumque suorum & jurisdictionis „ temporalis eorundem.

Huic articulo reponebant Prælati, quod „ tam de ra„ tione, quàm de jure & consuetudine quilibet Prælatus „ in quacunque parte suæ Diœcesis potest habere Officia„ les suos, & alias personas ad Jurisdictionem Ecclesiasti„ cam exercendam .... Quilibet enim Dominus tempo„ ralis ubicunque in terra sua potest habere gentes & ju„ stitiarios suos, & eadem ratione & spiritualis Judex..

In textu notatum est, quod sæculo XIV. conquesti sint Barones Galliæ coram Philippo Valesio, quod Episcopi per suas respective Diœceses haberent plures Officiales, neque id negarint Episcopi, sed responderint quod id ipsis licitum esset, eo quod *quilibet dominus temporalis ubicunque in terra sua potest habere gentes, & justitiarios suos, & eadem ratione spiritualis Judex*.

Ex his intelligitur eo tempore Episcopos prætendisse sibi esse *proprium territorium* per suas respective Diœceses; non secus atque Domini temporales per suas respective Toparchias obtinent.

Insuper intelligitur Episcopos prætendisse regimen Ecclesiasticum formandum ac instituendum ad normam regiminis civilis, idemque licere Episcopis, & Judicibus Ecclesiasticis circa institutionem sive erectionem Tribunalium, & directionem judiciorum quod licebat Magistratibus Civilibus.

Hanc disceptationem super jurisdictione inter Barones, & Prælatos Galliæ, de qua hic in textu, nullum vel exiguum habuisse effectum sub hoc Rege Philippo Valesio notat D. Fleury in suo discursu historico 7. tomo 19. suæ Historiæ præfixo: quin tamen sensim in multis authoritate Regia restricta postmodum fuerit Jurisdictio Ecclesiastica præsertim in Gallia indubitatum est, atque in hoc Opere signanter part. 3. tit. 2. & 4. notatum fuit.

Quoad hunc vero articulum de multiplicatione Tribunalium Ecclesiasticorum, & Officialium tandem in Gallia receptum esse observavimus part. 1. tit. 12. cap. 4. quod in singulis Episcopatibus unicus duntaxat queat constitui Officialis, idque in civitate Episcopali; judicatumque fuisse abusivam esse alterius Officialis constitutionem extra civitatem Episcopalem etiam in loco à civitate Episcopali duodecim milliaribus distante, unico casu excepto, si Diœcesis se in plures Provincias extendat. Hoc enim casu jubetur Episcopus in ea Provincia specialem in ea residentem Officialem constituere, qui incolis istius Provinciæ & de sua Diœcesi existentibus jus dicat, ne alias hujus Provinciæ incolæ extra suam Provinciam in jus evocarentur, uti ibidem notatum est.

Ad eandem normam videtur tandem redacta, & Officialium, & Tribunalium Ecclesiasticorum institutio sive erectio, ut nimirum singulæ Diœceses unicum suum haberent Officialem, eumque in civitate vel in urbe Episcopali residentem, nisi Diœcesis in plures similiter se Provincias extenderet, atque ita in Diœcesibus Antverpiensi, Gandensi, Brugensi, Iprensi, Ruremondensi, &c. non nisi unicus fertur institutus Officialis, isque in ipsa urbe Episcopali residens; Namurcensis vero præter Officialem principalem sive in urbe Episcopali residentem unum habet in civitate Gemblacensi, qui jus dicat Brabantis sub Diœcesi Namurcensi in spiritualibus consistentibus; ne alias Brabanti extra suas Provincias in jus traherentur ad Tribunal in Provincia Namurcensi existens.

Igitur nec in Belgio obtinet, ut in una eademque Provincia ob suam extensionem plures constituantur Officiales, licet id inadvertenter asseruerim supra part. 1. tit. 12. cap. 4. num. 6. ubi dixi: *Plures in una eademque Provincia*, verb. gr. *Brabantiæ ob ejus extensionem ejusdem Episcopi Officiales creari videmus*.

In primis inadvertenter dictum fuit, plures in una eademque Provincia à me visos fuisse constitutos Officiales. Hæc autem inadvertentia occasionem habuisse videtur ex eo, quod duo conspicerentur in Brabantia unius Episcopi Mechliniensis Tribunalia, coram quibus per diversos Officiales jus diceretur.

At hoc inanimadversum mansit, quod hæc Diœcesis Mechliniensis se quoque in diversas Provincias protenderet: imo quod ipse Officialis principalis in civitate Episcopali (Mechlinia) residens extra Brabantiam Brabantis jus dicere nequeat, quin & ipsi Brabanti non viderentur obstricti coram Judice extra Brabantiam fixum domicilium habente comparere.

Itaque quod duo sint Officiales, qui suum habent respective Tribunal in Brabantia, non est ob extensionem hujus Diœcesis Mechliniensis, sed ut querelis Brabantinorum aliquo saltem colore satisfiat; qui querebantur se coram Judice extra Brabantiam residente evocari, tametsi hic aliquod Tribunal in loco vulgo *Pasbrugge* in Brabantia habere videretur.

Unde & Officialis qui in Brabantia pura civitate Bruxellensi constituitur, vulgo dictus fuit *Brabantinus* quasi constitutus ut Brabantis jus diceret.

Imo vix dubium, quin si in Belgio Episcopus ob extensionem suæ Diœcesis præter Officialem principalem in eadem Provincia alium institueret, hæc novi Officialis institutio non secus ac in Gallia Regia authoritate cassaretur, & ut abusiva declararetur.

XXVIII. In-

XXVIII. Inter gravamina Principum Germaniæ in Comitiis Norembergicis Oratori Pontificio exposita anno 1523. Articulus 55. concernebat Officiales Archipresbyterorum: „ Qui (ut dicunt) ut plurimum sunt „ indocti, inhabiles; insuper & scurrilibus moribus “ ni- „ hil pensi habentes, nihil aventes, quam pecuniam... „ Adhæc per leves ac viles has Officialium personas, in „ quorum conscientiis nulla Christianæ pietatis viget ra- „ tio, sed tantum sceleratus habendi amor, laici misere „ ad vivum usque in bonis suis spoliantur, ac deprędantur. Officiales lucro inhiantes, „ nequaquam litibus extin- „ guendis, controversiisque amicabiliter sopiendis; sed „ potius suscitandis & extrahendis intendebant.

XXIX. Hinc non immerito Officialium multiplicationi adscribenda videtur non tantum litium multitudo, sed & forensis litigandi forma, & lites æternizandi, quæ ab aliquot sæculis forum Ecclesiasticum intravit; & quam optimi quique Episcopi semper reprobarunt, & in suis Synodis, quantum temporum & rerum conditio patiebatur, extirpare studuerunt, uti infra *titulo De Instructione litium* videbitur.

XXX. Teste enim Petro Blesensi in citata Epistola, eo tempore judicia & causæ Ecclesiasticæ *seculari* jure ab Officialibus decidebantur. Dicit enim ad Amicum „ suum: Hanc administrationem, quam tibi damnabi- „ liter usurpasti, patientius ferrem, nisi Sacrarum Lite- „ rarum scientia præeminetes. Causæ & judicia, qui- „ bus te imprudenter, ne dicam impudenter, immi- „ sces, potius *consuetudinario & seculari* jure deci- „ duntur. Virum literatum & Ecclesiasticum non sic „ decebat secularibus negotiis implicari.

Post hæc addit: „ Officium Officialium, quorum „ te numero aggregasti, hodie est, jura confundere, „ suscitare lites, transactiones rescindere, innectere „ dilationes, supprimere veritatem, fovere mendacium, „ quæstum sequi, æquitatem vendere, inhiare exactio- „ nibus, versutias concinnare.

XXXI. Non desunt quoque Belgarum querelæ adversus gravamina & excessus Officialium, uti videre est in Ordinatione Maximiliani & Philippi die 24. Augusti anni 1486. in qua conqueruntur, subditos suos passim in actionibus personalibus & profanis ac mere civilibus citari coram Judice Ecclesiastico: idque frequenter ex causis admodum vilibus, exiguis & futilibus, pura pro summa 10. aut 12. grossorum plus minusve: & quod in casu non compatitionis citatorum „ procedant contra ipsos per excommunicationes & alias censuras, ita ut subditos nostros (inquiunt) redigant ad totalem ruinam & paupertatem. Verba sunt: *Et souventes fois, pour bien miserables, petites & inutiles actions, comme de dix ou douze gros pour une fois, ou peu plus ou moins; par la noncomparition des citez, procedent contre eux par Excommunications & autres Censures, en telle maniere qu'ils mettent nosdits Subjetz à totale perdition & pouvertè.* Id est: Et frequenter ob viles, exiguas & futiles actiones, qualis decem aut duodecim grossorum plus minus semel duntaxat debitorum, eo quod citati non compareant, adversus eos excommunicationibus aliisque censuris procedunt, eo usque ut subditos nostros penitus ad ruinam & inopiam redigant.

Similes querelæ occurrunt in Edicto Caroli V. die 5. Augusti 1521. quo statuitur, nullum laicum coram Judice Ecclesiastico posse citari, nisi causa citationis in libello nominatim expressa, de quo supra *tit.* 1. *cap.* 2. *num.* 21.

XXXII. Hactenus dicta sat ostendunt, Officialium hodiernorum institutionem esse ævi recentioris; ac cum ipsis in Tribunalia Ecclesiastica forensem modernum litigandi morem & strepitum intrasse; ipsisque Ecclesiasticis Tribunalibus venerationis & existimationis multum ipsorum occasione deperiisse; & Ecclesiasticæ Jurisdictioni non parum fuisse detractum, (uti infra tit. *De instructione causarum* latius demonstrabitur) nequaquam tamen ex iis concludi potest, Officiales esse ab Ecclesia reprobatos, aut Episcopos ipsorum opera uti non posse.

Imo scitur, quod licet Ecclesia optaret, citra fori secularis strepitum, & forenses formulas, judicia Ecclesiastica agi, & quæstiones finiri ad normam primorum seculorum, (uti infra videbitur) nihilominus quandiu illud obtineri nequit, non improbat, ut Episcopi negotiis majoribus occupati, judicia forensia Officialibus committant, ipsamque jurisdictionem per ipsos exerceant; ut supra *part.* 1. *tit.* 12. *cap.* 4. ostendimus, ubi speciatim De *Officiali* Episcopi actum fuit.

XXXIII. Illud hic addendum, Officialem esse hodie jurisdictionis ordinariæ, quæ alias Episcopo competit, ministrum; atque per Judicem *ordinarium* vulgo intelligi hodie Officialem Episcopi, utpote qui vices Episcopi in exercitio jurisdictionis supplet: ideoque tribunal Officialis etiam est tribunal Episcopi. Unde & causæ reservatæ cognitioni & Jurisdictioni Episcopi, etiam per Officialem cognosci & judicari possunt, nisi nominatim declaretur, Episcopum *per se* de causa cognoscere & judicare debere.

XXXIV. Ulteriùs, quia Officiales vices Episcopi in munere judiciario supplent, merito monet Concilium Narbonense anno 1609. *cap.* 42. „ Officiales, pro quibus rationem reddituri sunt Episcopi, ut officio fun- “ gantur, hortentur sæpius, & cum illis agant de rebus “ civilibus & criminalibus, quæ in Curiis ventilantur: “ ut qua fieri poterit meliori & expeditiori ratione “ provideatur. “

Mandat & ibidem Episcopis, ut dum per se jus dicere nequeunt, “ personas idoneas, providas & in Jure Canonico exercitatas in Officiales eligant.

XXXV. Sed vel præcipue attendendum, ut in Officiales & Judices Ecclesiasticos eligantur, in quibus non sit avaritia, quique non cupiditate res temporales augendi; sed amore justitiæ, & pacis inter Fideles conciliandæ officium illud obeant: qui litium tricas, & forenses litium strepitus aversentur; nec iis nisi coacti, & amore justitiæ inducti se implicari sinant.

XXXVI. Qui denique ostendant, se non adversus homines, sed adversus vitia agere; neque homines, sed vitia persequi velle: ipsorumque delinquentium emendationem, non autem bursam quærere: Non minus adversus vitia, & scandala pauperum, nihil in ære habentium, exugere, quam divitum, quorum pingues vaccæ, & agri pleni.

Citatum Concilium Narbonense deplorat, quod “ ignaros Sacerdotes, & pauperes pluribus vitiis deditos “ experiretur, & impunitos ad totius Cleri dedecus sci- “ ret, dum (ait) sumptibus adhiberi necessariis parcitur, “ ut tales puniantur. “ Deinde subjicit: „ Promotores “ igitur etiam per officii suspensionem, & aliis Juris “ pœnis compellant, ut contra tales inquirant, debitas “ pœnas requirant; atque ut justum ab Officialibus de “ illis supplicium exigatur, Episcopi procurent: ut eos “ pœnæ formido terreat, quos virtutis amor non mo- “ vet: sumptus vero non salaria solvent ipsi Episcopi, “ cum in talibus gratis agatur. “

XXXVII. Quantopere vereretur S. Carolus, ne Officiales sive Vicarii sui ducerentur in causis decidendis carne aut sanguine, probat Decretum Concilii Mediol. V. *parte* 3. *tit. De Episcopo, Episcopali jurisdict.* &c. quo declarat “ illud maxime expedire, cum omnique ratione consentiens admodum esse, ut Vicarii Episco- “ pales, quoad ejus fieri potest, alienæ potius Diœcesis, “ quam illius sint, ubi commissum vicariæ curæ officii “ munus obire atque exequi debent. „ Rationem subjungit: “ Sæpe enim fit, ut cum Justitiæ quasi oculis tene- “ bras cognatorum affiniumve illa innata vis offundat; “ tum gratia metuque eorum quibuscum vixerunt, viven- “ dumque deinceps est, etiam boni constantesque viri “ ab æquitatis norma, rectaque via facilius deflectant. “

XXXVIII. Et quia sciebat, facile in forum Ecclesiasticum abusus irrepere, nisi Episcopus solicite invigilet, statuit S. Carolus in Concilio Mediol. III. *part.* 1. *tit. De iis quæ ad Episcopale forum pertinent*: „ Quotannis fori sui tribunal Episcopus visitet; inquiratque “ an præscripta fori ratio, an præfinita taxa servetur: “ tum præterea, an si quæ corruptelæ, si quive abusus “ irrepserint; an si quid denique vel institui vel emen- “ dari oporteat: idque solicite in primis curet, ut eri- “ piantur abusus, tum restituantur quæcunque ad re- “ ctam judiciorum formam attinent. “

XXXIX. Denique sciens nihil adeo fori Ecclesiastici odium apud populum excitare, nihilque spiritui Ecclesiastico magis contrariari, quam si ex ipsa Justitiæ administratione temporalia quærantur, voluit in primis S. Carolus in Concilio Mediol. III. loco citato: „ Nullum neque munus neque donum, neque cujusvis generis exe- “ nia ne esculenta quidem, poculentave Vicarii ab iis ac- “ cipiant, qui coram eis causas vel habent vel agunt. “

Sed

Sed his, quæ omnibus Judicibus etiam Secularibus sunt pariter interdicta, non contentus, declaravit in Concilio Mediol. V. loco cit. „ Illud præter cetera munus Episcopi est, ut in suo Episcopali foro universis, „ & singulis Jus *gratis* reddatur. Quamobrem præter id „ quod alio Concilio Provinciali de muneribus, & donis cavimus, hoc Decreto statuimus, in ordinariis „ caussis nihil quidquam, vel minimum, ne sportularum quidem nomine, nec à sponte etiam dantibus, „ aut ullo quovis modo à Judice illius fori accipi licere. „ Si quis acceperit, pœnam lege Julia repetundarum sancitam, ipso facto subeat.

Quam denique curam adhibuerit S. Carolus, ut & integri ministri in tribunalibus Ecclesiasticis haberentur; causæque ea integritate, & justitia expedirentur, quæ tribunal Ecclesiasticum decent, in sequentibus latius ostendetur; ac una dicetur, quod recta horum tribunalium institutio sit unicum medium conservandi, & restituendi Jurisdictionem Ecclesiasticam.

CAPUT II.

De Judicibus Delegatis, & Synodalibus.

1. *Quid Judex Delegatus?*
2. *In quo distinguatur ab Ordinario?*
3. *Judicum Delegatorum usus præcipue circa seculum XII. & XIII. invaluisse videtur.*
4. *Cur sub idem tempus multiplicari cœperint delegationes Pontificiæ.*
5. *Plures Decretales circa officium, & auctoritatem Judicum Delegatorum, sub idem tempus edita.*
6. *Decretales pene solos Delegatos Sedis Apostolicæ concernunt; & hodie aliorum rarus est usus.*
7. *Episcoporum Officiales non reputantur ut Judices* Delegati; *& quare.*
8. *Officiales jurisdictionem aliis non delegant: sed tantum aliquam partem aliis citra jurisdictionem committunt,*
9. *Pontifices Judices à se Delegatos haberi voluerunt, ut Judices à* Principe *Delegatos.*
10. *Judex à* Principe *datus poterat Judicem dare.*
11. *Hoc exemplo Pontifices declararunt Judices à se Delegatos posse Judices dare.*
12. *Decretalis Alexandri III. de hac auctoritate.*
13. *Altera Decretalis in eam rem vulgo eidem Alexandro attributa.*
14. *Hanc Decretalem declaravit & exposuit Innocentius Tertius.*
15. *Innocentius III. abrogata Novella Justiniani absolvit suos Delegatos à necessitate interveniendi negotiis cum suis Subdelegatis.*
16. *Non tantum concedit suis Delegatis auctoritatem dandi Judices; sed integram jurisdictionem subdelegandi.*
17. *Quo fundamento responderint Pontifices ab hujusmodi Subdelegatis appellari non ad Delegantem, sed ad summum Pontificem.*
18. *Hodie receptum, Delegatum Pontificis adinstar Ordinarii posse jurisdictionem subdelegare.*
19. *Judex à S. Pontifice Delegatus potest etiam Episcopos subdelegare; eosque compellere.*
20. *Jure Decretalium etiam simplices Clerici poterant à Sede Apostolica delegari.*
21. *Bonifacius VIII. voluit tantum causas à Sede Apostolica delegari habentibus Dignitatem aut personatum, aut Canonicis Cathedralium Ecclesiarum.*
22. *Quoad habentes* personatum *consuetudo Constitutioni Bonifacii derogavit.*
23. *Decretum Concilii Tridentini circa personas à Sede Apostolica ejusve Legatis, & Nunciis delegandas,*
24. *Concil. Trident. requirit in Judicibus delegandis qualitates à Bonifacio expressas.*
25. *Requiri insuper ut* nominatim *designentur in Synodis inde dicti Judices* Synodales.
26. *Qui in dignitate constitutus, Judex fuit delegatus, potest delegationem absolvere, tametsi Dignitatem dimiserit,*
27. *Ex dispositione Concil. Trident. cessat hodie Decretalis Alexand. III. declarans, successorem in dignitate succedere in delegatione.*
28. *Hodie solent Judices Synodales designari extra Synodos à solis Ordinariis cum Consilio Capituli.*
29. *Etiam Subdelegati à Delegatis Pontificis debent habere qualitates à Synodo præscriptas.*
30. *Hoc non procedit in delegatione ad aliquem particularem actum.*
31. *Ordinariis & eorum Officialibus causa delegari possunt, licet non sint* designati.
32. *Hinc delegatio facta Ordinario etiam hodie transit ad successorem.*
33. *Judex Delegatus debet probare suam delegationem; & quidem in* Scriptis.
34. *Imo procedere nequit, antequam litteræ delegationis ipsi fuerint præsentata.*
35. *Hodie solet rescriptum delegationis literis citatorialibus inseri, ut citato de delegatione constet.*
36. *Delegatus tenorem suæ delegationis servare debet,*
37. *Plures ad eandem causam Judices jampridem delegabantur.*
38. *Pluribus simpliciter Delegatis unus sine altero procedere nequit.*
39. *Nisi alter alterum subdelegaverit.*
40. *Addita subinde clausula:* Quod si non omnes interesse possint aut valeant, reliqui procedant; *& quæ vis hujus clausula.*
41. *Clausula hæc erat conditionalis.*
42. *Interdum plures, sed singuli* in solidum *delegantur: quod & hodie fieri solet,*
43. *Per præsentationem, & acceptationem ab uno Delegatorum factam, non cessat totaliter aliorum delegatio.*
44. *Inconveniens videtur, ut hodie dentur Judices ad postulationem, & arbitrium partis,*

I. JUdex Delegatus dicitur, qui jurisdictionem vel cognitionem causæ habet ex delegatione seu mandato alterius; eamque nomine sive vice delegantis vel mandantis exercet. Unde dixit jampridem Papinianus Jurisconsultus in *L. 1. §. 1. ff. de Officio ejus cui mand. jurisd.* Qui mandatam jurisdictionem suscepit, proprium nihil habet, sed ejus, qui mandavit, jurisdictione utitur. Et Ulpianus in *L. 16. ff. de Jurisd. omnium Jud.* " Is cui mandata jurisdictio est, fungitur „ vice ejus, qui mandavit, non sua. "

II. Itaque Judex Delegatus distinguitur à Judice Ordinario: quod hic jurisdictionem habeat propriam, eamque suo nomine proprio exerceat. Delegatus vero quidquid possideat, & quidquid agat, possideat agatque nomine alterius, & vices ejus suppleat, ejusque personam repræsentet.

III. Hæc jurisdictionis delegatio in forum Ecclesiasticum intrasse videtur, postquam forum hoc adinstar fori *secularis* regi cœpit: hoc est, circa seculum XII. & XIII. Quod vel inde verisimile redditur, quod nec sub titulo *De Rescriptis*, neque sub titulo *De Officio, & Potestate Judicis Delegati*, in Decretalibus Gregorii IX. ulla reperiatur Decretalis quæ habeat auctorem antiquiorem Alexandro Tertio, qui demum sub finem seculi Decimisecundi Pontificatum gessit: & quando ipsa tribunalia Ecclesiastica adinstar tribunalium secularium regi cœperunt.

IV. Cumque sub idem tempus causæ plurimæ, tum per appellationes (quæ tum invalescebant) tum per exemptiones Capitulorum, & Monasteriorum (quæ sub idem tempus originem, & progressum habuere) aliisque pluribus titulis ad Romanum Pontificem devolverentur, quibus examinandis, & discutiendis aut instituendis Pontifex non sufficiebat; imo nec Romæ, ob distantiam locorum, è quibus probationes peti debebant, facile instrui poterant, necesse fuit causas plurimas aliis delegare: atque ita frequentissimæ esse cœperunt delegationes Pontificiæ.

V. Cum autem recens esset horum Judicum Delegatorum in foro Ecclesiastico institutum, plurima tum circa eorum auctoritatem, & officium difficultates ac dubia mota sunt

ta sunt: quibus elucidandis ac terminandis plurima Pontificum prodiere responsa, & Constitutiones, præsertim Alexandri III. & Innocentii III. ac subsequentium Pontificum.

VI. Et quidem omnes fere Decretales sub titulis *De Rescriptis*, *& De Officio*, *& potestate Judicis Delegati*, tam in libris Decretalium Gregorii IX. quàm in Sexto Decretalium, pertinent ad elucidationem potestatis, & officii Judicum à Sede Apostolica Delegatorum: qui & hodie frequentiores sunt: imo fere aliorum usus desiit.

VII. Episcopi enim aliique Judices Ordinarii, si *per se* non judicent, aut jurisdictioni contentiosæ præsint, habent suos Officiales, qui licet vice aliena fungantur, nihilominus non pro Judicibus Delegatis, sed quasi Ordinariis reputantur: tanquam unum cum Ordinariis tribunal constituentes. Quare ipsorum Tribunal reputatur pro Episcopali & Ordinario, ut etiam monet Zypæus *tit. de. Offic. Jud. Deleg. n.* 3.

VIII. Ulterius hi Officiales non solent aliis Jurisdictionem delegare; sed tantum aliquam ejus partem Archipresbyteris aliisve committere, puta ut *audiant allegationes*, *& rationes*, *& attestationes recipiant*, uti loquitur Alexander *in cap. 7. de Potestate Jud. Delegat. in prima Collectione Decretalium*, reservata sibi finali decisione causæ. Itaque & hic potissimum de Delegatis Pontificis agendum.

IX. Cum forum Ecclesiasticum eo tempore ferè regeretur legibus civilibus, etiamsi ipsi Judices Delegati ad normam earundem legum instituti sunt; apparetque ex responsis & Decretalibus Pontificum in Corpus Canonicum relatis, voluisse Pontifices, ut eorum Judices Delegati gauderent prærogativis, quas de Jure Civili Judices Delegati à Principe habent.

X. In primis Judici à Principe dato illud speciale fuit, ut Judicem ipse dare possit *lib. 5. Cod. de Judiciis*, ubi dicitur: „ A Judice Judex Delegatus, Judicis „ dandi potestatem non habet: cum ipse judiciario „ munere fungatur, nisi *à Principe* Judex datus fuerit.

XI. Hoc exemplo Pontifices etiam declararunt, suis Delegatis jus esse dandi Judices, tametsi id denegetur Judicibus Delegatis ab Ordinariis.

XII. In primis Alexander III. in *Cap. 7. de Offic. & Potest. Jud. Deleg.* in prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum, & refertur in parte decisa *cap. 6.* ;; *eod.* respondit Episcopo Wintoniensi: „ Innotescat itaque sollicitudini tuæ, quod Judex à „ nobis Delegatus causam sibi commissam potest aliis „ delegare, aut totum audiendam & terminandam, „ aut ut audiant allegationes & rationes, & attesta- „ tiones recipiant, & sententiam sibi ut reserverit, „ vel horum aliquid tantummodo faciant juxta vo- „ luntatem, & beneplacitum Delegantis.

XIII. Rursus sub nomine Alexandri III. in *Cap.* 18. ;; *eod.* refertur responsum: „ Si super causa, „ quæ tibi ex nostra delegatione committitur, è per- „ sonis Ecclesiasticis, una vel pluribus, quibus (ut „ parcas laboribus partium & expensis) cognitionem „ ipsius causæ & testium examinationem (sententia „ tibi reservata) commiseras, appellatio fuerit interpo- „ sita hujusmodi appellationis intuitu causam ipsam „ indefinitam relinquere non teneris.

Quamvis Emmanuel Gonzales in notis ad hoc Capitulum, credat hujus Decretalis Auctorem non fuisse Alexandrum III. sed Lucium III. certum tamen est, quod Innocentius III. ejus Auctorem crediderit fuisse Alexandrum III.

Innocentius enim respondens Archiepiscopo Cantuariensi in *Cap. 27.* ;; *eod.* „ Per Constitutionem no- „ stram consultationi *Alexandri* Papæ nullatenus de- „ rogatur, illa per istam exponitur, imò in ista re- „ titua, quæ in illa fuerant prætermissa, *supplentur*, evidenter ad citatam Decretalem reflectit, ut ex sequentibus verbis manifestum est; & ipse Gonzales in notis ad hoc Capitulum fatetur.

XIV. In hac Decretali aperte declarat Innocentius: „ Intentionis nostræ fuit (sicut ex tenore Constitutionis „ præmissæ potest liquide deprehendi) quod ut judicialis „ auctoritas liberius valeat exerceri, Delegatus à nobis „ dicere possit, & principium, & finem, & medium cau- „ sæ sibi commissæ, non solum conjunctim, sed etiam „ divisim aliis delegare, non obstante, quod dicitur, quod

Judex debet cognoscere per seipsum in principio, „ in medio, & in fine: cum antequam ferat senten- „ tiam, universa, quæ acta sunt in judicio, investi- „ gare debeat diligenter. „

XV. Per hanc clausulam, *non obstante quod dicitur*, &c. alludi ad Novellam 60. Justiniani Imp. notavit vir eruditus Franciscus Florens in Commentario ad tit. Decret. *De Offic. & Potest. Jud. Deleg.* in qua Novella Justinianus nominatim interdixit Judicibus à se delegatis, ne suis Assessoribus vel Consiliariis, neque principium, neque medium, neque finem committerent; sed ipsi per se in omnibus litis partibus una cum suis Assessoribus vel Consiliariis adessent vigilantius. Ab hac igitur necessitate Judices à se delegatos hic absolvit Innocentius, quod & Glossographus notavit, verbo *In principio*: notans insuper, quod „ secundum Leges tantum suis Consiliariis committit Judex exami- „ nationem, ut in dicta Novella; secundum Canones „ committit cuicunque vult *Cap.* PASTORALIS 28. „ ;; *eod.* Quod est etiam Innocentii III. „

XVI. Ulterius cum juxta Leges tantum permittatur Judici *à Principe* delegato *Judicem dare*, ipse Innocentius declaravit, Judices *à se* delegatos posse non tantum Judices dare, qui ex dispositione Juris Civilis tantum simplicem *notionem*, non autem jurisdictionem habebant, sed posse omnimodam & *plenam* jurisdictionem alteri committere, sive *subdelegare*: quod præter rationem Juris Civilis inductum esse notavit & pluribus probavit Franciscus Florens loco citato.

XVII. Adhæc notat ibidem Florens, quod ubi Pontifices contra Juris Civilis rationem introduxerunt Judicem *à se delegatum* posse *integram* jurisdictionem alteri delegare sive subdelegare, conformiter ad alia Juris principia responderint, appellari ab hujusmodi *Subdelegato* non ad Delegantem, sed ad Summum Pontificem, juxta *L. 1. ff. Quis & à quo appelletur*: ubi dicitur, à Judice *dato* provocandum ad eum qui dedit; sed ab eo cui mandata jurisdictio, non is provocandus sit qui mandavit, sed is, qui provocaretur ab eo, qui mandavit.

XVIII. Interim ex hoc Innocentii responso, aliisque subsequentium Pontificum conformibus responsis receptum est, Delegatum Pontificis jurisdictionem vel in totum, vel in parte, posse delegare; atque hac in parte potiorem esse Delegatis Ordinariorum, imo quasi Ordinarium reputari.

XIX. Hæc potestas Judici à S. Pontifice delegato ideirco delata est, quia ex persona & vice ipsius Pontificis cognoscit & judicat, Ipsiusque personam in hoc judicio repræsentat: ideoque & idem permittitur, ut Superiores ac Prælatos, imo & Episcopos subdelegare, &, si necessitas exigat, compellere possit; quin & sententiarum executionem eisdem demandare: eo quod in hac causa tanquam Pontificem repræsentans, reputetur major & superior Ordinariis, ita tamen ut in coactione modum servet, dignitati deferat & personæ *Cap.* 11. ;; *De Offi. Jud. Deleg. & Cap.* 2. *eod. in* 6.

XX. Jura Decretalium nullas speciales qualitates expresse repetiuntur circa personas Judicum delegandorum à Sede Apostolica; sed quilibet etiam simplices Clerici eo jure delegari poterant, plurasque exempla hujusmodi delegationum occurrunt.

XXI. Cum autem id in depressionem Sedis Apostolicæ & Ordinariorum, quibus ii Delegati superiores esse prætendebant, cederet, Bonifacius VIII. in *Cap.* STATUTUM 11. *De Rescript. in* 6. „ sancivit, ut nulli nisi dignitate præditis, aut personatum obtinen- „ tibus, seu Ecclesiarum Cathedralium Canonici, cau- „ sæ auctoritate literarum Sedis Apostolicæ vel Le- „ gatorum ejus, de cetero committantur. „

XXII. Quæ Beneficia sint hodie *dignitates*, ac pro talibus reputentur, videri potest supra *part.* 1. *tit.* 18. *cap.* 2. ubi ostensum fuit, Personatus hodie fere inter *simplicia* Beneficia reputari; unde & Zypæus *Consult.* 1. *De Offic. Jud. Deleg. n.* 14. observat, quod licet Bonifacius hic locarit habentes *Personatus*, inter Dignitates & Canonicos Cathedrales, nullum tamen hic viderit designatum in Judicem, nisi & alia qualitas ei competierit.

XXIII. Synodus Tridentina considerans, „ quoniam ob malitiosam petentium suggestionem, & quandoque „ ob locorum longinquitatem, personarum notitia, qui- „

„ bus causæ mandantur, usque adeo haberi non potest, hincque interdum Judicibus non undequaque idoneis causæ in partibus delegantur, statuit *Sess.* 25. *cap.* 10. *De Reformat.* in singulis Conciliis Provincialibus aut Diœcesanis aliquot personas, quæ qualitates habeant, juxta Constitutionem Bonifacii VIII. quæ incipit, *Statutum*: & alioquin ad id aptas designari, ut præter Ordinarios locorum, iis etiam posthac causæ Ecclesiasticæ, ac spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes in partibus delegandæ committantur. Et, si aliquem interim ex designatis mori contigerit, substituat Ordinarius loci cum consilio Capituli alium in ejus locum usque ad futuram Provincialem aut Diœcesanam Synodum: ita ut habeat quæque Diœcesis quatuor saltem aut etiam plures probatas personas, ac ut supra qualificatas, quibus hujusmodi causæ à quolibet Legato, vel Nuncio, atque etiam à Sede Apostolica committantur: alioquin post designationem factam, quam statim Episcopi ad summum Romanum Pontificem transmittant, delegationes quæcunque aliorum Judicum aliis, quam his factæ, subreptitiæ censeantur.

XXIV. Vult ergo in primis Synodus, ut Judices, quibus in partibus causæ delegantur à Legatis vel Nunciis, atque etiam à Sede Apostolica, habeant qualitates expressas, in citata Constitutione Bonifacii VIII.

XXV. Verum ultra has qualitates requirit Synodus, ut ex personis illis quæ dictas qualitates habent, aliquæ *nominatim* designentur in Conciliis Provincialibus aut Diœcesanis, quibus & non alii, posthac causæ Ecclesiasticæ ac spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in partibus delegandæ committantur. Unde juxta Decretum Synodi non sufficit, quod quis sit in dignitate constitutus, ut causæ ei delegari queant; sed requiritur insuper, ut sit ad id officii speciatim designatus seu nominatus.

Et quia secundum Synodum Tridentinam hæc nominatio deberet fieri in Synodis Provincialibus vel Diœcesanis, solent personæ ad hoc munus delectæ vocari hodie *Judices Synodales*; quasi à *Synodo* designatæ sint in *Judices*.

XXVI. Ut designari queant, requiritur quidem, ut qualitatem a Bonifacio VIII. requisitam habeant; sed si constitutus in Dignitate fuerit in Judicem Synodalium designatus; ipsique causa aliqua delegata fuerit, si postmodum eam Dignitatem resignaverit, posse nihilominus in causa illa pergere, post alios notat Stephanus Weymsius Analysi ad Constitutionem 12. inter. 4. Constitutiones per Concilium Tridentinum innovatas. Quia proprie non est ipsa Dignitas aut Canonicatus Ecclesiæ Cathedralis, quæ personam ad judicandum aptam reddit; sed ideo requirit Synodus eam qualitatem, quod magis de capacitate harum personarum ex dignitate quam obtinent, præsumatur; quæ præsumptio nullatenus diminuitur, tametsi qualitas illa postmodum illis adimatur; atque hoc casu vere, ac proprie accipi possunt hæc Synodi Tridentinæ verba: *alioquin ad id aptas*; cum satis reperiatur apta persona, quæ semel apta fuit, nec aliquid, quod ad aptitudinem in judicando conducit, amisit.

XXVII. Necessitas designationis faciendæ in Synodis Provincialibus aut Diœcesanis facit, ut hodie cesset Decretalis Alexandri III. in *Cap.* 14. ;; *De Offic. & potestat. Jud. Deleg.* qua deciditur, Successorem in Dignitate succedere in delegatam jurisdictionem, quæ facta est sub *nomine Dignitatis*, & non personæ nominatim expressæ. Nam non sufficit, ut supra monuimus, ut qui dignitatem habeat, ratione cujus Prædecessor fuit electus in Judicem Synodalem; sed necessaria est *specialis designatio* personæ.

Hinc ipsa Synodus expresse declarat „ si aliquem interim ex designatis mori contigerit, substituat Ordinarius loci cum consilio Capituli alium in ejus locum usque ad futuram Provincialem aut Diœcesanam Synodum; " quibus clare innuit, successorem in dignitate nequaquam suo jure in hoc munus suo prædecessori succedere; sed opus esse nova designatione.

XXVIII. Cæterum cum in dies raro admodum Synodi celebrentur, passim usu invaluit, ut Ordinarii de consilio Capituli Judices Synodales designent; quibus & non aliis causæ in partibus delegandæ committantur.

XXIX. Nec tantum Nuncii & Legati Apostolici restringantur in sua delegatione ad personas juxta præscriptum Synodi Tridentinæ designatas; sed & ipsi Delegati, si subdelegare velint: cum Delegatus non debeat melioris conditionis censeri, quam Delegans; uti recte advertit Weymsius loco citato *n.* 26.

XXX. Hoc tamen intelligendum de Subdelegato ad plenam cognitionem & decisionem causæ. „ Negari enim non potest, quin (ut recte notat Weymsius *n.* 28.) ad unum aliquem particularem articulum subdelegari recte possit is, qui dignitatem non habet, dummodo de cetero sit idoneus & legalis; puta ad testium examinationem, ad instrumentorum collationem, vel ad alium similem actum. Et cum per talem Subdelegationem tota jurisdictio Apostolica non transferatur, imo posset talis articulus expediri, absque ulla causæ cognitione, non immerito tolerantur in exercitio illius etiam simplices Clerici, ac personæ privatæ, quæ nullam habent dignitatem. Quod ipsum usus & fori praxis quotidiana testatum faciunt. "

XXXI. Advertit Zypæus in jure novo *De Offic. Jud. Deleg. n.* 3. quod Synodus Tridentina duntaxat requirat designari in Conciliis Provincialibus aut Diœcesanis personas, quibus *præter Ordinarios* causæ in partibus delegandæ committantur; adeoque ipsis Ordinariis (sub quibus & Officiales Episcoporum comprehenduntur) causas posse delegari absque *speciali* designatione.

XXXII. Ex quo ulterius conficitur, quod delegatio facta Ordinario sub qualitate Ordinarii, transeat ad successorem juxta citatam Decretalem Alexand. III. quia hic sufficit sola qualitas Ordinarii, quæ in successore reperitur. Itaque si Ordinariis sub qualitate Ordinariorum non expressis nominibus propriis facta sit delegatio, indubie hæc ad successorem transibit: quemadmodum Ordinarii sine ulla speciali delegatione procedunt tanquam Delegati Sedis Apostolicæ in omnibus illis causis, quæ ipsis per Synodum Tridentinam tanquam Delegatis Sedis Apostolicæ sunt commissæ: de qua delegatione latius agetur infra titulo *De Exemptionibus*.

XXXIII. Ut quis possit jure specialis delegationis procedere, debet ante omnia delegationem probare; neque fides adhibenda dicenti se delegatum, nisi probet se delegatum; uti docent Canonistæ ad *Cap.* CUM IN JURE 31. *De Offic. & Potest. Jud. Deleg.*

Imo sicuti mandatis Principum, quæ quis se habere dicit, credi non debet, nisi *scriptis* probaverit *L.* 10. *Cod. De Mandatis Principum*; ita nec Delegato credendum, nisi *litteris* suam probaverit delegationem; & ostendit Fagnanus ad citatum *Cap.* CUM IN JURE *n.* 7. & 8.

XXXIV. Quia ex communi Doctorum sententia, Judex Delegatus ad exercitium suæ jurisdictionis procedere nequit ante præsentatas *litteras* delegatorias, uti multis relatis probat Salgado *De Protect. Reg. parte* 4. *cap.* 6. *n.* 60. ubi & *n.* 62. asserit id procedere, etiamsi sciat, facultatem sibi competere, sed nondum sint litteræ præsentatæ. Conformis est hodierna praxis. Qui enim in causa appellationis impetravit à Nuncio Apostolico rescriptum delegatorium, illud Judici Synodali, cui rescriptum dirigitur, præsentat; nec ante ejus sibi factam præsentationem & acceptationem officium Judicis aggreditur.

XXXV. Post acceptationem juxta litteras delegationis procedit: & si partem adversam citet, ipsis litteris citatorialibus copiam rescripti Apostolici inserit; ut ex ipso rescripto probetur ipsi citato auctoritas citantis; conformiter ad opinionem Glossæ in *Can.* SI EPISCOPUS *caus.* 3. *q.* 2. verbo *Convocari*, ubi dicit, „ Item non valet citatio, si rescriptum Apostolicum non inseritur. "

XXXVI. Litteræ delegationis non tantum necessariæ sunt, ut delegationem suam Delegatus probare queat; sed insuper ut ex earum tenore auctoritatem & potestatem suam metiri possit: Nam, ut ait Pontifex in *Cap.* 22. ;; *De Offic. Jud. Deleg.* „ Mandati siquidem fines excedere probaretur, si quis citra formam rescripti accepti præsumeret judicare. " Unde delegatio ad certas personas, aut articulos extendi nequit; sed termini delegationis servandi *Cap.* 40. ;; *eod.*

XXXVII. Sicuti Jure Civili in una eademque causa sæpius plures Judices dabantur *L.* 76. *ff. De Judic.* ita & Pontifices causas frequenter pluribus Judicibus delegare

soliti

soliti fuerunt, *Cap.* 21. ;; *eod.* ubi dicitur: „ Illa „ quippe fuit antiqua Sedis Apostolicæ provisio, ut „ hujusmodi causarum recognitiones duobus, quam „ uni, tribus, quam duobus libentius delegaret; cum „ (sicut Canones attestantur) integrum sit judicium, „ quod plurimorum sententiis confirmatur. Mandati „ siquidem excedere fines probaretur, si quis circa „ formam rescripti accepti præsumeret judicare.

XXXVIII. Et quidem si simpliciter plures delegati sint Judices, unus sine altero procedere nequit, *Cap.* 16. ;; *eod.* „ Quia (ait Pontifex) cum causa duo- „ bus committitur, sententia unius non tenet.

XXXIX. Hoc tamen fallit, si unus alteri causam subdelegaverit *Cap.* 6. ;; *eod.* quia hanc subdelegandi auctoritatem à jure habet; adeoque necesse non est, ut hæc ei per rescriptum delegationis detur, uti notat Glossa ad dictum *cap.* 6. quod Jure Civili non licebat. Nec enim Judex datus alterum subdelegare poterat, sed cogebatur ipse judicare. Judicandi enim munus erat personale, uti monet Franciscus Florens ad titulum *De Offic. Jud. Deleg.*

XL. Cum autem sæpe contingeret, ut pluribus datis Judicibus, unus eorum vel interesse nollet, vel non posset, atque ita lites expediri non possent; cœperunt Pontifices, ut facilius lites expedirentur, in suis rescriptis addere hanc clausulam: *Quod si non omnes interesse velint, aut possint, reliqui in negotio procedant; vel duo aut unus ex illis procedat*, dicto *Cap.* 21. 23. & 30. ;; *eod.* in quibus dictarum clausularum vis explicatur. Et quidem in *Cap.* 21. §. 1. dicitur, quod si clausula tantum exprimat, *si interesse nequiverint*, & unus ex ipsis cum *possit*, *noluerit* interesse, reliqui nihilominus possint procedere.

XLI. Ulterius ostenditur in citatis Decretalibus, quod cum prædictæ clausulæ sint *conditionales*, *Si interesse non possint aut nolint*, non posse reliquos procedere vel uno tantum neglecto; sed opus est, ut ante constet litteratorie, sive in scriptis eum interesse non velle, vel non posse.

XLII. Quod si non conditionaliter, sed pure & absolute ita clausula fuerit concepta; *ut omnes aut duo, vel unus sine altero procedat*, ipsorum quilibet libere poterit in causa procedere non expectatis conjudicibus ceteris. Censentur enim hoc casu omnes & *singuli insolidum* delegati. Quæ formula proponitur in *cap.* 8. *de Offic. Jud. Deleg.* estque hodie frequentissima.

Solent enim passim à Nunciis hic in Belgio designari tres Judices, idque cum clausula, ut eorum quilibet, cui rescriptum præsentari contigerit, in causa solus procedere queat.

Ususque habet, ut non nisi *uni* è tribus rescriptum delegatorium præsentetur; isque solus de causa cognoscat.

XLIII. Nequaquam tamen per præsentationem, quin & acceptationem rescripti ab uno Judicum factam, aliorum auctoritas ita expirat, quin adhuc liberum sit impetranti rescriptum ad ipsos revocare, si prior vel non potuerit, vel noluerit in causa procedere; uti declarat Pontifex in citato *cap.* 8. tametsi negotium etiam fuisset coram ipso inchoatum. Vide Zypæum *Conf.* 1. *de Rescripteis*.

XLIV. Hoc nonnullis in hodierno stylo displicet, quod Judices designentur ad postulationem partis; ac præterea è tribus designatis electio impetranti detur, cui è tribus, quem sibi faventiorem credit, rescriptum delegationis præsentet: quod sane (ait Carolus Fevretius *libr.* 4. *De Abusu cap.* 2. *num.* 11.) nec fieri nec tolerari oportet ex ratione Jurisconsulti in *Leg.* 47. *de Judiciis*: „ Observandum est, ne is Ju- „ dex detur, quem altera pars nominatim petit; id „ enim iniqui esse exempli, Adrianus rescripsit.

Quomodo Judices Delegati causam instruere, sententiam proferre, ac exequi possint, aut debeant, dicetur inferius, ubi de instructione causarum, sententiarum prolatione earumque executione speciatim tractabitur.

CAPUT III.

De Judicibus Delegandis in Partibus, & non evocandis extra Provincias.

1. *Primitus Judices delegabantur in partibus etiam remotissimis.*
2. *Ad evitanda incommoda Concilium Lateranense statuit, nullum posse citari extra suam Diœcesim ultra duas dietas.*
3. *Dieta hic sumuntur pro dietis vulgaribus, non legalibus.*
4. *Hoc sensu dietas accepit Concilium Andegavense.*
5. *Bonifacius VIII. Constitutionem Concilii Lateranensis restrinxit ad unam dietam.*
6. *Jampridem judicavit Synodus Nicana conveniens esse, ut negotia terminentur in locis ubi orta sunt.*
7. *Synodus Tridentina videtur desiderare, ut causa delegentur Judicibus Synodalibus singularum respective Diœcesium.*
8. *In Gallia, causa appellationis committenda est in propria Diœcesi.*
9. *In Belgio etiam extra propriam Diœcesim Judices delegantur, nec hoc videtur absolute repugnare Concilio Tridentine.*
10. *Juxta notorium usum Belgii incola non possunt trahi in judicium extra Provinciam.*
11. *Hic usus indicatur in antiquis tabulis Cortembergensibus.*
12. *Eundem confirmat Bulla aurea Caroli IV.*
13. *Idipsum jampridem juramento interposito promiserunt Principes Belgii.*
14. *Gravissima pœna constituta in eos, qui incolas Brabantia evocarent extra Brabantiam.*
15. *Aliquando excepta fuere causa coram Episcopis tractanda.*
16. *Anno* 1515. *civitates Brabantia à Principe impetrarunt, ne ulla ex causa ad tribunalia Ecclesiastica extra Brabantiam evocari possent.*
17. *Hodie Episcopi extra Brabantiam residentes habent tribunalia in Brabantia, coram quibus citantur incola Brabantia.*
18. *In causis spectantibus ad Curiam Romanam debent Belga judicari per Judices Delegatos in partibus.*
19. *De hoc jure Belgarum conservando soliciti fuere Magistratus Regii in promulgatione Concilii Tridentini.*
20. *Hoc jus Belgarum etiam agnovit Sacra Congregatio Cardinalium interpretum Concilii Tridentini.*
21. *Scriptores etiam exteri de hoc privilegio Belgarum mentionem faciunt.*
22. *Judices* in partibus *hic dicuntur, qui in singulis propriis citatorum Provinciis delegantur.*
23. *In Hispania exemptus non potest eligere Conservatorem extra regnum.*
24. *Rex Hispania suscipit defensionem illius, qui ad Curiam Romanam extra Regna Hispania vocatur.*
25. *Similiter in Hispania Episcopi residentes extra regnum debent deputare Vicarios in regno.*
26. *In Gallia nullus potest citari extra regnum, sed causa deleganda in partibus.*
27. *Executor citans aliquem extra regnum potest super eo conveniri.*
28. *Usus Gallia habet ut Judices delegentur intra limites Parlamenti cujusque Provincia.*
29. *Ratio istius usus.*
30. *Ab hoc usu non videtur dissona praxis Belgii, & quandonam aliquis dicatur citari extra Provinciam.*
31. *An hodie Belga possit citari vigore rescripti delegatorii ultra unam dietam extra suam Diœcesim.*

I. CUm primitus Judices delegati cœperunt, sicuti omnimoda erat circa personas delegandas libertas Delegantis; ita quoque quoad locum in quo judicium

delegationis esset peragendum, nulla erat restrictio; solebantque etiam in partibus remotioribus Judices impetrare; ipsæque partes coram eis ad loca illa remotiora comparere cogebantur.

II. Verum Concilium Lateranense sub Innocentio III. advertens, quod „ nonnulli gratia Sedis Apostolicæ abu„ tentes litteras ejus ad remotos Judices impetrare nite„ rentur, ut reus fatigatus laboribus & expensis liti ce„ dere, vel importunitatem actoris redimere compella„ tur, " statuit, „ ne quis *ultra duas* dietas extra suam „ Diœcesim per litteras Apostolicas ad judicium tra„ hi possit. " *Cap.* 28. ;; *De Rescriptis*.

III. Quærit Glossographus hic, num Constitutio intelligatur de *vulgaribus* dietis, quæ habentur secundum consuetudinem regionis, aut de *legalibus*, secundum quas viginti millistia computantur pro dieta *L.* 3 *ff. D. V. S.* resolvit autem Glossographus, quod de *vulgaribus* intelligenda sit; & ita quoque aliquando per Senatum Parisiensem judicatum fuisse, refert Choppinus *lib.* 2. *De S. P. tit.* 5. *n.* 9.

IV. Hoc sensu Concilium Andegavense 1375. à Simone Archiepiscopo Turonensi cum Suffraganeis celebratum intellexisse *dietas*, colligitur ex *Can.* 3. ubi in primis narrat, quod nonnulli in Provincia Turonensi *dietas* diversimode in casibus præmissis (id est Rescriptorum Sedis Apostolicæ) niterentur computare. Post hæc dicit: „ Nos vero de communi consilio „ & assensu totius Concilii duodecim leucas taxamus „ pro dieta *vulgari* vel etiam *usuali* in Diœcesi Tu„ ronensi & Andegavensi: in Britannia vero & Ce„ nomania decem leucas taxamus pro dieta.

Deinde concludit: „ Itaque reus à fine Diœcesis „ Turonensis & Andegavensis ultra duodecim, & in „ Britannia & Cenomania, ultra decem leucas per „ litteras Apostolicas non trahatur,

V. Dum hic non permittunt ultra *unam* dietam quæ 12. aut 10. leucas comprehendit à fine Diœcesis reum in judicium trahi per litteras Apostolicas, indubie reflectunt ad Constitutionem Bonifacii VIII. in *Cap.* STATUTUM *De Rescriptis in* 6. qua statutum fuit, ut si actor & reus ejusdem civitatis seu Diœcesis fuerint, extra ipsas causa non committatur, nec conveniatur aliquis eorundem, nisi in duobus casibus ibidem nominatim expressis, in quibus casibus extra dictas civitatem & Diœcesim possit causa committi: *Nullus tamen* (ait) *eorum ultra* UNAM DIETAM *à fine suæ Diœcesis valeat conveniri*.

Deinde addit eadem Constitutio: „ Cum autem actor „ & reus civitatum & Diœcesium fuerint diversarum, „ si actor in civitate vel Diœcesi rei Judicem habere „ recuset: ipsum non in sua, sed in alia civitate vel „ Diœcesi libere impetrare valeat, reumque trahere „ ad eandem: dummodo locus (ait) ad quem eum „ traxerit, ultra *unam dietam* minime sit remotus.

Licèt ergo Bonifacius in hac Constitutione permiserit reum citari quibusdam casibus extra suam civitatem vel Diœcesim, noluit tamen eum ultra *unam* dietam à fine suæ Diœcesis citari.

VI. Conveniens esse, ut causæ terminentur ubi exortæ sunt, jampridem judicavit Synodus Nicæna, uti refertur *Can.* 18. in collectione Canonum sub nomine Adriani I, „ Prudentissime (inquit) justissimeque Nicæna, sive „ Africana Decreta definierunt, quæcunque negotia in „ *suis locis*, ubi *orta* fuerint, finienda. Plures Canones idipsum, præsertim in causis Clericorum & Episcoporum astruentes, collegit & retulit Gratianus *caus.* 3. *q.* 6.

VII. Unde prædicta Constitutio in quantum restringit evocationes causarum è locis, in quibus ortæ sunt, ubique recepta fuit: quin & Synodus Tridentina volens, ut habeat unaquæque Diœcesis quatuor saltem, aut etiam plures probatas personas, ac ut supra qualificatas, quibus causæ à quolibet Legato vel Nuncio, atque etiam à Sede Apostolica committantur, satis innuit, se saltem optare; ut causæ Judicibus Synodalibus singularum respective Diœcesium committantur.

VIII. Imo, si Philippo Probo credamus in notis ad Glossam Pragmaticæ Sanctionis *tit. De Causis* §. *Statuit*, verbo TERMINENTUR ET FINIANTUR *n.* 8. in Gallia debet causa delegari „ in Diœ„ cesi in qua appellatus degit, aut in ea in qua pri„ ma instantia fuit facta, alias, appellatur ab ea Re„ scripti obtentione tanquam ab abusu.

Et ex Joanne Chenu refert Carolus Fevretius *lib.* 4. *De Abusu cap.* 2. *n.* 9. „ Papa in Diœcesi in qua lis cœpta " est, atque in partibus, ubi causa in prima instantia tra" ctari & decidi debuit, Rescripto suo litem ultimo " judicio dirimendam committere debet; alias, si extra " Diœcesim, inspecta litis origine, Rescriptum diri" gatur, locus erit appellationi ab abusu. "

Testatur que Choppinus *lib.* 2. *De S. P. tit.* 4. *n.* 5. quod cum à sententia Officialis Capituli Turonensis exempti esset appellatum apud Sedem Apostolicam, atque causa commissa esset duobus Canonicis Ecclesiæ Cenomanensis in Provincia Turonensi, quia tamen erat extra *Diœcesim* Turonensem, delegationem fuisse declaratam abusivam anno 1535. ac rursus in simili casu anno 1564.

Notat insuper Joannes Lucius *lib.* 2. *tit.* 4. Inquisitorem fidei auctoritate Pontificis constitutum, & à Rege admissum, non potuisse partes litigantes coram se citare, nisi esset in Regno; quia juxta *SS.* Canones, Rei delati extra suas Diœceses evocari non poterant. „ Itaque (ait) pronunciatum est, eum qui ab ejusmodi evocatione velut ab abusu provocasset, " recte atque ordinate provocasse. "

IX. Licèt Synodus Tridentina (uti dictum est) optare videatur, ut causæ à Judicibus in suis respective Diœcesibus ubi ortæ sunt, definiantur; idcoque prædicta praxis Regni Galliæ à mente Synodi non appareat difformis, non apparet tamen, quod Synodus absolute statuerit, ut causæ in aliqua Diœcesi ortæ tantum delegentur Judicibus *ejusdem Diœcesis*; atque hac in parte restrinxerit Constitutionem Bonifacii VIII. Cum enim eam derogationem non exprimat, credit Zypæus *Consult.* 1. *De Offic. Jud. deleg.* Synodum Tridentinam hac in parte juri antiquo non derogasse; posseque consequenter Judices etiam aliarum Diœcesium delegari, intra terminos tamen à Bonifacio VIII. constitutos; id est, non ultra *unam* dietam extra Diœcesim, præsertim in secundis & tertiis instantiis: quod & notoriæ praxi Belgii consonat.

X. Verum hæc ita nihilominus limitanda sunt, ut causæ semper intra Provinciam maneant; nec Belgæ prætextu cujusvis delegationis extra patriam in judicium trahantur; puta Brabantus extra Brabantiam litigare cogatur.

Hoc enim notorio & vetusto usu receptum est, & Principum Diplomatibus cautum, imo & à Principibus interposito etiam juramento Belgis promitti solitum, ut Belgæ extra patriam seu Provinciam in judicium trahi non sinantur.

XI. Et quidem in antiquissimis illis Tabulis, quas anno 1312. Joannes Dux Brabantiæ condidit Cortembergæ, ac inde Tabulæ *Cortembergenses* vulgo vocantur, studiose inculcatur, ut subditi & incolæ per Judices *indigenas*, eo loco, quo forum sortiuntur, secundum cujusque civitatis leges judicentur, interposita fide de non permittendo, ut quis adversus ea faciat. Verba latine reddita sunt: *Cunctis jus postulantibus judicia reddi faciemus per Scabinos, aut eos, quibus judicare incumbit, atque ubi secundum proposita negotia forum sortiuntur, nimirum unicuique secundum jus civitatis suæ, nec adversus hoc faciemus, aut fieri patiemur; & si quid elucidandum, aut mutandum incidet circa leges, id semper fiet adhibito consilio bonorum virorum hujus regionis. Quæ omnia fide, & jurejurando nostro, tactis Sacrosanctis Evangeliis, promisimus per nos, & successores nostros firma, & stabilia fore, atque curaturos, ut ab aliis observentur.*

Extant hæ tabulæ *part.* 1. Edict. Brabant. *lib.* 2. *tit.* 1. *cap.* 2.

XII. Deinde eodem libro *tit.* 2. extat privilegium Caroli IV. vulgo *Bulla aurea*, ejusque iterata confirmatio, qua Duci Brabantiæ conceditur, ne ullibi gentium extra propriam regionem Brabantis diem dicere, aut litem intendere ausi,

XIII. Adhæc jampridem promiserunt Principes, etiam juramento interposito, perpetuo firmum & stabile fore, ne alter alterum extra Provinciam in jus vocet; ut habetur in læto introitu Joannæ Ducissæ Brabantiæ die 3. Januar. extatque citata *part.* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 2. *tit.* 1. *cap.* 4.

XIV. Extat ibidem *cap.* 6. lætus introitus Antonii Ducis Brabantiæ, quo idem articulus auctior promittitur,

mittitur, addito insuper promisso, severitatem pœnæ (videlicet perditionis corporis, & bonorum, *Verbeuren syn lif ende syn goed*) in contravenientes; se nulli moderaturum.

XV. Addit tamen exceptiones paucas intuitu Jurisdictionis Ecclesiasticæ, nimirum in causis testamentorum, pactorum antenuptialium, eleemosynarum, & bonorum Ecclesiasticorum.

Cum enim olim tres causarum species ad Audientiam Ecclesiasticam Leodiensis vel Cameracensis Episcopi deduci possent, videlicet de testamentorum validitate, de pactis antenuptialibus, de rebus in pios usus donatis, seu per amortizationem subductis sæculari potestati (uti supra *tit.* 2. *cap.* 1. 2. & 3. ostensum est) etiam primitus indultum fuit, ut his ex causis coram illis Episcopis extra Brabantiam comparere deberent.

XVI. Verum anno 1515. Deputati civitatum Brabantiæ diserte à Principe stipulati sunt, ne municipes vel incolæ Brabantiæ ulla ex causa ad tribunalia Ecclesiastica evocari possent, aut Jurisdictionem vicinorum Episcoporum agnoscere, nisi per Delegatos in Brabantia residentes, & jus dicentes; uti habetur in Additione 2. ad lætum Introitum Caroli V. *art.* 3. Verba sunt: *Dat de onderfaten onses voorschreven landts van Brabands in den Bisschopdomme van Luicke ende Camericke, buyten den selve Lande van Brabands ghelegben, voor't Geesteliicke ghericht, niet en sullen meghen voorden betoghen van heuren persoonen ofs goeden, die in onsen voorschreven Lande van Brabands ghelegben ofs geseten zyn. Maer dat die inde Gheesteliicke Hoven der selver Bisschoppen binnen den lande van Brabands gestelt, getoghen sullen vvorden ten rechte alsoo langhe als de selve Geesteliicke Hoven in den selven onsen lande van Brabands liggen sullen.* Id est: Ut subditi dictæ nostræ ditionis Brabanticæ in Diœcesibus Leodiensi, & Cameracensi, extra dictam Brabantiæ Provinciam coram tribunali Ecclesiastico, nec ratione personæ aut bonorum in dicta nostra Brabantiæ Provincia sitorum, conveniri possint; verum quod ad Curias Ecclesiasticas dictorum Episcoporum intra Brabantiam constitutas in jus vocabuntur, donec dictæ Ecclesiasticæ Curiæ in præfata Brabantiæ nostra Provincia extiterint.

XVII. Hæc cautio solemni Principis juramento firmata, ad hanc diem religiosè custoditur. Hinc Archiepiscopi Mechliniensis, & Cameracensis, item Episcopus Namurcensis per suos Officiales in Brabantia residentes, & pro tribunali sedentes jus dicunt municipibus, & incolis Brabantiæ; neque extra Brabantiam in causis etiam mere Ecclesiasticis unquam citare præsumunt.

Notoria praxis Belgii ac notanter hujus Ducatus Brabantiæ habet (uti in textu notatum est) quod Episcopi aliique Prælati extra Brabantiam residentes, & quorum Diœceses vel districtus se in Brabantiam extendunt, teneantur in Brabantia constituere Officiales seu Judices, qui Brabantis jus dicant in Brabantia.

Hi porro Officiales causas plene instruere, & sua authoritate tanquam veri Judices in Brabantia residentes decidere debent: neque fas est Episcopo vel Prælato extra Brabantiam residenti causam ad se evocare, aut in decursu litis Decretum aliquod ferre, uti judicavit Senatus Brabantiæ contra Archidiaconum Condromi in Ecclesia Leodiensi 10. Martii 1700. qua una declaravit similem Officialem sive Judicem debere *fixam* habere residentiam in Brabantia, & insuper esse *perpetuum* sive non revocabilem ad arbitrium Prælati seu Judicis extra Brabantiam residentis: ni ita Brabanti nullatenus dependerent à Judice extra Brabantiam residente. Integra sententia extensa exhibetur in appendice monumentorum sub litera O.

Similis sententia ab eodem Senatu lata fuit die 26. Augusti 1720. contra Archidiaconum Hesbaniæ, quoad Officialem, & Tribunal Ecclesiasticum Patriæ Ultramosanæ, hujus Senatus jurisdictioni subjectæ: qua sententia declaratur „ que le Tribunal de la Hesbaye au Pays d'Outre-„ meuse doit etre *permanent*, que les personnes qui le „ composent y doivent tenir *fixe* residence, & que tous „ les Actes jurisdictionels exercez au contraire soot nuls „ & sans effet; interdisant à tous sujets de Sa Majesté d'y „ deferer à peine qu'il sera pour vu à leur charge." Annectitur in appendice monumentorum sub P.

XVIII. Nec Episcopos duntaxat hisce in partibus non residentes, debere per Judices in patria residentes judicare; sed & Curiam Romanam, & Romanum Pontificem, tam in causis ad ejus cognitionem in prima instantia spectantibus, quàm per appellationem ad ipsum devolutis, debere per Judices in partibus delegatos judicare: nec municipes aut incolas Brabantiæ, seu laïcos, seu Ecclesiasticos vi litterarum Sedis Apostolicæ extra Brabantiam evocari posse, Belgis ac præsertim Brabantinis jampridem omnino persuasum fuit.

In textu notatum fuit Belgarum causas ad Curiam Romanam, & Romanum Pontificem per appellationem devolutas, debere per Judices *in partibus* delegatos judicari.

Planissimum etenim est regulam *de non evocando*, non solum in prima, sed & in secunda, & ulteriori instantia locum habere: respuunt enim Belgæ quæcunque extera judicia.

Hinc & litteris *Placeti*, quas Nuncii, & Internuncii in Belgio residentes super eorum commissione Pontificia à Principe humiliter postulant, semper solicitè inter cetera cavetur nominatim, *qu'es causes d'appel, d'evocation, commission, ou autres il deleguera* IN PARTIBUS, & NON HORS *desdits Pais*.

Similiter in expeditione aliarum litterarum *Placeti* super quibusvis Bullis aut Rescriptis summa cura ab Immemoriali tempore inseritur expressa clausula, & conditio; quod usus Bullæ aut Rescripti non aliter impetranti concedatur, quam ea lege, quod si super eo ulla quæstio moveatur, ea in *possessorio* instituenda, & terminanda sit coram Senatu Provinciæ, atque in *petitorio* coram Ecclesiastico Judice ordinario *in Provincia residente*, & casum appellationis aut alias, coram Delegatis etiam *in Provincia* seu *partibus residentibus*.

Hinc cum Daniel Ludovicus *de Fraye* vigore *Rescripti appellatorii* citati curasset Mariam Magdalenam *Clerin* Brabantiæ incolam, coram Officiali Gandavensi, in tertia instantia; sustinens regulam *de non evocando*, ad primam instantiam limitari: supremus Brabantiæ Senatus ad instantiam dictæ Magdalenæ præcepit præfato Danieli à citatione, & processu coram Officiali Gandavensi instituto plane desistere, per sententiam de die 18. Decembris 1713. quod & rursus idem Senatus ordinavit per sententiam latam die 22. Decemb. 1714. quoad processum institutum coram Officiali Iprensi inter Joannam *de Proost*, & Ægidium *Van Mielpert*: binæ sententiæ annectuntur sub O.

XIX. Quam soliciti Magistratus Belgici, ac notanter Brabantini, ne quid huic patrio juri detractum esse videretur, per promulgationem Concilii Tridentini in Belgio, intelligitur ex Notis ejusdem Concilii Decretis per Magistratus Regios appositis.

Ad *cap.* 8. *Sess.* 13. quo decernitur, ut causæ Episcoporum, cum pro criminis objecti qualitate comparere debeant, coram Pontifice Maximo referantur, ac per ipsum terminentur, „ speciatim Brabantini " observarunt, hac ratione subditos extra Patriam fore trahendos, quod directo adversatur indulto Summorum Pontificum, Leonis & Clementis, & Constitutionibus Suæ Majestatis, & Illustrissimorum ejus Prædecessorum, qui non sine gravi ac prægnanti causa id concesserunt. "

Rursus ad *cap.* 5. *Sess.* 22. „ Quod statuitur de cognitione adhibenda in dispensationibus, cum hac cautione accipiendum esse monetur, ne subditi hac occasione *extra Provincias* suas evocentur. "

Denique ad *cap.* 10. *Sess.* 25. dicunt: „ Quod statuitur, designandas esse personas aliquot præter Ordinarium, quibus causæ Ecclesiasticæ in partibus delegandæ committantur, sic accipiendum monent Brabanti, ne hac occasione subditi extra patriam evocentur. "

Scimus autem Concil. Trid. in Belgio promulgatum esse cum expressa clausula, salvis vetustis ac inveteratis privilegiis & juribus patriæ; quemadmodum latius in Prologomenis ostensum fuit: ideoque & hoc jus hactenus inconcussum permansit.

XX. Hoc Belgarum privilegium etiamnum post Concilium Tridentinum agnovit S. Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum 23. Junii 1615. Propositum enim fuit Sacræ Congregationi nomine Alberti

berti Archiducis, Belgii Principis, per Philippum Masium ejusdem Principis in Curie Romana Oratorem: *Cum in Burgundia, Brabantia, & Flandria, ac aliis Belgii partibus dominio Alberti Archiducis Austria subjectis, inter alia Archiepiscoporum, & Episcoporum Synodalia statuta ex immemorialibus consuetudinibus, Concordatis & Privilegiis notoriis earundem partium, hucusque in viridi tentum, & observatum sit, omnium incolarum, coram exteris Judicibus nullatenus evocabilium, causas præsertim appellatorias, Judicibus Synodalibus Patria duntaxat committi; & nihilominus inter alias Nunciorum Apostolicorum Belgii facultates, insertum afferatur indultum, easdem causas generaliter committendi, cognoscendi; ideo per Philippum Masium, pro eodem Alberto hic residentem, quaritur, an per dictas facultates Nunciorum Apostolicorum hic annexas, possit dictis Statutis, & Privilegiis aliquatenus derogatum censeri, juxta cap. 20. Sess. 24. de reformat.*

Huic propositioni hoc responsum repositum fuit: *Sacra Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, facto prius verbo cum Sanctissimo D. N. Paulo PP. V. Respondit Sanctissimi & Patrum dicti Concilii intentionem non fuisse, nec esse Statutis & Privilegiis hujusmodi derogare: firma tamen, ac aliàs in reliquis illasa permanente dicti Capituli 20. Sess. 24. dispositione. Roma 23. Junii 1615. Signatum S. Cardinalis Lancelotus dicta Congregationis Præfectus.*

Ex his elucet, etiam ex sententia S. Congregationis, Synodum Tridentinam noluisse per Decreta sua, tametsi generaliter expresse, derogare speciali & Immemoriali Belgii consuetudini de non evocando: cujus consuetudinis & juris etiam exteri Scriptores, tanquam de re notoria meminere.

XXI. Ludovicus Guicciardinus Italus in generali Belgii descriptione, ait: Pontifex „ nullius omnino prætensionis vel correctionis prætextu, quenquam hominem, „ sive Ecclesiasticus sit, sive laicus, evocare potest extra „ Provincias. Unde si quid forte occurrat, oportet, „ ut mittat, vel hic deputet Commissarios, qui de prætensa causa cognoscant. “ Vide etiam Choppinum *lib. 2. De S. P. tit. 4. n. 8.* ubi ejusdem juris meminit.

XXII. Igitur Judices in *Partibus* hic dicuntur, qui in unaquaque Provincia delegantur: neque sufficeret, eos in ipsa Diœcesi delegari, si Diœcesis se extra Provinciam & patriam rei vel appellati extenderet; sed deberet in ea parte Diœcesis causa committi, quæ intra Provinciam continetur.

XXIII. Eodem jure uti Regem Catholicum in Regnis Hispaniæ, late probat Salgedo De Supplicat. ad Sanctissimum *part. 2. cap. 12.* refertque *num. 97.* „ Generale consultum supremi Concilii Regii, quo dispositum fuit, „ exemptum non posse eligere Conservatorem *extra hæc* „ *Regna Hispania*, ne naturales horum Regnorum molestentur, nec conveniantur extra Regnum.

XXIV. Quin & *num.* 83. tradit Principem & Senatum posse evocatum ad Curiam Romanam defendere, ne extra Regna Hispaniarum extrahatur: „ Tanquam (ait) „ hoc sit Regis proprium munus & *Regale* Officium, ne „ subditi tali molestia opprimantur: maxime cum Clerici, Ecclesiasticæque personæ, cives reputentur, sintque pars populi & membra Reipublicæ temporalis, ad „ quorum protectionem simul tenetur Princeps.

XXV. Addit denique *num.* 101. „ Et ex identitate rationis aliisque motivis & inconvenientibus vitandis similiter decretum fuit per Senatum Supremum *in* „ *Decreto* 25. *inter impressos*, quod Episcopi Regni „ Arragonum habentes loca sibi subjecta in hoc Regno Hispaniæ, Vicarios constituant in illis, eorum „ quibus naturales conveniantur.

XXVI. Apud Gallos nullum posse extra Regnum conveniri, seu citari, uno consensu testantur Regni illius Pragmatici: asseritque Choppinus *lib. 2. de S. P. tit. 4. n. 8.* „ Politicis sanctionibus posteriorum temporum, Romana Sedes tenetur supremam illam sacrarum litium cognitionem demandare Gallis Ecclesiarum Præfectis.

XXVII. Et Rebuffus ad Concordata *tit. De Causis*, dicit: „ Quando quis citatur extra Regnum, practica est, „ ut ille ab abusu appellet ad Senatum, qui illum abusum „ in hoc regno reformat... Et vidi judicari, ut *executor* „ intimari possit & citari tanquam pars: quia pars extra „ Regnum citari non potest, sic judicatum fuit anno 1534. die 15. Februarii, in hoc Senatu contra executorem cujusdam Abbatis in Sabaudia residentis. “

Gallis adeo odiosa sunt peregrina judicia, ut nec partes possint extra regnum etiam consentientes judicio contendere, & causas suas ad exteros Judices deferre.

Unde inter observationes ad quosdam articulos per Legatos Sedis Apostolicæ Patribus Concilii Tridentini propositos legitur hæc observatio: „ Caput quod incipit *causa criminales* non placet: adversatur enim “ (inquiunt) antiquissimo Juri Regis, & Ecclesiæ “ Gallicanæ privilegiis, quibus cavetur, ne quis *etiam volens* extra Regnum à quoquam ex quacunque causa in jus vocari nedum condemnari possit. “ Leguntur hæ observationes in libello cui titulus: *Memoires pour le Concile de Trente.*

Idipsum & habet praxis Belgii, ut nec de consensu partium extra Provinciam causæ tractari queant; legiturque anno 1700. 13. Decemb. Concilium Brabantiæ cassasse sententiam latam in Curia Romana super Canonicatu Ecclesiæ Collegiatæ de Kerpeo, licet utraque pars in Curia Romana super dicta causa fuisset contestata Judicemque agnovisset, neque super incompetentia aut privilegio patriæ excepisset: contendebat enim Officium Fiscale nec partes posse derogare juribus aut privilegiis patriæ vetantibus causas exortas in Brabantia extra Brabantiam ventilari, & terminari. Sententia hæc exhibetur in appendice monumentorum sub lit. R.

Idem quoque obtinet in secunda, & ulteriori instantia, quia neque in his adversus patriæ juratas leges ullatenus admittitur per partium, coram Judice, contestationem, licet voluntariam, jurisdictionis prorogatio. Ita judicatum à Brabantiæ Senatu die 6. Maii 1716. per sententiam latam inter Isabellam Franciscam *Perenne*, & Robertum *Vander Schuren*; quæ hic annectitur sub S. circa processum institutum vigore *Rescripti appellatorii* coram Officiali Ruremundensi, qui etiam jam inde sententiam interlocutoriam in causa tulerat.

XXVIII. Quin usus Regni Galliæ habet, quod non sufficiat Judices committi in Patria & Diœcesi; sed insuper ut sint intra limites & Jurisdictionem Parlamenti, cui ipse reus est subjectus; testaturque Lucius in sua collectione Placitorum, à Pontificii diplomatis executore velut abutente, recte provocari, si de rebus Curialis dictionis extra eam datus fuerit. Confirmat dein idipsum per Arrestum de anno 1491. quo Parlamentum declaravit abusivam executionem rescripti delegatorii, quod ii, quibus Pontifex executionem mandaverat, extra Curiæ ditionem dati essent.

In textu notatum est, quod post Novellam Justiniani, qua vetuit arbitria interposito jurejurando recipi, hujusmodi tamen arbitrii mentionem fieri in *cap. 2 & 9. x. de Arbitris*; sed notandum has Decretales desumptas ex responsis Alexandri III. & Innocentii III. Porro notum est, quod ætate horum Pontificum erecta essent Tribunalia Ecclesiastica ad normam Tribunalium civilium, multisque abusibus jam tum essent referta, atque inter alios invaluissent in illis contra veterem Ecclesiæ disciplinam juramenta: quam rem plurimi deplorarunt, optaruntque ut à Judiciis Ecclesiasticis hæc frequentia juramentorum exularet, & nonnisi ex gravissimis causis juramentum admitteretur, ut sic periculum perjurandi, & assumendi nomen Dei in vanum cessaret.

XXIX. Eundem usum latius astruit & nonnullis Parlamentorum Arrestis confirmat Carolus Fevretius *Lib. 4. De Abusu cap. 5. num.* 10. Rationem illius usus allegans, quod in causis in Curiis Ecclesiasticis tractandis, possint, multa intervenire, quæ cogant litigantes recurrere ad Curias Parlamentorum, vel pro interdicto de nihil innovando aut attentando, vel ut recipi queant tanquam appellantes ab abusu; quod haud sine difficultate, longa mora, aliisque incommodis fieri posset, si Judices Delegati essent sub jurisdictione alterius Parlamenti, quam sub quo ipsi litigantes domicilium habent.

XXX. Neque ab hoc usu Galliæ dissona apparet praxis Belgica; nam & hic in Belgio pro limitibus Provinciæ seu Patriæ limites in hoc puncto reputari videntur, intra quos supremus Senatus Principem repræsentans continetur: ne tum extra Patriam sive Provinciam citari vel conveniri dicantur, dum citantur seu conveniuntur ad locum alteri Senatui sive Parlamento subjectum. E contrario autem dicuntur citari in Patria sive Provincia, modo locus judicii sit intra terminos supremi Senatus, sub quo domi-

domicilium habet citatus; tametsi reipsa, & proprie loquendo, locus ad quem citatur, sit alterius Provinciæ, ab ea in qua citatus moratur: puta si è Flandria quis citetur Mechliniam, licet enim Mechlinia & Flandria sint diversæ Provinciæ; nihilominus, quia habent idem supremum Parlamentum, quoad præsentem articulum pro eadem Provincia reputantur.

XXXI. Districtus Parlamenti sive Provinciæ late admodum se aliquando extendit; adeo ut etsi intra limites Provinciæ quis citaretur, nonnunquam tamen ultra *unam* dietam extra suam Diœcesim in judicium provocaretur, quo casu, licet non posset excipere contra eam citationem eo titulo, quod extra Provinciam evocaretur, posset tamen excipere, quod contra Constitutionem Bonifacii VIII. evocaretur ultra *unam dietam* extra suam Diœcesim: cui Constitutioni per Jus Belgarum de evocandis extra Provinciam, nullatenus in hoc puncto est derogatum.

CAPUT IV.

De Arbitris.

1. *Arbiter interdum accipitur pro Judice ordinario, vel Arbitrio* juris.
2. *Frequentius pro Arbitro ex compromisso electo.*
3. *Unde dicantur* compromissarii *&* recepti.
4. *Quid compromissum.*
5. *Auctoritas Arbitri dependet ex compromisso; nec illud egredi potest.*
6. *Hinc nec coram Arbitro institui potest reconventio.*
7. *Potest tamen Arbiter cognoscere de connexis, & sine quibus causa in compromisso comprehensa determinari nequit.*
8. *Arbiter procedere non potest, nisi constet de compromisso.*
9. *An compromissum debeat esse in scriptis.*
10. *Sententia Arbitri sine prævio compromisso an per consensum subsequentem possit validari.*
11. *Compromitti potest in unum vel plures.*
12. *Si in plures fuerit simpliciter compromissum, uno absente etiam per contumaciam reliqui procedere non possunt de Jure Civili.*
13. *Secus obtinet de Jure Canonico.*
14. *Quid moribus circa hunc articulum sit receptum.*
15. *An compromissum recte fiat in duos cum potestate assumendi tertium in casu dissensus.*
16. *Compromisso solet inseri pœna: & quandonam hæc debeatur.*
17. *An solutione pœnæ liceat à compromisso recedere.*
18. *An compromissa hodie fieri possint interposito juramento.*
19. *De Jure Civili non potest in Judices ordinarios compromitti ut Arbitros.*
20. *Potest tamen de Jure Canonico; & quæ ratio diversitatis.*
21. *Potest utroque jure compromitti in Judices tanquam Arbitratores.*
22. *Arbitrator non est proprie Arbiter, nec forma judiciali procedit.*
23. *Judices se interponentes ut Arbitratores agunt tantum partes amicabilium compositorum.*
24. *Præcipue urgenda est concordia, dum causa est dubia; & quomodo hac in parte peccare possint Judices urgendo partes ad concordiam in casu non dubio.*
25. *Improbandum quod Judices tantum cogitent de concordia post factas expensas.*
26. *Hodie frequenter in eandem personam compromittitur tanquam Arbitrum & Arbitratorem.*
27. *Leges non admittunt appellationem à sententia Arbitri.*
28. *Id scopo introductorum Arbitrorum est consonum.*
29. *Mores hodierni admittunt reductionem à sententia Arbitri.*
30. *Hæc reductio habet vim appellationis quoad effectum suspensivum.*
31. *Etiam à sententia Arbitri nulliter lata reducitur.*
32. *Ad quem à sententia Arbitri fiat reductio.*
33. *Reductio adinstar appellationis fieri debet intra decem dies.*
34. *In Brabantia facta post viginti dies non habet effectum suspensivum.*
35. *Licentia reducendi debet à Curia Regia peti per libellum.*
36. *Ob nimis facilem reducendi licentiam Arbitria hodie solent esse sine effectu.*
37. *Quod remedium, ut per Arbitria litibus finis imponatur.*

I. ARbiter aliquando sumitur pro Judice Ordinario, *ut in L. 6. Cod. De Postulando*; & quandoque pro eo qui de jure eligitur, dum Judex recusatur ex causa suspicionis; quem Doctores communiter vocant *Arbitrum juris*, de quo infra titulo *De Appellat. & Recusat.*

II. Frequentius vero accipitur pro eo, qui eligitur à partibus ex compromisso conventionali; & in hac significatione sumitur sub titulo Decretalium *De Arbitris*; uti & titulo Codicis *De receptis Arbitris*, & Digestorum *De Receptis qui arbitrium receperunt*.

III. Hi Arbitri subinde etiam vocantur simpliciter *compromissarii L. 41. ff. eod.* eo quod litigantes in eum *compromittant*. Recipiunt enim & peomittunt invicem litigantes stare sententiæ Arbitri *communi* consensu electi; qui & *recipit* se pronunciaturum: & inde dicti sunt *recepti*.

IV. Partium autem conventio vel constipulatio, qua promittunt utrinque se velle stare decisioni electi Arbitri, dicitur *compromissum*: & uti recte notat Rebuffus in tractatu *De Arbitris Glos.* 2. compromissum est illa simultanea partium de stando arbitrio promissio.

V. Et quidem cum Arbiter auctoritatem judicandi vel decidendi a lege non habeat, sed ex partium duntaxat conventione sive compromisso; inde omnis ejus auctoritas ex ipso compromisso desumenda est. Unde ait Jurisconsultus in *L. 32. §. 15. De Receptis qui arbitrium*, &c. De officio Arbitri tractantibus sciendum est, omnem tractatum ex ipso compromisso sumendum: nec enim aliud illi licebit, quam quod ibi, ut efficere possit, cautum est: non ergo quodlibet statuere Arbiter poterit, nec in re qualibet, nisi qua re compromissum est, & quatenus compromissum est.

VI. Quare interrogatus Innocentius III. utrum coram Arbitris reconventioni sit locus, respondit, quod licet in judicio convenientem reconvenire valeat is, qui coram Judice convenitur, coram Arbitris tamen reconvenire non potest: Cum Arbitri (ait) judicare non valeant, nisi de iis tantum, super quibus in eos extiterit compromissum: *Cap. 6.* ꝭ *De Arbitris*.

VII. Hæc nihilominus intelligenda sunt de iis, quæ omnino distincta sunt ab iis super quibus compromissum est. Si enim aliquid emergat dependens à principali negotio, recte de eo Arbiter cognoscit. Hinc dicit Pontifex quod Arbitri etiam de restitutione cognoscere queant, si eorum eis *incidenter* mota fuerit, *Cap. 9.* ꝭ *De Restit. in integ.* similiter super *interesse* tametsi in compromisso non expressum, pronunciare potest Arbiter, citata *L. 32. §. 5.* Imo, uti communiter docent Interpretes, potest Arbiter de iis cognoscere, sine quibus causa decidi non posset, quæque ipsi causæ adeo connexa sunt, ut, ni una decidantur, causæ plena decisio haberi nequeat. Vide Tuldenum ad Codicem *tit. De receptis Arbitris*.

VIII. Interim cum auctoritas Arbitri petenda & mensuranda sit ex forma compromissi; primum de ipso compromisso constare debet, antequam Arbiter procedat, compromissum autem aut submissum in Arbitros debet scribi, (ait Damhouderus *in Praxi Rerum Civil. cap. 204.*) ac tum scriptum illud debet authenticari per aliquem Judicem, Notarium, Tabellionem, Graphiarium, aut per aliam similem personam publicam, idque præsentibus testibus, quia Arbiter secundum hoc fundamentum, ad conscriptam illam, & acceptam authoritatem debet instituere ac producere suum processum, ac eam conscriptam facultatem nullo modo excedere.

IX. Imo dicit Rebuffus in tract. *De Arbitris art. 1. Glos. 1. n. 10.* Oporter quod probetur arbitrium per literas, alioquin Judex semper procedere poterit. Vide notas Nicolai Tuldeni ad citatum locum Damhouderi

deri; item ad *cap.* 208. ubi monet opinionem Rebuffi apud nos non servari.

X. Observat quoque Antonius Faber ad Codicem *lib.* 2. *tit.* 38. *Defin.* 1. „ Et si valere non potest „ Arbitrorum sententia, quam nostri laudum dicunt, „ si non præcedat compromissum: Si tamen senten- „ tiæ litigatores consenserint, hactenus confirmabitur, „ ut valeat in vim pacti, sive expressus, sive tacitus „ consensus intervenerit.

XI. Compromitti potest, tam in unum, quàm in plures; tam æquali, quàm inæquali numero: quod posterius tamen est convenientius; ut in casu dissensus major pars decidat. *L.* 17. §. 6. *ff. eod.*

XII. Si in plures simpliciter sit compromissum, uno eorum absente, reliqui procedere nequeunt: quia non videretur servari forma compromissi, quæ in plures concepta est; & ita deciditur in *L.* 18. *ff. eod.* Idque procedet, licet per legitimam citationem, ut adesset, interpellatus probetur, uti notat Faber loco citato *Definit.* 3. Nam quod dici solet, contumaciam esse pro præsentia, tunc verum est, cum agitur de præjudicio contumacis; non alterius, cui contumaciam alterius nocere non oportet: ut in proposita specie: quia tertius ille absens potuisset fursan, si adfuisset, alios trahere in suam sententiam; & quod notandum, noluit compromittere nisi in *tres*; & hac forma & non alia compromissum à Partibus conclusum fuit.

XIII. De Jure Canonico ex speciali Constitutione Bonifacii VIII. in *Cap.* 2. *De Arbitris in* 6. contrarium obtinet, ut nimirum, si unus è tribus Arbitris legitime citatus, & cessante legitimo impedimento absit, possint reliqui duo negotium examinare & libere definire, sicut possent eo præsente, nec volente cum iis in unam sententiam concordare: ut sic ipsius absentia præsentia replete divina, eum reputari faciat pro præsente.

Hanc suam Constitutionem videri contrariam legibus haud diffitetur; ait enim: *Licet lex civilis aliud innuere videatur.*

XIV. Hac Juris Canonici Constitutione non, ut testatur Simon à Groenewegen *De Legib. abrogat. ad L.* 18. *ff. De Receptis qui arbitr.* &c. item Simon Van Leeuwen in Censura Forensi *parte* 1. *cap.* 17. *num.* 9. citans ibidem Costalium ad *L.* 17. *ff. eod.* qui tamen de hac inter Jus Civile & Canonicum differentia hic loquens, dicit: „Quod „ in eo genere quæstionis sumus, in quo jus utrunque „ in suo foro servari debeat, Civile in Civili, Canoni- „ cum in Canonico, cum talia salutem animæ non con- „ tingant. Subdit quoque ibidem Costalius: Item, quem- „ admodum Jure Civili requirimus, ut omnes Arbitri „ sententiæ ferendæ adsint: idem fere dicitur in actis, quæ „ ad instruendam litem fiunt, ut ea expediri non possit, „ nisi præsentibus omnibus Arbitris: ideo ex tribus Arbi- „ tris acceptis duo non possunt recipere testes & in- „ terrogare, ut Curia Parisiensis censuit.

Illud equidem expeditum apparet, decisionem Juris Canonici non habere locum, si in plures compromissum sit non simpliciter, sed adjecta conditione, ut *simul omnes* in cognoscendo & judicando intersint, ait recte observa. Tuldenus ad Damhouderum in *Praxi Rerum civil. cap.* 212. *lit. D.*

XV. Si in duos simpliciter compromissum sit, hique inter se dissentiant; tacite id actum videtur, ut tertius ab iis eligatur, cujus auctoritati pareatur, *L.* 17. §. 6. *ff. eod.* At si in duos compromissum sit hac addita expressa cautione, *ut si dissentiant, tertium assumant*, dicit Jurisconsultus in citata *L.* 17. §. 5. „ Pro tale compromissum non „ valere; nam in assumendo possunt dissentire. At hac Juris Civilis subtilitate explosa, hodie contrarium servatur; suntque hæc compromissa usitatissima. Rebuffus loco citato *n.* 7. item Mornacius ad citatam *L.* 27. & Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. De Arbitris*, notat, nihil per mores frequentius, at quam eligantur duo Arbitri, & his detur auctoritas assumendi tertium non suspectum in casu dissensus; quod & probari in *Cap.* 61. ¨ *De Appellat.* recte ibidem reflectit Zypæus.

XVI. Solent compromissa fieri pœna interposita, si arbitrio non obtemperetur, *L.* 11. §. 2. *L.* 12. & 13. *ff. De Receptis*, &c. Hæc autem pœna persolvenda est à non obtemperante Decreto seu *laudo* Arbitri, vel comparere nolente coram Arbitro electo: perinde enim est, non pareat quis sententiæ, an ne ea feratur, impediat *L.* 2. *Cod. De receptis Arbitris*, & *L.* 27. §. 4. & *L.* 30. *ff. eod.*

XVII. Si pœna simpliciter inseratur compromisso, quo nihil frequentius moribus nostris, in æstimandis emptionum pretiis in arbitrium boni viri collatis, ea persoluta libere à compromisso receditur; secus si adjecta sit cum clausula, manente compromisso: quia tunc is qui compromisso stare renuit, in pœnam incidit, & nihilominus compromisso stare jubetur; Andreas Gail *lib.* 1. *Observat.* 150. *n.* 14.

XVIII. Aliquando etiam interposito jurejurando Arbitros fuisse assumptos, constat ex *L.* 14. *Cod. eod.* illudque vocatur ibidem *sanctissimum Arbitrium.*

Postmodum autem Justinianus *in Novella* 82. *cap.* 11. Sancimus de cetero nullum fieri omnino Judicem *arbitralem*, & cum *jurisjurandi* cautione judicare: Ne (ait) ex hoc in perjurium invitum incidant homines propter Judicum ignorantiam pejerare compulsi: sed omnino qui Judicem aut Judices eligant, cum pœna eligant eos, quatenus partes ad invicem coeant, & necessitatem habeant aut contentæ esse judicio, aut si retractare voluerit alter, det mulctam, & si licentiam habeat discedere reus ab iis, quæ judicata sunt, & ad aliud venire auditorium: nostris Judicibus si aditi fuerint, exigentibus mulctam: & iis qui eam jussi sunt accipere, restitui præparantibus.

Hanc Justiniani Ordinationem non fuisse ubique receptam, constat ex *Cap.* 2. & 9. ¨ *De Arbitris*, ubi arbitrorum cum interposito juramento mentio fit; eamque distinctionem inter Jus Civile, & Canonicum observat Damhouderus *cap.* 204.

Non desunt Interpretes, qui docent, eam Justiniani Constitutionem de Arbitris tantum, & non de Litigantibus loqui, ut monet Zypæus in Jure Novo *tit. de Arbitris*, additque: Adeoque *jurata* compromissa *in dies* fiunt.

XIX. Arbitri quacunque forma assumpti nullam accipiunt proprie dictam jurisdictionem, quam privati dare nequeunt; unde nec proprie *Judices* sunt, sed compromissarii privato partium consensu, ad eorum controversias decidendas, assumpti. Imo inspecto Jure Civili, Judices Ordinarii in Arbitros assumi nequeunt, *L.* 9. §. 2. *ff. eod.* cui consonus apparet *articulus* 23. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, qui inhibet Consiliariis, ne munus compromissi suscipiant causarum in Senatu motarum, aut verosimiliter movendarum, sine consensu Cancellarii, & Senatus.

XX. Jure Canonico tamen etiam in ipsos Judices compromitti posse, constat ex *Cap.* 7. ¨ *De Arbitris*, & *Cap.* 21. ¨ *De Prabendis*. Credit Janus à Costa in Summario tituli Decretalium *De Arbitris*, hoc de Jure Canonico receptum esse, quia ipsa Judicia Ecclesiastica cœperunt ab *Arbitrio*, & more Arbitrorum primum jussi sunt Episcopi judicare, *Leg.* 7. *Cod. de Episcop. Aud.* & supra *tit.* 8. *cap.* 2. notavimus.

Nonnulli autem credunt, referente à Costa ibidem, hanc decisionem Juris Canonici occasionem habuisse ex *Novella* 86. Justiniani; ex qua potest Judex esse honorarius Arbiter vel *mediator*, id est, ut loquuntur, *Arbitrator* & amicabilis compositor.

XXI. Quidquid sit, hoc sat constat, Judices ordinarios posse se interponere, etiam in causis coram se pendentibus, tanquam mediatores, ut partes ad concordiam inducant.

Quin & in ipsos Judices tanquam *Arbitratores* compromitti posse, dicit Antonius Faber ad *Cod. lib.* 2. *tit.* 38. *definit.* 2. „ In Præsides, & Senatores non magis (ait) compromitti potest tanquam *Arbitros juris*, quam in quemlibet alium Judicem Ordinarium: cum sint & ipsi Judices Ordinarii. Sed tanquam in *Arbitratores*, & benevolos, ut vocant, compositores compromitti haud dubie potest. “ Et ita judicatum in Senatu Sabaudiæ anno 1591.

XXII. Neque enim *Arbitrator* est proprie dictus *Arbiter*, qui more Judicis causam discutit, & definit, partesque Judicis subit; uti notat ex Corasio Diodorus Tuldenus ad titulum Cod. *De receptis Arbitris*, additurque, quod quidem præter Compromissarium alium Arbitrum jus agnoscat, sed qui proprie non est Arbiter, nec ut talis de lite cognoscit, verum ad cujus existimationem moderationemque aliquid in contractibus partes referunt. Porro (ait Tuldenus) amicabilis contendentium conciliator non definit ipse litem, sed ejus finiendæ consilium

„ lium modumque suggereis ipsis contendentibus. Nec ego (pergit Tuldenus) hunc quoque Arbitrum vocari, sed nego Judicem esse, verum proxenetam transactionis esse assirem.

Hactenus ex Tuldeno allegata videntur diserte expressa in *L.* 13. §. 2. *ff. eod.* „ Recepisse autem arbitrium videtur (ut Pedius *lib.* 9. dicit) qui Judicis partes suscepit; finemque se sua sententia controversiis impositurum pollicetur. Quod si (inquit) hactenus intervenit, ut experiretur, an consilio suo, vel auctoritate discuti litem paterentur, non videtur arbitrium recepisse.

Hic manifeste distinguitur à proprie dicto *Arbitro*, qui se simpliciter interponit, ut experiatur, an litem finire posset; qui, uti notat ibidem Dionys. Gothofredus, *Arbitrator* dicitur.

XXII. Igitur dum Judices se interponunt, ut suggerant, proponantque litigantibus media & consilia concordiæ, arbitratores seu amicabiles compositores dici possunt, non Arbitri: nec dubium, quin officium Judicis nonnunquam exigat, ut conentur partes ad concordiam aliquam & transactionem inducere; uti recte monet Damhouderus in *Praxi rerum Civil. cap.* 199. „ testaturque, quod in supremo Mechliniensi Concilio frequenter utantur, ut partes mittant ad Commissarios, ut illas audiant, causas ipsarum coram discutiant, & disputent, & eas si quoquomodo poterunt, amice concordent. Et si eas nullo modo concordare potenunt, saltem utrique partium seorsum, & secrete omnes difficultates causarum prudenter aperiens, ut inter spem & metum fluctuantes, persuasionibus citius ad concordiam conducantur. Sin pertinaciter sanis consiliis acquiescere nolint, rerum eventum & sententiam futuram expectant. Atque hoc pii ac Christiani Judicis officium quivis Judex exequi, & peragere potest, ne dicam debet, in quocunque statu res etiam & causæ consistent, si materia difficultatis plurimum contineat, & Judicis sententia pronuncianda anceps videatur.

XXIV. Monet autem ibid. *n.* 4. ut reflectat Lector ad finalem clausulam verbis supra relatis adjectam: *Si materia difficultatis plurimum contineat, & judicis sententia pronuncianda anceps videatur.* „ Quia (ait) si processus in jure conclusus, visitatus & diligenter examinatus esset, atque ex eo examine Judex certe cognosceret, utrius partis causa esset potior & justior; eo casu non debet partes ad concordiam inducere, & pertrahere, id enim si faceret, alterutri parti magis favere videretur, quod ab animo Judicis procul abesse convenit, sed eo casu debet jus dicere; & justitiam æquiori parti adjudicare, circa omnem favorem & de concordantia apud neutram partem, nec semel hiscere.

Multa quoque tradit Nicol. Tuldenus ad *cap.* 206. Damhouderi *litt. M.* contra Judices, qui videntes partem unam habere justam causam, nihilominus eam ad concordiam, & aliquid de suo jure remittendum incitant; ut vel hoc pacto alteri parti faveant.

XXV. Hoc non minus reprehendendum, quod Judices frequenter de excitandis partibus ad concordiam non cogitent, nisi postquam jam omnes pene litis expensæ factæ sunt, ipsisque nihil amplius ex lite lucrandum superest; & quando ob factas expensas fere impossibilis, aut admodum difficilis redditur concordia. Hoc animadvertisse videtur Damhouder. qui loco cit. n. 4. dat hoc pium omnibus Judicibus monitum: „ Sed hoc (ait) omnibus Judicibus ex Christiana charitate velim esse familiare, ut quoties coram ipsis ullus processus intentatur, partes per se, aut per alios concordatas curent, si possint, priusquam ad odiosas, ac voracissimas lites descendant. Id enim facientes, non tantum pii Judicis, sed etiam veri, ac sinceri Christiani hominis officium referunt, Apostolicam doctrinam sequuntur, & ad Christi Servatoris nostri, ac pacifici exemplum se componunt, & id imitatione exprimere curant.

XXVI. Communiter hodie fit, ut partes se in unam eandemque personam submittant, tanquam *Arbitratorem*, & *Arbitrum*; „ hoc est, ut in causis controversis unus & idem induat utramque personam, & Arbitri & Arbitratoris, sic ut si partes consiliis, rationibus & amicis pacificationibus concordari poterunt, id primo scilicet curet: sin id non valebit, Arbitrum agat, & rem omnem juris ordine peragat; „ ait Damhouderus *cap.* 204. *num.* 8. *in Praxi Rerum Civil.* adduque: Atque hoc geminum officium Arbitratoris, & Arbitri, in uno mihi videtur admodum laudabile amplectendū. „

XXVII. De sententia Arbitri ex compromisso jure perfecto aditi, appellari non posse sæpe rescriptum est (ait *L.* 1. *de Receptis Arbitris*). „ Quia nec judicati actio inde præstari potest: & ob hoc ipsum pœna invicem permittitur, ut metu ejus à placitis non recedatur. „ Et in *L.* 27. §. 2. *ff. eod.* „ Stari autem debet sententiæ Arbitri, quam de re dixerit: sive æqua, sive iniqua sit: & sibi imputet, qui compromisit: Nam & Divi Pii rescripto adjicitur: *Vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet.* „

XXVIII. Hinc communi calculo concludunt Interpretes, de Jure Civili à sententia Arbitri ex libero partium consensu assumpto appellari non posse; sed ejus sententiæ omnino esse standum: quod & scopo introductorum Arbitrorum omnino consonum apparet, nimirum, ut ope Arbitrorum lite citius ac minoribus expensis terminentur, & à forensi strepitu tandem ipsi litigantes eximantur, & omnibus jurgiis finis imponatur.

XXIX. Unde deplorat Tuldenus, quod consuetudo id perperam mutaverit. Moribus enim passim invaluit, ut ab Arbitrorum sententia provocari, sive (ut ajunt) *reduci* queat, idque exemplo *Arbitratorum* inductum apparet; de quibus legitur in *Leg.* 76. *ff. Pro Socio*, „ quod ab boni viri judicium redigi debeat, etsi nominatim persona comprehensa sit, cujus arbitratu fiat. „

„ Hodie praxis statuit & servat (ait Rebuffus) quod semper recurratur ad arbitrium boni viri, ubicunque Arbiter inique arbitratus est. Et hoc sive cum adjectione pœnæ erat electus, sive non: & sic non fit hodie differentia in hoc Regno, in quo passim recurritur ad arbitrium boni viri, quomodocunque Arbiter inique arbitratus fuerit, & sive Arbiter, sive Arbitrator, sive amicabilis compositor & quocunque nomine vocitatus fuerit. „ Hæc ille in *Tract. de Arbitris artic.* 1. *glos.* 3. *num.* 7. Quod & Praxi Belgicæ conforme est. Zypæus in *Notitia Juris Belg. tit. De Arbitris.*

XXX. Hæc provocatio, quia non est proprie à sententia, non solet vocari appellatio, sed *reductio*, scilicet ad arbitrium boni viri; quamvis re ipsa & inspectis hodiernis moribus, ab appellatione vix differat. Quare monet Rebuffus loco citato *Gloss.* 8. *num.* 30. quod sententia Arbitri pendente reductione maneat omnino in suspenso, & sine executione, æque ac sententia Judicis pendente appellatione: quia (ait) hæc reductio vim habet suspensivam, sicut appellatio.

XXXI. Quare etiam sicuti moribus nostris à qualcunque sententia judiciali, quantumvis *nulliter* lata, debet provideri per appellationem; neque infirmari potest per viam (ut ajunt) *nullitatis*; ita quoque obtinuit, ut simili modo per reductionem debeat infirmari sententia arbitralis quamvis nulliter lata; ubi observat Antonius Faber loco cit. *Definit.* 6. Eadem ratione Rebuffus in *tr. de Arbitris art.* 2. *gloss.* 8. postquam n. 28. dixisset, in Rota aliquando dubitatum, an in causa reductionis ad arbitrium boni viri sit lis contestenda, quia per eam officium Judicis implorant: mox tamen dicit n. 29. „ In Francia tamen hæc dubitatio non fit, quia per *appellationem* recursus fit, & omnia quæ in causa appellationis requiruntur, & in hoc recursu servari solent. „

XXXII. Hæc reductio in Gallia fit ad Judicem Ordinarium, id est, eum, in cujus territorio pars habet domicilium, & sic is regulariter erit Judex, qui in causa fuisset Judex sine compromisso. Late Rebuffus loco citato *gloss.* 10.

Idipsum in Germania obtinere testantur Gail *lib.* 1. *obs.* 149. & Mynsingerus *Cent.* 2. *assert.* 61.

In Brabantia reductio fieri solet immediate ad supremum Senatum, uti notat Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. De Arbitris*: refertque Hubertus Loyens in tractatu de Curia Brabantiæ *capit.* 15. inter causas, de quibus Senatus Brabantiæ est Judex, reductionem à laudo Arbitrorum, dicens: „ Ad cognitionem Senatus jure quoque pertinet omnis reductio à sententia Arbitri, ad arbitrium boni viri. „

Ex Ordinationibus tamen hujus Curiæ *art.* 487. potest reductionis causa committi Judicibus Ordinariis, ubi expedire videbitur. Verba articuli sunt: *De materien van reductien sullen by onsen Raede ten Landrechte moghen gecommitteert worden, als sy bevinden sullen soo te behooren.* Id est: Reductionem causæ poterunt Senatui

nostro in patrio Tribunali committi, eam sic expedire videbitur.

XXXIII. Cum reductio sit quædam species appellationis, ex communi Interpretum opinione, debet fieri intra decem dies adinstar appellationis; uti notat Damhouderus in Praxi Rerum civil. *cap.* 213. & ita servari in Francia dicit Rebuffus loco citato *gloss.* 8. *n.* 6. Una tamen monens, quod si dolo, vel per sordes quis prætendat se enormiter læsum, possit intra 10. annos impetrare literas Regias restitutionis: quemadmodum in aliis contractibus id licet.

XXXIV. Ex Ordinationibus Curiæ Brabantiæ art. 488, reductio ad hanc Curiam effectum suspensivum non habet, nisi facta sit intra 20. *dies* à lata sententia arbitrali; post annum vero nulla reductio admittenda. *Dat egeen materien van reductien effect van suspensie hebben en sullen ten sy dat die reductie versocht is binnen twintigh daghen naer d'uytspraecke ghedaen, ende egheen reductien en sullen ontfangen, oft geadmitteert worden naer den jaere dat d'uyt spraecke gedaen sal syn*. Id est: Ut nulla reductionis causa suspensionis effectum sortiatur, nisi dicta reductio intra vigesimum à prolata sententia diem impetretur. Elapso vero post sententiam anno, nulla reductio recipi aut admitti poterit.

XXXV. Ut reductio fiat, debet per libellum à Curia facultas reducendi impetrari; quod & innuit citatus articulus Ordinationum Curiæ Brabantiæ, dum dicit reductionem non habere effectum suspensivum, nisi *petita sit* intra viginti dies, *Die reductie* VERSOCHT *is*.

XXXVI. Conqueritur Busius ad Legem primam *De Arbitris*, quod malo more eadem reductio in nonnullis Belgicis Curiis facile & plerunque sine ulteriori causæ cognitione concedatur. Et sane etiam concedi solet, tametsi pœna compromisso adjecta sit, & reductioni expresse renunciatum sit, nam & adversus hanc renunciationem restitutio datur, & reductio admittitur, uti late deducit Rebuffus loco citato *Gloss* 5. & 8. ibi notans, omnes pene cautelas, quæ pro roboratione arbitrorum fuere jampridem observatæ, amplius non valere. Adeo ut hodie vis arbitriorum pene totaliter sit enervata: ipsaque compromissa magis ad augendas, quam extinguendas lites hodie servire videantur: Cum tamen teste Jurisconsulto in *L.* 37. *ff. eod.* non differendarum litium causa, sed *tollendarum*, ad Arbitros eatur.

XXXVII. Ad hæc finalia verba reflectens Mornacius ad *L.* 36. *ff. De Receptis qui Arbitrium*, &c. ait: » Notandus textus. Sed quia nec satis arctum arbitralis sententiæ vinculum esse compertum est ex quotidianis experimentis, inventa est & hæc alia ratio tollendarum litium: nempe ut statim atque terminata sunt negotia ab Arbitris, litigantes coram eis transigant apud tabelliones, id est & contestationes, quæ factæ ab iis fuerunt, & judicium quod ab Arbitris latum est, transactionis obice perpetuo muniant, nihilque amplius pateat, tantillum e emineat, præter contractum, quem omnium esse fortissimum ideo voluit Constitutio Regia anni 1561.

Et ne adversus transactionem forsan restitutio petatur ex capite prætensæ læsionis, atque hinc rursus litibus initium detur, solet transactionis confirmatio à Senatu peti.

TITULUS SEXTUS.

De Ministris Curiæ Ecclesiasticæ.

CAPUT PRIMUM.

De Assessore.

1. *Hodierni Officiarii seu Ministri Curiæ Ecclesiasticæ demum institui cœperunt, quando in forum Ecclesiasticum intravit stylus fori Civilis.*
2. *Origo & conditio horum Ministrorum potissimum ex Jure Civili petenda.*
3. *Officium Assessoris jampridem apud Romanos notum fuit; & unde nomen Assessoris.*
4. *Assessores etiam dicti fuerunt Consiliarii.*
5. *Apud Romanos Magistratus Assessoribus utebantur.*
6. *Error in judicando cur Assessoribus, non Magistratibus imputaretur.*
7. *Assessores reputabantur quasi Judices, & ideo multis privilegiis gaudebant.*
8. *Erant immunes à tutelis & onere indictionis.*
9. *Si absentes læsi essent, restituebantur in integrum.*
10. *Assessores apud Romanos accipiebant salaria sua ex publico.*
11. *Olim omnes majores Magistratus sibi Assessores assumere poterant; hodie soli Principes supremi.*
12. *Hodie Assessores Principum constituunt Parlamenta & Concilia eorum.*
13. *Inferiores Magistratus habere solent suos Secretarios vel Graphiarios vices Assessorum supplentes.*
14. *Præter hos Officiatos consulere consueverunt Advocatos, qui locum Assessorum supplent.*
15. *Nonnunquam Magistratus tenentur judicium istorum Advocatorum in pronuncianda sententia sequi.*
16. *Exemplo Magistratuum Civilium Judices Ecclesiastici cœperunt Assessores sibi assumere.*
17. *Sæculo XIII. moris fuisse assumere Advocatos in Assessores in Curiis Ecclesiasticis, probat Synodus Cantuariensis.*
18. *Nonnulli Judices Ecclesiastici in gravamen partium sine causa assumebant Assessores.*
19. *Decretum Bonifacii Octavi occasione hujus abusus evulgatum.*
20. *Quis dicatur Assessor in hoc Decreto Bonifacii.*
21. *Bonifacius vetat assumi Assessorem à Judice; nisi* eo indigeat.
22. *Potest tamen semper assumere, modo id fiat sine gravamine partis.*
23. *Quandonam Judex censeatur fraudulenter assumere Assessorem ex mente Bonifacii.*
24. *Potest assumere Judex, si indigeat, Assessorem etiam cum gravamine partis.*
25. *Hodie Judices Ecclesiastici, qui non sunt professione jurisperiti, solent Assessorem assumere.*
26. *Ex Constitutione Leonis X. Judices in neutro jurium graduati tenentur Assessorem assumere, una etiam parte tantum requirente.*
27. *Judex licet professione jurisperitus & in jure graduatus potest Assessorem ad gravamen partis assumere, si eo indigeat.*
28. *An Judex indigeat vel non, Bonifacius relinquit conscientiæ ipsius Judicis.*
29. *Unde hodie Judices de causa assumendi Assessorem nulli nisi soli Deo rationem reddere debent.*
30. *Judex delegatus ob suam insufficientiam hodie non potest recusari.*
31. *Potest recusari Assessor tanquam suspectus.*
32. *Permittit Bonifacius Judici, ut Assessori competens salarium ad onus partium assignet.*
33. *Quæ de jure in assignatione salarii consideranda.*
34. *Quid hodie obtineat circa salarium Assessorum, qui in Assessores assumuntur, vel pro Judice* consuluntur.
35. *In Curiis Ecclesiasticis jura Assessoris solent esse taxata.*
36. *Interdum Assessor recipit jura Judicis nullo honorario Judici relicto.*
37. *Convenit, ut Judex per se examini causæ intersit, tametsi Assessore utatur.*

I. DUM circa sæculum XII. cœperunt in tribunalibus Ecclesiasticis causæ more & stylo forensi instrui, & secundum legum etiam Civilium rigorem examinari & decidi, una in his tribunalibus invaluere Officiarii & Ministri fori Civilis; atque ad exemplum Officiatorum & Ministrorum jurisdictionis Civilis iisdem

pene

pene legibus institui & ordinari, uti recte notavit Carolus Loyseau tractatu *De Officiis lib. 5. cap. 6. n. 33.* dicens, vice fundamenti in hac materia tenendum esse, quod officia fori Ecclesiastici iisdem juribus & regulis regantur, quibus Officia sæcularia: *Aussi il faut tenir* (ait) *pour maxime, que les Offices de la Justice Ecclesiastique gardent & retiennent le meme droit, & les memes regles de la Justice temporelle.* Id est: Unde tanquam axioma habeatur, quod Officia fori Ecclesiastici idem jus easdemque regulas cum foro sæculari observent & teneant.

II. Unde siquis noscere velit Ministrorum seu Officiatorum Curiæ Ecclesiasticæ originem & naturam, quin & eorum munus & officium, nec non regulas quas observare debent, eam notitiam ex Jure Civili fere haurire debebit; atque investigare, quæ fuerint aut sint hujusmodi ministrorum apud civiles Magistratus munia & leges. Atque hinc facile quoque intelliget, ex foro Civili in forum Ecclesiasticum hæc esse introducta, postquam hoc forum ad normam istius regi cœpit, & causæ ad præscriptam non tantum Canonum, sed & ipsarum legum Civilium instrui & decidi.

III. Notum jampridem fuit Officium *Assessorum*, ita dictorum, quod Magistratibus *assidere* in causarum examine & decisione solerent. „ Omne officium Assessoris, „ quo Juris studiosi partibus suis funguntur, in his fere „ partibus constat, in cognitionibus, postulationibus, libellis, Edictis, Decretis, Epistolis, " inquit Paulus Jurisconsultus in *L. 1. ff. de Officio Assessorum.*

IV. Dicuntur & Consiliarii, utpote qui consiliis propriis Magistratus in decidendis & tractandis causis juvare debebant, *L. 7. Cod. eod.*

V. Licet enim jure Romanorum Judices legum peritiam habere debeant, atque munus judicandi *per se* obire tenerentur *Novella 60. & 82.* tamen Magistratus has scientia non debebant esse instructi; uti ipse etiam Justinianus indicat in dicta *Novella 82. cap. 2.* & manifeste supponit *L. 2. ff. Quod quisque juris in alterum statuerit,* &c. ubi dicitur: „ Si Assessoris imprudentia jus aliter dictum sit, quam oportuit, non debet hoc Magistratui officere, sed ipsi *Assessori.*

VI. Cur non debeat Magistratui officere, rationem allegat ibidem ex Cujacio *lib. 23. observ. 40.* Dionysius Gothofredus: „ Assessor pro Jurisperito agit, & „ scientiam juris præstare debet: Prætor vel Præses „ non item. Et plerunque nec jurisperitus est, sed „ vir militaris ex nobiliori quadam familia, qui arma potius callet, quam leges: quod & hodie in „ iis qui Ballivi, sive *Seneschalli* dicuntur, usu venit.

Idipsum jampridem observavit Theodorus Balsamon ad *Can. 15.* Carthaginensem, dicens: „ Magistratus seu „ qui præsunt Judicibus, non coguntur leges exacte „ scire, ut qui in multis aliis magnis occupationibus versentur, & propterea si per imperitiam sententiam ferant, eis venia datur. Eorum autem Assessores, si contra leges ferant sententiam, puniuntur. Dicit enim lex in *lib. 7. tit. 3. cap. 24.* dolum „ Magistratus requirimus. Si enim per imperitiam Assessoris aliter judicatum fuerit, non facit injuriam „ Præses seu Magistratus, sed qui ei fert auxilium. Et „ est probabilis quidem ratio. Magistratus enim propter „ eam, quæ dicta est, causam, non insimulatur: „ Judices autem, quorum est proprium munus judicare, si contra leges fecerint, tenentur ac si dolo „ fecissent, secundum legem quæ dicit: Imperitia negligentiæ æquiparatur; & rursus: Dolum quis facit, qui perfecte nescit quod se scire profitetur.

VII. Assessorum illorum non exigua erat apud Romanos dignitas, multisque erant privilegiis decorati. Cum enim eorum consiliis omnia apud majores Magistratus agerentur, quasi Judices & Magistratus erant; hincque administrantium Provincias socii atque participes, & *quædam uniuscujusque porcio* videri dicuntur in *L. OMNIS Cod. Theod. De iis quæ administrantibus,* &c.

VIII. Et quidem Assessores tanquam qui vicem Judicum subirent, ipsisque Provinciarum Præsidibus & Magistratibus assisterent suis consiliis continuo, immunes erant à tutelis: & ab omni indictionis onere, tum solum dum in officio erant, sed & eo deposito, *L. 11. ff. De Officio Assess.*

IX. Similiter si dum hujus officii causa in Provinciis agerent & à Patria abessent, interea in aliquo læsi essent, damnumve in Patria accepissent, restituebantur in integrum, *L. 37. & 38. ff. ex quibus causis majores,* &c. quia Reipublicæ causa abesse censebantur.

X. Et quod amplius est, ipsi Assessores non secus ac ipsi Magistratus salaria sua ex *publico* accipiebant, *L. 4. ff. eod.* Unde & titulus Codicis *De Annonis & Capitatione administrantium vel* ASSESSORUM, &c.

XI. Olim major quivis Magistratus sibi Assessores adoptabat, ut Præfectus Prætorio, Præses, Proconsul, Prætor, publico eis constituto salario, *L. 11. Cod. de Assessoribus.* Hodie solum Principes, & qui Provinciis præsunt, & liberæ civitates eos assumunt in consilium, ait Antonius Perezius ad tit. Codicis *de assessoribus n. 1.*

XII. Hi hodie dicuntur Consiliarii Principis, constituuntque ipsa hodierna Principum Parlamenta & Consilia; quæ etiam tanquam Principum Assessores, omnia sua publicant & enunciant sub nomine Principis; ipsoque Principis sigillo utuntur.

XIII. Inferiores Magistratus hodie suos habere solent Secretarios vel Graphiarios (de quibus infra) qui plerumque sunt Jurisperiti, & in negotiis forensibus aliquatenus instructi. Hi tanquam quidam Magistratuum Assessores causis instruendis & agendis ac decidendis Magistratibus assistere consueverunt: præsertim quia cum hi Officiarii perpetui sint, Magistratus autem fere ubique temporales, in negotiis instructiores esse solent. Quare & omnibus sat persuasum est, à capacitate & diligentia hujusmodi Officiantium bonum regimen & causarum justam directionem plurimum dependere.

XIV. Præter hos Officiatos, quorum consilio passim Magistratus utuntur in negotiis dirigendis, & causis instruendis, consulere quoque consueverunt Advocatos seu Jurisperitos; qui iis in causis vicem Assessorum supplent, utpote, qui judicando suis consiliis quasi assident, quidve edicere aut pronunciare debeant, præscribunt. Unde Advocati, qui à Magistratibus super decisionibus causarum consuluntur, vulgo dicuntur consulere *pro Judice;* quod consilia ipsorum sint adinstar judiciorum.

XV. Licet enim tales Advocati nullam habeant jurisdictionem, neque sententiam suo nomine proferre queant; nihilominus his Advocatis potiori jure ipsa sententia adscribenda, quam Magistratibus; quia Magistratus, qui frequentius juris scientia non sunt instructi, judicium Advocatorum illorum sequuntur. Imo ex Edicto de anno 1693. tenentur Magistratus subalterni in Brabantia ex sententia Advocatorum pronunciare.

XVI. Exemplo Magistratuum civilium cœperunt & ipsi Prælati, quibus jure vel ordinario vel delegato judicandi auctoritas competebat, in causis tractandis & decidendis Assessores adsciscere; præsertim postquam causæ Ecclesiasticæ tractari cœperunt more forensi; atque non amplius ex æquo & bono more Arbitrorum, sed ex rigore juris in foro Ecclesiastico procedi consuetum fuit. Sæpius enim contingebat, ipsos Prælatos aliosve, quibus auctoritas judicandi vel jure proprio vel delegato competebat, scientia illa forensi aut parum esse instructos, aut aliis majoribus & gravioribus negotiis occupari, quo minus forensibus illis, quæ multum sæpe temporis requirunt, implicari possent, aut conveniret.

XVII. Sæculo XIII. moris fuisse, ut in tribunalibus Ecclesiasticis assumerentur Advocati in Assessores, patet ex Synodo Cantuariensi anno 1295. *Can. 27.* ubi dicitur: „ Ad Advocatorum consilium in in- " terlocutoriis, & sententiis in Consistorio prænota- " ro (Episcopali) ferendis, de *consuetudine* Curiæ " supradictæ Episcopalis Cantuariensis) à Judice seu " Præsidente recurritur. "

Hoc manifestum est, non fuisse novum in Curia Cantuariensi ad consilium Advocatorum in sententiis ferendis recurrere; sed jam illud *de consuetudine* eo tempore fuisse servatum. Advocati autem hi ibidem vocantur & *Assessores.*

XVIII. Quanquam non sit improbandum, quod Prælati disceptationum forensium peritia haud instructi, vel gravioribus negotiis impediti in causis tractandis & decidendis Assessores sibi assumant, hoc tamen improbandum, in gravamen partium sine justa causa, ut Advocatis aliisve faveatur, Assessores etiam plures nonnunquam adsciscí.

XIX. Huic abusui occurrere volens Bonifacius VIII. in cap. 11. §. ASSESSOREM *De Rescriptis* in 6. statuit: „ Assessorem autem, ut quandoque faciunt alii qui fraudulenter, (nisi eo indigeat, quod conscientiæ relinquatur ejusdem) sibi nequaquam adjungat: alioquin de suo proprio providere teneatur eidem. Si autem indigeat, ipsum neutri Parti suspectum assumens, ei, de competenti salario provide moderando ab eo, faciat à Partibus communiter provideri.

XX. „ Est autem Assessor (ait Archidiaconus ad hoc Capitulum) is, quem ille qui potestatem habet judicandi, sibi associat, ut sibi in causa assideat, vel assistat, seque ad causam recte decidendam instruat. Atque de officio ejus remittit ad titulos Digestorum & Codicis *De Offic. Assessoris*, ut vel inde appareat, nec Archidiaconum dubitasse, quin officium Assessoris, de quo hic agitur, & in tribunalibus Ecclesiasticis hodie est vulgatum, ex Jure Civili originem habuerit; & ex hoc jure de officio Assessoris sit statuendum.

XXI. In primis itaque Bonifacius dicit, quod Delegatus Judex à Sede Apostolica non debeat assumere Assessorem, *nisi eo indigeat*. Ad quæ verba reflectens Glossographus quærit, „ Utrum Delegatis indistincte permissum sit assumere Assessores sive Consiliarios, posito quod ipsi Delegati sint sufficientes ad decidendum dubia? “ Et respondet, quod non, nisi necessitas exigat: „ Iden (ait) si Delegatus sit negligens, qui dixit, quod non vult studere, ideo quia non recipit aliquid à Partibus, hoc non debet facere, quia si sit sufficiens, non debet in gravamen Partium Assumere Assessores vel Consiliarios, qui salarisabuntur à Partibus.

XXII. Recte addit Glossographus hæc finalia verba, *qui salarisabuntur à Partibus*, Nec enim prohibetur Judex Delegatus indistincte & pro suo arbitrio assumere Assessores sive Consiliarios, nisi in quantum hæc assumptio vergit in gravamen Partium, Unde in sua Constitutione dicit Bonifacius, quod si Delegatus sibi adjungat Assessorem, quo non indiget, *de suo proprio teneatur providere eidem*.

XXIII. Deplorat Pontifex, quod quidam contrarium faciant *fraudulenter;* hoc est sibi Assessorem adjungant, quo non indigent. *Fraudulenter*, inquit Glossographus, vel ut Partes gravent, vel alteram earum: „ vel ut amicis serviant, vel ut lucrum percipiant, vel participent.

XXIV. Vetat autem Bonifacius à Judice Delegato Assessorem assumi, addita hac cautione, *nisi eo indigeat:* quo manifeste indicat, Judicem Assessorem sibi posse adjungere, *si eo indigeat:* puta, „ quia forte non erit peritus ut convenit, ad universa puncta causæ ruminanda: vel quia variis suis negotiis, vel infirmitate corporis impeditur, “ uti ibidem exponit Glossographus.

XXV. Ex capite non sufficientis peritiæ solent hodie Judices Delegati, qui professione non sunt Jurisperiti, nec consequenter forensium disceptationum peritiam profitentur, Assessores assumere, ex quorum consilio & directione causas instituant & decidant.

XXVI. Imo Leo X. in Constitutione quæ incipit, *Regimini universalis Ecclesiæ*, 10. in Bull Rom. declaravit § 9. „ Judices autem, & Conservatores à Sede Apostolica deputati, si in altero jurium graduati non fuerint, Assessorem Partibus non suspectum, ab ipsis Partibus, vel earum altera requisiti, assumere, & secundum ejus relationem judicare teneantur.

XXVII. Et licet sint professione Jurisperiti, & in utroque vel altero jurium graduati, si tamen se directioni aut decisioni causarum revera credant insufficientes, aut non satis suæ peritiæ ob causarum difficultatem & gravitatem fidant, vel aliis majoribus negotiis ita sint occupati, ut hisce vacare nequeant; poterunt & hi vel pro integra causæ directione, vel saltem pro ejus finali decisione Assessorem assumere, prout & hodie frequenter Judices, etiam professione Jurisperiti, atque in jure graduati assumunt.

XXVIII. Utrum autem Judex *Assessore indigeat*, & utrum sit causa sufficiens eum sibi adjungendi expensis Partium, ex citata Constitutione *conscientia* ipsius Judicis assumentis relinquitur. Ex quo concludit Glossographus, „ quod Pars non possit referre quæstionem Judici Delegato: scilicet dicendo quod Assessore non egeat. Cum enim hoc *conscientiæ relinquatur* ipsius, ergo soli Deo & nulli alii Judici vel cognitori. “

XXIX. Conformiter ad hanc expositionem glossæ Judices Ecclesiastici hodie sibi Assessores assumunt ex solo conscientiæ dictamine; nec ipsi super sufficientia causæ assumptionis à Partibus in foro externo quæstio moveri potest. Caveant tamen, ne Assessores plures, aut non necessarios in gravamen Partium, putant amicis aut familiaribus lucrum procurent, vel eorum sibi favorem aut amicitiam concilient, assumendo, rationem reddere debeant ei, qui conscientiæ cognitor & Judex.

XXX. Cum Judex Delegatus ob suam insufficientiam possit imo & debeat sibi Assessorem assumere, recte hic observat glossa marginalis: quod licet Judex Delegatus non sit sufficiens, propter hoc non possit recusari; quod & hodiernæ praxi est conforme.

XXXI. Addit Bonifacius VIII. in sua Constitutione, quod si Judex Delegatus Assessore indigeat, *ipsum neutri Parti suspectum assumat*.

Hic cursus notat glossa, „ quod Consiliarius vel Assessor possit recusari ut suspectus, licet non habeat jurisdictionem: quia Consiliarius posset inducere Judicem ad judicandum pro Parte adversa. “ Quod vel tunc indubie præcipue locum habet, quando Judices Juris peritiam non habentes, omnem pene causæ directionem & decisionem à judicio Assessorum petere & expectare debent: tunc enim licet auctoritatem Judicis non habeant, revera tamen in decisione & instructione causæ partes Judicis agunt.

XXXII. Permittit autem Bonifacius in sua Constitutione, ut si Judex Delegatus Assessorem, quo se indigere judicavit, assumpserit, ei de competenti salario proinde moderando ab eo, faciat à Partibus communiter provideri.

XXXIII. Hic ad verbum *moderando* monet Glossographus, quod „ moderatio hæc fieri debeat à Judice secundum qualitatem causæ & Partium conditionem & facundiam Assessoris & loci consuetudinem. “

XXXIV. Hodie fere ubique moribus receptum est, ut si Advocati in certis causis pro *Judice* consulantur aut in Assessores assumantur, salarium ipsis solvatur pro quantitate temporis vel numero horarum, quibus in causæ examine fuerint occupati. Salarium autem illud in singulas horas solet de stylo Curiarum esse taxatum.

Illud hic advertendum, ne tempus & horas rebus & discursibus ad causam impertinentibus impendant; & nihilominus ad gravamen Partium tanquam in causæ examine impensas adducant; vel etiam majus, quam Statuta Curiarum determinant, salarium prætendant.

XXXV. In Curiis Ecclesiasticis, in quibus solet pene semper adesse Assessor, imo nonnunquam omnia fere per solum Assessorem aguntur, consuetum est ut & ipsius Assessoris, quemadmodum aliorum Officiariorum, salarium sit taxatum. Ita in Statutis omnium Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit. de Assessore*, habentur ejus jura taxata; atque *art.* 1. „ Pro qualibet sua præsentia, sive in terminis substantialibus, sive non substantialibus habebit 5. stuferos. “

Similiter legimus in Ordinationibus Curiarum Rectoria & Conservatoris hujus Universitatis, per Principes Belgii Albertum & Isabellam anno 1617. probati, salarium Assessoris taxatum. Extant hæ Ordinationes *part.* 3. *Edict. Brabant. lib.* 1. *tit.* 5. *cap.* 30.

XXXVI. Dicitur in citatis Ordinationibus Curiarum Provinciæ Mechliniensis *art.* 3. „ Si contingat Assessorem, loco Commissarii audire testes sive extra civitatem, & locum residentiæ, sive judicialiter sive extrajudicialiter, habebit Jura in hisce casibus Commissario attributa. “

Nolunt igitur hæc Statuta, ut Commissarius sive Judex de salario participet, si ipse operam non impendat; quod sane justum est. Unde & Universitas nostra Lovaniensis in litteris ad Principem datis anno 1500. pro conservatione ipsius Curiæ Conservatorialis, loquens de Juribus Conservatoris, ait: „ De interlocutoriis & diffinitivis, quia composita per Assessorem solum pronunciat, nihil. “ Habentur hæ litteræ Insertæ privilegio Ducis Philippi super cursu Jurisdictionis Domini Conservatoris, quod extat in citato libro Edictorum *c.* 8.

XXXVII. Tametsi ex justa causa Judex Ecclesiasticus possit uti Assessore, imo frequenter debeat eo uti, tam in causis dirigendis, quàm decidendis; nihilominus con-

conveniens est, ut & ipse etiam ipsa acta causæ legat, & examinet, ipsosque Assessores audiat; ut ita videat, ne quid ex aliqua humano affectu, aut negligentia, vel imprudentia committatur, aut omittatur, quod uni aut alteri Parti officiat, aut justitiam lædere queat; quemadmodum voluit Justin. *Novella* 60. ut Judices saltem ipsam sententiæ dictionem sibi reservarent.

CAPUT II.

De Advocatis.

1. *Quomodo & quando in Curias Ecclesiasticas Advocati fuerint recepti.*
2. *Hodie litigantes tam in Curiis Ecclesiasticis, quàm sæcularibus causam per Advocatos proponere solent.*
3. *Innocent. III. voluit, ut non per Advocatos, sed per ipsos litigantes factum exponeretur.*
4. *Id in praxim adduci optat Cujacius.*
5. *Advocatus conari debet de factis causæ exactè instrui.*
6. *Causam suscipere non potest ante obtentam convenientem causæ instructionem.*
7. *Decretum Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis quoad hunc articulum.*
8. *Habita causæ cognitione quoad facta, debet Advocatus examinare, an causa sit fundata in jure.*
9. *In causæ examine meritò Advocati sibi proponunt exemplum Ciceronis.*
10. *Hodie Advocati specialiter attendere debent, ne injustam causam suscipiant ob solitum præstari juramentum.*
11. *Hoc examen requirit in Advocato peritiam juris.*
12. *Apud Romanos hujus peritiæ debebant habere testimonium à Professoribus juris.*
13. *Hodie vicem hujus testimonii supplent gradus Academici: nec ad munus Advocati admitti solent, nisi ut minus Licentiati juris.*
14. *Multum soliciti esse debent Professores, ne indignis gradum Academicum conferant.*
15. *Vigilantia hujus Universitatis requirit rigorosum examen per totum jus in ordine ad gradum Licentiæ in jure.*
16. *Quam gravia incommoda redundent in Ecclesiam, & Rempublicam ex nimis facili admissione ad gradus Academicos.*
17. *Quare hodie hic in Belgio meritò exactius examen circa Graduandos in jure requiratur.*
18. *Ex Constitutione Justiniani requiritur studium quinquennii, ut quis in foro jus profiteri possit, hodie minus requiratur ad gradum Licentiæ.*
19. *Meritò hodie post absolutum studium juris, tempus aliquod impenditur discendæ praxi, antequam suscipiatur officium Advocati.*
20. *Advocatus non solum debet esse eruditus in jure, sed maximè vacuus à malis affectibus, præsertim à cupiditate lucri.*
21. *Hæc cupiditas hodie specialiter periculosa est, quia Advocatis cedit salarium, sive causam perdant, sive lucrentur.*
22. *Hodie non solent Advocati ob imperitiam aut injustam causæ defensionem in judicio conveniri, quod magnopere ad suscipiendas etiam causas injustas excitat.*
23. *Multitudo Advocatorum sæpe in causa est, ut causæ injustæ suscipiantur.*
24. *Olim certus erat Advocatorum numerus, hodie indeterminatus.*
25. *Ex hac multitudine oritur quoque diuturnitas, & multitudo litium.*
26. *Nonnulli crediderunt feliciorem fore Rempublicam sine Advocatis, quam cum Advocatis.*
27. *Valde optandum ut numerus Advocatorum restringeretur.*
28. *Advocatus causam injustam suscipere nequit, licet prævideat quod alios Patronos reperiet.*
29. *Licet etiam ex recusato patrocinio sibi gravia incommoda imminere intelligat.*
30. *Advocatus causam quam suscepit ut justam deserere debet, ubi intellexerit eam esse injustam.*
31. *Nec potest Partem adversam pellicere ad transigendum cum suo Cliente.*
32. *Ad id tenetur Advocatus etiam cum periculo infamiæ, & offensa sui Clientis.*
33. *Advocatus in prosecutione causæ debet se exhibere fidelem sui Clientis patronum, & ingenuum justitiæ defensorem.*
34. *Ut Advocatus id assequatur, debet breviter, & clare statum quæstionis Judici exponere.*
35. *Hodiernum Advocatorum vitium multis parergis causam involvendi & extrahendi.*
38. *Hoc Advocatorum vitium jampridem reprobavit Justinianus Imper.*
37. *Mos conviciandi Partem adversam ejusve Advocatum per leges Romanas improbatus.*
38. *Ob convicia in Partem adversam conjecta hodie puniuntur Advocati, licet convicia principalis probet.*
39. *Advocati abstinere debent etiam vi sui juramenti à superfluis dilationibus.*
40. *Qui Advocati huic vitio magis sint expositi.*
41. *Statutum Curiæ Ecclesiasticæ contra superfluas scriptiones, & dilationes.*
42. *Fidelitas Advocati erga suum Clientem requirit, ut ei serviat sine collusione cum Parte adversa.*
43. *An Advocatus possit suscipere causam, dum à Parte adversa fuit consultus, vel in prima instantia pro illa postulavit.*
44. *Ad eliminanda vitia Advocatorum lata aliquando fuit lex Cincia, quæ vetabat ab Advocatis aliquid pro patrocinio accipi.*
45. *Hæc lex, urgente Senatu Romano, moderationem accepit, & Advocatis moderatum honorarium permissum.*
46. *Jure Romanorum in taxatione honorarii merita causæ, & industria Advocati considerari debebant.*
47. *Hodie pro pagellarum, & linearum numero fit taxatio, ex qua taxandi ratione multa incommoda oriuntur.*
48. *Quid bonus Advocatus, stante hoc usu taxandi, observare debeat.*
49. *Advocatus, ut ostendat se justitiæ defensorem, debet etiam causas pauperum gratis suscipere.*
50. *An error Advocati noceat Clienti.*
51. *Hactenus dicta ostendunt, Advocati officium esse periculosum, quod etiam monuit Sanctus Carolus.*
52. *Quare jampridem munus Advocati interdictum fuerit Clericis.*
53. *Quid hodie Clerici ab Officio Advocati excludantur.*
54. *Casus quibus Clerici in sacris constituti postulare possunt, & quæ hic moderatio tenenda.*
55. *An in foro Ecclesiastico Clerici postulare queant.*
56. *S. Carolus Advocatum pauperum è suis Clericis instituit.*
57. *De Advocato Fisci remissive.*

I. QUemadmodum in Curias & tribunalia Ecclesiastica ad exemplum tribunalium Civilium intrarunt Assessores, postquam stylus forensis tribunalia Ecclesiastica occupavit, (uti capite præcedenti dictum est) pari ratione Advocati ex foro Civili ad forum Ecclesiasticum una cum stylo forensi admissi sunt; eodemque munere in utroque tribunali fungi cœperunt.

II. Hodie quidem solent fere litigantes sive in Civilibus sive Ecclesiasticis Curiis per Advocatos causas suas, tam quoad facta, quàm quoad Jura proponere.

III. Innocentius III. in *Cap.* 14. *¶ de Judiciis*, tamen respondit Episcopo Heliensi, „ ut principales “ personæ (id est Actor & Reus) non per Advo- “ catos, sed per seipsos factum proponat; nisi forte “ sint adeo indiscretæ, ut earum defectus de Judicis “ licentia per alios suppleatur. “

IV. „ Utinam (inquit Cujacius ad hanc Decretalem) “ servaretur lex hujus Capituli, quæ vult litigatores “ ipsos per se, si intellectum capiant, factum, de quo “
est

„ est controversia sive quæstio, narrare apud Judicem, „ non per Advocatos. Ii enim plerumque in facto „ narrando calide nimis, & fastidiose se gerunt, ut „ decipiant Judicum religionem, & fidem; quin & „ sæpius numero ad causam orandam accedunt facto „ nondum bene perfecto, & percepto, de quo (ut „ Ammianus Marcellinus *libr.* 30. scribit) sub ore „ Judicis inter ipsos conflictuum articulos tunc de- „ mum instruuntur, quod hodie fit vulgo, hisce ho- „ minibus committas jura tua, causas tuas, qui ad „ eas nondum cognitas accedunt temere, ac tunc de- „ mum incipiunt cognoscere cum & agere.

V. Interim attenta hodierna praxi, boni Advocati officium est, de facto sive quæstione rite instrui, ipsumque Clientem monere, ut exacte & sincere facta & statum quæstionis exponat; ostendendo, quod non possit de justitia causæ recte judicare, justumque judicium formare nisi omnia fideliter, & veraciter exponantur.

VI. Si videat Clientem in exponendis factis, formandoque casu hæsitare, nec posse se satis exprimere, Advocati est, ipsum interrogando, aut aliqua proponendo juvare, omnique modo satagere, veritatem factorum, veramque speciem quæstionis cognoscere. Quod si advertat, se veram facti speciem non posse videre, debet id ipsi Clienti sincere dicere; eumque à suscipienda lite dissuadere, saltem quousque melius de specie casus, & veritate factorum fuerit instructus.

VII. Statuta Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 8. *artic.* 7. volunt, „ ut Advocati „ ante initium litis, à partibus totius causæ instru- „ ctionem, quantum fieri potest, accipiant, ut alio- „ qui proponenda apposite proponere, aut ad propo- „ sita apte respondere possint; neque in singulos ter- „ minos ipsos litigantes advocare debeat.

VIII. Perspecta specie casus quoad facta, Advocati officium est, priusquam causam suscipiat, expendere num id quod prætendit Cliens suus sit justum; sive an causa ex parte sui Clientis sit in justitia & jure fundata.

IX. In utroque hoc examine, idest, factorum & juris, merito attendent Advocati illud, quod de se narrat Cicero homo licet Gentilis *lib.* 2. *de Orat.* „ Soleo (ait) „ dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, & „ ut ne quis alius adsit, quo liberius loquatur, & agere „ adversam causam, ut ille agat suam, & quidquid de „ re sua cogitaverit, in medium proferat. Itaque cum „ ille discessit, tres personas unus sustineo, summa „ animi æquitate; meam, adversarii, Judicis.

X. Advocati hodierni vel eo exactius causæ justitiam, priusquam ejus patrocinium suscipiant, examinare & discutere obligantur, quod non tantum jure naturali vetante injustitiæ quacunque ratione patrocinari; sed & speciali vinculo juramenti constringantur, nullam causam defendendam suscipere, quam noverint injustam: Illud quidem olim Jure Romanorum in singulis causis utriusque partis Adocati jurare debebant, *L.* 14. §. 1. *Cod. de Judicii*; at hodie in omnibus passim Tribunalibus, illud semel in sua ad officium Advocati admissione jurato promittunt.

XI. Porro ut Advocatus æquum justumque de causa judicium formare queat, primo requiritur ut ea sit scientia instinctus, ut inter justum & injustum discernere queat.

XII. Hinc apud Romanos nullus in Advocatorum matriculam recipiebatur, nisi de peritia juris à Professoribus juris testimonium haberet, *L.* 1. §. 11. *Cod. De Advocatis divers. judic.* „ Jurisperitos etiam eo- „ rum Doctores jubemus juratos sub gestorum testi- „ ficatione, *esse eum qui posthac subrogari voluerit*, „ *peritia juris instructum*. Et in *L.* 3. §. 4. & *L.* 5. §. 4. „ *Cod. De Advocatis divers. judic.* dicitur: “ Nec de cetero quenquam, antequam per *statuta* tempora *legum* eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio (Advocatorum) sociari.

XIII. Moribus hodiernis eruditionis testimonium supplent gradus Academici, in aliqua famosa Universitate prævio Doctorum examine adepti: nec solent ad munus Advocati in Curiis sive Sæcularibus sive Ecclesiasticis admitti, nisi ut minus Licentiæ gradu in jure fuerint insigniti: ut nimirum gradu, tanquam publico testimonio suam in jure peritiam probent.

Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 286. volunt, ut Advocati Curiæ sint Viri *docti*, & ad minus Licentiati in Ecclesiastico vel Civili Jure, bene eloquentes. Verba sunt: *Dat d' Avocaten in onsen Raede sullen wesen geleerde persoonen, ende ten minsten Licenciaten in de geestelijcke oft weerelijcke Rechten, hebbende goede eloquentie*. Id est: ut Advocati in Consilio nostro sint Viri docti, ut minus Licentiati Juris Canonici aut Civilis, insignique facundia præditi.

In Statutis Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 8. *art.* 1. dicitur: „ Nullus ad po- “ stulandum, & Advocati munus exercendum admitta- “ tur, nisi qui in probata Universitate Doctoratus vel “ Licentiæ Lauream in utroque Jure est assecutus. “

XIV. Si gradus Academici sint vice testimonii publici de scientia atque capacitate Graduati, facile intelligi potest, quam soliciti esse debeant Doctores, quibus admissio ad similes gradus incumbit, ne gradus illi ceu quædam eruditionis testimonia annuant, nisi iis quos post rigorosum examen hujusmodi testimonium mereri compererint.

XV. Unde & Principes nostri in visitatione hujus nostræ Universitatis anno 1617. ne paucarum Legum, aut Canonum Licentiati fiant, sed in Theorica Juris *perfecte* versati in palæstram praxeos, ut docti & spectabiles Viri prodeant, qui Clientibus prudenter, & candide patrocinentur, voluerunt & statuerunt, ut Doctores utriusque vel alterius Juris, quibus examen Licentiandorum committitur, passim *ubicunque libuerit*, per *totum* Jus Civile vel Canonicum, respective examinent. Examen autem rigorosum requiri exprimunt articulo sequenti, dicentes: „ Verum ne illis dede- “ cori sit repulsam pati, statuimus, ut notabili tempore “ ante Repetitionem dictum examen *rigorosum fiat*. “

XVI. Hæc latius deducta videri poterunt in Dissertatione mea *De Instituto & Officio Canonicorum par.* 1. *cap.* 4. ubi una ostendi, quam multa & gravia incommoda in Ecclesiam, & Rempublicam redundent ex indebita graduum Academicorum collatione: & consequenter quam merito in Concilio Constantiensi inter remedia reformandi Ecclesiam proposuerit Card. D'Ailliaco; „ Ut gradus Academici distribuerentur “ dignis sine favore aut acceptione personarum, & “ cum rigore examinis in scientia, & moribus. “

XVII. Illud hic meretur notari, quod hodie præsertim in Belgio vicinisque Provinciis, requiratur singularis, & exacta circa admittendos ad gradus Academicos cura, & discretio, eo quod sine ullo alio sive scientiæ sive morum testimonio vel examine, omnes indifferenter ad officium Advocati admittantur, qui gradu Licentiæ in Jure sunt insigniti: quamvis teste Carpzovio in *Processu Juris tit.* 5. *art.* 7. in Imperiali Camera non indistincte omnes admittantur, qui licentiæ Literas testimoniales protulerunt; sed insuper Præses & Assessores inquirere jubentur in originem, doctrinam & vitam anteactam, ne quenquam præterquam ex legitimo Matrimonio natum, honeste viventem, & simul insigni eruditionis titulo decoratum recipiant.

XVIII. Justinianus in præfatione Pandectarum quinquennii studium Juris præfixit; assignatis materiis, & libris, quibus singulos illos annos impendi oporteat.

Per Visitationem hujus Universitatis Lovaniensis ordinatum fuit, ut „ nemo in utraque Juris Fa- “ cultate ad Licentiam admittatur, nisi qui *quatuor* “ annis in iisdem studuerit, & lectiones publicas se “ audivisse docuerit. In Jure vero Canonico vel Ci- “ vili tantum, nisi qui *tribus* annis lectiones prædi- “ ctas audiverit, ejusque rei fidem fecerit. “

XIX. Cum hodie non tantum requiratur in Advocato scientia Juris Civilis & Canonici, prout hæc ex libris Juris communis hauritur; sed insuper consuetudinum, & particularium Jurium diversorum locorum, merito tempus *quinquennio* à Justiniano præstituto, hic minus prærequiritur ad gradum Licentiæ, impenditur hauriendæ scientiæ Consuetudinum & Jurium particularium, nec non styli & praxeos, priusquam ad Licentiæ gradum promotus Advocati officio se impendat.

XX. Præter scientiam in Advocato, qua discernat justum ab injusto, ipsumque quæstionis nodum exacte intelligat, illud maxime necessarium est, ut sit vacuus ab affectibus, qui etiam sapientum oculos excæcant; judiciumque ita sæpe pervertuntur non ex veritate, sed pro affectu id justum judicent, quod Justum esse affectui commodum est:

est: præcipue autem in Advocatis id facit auri sacra fames, & lucri aviditas; idcirco ea in Advocatis admodum cavenda est.

Huic tamen periculo speciali titulo sunt expositi Advocati, qui numerosam habentes familiam, nec habentes de proprio unde eam, juxta conditionem Advocatorum, sustineant, ex Officio Advocationis sibi familiæque suæ providere debent, ut plerumque hic verificetur illud Ecclesiastici cap. 27. vers. 1. *Propter inopiam multi deliquerunt*.

XXI. Hæc lucri aviditas vel eo titulo hodie est Advocatis periculosissima, quod moribus hodiernis Advocati sua salaria accipiant, sive causa cadant, sive in causa triumphent; sive causæ justæ, sive injustæ patrocinati fuerint.

XXII. Et licet de Jure communi videatur Advocatus, ob suam in dirigendis causis, aut in suscipiendis imprudentiam teneri ex *quasi delicto* parti victæ ad interesse argumento *Leg.* IDEM JURIS EST *ff. ad Leg. Aquil.* tamen moribus hodiernis id à forensi usu recessit, neque Advocati ob imperitiam aut imprudentiam in causis dirigendis aut suscipiendis conveniri à suo Cliente possunt; uti notat Bugnotius *De Legib. abrog. lib.* 1. *capit.* 124. & Christinæus in Notis. Si tamen dolus intervenisse probari queat, recte conveniri poterit, quin & si Judex videat, Advocatos frequenter causas injustas magna temeritate suscipere, aut crassam in directione inscitiam ostendere, merito ipsos ab officio Advocationis, ne nocere pergant, suspendere poterit.

Interim cum raro admodum Advocati ob injustæ causæ defensionem mulctentur, aut suis salariis frustrentur, nemini obscurum esse potest, quam difficulter Advocatus, quem lucri cupiditas obsidet, causas quantumvis injustas rejiciet, aut justitiam aliquam non finget, ubi videt sibi non incertam spem lucri offerri.

XXIII. Auget periculum hodierna Advocatorum prodigiosa multitudo. Dum enim causæ justæ non sufficiunt tantæ Advocatorum multitudini, ut ex causarum patrociniis victum sibi parare queant, lites multiplicare debent, & causas haud difficulter justas judicant, dum alias causis, quibus patrocinarentur, destituerentur.

Et quid est, quod hodie non sine summo dolore conspicere debeamus, nullas pene esse causas quantumvis injustas, quæ suos non reperiant Patronos, nisi Advocatorum hæc promiscua turba, quæ ad lucrum potius, quam ad justitiæ defensionem tota est intenta, & nullas sibi ob aras causas recusat, ne panem è mensa rejiciat, ut vulgo dicitur?

XXIV. Olim quidem certus erat Advocatorum numerus, qui excedi non poterat, *L.* 8. & 11. *Cod. de Advocatis diverf. judiciorum*: At moribus nostris, sine numero omnes qui Licentiæ duntaxat gradum adepti sunt ad officium Advocatorum recipiuntur.

XXV. Ex hac Advocatorum turba fit, ut non tantum omnes passim indifferenter causæ quantumvis injustæ Patronos reperiant; sed etiam lites in longum extrahantur & sine fine multiplicentur, quemadmodum crudite & eleganter exposuit Nicolaus Vernulæus in hac Academia quondam Historiographus Regius & publicus Eloquentiæ Professor, in *Dissertatione de litibus Oratione* 5.

XXVI. Cum enim in hac Dissertatione Oratione prima ostendisset, inter maxima terrarum orbis mala lites esse, atque tribus sequentibus tria attulisset remedia litibus tollendis aut saltem moderandis opportuna, tandem hac quinta Oratione quartum remedium suggerens, ait: „ Optandum fortassis esset, ut causarum Patronis hodie Respublica careret. Etenim (inquit) ubi Causidicorum turba strepit, ibi litium incendiis tota civitas ardet, nec ulla propemodum à contentione domus vacare potest. Illi ut vivant, lites serunt ac fovent, & cum lucri sint mancipia, id unum illis est votum, replere sua marsupia.

Post hæc scribit: „ Zamorenus vidisse se populosissimas in Germania civitates ait, in quibus nullæ lites essent, atque ideo, quod nulli in iis essent Advocati; existimatque vir prudentissimus minus Reipublicæ perniciosum fore, si quidam injuste ob Advocatorum & defensionis inopiam opprimantur, quam si infinitis litium contentionibus reliqui omnes cives, atque adeo tota Respublica concutiatur primum, deinde miserrime subvertatur.

Denique refert, quomodo nonnulli Reges ac Principes ad suas Ditiones Causidicos admittere noluerint, aut introductos expulerint, ne per illos litibus omnia implerentur; recitatque dictum Columellæ: *Sine Causidicis felices olim fuere, futuræque sunt urbes*.

XXVII. Ceterum advertens quod hoc remedium nimis acerbum videri fortasse posset; quoniam etiam laudabile & honorificum est Advocatorum officium, qui gloriosæ vocis confisi munimine, in laborantium spem, vitam & posteros defendunt, ut loquuntur Imperatores in *L.* 14. *Cod. de Advocatis diverf. judiciorum*, hoc saltem expetit, ut „ sint Advocati, sed *pauci*, excellenti ingenio, multiplici doctrina, fidi, opulenti, *non avari*, non fraudulenti: qui in consilio dando sint cauti, in patrocinio suscepto fideles, in judicio procurendo justi... Atque hoc (ait) Sapientum omnium est consilium, qui numerum illum pene innumerum Pragmaticorum rigidæ judiciorum sinceritati vehementer infestum arbitrantur. Animadvertunt nimirum plures hodie Causidicos esse, quam causas, qui ut vivant, id unum agunt, ut copiosus litium sit proventus, & ut ex una lite lis alia semper exoriatur. “

Similiter Tuldenus *De causis corruptorum judiciorum lib.* 4. *cap.* 2. hunc Advocatorum indeterminatum numerum improbat, illumque vehementer infestum existimat rectæ & rigidæ judiciorum sinceritati.

XXVIII. Non obstante hac Advocatorum multitudine, quorum plures causas omnes passim accipiunt, debet bonus & Christianus justitiæ Patronus, omni plane privato, atque humano affectu seposito, causam examinare, eamque ubi injustam reperit, omnino à se dimittere: quantumvis non dubitet, quin alios Patronos defensoresque causa hæc facile inveniet.

XXIX. Quin & prævideat, quod si Clienti hac in causa patrocinari recuset, ad alium se Patronum, non tantum pro hac, sed & aliis causis convertet; videatque hinc se non modico lucro privandum. Neque enim aut aliorum Advocatorum, quantumvis multorum exemplum, aut lucri licet etiam admodum notabilis amissio, justificare potest injustæ causæ patrocinium, neque Advocatum, qui jurejurando promisit se non patrocinaturum causæ, quam novit injustam, à perjurii crimine absolvere.

XXX. Ut Advocatus justitiam omnem adimpleat, cavere debet, non tantum, ne causæ injustæ patrocinium suscipiat; sed ne ullo unquam tempore causæ, quam injustam novit, patrocinetur. Unde si causam, quam justam credebat, susceperit defendendam, ac in litis progressu injustitiam ejus advertat, patrocinium illius deserere debet: quod non ipsa solum lex naturalis dictat, sed & solitum juramentum imponit. Verba juramenti ex Ordinatione Curiæ Brabantiæ sunt: *Ende indien sy eenige saecken aennemen, meynende die redelyck ende gefondeert te wesen, ende sy daer naer de contrarie verstaen, dat sy in dien gevalle sulcke ongefondeerde saecken* TERSTONT *laeten ende renuncieren sullen*. Id est: Si vero causæ alicujus, quam æquam & fundatam putaverint, patrocinium suscipiant, quod postea secus esse compererint, continuo tum causas tales fundamentis juris destitutas dimittent & abdicabunt.

XXXI. Monet quoque Tuldenus *De causis corruptorum judiciorum lib.* 4. *cap.* 6. „ Deserere iniquam causam, jubetur, non pellicere, ad transigendum, adversarium, ut ab omni se injustitiæ societate disjungat. “

XXXII. Hic rursus ab injustitia absolvere nequit Advocatum, qui injustitiam causæ noscens, eidem patrocinari pergit, quod prævideat ex desertione causæ sibi imminere existimationis & famæ suæ non modicam læsionem; ac Clientis quem in expensas hactenus factas, & in litem adduxit, in ipsum iram & offensionem, aliaque similia incommoda: quæ quantumvis ipsi Advocato gravia & dura sint, nequeunt tamen injustitiæ aut perjurii labem abstergere. Illud quidem diffiteri non possumus, quod ob hæc & similia officium Advocatorum non parum sit periculosum: cum non raro vel temporalibus lucris, quin & famæ existimationique, atque hominum favoribus sit renunciandum, si justitiæ adhærere juramentumque suum servare velint.

XXXIII. Et hæc quidem de patrocinio causæ assumendo, aut in eo continuando. Ubi autem Advocatus revera credit causam sui Clientis justam fundatam ipsumque ab adversario injuste vexari, causamque suf-

ficien-

ficientem judicem experiendo esse putat; tunc ulterius requiritur, ut in prosecutione causæ sincerum ac fidelem sui Clientis se Patronum exhibeat, ingenuumque justitiæ Athletam, illum præcipuè ac primario præ oculis habens, quomodo possit ipsi Judici causæ justitiam persuadere, suumque Clientem quam citissime litibus & jurgiis forensibus eximere, & ab adversarii injustitiis & molestiis liberare.

XXXIV. Ut autem Advocatus in defensione causæ talem se exhibeat, in primis studeat oportet, ut rectè concipiat statum controversiæ, ipsumque difficultatis cardinem, eumque claris & simplicibus terminis Judici exponat: abstineatque ab omnibus quæ ad statum quæstionis non pertinent, aut eum involvunt ac obscurant, potius, quam elucidant. Verissime enim jampridem dixit S. Bernardus *libr.* 1. *de Consid. cap.* 10. „ Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, „ ut brevis & pura narratio.

XXXV. Hoc sane hodiernum est multorum Advocatorum vitium, quod sua non ad causæ scopum & quæstionis cardinem dirigant, nec studeant breviter & dilucide statum causæ Judici exponere; sed confuse omnia agglomerent, ipsamque facti speciem in infinitos pene articulos & particulas discerpant, interjectis & intermixtis parergis quæ ipsam facti speciem obscurant potius quam elucidant. Accedunt dein cavillationes circa singulas non tantum causæ minutias, sed argutias quoque adversarii. quæ nihil aut parum ad statum causæ conferunt, sed eam totaliter involvunt, & plura sæpe in una lite volumina progignunt.

XXXVI. Has Advocatorum longas disputationes, & effrænem scribendi libertatem jam olim repressit Justinianus in *L. fin.* §. 1. *Cod. de Appellat.* dicens: „ In „ refutatoriis autem libellis, qui solent maxime in „ sacro auditorio prudentissimorum nostrorum pro„ cerum recitari, caveant tam litigatores, quàm li„ bellorum dictatores, verbosis uti assertionibus; & „ ea, quæ jam perorata sunt, iterum resuscitare: sed „ hæc sola eis inscribere, quæ compendiosa narratio„ ne causas provocationis possunt explanare, vel ali„ quid novi continent, vel addere quod derelictum „ est: scituri, quod si hoc fuerit prætermissum, non „ deerit adversus libellorum conditores amplissimi ju„ dicii competens indignatio.

Hisce verbis relatis dicit Tuldenus loco citato *cap.* 9. quod hinc rectè Juris Interpretes censeant, interdici à Judice advocationem ei posse, qui nimis in superfluatum disputationum sinus effundi solet.

Huic Advocatorum vitio incentivum vehementem subministrat hodiernus mos taxandi salaria Advocatorum pro numero pagellarum & linearum, atque verborum: de quo infra.

XXXVII. Accedit non raro hodie aliud vitium, à Romanis jam olim reprobatum in *L.* 6. §. 1. *Cod. de Postulando*, quod scilicet in conviciandi prorumpant licentiam: „ Agant (inquit lex citata) quod causa de„ siderat: temperent se ab injuria. Nam si quis adeo „ procax fuerit, ut non ratione, sed probris putet „ esse certandum, opinionis suæ imminutionem pa„ tietur: nec enim conniventia commodanda est, ut „ quisquam negotio derelicto in adversarii sui con„ tumeliam aut palam pergat, aut subdole.

XXXVIII. Idipsum injungunt Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art* 293. adduntque nec Advocatos id facere posse, nec à pœna ibidem statuta eximendos, tametsi ipsorum Clientes hæc convicia sive injurias sint parati probare. *Al waert oock sondat heure meesters de selve inrken souden willen adoueren.*

XXXIX. Ulterius, cum Advocati sit omni studio & industria procurare Clienti suo administrationem justitiæ, atque à litium difficultate & onere liberare; satis patet, optime Advocatis congruere quod habetur in citata *Lege* 6. §. 4. „ Nemo ex industria protrahat jurgium.

Hinc inter alia hodie jurant Advocati, quod intuitu proprii lucri, vel ad præjudicandum parti adversæ, non quærent illegitimas vias, aut dilationes. *Dat sy om haer selfs profyt oft om die wveder partye van heure meesters te prejudicieren, geene onbehoorleyche wveghen oft dilayen soucken en sullen.* Id est: Ut nec proprii lucri causa, nec quo adversariæ Clientum suorum parti detrimentum accersant, illegitimis viis procedant aut dilationes procurent.

Speciale Edictum Regium contra advocatos inutilibus, & superfluis dilationibus utentes, extat *par.* 1. *Edict. Flandriæ lib.* 1. *Rubr.* 5. de ult. Augusti anni 1586.

XL. Huic vitio magis solent esse subjecti Advocati, qui divites fieri volentes tot causis se onerant, ut omnibus rite dirigendis & instruendis sint impares: nec tamen nimia lucri aviditate illecti, ullas à se causas dimittere amant. Atque hinc multiplices dilationes accipere, morasque omni via possibili, cum summo litigantium detrimento, magnisque expensis nectere conantur.

XLI. Prædicta omnia compendio exprimunt citata Statuta Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 8. *art.* 5. „ Caveant Advocati, in scri„ pturis concipiendis, ab injuriis, inutilibus repeti„ tionibus, à supervacaneis & impertinentibus allega„ tionibus, & positionibus: facti etiam singula non „ dividant; nec plura conjungant, sed in unoquoque „ articulo unum factum ponant, sub pœna, quod ta„ les nominis impertinentes articuli in taxam non ve„ nient. Serio etiam caveant, ne aliqua ratione fal„ sas allegationes pro veris obtrudant, sub gravi pœ„ na, pro gravitate delicti per Judicem infligenda.

Deinde *art.* 6. addunt: „ Abstinebunt à superfluis Le„ gum, Canonum, vel Authorum allegationibus.“ Quantopere in hoc articulo hodie peccetur ab Advocatis, qui vulgo dicuntur scribere *pro culina*, quibusque satis est, si pagellas impleant; pudendum est dicere.

XLII. Fidelitas Patronorum, quam suis Clientibus addicunt eorum causas suscipiendo, exigit quoque, ut omni fidelitate sine ulla cum Parte adversa collusione causam sui Clientis defendant; ideoque & jampridem apud Romanos adhuc Gentiles, Advocatus, qui causam sui Clientis prodebat, colludendo cum adversario, extra ordinem puniebatur, *L.* 1. *ff. de Prævaricat.*

XLIII. Utque ab omni prævaricationis specie sint remoti, non convenit, ut facile patrocinium alicujus suscipiat Advocatus, dum adversa Pars eum consulendo, arcana suæ causæ sincere & fideliter ipsi exposuit, tametsi causæ ipsius patrocinium suscipere recusaverit.

Eadem ratione postulare non posse Advocatum contra Clientem in judicio appellationis, pro quo postulavit in prima instantia, communiter receptum est.

XLIV. Ut vitia, quæ hodie laudabile & honorificum Advocatorum officium reddunt odiosum, & in vilipendium adducunt, eliminari possent, credunt nonnulli in usum revocandam legem Cinciam, qua ne causarum Patroni pecuniam aut donum aliquod pro causis in foro agendis acciperent, vetabatur: quam jam vetustate abolitam Augustus Imp. teste Tacito *Lib.* 14. *Annal.* renovavit; & retineri voluit Trajanus, jussis omnibus, qui quid negotii haberent, priusquam agerent, jurare: *Nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse.* Vide late hac de re discurrentem Nicolaum Vernulæum *Differt. de Litibus Orat.* 4. ubi revocatæ hujus Legis hanc utilitatem putat: „ Quod Patroni „ causarum nihil ex litibus sperantes, quam citissime „ ad earum finem aspirabunt, non eas producent, non „ dilatabunt, non ingentibus scriptorum molibus one„ rabunt. Una est (ait) lucri aviditas, quæ hoc tem„ pore procreat tot Motivs, tot Instrumenta, tot At„ testata, tot Interrogatoria, tot Vidimus, tot Replicas „ Duplicasque, tam prolixas, & tanta verborum far„ ragine amplificatas, quas dum miseri Clientes in„ tuentur, & quandoque via ferre possunt, attoniti „ illo tot foliorum apparatu, quicquid habent in Ad„ vocatorum signum conjiciunt, & adhuc parvam sese „ rependisse pro tanto labore mercedem arbitrantur.

Idipsum monet Tuldenus *lib.* 4. *de Caus. corrept. jud. cap.* 10. dicens: „ Prædæ spes uberioris, & salarii „ copiosioris auctoramentum tot rabulas, tot calu„ mniatores, prævaricatoresque facit.

XLV. Hoc tamen monet Tuldenus, hanc legem etiam sub Imperatoribus Romanis moderationem accepisse. Scribit enim, quod cum de renovanda hac lege rursus sub Claudio Imp. ageretur, atque eam in rem disseruisse Silium Consulem, non tamen peragi non potuisse; eo quod quidam de Senatu fortiter intercederent, dicentes: „ Neque eloquentiam gratuito con„ tingere, omini curas familiares, ut quis se alienis „ negotiis intendat. Sublatis studiorum pretiis, et„ iam studia peritura, ut minùs decora.

Quidquid sit de hac Senatus intercessione, nec non

contra

contra legem Cinciam allegatis, hoc constat, quod Imperatores Romani salarium quoddam Advocatis permiserint; illiusque meminie Ulpianus Jurisconsultus (qui circa tempora Claudii Imp. floruit) in *L.* 1. §. 10. *ff. De extraord. Cognit.*

XLVI. Notanda autem ratio taxationis, quam à Judice in taxando Advocati honorario ineundam esse scribit Ulpianus: „In honorariis Advocatorum ita versari Judex debet, ut pro modo litis, proque Advocati facundia, & fori consuetudine, & judicii, in quo erat acturus, æstimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur.“

Quantitas legitimi honorarii exprimitur in *L.* 5. *Cod. De Postulando.*

XLVII. Verum hæc ratio taxandi Advocatorum honoraria, nec non præfixa eorum quantitas, moribus hodiernis à foro recesserunt.

Hodie enim non pro Advocati facundia vel eruditione & meritis, sed pro numero pagellarum, articulorum vel linearum salaria taxandi usus invaluit, in quem stomachabundus invehitur Tuldenus loco citato *cap.* 11. “Quid enim hoc aliud est (ait) quam ultro incitare loquacitatem ad permiscendum omnia, tragœdiasque excitandum in nugis? Quid hoc aliud, quam præmiis provocare ad diffundendam causam, protrahendumque jurgium? Adeo igitur vel nihil ingenii doctrinæque in Advocatis quod æstimetur, vel nihil in Judicibus ea æstimaturæ prudentiæ est, ut numerari versus actionum, non ponderari oporteat? Id vero perinde est, ac si picturæ pretium definiat modus & spatia oblitarum tabularum. An non longe majus discrimen & artis & ingenii & utilitatis inter forenses orationes, & pictorum opera? Quando reprimetur inanis torrens garrulitatis, sua inundatione omnem causæ speciem, omnesque juris limites confundentis; si honorarii quantitatem loquacitatis modus definiet? Furor est; profecto furor, publica auctoritate, honore, lucro incitare rabulas ad certamen extendendæ in immensum litis & loquacitatis.“

„Itaque (concludit ibidem Tuldenus) saluberrimum Judiciis fuerit, Judicem qui de causa cognovit, honorarii quantitatem definire, pro conditione causæ, & merito navatæ diligentiæ, quam non mole æstimet, sed pondere, sensa magis imputando, quam verba; argumenta, non cavillationes; vim disputationis ad causæ pertinentis statum, non pompam inanium excursuum: causæ enucleationem, non ineptissimarum adversarii argutiarum dum refutantur, imitationem; defensionem Clientis, non intenta adversario maledicta; & in universum vim & pondus orationis ad statum causæ accommodatæ, non numerum & molem scriptorum in ratione salarii intueatur Judex.“

XLVIII. Interim tamen ubi hic usus taxandi salaria perseverat, bonus Advocatus debet causas amore & zelo justitiæ & veritatis assumere, & pro officii sui ratione Judici sincere ac fideliter exponere; vitando ea omnia quæ ad causæ justam defensionem non spectant, ac taxato à Judice salario contentus esse; quemadmodum & jurejurando in sua ad officium Advocati admissione promittere solet.

XLIX. Ostendet Advocatus se non primario intuitu salarii, nec animo plane mercenario causarum patrocinium suscipere, si non tantum divitum, sed & pauperum justas causas libenti animo suscipiat; iisque fideliter & diligenter gratis, & seposita omni spe remunerationis temporalis inserviat, quemadmodum etiam volunt Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 292. ubi decernitur, ut Advocati suis Clientibus ipsorumve Procuratoribus liberum dabunt accessum, tam pauperibus (quibus pro Deo servient) quam divitibus; & ut pauperi prius ad ipsum accedenti, præstabit alloquium ante divitem, qui posterius accesserit. *Dat d'Avocaten sullen den partyen ofte heuren Procureurs volkomen audientie geven, soo wel den armen (die syem Godts vville dienen sullen) als den rycken: ende armen eerst aen hemkomende, audientie geven, gerieven ende ontcommeren voor de rycke die naer komen sullen.* Id est: Ut Advocati, Parti aut ejus Procuratoribus liberum & facilem dent accessum, nec minus pauperi (cui pro Deo inservient) quam diviti. Pauperique cum prior advenerit, aures præbebunt, eumque expedient præ divite serius accedente.

L. An error Advocati nocet Clienti; in primis distinguendum est inter errorem Juris & facti. Si Advocatus quæ meri Juris sunt omiserit, non ita nocent Clienti, quin per Judicem suppleri queant; imo Judicis est, ex officio quæ Juris sunt supplere, juxta *L. unicam Cod. Ut quæ desunt Advocatis*, &c. Error autem facti à Judice suppleri ordinarie non potest; ne non tam Judicem, quàm Advocatum agere videatur. Vide Antonium Fabrum in *Cod. lib.* 2. *tit.* 7. *Definit.* 1. ubi dicit, factum nunquam supplendum esse, nisi tale sit, ut ex “actis & instrumentis litis non modo conjici, sed etiam probari queat. Id enim est (ait) quod vulgo nostri jactitant, debere Judicem secundum allegata & probata judicare potius, quam secundum propriam conscientiam. Hinc consequens fit; ut non nisi perraro suppleri exceptiones possint, propterea quod, licet pleræque Juris magis quàm facti esse videantur, vix tamen contingere potest, ut non aliquam habeant implicatam facti quæstionem, cum ex facto pendeant, cujus non semper expedita est ex actis probatio. Nam neque notorium supplere Judex potest, quod non fuerit allegatum, quamvis allegari probationes exigere nullas Jure possit.“

Quomodo autem error positive, sive facti alicujus falsi allegatio Advocati noceat Clienti, & habenda sit pro allegatione Clientis, vide eundem ibidem *tit.* 6. *Definit.* 1.

LI. Ex omnibus quæ hactenus dicta sunt, facile cognosci potest, quod licet haud contemnendum, quin & laudabile sit Christiani & boni Advocati officium; nihilominus illud multis periculis expositum, & forensibus tricis implicatum sit. Dixit olim etiam Plinius *lib.* 2. *Epist. ad Nepotem: Nos qui in foro, variisque litibus agimus, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus.* Et Symmachus: *In forensi pulvere rara cognitio facundioris, & boni pectoris.*

LII. Ob hæc pericula, tum quod Advocatorum officium fere totum in forensibus disceptationibus consistat, merito judicatum fuit, Clericis in sortem Domini vocatis hoc officium minime congruere: probatumque quod olim dixit Justinianus Imp. in *L.* 41. *Cod. de Episcopis:* Absurdum etenim Clericis est, imo etiam opprobriosum, si peritos se velint ostendere, disceptationum esse forensium.“ Qua moderatione scientiæ Legum Civilium studere debeant Clerici, dictum est supra *part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 4.

LIII. In *cap.* 1. ii *de Postulando*, refertur ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. „Clerici in Subdiaconatu, & supra, & in Ordinibus quoque minoribus, si stipendiis Ecclesiasticis sustententur, coram Seculari Judice Advocati in negotiis secularibus fieri non præsumant: nisi propriam causam, vel Ecclesiæ suæ fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, quæ proprias causas administrare non possunt.“

Hinc concluditur, Clericos in Sacris Ordinibus constitutos, aut Beneficium Ecclesiasticum, à quo sustententur, habentes, non posse coram Judice Seculari munus Advocationis exercere.

LIV. Excipit Pontifex in citata Decretali tres causas, in quibus postulare Clericis permittitur, nimirum, si propriam causam, vel Ecclesiæ suæ fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus personis, quæ proprias causas administrare non possunt. Hæ exceptiones verisimiliter invaluerunt, postquam Clerici non tantum Sacris Canonibus, sed & Legibus Civilibus incumbere cœperunt; quos acerbo stylo exagitat Petrus Blesensis relatus supra *parte* 1. *tit.* 2. *cap.* 4.

Interim & his casibus Advocationis officium à Clericis cum ea moderatione est exercendum, ut non impingant in eam Apostoli sententiam: „Nemo militans Deo se se implicat negotiis secularibus.“

LV. Cum Decretalis nominatim loquatur de exercitio Advocationis coram Judice *Seculari*; concludunt communiter Canonistæ secuti glossam, nequaquam vetitum esse Clericis, agere Advocatum coram Judice Ecclesiastico, sive in Curiis Ecclesiasticis.

Verum quia hodie causæ aguntur stylo forensi in Curiis hisce non secus ac in foro Seculari, parum videtur vocationi Clericali conforme, causas & in hisce Curiis instruere, aut dirigere, & ea occasione disceptationibus forensibus implicari. Hinc & plerunque etiam in Curiis Ecclesiasticis Advocati sunt laici; & sæpe iidem qui coram Judice Seculari id munus obeunt.

LVI. Quia tamen pium est, pauperes oppressos juvare, eorumque Patronos agere, ne defectu defensionis à potentioribus opprimantur, statuit S. Carolus, ut in sua Diœcesi esset semper aliquis *Advocatus pauperum*. Quin & in Cathedrali & Collegiatis & nonnullis Ecclesiis, auctoritate Apostolica instituit Præbendam *Canonistalem*, cujus possessor *Advocatum pauperum* coram Judicibus Ecclesiasticis agere debeat. Vide Acta Ecclesiæ Mediolanensis *pag.* 567. edit. Lugdunensis anni 683. ubi & inter alia statuit, quod „ quicunque Ecclesiastici homines „ Mediolani commorantes Jurisperiti sunt, eorum unus „ semper per vices, quemadmodum jam à nobis cum „ illis actum est, unoquoque trimestri in orbem of„ ficio Advocati pauperum fungatur.

CAPUT III.

De Procuratoribus, & Sindicis.

1. *De Jure communi duo sunt genera Procuratorum; hodie soli Procuratores ad lites hoc nomine appellari solent.*
2. *Aliquando apud Romanos vetitum fuit causas agere in judicio per Procuratores.*
3. *Hoc jus multis seculis viguit in Gallia.*
4. *Ex hoc jure Gallicano petendus intellectus* cap. 7. ℵ De Procuratoribus.
5. *Seculo Decimoquinto declaratum fuit in Gallia licitum esse in causis Civilibus agere per Procuratores.*
6. *Hæc declaratio conformis est praxi omnium passim Tribunalium.*
7. *Ordinationes Curiæ Rectoralis Universitatis Lovaniensis vetant citationes* personales.
8. *In criminalibus admittitur citatio* personalis; *& quis ejus effectus.*
9. *Procuratores ad lites quando in Curias Ecclesiasticas intraverint.*
10. *Officium Procuratorum jure Romanorum erat privatum; secus hodie, nec ad illud infames admittuntur.*
11. *Hodie numerus Procuratorum solet esse determinatus: nec admitti nisi prævio examine.*
12. *Moribus hodiernis causæ agi debent per probatum Procuratorem Curiæ.*
13. *Etiam* inviti *ad officium suscipiendum cogi possunt.*
14. *Excusandus à suscipienda causa, si juret se credere causam esse* injustam.
15. *Procurator non potest servire causæ, quam novit injustam.*
16. *Hujusmodi causam non suscipere juramento promittunt.*
17. *Difficulter suo juramento satisfaciunt Procuratores, qui causas omnes passim sine examine suscipiunt.*
18. *Ordinationes Curiæ Rectoralis volunt, ut Procurator ante causæ susceptionem de ea sit debite instructus.*
19. *Quæ ab Advocatis hac in parte observanda sunt, etiam merito à Procuratoribus attenduntur.*
20. *Procuratores æque ac Advocati suis Clientibus fi*deliter *servire debent; & quid eum in finem habeant Ordinationes Curiæ Brabantiæ?*
21. *Procuratores non possunt protrahere lites in dispendium Partium: neque eum in finem superfluas dilationes petere.*
22. *Contra abusus Procuratorum multum valeret exacta observantia Ordinationum Curiarum.*
23. *Procurator licet à Curia admissus, debet habere* mandatum *ad causam prosequendam.*
24. *An admittatur sine sufficienti mandato, sub cautione de* rato.
25. *Cautio de* rato *tantum videtur admittenda, quando aliqualiter constat de mandato; nisi in certis personis.*
26. *Quomodo Procuratorium hodie probetur.*
27. *An Procuratorium post litem contestatam revocari possit. Et an morte constituentis expiret.*
28. *Hodie Procuratoribus debentur sua salaria; & qui hinc abusus.*
29. *Actores Universitatis, Collegii, Civitatis, &c. sunt quasi eorum Procuratores.*
30. *Hi vocantur* Syndici: *interdum* Pensionarii.
31. *Syndicus non tantum ad lites, sed & negotia extrajudicialia constitui solet.*
32. *Universitas Lovaniensis habet suum Syndicum; & quod ejus juramentum & officium.*
33. *In Decretalibus Gregorii IX. extat unica Decretalis de Syndico, desumpta ex Epistola Sancti Gregorii.*
34. *Sanctus Gregorius folicitus fuit, ut negotia Monachorum ita tractentur, ne eorum mens per plura distenta desinat.*
35. *Consuluit ut negotia alicui laico committant aliquo constituto salario.*
36. *Ratio notanda à S. Gregorio allata.*
37. *Ex hac Decretali concludunt Canonistæ, à Monachis esse constituendum* Syndicum *ad lites prosequendas.*
38. *Quam periculosum sit Monachis implicari negotiis forensibus.*
39. *Convenit etiam, ut Clerici se à forensibus tricis eximant.*

I. DE Jure duæ sunt Procuratorum species. Prima eorum, qui ad negotia familiaria & extrajudicialia committuntur; nec hodie solent vocari *Procuratores*, sed communiter dicuntur Receptores, Administratores, Oeconomi, aut etiam mandatarii, si sint ad negotia aliqua specialia deputati.

Alia species Procuratorum est, qui sunt ad lites & causas in judicio prosequendas; solentque vulgo simpliciter *Procuratores* appellari; atque de his solis hic agitur.

II. Vetustissimo Jure Romanorum, hujusmodi Procuratores litis prosequendæ causa constituere permissum non fuisse, notant passim Interpretes, ac nominatim Bignonius *De Legibus abrog. lib.* 2. *cap.* 58. & Christinæus ibidem in notis.

III. Notant quoque, conformiter ad hoc vetustissimum jus, diu in Gallia moris fuisse, ut sine gratia & rescripto Regio, Actori per Procuratorem agere non liceret, quod præter alia docet nos Marculfus Monachus *lib.* 1. *Formul. cap.* 21. & ibidem observavit vir eruditus Hieronymus Bignonius; additque: „ Illud longo post tempore apud nos (Gallos) obtinuisse, ut præter Regem nulli Procuratoris " habendi absque Principis consensu facultas suppeteret, testantur Joannes Faber ad §. UNIVERSITATIS *Instit. De rerum divis.* & Brolius in stylo Parlamenti.

IV. Ex hoc prisco Gallico Jure petenda apparet vera ratio, quæ movit Universitatem Parisiensem petendi ad Innocentio III. ut ad agendum & defendendum de *ejus permissione* Procuratorem instituere liceret: respondit autem Innocentius: Licet de Jure communi hoc facere valearis, instituendi tamen Procuratoris super his auctoritate præsentium vobis concedimus facultatem. „ Extat responsum in *cap.* 7. ℵ *De Procurat.* "

Cum enim Universitas Parisiensis tota penderet ab auctoritate Romani Pontificis, licentiam, quam alii à Rege impetrare debebant, ipsa à Romano Pontifice petere maluit. Vide Janum à Costa & Hieronymum Bignonium locis citatis.

V. Meminit ejusdem moris Franciscus Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 48. asseritque eum abrogatum in Comitiis habitis Turingæ anno 1483. „ ubi tunc ordinatum & decretum fuit (ait) quod omnes " Actores in materiis civilibus possint occupare, & " comparere per Procuratores absque gratia Regis ad " hoc impetranda. "

VI. Hæc moderatio conformis est hodiernis moribus, quibus receptum est, ut in omnibus passim Tribunalibus tam Civilibus quàm Ecclesiasticis, sine ulla speciali licentia permittatur per Procuratorem agere & se defendere; idque in omnibus causis saltem Civilibus.

VII. Conformiter ad hunc usum in Ordinationibus Curiarum Rectoris & Conservatoris privilegiorum hujus Universitatis Lovaniensis confirmatis auctoritate Principum

pum

pum Belgii Alberti & Isabellæ die 18. Aprilis 1617. *art.* 11. ordinatur: „ Omittatur deinceps in citatorialibus li„ teris, quod Pars debeat compatere *personaliter*, ad „ respondendum certo die, & hora; quia id per Pro„ curatorem faccre potest. .

VIII. In criminalibus tamen citari solent Rei ad respondendum *personaliter*; & dicitur citatio *personalis*, vulgo *Daeghsel persoonel*; atque ita citati constitui dicuntur in *reatu*, redduntutque infames, ac solent ab officio publico, quo funguntur, suspendi, quousque se à crimina intento purgaverint, & absoluti sint. Vide Van Leeuvven in Censura forensi *parte* 2. *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 10.

IX. Nec tantum in Curiis Civilibus, sed & Ecclesiasticis usus Procuratorum invaluit, idque verisimiliter una cum stylo forensi; id est, circa seculum XII. aut XIII. unde de hujusmodi Procuratoribus ad lites nullæ Decretales aut Decreta, quæ ætam hanc præcedant, in libris Juris Canonici occurrunt. Quod enim in *cap.* 1. *De Procuratoribus*, refertur ex S. Gregorio, spectat duntaxat ad Procuratores seu mandatarios ad *negotia* agends specialiter commissos; non autem ad Procuratores ex officio suo ad prosequendas lites & causas constitutos & electos; quales sunt hodierni Procuratores ad lites.

X. Si Jus commune attendamus, officium Procuratorum est privatum & vile; omnesque passira personæ indifferenter in Procuratores designari possunt. At moribus hodiernis *publicum* est; nec ad illud infames admittuntur, licet Justinianus exceptionem infamiæ contra Procuratorem noluerit habere locum § *fin. Instit. de Exception.* uti notat Gudelinus *L. de Jure Noviss. lib.* 4. *cap.* 4. *num.* 26. Vide etiam Christinæum *vol.* 2. *Decis.* 107. *num.* 2.

XI. Quin & in Curiis tam Ecclesiasticis, quam Civilibus vulgo usitatum est, non nisi certas & determinato numero personas ad hoc officium assumi; & prævio super qualitate & capacitate earum examine. Statuta Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. *tit.* 8. *art.* 2. „ Nullus Procuratoris officio fungi permittetur, „ nisi qui 25. ætatis annum excesserit, & per Officia„ lem super literatura, industria, stylo & practica exa„ minatus, & idoneus repertus, in manibus ejusdem „ juramentum præstiterit. "

Similiter Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 322. nullum volunt admitti ad Officium Procuratoris, nisi prævie ex commissione Cancellarii fuerit examinatus & idoneus repertus: admittunt tamen minorem 25. annis, modo excesserit 20.

XII. Morem hunc de certis designatisque duntaxat personis, idque prævio examine, & præstito juramento admittendis in Procuratores, ubique communem esse, videre est apud Van Leeuvven loco citato; & restatur Nicolaus Tuldenus ad allegatum locum Damhouderi, „ quod hodie privati, neque per se, nec per Procura„ tores causam suam agere in foro vel judicio possint, „ nisi *selectis* quibusdam forensibus Procuratoribus ne„ gotium mandent.

XIII. Quandiu Officium Procuratorum fuit privatum, nemo illud invitus suscipere tenebatur; at hodie dum publicum est, hi qui prævio examine & juramento in numerum eorum relati sunt, etiam inviti cogi possunt; ut officium suum impendant, uti post alios observat Nicolaus Tuldenus ad Damhouderum in Praxi rer. Civil. *cap.* 84. *Lit. E.*

XIV. Ex justis tamen causis ab officio impendendo in hac illave causa excusari possunt; dicitque Damhouderus ibidem *num.* 2. quod „ ab eo onore suscipiendo se„ se purgare possint, & illud omnia detrectare, si *ju„ rent* quod teste conscientia, ipsorum (Clientium) „ causa non videatur ipsis defensibilis.

XV. Nec immerito; licet enim hodiernis moribus receptum sit, non transferri judicium in Procuratorem, neque ipsum per litis contestationem reddi dominum causæ, aut in ipsum sententiam ferri, quemadmodum Jure Civili obtinebat, uti passim monent Pragmatici, ac nominatim Simonà Groenevvegen de Legibus abrogatis ad tit. Digestorum *De Procuratoribus*; nihilominus verum manet, Procuratores hodiernos suscipere defensionem & prosecutionem causæ, quam sane impendere nequaquam possunt causæ, quam credunt *injustam*.

XVI. Imo & juramentum in admissione ad officium Procuratoria solet ipsos astringere, quod nullam causam, quam noverint injustam, suscipient; aut si aliquam tanquam justam susceperint, dimittent mox ut eam noverint injustam. Verba juramenti præstari soliti in Curiis Ecclesiasticis Provinciæ Mechliniensis sunt: „ Nec acce„ ptabo Officium Procuratoris in malis & injustis cau„ sis scienter: & quàm cito mihi constiterit de inju„ stitia causæ, in ea amplius non procurabo.

XVII. Procuratores illi, qui omnes indifferenter causas sibi oblatas sine ullo examine super earum justitia aut injustitia suscipiunt, ostendunt parum memores se esse præstiti juramenti; parumque solicitos, num justam, injustamve causam tueantur: meritoque anxii sunt, an cum hujusmodi affectata ignorantia immunes erunt à perjurio, saltem coram eo qui scrutatur cor & renes, si causam injustam suscipiant, quam si examen debitum præmisissent, nec lucri cupiditate ad omnes indifferenter causas suscipiendas fuissent illecti, facile agnovissent esse injustam.

XVIII. In citatis Ordinationibus Curiæ Rectoris & Conservatoris hujus Universitatis *art.* 12. statuitur: „ Procurator non occupet causam aliquam sive ad „ agendum, sive ad defendendum, nisi prius satis in„ structus. "

XIX. Quæ capite præcedenti dicta & notata fuerunt circa obligationem Advocatorum de non patrocinando causæ injustæ hic merito repeti poterunt: cum tam Procuratoribus, quam Advocatis vi juramenti & officii vetitum sit, causæ injustæ quacunque ratione patrocinium impendere.

XX. Non minus quoque Procuratores, quam Advocati obligantur fideliter suis Clientibus servire: unde & hic repeti potrrunt quæ de fidelitate Clienti ab Advocato servanda dicta sunt capite superiori. Hoc tamen hic observandum, quod Curia Brabantiæ cautum volens, ne ex connexione & familiaritate Procuratorum, *secreta* unius Partis alteri revelarentur, statuit *art.* 324. ne pater & filius, aut duo fratres, vel duo habitantes in eadem domo sint simul in eadem causa Procuratores pro utraque parte. *Om dies vville dat de Procureurs onderlinghe ghealliëer zynde van bloede oft affiniteyt, gelick vader ende sone, twee ghebruers, oft vvonende in een huys, ontfanghen in een saecke de procuratie van beyden partyen, vvaer uyt die secreten van partyen somvvylen vvorden gherevelcerr, ende d' een van partyen gheplanteert oft bedroghen; VVy verbieden den voorsz. Procureurs alsoo ghealliëert zynde, oft vvonende in een huys, te nemen procuratie oft te occuperen in een saecke vor beyde de partyen.* Id est: Eo quod Procuratores mutuo, aut sanguine aut affinitate conjuncti, quales patrr & filius, aut etiam fratres, aut in eodem domicilio commorantes in eadem causa utriusque Partis procurationem agunt: unde fit ut quandoque arcana Partium detegantur, alteraque harum circumveniatur & decipiatur: Prohibemus dictis Procuratoribus ut supra conjunctis aut in eadem domo commorantibus, ne in eadem causa utriusque Partis procurationem admittant.

XXI. Illud quoque Procuratoribus æque ac Advocatis incumbit, ut omni modo allaborent, ut Clienti suo justitia administretur; uniceque studeant causam sincere prosequi, nihil scienter ad protractionem causæ in suum proprium lucrum, & litigantium detrimentum faciendo.

Hac de causa Procuratores in Curiis Ecclesiasticis Provinciæ Mechliniensis inter alia jurant: „ Nec petam aliquas dilationes in causis meis, in gravamen „ alicujus Partium, sed terminos meos legaliter ser„ vabo . . . Nihilque proponam per me, vel alium „ pro causa protrahenda, vel ad vexandum indebite „ adversarium.

Contra superfluas & extravagantes dillationes sub variis prætextibus peti solitas, extat *art.* 329. Ordinationum Curiæ Brabantiæ.

XXII. In his Ordinationibus uti & Ordinationibus Concilii Flandriæ de anno 1624. & 1667. quæ habentur *parte* 3. Edictorum Flandriæ *lib.* 1. *Rubr.* 8. nec non in Statutis Curiarum Ecclesiasticarum multa occurrunt, quæ officium Procuratorum spectant, quæque plures hodiernos abusus resecarent, si exacte observarentur, illudque notandum, quod in formula juramenti præstandi à Procuratoribus in Curiis Ecclesiasticis, exprimitur: „ Item, in responsionibus faciendis vel non faciendis, non infor„ mabo Partes, sed ipsas omnino inducam, ut fateantur „ veri-

„ veritatem. " Ad quem articulum juramenti nescio, an sat hodie attendant Procuratores.

XXIII. Licet hodie in plurimis Curiis certus determinatusque sit numerus Procuratorum, nec officio Procuratorum fungi quis possit, nisi prævio examine super idoneitate, & præstito juramento in numerum Procuratorum sit admissus, uti supra notavimus, nullus tamen illorum potest causam aliquam suscipere aut prosequi, nisi mandatum sive Procuratorium habuerit; ipsaque auctoritas Procuratoris etiamnum hodie ex mandato seu procuratorio dependet, uti monet Simon à Groenevvegen ad *Inst. de Satisdationibus* §. 3.

XXIV. Quin eodem teste non admittitur hodie Procurator absque mandato, etiamsi caveat *de rato*; nisi tamen pars litigans ipsi Procuratori esset sanguine juncta; quo casu ex Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 325. poterit sub cautione de rato, ex permissione Curiæ admitti. Verba articuli sunt: *Dat de Procureurs hun niet en sullen voordiren sonder besonderlycke procuratie eenighe partyen te dienen ten vvare dat de partye hen bestonde van bloede, in vvelcken ghevalle sy midts stellende cautie de rate, sullen ter ordinantie van onsen voorsz. Raede moghen voorden gheadmitteert.* Id est; Ut Procuratores se in obsequium Partium non interponant, absque legitima rei gerendæ sibi facta potestate, nisi Pars iis sanguine foret juncta, quo casu si caverint de rato, poterunt ex Decreto præfati nostri Consilii admitti.

Quod ergo dicit Simon Van Leeuwen in Censura Forensi *part.* 2. *lib.* 1. *cap.* 5. *num.* 4. quod ex stylo Procurator, qui debite instructus est, mandatum autem aut nondum accepit, aut quod accepit, in aliquo deficiens est, sub cautione de rato, & termino quo defectum suppleat, aut sufficiens mandatum cum ratihabitione omnium, quæ hactenus ab eo gesta fuerint, interim admittitur, id consonum non est citato articulo Ordinationum Curiæ Brabantiæ; nec hodie in illa Curia admitteretur, quamvis in aliis nonnullis Curiis id admittatur; ut ex ibidem citatis Pragmaticis notat Van Leeuvven; & in Ordinationibus Curiæ Rectoris & Conservatoris hujus Universitatis *art.* 13. non obscure admittitur. Verba articuli sunt; Ut Procurator sive Actoris sive Rei, primo die suæ comparitionis exhibeat „ suum mandatum: & si mandatum *minus sufficiens* „ videatur, jubeatur aliud exhibere intra certum tem„ pus: interea tamen ulterius procedatur, præstita „ *cautione de rato*, per eundem Procuratorem præ„ standa, nec aliter admittatur. " Idem habet *art.* 8. *tit.* 11. *Ordinat. Curiarum Ecclesiast.*

XXV. De hac admissione Procuratoris sub cautione *de rato.* Vide late Nicolaum Tuldenum ad Damhouderium in notis *cap.* 90. *lit. C.* ubi notat ex Socino aliisque, huic cautioni ita demum locum esse, quando aliqualiter de mandato constat, sed non plene: neque eam admitti, quando res quæ agitur est valde ardua.

Ubi sine sufficienti mandato sub cautione de rato admissus est Procurator, si mandatum intra terminum non exhibeat, in ipsum Procuratorem sententia fertur, & ad interesse & damnum condemnatur; imo & in aliquibus partibus, arbitrali correctioni obnoxius redditur; uti aliis citatis monet Van Leeuvven loco citato.

XXVI. Quamvis de Jure communi Procuratorium solo consensu expediri queat, & etiam per testes aut Nuncium probari queat, in nonnullis tamen Curiis hodie receptum est, nonnisi per Scripturam admitti probationem procuratorii, uti servari in Parlamento Mechliniensi testatur Christinæus *Vol.* 2. *Decis.* 107. *num.* 20. uti nec in ejusdem Civitatis Mechliniensis Consilio Duodecimvirali ex statuto ejusdem *tit.* 1. *art.* 25. cujus hæc sunt verba: „ In causa Civili licitum est per Procuratorem „ actiones instituere & excipere, modo Procurator plene „ doceat de mandato per sigillum authenticum, vel per „ chirographum Secretarii Principis. " Vide Christinæum ad hunc articulum, ubi late agit de forma ad probandum procuratorium hodie necessaria: de qua etiam agit Damhouderus in *Praxi rerum civil. cap.* 90. ubi monet *n.* 4. quod „ Procuratoria sub Principis sigillo alicujus „ data non egeant attestatione Senatorum, sed sint per „ se sufficientia. " Addens: „ Item, quando consti„ tuentes sunt Prælati, Episcopi, aut præclari Nobiles, „ aut in ea dignitate aut officio constituti, ut sua sigilla „ omnibus sint cognita, rata, & approbata, eorum quoque procuratoria data, & sigillata habentur ra- " ta & valida, sine ulla cognitione Magistratuum. "

XXVII. Supra observatum fuit, quod hodierni Procuratores per litis contestationem non fiant *domini litis*, uti fiebant Jure Romano; sed habeantur pro ministris nudum ministerium sive servitium in prosecutione litium suis Clientibus præstantibus, atque hinc ulterius moribus receptum est, quod & post litem contestatam Procurator revocari queat: Et si altera Partium moriatur ante causæ conclusionem, tunc Procurator inchoatam causam finire non possit, sed implorato Judicis officio citatio ad reassumendam causam in eo statu, in quo relicta est, contra hæredes decernatur. A Groenevvegen ad *L.* 22. *Cod. De Procurat.* Et ita servari in Curia Mechliniensi testatur Christinæus citata *Decis.* 107. *num.* 22.

Dicitur quidem in *Clem. fin. de Procurat.* „ Procuratorem à Prælato, Rectore, vel alio quolibet pro Ec- " clesia sua vel Beneficio constitutum per mortem consti- " tuentis revocari; etiam quoad negotia & causas, in " quibus per ipsum lis fuerit ante mortem hujusmodi con- " testata. " Sed id speciale est in Rectore Ecclesiæ; uti recte notavit Zypæus in *Notit. Juris Belg. de Procuratoribus*, quia Rectoris Ecclesiæ tanquam meri usufructuarii Jus omne per mortem perimitur; adeoque nihil tum superest, quo ejus mandatum porrigatur.

XXVIII. Jure Romano Procuratoris officium erat gratuitum, ni aliquod salarium esset promissum: at hodie tam in Ecclesiasticis, quàm Civilibus Curiis sua salaria Procuratores à Clientibus petere possunt, licet de his nihil dictum fuerit.

Notius est quam ut probari debeat, multiplices inutiles terminos, altercationes, dilationes, aliaque similia à Procuratoribus procurari, & fieri, ut salaria ipsorum continuo crescant: infinitasque Procuratorum tricas esse, ad protrahendum causas, suaque salaria augenda, norunt non tantum qui Curiis illis præsunt, sed & qui in illis lites sustinere coacti aliquando fuere: possuntque colligi ex Ordinationibus Curiarum non tantum Civilium, sed & Ecclesiasticarum, quibus multi Procuratorum abusus castigantur, multaque à Procuratoribus observanda & cavenda præscribuntur: optandumque esset, ut quemadmodum sanctissime constituta sunt, ita quoque exactissime observarentur: abscinderentur omnes illi prætextus quibus Procuratores, etiam in Curiis Ecclesiasticis utuntur ad lites & terminos prolongandos & multiplicandos; ipsumque tribunal Ecclesiasticum odio & vilipendio communi exponunt.

Quam periculosum ex hoc capite sit Procuratorium officium; & qui huic maxime sint expositi, intelligi potest ex dictis capite præcedenti *num.* 35. *& seqq.*

XXIX. Procuratori similis est Defensor sive Actor causarum Universitatis, Collegii, Societatis similiumque corporum, quæ à Principe vel Senatu sunt confirmata. Neque enim omnibus passim permissum est habere corpus Collegii, sive Societatis, quod ad exemplum Reipublicæ habeat res communes, arcam communem, & Actorum *L.* 1. §. 1. *ff. Quod cujusque Universitatis nomine*, &c.

XXX. Actor hic vocabulo Græco vocatur *Syndicus* à lite sive causa, quam nomine Universitatis prosequitur, agendo vel defendendo, *L.* 18. §. 13. *ff. de Muneribus.* Solet similis Procurator ad agendas causas constitutus in Civitatibus majoribus vocari *Pensionarius*, uti notat Christinæus ad citatum articulum 25. Consuetudinum Mechliniensium, ubi & de Officio Pensionarii tractat.

XXXI. Observat autem Mornacius ad *L.* 1. §. 1. *ff. eod.* „ Ex usu hodierno Syndico creari consuevisse, " sint non tantum Actores Reipublicæ quoad lites, sed " etiam ad cetera quælibet Universitatis negotia, vel " oppidi aut Parœciæ, cui dati sunt.

XXXII. Habet & nostra Universitas Lovaniensis Syndicum, qui inter alia jurat, quod causas Universitatis, quas tanquam Actrix vel Rea suo vel alieno nomine habebit, diligenter prosequetur.

Præscribunt tamen Statuta Universitatis, ut „ nullam causam Universitatis nomine inchoet, nisi ad hoc ha- " beat speciale mandatum ab Universitate, vel saltem à " Rectore & Deputatis. Causam inchoatam non deserat " absque consensu Universitatis vel Rectoris & Deputa- " torum; sed omni diligentia prosequatur usque ad fi- " nem. Item admoneat D. Rectorem, ut conclusiones " Universitatis exequatur.

XXXIII. In

XXXIII. In Decretalibus Gregorii Noni extat specialis titulus *De Syndico*, sub quo unica tantum refertur Decretalis sub hoc titulo: *Gregorius Papa Subdiacono Defensori Siciliæ*. Recte autem post Contium monuit Antonius Augustinus in notis ad primam collectionem Decretalium, hanc Decretalem esse fragmentum *Epist. 67. lib. 1.* Sancti Gregorii, cujus inscriptio est, *Petro Subdiacono Defensori Siciliæ*.

XXXIV. In hac Epistola in primis scribit Sanctus Gregorius: „ Sicuti studii nostri esse condecet à litigiis forensibus submovere, ut divinis ministeriis pie ac soletter invigilent; ita necesse est nostra provisione, quemadmodum negotia eorum disponi debeant, ordinate, ne distenta mens per varias causarum curas defluat, & ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat.

XXXV. Post hæc, significat dicto Petro Subdiacono, quod „ præsentium literarum lator Joannes Abbas plurima se Monasterii sui asserat habere negotia.

Deinde subjungit: „ Pro qua re experientiam tuam per præsentis scripti paginam admonemus, quatenus cum Fausto, qui Romani viri magnifici ex Prætore Cancellarius fuerat, loqui debeat, Cujus si pronam ad hanc rem compereris voluntatem, ei Monasterii ipsius generaliter debeas constituto salario commendare negotia.

XXXVI. Rationem hanc notandam adjungit: „ Expedit enim parvo incommodo à strepitu causarum servos Dei quietos existere; ut & utilitates cellæ per negligentiam non pereant, & servorum Dei mentes ad opus Dominicum liberiores existant.

XXXVII. Hinc notant Interpretes post Glossam, Sanctum Gregorium voluisse, ut quidam Faustus constitueretur Syndicus Monasterii cum salario de bonis Monasterii ad omnia negotia Monasterii in judicio procuranda: eo quod expediat, ut modicum damnum sustineant Monachi, ut ab hujusmodi litigiis conquiescant, & Divinis intersint.

XXXVIII. Quam periculosum sit, Monachum secularibus negotiis, & præsertim forensibus implicari, & quæ in Oeconomo sive Procuratore Monasteria sint observanda, notavit supra *part. 1. tit. 32. cap. 5.*

XXXIX. Ceterum & illud certum, non tantum Monachis, sed & Clericis parum convenire, eorumque vocationi parum esse conforme, negotiis illis temporalibus, & forensibus litigiis implicari, atque per illa ab Ecclesiasticis ministeriis avocari.

Sic olim Episcopos prohibuere Concilia, ne ad Comitatum pergerent, electis ad id opus Diaconis: sic eosdem à rerum temporalium administratione submoverunt, quando curam illam Oeconomis & vicedominis demandarunt, uti monet eruditus auctor notarum in citatam Epistolam S. Gregorii, cum quo quidni dicamus: „ Utinam & ceteris Clericis simili quopiam remedio provideretur ope Syndicorum & defensorum, ut ab omnibus terrenis negotiis liberi soli Deo vacarent, omnesque Clerici & Monachi tam essent forensium actionum rudes, quàm coguntur esse gnari.

CAPUT IV.

De Graphiariis, & Secretariis.

1. *Qui apud Romanos dicti Cancellarii.*
2. *In horum locum successorum hodierni Graphiarii, & Secretarii.*
3. *Ante Concilium Lateranense sub Innocentio. III. nulla reperitur Constitutio de adhibendo Graphiario in judiciis Ecclesiasticis.*
4. *Concilium vult adhiberi personam publicam, quæ Acta judicialia conscribat.*
5. *Persona illa publica coincidit cum hodierno Graphiario, qui & Notarius aliquando dictus fuit.*
6. *Ordinatio Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis de scribendis Actis per Graphiarium.*
7. *Graphiarius debet Acta registrare, & diligenter conservare.*
8. *Debet in speciali registro registrare omnes sententias.*
9. *Prædicta Graphiarius jurejurando promittit.*
10. *Graphiarius debet copiam Actorum dare Parti petenti, originalibus sibi retentis.*
11. *Actis judicialibus à Graphiario conscriptis, & registratis plena fides adhibetur, licet nulli testes interveniant.*
12. *In hoc tamen attendendus stylus, & consuetudo Curiarum.*
13. *In quibus causis Secretariis Episcoporum aut Collegiorum plena fides sit adhibenda.*
14. *Graphiarius debet utrique parti indifferenter servire.*
15. *Juramentum Graphiariorum in Curia Ecclesiastica de hac indifferentia.*
16. *Graphiariorum indifferentia hodie maxime necessaria; & quare.*
17. *Rectus judiciorum ordo multum hodie dependet à Graphiariis.*
18. *Graphiariorum officium olim erat vile; secus hodie.*
19. *Querela Bonifacii VIII. de nimia exactione salarii Graphiariorum.*
20. *Hodie Graphiariorum salaria sunt taxata; & quomodo ex hac taxatione Graphiarii captant occasionem causas protrahendi.*
21. *Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum contra excessus Graphiariorum.*

I. EXtat in Codice Justinianæo titulus *De Assessoribus, Domesticis, & CANCELLARIIS* Judicum.

Notant autem communiter Doctores, *Cancellarios* Judicum fuisse, qui scribendis & expediendis Judicum Epistolis actisque operam dabant. Hosque *Cancellarios* fuisse dictos, quod eorum cellulæ ob chartarum amittendarum periculum, *Cancellis* essent munitæ.

II. Horum officio funguntur hodie tam in Curiis Ecclesiasticis, quàm Civilibus illi, quos *Graphiarios* vel *Secretarios* vocamus; qui tanquam publicæ, & juratæ personæ omnia acta judicialia scribunt, ac fideliter custodiunt, sive registrant.

III. Admodum verisimile, hos Graphiarios & Secretarios una cum stylo forensi, & forma litigandi è Curiis Civilibus in Curias Ecclesiasticas sensim intrasse, quamvis non reperiatur ulla Constitutio Canonica, quæ præcipiat Judicibus Ecclesiasticis personam publicam conscribendis actis habere ante Constitutionem Concilii Lateranensis sub Innocentio III. relatam in *Cap. 11. De Probat.*

IV. Conqueritur hic Concilium, quod quidam Judices aliquando in præjudicium alterius partis aliqua falsa asserant; & quoniam contra falsam assertionem iniqui Judicis (ait,) innocens litigator quandoque non potest veram negativam probare: cum negantis factum per rerum naturam nulla sit directa probatio: ne falsitas veritati præjudicet, aut iniquitas prævaleat æquitati, statuit Concilium, „ ut tam in ordinario judicio, quàm extraordinario Judex semper adhibeat aut publicam (si potest habere) personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter universa judicii Acta conscribant: videlicet citationes, dilationes, recusationes, exceptiones, petitiones, responsiones, interrogationes, confessiones, testium depositiones, instrumentorum productiones, interlocutiones, appellationes, renunciationes, conclusiones, & cetera quæ occurrerint competenti ordine conscribenda, loca designando, & tempora, & personas. "

V. Persona *publica*, de qua hic agit Concil. Lateranense, dicitur in *Cap. 11. De Rescriptis in 6. Notarius*, coinciditque cum eo, qui hodie solet dici *Graphiarius* vel *Secretarius*. Unde & in antiquis Statutis hujus Universitatis, qui hodie vulgo vocatur *Secretarius*, dicitur *Notarius Universitatis*.

VI. Itaque conformiter ad Decretum Concilii Lateranensis in omni judicio sive ordinario sive extraordinario hodie habetur persona publica, sive *Graphiarius* vel *Secretarius*, qui juxta Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit. 5. art. 2.* debet „ scribere, & subsignare omnes citationes, monitionesque, inhibitiones, arrestationes, commissiones executorias, Decreta, & sententias & reliqua omnia, quæ tam ad officii, quàm Partium instantiam, aut alias sub nomine Officia-

„ ficialis, expedientur, idque omnino sub data illius „ diei, quo decreta fuerint.

VII. Cum vero parum esset ad finem assequendum, quem in citato Decreto intendit Concilium Lateranense, Acta conscribere, nisi etiam diligenter custodirentur, ut ex iis semper veritas haberi queat, ideo addunt dictæ Ordinationes eodem articulo: „ Conscribetque & *registrabit* omnia Acta judicialia, eaque „ ac Partium munimenta exhibita judicialiter, (ne „ alioquin ad damna, & interesse Partium teneatur) „ *diligenter conscribat*,

VIII. Et *art.* 7. „ Graphiarius in speciali registro „ omnes sententias, tam diffinitivas, quam interlocu„ torias, " propria manu registrare tenebitur, aut si per alium faciat, unicuique sententiæ sic registratæ subscribet.

IX. Illud quoque punctum in formula juramenti a Graphiariis præstandi, exprimitur his verbis: " Acta „ processuum & causarum diligenter & veraciter re„ gistro meo inscribam, & postquam inscripsero, ni„ hil addam, vel delebo sine Decreto Officialis: ex„ hibita sine ejusdem Decreto non restituam, non ex„ hibita inseri non permittam.

Similis registratio sententiarum & Actorum judicialium injungitur Graphiariis Curiæ Brabantiæ, in ejusdem Curiæ Ordinationibus *art.* 126.

X. Addit Concilium Lateranense in allegato Decreto: " Et omnia sic conscripta Partibus tribuantur, „ ita quod *originalia* penes Scriptores remaneant: ut „ si super processu Judicis fuerit suborta contentio, „ per hoc possit veritas declarari.

Hoc & praxis observat, ut nimirum copia Actorum Partibus tradatur auctoritate Judicis; originalibus vel publicis registris, in quæ Acta sunt relata, manentibus in Graphiaria.

XI. Porro Actis à Graphiario conscriptis sive signatis plena fides adhibetur, tametsi nulli præterea testes adhibeantur; uti post glossam ad citatum *Cap.* 11. *de Probat.* communiter tradunt interpretes, & praxis confirmat teste Simone Van Leeuwen in *Cens. Forens. part.* 2. *lib.* 1. *cap.* 8. *num.* 5. qui monet tamen *num.* 6. id restringendum esse ad *mera judicialia*, & quæ proprie sunt de Actis, & ad judicii expeditionem pertinent, secus in extrajudicialibus, aliisque quæ his extrinsecus inseruntur. Hanc distinctionem expressit quoque glossa loco citato, dicens: „ Et licet circa *judicia* creda„ tur scripturæ tabellionis; tamen circa contractus non „ creditur ei, nisi habeat testium subscriptionem.

XII. In his nihilominus consuetudo, & stylus Curiarum singularium attendi debent, qui nonnunquam præter Graphiarii aut Secretarii fidem, etiam signaturam Judicis, aut sigillum publicum requirunt, ut Literis sive Actis plena fides habeatur.

XIII. Habent & Episcopi suos passim Secretarios, qui sunt deputati ad conficienda instrumenta de Actibus ipsius tantum Episcopi: puta de collationibus vel institutionibus, vel quæ cooperante Episcopo fiunt, ut de resignatione Beneficii in manus Episcopi facta, vel præsentatione Patroni, vel quavis insinuatione ei facta, vel de acceptatione collationis in præsentia ejusdem Episcopi facta, & similibus ad ipsius Episcopi officium spectantibus. Hi, licet in his negotiis censeantur *Notarii* & personæ *publicæ*, nequaquam tamen vulgo & simpliciter *Notarii* dicuntur; neque extra dicta negotia possunt instrumenta in qualitate Notariorum conficere; sed habentur pro privatis personis: quemadmodum Actuarii sive Graphistæ extra rem forensem. Neque similes Prælatorum Secretarios solere intelligi in Regiis Edictis vel Curiarum Ordinationibus nomine *Notariorum*, communiter tradunt Pragmatici & communis praxis evincit; uti nec Scribas aut Secretarios Collegiorum Ecclesiasticorum, ad negotia duntaxat horum Collegiorum expedienda deputatos; sed tantum Notarios *communes* ad quæcunque negotia extrajudicialia vel Ecclesiastica vel Civili auctoritate *publica* deputatos: de quibus agetur titulo sequenti, ubi de probatione per instrumenta tractabitur: eo quod fides instrumentorum præcipue à fide Notariorum dependeat.

XIV. Quandoquidem Graphiarius seu Secretarius sit persona publica Judici in scribendis Actibus deserviens, debet, ut ipse Judex, esse in causa indifferens, atque utrique Parti fideliter servire; neque uni magis, quam alteri favere.

XV. Unde juxta Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. jurejurando promittit Graphiarius: „ Litigantibus, vel litigare volentibus directe vel indirecte consilium non dabo. Dicta & depositio- " nes testium fideliter excipiam. " Et *tit.* 5. *art.* 9. Graphiario præcipitur, „ quod memor juramenti sui, secretus erit, neutri Partium se *addictum*, aut *partia*- " *lem* exhibebit, sed eundem omnibus; neutri etiam " consilium directe vel indirecte dabit. "

XVI. Hæc Graphiariorum indifferentia hodie maxime necessaria est; eo quod moribus nostris in plerisque judiciis, præsertim subalternis & Ecclesiasticis, Graphiarii Assessorum & Consiliariorum vicem fere sustineant: frequenterque Judices ab ipsis instructionem accipere debeant: uti recte notavit Simon Van Leeuwen loco citato.

XVII. Hinc facile intelligitur, & quotidiana experientia nimium evincit, bonum judiciorum ordinem, quin & rectam justitiæ administrationem plurimum dependere à peritia & integritate Graphiariorum & Secretariorum: ut propterea merito soliciti sint, quibus ipsorum electio vel deputatio competit, peritos & integros ad hujusmodi officia assumere.

XVIII. Illud quoque notandum, quod licet olim Scribarum sive Graphiariorum (quos *Tabelliones* vocant Veteres) reputaretur vile officium, & servile, hodie tamen officium ipsorum sit honorificum, & in honore habeantur; quia eorum fidei publicæ tabulæ, periculaque Magistratuum committuntur; uti notat Simon à Groenewegen ad Titulum Codicis *De Tabulariis, Scribis*, &c.

XIX. Notarios sive Graphiarios Acta scribentes, in exigendo salario metas rationis jampridem excessisse, conqueritur Bonifacius Octavus *in Cap* 11. §. *Notarium De Rescriptis in VI.* mandans, ut Judex, prout ad ipsius officium spectat, prudenter refrænet.

XX. In plerisque Curiis, tam Ecclesiasticis quàm Civilibus salaria Graphiariorum & Secretariorum taxata sunt.

Verum cum hæc taxatio ita plerumque concepta sit, ut in singulos terminos, nec non paginas & lineas copiarum Actorum salarium sit constitutum, natum est fieri, ut lucri causa lites in longum protrahant, copiasque Actorum extendant, & multiplicent cum maximo Partium incommodo: idque vel præcipue timendum in Curiis tam Ecclesiasticis, quàm Civilibus, in quibus pauciores causæ occurrunt, & quibus præficiuntur sæpius Graphiarii, & Secretarii tenuis conditionis & fortunæ, qui ex proventibus suorum officiorum se & familiam suam intertinere coguntur.

XXI. Interim hisce injustitiis occurrere volentes sæpius citatæ Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 5. *art.* 4. statuunt: „ Graphiarius ab omnibus superfluis abstineat, ideoque " nec dies festos ad substantiam rei non necessarios " apponat, nec dignitatem Judicum Commissariorum, " vel litigatorum, vel Procuratorum sæpius repetat. " In depositionibus testium, aut extracto quocunque " processibus inserendo, abstineat à superfluis præam- " bulis, longisque, & inutilibus præfationibus, & " aliis omnibus, quæ ad principale negotium non per- " tinent; nec tenorem totum ejusdem instrumenti ci- " tationis, vel cujusque scripturæ unquam reiteret, " sed si tenore semel inserto, ejus alibi mentio fa- " cienda sit, fiat remissive, secus inserta non veniant " in taxam. "

Et rursus *art.* 8. „ Nullum salarium consequitur Graphiarius pro Actis male, & illegibiliter, vel or- " dine præpostero conscriptis, sed omnes illæ expedi- " tiones, quin etiam & superfluæ omnes extensiones " intra Acta illegitima reputabuntur. "

Hæc ipso quoque juramento à Graphiario præstando exprimuntur his paucis verbis: „ Causa lucri vel ultra consuetum modum, Acta non extendam.

CA-

CAPUT V.

De Advocato Fisci, & Procuratore officii sive Promotore; nec non Apparitoribus.

1. *Apud Romanos frequens mentio Advocatorum Fisci; & quod eorum officium.*
2. *Hi hodie vocantur Advocati Fiscales.*
3. *His junctus est Procurator Fisci, vulgo Procurator Regius.*
4. *Etiam Curiæ Ecclesiasticæ cœperunt habere suos Advocatos Fiscales, & Procuratores officii, qui Promotores dicuntur.*
5. *Unde derivatum nomen Promotoris.*
6. *Formula institutionis Promotoris Curiæ Ecclesiasticæ.*
7. *Quod sit officium Advocati Fiscalis Universitatis Lovaniensis.*
8. *Promotori incumbit promovere causas ad publica Ecclesiæ jura spectantes.*
9. *Hodie officium Promotorum præcipue consistit in detegendis & prosequendis excessibus ad Jurisdictionem Ecclesiasticam spectantibus.*
10. *Seculo decimo quarto plures querebantur innocenter à Promotoribus vexari.*
11. *Qualiter his querelis occurrendum censuerit Concilium Noviomense Provinciæ Remensis.*
12. *Promotorum excessus seculo decimo quarto describit Nicolaus de Clemengis.*
13. *Excessus hi nondum hodie aboliti.*
14. *Promotoribus injungitur, ut nonnisi habita informatione, magnaque discretione quenquam conveniant.*
15. *Qua cautione procedendum contra personas Ecclesiasticas & boni nominis.*
16. *Vi juramenti Promotor Curiarum Ecclesiasticarum nullum potest aggredi super excessibus, nisi quem vere Reum de excessu credit.*
17. *Promotor super causis agendis debet conferre cum Advocato Fiscali.*
18. *Advocatus Fiscalis intendere debet, an causæ à Promotore institutæ sint justæ.*
19. *Promotor Universitatis causam suscipere nequit, nisi de excessu aut saltem de fama plene informatus.*
20. *Monitum Sancti Caroli ad Promotorem ejusque Substitutum.*
21. *Promotores nonnunquam proclives ad dissimulandos defectus & excessus; & quare.*
22. *Decretum Curiarum Ecclesiasticarum contra hunc Promotorum defectum.*
23. *Promotores cum delinquentibus conniventes arbitrarie puniendi.*
24. *Promotores Curiarum Ecclesiasticarum jurant, quod excessus fideliter prosequentur.*
25. *Promotor Universitatis propria auctoritate non potest componere super excessu.*
26. *In Gallia Promotores debent esse in sacris constituti.*
27. *In Belgio etiam conjugati, & interdum tenuis fortunæ ad hoc officium assumuntur; & quæ hinc incommoda.*
28. *Curia Ecclesiastica suos etiam habet Apparitores sive Nuncios.*
29. *Juramentum Apparitorum.*
30. *Quæ fides Apparitoribus adhibenda.*
31. *Qua pœna plectendi qui Apparitoribus in executione sui officii resistunt.*
32. *Plura de Apparitoribus, & Nunciis remissive.*

I. FRequens in legibus Romanis occurrit mentio Advocati Fisci, extatque in Codice Justinianeo specialis titulus *De Advocatis Fisci.*

Dicebatur autem Advocatus Fisci, qui causas publicas & Principis agebat; ac ideo in ordine Advocatorum excellebat: ex quo ordine ad eum honorem promoveri solebant longis experimentis ante alios spectati, ut ait *L. 8. Cod. De Advocatis divers. Jud.*

II. Similes Advocati in hodiernis quoque Curiis Regiis dicuntur Advocati *Fiscales*, tanquam qui ex officio patrocinari debeant Fisco sive publico Ærario: vel etiam vocantur Advocati *Regii*; quia Regi sive causis Regis serviunt; extantque passim in Ordinationibus Curiarum varii articuli de Officio Advocati Fiscalis.

III. Sicuti in causis privatis intervenit non tantum Advocatus, sed & Procurator; ita Advocato Fisci, etiam in causis publicis, jungitur Procurator, qui causas Fiscales & Regias in qualitate Procuratoris prosequatur. Et sicuti Advocatus Fiscalis primus est in ordine Advocatorum, ita hic primum locum obtinet in ordine Procuratorum.

IV. Postquam Curiæ Ecclesiasticæ more & stylo Curiarum Civilium gubernari cœperunt, ipsaque jurisdictio ad normam jurisdictionis Civilis exerceri, etiam cœperunt creari Advocati Fiscales & Procuratores Officii, quos hodie *Promotores* vocamus, qui causas *publicas*, & ad *communem* Ecclesiæ utilitatem spectantes susciperent, & defenderent; atque earum decisionem coram Judice Ecclesiastico urgerent.

V. Nomen *Promotoris* derivatur à verbo *promovere*, eo quod officii ejus sit invigilare abusibus, & insolentiis delictisque quæ in Diœcesi committuntur; atque de iis Episcopum & Judicem informare, quin & opportunum remedium, etiam judicialiter contra delinquentes agendo, expetere; uti notat Claudius Horry in Tractatu Gallico *De Procuratore Curiæ Ecclesiasticæ*, qui habetur ad calcem libri ejusdem Auctoris, cui titulus: *Le parfait Notaire Apostolique.*

VI. Refert & ibidem formulam qua Archiepiscopus Parisiensis Curiæ suæ Ecclesiasticæ Promotorem constituit; è qua facile intelligitur, quas causas promovere debeat: „ Dantes tibi (ait) facultatem omnes & singulas causas ad Forum nostrum & jurisdictionem nostram Ecclesiasticam & spiritualem spectantes agendi, promovendi, interessendi, & concludendi sententias, & jus super iis à Domino Officiali dictæ nostræ Curiæ Ecclesiasticæ & spiritualis Fori, ipsasque debitæ executioni demandari instandi, Ecclesiasticos & alios nobis subditos delinquentes seu in crimine deprehensos & in culpa, ac alios quos convenerit citari, evocari, corrigi, puniri, mulctari, sententiari, condemnari, absolvi prout æquitas & Juris ordo postulaverit curandi; & generaliter omnia alia & singula faciendi, gerendi & exercendi quæ ad hujusmodi Promotoris munus & officium de jure, usu, vel consuetudine spectant & pertinent, & quæ circa præmissa necessaria & opportuna fuerint.

Similia passim Promotoribus & Advocatis Fiscalibus injunguntur.

VII. Et quidem in Statutis hujus Universitatis Lovaniensis declaratur, Advocati Fiscalis officium esse “ omnes causas Universitatis contra quoscunque prosequi, in quibus agitur de læsione alicujus privilegii tam intra, quam extra Lovanium. “ Hac de causa vult, ut Advocatus Fiscalis „ apud se habeat & incorporet omnia Privilegia, Exemptiones, Libertates, Concordata & Pacta Universitatis cum Principibus & Communitatibus, Episcopis atque Prælatis.

Eadem ex causa dicit, “ quod officio ejus incumbat, venire ad omnes Congregationes ac Deputationes, & quoties Rectori libuerit, ubi scilicet aliquid de supradictis negotiis tractabitur.

Illud denique Advocato Fiscali injongitur, “ ut assistat Promotori in libellando processus Fiscales, contra excedentes & Statuta Edictave violantes.

VIII. Similiter declarat S. Carolus in *Instructione Promotoris Fisci*, quod illorum officium etiam sit, “ cum solicitudine promovere causas omnes etiam Civiles, quæ ex officio tractantur, quamvis etiam assistat Pars; præsertim pro executione piorum relictorum, & bonorum Ecclesiasticorum, piorumve locorum usurpatorum recuperatione. Itidem de causis quomodolibet spectantibus ad mensam Archiepiscopalem, jurave spiritualia vel temporalia Archiepiscopatus. Itidem de causis, ubi de Ecclesiastica jurisdictione vel libertate tuenda agitur.

IX. Hodie officium Promotorum seu Procuratorum causarum Fiscalium in Curiis Ecclesiasticis præcipue consistit in detegendis & prosequendis excessibus ad jurisdictionem Ecclesiasticam pertinentibus.

In Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit. De Promotoribus seu Procuratoribus*

stribus causarum Fiscalium art. 1. dicitur: „ Omnia & singula delicta ad jurisdictionem Ecclesiasticam spectantia investigabunt, & ut puniantur, prosequentur.

X. Hoc jampridem fuisse Promotorum officium certum est; atque evidenter supponit Concilium Noviomense celebratum anno 1344. à Joanne Remensi Archiepiscopo & Suffraganeis ejus *Canon.* 16. una declarans, „ quod quamplurimorum de Dominis temporalibus & Judicibus Secularibus gravem querimoniam receperit, continentem quod nonnulli dictarum Curiarum Ecclesiasticarum Promotores ac etiam Procuratores, ad excessus citantes eorum homines subditos, & Burgenses, varia & diversa crimina & excessus coloribus fictis exquisitos eisdem imponentes, non solum in corporibus propriis, & scandalo gravi eorundem, damnificant & fatigant; sed etiam gravissimis sumptibus & expensis: nobis supplicantes, ut vellemus super his providere de remedio opportuno.

XI. His ergo querelis occurrere volens Concilium subjungit: „ Nos vero attendentes, juri non fore consonum, quod inde nascantur injuriæ, unde debent jura provenire; statuimus decernentes, quod de cetero nullus Promotorum aut Procuratorum ad excessus aliquem ex officio citari faciat, vel procedat contra eum super aliquo crimine, vel excessu, & præsertim tali ratione, cujus fama ipsius citati posset imposterum denigrari, sive scandalum contra eum suboriri, nisi verisimiliter videatur eisdem, quod justam causam habeant contra tales procedendi: super quo tamen eorum conscientias oneramus. Et de hoc cum ad dictum officium assumentur, per juramentum astringentur; nec tunc etiam ultra primam citationem procedatur per eosdem, Officiali dicti loci inconsulto.

XII. Acriori stylo hunc Promotorum excessum, ne dicam nequitiam & tyrannidem, descripsit circa idem seculum Nicolaus de Clemengis *De corrupto Ecclesiæ Statu cap.* 15. *n.* 1. „ Dici non potest (inquit) quanta mala faciant illi scelerati exploratores criminum, quos *Promotores* appellant. Simplices & pauperculos agrestes vitam satis innocuam in suis tuguriis agentes & fraudis urbanæ nescios, in jus sæpe pro nihilo vocant, Causas & crimina contra eos sedulo confingunt, vexant, terrent, minitantur; sicque eos per talia secum componere, & pacisci cogunt. Quod si facere renuant, crebris eos citationibus quotidieque impetunt, & supra modum infestant. Quod si semel qualibet occasione præpediti comparere defecerint, censura illico anathematis ut rebelles & contumaces feriuntur. Si vero ad diem venire, quoties vocati erunt, perseveraverint, eorum audientias apud Judicum tribunalia impedient morasque & subterfugia dilationum & interlocutionum captabunt, quæ perfacile à sociis Ecclesiasticis obtinentur, quo vel sic longo tædio longaque sui temporis jactura fatigati, super futuram vexationem atque impensam pecuniæ pactione redimere cogantur, &c.

XIII. Optandum sane esset, ut hi excessus & injustæ vexationes cum seculis istis desiissent; nec ad nostra tempora perseverassent.

Nimium ipsa quotidiana experientia evincit, quam hoc hominum genus lucri cupiditate stimulatum, innocentissimos non raro, idque nonnunquam super fictis excessibus vexet, & scelera gravissimosque excessus dissimulet, dum facilius ab illis, quam ab his mulcta aut sub prætextu compositionis aliquam pecuniæ summam consequi sperat.

XIV. His abusibus ut occurratur, in Statutis Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis decernitur, in primis, ut nonnisi habita informatione, magnaque discretione aliquos super excessibus aggrediantur.

„ Caveant, ne quem innocentem per calumniam in jus vocent, aut importune vel indiscrete aliquos exagitent, defectusque propalent, ac accusatos seu inquisitos, præsertim Ecclesiasticos, ante sententiam diffament, sed cum omni modestia, integritate, & humanitate officium suum exerceant, " inquiunt citatæ Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechlin. *tit.* 7. *art.* 3.

XV. Additurque *art.* 4. „ Quamobrem etiam, antequam causam aliquam contra Ecclesiasticos aut honesti nominis personas in judicio contradictorio tractandam exhibeant, eam prius Officiali denuncient, ut dispiciat, an eas ad se per literas clausas evocare velit, an via Regia permittere causam agi. "

XVI. Ad hæc jurejurando promittit Promotor harum Curiarum: „ Neminem citari procurabo ab officio super excessibus, nisi crediderо illos veros delinquentes, & me causam justam habere. "

XVII. Utque maturius hac in parte procedatur, Injungunt *tit.* 4. *art.* 2. Advocato Fiscali, quod " singulis hebdomadibus, diebus & horis designandis, deliberabit cum Promotore de omnibus causis institutis, vel instituendis, signanter de iis, in quibus proxima die juridica, vel concludendum verbaliter, aut articuli, aliæve scripturæ erunt exhibendæ, Informationes Promotoris visitabit, eidem consilium in omnibus dabit; & quando materiæ difficultas, scandalum, personæ dignitas, vel negotii qualitas id exiget, omnia nobis vel Officiali referet, priusquam Promotori diem Parti dicere permittet: quod nunquam etiam alias faciet, nisi Promotor instructionem suam, saltem summarie in scriptis ipsi Advocato id petenti tradiderit. "

XVIII. Insuper *art.* 3. mandatur Advocato Fiscali: „ Unice etiam curabit, ne per Promotorem aliquæ causæ officii, vel in scriptis, aut etiam summarie instituantur, nisi prævia informatione; serioque advigilabit, ne temere aliquis vexetur, vel calumniose in jus vocetur. "

XIX. Et juxta Statuta hujus Universitatis similiter jurat Promotor: „ Quod nullam causam contra aliquem incipiam, nisi de excessu vel delicto, aut saltem de fama fuero plane informatus. "

XX. Itaque recte monuit S. Carolus Promotorem Fisci ejusdem socios & Substitutos, ut " meminerint, se esse Procuratores veritatis, & non debere sub ejus clypeo innocentes opprimere, vel alias esse in causa, ut quis calumniis fatigetur. " In Actis Ecclesiæ Mediol. *part.* 4. *tit. De Officio Promotoris Fisci & Substitutorum pag.* 566. edit. anni 1683.

XXI. Sicuti non raro Promotores spe lucri incitati nimis faciles sunt, ut personas etiam Ecclesiasticas vitæ & conversationis innocentis, suisque officiis diligenter & strenue incumbentes, super quibusdam fictis aut levibus excessibus divexent; ita è contrario proclives sunt ad dissimulanda crimina enormia, publica & scandalosa, abususque gravissimos & perniciosissimos, dum ex illa dissimulatione, vel super iis cum accusatis vel denunciatis compositione, lucrum sperant; vel saltem ex ipsa accusatione, & actione difficultates à sceleratis criminum illorum auctoribus, aut abusuum fautoribus timent, & nullum aut exiguum lucrum sperant: adeo ut ad agendum aut inquirendum contra excessus, & delinquentes ipsos nonnisi lucri cupiditas incitare videatur.

XXII. Hinc Promotorum defectum emendare volentes Episcopi Provinciæ Mechliniensis ordinarunt citato *tit.* 7. *art.* 2. quod Promotores " cum nemine dissimulabunt, aut component; sed simul atque de delictis sufficienter fuerint informati (in quo omnem diligentiam adhibebunt; sic tamen, quod in causis violationem Festorum, similibusque aliis levibus excessibus, informationem in scriptis non capient) actionem adversus eosdem, ex Advocati Fiscalis prævio consilio, & in gravioribus causis, etiam prius obtento Judicis Decreto, & non aliter, instituent; & ad finem usque legitime prosequentur, nec eam, nisi ex ejusdem Advocati judicio, & prævio Judicis Decreto, derelinquent. "

XXIII. Additur *art.* 3. " Si autem Promotores delinquentes aliquos sciant, cum quibus conniveant, & ad nos, vel Officialem non deferant, tanquam consentientes vel saltem negligentes arbitrarie puniantur. "

XXIV. Jurejurando in assumptione ad officium Promotoris permittit: „ Excessus non supprimam, neque celabo, sed cum omni possibili diligentia prosequar, nec desistam, etiamsi citatum innocentem putavero, nisi id Advocato Fiscali, vel Officiali indicavero, ut desuper decernat quod ratio postulabit . . . Nullis muneribus, prece, odio, favore inducar, quominus Promotoris munus, juxta prædicta Statuta fideliter exequar. "

XXV. Similiter Promotor Universitatis jurat: " Neque super aliquo excessu vel delicto componam sine expresso consensu D. Rectoris vel Universitatis. "

XXVI. Et

XXVI. Et quia Promotoris est præcipue animadvertere in crimina, & excessus Ecclesiasticorum, conveniens apparet, ut & ipsi Promotores sint Ecclesiastici; uti declarat Concilium Turonense ann. 1583. idque praxi Regni Galliæ consonat, quæ in Promotores non admittit nisi Sacerdotes aut saltem Sacris Ordinibus initiatos, uti refert Carolus Fevretius *lib. 4. de Abusu cap. 3. n. 29.* & post ipsum Claudius Fleury *part. 3. Institut. Juris Canon. cap. 4.*

XXVII. In Belgio etiam personis conjugatis officium Promotoris committitur; & quidem nonnunquam personis tenuis satis fortunæ; quæ dum familiam suam ex emolumentis officii intertinere coguntur, toti sunt ad lucrum intenti: atque hinc frequens innocentium oppressio, pauperum & miserorum excoriatio, causarum protractio, salariorum extensio, & denique enormium, & scandalosorum peccatorum frequens impunitas, quam facile similes lucrorum aucupes tolerant, modo manus eorum impleantur.

Hi sunt, qui tribunal Ecclesiasticum adeo odiosum & vile vulgo reddunt, ut pene populo sit persuasum non ad correctionem, sed ad pecunias habendas in crimina inquiri, & in criminosos actionem institui: eo quod videant, crimina tametsi publica & scandalosa manere passim impunita, dum nullum ex eorum punitione lucrum speratur.

XXVIII. Præter Promotorem aliosque Officiatos, habet quoque hodie Curia Ecclesiastica, ad exemplum Curiarum Sæcularium, suos Apparitores sive Nuncios, qui ea, quæ in judiciis peragenda sunt, Partibus annunciant, litigatores in jus vocant, & mandata atque sententias Judicum exequuntur, *L. 33. Cod. de Episcop. & Cleric. L. 1. Cod. de Exsecut. & exact.*

XXIX. Nuncius in Curiis Ecclesiasticis Provinciæ Mechliniensis jurat in hæc verba: „Fidelis ero in officio meo, „ nihil aliud referendo, vel rescribendo, quam per me „ actum erit: & omnia, quæ officio executoris incumbunt, fideliter faciam, & exercebo. Nullas pactiones, “ aut conventiones cum Partibus, vel Procuratoribus, “ aliisque per me, vel alium faciam pro causis protelandis, & differendis; sed mandata Curiæ fideliter, & “ diligenter exequar, & executionem factam, juxta statuta dorso litterarum inscribam. Quoscunque excessus per Diœcesim N. audivero, Vicario generali, “ Officiali, Sigillifero, seu Promotori indicabo. “

XXX. Ob præstitum juramentum, iis plena fides adhibetur in iis, quæ ratione officii ex mandato Judicis exequuntur, & facta executione referuntur: puta asserenti Apparitori, se aliquem citasse, eumque personaliter invenisse, eaque expedivisse, quæ ipsi à Judice mandata & commissa erant, plena adhibetur fides, nullo alio teste aut testimonio accedente; uti notant Doctores post Glossam in c. CUM PARATI 14. *De Appell.* & notoria praxis hic in Belgio tam in Curiis Civilibus, quàm Ecclesiasticis confirmat. Vide Peckium in tract. De Jure sistendi c. 26. ubi etiam notat, qua pœna sit puniendus Apparitor, qui falsam relationem fecisse probatur. Referenti autem extra officium non creditur, uti post alios citatos notat Christinæus ad Bugnonium *lib. 2. cap.* 80. sed de hoc infra latius, ubi de forma citationis, & relationis agetur.

XXXI. Ulterius, quia Apparitores in executione eorum quæ sui sunt officii Judicis personam repræsentant, non levi pœna puniendi sunt, & hodie puniri solent, qui Apparitoribus executionem de mandato Judicis, & ex officio facientibus, re aut facto resistunt, eisque injuriam inferunt. Vide Bugnonium *De Legib. abrogatis lib. 1. c. 182.* ibique notas Christinæi.

XXXII. Plura circa Apparitorum, & Nunciorum officium, & quæ ab iis observanda sunt, videri possunt in Ordinationibus Curiarum sive Civilium, sive Ecclesiasticarum, atque ex iis etiam apparebit, in utrisque pene per omnia esse idem Apparitorum, & Nunciorum Officium: è quibus tum titulo sequenti, tum sub titulo De Sententiis, & earum executione plura notanda occurrent.

T I T U L U S   S E P T I M U S.

De Instructione Causarum Civilium.

C A P U T   I.

Quando, & quomodo hodierna forma litigandi forum Ecclesiasticum intraverit.

1. *Judicia Ecclesiastica primitus sine strepitu forensi peracta.*
2. *Quare Principes optaverint, ut litigantes potius ad Episcopos, quam ad Judices publicos suas quæstiones deferrent.*
3. *Scopus exemptionis Clericorum & Monachorum à foro sæculari fuit, ut à litibus forensibus eximerentur.*
4. *Canones vetantes Clericis ad judicia sæcularia recursum, præcipue intenderunt ne essent litigiosi.*
5. *Refertur summarie quid olim inter judicia Civilia, & Ecclesiastica interesset.*
6. *Circa sæculum XI. strepitus forensis in judicia Ecclesiastica sensim intravit.*
7. *Prælectio Juris Civilis, quæ circa hoc tempus cœpit in Italia, huic mutationi causam præbuit.*
8. *Decretum Ivonis ostendit, Clericos studium Juris Civilis junxisse studio Canonum.*
9. *De aviditate Clericorum ad studium Legum multorum querela.*
10. *Pene soli Clerici studio Legum incumbebant.*
11. *Clerici Legibus imbuti eas in suum forum deduxerunt.*
12. *Pontifices cœperunt quoque in suis Responsis uti auctoritate Legum Civilium; & ad harum normam causas decidi voluerunt.*
13. *Ex Decreto Concilii Lateranensis IV. colligitur, quod sæculo XIII. stylus forensis forum Ecclesiasticum intrasset.*
14. *Judices Sæculares causarum directionem & decisionem plerumque Clericis committebant.*
15. *Hinc forma litigandi in Decretalibus præscripta tribunalia sæcularia intravit.*
16. *Ecclesia semper desiderat causas in foro Ecclesiastico præcipue inter Clericos sine strepitu forensi decidi.*
17. *Stante moderna disciplina Judices tenentur suarum Curiarum Ordinationes servare.*
18. *Quomodo pristinam disciplinam præ oculis habere debeant.*
19. *Scopus hujus tituli.*

I. PRimitus Judicia Ecclesiastica fuisse adinstar arbitriorum sine strepitu forensi, fuse ostendimus supra *tit.* 1. *cap.* 1. ipsosque Episcopos in decidendis causis etiam laicorum, non tanquam *publicos* Judices, sed potius ut arbitros seu verius amicabiles arbitratores intervenisse: in hoc unum intentos, ut quæstiones inter Fideles exortas, sine strepitu forensi, & recursu ad publicos, & ordinarios Judices, componerent; atque hoc modo filios suos discordantes in concordiam, veramque amicitiam, & pacem adducerent.

II. Unde & ibidem notavimus, Imperatores optasse, ut litigantes potius ad Episcopos, quam ad publicos Judices suas controversias deferrent; hoc præcipue motivo inducti, quod optarent, subditorum suorum quæstiones, & discordias amicabili potius arbitramento Episcoporum componi, quam ipsos jurgiis forensibus, & litium ambagibus & tricis implicari: eamque fuisse rationem, cur judiciis sive decisionibus Episcoporum tantam præbuerint auctoritatem, & firmitatem, ibidem ostendimus.

III. Ostendimus insuper eodem titulo *cap.* 3. quòd tam Principum quàm Episcoporum qui voluerunt, ut Clericorum & Monachorum causæ, non ad publicos Judices, sed Episcopos deferri deberent, præcipuus scopus fuerit, ipsos Clericos & Monachos à litibus & jurgiis forensibus eximere: atque ipsorum quæstiones sine strepitu judiciali per Episcopos, ut *amicabiles arbitratores* citra formam judicialem deciderentur; quod & sanctissimos Episcopos in defensione ac tuitione exemptionis Clericorum intendisse, notavimus.

IV. Denique observavimus, quod ubi Canones vetarunt Clericis ad Judicia Sæcularia recurrere, unice intenderint eis inculcare, ne contra Apostoli præceptum essent *litigiosi*: sed lites, quantum in ipsis esset, fugerent, & quæstiones suas judicio Episcoporum decidendas submitterent.

V. Summa igitur erat inter judicia Ecclesiastica & sæcularia differentia. In illis enim sine formulis judiciorum, & Legum Civilium neglecto rigore, ex solis Scripturis sacris & Canonum præscripto *summarie* ex æquitate adinstar *arbitramentorum* quæstiones decidebantur; in his vero juxta formulas Juris, & servato Legum rigore procedebatur: ideoque & hæc vocabantur *publica Judicia*, & qui eis præsidebant, Judices *publici*.

VI. Hæc judiciorum Ecclesiasticorum simplex & plana forma circiter per decem sæcula inconcussa permansit; atque toto illo tempore ipse forensis strepitus à judiciis illis exulavit: ac demum à quinque circiter sæculis in tribunalia Ecclesiastica sensim formalitates & tricæ forenses irrepere cœperunt; atque labentibus sæculis ita multiplicari, ut nec in his tribunalia Ecclesiastica tribunalibus Civilibus cedere debuerint; imo facile hæc superaverint.

VII. Unde hæc judiciorum Ecclesiasticorum immutatio, atque pristinæ disciplinæ collapsio originem habeat, non difficulter intelligetur, si advertatur, quod circa sæculum undecimum in Italia vicinisque Provinciis cœperit florere studium Juris Civilis; publiceque prælegi Jus Justinianæum. Nec tantum laici, sed & Clerici Jure illo delectari; & studio SS. Canonum illud jungere cœperint.

VIII. Hinc videmus, quod Ivo Carnotensis sæculo XI. in suam Canonum collectionem sive *Decretum*, non tantum Canones vel dicta Patrum, sed & multa ex libris Juris Civilis, tum Pandectis, tum Codice, Novellis, ac Institutione Justinianæis retulerit; quod alii Canonum Collectores ante Ivonem fecisse, saltem in Occidente, non reperimus: eo quod studium Juris Civilis antea minus notum esset.

IX. Huic Legum studio quanta aviditate Ecclesiastici, etiam neglecto quodammodo Scripturarum & SS. Canonum studio, se implicarent, ostendunt plurimorum, tum piorum virorum, nec non Conciliorum illius temporis, querelæ, de nimia Clericorum in hoc studium propensione; uti supra *part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 6. videri potest.

X. Imo & hoc notandum, quod pene soli Clerici sive Ecclesiastici eo tempore studio Juris se darent; ut inter Nobiles & Sæculares vix reperirentur, qui aliquam vel mediocrem Juris scientiam haberent: adeo quidem ut *Clerici* dicerentur omnes generatim Viri *literati* & *docti*, uti notat Du Cange in Glossario mediæ & infimæ Latinitatis, verbo *Clerici*.

XI. Porro Clerici studio Legum imbuti, sola scientia non contenti, eam & in praxim deducere voluerunt; quapropter Legibus ipsis, earumque formulis in judiciis uti cœperunt: atque ex earum præscripto causas decidere. Et quidem tanta velocitate judicia Ecclesiastica Leges Civiles Justinianææ occuparunt, ut sub initium sæculi XII. ad Eugenium Papam scribat S. Bernardus *lib.* 1. *De Consider. cap.* 4. in ejus Curia perstrepere Leges Justiniani, ipsasque in lites & cavillationes degenerasse. „ Et quidem „ quotidie (ait) perstrepunt in palatio Leges, sed *Justiniani*, non Domini. Justene etiam istud? Tu videris. „ Nam certe *Lex Domini immaculata convertens animas*. Hæc autem non tam Leges quàm lites sunt „ & cavillationes subvertentes judicium.

XII. Cum ergo & studium Legum inter ipsos Clericos invaluisset, & causæ ad earum præscriptum decidi passim consuevisse, ipsi quoque Pontifices, ac nominatim Alexander III. & Innocentius III. eorumque Successores in suis Responsis Legum auctoritate uti, & modum causas instituendi & decidendi ad normam Legum Civilium præscribere cœperunt; quemadmodum patet ex Decretalibus relatis Libro secundo Decretalium Gregorii IX. qui Liber uti & pars Libri primi pene nihil continent nisi modum & formam causas instruendi & decidendi; quæque tum à litigantibus, tum à Judicibus in causarum instructione & decisione observari debeant.

XIII. Quomodo stylus forensis jam tum sub initium sæculi XIII. tribunalia Ecclesiastica occupasset, probat Decretum Concilii Lateranensis sub Innocentio III. in *Cap.* 11. ¶ *De Probationibus*, ubi statuit, „ ut tam in ordinario judicio, quàm extraordinario Judex semper „ adhibeat aut publicam (si potest habere) personam, „ aut duos viros idoneos, qui fideliter universa judicii „ acta conscribant: videlicet citationes, dilationes, re- „ cusationes, exceptiones, petitiones, responsiones, in- „ terrogationes, confessiones, testium depositiones, in- „ strumentorum productiones, interlocutiones, appel- „ lationes, renunciationes, conclusiones, & cetera quæ „ occurrerint, competenti ordine conscribenda, loca „ designanda, & tempora, & personas. „

XIV. Denique cum circa hæc tempora Judices publici passim essent viri Nobiles & militares, exigua, aut nulla Juris scientia instructi, qui nec per se judicabant, solebant & hi in causis instruendis & decidendis assumere Clericos Legum scientia instructos; ipsisque plerumque plenam judiciorum directionem committere.

XV. Hi vero formulas, quas ad præscriptum Legum in suis Decretalibus præscripserant Pontifices, in hæc tribunalia introduxerunt, uti notat Claudius Fleury *part.* 3. *Institut. Juris Can. cap.* 4. qui ibidem recte monet, omnem hodiernam litigandi formam in Curiis Sæcularibus usitatam provenire à Canonistis; ideoque, si quis eam exacte cognoscere velit, ejus originem ex Decretalibus haurire debeat. Verba ejus sunt: *En sorte que toute la procedure moderne des Cours seculieres vient des Canonistes: & qui voudra l'estudier curieusement, doit en chercher les origines dans les Decretales*. Id est: Adeo ut omnes moderni processus Curiarum Sæcularium à Canonistis sint inducti, earumque originem in Decretalibus quærat, qui eas sedulo investigare decreverit.

XVI. Sicuti Ecclesia nunquam probavit, ut Clerici in sortem Domini vocati, abjecto Scripturarum & SS. Canonum studio se totos studio Legum immergerent, uti citato *cap.* 6. ostendimus; ita nunquam votum Ecclesiæ fuit, ut forensi illo strepitu causæ in foro Ecclesiastico agerentur; sed è contrario Ecclesia eodem semper spiritu animata, lites & contentiones aversans, nonnunquam desideraverit, & etiamnum desiderat, ut quæstiones & controversiæ filiorum suorum, ac præsertim illorum qui in sortem Domini vocati, & à tumultibus mundi vi suæ vocationis sunt separati, amicabiliter & summarie sine omnibus illis forensibus tricis & solemnitatibus terminarentur atque deciderentur; quod & Conciliorum atque Episcoporum Decreta etiam horum posteriorum temporum evincunt, uti in progressu hujus materiæ notabitur.

XVII. Interim dum ea non est temporum conditio, ut judicia Ecclesiastica ad pristinam illam ac simplicem normam reducantur; atque Ecclesia eam quæ à nonnullis sæculis invaluit, tolerat judiciorum formam, indubie Judices in causis decidendis & instruendis suarum Curiarum Ordinationes ac Statuta, non quidem ad corticem litteræ, at ad mentem Ecclesiæ & constituentium, attendere & observare tenentur.

XVIII. Debent insuper, ad pristinam Patrum normam, quæ unice pacem & charitatem inter Fideles fovendam & conservandam intendebat, quantum præsentis temporis disciplina patitur, collimare: quod frequenter assequi possent, litesque multas sopire, aut saltem multum abbreviare, & litigantes concertationibus & molestiis forensibus eximere, si exacte observarent, quæ etiam posteriores Canones & Curiarum Ordinationes præscribunt, quemadmodum in decursu hujus tituli notabimus.

XIX. Cum ergo hodie & Judices, & litigantes sive laici sive Clerici jubeantur se receptæ disciplinæ & formæ judiciali conformare, utile judicavi hodiernam formam judiciorum Ecclesiasticorum, quæ in plerisque cum forma judiciorum Sæcularium coincidit, breviter, & quoad præcipua saltem puncta exponere: & hoc quidem titulo ea quæ praxim Civilem, & sequenti titulo quæ praxim Criminalem spectant, proponendo.

CAPUT

CAPUT II.

De Citatione, ejusque forma.

1. *Exordium & fundamentum processuum est citatio Partis.*
2. *Citatio Partis est juris naturalis; nec ulla humana auctoritate tolli potest.*
3. *Ejus necessitatem agnoverunt Romani adhuc Gentiles.*
4. *Aliquando licuit privata auctoritate adversarium in jus adducere: sed id per Justinianum mutatum.*
5. *In supremis Curiis citatio fieri debet de speciali venia Curiæ; in inferioribus vero sufficit generalis data Apparitoribus.*
6. *Interdum tamen & in his specialis jussus Judicis requiritur.*
7. *In Curiis Ecclesiasticis jampridem solebat requiri specialis jussus Judicis.*
8. *Idque convenienter, ut prævie ad citationem lis componi posset.*
9. *Merito Judex, præsertim Ecclesiasticus, ante decretam citationem concordiam tentat.*
10. *Consuetudo hujus Universitatis de non decernenda citatione contra majora Supposita, nisi monitione prævia.*
11. *Citatio Juridica duplex, privata & publica; & utriusque descriptio:*
12. *Citatio fieri debet ad personam, si reperiri queat, aut ad ejus domicilium, & ita jubent Ordinationes Curiæ Rectoris.*
13. *Hinc clausula in litteris citatorialibus:* Ad personam, aut domicilium, *ordinem citationis designans.*
14. *Moribus hodiernis citatio fieri potest ad personam Procuratoris, aut ejus domicilium.*
15. *Procedit id in citationibus post litis contestationem.*
16. *Usus citationum ad domicilium sustinet, tametsi Apparitor personam curiose foris non quæsierit.*
17. *Imo sufficit, si dicatur non esse domi.*
18. *Forma citationis ad domicilium.*
19. *Facta citatione ad domicilium præsumitur pervenisse ad notitiam Citati.*
20. *Quod sit dicendum proprium domicilium in ordine ad citationem; & quid, si quis habeat plura.*
21. *Quomodo citanda Capitula & illustres personæ remissive.*
22. *Quomodo per Apparitorem relinquenda copia citationis, ut Citatus ejus notitiam habere possit.*
23. *Citationes vagabundorum per publicas proclamationes vel affixiones fieri solent.*
24. *Quomodo citandi qui ad alienas Provincias migrarunt.*
25. *Quid, si Procuratorem vel bonorum suorum administratorem in Provincia habeat.*
26. *Ordinationes Curiæ Rectoris non permittunt fieri citationem per Edictum, nisi persona citanda latitet, aut nesciatur ubi sit.*
27. *Quæ forma citatio per Edictum juxta has Ordinationes fieri debeat.*
28. *Litteræ excommunicatoriales quæ cautione ex præscripto harum Ordinationum dandæ.*
29. *Litteris citatorialibus causa citationis ordinario inserenda.*
30. *Id præscribunt Ordinationes Curiæ Rectoralis.*
31. *Subinde integer libellus Actoris Citato communicatur in ipsa citatione.*
32. *Apparitor tenetur dare relationem citationis ei, ad cujus instantiam hæc facta est.*
33. *Citato dandus conveniens terminus ad comparendum; & quare.*

I. OMnis processuum institutio fere ab ipsa citatione exordium sumit, ait Damhouderus in *Praxi Rerum Civil. cap.* 54. *n.* 1. notatque *n.* 2. quod citatio sit fundamentum & principium ordinis judiciarii.

II. Eam esse jure naturali & humano ad judicii ordinem necessariam, monet *n.* 4. adeo ut ipsius omissio judicium omne reddat nullum: nam Parte non vocata & inaudita nihil legitime statui potest. „ Quocirca (pergit Damhouderus) nec per Principem quidem quantumvis potentem citatio omitti potest, adeo ut ex certa scientia & de plenitudine potestatis nec possit nec debeat procedere ad nullam sententiam sine citatione Partis, ut est textus in *Clem.* PASTORALIS, §. CETERUM *De Sententia & re jud.* ubi summus Pontifex idem expresse declarat, quod Princeps non potest ex certa scientia citationis defectum supplere, imo ne quidem contra suum subditum, quia hoc esset in judicio tollere defensionem sui, quæ tamen est de jure naturali, ut in judicio alteram aurem accusatoribus, alteram defensoribus relinquamus. “

III. Sane neminem inauditum condemnari posse videbant & ipsi Romani, adhuc sub densissimis Gentilitatis tenebris constituti; ut colligitur ex sententia Festi relata *Act.* 25. *Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat testes, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.*

IV. Olim Actori potestas erat adversarium suum propria ac privata auctoritate in jus vocare: qui nisi confestim iret, aut vadimonium promitteret, id est, satisdaret judicio sisti, invitus obtorto collo in jus duci & trahi poterat, *L.* 5. *ff. Qui satisdare cogunt*. Verum cum parum humanum & tutum videretur, rem tantam privatis committere; iis hæc potestas paulatim adempta fuit, & modestior quædam citandi sive in jus vocandi ratio introducta est; videlicet ut futuralis denuncietur auctoritate Judicis per publicum ministrum seu Apparitorem, aut per Edictum seu Litteras publice affixas, *Novella* 53.

V. Hodie in Belgio in supremis Curiis venia seu litteris citatorialibus opus est; sed in inferioribus tribunalibus Apparitores sive Nuncii nullo speciali Judicis mandato interveniente, ad solam Partis petitionem, citationem exequuntur; uti post alios citatos observat Christinæus in Notis ad Bugnionium *De Legibus abrogatis lib.* 1. *cap.* 115. idque quasi ex tacito & generali Magistratus mandato. Eandem distinctionem in Gallia servari testatur Rebuffus in Tract. *De Citationibus Glossa* 4. *n.* 8.

VI. Recte autem monet Zypæus in *Notitia Juris Belgic. De in jus vocando*, jussum illum generalem Judicis ita accipiendum esse, ut nihil insolitum habeat: „ idemque (ait) non extenditur ad citationem quæ facienda est per Edictum, per tubam, per campanam, minus per apprehensionem, quæ realis est citatio; nisi forte in flagranti crimine Reus deprehensus sit. “ Idipsum notat Rebuffus loco citato.

VII. Quod in supremis Curiis hodie servari tradit Christinæus, id & in Curiis Ecclesiasticis pene ubique servatur; ut scilicet nemo etiam per Apparitorem citari queat ad personam, nisi de speciali mandato Judicis; idque & in Gallicanis Curiis Ecclesiasticis servatum fuisse usque ad annum 1667. quo prodiit Edictum Regium super forma procedendi in causis Civilibus coram Judice Ecclesiastico, monet Claudius Fleury in Instit. Juris Can. *part.* 3. *cap.* 4. explicat Claudius Horry in Tractatu, cui titulus *Procureur des Officialitez*, &c. ubi summatio proponit modum instituendi processum seu Civilem seu Criminalem in Curiis Ecclesiasticis conformiter ad Edicta Regia de annis 1667. & 1670. quorum prius spectat processus in materia Civili, & posterius processus in materia Criminali.

VIII. Ceterum quod in Curiis Ecclesiasticis citatio non fiat, nisi de speciali mandato & licentia Judicis, forsan vel ideo servatum & ordinatum fuit, ut Judex antequam Partem citare permittat, aliquemve vel initialem actum judicialem exerceri, prius examinare & inquirere posset, an quæstio sine lite terminari amicabiliter non queat, Partesque ad concordiam adduci, quod ante omnem citationem juridicam facilius obtineretur; quam ubi per citationem lis aliquo modo inchoata fuerit; & Pars juridice citata nonnihil exacerbata.

IX. Unde merito Judices, præsertim Ecclesiastici, priusquam citationem decernant, expendunt, num causa talis sit quæ litem mereatur: & an Partes ad amicabilem concordiam ante omnem citationem juridicam adducere nequeant.

X. Hinc consuetudo in hac Universitate Lovaniensi invaluit, ut nullus qui de Consilio Universitatis existit, possit coram D. Rectore citari, etiam de ejus speciali mandato, nisi ei prius libellus supplex Actoris à Rectore prælectus fuerit, petitumque num contendere, num petitioni Actoris condescendere velit.

XI. Citatio verbalis, quæ hodie usitatissima est, solita fieri per Apparitorem ad mandatum Judicis, alia dicitur *privata*; non quod auctoritate privata fiat, sed quia fit ad *privatam* personam Rei, aut ejus domicilium; quemadmodum observat Merula in *Praxi Civili Curiæ Hollandiæ lib.* 4. *tit.* 24. *cap.* 3.

Alia vero vocatur *publica*, quia *publice* fit per Edicta Ecclesiis aliisque locis publicis affixa, vel per proclamationem Apparitoris per sonum tubæ, aliove simili signo. Merula ibidem *n.* 3.

XII. Ordinarie citatio fieri debet ad *personam*, si inveniri possit.

Hinc in Ordinationibus Curiarum D. Rectoris & Conservatoris Privilegiorum hujus Universitatis, confirmatis per Principes nostros Albertum & Isabellam *art.* 1. mandatur, „ Ut citatio semper ad personam „ fiat, si commode reperiri potest, puta intra oppi„ dum, vel pagum existens, & ad eum tutus sit ac„ cessus: nec fiat ad domicilium, nisi personæ prius „ quæsitæ (de quo mentio fiat in relatione) idem„ que in literarum aliarum executione observetur.

XIII. Hunc ordinem in Ordinationibus Curiæ Hollandiæ etiam præscribi, notat Merula in *Praxi libr.* 4. *tit.* 24. *cap.* 15. monetque clausulam in litteris citatorialibus inseri solitam: *Ad personam Citandi, aut ejus domicilium:* non intelligi, quasi sit in arbitrio Apparitoris, num velit citationem facere ad *personam* Citandi, an vero ad *ejus domicilium*; sed designari ordinem citationis ab Apparitore servandum, ut nimirum primo inquirat in personam; & si invenire nequeat, tunc fiat ad ejus domicilium. Idipsum & in Galliis observatur ex Ordinatione Ludovici XII. quam late exponit Rebuffus in Tractatu *De Citationibus*; notatque conformiter ad ea quæ habet Merula, ordinem citationis servandum esse, ut nimirum primo personæ inquiratur, antequam fiat citatio ad domicilium: monetque id & in Hispania & Italia servari.

XIV. Ibidem Rebuffus *n.* 4. & 5. ait, quod de consuetudine citatio fieri queat ad personam *Procuratoris*, aut ad ejus domicilium; quod & hic in Belgio obtinet: tenenturque Partes, si litiget extra locum domicilii, Procuratorem in loco judicii constituere, cui insinuatio fieri possit: aut domicilium eligere.

XV. Et Damhouderus in *Praxi Rer. Civil. cap.* 59. *n.* 11. docet, ante litis contestationem necessum esse, Partem ipsam citare ad ipsam personam sive ad ipsius domicilium; sed post litis contestationem sufficere citationem fieri ad personam Procuratoris.

XVI. Notat autem Zypæus in *Notitia Juris Belgici titulo De in jus vocando*, quod citationem ad domum usus sustineat, quamvis Nuncius Reum sive Citandum *curiose foris* non quærat.

XVII. Et quidem moribus fere receptum, ut Apparitor citaturus ad domicilium Citandi accedat; & si dicatur a domesticis Citandum non esse domi, quod, citra ulteriorem inquisitionem citet ipsum in persona domestici; & ita servari asserit Rebuffus citata *Glossa* 3. *n.* 10. Et *n.* 13. diserte, quod hodie sufficit ut Apparitor Citandum domi perquirat, licet non alibi, quamvis de jure major inquisitio fieri deberet, ut communiter tradunt Interpretes ad *L.* 4. §. PRÆTOR *ff. De Damno infecto.*

XVIII. Dum ergo citatio fit ad domum, insinuatio fieri debet domesticis; quod si nullus sit domi, tunc citatio declarabitur vicinis, sic ut citatio talis ad ipsius Citati notitiam pervenire possit, inquit Damhouderus in *Praxi Rerum Civil. cap.* 59.

Hæc forma executionis in plerisque Curiarum Ordinationibus præscribitur, atque in terminis exprimitur in citatis Ordinationibus Curiæ Rectoralis hujus Universitatis. *art.* 2. & 3. his verbis: „ Non reperta „ vero persona, adhibitaque diligentia, fiat citatio seu „ monitio & denunciatio; primo uxori, tum aliis „ domesticis, vel eorum alicui, prout quisque per„ sonæ conjunctissimus est, & ibidem repertus.

„ Alioqui nullo domi, vel in vicinia reperto, relin„ quatur copia ad ostium domus, vel insinuetur vicinis.

XIX. Porro facta citatione ad domicilium, præsumitur quod citatio pervenerit ad notitiam Citati; quia isti habitantes præsumuntur ei dedisse citationis exemplum, & certiorem eum fecisse; uti tradit Rebuffus ibidem *n.* 2. additque *n.* 4. quod nec audientur volentes postea probare, non venisse in notitiam illorum: quod & moribus nostris conforme esse testatur Tuldenus in notis ad Citatum *Cap.* 59. Damhouderi.

XX. Quæ habenda sit propria domus, & ubi citatio facienda sit, si Citandus plura domicilia habeat, late examinat Rebuffus; item Damhouderus locis supra citatis. Et quid de consuetudine obtineat, breviter annotat Merula in Praxi *lib.* 4. *tit.* 24. *cap.* 15.

XXI. Ibidem quoque tradit Damhouderus, quomodo Communitates, puta Capitula, Monasteria, Civitates, &c. citari debeant, & latius Merula in Praxi *lib.* 4. *tit.* 24. *cap.* 12. ubi & quæ servanda sint in citatione Illustrium Personarum breviter exponit.

XXII. Ut autem Citandus habeat exactiorem notitiam citationis, possitque probare, ad quam diem, & qua die citatus fuerit, debet Apparitor non tantum literas citationis coram Citando, aut ejus domesticis legere, sed & copiam earum tradere, & relinquere sua manu signatam, uti notat Merula loco citato *cap.* 14. & expresse in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 389. injungitur Apparitoribus copias relinquere citationis, & provisionis, quam exequuntur, Citato, vel ejus servitoribus aut familiæ, vel easdem affigere ostio domus Citati, cum insertione primæ diei juridicæ, quam designaverit Apparitor, etsi copia petita non esset. *Ende sullen oock voornoemde Deurwaerders ghehouden zyn copie te laten van de mandementen, ende provisien die sy ter executien ghestelt sullen hebben, den ghedaeghde, syne dienaren ende familie, ofte de selve te affigeren aen die deuren van den huyse van den gedaeghden met insertie van den eersten daghe van Rechte die hy hem bereeckent sal hebben, al waere oock soo dat die copye niet versocht en waere, op arbitrale correctie.* Id est: Et Apparitores nostri præfati ex officio tenebuntur mandatorum aut provisionum, quas executioni mandaverint, exemplar Citato, aut ejus famulo & familiæ tradere, aut idem ostio Citati affigere, inserendo primam diem instituendæ actionis, quam ipsi designaverint, etiam quantumvis dictum exemplar non posceretur; idque sub pœna arbitraria.

Hæc plane conformia sunt praxi & Ordinationi Regni Galliæ, & late exponit Rebuffus in Tractatu *De Citatione art.* 5. item Ordinationibus Parlamenti Mechliniensis *tit. De Apparitoribus art.* 3.

XXIII. Vagabundi & qui nusquam habent certum domicilium, vel proprium vel conductum, vel gratis concessum, citantur per publicas proclamationes vel Edicta publica, aut cum authorizatione, ait Damhouderus citato *cap.* 59. *num.* 7. post ipsum Zypæus loco supra allegato.

XXIV. Addit deinde Damhouderus: „ Sic etiam citantur, qui patriam plane deseruerunt, & in alienas regiones sese moraturos transtulerunt, sed eam citationem per auctorizationem convenit fieri in loco, ubi ultime habitarunt, aut frequentarunt, debetque illis dies comparitionis insinuari in finibus patriæ, & in loco quantum fieri poterit ipsi maxime vicino. "

XXV. Hoc tamen notandum, quod si Citandus in patria habeat Procuratorem, factorem sive bonorum suorum administratorem, ei debeat fieri insinuatio citationis, idque cum eo temporis intervallo, ut principalis de citatione possit commode informari. Item, si per Edictum fiat citatio, debet tamen Citato (si sciatur ubi moretur) mitti per literas copia citationis; uti conformiter ad Ordinationes Curiæ Hollandicæ tradit Merula loco citato *cap.* 16. & præscribitur in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 388. & 389. Vide etiam Edictum Caroli V. die 11. Januar. 1535. item Ordinationes Parlamenti Mechliniensis *tit. De Apparitoribus art.* 4.

XXVI. His & conformes sunt Ordinationes Curiarum D. Rectoris & D. Conservatoris hujus Universitatis; ubi *art.* 6. ordinatur: „ Non fiat citatio per Edictum, nisi prius constiterit de non tuto vel facili accessu " ad personam, vel ad domum, seu domesticos, nec de" cernatur, vel admittatur facta per Edictum citatio, nisi " persona citanda lateat, aut nesciatur ubi sit. "

XXVII. Deinde *art.* 7. „ Cum fiet per Edictum cita" tio, fiat ad Ecclesiam Parochialem loci habitationis Ci" tandi, sive ubi in eo oppido vel pago Edicta fieri vel af" figi solent, vel in casu non tuti accessus, ad Ecclesiam " sive locum propinquiorem, ut ad notitiam Citati facil" lime queat pervenire citatio, insinuatione eidem per " epistolam facta, sive Pastori, ut denunciet excom" mani-

" municationem, si litteræ fuerint excommunicatoriales."

XXVIII. Recte autem monent circa litteras excommunicatoriales *art.* 8. ut " tamen non dentur, nisi citatione prius facta in personam, vel alias ex evidenti contumacia, & quo casu non suppetunt alia remedia juxta Concilii Tridentini Decretum."

XXIX. Ut Reus sive Citatus melius deliberare queat, num credere, num litigare velit, debet ipsa petitio, sive libellus Actoris, ad cujus instantiam citatio fit, ipsis litteris citatorialibus saltem summarie inseri; tum etiam, ut ex ipsa citatione intelligere & deliberare queat, utrum ex justa causa, & coram legitimo Judice, &c. citatus sit. Quod specialiter Edictis Principum nostrorum cautum esse in citatione laicorum ad Tribunal Ecclesiasticum, notavimus *tit.* 1. *cap.* 2. & generaliter in omni citatione requirit Constitutio Ludovici XII. Regis Galliæ; quam explanat Rebuffus in citato tractatu *De Citatione art.* 3. & in Belgicis Tribunalibus observari tradit Damhouderus in Praxi rerum civil. *c.* 55.

XXX. Hinc & in citatis Ordinationibus Curiæ Rectoralis & Conservatorialis *art.* 9. dicitur: " Mittatur libellus cum executore citaturo, ut tanto melius possit deliberare, an contendere velit: & si contendendum putet, instruere possit suum Procuratorem: aut saltem litteræ monitoriales, tam clare & plene monitionem Actoris, causamque debiti contineant, ut Reus deliberare seseque instruere possit."

XXXI. Interdum non tantum causa citationis, aut summaria Actoris petitio Reo exhibetur; sed subinde cum litee communicatoriæ, ut vocant Pragmatici, instruuntur, " libello Judici oblato, Judex in margine ejusdem libelli decernit, ut desuper adversarius ad certum diem respondeat, isque libellus cum Decreto per Nuncium adversario porrigitur; eodemque ulterius modo ea lis peragitur, ait Zypæus in *Notitia Juris Belgici tit. De Edendo.*"

XXXII. Facta citatione, debet Nuncius sive Apparitor dare relationem ei ad cujus instantiam citationem fecit: eique totam citationis seriem inserere, exprimendo diem, quin subinde & horam factæ citationis, & in quem diem citaverit; an ad personam, an ad domicilium, quibus è domesticis, aut vicinis eam insinuaverit; quid responsi retulerit, & generatim quæ in ipsa citatione contigerunt; quemadmodum latius exponit Metula in *Praxi Curiæ Hollandicæ lib.* 4. *tit.* 23. *cap.* 1. & Rebuffus in Tractatu *De Citatione art.* 5. *Glossa* 5. & in omnium passim Curiarum Ordinationibus præcipitur.

XXXIII. Adhæc ne Citatus præceps & non satis instructus in judicium trahatur, & in litem incidat, dandus est Citato terminus sive dilatio aliqua; eaque longior vel brevior, ratione habita causarum, personarum, ac præcipue distantiæ domicilii ipsius Citati à loco judicii, quemadmodum passim in omnium Curiarum Ordinationibus exprimitur; ac nominatim in Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 9. *art.* 9. " Et quo facilius Partes ante litis ingressum concordare, vel transigere, vel serio cum Advocato suo de causa deliberare possint, antequam præcipites in litem incidant, unde postea difficilius se extricent, ac denique res suas tempestiva ad comparendum stato tempore componere, certa intervalla temporum, inter diem factæ executionis, & terminum ad comparendum serviendum & præfixum, servari volumus. Utpote, si ad judicium prima citatione evocatus, domicilium in civitate, aut intra milliare ab eo foveat, tres dies intermedios, & liberos; si vero moretur extra civitatem & milliare, intra tamen sex, septem vel octo milliaria aut circiter, octo dies intermedios & liberos habeat; si vero ultra octo milliaria, aut circiter, habeat duodecim dies modo præscripto, nisi natura citationis & qualitas causæ breviora requirat intervalla; præsertim in causis officii, ubi de impediendis aut amendandis excessibus agitur. In ulterioribus autem citationibus dies breviores, competentes tamen, assignari poterunt."

Et *art.* 10. additur: " Et si contingat terminum citationis incidere in diem festum, vel non juridicum, serviet citatio die juridica proxime sequenti."

CAPUT III.

De Libelli oblatione, & Litis contestatione.

1. *Qui libellus conventionalis.*
2. *Libellus Judici offerendus, & auctoritate Judicis Reo communicandus.*
3. *Libelli conventionales olim in judiciis Ecclesiasticis incogniti, præsertim in causis Civilibus.*
4. *Etiam ante Justinianum Imp.*
5. *Glossographus id restringit ad causas modicas & viles.*
6. *Hæc limitatio parum conformis pristinæ disciplinæ.*
7. *Libelli conventionales una cum stylo forensi in judicia Ecclesiastica intrarunt.*
8. *Quomodo distinctio Glossæ inter causas arduas, & leviores, in quibus summarie est procedendum, sit recepta.*
9. *Quæ sint causæ leviores summarie decidendæ.*
10. *Libellus qua forma concipiendus.*
11. *Quoad oblationem & formam concipiendi libellum stylus Curiarum Ecclesiasticarum coincidit cum stylo Curiarum Civilium.*
12. *In formatione libelli præcipue attendenda conclusio.*
13. *Si citatus conclusioni Actoris non consentiat annuendum, sequi solet litis contestatio; & quid hæc sit.*
14. *Jure Decretalium per positiones & responsiones ad eas non inducitur litis contestatio.*
15. *Ratio istius juris.*
16. *Processus defectu litis contestationis irritus est.*
17. *Quomodo de praxi hodierna inducatur litis contestatio.*
18. *Primitus in judiciis Ecclesiasticis solemnis litis contestatio usitata non fuit.*
19. *Nec hodie in summariis requiritur.*
20. *Optandum, ut causæ Ecclesiasticæ summarie absolverentur.*
21. *Per litis contestationem judicio inchoato lis defuncti ipso jure transit in heredes; secus de moribus hodiernis.*

I. Libellus conventionalis, de quo hic agitur, & sub titulo Decretalium *De Libelli Oblatione*, describitur à Doctoribus post Glossam ad *Cap. ex.* 2. *De Libelli Oblatione*, scriptura in qua continetur res quæ petitur, & causa petendi, & nomen Actoris, & coram quo Judice.

II. Hinc ibidem infert Glossographus, quod semper sit offerendus libellus *Judici*, & per ipsum Reo, ut ipse Reus possit deliberare; quemadmodum dicitur in *Auth.* OFFERATUR *Cod. De Litis contest.* quam refert Gratianus *caus.* 3. *q.* 3.

III. Verum libellos conventionales, in causis præsertim Civilibus, coram Judicibus Ecclesiasticis olim fuisse ignotos; constat ex *Novella* 67. Justiniani, quam verbis Juliani Antecessoris retulit Gratianus in *Canon.* 45. *caus.* 11. *quæst.* 1. ubi dicitur: " Ubi autem Episcopus causam dirimere vult, *sine scriptura* omnia procedant, & definitiva sententia sine scriptis ab eo proferatur."

IV. Neque id primum à Justiniano esse constitutum, sed etiam ante Justinianum fuisse regulariter scripturam denegatam Judicibus Ecclesiasticis ex *L.* 41. *Cod. Theod. De Episcop. & Clericis*; colligit notat Janus à Costa in Summario tituli Decretalium *De Libelli Oblatione*: additque: " Nec temere ullum solemnia judiciorum Civilium vel publicorum usurpavit Ecclesia."

V. Fatetur ibidem Glossographus loco citato, quod allegatum *Canon* 45. velit à Judice Ecclesiastico causas esse dirimendas *sine scriptura*; sed id credit obtinere in *modicis, & vilibus causis*, ut in his scriptura non requiratur.

VI. Verum id à sensu Justiniani & disciplina illius ætatis est plane alienum. Neque enim illius distinctionis vel vestigium in Legibus Justiniani, aut ætatis illius Canonibus extat.

VII. Di-

VII. Dicendum ergo, quod quandiu Judicia Ecclesiastica sine strepitu forensi & formulis publicorum, & Civilium judiciorum peracta sunt, nihil de solemni quoque libelli exhibitione aut oblatione cautum fuerit; sed simplex petitio seu expositio sufficerit: at postquam ad normam forensium judiciorum ipsa Ecclesiastica judicia formari cœperunt, non amplius simplex quæstionis ac controversiæ expositio suffecit; sed libellis, æque atque in judiciis Civilibus, opus fuit.

VIII. Hodie de jure Decretalium, & moribus recepta est sententia, & distinctio Glossographi, ut nimirum in judiciis Ecclesiasticis, ubi de re ardua agitur in plenario judicio, requiratur libellus in scriptis Judici offerendus: in levioribus ac brevioribus causis *summarie* absolvendis, non sit necesse libellum *scripto* tradi; sed sufficiat Actoris petitionem coram Judice nude proponi, eamque Actis continuo inseri, ut re postea exigente, ejus copia haberi possit, *Clem.* SÆPE, §. VERUM *De V. S.* quod & in tribunalibus civilibus servari notat Damhouderus *in Praxi Rerum civil. cap.* 100. & latius Nicolaus Tuldenus ibidem in Notis.

IX. Causas leviores, in quibus *summarie* sit procedendum juxta præscriptum citatæ Clementinæ *Sæpe*, declarant Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *titul.* 11. *cap.* 1. esse, si in causa civili pecuniaria summa petita non excedat quatuor libras Flandricas, atque in causis officii excessus minores; „ nec ulli articuli (nisi propter personarum „ qualitatem, vel delicti circumstantiam Officialis ali„ ter faciendum decreverit) exhibentur: sed Advoca„ ti utrinque causam verbaliter exponent, conclusio „ tamen summarie & pertinenter, cum debitis cir„ cumstantiis verbaliter capta, & responsio, replica, „ duplica verbaliter subsecutæ, actis paucissimo ver„ borum relatu continuo inserentur, & Judex sen„ tentiam mox proferet, si res liquet.

X. Ex *Cap.* 2. & 3. ;; *De libelli oblat.* colligunt Doctores post Glossam, quod si agatur de actione reali sive rei vindicatione, exprimendam esse rem quæ petitur, & utrum petatur totum, an pars: alias enim Reus deliberare non posset. In hac tamen actione non esse exprimendam causam; „ Causa enim (ait ibidem „ Glossa) expressa est eo ipso quod proponit rei vin„ dicationem. Causa enim non est alia nisi ipsum „ dominium cum dicit, rem ad se pertinere jure do„ minii vel quasi... Si autem agatur actione perso„ nali, ut si petas decem dari tibi, causa petendi ex„ primenda est in libello, aliter enim respondere non „ tenetur. „ Ita Glossographus, qui latius ibidem prosequitur, quomodo causa & res petita sint in libello exprimendæ: & an causa una expressa, possit eandem rem postmodum petere ex alia causa: item an libellum semel oblatum mutare possit.

XI. Cæterum stylus Curiarum Ecclesiasticarum quoad oblationem libelli ejusque formam, hodie pene per omnia coincidit cum stylo Curiarum Civilium. Unde merito in hac materia consuluntur Interpretes Juris Civilis ad titulum Digestorum & Codicis *De edendo*; ac præsertim Pragmatici, qui annotant stylum & consuetudines singularum Curiarum, quæ in formatione libellorum attendi debent.

XII. Illud autem uno consensu monent, in formatione libelli maxime attendendum esse, ut conclusio sit apta, paucis & claris ac intelligibilibus terminis expressa; nihil habens obscuri, nec conditionale, generale, vel alternativum; è qua ipse Judex & Pars adversa possint facile intelligere petitionem & intentionem Actoris. Vide Damhouderum in *Praxi rerum civilium cap.* 101. & 102. & Notas Nicolai Tuldeni. Imo tametsi consueta actionum formulis in concipiendo libello usus non sit, nequaquam tamen inde libellus de nullitate argui poterit, dummodo ipsa conclusio rite sit concepta, atque ipsam factum & rei veritatem ita proponat, ut quid sibi dari aut præstari petat, intelligi possit; ita ut si inepta sit narratio & conclusio apta, libellus sustineatur, quod conclusio aliqua ampliet, restringat, aut exponat.

XIII. Si Reus ad diem citationi præfixum in judicio compareat, & visa ac examinata Actoris petitione judicet non esse annuendum Actoris libello; sed petitioni sive conclusioni Actoris absolute resistendum, tunc solet sequi litis contestatio; quæ est Rei ad Actoris, vel contra Actoris ad Rei petitionem principalem, negando vel affirmando coram Judice pure facta responsione animo contestandi litem, *Cap. unico* ;; *De Litis contestat.* & ibidem tradit Glossa.

XIV. In citato Capitulo dicit Gregorius IX. quod quendam processum de Fratrum suorum consilio irritum duxerit nunciandum: quia quamvis positiones & responsiones hinc inde super pluribus articulis factæ fuerint coram Judicibus: quia tamen *litis contestationem* non invenit factam: „ Cum (ait) non per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in jure propositam, & responsionem secutam litis contestatio fiat. Eadem sententia occurrit in *Cap.* 54. §. PARTIBUS ;; *De Elect.* cujus verba assumpsit Gregorius in hac Constitutione, uti observat Cujacius ad dictum *Cap. Unicum*.

XV. Cur per positiones & responsiones ad eas non inducatur litis contestatio, scribit Glossographus ad citatum *Cap. Unicum*: „ Qui enim ponit aliquod dictum vel factum, nihil petit ab adversario: nec etiam ostendit, se per hoc velle agere: & ita non « posset per hoc fieri sententia condemnationis vel « absolutionis, cum nihil petitum sit per positionem, « sed ostenditur esse factum, vel dictum seu promis- « sum. «

XVI. Ex eodem Pontificis Responso statuunt Canonistæ post Glossam, sine litis contestatione processum esse irritum declarandum, tanquam fundamento & capite carentem.

XVII. Hodie in judiciis effectum litis contestationis habet prima qualiscunque responsio Rei de causa principali, teste Tuldeno in Codice De Litis contestatione *n.* 3. asseritque de simili Germaniæ usu testari Myns. *Cent.* 4. *Observat.* 62. Vide latius Bugnionium De Legibus abrogatis *lib.* 2. *cap.* 185. & *lib.* 3. *cap.* 121. & ibi Notas Christinæi.

XVIII. Solemnem & formalem litis contestationem olim in judiciis Ecclesiasticis, quando forma arbitriorum potius quam judiciorum servabatur, necessariam non fuisse, ipsa judiciorum forma tunc servata probat.

XIX. Unde in *Clem.* SÆPE *De V. S.* expresse sancitur sub nomine Clementis V. in Concilio Viennensi, quod si in causis aliquibus simpliciter, & *de plano* procedi mandetur, ut Judex cui taliter causa committitur, necessario libellum non exigat, *litis contestationem non postulet*. Hic procedendi modus hodie vocatur *summarius* & *de plano*, multumque ad pristinum judiciorum Ecclesiasticorum ordinem accedit.

XX. Optandum esset, ut ad abbreviandas lites hic procedendi modus, præsertim in Curiis Ecclesiasticis sæpius, etiam de consensu Partium servaretur. Non licet quidem Partibus ordinem juris suo arbitrio moderari, uti observat Tuldenus in Codice loco citato *n.* 5. „ Si vero (ait) Judicis arbitrio id commiserunt, poterit is, solemnitatibus juris omissis, de « sola facti & juris veritate inquirere & pronuncia- « re: valebitque id non in vim sententiæ, sed in vim pacti, quippe in quod consensu Partium convale- « scere etiam possit sententia ipso jure invalida. «

XXI. Cum per litis contestationem lis videatur formari, atque de jure communi quasi contractum inter Partes, receptum quoque fuit eodem jure, ut si alteruter litigantium lite pendente ante causæ conclusionem moriatur, lis cœpta ad hæredes defuncti active & passive ipso jure transmittatur, *L.* 33. *ff. De Fidejussorib. L.* 59. *ff. De Judiciis*. Sed moribus nostris introductum est, ut Rei defuncti hæres de novo conveniatur ad hoc ut litem reassumat, & ex postremis retroactis cum Actore ulterius procedat, aut Actoris cedat quod petitur. Idemque ex parte Rei, si Actoris hæredes litis renunciaturos putet, aut ejus intersit absolutoriam sententiam prosequi.

Ratio hujus praxeos videtur, ne quis invitus agere aut litigare per indirectum videatur: quæ ratio subtilitati Juris Romani, quæ per litis contestationem quasi contractum intervenire fingebat, prævaluit.

CAPUT

CAPUT IV.

De Juramento calumniæ, & Dilationibus.

1. *Juramentum calumniæ à litigantibus in exordio litis præstare voluit Justin. Imp.*
2. *Cavit ne quacunque occasione omitteretur.*
3. *Ratio hujus enixæ voluntatis.*
4. *Rarior hodie est hujus juramenti usus in Curiis Sæcularibus.*
5. *In Gallicanis Curiis Regiis non præstari testatur Rebuffus.*
6. *In quibusdam Conciliis Belgicis non jurari de calumnia testatur Damhouderus.*
7. *Ratio abrogationis hujus juramenti.*
8. *Juratur etiam hodie durante processu in Curiis Sæcularibus* de malitia.
9. *Quid inter hoc juramentum, & juramentum de* calumnia *inter sit.*
10. *Juramentum illud de malitia vocatur hodie de* calumnia, *& quid inter sit inter Jus Romanum, & hodiernum usum Curiarum Sæcularium.*
11. *In Curiis Ecclesiasticis observatur quoad hoc juramentum dispositio Juris Pontificii.*
12. *Respondit Eugenius III. Canones nulli hoc juramentum indicere.*
13. *Responsum illud ad causas spirituales restrinxit Raymundus Decretalium Gregorii IX. compilator.*
14. *Ex dispositione Juris Pontificii in initio litis debet jurari de calumnia.*
15. *Si in exordio litis non sit præstitum, potest postmodum exigi.*
16. *Ob omissum tacite hoc juramentum processus non est irritus aut irritandus.*
17. *Hoc juramentum tacite censetur remissum, si à Parte non exigatur.*
18. *Præstito in exordio litis juramento de calumniâ, potest in progressu litis exigi juramentum de* malitia.
19. *Nec in Curiis Ecclesiasticis hodie distinguitur juramentum* malitiæ *à juramento* calumniæ.
20. *Hodie etiam in causis spiritualibus juratur de calumnia.*
21. *In judiciis quoque* summariis.
22. *Pœna recusantis hoc juramentum.*
23. *Quid contineat hoc juramentum; & quomodo exponi debeat Parti cui indicitur.*
24. *Qua ratione Imperatores Clericis hoc juramentum remiserint.*
25. *Ex Constitutione Henrici Secundi Imperatoris probata in* Cap. 1. „ De Juram. calumniæ, *potest hoc juramentum à personis Ecclesiasticis præstari per Procuratorem: nisi Judex aliud judicaverit.*
26. *Non debet præstari à Procuratore, nisi bene instructo.*
27. *Ex dispositione Juris Pontificii Episcopus juramentum hoc præstare nequit, nisi consulto Romano Pontifice; nec Clericus inconsulto Episcopo.*
28. *Quoad Episcopum id in desuetudinem abiisse notat Glossa.*
29. *Quid hodie circa Clericos obtineat.*
30. *Lite contestata, & præstito juramento calumniæ, solet dari dilatio; & quid sit dilatio.*
31. *In qualibet parte litis solent dari dilationes; & earum termini de Jure Civili erant determinati & fixi.*
32. *Jure Canonico dependent ab arbitrio Judicis.*
33. *Decisio Juris Canonici conformis est hodiernæ praxi.*
34. *Quo sensu dilationes hodie dicantur dependere ab arbitrio Judicis.*
35. *Ne Judices hic exorbitent, termini dilationum in Ordinationibus Curiarum solent exprimi.*
36. *Quæ dilationes dandæ in provisione manutenentiæ.*
37. *Moderatio terminorum sive dilationum ex Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum.*
38. *Judicis est superfluas dilationes amputare, ob damna quæ Partibus hinc obveniunt.*
39. *Abbreviationem dilationum præscribunt Ordinationes Curiarum.*
40. *Causis requirentibus celerem expeditionem breves termini assignandi.*
41. *Causa possessoria super Beneficiis celeriter expedienda.*
42. *Causas Monachorum voluit Justinianus accelerari; & quare.*
43. *Solent in Curiis Ecclesiasticis Citato dari tres dilationes ad comparendum; & quid perdat, si ad primam non compareat.*
44. *Quis effectus non comparitionis infra secundam dilationem.*
45. *Quid si nec infra terminum tertia compareat.*
46. *Concilium Tridentinum desideravit, ut lites celeriter terminarentur; idque saltem intra biennium, permittens post lapsum biennii recursum ad Judicem superiorem.*
47. *Et si hodie rarus sit hujus Decreti usus, tamen constat, Concilium optasse, ut Fideles, ac præsertim Ecclesiastici, celerrime litibus eximantur.*
48. *Quæ sit praxis in Gallia, dum Judex in causis decidendis est morosus.*

I. JUstinianus Imperatnr intendens litigantes à calumniosa litium prosecutione avertere, voluit *Leg. 2. Cod. de Jurejurando propter calumn.* ut ipsæ personæ litigantes, id est Actor & Reus, in primordio litis jurent: & Actor quidem juret, *Non calumniandi animo litem movisse, sed existimando bonam causam habere.* Reus vero non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius & ipse juraverit, *quod putans se bona instantia uti, ad reluctandum pervenerit.*

II. Addit ibidem Justinianus §. 4. „ Sed quia veremur, ne forsitan quidam collusione aliqua utentes remittere videantur inter se hujusmodi Sacramentum, & ex prædicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus nmnes Judices, licet ex compromisso cognoscant, vigorem suum exercentes (quia non pro commodo privatorum, sed pro communi utilitate præsentem legem posuimus) minime pati tale Sacramentum remitti; sed nmoimode hoc & ab Actore & à fugiente exigi: ne paulatim videatur hujusmodi res defraudari, & Sacramentum vel principalium personarum, vel Advocatorum ex quacunque parte mutilari.

III. Hæc satis ostendunt, quam enixe voluerit Justinianus hoc juramentum à litigantibus præstari, optaveritque ne quacunque occasione intermitteretur. Rationem hujus sui voti expressit §. 8. „ Sic enim non lites solum, sed etiam calumniatores minuentur: sic pro judiciis putabunt homines sese in sacrariis sisti. Si enim & ipsæ principales litigantium Partes per juramentum lites exerceant, & causarum Patroni præbeant Sacramentum, & ipsi Judices propositis Sacrosanctis Scripturis tam totius causæ faciant examinationem, quam suum proferant arbitrium: quid aliud nisi pro hominibus Deum in omnibus causis Judicem esse credendum est? Antiqua itaque calumnia quiescente & ejus ambagibus, Constitutio nostra dilucida & compendiosa in terris clareat omnibus, & sit maximum dirimendarum causarum remedium.

IV. Non obstante hac enixa Justioiani Declaratione, nec non communi commodo, quod ex usu hujus juramenti sperandum proponit Justinianus, usus ipsius hodie io Curiis Sæcularibus pene evanuit; eatenus nimirum, quatenus à litigantibus in exordio litis præstari volebat Justinianus.

Unde dicit Petrus Gudelinns *De Jure novissimo lib. 4. cap. 88. n. 22.* „ Sciendum est, in Sæculari Foro *exactionis* istius juramenti (de calumoia) rarissimum, aut nullum usum esse, etiam à litigatoribus.

V. De Gallia testatur Rebuffus in *Proœmio ad Constit. Regias Glossa 5. num. 50.* „ In Curiis Sæcularibus Regni nnn juratur de calumnia; & sic parum servit Rubrica *De Jurejurando propter calumniam dando.* " Et in Tractatu *De Responsionibus per credit vel non*, ait: „ Notandum est, quod usus judiciorum antiquus multa invenit contra Partes remedia, ut veritatem ab eis elicerent. Primo invenit, ut jurarent se nihil calumniæ causa facturos in causa. Verum, quia istud juramentum in initio litis præstabatur, aliquando Partes in medio litis calu-

„ calumniabantur, & non erant memores illius juramenti; ob id statutum fuit, ut etiam jurarent de malitia, quod malitiæ causa nihil facient, & hoc repetebatur *Cap.* 2. *De Juram. calumn. in* 6. & differentias inter ista juramenta tradit Socinus in Rubrica *De Juramento calumniæ*: Quæ duo juramenta in his Curiis Franciæ consuetudinariis non præstantur.

VI. Testatur Damhouderus in *Praxi Rerum Civil. cap.* 151. *n.* 39. quod in Flandriæ Provinciali Concilio, & in magno Mechliniensi Concilio hoc juramento (de calumnia) non utantur. Conjecturam istius non usus subjungit: „ Fortassis quia timendum sit, ne Partes hujusmodi prædictum juramentum præstando sæpe pejerarent: Et contra præceptum divinum peccantes suam perderent animam potius quam litem.

VII. Dixeratque jampridem Baldus ad *L.* SI POST *Cod. De Evict.* quod juramentum calumniæ contemnatur, ut non æstimetur uno obulo; quia facti sumus contemptores Dei, & religionis ejus. Dictum hoc Baldi referens Maranta *De Ordine Jud. parte* 6. *tit. de Juramento num.* 11. ait: Unde ego puto, quod „ litigatores nostri temporis potius jurant de calumnia committenda, quam vitanda: & ideo melius esset, ex toto tolleretur à judicio causa vitandi tot perjuria.

Eandem rationem abrogati hujus juramenti in Gallia allegat Rebuffus loco citato ex Procemio. Quæ ratio si sufficiens fuerit ad abrogandum juramentum contra calumniosas lites introductum, facile erit intelligere, quam multa juramenta merito hodie ob eandem rationem abrogarentur.

VIII. Porro monet ibidem Damhouderus *num.* 31. quod „ in istis Conciliis bene utantur, durante processu, juramento malitiæ, hoc est, quod jurent sese extraordinarias dilationes ad calumniandum non petituros, vel accepturos; neque etiam impertinentes exceptiones ac productiones ad processum sive ad judicium differendum, aut ad suas Partes vexandum propositurus & allegaturos.

IX. Subjicit dein *n.* 32. differentiam inter juramentum calumniæ & juramentum malitiæ: „ Quod juramentum calumniæ datur & conceditur duntaxat semel, statim post litis contestationem: Juramentum vero malitiæ datur & conceditur toties quoties Judici æquum & justum & expediens videbitur, non minus ante, quam post litis contestationem.

X. Tametsi juramentum calumniæ, quod à litigantibus in exordio litis præstari volebat Justinianus, & totam litem spectabat, hodie in Curiis Sæcularibus passim abolitum sit, nihilominus in plerisque Curiis Sæcularibus perseverat usus juramenti, quod olim *malitiæ*, hodie etiam de *calumnia* vocatur, præstandum super certis articulis aut propositionibus in progressu litis, prout Judex instante Parte arbitratus fuerit. Unde recte dicit D. Christinæus in notis ad Bugniodium *lib.* 1. *cap.* 3. „ Ad mores Belgarum quod attinet, quamvis in judiciis non soleat frequentari eodem quo apud Romanos modo; non tamen ejus usus plane exolevit. „ Vide etiam Merulam in *Praxi lib.* 4. *tit.* 64.

XI. Illud apud omnes indubitatum est, frequentiorem hujus juramenti usum perseverare in Curiis Ecclesiasticis; atque à litigantibus crebro præstari, teste Gudelino loco citato. Et Rebuffus citato Tractatu *De Responsionibus per credit vel non*, postquam dixit juramenta de calumnia & de malitia in Curiis Sæcularibus consuetudinariis non præstari, immediate addit: „ Sed in Curiis Ecclesiasticis observatur Juris Pontificii dispositio, & hæc juramenta servantur.

XII. Admodum verisimile est, Pontifices ad imitationem Justiniani Imp. ad amputandas & præveniendas calumniosas lites hoc juramentum induxisse in forum Ecclesiasticum, postquam in illud stylus forensis litigandi intravit. Neque enim legitur antiquitus ulli indictum juramentum calumniæ, uti etiam in quadam Decretali testatur Eugenius III. relata in Appendice ad Concilium Lateranense sub Alexandro III. *part.* 23. *cap.* 2. & in prima Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum *Cap.* 3. *De Juramento calumniæ*. Ubi respondit Pontifex, quod „ Romana Ecclesia in his causis, in quibus de decimis Ecclesiæ, & rebus spiritualibus tantum agitur, juramentum calumniæ, nec dare, vel recipere consuevit; eo quod hujusmodi non ex causæ Legum districtione, sed ex Canonum æquitate finem debitum sortiuntur. Canones autem (ait) juramentum calumniæ *nulli prorsus* indicent. "

XIII. Verum quidem est, in *Cap.* 2. ;; *De Juramento calumniæ*, ubi prædictum Responsum Eugenii refertur, finali huic clausulæ interseri hæc verba: *In hujusmodi casibus vel causis*, quæ generalitatem prædictorum verborum restringunt ad *causas*, de quibus ante actum erat: sed sciendum est, satis familiare fuisse Raymundo Decretalium Gregorii IX. Collectori, aliqua antiquis Decretalibus addere, vel detrahere, prout disciplinæ sui temporis congruere videbatur: quemadmodum latius ostendi in Tract. Historico-Canonico in Canones *part.* 8. *cap.* 1. §. 4. & 5.

Hoc equidem constat, ætate Raymundi juramentum calumniæ in foro Ecclesiastico, in aliquibus saltem causis, fuisse exactum; atque ad normam Juris Justinianæi sensim magis magisque stabilitum esse.

XIV. In primis itaque inspecta hodierna Juris Pontificii dispositione, nec Actori, nec Reo suis allegationibus uti permittitur, nisi præstito hoc juramento *Cap.* 2. §. 1. *De Juramento calumniæ in* 6.

XV. Sed si de calumnia, seu de veritate dicenda „ in primo litis exordio non juretur, (ut debet) poterit postmodum in qualibet parte litis jurari, " ait Bonifacius VIII. in *cap.* 1. *eod. in* 6. rationem addens: Cum hujusmodi juramentum præstari ab initio, de substantia Ordinis judiciarii non existat. "

XVI. Quin & declarat ipse Bonifacius ibidem §. 1. quod propter omissum quoque *tacite* in tota causa calumniæ juramentum, judicialis processus alias factus legitime non est nullus, nec etiam annullandus. "

XVII. Hinc deducit Glossographus, hic probatam esse à Bonifacio eorum Antiquorum opinionem sustinentium, quod juramentum hoc duntaxat necessario sit præstandum, quando à Parte est exactum. Si enim non exigatur, *tacite* remissum censetur: quæ remissio vetita non est, modo absit collusio.

Unde & in Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 32. dicitur; „ Lite per responsionem Rei contestata, *præsentibus Partibus*, eadem die juridica jurabitur de calumnia. "

XVIII. Dicit insuper Bonifacius VIII. in citato *c.* §. *fin.* in omnibus autem causis, nedum ante, sed etiam postquam lis fuerit contestata, sive de veritate sive de calumnia sit juratum in ipsis, potest Judex à Partibus exigere juramentum malitiæ, quoties viderit expedire. "

Notat hic Glossa: „ Licet ex quo juratum est *de calumnia*, amplius in eadem causa *de calumnia* jurandum non sit ab eodem: *de malitia* tamen bene juratur; puta cum suspicatur Judex, quod *malitiose* proponatur exceptio, petatur dilatio, &c. "

XIX. Moribus hodiernis non distinguimus scrupulose juramentum malitiæ à juramento calumniæ, quasi hoc de tota lite intelligeretur, atque semel duntaxat peti posset; sed & illud quod super certis articulis in progressu litis à Judice ad instantiam Partis imponitur, vocari solet juramentum *calumniæ*; idque non tantum in Curiis Sæcularibus, (de quo supra) sed & Ecclesiasticis. Unde in Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 11. *art.* 12. *De juramento calumniæ*, dicitur: Illud quidem juramentum intra certa judicii „ tempora non coarctamus; sed id poterit Judex indicere, quando & *quoties* expedire viderit. "

XX. Juxta Decretalem Eugenii III. supra citatam, non esse exigendum hoc juramentum in causis spiritualibus, præsertim prout exprimitur à Raymundo in *Cap.* 2. ;; *eod.* manifestum est, agnoscitque Bonifacius VIII. in *Cap.* 1. §. *fin. eod. in* 6. quod Canones in causis spiritualibus non indicant alicui juramentum calumniæ; ipse autem perpendens etiam in hujusmodi causis posse calumniari, utile reputavit, „ quod simul, sicut (ait) plerique observant, tam de veritate dicenda, quàm de *calumnia* (ut via præcludatur calumniis) jurari desideratio iisdem, nimirum spiritualibus causis. "

XXI. Nec tantum in judiciis ordinariis, sed & in summariis à Judice exigi posse juramentum calumniæ, patet ex *Clementina* SÆPE *De V. S.* ubi expresse declaratur, quod si alicui commissa sit causa, ut in ea *de plano & simpliciter*, ac sine strepitu & figura judicii procedatur, citationem tamen, ac *præstationem juramenti de calumnia*, vel malitiæ, sive de veritate dicenda, ne veritas occul-

„ occultetur, per commissionem hujusmodi non intelligi exclusam.

XXII. „ Pœna recusantis hoc juramentum cum præstandum fuerit, est, ut Actor ab instituta cadat actione, Reus autem haberi debeat pro confesso, “ ait Pontifex in *Cap.* 7. §. *fin.* ¨ *De Juramento calumniæ:* & renovatur in citato *art.* 12. Ordinat. Curiarum Ecclesiasticarum. Monet autem Glossa ad dictum §. *finalem*, quod recusantes hoc juramentum cadant causa per sententiam Judicis: „ Quia Judex procedit contra eundem (Actorem recusantem) ac si nihil probasset, Reum absolvendo, & eodem modo de Reo.

XXIII. Quid autem complectatur juramentum de *calumnia*, expressit Glossographus quatuor versiculis; & latius ac clarius explicat *art.* 13. *tit.* 11. Ordinationum Curiarum Ecclesiasticarum, quo & mandatur, ut Parti, quæ de calumnia jurare debebit, vulgari idiomate omnes clausulæ juramenti exponantur. Verba articuli sunt: „ Parti vero, quæ de calumniis jurare debebit, vulgari idiomate omnes clausulas juramenti calumniæ exponi volumus: videlicet, quod credit se habere bonam causam; quod interrogatus non negabit id, quod verum esse crediderit: quod non utetur scientes falsa probatione; quod dilationem non petet in fraudem, ad protelandam litem; quodque nihil dederit, aut promiserit, nec dabit, aut promittet pro victoria obtinenda, nisi illis, quibus leges, & Canones dare permittunt; fietque in Actis mentio, an expositio ista facta fuerit, aut non: Scriba vero aut Graphiarius, qui circa harum clausularum expositionem seu dictam notitiam negligens fuerit, mulctabitur uno floreno.

XXIV. Juramentum hoc remitti apparet Clericis notissima Constitutione Marciani Imp. *in L.* 25. *Cod. De Episc. & Clericis*; cujus meminit Pontifex in *Cap.* 1. ¨ *De Juramento calumniæ*, ubi per errorem pro *Marciano* legitur *Marco*: Et licet Marcianus tantum videatur loqui de Clericis Constantinopolitanis; tamen cum ratio à Marciano sit generalis: quia *Ecclesiasticis regulis, & Canone à Beatissimis Episcopis antiquitus constituto Clerici jurare prohibentur*, eam trahendam esse ad omnes Orbis Christiani Clericos, primum Henricus II. Imp. decrevit „ Constitutione quæ extat *Lib.* 2. *Legum Longobardorum, tit.* 47. *cap.* 11. qua „ decernit, & imperiali auctoritate & irretractabiliter definit, ut nec Episcopus, nec Presbyter, nec cujuscunque Ordinis Clericus, non Abbas, non aliquis Monachus vel Sanctimonialis, in quacunque controversia sive criminali, sive civili jusjurandum qualibet ratione compellatur subire; sed Advocatis suis propriis idoneis hoc officium debeat delegare.

XXV. Hanc Henrici Constitutionem laudat Pontifex in citato *cap.* 1. finalemque clausulam refert his verbis: „ Sed idoneis defensoribus (si expedire Ecclesiæ suæ noverit) hujusmodi officium liceat delegare. Hic notat Glossa, verbo *Defensoribus*, id est, Syndicis, Actoribus, aut Procuratoribus: licet nomina sint diversa, officium tamen est idem: unde sufficit sive dicatur, constituimus talem Syndicum, Procuratorem, sive Actorem.

Hinc receptum est, juramentum hoc à personis præsertim Ecclesiasticis per Procuratorem *speciale* mandatum habentem præstari posse; nisi Judex inspecta controversiæ qualitate, & personarum principalium conditione, ipsis potius, quam earum Procuratoribus etiam speciale mandatum habentibus, juramentum deferendum judicaverit *cap.* 3. ¨ *eod.*

In hoc enim Capitulo dicitur: „ In pertractandis causis Sacramentum calumniæ non passim præcipimus exhiberi, sed causæ & principalium personarum qualitate inspecta, quandoque per ipsas principales personas, quandoque per Oeconomos, qui causam omnino non nesciant, in animam jurantis illud præcipimus præstari.

Dependet ergo à Judicis arbitrio an juramentum præstandum sit per ipsas personas principales, an per Oeconomos sive Procuratores.

XXVI. Illud hic notandum, quod dicatur præstandum per Oeconomos *qui causam omnino non nesciant*, „ id est (ait Glossa) *bene sciant*: aliter enim *anceps* subiret juramentum, quod facere non debet. “ Quod utinam jurantes omnes bene attenderent!

XXVII. Porro Pontifex in citato *cap.* 1. postquam probavit Constitutionem Henrici Imp. subjungit hanc clausulam: „ Verum cum hac moderatione, ut Episcopus, inconsulto Romano Pontifice, vel quisque Clericus, inconsulto Prælato suo, minime jurare audeat. “

XXVIII. Ad hæc verba monet hic Glossographus: „ Difficile videtur, ut Episcopus propter hoc debeat requirere Romanum Pontificem: sed *hoc non servatur*. Unde si Episcopus (ait) litigat in propria persona, ipsemet præstat juramentum de calumnia: nec est necesse requirere Papam *Capit. ult.* ¨ *eod.* Clericus facilius potest requirere Episcopum, unde tenetur primo requirere ipsum. “

XXIX. Verum nec hoc de Clericis hodie servatur, præsertim dum exigitur juramentum à Judice Ecclesiastico.

At de juramento præstando à Clericis coram Judice Sæculari, legitur in Synodo D. Mechliniensi *tit.* 17. *cap.* 5. „ Clericus coram Judice laico testimonium dicturus, vel quodcunque juramentum præstiturus, (quod etiam sine nostra, vel alterius Ecclesiastici legitimi Superioris licentia ei non licet) in manibus personæ Ecclesiasticæ juramentum præstet. “

Sed neque id in judiciis sæcularibus communiter attenditur, præcipue si ipsi Clerici coram illis in materia profana litigent; quo casu solent non secus ac laici in manibus Judicis laici jurare. In Concordatis inter Episcopum Cameracensem & Consiliarios Hannoniæ anni 1541. *art.* 20. cavetur, quod Ecclesiastici in materia mere civili, tenebuntur requisiti ferre testimonium veritatis coram Judice Seculari, neque Pars quæ vult testimonium exigere, teneatur ullam licentiam requirere. Et si rebellare renuant, cogentur per Decanos suos Christianitatis. Verba articuli sunt: *Item, les gens d'Eglise en matiere pure civile, s'ils en sont requis, pourront & deveront deposer & porter leur tesmoignagan de verite devant Juges seculiers, sans que la partie qui le veut produire, doive demander quelque licence, si lesdits gens d'Eglise font aucune difficulte, seront contraincts par leur Doyens de Chrestienneté de ce faire.* Id est: item, personæ Ecclesiasticæ in causis pure civilibus, si rogentur, poterunt & debebunt testimonium dicere & veritatem coram Sæcularibus Judicibus testari, nec adstringetur Pars quæ eos volet producere, veniam aut ullius assensum rogare; si vero dicti Ecclesiastici difficiles in ea re se præbent, per Christianitatis Decanos suos ad id faciendum compellentur. Extant *parte* 1. Edict. Brab. *lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 3.

XXX. Lite contestata, ac præstito juramento calumniæ, solent litigantes utrinque petere inducias sive dilationes, ut interea ea quæ ad fundandam suam intentionem necessaria sunt, sibi comparare, & in ordinem redigere possint.

Dilatio enim judicialis, de qua hic agitur, est justum temporis intervallum, quod ad aliquem actum judicialem commodius perficiendum conceditur Actori vel Reo.

XXXI. In qualibet parte judicii dati à Judice solent dilationes, intra quas litigantes ad suam intentionem probandam, aut absolvendum ea quæ à Judice ad instructionem causæ injunguntur, se præparare possint. Sive spectemus dilationes quæ initio litis dantur, & vocati solent *citatoria* vel *deliberatoria*; sive quæ in progressu litis, dicunturque communiter *probatoria*, de Jure Civili habent certa tempora designata, toto titulo Codicis *De Dilationibus*; eaque nec iterari posse edicitur in *L.* 7. *Cod. De Feriis*.

XXXII. Jure vero Canonico termini sive tempora dilationum pendent ab arbitrio Judicis, *Cap.* 24. ¨ *De Offic. Deleg. Cap.* 15. ¨ *De Sententia & re judic.* atque hac ratione dicuntur dilationes de Jure Canonico esse *arbitrariæ*.

XXXIII. Hæc autem decisio Juris Canonici passim moribus ubique recepta est; testanturque passim Pragmatici, de consuetudine in omnibus passim Curiis etiam Sæcularibus dilationes esse arbitrarias. Ex stylo communi, & consuetudine Curiarum non servantur *juris* dilationes, (ait Bugnion. De Legibus abrogatis *lib.* 2. *cap.* 104.) sed stylus, & quælibet Curia suas *arbitratur* dilationes, ac eas concedit.

Deinde subjungit idem Auctor: „ Nec tamen propterea dicendum est, dilationes in arbitrio Judicum positas esse, quinimo pro rerum necessitate largiendæ sunt, atque, ut refert Ulpianus *L.* NONNUNQUAM *ff. De Judiciis*, dilationes dandas æstimare oportere eum, qui Jus dicit, pro conditione ac qualitate causæ, per-

„ foræ, vel temporis, & ita ordinem Edictorum & compendium moderari.

Id desumptum apparet ex Glossa ad *Cap.* 2. ¦¦ *De Dilationibus*, verbo *Plene*; ubi dicit: „ Dilationes istæ hodie videntur arbitrariæ, ut Judex considerata locorum distantia, & temporis qualitate, inducias concedat.

XXXIV. Non igitur eo sensu dilationes sunt *arbitrariæ*, quasi tempora earum dependerent à libero plane nullis legibus circumscripto arbitrio & voluntate Judicis, sed quod Judex omnibus prædictis mature expensis, terminos sive dilationes ita determinare, sive arbitrari debeat, ut nec per earum nimiam brevitatem litigantibus probationis & instructionis tempus denegetur; neque per earum prolixitatem & multiplicationem, aut prolongationem lites protrahantur, & litigantes suo jure per multum temporis fraudentur: à qua inordinata dilationum concessione appellari posse deciditur in *Cap.* 1. ¦¦ *eod.* & uno consensu docent Canonistæ, hodieque in usu est.

XXXV. Verum ne Judices in hac dilationum vel restrictione, vel prolongatione seu extensione aberrent, in omnibus Curiarum tam Sæcularium, quam Ecclesiasticarum Ordinationibus, & numerus & tempora ac intervalla dilationum designari solent; quos terminos non sine rationibus urgentibus & causæ cognitione transgredi licet: ubi & videmus rationem præmissorum habitam esse. Sic enim videmus in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 505. incolis assignari terminum sive dilationem quindecim dierum, exteris vero trium septimanarum.

XXXVI. Et *art.* 386. mandatur Apparitoribus, dum literas manutenentiæ aut alterius provisionis cum clausula citationis in casum oppositionis insinuant, diem comparitionis nec nimis brevem, nec nimis longum assignent, sed convenientem, ita ut ad minus *duo* dies Martis, vel ad summum *tres* intercedant; nisi de consensu utriusque Partis, vel nisi in ipsa provisione ipsis injunctum sit longiorem terminum assignare; vel nisi *vacantiæ* intercederent: quia tunc assignanda esset prima dies juridica post vacantia. Verba articuli sunt: *Soo sullen sy den ghenen die hen opponeren, weygheringe oft vertreck maecken, gheven ende beteeckenen dagh; te compareren voor onsen voornoemden Raede, sonder den selven dach te seer kort, oft te lanck te stellen, maer tamelick ende redelyck, te weten datter ten minsten twee Dynsdaghen tusschen beyden zyn, ende ten hooghsten niet meer dan dry Dynsdaghen, ten waere by consent van beyde den partyen, oft dat by der provisie hen gheordineert worde corteren oft langheren dagh te gheven, oft ten waere dat de vacantien tusschen beyden waeren, soo soude den dage ghenomen worden op den eersten dagh van rechte naer de vacantien.* Id est: Tum opponenti, recusanti aut declinanti diem constituent & præfigent, qua coram Concilio nostro præfato compareat, nec diem illam nimium accelerabunt aut procrastinabunt; sed medium quoddam ex æquitate tenebunt, videlicet ut saltem dies Martis iteratò intercedat, tertioque ut summum, nisi utraque Pars consentiret, aut ipsa provisio brevius aut longius tempus decerneret assignandum, aut nisi vacationum feriæ intercederent, quo casu prima post vacationem juridica dies constitueretur.

XXXVII. In Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis mire elucet hæc dilationum sive terminorum moderatio *tit.* 12. *art.* 36. ubi statuitur, ut „ concedantur ad probationes faciendas prius Actori, deinde Reo, vel conjunctim utrique eodem tempore, secundum negotii & personarum qualitatem, & Judicis discretionem, si testes in civitate habitaverint, vel infra quatuor milliaria, sub prima & secunda dilatione, tres septimanæ; sub tertia dilatione, quindecim dies, & hoc sine continuatione; nisi constiterit de debitis diligentiis factis, & quod per Partem probare debentem non steterit, quominus satisfecerit: quo casu, juxta negotii & personarum qualitatem, poterit Judex tertiam dilationem continuare, vel prolongare. Si vero testes ultra quatuor milliaria abfuerint, (idem intelligentes de instrumentis producendis, & aliunde adferendis) tunc Judex juxta distantiam locorum, testium, & temporum qualitatem, terminum statuet ad tres septimanas vel ad mensem, vel alias, prout judicaverit expedire, sub duabus dilationibus, & si illis pendentibus per Partes non steterit, statuit Judex alios quindecim dies, vel tres septimanas, secundum loci distantiam, pro tertia dilatione. Nunquam vero Pars, vel Procuratorum aliquis admittatur ad quartam dilationem, nisi secundum formam juris communis, ut videlicet quartam dilationem petens, juret, quod per se, aut per alium testificata non didicerit; quod per fraudem, vel per dolum, prorogationem aut dilationem non petat, quodque testes, quos producere, instrumentave, quæ exhibere desiderat, prius habere non potuerit. "

Deinde *art.* 37. additur: „ In causis summariis, & Actor ad probandum intentionem suam, & Reus ad probandum exceptiones, si quas dederit, non habebunt pro prima & secunda dilatione, nisi tres septimanas sine ulla continuatione; pro tertia vero dilatione, habebunt quindecim dies tantum, nisi testes absint, aut aliud impedimentum probetur; quo casu, terminus prorogabitur secundum conscientiam Judicis, nullo vero modo quarta dilatio conceditur. "

XXXVIII. Porro sicuti Judicis est, litigantibus ordinarias ac necessarias causæ instruendæ suæ & defensioni dilationes annuere; ita & ipsi incumbit extraordinarias haud temere concedere, atque superfluas rejicere, omnesque intra legitimos ac convenientes terminos concludere, propter enormia damna & interesse; quæ plerumque ex indebitis dilationibus, & justitiæ procrastinationibus enascuntur, ait Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 114. *n.* 5. Mala ex his procrastinationibus sequi solita enumerat *n.* 6. „ Ita ut (ait) Pars ob has sæpe depauperetur, aut mendicare, vel maleficia patrare cogatur, aut mœrore contabescat, & moriatur, liberique ipsius squaloribus & inedia pereant, ne pejora commemorem. "

Deinde concludit: „ Idcoque hujusmodi pericula & mala tam Deo ingrata, quam hominibus invisa, Judicibus erunt præmeditanda, & justitiæ progressus legitime ab eis accelerandus. "

XXXIX. Hinc in Ordinationibus Curiarum passim multa contra superfluas hasce dilationes & litium procrastinationes occurrunt: atque in primis in Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 3. decernitur: Ad lites abbreviandas, nolumus, quod terminus absentiæ, *ullave dilatio* detur Actori ante conclusionem, vel libelli exhibitionem: quod & in causis appellationum servabitur, ut videlicet primo comparitionis termino gravamina exhibeantur: abrogantes penitus modum procedendi, qui alicubi inolevit, quo Procuratores terminum ad gravamina exhibenda petere solent; cum quilibet sciat, vel scire debeat, cur adversarium in jus vocarit, aut denique cur ad superiorem Judicem appellarit. Et hæc omnia, nisi forte Officialis ex officio, justaque de causa unicam dilationem concedendam duxerit, qua elapsa tenebitur Appellans, sive Actor saltem pertinenter in materia appellationis, aut alias concludere. "

Et *art.* 20. generaliter dicitur, quod Judex *omnes arbitrarias dilationes*, quantum fieri poterit, *tenebitur abbreviare*.

XL. Quia vero nonnullæ causæ ex procrastinatione speciale patiuntur & adferunt præjudicium, non raro etiam irreparabile, ideo & in his causis dilationes specialiter abbreviandæ, & difficilius indulgendæ sunt.

Unde in citatis Ordinationibus eodem titulo *art.* 21. statuitur: „ In causis vero summariis supra tactis, ac miserabilium personarum, alimentationis, divortii, & incarceratorum, de triduo in triduum procedatur, & omnes dilationes *non* necessariæ præcidantur. "

Idipsum jam statutum erat in Synodo P. II. Cameracensi *tit.* 22. *cap.* 4. Imo ea potest esse causarum & personarum ac locorum conditio, ut non tantum *tridui*, sed & multo breviorem terminum Judex præscribere merito debeat; quemadmodum & sæpe in causis accelerationem requirentibus fieri videmus: ut proinde in his plurimum valeat prudens & justum Judicis arbitrium.

XLI. Cum protractio causarum Beneficialium, præsertim Curatorum soleat secum trahere Ministrorum defectum, nec non & Clericos forensibus tricis tenere implicatos, & à divino servitio abstractos, merito in his causis dilationes & termini præcidendi & abbreviandi sunt; quod & Ordinationes Curiæ Brabantiæ insinuant *art.* 444. Verba articuli sunt: *Dat men in de voorsz. materien van possessien van beneficien sommierlyck procederen sal, ende dat alle dilayen peremptoir sullen zyn, ende dat men maer een dilay accorderen en sal, om d' enqueste*

van

van partyen doen, indien datter eenige vallen. Id est: Ut in prædictis causis circa Beneficiorum possessionem summatim res agatur, omnisque ampliatio præcisa sit, unicaque duntaxat prorogatio concedatur, et Partium inquisitio, si qua sit opus, instruatur.

XLII. Et Justinianus in *Novella* 79. *cap.* 2. voluit, lites Monachis illatas *accelerari*, „ ut (ait) non mens „ eorum occupetur circa litis solicitudinem; sed *ve-* „ *lociter* liberati, sacris operibus obsecundent.'

XLIII. Juxta ordinarium stylum Curiarum Ecclesiasticarum solent Reo citato dari tres dilationes sive termini ad comparendum; ita tamen ut omnis termini sive dilationis lapsus ipsum non comparentem constituat in aliquali contumacia; & contumaciæ nonnullis effectibus subjiciat.

Si enim Reus ad primam citationem in termino præfixo, „ non compareat, nec Procuratorem in causis Ci- „ vilibus mittat, secludetur ab omni exceptione *declina-* „ *toria*, & in expensas contumaciales condemnabitur.

XLIV. „ Si nec secundo citatus compareat, seclude- „ tur ab omni exceptione *dilatoria*, & iterato in ex- „ pensas condemnabitur, " uti habent Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *c.* 4.

Addunt citatæ Ordinationes, quod secundo termino non comparente Reo, decernetur tertia citatio sub pœna „ seclusionis à peremptoria in litteris exprimen- „ da. Quod si nec sic citatus compareat, accusata „ contumacia, delatisque Actis causæ Judex determi- „ nabit, prout juris erit, & rationis.

XLV. Post tertiam igitur citationem non comparens Reus vere contumax constituitur; & si post hanc compareat, & audire desideret, non audietur, *nisi refusis expensis contumacialibus*, uti statuitur in dictis Ordinationibus *art.* 7.

XLVI. Hæc sat ostendunt, etiamnum hodie mentem Ecclesiæ esse, ut lites, quantum fieri potest, abbrevientur, omnesque dilationes non necessariæ rescindantur; quod & ipsa Synodus Tridentina sat ostendit *Sess.* 24. *cap.* 20. *De reformat.* decernens, ut, „ causæ „ omnes ad forum Ecclesiasticum quomodolibet per- „ tinentes saltem infra biennium à die motæ litis ter- „ minentur, alioquin post id spatium liberum sit Par- „ tibus, vel alteri illarum Judices superiores, alias „ tamen competentes, adire, qui causam in eo statu, „ quo fuerit, assumant, & quamprimum terminari „ curent.

XLVII. Rarus ac nullus pene est hodie Decreti hujus usus, quoad recursum ad Judices superiores ob lapsum biennii à die motæ litis; sed solent causæ etiam ad plures annos protrahi, & sine peremptione instantiæ, aut mutatione Judicis coram eodem Judice continuari: quia facile ostenderetur, quod non stetetit per Judicem, quominus intra dictum tempus causam definiret: sed vel ob qualitatem causæ, vel cavillationes Partium; quo casu Decreto locum non esse declaravit S. Congreg. teste Fagnano ad *Cap.* VENERABILIS ii *De Judiciis*.

Indubitatum interim est, mentem Synodi Tridentinæ fuisse, ut causæ in foro Ecclesiastico quam citissime ac brevissime absolverentur, ac *saltem* ultra biennium non protraherentur; ut ita ipsi Judices præsertim Ecclesiastici allaborarent, omnemque curam impenderent, ut ipsos Fideles à litigiis, & forensibus jurgiis quam citissime eximerent, & in veram concordiam & pacem ac tranquillitatem adducerent: factisque probarent, se nequaquam lites, discordiarum & odiorum seminaria, sed pacem & charitatem inter ejusdem Ecclesiæ filios quærere: seque optare, ut omnia jurgia, & quæstiones summarie ac amicabiliter potius componere possent, quam judicialiter discutere & decidere deberent, exemplo SS. Patrum & Episcoporum, ad quos tanquam Patres, & Pacificatores sua dissidia Fideles referebant.

XLVIII. In Galliis non debet expectari lapsus biennii. Si enim ante illud tempus causa sit in statu, ut decidi queat, Pars tertio juridice monebit Judicem, & si post tertiam monitionem adhuc perseveret in mora decidendi ipsam causam, poterit Pars appellare tanquam à denegata justitia; ipsumque Judicem vocare in jus, atque adversum ipsum concludere ad damna & interesse, ut notat Claudius Fleury *part.* 3. *Instit. Juris Canon. cap.* 7.

Van Espen, Pars III.

CAPUT V.

De Probationibus & Præsumptionibus.

1. *Post litem inter Partes contestatam solet sequi necessitas probandi.*
2. *Quid proprie sit* probare.
3. *Probatio versatur circa* facta, *non autem circa jus.*
4. *Hinc motiva juris non computantur inter acta litis.*
5. *Qui factum controversum allegat, illud probare tenetur.*
6. *Unde Actori solet probatio incumbere.*
7. *Si Reus respondendo factum alleget, ei probatio incumbit.*
8. *Præsumptio juris subinde onus probandi injicit in Reum.*
9. *Subinde utrique incumbit probatio.*
10. *Pro quo Judex decidere debeat, si uterque probet.*
11. *In pari probatione solet favorabilior esse causa possessoris.*
12. *Ex possessione oritur aliqua præsumptio pro possessore:*
13. *In quo hæc præsumptio sit fundata.*
14. *Quod hinc commodum possessionis.*
15. *Inde patet, cur in pari causa dicatur melior conditio possidentis.*
16. *Quomodo circa hanc regulam erretur remissive.*
17. *Quid sit præsumptio.*
18. *Quare dicatur probatio* artificialis.
19. *Triplex species præsumptionis; & quid præsumptio juris tantum.*
20. *Species hujus præsumptionis.*
21. *Quid præsumptio* juris, & de jure.
22. *Exemplum hujus præsumptionis.*
23. *Etiam hæc præsumptio tantum innititur conjecturis.*
24. *Hinc cedit veritati.*
25. *Describitur præsumptio hominis seu Judicis.*
26. *Præsumptiones hominis admodum diversæ sunt quoad effectum probationis; & quare.*
27. *In æstimando effectu præsumptionis magna prudentia & circumspectione opus est.*
28. *Non judicandum ex præsumptione, dum veritas aliunde haberi potest.*
29. *Ad abbreviandas probationes inductus usus positionum.*
30. *Quid sint positiones.*
31. *Videtur earum usus ex foro Ecclesiastico in Civile intrasse.*
32. *Pars adversa ad positiones respondere non debet, nisi jubente Judice.*
33. *Debet Pars citari ad respondendum.*
34. *Non potest Judex Partem interrogare, aut juramentum deferre, nisi rogatus.*
35. *Respondere recusans habetur pro confitente.*
36. *Nisi rationabilem causam non respondendi habeat; & qua sit causa rationabilis.*
37. *Positiones exhibendæ Judici, ut videat, an sint admittendæ vel rejiciendæ.*
38. *Difficulter qui excusatur à respondendo super facto* proprio.
39. *An ad positiones responderi queat per Procuratorem; & quale mandatum requiratur.*
40. *In responso ad positiones debet esse summa sinceritas ob juramentum calumniæ praviè præstandum.*
41. *In Gallia vetitum ad positiones respondere per* credit, *& quare.*
42. *Citra perjurium non potest responderi ad factum propositum non* credit, *si illud sciat verum.*
43. *Quid hic incumbat Judici.*
44. *Post responsa ad positiones quorum supersit probatio.*

I. Lite contestata per negationem ipsius Rei, sequitur necessitas probationis. Nisi enim quis asserta sua in Judicio probet, nihil obtinere potest; ideoque probatio dicitur anima processus.

II. Probare autem hic idem significat, quod Judici fidem facere de facto dubio, super quo in judicio est quæstio; sive de facto, quod unus litigantium asserit, & alteri negat. Unde probatio, de qua agitur sub titulis & Juris Canonici & Civilis De *Probationibus*, non est aliud, quam Judici alicujus facti dubii sive controversi, legitime facti ostensio seu verificatio.

III. Nec enim probatio proprie versatur nisi circa *facta*, sive ea, quæ *facti sunt*: quia hæc sola à Partibus Judici probanda sunt: quæ enim Juris sunt, Judici nota esse supponuntur: & secundum Leges seu Jura, è quibus causæ decisio dependet, judicare eum oportet, licet à Litigatoribus eorumve Advocatis per negligentiam vel imperitiam forent omissa, *L. unica, Cod. ut quæ desunt Advocatis*, &c.

IV. Hinc *motiva Juris*, quibus Jus ipsum deducitur, tanquam non necessaria ad instructionem causæ, non computantur inter acta litis: neque in taxatione impensarum eorum ratio solet haberi; sed manent ad onus exhibentis, tametsi causam lucretur cum expensis.

V. Igitur qui factum allegat, quod alter negat, si huic *facto* conclusio seu petitio innitatur, tenetur factum illud Judici probare.

VI. Idcirco ordinarie ipse Actor intentionem suam probare jubetur: eo quod hic soleat factum allegare, atque in eo intentionem suam adversus Reum fundare; Reus vero soleat factum simpliciter negare; atque hinc illud vulgare: *Actore non probante Reus absolvitur, etsi nihil præstiterit*.

VII. Si autem Reus non simpliciter neget petitionem Actoris, sed contra eam excipiat, proponendo aliquod factum petitionem Actoris perimens, quæ inde dicta est exceptio *peremptoria*, tunc tenetur Reus *factum* allegatum probare; puta solutionem, transactionem, pactum de non petendo, &c.

VIII. Rursus Reus probare tenetur, quando Jus commune aut præsumptio est pro Actore. Licet enim Reus negare videatur, implicite tamen asserit, & *factum* allegat. Si enim Jus commune vel præsumptio sit pro Actore, Reus petitionem Actoris huic Juri vel præsumptioni innixam negans, implicite asserit factum aliquod, quod Jus commune aut præsumptioni Actori faventem elidere contendit: quod *factum* nisi probet, manet Jus commune vel præsumptio pro Actore, & vi illius Judex petitionem Actori adjudicare tenebitur.

Plures alios casus, quibus Reo incumbit onus probandi, assignat Damhouderus in Praxi Civil. *cap.* 158.

IX. Si ab utraque Parte allegentur facta contraria, utriusque erit sua facta verificare, si iis fundamentum causæ innitatur: puta in judiciis *duplicibus*, ut *communi dividundo*, *familiæ erciscundæ*, interdicto *retinendæ* possessionis &c.

Et quidem in his obtinebit, qui probaverit suam intentionem altero non probante; v. g. unus probaverit possessionem, alter non, indubie probanti adjudicabitur possessorium.

X. Quod si uterque probaverit, Judicis erit dijudicare, uter melius probaverit: ut si agatur de possessione, quis antiquiorem possessionem, vel justiorem titulum probaverit, juxta Rubricam *Cap.* 9. ⁒ *De Probat.* quæ habet. „ Si Actor & Reus in interdicto retinen-„ dæ possessionis probant, obtinet is, qui antiquiorem „ possessionem probat titulo maxime justificatam, vel „ meliores probationes respectu possessionis adduxit.

XI. „ Quod si utrarum Partium testes sint æque „ idonei, *possessoris* testes præferentur: cum promptiora „ sint Jura ad solvendum, quam ad condemnandum, " ait Pontifex in *Cap.* 3. §. QUOD SI ⁒ *De Probat.* Hinc concludunt communiter Canonistæ, quod in pari probatione potior sit conditio possidentis: imo inde confiata apparet regula Juris: „ In pari delicto vel causa potior est „ conditio possidentis, " *Cap.* 65. *De Regulis juris* in 6.

XII. Ex ipsa enim possessione oritur præsumptio quædam pro possessore, eaque pro diuturnitate vel brevitate durationis vehementior, vel levior: quæ & in Judicio vice cujusdam probationis habetur.

XIII. Leges enim volunt, ut in foro externo quisque præsumatur & habeatur tanquam dominus rei, quam ut sibi propriam possidet, nec è possessione illius deturbetur, quousque in judicio sufficienter fuerit probatum, rem illam ad ipsum possessorem revera non spectare; itique possessionem tanquam injustam esse auferendam.

XIV. Itaque commodum non exiguum confert hæc præsumptio ipsi possessori; quod nimirum onus probandi transferat in adversarium; ipseque interim gaudeat usu ipsius rei, donec adversarius probaverit; quod expressit Justinianus in §. 4. *Instit. de Interdictis*, dicens: „ Commodum possidenti in eo est, quod etiamsi ejus „ res non sit, qui possidet, si modo Actor non potuerit suam esse probare, manet in suo loco possessor. "

XV. Ex his haud difficulter intelligitur, qua ratione dicat Regula Juris, quod in pari casu sit melior conditio *possidentis*; nimirum ob præsumptionem ex possessione resultantem, & onus probandi in adversarium transferentem.

XVI. Hinc ulterius elucet, quantopere circa hanc Regulam errent, qui putant, possessorem rerum semper in retentione rei, tametsi rationabiliter dubitet, an sua sit, an aliena: nec non illi, qui Regulam hanc extendunt extra materiam justitiæ, uti latius ostendi in explicatione hujus Regulæ, quam per modum appendicis adjunxi Dissertationi seu Repetitioni ad Regulam, *In dubiis semita tutior est eligenda*.

XVII. Præsumptio dicitur anticipata de re dubia opinio ex argumentis, indiciis & conjecturis per rerum circumstantias plerumque evidentibus sumpta.

Hæc autem opinio ex indiciis & conjecturis & argumentis deducta, interim dum probatio clara veritatis cessat, vicem probationis supplet: atque ideo *præsumptio* dicta, quasi aliquid *ante sumat*, & ponat credendum sequendumque, uti observat Tuldenus in Codice *tit. de Probat. num.* 3.

XVIII. Probatio innixa præsumptioni dicitur *artificialis*, quia arte ingenii quodammodo conficitur per collectionem ex signis, indiciis, probabilibusque argumentis.

XIX. Præsumptio communiter dividitur in præsumptionem Juris tantum, præsumptionem Juris & de Jure, & præsumptionem Judicis sive hominis.

Præsumptio Juris tantum dicitur indicium Lege probatum; id est, quod Lege sit expressum, ex hujusmodi indicio præsumendum esse, hoc illudve subesse, quousque contrarium probetur.

XX. Hujus præsumptionis species est, quæ resultat ex possessione. Vult enim Lex, ut ex possessione præsumatur rem ad possessorem spectare, quousque contrarium probetur. Hujus generis præsumptiones plurimæ tam in Legibus, quàm Decretalibus occurrunt.

XXI. Præsumptio Juris & de Jure vocatur, cum Lex aut Canon ita ex aliquo indicio quidpiam præsumit, ut super tali præsumptione Jus firmum statuat, & eam pro veritate à Judice haberi velit, non admissa probatione in contrarium: ideoque à Doctoribus dicitur necessaria & violentissima.

XXII. Hujus præsumptionis species occurrit in *cap.* 30. ⁒ *De Sponsalibus*; ubi dicitur, quod „ is, " qui fidem dedit mulieri super Matrimonio contra- " hendo, insuper carnali copula subsecuta, etsi in fa- " cie Ecclesiæ ducat aliam & cognoscat, ad primam " tenetur redire. Rationem subjungit Pontifex: " Quia licet præsumptum primum Matrimonium videatur, *contra præsumptionem* tamen hujusmodi non est probatio admittenda. „ Ex quo sequitur (ait) quod " nec verum, aliquod censeatur Matrimonium, quod " de facto est postmodum subsecutum. "

Hinc post Glossam docent Canonistæ, ex copula carnali subsecuta oriri *Jure Decretalium* præsumptionem Juris & de Jure, sponsalia de futuro mutuo consensu transisse in sponsalia de præsenti; sive verum consensum Matrimonialem intervenisse, & Matrimonium esse contractum: atque ab ipso Judice ita esse procedendum in judicio, ac si revera Matrimonium esset initum; nec Partes ad contrariam probationem esse admittendas.

XXIII. Verum licet præsumptio Juris & de Jure sit violentissima, nec facile per contrarias probationes elidatur: tamen vere & proprie non est veritas, cum versetur circa dubium; & in claris locus non sit conjecturis vel præsumptioni, quæ ex conjecturis desumitur.

XXIV. Hinc concludunt Doctores, quod etiam hæc præsumptio cedere debeat veritati; atque ordinarie eliditur per confessionem illius, pro quo stat ipsa præsumptio. Vide Andream Valensem in *Paratitlis tituli De Præsumpt.* §. 4. *n.* 7. ubi & plures casus annotat, quibus ipsa præsumptio Juris & de Jure elidi potest.

XXV. Præsumptio hominis sive Judicis est quædam opinio sive conceptus hominis ex aliqua conjectura sive indicio formatus. Dicitur hominis sive Judicis, quia nulla Lege aut Canone nominatim expressum est, ex hoc illove facto hujusmodi præsumptionem sive opinionem esse formam; sed eam Judex sibi format.

XXVI. Porro sicut indicia seu principia, è quibus hujus-

hujusmodi opiniones vel judicia formari possunt, sunt admodum varia, ita & præsumptiones ex iis resultantes variæ quoque sunt, præcipue quoad effectum probationis. Prout enim indicia sive argumenta ex factis & circumstantiis resultantia sunt fortiora & plausibiliora; ita & præsumptio, iis respondens vehementior est, & ad probandum efficacior.

XXVII. Cum autem definire, quid hæc indicia hic & nunc in talibus circumstantiis probent, quamque præsumptionem faciant, ab hominum diversis opinionibus dependeat, sat apparet, quam circumspecti ac prudentes debeant esse Judices in servandis & ponderandis factis & circumstantiis, ut de effectu præsumptionis ex his resultantis recte statuere queant.

XXVIII. Merito proinde Damhouderus in Praxi *Rerum Civil. cap. 178. n. 46.* „ Judicem diligenter præmonitum esse vult, ne hisce præsumptionibus nimium innitatur; sed ut reliqua omnia diligenter consideret, antequam ad definitivam descendat, & ut matura deliberatione omnia prius perquirat, quam ex suspicionibus præsumptivis ullam sententiam pronunciet.

XXIX. Contingit autem frequenter, quod tam ex parte Actoris, quam ex parte Rei multa *facta* proponantur; quorum omnium si exacta probatio fieri debeat, lites in longum protrahentur, & litigantes in immensas expensas incident: atque sæpe continget ob difficultates & impensas probationum Partes suo jure frandari.

Hinc ad exemplum *interrogationum in Jure faciendarum*, quæ apud Veteres in usus fuerunt, ut patet ex titulo Digestorum *De Interrogationibus in Jure faciendis*, introductus est usus *positionum*.

XXX. Positiones sunt articuli, quibus Actor vel Reus exprimit facta, quæ in judicio fuerunt allegata, eaque scriptis Judici exhibet, ut super iis jubeat Partem adversam respondere: atque hoc pacto à Parte adversa confessionem de veritate factorum extorquendo, Ponens ab onere relevetur.

XXXI. Meminit harum positionum Bonifacius VIII. in *c. 2. de Confessis* in 6. & in Ordinationibus Curiarum Eccles. earum passim mentio occurrit, atque admodum verisimile est, earum usum ex Constitutionibus Canonicis initium sumpsisse, & ad Curias Civiles transiisse.

XXXII. Supponit hic Pontifex, quod respondere ad positiones non teneatur Pars adversa, nisi jussa à Judice respondere, quod latius ibidem exponit Glossa, verbo *Jussusque à Judice*; quod & praxis observat. Licet enim Pars suas positiones exhibuerit, atque super iis medio juramento responderi postulaverit, nequaquam respondere cogitur, quandiu Decretum & jussus Judicis non intervenerit; & ad positiones à Judice respondere cogatur.

XXXIII. Ulterius ad has responsiones faciendas debet primo Pars adversa citari: si enim non citaretur, responsiones nullas facere teneretur, ait Damhouderus in Praxi rerum Civil. *c. 154. n. 33.* quod & habent Ordinationes Curiæ Brabantiæ *artic.* 31. quo ordinatur, Commissarios ad examen testium deputatos ante omnia debere literas citatoriales sub suis sigillis committere uni Apparitorum vel Nunciorum Curiæ, ad citandum Partes, ad respondendum scripturis sive positionibus *per credit vel non*. Verba articuli sunt: *Dat de Commissarissen al eer sy nyt eracbte van heure commissien tot eenige enquesten sullen moghen procederen, sullen ghehouden zyn heure briefven van citatien onder heuren se gele te decerneren aen eenige Deurwaerderen oft Boden van onsen Raede, om die partye te daghen, om op de scrifturen, die selve eerst gheaffirmeert zynde, t' antwoorden* PER CREDIT VEL NON. Id est: Ut Commissarii, priusquam vi mandati inquisitionem instituant, teneantur citatorias litteras sigillis suis munitas cuidam seu Apparitorum seu Nunciorum Curiæ tradere, quibus Partes evocentur, ut ad scripta tum præaffirmata respondeant per *credit vel non*.

XXXIV. Non poterit tamen Judex deferre juramentum Parti, & eam interrogare, nisi Parte hoc requirente, ut ait Rebuffus in Tractatu *de respons. per credis vel non art. 1. num. 14.* additque: „ Quia Judices in Francia solent ad Partium utilitatem esse elingues, sine requisitione illarum.

XXXV. Dicit autem Pontifex in citato *cap. 2. De Confessis* in 6. quod si quis jussus à Judice „ respondere recuses, aut nolit, seu contumaciter se absentet, haberi debet, super iis, de quibus in iisdem positionibus interrogatus extitit, pro confesso; “ quod & hodiernæ praxi est conforme, & extat ea de re expressus *articulus* 36. Ordinationum Curiæ Brabantiæ. Vide etiam Merulam in Praxi *lib. 4. tit. 71. cap. 4. num. 4.*

XXXVI Addit nihilominus Pontifex hanc notandam clausulam restrictivam, si *absque rationabili causa recuset*.

Notat autem ibidem Glossa, *rationabilem causam* responsum recusandi esse, si „ positio sibi proposita superflua esset vel impertinens, quæ probata non relevaret; vel obscura; vel generalis; item, si sit de facto alieno: item, si sit captiosa; item, si sit impossibilis vel contra naturam: item, super crimine ejus, contra quem fiunt, non admittuntur positiones. Hæc ergo & similes sint rationabiles causæ, propter quas respondere non teneatur. “ Hactenus Glossographus, qui id ibidem latius ostendit, & post illum fusius deducit Damhouderus in Praxi rer. Civil. *cap.* 154. ubi una notat *num.* 32. qua forma responsiones fiant tam in Concilio Flandriæ, quam Parlamento Mechliniensi coram Commissario ordinato & deputato ad informationem faciendam, & coram suo adjuncto.

XXXVII. Hinc Actor postquam suas positiones collegerit & formaverit, tunc eas Judici in scriptis exhibere debet, ut tam Partes quàm Judex videant, an sint tales positiones vel admittendæ, vel rejiciendæ, ait Damhouderus ibidem *cap.* 152. additque: „ Nam debet Judex eas positiones examinare, an faciant ad causam, & an sint admissibiles, & non captiosæ, non negativæ, & sic de aliis, idque Partibus præsentibus. “

XXXVIII. Si de *facto proprio* ipsius respondentis agatur, illudque ad causæ decisionem serviat, ac clare proponatur, difficulter à responsis se eximere poterit interrogatus; decernuntque expresse Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 34. quod litigantes eorumve Procuratores teneantur respondere super *factis propriis* simpliciter & absolute absque ulla additione, vel excusatione ignorantiæ, oblivionis, impertinentiæ, aut alterius, sub pœna sex florenorum. Verba articuli sunt: *Ende sullen de voorscreven Partyen oft heure Procureurs moeten antwoorden ops t' ghene, d' welk van hem eygene feyten voesensal, naeckteliick ende absolutelijck sonder tot de selve te moghen vueghen eenighe aaditien oft excusatien van ignorantie, vergheterheyt, im ertinentie, oft andere, op pene van ses Carolos guldens, d' een helliche t' onsen profyte, ende d' andere hellicht tot behof van de geinteresseerede partyen*. Id est: Debebuntque dictæ Partes, aut earum Procuratores ad ea, quæ facta propria concernunt, simpliciter & absolute respondere, nec liceat illis additiones, aut excusationes seu ignorantiæ seu oblivionis, ineptias aut alia apponere, sub mulcta sex florenorum Carolinorum, cujus altera medietas nostro emolumento, altera Parti, cujus res agitur, cedet.

Similem pœnam sex florenorum imponunt *art.* 35. ei, qui detegitur facta aliqua calumniose posuisse, aut negasse.

XXXIX. Sæpius citatæ Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 33. non permittunt responsiones fieri per Procuratorem; dum de *facto proprio* Partis respondentis agitur, nisi ob morbum vel absentiam, aliamve rationabilem causam à Parte ipsa fieri non possent; quo casu Procurator habens *speciale* mandatum (quod exhibere tenebitur Commissariis in præsentia Partis adversæ) continens factum, vel facta, super quibus Pars deberet respondere, poterit dictas responsiones facere, & non alias. Notat quoque Rebuffus citato loco, requiri in Gallia *speciale* mandatum ad respondendum, nec sufficere generale; & ita aliquando judicatum fuisse.

Secundum stylum Concilii Flandriæ & Parlamenti Mechliniensis, quando altera Partium non est præsens, sed est absens, tunc jurat illius absentis Procurator in eadem causa sui Magistri, uti refert Damhouderus *cap. 152. num. 3.*

XL. Ceterum cum hæ responsiones fiant prævio juramento *de calumnia*, satis manifestum est, summa sinceritatis in his responsionibus esse procedendum; summopereque cavendum, ne quid falsi aut contra veritatem dicatur.

Dicit Damhouderus citato *cap. 154. n. 39.* quod multi „ Advocati & Procuratores nonnunquam consulunt Dominis ac Magistris suis, ut illum aut illum articulum negent, ut non confiteantur, quod ipsi cum tali confessione, etiamsi vera esset, suam causam perde-

„ perderent aut in sua causa succumberent. Sed hi (ait „ Damhouderus) non considerant, quod veritatem simulantes, & falso negando, suas animas damnant, „ & ita veritatem negantes, ad inferna descendunt.

XLI. Observat Rebuffus in allegato Tract. *artic.* 2. per Constitutionem Francisci I. anno 1539. *artic.* 36. prohibitum esse, ne de cetero responsiones fiant *per credit;* easque ideo sublatas arbitratur, „ quia Partes super his frequenter pejerabant, existimantes falso, se „ non ligari, si jurarent *per non credit:* licet de Jure „ tantum valeat confessio per verbum *credit*, sicut facta de veritate. “ Quod & monet Glossographus ad *cap.* 32. ⁑ *De Jurejurando*, verbo *occulta veritate*.

XLI. Nec dubium, quin vi juramenti præstiti teneatur respondens dicere sincere circa veritatem facti, quod putat subesse. Unde si re rite discussa, putet revera factum propositum esse verum, non poterit citra perjurium respondere *non credit;* cum ita in effectu dicat, idque sub juramento, quod factum non putet sive credat verum; ubi tamen revera sciat, & credat esse verum, Judicis erit super his subinde monere & instruere Partes, præsertim quas merito præsumit rudiores, & ad vim juramenti minus reflectentes.

XLIII. Dicit Damhouderus citato *cap.* 152. *n.* 25. „ Oblatis igitur ab Actore positionibus, quærat Ju„ dex primo à Ponente Actore: Sic ponis tu, vel „ credis tu N. per juramentum à te præstitum, quod „ in his positionibus continetur. Et si affirmative re„ sponderat, quod sic, tunc convertet se ad Reum, „ contra quem fiunt positiones; & ipsum adhortabi„ tur, ut habita animæ salutis ratione, nihil horum „ neget, quod verum esse noverit.

XLIV. Responsionibus ad Positiones absolutis, restat probatio eorum factorum duntaxat, quæ Pars adversa respondit *per non credit*, sive ad quorum veritatem nec explicite, nec implicite confessa est. Quæ enim Pars in suis Responsivis confessa est per verbum *credit*, ulterius probari non debent; uti nec ea, ad quæ per contumaciam respondere noluit: utpote quæ pro confessis habentur, uti supra notavimus.

Probatio autem factorum, quæ Pars in judicio inficiatur, potissimum fit tribus modis, per testes, per scripturas, & instrumenta, & per juramenti delationem à Parte, aut à Judice; idque juxta factorum, & causæ conditionem, & naturam, prout in sequentibus explanabitur.

CAPUT VI.

De Probatione per Testes.

1. *Probatio per testes solet præferri probationi per instrumenta.*
2. *Qui testes producere intendit, terminum ad eos producendum à Judice petere debet; & quid hic hodie obtineat.*
3. *Non facile circa sententiam Partes ad probandum admittenda.*
4. *Judex viso processu Partes aut alteram earum ad probandum ex officio admittere potest.*
5. *Solent designari Commissarii ad examen testium.*
6. *Testes à Judice citandi sunt, licet à Parte produci debeant.*
7. *Testes ad dandum testimonium etiam cogi possunt.*
8. *An testis qui Apparitori vel Judici declarat, se nihil de causa hac scire, cogi queat ad testandum.*
9. *Nonnulla persona excusantur à ferendo testimonio, & quid de Clericis coram Judice laico.*
10. *Quomodo audiendi, & examinandi testes infirmi, aut in remotis degentes.*
11. *Regulariter duo testes plene probant.*
12. *Modo sint omni exceptione majores.*
13. *De Jure omnes testes censentur idonei, nisi ostendantur excepti.*
14. *Moribus hodiernis Judex testem non repellit, nisi Parte opponente; Judicis autem est arbitrari, qua fides ei adhibenda.*
15. *Possunt super eodem plures, quam duo testes produci; nimia tamen multitudo à Judice refrænanda.*
16. *Hodie ultra 10. testes super eodem facto non producendi.*
17. *Fallit in probatione consuetudinis, styli, privilegii, & similium.*
18. *Hæc per* Turbas *probari solent: quæ constat ut minus 10. testibus.*
19. *Pro turba non ultra 30. testes producendi, nec amplius quam tres turbæ.*
20. *Testes jurare debent de dicenda veritate.*
21. *Convenit juramentum præcedere depositionem testis.*
22. *In repetitione seu recollectione testium coram Judice superiore, an renovandum juramentum.*
23. *Judex instruere debet testes super præstando juramento.*
24. *Citanda Pars adversa ad videndum jurare testes, ea non comparente poterit ulterius procedi.*
25. *Producens testes debet exhibere articulos, super quibus testes audiendi & interrogandi.*
26. *A Parte adversa dantur Judici interrogatoria; & quæ sit eorum forma.*
27. *Ratio introductionis interrogatoriorum.*
28. *Designationes articulorum & interrogatoria actis litis inserenda sunt.*
29. *Interrogatoria Parti adversæ non communicantur, sed à Judice examinantur.*
30. *In Curiis Regiis interrogatoriorum usus non est.*
31. *Testes* singulatim *&* secreto *examinandi.*
32. *Monendi testes à Judice, ut exacte attendant ad articulos sibi propositos.*
33. *Judex in examine testium ad quæ potissimum attendere debeat.*
34. *Non recipienda depositio testis relativa ad depositionem alterius.*
35. *Testis non satisfacit, tradendo suam depositionem scripto.*
36. *Depositiones testium scripto à Notario excipienda, & quid hic observandum.*
37. *In scribendis depositionibus testium, quæ exprimenda & quæ omittenda.*
38. *Omnium & singulorum testium depositiones integre, & ad longum excipiendæ.*
39. *Depositiones scripto exceptæ testibus releganda sunt.*
40. *Quomodo depositiones à testibus signandæ sint.*
41. *Depositiones testium à Commissariis non possunt publicari.*
42. *De Jure communi debet fieri publicatio depositionum & testium ante sententiam.*
43. *In Gallia jampridem usus invaluerat non publicandi depositiones.*
44. *Idem usus in Belgio aliquando obtinuit.*
45. *Abrogatus generaliter per edictum perpetuum de anno 1611.*
46. *Etiam in Curiis Ecclesiasticis fit publicatio depositionum & testium; interdum tamen sola testium nomina.*
47. *Quis scopus publicationis.*
48. *Post publicatas depositiones vetita ulterior productio testium super iisdem, aut plane contrariis articulis.*
49. *Interdum tamen permittitur; sed rarò.*
50. *Publicatis depositionibus & nominibus testium, permittitur testium reprobatio.*
51. *Unde hæc sumi soleat.*
52. *Qualitas testium inspicienda pro tempore dati testimonii.*
53. *An testis ab una Parte productus possit ab eodem reprobari, si contra ipsam producatur.*
54. *Reprobatio subinde sumitur ex iis, quæ depositiones concernunt.*
55. *Facta reprobatione testium admittitur salvatio.*
56. *Qualis terminus est datus ad reprobandum, etiam dandus ad salvandum.*
57. *In reprobationibus & salvationibus nihil impertinens ad causam est ponendum.*
58. *Terminus dandus ad probanda facta contra testes allegata.*
59. *Edictum Principum nostrorum vult reprobationes testium & depositionum, uti & eorum salvationes simul absolvi.*

I. INter modos facta probandi frequentissimus est, qui fit per testes; traduntque communiter Canoni-

nonistæ, cum multo efficaciorem, ac digniorem esse, quam qui fit per instrumenta; cum etiam falsitas instrumenti, vel quod deest instrumento, per testes probari possit, *Cap.* 10. §. PORRO *X. De Fide instrument.* Hodie tamen in quibusdam causis admittitur probatio per sola instrumenta, & non per testes; ut in decursu ostendetur.

II. Si Actor per testes suam intentionem probare velit, vel Reus suam exceptionem, in primis petere debet à Judice admitti ad probandum, & dari sibi terminum ad probandum, sive terminum convenientem, intra quem suos testes producere queat. Hodie sic receptum est, ut Judex viso processu Partes, vel alteram earum ad probandum per sententiam interlocutoriam condemnet, vel admittat.

III Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *art.* 25. mandant: „ Processus sic, ut præmittitur, instructus ad Judicem deferatur, ut ipse dispiciat, an quæstio Juris, vel facti sit, sententiam suam definitivam, vel interlocutoriam ferat, nec ante citra sententiam ad probandum Partes admittantur. nisi ambæ consentiant, & Judici nulla suspicio subrepat collusionis Procuratorum, aut Advocatorum, qui suo lucro velint expensas facere damno Partium, ad earum Jura tuenda non necessarias.

IV. Deinde *art.* 26. addunt: „ Processu per Judicem visitato, seu visis Actis, si testium productione opus esse judicet, utramque Partem, aut illam; quam ad fundandam intentionem suam probatione indigere compererit, ad probandum admittet.

V. In Curiis Civilibus, dum Partes sunt admissæ ad probandum, solent deputari Commissarii, coram quibus testes produci & examinari debent; de quibus Commissarii designandi à Cancellario Curiæ Brabantiæ. Est expressus *art.* 29. dictarum Ordinationum.

VI. Post hæc, testes per Commissarium vel Judicem citari debent. Testes enim, qui sua sponte, nulla prævia citatione, ad ferendum testimonium se offerunt, suspecti esse solent.

Illud tamen notandum, quod ipsi testes à Partibus, vel per Partes produci debeant, & nullo modo à Judice, vel per Judicem, aut à Judicis officio; quia Judex ex suo officio, Partium facta in causis civilibus, aut in causis criminalibus civiliter intentatis, inquirere non potest; licet id possit in criminalibus causis criminaliter intentatis. Ita Damhouderus in Praxi rer. Civil. *cap.* 163.

Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *art.* 29. idipsum insinuant, ubi statuunt: „ In probandi termino pendente, is, cui probandi onus incumbit, articulos scripto designabit, super quibus *productionem facere* intendet.

VII. Citati testes ad dicendum testimonium, si contumaciter comparere, & testimonium ferre recusent, possunt etiam inviti, præsertim in Civilibus, cogi ad testimonium ferendum, *cap.* 2. *X. De Testibus cogendis*, & *L.* SI QUANDO *Codic. de Testibus*, & Authentica ei subjecta.

XIII. Imo si contingeret, quod testis citatus Apparitori citantis responderet: „ Ego non veniam, quia ego de causa nihil scio, tamen deberet venire & comparere, & ad hoc compellendus est, saltem ut illa declaret, & affirmet sub suo juramento, “ ait Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 163. *num.* 10. Si tamen ex circumstantiis satis appareret Judici, quod testis nihil de causa illa sciret, merito eum à subeundo labore, & præstando juramento absolvere posset.

IX. Sunt præterea quædam personæ, quæ à ferendo testimonio, etiam in civilibus causis, excusantur, de quibus agunt Doctores ad titulum Decretalium *De Testibus cogendis*: quibus & annumerant Clericos, præsertim in Sacris constitutos, quos asserunt excusari à testimonio ferendo, in causis etiam civilibus coram Judice laico, saltem sine licentia & consensu suorum Prælatorum: quod tamen hodie non servari notat Bugnionius De Legibus abrog. *lib.* 3. c. 152. quin & cogi posse ad testimonium ferendum coram laicis in civilibus; quod & in Belgio servari notat Christinæus ad Bugnionium ibid. *cap.* 131. Et exprimitur in Concordatis inter Episcopum Cameracensem, & Status Hannoniæ de anno 1541. *art.* 20. uti supra *cap.* 2. notatum est.

X. Si testes sint infirmi, vel in remotis partibus morentur, tunc subinde ipse Judex vel Commissarii ad locum ipsorum testium accedunt, atque ipsos testes personaliter audiunt & examinant: interdum vero in causis non arduis, ut parcatur sumptibus, scribitur Judici, sub quo degunt testes, ut eos recipiat & audiat juxta schedulam informationis eo transmissam, & secundum formam ac stylum loci, ut loquitur Damhouderus citato *cap.* 163. *n.* 8. idque & in Curiis Ecclesiasticis est usitatissimum; mandaturque in Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 12. *art.* 38. quod „ quando Judex ob sua impedimenta, locorum distantiam, Partium tenuitatem, & modicum causæ momentum, vel alias, non vacabit testibus per se audiendis, committeret partes suas alteri ad hoc idoneo, qui, prout & ipse Judex, nunquam solus, sed semper cum adjuncto idoneo, partibus quam minime oneroso, & neutri Partium suspecto, testes audiet. “

XI. Regulariter duo testes sufficiunt ad plenam probationem, *L.* 12. *ff. de Probationibus*, ubi Ulpianus ait, Ubi numerus testium non adjicitur, etiam duo sufficiunt; pluralis enim elocutio duorum numero contenta est: “ Quod est conforme huic Christi sententiæ: *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* “

XII. Verum, ut duorum testium depositio super uno eodemque facto plene probet, requiritur, ut hi testes sint omni exceptione majores; id est, ut nulla ex parte fides illorum vacillet, quales olim antiquo verbo legis XII. Tabularum *assidui* vel *classici* vocabantur, ut observat Wesembecius ad titulum de Testibus *num.* 2.

XIII. Multi de Jure testes esse prohibentur, & alii quidem generaliter in quibuscunque causis, & contra quascunque personas; alii in certis causis, & contra certas personas; qui passim à Doctoribus ad titulum Decretalium, Digestorum & Codicis *De Testibus*, annotantur.

Omnes tamen censentur de Jure idonei testes, qui specialiter non ostenduntur excepti, *c.* 1. *X. de Testibus* & ibi Glossa, una notans, quod „ Edictum de testibus prohibitorium sit, ut quilibet admittatur, qui non repellitur. “

XIV. Cum ergo omnis testis de Jure reputetur idoneus, nisi ostendatur exceptus, Partis est exceptionem adversus testem opponere: moribusque receptum est; ut Judex testem non repellat, nisi Parte opponente: ipsius tamen arbitrio relictum manet, quantum fidei tribuat, juxta *L.* 3. §. 1. & 2. *ff. Testibus*; ubi asseritur: „ Divus Adrianus Vivio Varo Legato Provinciæ Ciliciæ rescripsit, eum qui judicat, magis posse scire, quanta fides habenda sit testibus, “ Idipsum latius exprimitur in *L.* 21. §. 2. *ff. eod.*

XV. Licet duo testes omni exceptione majores sufficiant ad plenam probationem, quia tamen nonnunquam fides testium aliqua ex Parte debilitatur, prohibitum non est, imo & nonnunquam consultum ad firmiorem & clariorem probationem plures testes adducere: modo tamen caveatur, ne superflua multitudo testium ad divexandum Adversarium sumptibus, producatur; volueruntque jampridem Romani, ut licentiam producendi testes ita Judices moderentur, „ ut eum solum numerum testium, quem necessarium esse putaverint, evocari patiantur: ne effrænata potestate ad vexandos homines superflua multitudo testium protrahatur, *L.* 1. §. 2. *ff. eod.*

XVI. Moribus hodiernis plerisque Curiarum Ordinationibus cautum est, ne super uno eodemque articulo ultra 10. *testes* producantur; quemadmodum de Parisiensi Parlamento testatur Massuerus De Judiciorum Praxi *sub Rubrica de Testibus col.* 6.

Et in Curia Brabantiæ *art.* 44. injungitur Commissariis, quod super uno facto non possint ultra 10. testes audiri, nisi in causis Fiscalibus, vel aliis magni momenti arbitrio Cancellarii, & Concilii; & si ultra 10. testes essent auditi, hi non taxabuntur ad onus Partis adversæ. Testaturque Antonius Faber in Codice *lib.* 4. *tit.* 15. *Definit.* 6. in notis, stylo Senatus Sabaudici cautum esse, super eodem facto ultra 10. *testes* non audiendos.

XVII. Idem numerus testium præfigitur in citatis Ordinationibus Curiarum Eccles. *artic.* 25. addita hac exceptione: „ Nisi quando vertitur quæstio super consuetudine, aut Judex, meritis causæ excussis, aliud decreverit.

Quod hic dicitur de *consuetudine*, ut in hujus probationem

sionem plures quam 10. testes admitti queant, similiter locum habet: ubi de usu aut stylo alicujus Curiæ, aut de privilegiis diu usitatis controversia est; uti monet Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 164.

XVIII. Hæc enim vix sine multitudine testium uniformiter deponentium probari possunt; diciturque probatio per *Turbas;* quasi turbatim populus testatur. In citato *art.* 44. Ordinationum Curiæ Brabantiæ declaratur, quod una *turba* habebitur tantum pro unico teste. Turba autem constat 10. testibus, uti observat Merula in Praxi *Lib.* 1. *tit.* 65. *cap.* 13. *n.* 4. asseritque Antonius Faber loco citato *Definit.* 14. quod super consuetudine plures testes per *turbam* quidem audiri possint; „ ita tamen (ait) ut non paucioribus „ quam *decem* testibus turba constet.

XIX. Addent una ex Rebusso, „ nec tamen posse adduci ultra 30. testes pro turba, & quod probatio „ recipiatur ad tres turbas, & non amplius.

XX. Ut dictis testium fides in judicio habeatur, hodie requiritur, ut prius coram Judice præstent juramentum de dicenda veritate: nec testi injurato hodie in judicio creditur; & licet hoc juramentum non sit pars litis, aut de substantia processus, non potest tamen omitti, nisi de consensu utriusque Partis, & Judice probante, *cap.* 39. *ii De Testib.* & ibi Glossa, verbo *Remittatur*. Vide etiam Merulam in Praxi *lib.* 4. *tit.* 65.

XXI. Plane convenit juramentum hoc non sequi, sed attendere testimonium; uti & praxis observat: „ Nam facilius religio à falso absterruerit, quam ad „ confitendum de falso adegerit; uti recte advertit Tuldenus in Codice ad titulum *De Testibus:* „ qui „ tamen adjungit; Sed non utique hoc ordine con„ verso irritum fuerit testimonium. “ Vide etiam Damhouderum in Praxi rerum civil. *cap.* 166. *n.* 11.

XXII. Monet Merula *n.* 7. quod si quis juramento præstito deposuerit coram arbitro, aut Judice subalterno, si postmodum coram Judice Superiore cogatur renovare eandem depositionem, non videatur cogendus ad renovandum juramentum: quod sane æquum & justum apparet; ne juramenta nimia leviter, & sine sufficienti causa (prout hodie frequenter admodum contingit) exigantur & præstentur; & ita Nomen Domini in vanum assumatur.

XXIII. Priusquam testes ad jurandum admittantur, merito Judex sollicitus est, ut testes sint rite instructi de ipso juramento, quæ contineat; quamque grave sit juramento quidquam falsi, præsertim in judicio, & in præjudicium tertii testificari. Hinc in Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 38. expresse mandatur Judici vel Commissario seu Delegato ad audiendos testes, quod „ testes ante „ omnem depositionem ad veritatem adhortabitur, & „ iis specifice pœnas perjurii exponet: quam in pri„ mis graviter Deum offendat testis falsum deponens, „ aut verum subticens; Judicem quoque, qui secun„ dum probat judicare debet, fallat; & Partem vehe„ menter lædat, quod ad restitutionem totius damni, „ quod Pars ea de causa patitur, teneatur.

XXIV. Hoc testium juramentum præstandum est, Parte illa, contra quam producuntur, legitime citata, quæ si per se, vel per Procuratorem compareat, in ejus præsentia præstandum est. Si autem legitime citata non compareat, poterit ipsa absente recipi juramentum, & procedi ad auditionem testium, *cap.* 2. *ii De Testibus*, & ibi Glossa. Imo in sæpius citatis Ordinationibus Curiarum Eccles. *tit.* 11. *art.* 27. præcipitur, ut Judex ad examen testium non procedat, „ nisi de Partis ad videndum „ *jurare* testes citatione constiterit, quæ in initio suorum „ actorum seu examinis describi per Graphiarium, seu „ alium adjunctum curabit. “ Dicitur autem *art.* 41. „ Si „ Pars citata ad videndum testes jurare se absentet, pro„ cedatur nihilominus à Commissariis ad examen. “ Eadem habentur in Ordinat. Curiæ Brab. *art.* 559.

XXV. Ante examen testium, Pars testes producens, debet prius intentionem suæ examinationis faciendæ ex petitione sua elicere, eamque in scriptum quoddam redigere Judici tradendum, ut super articulis ibidem designatis testes producendos examinet.

XXVI. Insuper Interrogatoria à Parte, contra quam testes producuntur, Judici exhibentur, de quibus in *c.* 2. *De testibus* in 6. ubi Glossa, verbo *Interrogatoria*, dicit: „ Interrogatoria sunt quæ facit Pars testibus productis contra se, & dantur super articulis à Parte producente exhibitis. Forma interrogatoriorum hæc est: Si dixerit testis verum esse, quod primo intentionis articulo continetur, quæratur ab eo quomodo scit, & si præsens erat, & ad quid ibi erat, & si vidit, aliave his similia, secundum quod facient ad factum; “ uti latius eam describit Glossographus loco citato.

XXVII. Interrogatoriorum usus potissimum introductus fuisse apparet, ut ex responsis super iisdem, testium fraudes, falsitates, & subornationes facilius & clarius deprehendi & cognosci possent, quemadmodum notat Merula loco citato *cap.* 8. *n.* 3. quare nec à Parte producenda generalia aut inutilia interrogatoria, quæ duntaxat ad causam protrahendam, Partem producentem expensis onerandam, & vexandum Commissarium facere videntur: quæ omnia Judex rejicere debet, uti ibidem monet Merula *num.* 4.

XXVIII. Circa articulos monent citatæ Ordinationes Curiarum Eccles. *tit.* 11. *art.* 29. quod „ nullos designabunt ad recipiendas probationes, sub pœna unius floreni, nisi qui in lite propositi & adversario communicati fuerint: Designationes vero articulorum & interrogatoria, actis, tanquam eorum pars, inserenda sunt.

XXIX. Ut autem interrogatoriorum finis supra designatus habeatur, hæc „ de consuetudine & de Jure non dantur Parti adversæ, ne posset super his instruere testes suos: sed Judex per se vel Assessorem examinat illa, & si qua reperiet superflua vel impertinentia, illa resecat. “ Ita Glossa loco citato.

XXX. Innuit autem ibidem Glossographus, non semper interrogatoria exhiberi; imo nec in omnibus Curiis eorum usus est. Et quidem *art.* 72. Ordinationum Curiæ Brab. interdicitur Partibus, ulla interrogatoria Commissariis subministrare. Verba sunt: *Dat Partyen de Commissarissen egeen interrogatorien en sullen mogen overgeven.* Et teste Damhoudero in Praxi rerum civil. *cap.* 170. *n.* 16. „ in magno Mechliniensi, & Provinciali Flandriæ Conciliis, Commissarius format sua interrogatoria, in omnibus iis, quæ ipsi aliquo modo ad veritatis inquisitionem pertinere videbuntur.

XXXI. Testes præstito juramento Parte adversa præsente, aut saltem legitime citata & absente, à Commissario vel Judice super articulis designatis *singulatim* examinandi sunt, hoc est, quilibet seorsum, sic ut nullus sciat quid alter dixerit, seu deposuerit; & *secreto* nemine præsente, præter Commissarium seu Judicem, & Graphiarium seu Secretarium vel Notarium, qui depositiones excipiat. Damhouderus in Praxi rer. civil. *cap.* 170.

Quamvis enim Pars adversa in præstatione juramenti admittatur, non tamen in ipsa depositione.

XXXII. Commissarius serio admonere & instruere debet testes, ut rite advertant ad facta, super quibus interrogabuntur; nec aliud dicant, quam sicut revera in animo credunt: utque clare & lucide loquantur.

XXXIII. Judex autem sive Commissarius „ eosdem diligenter juxta data, aut alioquin juris interrogatoria, de tempore, loco, causa scientiæ, aliisque necessariis circumstantiis, exacte examinabit, “ inquiunt Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 38.

Idipsum præcipitur in Ordinat. Curiæ Brab. *artic.* 37. volentes insuper, ut veritatem, & rationem scientiæ rite inquirant. Plura quæ ad rectam normam examinandi testes pertinent, vide apud Damhouderum citato *cap.* 170.

XXXIV. Notat ibidem Damhouderus, „ non esse recipiendum testem, qui ad hunc modum deponere volet: ego Petrus testor & depono idem quod Joannes deposuit. Nescit enim Petrus quid Joannes deposuerit, neque quid Commissarius ab ipso exquisiturus erit.

XXXV. Testis debet coram & in præsentia Judicis testimonium ferre; neque sufficiet scripto ad Judicem misso testari. Etenim Judicis aspectus vel reverentia sui refrænat audaciam falsi, vel id ex vultu & titubatione deprehendit Judex, uti recte observat Tuldenus in Codice ad titulum *De Testibus num.* 7.

XXXVI. Depositiones testium singulorum debent scripto excipi: alioqui Curia aut Judex non posset quidquam ex depositis legitime judicare. In conscribendis autem

rem testium depositionibus; à Commissario adhibenda est magna prudentia & diligens cautio, ut in scribendo linguam, idioma & modum loquendi testium quam proxime imitetur, & iisdem utatur terminis, quibus testis usus est in deponendo, ait Damhouderus ibidem *n.* 32. quod & expresse mandant sæpius allegatæ Ordinationes Curiæ Eccles. *tit.* 11. *art.* 44. addita hac ratione; *Quoniam in utroque idiomate magna vis verborum est*.

XXXVII. Eisdem Ordinationibus *art.* 43. statuitur: „Superflua præambula circa testimoniorum extensionem, deinceps volumus omitti, sed solum præmitti nomen, cognomen Commissarii & testis, ejusdemque testis ætatem, habitationem, an Partium sit consanguineus, vel affinis, an eosdem norit, & an commodum, vel incommodum ex litis decisione expectet, quodque citatus, expositisque specifice ei perjurii pœnis, examinatus super interrogatoriis fieri petitis, puta primo, aut tali articulo, ita responderit.

XXXVIII. Ne tamen compendiose procedere volens depositiones obscuras aut ambiguas reddat; mandatur in iisdem Ordinationibus ibidem *art.* 44. „Nunquam, sub pœna trium florenorum, scribetur, quod unus testis concordat cum altero, aut quod testis deposuit contenta articuli esse vera, sed claris & apertis verbis ad longum scribetur id, quod quisque deposuerit, & attestatus fuerit.

XXXIX. Ut vero certior & firmior sit depositio, ipsaque testis majori cum judicio & maturitate testetur, præcipitur eodem *art.* 44. „Et de verbo ad verbum testimonium notatum testi relegetur; & iterum interrogabitur, an sua depositio sit bene, fideliter, & juxta mentem suam ac intelligentiam scripta.

Idem mandant Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 37. adduntque, testes post habitam lecturam posse persistere vel mutare.

XL. Ulterius depositio propria subscriptione munietur, „si testis scribere norit; & si propter senium, imperitiam, & alia impedimenta signare non valuerit, in ejus præsentia Commissarius, vel Graphiarius, cum aderit, apposito per deponentem propria manu aliquo signo, ipsius nomen subscribet.

Hæc in citatis Ordinationibus Curiar. Eccles. citato *art.* 44. Vide quoque *art.* 39. Ordinat. Curiæ Brab.

XLI. „Depositiones testium, donec à Judice publicatæ fuerint, secretas servent Commissarii, neque originales depositiones Partibus tradantur, sed post publicationem petentibus illarum copia conficiatur, & Commissarii testibus simile silentium sub poena arbitraria imponent: prout etiam de jure sub pœna damni, quod inde sequitur, resarciendi, servare tenentur: Ita dictæ Ordinationes Curiar. Eccles. *art.* 47. & concordat *art.* 37. Ordinat. Curiæ Brab.

XLII. De jure communi ante sententiam debet fieri publicatio depositionum *cap.* 24. §. DEBET *de Accusat.* Imo Glossa in *L.* PROLATAM *Cod. de Sentent. & interlocut.* sententiam nullam esse tradit, quæ non publicatis testimoniis lata est.

XLIII. In nonnullis tamen Curiis, præsertim Regiis jampridem invaluerat, ut nulla publicatio depositionum, etiam in causis civilibus, fieret; idque propter securitatem testium, ne ipsi incurrant odium Partium contra quas deposuerunt, & ut facilius deponant, quod forte non auderent, si Partes illustres, aut alii magni Domini scirent, aut videri possent illorum depositiones; quod & in Gallia passim Curiæ servarunt usque ad annum 1539. quando Franciscus I. decrevit, ut in materiis civilibus ubique fiat publicatio depositionum, quousque aliter fuerit ordinatum.

Excipit tamen hæc Ordinatio Parlamentum Parisiense nec non Cameram supplicationum, in quibus non solet fieri publicatio, uti notat Rebuffus in tractatu *De Publicatione attestationum* Glossa una *num.* 2. & 3. additque, nec in Parlamento Tholosano hunc articulum Ordinationis fuisse receptum, nec in supremis Curiis.

XLIV. Ex Gallia usus ille non publicandi depositiones etiam in Belgium irrepserat, uti de Mechliniensium & Flandrorum Consiliis testatur Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 182. & de Curia Hollandiæ testatur Merula in Praxi *lib.* 4. *tit.* 78. *cap.* 1. *num.* 3. eumque usum durasse usque ad tempora Philippi II. Regis Catholici, satis innuitur in rescriptis ejusdem Philippi ad supplicationem Statuum Hollandiæ anno 1550. & ad supplicationem Statuum Brabantiæ anno 1575. quibus permittit & ordinat, ut in causis, etiam tunc pendentibus nondum decisis, ad petitionem Partium fiat publicatio & notificatio depositionum seu attestationum. Rescripta istinc reddita extant apud Damhouderum dicto *cap.* 182. & datum ad supplicationem Statuum Hollandiæ refert Merula dicto *cap.* 1.

XLV. Sed cum hæc rescripta non omnes Curias Belgii concernerent, usus antiquus in nonnullis adhuc Curiis perseverabat, quousque per Edictum perpetuum Alberti & Isabellæ anni 1611. *art.* 19. ordinatum fuit, ut in omnibus Curiis & Tribunalibus justitiæ, sive supremis, sive subalternis, quæ Principibus suberant, publicatio depositionum fiat juxta dispositionem Juris communis: quod ubique hodie in Belgio observatur teste Christinæo ad Bugnionium De Legib. abrog. *lib.* 2. *cap.* 117. atque fiat in suprema Curia, aliisque subalternis per totam Brabantiam, expresse præcipit *art.* 76. Ordinat. dictæ Curiæ.

XLVI. Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 48. volunt: „Terminis probatoriis elapsis petent Partes à Judice publicationem testium, qui de consensu Partium publicationem faciet, & copiam decernet. Si tamen altera Pars in publicationem consentire recuset, ea non fiat, nisi Decreto Judicis pro tribunali sedentis.

Interdum autem & in civilibus causis depositiones ipsæ publicandæ non sunt; sed duntaxat nomina testium, ubi scilicet certum, aut verisimile erit, ex depositionum publicatione testibus periculum imminere, uti habent citatæ Ordinationes *art.* 49.

XLVII. Publicatio hæc potissimum fit, ut Pars adversa possit scire quid testes deposuerint; atque ex illis cognoscere, in quo statu causa sit, an cedere, an ulteriorem decisionem causæ expectare; ita ut videat, an dicta testium refellere queat; aut eorum auctoritatem enervare, objiciendo testibus ea, quæ fidem ipsorum diminuat, sive suspectam reddant.

XLVIII. Post publicatas attestationes non licet amplius ad alias productiones testium super iisdem articulis, vel plane contrariis recurrere, propter periculum subornationis, quæ facile committi posset ad supplendas vel emendandas priores attestationes, ut statuitur *art.* 74. Ordinat. Curiæ Brabantiæ & multis citatis notat Christinæus loco citato *cap.* 109. asseritque, in Belgio usu receptum esse, ut nec per viam restitutionis id permitti soleat.

XLIX. Quibusdam tamen casibus productionem testium, post factam publicationem admittendam esse ostendit Antonius Faber in *Cod. lib.* 4. *tit.* 15. *def.* 5. monet tamen *definit.* 32. productionem testium post publicata testimonia parcissime & perraro esse indulgendam. *Definit.* 63. autem scribit, post apertas testificationes, si nondum sint didiscita testificata, audiri testes posse, quia cessit periculum subornationis.

L. Publicatis depositionibus & nominibus testium, moribus hodiernis permittitur Partibus eos reprobare; id est, exceptiones proponere aut contra personas, aut dicta testium; ipsæque Ordinationes *Curiarum Eccles. tit.* 11. *art.* 54. volunt, ut „terminus octidui, vel quindenæ pro omnimoda dilatione, & sub pœna seclusionis ad excipiendum contra testes, eorumque dicta præfigatur.

LI. Reprobatio hæc frequenter sumitur ex factis sive circumstantiis, quæ ipsas personas testium concernunt: alleganturque ad enervandam vel minuendam fidem testium; puta quod sit infamis, perjurus, consanguineus producenti, aliaque similia, quæ late enumerant Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap* 186. & Merula *lib* 4. *tit.* 78. *cap.* 4. hoc recte monens *num.* 69 quod ordinarie non tantum valeat testimonium testis pauperis, quam divitis, eo quod pauper facilius corrumpi possit.

LII. Notandum quoque monet *num.* 70. quod testis consideretur in ea qualitate, qua erat tempore præstiti juramenti & factæ depositionis; non autem qualis sit tempore reprobationis. Unde si post depositionem factus esset affinis illius, pro quo deposuit, non posset propterea reprobari, si modo tempore depositionis fuisset non suspectus.

LIII. Observat item *num.* 71. quod testis ab una Parte pro se productus, non possit reprobari, si in eadem vel alia causa contra ipsam à Parte adversa producatur, quia

per productionem factus est *omni exceptione major*: quod tamen intelligendum est, modo non accesserit nova aliqua circumstantia, quæ ipsum suspectum reddit; puta quia interea factus est affinis Partis adversæ, vel junxit se in causa, &c.

LIV. Desumitur quoque non raro reprobatio ex aliquibus circumstantiis, quæ ipsas depositiones spectant: puta quod sint obscuræ, vacillantes; nihil certo affirmantes aut negantes; sibi contrariantes; destitutæ rationibus scientiæ; sine fundamento assertæ, impertinentes ad articulos propositos, &c. Vide Merulam loco cit. *cap.* 5. & Damhouderum *cap.* 285.

LV. Post reprobationes testium & depositionum factas, permittitur Partibus facere *salvationes*, quæ sunt defensiones aut solutiones contra reprobationes à Parte productas, quibus suam productionem, suos testes eorumque depositiones justificare nititur.

LVI. In Ordinationibus Curiarum Eccles. cit. *art.* 50. statuitur, ut exceptionibus per reprobationem exhibitis, similis terminus (octiduí aut quindenæ) sub pœna exclusionis, ad *salvandum* statuatur, & per salvationum exhibitionem, vel ubi Pars iis renunciaverit, conclusum censebitur in causa.

LVII. „Illud tamen in prædictis exceptionibus & salvationibus sedulo cavendum erit (ajunt dictæ Ordinationes *art.* 51.) ne quidquam allegetur, aut proferatur, quod earum naturam non sapiat; & si contra factum fuerit, nullam Judex eorum habeat rationem, quin etiam, si ita expedire judicaverit, pro officio suo rejiciat.

LVIII. Additur ibid. *art.* 52. „Si quæ facta in exceptionibus in testes, vel salvationibus allegentur, testes concernentia, quorum probationem necessariam ad causæ decisionem æstimabit Judex, præfigetur quindena, vel mensis, ad eorundem factorum probationem, prout res exiget, sub unica tantum dilatione.

LIX. Principes in Edicto die 28. Novembris 1611. interpretativo *art.* 19. Edicti perpetui ejusdem anni, volunt, ut in uno eodemque volumine testium personæ reprobentur, & depositiones ipsorum confutentur, idque sub unico termino aut dilatione, & simili ritu *salvationes* fiant.

CAPUT VII.

De Probatione per instrumenta, & de Notariis Apostolicis, & Regiis.

1. *Frequens est probatio per instrumenta; & quid hic significet instrumentum.*
2. *Auctoritas instrumentorum varia est pro diversitate illorum.*
3. *Quæ dicantur instrumenta publica.*
4. *Instrumenta publica debent esse confecta à persona publica, & in forma legitima.*
5. *Debent esse* publica *ad scribenda sive conficienda instrumenta.*
6. *Hinc Scriptura Judicis non solet reputari pro publica.*
7. *Neque littera scripta à Rege.*
8. *Quare Scriptura non sit semper publica, licet à publica persona sit scripta.*
9. *Qui hodie ad conficienda instrumenta sunt constituti, dicuntur Notarii à* Notis.
10. *Notarii alii Regii, alii Ecclesiastici; & unde hæc distinctio orta.*
11. *Notarii Ecclesiastici alii sunt Episcopales, alii Apostolici; & cur priores pene desierint.*
12. *Synodus Tridentina permittit Episcopis examen Notariorum quacunque auctoritate creatorum.*
13. *Decretum Synodi quoad Notarios auctoritate Regia admissos, in Belgio receptum non est.*
14. *Notarii Apostolici examinati à persona in Dignitate constituta, juxta litteras Apostolicas possunt in Belgio ab Episcopis examinari.*
15. *Litteræ creationis Notariorum Apostolicorum expediuntur in forma commissoria, quæ refertur.*
16. *Creandus in Notarium ex tenore litterarum potest quancunque personam in Dignitate constitutam in examinatorem eligere.*
17. *Hinc natum est fieri, ut & imperiti admittantur.*
18. *In Gallia Notarii Apostolici debent ab Ordinariis locorum examinari & admitti.*
19. *Examinis & admissionis litteras habere tenentur.*
20. *Nomina eorum, item locus domicilii, & residentia registrari debent in Graphiario Episcopali, & Curia Præsidiali ipsius Diœcesis, in qua residere volunt.*
21. *Tenentur residere in oppidis, & locis insignioribus, non ultra numerum à Curiis Præsidialibus taxatum.*
22. *Referuntur verba Edicti Henrici II. quibus præmissa statuuntur.*
23. *Hæc non tantum in materia possessoria Beneficiorum obtinent.*
24. *Notarii Apostolici non possunt exercere in Gallia officium Notariatus, nisi in una Diœcesi, in qua juxta formam præscriptam admissi sunt.*
25. *In Belgio ex Edicto Caroli V. nullus potest exercere officium Notariatus, nisi à Concilio Provinciali prævio examine admissus.*
26. *Negotia mere profana non aliter quam coram Notariis à Regiis Conciliis admissis, in Belgio expediri possunt.*
27. *Idipsum in Gallia jampridem receptum; neque testamenta à Notariis Apostolicis confici possunt.*
28. *Hæc & aliorum Regnorum moribus recepta.*
29. *Notarii Apostolici pene solum in materiis Ecclesiasticis adhibentur; & quæ sint hæ materiæ remissive.*
30. *Expressio qualitatis Curiæ, in qua admissus, & loci residentiæ à Notario facienda.*
31. *Notarii instrumenta conficere non possunt, nisi rogati; neque pro personis omnino ipsis ignotis.*
32. *Edictum Principum nostrorum injunctum Notariis servare protocolla, eaque fideliter registrare.*
33. *Quantum dependeat ab hac fideli conservatione.*
34. *Notarius Apostolicus hanc conservationem juramento promittit.*
35. *An in confectione instrumenti publici requiratur subsignatio testium, cum subsignatione Notarii.*
36. *Quid de expressione temporis, quo instrumentum conficitur, item, de invocatione Numinis, anni regnantis Principis, &c.*
37. *Scriptura signata à publicis Graphiariis vel Secretariis; vel sigillata publico sigillo; item acta judicialia pro scripturis* publicis *habentur.*
38. *Antiqua scriptura, aut vetusta insignia, quæque reperiuntur in antiquis libris, quam probationem faciant.*
39. *Quid de antiquis historiis.*
40. *Contenta in libris confectis per Officiales publicos, quam fidem faciant.*
41. *Instrumentum sumptum ex archivio publico facit* plenam *fidem.*
42. *Quod dicatur archivium* publicum.
43. *Instrumentum* originale *unde dicatur, & quare vocetur* authenticum.
44. *Quod hodie habeatur pro instrumento originali.*
45. *Solus Notarius, qui confecit Minutam, potest ex Minuta facere instrumentum originale.*
46. *Copiis, licet authenticis, quare in judiciis fides haberi non soleat.*
47. *Debent conferri cum originali; & quomodo hæc collatio facienda.*
48. *Sicuti examen testium, ita & collatio instrumenti alteri committi per Judicem potest.*
49. *Instrumenta, quæ vetustate corrumpi incipiunt, auctoritate Judicis renovari possunt.*
50. *Traductionem solemnem exemplaris ex originali probat jus commune.*
51. *Traductio fieri debet ex originali.*
52. *Instrumentis publicis plena fides adhiberi solet quoad omnia quæ dispositive asseruntur.*
53. *Quæ requirantur, ut fides instrumenti per testes enervetur.*
54. *Quædam negotia non nisi per scripturam probari possunt: & statuta eam probationem exigentia sunt stricte interpretanda.*
55. *Refertur articulus Edicti perpetui requirens probationem.*

nem per scripturam in dispositione excedente summam 300. *florenorum.*

56. *Similis est in aliis Regnis Constitutio, & quæ ejus ratio.*

57. *Articulus non excludit juramentum litis decisorium, nec confessionem Partis.*

58. *Hinc concluditur, scripturam non requiri ad substantiam actus; sed tantum ad probationem; neque operari in foro Poli.*

59. *Non est exclusa probatio, quam faciunt libri mercatorum.*

60. *Edictum etiam admittit scripturam privatam.*

61. *Ut de fide scripturæ privatæ statuatur, triplex ejus species distinguenda.*

62. *Scriptura privata scripta in commodum scribentis, fidem non facit.*

63. *Scriptura privata facit fidem contra scribentem.*

64. *De jure distinguitur scriptura causam debiti non exprimens, & eam exprimens.*

65. *Priori de jure fides plena contra scribentem non adhibetur; quod non ubique in praxi observatur.*

66. *Posteriori plena fides habetur tam de jure, quam de praxi.*

67. *Quomodo cogendus quis sit ad recognoscendam suam scripturam.*

68. *Schedula etiam privata in judicio recognita habet paratam executionem.*

69. *Idque etiamsi esset sine die & sine subscriptione.*

70. *Item, si sola subscriptio fuerit recognita.*

71. *An sola appositio signi ejus qui scribere nescit.*

72. *Ordinatio Regis Galliæ de hac recognitione, ejusque effectu.*

73. *Conforme Edictum Caroli V. Imperatoris.*

74. *Quomodo scriptura probetur.*

I. FRequentissimam probationis speciem esse, quæ fit per testes, capite præcedenti diximus: alia est per vocem mortuam, sive per scripturas seu instrumenta, de qua agitur tam in Jure Civili, quàm Canonico sub titulo *De Fide Instrumentorum*, ubi speciatim explicatur, quam fidem instrumenta mereantur, & consequenter, quid in judicio probent.

Varia est *instrumenti* in genere significatio; sed hic specialiter sumitur pro qualibet scriptura, quæ fidem rei, quam continet, Judici facit, & causam instruit.

II. Fides autem instrumenti seu auctoritas probandi varia est, pro diversitate instrumentorum; quæ alia sunt publica, alia privata; alia rursus originalia, alia vero exemplaria duntaxat: quorum nonnulla plenam, alia semiplenam, alia nullam, aut admodum exiguam fidem faciunt.

III. Publica instrumenta in primis sunt, eaque hodie usitatissima, quæ à publica persona, velut Notario in legitima forma confecta sunt.

IV. Duo proinde requiruntur, ut hoc pacto dicatur publicum & legitimum instrumentum: nimirum quod conficiens instrumentum sit persona publica, id est, auctoritate publica ad conficienda instrumenta constituta; & secundo, quod in legitima forma, quam leges & stylus patriæ vel Curiæ requirunt, sit confectum.

V. Neque enim sufficit, ut scribens sit persona *publica* simpliciter; sed requiritur ut sit auctoritate publica constitutus ad scribendum, sive ad conficienda instrumenta, vel litteras expediendas vel signandas; uti recte notat Rebuffus in Tractatu *De Chirographorum & schedularum recognitione num.* 1.

VI. Hoc infert *num.* 3. quod „ scriptura Judicis, „ etiamsi habeat testes inscriptos, censetur privata: „ quia scribere non est Judicum officium, sed Tabel„ lionum. “ Dicitque ex Baldo, „ sive scriptura fiat „ in judicio, sive extra à Judice, poterit per testes „ reprobari: quia non est publica.

VII. Et *num.* 4. concludit, quod „ litteræ manu pro„ pria Regis etiam Francorum scriptæ, licet is sit publica „ persona etiam in his quæ ad suum pertinent officium, „ quia ad ejus officium non spectat scribere, privatæ di„ centur, & propterea non faciunt fidem, nisi sigillo vel „ aliis adminiculis juventur, & ideo Fiscus facit scripturas „ per Tabelliones, vel alios Officiales ad hoc deputatos.

VIII. „ Nec est inconveniens (ait *num.* 7.) privatam „ scripturam à publica persona emanare: quia in hoc, is est, quoad scribendum non est publica, sed privata, per text. in *L.* 3. *ff. De offic. Præsid.* ubi Magistratus est publica persona in suo territorio, extra vero territorium est privata: & sic extra officium, cui aliquis est præpositus dicitur privatus. “

IX. Qui ad conficienda instrumenta promiscue, extrajudicialia & inter privatos conficienda sunt constituti, hodie communiter dicuntur *Notarii* à *notis*. Primitus enim Notarii in conficiendis instrumentis quibusdam signis sive notis utebantur brevitatis causa, quas postmodum extendebant; uti notat Claudius Horry in suo Notario Apostolico *pag.* 14. edit. 1688. Dicuntur & alio nomine *Tabelliones*; quorum in jure frequens mentio occurrit, videnturque cum hodiernis nostris Notariis convenire.

X. Porro cum non tantum super rebus temporalibus inter laicos, sed etiam spiritualibus & inter Ecclesiasticos instrumenta, ad probationem fieri soleant: imo posterioribus tandem sæculis invaluerit in Curiis Ecclesiasticis idem modus probandi, qui in Civilibus etiam cœperunt auctoritate Ecclesiastica creari Notarii, qui de rebus Ecclesiasticis, & inter personas Ecclesiasticas instrumenta conficerent.

Hinc tandem invaluit duplex species Notariorum, nimirum Ecclesiasticorum & Civilium sive Regiorum.

XI. Ecclesiastici alii sunt Episcopales, qui auctoritate Episcopi Notarii creantur; alii vero *Papales*, quos hodie Notarios *Apostolicos* vocamus: qui nimirum auctoritate Apostolica sive Papali constituuntur: suntque hi soli hodie fere noti. Cum enim Episcopus tantum queat dare auctoritatem conficiendi instrumenta limitatam ad suam Diœcesim, maluerunt recurrere ad Sedem Apostolicam, à qua illimitatam auctoritatem accipiunt.

XII. Verum facilitas, qua in Curia Romana jampridem hæc facultas obtinebatur, numerum excessivum Notariorum, ac sæpe admodum imperitorum invexerat, & quorum imperitia plurima damna, & multarum occasio litium oriebatur, uti deplorat Synodus Tridentina *Sess.* 22. *cap.* 10. *de Reformat.* statuitque propterea, quod „ possit Episcopus quoscunque Notarios, etiamsi Apostolica, Imperiali, aut Regia auctoritate creati fuerint, etiam tanquam Delegatus Sedis Apostolicæ, examinatione adhibita, eorum sufficientiam scrutari; illisque idoneis repertis, aut quandocunque in officio delinquentibus, officii ejus in negotiis, litibus, & causis Ecclesiasticis, ac spiritualibus exercendi usum perpetuo aut ad tempus prohibere, neque eorum appellatio interdictionem Ordinarii suspendat. “

XIII. Dum de promulgatione Concilii Tridentini per Belgium facienda ageretur, ad citatum Decretum notarunt plerique illud quod dicitur, Notarios auctoritate Imperiali vel Regia creatos, adhuc ab Episcopis examinari posse, admitti non posse illæsa auctoritate Regia, & omnino observandum Edictum Caroli V. Cæsaris de creatione Notariorum anno 1533.

Conformiter ad hanc notam, Notarii Regii seu auctoritate Regia admissi ab examine Episcoporum hic in Belgio eximuntur; nec unquam Episcopi eorumve Officiales simile examen prætendunt, aut prætendisse sciuntur.

XIV. Qui nec Notarii Apostolici hodie solent hic in Belgio examen Ordinarii subire, modo à persona in dignitate Ecclesiastica juxta litteras Romanas admissi fuerint. Voluerunt tamen Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 1. *art.* 6. ut „ omnes Notarii Apostolici, etiam Ecclesiastici, intra tres menses, Officiali cujusque Diœcesis, literas suæ creationis ostendant; & si ei visum fuerit, eos juxta *Caput* 10. *Sess.* 22. *Concilii Trid.* examinet, & si minus idoneos repererit, eis in negotiis, litibus, aut causis Ecclesiasticis, ac spiritualibus, officii exercendi usum perpetuo, vel ad tempus inhibeat, sub pœna arbitraria, eaque gravi. Permittendi autem registrabuntur à Graphiario singularum Curiarum, & horum Statutorum observationem, quantum eos concernet, promittent. “

XV. Ex moderno stylo Curiæ Romanæ litteræ creationis Notariorum expediuntur in forma *commissoria*, inscribunturque non raro generaliter personis Ecclesiasticis in dignitate constitutis, vel earum cuilibet insolidum, diciturque: „ Discretioni vestræ, de qua plenam in Domino fiduciam habemus, per præsentes committimus & mandamus, ut si prævio rigoroso examine eundem N. vita, moribus, practica, litteratura, ceterisque par-

„ tibi habilem & idoneum esse cognoveritis, seu aliquis vestrum cognoverit, super quo conscientiam vestram oneramus, ipsum in Notarium & Tabellionem publicum & Judicem ordinarium cum solitis facultatibus, Apostolica auctoritate prædicta ordinetis, creetis & instituatis, seu aliquis vestrum creet, ordinet & instituat, ipsumque per pennam & calamare, aliaque consueta insignia de dictis Officiis investiatis, prout nos in eventum prædictum hatum (?) fetie ordinamus, creamus, & investimus, cum facultate quoad pias & Ecclesiasticas causas ac ab eis dependentes & concernentes tantum per quascunque mundi partes, civitates, terras, oppida, castra, villas, & omnia alia totius orbis loca sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjecta, quoscunque contractus, distractus, conventiones, acta, actus judiciarios, inter vivos & causa mortis donationes, testamenta, codicillos & omnes alias ultimas voluntates, ceteraque instrumenta ad Forum Ecclesiasticum duntaxat pertinentia rogandi, recipiendi, subscribendi & publicandi; omniaque alia faciendi, quæ ad Officium Notarii Tabellionisque publici & Judicis ordinarii pertinere dignoscuntur, quodque ad eundem D. N. Notarium Tabellionemque publicum, & Judicem ordinarium tanquam ad personam authenticam publice recurratur, instrumentisque publicis per eum conficiendis stetur firmiterque credatur, & plenaria fides adhibeatur in judicio & extra.

XVI. Itaque approbandus in Notarium litteras alicui personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ sibi magis notæ, quamque sibi magis affectam credit, præsentat: qui præmisso examine secundum tenorem litterarum, & præstito prius juramento (cujus formula in litteris exprimitur) ipsum auctoritate Apostolica Notarium creat: idque illimitate ad omnes Diœceses & locos; atque hic in Belgio sæpius nulla alia Ordinariorum prævia examinatione aut admissione, vi hujus admissionis instrumenta publica conficiunt, & pro publicis Notariis Apostolicis se gerunt.

XVII. Quia vero hoc examen committitur personæ ab ipso examinando eligendæ, haud difficulter intelligitur, quam parum efficax sit hujusmodi examen ad impediendum admissionem Notariorum insufficientium, & ex quorum imperitia plurima incommoda & lites nata sunt olim, & in dies oriuntur.

XVIII. Ut proinde efficacius hisce incommodis occurratur, ordinatum fuit in Gallia Edicto Henrici II. anni 1550. quod se refert ad Edictum anni 1547. quod fides non adhibebitur instrumentis factis per Notarios Apostolicos, nisi prius fuerint examinati & admissi per Archiepiscopos, Episcopos, eorum Vicarios vel Officiales, & præstito coram ipsis juramento.

XIX. Hujus examinis, admissionis, & præstiti juramenti debent habere litteras sub sigillo Diœcesani sive Vicarii seu Officialis. Per Vicarium enim ibidem significari Officialem sive Vicarium habentem tribunal, satis manifestum est ex contextu, & praxis confirmat.

XX. Requiritur prætetea, quod nomen, cognomen eorum, & locus domicilii & residentiæ registrentur in Graphiaria Curiæ Archiepiscopalis, aut Episcopalis. Registratio hæc pariter fieri debet in Curia Regia Præsidiali dictæ Diœcesis.

XXI. Denique requirit Edictum, ut residеant in Urbibus vel Oppidis & insignioribus locis Diœcesis, idque intra numerum à Curiis Præsidialibus pro ratione Diœcesis taxatum.

XXII. Verba Edicti sunt: *Premierement, que par nos Cours souveraines, & autres nos Juges, en jugeant le possessoire des Benefices contentieux, ne sera foy adjoustée ès procurations pour resigner, ne revocation d'icelles, prinses de possession, & autres actes & instrumens passez par Notaires Apostoliques, s'ils ne sont préalablement examinez, & receus pars les Archevesques, Evesques, leurs Vicaires, ou Officiaux, & fait serment entre leurs mains, & de ce ayant lettres sous leurs sceaux, fait aussi enregistrer ès Greffes des Cours desdits Archevesques & Evesques & Cours Presidiales de nostre Royaume, suivant l'Edit par nous faict, leurs noms & surnoms, & declarer le nom du lieu de leur demeurance qu'ils seront tenus faire aux villes, & plus notables lieux desdits Dioceses, respectivement, selon le departement & nombre qu'il sera advisé.* Id est: Primo, ut nec Senatus nostri Supremi, nec alii nostri Judices, dum de possessione Beneficiorum contentiosorum cognoscunt, fidem adhibeant procurationibus ad resignandum seu earum retractationibus, inductionibus in possessionem, aliisque actis & instrumentis per Notarios Apostolicos confectis, nisi prævie fuerint examinati & admissi ab Archiepiscopis, Episcopis, eorum Vicariis aut Administris, & ad manus eorum juramentum præstiterint, litterasque sigillo eorum munitas desuper obtinuerint, & ad Graphea Curiarum dictorum Archiepiscoporum, Episcoporum & Curiarum nostri Regni Præsidialium, juxta Edictum, quod à Nobis emanavit, retulerint nomina sua, cognomina, indicaverintque nomen loci commorationis suæ, quam obstricti erunt facere in Civitatibus locisque Diœcesium celebrioribus respective, juxta distributionem & numerum qui designabitur.

XXIII. Et licet Edictum non loquatur expresse, nisi quantum ad fidem adhibendam in judicio possessorio; tamen idem esse in judicio petitorio in quacunque Curia causa agitetur: neque tantum in causa Beneficiali; sed & in alia quacunque, testantur passim Pragmatici post Molinæum ad hunc textum.

XXIV. Eodem Edicto §. 2. statuitur, quod Notarii non possint fungi officio Notariatus, nisi in una duntaxat Diœcesi, sub pœna falsi, & nullitatis contractuum. Verba sunt: *Et ne pourront lesdicts Notaires exercer lesdicts Notariatz, qu'en un Diocese, sur peine de faux, & de nullite des contracts qui seront receus hors du Diocese, auquel ils auront esté receus.* Id est: Nec fas erit dictis Tabellionibus, nisi in una duntaxat Diœcesi munus suum exercere, sub pœna falsi & rescissionis contractuum, quos confecerint extra Diœcesim, in qua fuerint recepti.

Itaque Notarii Apostolici non possunt in Gallia conficere publica instrumenta, aliosve Actus Notariales exercere, nisi in illa Diœcesi, in qua admissi sunt, juxta formam antea expressam: & si fecerint, incurrunt pœnam falsi, & contractus coram ipsis facti sunt nulli.

XXV. Edicto Caroli V. die 7. Octobris 1531. quod extat *part.* 1. Edictorum Flandriæ *Lib.* 3. *Rubrica* 1. cautum est §. 4. ut nullus possit exercere officium Notariatus, nisi prævie examinatus & admissus a Concilio Provinciali cujusque territorii sive loci, in quo hujusmodi officium exercere volet, litterasque admissionis obtinuerit; idque, ut ait Edictum, ad obviandum abusibus & fraudibus, qui per Notarios committebantur in grave præjudicium subditorum. Verba Edicti sunt: *Ende omme te voorziene op de ghebreken, faulten ende abusen, die in onzen voorseyden landen ghecommitteerde worden, by den Notarissen ofte Tabellionenen: by eenighe uyt simpelheyt ende ignorantie, ende by den anderen, met propooste ende opsetenwille, tot grooten interreste van onzen onderzaten, ende van der ghemeynder welvaerde; hebben wy gheordonneerde ende statueren, dat van nu voortaen niemande tot den voorzeyden staete gheadmitteerde en zal worden, dan vermaerde ende wel ghefaemeerde lieden, ende de ghene, die by examinatie ende onderzoeck van den Hoofe ende lieden van onzen Raeden ende Provincialen Rechteren, in elck landt bysondere bevonden zullen worden daer toe expeert, bequaeme ende sufficient te zyne, ende voorzulcke gheapprobeerde: ende dat daer afwlacke by acte van den voorschreven Raeden ende Provinciaelen Rechteren.* Id est: Ad occurrendum defectibus, erroribus & abusibus, qui in dictis nostris regionibus per Notarios aut Tabelliones committuntur, ab aliquibus quidem simplicitate & ignorantia, ab aliis vero dedita opera, in grave subditorum nostrorum & boni publici detrimentum: mandavimus prout & mandamus, ut nulli imposterum ad id muneris assumantur, nisi qui sint probe noti & bonæ famæ, talesque qui prævio examine, & inquisitione Præsidis & Consiliariorum nostrorum Judicumque Provincialium, in qualibet particulari Provincia ad id reperientur idonei, capaces, & habiles, & ut tales fuerint approbati, & hujuscemodi constet per acta dictorum Consiliariorum & Judicum Provincialium.

XXVI. Conformiter ad hoc Edictum, notoria est Praxis Belgii, nullos Notarios hic in Curiis Sæcularibus, aut contractibus, aut actibus civilibus expediendis admitti, nisi à Curia Regia cujusque Provinciæ admissi sint. Neque facile hic in Belgio admitteretur auctoritas Notarii Apostolici in actibus mere profanis.

XXVII. In veteri stylo Parlamenti Parisiensis *part.* 3. *tit.* 15. *art.* 2. habetur Ordinatio Caroli VIII. de anno 1490. „ Prohibemus omnibus subjectis nostris laicis, ne habeant pactas vel recipi facere contractus eorum per “ Notarios Apostolicos, Imperiales vel Episcopales in “

mate-

„ materiis temporalibus vel profanis, alioquin nulla „ fides adhibebitur, reputabunturque nulli, & nullius „ efficaciæ seu virtutis.

Refertur idem articulus inter probationes Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ *cap.* 7. *n.* 45. addita nota in qua plura referuntur conformia Arresta huic Ordinationi, asseriturque, obligationes factas coram Notariis Apostolicis non esse subjectas provisioni. Probibitum esse Notariis Apostolicis conficere inventaria. Item, testamentum confectum per Notarium Apostolicum esse nullum, quod & asserit Brodæus in notis ad Lovetium *lit. N. n.* 5. idque indifferenter, sive testamentum sit laici sive Ecclesiastici: tamen testamentum factum coram *Curato* & duobus testibus sit validum: quia Curatus ad excipienda testamenta est authorizatus, etiam per Edicta Regia, non autem Notarius Apostolicus. Testamenta enim hodie censentur spectare non ad Jurisdictionem Ecclesiasticam; sed Sæcularem, uti ibidem notat Brodæus. Vide etiam Claudium Hotry in suo Notario Apostolico *pag.* 16. *edit.* 1688.

XXVIII. Ordinationes & consuetudinem Regni de non adhibendis Notariis Apostolicis in negotiis mere civilibus esse conformes moribus & statutis omnium passim Regnorum, notatur in citata nota ad *cap.* 7. probationum Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ.

XXIX. Solent Notarii Apostolici hodie expedire instrumenta in materiis Ecclesiasticis, ac præsertim Beneficialibus, & quæ in Curiis Ecclesiasticis, ac nominatim in Curia Romana tractari debent. Quæ vero sint materiæ expediendæ per Notarios Apostolicos ex hodierno stylo Regni Galliæ, breviter enarrat Claudius Hotry loco citato pag. 6.

XXX. Notarius in confectione instrumenti debet facere mentionem suæ qualitatis, & in qua Curia sit admissus, & loci suæ residentiæ, quemadmodum Notarii Regii hic observant.

XXXI. Notarii nonnisi à Partibus rogati instrumenta conscribere, aut alios actus notariales ad ipsas spectantes excipere debent. Imo Edicto 4. Octobris 1540. (quod extat *parte* 1. Edict. Flandriæ *lib.* 3. *Rubrica* 1.) cautum est, ne ulli Notarii contractus aut testamenta conficiant pro personis quæ ipsis ignotæ sunt, nisi testes viri probi & noti affirment, eas esse tales, quales se indigitant; illudque actis inscribatur, & earum simul domicilium. Idipsum & in Gallia cautum esse notat Bugnionius de Legibus Abrogatis *lib.* 2. *cap.* 115.

XXXII. Eodem Edicto præscribitur, quod Notarii tenebuntur conficere sufficientia & justa registra & protocolla omnium contractuum, testamentorum, aliorumque actuum quos conficient, eaque registrabunt juxta ordinem temporis quo confecta sunt: atque in calce cujuslibet testamenti, contractus vel actus, notabunt prædictum registrum, illudque solicite custodient; ut ad illud in casum necessitatis recursus haberi queat: idque sub pœna privationis officii, & inhabilitatis ad illud, & insuper correctionis arbitrariæ. Verba Edicti sunt: *Dat alle Notarissen gheadmitteert ende gheapprobeert, sullen ghehouden wesen te maken goed ende rechtwveerdigh registre ende protocole van allen contracten, testamenten ende ander acten die zy passeren ende ontfanghen sullen, ende de zelve registreren by ordere dat zy die ontfanghen zullen hebben ende ghepasseert: ende in thende van elck contract, testament, oft ander acten, teekenen twoorseyde register, ende tzelve wel bewaeren omdaer toe recours t' hebbene wanneer dat van noode wesen sal: op de peyne gheprivvert te wesen van den voorseyden state, ende verclaert inhabil nemmermeer te moghen exerceren officie, ende boven dien arbitrali eken ghecorrigiert.* Id est: Ut omnes Tabelliones admissi & approbati, obstringantur conficere sinceros & fideles commentarios & prototypa contractuum, testamentorum, aliorumque actorum quæ admiserint & receperint, eademque eo ordine quo exceperint in tabulas suas referre, & ad calcem cujusvis contractus, testamenti aut alicujus acti prædictos commentarios notare, eosque caute asservare, ut ad eos possit recurri cum opus fuerit; alias dicto munere privandi & inhabiles declarandi, ut officium unquam exercenti, arbitrariaque insuper pœna posita.

XXXIII. Merito protocolla sive minutæ omni diligentia à Notariis conservari mandantur: quia scitur quam multa plerunque inde incommoda Partibus obvenire queant, & quam facile defectu protocollorum probatione juris sui destitui.

XXXIV. Hinc & inter cetera jurat in sua admissione Notarius Apostolicus: „ Contractus in *Protocollum* redigam, & postquam sic redegero, malitiose non differam contra voluntatem illorum vel illius, quorum vel cujus est contractus, super eo conficere publicum instrumentum. “

XXXV. Ut instrumentum sit publicum, de jure communi requiritur, ut una cum Notario interveniant ut minus duo testes; hique cum Notario subscribant sive signent, *Cap.* 2. ;; *De Fide Instrument.* & ibi Doctores, quod & in Gallia obtinet ex Edicto Aurelianensi *art.* 85. uti testatur Bugnionius *lib.* 2. *cap.* 116. & in Sabaudia extare Senatus consultum, quo jubentur Notarii facere, ut tam à testibus, quam contrahentibus, si literas sciant, instrumenta subscribantur, refert Antonius Faber in Cod. *lib.* 4. *tit.* 16. *Definit.* 19. *n.* 8. *in notis*. Apud nos Belgas non requiritur subscriptio testium, sed satis est nomina testium instrumento inscribi, nisi in causis majoris momenti, puta ultima voluntate, ubi necessaria est duorum testium subscriptio, uti expressum est *art.* 12. Edicti de anno 1611. item pactis antenuptialibus & similibus magni momenti. Vide Christinæum ad citatum locum Bugnionii.

XXXVI. Præterea Notarius debet annotare annum, mensem & diem & locum ipsius contractus. Quin invocationem Numinis, annum regnantis Principis, & indictionem exprimenda esse vulgo tradunt Interpretes; quod tamen hisce in Provinciis à Notariis saltem Regiis non servatur: quamvis Notarii Apostolici invocationem Numinis præmittere, & annum regnantis Pontificis, nec non indictionem exprimere soleant.

XXXVII. Præter hæc instrumenta à publicis Notariis legitime confecta, sunt & plures aliæ scripturæ, quæ pro publicis instrumentis reputantur, & in judiciis ad fidem astruendam pro publicis habentur: puta quæ à publicis Graphiariis vel Secretariis signata sunt; vel sigillo authentico Principum, Civitatum, aliorumque publicorum corporum. Item acta judicialia, quæ utrique Parti sunt communia, & registrata sunt ab illis, qui registrandi publicam auctoritatem habent. Vide Glossam ad *Cap.* 2. ;; *De Fide instrument.* verbo *Sigillum*, Merulam in Praxi *lib.* 4. *tit.* 66. *cap.* 2.

XXXVIII. „ Antiquæ item sive vetustæ scripturæ, antiqua arma, insignia, aut alia signa, aut scuta picta, aut insculpta lapidibus, sepulchris, aut tumbis, vel ad muros, aut ad columnas, ea omnia publicæ quoque sunt probationes, ideoque Judicem plurimum movent, ut ex his fidem colligat, potissimum si multum essent vetusta, aut si tam longo stetissent tempore, ut eorum initii vix ulla extaret memoria; ideoque & vehementem probationem procul dubio efficiunt, & tanto majorem fidem faciunt, si cum iis & alia adminicula concurrant. Sic etiam dici potest de illis litterarum, aut scriptorum probationibus, quæ reperiuntur in antiquis Ecclesiarum libris, Missalibus, Martyrologiis, aut in similibus, quorum initii quoque memoria non existat. “ Damhouderus *cap.* 174. Adde Glossam ad *Cap.* 13. ;; *De Probationibus*.

XXXIX. Idipsum notat Merula loco citato *n.* 7. addítque *n.* 8. idem dici posse de iis, quæ in antiquis historiis occurrunt: quod tamen intelligi oportet, si sint Historici fide digni; aut saltem pro talibus publice & communiter reputati.

XL. Si libri sint confecti per Officiales publicos, ad hoc publice auctoritate Superioris constitutos, hujusmodi libri pro publicis habentur, & plenam fidem faciunt; præsertim in iis, quæ concernunt officium dictorum Officialium; uti post alios docet Molinæus ad *Consuet. Paris. tit.* 1. §. 8. *n.* 23.

XLI. Vicem instrumenti publici habet quoque scriptura sive instrumentum sumptum ex Archivio publico; probatque plene, etiamsi careat subscriptione Notarii, testibus, aliisque solemnibus publici instrumenti, uti expresse notat Glossa citata.

XLII. Publicum Archivium dicitur, quod erectum est auctoritate *publica*, asservationi authenticarum scripturarum specialiter destinatum, atque sub custodia Officialis publici ad hoc deputati; quale est insigne illud Archivium Præfecturæ Aurelianensis, unde promuntur documenta plenæ fidei, nedum inter Aurelianenses subditos illi Præfecturæ, sed inter omnes Regnicolas, imo inter quoscunque, teste Molinæo ibidem *n.* 30. additque:

que: „ Secus si de facto quoddam Archivium erigere„ tur à non habentibus potestatem supremam legem „ condendi, & Notarios publicos creandi, quia illud „ esset potius privatum chartophylacium, vel Bibliothe„ ca, quam publicum Archivium, nec esset authenticum, „ nec scripturis inde prolatis crederem fidem adhiben„ dam, nisi essent in forma, & haberent solemnia „ publici instrumenti, & maxime, quando ageretur „ de utilitate eorum, qui constituerunt illud Archivium.

XLIII. Quæ hactenus dicta sunt de instrumentis publicis, intelligenda sunt de ipsis Originalibus. Originale autem instrumentum est ipsa prima scriptura, quasi Origo sit ipsius actus, & omnium exemplarium; uti exponit Covarruvias *Pract. qq. cap.* 19. *n.* 1. ubi & monet, Originale quoque recte vocari *Authenticum*, tanquam certam fidem faciens: atque de hujusmodi scriptura *authentica* intelligi debet. *Cap.* 1. ;; *De Fide instrum.*

XLIV. Hodie originale instrumentum non est ipsa Minuta sive Matrix à Partibus & Notario, subinde & testibus signata, quæ apud Notarium remanere debet; sed instrumentum ab eodem Notario juxta dictam Minutam confectum & signatum, uti ibidem ex Molinæo ad *Consuet. Paris. tit.* 1. §. 8. *n.* 42. recte monet Covarruvias *n.* 2.

XLV. Si scriptura ab alio Tabellione ex ipso Originali sit desumpta, hicque concordantiam cum ipso originali testetur, erit hæc scriptura *Exemplar* Originalis, non autem Originale; soletque hodie hujusmodi scriptura sive exemplar auctoritate Notarii ex Originali desumptum, vocari *copia authentica*; quia licet non parem fidem cum Originali faciat, tamen aliqualem meretur, propter auctoritatem testantis.

XLVI. Interim exemplaria sive copiæ fidem in judicio non faciunt argumento *Cap.* 1. ;; *De Fide instrum.* ubi dicit Pontifex: „ Si scripturam *authenticam* non „ videmus, ad exemplaria nihil facere possumus. Ibi„ dem monet Glossographus: Nota, quod exemplari „ non creditur, nisi ostendatur Originale.

Rationes, ob quas copiæ non creduntur, sunt, quia relatum ad aliud probari debet ex illo ad quod refertur. Deinde alius Notarius, aut copiam faciens subinde accipit, aut intelligit (etiam sine fraude) tractum litterarum aut verborum aliter, quam Notarius, qui Originale confecit; è quo sensus æquivocus oriri posset; atque inde ulterius obscuritas, quin & falsitas; præsertim quod lapsus temporis interdum inducat aliam formam litterarum & scriptionis. Vide Mevulam *in Praxi lib.* 4. *tit.* 66. *cap.* 4.

XLVII. Exemplaria autem plenam fidem facient, si ad originales literas per Judicem vel Commissarium collata sint; idque in præsentia Partis adversæ, aut certe in ejus absentia, si ad collationem videndam fuerit vocata, & contumaciter se absentaverit; quemadmodum capite præcedenti De Juramento testium in præsentia Partis excipiendo, dictum fuit: atque in Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechliniensis sub eodem *art.* 41. agitur de citatione Partis ad videndum jurare Partes, & instrumenta exhiberi, & cum suo Originali conferri: & qualiter Parte per contumaciam absente in utroque peragendum sit.

XLVIII. Similiter sicuti examen testium subinde alteri Judici committitur ad evitandos sumptus; ita collatio scripturarum cum instrumentis originalibus committitur Judici loci, in quo Originalia servantur; debebitque Judex attente advertere, an in ipso Originali non insint aliqua vitia, aut an ipse locus originalium literarum non sit ipsi suspectus. „ Nam si quæ vitia aut „ suspiciones reperiat, ea vitia, scilicet suspecta loca, no„ men, summa, data, locum, & similia, diligenter anno„ tabit, & ita notata, cum transumpta collatione, remit„ tet ad Commissarium, aut ad priorem Judicem.

XLIX. Ita Damhouderus in Praxi rerum civilium *cap.* 174. *n.* 9. ubi & *n.* 10. monet, quod si aliqua instrumenta fuerint negligentes custodita, aut vetustate corrumpi incipiant, tum Judex possit eadem in præsentia Partis vocatæ restituere & renovare, ita ut sint legibilia.

L. De hac traductione instrumenti ex ipso Originali statuo est specialis in *Cap. fin.* ;; *De Fide instrum.* ubi decernitur: „ Si instrumenta propter vetustatem, „ vel propter aliam justam causam exemplari petantur, „ coram ordinario Judice vel delegato ab eo specialiter „ præsententur: qui si ea diligenter inspecta, in nulla sui parte vitiata repererit, per publicam personam „ illa præcipiat exemplari, eandem auctoritatem per „ hoc cum Originalibus habitura. „

LI. Notant autem hic communiter Doctores, quod exemplatio hæc fieri necessario debeat ex Originali seu authentico instrumento. Si enim facta esset duntaxat ex aliquo exemplari etiam solemni, & in forma legitima confecto, non crederetur, etsi etiam solemnis traductio facta esset, & ita in Praxi servari tradunt citati à Covarruvia *Pract. qq. cap.* 21. una tamen notante, quod id fallat, si Originale & protocollum sint deperdita; item, si primum exemplar auctoritate Judicis sit traductum ex Originali vocatis Partibus, ut tunc exemplum ex hujusmodi exemplari productum fidem faciat inter easdem Partes, earumque hæredes; plura ibidem de fide exemplarium traductorum examinante.

LII. Instrumentis publicis legitime confectis, & in judicio Judici exhibitis plena fides adhiberi solet; adeo ut ulterior probatio requirenda non sit: crediturque omnibus, quæ in instrumento *dispositive* asseruntur: neque facile contra instrumentum publicum legitime confectum testes recipiendi sunt, juxta illud Pauli Jurisconsulti 5. *Sentent.* 15. *Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non posse*, id est, standum esse instrumento, nisi falsum arguatur, scripturæ fide in dubium vocata, uti exponit post Cujacium Diodorus Tuldenus ad titulum Codicis *De Fide instrument. n.* 2.

LIII. Ibidem notat Tuldenus, quædam esse instrumenta, quæ impugnari testibus non licet, ut monumenta publica, libros Civitatum, & hujusmodi. De reprobatione instrumenti per testes vel instrumento inscriptos, vel extraneos, consule Covarruviam *lib.* 2. *Var. resolut. cap.* 13. *n.* 11. ubi observat, legem Regiam in Hispania quatuor exigere, ut per testes fides instrumenti *directe* improbetur. „ Primum, quod tabellio alioqui nutantis sit fidei, quip„ pe quæ ex fama dubia quoquomodo sit. Secundum, „ testes esse probos viros. Tertium, actum ipsum, cujus „ instrumentum meminit, non esse antiquum, sed pau„ cis ante annis contigisse. Quartum, quod omnes te„ stes instrumento adscripti, unanimi & concordi testi„ monio adversus instrumentum jurati testificentur. „

LIV. Sunt quædam negotia, quæ fere non nisi per instrumenta probari possunt, veluti res antiquitus gestæ, itemque acta judicii, aliaque nonnulla relata à Tuldeno ad citatum titulum *n.* 2. ubi tamen *n.* 3. monet, *regulariter* quæcunque negotia vel contractus etiam sine scriptura valere, dummodo aliunde de veritate constet: atque hinc ulterius concludit *n.* 4. stricte esse interpretanda Statuta, quæ contractus certæ quantitatis, celebratos sine instrumentis, declarant irritos.

LV. Simile aliquod Statutum publicatum fuit per Principes nostros anno 1611. Edicti perpetui *art.* 19. circa dispositiones sive per ultimas voluntates, sive inter vivos, quæ excedunt æstimationem 300. florenorum, quas omnes in scriptis fieri mandant; decernentes, quod solæ scripturæ sive instrumenta super hic confecta fidem facient, facta inhibitione Judicibus recipiendi ullas alias probationes. Verba sunt: *Om dieswille datter vele processen worden gheroert tusschen onse onder saeten ter oirsake van de ontschouldicheyt van feyten, die-men voortbrengt ende poseert ghesch̄ieds ende ghevallen te wesen in de conveniende ende contracten, ter oirsake vande welcke men ageert, ghelijck oft daer meer waer ghesey de oft besproken geweest als inhouden de instrumenten daer op ghemaeckt, t'zy onder hunne signaturen, oft wel voor Notarissen ende ghetuyghen: ghelijck oock op't stuck van de dispositien rakende testamenten, contracten van houwelijck, ende alle andere specien van conventien, oft dispositien causerende eene groote onsekerheyt, ende somtyts diversiteyt, ia contrarieteyt in't betoonen, met belemmeringhe van processen, tot groote schaede van partyen; Wy, om hier inne te versien, hebben gheordonneert ende ordonneren mits desen, dat van alle sacken, welcke van onse ondersaten sullen willen handelen oft dispooneren, excederende de weerde van dryhondert ponden Arthois eens, 't zy by ordonnantie van uytersten wille, giften, contracten van houwelijck, vercopinghen oft andere contracten, hoedanich die zijn t'zy van reele sacken oft in gelde, vande weerde als boven, sat sy het selve doen by ghescrifte t'zy he onder heure signaturen, oft vor Notarissen ende ghetuyghen, oft andere openbare*

per-

personen (naer de qualiteyt ende importantie vande voorseyde contracten ende dispositien) de welcke daer van sullen maken de instrumenten in behoorlijcke vorme; de welcke alleene sullen dienen tot bethooninghe van't ghene voornoemt is sonder dat de Rechteren sulen moghen ontfanghen eenighen anderen thoon by ghetuyghen boven 't inhouden vande selve. Id est: Cum multæ inter subditos nostros lites suscitentur ob multitudinem factorum, quæ producuntur, aut occurisse supponuntur, in conventionibus & contractibus, ratione cujus proceditur, ac si plura expressa, & conventa forent, quam in actis desuper seu chirographo suo munitis, seu coram Notario & testibus conscriptis continentur, prout & in casu dispositionum testamenta concernentium, pacta nuptialia, aliudque omne conventionum genus aut dispositionum: unde magna incertitudo aliquando diversitas, quin & contrarietas in producendo exurgit, cum litium intricatione, gravique Partium detrimento. Nos quo his provideamus, mandavimus, & hisce mandamus, ut omnis negotii, de quo convenire aut disponere subditi nostri intendent, si valorem trecentarum librarum Artesiacum semel duntaxat excedat, seu per dispositionem ultimæ voluntatis, donationum, pactorum nuptialium, venditionum, aliorumve contractuum, qualecunque id fuerit, seu quidpiam reale, seu pecunia valoris ut supra, scripto tabulæ conficiantur, vel sub suo chirographo, vel coram Notario & testibus, vel personis aliis publicis (juxta qualitatem, & momentum dictorum contractuum, & dispositionum) qui desuper acta secundum formam legitimam perscribent, quæ sola inservient ad demonstrandum, quod supra dictum est, nec poterunt Judices præter eam, quæ ibidem continetur, aliam per testes probationem excipere.

LVI. Articulum hunc desumptum esse ex Constitutione Franciæ à Carolo IX. Molinis data anno 1566. *art.* 54. observat Antonius Anselmo in Commentario ad hunc articulum §. 3. notatque, in aliis Regnis & Provinciis similes Constitutiones vigere, ad diminuendas & abbreviandas lites.

LVII. Refert ibidem Anselmo §. 8. non semel decisum fuisse in Regiis Conciliis, hunc articulum non excludere juramentum litis decisorium, uti nec confessionem Partis in judicio factam.

LVIII. Interpretationis quoad probationem per juramentum meminit quoque Tuldenus loco citato *n.* 4. atque inde concludit, non ad substantiam, sed ad probationem, scripturam exigi: notatque, hæc statuta eadem fere ratione nisi qua jus Romanorum actionem negans ex pactis non roboratis stipulatione; Nam invenitur idem incommodum perplexarum litium ex lubrica, & obnoxia testium sæpe diffidentium fide.

Ex his facile intelligitur, quod Ordinatio hæc duntaxat concernat formam probationis in judicio, nullatenus vero ipsam obligationem in foro poli; eamque ex conventione contractam esse, tametsi per scripturam in judicio probari nequeat.

LIX. Quin & declaratum fuit, non esse exclusam probationem, quam de jure, statuto, aut consuetudine merentur libri mercatorum. Quam fidem autem mereantur libri mercatorum, vide apud citatos ab Anselmo ad *art.* 20. Edicti perpetui §. 3. hoc interim certum est, similes libros non probare nisi de rebus ad mercaturam, quam exercent magistri librorum, spectantibus.

LX. Meminit autem Edictum duplicis scripturæ, scilicet *privatæ* & publicæ; atque utramque ad probationem sufficere insinuat. Scriptura enim, quæ duntaxat munitur signatura vel sigillo alicujus privati, revera privata censetur; hanc autem sufficientem esse indicat his verbis: *'T zy onder hunne signature*.

LXI. Ut autem intelligatur, quam fidem mereantur scripturæ privatæ, notandum, hujusmodi scripturas privatas trifariam distingui posse.

Sunt enim harum aliæ, quæ in proprium commodum à privato sunt conscriptæ. Aliæ vero pro aliis, sive in commodum aliorum; & tertiæ tam pro semetipsis, quàm pro aliis sunt conscriptæ.

LXII. Scriptura illa, quam quis pro semetipso, sive in proprium duntaxat commodum scribit, nullam in propria causa, & pro suo commodo probationem efficit, nec pro ipso scribente quidquam probat.

LXIII. Illa autem scriptura, quam quis scribit, aut signat; vel suo sigillo munit & probat in commodum alterius, & ad sui obligationem, probat contra scribentem; & de hac scriptura agit Edictum perpetuum citato *art.* 19.

LXIV. De hac quoque privata scriptura agitur in *cap.* 14. *De Fide instrum.* ubi respondit Pontifex, quod si cautio *indeterminate* loquatur, adversarius teneatur ostendere debitum, quod continetur in ea. Sed si causam, propter quam hujusmodi scriptura processit, expresserit, in eadem confessioni ejus stetur, nisi probaverit se indebite promisisse.

LXV. Ex hoc textu communiter duo concludunt Doctores. Ex primo scilicet membro Decretalis, quod privatæ scripturæ, apochæ sive chirographa obligationem *sine causa* continentia, id est, causam obligationis non exprimentia, de jure sint nullius momenti, aut certe efficaciæ perquam exiguæ; nisi tamen consuetudo aut statutum aliter disponeret; quemadmodum Brugis, Antverpia, ac in aliis civitatibus, in quibus frequenter mercatores negotiantur, statutum esse, quod super privata scriptura sive obligatione etiam *non causata*, nec ullam obligationis causam continente jus reddatur, testatur Damhouderus *in Praxi Rerum Civil. cap.* 175.

LXVI. E posteriori Decretalis membro deducitur, scripturam privatam continentem causam obligationis contra scribentem *plene* probare; quod & in Praxi receptum esse testatur Merula in Praxi Curiæ Hollandicæ *lib.* 4. *tit.* 66. *cap.* 3. *num.* 4. & de moribus nostris Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. De Fide instrum. n.* 2. dicitque Damhouderus loco citato *n.* 9. quod si ipse suam scripturam in judicio confiteatur, illico esse condemnabilem exsolvere; aut si contra eam aliquid dicere vellet, nantizare aut consignare condemnaretur summam in sua privata scriptura contentam.

LXVII. Testatur quoque Rebuffus in præfatione Tractatus De Chirographorum, & cedularum recognitione *n.* 44. practicam Galliæ esse fundatam in consuetudine & Ordinationibus Regiis, „ ut qui “ habet cedulam alicujus, citare faciat eum visurum “ recognoscere, sive (ut dicunt) confiteri vel ne- “ gare suum chirographum; & si confiteatur se scri- “ psisse, vel alium suo mandato, tenebitur munire “ manum, & *garnire* summam contentam in cedu- “ la. Si vero Reus illam neget, datur dilatio Acto- “ ri ad probandum, nec condemnatur Reus ad gar- “ niendum, vel solvendum, donec probatum fuerit “ eum scripsisse. “

LXVIII. Habet autem cedula sive scriptura privata in judicio recognita *paratam* executionem, saltem de consuetudine; quia habetur hæc recognitio pro confessione: confessus autem in jure habetur pro judicato, & judicatum habet executionem, uti ibidem notat Rebuffus *n.* 46.

LXIX. Idque procedit, tametsi cedula esset minus solemnis, puta sine die & subscriptione: quia si equidem Reus fateatur à se scriptam, tenebitur garnire sive nantizare. Licet enim instrumentum per se non sit sufficiens ad probandum, tamen Partis confessio in judicio facta manet rata; uti notat Rebuffus ibidem *n.* 48. additque, quod scriptura sic recognita sit major quolibet instrumento etiam publico, & quibuscunque testium depositionibus.

LXX. Imo, ut quis condemnetur ad garniendum sive nantizandum, sufficit recognitio solius subscriptionis, vel scripturæ, licet negaretur debitum: tunc enim Judex eum condemnaret ad nantizandum salvis suis defensionibus.

LXXI. Sigilli vel signi appositi per eum, qui scribere nescit, recognitio sufficiens est, ut condemnetur ad garniendum: nisi tamen probaret per alium esse sigillum appositum, utpote quia illud perdiderat; & ita judicatum fuisse ait Rebuffus *n.* 62. addens: „ Ideo inventa est hæc clausula, quæ in fine sigilli apponi solet: “ *Et in fidem præmissorum jussimus has literas sigilli no-* “ *stri appensione communiri.* “ Non tamen facile præsumendum est, sigillum per tertium esse appositum, præsertim si de sigillo publico agatur, uti ex Molinæo ad

Consue-

Consuetudines Parisienses, monet Covarruvias *Pract.* *qq. cap.* 22. *num.* 9.

LXXII. Plura circa formam, & effectus hujus recognitionis videri poterunt apud Rebuffum in hoc Tractatu, ubi & latè exponit Ordinationem Francisci I. Regis Franciæ anni 1539. *art.* 92. & 93. quorum hic est tenor: *Que toutes parties, qui seront adjournees en leurs personnes, en cognoissance de cedule, seront tenues icelles cognoistre ou nyer en personne, ou per Procureur specialement fondè, pardevant le Juge Seculier, en la jurisdiction duquel seront trouvees, sans pouvoir alleguer aucune incompetence: & ce avant que de partir du lieu, où lesdites Parties seront trouvees. autrement lesdites cedules seront tenues pour confessees par un seul defaut, & emporteront hypotheque du jour de la sentence, comme si elles avoient etè confessees,* Id est: Ut quæcunque Partes personaliter citatæ ad agnitionem schedulæ, eas obstringantur vel personaliter admittere vel negare, aut per Procuratorem specialiter constitutum coram Judice sæculari, sub cujus jurisdictione deprehenderint, nec licebit iis defectum jurisdictionis obtendere, idque antequam excedant loco, in quo Partes convenerint, aliàs dictæ schedulæ censebuntur admissæ ob unicam vadimonii desertionem, hypothecamque exinerent à die latæ sententiæ, non secùs ac si admissæ fuissent.

Si aucun est adjournè en cognoissance de cedule, & compare ou conteste denyant sa cedule, & par aprés elle est prouvée par le creancier, l'hypotheque courra & aura lieu du jour de ladite denegation & contestation. Id est: Si aliquis citetur ad agnitionem schedulæ, compareatque, vel de illa contendat, suamque esse abnuat, posteaque per creditorem probetur, hypotheca à die recusationis & controversiæ locum obtinebit, & effectum sortietur.

LXXIII. Conforme est Edictum Caroli Quinti die 9. Martii 1537. extans *part.* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 3. *tit.* 12. *cap.* 4. quo edicitur, ut si quis in judicio conveniatur super obligatione contenta in schedula, quòd prima die juridica si Reus personaliter præsens fit, vel in termino, quem ipse Judex, una tantùm dilatione concessa, assignaverit, tenebitur schedulam agnoscere, vel diffiteri; & si agnoscat schedulam à se scriptam, subsignatam, vel suo signo signatam, vel suo mandato sive jussu, indilatè condemnabitur summam in schedula expressam *nantizare* sive consignare apud Judicem; quam summam sic nantizatam poterit Actor levare sub sufficienti, & idonea cautione fidejussoria arbitrio Judicis, de restituenda prædicta summa in casum, quo deprehenderetur per definitivam non fuisse debitam. Hæc tamen consignatio indicenda non est, si Reus velit intra octiduum probare legitimam exceptionem contra illam schedulam; quæ dilatio ipsi à Judice indulgenda erit, & non longior. Si Reus die statuto non compareat, Judex consignationem decernet, modò de legitimè facta citatione constet.

Si autem Reus schedulam à se aut suo jussu scriptam aut signatam neget, & postmodùm Judici ostendetur ipsum calumniosè negasse, tunc Reus condemnabitur in solutionem dictæ summæ, & ab omni exceptione, in pœnam mendacii, excludetur; ac insuper in mulctam pecuniariam æquivalentem sextæ parti summæ in schedula expressæ.

Notandum, hoc Edictum specialiter concernere mercatores; atque editum esse, ne cursus mercaturæ sisteretur per dilationes solutionis.

LXXIV. Quomodo autem probatio scripturæ fieri debeat, sive per testes, sive per comparationem literarum, præsertim juxta Constitutionem in *L.* 20. *Cod. De Fide instrument.* & Authenticas ei subjectas; videri poterit apud Rebuffum in Præfatione Tractatus *De Chirographorum Recognit. n.* 28. & Gudelinum *De Jure novis. lib.* 4. *cap.* 11.

C A P U T VIII.

De Juramento suppletorio ob defectum probationum.

1. *Juramentum semper existimatum ut medium expediendarum controversiarum.*
2. *Hinc in judiciis ob defectum probationum juramentum jampridem adhibitum.*
3. *Propterea dictum* suppletorium, *tanquam in causis dubiis defectum probationum supplens.*
4. *In Legibus Romanis frequens illius mentio; sed nulla in pristinis Canonibus.*
5. *Videtur cum stylo forensi in forum Ecclesiasticum intrasse.*
6. *Alexander Tertius resolutionem suam ex legibus petit.*
7. *In Decretalibus Gregorii IX. sub titulo* De Jurejurando, *extat unica Decretalis de hoc juramento.*
8. *Refertur textus hujus Decretalis.*
9. *Ex hoc textu concluditur, hoc juramentum non esse deferendum, nisi deficiente alia probatione.*
10. *Causa debet esse admodùm dubia, ut huic juramento possit esse locus.*
11. *Reprehenduntur Judices nimis facilè hoc juramentum deferentes.*
12. *Delationem hujus juramenti ad supplendum defectum probationum reprobat Antonius Faber.*
13. *Indubitatum est admodum parcè & circumspectè juramentum hoc deferendum; quia jurans constituitur judex in propria causa.*
14. *Ex delatione hujus juramenti natum est fieri, ut mali in causa injusta vincant, & boni causam justam perdant.*
15. *Antiquæ Visigothorum Leges vetant facilè hoc juramentum deferre.*
16. *Idipsum inculcant Capitularia Regum Francorum.*
17. *In Gallia consuetudinaria vix est aliquis usus hujus juramenti.*
18. *Etiam in his partibus rarus est usus: & quare.*
19. *Ob periculum perjurii non defertur in criminalibus, nec in actione famosa.*
20. *Similiter nec in causa Civili, ardua & notabili.*
21. *An res sit ardua, attendenda conditio personarum & locorum.*
22. *Dum de re temporali agitur, rarò deferendum pauperibus.*
23. *Ob periculum perjurii non condemnandus Reus eadem sententia, qua Actori defertur juramentum.*
24. *Judex non rogatus hoc juramentum non deferet, ne ad perjurium incitare videatur.*
25. *Homines nimis faciles sunt ad pejerandum, ubi agitur de lucro.*
26. *Concluditur, summa cum moderatione juramentum hoc deferendum.*

I. JUramenti apud omnes semper summa religio fuit, atque ad dirimendas controversias medium maximè opportunum existimatum. Hinc illud apud Romanos in *L.* 1. *ff. De Jurejurando,* „ maximum remedium expediendarum litium in usum venit jurisjurandi religio, qua vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel ex auctoritate Judicis deciduntur controversiæ. "

II. Inde contigit, ut Judices ob defectum probationum in causis decidendis juramentum adhibendum judicaverint; ut dum veritas per testes, instrumenta, similesve ordinarias species probationis haberi non posset, per jurisjurandi religionem veritas à litigantibus eliceretur.

III. Idcircò hoc juramentum meritò dictum fuit *suppletorium*, quasi nimirum defectum probationum *supplens*. „ Solent enim sæpè Judices in dubiis causis, exacto jurejorando, secundùm eum judicare qui juraverit, " ait Cajus Jurisconsultus in *L.* 31. *ff. De Jurejurando*. Et Impera-

ceratores Diocletianus & Maximianus *L. 3. Cod. De Rebus creditis & jurejurando*: „ In bonæ fidei con„ tractibus, nec non etiam in ceteris causis, inopia „ probationum, per Judicem jurejurando causa co„ gnita res decidi oportet.

IV. Hujus juramenti in legibus quidem Romanis frequens mentio occurrit, compertumque est, juramenti hujus usum fuisse Romanis multum familiarem: at in pristinis Canonibus aut Pontificum Epistolis vix ulla est juramenti hujus, aut similis, ad causarum decisionem à Judice adhibendi memoria.

V. Admodum verisimile est, hoc juramentum ex foro sæculari una cum stylo forensi in forum Ecclesiasticum intrasse; apparetque ex Pontificum responsis, Pontifices legum præscriptum in materia hujus juramenti fuisse secutos.

VI. Unde Alexander III. reprobans consuetudinem, quæ apud quosdam invaluerat, „ ut cum aliquis in„ tentionem suam fundaverit instrumentis aut testi„ bus introductis, Sacramentum nihilominus defera„ tur; quod si subire noluerit, fides probationibus ex„ hibitis non habetur. “ Fundamentum reprobationis hujus allegat: quod hæc consuetudo nulla sit ratione subnixa; „ sed manifeste (ait) *legibus* adversetur, quæ „ tunc demum ad hujusmodi suffragium recurrendum „ esse decreverunt, cum alia legitime non suppetunt. „ Ita legitur in secunda Collectione Decretalium apud „ Antonium Augustinum *De probationibus cap.* 1.

VII. Unicam Decretalem de hoc juramento habemus in Decretalibus Gregorii IX sub titulo *De Jurejurando*, nimirum in *Capit. fin.* ejusdem tituli; & quam, uti post Cujacium ad hoc Capitulum notavit Emmanuel Gonzalez in notis ad eandem Decretalem, Gregorius IX. totam deprompsit ex Edicto Prætoris, & ejus interpretatione per Prudentes facta. „ Nec est „ (ait Gonzalez) in hoc titulo (De Jurejurando) „ alia, quæ ad juramentum decisorium litis spectet, „ nisi præsens; cum in aliis actum esset de juramento „ extrajudiciali in actibus validis, & invalidis præstito.

VIII. In hac igitur Decretali significat cuidam Judici Gregorius IX. „ Juramentum à te (Judice) Parti „ delatum, nisi justa de causa non potuit recusari: „ quamvis quod in judicio à Parte parti defertur, re„ cusari possit, licite ac referri. Nec liceat convento fa„ mosa actione referre hujusmodi jusjurandum.

Sed ne Judex hujus probationis usum semper adhiberi posse arbitraretur, subjungitur: „ Sane si Actor „ omnino in probatione defecerit, Reus debet (etsi „ nihil præstiterit) obtinere. Præsumptionem vero fa„ ciente pro illo, Reo deferri potest, ad ostendendam „ suam innocentiam, juramentum, nisi Judex (in„ spectis personarum & causæ circumstantiis) illud „ Actori videat deferendum.

IX. Ex hoc itaque textu uno consensu deducunt Interpretes, juramentum hoc non esse à Judice deferendum, nisi in causis admodum dubiis, & quando per ordinaria probationis media veritas haberi nequit. Hæc enim probationis species est mere subsidiaria; idroque non admittenda, nisi *deficientibus aliis probationibus*, ut loquitur *L. 35. ff. De Jurejurando*.

X. Ulterius probatio per juramentum non est assumenda à Judice, nisi causa ita sit disposita, ut nequeat se determinare, ob argumenta utrinque militantia, pro qua Parte, id est, an pro Reo, an pro Actore sit pronunciandum: neque medium ordinarium suppetit, quo jus unius alteriusve Partis ulterius elucescat, ut se Judex in pronunciando determinare queat.

XI. Hinc Duarenus *Lib. 2. disp. 33.* causas *dubias*, in quibus Judices solere deferre hoc juramentum asserit *lib. 31. ff. eod.* interpretatur illas causas, in quibus Judices eo redacti sunt propter paritatem probationum, ut hæsitent, & in utramque partem propendeant, & inclinent: reprehenditque tanquam iniquum, quod nonnulli tradunt, hoc juramentum posse in supplementum probationis deferri Actori, modo vel unum testem protulerit.

XII. Antonius Faber in Codice *libr. 4. tit. 1. Definit. 3. nota 9.* advertens, quod „ omnibus in re „ propria dicendi testimonii facultatem Jura subme„ verunt, eadem ratione putat nec defendi posse ulla „ Juris ratione jusjurandum, quod *suppletivum* vo„ cant. “ Et *Definit. 4.* dicere audet, *jampridem inveterato errore obtinuisse*, ut si alteruter litigantium *semiplenas*, ut vocant, probationes afferat, quod justis probationibus deerit, exacto per Judicis officium à petente jurejurando suppleri possit. Et in notis *n. 5.* eandem suam sententiam repetens, ait: *Error enim Interpretum & Pragmaticorum ille est*.

XIII. Quidquid sit de hac Fabri opinione, hoc equidem indubitatum est, admodum parce, & circumspecte hoc jusjurandum à Judice Parti in supplementum probationis deferendum esse: quandoquidem negari nequeat, quin verum sit, per hanc juramenti delationem jurantem in re propria testem adhiberi, atque ab ejus juramento causæ decisionem petiæ.

XIV. Quid enim hinc natum consequi, nisi ut homines parum religiosi, facile spe victoriæ consequendæ illecti ad perjuria inducantur; alii vero perjurii metu deterriti, etiam juramentum sibi delatum in causa justa præstare recusantes, causa cadant?

XV. Unde in antiquis Visigothorum legibus legitur *lib. 2. cap. 22.* „ Judex, ut bene causam cognoscat, pri„ mum testes interroget; ac deinde scripturas inquirat, “ ut veritas possit certius inveniri, ne ad Sacramentum “ facile veniatur. Hoc enim justitiæ potius indagatio ve“ ra commendat, ut scripturæ ex omnibus intercurrant, “ & jurandi necessitas sese omnino suspendat. “

XVI. Et in Capitularibus Regum Francorum *lib. 7. cap. 97.* „ Volumus, ut Sacramenta cito non fiant, “ sed unusquisque Judex prius causam veraciter co“ gnoscat, ut cum veritas latere non possit, ne faci“ le ad Sacramenta veniant. “

XVII. Refert Rebuffus in Procemio ad Constitutiones Regias *Glossa 5. n. 38.* non servari in patria consuetudinaria Regni Galliæ citatam *Leg. 31. ff. De jurejurando, & Leg. 3. Cod. eod.* „ Quia (ait) vix “ defertur juramentum in supplementum probationum “ in contractibus stricti juris, etiamsi semiplene pro“ batum fuerit: sed Reum Judex absolvit, nisi hoc “ à Rege per rescriptum concedatur. “

Addit nihilominus, „ quod serventur leges illæ in patria juris scripti, in qua (ait) sine litteris Ju“ dex defert, si expedist, juramentum, etiam in con“ tractibus stricti juris. “

XVIII. Testantur quoque Pragmatici nostrates, juramenti hujus suppletorii usum moribus nostris non plane abiisse in desuetudinem, uti pluribus citatis refert Simon à Groenewegen *De Legib. abrogatis ad L. 3. Cod. De Rebus creditis*; addens tamen, quod „ *rarius* solcant hodie Judices in supplementum probationis “ alterutri litigantium juramentum deferre. “

Rationem præmittit desumptam ex *L. 8. ff. De Condit. Instit.* Quia „ faciles sunt nonnulli hominis “ ad jurandum contemptu religionis, alii perquam ti“ midi metu divini Numinis usque ad superstitionem. “

XIX. Sed & passim Pragmatici tradunt, hoc juramentum ob perjurii periculum magna cum moderatione & circomspectione esse deferendum.

Atque in primis juramentum hoc in vicem probationis non esse deferendum, cum criminaliter agitur; imo vel civiliter ex actione famosa, qua Reus damnatus redderetur infamis, tradunt communiter Doctores ad *C. fin.* „ *De jurejurando*, ubi dicit Pontifex: *Nec liceat convento famosa actione referre hujusmodi juramentum*: Rationem illius allegat Damhouder. in *Praxi Rer. civil. c. 179. n. 9.* „ Ne videlicet Reo detur “ occasio pejerandi; ut scilicet infamiam evadat. “

XX. Sicuti ob periculum perjurii juramentum hoc deferendum non est in causa criminali aut famosa; ita nec in causa civili, ardua, & notabili, quemadmodum post Glossam ad *L. 31. ff. De Jurejurando*, notant Doctores: Nemo enim non videt periculum esse pejerandi, ubi de re ardua & notabili perdenda, aut lucranda agitur.

XXI. Dicitur autem causa ardua, magna vel modica, juxta conditionem personarum litigantium, & ex diversitate locorum, uti post Panorm. ad *cap. fin.* tit. *De Jurejurando*, notarunt Doctores. Certum enim, rem respectu unius personæ posse æstimari arduam & magnam, quæ alteri personæ esset modica; ita ut respectu illius esset eadem pejerandi illecebra, & non respectu hujus.

Similiter de hoc dicendum; nam in quibusdam locis res habetur pretiosa, quæ in aliis reputatur vilis, uti monet ibidem Panormitanus.

XXII. Dicit quoque ibi Panormitanus, circa personas attendendum etiam esse, num divites sint, an pau-

S peres;

petes; præsertim si de re temporali agatur. Nam cum pauperes magis temporalibus indigeant, atque harum defectu multa incommoda sostinere cogantur, verendum, ne ad consequendam rem temporalem; aut eam conservandam proniores ad perjurium reddantur.

XXIII. Observandum monet Antonius Faber loco citato *Definit.* 1, *nota* 10, quod „ Senatus Sabaudiæ „ districte observet, ut non condemnetur Reus eadem „ interlocutione, qua Actor admittitur ad jusjurandum suppletivum, ne quidem cum hac clausula, „ quam inferiores Judices addere solent, *& præstito* „ *jurejurando*, ita enim videretur is, qui certus esset „ de victoria, invitari ad jurandum, ac fortasse ad „ pejerandum, Ergo in tempus præstiti juramenti est „ differenda condemnatio,

XXIV. Hæc ille, qui & *Definit.* 8. monet, quod hoc juramentum suppletivum à Judice deferendum non sit, nisi *petenti*; nec sufficere, quod Jus & justitiam, ut ex vulgari Advocatorum stylo fit, sibi administrari petierit. „ Nam sicuti (ait) nemo fabi quisquam „ credendus est jurare velle: Ita nec ad jurandum à „ Judice invitandus est, propter periculum perjurii; „ si juretur, aut suspicionem calumniæ, si jusjurandum à Judice non petenti oblatum recuseratur, „

XXV. Additque recte *nota* 6. „ Etsi enim non „ præsumitur jurans immemor salutis æternæ, nemo „ tamen nescit, quam facile plerique vel pro re mi„ nima pejerent,

XXVI. Ex his aliisque facile intelligitur, verissime monere Pragmaticos, per Judices maximo cum moderamine, & circumspectione hoc juramentum esse deferendum, eo quod per illud Pars quodammodo in propria causa testis constituatur, & spe lucri assequendi, aut damni evitandi ad perjurium incitetur, & quasi impellatur,

T I T U L U S O C T A V U S.

De Instructione Causarum Criminalium.

CAPUT PRIMUM.

De Accusationibus, & Informationibus præviis.

1. *In foro Ecclesiastico multis seculis criminum punitio sine formalitatibus juris peracta fuit.*
2. *Forma hodierna criminalis fori Ecclesiastici ex Legibus Civilibus desumpta.*
3. *Concilium Lateranense IV. triplicem modum crimina prosequendi proponit.*
4. *Primus est per accusationem, cujus definitio proponitur.*
5. *De Jure accusatio fieri debet per libellum.*
6. *Forma accusationis in Legibus Romanis expressa; qua occasione in foro Ecclesiastico olim recepta.*
7. *Accusans in libello accusationis inscribere se tenebatur de Jure Romano; quod & Jure Decretalium cautum est.*
8. *Ad quid se obligaret accusans per hanc inscriptionem.*
9. *Forma inscriptionis expressa apud Gratianum.*
10. *Etiam in Belgio aliquando fuit necessitas inscriptionis.*
11. *Ad preveniendum nimirum accusandi pruritum inducta necessitas inscriptionis.*
12. *Ad prævidendum privatorum accusandi pruritum, adempta ipsis hodie est authoritas accusandi criminaliter, & publicis Officialibus reservata.*
13. *His Officialibus remissa est inscriptio, quæ & hodie pene à foro recessit.*
14. *Interdum tamen pœnâ extraordinaria ob male institutam accusationem puniuntur.*
15. *Officiales hi non solent quoque in expensas solvendas condemnari.*
16. *Articulus Ordinationum Curiæ Brabantiæ super expensis factus per Procuratorem Regium in causa criminali.*
17. *Quid de his habeant Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum,*
18. *Deficiente accusatore Judex ex officio potest procedere via inquisitionis.*
19. *De Jure hic procedendi modus erat extraordinarius; at de consuetudine est ordinarius.*
20. *Hodie semper proceditur in causa criminali via inquisitionis.*
21. *Inquisitio hodie sumi solet pro prævia informatione.*
22. *Formare inquisitionem est idem, quod facere processum informationis.*
23. *Inquisitio seu informatio prævia dicitur hodie basis processus criminalis.*
24. *Sententia Officialis cessat ob defectum præviæ informationis.*
25. *Eam requirunt Edicta Principum nostrorum.*
26. *Informatio prævia fieri debet authoritate Judicis.*
27. *Informatio generalis instituenda, dum constat de crimine, sed de auctore indicia non habentur.*
28. *Ut contra particularem instituatur specialis informatio, requiruntur indicia prævia.*
29. *De jure communi necessaria est publica infamatio.*
30. *De consuetudine sufficiunt indicia.*
31. *Quæ indicia aut infamatio ad informationem specialem instituendam sufficiant.*
32. *Denunciatio hodie aperit viam inquisitioni.*
33. *Etiam privati denunciatores admittuntur; sed Judicis est advertere, quorum denunciatio sit recipienda.*
34. *Hujusmodi denunciatores, si falso denuncient, condemnandi in expensas, & interesse.*
35. *Quando Procurator Regius teneatur nominare denunciatorem seu instigatorem.*
36. *Quid circa hoc obtineat in Gallia.*
37. *Potest capi prævia informatio, tametsi nullus sit denunciator, modo sufficientia præcedant indicia.*
38. *Hæc informatio institui potest contra absentem non citatum.*
39. *In processu informativo testes examinantur, Parte non citata.*
40. *Denunciator citari solet ad subministranda indicia.*
41. *Informationes accipiendæ quam secretissime.*

I. MUltis seculis forum internum quoad punitionem criminum non fuisse omnino separatum à foro externo, fuse deduximus supra *tit.* 4. *cap.* 1. neque illo tempore in discussione vel inquisitione criminum eorumque punitione intervenisse formalitates juris: sed eas demum circa seculum XII. in forum Ecclesiasticum irrepsisse, quando scilicet forum externum in punitione criminum à foro interno omnino separatum erat.

II. Et sicuti causæ Civiles tum ex legum præscripto in judiciis Ecclesiasticis instrui & decidi cœperunt; ita & causæ criminales in foro Ecclesiastico secundum formam fori civilis instrui cœperunt; satisque ex dicendis hoc titulo apparebit, modum procedendi in criminalibus jure Canonico præscriptum, primitus ex ipsis Legibus fuisse desumptum.

III. Concilium Lateranense sub Innocentio III. in *Cap.* 24. *ti. De Accusationibus*, allegat triplicem modum crimina prosequendi per accusationem, denunciationem, & inquisitionem.

IV. Accusatio est criminis alicujus apud Judicem competentem, vindictæ publicæ causa, inscriptione interveniente, legitime facta delatio; uti scribit Hostiensis in *Summa tit. De Accusationibus*.

V. De

V. De jure accusationem faciendam esse *in scriptis* per libellum, communiter docent Interpretes ad *L. 3. ff. De Accusationibus*; & satis insinuat Gratianus ad calcem *Canonis 5. caus. 2. q. 8.* ubi & formam libelli accusatorii desumptam ex citata *Leg. 3.* proponit.

VI. Multa præterea refert Gratianus, quæ ad formam accusationis pertinent; sed omnia desumpta pene sunt ex suppositititiis & falsis Decretalibus Epistolis primorum Pontificum, quæ verisimiliter ex Legibus Romanis circa sæculum IX. confictæ; ac dein in Decretum Gratiani relatæ, occasionem dederunt posterioribus Pontificibus, formam accusationis iis expressam suis Decretalibus inserendi; eamque, tanquam Sacris Canonibus jampridem probatam, retinendi.

VII. Illud præcipue in libello accusationis observandum occurrit, quod accusans teneretur in libello se inscribere ad pœnam talionis; ut est textus in citata *L. 3.* & *L. 3. Cod. Qui accusare non possunt*. Idque non tantum in publicis delictis, sed etiam privatis criminaliter intentatis, *L. fin. ff. De privatis delictis*; quod & probat Pontifex in *Cap. 16. ii De Accusationibus*, dicens; quando crimen opponitur in modum accusationis, *oportet inscribi:* quoniam ad depositionem instituitur accusatio. Rursus in citato *Cap. 24.* innovato per Concilium Trident. *Sess. 24. cap. 5. De Reformat.* decernitur, „ ut criminalis accusatio, quæ ad diminutionem capitis, id est, ad degradationem intenditur, nisi *legitima* præcedat *inscriptio*, nullatenus admittatur. “

VIII. „ Inscribere autem, est obligare se ad *eandem* „ pœnam, si non probaverit, quam Reus debuit pati, si probasset accusator, “ inquit Glossa ad citatum *cap. 16.* verbo *Oportet inscribi*. Addit Julius Clarus in Practica criminali *lib. 5. §. fin. quæst. 12. num. 16.* de forma inscriptionis esse, non tantum se obligare ad similitudinem pœnæ, sed insuper promittere, accusationem prosequi usque ad finem.

IX. Hæc forma inscriptionis fat luculenter expressa est in *Can. 4. Caus. 2. q. 8.* qui desumptus est ex suppositititia Sixti III. ad Episcopos Orientales. „ Qui crimen objicit, „ scribat *se probaturum* .... Et qui non probaverit quod „ objecit, pœnam, quam intulerit, ipse patiatur. “

X. Hanc Inscriptionem hic in Belgio in usum fuisse, testantur Tabulæ Legum Brabantiæ anno 1312. in quibus legimus, Joannem Ducem pœnam *talionis* diserte innovasse, decrevisseque eo loco habendum esse eum, qui alium in jure accusasset, & accusationem non probasset, quo alius habendus fuisset probato crimine.

XI. Necessitas hujus inscriptionis inducta apparet, ut homines à calumniis deterrerentur; nec facile ex odio aliave passione ad accusandos & calumniandos innocentes prorumperent.

Cuilibet enim privato tunc temporis licebat alium de crimine ad vindictam *publicam criminaliter* accusare, & convenire; nisi speciali lege ab accusando prohiberetur, tametsi nullum ejus privatum interesse interveniret, *L. 8. ff. de Accusat.* ideoque expediebat; accusandi nimium quorundam pruritum pœnarum metu coercere.

XII. Hodie ad præveniendum illum accusandi; imo & calumniandi pruritum, aliaque plurima incommoda, quæ ex privatorum accusationibus oriri nata sunt, consuetudine, & specialibus Locorum Legibus ubique passim sublata est hæc auctoritas accusandi criminaliter, sive ad vindictam publicam.

Testatur Guil. Benedicti, qui à 200. & amplius annis scripsit, in receptione *Cap.* RAYNUTIUS *ii De Testamentis*, verbo *Mortuo itaque testatore n. 200.* quod in regno Galliæ locum non habeat titulus De accusationibus: „ imo (ait) per Ordinationes Regias nullus admitteretur etiam pro sua vel suorum injuria ad aliquem accusandum de crimine ad fines judiciales, & „ vindictam *publicam*; nisi duntaxat pro *suo interesse* „ *civili*. Sed omnia crimina promuventur & persequuntur per Procuratorem Regium in qualibet Bajlivia, & Seneschalia institutum, & de publico stipendiatum à Rege. “ De eadem praxi Regni Galliæ testantur Rebuffus in Proœmio ad Constitutiones Regias *Glossa 5. n. 92. & 105.* Imbertus Pract. civil. & crimin. *Lib. 3. cap. 1. n. 3. & 4.* & passim omnes Pragmatici.

Idipsum in Belgio servari testantur Zypæus in Notitia Juris Belgici, tit. *Qui accusare non possunt*; & Gudelinus de Jure Novissimo *Lib. 5. cap. 14. n. 12.* ubi ait: „ Quilibet olim secundum Juris Romani regulam accusator

esse poterit; sed moribus nostris licet quivis ad indicandum denunciandumque flagitium admittatur, tamen unus est, qui ex officio, nomine fisci seu Reipublicæ, ultionem criminum persequitur, atque is in tribunalibus Regiis Procurator Generalis seu Regius; in tribunalibus autem Episcoporum, nec non hujus Universitatis, Promotor vocatur. Quod optime videtur introductum, quandoquidem nemo privatus personam accusatoris absque summa invidia & odio illius, quem accusat, amicorumque ejus, suscipere potest. “

Vide plures ejusdem praxeos testes apud Christinæum ad Bugnionium *lib. 1. cap. 13.* & Simonem A Groenewegen *De LL. abrog.* ad tit. Cod. *De his qui accusare non possunt*.

XIII. His autem publicis accusatoribus inscriptionis vinculum & talionis periculum moribus hodiernis quoque remissum: eo quod ipsis ratione officii crimina publica prosequendi, & criminosos accusandi necessitas incumbat; ut omnes Pragmatici uno quasi consensu testantur; asseruntque solemnem illam inscriptionem, uti & pœnam talionis penitus à foro recessisse, earumque usum plane sublatum. Consuli poterunt Julius Clarus loco citato *quæst. 12. & 81.* item Christinæus & Groenewegen cum pluribus ab ipsis citatis.

XIV. Sed ne publici hi Officiarii auctoritate sibi concessa in perniciem privatorum abutantur, & Legum obtentu, iræ & ultioni obsequantur, nullam omnino criminalem accusationem, nisi Decreto Judicis, & ex præcedenti informatione instituere possunt; & si secus faciant, imo vel ultra informationem procedant, Reumque de crimine accusent vel vexent, de quo nihil in Informationibus occurrit, pro ratione calumniæ & judicantium religione mulctantur & puniuntur; uti notat Damhouderius in Praxi Rerum criminal. *c. 6.* & plures allegati per Groenewegen loco cit. Repeti possunt quæ dicta sunt supra *Titulo 6. cap. 5. De Promotore*.

XV. Eadem ratione qua Procurator Regius, Promotor aliique publici Officiarii non tenentur se inscribere, etiam ubique pene moribus obtinuit, ut tametsi causa cadant, in expensas non condemnentur: uti notant passim Pragmatici; & notanter quoad Belgium post Damhouderum in Praxi rerum crimin. *cap. 21. n. 7.* Anselmo ad *art. 9.* Edicti perpetui §. 8. modo tamen Officiarius, cum omni modestia, integritate & humanitate causam prosequatur, ac officium suum exerceat; ita ut dici non possit, eum indiscrete, importune, vel per calumniam egisse, ut loquitur Anselmo: qui dein §. 9. subjungit: „ Sed si nec delictum, nec famam, vel vehementem “ aliquam præsumptionem probaverit, sed calumniose, “ & dolose aliquem in Jus vocasse reperietur, si inqui- “ situm, seu accusatum ante sententiam diffamaverit in “ corona civium publice, de delicto Reo imposito buccinaverit, aliave prætiterit, ex quibus animus passio- “ natus, & depravatus elici posset, in expensas, nec non “ damna & interesse condemnandus venit; quin & in- “ juriarum, Pars, eo casu agere poterit, nunquam “ enim sui dolus et calumnia debet manere impunita. “

XVI. Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art. 110.* decernunt, ut si Procurator Regius succumbat in causa, quam sine Decreto Curiæ susceperit, condemnabitur in expensas ex proprio solvendas. Si vero succumbat in causa suscepta ex Decreto Curiæ, tunc si non sit locus compensationi, equidem condemnabitur in expensas, sed solvendas ex ærario Curiæ. Verba articuli sunt: *Dat soo vvanneer onsen voorschreven Procureur sal gheraecken te succumberen in eenighe saecken daer toe hy egeen ordinantie van onsen voorschreven Raede en heeft ghehadt, sal ghecondemneert vvorden als de saecke dat heyschet, in de kosten, om die te betaelen uyt synen eyghen buydele: ende indien hy succumbeert in saecken daer toe hy ordinantie ghehadt, sal even ghelijck ghecondemneert vvorden in de kosten, soo vvanneer de materie egeen compensatie en admitteert, maer sullen alsdan de kosten betaelt vvorden by den Ontfangher van den exploicten, tot onse lasten*. Id est: Si quando præfatus noster Procurator causa cadat, ad quam instituendam mandatum à Consilio præfato non acceperat, condemnabitur, prout res exigit, in expensas proprio sumptu faciendas; si vero in actione, quam ex mandato instituit, causa ceciderit, eodem modo in expensas condemnabitur, si res nequeat compensari, verum nostro tum sumptu persolventur per ærarii Receptorem.

XVII. Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechliniensis *tit.* 11. *art.* 59. volunt, ut „ quotiescunque ratione Officii Promotor aliquem in Jus vocaverit, tenebitur omnino aut delictum probare, aut saltem famam. Cum autem non proprio motu, sed præcedente Decreto Judicis, aut nostro, vel Vicariatus, aliquem citari curaverit vel arrestari, cum diligentiam suam præstiterit, nihil ei imputabitur.

Dein *art.* 60. subdit: „ Si vero nec delictum, nec vehementem aliquam præsumptionem probaverit, sed calumniose & dolose aliquem in Jus vocasse reperietur, tunc ipse Promotor in expensas condemnatus, illas Parti restituet, quin & injuriarum Pars agere poterit. Si vero non ipsum quidem principale delictum, v. g. adulterium, concubinatumve probaverit, sed præter famam, præsumptionemve vehementem, aliquot actus alios illud plerumque comitantes, præcedentesque, illicitos, ac scandalosos, ob horum probationem Reus juxta actuum enormitatem, scandalum, & conscientiam Judicis in partem, aut in solidas expensas condemnari poterit.

XVIII. De jure communi si legitimus accusator deerat, ne crimina manerent impunita, poterat Judex nonnunquam via inquisitionis contra criminosos procedere; de qua in *Cap.* 19. 21. & 24. *il De Accusat.* Tuncque dicitur Judex procedere à seipso, sive ex officio.

XIX. Eodem Jure inspecto, hic modus procedendi via inquisitionis erat extraordinarius, & tantum in defectum legitimi accusatoris assumendus, uti late ostendit Julius Clarus loco citato *quæst.* 3. *num.* 4. & 5. At hodie de consuetudine hic modus procedendi via inquisitionis reverà est ordinarius; quia moribus hodiernis non solet accusatio sive processus criminalis contra aliquem seu in tribunali civili seu Ecclesiastico institui, nisi prævia inquisitione.

XX. Testatur quoque Guilielmus Benedicti loco citato *n.* 201. „ Quod hodie omnia expediantur per viam inquisitionis; imo (ait Benedicti) cum hodie semper procedatur per inquisitionem loco accusationis surrogatam, sicut damnatus via accusationis erat infamis; ita nunc si damnetur via inquisitionis, proviso quod damnatus tali pœna afficiatur.

XXI. Notandum enim, quod procedere via inquisitionis non sit, quando Judex transmittit Reo inquisitionem, ut nonnulli arbitrantur; sed actus inquisitionis secundum communem loquelam & dispositionem appropriatur primo actui, quo mediante, per viam officii Judex videtur velle procedere contra aliquem, non autem attribuitur actibus sequentibus processus; uti monet Julius Clarus citata *quæst.* 3. *num.* 2. ibidem addens: „ Et sic recte loquendo, inquirere contra aliquem, non est ei transmittere inquisitionem, sed est recipere testes, seu informationes contra eum. Charta vero inquisitionis sive libellus criminalis, qui contra Reum formatur, atque ei intimatur cum termino comparendi, est actus communis utique modo procedendi. Et ideo indifferenter transmittitur Reo absenti, tam si procedatur ad accusationem seu querelam Partis, quam si procedatur ex officio.

XXII. Itaque formare inquisitionem contra aliquem est facere processum informativum, assumendo informationes contra Reum super delicto. Ex his dein informationibus elicitur titulus & series facti, quæ postea narratur in libello accusationis, & Reo transmittitur vel communicatur in vim citationis.

XXIII. Inquisitio igitur seu informatio prærequiritur hodie, ut publici Accusatores, qui soli moribus hodiernis ad accusandum criminaliter & ad vindictam publicam admittuntur, accusationem instituere, aut contra Reum libellum accusationis offerre possint. Ideoque tradunt communiter Pragmatici, moribus hodiernis informationem esse basim processus criminalis. Carolus Fevretius De Abusu *lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 1.

XXIV. Refertque Joannes Tornetius in Collectione Arrestorum *Lit. A. c.* 125. condemnatum quendam Officialem per Parlamentum Regium in mulctam 25. pataconum, quia omissa informatione inceperat ab interrogatione Rei; & vi confessionis à Reo elicitæ processerat ad sententiam definitivam privationis Beneficii.

XXV. „ Hæc autem inquisitio, quam vulgo informationem *præviam* vocamus, ex Judicis & officio & auctoritate semper fieri necessum est, „ ait Damhouderus in Praxi *rerum criminal. cap.* 8. *n.* 1. additque *n.* 2. Nemo enim nisi solus Judex aut Judicis potestatem habens, de crimine efficaciter inquirere potest.

XXVI. Idipsum ordinatum per Edictum criminale Philippi II. die 9. Julii 1570. *art.* 61. extatque *part.* 2. Edict. Brabantiæ *lib.* 2. *tit.* 3. *cap.* 1. vetatque sub gravi pœna omnibus Notariis, Secretariis, Graphiariis, & generatim omnibus personis, quæ non sunt Judices, nec commissionem aut auctoritatem habentes ad capiendas informationes præparatorias, testes audire, attestationes dare, aut speciales actus exercere in causis & processibus coram aliis Judicibus pendentibus: inhibendo insuper Judicibus, ullam rationem habere hujusmodi informationum aut attestationum.

XXVII. Et quidem si de crimine commisso Judici constet, sed auctor criminis omnino ignoretur, nullaque fama, aut indicia hactenus aliquem in particulari de crimine perpetrato suspectum reddant; tunc vel Procurator Regius, Promotor aliusve publicus Officialis auctoritate Judicis *generaliter* inquirit, sive *generalem* informationem instituit, interrogando testes, quos de negotio informatos putat, aliaque tentat, quæ ad detegendum auctorem commissi criminis conducere posse credit. Hæc vocatur informatio generalis.

XXVIII. Ut autem fiat inquisitio sive informatio *specialis* contra particularem & individuam personam, debent saltem aliqua indicia præcedere, quæ personam Judici merito de crimine commisso suspectam reddant.

XXIX. Et quidem Jure communi inspecto, ac signanter Decreto Concilii Lateranensis in *Cap.* 24. *il De Accusat.* communiter tradunt Canonistæ, non posse institui hanc informationem *specialem* contra particularem personam, nisi præcedat *publica* diffamatio. „ Sicut enim (ait Concilium) accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & inquisitionem *clamosa insinuatio* prævenire. “

XXX. Verum ut informatio etiam specialis contra aliquem formetur, ex praxi hodierna sufficit, si indicia habeantur, quæ ipsum de crimine revera suspectum reddant: quod & notavit Julius Clarus loco citato *quæst.* 6. *n.* 1. Postquam enim dixit, Canonistarum opinionem esse, requiri *famam publicam* præcedentem, quæ sit *vice accusationis*, ut quasi populus videatur illum ut Reum criminis Judici deferre, seu apud Judicem accusare, subjungit: „ Sed certe quidquid sit de Jure, totum contrarium docet practica, quæ communiter observatur. Judex enim, comperto de delicto, assumit informationes in genere, & interrogat primo testes, quos putat esse de negotio informatos, super veritate criminis, scilicet an sciant, quis tale crimen illud commiserit. Et si dicant, se nescire, tunc interrogat eos super diffamatione neminem nominando, sed in genere interrogando, contra quem illius delicti fama laboret. & si ex eorum dictis resultet probatio facta contra aliquem, tunc specialiter contra eum inquirit, & ad ulteriora contra eum procedit, vel per citationem, vel per capturam juxta qualitatem indiciorum. “

XXXI. Quin fama contra aliquem de commisso crimine queat aperire viam inquisitioni, dubium non est. Quæ autem fama sive diffamatio requiratur vel sufficiat ad instituendam specialem inquisitionem seu informationem, generaliter determinari nequit: penderque plurimum à Judicis arbitrio, qui attentis gravitate criminis, conditione & qualitate, ac bona fama, ac vitæ integritate infamati, nec non personis quæ huic famæ occasionem dedisse creduntur, judicet, utra sufficiens fama sit, ut hic & nunc contra infamatum informatio capiatur. Vide Damhouderum in *Praxi Rerum crim. cap.* 9.

XXXII. Denunciatio frequenter quoque hodie aperit viam inquisitioni seu informationi instituendæ; nam licet de jure communi, præsertim Canonico, quidam modus ordinarius procedendi contra criminosos sit denunciatio, quemadmodum describitur in *Cap.* 42. *il De Accusat.* hodie tamen denunciatio nihil aliud operatur, nisi quod succedat loco diffamationis vel querelæ, & sic aperiat viam Judici ad inquirendum contra aliquem, adeo quod ita dicatur procedere Judex ex officio, quando præcedit sola denunciatio, sicut quando præcedit sola diffamatio. Ita Julius Clarus *quæst.* 7. *n.* 3.

XXX. Observat ibidem Clarus *n.* 7. quod de consuetudine passim servetur, ut non modo Officiales ad hoc constituti admittantur ad denunciandum, sed & alii.

Idipsum

ldipsum tradit Damhouderus *cap.* 6. monetque *n.* 12. „ Judicis esse, antequam denunciationem acceperit, diligenter introspicere ac animadvertere personæ denunciantis qualitatem, ingenium, mores, omnesque conditiones; nec non studiose & accurate perscrutari singulas tam denunciatoris, quàm aliarum rerum pene omnium circumstantias, ne cui (quod hujusmodi rerum neglectu fieri potest) temere odiosam molestiam pariat, ac frustra in graves expensas inducat.

XXXIV. Si quis sponte & voluntarie, non ex necessitate officii, aliquem Judici super certo crimine denunciaverit, & facta informatione & processu absoluto reperiatur falso & calumniose denunciasse, poterit denunciator condemnari in expensas, ut notat Julius Clarus citata *quæst.* 7. *n.* 12. & *quæst.* 10. *n.* 4. item Antonius Faber *in Cod. lib.* 9. *tit.* 2. *Definit.* 9. & 13. qui & dicit, „ quod instigator accusationis, qui per calumniam instigasse ex litis eventu probatur, condemnandus sit in omne, quod Rei interest. Adde Paponium *lib.* 24. *tit.* 1. *Arresto* 2.

XXXV. Insuper addit Faber citata *Definit.* 10. num. 4. „ Quod non cogatur Fiscalis Procurator nominare instigatorem, nisi eo demum tempore, quo ex eventu Judicii apparet calumniosam fuisse accusationem. Eidem (ait) non facile debet Procurator Fiscalis instigatorem occultum audire, nisi prius & privata saltem scriptura subscribat, veramque esse affirmet accusationem.

XXXVI. In Gallia, si accusati manifesto innocentes reperiantur, Procurator Regius delatorem suum nominare tenetur, propter expensas scilicet, damna & interesse Parti adjudicandas, ex Constitutione Aurelianensi *art.* 73. Verba articuli sunt: *Nos Procureurs, endos hauts Justiciers, seront tenus nommer le denonciateur (s'ils en sont requis) apres que la cause aura obtenu jugement, & Arrest d'absolution, afin de recouvrer des despens, dommages & interests contre qu'il appartiendra.* Id est: Nostri aut Judicum supremorum Procuratores obligabuntur nominare delatorem (si ad id rogentur) postquam causa fuerit per judicium terminata, latæque absolutionis sententia, ut ratione sumptuum & detrimenti, recursus habeatur adversus eum, ad quem pertinebit. Vide Appendicem ad citatum titulum Paponii *Arresto* 3. ubi & notatur, hunc articulum duntaxat habere locum in casu absolutionis puræ ac *simplicis*; non vero si accusatus in lite ordinaria duntaxat admittatur, vel usque ad novum mandatum remittatur sub conditione quotiescunque se repræsentandi.

XXXVII. Si nullus adsit denunciator, sint tamen indicia non levia contra certam personam, poterit Judex ex officio informationem accipere; ita tamen, ut rite ponderet indicia, num revera sint sufficientia, habita consideratione personæ accusatæ, & criminis cujus Rea agitur. Nam ex omnium Doctorum sententia in materia indiciorum non potest statui certa regula, sed totum relinquitur judicio Judicis, qui secundum qualitatem personarum & delicti & indiciorum judicabit, num indicia sufficiant ad capiendam informationem contra illam personam.

Ne Promotores, aut Procuratores officii spe alicujus lucri, vel ex alia subinde carnali passione ad informationes contra honestas & bonæ famæ personas nimis leviter prosiliant, easque hoc pacto suspectas reddant & infament, passim ubique receptum est, Promotores & Procuratores non posse informationes capere, nisi prævia Judicis licentia; atque nominatim Statuta hujus Universitatis habent: „ Promotor nullam contra quenquam præparatoriam informationem capiat sine jussu D. Rectoris.

XXXVIII. Hæc informatio præparatoria eum tantum finem in ordine, ut Judex sciat, num sint sufficientia indicia ad agendum criminaliter adversus aliquem, aut ut perveniatur ad notitiam ipsius auctoris, ideo consuetudine receptum est, hanc informationem seu inquisitionem fieri posse, etiam adversus absentem, nulla præcedente contumacia.

XXXIX. Ulterius certum est, quod de consuetudine ac stylo omnium Curiarum in informatione sive generali, sive speciali testes examinentur non citata Parte sive persona, contra quam fit informatio, ne si citaretur, posset aufugere, aut testes subornare. Vide Julium Clarum in Practica criminali *quæst.* 12.

XL. Si forsan adsit denunciator sive querelator, quamvis citari non debeat, tamen cauti & justi Judices (sic Clarus ibidem) semper citari illum faciunt ad subministrandum indicia, si quæ habet ad coadjuvandum intentionem Fisci.

XLI. Denique hæ informationes debent accipi quam potest secretissime, ne personæ contra quas inquiritur, unquam sint condemnatæ, per hasce contra se institutas informationes infamentur. Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechliniensis *tit.* 7. *art.* 3. injungunt Promotoribus, ut „ caveant, ne quem innocentem per calumniam in jus vocent, aut importune, vel indiscrete aliquos exagitent, defectusque propalent, ac accusatos seu inquisitos, præsertim Ecclesiasticos, ante sententiam diffament, sed cum omni modestia, integritate, & humanitate officium suum exerceant.

CAPUT II.

De Captura vel Citatione personali accusatorum, & quæ circa incarceratos servanda.

1. *Ex informationibus præbitis Judex dispicere debet, num decernenda sit captura.*
2. *Nemo apprehendendus nisi authoritate Judicis.*
3. *Officiarii hodie vi generalis mandati ad apprehensionem procedere nequeunt.*
4. *Quæ à Judice in decernenda captura de Jure communi sint attendenda.*
5. *Juri communi hac in parte conformes sunt Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum.*
6. *Dictæ Ordinationes vetant apprehensionem personæ notabilis qualitatis nisi communicatione facta Episcopo aut Vicariatui ejus.*
7. *Captura non facile decernenda contra personas Ecclesiasticas.*
8. *Ordinarie non decernenda contra Clericos, si cautionem præstent de parendo.*
9. *Synodus Tridentina innuit, non esse decernendam capturam ubi de fuga non timetur.*
10. *Ex communi Doctorum sententia non est procedendum ad incarcerationem, dum agitur duntaxat de pœna pecuniaria, & Reus offert cautionem sufficientem.*
11. *Idque etiam dum Reus crimen est confessus, vel in flagranti delicto est deprehensus.*
12. *Edictum Philippi II. vult relaxari captivos sub cautione, si non plane de delictis constet, nec agatur de delictis atrocioribus.*
13. *Etiam aliquando relaxatio hæc admittenda ubi agitur de delicto capitali.*
14. *Potest interdum Judex accusatum militibus custodiendum, vel alicui tuto loco committere.*
15. *Interdum pro cautione fidejussoria admittenda juratoria.*
16. *Quomodo probetur accusatum non posse invenire cautionem fidejussoriam.*
17. *Jure Romano captivi non debent male tractari, sed à custodibus carcerum eis humanitas exhibenda.*
18. *Consuetudo hoc Jus non abrogavit, licet à multis negligatur.*
19. *Volunt Edicta Principum nostrorum, ut causæ captivorum celeriter terminentur.*
20. *Volunt insuper ab inferioribus Judicibus quater in anno transmitti nomina accusatorum ad superiores Judices.*
21. *Præterea singulis mensibus volunt visitari carceres per Officiarios & Judices, & interrogari captivos super iis, quæ ad causæ expeditionem conducere possint.*
22. *Item, ut omnia necessaria captivis subministrentur.*
23. *Quæ à custodibus carcerum observanda circa captivos; & qui in custodes eligendi speciali Edicto Philippi II. expressum est.*
24. *Huic Edicto consonant Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum.*
25. *Ad quid teneatur custos, si ejus negligentia Reus è carcere evaserit.*
26. *Comessationes, lusus chartarum, inhonesta conversationes in carceribus non permittenda.*

27. *Sol-*

27. *Solicite à Judicibus attendendum, qui in custodes carcerum eligantur.*
28. *Jampridem usitatum fuit per Episcopos carceres visitari.*
29. *Imperatores voluerunt carceres Episcopis semper patere.*
30. *Imperator Justinianus optavit bis per hebdomadam carceres per Episcopos visitari.*
31. *Insuper voluit per Episcopos indicari negligentia Judicum circa captivos.*
32. *S. Carolus prebuit exemplum piæ solicitudinis erga captivos.*
33. *Voluit semel in hebdomada visitari captivos cum relatione ad Episcopum.*
34. *Constituit insuper protectorem incarceratorum; & quod hujus officium.*
35. *Etiam per Episcopum ipsum voluit aliquando visitari carceres.*
36. *Ex Decreto Concilii Toletani anni 1565. Episcopi quolibet mense carceres visitare debent.*
37. *Visitatio carcerum per Episcopos aut Pastores valde hodie optanda.*
38. *Ubi non apparet decernenda captura, locus erit citationi ipsius Rei.*
39. *Quid citatio* personalis.
40. *In Edicto Principum componitur cum captura; & quare.*
41. *Citatus* personaliter *non potest comparere per Procuratorem, nisi ad allegandum impedimentum.*
42. *Interdum citatio personalis ex Decreto Curiæ convertitur in citationem simplicem.*
43. *Citati* personaliter *relaxandi non sunt antequam responderint.*
44. *Ex Ordinationibus Curiarum Eccles. subinde respondendum* personaliter *extra materiam criminalem.*

I. In Informationibus contra Reum captis, Judex dispicere debet, num decernenda sit captura ipsius Rei sive accusati; vel an simpliciter citandus; aut saltem sub cautione de se sistendo usque ad sententiam sibi relinquendus.

II. Prudentiæ enim Judicis examini tantum relictum est, ut is inquirat & judicet, an apprehensione digna sit diffamatio, quæ contra Reum habetur, *L. 3. Cod. De Exhibit. reorum*, ubi Imperatores præcipiunt „ neminem in judicio exhibendum, nisi de cujus exhibitione Judex pronunciaverit.

III. Hinc moribus nostris in vim generalis mandati, & vi officii non possunt Officiarii procedere ad apprehensionem personalem, priusquam indiciis & informatione præparatoria facinus exploraverint, & à Judice Decretum apprehensionis obtinuerint, uti recte notat Anton. Perezius *ad tit. Cod. De exhibendis reis n. 1.*

IV. Porro Judex hic attendere debet conditionem personæ ipsius Rei, qualitatem criminis objecti, nec non indicia commissi criminis, quemadmodum eleganter expressit Ulpianus in *L. 1. ff. De Custodia & exhibit. reorum*. De custodia Reorum Proconsul æstimare solet „ (ait) utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, vel fidejussoribus committenda, vel etiam sibi. Hoc autem vel pro criminis, quod objicitur, qualitate, vel propter honorem, vel propter amplissimas facultates, vel pro innocentia personæ, vel pro dignitate ejus, qui accusatur, facere solet.

V. Hactenus dicta sat conformia sunt Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit. 7. art. 8.* quo cavetur, ut Promotores „ ad incarcerationem non procedant, nisi prævio Judicis Decreto, qui nec id concedet, sine diligenti informatione præparatoria, nisi periculum esset fugæ, si informatio capienda, vel Decretum Judicis expectandum esset ante incarcerationem: vel nisi in flagranti crimine Reus deprehenderetur, vel demum, nisi post tres citationes in judicio reproductas, præcedente debita informatione declaratus fuerit contumax: data nihilominus, hoc ultimo casu, optione Reo criminis non gravissimi seu veniendi ad carceres, seu loco carceris præstandi cautionem sufficientem de sistendo se juri, & implendo judicato, nisi ex causis aliter Judici videretur.

VI. Addunt insuper citatæ Ordinationes *artic. 9.* „ Si tamen personæ essent notabilis qualitatis, non apprehendentur, nisi negotio nobis, (Episcopo) vel Vicariatui ante communicato, quando moram hoc faciendi res patietur. “

VII. Et sane, quia incarceratio fieri nequit sine notabili ipsius Rei infamia & incommodo, Judices præsertim Ecclesiastici, Decreta apprehensionis & incarcerationis maxime contra Clericos & personas Ecclesiasticas non facile decernere debent.

VIII. In *Cap. 15. De Sentent. excommunicat. in 6.* respondit Bonifacius VIII. „ Clericos si de parendo Juri tibi fidejussoriam dederint cautionem, detinere non debes, nisi excessus enormitas, vel alia causa rationabilis eos suaserit detinendos. “

IX. Synodus Tridentina *Sess. 25. cap. 6. De Reform.* tradens formam, qua Episcopus procedere debet contra Canonicos Capitulorum Cathedralium exemptorum, inter alia dicit: „ In criminalibus ex incontinentia provenientibus, de qua in Decreto *De Concubinariis*, & in atrocioribus delictis, depositionem aut degradationem requirentibus, ubi *de fuga* timetur, *ne judicium eludatur*, & ideo opus sit *personali* detentione, possit initio solus Episcopus ad summariam informationem & necessariam detentionem procedere. “

Hic non obscure innuit Synodus, ex summaria informatione detentionem non esse decernendam, ubi de fuga ipsius Rei non timetur: vel ubi periculum non est, ne per ejus fugam judicium reddatur elusorium.

X. Hinc communiter docent Doctores, non esse procedendum ad incarcerationem, quin & incarceratos esse relaxandos, si Reus seu accusatus præstet cautionem sufficientem se in judicio sistendi, & judicato satisfaciendi, quandocunque pœna non nisi pecuniaria crimini imminet; quorum opinioni accedens Tuldenus loco citato, addit eam opinionem admittendam, „ ubicunque fuga Rei non eluserit executionem: ergo (ait) & in relatione. “

XI. „ Assentior & iis (pergit Tuldenus) qui idem statuunt, quamvis causa jam ad exitum decurrat, relaxandum, nempe interventu sponsoris, Reum: idemque etsi Reus confessus convictusve, ac proinde etsi in flagranti delicto deprehensus, aut ejus publica evidentia oppressus. Quid enim interest justitiæ aut accusatoris, dum de judicato mox solvendo, non tantum de Reo sistendo, certius cautum est? “

XII. Edictum criminale die 5. Julii 1570. *art. 53.* vult ut statim atque de innocentia captivi constabit, dimittatur & absolvatur: redarguens errorem quorundam, qui laudem esse justitiæ putant, neminem è carceribus relaxare: cum vera laus consistat in expedita causæ cognitione, & justa condemnatione vel absolutione: & si per informationes de delicto non plene constet; sed tantum sit suspicio vel dubium (modo materia sive crimen non sit nimis enorme) ut relaxetur sub cautione fidejussoria, vel juratoria pro qualitate personæ & delicti. Verba Edicti sunt: *Dat soo gheringhe blijcken sal vande innocentie ende onnooselheyt van de ghevanghenen, willen wy, dat alle sacken geposteponeert ende te rugge ghestelt, die Jughen ende Rechters verstaen sullen, om hem te ont slaen, ende absolveren, wesende een abuys, hem te laten duncken die eere vander Justitien te zijne nimanden te relaxeren: de welcke ghelegben is, mits ghevende goet, cort ende oprecht vonnisse, tot absolutie oft condemnatie: Ende indien niet t'eenemael ende gheheelijcken en blijcke vander misdaet, naer die informatien ende devoor deshalven ghedaen: maer datter alleenelijck suspicie oft twijffel valt (indien de sake ende materie niet te seer swaer en is) sullen die ghevanghenen ghes laeckt worden tot eerbieden, op cautie oft borchtocht fidejussoire oft juratoire nae de qualiteyt vande persoonen, ende der misdaet. De selve confirmerende oft andersins ordinerende, soomen de sacke ende materie bevinden sal ghedisponeert.* Id est: Quamprimum de innocentia captivi constabit, volumus, ut quibuslibet sepositis & omissis nil prius Judices curent, quam eos dimittere & absolvere, cum abusus sit quod quispiam sibi persuadeat agi existimationem justitiæ, si quis absolutus dimittatur: quæ in eo sita est, ut æqua brevisque seu absolutoria seu condemnatoria sententia proferatur; si vero post inquisitionem aliaque adhibita media, non omnino & liquido de crimine constet, suspicio vero duntaxat, aut dubium supersit (si modo causa non sit nimium enormis) dimittentur captivi mediante cautione fidejussionis aut juramenti, attenta personarum & criminis qualitate. Quod

vel

vel observabitur, vel aliter decernetur, prout exiget causæ dispositio ipsius Rei.

In atrocioribus delictis, puta voluntariis homicidiis, relaxationem sub cautione vetat Edictum die 1. Julii 1616. *artic.* 20.

XIII. De hac relaxatione sub cautione fidejussoria latius agit Damhouderus in *Praxi Rerum Civil. cap.* 20. ubi inter alia quoque observat *n.* 11. quod subinde accusatum de crimine, pro quo ex Jure communi, & forma Statutorum pœna corporalis est imponenda, possit à Judice sub hac cautione relaxari, quod & Tuldenus notavit loco supra citato; concludens, non esse generaliter verum, quod communiter asserunt Interpretes, relaxationem hanc non esse annuendam ubi de crimine capitali agitur. Nam „ si (ait) cui naturæ & anteactæ vitæ probitas suffragatur; quanto atrocius intentatur crimen, tanto id ab illo & à verisimilitudine magis abhorret. Ergo si spectatæ probitatis vir accusatur, non quia crimen capitale est, ideo is statim carceri mancipandus, sed si gravibus ejus indiciis non urgetur, committendus plerumque est fidejussoribus.

XIV. Monet autem Julius Clarus loco citato *q.* 64. quod subinde „ possit Judex Reum consignare militibus, ut custodiant illum in loco aliquo tuto extra carceres, vel fidejussoribus, qui promittant, eum in loco aliquo tenere, vel statuere palatium, vel civitatem pro carcere sub fidejussione, quando qualitas personæ hoc requirit, & Judex credit pro certo illum non fore culpabilem.

XV. Qua forma concipi debeat fidejussio, & quæ dicenda sit sufficiens, ibidem exponit Clarus; una notans quod de jure & consuetudine interdum relaxandi sint Rei sub cautione *Juratoria*, cum fidejussorem reperire nequeunt: quod & citatus *articulus* 53. Edicti criminalis anni 1570. manifeste supponit. Hanc consuetudinem laudat Clarus; „ ne Rei (ait) qui alias essent relaxandi, ubi fidejussorem invenirent, in carceribus marcescant.

XVI. Dicit ibidem Clarus *num.* 15. communiter receptum esse, „ eo ipso quod Reus cum juramento affirmet, quod non putat invenire posse fidejussorem, satis censetur probasse difficultatem præstandi fidejussorem.

„ In Practica tamen (ait ibidem) apud nos servatur, quod Judex ex officio summarie & sine scriptis cum interventu Fisci se informat de facultatibus ipsius Rei aliter, quam per ejus juramentum, & deinde fit ordinatio, quod relaxetur cum juratoria cautione; cum participatione & interventu Fisci, & subscribitur à Fiscali, & Judex est postea tutus in Syndicatu.

XVII. Cum Jure Romano carceres non ad pœnam, sed ad custodiam sint constituti, severe legibus vetitum est, captivos male tractari; quemadmodum late exponitur in *L. fin. Cod. De Custodia reorum*; neque ipsis captivis per corruptos carcerum custodes humanitas negetur; ut nocius cito puniatur, & innocens absolvatur: quin & ipse custos carceris „ intra trigesimum diem semper ingerat numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordines, ætatemque vinctorum. Quod si hæc prætermiserit, officium quidem viginti libras auri ærario nostro jubemus inferre: Judicem vero desidem ac resupina cervice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna, decem auri libris mulctandum esse censemus.

XVIII. Recte notavit Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. de Custodia reorum n.* 1. quod „ usus hoc non præcise servet, non (ait) aliqua vernacula lege obstante, sed *negligentia*.

Et sane si Principum nostrorum Edicta attendamus, reperiemus, non minorem his, quam Romanis de captivis curam fuisse.

XIX. In primis in citato Edicto de anno 1571. mandant *art.* 38. etiam Regiis Consiliis, ut non ultra annum captivos suos detineant, nec Reorum causas ultra illud tempus protrahant; & in casum non determinationis, ipsi Principi indicare tenentur rationes retardationis. Quin & Edicto perpetuo anni 1611. *art.* 40. edicitur, ut non ultra *sex menses*, postquam ipse processus fuerit instructus, sententia differatur.

XX. Et *artic.* 34. mandatur omnibus inferioribus Judicibus, catalogum omnium captivorum quater quotannis, nimirum *Quatuor temporibus* ad Superiores transmittere; ut hi examinent, num nihil negligentiæ in terminandis his causis ex parte Judicum aut Officialium interveniat. Plura eundem in finem decernuntur ibidem *art.* 35. 36. & 37.

XXI. Præterea *art.* 39. mandatur, ut Officiarii personaliter, aut in eorum à civitate absentia ipsorum locum tenentes, ut minus singulis mensibus semel visitabunt carceres, præsentibus duobus è Judicibus, & Graphiario criminali, ipsosque captivos singulatim alloquentur, eos interrogantes super iis, quæ videbuntur convenire ad causarum expeditionem.

XXII. Insuper attendent, num carceres sint tales, ut captivi secure & tuto ibidem custodiantur: an captivis necessaria subministrentur in victu & potu ac straminibus juxta Ordinationes Regias; ipsique carceres non sint infecti, vel fœteant, aliaque similia: *Quandoquidem* (ait Edictum) *carceres sint ad custodiam, & non ad vindictam.*

Idipsum circa visitationem carcerum qui subsunt Consilio Brabantiæ, fieri vult per Procuratorem generalem vel ejus Substitutum, ipsique quater in anno assistant duo Consiliarii à Superioribus designandi.

XXIII. Quæ hic statuta sunt circa subministrationem necessariorum ad victum & potum captivorum, nec non expurgationem & mundiciem carcerum, reperiuntur in Edicto ejusdem anni 1570. quod specialiter concernit ipsos custodes carcerum; ubi latius declaratur & decernitur, quæ ab his observanda, & qui ad hoc officium assumendi sint. Habetur hoc Edictum *parte* 2. Edict. Brabantiæ *lib.* 1. *tit.* 3. *cap.* 1.

XXIV. Plura quoque consona dicto Edicto de officio custodis carcerum habentur in Ordinationibus Curiarum Eccles. *tit.* 10. atque inter cetera *artic.* 1. quod „ erit diligens in custodiendis captivis, ac non solum de sua diligentia, sed & uxoris, & omnium, qui de sua familia sunt, tanquam propria respondebit, nec juramentum solum, sed & cautionem ea de causa præstare tenebitur. “

XXV. Deinde *art.* 2. additur. „ Cum ejus, aut suorum negligentia aliquem è carceribus fugere contigerit, ad omnia, quibus tempore fugæ captivus obligatus erat, tam ratione delicti, quàm expensarum, obligabitur, nisi subtilem fractoram probare possit, aliamve causam adferre, quæ secundum Juris depositionem eundem excuset. “

XXVI. Præcipitur quoque *art.* 7. quod, „ comessationes captivorum, lusus chartarum, aut similes, nullo modo admittet, sed bene eorum loco libros pios subministrabit. “ Hoc ipsum præcipit citatum Edictum; una vetans in carceribus sive custodiis exerceri popinas, cabaretten aliasque inhonestas conversationes tenere.

XXVII. Quanta ab inhumanis custodibus miseri captivi patiantur, singulatim enarrat Damhouderus in Praxi rerum crim. *cap.* 17. optatque, „ ut Judices in assumendis custodibus seu Commentariensibus, vigilantes sint & prudentes, ne quibusvis citra delectum hoc officium committant; quin potius eligant viros bonos, cordatos, humanos, mites, misericordes, benignos, affabiles, pios, bonæ conscientiæ, timentes Deum, qui suis captivis diligenter necessaria subministrent, eos subinde consulentur, & ut pii patresfamilias in quibusvis necessitatibus juvamen & solatium præbeant afflictis. Nihil piaculi, nihil fraudis; nihil exactionis, nihil imposturæ, nihil fraudis, nihil criminis, nihil denique maleficii, aut per se, aut per alios, in suos carceres irrepere sinant.

XXVIII. Quia inter opera misericordiæ non minimum est, captivos visitare, eorumque miserias sublevare, jampridem sanctissimi Episcopi & Pastores sui muneris existimarunt, carceres adire, & captivorum curam agere.

XXIX. Hanc Episcoporum operam in captivos probantes Imperatores, voluerunt, carceres semper ipsis patere.

Extat in appendice Codicis Theodosiani lex Honorii Imp. in hæc verba: „ Eam quoque Sacerdoti concedimus facultatem, ut carceris ope miserationis aulas introeat, medicetur ægros, alat pauperes, con-

„ consoletur insontes; & cum singulorum causas cognoverit, interventiones suas apud Judicem competentem suo jure moderetur.

XXX. Et Justinianus Imp. in *L. 22. Cod. De Episcopali audientia*, solicitudinem Episcoporum erga captivos excitare volens, jubet: „ Deo amabiles locorum Episcopos per unam cujusque hebdomadæ diem, id est, feria quarta, aut sexta, quæ & parasceve appellatur, eos, qui in custodia habentur, visitare, & diligenter inquirere causam, ob quam detinentur.

XXXI. Insuper, „ licentia data Deo charissimis pro tempore Episcopis, sive quam negligentiam admissam cognoverint ab Illustrissimis & Magnificentissimis atque Clarissimis pro tempore Magistratibus, vel iis, qui illis parent officiis talem ipsorum negligentiam indicandi, ut conveniens adversus negligentes animi nostri motus exurgat.

XXXII. Sanctus Carolus, quem Pastoralis solicitudo gloriosum reddidit, nihil omittere volens, quod ad paternam boni Pastoris curam spectaret, illustre omnibus Pastoribus benignitatis & piæ solicitudinis erga miseros incarceratos exemplum præbuit.

XXXIII. In primis in Concilio suo Mediol. I. *parte 2. tit. De carceris Custodibus*, statuit, ut Episcopi „ curent etiam per certos homines, ab eis deligendos, semel in hebdomada visitandos eos, qui in carcere tenentur: qui illos indignius, & acerbius tractari compererint, referant ad Episcopum, qui pro sua prudentia ac pietate, ne quid iniquius fiat, omnino provideat.

XXXIV. Ultra hos carcerum Præfectos, voluit ut esset præterea Protector carceratorum unus ex Canonicis ordinariis Ecclesiæ Metropolitanæ, quem Archiepiscopus libero arbitrio suo deligat singulis bienniis. Hujus officium esse declarat, speculari & invigilare „ super Advocato & Protectore pauperum, & Præfecto spirituali carcerum, ac rursus collaterali, ac satellitibus, & carcerum custodibus, ne muneri sun ulla in re desint, aut quid aliud committant in damnum carceratorum.

„ Solicite propterea investiget de cura spirituali carceratorum; & rursus de corporali, deque illorum causarum expeditione, & quomodo cum illis agatur ab his singulis, ad quos spectat.

„ Visitet pluries, & saltem bis in hebdomadam singulos carceratos, etiam qui in carceribus secretis sunt, habito consensu Vicarii criminalis, seu cum ejus interventu, vel Promotoris Fisci, alteriusve quem Vicarius criminalis maluerit; si id expedire judicaverit.

„ Sæpius etiam in hebdomada convocet Præfectum spiritualem carcerum; cum eoque tractet ea omnia, quæ ad morum correctionem, corporisque carceratorum necessitates, & egestates pertinent, ac prompto animo audiat, etiam ea, quæ in dies ab ipso referuntur, & quæ provisione indigere cognoverit, omni solicitudine, ut opus erit, provideat, procuretve.

„ Si carceratos ipsos universos vel singulos, morum disciplina, correctione, monitioneve indigere invenerit, opportune admoneat, & corripiat; si alios muneri suo deesse, singulos sui officii moneat, excitetque, tum Vicarium causarum criminalium, generalem etiam, & Archiepiscopum, ut opus fuerit, adeat.

XXXV. Non contentus si per alios Episcopus carceratorum curam agat, decernit in suo Concilio Mediolan. III. *tit. De iis quæ ad Episcopale forum pertinent*, ut „ Episcopus non solum per certos homines, ut primum à nobis constitutum est, sed etiam ipse aliquando in anno carcerem visitet: in eoque inclusos paterna charitate consoletur, pieque in Domino adhortetur.

„ Videat item, ut eis ad corporis sustentationem, & ad justum patrocinium non desit quidquam; tum in primis non libri spiritualis lectio, non crebræ religiosorum hominum cohortationes, tum ne denique aliquid ad animæ salutem.

XXXVI. Concilium Toletanum anno 1565. *Act. 2. Decreto* 13. dicit: „ Episcopi saltem quolibet mense carceres, quos ad Reorum custodiam opportunos habere debent, ipsosque Reos illic detentos per seipsos, si præsentes in eodem loco sint, visitare teneantur. “

XXXVII. Quam optanda sit hodie hæc Episcoporum & Pastorum in visitandis carceribus & Reis illic detentis cura, nemo non fatebitur, qui attenderit, quam misera & diuturna soleat esse incarceratorum conditio, in tantum subsidio temporali destitutorum, ut antequam nocentes declarentur, morte durius supplicium sustinere cogantur. Cui accedit privatio pene omnis spiritualis solatii, quod talem miseris illis in eo statu constitutis summe necessarium est: ut vel maxime hic sua erga hos miseros & desolatos teneantur Pastores misericordiæ & pietatis viscera aperire. Si omnibus exprobraturus sit Christus: *In carcere eram, & non visitastis me*, expendant Pastores, quam horribile eis futurum sit, si oves suas in carcere constitutas non visitaverint!

XXXVIII. Si visis informationibus, & attenta qualitate delicti & personæ, aliisque circumstantiis, videatur non esse decernenda apprehensio personæ, tunc locus erit citationi ipsius accusati vel inquisiti.

XXXIX. Citatio autem hæc duplex est, personalis & simplex. Personalis dicitur, eo quod citatus *personaliter* coram Judice comparere teneatur; estque hæc citatio affinis ipsi citationi reali seu apprehensioni, ac propterea, qui eo modo citatus est ad respondendum, quod nostrates vocant *daeschel personeel*, dicitur citatus ut respondeat *pede ligato*, hoc est, uti captivus, quemadmodum notat Damhouderus in *Praxi rerum criminal. cap.* 34. quare & hujusmodi citatio ipsum citatum infamare supra notavimus.

XL. Hinc in Edicto perpetuo de anno 1611. eadem moderatio præcipitur in decernenda citatione hac *personali*, quæ servanda est in Decreto apprehensionis interdiciturque *art.* 39. Officiatis procedere ad capturam personæ, aut citationem ipsius *personalem*, nisi in tribus casibus: scilicet, si reperiatur in flagranti delicto; si Judices decreverint, visis præviis informationibus, Reum esse apprehendendum, vel citandum *personaliter*; vel in casum accusationis & ad instantiam Partis *formalis*, in locis in quibus hæc est in usu. Verba articuli sunt: *Soo verbieden wy aen alle de voorseyde Officieren te procederet tot apprehensie vande persoonen hebbende fixe vvooninghe, noch de selve te daghen om te compareren in persoone, ten zy om eene vande drye naest volghende sacken: te vveten dat hy bevonden zy in 't teghenvvoordigh misdat; dat de Rechteren ghedecerneert hebben dat hy ghevanghen vvorde, oft comme compareren en persoone op de informatien preparatoire by hen ghesien, oft vvel by accusatie, ende ter instantie van Partye formele ter plaetsen daer die vvord ghebruycht.* Id est, Prohibemus prædictis quibuscunque Ministris, ne personam ullam fixum habentem domicilium apprehendere moliantur, neque aliquem citent ut personaliter compareat, nisi ob unam ex tribus causis infra positis, videlicet si quispiam deprehensus fuerit in flagranti delicto, si Judices decreverint incarcerandum, aut eum personaliter mandaverint comparere, expensis per eos præviis inquisitionibus: aut demum ratione accusationis, & instante Parte formali, iis in locis, in quibus id obtinet.

XLI. Citatus *personaliter* debet comparere in persona, nec admittitur Procurator. Si tamen *infirmus* sit, aut alio legitimo impedimento detineatur, potest mittere *excusatorem*, quem Galli vocant *exoniatorem*; de quo agit Rebuffus in suo Tractatu *De Excusationibus sive Exoniis*; ubi *numer.* 58. dicit, quod „ Curiæ Franciæ admittant excusationem in criminalibus, quando *per se* debet quis comparere, & non per Procuratorem: tunc si Citatus ille morbo sontico detineatur, poterit excusatorem mittere ad eum excusandum, non autem reciperetur, si causas innocentiæ allegaret, & ita servant etiam supremæ Curiæ Franciæ. “ Late ibidem examinat quæ sint dicenda legitima impedimenta, ob quæ mitti possit excusator; monetque *n.* 60. quod „ hodie illa exonia seu excusatio tantum in Francia recipiatur in criminalibus, quando Reus debet comparere *personaliter*; & sic vidi (ait) in forensi Judicio servari; in Civilibus vero Procuratorem mittere debet. “

XLII. Hæc & Praxi Belgicæ conformia esse testatur

tur Damhouderus loco citato *cap.* 25. cujus est titulus: *De exoniando in materia criminum*. Item Gerardus à Vvassenaer in Praxi judiciaria *cap.* 27. *num.* 4. dicitque moribus nostris quandoque per libellum supplicem à Curia impetrari, ut literæ citationis ad *personaliter* comparendum mutentur in simplicem citationem ad tollendam infamiæ notam, si delicti levitas id permittat.

XLIII. De hac citatione agitur in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 454. & sequentibus, mandaturque *art.* 457. ut captivi vel citati *personaliter* ex Decreto Curiæ non relaxentur, priusquam ipsi responderint, & Fiscales Regii aut alii Officiales suas ceperint conclusiones, & ordinatum fuerit, qua forma in materia proposita procedetur.

XLIV. Etiam in Curiis Ecclesiasticis citationi *personali* in criminalibus locus est, si eam decernendam Judex judicaverit: imo Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechlin. *tit.* 11. *art.* 14. dicunt, quod „ citatus in causis officii, defloratiouis, oppositionis bannorum, vel alimentationis prolium, tenebitur in *persona* prima vice comparere, alioquin contumax erit, nec poterit Advocatum, vel Procuratorem adhibere; nisi ad articulos, illorumque circumstantias *personaliter* responderit.

CAPUT III.

De Examine Reis & de Tortura.

1. *Promotor juxta Ordinationes Curiarum Eccles. debet* intra triduum *exhibere libellum contra incarceratum.*
2. *Similiter Fiscales & Officiales Regii infra* triduum *exhibere debent sua* interrogatoria.
3. *Interrogatoria hæc sunt articuli informationis præviæ, super quibus Reus est examinandus.*
4. *Reus à Judice vel Commissario indilate examinandus, & quid in hoc examine attendendum.*
5. *Reus sine mora ad interrogata respondere tenetur.*
6. *Et quidem ante datas defensiones, aut copiam interrogatoriorum.*
7. *Responsiones Rei in scriptis excepta communicanda Promotori aut Fiscalibus, qui iis visis conclusionem capiant.*
8. *Quid circa conclusionem capiendam statuat Edictum perpetuum anni* 1611.
9. *Si videatur confessio Rei sufficiens, petitur jus dici; sin minus, petitur, ut testes recolligantur, aut si opus sit, confrontentur.*
10. *Quare & quomodo testes auditi in informatione debeant recolligi sive reexaminari.*
11. *Quid* confrontatio; *& quando adhibenda.*
12. *Testes priusquam confrontentur, debent esse recollecti.*
13. *Datur Reo facultas reprobandi testes ante confrontationem; sed non post.*
14. *Reus non relaxandus ante factam responsionem.*
15. *Processus criminalis non semper eodem modo instruitur.*
16. *Si Reus ex sua confessione & informatione parum gravetur, processus instituitur modo servari solito in civilibus.*
17. *Alias extraordinarie Reo in carcere constituto.*
18. *Reo semper dandæ suæ defensiones, & dilationes sufficientes ad eas faciendas.*
19. *Quomodo nominandi & examinandi testes, quos Reus ad probandum innocentiam, aut reprobandos testes contra se productos producere vult.*
20. *De Jure Decretalium nomina testium, & eorum depositiones Reo communicanda.*
21. *Non tamen communicanda, priusquam sint recollecti seu reexaminati.*
22. *Ob periculum imminens testibus, ex Ordinationibus Curiarum Eccles. depositiones non sunt publicandæ.*
23. *Quomodo huic periculo aliqui occurrere velint.*
24. *In processu criminali examinando magna discussione opus est.*
25. *Ubi de pœna corporali agitur, requiruntur probationes claræ & indubitatæ.*
26. *An ex indiciis & conjecturis concludi possit, & locus sit juramento suppletivo.*
27. *An spontanea confessio Rei ad condemnationem sufficiat.*
28. *Hodie, dum plena probatio non habetur, solet nonnunquam Reus applicari* torturæ *seu* quæstioni.
29. *Aliqui hanc torquendi praxim improbant; quorum primum argumentum proponitur.*
30. *Secundum argumentum contra praxim torturæ.*
31. *Tertium argumentum.*
32. *Convenit inter Doctores, Reum torquendum non esse, dum alio modo veritas haberi possit.*
33. *Idipsum expressum in Edicto Philippi II.*
34. *Injustum apparet, Reum non convictum de crimine punire per tormenta torturæ.*
35. *Confessio Rei facta in tortura exiguam aut nullam fidem meretur.*
36. *Ex hodierna praxi confessio facta in tortura debet renovari à Reo extra torturam.*
37. *Sed nec hæc renovatio magnam addit fidem; & quare.*
38. *Plura argumenta contra usum torturæ, præsertim in examinandis maleficis remissive.*
39. *Certum est, torturam cum magna moderatione, & circumspectione adhibendam.*
40. *Tortura non imponenda, nisi ob crimen admodum grave.*
41. *Requiruntur indicia gravia & conformia tali medio de crimine commisso contra Reum.*
42. *Videtur requiri tanta probatio, ut sola confessio deesse videatur.*
43. *Non sufficit testimonium unius, quantumvis magnæ auctoritatis & fidei.*
44. *Plures personæ exemptæ à tortura, ac nominatim mulieres prægnantes.*
45. *Si dubium sit, an mulier sit prægnans, à tortura abstinendum.*
46. *Tortura adhibenda præsente Judice, ipsiusque arbitrio.*
47. *Hodie adhiberi solet, ut habeatur Rei confessio; & quare.*
48. *Quare in Curiis Ecclesiasticis Rei non torqueantur.*

I. IN Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechlin. *tit.* 11. *cap.* 55. statuitur: „ Si Promotor per incarcerationem incœperit, statim, vel ad minimum *infra triduum*, libellum exhibebit super excessibus & delictis Rei, qui tradetur Judici, aut ejus Commissariis à Judice nominandis. “

II. Similiter Ordinariorum Curiæ Brabant. *art.* 454. statuitur, ut si quis ex Decreto Curiæ captus fuerit, aut *personaliter* citatus, Fiscales Regii aliique Officiales tenebuntur intra *triduum* exhibere interrogatoria, sive gravamina, concepta super delictis, & malefactis prædictorum captivorum tradenda Commissario à Curia ad examen captivorum vel citatorum deputato.

III. Hæc interrogatoria non faciant libellum, sed potius sunt ea, quæ per informationem præviam Fiscus seu Procurator Regius ad onus captivi, sive capti accepit. Unde Damhouderus *in Praxi Rerum Criminal. cap.* 30. *num.* 1. ait: „ In crimine *criminaliter* intentato per Fiscum ex officio (potissimum malefico capto) nullam Fiscus petitionem sive libellum format: sed Curiæ illico præviam informationem communicat: cupiens, ut maleficus Reus super ejusdem informationis articulis, ligato pede, examinetur.

IV. His interrogatoriis Judici sive Commissariis exhibitis, tunc juxta citatum articulum Ordinationum Curiarum Ecclesiasticarum, „ Judex vel Commissarii in præsentia ipsius Promotoris, vel etiam Advocati Fiscalis (si adesse velit) secundum prædictum libellum Reum examinabunt, diligenterque animadvertent, si Reus constans sit, an vacillet, & desuper judicium suum separatim annotabunt, & Judici exhibebunt. “

Hæc desumpta apparent ex citato articulo Ordinationum Curiæ Brabantiæ.

V. Et quidem in criminalibus Reus in carcere constitutus, vel personaliter citatus, & comparens, debet sine mora ad interrogata respondere; neque datur ei dilatio ad deliberandum; idque observari generaliter in Praxi

statur Julius Clarus in *Practica Criminali quæst.* 45. *num.* 7.

VI. Insuper ibidem *num.* 8. testatur, quod de consuetudine Reus interrogetur & examinetur ante datas defensiones, & copiam indiciorum sive informationum; allegatque ibidem plures Practicos, qui asserunt, ita quotidie practicari; ac esse receptum stylum, usum & consuetudinem.

VII. Post hæc decernitur in citatis Ordinationibus Curiarum Eccles. „ Responsiones Rei in scriptis redactæ Promotori tradentur, qui communicato consilio cum Advocato Fiscali, demum concludet contra Reum pertinenter & offeret Promotor probare, deinde captivus capiet terminum ad se justificandum; qui si aliquas justificationes, factaque contraria exhibuerit, scripto poterit Promotor replicare, & procedetur ulterius, prout superius statutum est; salvo, quod in his causis incarceratorum de triduo ad triduum procedetur.

Similiter in dictis Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 455. mandatur, ut Responsiones Rei in scriptis redactæ communicabuntur Fiscalibus aliisque Officialibus, ut iis visis capiant conclusionem pro exigentia materiæ, & prout ipsis expedire videbitur.

VIII. Et ne Officiarii cavillos patiantur, super formalitate conclusionis, sufficerit illos ex informationibus, confessionibus, & probationibus delictum proponere, ut puniatur delinquens pro ratione juris, Edictorum, seu alia pœna, quæ justa, & æqua videbitur; ita cautum Edicto perpetuo Alberti & Isabellæ anni 1611. *artic.* 41.

IX. Deinde 456. statuitur, quod si confessionem Rei reperiant sufficientem, petent jus super ea dici; sin minus, ordinabitur, ut testes recolligantur, & si opus sit, confrontentur; idque una duntaxat dilatione ex moderatione Curiæ. Verba articuli sunt: *Ende indien sy de confessie sufficient bevinden, sullen recht nemen, ende begeren op de selfde; ende ingevalle neen, soo sal men ordineren; dat de getuyghen geretolleert vverden, ende soo verre het noodt zy, geconfronteert: ende om dat te doen en sal maer dilay gheghven vvorden ter discretie ende moderatie van den Hove*, Id est: Quod si confessionem reperiant sufficientem, jus desuper pronunciari requirent; sin minus, statuetur, ut testes iterato interrogentur, & si opus, cum Reo componantur, quod ut fiat, prorogatio non concedetur, nisi pro prudentia & moderatione Curiæ.

X. De recollectione seu reexamine testium in criminalibus agit Julius Clarus citata *quæst.* 45. dicitque, quod „ si Reus delictum neget, debeant testes, qui informatione prævia auditi fuerunt, rursus examinari citato Reo ad videndum eos jurare. Et valde erraret Judex (ait) qui omissa tali repetitione testium procederet ad torturam vel condemnationem: nam testes recepti ante litis contestationem nullam fidem faciunt contra Reum, cum sint examinati ipso non citato. Et adverte, quia hæc repetitio fieri debet cum omnibus illis qualitatibus, quæ requirerentur, ubi isti testes repetendi nunquam fuissent examinati.

XI. Interdum, quando testis aliquid deponit directe contrarium ei, quod dixit Reus; vel ipse testis deponit de visu, tunc testis jubetur suam depositionem renovare in præsentia & *conspectu* ipsius Rei; atque hæc renovatio depositionis vocari solet *confrontatio*, quasi facta *fronte ad frontem*, uti notat Damhouderus in Praxi rerum criminal. *cap.* 47. *n.* 2. additque *n.* 3. quod „ similem quoque confrontationem Judex exerceat, quoties duo testes in materia criminali disconveniunt, ita ut alter suspectum accuset, alter excuset; maxime si aliter veritas constare nequeat. “ Vide etiam Julium Clarum loco citato *quæst.* 45. *num.* 14.

XII. Justa Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 461. testes *confrontandi* debent esse recollecti sive reauditi, & tum demum super iis, in quibus contra accusatum persistunt, *confrontari*; quod & non obscure supponit *art.* 56. *tit.* 11. Ordinationum Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. mox citandus.

XIII. Insuper *art.* 460. volunt dictæ Ordinationes Curiæ Brabantiæ, prævie ad confrontationem interrogari Reum, num testes contra se productos reprobare velit; velitque habere dilationem ad absolvendam reprobationem, ut in confrontatione hujus reprobationis possit haberi ratio; si autem Reus dicat, se nolle reprobare, ad ea post factam confrontationem non admittetur. Verba articuli sunt: *An eermen procederen sal totter voornemde confrontatien, soo sal men vraghen den gheaccuseerden, oft hy de ghetuyghen die tegen hem geproduceert geweest hebben, vvilt reprocheren oft wederlegghen, ende hebben dilay om van syne reprochen te moghen dienen, om in de confrontatie daer op te nemen alsulke consideratie als't behooren sal, ende indien de geaccuseerde segge niet te vvillen reprocheren de ghetuyghen, soo en sal hem daer naer niet toegelaten vvorden om's selve te moghen doen.* Id est: Antequam procedatur ad prædictam testium cum Reo commissionem, interrogabitur accusatus, utrum testes contra se productos reprobare aut rejicere desideret; prorogationemque cupiat, qua eorum refutationem instruat, ut in dicta ejus cum testibus commissione, istius, ut æquum fuerit, ratio habeatur. Si autem accusatus dicat, se nolle testes reprobare, non erit ipsi deinceps licitum id facere.

XIV. Statuunt autem allegatæ Ordinationes Curiarum Eccles. cit. *art.* 56. „ Nunquam Reus incarceratus relaxari poterit ante responsionem super libello, & conclusionem Promotoris, vel etiam (si Judex Partibus auditis ita faciendum decreverit) antequam testes super informatione præparatoria auditi, sub juramento repetiti, & cum eodem Reo confrontati fuerint, idque etiam præstita cautione, quam Judex secundum delicti & personarum qualitatem præstandam esse decreverit. “

Hæc omnino conformia sunt iis, quæ decreta sunt *art.* 457. 458. & 459. Ordinat. Curiæ Brabantiæ: uti & stylo Parlamenti Mechliniensis *tit.* De Processu criminali *art.* 5. 6. & 7.

XV. Processum criminalem non eodem semper modo instrui supponit citatus *art.* 457. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, vetans relaxationem citati *personaliter*, priusquam determinatum sit, *quo modo* in materia hac erit procedendum; quod & consonat stylo Parlamenti Mechliniensis dicto *articulo* 5. cujus styli meminit Damhouderus in Praxi rerum criminal. *cap.* 34. *n.* 1.

XVI. Dicit autem Damhouderus, si Reus interrogatus *personaliter* sive *pede ligato*, „ in respondendo nihil fateatur, nihilque affirmet sibi contrarium, causæve suæ damnosum, neque item admodum gravetur ipsa informatione prævia, recipitur tum ad processum ordinarium, in quo admittitur occupaturus per Procuratorem, & ut defensiones suas peragat scripto. “

XVII. „ Verum si idem citatus (pergit Damhouderus) interrogatus *pede ligato*, cœperit quippiam confiteri sibi damnosum ac onerosum; aut si inter respondendum quod variet, dubiisve sententiis fluctuet & hæsitet, præbens hac, similive occasione sese suspectum, undeque evidentia indiciorum, aut suspicionum adversus ipsum nascantur argumenta; decernit tum Curia, eundem citatum debere recipi in carceris custodiam, ut ibi processus ipsius agatur, & tractetur. “

XVIII. Quomodocunque processus criminalis agatur, dandæ sunt Reo suæ defensiones, & dilationes competentes, ut innocentiam suam probare queat; ita tamen, ut in causa incarceratorum Ordinationes Curiarum Eccles. *art.* 55. procedi velint de *triduo ad triduum*.

XIX. Et articulus 462. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, & *art.* 10. Parlamenti Mechl. decernunt, ut si accusati allegent aliqua facta peremptoria in jure fundata ad ostendendam innocentiam, vel reprobandos testes, jubebuntur incontinenti nominare testes, quibus hæc facta credent probanda. Qui testes sic designati examinabuntur per Commissarios Curiæ expensis Accusatorum, si ferendis expensis sint sufficientes, alias expensis Principis; uti præscribitur *artic.* 463. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, & *art.* 11. Parlamenti Mechl.

XX. Ut autem Reo sua prosit defensio, danda sunt ei nomina testium, nec non dicta ipsorum publicanda ad effectum, ut possit seipsum defendere, & suas exceptiones proponere adversus eorum dicta & personas, quemadmodum expressum est in Decreto Concilii Lateranensis sub Innocentio III. in *Cap.* 24. *ii.* *De Accusat.* ubi in terminis decernitur, Inquisito „ exponenda esse illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, ut facultatem habeat defendendi seipsum: & non solum dicta, sed etiam nomina ipsa testium sunt ei (ut quid & à quo sit dictum appareat) publicanda, nec non exceptiones & replicationes legitimæ admittendæ: ne per suppressionem nominum

„ minum infamandi, per exceptionum vero exclusio„ nem, deponendi falsum audacia præbeatur.

XXI. Copia tamen processus sive dictorum non datur, nisi testes auditi in processu informationis fuerint recollecti, sive ipso Reo citato rursus legitime reexaminati, uti notat Julius Clarus *quæst*, 49. *num*. 8. atque ita practicari.

XXII. Verum quia ob potentiam Accusati aut consanguineorum vel amicorum ejus subinde timendum est, periculum grave imminere testibus, si eorum nomina & depositiones publicentur, per Ordinationes Curiarum Eccles. *tit*. 11 *art*. 49. decretum, ut „ in criminalibus „ Judex depositiones testium non publicet, sed solum „ nomina eorum communicabuntur Parti.

XXIII. Eandem ob causam, referente Julio Claro citata *quæst*. 49. *n*. 3. „ inolevit practica, quod dentur „ nomina testium confusa, & separata a dictis testium „ ob potentiam Reorum, ne possint scire, quid ab eo„ rum unoquoque dictum fuerit. “ Sed quam facile in notitiam hanc venire queat Accusatus, aut ejus familiares, nemo non intelliget, qui advertat, quam proclives sint futuri testes ad revelandas suas depositiones, quæ Accusato potenti contrariæ non fuerunt: è quo tunc haud difficile erit concludere, qui graviores contra Accusatores depositiones dederint. Quapropter forma Jure communi præscripta æquior apparet; utpote ampliorem dans facultatem Reo se defendendi.

XXIV. Processu plene instructo, Judicis est processum diligenter examinare, & discutere, num probationes contra Reum sint sufficientes ad condemnationem; cumque in causis criminalibus majus præjudicium & periculum soleat versari, quam in Civilibus, etiam omnia hic accuratius perpendenda sunt.

XXV. Et quidem in causis criminalibus, præsertim si agatur de crimine atroci & capitali, vel quod pœna corporali plectendum est, requiri non tantum plenam probationem, sed indubitatam, & *luce* meridiana clariorem, communiter tradunt Doctores & Pragmatici argumento *L. fin. Cod. De Probationibus*.

XXVI. Hinc plures contendunt, ex indiciis & præsumptionibus ad condemnationem in criminalibus, ubi de pœna corporali infligenda agitur, procedi non oportere; uti videre licet apud Damhouderum in Praxi rerum criminal. *cap*. 54. & Julium Clarum in Practica criminali *quæst*. 21. 22. *&* 66. & *quæst*. 63. ostendit, in similibus causis criminalibus non deferri juramentum suppletivum; tametsi etiam cum semiplena probatione concurreret probitas Partis seu Accusatoris.

XXVII. Ulterius, si agatur de crimine capitali, Judex nequidem ad condemnationem procedere potest ex *spontanea & ultronea* Rei confessione; „ sed practica „ est, (ait Julius Clarus *quæst*. 65.) quod quando Reus „ est *sponte* confessus, Judex mittat eum in carcerem, „ & apud acta præfigat ei terminum ad allegandum „ quidquid vult, ne condemnetur, & ad omnes suas „ defensiones faciendas: quo elapso, si nihil probet, „ potest postea condemnari. Et hanc practicam servat „ totus mundus, ut dicit Salicetus in *L*. 2. *Cod. De Cu„ stod. Reorum*. “ Hactenus Clarus, qui addit, quod practica generalis observet, ut etiam confesso detur terminus defensionis, licet dilationem ipse non petierit. Vide Antonium Fabrum in Codice *lib*. 9. *tit*. 21. *Definit*. 8. ubi ostendit, confessioni subinde deferendum esse.

XXVIII. Si Judex videat, probationes non esse omnino convincentes & claras, non poterit Reum condemnare, præsertim ad pœnam capitalem vel corporalem; sed si habeatur semiplena, aut etiam plusquam semiplena probatio, tum hodie nonnunquam in judiciis secularibus Reus applicatur torturæ sive quæstioni; ut vi tormentorum à Reo confessio criminis extorqueatur.

XXIX. Quidam hanc praxim Christiano Judici licitam esse negant; eo quod iniquum, & à ratione omnino alienum appareat, probationes à Reo ipso petere, eumque tormentis afficere, antequam probatus sit nocens, ut seipsum nocentem esse fateatur.

Unde hic recte jampridem dixit S. Augustinus *lib*. 19. *De Civitate Dei cap*. 6. „ Cum quæritur, utrum sit no„ cens, cruciatur; & innocens luit pro incerto scelere „ certissimas pœnas, non quia illud commisisse detegi„ tur, sed quia non commisisse nescitur, ac per hoc „ ignorantia Judicis plerunque est calamitas innocentis.

XXX. Fatendum quoque est, hanc probationem omnino ancipitem esse, nec certæ fidei: quia aliis patientia facile mendacium facit, aliis infirmitas necessarium: ut recte expressit Ulpianus in *L*. 1. §. 23. *ff. De Quæstionibus*, dicens: „ Quæstioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam, Constitutionibus declaratur: etenim res est fragilis & periculosa, & quæ ve- “ ritatem fallat. Nam plerique patientia sive duritia tor- “ mentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi eis “ veritas nullo modo possit: alii tanta sunt impatien- “ tia ut in quovis mentiri quam pati tormenta velint. “ Ita fit, ut etiam vario modo fateantur, ut non tan- “ tum se, verum etiam alios comminentur. “

XXXI. Ulterius dicunt dicti Auctores: Vel Reus de crimine ipso est *plene* convictus, vel non. Si sit convictus, crimenque plene probatum, Reus tormentis subjiciendus non est, ut confessio ab ipso extorqueatur: cum ad condemnationem *confessio* necessaria non sit, ubi aliunde de veritate commissi criminis sufficienter constat; uti expresse cavetur in *L*. 9. *ff. De Quæstionibus*, ubi dicitur rescriptum esse ab Imperatore, nec de *servis* quæstionem habendam, nisi dum aliter veritas haberi non potest. Quod repetitur in *L*. 12. *Cod. eod.*

XXXII. Unde, teste Julio Claro in *Pract. crimin. q.* 64. *num*. 5. concludunt *omnes* Doctores, Reum torqueri non posse, si aliter constet de delicto. Dicitque Damhouderus in *Praxi crim. cap*. 35. *n*. 3. quod „ Judex ad quæstionem seu torturam prosilire non debeat, si ali- “ qua alia via leviori possit objecti criminis veritas in- “ veniri ac haberi, quantumcunque etiam adsint vel ve- “ risimilia indicia. “ Testaturque, communem esse Doctorum opinionem, „ quod probato delicto, Judex nequeat Reum quæstioni tradere. “

XXXIII. Idipsum cautum est Edicto criminali Philippi II. Regis Catholici die 9. Julii 1570. *art*. 42. ubi vetatur applicatio ad torturam, dum habetur probatio criminis certa & indubitata, abrogatis contrariis quibuscunque consuetudinibus, Statutis aut observantiis, quæ potius abusus sunt. *Daer die prenve seker en ontwyff elachtigh is, verbieden wy de pynbanck t'appliceren: abolerende oock inden selven gevalle, alle costuyme, statuyten ofte observantien ter contrarien, die eer abuysen syn dan anderssins.* Id est: Cum probatio certa & indubitata fuerit, inhibemus, ne inflicta in Reos tormentis quæstio adhibeatur, abrogantes etiam in hoc casu quamlibet consuetudinem, Statutum, aut usum contrarium, quæ potius tanquam abusus reputanda sunt.

XXXIV. Si vero de delicto *non plene* constet, sed tantum semiplena, aut saltem non plena probatio habeatur, æquitati & rationi naturali omnino contrarium apparet, hujusmodi non convictum, & quem esse nocentem nondum probatum est, condemnare non ad pœnam duntaxat pecuniariam, sed corporalem, ipsa subinde morte duriorem; uti est supplicium torturæ, quale hodie haberi consuevit, & describit Damhouderus *cap*. 36.

XXXV. Denique dicunt hi Auctores, per confessionem Rei in tormentis factam, Judicem æque incertum esse de innocentia vel nocentia Accusati, atque ante elicitam hujusmodi confessionem: quandoquidem, ut ante notatum est, admodum fragilis ac dubia sit tormentis hujusmodi extorta confessio.

XXXVI. Confessionis istius fragilitatem nemo negare potest; ideoque uno consensu tradunt Criminalistæ, & praxeos hujus Patroni, confessionem tormentis extortam fidem exiguam, aut nullam mereri, nisi eam Reus extra torturam renovaverit, & confirmaverit; quemadmodum citato Edicto criminali Philippi II. *art*. 4. præcipitur; ut qui in tortura confessus fuerit crimen, rursus intra unum diem sequentem interrogabitur extra torturam & locum torturæ, ut videatur, an in confessione facta persistat.

XXXVII. Verum nec hæc approbatio, praxi hodierna spectata, fidem magnam facere potest. Si enim confessionem in tortura factam retractet, solet rursus torturæ applicari; quod & Edictum arbitrio Judicis committit. Hanc replicationem ut evadat Reus, quidni facile confessionem licet falsam confirmet, præsertim cum ei tormentorum & pœnarum recens sit memoria, & vivax adhuc sensus? Accedit, quod hæc repetitio torturæ nonnunquam sæpius fiat.

XXXVIII. Ob hæc aliaque jampridem in usum torturæ invectus est Ludovicus Vives in notis ad S. Augusti-

num *lib. 19. De Civit. Dei cap. 6.* & plura argumenta recenter congessit Augustinus Nicolas Consiliarius Regius in Parlamento Burgundiæ, in *Dissertatione Morali & Juridica: Si tortura sit medium securum ad detegenda & probanda crimina occulta;* contenditque parum conveniens & Christianum esse medium; plurimis seculis apud nos incognitum; multis incommodis, præsertim in inquirendis & examinandis maleficiis obnoxium; meritoque ejus usum abrogandum non minore ratione, quam purgationum vulgarium, quarum usus non minus probatus & stabilitus aliquando fuit.

XXXIX. Quidquid sit de hujus & quorundam etiam eruditorum Auctorum opinione improbantium usum torturæ, tanquam medium inordinatum ad detegendam veritatem, hoc certum est, Judices in hujus medii applicatione summa moderatione, & circumspectione procedere debere.

XL. In primis fatentur omnes, indicendam non esse, nisi quando agitur de crimine admodum gravi, ob quod pœna gravis corporis afflictiva sit imponenda: ne alias major aut gravior pœna infligatur nondum convicto aut condemnato, quam imponeretur convicto & condemnato. Julius Clarus *quæst. 64. num. 3.* Damhouderus *cap. 35. n. 4.*

XLI. Secundo indubitatum est, requiri indicia gravia de commisso delicto contra Accusatum, priusquam torturæ subjiciatur; neque sufficere quæcunque indicia, sed proportionata tali medio, & tantis cruciatibus Reo inferendis. „ In hoc autem, quæ dicuntur indicia ad „ torturam sufficientia, scite debes (ait Clarus *n. 13.*) „ quod in materia indiciorum & torturæ propter va„ rietatem negotiorum & personarum, non potest da„ ri certa doctrina, sed remittitur arbitrio Judicis, ita „ dicunt communiter Doctores. “ Monetque ibidem, quod Judices Deum timentes debeant semper præ oculis habere, ne aliquem injuste tormentis subjiciant.

XLII. Recte notat Tuldenus in Codice *tit. De Quæstionibus n. 2.* post Auctores ibidem citatos, quod indicia debeant esse liquida & urgentia, & cum re, de qua agitur, conjuncta, non longe petita, & ambigua, adeo ut sola confessio deesse videatur, quod & Edicto Criminali Philippi II. *art. 42.* cautum est; quamvis & aliquid semiplenæ probationi deferre videatur: „ Verum„ tamen non simpliciter illud, sed secundum juris ter„ minos exaudiendum existimem, “ ait Zypæus in *Notit. Juris Belg.* tit. *De Quæst. num. 3.*

XLIII. Observat quoque ibidem Tuldenus *n. 5.* plerosque putare, quod unicus testis extra suspicionem, cujusque assertioni de ipso delicto alia pro Reo indicia non adversentur, sufficiat ad torturam, “ sed (ait) hoc „ non est admittendum, nisi aliud quoque criminis indi„ cium concurrat. Quam enim præposterum, cum Reus „ unius testimonio non revincatur, ubi pecuniolæ peri„ culum vertitur; convinci tantilla probatione Reum, „ ubi de discrimine salutis cernitur? “ Unde & referente Zypæo loco citato *n. 2.* „ In Gallia S. Ludovicus „ ad unius testis, vel maximæ fidei quamvis, noluit „ quenquam torturæ subjici: quod & hic (ait,) ha„ bent multarum urbium privilegia. “

XLIV. De jure plures sunt personæ, quæ à tortura eximuntur, quas recitat Julius Clarus citata *quæst. 64.* monetque, nonnullas hodie privilegium illud amisisse. Illud autem privilegium religiose observatur & merito circa mulieres prægnantes; adeo ut non torqueri, sed nec terreri queant; idque etiam observandum, quamvis esset prægnans ex adulterio, etiamsi in ipso carcere ad evitandam torturam dolose concepisset: & licet tantum esset prægnans de pauco tempore, uti communiter docent Doctores. Nam cum mulier prægnans eximatur à tortura, non ut ipsi, sed ut fœtui consulatur, cessat consideratio indignitatis; uti notat Tuldenus *num. 3.*

XLV. Si Judex dubitet, num mulier prægnans sit, tenetur consulere Medicos & obstetrices; quibus auditis si dubium maneat, num sit prægnans, indubie ob periculum, quod fœtui posset imminere, abstinendum est à tortura.

XLVI. Ad hæc inter omnes convenit, ipsam torturam præsente Judice, & pro modo & tempore ab eo præscripto fieri debere; neque adeo extendi, ut corpori patientis ullam gravem læsionem aut mutilationem infligat. Quæstionis enim modum Judices arbitrari debent, & tormenta adhibenda sunt, non quanta Accusator postulat, sed ut moderatæ rationis temperamenta desiderant; quod & plurium civitatum consuetudinibus, ac nominatim Antverpiensis, expressum est, quibus cavetur, ne Schultetus captivum ad torturam ducat, nisi ex prævio Judicis Decreto, *neque præsente*, neque eum graviori torturæ subjiciat, quam Judici adhibenda videatur. Vide Simonem Van Leeuwen in *Censura Forensi part. 2. lib. 2. cap. 8. num. 17.* & ab eo citatos.

XLVII. Plura de hac praxi, & usu moderno torturæ videri possunt apud Pragmaticos, quos citatus Van Leeuwen refert; hocque sat innuit, hodie plerunque adhiberi torturam in Reum plene aut fere plene convictum, ut propria confessio de crimine commisso à Reo extorqueatur: eo quod hic apud multos receptum sit, pœnas capitales ferri non posse nisi in *confessos*, tametsi plenæ probationes adsint; idque ne appellationi aut provocationi locus sit; de quo latius infra *tit. 10.* ubi una discutietur, num hujusmodi confessio idonea sit ad denegandum remedium appellationis.

XLVIII. Quia tortura, prout hodie in Curiis Secularibus adhibetur, ad judicium sanguinis non parum accedit, non solet in Curiis Ecclesiasticis in his partibus nec contra laicos adhiberi; ne Ecclesiastici Judices videantur judicium sanguinis exercere.

CAPUT IV.

De Purgatione vulgari, & Canonica.

1. *Olim potius ad purgationes vulgares, quam ad* torturam *in rebus dubiis recurrebant.*
2. *Purgationis vulgaris triplex species.*
3. *Purgationis per aquam frigidam frequens mentio apud Auctores noni seculi & sequentium.*
4. *Cur purgatio hæc diceretur* judicium.
5. *Qui in hoc judicio innocentes, & qui nocentes judicarentur.*
6. *Immergendi* in aquam *in Ecclesiam abducebantur; ibique plures orationes super iis fundebantur.*
7. *Missa specialis celebrabatur.*
8. *Orationes specialiter fiebant, ut Deus* veritatem *in hac purgatione* manifestare *dignaretur.*
9. *Ante communionem immergendi adjurabantur, ut* veritatem *commissi criminis manifestarent.*
10. *Si non confitebantur crimen, dabatur eis Sacra Communio ad probationem.*
11. *Missa expleta fiebat aqua benedicta, è qua immergendi bibebant ad* probationem.
12. *Fiebat adjuratio* aquæ, *ut per eam Deus signum operaretur ad manifestationem veritatis.*
13. *Quo ritu post hanc conjurationem homines in aquam projicerentur.*
14. *Indicantur Auctores referentes Ritus, exorcismos, & orationes in hac purgatione solitos adhiberi.*
15. *Ritum hujus purgationis tanquam ab Eugenio II. Papa probatum, & in Franciam missum exhibet Mabillonius.*
16. *Argumenta quæ suadent, hunc ritum non posse adscribi Eugenio.*
17. *Adferuntur nonnulla, quæ insinuant, eum Eugenio adscribendum.*
18. *Certum est, purgationes vulgares aliquot seculis multum frequentes fuisse.*
19. *Describitur judicium sive purgatio aquæ* ferventis.
20. *Cur manus, postquam in aquam ferventem missa fuerat, involveretur sub sigillo Judicis.*
21. *Quid judicium ferri* candentis.
22. *Ritus hujus judicii descriptus in Legibus Anglicanis.*
23. *In Hispania frequens ob contemptum juramenti.*
24. *Creditum fuit, quod Deus ad preces & exorcismos per aliquod signum ostenderet veritatem.*
25. *Non adhibebantur, si veritas alteri innotescere poterat.*
26. *Nonnulli has purgationes non probabant.*
27. *Prævaluit tamen earum usus, præsertim in Gallia.*
28. *Seculo XII. etiam in Belgio probationum vulgarium usus fuit.*

29. De-

29. *Decretum contra probationes vulgares sub nomine S. Gregorii retulit Gratianus.*
30. *Sed erravit Gratianus, hujusmodi Decretum S. Gregorio adscribendo.*
31. *Extat apud Gratianum Decretum Stephani V. purgationes has reprobans.*
32. *Sed nec hoc inter scripta hujus Pontificis repe itur.*
33. *His auctoritatibus Pontifices usi sunt seculo XII. contra has purgationes, & signanter Alexander III.*
34. *Innocentius III. eas reprobavit.*
35. *Honorius III. eas reprobatas supposuit, quia per illas Deus tentari videtur.*
36. *Seculo XIII. plane reprobata supponebantur.*
37. *Usus probationis per aquam* frigidam *in aliquibus partibus adhuc hoc seculo aliquatenus perseveravit.*
38. *Probatio fiebat sine pristinis ritibus & exorcismis; & quare.*
39. *Hic usus reprobatus remissive.*
40. *Ex usu probationum vulgarium ostenditur fallacia argumenti à praxi communi.*
41. *Jampridem receptum, ut Clericis de crimine infamatis purgatio Canonica indiceretur, & quare.*
42. *Plerunque fiebat per juramentum ad corpora aut Reliquias Sanctorum.*
43. *Juramentum hoc exigi capit adhibitis compurgatoribus; & quare.*
44. *Refertur à Gratiano & in Decretalibus Gregorii Decretum sub nomine Synodi Agathensis hujus purgationis mentionem faciens.*
45. *Sed non videtur illi Synodo posse adscribi.*
46. *Constat tamen, ritum hunc purgationis notum fuisse seculo VI.*
47. *Quare purgatio, qua fiebat adhibitis compurgatoribus, diceretur fieri* manu sexta, septima, *&c.*
48. *Quot essent adhibendi compurgatores, pendebat ab arbitrio Judicis.*
49. *Quid compurgatores jurare debeant.*
50. *Refertur tenor hujus purgationis Canonica.*
51. *Compurgatores adhibendi, quibus vita & conversatio infamanti est nota.*
52. *Debent & ipsi esse honesta vita.*
53. *Olim etiam in Curiis secularibus Belgicis hac purgatio nota fuit.*
54. *Quando Officialis contra laicum ea uti queat ex Concordatis Hannonia.*
55. *Hodie usus adhuc superest in Curiis Ecclesiasticis.*
56. *Sed usus etiam hic rarior.*
57. *Non adhibenda nisi tanquam medium extraordinarium & subsidiarium aliis probationibus deficientibus.*
58. *Ob periculum perjurii raro adhibenda.*

I. PLuribus seculis incognitam fuisse apud Occiduos Europæos probationem per torturam notat Augustinus Nicolas Consiliarius Parlamenti Franco-Comitatus Burgundiæ in sua Dissertatione, *An tortura sit medium securum ad probationem criminum occultorum*; pag. 209. dicitque, quod populus ille circa seculum VII. & sequentia ad probandum crimina occulta recurrerit potius ad purgationes, quas hodie *vulgares* dicimus, tanquam *vulgi* potius, quam Canonum auctoritate inductas; & de quibus agitur sub titulo Decretalium *De Purgatione vulgari*, & pluribus locis apud Gratianum.

II. Purgationis hujus vulgaris, quæ olim ad criminis probationem adhibebatur, variæ fuere species, atque inter eas notissimæ & magis usitatæ, aquæ frigidæ, aquæ calidæ, & ferri candentis.

III. De purgatione per aquam *frigidam* frequens est mentio apud Auctores seculi Noni, & sequentium: eamque appellabant vel *judicium aqua frigida*, vel etiam frequenter simpliciter *judicium aqua*, uti ostendit Du Cange in suo Glossario mediæ & infimæ latinitatis, verbo *aqua*, vel *aqua frigida judicium*.

IV. Dicebatur *judicium*, quia immersio in aquam frigidam adhibebatur, ut *judicaretur*, num immersus esset nocens, an innocens; ita ut ex his, quæ circa immersum contingebant in hac purgatione, resultaret *judicium* de nocentia, vel innocentia immersi: quemadmodum & in purgatione per aquam *calidam*, & ferrum *candens* fiebat; unde & similiter dicebatur *judicium aqua calida*, & judicium ferri *candentis*.

V. Itaque de crimine aliquo suspectus, vel de eo accusatus in aquam demergebatur: & si supernataret, nocens ac Reus; contra si in imum delaberetur, innocens judicabatur. Unde Hincmarus in Opusculo *De Divortio Lotharii*; „Sed in aquæ frigidæ judicio hoc constare videtur, quod *innoxii submerguntur*, aqua *culpabiles supernatant*." Et rursus dans rationem, cur Immergendus fune ligaretur, ait; „Colligatur autem fune, qui examinandus in aquam dimittitur ... scilicet ne aut aliquam possit fraudem in judicio facere, aut si aqua illum velut *innoxium receperit*, ne in aqua periclitetur, ad tempus valeat retrahi."

VI. Ritus hujus vulgaris probationis hoc fere modo peragebatur. Primo, homines mittendi ad comprobationem judicii *aqua*, peracto prius trium dierum jejunio adducebantur in Ecclesiam; ibique super eos in oratione prostratos Presbyter dicebat aliquas orationes, quibus Deum deprecabatur, ut veniam poscentibus indulgere dignaretur, & ab eis iram suæ indignationis avertere.

VII. His orationibus completis, surgebat Presbyter una cum hominibus illis, & coram ipsis Missam canebat. Vocabatur autem *Missa judicii*; eratque specialiter in hunc finem composita.

VIII. Ipsæ orationes speciatim dirigebantur, ut per hanc probationem Deus manifestare veritatem dignaretur. Prima Collecta hæc erat: „Absolve quæsumus Domine, tuorum delicta famulorum, ut à peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxerunt, tua benignitate liberentur, & in hoc judicio, prout meruerunt, tua justitia præveniente, ad *veritatis* censuram pervenire mereantur."

In præfatione inter alia dicebatur: „Supplices exoramus, ut famulos tuos illos non de præteritis judices reatibus, sed hujus *culpa veritatem* spectantibus insinues; quatenus & in hoc populus tuus præconia nominis tui efferat, & te vitæ præsentis, & perpetuæ auctorem agnoscat."

Benedictio ad *judicium* continebat inter cetera: „Fac in conspectu populi tui, ut nullis malorum præstigiis *veritatis* tuæ fuscentur examina." Et in oratione post communionem: „Et in famulis tuis *veritatis sententiam* declaret."

IX. Dum in Missa perventum erat ad Communionem, antequam communicarent, interrogabat eos Sacerdos cum adjuratione, dicens: „Adjuro vos, illum, & illum per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & per vestram Christianitatem, quam suscepistis, & per Unigenitum Dei Filium, & per sanctam Trinitatem, & per sanctum Evangelium, & per istas sanctas Reliquias, quæ in ista Ecclesia sunt, & per istum Baptismum, quo vos Sacerdos regeneravit, ut non præsumatis ullo modo communicare neque accedere ad Altare, si hoc fecistis aut consensistis, aut scitis quis hoc egerit."

X. Si omnes tacerent, porrigebat singulis in aquam mittendis sacram Communionem, dicens: „Corpus hoc & Sanguis Domini nostri JESU CHRISTI sit tibi ad *probationem* hodie."

XI. Missa expleta faciebat Sacerdos aquam benedictam, pergebatque ad locum, ubi homines probabantur, dabatque iis bibere de aqua; dicebatque singulis: *Hac aqua fiat tibi ad probationem.*

XII. Post hæc fiebat conjuratio aquæ. Hæc conjuratio licet non eadem forma ubique exprimeretur, tamen ubique ad idem tendebat; hocque unum à Deo petebatur, ut „virtutem suæ benedictionis his aquis infundere, & novum ac mirabile signum in eis ostendere dignetur, ut innocentes à crimine furti vel adulterii, aut alterius nævi, cujus examinationem agimus, more aquæ in se recipiant, & in profundum pertrahant; conscios autem hujus criminis à se repellant atque rejiciant, nec patientur recipere corpus, quod ab onere bonitatis evacuatum ventus iniquitatis alleviavit, & inane constituit, sed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ substantiæ in aquis."

Hæc licet non iisdem verbis, eodem nihilominus sensu in aliis adjurationis formulis exprimuntur; evincuntque, signum innocentiæ fuisse, si immersi ad ima descenderent; nocentiæ vero, si supernatarent.

XIII. Post conjurationem aquæ, exuebantur homines

nes immergendi in aquam propriis vestimentis, & osculabantur singuli Evangelium & Crucem Christi, & aqua benedicta super omnes aspergebatur; & qui aderant, omnes jejunare debebant; & sic projiciebantur singuli in aquam: & si submergebantur, inculpabiles reputabantur; si supernatarent, Rei esse judicabantur.

XIV. Hos ritus una cum exorcismis, nec non Missa his correspondente, exhibuit Stephanus Baluzius Tom. 2. Capitularium Regum Francorum inter veteres formulas Exorcismorum *cap.* 2. Similiter ritum & exorcismos exhibet Delrio Disquisit. Magicarum *lib.* 4. *cap.* 4. *quæst.* 4. *sect.* 4.

XV. Ritum hujus purgationis refert quoque Joannes Mabillonius *pag.* 47. Tomo I. Analectorum, sub hoc titulo: *Probationis per aquam frigidam ab Eugenio Papa II. instituta.* Dein subjungit *Conjurationem hominis*: item *Orationem ad aquam benedictam.*

Post hæc dicitur: „ Hoc autem judicium creavit Omnipotens Deus, & verum est, & per Dominum Eugenium Apostolicum inventum est, ut omnes Episcopi, Abbates, Comites, seu omnes Christiani per universum Orbem eum observare studeant, quia à multis probatum est, & verum inventum est. Ideo enim ab illis inventum est, & institutum, ut nulli liceat super sanctum Altare manum ponere; neque super Reliquias vel Sanctorum Corpora jurare.

Annotat autem ibidem Mabillonius, se hæc sumpsisse ex Remigianis pervetustis membranis seculo IX. exaratis.

XVI. Natalis Alexander Tomo 14. Historiæ Eccles. *cap.* 1. *art.* 4. agens de Eugenio II. vix sibi persuadere potest, id judicium ab Eugenio Papa inventum, & ab omnibus Christianis observari jussum. Id enim instituisse dicitur Eugenius, ut *nulli liceret super sanctum Altare manum ponere, neque super Reliquias vel Sanctorum Corpora jurare.* Incredibile est (ait Natalis Alexander) prudentissimum Pontificem, ut morem jurandi super Altare & Reliquias Sanctorum in Ecclesia ab antiquo receptum abrogaret, ritum invexisse, quo Deus tentaretur, miraculum ab ipso postulando absque necessitate; nimirum, *ut si culpabilis est hic homo, nullatenus recipiatur ea aqua.*

Adhæc „ an credibile est (ait Natalis Alexander) Eugenium II. vetuisse juramentum super Altare vel Reliquias Martyrum, propter periculum perjurii, & jussisse, ut hominibus de homicidio aut furto suspectis Corpus Christi daretur ad probationem; qua in re periculum evidens erat sacrilegii?

XVII. Negari non potest, quin hæc merito suspectam faciant *aquæ frigidæ*, quæ Eugenio adscribitur, probationem, licet teste Mabillonio non tantum in membranis Remigianis hæc Eugenio II. adscribatur; sed insuper extet vetus collectio Canonum in Monasterio Sancti Mariani apud Altissiodorum asservata, in qua forma judicii per aquam frigidam refertur cum hoc titulo: „ Hoc judicium atque examinationem misit *Dominus Apostolicus* in Franciam, ut non violarentur sacra Altaria Sanctorum, sed per hanc adjurationem & judicium aquæ frigidæ possit patescere veritas.

Præterea Du Cange in suo Glossario, verbo *Aquæ judicium*, ubi plura ad hoc judicium spectantia retulit, inter alia dicit, quod Ordo ad hoc examen habeatur in Codice MS. S. Laurentii prope Leodium cum hoc Procemio: „ Examen aquæ frigidæ. Quando Romani propter invidiam tulerunt Domino Leoni Papæ oculos & linguam propter thesaurum S. Petri, tunc venit ad Imperatorem Carolum, ut eum adjuvaret de suis inimicis. Tunc Imperator reduxit eum Romam, & restituit eum in locum suum, & thesaurum supradictum non potuit invenire nisi per istud judicium. Quod judicium fecerunt Beatus Eugenius, & Leo, & Imperator, ut Episcopi & Abbates & Comites firmiter teneant & credant, quia probatum habuerunt illi Sancti Viri, qui illud invenerunt. “

XVIII. Hoc & non obscure supponit, ritum hunc ab Eugenio probatum, & in Franciam missum fuisse. Quidquid sit, hoc satis constat, ritum hunc multis seculis tum in Francia, tum alibi multum familiarem fuisse, uti & alias purgationes vulgares, uti infra ostendetur, ubi prius de duabus aliis purgationis speciebus pauca notaverimus.

XIX. Aquæ *ferventis* judicium seu examen erat, quo quis de crimine suspectus, ut se purgaret, manum in aquam ferventem nudato brachio immittebat: atque si illæsam extraheret, innocens; si contra, Reus pronunciabatur.

Hoc judicium eodem pene ritu peragebatur, quo præcedens; uti patet ex ordine peragendi, & exorcismis & orationibus solitis, quas exhibet Delrio loco citato; & plura apud Du Cange in suo Glossario, verbo *Aquæ ferventis judicium*; notatque, quod lapis in cacabum demergeretur, quem Reus extraheret, immissa in aquam ferventem manu vel brachio.

XX. Notandum autem, quod manus extracta, „ cum magna diligentia sic fieret involuta sub sigillo Judicis signata usque in die tertio, quo visa sit viris idoneis, & æstimata. “ Ita habetur in ordine hujus judicii apud Delrio, creditque hunc ritum eo referendum; „ quia si præstigio aliquo manus læsa, vel illæsa esset, interea, evanescente præstigio, rei veritatem apparituram credebant. “

XXI. Probatio per ferrum *candens* vel *ignitum*, seu judicium ferri *candentis* erat, quo suspectus de crimine ad innocentiæ probationem, nuda manu ferrum *candens* tangebat; quam si illæsam retraheret, innocens; si adustam, nocens judicabatur.

Hoc judicium eodem rursus ritu peragebatur, quo judicium aquæ *ferventis*; imo & eadem adjuratione benedicebantur ferrum candens ad probationem, & aqua *fervens*; uti videre est in formulis adjurationis relatis per Stephanum Baluzium tomo 2. Capitularium inter veteres formulas exorcismorum *cap.* 4.

XXII. Ritus hujus judicii describitur in legibus Ecclesiasticis Æthelstani Regis Angliæ *cap.* 7. & 8. extantque tomo 9. Conciliorum general. *col.* 585. vultque expresse, ut dum probatio peragitur, „ non sit illic alia locutio, quam ut precentur sedulo Deum Patrem Omnipotentem, ut veritatem suam in eo manifestare dignetur: & bibat Accusatus aquam benedictam, & inde conspergatur manus ejus, qua *judicium* portare debet; id est *ferrum candens*.

XXIII. Probationem hanc sat frequentem in Hispania fuisse seculo XII. eamque injunctam, quia homines præsertim plebeji nihili faciebant perjuria, probat charta Sanctii Regis Arragoniæ relata apud Du Cange in Glossario, verbo *Ferrum candens*. „ Mando & judico (ait) ut si aliquis homo rusticorum voluerit extrahere de Monasterio illo terram, aut vineam, aut aliquam hæreditatem, veniat ad S. Joannem, & juret super illud Altare: & postquam juraverit, accipiat *ferrum calidum judiciale*, sicut mei Villani faciunt, & omnis terra . . . Et proinde pono & mando hoc judicium, quia multi sunt inflati spiritu maligno, quia non timent perjurium de jure, & ideo quod juraverit, salvum fuerit per ferrum. “

Plura de hoc judicio *ferri candentis* videri possunt apud Delrio *lib.* 4. *Disquisit. Magic. cap.* 4. *sect.* 3. & Du Cange in Glossario, verbo *Ferrum candens*.

XXIV. Ex ipsis precibus & exorcismis facile est colligere, quod tunc temporis crederetur & persuasum esset, quod ad preces & exorcismos illos publice recitatos, nec non jejunia, quæ injungebantur, Deus per miraculum ostenderet innocentiam hominis accusati in aquam immissi, aut ferrum candens tangentis; non secus ac olim ad preces Sanctorum similia miracula ostenderat; maxime si aliter veritas haberi non posset.

XXV. Neque enim hæ probationes adhibendæ erant, nisi ubi veritas haberi aliter non posset, quemadmodum in Jure Feudali Saxonum *cap.* 24. *art.* 19. legitur: „ Aqua vel ferro non licet in causa aliqua experiri, nisi in qua modis aliis non poterit veritas indagari. “ Et quia totus effectus hujus judicii expectabatur à speciali Dei bonitate & omnipotentia, dici solebant *judicia Dei*; quasi Deus de innocentia, vel nocentia Accusati judicium ferre deberet.

XXVI. Insuper & illud constat, quod licet longe lateque horum judiciorum usus esset diffusus, à multis probatus, & etiam publicis Legibus & Ritibus firmatus, nihilominus non defuerint, qui usum hunc non probarent.

Et quidem in Capitulari Ludovici Pii anni 829. *cap.* 12. legitur: „ Ut examen aquæ *frigidæ*, quod hactenus faciebant, à Missis nostris omnibus interdicatur: ne ulterius fiat. “ Extat illud Decretum *Additione* 4. ad Capitularia Regum Francorum *cap.* 113. & *lib.* 2. *Legum Longobard.*

hard. tit. 55. *cap.* 32: Similiter Hildegarium Meldorum Episcopum de hoc ritu circa idem tempus dubitasse, probat Epistola Hincmari Rhemensis ad eundem scripta; qua ipse Hincmarus hoc judicium multis argumentis nititur probare & scrupulos Hildegario eximere.

XXVII. Unde ex hac Epistola Hincmari aliisque posterioribus monumentis & Auctoribus, & hoc fatendum est, Decretum Ludovici Pii non fuisse totaliter, nec ubique etiam per Galliam receptum, vel observatum; quod & probat Synodus Nannatensis celebrata anno 895. nam *cap.* 22. judicium ferri *candentis* probatur: quin & in Concilio Helenensi anno 1065. habito ab Archiepiscopo Turonensi, & aliis Episcopis, mandatur fieri *judicium aqua frigida*.

XXVIII. Refert Meyrus in Annalibus Flandriæ, ad annum 1164. quod eo anno Philippus Comes Flandriæ novas Leges dederit Neoportuensibus: „ quibus ex Legibus intelligere licet (ait Meyrus) Flandros adhuc ea tempestate candentis laminæ usos fuisse judicio. Verba etenim Legis hæc sunt: *Si quis vulnus in nocte acceptum alii imputaverit, si Scabinis dignum videtur*, FERRO CANDENTI *se excusabit accusatus; si aufugerit, manum perdet*. Item in alio capite: *Si fur vocatus accusatus fuerit, ferro candenti se excusabit; si culpabilis permanserit, suspendetur; & si accusans in ante juramento defecerit, accusatus liber erit*.

Scribit quoque Damhouderus in *Praxi Rerum Criminalium cap.* 43. „ Gandensibus civibus à Comite Flandriæ indultum privilegio fuisse, sese purgare *aqua frigida*, quod sane interpretandum est (ait Damhouderus) de aqua frigida, & adhibitis consuetis funibus.

In Charta Balduini Flandriæ & Hannoniæ Comitis, qua Gerardimontensis oppidi Leges & Privilegia à Prædecessoribus suis concessa firmat ac stabilit circa finem seculi XI. conceditur inter alia, ut *nemo cogatur subire judicium ignis & aquæ*, nimirum aquæ *ferventis*, quod cum judicio *ignis* conferri solebat. Extat hæc Charta apud Miræum inter Diplomata Belgica *cap.* 60.

XXIX. Gratianus *caus.* 2. *quæst.* 5. *Can.* 7. sub nomine S. Gregorii ad Brunichildam Reginam Francorum retulit hæc: „ Vulgarem denique ac nulla Canonica Sanctione fultam Legem, ferventis scilicet, sive frigidæ aquæ, ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventionis (quia fabricata hæc sunt omnino ficta invidia) nec ipsam exhibere, nec aliquo modo volumus te postulare, imo Apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

XXX. Verum ut recte advertit Delrio citata *Sessione* 3. hoc adscribere Gregorio, „ facinus hoc Gratiani est, vel inscitia Scriptorum. Nihil tale Gregorius rescripsit. Lege totam illam Epistolam ad Brunichildam Reginam Franciæ, quæ superest, videbis purpureæ clamidi assutum flamineum limbum; quem nec S. Ivo Carnotensis agnovit, nec antiquior Gratiano quod sciam.

Eundem errorem notavit Antonius Augustinus *lib.* 2. *De Emendat. Gratiani Dialog.* 12. observans, ea verba sumpta esse ex Epistola Alexandri Minoris, id est, II. prout etiam annotarunt Correctores Romani ad citatum Canonem.

XXXI. Profert ibidem Gratianus *Can.* 20. sub nomine Stephani V. Humberto Episcopo Moguntino: „ Ferri candentis, vel aquæ ferventis examine confessionem extorquere à quolibet Sacri non censent Canones: & quod Sanctorum Patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinventione non est præsumendum. Spontanea enim confessione vel testium approbatione publicata delicta, habito præ oculis Dei timore, commissa sunt regimini nostro judicare. Occulta vero & ignota illi sunt relinquenda, qui solus novit corda filiorum hominum.

XXXII. At inter Epistolas Stephani V. qui sedit seculo IX. nulla reperitur Epistola Episcopo Moguntino inscripta; nec alia cui hoc Decretum sit insertum. Ut proinde & hoc Decretum admodum suspectæ fidei videatur: præsertim quod, si hujusmodi Responsum Pontificis eo tempore emanasset, illud vulgaribus hisce purgationibus, quæ eo tempore maxime frequentabantur, indubie oppositum fuisset, quod tamen non legitur.

XXXIII. Quidquid sit, illud haud dubium est, quin hisce auctoritatibus à Gratiano sub nomine illorum Pontificum relatis, usi sint sequentes Pontifices, qui post tempora Gratiani usum harum purgationum improbarunt.

Et quidem Alexander III. *Epist.* 19. ad Upsalensem Archiepiscopum, postquam dixit: „ Ferventis vero aquæ vel candentis ferri judicium Catholica Ecclesia contra quemlibet etiam, nedum contra Episcopum non admittit; “ immediate subjungit: „ Unde Stephanus Papa V. ferri candentis, inquit, vel aquæ ferventis examinationem, &c. prout supra, ex Gratiano relata sunt. “

XXXIV. Sequentes Pontifices eundem usum tanquam superstitiosum, & ad Dei tentationem spectantem reprobarunt: judicatque Innocentius III. in *cap.* 10. *De Excessibus Prælat.* Episcopum qui judicio *ferri candentis* auctoritatem præstitit, indignum Altaris ministerio.

XXXV. Dein Honorius III. in *cap.* 3. *De Purgatione vulgari*, scribit, compellendos esse Fratres Templarios, ut à probatione *ferri candentis* desistant: „ cum hujusmodi judicium (ait) sit penitus interdictum, utpote in quo *Deus tentari videtur*. “

Hic quoque patet, quod Honorius illud non prohibeat, sed prohibitum supponat: apparetque aliunde satis certum, quod purgationes illæ vulgares ea ætate plane vetitæ ac illicitæ supponerentur, & sacris Canonibus contrariæ.

XXXVI. Hinc cum apud Gratianum *caus.* 2. *quæst.* 5. *Can.* 15. uti & in prima Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum in *cap.* 1. *de Purgatione vulgari* sub nomine Concilii Triburiensis, legeretur: „ Nobilis homo vel ingenuus, si in Synodo accusatur, & negaverit, si fidelem esse eum sciverit, cum 12. ingenuis se expurget. Si autem deprehensus fuerit in furto aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum non admittatur, sed sicut, qui ingenuus non est, *ferventi aqua aut candenti ferro* se expurget: “ Raymundus Decretalium Gregorii IX. Compilator hoc Decretum referens in *Cap.* 1. *De Purg. Can.* hæc verba, *Ferventi aqua aut candenti ferro*, omisit, tanquam disciplinæ sui temporis contraria, & faventia purgationibus vulgaribus, quas Sacris Canonibus contrarias non dubitabat.

XXXVII. Sed sicut vulgares superstitiones, cum semel radices egerunt, difficulter eradicantur, difficillimeque à superstitiosis observationibus populus abducitur; ita & hic contigit. Nam de suo tempore asserit Delrio loco citato *Sect.* 4. quod „ in multis locis Germaniæ, maxime Vvestphaliæ circulo, uterentur hac proba *aqua frigida* in maleficis indagandis; quas enim fama vel aliarum depositione suspectas habent; eas (ait) statim absque ulteriore inquisitione capiunt, captasque extra urbem deducunt; & in aquam frigidam ita conjiciunt, ut dextra manus sinistro pedi, sinistra vero dextro pedi sit alligata; & si supernatant, veneficas vehementius suspicantur, & ideirco duriori subjiciunt quæstioni; sin subinerguntur, innocentes esse credunt. “

Similiter Zypæus in Notitia Juris Belgici *tit. de Purgatione Canonica*, asserit, quod „ indocti quidam de facto adhuc nuper usi sint proba aquæ frigidæ, in eam injectis iis, qui de Magia accusabantur, quæ si immergerentur, insontes; si supernatarent, Rea credebantur: improbato Jure (ait) & more. “

XXXVIII. Dicit autem ibidem Delrio, quod Judices had proba uterentur „ sine ulla Dei Invocatione, sine ullo ritu, pietatis aliquid præferente. “ Quod contigisse credo, quod nulli Sacerdotes benedictionem aquæ ad hanc probationem aliosque ritus impendere nollent ob Decretum Concilii Lateranensis sub Innocentio III. *in cap.* 9. *Ne Clerici vel Monachi secularibus negot.* quo statutum est, „ nec ullus Subdiaconus, Diaconus vel Sacerdos purgationi aquæ ferventis vel frigidæ, seu ferri candentis ritum cujuslibet benedictionis aut consecrationis impendat. “

XXXIX. Interim & hanc probam ut superstitiosam & illicitam multis refellit ibidem Delrio *quæst.* 5. atque hodie uno consensu reprobantur, & exulant hic à judiciis hujusmodi vulgares probationes; uti testantur Damhouderus in Praxi rerum criminal. *cap.* 43. Zypæus loco mox citato, aliique passim Pragmatici.

XL. Potest nihilominus ex his omnibus concludi, quam fallax sit argumentum ex praxi multorum in Ecclesia, etiam publicis aliquorum legibus probata, & ritibus publicis exornata petitum. Cum hic similem videamus pluribus seculis, usitatam, tandem ut superstitiosam, & Dei tentativam improbatam.

XLI. Præter has vulgares probationes, fuit jampridem alia usitatissima, qua infamati, præsertim Ecclesiastici,

sipsi, de crimine, sese expurgare jubebantur. „ In priscis enim Ecclesiæ Catholicæ temporibus tanta erat Patribus honestatis cura, ut neduum in Clericis aperta crimina non tolerarent, sed neque suspicionem seu infamiam criminis sustinere vellent; “ ait Ignatius Lopez in sua Praxi Can. criminali *cap.* 148. atque ideo (ait) „ contra quos de crimine infamia, aut grave scandalum seu vehemens suspicio surgebat, purgationem Canonicam indicendam decreverunt.

XLII. Hæc autem purgatio plerumque fieri solebat præstito juramento de innocentia, tactis sacrosanctis Evangeliis, vel Sanctorum Reliquiis.

Apud S. Gregorium *lib.* 2. *indict.* 10. *epist.* 23. legitur, quod cum de quodam Episcopo *sinister rumor* spargeretur, & facta districta inquisitione de iis quæ sparsa fuerant, nullam in eo de iis culpam invenisset; „ Sed ne quid videretur omissum (ait) quod nostro potuisset dubium cordi remanere, ad Beati Petri sacratissimum Corpus districta cum ex abundanti fecimus sacramenta præbere, “ Integer textus Gregorii extat apud Gratianum *caus.* 2. *quæst.* 5. *Can.* 6.

Rursus *lib.* 6. *epist.* 18. Sanctus Gregorius cuidam Diacono scribit, quod sibi de ipso aliqua fuissent nunciata, quæ officii ipsius propositum non leviter macularent: ac propterea curæ sibi fuisset, ea diu ac subtili investigatione perquirere; ac dein subjungit: „ & quoniam nil quod tibi noceret invenimus, ne qua de his quæ dicta fuerant, suspicio remaneret, ad plenissimam te satisfactionem, si ab eis insons exiteris, ad sacratissimum corpus Beati Petri Apostolorum Principis districta fecimus Sacramenta præbere.

Pluribus aliis locis de hac purgationis specie agit S. Gregorius; atque signanter *lib.* 7. *ind.* 2. *epist.* 80. committit causam cujusdam Maximi Episcopi Ravennæ, cum hac clausula: „ Si idem Maximus coram vobis & Chartulario nostro de simoniaca hæresi præstito se *Sacramento* purgaverit; atque de aliis ante corpus S. Apollinaris, sicut scripsimus, tantummodo requisitus liberum se esse responderit.

XLIII. Cum autem infamatus de crimine in ea purgatione per sacramentum sive jusjurandum constituatur quasi judex in propria causa; ideoque purgatio hæc videretur exigui ponderis ad probandam innocentiam infamati; præsertim quod qui aliis enormibus criminibus se inquinare ausi sunt, haud difficulter his perjurium ad evadendas pœnas essent adjecturi; ideo & Veteribus jampridem placuit, ut non solus infamatus suam innocentiam interposito sacramento sive jurejurando assereret, atque hoc modo se à criminis infamia, vel suspicione purgaret; sed exigebantur illa sacramenta ab infamatis *cum tribus*, *aut quinque*, *aut septem Collegis sui ordinis*, ut loquitur Ivo Carnotensis *Epist.* 54. & 206.

XLIV. Sub nomine Synodi Agathensis refert Gratianus *caus.* 2. *quæst.* 5. *Can.* 12. & in *cap.* 2. tit. *De Purgat. Canon.* „ Si Accusatores legitimi non fuerint, qui ejus (Presbyteri) crimina manifestis indiciis probare contenderint, & ipse negaverit, tunc ipse cum *sociis septem* ejusdem ordinis (si valet) à crimine seipsum expurget. Diaconus vero, si eodem crimine accusatus fuerit, cum *tribus* se expurget.

XLV. Si satis constaret, Decretum hoc esse Synodi Agathensis, quæ habita est anno 506. dubitari non posset de antiquitate hujus ritus; sed cum inter vulgatos Canones hujus Synodi Decretum hoc non reperiatur, atque in Collectione Conciliorum rejiciatur ad calcem Synodi extra numerum Canonum; nihil certi pro antiquitate hujus ritus hinc statui potest.

XLVI. Indubitatum nihilominus est, ritum hunc purgationis esse antiquum; ejusque tanquam jam usitati sæpius meminit Gregorius Turonensis, ac signanter *lib.* 8. *Hist. Francorum cap.* 9. & 40. & in Capitularibus Regum Francorum frequens occurrit mentio hujus purgationis; atque signanter *lib.* 3. *cap.* 9. statuitur, ut accusati de conspiratione, si liberi homines fuerint, *jurent cum* IDONEIS JURATORIBUS *hoc pro male non fecisse.* Et in lege Salica *tit.* 50. CONJURATORES dicuntur. Et *lib.* 5. *Capitular. cap.* 52. & 62. SACRAMENTALES, in verbis: „ Quod si negare voluerit, cum *duodecim Sacramentalibus* juret. “ Et alio loco, *Juret cum suis* SACRAMENTALIBUS.

XLVII. Debebant ergo una cum infamato alii testes *jurare*. Cum autem constet, manum semper fuisse symbolum fidei; atque idcirco in judiciis, & contractibus, ubi fides addicitur, manus porrigi, in signum fidei, solitum quoque fuit: uti & hodie, porrectis manibus juratur; indeque nihil frequentius in antiquis legibus, quam *manu quinta*, *manu sexta*, *septima vel duodecima* se purgare; id est, quinque, sex, septem vel duodecim adhibitis juratoribus.

Hoc sensu accipitur in *cap.* 8. tit. *De Purgat. Can.* ubi mandat Pontifex cuidam Episcopo, „ quatenus si accusatores idonei non apparuerint, ut cum *septima* aut *quinta manu* sui Ordinis (sicut expedire cognoveris) per purgationem Canonicam innocentiam suam ostendat, ipsi injungas. “ Et in *cap.* 5. tit. *eod.* Injungitur cuidam Episcopo, quod „ *tertia manu* sui Ordinis, & *quarta* Abbatum & Religiosorum Sacerdotum, de Simonia debeat se purgare. “

XLVIII. Et in *cap.* 10. tit. *eod.* Innocentius III. scribit Senonensi Archiepiscopo: „ Attendentes autem vulgatam infamiam, grave scandalum, & vehementem suspicionem ex testium dictis obortam, quæ contra Decanum facere videbantur, cum propter eorum quodlibet ei esset purgatio indicenda, & servantes justitiam, & mollientes rigorem, purgationem ei *quarta decima manus* sui Ordinis duximus indicendam. “

Ex his Decretalibus uno consensu concludunt Canonistæ, numerum compurgatorum sive conjuratorum non esse præcise in jure determinatum; sed Judicem secundum qualitatem delicti, vehementiam infamiæ, & conditionem personæ majorem vel minorem numerum requirere debere; quemadmodum etiam jampridem scripsit Ivo Carnotensis *Epist.* 206. „ Posuerunt autem in discretione Episcoporum, ut secundum quod audiunt malam famam Presbyterorum crebrescere & ingravescere, exigant purgatoria Sacramenta a Presbyteris infamatis, cum tribus, aut quinque, aut septem collegis. “

XLIX. Hi compurgatores non debent jurare, quemadmodum ipse infamatus de veritate, sed „ id solum tenentur juramento firmare, quod veritatem credunt eum dicere, qui purgatur; “ uti scribit Innocentius III. in *cap.* 13. tit. *eod.* vel ut idem Pontifex exprimit in *cap. fin. eod.* quod *credunt eum verum jurasse*.

L. Hunc tenorem purgationis exprimens Pontifex in *cap.* 5. tit. *eod.* ait: „ Porro purgationis tenor erit hujusmodi, Episcopus (infamatus de Simonia) jurabit primum super Sancta Dei Evangelia, quod pro Ecclesia Sancti Petri Presbytero P. danda, nec ipse per se, nec per submissam personam, nec aliquis pro eo se sciente pretium recepit: deinde purgatores supra Sancta Dei Evangelia jurabunt, quod ipsi credunt, eum verum jurasse. “

LI. Ut autem compurgatores hujusmodi testimonium de infamato reddere queant, debet ipsis vita & conversatio infamati apprime esse nota; ut ex illa fundatam conjecturam concipiant, ipsum revera crimen, de quo infamatur, non commisisse; ac proinde revera credere, ipsum *verum* jurasse, quemadmodum expressit Pontifex in *cap.* 7. tit. *eod.* dicens: „ Ut autem idonei appareant, necesse est, ut ejus, quem purgare debent, vitam & conversationem agnoscant. “ Et in *cap.* 10. tit. *eod.* vult Innocentius III. ut compurgatores sint, „ qui conversationem & vitam ipsius non tam moderno tempore noverint, quam transacto: “ si nimirum crimen, de quo infamatus, dicatur *transacto* tempore commissum, uti exponit Panormitanus.

LII. Ulterius, ut comprobatorum testimonium fidem addat juramento & assertioni infamati, requiritur, ut hi sint *illius honestatis & opinionis, ut verisimile sit, eos nolle amore vel odio seu obtentu pecuniæ pejerare*; uti loquitur Pontifex in *cap.* 7. tit. *eod.* sive ut sint *fide Catholici & vita probati*; quemadmodum dicitur in *cap.* 10. tit. *eod.*

LIII. Hanc purgationem etiam in Curiis Secularibus olim in Belgio notam fuisse, probant antiquæ tabulæ Legum Brabantiæ, quas anno 1312. dedit Joannes II. Dux Brabantiæ, quemadmodum notat Zypæus in *Jure Novo de Purgat. Canon. num.* 1.

LIV. In Concordatis inter Episcopum Cameracensem & Consiliarios Hannoniæ anno 1441. *art.* 25. conventum est, „ quod in casu vehementis suspicionis, aut notoriæ infamationis, unde oriri posset grave scandalum, Officialis

„ cialis, poterit etiam contra laicum purgatio„nem more consueto indicere.“ Habetur hoc Concordatum *part.* 1. Edict. Brabant. *libr.* 1. *capit.* 3.

LV. Usus hujus purgationis in Curiis Ecclesiasticis etiamnum superest; in sæcularibus vix apparet; quanquam Damhouderus in *Praxi Rerum Criminal. cap.* 44. dicat, quod ad imitationem Curiarum Ecclesiasticarum, subinde etiam in tribunalia sæcularia seu prophana in Flandria, nec non aliis in locis hac forma purgationis utantur.

LVI. Quin & teste Zypæo loco citato, etiam in Curiis Ecclesiasticis *rarior* ejus est usus. Testatur quoque Ignatius Lopez in annotatione ad *capit.* 148. *Practica Can. Crimin.* Bernardi Dias, „ quod non „ facile per Judices Ecclesiasticos Canonica purga„tio indicenda sit, cum fragilis, fallax, & incer„ta sit; eo quod ab hominum judicio dependeat. „ Quod in caussis fidei Madriliana instructione *cap.* „ 17. his verbis definitum est. Ob malitiam huma„nam purgatio Canonica, periculosissimum est re„medium, præsertim his temporibus. Ideoque non „ multum est in usu, quare utendum raro, & cum „ magna causa.

LVII. Illud quoque certum, purgationem hanc non esse indicendam, nisi ubi dubium est, num infamatus revera crimen commiserit; & via ordinaria veritas detegi nequit, quemadmodum in relatis Epistolis S. Gregor. manifestum est; & sæpius Pontifices responderunt, ac signanter in *cap.* 3. & 15. *de Purgat. Can.* atque uno consensu tradunt Canonistæ, dicentes, purgationem hanc esse remedium *subsidiarium* indagandæ veritatis, deficientibus aliis remediis.

LVIII. Quin & Judices merito in indicenda hac purgatione circumspecti esse debent, ne eam facilius indicendo sacrilegii & perjurii participes efficiantur. Etenim cum homines, qui magnorum criminum sunt Rei, ausi fuerint propter utilitatem aut voluptatem, quas in criminibus quæsiverunt, graviter impingere in legem æternam ejusmodi crimina prohibentem, magnopere timendum est, ne ut supplicium & infamiam, quæ ob crimina commissa imminent, evadant, pejerare audeant. Facile est hinc videre, quam sæpe sacrilegum sit ab ejusmodi criminosis expetere, ut juramento se purgent, cum, si non certum, sit saltem admodum verisimile, quod pejerabunt, si crimen revera commiserint. Temerarium proinde est credere quod tale crimen non commiserint, quia jurant se non commisisse.

TITULUS NONUS.

De Sententiis, earumque Executione.

CAPUT I.

De Sententia definitiva, interlocutoria. & provisionali.

1. *Quid sententia; & quid res judicata.*
2. *Sententia alia definitiva, alia interlocutoria.*
3. *Describitur sententia definitiva; & quare hæc sola proprie dicatur sententia.*
4. *Quid sententia interlocutoria.*
5. *Exempla aliqua utriusque sententiæ.*
6. *Sententia interlocutoria est duplex.*
7. *Exponitur, quando sit interlocutoria habens vim* definitivæ.
8. *De hac interlocutoria loquitur Synodus Trident.* Sess. 24. cap. 20. de Reformat.
9. *Expressit Synodus præcipuum indicium, e quo dignoscitur, an habeat vim definitiva.*
10. *Plura exempla hujus sententiæ exhibentur.*
11. *Sententia super pleno possessorio in materia beneficiali est definitiva.*
12. *Recredentialis autem est mere interlocutoria.*
13. *Sententia* provisionalis *solet esse tantum simpliciter interlocutoria.*
14. *Quid sit sententia provisionalis; & cur ejus usus inductus; & cur dici nequeat definitiva.*
15. *Solet provisio decerni, ubi est periculum diminutionis cultus divini.*
16. *In causa alimentorum frequenter est locus sententiæ provisionali.*
17. *Provisio hæc facienda filio sive in prima, sive secunda instantia.*
18. *Potest peti in qualibet parte litis.*
19. *Debet tamen actor probare filiationem seu aliam qualitatem, aut saltem quasi possessionem.*
20. *Provisio in causa portionis congrua eidem fundamento innititur.*
21. *An Religioso appellanti à Decreto Abbatis adjudicanda per* provisionem *necessaria ad prosequendam causam.*
22. *Utrum adjudicanda Religioso accusanti Abbatem super indebita administratione Monasterii.*
23. *Quæ in hisce à Judice cavenda.*
24. *Plures causæ, in quibus adjudicatur provisio remissive.*
25. *Judex in sententia exprimere debet, sententiam duntaxat esse* provisionalem.
26. *De jure provisio decerni potest à Judice causæ principalis.*
27. *In Gallia prætenditur, ad Judicem Sæcularem spectare dare provisionem.*
28. *Ordinationem Curiarum Eccles. Provinciæ Mechlin. supponunt, Judicem Ecclesiasticum etiam posse dare sententias provisionales.*
29. *Quomodo hæc danda in causis testamentariis, vel contractuum antenuptialium.*

I. SEntentia dicitur ipsa pronunciatio sive definitio Judicis finem controversiæ imponens. Res vero judicata est ipsa causa controversa, quæ finem controversiæ pronunciatione Judicis accedit, *Leg.* 1. *ff. De re jud.* Quanquam & sententia, quatenus decurso appellationis tempore, manet, veluti à Partibus approbata & judicata, non male quoque res judicata dicatur; eoque pacto dici soleat, sententiam transire vel transivisse in *rem judicatam*.

II. Cum autem Judex soleat non tantum sua pronunciatione determinare sive definire causam principalem, sive eam super qua principaliter inter Partes controvertitur; sed sæpius etiam nonnullas in principio litis vel ejus decursu incidentes quæstiones; hinc alia dicitur sententia *definitiva*; alia vero *interlocutoria*.

III. Definitiva proprie dicitur, qua Judex, quantum ex se est, finem imponit principali controversiæ; ipsamque causam inter Partes pendentem dirimit ac definit. Et quia hæc sola sententia proprie causam *definit* & controversiam *dirimit*, etiam sola proprie *sententia* vocatur; utpote per quam ipse Judex super controversia pendente sententiam suam dicit.

IV. Interlocutoria vocatur, pronunciatio Judicis super aliquo articulo negotium principale non dirimens: idque sive articulus sive punctum quod deciditur, principium, medium, sive finem litis concernat; modo non definiat negotium *principale*, super quo lis contestata fuit. Unde ex Martino in additionibus ad Hostiensem in Summa *tit. de Sententia*, dicitur sententia interlocutoria, quæ non super principali, sed super aliis quæstionibus fertur principali causa durante.

V. Hinc infert Rebuffus in Repetitione *L.* QUOD JUSSIT *ff. De re judicata* in præfatione *num.* 33. sententiam esse definitivam, si pronuncietur satisdan-

dum esse, vel non, quando *principaliter* petebatur, alias secus. Item si de nullitate actus *principaliter* dubitetur, & super eo feratur sententia, dicetur definitiva. Plura ibidem profert exempla sententiæ definitivæ, quæ ostendunt, sententiam definitivam requirere, ut per eam finis imponatur negotio *principali*. Si autem tantum decidatur incidens aliquis articulus, manente interim principali negotio indeciso, non dicetur sententia definitiva, sed *interlocutoria*; quasi manente principali controversia, Judex dumtaxat *interloquatur*, ut principale negotium melius terminari queat: dicitque Rebuffus in Tractatu *De Sententiis executoriis*, &c. in præfat. *n.* 5. quod omne Decretum Judicis, vel, ut vulgo dicimus, *appunctamentum* dicatur sententia *interlocutoria*.

VI. Sententia autem interlocutoria duplex est. Una habens *vim definitivæ*; atque à sententia definitiva fere solo nomine distincta. Altera mere & simpliciter interlocutoria.

VII. Prior appellatur illa sententia, quæ quidem principale negotium absolute non dirimit; sed tantum aliquem articulum causæ principali incidentem aut connexum; atque eatenus *interlocutoria* vocatur, sed articulum talem incidentem ita dirimit, ut per hanc suam sententiam Parti litiganti damnum inferat irreparabile per definitivam, aut appellationem à definitiva, quapropter hæc sententia quantumvis interlocutoria, dicitur habere *vim definitivæ*.

Cum enim hujusmodi sententia non *per interim*, sed absolute articulum illum ultimat, & præjudicium Parti litiganti inferat, quod per definitivam aut appellationem à definitiva *reparari* nequit, eundem effectum huic sententiæ leges dederunt, quem habet sententia definitiva, cum negotium principale dirimit.

VIII. De hac sententia interlocutoria loquitur Synodus Tridentina *Sess.* 24. *cap.* 20. *De Reformat.* dum ibidem statuit, ut „ neque appellationes à sen-„ tentiis Ordinariorum interpositæ per Superiores „ quoscunque recipiantur, eorumve commissio aut „ inhibitio fiat nisi à definitiva, vel à *definitivæ vim* „ habente, & cujus gravamen per appellationem à „ definitiva reparari nequeat.

IX. Expressit hic Synodus præcipuum indicium unde dignoscatur, num sententia interlocutoria habeat *vim definitivæ*: si nimirum inferat tale gravamen Parti, quod nec per sententiam definitivam, nec per appellationem à sententia definitiva reparari potest.

X. Plurima exempla hujus sententiæ allegant Rebuffus loco citato, & Damhouderius *in Praxi Rerum Civilium cap.* 145. atque hic pro primo exemplo allegat: „ Si pars declinaret, aut remissionem à Judi-„ ce peteret, & si tunc Judex nihilominus eidem „ Parti mandaret, & ordinaret ut respondeat, ea or-„ dinatio est interlocutoria definitivam sapiens, quia „ ipsa remissioni penitus præjudicat, ab appellando „ Partem illam excludit, & ipsi perpetuum silen-„ tium imponit: ideoque effectum definitivæ merito „ obtinet.

XI. Dicit ibidem *n.* 8. quod sententia data super possessorio sit interlocutoria simplex; sed quando proprietas ipsa cum possessorio conjuncta, & annexa est, eo casu ipsa censeatur definitiva. At Nicolaus Tuldenus *tit.* 1. notat ex Maranta, hanc esse adhibendam distinctionem, ut „ si agatur super possessorio „ *principaliter*, & in eo lis contestetur, sententia in „ eo lata mera sit definitiva, quia causam definiat „ possessorio principaliter intentatam; non obstante „ quod in petitorio possit revocari: quia id novum „ esset judicium; sed si possessorium tractetur inci-„ denter, tunc sit interlocutoria.

Et sane nemo ambigit, quin sententia lata in Consiliis Regiis super *pleno* possessorio in materia Beneficiali sit definitiva; habeatque omnes proprietates sententiæ definitivæ, ut colligi potest ex dictis supra *tit.* 1. *cap.* 3.

XII. At sententia recredentialis in materia Beneficiali recte dici potest *sententia interlocutoria*; & quidem *simpliciter* sive *mere* interlocutoria non habens vim definitivæ: eo quod tantum jus faciat *interim*; nec inferat damnum *irreparabile* per sententiam definitivam super principali, uti supra loco citato ostensum est.

XIII. Imo omnis sententia provisionalis, quæ hodie est frequentissima, præsertim in Curiis Regiis, solet esse duntaxat interlocutoria, non habens vim definitivæ: quia sententia provisionalis non solet imponere finem controversiæ principali; quia & sæpius nullum damnum infert, quod per definitivam reparari nequeat.

XIV. Cum enim sententia definitiva ferri nequeat, nisi primum Judex de causa principali plene cognoverit, consequens est, sententiam provisionalem nequaquam dici posse definitivam. Provisio enim à Judice conceditur, ut præsenti necessitati *interim* provideatur, tametsi nondum de causa principali *plene* cognoverit; uti recte advertit Rebuffus in Tractatu *De Sententiis provisionalibus*, ubi *numer.* 22. dicit, ob justam & necessariam causam provisionem esse faciendam, & maxime quando imminet periculum si non fiat. Et *num.* 14. dicitur „ Provisio est Pronunciatio præjudicialis Judicis, Divini cultus, seu “ alimentorum ratione, aut alia necessaria, & justa “ causa facta.

XV. Unde cum publice expediat, cultum Divinum occasione litis inter privatos excitatæ non diminui, aut populum interim eo privari, solet Judex providere, ut *interim*, dum quæstio principalis inter Partes agitatur, cultus Divinus peragatur, exemplo Pontificis in *capit.* 28. „ *De Appellat.* ubi mandavit Salisburiensi Episcopo, ut pendente appellatione per Canonicum quendam residere recusantem interjecta, „ *interim* alicui honestæ perso- “ næ vices ejus in Ecclesia committat, & ei de Be- “ neficiis illis assignet, unde possit congrue susten- “ tari. “

Ad hunc textum reflectens Rebuffus *num.* 37. ait, „ Ecce quomodo pendente etiam appellatione fit pro- “ visio favore Ecclesiæ, & Divini cultus, tam Ec- “ clesiæ, quàm personæ, quæ Ecclesiæ servire debet, “ durante provisione: Judex enim pendente lite per “ modum provisionis servitium Ecclesiæ sic facien- “ dum esse pronunciabit. “

XVI. Frequens est hæc sententia provisionalis in causa alimentorum, de qua expresse loquitur Constitutio Caroli Septimi Regis Galliæ *artic.* 51. vetans, similem provisionem per Judices Regios adjudicatam, per appellationem suspendi. De qua provisione late agit Rebuffus in citato Tractatu *artic. primo Glossa* 2.

XVII. Notat autem juxta hodiernam praxim, faciendam esse hanc provisionem filio tam in prima, quàm secunda instantia; idque ex æquitate receptum esse, ne fame pereat, & ne cogatur ob defectum pecuniarum processum deserere, & litibus renunciare; & ita non semel decisum fuisse, & servari in Gallia testatur.

XVIII. Quin & addit, quod si non fuerit petita provisio in prima instantia, peti queat in secunda, & adjudicari; imo addit *num.* 14. hanc provisionem peti posse in qualibet parte litis, quia filius semper gravatur.

XIX. Si tamen is, qui titulo filiationis petit provisionaliter alimenta, non esset in possessione filiationis, sive publice non haberetur pro filio illius, cui prætendit succedere; tunc non fieret provisio, nisi prius probata esset filiatio, quæ est fundamentum provisionis; uti recte monet Rebuffus ibidem *num.* 25. „ Nam oportet (ais) probare saltem quasi “ possessionem filiationis, vel alterius qualitatis in- “ tentatæ. “

XX. Et quia causa portionis congruæ Parocho assignandæ est causa alimentorum, in hac summarie & provisionaliter adjudicationem fieri debere, late ostendi supra *part.* 2. *tit.* 34. *cap.* 5.

XXI. Simili ratione, quia subinde solent Abbates aliique Superiores Religiosorum ultra modum in Religiosos sævire, ideoque compellunt eos ad appellandum; *interim* pendente appellatione Judex his Religiosis poterit providere pro alimentis, & litis prosecutione, uti notat Rebuffus in præfat. num. 107. Magna tamen hic adhibenda à Judice cautela, ne rigor disciplinæ per hujusmodi appellationes, & provisiones infringatur, & Monachorum inobedientia, & dissolutio foveantur.

XXII. Ea.

XXII. Eadem provisio interdum facienda, si Monachus Abbatem suum accuset pro utilitate Ecclesiæ, puta, quod bona Monasterii dilapidet, computus non reddat, indisciplinate vivat, &c. vel etiamsi Monachus Monasterii sui reformationem prosequatur; uti tradit Rebuffus ibidem *n.* 106. argumento *cap.* 11. *De Accusat.* ubi expresse respondit Pontifex, quod Monachi ab accusatione sui Abbatis non sint ulterius repellendi: „ Quibus, siquidem (ait Pontifex) cum proprium non habeant, de rebus Monasterii expensæ debent necessariæ, donec causa debitum finem accipiat, ministrari.

XXIII. Antequam autem hæc provisio Monacho adjudicetur, merito attendet Judex, num prætextus utilitatis Monasterii in accusatione Abbatis, non sit pallium inobedientiæ vel rebellionis, prætextus reformationis, velamen vagationis & excursionis.

XXIV. Plures alios casus, quibus provisio à Judice adjudicanda est, ibidem exponit Rebuffus; additque, eam fieri posse etiam in casibus ibi non expressis, dum occurreret alia justa causa, vel similis vel major expressis.

XXV. Monet insuper *n.* 141. quod in sententia exprimi debeat, tantum *per modum provisionis* condemnationem fieri. „ Si vero Judex simpliciter condemnaret, male faceret (inquit) quia ante plenam probationem non debet fieri condemnatio, quæ tamen condemnatio per provisionem fit, dummodo *summarie* appareat; & ideo exprimi debet.

XXVI. Si juris rationem attendamus, provisio decernenda est ab iisdem Judicibus, ad quos materiæ principalis cognitio spectat: quia regulariter is potest de accessoriis cognoscere, qui de principali; & ideo de hac provisione cognoscit is, qui de principali, ait Rebuffus *n.* 31.

XXVII. Addit autem Rebuffus ibidem *n.* 32. *Servatur tamen in hoc Regno contrarium, quod Judices laici provisionem adjudicare possunt læso, vel vulnerato, etiam à Clerico solvendam: nec is remittetur ad suum Judicem Ecclesiasticum in causa principali, donec executio facta fuerit super provisione; & sic hæc provisionis materia maxime coram Judicibus Sæcularibus exercetur, cum ipsi sic usi fuerint, & ab Ordinationibus conceditur. Et si Judex Ecclesiasticus ad aliam provisionem Clericum condemnaret, abuteretur & posset tanquam ab abusu de eo appellari, ut censuit Senatus anno 1524. die 15. Decembris. Imo dicunt Regales (pergit Rebuffus) Judicem Ecclesiasticum non posse condemnare laicum ad provisionem Clerico faciendam, licet non debeat esse melioris conditionis Judex laicus quam Ecclesiasticus; tamen Curia Parisiensis dixit abusum fuisse Officialem Parisiensem in eo, quod purum laicum condemnaverat ad provisionem Clerici anno 1524. die 14. Februarii.

XXVIII. Certum est in Ordinationibus Curiarum Ecclesiæ Provinciæ Mechliniensis supponi, etiam Judicem Ecclesiasticum posse condemnare per provisionem. Nam titulus 13. totus est de *materia provisionali*; atque per plures articulos disponitur, qualiter in materia provisionali Judex procedere debeat, ac nominatim quomodo provisio danda contra eum, cujus chirographum producitur, de quo latius actum est supra *tit.* 7. *cap.* 4.

XXIX. Dicitur quoque *art.* 7. „ Quibus in locis cognitio validitatis testamentorum, vel contractuum antenuptialium, ad Judicem Ecclesiasticum spectat, si instrumentum manifestum vitium non continet, sed extrinsecus perfectum apparet, etiamsi falsum, irritum, ruptum, inofficiosum, nullumve esse dicatur per provisionem effectum illud sortiri sub cautione debere, declarabitur, salva allegatorum penitiori inquisitione, sive de eo agat ex asse institutus hæres, sive ex parte.

CAPUT II.

Quæ observanda ante sententiæ probationem; & quæ juramenta à Judicibus præstanda.

1. *Ante pronunciationem sententiæ Partes utrinque in suis allegationibus audiendæ.*
2. *De Jure communi Parte una in causa concludente, alteri ad concludendum certum tempus præscribere Judex potest.*
3. *Id conforme hodiernæ praxi.*
4. *Post conclusionem causæ nulla nova facta à Partibus allegari possunt sine licentia Curiæ per libellum* Civilem *impetranda.*
5. *Occasione hujus libelli nova lis institui vetatur.*
6. *Conclusio in causa tantum ligat Partes, non autem Judicem.*
7. *Motiva juris dari possunt post conclusionem in causa.*
8. *Postquam in causa conclusum est, examen totius causæ à Judice instituendum.*
9. *Ut examen causæ facilius, & exactius fiat, designatur* Relator *sive* Referendarius; *& unde sic dictus.*
10. *A quo designandus.*
11. *Senatores solicitare non possunt, ut Relatores designentur.*
12. *Relator Partibus litigantibus non indicandus.*
13. *Quis delectus in constituendo Relatore haberi debeat.*
14. *Relatores ad solicitationem Partium dandi non sunt.*
15. *Quomodo causa per Relatorem in Curia referenda.*
16. *Post relationem integra coram Senatu legenda.*
17. *Absoluta lectura tenetur rursus Relator causam summarie repetere.*
18. *In Curiis Ecclesiasticis non solet esse* Relator; *Quia in his est unicus Judex.*
19. *Secus dum plures sunt; uti in tribunali Academico* Quinque Judicum appellationum: *quod una describitur.*
20. *In lectione & relatione causæ Senatores debent esse attenti.*
21. *Absoluto causarum examine, Judex de justitia causæ statuere debet, seposito omni Partium singulari affectu.*
22. *Monitum Justiniani ad Judices.*
23. *Conforme monitum Josaphat Regis Judæ.*
24. *Olim Judices in singulis causis jurabant, se secundum justitiam judicaturos.*
25. *Hodie idem jurant Judices in assumptione ad officium.*
26. *Jurant quoque se nihil à Partibus accepturos.*
27. *Quid hac in parte in Provinciis Confœderatis ordinatum.*
28. *Quid in Gallia.*
29. *Judices ob male judicata frequenter restitutioni obnoxii sunt.*
30. *Parum speranda est executio Legum adversus Judicum corruptionem, nisi constituantur Judices avaritiam odientes.*
31. *Difficulter habentur boni Judices, ubi officiorum venalitas invaluit.*
32. *Justinianus nullum medium efficacius reperit contra Judicum corruptionem, quam si gratis assumerentur.*
33. *Venalitatem officiorum dixit esse totius nequitiæ principium.*
34. *Justiniani formula, qua assumpti ad officium Judicis Jurare debebant, se nihil pro eo dedisse aut promisisse.*
35. *Similis formula ante Justinianum præscripta.*
36. *Bina formula similis juramenti hodie hic usitata.*
37. *In litteris patentibus exprimi debet, juramentum esse præstitum; & in continuatione Magistratuum renovari.*
38. *Ut juxta has formulas verum juretur, debet omnis rei temporalis datio vel promissio directa & indirecta abesse.*
39. *Qui pecuniam dat aut promittit amico Collatoris, ut ejus favore officium assequatur, juramentum hoc præstare non potest.*
40. *Quomodo non raro peccetur per eos, qui prætextu Re-*

ligionis Monasteriis munera largiuntur, ut favore eorum ad officia promoveantur.

41. *Praxis communis, vel Principum connivenția dantes aut promittentes, à perjurio eximere nequit.*
42. *Neque restrictio mentalis.*
43. *Dubium à Parochis Lovaniensibus propositum tribus Facultatibus hujus Universitatis occasione juramenti à Magistratu præstari soliti.*
44. *Responsum Facultatum, quo usus restrictionum mentalium reprobatur.*
45. *Scopus omnium juramentorum est, ut habeantur Judices, qui sine acceptione personarum justitiam administrent.*
46. *Causæ pauperum æque ac divitum expediri debent.*
47. *Judex in definienda causa nullo privato affectu duci potest.*
48. *Ubique abesse debet casus* pro amico.
49. *Licet etiam causa utrinque sit admodum dubia.*
50. *In casu perplexo interdum res litigiosa inter Fratres dividenda, nunquam autem utendum est casu* pro amico.
51. *Ne Judex à justitia tramite deflectat, debet in eo esse magnus amor veritatis & justitiæ, reliquos humanos affectus superans.*
52. *Merito dum judicandum est, exposci debet lumen à Patre luminum.*

I. PRiusquam Judex ad sententiam definitivam procedat, præmittenda matura & exacta discussio; jubeturque Judex „ utramque Partem sæpius interrogare, „ numquid novi aliquid addere desideret: cum hoc ipsum „ ad alterutram Partem proficiat, sive definienda causa „ per Judicem, sive ad majorem potestatem referenda sit, *L. 9. Cod. de Judiciis*. Quam legem Tribonianus interpolavit ex *L. 1. C. Theod. de Officio Judicis in causis cognoscendis*, cujus hæc est sententia: „ Judex cum causam audire cœperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat, & omnia plena discussione perquirat. Nec prius litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi peractis omnibus, jam nihil amplius in contentione habuerint quod proponant: & tandiu actio ventiletur, quousque rei veritas perveniatur, frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermissum fortasse maneat: Quia si apud ipsum finienda causa est, totum debet agnoscere.

Itaque ante pronunciationem sententiæ, nimirum definitivæ, & in causis magni momenti, quæque accelerationem specialem non requirunt, audiendæ sunt utrinque Partes in suis allegationibus; ipseque Judex allaborare debet, ut de ipsa causa plene instruatur; nihilque omittatur, quod ad eruendam veritatem & assequendam justitiam causæ conducere possit.

II. Si quis litigantium ulterioribus productionibus aut allegationibus renunciaverit, dicatque se nihil amplius habere quod proponat, alter vero nondum velit renunciare, sed moras nectat, prætexens se habere quæ ulterius proponat: voluit Justinianus, *triginta* dies ad eam rem dari, tum alterum mensem indulgeri: & si ne quidquam tunc ille proponat, mensem prorogari et tertium ad proferendum reliquas suas allegationes probationesque: eoque spatio elapso, Judicem causam concludere absque expectatione longiore, *Novell. 115. cap. 2.* addens rationem suæ Constitutionis: *Ne litigatoribus male certantibus liceat causarum exitum ultra protrahere.*

III. Hinc concludunt communiter Pragmatici, juri conformem esse hodiernam praxim, quæ habet, quod altera Parte concludere in causa nolente, Judex ea invita in contumaciam ex officio causam pro conclusa acceptare, & ulterius ad sententiam procedere queat. Vide Damhouderum in Praxi rerum *civil. cap. 191.* & latius Merulam in Praxi Curiæ Hollandicæ *lib. 4. tit. 84.*

IV. Ubi per conclusionem in causa Partes ulterioribus allegationibus renunciarunt, aut Judice pronunciante in causa esse conclusum, ulterioribus allegationibus via præclusa est, nihil novi ad causam spectans allegari ulterius potest, nisi de speciali licentia Curiæ, per specialem Libellum petenda; quem Libellum vocant *Requestam seu Libellum civilem*; dicitque *art. 466.* Ordinat. Curiæ Brabantiæ, eam licentiam non esse dandam sine magna & notabili causa. *'t Welck sy nochtans niet en sullen mogen doen sonder groote ende merckelijcke saecke.* Id est: Quod nihilominus sine gravi & notabili causa facere non poterunt.

V. Insuper *art. 469.* vetatur, occasione hujus libelli civilis litem institui à principali distinctam; sed si Pars adversa contendat, libellum non esse admittendum, rationes rejectionis una cum libello esse jungendas causæ principali; & si ex rationibus allegatis appareat, eum esse rejiciendum, id in sententia super principali exprimi debere. Verba articuli sunt: *Wy willen ende ordonneren dat die voorsz. requeste metter altercatie van partye gevoeghe sal worden metten principalen processe, om in 't visiteren van dien daer op genomen te worden sulcken aenschouwinghe als 't behooren sal, ende ingevalle dat int visiteren van den principalen processe men bevinde, dat de voorschreven brieven behooren gherejicieert te worden, wy willen 't selve gedeclareert te zyne by de sententie diemen ten principale gheven sal, sonder datmen den Partyen sal mogen ordonneren verscheydelijck te procederen op 't principael ende Requeste Civile.* Id est: Volumus & statuimus, ut præfatus libellus cum altercatione Partis jungatur liti principali, ut in illius examine habeatur ratio ejus, prout æquum fuerit. Si autem in examine litis principalis deprehendatur, prædictas litteras esse rejiciendas, volumus ut in sententia definitiva litis principalis idipsum exprimatur, nec fas erit Partibus injungere, ut seorsim super principali litigent & super libello civili.

VI. Notandum autem, conclusionem in causa tantum fieri respectu ipsarum Partium; ut scilicet ipsæ Partes ab ulteriore causæ instructione, & factorum allegatione abstinere debeant; nequaquam vero respectu Judicis. Potest enim Judex ex officio rescindere conclusionem, Partibusque injungere *ulteriorem* causæ instructionem, & elucidationem: quo nihil hodie usitatius est. Vide Merulam citato titulo *cap. 2. num. 6.* & ibi citatos.

VII. Insuper nunquam censetur conclusum in causa quoad ea, quæ juris sunt: Unde & licet litigantibus post conclusionem in causa exhibere *motiva* juris tot, quot iis videbitur; nec Parti eorum communicatio facienda est. Merula ibidem *num. 9.*

VIII. Conclusione causæ facta, Judex tenetur se accingere ad totius causæ examen, omniaque diligenter discutere, & singula à Partibus hinc inde allegata attente examinare; cavendo, ne unius Partis rationes & fundamenta celerius, quam alterius percurrat; sed pari attentione, absque ulla personarum acceptione, utrinque allegata ponderare.

IX. Ut examen & discussio causæ exactius fiant, ipseque status causæ, & difficultas quæstionis melius percipiatur, & Judicibus innotescat, in plerisque Curiis & tribunalibus, præsertim sæcularibus usitatum est, ut mox à conclusione causæ nominetur unus è Senatoribus, cui causa examinanda discutiendaque committitur; quique eam breviter in Senatu exponat & *referat*, quem propterea *Relatorem*, vulgo *Rapporteur* vocant.

X. Hic a Præside Consilii è Senatoribus assumi solet; nominatimque edicitur *art. 79.* Ordinat. Curiæ Brabantiæ, causas per Cancellarium distribuendas esse, prout ei videbitur, ita tamen, ut non distribuat illi, coram quo testes auditi fuerunt, nisi per Curiam aliter ex causa esset ordinatum.

XI. Item *art. 80.* decernitur, Senatores nec per Partes, nec per alios directe aut indirecte instare posse apud Cancellarium, ut relationem alicujus causæ habeant, aut alteri factam sibi assumere possint. *Dat onse Raedts luyden onsen voorsz. Cancellier by hen oft by Partien noch iemant anders directelyck oft indirectelick en sullen mogen solliciteren om eenighe rapporten te hebben, noch rapporten over nemen ander en ghedistribueert.* Id est: Ut Consiliarius nostris non liceat tum per se, tum ad interventionem Partium aut cujuscunque demum, prædictum nostrum Cancellarium directe aut indirecte inducere, ut alicujus causæ relationem obtineant, aut ut relationes aliis distributas assumant.

XII. Et ne litigantes Referendarium ad sibi favendum alliciant aut solicitent, cautum est *art. 85.* ut nulli de Senatu, sive ipse Referendarius sive alii significent litigantibus, cui relatio causæ sit commissa, sed id silentio premant. Verba articuli sunt: *Dat die van onsen Raede, het zy Rapporteur oft andere, de Partyen niet en sullen te kennen gheven, wie heur Proces heeft te rapporteren, maer sullen 't selve secreet houden.* Id est: Ut Consiliarii nostri,

sive

sive litis Relator, sive alius, non declarent Partibus, cui litis earum relatio sit commissa; at silentium desuper servent.

Idipsum habent instructiones Curiæ Hollandicæ *art.* 150. apud Merulam *lib.* 4. *tit.* 85. *cap.* 5. adduntque, quod si Referendarius aliquo modo à litigantibus molestetur, ita ut suspicetur, iis innotuisse, relationem causæ sibi esse commissam, tenebitur id Curiæ significare, ad hoc ut causa alteri referenda committatur; vel alias per Curiam, prout visum fuerit, provideatur.

XIII. Monet ibidem Merula *cap.* 3. *n.* 1. Præsidem, Cancellarium, aliumve, cui designandi Referendarios cura incumbit, debere sedulo attendere, quis præ ceteris ex Senatoribus huic illive causæ examinandæ & referendæ conveniat. Licet enim supponatur, omnes Senatores esse Juris & praxeos scientia rite instructos; certum tamen est, unum in una materia, alium in alia magis versatum & industrium esse, posseque facile ipsi Præsidi aut Cancellario innotescere ex conversatione, nec non discursibus in Senatu habitis, unum præ alio his illisve causis referendis fore aptiorem.

XIV. Multum ergo ab officio boni & justi Præsidis aut Cancellarii recedunt, qui ad solicitationem Partium, aut amicorum, aut, quod pejus est, interventu munerum, Referendarios causarum designant, non quos referendis causis judicant capaciores, sed Partibus solicitantibus magis placentes.

XV. Officium Referendarii est, postquam causam repererit debite instructam, eandem diligenter examinare, atque ex actis litis debita extracta conficere, ut per ea queat cognoscere, & in Senatu ostendere; quæ ad intellectum & decisionem causæ servire possunt.

XVI. Facta per Referendarium summatio causæ relatione juxta prædicta extracta, tunc causa integra, priusquam ad decisionem veniatur, in Curia legenda est: & si aliqua instrumenta sint exhibita, quibus Pars exhibens uti nollet, sed tantum certa illius clausula, vel una, vel plures clausulæ ad causam spectarent, tunc Referendarius tenetur eam vel eas clausulas ad materiam spectantes designare, ut super iis tanto attentius reflectatur; atque tum arbitrio Curiæ vel hæ duntaxat clausulæ, vel totum instrumentum legatur; prout cautum est *art.* 83. Ordinat. Curiæ Brabantiæ.

XVII. Lectura absoluta, debet rursus Referendarius distincte repetere, & indicare puncta & difficultates, à quibus ipsa decisio causæ præcipue dependet. *Art.* 84. verba sunt: *Ende naer dat'e proces gelesen sal wesen, soo sal den Rapporteur gebonden sijn bescheydelijck te verhaelen ende te toucheren die puncten ende difficulteyten, op de welcke de decisie van de materien staen sal.* Id est: Lite vero perlecta, causæ Relatoris munus erit, ut distincte repetat & indicet puncta & difficultates, à quibus decisio causæ pendebit.

XVIII. In Curiis Ecclesiasticis non solet esse Relator sive Referendarius: quia unicus solet in his esse Judex: cui Assessore uti consuevit, qui causam discutiat, cique referat; de quo supra actum est *tit.* 6. *cap.* 2.

XIX. Ubi autem tribunal Ecclesiasticum constat pluribus Judicibus, etiam ex illis eligitur aliquis Relator vel Commissarius, qui causam instruit, dirigit, & aliis summarie refert. Simile tribunal ex antiquissima consuetudine habet Academia Lovaniensis, constans ex quinque Judicibus, & ideirco dictum tribunal *Quinque Judicum*, ad quos à sententiis Rectoris Academici immediate appellatur; neque de ullis causis cognoscunt in prima instantia, sed solum de causis appellationum; ideo dicti Judices *appellationum*. Hos Judices sive tribunal describunt Fasti Academici Studii generalis Lovaniensis pag. 34. edit. anni 1650. „ Quod si Rector „ judicando erraste, aut male & perperam judicasse „ dicatur, errorem illum corrigit ipsa Universitas, „ id est, *quinque Judices appellationum*, qui Universitatem repræsentant, (quosque Universitas eam in „ tem ab ipsa sui origine, singulis semestribus, quoties novus eligitur Rector, ex qualibet Facultate „ nominare & deputare solet) coram quibus, seu „ majori parte eorundem, omnibus tamen vocatis, „ Rector sententiam suam justificare tenetur.

Hi quinque Judices mox ut electi sunt in ipsa Universitatis Congregatione, „ unum ex eorum Collegis in „ *Commissarium* eligere debent, mandando illi vices suas „ pro observatione terminorum in causis appellationum observandorum, ac pro interlocutoriis vim definitivæ sententiæ non habentibus; cui sit authoritas & „ potestas alios Judices & Collegas per unum ex Bedellis convocandi, cum res postulabit. „ Ita ordinant Statuta Universitatis titulo *De Officio & Jurisd. DD. Quinque Judicum causarum appellationum.*

XX. Sane evidens est, hæc omnia unice ordinata esse, ut Judices de causa sint plene & perfecte instructi, priusquam causam decidant, quo spectat quoque *art.* 89. earundem Ordinationum, ubi præcipitur, ut Cancellarius & Consiliarii tempore relationis & lectionis causarum diligenter attendant, operamque diligentem adhibeant, ut eas bene intelligant & retineant; ut nec eodem tempore aliud aliquid legant, scribant, conferant, vel aliquid agant, quo ab audiendo, intelligendo, & retinendo impediri aut diverti possent, aut alios impedire vel divertere.

XXI. Facta totius causæ discussione, omniumque allegatorum matura consideratione, Judicis est, seposito omni humano affectu, solam justitiam & veritatem præ oculis habendo, serio perpendere & discutere, à qua Parte stet justitia causæ.

XXII. Hunc in finem statuit Justinianus in *L.* 14. *Cod. De Judiciis*, „ omnes omnino Judices Romani Juris dispensatores non aliter litium primordium acciperet, nisi „ prius ante sedem judicialem sacrosanctæ deponantur Scripturæ: & hæ permaneant non solum in principio li- „ tis, sed etiam in omnibus cognitionibus, usque ad „ ipsum terminum, & definitivæ sententiæ recitationem. „ Deinde subjungit: Sic etenim attendentes ad Sacro- „ sanctas Scripturas, & Dei præsentia confectari, ex „ majore præsidio lites dirimant, scituri, quod non „ magis alios judicant, quam ipsi judicantur: cum et- „ iam ipsis magis, quam Partibus terribile judicium est; „ siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo „ inspectore adhibito causas proferunt trutinandas. „

XXIII. Illud, est quod jampridem pius Rex Judæ Josaphat *lib.* 2. *Paralip. capite* 19. percepisse Judicibus legitur: *Videte (ait) quid faciatis; non enim hominis exercetis judicium, sed Domini: & quodcunque judicaveritis, in vos redundabit.*

Deinde addit: *Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite; non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.*

XXIV. Ad idipsum tendit, quod Judices olim nullam causam suscipere poterant, *nisi prius sacramentum præstitissent, omnimodo sese cum veritate, & Legum observatione judicium esse dispositiuros.* Ut refertur in citata *Lege* 14.

XXV. Hodie Judices, non quidem ad singulas causas, sed semel in assumptione ad officium Judicis simile juramentum præstare jubentur. Et quidem juxta formulam juramenti præstandi ab omnibus, qui in Judices assumentur (quæ habetur ad calcem Edicti criminalis die 5. Julii 1579. extatque *parte* 2. Edict. Brab. *lib.* 2. *tit.* 3. *cap.* 1.) jurat assumendus, quod administrabit omnibus subditis, aliisque, à quibus requiretur, *bonam, veram, & sinceram justitiam, absque intuitu lucri, odii, invidiæ, vel amicitiæ cujusquam; & quod nulli favebit ultra id, quod ratio & justitia permittent.* Verba articuli sunt: *Ick sweere, dat ick sal doen ende administreren goede, waerachtighe, ende oprechte Justitie, den ondersaten ende andere, die my des versoecken sullen, sonder aenschouw te nemen op winninghe, haet, nydt, oft vrindtschap van iemanden, ende sonder iemande meer te faveriseren, dan recht ende redene toelatende zyn.* Id est: Juro me curaturum, ut administretur bona, vera, & sincera justitia subditis meis, aliisque id requirentibus, seposito omni intuitu lucri, odii, invidiæ, aut amicitiæ cujusquam, nec ulli quoquo modo suffragaturum, ultra quod ratio & justitia permittent.

XXVI. Insuper jurat juxta eandem formulam, quod nihil petet aut exiget à quopiam; imo nec acceptabit, tametsi ex *gratitudine sponte* offerretur aut daretur; sed contentus erit salario à Principe sibi designato; nec patietur, quod aliquis sibi subditus, vel ipsi assistens aliter faciat. Verba sunt: *Dat ick van niemanden, wie dat oock sy, egheene dinghen eysschen oft exigeren en sal, noch oock aenveerden oft ontfanghen, alwaert dat de selve my van selfs uyt danckbaerheyt ghepresenteert oft ghegheven wierden: maer sal te vreden zijn met mijne vveden ende behoorlijcke salarisen by zijne Majesteyt tot mij ven*

voor-

voorseyde staet gheordineert. Ende en sal niet lijden dat eenighe, woesende onder mynen last ende bevel, ofte die my assisteren, anders doen sollen. Id est: Quod à nullo quocunque demum quidquam petam aut exigam, neque etiam recipiam aut admittam, quantumvis etiam ultronee & ex gratitudine offerretur aut donaretur; sed quod contentus ero mercede mea, & stipendio convenienti, per suam Majestatem pro conditione mea prædicta designato. Deinde quod non permittam, ut ullus aut curæ meæ imperio commissus, aut qui mihi assistet, aliter faciat.

Idipsum exprimitur in formula juramenti præstandi ab omnibus Judicibus in Brabantia, quæ extat in læto Introitu Caroli V. & Philippi II. *art.* 15. inferter *part.* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 2. *tit.* 1. *cap.* 15.

Si hæ formulæ juramenti serio expendantur, apparebit, quomodo Judices non tantum vi officii sui teneantur sine ullo muneris intuitu aut amicitiæ, sed & vi sui juramenti omnibus indifferenter Justitiam administrare, & ab omni munere etiam gratuito oblato abstinere.

XXVII. Refert Simon Van Leeuwen in Censura Forensi *part.* 1. *lib.* 5. *cap.* 7. in Hollandia cautum esse; „ Ubi ut Præsides, Senatores, eorundem conjuges, liberi, ministri, aut alii, quos in familia alunt, de Partibus litigatoribus ulla dona quantulacunque, ne esculenta potulentave accipiant, severissime prohibetur, sub pœna ordinis motionis, & arbitrariæ insuper correctionis: Tenenturque Senatores utriusque Curiæ Hollandiæ, quotannis se solemni juramento expurgare, neque à se, neque à conjugibus, liberisve suis, aut à familia, ullove alio ad ipsos pertinente, hac in re ipsis conscii fuisse peccatum, & ne quid imposterum peccetur, se probe curaturos.

XXVIII. Plura eundem in finem ibidem ordinata recitat: monetque *n.* 3. similia etiam statuta apud Gallos reperiri; quodque nominatim Edicto Caroli IX. & Henrici III. etiam *esculenta & potulenta* præberi prohibita sint sub pœna concussionis & remotionis à munere in Judice, in litigante ut causa cadat, eaque re frustretur, cujus causa Judicem donis delinire fuerit aggressus, conformiter ad Jus Romanum in *L.* 1. *& fin. Cod. De Pœna Judicis, qui male judicavit.*

XXIX. Et licet hodie ob male judicatum raro Judices conveniantur, aut condemnentur, eo quod concussio & dolus vel corruptio difficulter probari queant; nihilominus certum est, quod Judices munera accipientes, non tantum violationis juramenti rei sint coram Deo; sed & non raro obnoxii sint restitutioni eorum, quæ Pars litigans per iniquam sententiam passa est; tametsi etiam supponatur, nec ex proposito, nec dolo malo Judices iniquam sententiam tulisse; sed per crassam juris ignorantiam, aut execrationem, aut neglectum examinis, quæ munera accepta in ipsis pepererunt, juxta illud Sapientis: *Munera excæcant oculos Sapientum.* Quandonam autem juxta hodiernos mores possint Judices ob male judicata conveniri in foro *externo*, etiam criminaliter, vide Bugnionium *De Legibus abrogatis lib.* 1. *cap.* 124. & ibidem citatos à Christinæo in notis.

XXX. Verum parum proderunt Juramenta, parum efficient leges etiam severissimæ adversus Judicum corruptionem, nisi & sine corruptione & acceptione personarum Judices constituantur, qui oderint avaritiam, & justitiam magis quam munera diligant, eamque omni humano favori præponant; sintque tales, quales describuntur *Exodi* 18. *v.* 21. *Viri potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam.*

XXXI. Verum spes exigua est, hujusmodi Judices eligendos, si per pretia & munera, & non per merita ad officia via pandatur; nam uti recte respondisse fertur S. Thomas Aq. Ducissæ Brabantiæ interroganti: Num licitum esset vendere officia sæcularia, venditionem illam sibi expedientem omnino non videri: „ Cum frequenter contingat (ait) quod magis idonei sint paupertes, at tale officium emere non possint. Quin etiam si tales divites sint; tamen quia boni sunt, officia non ambiunt, nec ad lucra inhiant: & sic illa officia emunt ut plurimum hi, qui pejores sunt.

XXXII. Quinimo Justinianus Imperator noctu diuque animo versans, quomodo à judiciis injustitiam, quam in omnibus pene causis invenerat, arceret, hoc unum fore remedium agnovit. „ Si (ait) Præsides gentium, quicunque civiles administrationes Provinciarum habent, *puris* procuremus uti *manibus*, & ab omni abstinere acceptione, pro illis solis contentos eis, quæ à Fisco dantur, " *Novella* 8. in Præfat. §. 1.

Sed qua ratione id obtinebitur? " Non aliter (inquit) fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede accipiant, nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque iis, qui cingula habent, nec alii omnium ulli.

Consideravimus enim (pergit Imperator) quia licet quæstus immodicus imminuitur imperio, attamen nostri subjecti incrementum maximum percipient, si indemnes à Judicibus conserventur; & imperium *& Fiscus abundabit utens subjectis locupletibus;* & uno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit ubertas. "

XXXIII. Post hæc enumeratis multiplicibus incommodis, quæ ex venditione officiorum in Rempublicam & subditos nata sunt redundare, apte concludere: *Et omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum: & accipere suffragium à Judicibus, totius nequitiæ est principium.*

Suffragium hic est, pecunia quæ suffragatoribus Aulicis datur, promittiturve honoris adipiscendi causa. Vide *notam* 3. ad citatam Novellam.

XXXIV. Hoc ut exactius observaretur, statuit *cap.* 7. ejusdem Novellæ, quod is, qui acceperit administrationem, jurare debeat: *Nihil penitus, nec quodlibet se probere, neque occasione suffragii, neque patrocinii, & neque promittere, & neque de Provincia prosteri dirigere, neque gloriosissimis Præfectis, neque aliis cingula habentibus, neque iis, qui circa illos consistentes sunt, nec alteri cuilibet per occasionem patrocinii.*

XXXV. Similis formula juramenti præstandi ab iis, qui ad provincias administrandas accedunt, extat in *L. fin. Cod. ad Legem Juliam repetundarum*, ubi tamen luculentius exprimuntur, quæ in ipsa formula Justiniani non quidem nominatim exprimuntur, sed tamen comprehenduntur; nimirum *se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quidpiam, neque daturos unquam postmodum fore, sive per se, sive per interpositam personam, in fraudem Legis, sacramentique; aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cujuscunque contractus.*

XXXVI. Binæ sunt formulæ juramenti hodie hic in Belgio usitatiores, juxta quas assumendi ad officium Judicis vel Magistratus jurare jubentur, non absimiles prædictis formulis jampridem ab Imperatoribus præscriptis. Una eaque prolixior contenta in læto Introitu Principum nostrorum, qua assumendi ad Officia & Magistratus jurans, se nec pecuniam, bona, munus, nec aliquod obsequium, nec beneficium dedisse, promisisse, obtulisse, aut dari, promitti, vel offerri suo nomine curasse: Insuper nec precibus solicitasse, aut solicitatorem interposuisse quocunque modo. Verba formulæ idiomate vulgari expressæ sunt: *Dat sy om Borghemeesterscap, Schependomme, ende Raedtscap, goet, gelds, gifte, myde noch eenigher hande dienften, noch goet doen, ghegheven, gheloost, noch ghebaden en hebben, noch doen ghelooven, gheven, noch bieden yemanden van heuren weegen, noch daeromme ghebeden, noch doen bidden, in eenigher manieren.* Id est: Quod ipsi pro Consulatu, Scabinatu, assessu Consilii, nec bona, pecuniam, munera, nec cujuscunque generis obsequia aut compensationes dederint, promiserint, obtulerint, nec promitti dare, aut offerri cuiquam suo nomine curarint, nec idcirco rogarint, aut rogari jusserint quocunque modo. Extat *parte* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 2. *tit.* 1. *cap.* 15. *art.* 11.

Altera formula succinctior, qua omnes passim ad officia quæcunque promovendi jurare jubentur ad manus Regis, sive Primarii Officiarii, aut alterius, qui nomine Regis juramentum excipere solet; exprimitur in Edicto Philippi IV. die 2. Maji 1626. quod extat *parte* 1. *Edictorum Brabantiæ lib.* 3. *tit.* 14. *cap.* 2. Juxta hanc formulam promovendus jurat, se nec pro statu isto assequendo, nec ejus intuitu quidquam cuipiam, sive in pecunia, sive in alia quacunque re obtulisse, promisisse, aut dedisse; nec item offerri, promitti, aut dari curasse, vel curaturum, aut daturum, directe vel indirecte, aut quovis alio modo: salvo duntaxat eo, quod pro expeditione erogari consuevit. Tenor formulæ vulgari idiomate expressæ est: *Dat hy om den voorschreven staet te verchryghen, ofte ter oorsaeke van dien, egheene gelds, noch eenigh andere dinghen, hoedaenich die souden mogen zijn niemanden ghebeden,*

den, beloofst, noch ghegheven en heeft, noch doen bie-den, belooven, noch gheven, noch gheven en sal, ervyen dattet oock zy, directelijck, oft indirectelijck, noch anderssints in eenigher manieren, behalvens t' ghene, datmen ghewoonnelijck is te gheven voor d' expeditie, ende depeche. Id est: Quod ipse, ut prædictum statum adipisceretur, aut ratione illius, nec pecuniam, nec aliud quidpiam qualecunque demum cuipiam obtulerit, promiserit, aut dederit, nec offerri, promitti, aut donari curaverit, nec daturus sit quicunque tandem, directe aut indirecte, nec alio quocunque modo, eo duntaxat excepto, quod pro litterarum confectione dari consuetum est.

XXXVII. Vult autem Princeps, ut in omnibus commissionibus, sive litteris *patentibus* expediendis, super provisione officiorum, hæc formula juramenti inseratur: adeoque indilate hoc juramentum præstari præcipit, nec antequam præstitum sit, litteras, sive *patentes* provisionis tradi. Insuper declarat, idipsum observandum in renovatione & *continuatione* Magistratuum: neque posse novos Magistratus ante præstitum hoc juramentum ullam functionem Magistratus obire, sub pœna nullitatis, quodque cum dicta officia vacabunt, pro ea vice ad Principis collationem spectabunt.

Si in litteris continuationis dicatur, sub *juramento antea præstito*, tunc per acceptationem litterarum continuationis, censetur *renovatum* juramentum, tametsi illud expresse & nominatim non repetatur.

XXXVIII. Si prædictæ juramentorum formulæ, in verbis quidem nonnihil differentes, sed in substantia & sensu plane conformes, rite expendantur, non obscurum erit, omnem plane pecuniæ, alteriusve rei temporalis dationem, promissionem, vel oblationem, directe vel indirecte, pro assequendo officio, debere esse exclusam, ut juramentum citra perjurium juxta prædictas formulas præstari queat.

XXXIX. Insuper nequaquam ambiguum est, cum citra perjurii crimen hoc juramentum præstare non posse, qui licet Principi aut Magistratui, ad quem officii collatio spectat, pecuniam munusve non obtulerit, promiseritve, illud tamen promisit obtulitve per se vel per alium directe vel indirecte illis, quos sciebat gratia apud Principem vel Collatorem valere. Quia licet non immediate Collatori officii pro assequendo officio pecuniam aliudve temporale dederit; revera tamen, saltem indirecte & oblique ad officium illud assequendum, & Collatorem inclinandum, pecuniam dedit aut promisit: unde nec vere jurare potest, se pro assequendo officio nihil dedisse, promisisse, aut obtulisse *directe vel* INDIRECTE, *aut alio* QUOVIS MODO.

XL. Dicit Zypæus *lib. 1. De Judice cap. 38. n. 5.* quod ambitiosis, contra quos apud Romanos variæ Leges latæ fuerunt, „ hodie accedant, qui in speciem religio„ nis fortunas effundunt, & aliquibus piis locis dona„ tiones faciunt, ut apud eorum Præfectos suffragia „ consequantur, quæ apud alios emere non liceat.

Sane qui munera offerunt Monasteriis, aliisve piis locis, ut iis mediantibus Sodalium illorum gratiam aucupentur, atque hoc pacto per ipsorum intercessionem & commendationem à Principe aut Magistratu officium obtineant, non tantum ambitionis, sed & perjurii Rei sunt, si juramentum ad præscriptum supra expressæ formulæ faciant. Nimis enim manifestum est, hujusmodi munerum dationem ultimate fieri, ut per ipsos Monasteriorum & piorum locorum Præfectos & Sodales ad officia perveniatur.

XLI. Qui ex multorum praxi, & Principum, ut ajunt, scientia & conniventia pallium contegendi sua juramenta sibi conficiunt, attendant, quod licet Principi quidem fas esset ex justa causa præstandum sibi juramentum interdum remittere, nequaquam tamen multorum praxis aut Principis conniventia, imo nec expressa voluntas sufficiens est, ut dum juramentum sub certa verborum formula præstatur, possit citra perjurium ad eam formulam jurari, si vera non sint, quæ juramento asseruntur. Itaque qui jurat, se nec directe nec indirecte pro assequendo officio pecuniam dedisse, à perjurio excusari nequit, si pecuniam directe vel indirecte dederit per quancunque contrariam praxim, aut Principis scientiam & conniventiam.

XLII. Neque juramentum justificabit, quod forsan in mente aliquid subintelligat contrarium ei, quod formula exprimit, ipseque sensus obvius præfert, & intelligit is, cui juramentum præstatur. Quia ut recte expressit S. Isidorus relatus apud Gratianum *Caus. 22. q. 5. Can. 9.* „ Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc " accipit, sicut iste, cui juratur, intelligit. Dupliciter " autem Reus fit, quia & Dei nomen in vanum as- " sumit, & proximum dolo capit: " His consonat hoc Augustini *Epist. 125.* „ Illud sane rectissime dici non ambigo, non secundum verba jurantis, sed secun- " dum expectationem illius, cui juratur, quam novit " ille, qui jurat, fidem jurationis impleri. Nam ver- " ba difficillime comprehendunt, maxime breviter " sententiam, cujus à jurante fides exigitur. Unde " perjuri sunt, qui servatis verbis, expectationem eo- " rum, quibus juratum est, deceperunt. "

XLIII. Latissime hunc restrictionum mentalium fucum jampridem refutarunt tres superiores hujus Universitatis Facultates, in Responsione data Parochi hujus oppidi Lovaniensis, qui propositis supra expressis juramenti formulis quæsierant, „ Utrum liceat ambire Magistratum, aut officium, solicitando suffragia Col- " latorum, promissis symposiis, pecuniis, muneribus " per se vel per suos? Rursus, utrum liceat munera, " symposia, pecunias, aut simile quidquam accipere, " per se vel suos, aut sinere, ut promittantur sibi, in " eum finem, ut ad officium quodcunque suæ collationis " aliquem suo suffragio quis promoveat, & simul tamen " liceat ista juramenta respective præstare? "

Hæc erat Parochorum propositio, cujus secundum membrum reflectit ad juramentum, quod promovendus ad Magistratum etiam præstare tenetur, nimirum, „ se non accepturum, sive per seipsum, sive per alium, ul- " lum munus, aut oblationem honorariam, sive in pe- " cunia, sive in bonis, pro collatione cujusquam officii " vel ministerii sibi competente, nec permissuram, ut " ulla sibi fiat ejusmodi promissio eo intuitu. "

XLIV. Huic propositioni responderunt dictæ tres Facultates, „ id non licere. Et quisquis (inquiunt) eorum aliquid, quæ in istis formulis tanguntur, " juxta quod planissime verba sonant, fecerit, & tamen " juraverit, se non fecisse, est indubitati perjurii Reus. " Quam suam assertionem solidissime astruunt, retutatis argutiis, & detectis palliis, quæ ingeniosa ambitio ad excusandas excusationes in peccatis, & ad perjuria in oculis hominum palliandα & occultanda adinvenit. Et quia etiamnum hodie videntur multi hujusmodi vanis prætextibus illudi, & perjuria manifesta tegere velle, non inconveniens credidi, hanc integram Consultationem in fine hujus capitis exhibere.

XLV. Interim si Principum mens in præscribendis prædictis juramentis attendatur, constabit, omnia hæc juramenta unice instituta & ordinata esse, ut Judices & Magistratus constituantur, *Viri potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam*; & qui sine ulla personarum acceptione, ulliusque retributionis intuitu, administrent omnibus indifferenter justitiam; ita ut nulla ipsis sit distantia personarum; ita parvum audiant, ut magnum, nec accipiant cujuspiam personam, quemadmodum Judicibus jampridem præcepit Deus per Moysen *Deuteronomii* 1. addens: *Quia Dei judicium est*.

XLVI. Unde & in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 21. præcipitur, ut Consiliarii aliique de Curia pauperibus *pro Deo*, id est, *gratis* inserviant, atque æque pauperibus, quam divitibus parati sint.

Quod ut exactius servetur, *art.* 20. interdicitur Consiliariis, à litigantibus ante vel post sententiam accipere præter constituta salaria quodcunque munus, sive sub prætextu habendæ expeditionis, vel alio quocunque, sub pœna, quod hujusmodi munus dantes, aut acceptantes arbitrarie corrigentur. Verba articuli sunt: *Dat alle, die van onsen voorsz. Raede sullen hen respective te vreden houden mette gagien, die hen by ons toe-gheweegt ende gheordineert zijn, ende oock meteen anderen accidenten van rapporten ende vacatien, sonder dat iemande van hen, oft iemandt anders in heuren naeme eenigh schincken oft ghiften voor oft naer't vonnisse sal moghen van d' eene oft d' andere partyen litiganten, oft van heuren weghen ontfanghen, het ware onder't pretext van expeditie oft anderssints, op de pene dat de ghene, die hen vervoorderen, de voorschreven schencken oft ghiften te doen oft ontfaen, sullen arbitraelyck ghecorrigeert worden.* Id est:

Ut

Ut omnes, qui de Consilio nostro sunt, respective contenti sint mercede, ipsis per nos assignata & constituta, prout & aliis adventitiis emolumentis litium relatarum, & operæ impensæ, ita ut nulli suorum aut cuicunque alteri liceat eorum nomine, munera quæpiam, seu dona tam ante, quàm post latam sententiam, ab una seu altera litigantium Parte, aut eorum intuitu recipere, quantumvis accelerandæ causæ, aut alio obtentu, arbitraria punitione in eos constituta, qui prædicta munera aut dona offerre, seu admittere præsument.

XLVII. Judex igitur diligenter excussa causa, omnique adhibita opera, ut notitiam veritatis & justitiæ habere possit, tenetur sine ullo personarum privato affectu, humanoque & particulari intuitu in justitia & veritate judicare, & sententiam ferre, neutri litigantium plus favendo, quam ipsa justitia, & veritas favent; atque ita ostendat reipsa, se non dominum & arbitrum, sed ministrum duntaxat justitiæ; juxta illud S. Ambrosii in Ps. 118. „ Bonus Judex nil ex arbitrio suo facit, „ sed juxta leges & jura pronunciat, Statutis juris „ obtemperat, nihil indulget propriæ voluntati.

XLVIII. Apage ergo illum horrendum, & omnia justitiæ eversivum *casum pro amico*; qui Judicem non ministrum, sed dominum & arbitrum justitiæ constituit: meritoque Alexander VII. & Innocentius XI. duas propositiones huic *casui pro amico* impensius faventes, latamque portam pandentes, respective condemnarunt. Propositio ab Alexandro damnata hæc est: „ Quando litigantes habent pro se opiniones æque „ probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro fe„ renda sententia in favorem unius præ alio. „ Ab „ Innocentio proscripta hæc est: „ Probabiliter exi„ stimo, Judicem posse judicare juxta opinionem et„ iam minus probabilem.

XLIX. Nunquam igitur Judex, tametsi causa utrinque sit admodum dubia, & probabilis, potest uni magis, quam alteri litigantium *ex privato affectu* favere; sed decidere tenetur, prout in casu dubio Leges decidi volunt. Puta si agatur de causa criminali, tunc licet sint probationes admodum urgentes contra Reum, quæ causam reddant dubiam, nihilominus Reus erit absolvendus, non ex favore speciali ipsius Judicis erga Reum; sed quia Leges nolunt Reum condemnari, præsertim ad pœnam capitalem, nisi *plene* probatum sit crimen; imo probationes sint luce meridiana clariores.

Similiter & in causa Civili, in dubio uni alterive Parti favendum erit, non quia Judex ei magis afficitur; sed quia Lex ob specialem rationem, vel ob conditionem personæ, puta quia minor est aut pupillus: vel ob favorem causæ, v. g. quia agitur de causa pia, disponit, ut in dubio pro Reo aut Actore decidatur: quo casu potest dici, quod Lex dubietatem causæ tollat, ipsique Judici ostendat, pro quo judicare debeat.

L. Sed quid, si omnibus attentis & mature ponderatis, causa maneat utrinque admodum dubia, nec lex disponat, cui adjudicari debeat? Nec hoc casu fas est Judici pro *amico* judicare, aut se ut justitiæ dominum gerere; sed ubique se ut verum justitiæ ministrum exhibere, omni humano favore vacuum, causamque sine acceptione personarum decidere debet: & si deprehendere nequeat, cui eam secundum leges & regulas justitiæ adjudicare debeat, tenebitur rem controversam inter Partes dividendo, unicuique pro ratione dubii assignare, quemadmodum jampridem ostendit Jurisconsultus in *L. 40. ff. De Heredib. instit.* & ex Navarro notat Zoesius ad titulum Digestorum *De Judiciis n. 32.*

LI. Ut autem Judex animo ita indifferenti causam expendat & judicet, necessarium est, ut se affectibus & passionibus evacuet, atque in ipso amor justitiæ & veritatis omnem spem timoremque humanum superet; sitque tam fortis & constans sit pro justitia, ut superare queat omnem affectum cujuscunque alterius rei, cujus habendæ cupiditate, aut amittendæ timore dimoveri posset ab administranda, indifferenti animo sine ulla personarum acceptione, justitia. Id indicare voluit Ecclesiasticus, monens filium suum *cap. 7. Noli quærere fieri Judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* Et ibidem *cap. 4. Pro justitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro justitia; & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.*

LII. Et quis est, qui inter omnes humani intellectus tenebras omnesque irruentes tentationes & passiones à justitiæ tramite non aliquando deflectat, nisi ei datum fuerit desuper; eumque dirigat, illuminet, & sustineat Spiritus Sapientiæ, Spiritus scientiæ & fortitudinis? Proinde merito cum Salomone sæpius ad Deum clamat Judex, præsertim dum causæ decisio urgetur: *Da mihi sedium tuarum assistricem Sapientiam... & mitte illam de cœlis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit; & mecum laboret, ut sciam, quid acceptum sit apud te.*

Resolutio trium Facultatum Theologiæ, Juris Canonici, & Juris Civilis.

„ RESpondetur, non licere. Et quisquis eorum ali„ quid, quæ in istis formulis tanguntur, juxta „ quod planissime verba sonant, fecerit, & tamen ju„ raverit se non fecisse: est indubitati perjurii Reus. „ Non est ista in puteum Democriti abstrusa veritas, „ ut nonnulli putant, sed ita perspicue oculis humani „ generis exposita: ut non minus dolendum sit, impe„ ritorum animos propriis cupiditatibus ita obscurari, „ ut eam, jam olim inter Ethnicos indubitatam, à pe„ ritioribus veluti dubiam discutiendam censeant; quam „ ipsos peritos cupiditatibus alienis usque adeo lenocina„ ri, ut rem lucidissimam tortuosis ratiocinationibus quo„ dammodo obruere, ac de conscientia hominum delere „ velle videantur. Quid enim? An forte non est jusju„ randum, quo se dicunt sancte promittere, tactisque E„ vangeliis jurare? An non disertis verbis omnia & sin„ gula se fecisse vel facturos esse negant *per se, per alios*, „ *directe vel indirecte, quocunque modo*, quæ secundum „ apertissimum verborum sensum, quem ex Principis „ & Reipubl. mente habent, & omnium hominum sano „ judicio præ se ferunt, eos fecisse vel facere se sciunt, „ & in ipso casu supponuntur? Falsum ergo esse sciunt, „ quod jurant, & proinde perjurium est. Quid enim per„ jurium, nisi jurare, quod falsum quis arbitretur: vi„ delicet non se fecisse vel facturum esse, quod se fecisse „ aut facere novit? Unde Aug. *Serm. 28. de verbis Apost.* „ *cap. 5.* totius humani generis sensum de illa veritate „ promens, *Da*, inquit, *alium, qui scit falsum esse, &* „ *dicit verum esse, & jurat tanquam verum sit, quod scit* „ *falsum esse. Videtis, quam ista detestanda sit bellua, &* „ *de rebus humanis exterminanda! Quis enim hoc fieri ve*„ *lit? Omnes homines talia detestantur*. In quo genere „ jurantium viderint illi, num ab Augustino comprehensi sint, qui solent se prensationibus, promissis vini, cere„ visiæ, pecuniarum effusionibus, nundinatos esse Magi„ stratus, electiones, aut officia; & scientes videntesque „ coram scientibus, Deo ipso, quem testem invocant, „ inspectante, nihilominus jurant non fecisse; videant, „ inquam, etiam atque etiam, utrum ipsi non sint, qui „ *jurant tanquam verum sit, quod sciunt falsum esse*; & si„ mul videbunt, quam *detestanda bellua, & de rebus hu*„ *manis exterminanda*, veritate per os Augustini loquen„ te, decernantur. Cujus quidem rei ratio, ut enuclea„ tius intelligatur, & occurratur frivolis quorundam ca„ villationibus, quibus tanquam ficulneis foliis turpitu„ dinem tegunt, sciendum est certam, receptissimamque „ esse veritatem, etiam apud illos, qui quam maxime ha„ benas adulterandæ veritati laxaverunt, fallaciisque ver„ borum perturbarunt humani generis commercium, „ eum qui sponte sua, nemine, nisi propria ambitione „ assequendi honoris impellente, juramento sese ingerit, „ & ejus necessitati se exponit; atque interim Princeps vel „ per se, vel per Statutum justissimis de causis latum, præ„ cipit, ut juret veritatem, non posse aliter jurare, quam „ secundum mentem Principis ac Statuti. Tunc enim, „ quidquid alias licere vel non licere quispiam dixerit, „ cessat omnis causa, vel in speciem legitima fucandæ „ veritatis. Nam & Princeps, ut supponimus, legitime „ jubet, & Principi legitime jubenti obediendum esse lex „ humana & divina, & naturalis & æterna testatur; nec „ Principi obedire potest, nisi eo sensu jurando, quem „ mens Principis postulat, & ipsa verba planissime profi„ tentur. Nam in illis circumstantiis, nescio, quo pri„ vato sensu à sensu Principis, & Statuti, & Reipubl. & „ omnium hominum alieno jurare, non est obedire Prin„ cipi, sed illudere: neque calliditas ista perjurio juran-

rem „

tam liberat, sed eum reddit Principia indignatione, & humani generis detestatione digniorem. Omnem enim fidem ex ejus commercio funditus tollit, qui in rationabilibus circumstantiis adhuc à verborum strophis, & occultis sensus versutiis præsidium petendum putat. Atqui hæc omnia in præsenti casu concurrunt liquidissime. Nam & Princeps legitimus jurari veritatem jubet, & legitime jubet, & tota Respublica id, quod jubet, probat, & quo sensu jubeat, verba clamant, ut vel tardissimis notum est: & res gravissima est, & Reipubl. omnino necessaria; & neminem ad jurandi necessitatem adigit, nisi propriæ ambitionis æstus, qui ad honores per ambitus corruptelas anhelat & petat. Quis igitur dubitet, hic fidem atque sinceritatem jussui Statutoque Principis, & expectationi Reipubl. deberi, nisi qui dolose jurando fallere; & omnem loquendi sinceritatem, omnem jurisjurandi fidem ex hominibus exterminatam cupit? Cui enim, quando, quomodo quisquam injurato credat, si neque jurans hic tuto credi potest? Si, inquam, liceat hic commentitio verborum fuco Principia & Reipubl. & omnium hominum expectationem fallere; & de cœptis interrogatum, de aliis jurare? Hoc enim non jurare, sed pejerare est. Nam, ut optime verissimeque S. Aug. Ep. 224. *Expectationem eorum, quibus juratur, quisquis deceperit, perjurus est:* quod cum prædictis falsitatem circumstantiis, si unquam, absolutissime verum esse; nullum dubium esse debet. Quam perversitatem nimis Reipubl. etiam in loquendo, nedum in jurando, perniciosam graviter perstrinxit Tertull. *lib.* 4. *cont. Marc. c.* 38. *Justa & digna præscriptio est, in omni quæstione ad propositum interrogationis pertinere debere sensum responsionis. Ceterum aliud consulenti aliud respondere, dementis est.* Et Aug. Epist. 224. fallaciis pejerantium termino collocans, fidentissime dicit: *Illud sane rectissime dici non ambigo, secundum expectationem illius, cui juratur, quam novit ille, qui jurat, fidem jurationis impleri: nam verba difficillime comprehendunt maxime breviter sententiam, cujus à jurante fides exigitur. Unde perjuri sunt, qui servatis verbis, expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Propter quam, credo, absolutissimam Augustini resolutionem Veritas illa in Jus Canonicum, Sancto Isidoro Hispalensi Episcopo verba præformante translata est, Cap. *Quacunque* art. 22. q. 5. S. Isidor. lib. 2. sent. c. 31. *Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit. Dupliciter autem Reus fit, qui & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo capit.* Unde perjurium simul ac dolum in hujusmodi jurejurando, quod ad privatas intentiones relicto legitimo verborum sensu detorquetur, non minus Isidorus atque Augustinus detestantur; Isidor. ibid. dum non minus ire jurando, quam *proximum dolo capiendo*, jurantes Reos fieri volunt. Nempe uterque regulam à Spiritu Sancto fixam intuebantur, qui cum rogaretur à Propheta suo, Psalm. 14. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Planissimum responsum dedit, non solum dicendo: *Qui loquitur veritatem in corde suo*, ibid. v. 3. & 5. quod omnes isti Principum & Reipubl. ludificatores pro se jactitant; sed etiam addendo: *Qui non egit dolum in lingua sua: qui jurat proximo suo, & non decipit.* Quanto justius addas: Qui jurat Regi suo & Reipubl. & non decipit? Nam hujusmodi deceptio, si uspiam, certe in istis nostri casus circumstantiis, tam æquis ex parte Regis & Reipubl. tam iniquis ex parte ambientium, qui ultro præcipites in istas mentiendi & pejerandi angustias ruunt, maxime detestabilis est: ut sane adversus tales potissimum sententias suas Scriptura & Veteres isti pronunciaverint, quibus & Zacharias exitium comminatur. Zach. 5. 9. & 4. *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ: & veniet ad domum jurantis in nomine meo mendaciter, & consumet eam, & lignæ ejus, & lapides ejus.*

Deinde ex alio capite doctrinæ istius veritas perspicue constare potest: quando enim à Principe, vel Collegiis popularibus aliqui ad Magistratum vel Professiones Academicas adsciscuntur, inter Eligentes Electosque expressum hoc intercedit pactum, ut non alia lege ad Magistratum aut Professionem admoti censeantur, quam si solemni jurejurando hi se de ambitus purgaverint; illi vero præterea se viros idoneos, Officiis atque Lectionibus, citra personarum acceptionem, ac munerum sordes, se admotturos receperint, juxta formulas juramenti supra descriptas. Jam vero certum est, omnium Doctorum sententia indubitatum, à conventionibus pactisque mutuis, sive tacitis sive expressis, omnem abesse debere fraudem, dolumque malum; multoque magis à Sacramentis, quibus conditionem appositam se servaturos alter alteri spondet ac jurat. Est autem fraus, dolusque malus, *sicut scit omnis, qui verba Latina intelligit, cum aliud agitur, & aliud fingitur*, inquit August. *Tract.* 7. in Joan. & in Psalm. 5. & in 14. Vel, ut alibi post Philosophos dicit: *Cum aliud agitur, aliud simulatur: cum aliud ore profertur, aliud pectore tegitur.* Tull. *libr.* 3. offic. Quod qui faciunt, ut olim recte quidam dixit, *perfidi, improbi, malitiosi sunt:* qui autem Dei testimonio fidem simulationis istius supplere volunt, perfidiæ addunt perjurium. Alterutrum autem quisquis tanquam licitum in conventiones humanæ societatis admittit, omnia profecto vincula muti commercii disrumpit, omnem fidem adimit dicentibus, promittentibus, jurantibus; pontemque sternit, per quem omnes fraudes, mendacia, perjuria tuto transeant. Hoc certe scio, quisquis hujusmodi restrictionum, vel potius fraudum aut mendaciorum, strophas in mutuis conventionibus permissas putat, nemini succensere debere, qui sibi juranti, cælumque & terram in fidei subsidium invocanti, non crediderit. Qua pœna talibus nulla forsan justior, & ad perversitatem illam corrigendam opportunior infligi posset: nimirum, ut suam omnibus hominibus fidem in loquendo suspectam esse sentiant, qui eam ex hominibus docendo sustulerunt. Fixum ergo ratumque maneat, à pactis mutuis omnem abesse debere fraudulentiam; omnem ergo occultam restrictionem, quæ verbis ex mente paciscentium non comprehenditur. Tanto enim perniciosior ille dolus est, quanto latentius lædit; tanto detestabilior, quanto majori hypocrisi sub integritatis pallio latet. Ex quo nascitur, ut omnium gentium judicio, quisquis in paciscendo pactique conditionibus jurejurando sanciendis, etiam hostem, nedum Principem fefellerit, aliud animo cogitans, aliud verbis præ se ferens, sacrilegus & perjurus sit. Talis judicatus est olim Cydias (Historiam narrat ex Herod. Stobæus *serm.* 26.) qui cum aurum ex deposito reddendum suscepisset, baculum, cui illud incluserat, Archetimo cuidam, qui deposuerat, manu tenendum tradidit, interea testem invocans Deum, cum versuta mentis interpretatione, se aurum ei reddidisse. Sed Deo suam à fraudibus vindicante veritatem, baculus per Archetimum iratum fractus, aurum effusum, dolus detectus fuit; Cydias cum detestatione humani generis mala morte periit. Tales & illi multo potiori jure sunt, qui cum Professionem, vel Magistratum, sub lege præstitæ vel præstandæ integritatis, à nundinationum sordibus acceperint, eamque pecuniarum & munerum acceptione apertissime violaverint; audacter jurant, eam se præstitisse; videlicet (sicut mentis restrictione Principem suum ludificantur) quia non acceperunt, ut non nemo, *publice*: ut alii, *non ab indignis*: ut alii, *non ultra solitum.* Quasi vero acceptio clancularia, aut ab eis, quos ipsi dignos judicant, aut per corruptos hominum mores jam consueta, non sit acceptio munerum, non sordes, non damnatæ imposita lege corruptelæ. Sic enim, his authoribus, etiam Romanus populus pejerare potuisset, se nihil omnino accepisse, quando usque adeo consuetudine quadam ambitus invaluerat, ut corruptelis obtenderent *ὡσπερεὶ ἔργου συνήθους*, *ut opificio consueto*, Plutarch. in Catone Uticensi passimque in foro, mensæ pecuniis plenæ ponerentur, quibus suffragia populi redimerent. Nihil enim ultra consuetum, nihil nonnunquam palam, nihil sæpius ab indignis accipiebant, idem in Cæsare. Nam Cæsar inter ceteros industria, fortitudine domi belloque clarus, & per quam dignus fuit, qui Gallicarum opum profusione obnoxiam tenebat plebem. Sed quemadmodum nemo dubitat, intolerandas illas fuisse Romani populi corruptelas, ita & nostratea esse, certum est: & neutræ restrictionum beneficio inter jurandum interposito, à manifesti perjurii labe excusari possunt. *Fraus enim astringit, non dissolvit perjurium*, Cicero *lib.* 3. offic.

Nec vero veritas illa tam obscura est, ut vel in solis Doctoribus Ecclesiasticis, vel in Sacris Literis quaerenda sit. Vidit eam, scripsit, opereque expressit impietas Paganorum, ut pietas Christianorum nostrorum erubesceret. Marcus enim Attilius Regulus, cum à Carthaginensibus captus, eis non per Sacramenta Dei veri, sed per daemonum inquinamenta jurare cogeretur, ut nisi captivorum commutationem impetrasset, rediret ad carcerem; non putavit in istis angustiis aliqua jurandi dexteritate sibi posse subveniri, sed horrendos corporis cruciatus sibi revertendo subeundos potius arbitratus est, quam fallaciter suum de reditu jusjurandum intelligendo, vel non redeundo, pejerare. Perjurum etim se omnino fore judicavit, si aliud juraret, quam quod legitimus verborum sensus prae se tulit, quodque ab illo non Rex, non Respublica sua, sed hostis firmandum Sacramenti sanctitate postulabat. Nam hinc est etiam illud praeclarum, & ab Augustino *Epist.* 224. celebratum, quod Romana Censura post acceptam Cannensem cladem noluit retinere in numero Senatorum (Polyb. & Aug. unum fuisse volunt ex decem, Livius vero & Attilius Graecus plures, de quo & Tull. in fine 3. offic.) non solum eos, qui metu mortis crudeliumque poenarum apertissime pejerare, quam ad castra Poenorum redire maluerunt; sed etiam illos, qui reatu perjurii se putaverant absolutos, quia post praestitum jusjurandum, quasi aliquid obliti, ficta nescio qua necessitate, reversi fuerant, quam quodam jurandi artificio praeter mentem eorum, quibus juraverant, excepisse videbantur. Omnibus enim notis ignominiisque confectos esse tradunt, ut quidam eorum mortem sibi exemplo consciverint; ceteri non foro solum omni, deinde vita, sed prope luce, ac publico caruerint. Vide Livium *lib.* 32. in fine. Tull. in fine *lib.* 3. offic. *Ita non attenderunt*, inquit Aug. Epist. 224. *qui eum Senatu pepulerant, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo is, quibus juraverat, expectarent.* Haec legimus, haec miramur, haec infidelium sensa & facta laudibus in coelum tollimus: & nos Christiani disputandum putamus, utrum perjuri sint, qui non hostibus, sed Reipublicae & Regi suo, nullo mortis justae vel injustae, nullo carceris arcendi metu, sed se ambitionis aestu stimulante, ultro sese ad Magistratum & Officia, & inde ad jusjurandum subeundum offerunt, scientiaque facti sui, & conscientia reclamante dejerant, nihil eorum se fecisse vel facturos esse, quae jurisjurandi formula exprimuntur? Et quod magis intolerabile est, ad hoc nefas quasi licitum, viri boni, nescio qua Theologiae quasi limatioris fiducia annuendum esse decernunt. Quid enim est hoc aliud, quam artem fallendi Principem & Rempublicam, adeoque pejerandi tradere, si verum est, quod verissimum esse in casu longe mitiori docuit Aug. 224. *Perjuros esse, qui servatis verbis expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt?* Quae si temporibus Augustini monstra sententiũ prodiissent, quanta vocis contentione & animi gemitu, iterum juxta doctrinae suae jam traditae regulam exclamasset *Lib.* cont. mendac. *c.* 18. *Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figunt, finesque constituunt, quando debeat, quando non debeat pejerari. O ubi estis fontes lacrymarum! & quid faciemus, quo ibimus, ubi nos occultabimus ab ira Veritatis, si non solum negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere perjuria?*

Ab hujus labe criminis aliqui se immunes putant, quod non aliter censeant intelligendum hoc jusjurandum, vel aliter à Principe intelligi, quam ne corrumpantur donis promissisve Collatores, ut in personam indignam suffragium suum conferant. Argumento esse, quod Princeps sciat istam donandi potandique consuetudinem, nec in Statuti (ut sonat) transgressores animadvertat. Ita vindex criminum, in eorum patrocinium accersitur: sed toto coelo falluntur; primo, quia ex connivencia Principum, scelerum licentiam colligere, fallacissimum est argumenti genus. Nam in criminibus vindicandis multa possunt Principes, quae non expediunt; multa expediunt, quae non possunt; multa possunt & expediunt, sed opportunius differuntur; multa, quia publicae probationis luce destituta quamvis severissime punienda, relinquunt Deo, qui solus occultorum testis & Judex est. Deinde, quod putant Principem & Rempub. intelligere cum ista restrictione juramentum, sine dubio falsum est. Primo, quia non potest cadere in priorem juramenti partem, qua quisque jurat, *se non ambivisse muneribus Magistratum*. Illius enim sensus absolutus est, quod munera nulla dederit, quibus suffragia compararet, seposita omni dignitatis indignitatisque consideratione. Quid enim magis fingi posset fatuum, quam jusjurandum ab aliquo de sua dignitate seu capacitate postulare, ut videlicet juret, nullis muneribus, quibus eligentes corruperit, se ambivisse, ut se indignum eligerent? Igitur neque restrictio illa in posteriorem partem cadere potest, quia iisdẽ jurant, *se munera non accepturos*. Diserte enim additur, *quod similiter*, sive eodem sensu, quo jurant se non dedisse, jurent se non accepturos esse munera. Deinde, quemadmodum officia conferre indignis propter munera, gravis noxa Reipublicae est; ita & muneribus corrumpi, ad officia minus dignis conferenda, praeteritis dignioribus, reipubl. vehementer noxium est. Utrunque ergo incommodum amoliri voluerunt, qui in bonum Reipub. istas jurisjurandi formulas praescripserunt. Denique, quia juramenti objectum, sensus, & veritas ex verborum, quibus expressum est, significatione pendet, non ex conceptibus, quos sibi pro arbitrio jurantes formant. Ex mentali autem restrictione verborum significationem suspendere, est omnem istorum vocalium signorum vim ac certitudinem, adeoque omnem humanae societatis fidem, quae circa illam subsistere nequit, uno lethali ictu interimere. Cum ergo in praescriptis jurisjurandi formulis nullũ verbum sit, quod vel dignitatis vel indignitatis significationem praeferat, non est illa juramenti interpretatio, sed adulteratio. Dignitatis ergo eorum qui concurrunt aestimatio, conscientiae cujusque juxta naturae legem relicta fuit, non autem juramento illigata; propterea quod plerunque illius comparatio incertior sit, quam ut juramento asseri possit, mala autem fides in illa spectanda secretior sit, quam ut deprehendi possit. At vero quia munerum oblatio, Collatorum judicia excaecare, & affectum potentissime ad se trahere solet, illaeque sinceritatis pestes facile notari possunt, in eas cautio juramenti palam directa fuit, ut universim excluderentur. Ad extremum Rex ipse sensum juramentorum talium nuper perspicue exposuit. Nam in Edicto anni 1626. quo Sacramentum omnibus officiorum Candidatis imponitur, disertissimis verbis declarat in praefatione, se non permittere, *ut Collatores officiorum ex eis emolumentum suum captent, non magis venditione, aut elocatione, quam alia quacunque ratione: neque ut quisquam accipiat aut largiatur quicquam respective in recognitionem aut gratitudinem, directe vel indirecte, quocunque modo*. An dignis vendere & elocare, à dignis pretium emungere, caveas cerevisiarias exugere, non est suum captare emolumentum? Hinc ulterius in eodem Edicto *art.* 1. cuncta officia, quae tali modo extorta fundataque fuerint, ipso jure vacare & impetrari posse decernuntur. An dignorum officia, non sunt officia? Hinc quotquot praeterea pretii alicujus accepti aut dati culpa detinentur; ab officiis dejiciendos, & ad hoc ipsum vel aliud administrandum tota vita inhabiles esse, sancitur. Quae profecto manifestissime clamant, omnes omnino quorũlibet corruptelas, sive digni, sive indigni videantur Candidati, Regia Sanctione esse suppressas. Et sane remedium, quod sordibus istis coercendis jã olim publica authoritate oppositum fuit, hoc sensu intellectum nullius, fuerit, esse usui poterit utilitati: juramento enim satisfecerit, fidemque purgaverit suam, quisquis dixerit se dignum putavisse, qui revera indignus fuerit: adeoque jurisjurandi violati non nisi à seipso damnari poterit. Neque minus contra scopum hujusce Regiae Sanctionis tendit, quod à dignis, quam quod ab indignis accipiantur munera. Toto enim Edicto illud in primis spectat Princeps, quemadmodum late in ipsa Praefatione aliisque locis declaratur, ne populus exactionibus, aliisque illicitis emungendae pecuniae modis, à Magistratibus Praefectisque suis opprimatur, dum pretium, quo in venandos honores & officia, plena manu fusum fuit, paulatim iterum cum foenore colligitur. Quod profecto malum Reipubl. ab omnibus illis ambitiosis suffragiorũ corruptionibus imminet. Nec vero unquam hujusmodi leges & juramenta sic intellecta fuerunt in Rebuspublicis, quae sordes ambientium severe coercendo, oppressiones justitiae & populi, aliaque mala, à cervicibus

hus

„ bus suis arcere voluerunt. Testis est Romana, in qua semper Ambitus, hoc est, criminis affectati perperam honoris, fuerunt Rei, quotquot in se populi suffragia pretio pertraxissent, sive de cetero digni sive indigni haberentur. Qua de causa crimen istud etiam in maximis illius Reipubl. viris tum accusatum, tum magna severitate vindicatum est. Nam ut Sallustius, *Vir bonus ad honores & imperium vera via*. Sallust. in Conjur. Catil. hoc est, ut eum exponit Aug. *lib. 5. De Civit. c. 12. Vir bonus* virtute *nititur, malus dolis atque fallaciis contendit:* Inter quas profectu, munerum corruptelæ non infirmum locum tenent. Itaque postquam suffragiorum invaluisset corruptela per adulteratos populi mores, & Cato legem à Senatu ferendam curasset, quo Magistratus designati, si neminem accusatorem haberent, Plut. in Catone Minore, *jurato judicio se offerre cogerentur, atque ibi rationem parati Magistratus reddere;* etiam perjuri habiti sunt, non solum suffragatores, qui pretio in Candidatos traducti probarentur, sed etiam Candidati, si cujus facta Sacramento ejus dissona probata fuissent. Quam propterea legem ita timuere Candidati, ut periculosissimus tumultus adversus Catonem concitatus fuerit. Nimirum, quia nondum didicerant à Christianis Ethnici dexteritatem deponendi istius metus, subtilem, inquam, illam Theologiam, qua legitimam Reipubl. Sanctionem de non comparandis aut vendendis pretio suffragiis, quam juxta Reipubl. mentem violassent, sine perjurio se non violasse jurarent. Perjuri igitur fuerunt Ethnicorum judicio, qui Magistratus aut officia pretio ambientes, se pretium non dedisse dejerassent. Perjuri fuerunt, etiam Imperatorum judicio, Theodosii & Valentiniani, qui cum jussissent Magistratus, lege *Sancimus ejusdem* 1 Cod. de legem Juliam Repetund. *juratos inter gesta depromere, se pro administrationibus sortiendis, neque dedisse quidpiam, neque daturos unquam postmodum fore, sive per se, sive interpositam personam, in fraudem legis Sacramentique:* quæ formula hodierno juramento, de quo tractamus, est simillima, adversus transgressores, tanquam publico crimine neglecti Sacramenti perjuros, addunt: *Si quis usus fuerit prebita Sacramenta negligere, non modo adversus accipientem, sed etiam adversus dantem accusandi cunctis tanquam crimine publicum concedimus facultatem*. Quod si quis à Romanis Imperatoribus, & Ethnicis Senatoribus, & priscis Romanæ Curiæ Censoribus tanquam Theologiæ impetitis, ad subsellia Theologorum Christianorum provocandum putet, profecto causa, de qua satagimus, finita est. Perjuri enim fuerunt, etiam Principis Theologorum Augustini judicio: qui de tali suffragiorum suorum nundinatore populo, quia juratus in suffragia mittebatur, sine fluctuatione decerneret Aug. *lib. 3. de Civit. cap. 2. Quid aliud toties Senatores corrupti in judiciis, toties populus in suffragiis, vel in quibusque causis, quæ apud eum concionibus agebantur, nisi etiam pejerando peccabant? Nam corruptissimis moribus ad hoc mos jurandi servabatur antiquus, non ut à sceleribus metu Religionis prohiberentur, sed ut perjuria quoque sceleribus ceteris adderentur.*

CAPUT III.

De Forma concipiendi, & pronunciandi sententiam, & condemnatione in expensas, & interesse.

1. *Sententia concipienda est gravia plenaria causæ discussione.*
2. *Sententia scripto mandanda est.*
3. *Justinianus nonnullas sententias excepit.*
4. *Hodie sententia sive* dictum *scribitur.*
5. *Quod vocetur* dictum; *& quid sententia* extensa.
6. *Primitus sententia in foro Ecclesiastico non ferebantur ex* scripto.
7. *Hodie dispositio Juris Civilis etiam in foro Ecclesiastico recepta est.*
8. *Hoc tamen non obtinet in sententia interlocutoria.*
9. *De Jure communi, & stylo fori Ecclesiastici sententia à Judice pronuncianda est.*

10. *Et à sedente pro tribunali.*
11. *Jus Civile permittit illustribus personis, ut sententias per alios pronuncient.*
12. *Ad harum exemplum id & Episcopis permittitur de Jure Canonico.*
13. *Hodie Magistratus Civiles sententias pronunciant per suos Secretarios aut Graphiarios.*
14. *In quibusdam Curiis sententia non recitatur; sed duntaxat Partibus traditur.*
15. *De Jure communi sententia pronuncianda Partibus præsentibus aut saltem citatis: cui consonat stylus Curiarum Ecclesiasticarum, sed non secularium.*
16. *Sententia de Jure ferenda in Procuratorem; secus de Praxi.*
17. *Quo die sententia pronuncianda.*
18. *Sententia definitiva debet etiam esse super expensis & interesse.*
19. *An ob omissam condemnationem in expensas possit Victor appellare.*
20. *Regula communis, Victum Victori in expensas esse condemnandum.*
21. *Nonnunquam licita expensarum compensatio.*
22. *Frequentiorem expensarum compensationem coercuit Edictum de anno 1611.*
23. *Renovavit Edictum anni 1585. & quid hoc contineat.*
24. *His Edictis consonant Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl.*
25. *Quid agendum, dum in Scripturis Partium multa inutilia & impertinentia miscentur.*
26. *Hodie solent in sententia interlocutoria reservari expensa in definitivam; nec de hac reservatione loquuntur Edicta.*
27. *Judex in sententia non solet exprimere determinatam summam expensarum; sed earum taxationem sibi reservare.*
28. *Quomodo hæc taxatio fiat.*
29. *Quæ in taxatione attendenda ex Ordinationibus Curiæ Brabantiæ.*
30. *Forma taxandi expensas utrique Curiæ Sæculari & Ecclesiasticæ conformis.*
31. *Taxa expensarum tradenda Victo; & quare.*
32. *Condemnatio ad interesse, & restitutionem fructuum quomodo de jure facienda.*
33. *Interdum Judex ex officio taxat interesse; interdum injungit Parti, ut specificet suum interesse.*
34. *Declaratio interesse à Victore, exhibita tradenda Parti victæ ad diminuendum.*
35. *Advocati puniendi qui excedunt in taxando interesse.*
36. *Plura circa taxationem interesse, & restitutionem fructuum remissive.*

I. IN primis jampridem ab Imperatoribus ordinatum fuit in *L. 2. Cod. De Sententiis ex breviculo recitandis*, „ut Judices, quos cognoscendi, & pronunciandi necessitas tenet, non subitas, sed deliberatione habita post negotium sententias ponderatas sibi ante forment.“ Requiritur igitur, ut Judex sententiam suam formet præmissa de toto negotio plena deliberatione, & causæ discussione, de quo actum capite præcedenti.

II. Addunt dein Imperatores: „Et emendatas statim in libellum secura fidelitate conferant, scriptasque ex libello Partibus legant.“

Hinc patet, sententiam *scripto* esse mandandam; & ex scripto pronunciandam: quod & apertius declaratur in *L. 3. Cod. eod.* ubi Imperatores renovantes prius Statutum, quo mandabatur Judicibus, ut *ultimas definitiones* (sive sententias definitivas) *de scripti recitatione proferrent*, huic „adjiciunt Sanctioni, ut sententia, quæ dicta fuerit, cum *scripta* non esset, nec nomen quidem sententiæ habere mereatur.“

III. Justinianus Imperator ab hac generali regula excipit *Novella 17. cap. 3.* (è qua sumpta est Authentica NISI subjecta citatæ legi 3.) breves lites, & maxime vilium personarum; „tunc enim (ait) *sine scriptis*, & sine aliqua expensa cognoscere Præsidem oportet.“

IV. Hodie similiter sententiæ in scriptum rediguntur prinsquam pronuncientur; & quidem juxta Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art. 91.* ipse Commissarius sententiam

sive *dictum*, ut vocant, concipere & *scribere* debet; illudque Concilio prælegere, ut approbetur.

V. Hoc *dictum* vocatur *breviculum*, Gallicè *Brief*, quasi brevi compendio exprimens sententiam Judicis super causâ controversa: unde nec in illo scribuntur dicta Partium, & responsiones, uti notat Rebuffus *tract.* De Sententiis *art.* 3. *n.* 40. Si tamen Pars petat suis expensis, sententiam habere cum summaria narratione eorum, quæ hinc inde dicta & allegata fuerunt, poterit id à Secretario sive Graphiario fieri; modo tamen exactè servetur formula ipsius *dicti*, in quo nec jota mutari potest: Diciturque tunc sententia *extensa*. Vide *art.* 155. *Ordinat. Curiæ Brabantiæ.*

VI. In supra allegata Authentica, quâ à generali lege de ferenda sententia *ex scripto*, excipiuntur causæ breves & maximè vilium personarum, additur & hæc exceptio: *Nisi Episcopus cognoscat inter suos subditos*; quæ desumpta est ex *Novella* 83. Justiniani, quâ declarat: „ Ut si quis habet adversus Clericos quamlibet pecuniariam causam; prius ad Deo amabilem Archiepiscopum „ pergat, sub quo constitutum est, & interpellet eum, & „ ex *non scripto* judicium mereatur; & , si hoc fiat, nec „ inquietet eum, nec trahat ad Auditoria Civilia, ne„ que à sacro eum vocare faciat ministerio, sed ex non „ scripto examinetur negotium sine damnis, & accipiat „ formam forsan etiam scriptam, si hoc quoque Partes vo„ luerint & poposcerint, & liberentur alterutro certamine.

Ex hoc contextu Justiniani manifestum est, quod Imperator supposuerit, apud Episcopum summariè, & citra formam judicialem causas examinari & definiri; ac ideo nec scripturâ opus esse, quæ in summariis nec hodie requiritur: atque ita durante vetere disciplina fori Ecclesiastici; nec hæc formalitas exigebatur.

VII. At postquam forma judicialis & forensis intravit in forum Ecclesiasticum, etiam & hæc formalitas necessaria fuit, & expresse declaratur in *Cap. fin. De Sententia & re judicata in* 6. ubi refertur & probatur suprà relata *Lex* 3. qua ait, sententiam, quæ ex non scripto recitaretur, nec nomen sententiæ mereri.

VIII. Notat autem ibidem Glossa, verbo *definitiva*, quod hæc intelligenda sint de sententia *definitiva*, non autem interlocutoria; quia necesse non est, quod hæc proferatur & recitetur in scripto. „ Poterit ergo (ait) „ Judex interloqui, & postea interlocutoriam illam tabellis redigere in scriptis: nec est etiam de necessita„ te; quod redigatur in scriptis; sed alias non credi„ tur Judici, nisi id pateat per scripta actorum.

IX. Sententia ab ipso Judice Partibus prælegenda est, citata *lege* 2. *Cod. De Sententiis ex breviculo recit.* Quod & probatur à Pontifice in allegato Capitulo finali: ad„ditque expresse, quod sententia definitiva debeat à Judice, *non ab alio*, de scripto recitatione proferri: quod & Officiales aliique Inferiores Judices Ecclesiastici observant; præcipiturque in Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechliniensis *tit.* 13. *art.* 57. „ ut „ Judex pro tribunali sedens, in loco consistoriali, die „ juridica; definitivam sententiam *in scriptis* ferat.

X. Dicitur *sedens*; quia in dicto Capitulo finali expresse decernitur: „ Sententia quam scripto edi à Judice „ litigatoribus, non recitari, vel ab ipso *stando*, non *se„ dendo* proferri contingit, *nullius* penitus est momenti.

XI. Ab hac tamen regula facit citata *Lex* 2. hanc exceptionem: „ Exceptis tam viris eminentissimis Præ„ fectis prætorio, quàm aliis illustrem administratio„ nem gerentibus; ceterisque illustribus Judicibus, qui„ bus licentia conceditur etiam per officium suum, & „ eos, qui ministerium suum eis accommodant, senten„ tias definitivas recitare.

XII. Ad exemplum illustrium personarum, permittit quoque Pontifex in dicto *Capit. fin.* ut Episcopo, sententiam ab eo ferre dati litem *per alium* recitare: „ quem (ait) propter dignitatis prærogativam amplio„ ri convenit honore fulgere.

XIII. Eodem forsan exemplo illustrium personarum mos receptus in Curiis Sæcularibus, sententiam recitari ex scripto, non ab ipso Judice, sed à Graphiario sive Secretario Curiæ, præsente Senatorum cœtu, aut saltem coram duobus Curiæ Commissariis, uti post alios citatos notat Christinæus ad Bugnionium *lib.* 1. *cap.* 13. & de Gallia testatur ibidem Bugnonius, uti & *lib.* 2. *c.* 136.

XIV. Imo in quibusdam Curiis moris est, ut sententia non recitetur, sed solum per Graphiarium in scriptum redacta Partibus tradatur; quemadmodum annotat Tuldenus ad titulum *Codicis de Sententiis ex breviculo recitandis n.* 4. addens: „ Quod quidam „ mious laudant: quia per publicam recitationem, mi- „ norem fore putant confidentiam deflectendi ab æqui- „ tate. Pudor enim per oculos maximè subit; & im- „ pudentia secreto animatur. “ Idipsum notavit Perezius ad eundem titulum *num.* 6.

XV. De jure, sententia pronuncianda est Partibus præsentibus, aut saltem ad audiendam pronunciari sententiam citatis, & non comparentibus. De unoquoque enim negotio præsentibus, quos causa contingit, judicare oportet; inquit *L.* 47. *ff. De Sent. & re judic.* & ita servatur in judiciis Ecclesiasticis; sed in Curiis Sæcularibus non solent Partes citari ad audiendam pronunciari sententiam, uti monet Zypæus in not. Juris Belgic. *De Sent. num.* 6. & late Merula in Praxi *libr.* 4. *tit.* 89. *cap.* 1. *n.* 10. rationes hujus praxeos allegans.

XVI. Similiter tametsi de Jure Civili debeat sententia ferri in Procuratorem, qui per litis contestationem censetur factus dominus litis, *L.* 1. *Cod. de Sententiis & interlocut. omnium judic.* hodie tamen indistincte in ipsos Dominos concipi & ferri solent omnes sententiæ; idque ubique in omnibus passim Curiis, tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus observatur, uti videri potest apud auctores citatos à Christinæo ad Bugnonium *lib.* 2. *cap.* 32. Quia Procuratores hodierni, non Domini litium, sed ministri litigantium habentur.

XVII. Sententia pronunciari potest omni die juridicâ: singulariter tamen & solemniter in aliquibus Curiis pronunciari solet quater in anno; scilicet ultimâ die juridica ante vacantias Paschatis, Pentecostes, Augusti, Nativitatis Domini. Merula loco citato *n.* 11.

XVIII. Quia per sententiam definitivam finis totalis imponendus est partium disceptationi, ideòque non tantum super principali, sed & accessoriis, ut sunt expensæ litis, fructus interim percepti vel percipiendi, damnum & interesse, pronunciari debet; ut ita controversia super his, una cum principali terminetur.

Et quidem juxta *L.* 3. *Cod. De Fructibus & litium expensis* „ terminato, transactoque negotio, postliac nul- „ li actio, neque ex rescripto super sumptuum petitione „ præstetur, nisi Judex, qui de principali negotio senten- „ tiam promulgavit, cominus partibus constitutis juridi- „ ca pronunciatione significaverit, *Victori causæ restitui* „ *debere expensas, aut super his querelam jure competere.* „

Ratio subjungitur: „ Post absolutum enim dimis- „ sumque judicium, nefas est litem alteram consurgere „ ex litis primæ materia. „

XIX. Si Judex condemnationem expensarum omiserit, non propterea de jure, Victori appellare licet, *L. fin. Cod. Quando provocare non est necesse*; Sed aliud praxis videtur recepere, atque appellationem ab omissa condemnatione in expensas admittere; solerque dici appellatio *à minima*. Praxis enim habet, ut litigantes concludendo etiam petant condemnari Partem adversam in expensas; ac per consequens, Judex non condemnando, conclusioni non satisfecisse censetur. Vide Christinæum in notis ad Bugnionium *lib.* 1. *cap.* 15. *litt. B.*

XX. Et quia Pars causa cadens, præsumitur alteram injuste in judicium vocasse, eique injuste litem movisse, communis regula est, Victum Victori in expensas condamnandum, juxta *Leg. penult. Cod. De Fructib. & expens. lit.* in verbis: „ Constitutio præ- „ cipit, ut quivis Judex in sententia sua jubeat *Victum* „ factos in judicio *sumptus* præstare. „

XXI. Cum tamen nonnunquam contingere queat, causam adeo fuisse utrinque obscuram, tantaque etiam pro Victo argumenta, ut reverâ nulla possit dici subfuisse temeritas litigandi ex parte Victi; sed probabilem admodum rationem judicio experiendi habuisse videatur, poterit quoque Judex hujusmodi casibus Victum ab expensarum vel saltem earum parte absolvere; & uti hodie loquuntur: vel in totum, vel pro parte *expensas compensare*: id est, ut utraque Pars in totum vel pro parte suas expensas ferat: atque hujusmodi expensarum compensationem hodie, etiam in Curiis Ecclesiasticis frequentari videmus.

XXII. Sed quia praxis invaluerat, quod leviori ex causa frequenter fieret expensarum compensatio, ac per hoc temeritas litigantium foveri videtur, Principes nostri Edicto anni 1604. artic. 9. inhibuerunt omnibus

Judi-

Judicibus compensare expensas, etiam inter consanguineos vel affines, nisi ex *gravi admodum causa*. Verba articuli sunt: *Om eenigh sints te bedwingen de temeriteyt van de ligiganten, verbieden wy aen alle subalterne, ende overste Rechteren, te ghebruycken compensatie van kosten; maer wel van condemnatie, tot laste van dengene, die ten principaelen sal verliesen, alwaert soo, dat de Partien maeschap waeren, ofte ghealieert, tenzi nochtans om seer groote oorsaecken, waer mede wy belasten hunne conscientien.* Id est: Ut aliqualiter cohibeatur litigantium temeritas, inhibemus omnibus tam subalternis quàm Supremis Judicibus, ne compensationis expensarum consuetudinem inducant; at contra condemnationis onere illius qui cadet causa principali, quantumvis etiam sanguinis vel affinitatis necessitudo inter Partes intercederet, nisi tamen ratio gravis subesset, & eatenus eorum conscientiam oneramus.

XXIII. Addis præterea, ut ad præveniendas tergiversationes & calumnias, omnes Judices observent Edictum die ultima Augusti 1586.

Extat hoc Edictum *part.* 2. Edict. Flandriæ *libr.* 1. *Rubr.* 5. In hoc Edicto imprimis decernitur, in condemnatione & taxatione expensarum, diligenter attendatur, & inspiciatur status causæ; uti & levitas, temeritas, calumnia sive dolosa protractio Partium litigantium; sic ut compensatio expensarum non fiat, nec ob proximitatem sanguinis, affinitatis, vel conjunctionis inter litigantes, nec alio quocunque prætextu, nisi ex bonis, probatis, sufficientibus & legitimis causis, è quibus certi esse possumus de bona fide eorum, qui causa ceciderunt. Verba Edicti sunt: *Ordonneren ende statueren, dat voortaen inde condemnatien ende taxatien van de kosten, alle goet en de zorghfuldigh aenschawwen, de regard ghenomen sal worden op de ghelegentheyt van de zaken, mitsgaders op de lichtveerdigheyt, temeriteyt, calumnie ofte bedrieghelycke stuyeringhe van de procederende Partyen, sonder de kosten te compenseren, noch om maeschschap van bloede; affiniteyt, ofte alliance, dier souden meghen tusschen de selve partyen wesen, noch onder eenighandere decksel, ten waere om goede oprechte suffisante ende Wettelicke redenen, waer der, men versekert waere van de goede trauwe van denghenen in de zacke vervalende.* Id est: Mandamus & statuimus ut in posterum quoad condemnationem & impensarum taxationem juste & sedulo causæ statum expendant: similiter & levitatem, temeritatem, calumniam aut dolosas Partium litigantium protractiones; nec impensas compensabunt ob consanguinitatem, affinitatem aut conjunctionem, quæ inter dictas Partes intercedere posset, nec alio quocunque obtentu, nisi ob bonas duntaxat, æquas, sufficientes & legitimas rationes, ex quibus de bona fide illius qui cadit causa liquido constaret.

XXIV. His Edictis quoad condemnationem in expensas plane conformis est *art.* 58. *tit.* 15. *Ordin. Cur. Eccles. Provincia Mechliniensis*: „ Caveat autem Ju„ dex diligenter, ut obviam eatur calumniis temere li„ tigantium, ne unquam expensas compenset, vel re„ servet, sed semper in easdem Victum condemnet, „ nisi aliter ipsi videatur ex justa, rationabili, & gravi „ causa in jure fundata, quæ tamen majus momentum „ habeat, quam sit vicina solum consanguinitas.

XXV. Monet Antonius Anselmo in Commentario ad citatum *art.* 9. *Edicti perpetui* §. 3. cum in sceipturis occurrunt inutiles repetitiones, discursus in aere, impertinentes allegationes, &c. non quidem compensatio fiat expensarum, sed pronuncietur, ut earum in taxatione expensarum ratio habeatur; ipsique Advocati, qui excessum hujusmodi commiserunt, aliqua parte salarii sui priventur: uti anno 1650. pronunciavit Senatus Mechliniensis in hæc verba: *Sc condamne les reformans es depens du procez, la taxe de quelle sera faite moderement, en consideration de la superfluité des exhibitions & polixité des escrisaitures y servies. Ordonnans la Cour, aux Advocates de part & d'autre, de se contenter de la moitié des salairee qu' autrement leur eussent estre deus au regard desdits escripts.* Id est: Condemnentur reformantes in expensas litis, quarum taxatio fiet cum moderamine, attentis exhibitionibus superfluis & scripturarum eo servientium prolixitate. Mandatque Curia Advocatis utriusque partis, ut dimidia mercedis parte, quæ alias eis debita fuisset ratione instrumentorum litis, sint contenti.

XXVI. Edictum non loquitur de reservatione expensarum; sed eam arbitrio Judicis reliquit. Unde & hodie usus habet, ut expensarum reservatio in sententia interlocutoria fiat, usque ad sententiam definitivam, uti monet Anselmo loco citato §. 6. licet convenient judicet, expensas retardati processus in quolibet articulo, qui processum retardat, Victori refundere, non expectata sententia definitiva.

XXVII. Hodie non solet Judex condemnando Actorem vel Reum in expensas, determinare in ipsa sententia certam summam, sed simpliciter condemnat in expensas litis, earum taxationem sibi reservando.

XXVIII. Igitur Victor, juxta hodiernum stylum, expensas libello comprehendit, isque Victo communicatur, ut eo viso examinet, num Victor nullas expensas superfluas, aut in lite non factas expresserit, aut earum modum excesserit; atque eas arguendo, prout sibi visum fuerit, diminuat.

Quibus absolutis Judex Acta processus, & alia ex parte litigantium allegata & verificata discutit, & summam expensarum taxat & moderatur.

XXIX. De hac taxatione agitur in Ordinationibus Curiæ Brab. *titul.* 2. *cap.* 24. ibique pluribus articulis præscribitur, quid in hac taxatione à Commissario ad taxationem faciendam deputato, sit observandum; atque nominatim *artic.* 630. Scripturas non esse taxandas, quæ in visitatione & decisione processus non fuerunt. Et *art.* 631. quod nullæ expensæ taxabuntur, nisi prius fuerint legitime verificatæ.

Et ne per compartitiones *personales* adversa Pars nimium gravetur, dicitur *art.* 633. quod tantum poterunt taxari ad onus succumbentis *tres* compartitiones personales; nisi Cancellario & Senatui ob notabiles rationes aliud videatur.

XXX. Hæc forma taxandi expensas in Curiis Sæcularibus servari solita, exprimitur quoque in Ordinationibus Curiar. Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 11. *art.* 62. his verbis: „ Ad videndum taxari expensas, quæ per Judicem, aut Commissarium cum Graphiario taxandæ „ erunt, unam duntaxat fieri volumus citationem ad di- „ minuendum; & die serviente exhiberi expensarum „ specificationem in scriptis: citatus autem non comparens secludetur, & à Judice ad taxationem procedetur „ sine ulteriore dilatione. Comparenti vero citato, præ- „ figetur ei terminus diminuendi peremptorius, sub „ pœna seclusionis, sub quo sine ulla ulteriore dilatione „ diminuere tenebitur, si diminuere velit, & Judex, aut „ Commissarius specificationem cum actis conferet, & „ dispiciet, quæ utiles, quæ inutiles expensæ fuerint. „

XXXI. Additur dein *art.* 63. „ Taxa vero expensarum Reo petenti à Graphiario tradetur, ne existi- „ menti ignorantes plus justo exigi; & ne forte Offi- „ ciariis nostris occasio detur petendi ultra debitum: „ quod quidem si unquam attentatur, punientur, ul- „ tra admissionem salariorum, mulcta arbitraria. „

XXXII. Non tantum in expensas Victus Victori condemnari solet; sed & in restitutionem fructuum, præsertim perceptorum post litis contestationem, & interesse, quod ob intentatam litem Victor passus est justa *L.* 2. *Cod. de Fructibus & litium expensis*. Quæ hic de jure attendenda sint, breviter annotat Merula citato *tit.* 89. *cap.* 1. *num.* 17. & 18.

XXXIII. In Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *artic.* 650. præcipitur, ut in condemnatione damni & interesse exprimatur determinata summa, quæ examinato processu Judicibus æqua videbitur, attenta gravitate causæ, & qualitate litigantium; non permittendo Partibus litigantibus dare per declarationem dictum damnum & interesse; nisi materia esset tanti momenti, qualitatis & considerationis, ut Judices non possent prædictum damnum & interesse taxare, nisi prævia informatione: quo casu poterit per Curiam ordinari, ut damnum & interesse per declarationem exhibeantur, idque intra certum præfixum terminum. Teneturque Pars intra illum terminum suam declarationem exhibere sub pœna seclusionis. *Art.* 622.

XXXIV. Post exhibitam autem declarationem, Pars victa unicam duntaxat habebit dilationem, ut damnum & interesse à Victore exhibitum diminuere queat. Diminutione facta, si Curiæ videatur, dabitur utrique Parti unus terminus ad se de omnibus informandum: & post hunc singulæ Partes habebunt terminum ad re-

pro-

probandum, & solvendum; eruntque omnes termini peremptorii.

XXXV. Articulo 621. præcipitur Advocatis, ut in libellando damno & interesse, non aliud interesse exprimant, nisi quod attentis conditione actionis è qua oritur, & qualitate litigantium, de jure debetur: interdicendo Advocatis taxationem excessivam damni, & interesse sub pœna arbitraria; & quod condemnabuntur restituere expensas suis Clientibus, quas ob hanc inordinatam taxationem passi sunt. Mandatur autem Consiliariis, ut his serio intendant, ipsosque Advocatos hac in parte excedentes puniant ad terrorem aliorum per suspensionem ab Officio, aut alia pœna, prout ad promovendam justitiam expedire judicabunt; interdicendo Procuratoribus facere dictam declarationem damni & interesse. Verba articuli sunt: *Dat d' Advocaten stellende by ghescbriste die voorsz. declaratie, niet in sullen moghen eysschen andere schaden oft interesten dan de ghene diemen naer rechte schuldigh is, nemende aensehouw op de qualiteyt van de actie van de welcke sy procederen, ende op die conditie van partyen, den selven Advocaten verbiedende excessiven heysch te maechen van de voornoemde schaden ende interesten, op de peno van arbitralyck ghecorrigeert te worden, ende daer toe noch ghecondemneert heuren meesters te betalen de kosten die sy daeromme sonder redenen ghesupporteert sullen hebben: Ordinerende dien van onsen Raede daer op goede consideratie te nemen, ende te corrigeren d' Advocaten ten exemple van de andere die de contrarie doen sullen, 'tzy by suspensie van heure staten, ofe andersins, ghelyck sy tot voordringhe van de justitie sullen vinden behoorende: ende verbiedende den voorsz. Procureus te maecken die voor genoemde declaratie van schaden ende interesten.* Id est: Ut Advocatis prædictam declarationem scripto exhibentibus, non liceat aliam damni, & incommodi compensationem exigere, quam talem, quæ secundum justitiam ipsis debeatur, attenta qualitate actionis, super qua litem instruunt, & partim conditione: iisdemque Advocatis inhibemus, ne prædictorum damni, & incommodi compensationem exigendo excedant, arbitrarie alias puniendi: insuperque condemnandi, ut Clientibus suis sumptus persolvant, quos idcirco sine causa impenderint: injungimusque Consiliariis nostris, ut ad hæc serio reflectant, & in Advocatos secus facientes ad aliorum exemplum animadvertant, seu muneris sui temporaria mulctatione, seu alio modo, qui administrandæ justitiæ maxime videbitur conducere: inhibemusque Procuratoribus, ne prædictas damni, & incommodi declarationes conficiant.

XXXVI. Si quis plura de hac condemnatione, & taxatione expensarum, damni & interesse, & restitutione fructuum scire velit, consulere poterit duos Tractatus Rebuffi, quorum alter est *De Expensis, & interesse*; alter vero *De Fructibus, & illorum Restitutionibus*.

C A P U T IV.

De Executione Sententiæ.

1. *Sententia sine executione inutilis est.*
2. *Semper aliquod spatium condemnatis ad satisfaciendum sententiæ indultum fuit.*
3. *Justinianus condemnatis inducias quadrimestres concessit.*
4. *Easdem probat Jus Canonicum, quod tamen eas limitari aut prolongari à Judice permittit.*
5. *Hodie fere induciæ hæ arbitrariæ factæ sunt.*
6. *Solet tamen aliquod spatium indulgeri.*
7. *Quid de his habeant Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum.*
8. *Quomodo hodie à debitoribus impetrentur rescripta* moratoria, *quæ executionem suspendant.*
9. *Exacto tempore induciarum executio petitur à Judice, qui sententiam tulit.*
10. *Forma decernendi executionem varia est pro varietate tribunalium.*
11. *Executio committi solet Apparitoribus; qui ob id & Executores dicuntur.*
12. *Pœna Apparitorum in Curiis Ecclesiasticis, qui donis aliove modo corrupti executionem differunt.*
13. *Prætextu interjectæ appellationis Apparitores ab executione desistere non possent, nisi de mandato Curiæ pateat.*
14. *Apparitores in executione sententiæ ministros sibi adjungere interdum possunt.*
15. *Pro executione sententiæ Judicis Ecclesiastici potest Apparitor implorare auxilium Magistratus Civilis.*
16. *Ordo executionis præscriptus de Jure communi.*
17. *An ordo à jure præscriptus servetur in Gallia.*
18. *Ordinem à Jure præscriptum in Belgio non servari, testantur Pragmatici.*
19. *In Brabantia tamen aliqua illius ratio habetur.*
20. *De Jure communi aliqua bona exempta ab executione; & quid de his habeant mores hodierni.*
21. *Jampridem Clero Gallicano datum fuit privilegium, quod eorum* mobilia *capi non possent.*
22. *Quomodo hæc immunitas posterioribus Regiis Edictis restricta fuerit.*
23. *Pro executione sententiæ non procedendum ad incarcerationem, nisi deficientibus bonis temporalibus.*
24. *Ob æs alienum homines liberi de Jure Civili in servitutem redigi non poterant.*
25. *Nonnulli putant eodem jure debitorum incarcerationem fuisse vetitam.*
26. *Contraria sententia hodie in praxi recepta; & quando ad incarcerationem procedi queat.*
27. *Etiam mulieres incarcerari possunt contra Constitutionem Justiniani.*
28. *Quid in horum incarceratione cavendum.*
29. *In Gallia Personæ insignitæ Ordine sacro ob debitum Civile incarcerari non possunt.*
30. *Fallit tamen subinde ob specialem circumstantiam.*
31. *Ab incarceratione liberat* cessio *bonorum.*
32. *Sola professione debitoris de Jure Civili* cessio *hæc fieri poterat.*
33. *Hæc cedendi facilitas sublata in Gallia & Belgio; & quæ forma præscripta.*
34. *Declaratione bonorum eorumque cessione facienda à cedente; & quæ sibi retinere queat.*
35. *Quæ observari velint Ordinationes Curiæ Brabantiæ.*
36. *Cessio bonorum non liberat ab obligatione solvendi, si cedens ad meliorem fortunam devenerit.*
37. *Cedentis bona post cessionem acquisita creditoribus addicenda, salvis tamen cedenti suis necessariis.*
38. *Hoc beneficium non datur decoctoribus, aliisve, qui dolo malo debita contraxerunt.*
39. *Edicta Regia contra decoctores.*
40. *Quibusdam datum privilegium quod citra cessionem bonorum excuti nequeant ultra quam facere possunt.*
41. *Hoc privilegium competere Clerico ex* cap. 3. *de* De Solut. *communiter tradunt Canonistæ.*
42. *Contraria praxis aliquando videtur fuisse recepta in Gallia.*
43. *Clericus vi hujus privilegii non eximitur ab obligatione solvendi debita; sed ne excommunicari queat.*
44. *Ultimum remedium executionis in Curiis Ecclesiasticis est excommunicatio.*

I. QUemadmodum Leges in Republica nullius sunt utilitatis, si earum non habeatur executio; ita & sententia inutilis & sine effectu erit, si non obtineatur ejusdem executio. Non est quidem ab executione incipiendum; sed sententia præcedere debet, executio sequi, *L. 1. Cod. de Execut. rei judic.*

II. Verum jampridem apud Romanos receptum fuit, humanitatis causa, ut non protinus ad actionem, executionemque ejus quod judicatum erat, progredi liceret; sed spatium aliquod condemnatis indultum fuit, intra quod judicato satisfacere possent.

III. Et quidem cum circa hoc tempus sæpius variatum fuisset, tandem Imperator Justinianus quatuor menses conde-

condemnatis dedit ad solutionem pecuniariam, easque à die condemnationis, vel si provocatio fuerit porrecta à die confirmationis sententiæ connumerandos, *L. penult. & fin. Cod. de Usuris rei jud.* declaratque in dicta Lege finali, *quadrimestres* inducias, quas dedit condemnatis, etiam ad fidejussores eorum & mandatores extendi, *ne Legi fiat derogatum*.

IV. Easdem inducias observandas esse declarat Pontifex in *cap. 26. ✠ de Officio Jud. Deleg.* supponitque Pontifex in *cap. 15. ✠ de Sent. & re jud.* una tamen declarans, hoc spatium quadrimestre posse nonnunquam à Judice arctari, vel prolongari.

V. Hinc forsan tandem invaluit, ut in nonnullis Curiis, induciis illis legalibus abrogatis, nullum tempus sit præscriptum, quo executio sententiæ differri debeat; sed mox executio ejus fieri queat, nisi Judex sententiæ executionem ad quadrimestre, aut etiam diutius, ex certa aut rationabili causa prorogare vellet; quemadmodum de Flandriæ Consilio, & Parlamento Mechliniensi testatur Damhouderus in *Praxi Rerum Civil. cap. 256.*

Dicit quoque Zypæus in *Notitia Juris Belgici tit. de Executione rei jud.* „ Executio hodie ad quadrimestre, aut aliud certum juris spatium non differtur. “ Similiter Gudelinus *de Jure noviss. lib. 4. cap. 16. n. 6.* ait: Motibus multorum tribunalium nullum tempus certum, quo differatur executio, comparatum est, sed totum arbitrio Magistratus relictum.

VI. De eodem usu testatur Merula in *Praxi Curiæ Holland. lib. 4. tit. 93. cap. 7.* addit tamen, quod conveniat, ut Victor partim ex humanitate, partim ex necessitate, differat executionem ad 2. aut 3. hebdomadas à lata sententia, quod est tempus, intra quod condemnatus adhuc appellare posset; „ adeo ut apud „ nos (ait) locum magis habeant 30. dies, quot con„ demnatis largiuntur Leges 12. tabularum, quam bi„ mestre ex *L. 2. Cod. Theod. de Usuris rei jud.* vel „ quadrimestre ex Constitutione Justiniani.

Ex Ordinationibus Curiæ Brabantiæ dantur condemnato 12. dies post sententiæ insinuationem *art. 641.* Vide Christinæum ad Bugnionium *de Legib. Abrog. lib. 1. cap. 148.* ubi una annotat, quæ tempora in aliis tribunalibus sint assignata.

VII. In Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechl. *tit. 11. art. 61.* dicitur: „ Postquam „ sententia interlocutoria, vel definitiva transierit in „ rem judicatam, decernantur statim ad Partium in„ stantiam monitoriales ad parendum infra tempus con„ gruum à Judice præfigendum; & monito non pa„ rente, mittantur executoriales in forma, mandem„ turque executioni; monitionem autem sufficiet face„ re Procuratoribus, tradita copia sententiæ.

VIII. Solet motibus nostris Reus ad inopiam redactus adversus debitum, quod inficiari nequit, moderatas & arbitrarias solvendi inducias petere & impetrare, sub cautione intra certum tempus præstanda: dicuntueque litteræ, quibus hujusmodi induciæ indulgentur, vulgo *Brieven van atterminatie*, Latine *Rescripta moratoria*, de quibus Ordinationes Curiæ Brab. *art. 480.* & seqq. ubi tamen *art. 484.* declaratur, quod nullæ litteræ induciarum, quomodocunque decretæ, effectum sortientur adversus sententias, quæ transierunt in rem judicatam. *En sullen egheene brieven van respijte, hoe wel die gheinterineert zijn, effect sorteren teghen vonnissen gegaen in cracht van ghewijsde dinghen.*

IX. Exacto tempore, quod hodie arbitrio Judicis, vel ex Ordinationum præscripto condemnatis ad satisfaciendum judicato indulgetur, executionem aggreditur Magistratus, qui sententiam tulit, à quo litteræ executoriales petuntur, & conceduntur.

X. Et quidem ad exequendam rem judicatam, in superioribus tribunalibus mandata executoria decernuntur, quibus Apparitores committuntur ad exequendam sententiam iis affixam. In inferioribus vero tribunalibus sententia tantum scriptis mandata executori traditur, ut executioni mandetur, non ulterius requisito Judice; uti refert Simon Van Leeuwen in *Cens. forensi part. 2. lib. 1. cap. 33. num. 7. & 8.* Ceterum oportet in his attendere singulorum tribunalium Ordinationes & stylum.

XI. In exequendo solent Magistratus uti Apparitorum ministerio; qui idcirco & executores dicti fuerunt. Et in *L. 8. Cod. de Execut. rei judicatæ*, scribitur: „ Executorem eum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter Partes auditis omni & discussa lite prolatam „ rei judicatæ vigorem ad effectum videtur adducere. „

XII. Executionem sententiarum fieri per Apparitores in Curiis Ecclesiasticis Belgicis manifestum ex quotidiana praxi, & constat ex earum Ordinationibus; dicituque *tit. 9. art. 13.* „ quod si pecunia, aut aliis „ donis corrupti executionem distulisse deprehensi fue„ rint, debitum & expensas solvent, & ulterius pœ„ na perjurii & concussionis (citra aliquam veniæ „ spem) ultra officii privationem, & inhabilitatem „ ipso facto incurrendam plectentur. „

XIII. Magistratus sæculares similiter per Apparitores sententias exequuntur, uti & praxis, & singularum Curiarum Ordinationes evincunt; multaque præscribunt, quæ in exequendis sententiis, ab Apparitoribus observanda sunt; mandaturque *artic. 587.* Ordinar. Curiæ Brab. quod si quis se gerat ut appellantem *ab executione* alicujus Apparitoris exequentis sententiam Curiæ, non propterea Apparitor supersedeat ab executione; sed in executione cœpta perget, quousque de inhibitione aut prohibitione patescat per patentes litteras Concilii.

Huic consonat *art. 65. tit. 11.* Ordinat. Curiar. Eccl. quo dicitur: „ Executio sententiæ nunquam retarda„ bitur, vel omittetur, etiamsi condemnatus allegave„ rit gratiam nostram vel Vicariatus, nisi illam *reali„ ter & in scriptis* in forma debita *authentica* exhibeat. „

XIV. Si sententiæ exequendæ Executor solus *per se* non sufficiat, ministros pro qualitate causæ, & oppositionis, quæ timetur & prævidetur, secum assumere potest; ipsiusque Magistratus auxilium implorare, aut interdum etiam manum militarem advocare; uti indicat *art. 637. Ordinat. Curiæ Brabantiæ.*

XV. Supponunt quoque Ordinationes Curiar. Eccles. *tit. 9. artic. 15.* quod Apparitores in executione sententiæ requirere possint Magistratum laicum. Mandatur enim, ut si Magistratus laicus Apparitori auxilium præstare recuset, recusationem hanc Apparitor fideliter Officiali referat.

XVI. Inspecto Jure communi forma exequendi fere hæc est: Si damnatus quis sit rem certam restituere, præstareve, ea ipsi aufertur; etiam interdum, si opus est, manu militari, *L.* RESTITUERE *ff. de rei vindicat.*

Si vero damnatus sit quis pecuniam solvere, pignora capiuntur atque distrahuntur, ut ex pretio Victori satisfaciat, *L. 4. ff. de Sent. & re jud.*

Ordo autem executionis tunc is est juxta *L.* A DIVO PIO *ff. eod.* ut primum res mobiles pignori capiantur, deinde immobiles, postremo jura & nomina: ideo initium sumitur à rebus mobilibus, quod earum, quam rerum soli promptior minusque damnosa sit distractio. Idcirco autem postremus locus tribuitur nominibus, quod in eis persequendis negotium habere oporteat, non tantum cum condemnato, sed cum extraneis ejus debitoribus.

XVII. Ordinem hunc in executione rei judicatæ non observari in Gallia testatur Bugnionius *lib. 1. cap. 141.* idque abrogatum esse ait, ad obviandum fraudibus eorum, qui mobilia sua occultabant; asseritque Le Maistre in suo Tractatu *de Subhastationibus cap. 27.* omnino liberum esse inchoare ab immobilibus. Id tamen aliqui restringunt ad executionem adversus majores. Mobilia enim minorum credunt prius capienda esse, priusquam ad eorum immobilia deveniatur, ut asserit ibidem Bugnionius.

XVIII. De Belgio testatur Zypæus loco supra citato, in executione ordinem mobilium, immobilium & nominum non servari. Et Gudelinus *de Jure noviss. lib. 4. cap. 16. n. 8.* ait: „ Mores & Sanctiones aliquorum „ tribunalium nullam hujusmodi ordinis habent ratio„ nem, executionem ordiri permittentes à rebus qui„ buslibet, prout eæ magis occurrunt, vel promptius „ ex iis judicatum redigi posse Apparitori videtur.

XIX. Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art. 641.* permittunt, ut condemnatus intra 12. dies à facta insinuatione sententiæ, possit executori assignare mobilia, ut super iis sententiam exequatur; si autem assignare intra illud tempus neglexerit, tunc Apparitori liberum erit exequi sententiam super bonis quibuscunque ipsius condemnati, neglecto ordine à Jure præscripto.

Hic aliquam rationem ordinis à Jure præscripti haberi notat Christinæus ad citatum locum Bugnionii; ideoque negat, ordinem Juris scripti in Brabantia totaliter abrogatum; quamvis fateatur, aliquarum civitatum,

tatum, ac signanter Lovaniensis, hunc ordinem in executione suarum sententiarum totaliter abrogasse.

XX. Sunt insuper nonnulla bona, quæ de Jure executioni non sunt subjecta, ut sunt instrumenta rusticorum ad agriculturam necessaria; de quibus in *L. 7. & 8. Cod. Quæ res pignoris obligari possunt*, & Authentica iis subjecta; item proventus Ecclesiastici Clericorum, libri Scholarium & Advocatorum. Sed nec hæc in Gallia, uti nec apud nos in usu sunt, saltem quando alia bona desunt; uti testatur Zypæus in *Not. Juris Belgici. titul. de Execut. rei jud.* dicens: ,, Instrumenta etiam ,, agricolarum, ut nec pignori dari, ita neque execu- ,, tioni subjici poterunt, quominus colendæ telluri, ,, sationi & annonæ incommodaretur. Id hodie minus ,, servatur: sed tamen iis parcitur, dum alia bona re- ,, periri possunt: quod & in Advocatis, Scholaribus ,, & Ecclesiasticis obtinet. ‹‹ Hæc Zypæus.

XXI. Refert Renatus Choppinus *Lib. 1. de Moribus Parisiorum tit. 1. n. 8.* privilegium Philippi IV. Regis Galliarum, quo cavetur, fas non esse creditori, Sacerdotum supellectili, mobilibusque aliis manum injicere publicam. Verba privilegii sunt: ,, Item volumus, quod ,, si mundaverimus, bona alicujus Prælati vel Clerici cle- ,, ricaliter viventis capi, seu ad manum nostram poni, ,, virtute mandati nostri bona eorum *mobilia* non capian- ,, tur, saisiantur, neque domus illorum discoperiantur,

Meminit & ejusdem privilegii *lib. 3. de Sac. Polit. tit. 2. n. 2.* notatque conformiter ad illud privilegium judicatum fuisse anno 1528. ,, ne Trecensis Ecclesiæ Cano- ,, nici excubias agere pignorum capione cogerentur. ,, Cum enim Clericorum supellex (ait Choppinus) tunc ,, pignorari nequiret, vetante Philippi IV. Sanctione, ,, judicatum est illic, res *mobiles* Sacrati Ordinis ne ,, pro excubiis quidem esse pignoris jure capiendas.

XXII. Verum posteriori Edicto Aurelianensi de anno 1560. *art.* 28. sublata est hæc mobilium Sacerdotia prærogativa, restrictaque ad ornamenta destinata ad servitium Divinum, eorum libros & vestes ordinarias & necessarias. Verba articuli sunt: *Toutes persones Ecclesiastiques pourront estre indifferemment executees en leurs meubles, sauf ce ornement servans & destinez à l' Eglise, leurs Livres, vestemens ordinaires & necessaires*. Id est: Qualibet personæ Ecclesiasticæ pignoribus poterunt mulctari, salvis tamen ornamentis Ecclesiasticis functionibus destinatis, libris eorum, vestibusque ordinariis & necessariis.

Prærogativa sive immunitas ab executione quo ad sacram supellectilem, renovata est rursos Edicto Blesensi anno 1579. *artic.* 57. eadem immunitate indulta omnibus mobilibus in usum necessarium & domesticum, & eorum libris.

XXIII. Si bona sufficientia non reperiantur; quibus judicato satisfiat, extremum remedium contra judicatos est, ut in carcerem retrudantur. Humanior namque sententia est, ut eo non confugiatur, quandiu bona reperiuntur, quæ capi distrahique possunt; cum nec pro debito Fisci facile quis sit conjiciendus in vincula, ait Petrus Gudelinus *de Jure Noviss. lib. 4. cap. 16. n. 14.*

XXIV. Extat Constitutio Imperatorum in *Leg. 12. Cod. de Obligationibus, & Actionibus*. ,, Ob æs alie- ,, num servire liberos creditoribus, jura compelli non ,, compatiuntur. ‹‹ Consonat *Novella* Justiniani 134. §. QUIA VERO. Sensus Legis est, quod qui solvendo non sunt, suis creditoribus servire non cogantur. Neminem enim ingenuorum Lex ea facere vult, quæ sunt servilia.

XXV. Hinc concludunt nonnulli interpretes, hoc Jure, pro civili debito neminem manu injecta capi posse, nisi aliud expresse sit conventum. Ita Dionys. Gothofredus in notis ad citatam Legem. Videtur & in eum sensum Legem illam accepisse Auctor Decretalis relatæ in *Cap. 2.* ii *De Pignoribus*, ubi dicitur; ,, *Lex* habet ut homo liber pro debito non teneatur, ,, etsi res defuerint quæ possint pro debito addici.

XXVI. Existimat tamen Gudelinus loco cit. *n.* 15. simplicem carceris custodiam his Legibus sublatam non fuisse: ,, Etenim (ait) usum quidem carceris adhuc ,, retinemus; sed ultra adversus judicatos non pro- gredimur.

Hisce consonat *art.* 658. *Ordin. Curiæ Brab.* quo cavetur, Executorem non posse apprehendere condemnatum, si is offerat bona sufficientia judicato, aut Executori constet bona condemnati esse sufficientia. Sed si condemnatus sit in defectu offerendi, nec Executori constet de bonis super quibus executio fieri queat, tunc poterit Executor apprehendere condemnatum, eumque carceri mancipare, & ibidem retinere quousque judicato satisfecerit; modo tamen Victor id petat, & pro expensis respondeat, easque facere velit. Tenor articuli est: *Dat egheen Executeure uyt crachte van eenighe sententie ofte executien op sententie en sullen moghen apprenderen den gheecondemneerden in synen persoon, soo verre hy hetwyst (met allen den bescheede daer toe dienende onder behoorelycke expurgatie van eede) ofe den Executeur blycke van eenighe haeffelycke ofte erffelycke goeden, ghenoch zynde om d' executie te doene: maer naer dien den ghecondemneerde in gebreke vvare, versocht zynde van den Executeur van eenighe goeden duermen d' executie aen mochte doen, te beevvysen, ende niet en bleke van eenighe goeden, daer aen de voorsz. executie soude gedaben moghe vvorden, soo sullen de voorsz. Executeure moghen apprehenderen den persoon van den ghecondemneerden, ende den selven ghevanghen setten, ande houden tot dat hy den vennisse voldaen heeft, ende die alsoo verre deghene die't vonnisse ghevvonnen heeft, dat versoecke, ende voor die kosten sprecke, ende die verlegghen vvilt.* Id est: Quod nulli Executori vi alicujus sententiæ aut sententia executionis fas erit condemnatum personaliter apprehendere, si probet (indiciis quibuslibet eo pertinentibus interposita juramenti debita expurgatione) aut Executori constet, bona ejus seu mobilia seu immobilia executioni sufficere. Sin vero condemnatus deficeret, cogatusque ab Executore bona quæppiam pignoranda designare, nec constaret de bonis quæ pignorationi subjici possent, tum liberum erit Executoribus prædictis personam condemnati apprehendere & incarcerare, & donec sententiæ fecerit satis, detinere, idque si is qui litem obtinuit hoc requirat, de expensis caveat, easque velit persolvere.

XXVII. Vide plura de hac incarceratione apud Christinæum in notis ad Bugnignium *lib. 1. cap. 16.* & ibi citatos; qui & ibidem notat, tam de moribus Galliæ, quam Belgii, mulieres etiam carceri mancipari contra Constitutionem Justiniani in *Novella* 134. quod & Zypæus monet in *Not. Juris Belg. de Executione rei jud. n. 3.* ,, Sed rarius (ait) ob debita pe- ‹‹ coniaria, nisi forte pœnalia, aut fiscalia.

XXVIII. Recte autem monet Bugnonius loco citato *n.* 8. quacunque de causa mulieres ergastulo mancipentur, debeant ita teneri, ubi viris non pateat aditus, conservandæ muliebris pudicitiæ ergo: additque Gudelinus *lib. 5. de Jure Noviss. cap. 14. n. 1.* cationem quandam sexus haberi debere, saltem catenus, quemadmodum anteriore *L. 3. Cod. de Custodia Reorum* cautum fuit, mulieres in carceribus à viris separentur.

XXIX. In Gallia præcitato *art.* 57. Edicti Blesensis declaratum est, quod executio contra Ecclesiasticos constitutos in Ordine sacro non possit fieri per incarcerationem personarum, cujus privilegii meminit Choppinus *lib. 3. De S. Polit. tit. 2. n. 2.* ,, Nam ut viro ‹‹ Senatorio ultimum supplicium carcerem existimabat ‹‹ Syllanus ille apud Plutarchum in Cicerone, ita Ec- ‹‹ clesiæ Presbyteris (ait Choppinus) gravior est vin- ‹‹ culorum coerctio, & in sacra capita pœnalis carcer ‹‹ toti Ordini probrosior, quo sævus creditor ob ci- ‹‹ vile debiti æris negotium mulctatos velit insontes. ‹‹

XXX. Aliquando tamen judicatum fuisse, recte incarceratum fuisse Presbyterum ob debitum civile, eo quod in fraudem & ad eludendum creditorem Presbyter factus esset; restituisseque Executori exequenti sua mobilia, ibidem refert Choppinus.

XXXI. Ulterius, omnibus debitoribus tribuit beneficium effugiendi carcerem cessio bonorum. Ex commiseratione enim inductum est hoc remedium extraordinarium cessioni bonorum, per legem Juliam in *L. 4. Cod. Qui bonis cedere possunt*.

Per hanc cessionem bona omnia creditoribus cessa, licentia iis est ea distrahendi, ut ex eorum pretio, quatenus fieri potest, singulis satisfiat, dicta *L. 4.*

XXXII. Cessio hæc de Jure Civili sola professione, & viva voce sine ulla speciali solemnitate, aut Judicis venia peragi potest: nam dixit Theodosius Imper. ut refertur in *L. 6. Cod. eod.* ,, In omni cessione bonorum ex ‹‹ qualibet causa facienda, scrupulositate priorum legum ‹‹ explosa, professio *sola* quærenda est; ‹‹ Deinde additur

tur §. 1. „ Idem dixit, in omni cessione sufficit voluntatis *sola* professio. “

XXXIII. Verum cum hæc facilis cedendi libertas multis daret ansam fraudandi creditores, in Gallia sancitum fuit Edicto Ludovici XII. *cap.* 70. ut nemo nisi præsens, & in Judicio, discinctusque, ac nuda cervice cedat bonis; quod & in Belgio observari mandat Edictum Caroli V. anno 1541. 20. Octobris, & publicatum in Concilio Flandriæ 8. Novembris ejusdem anni; extatque *parte* 1. *Edict. Flandriæ lib.* 3. *Rubr.* 1. verba Edicti sunt: *Seront tenuz requerir l'intherinement de leurs Lettres, deschaintz, & à teste nue en personne, & non par Procureur.* Id est: Debebuntque litterarum suarum approbationem, discincti, & aperto capite; nec per Procuratorem, sed personaliter rogare.

XXXIV. Insuper eodem Edicto cavetur, ut qui litteras impetrarunt ad cessionem faciendam, eas in judicio offerant una cum synopsi jurata omnium bonorum. Ac insuper quod si cedens ulteriora bona acquirat, ea mox ad commodum creditorum consignare debebit; tantummodo sibi retento unico lecto, & quæ eo pertinent, unoque ex quolibet supellectilium genere, ut vasa ænea aut stannum retinere non possint: nisi ista fecerint, beneficio cessionis cadant. Verba Edicti sunt: *Que tous impetrans de cession seront tenuz de presenter leurs Lettres en Jugement, endendans le mois de l'impetration, avec l'estat de tous leurs biens; & iceulx abandonner à leurs crediteurs, sans en retenir la maniance. Et affirmer ledict estat par serment, requerir l'intherinement de leurs Lettres deschaintz, & à teste nue en personne, & non par Procureur.* Id est: Quod omnes, qui cessionis beneficium impetraverint, debebunt litteras suas in judicio exhibere intra mensem ab impetratione, simulque bonorum omnium suorum statum, eaque dimittere creditoribus, nec administratione eorum sibi reservata, dictumque statum juramento confirmabunt, litterarumque suarum approbationem, discincti & aperto capite, non per Procuratorem, sed personaliter rogabunt.

Que lesdictz impetrans de cession, acquerans aultres biens, seront tenuz les consigner au proffict de leurs crediteurs. Et ne pourront retenir qu'un lict avec sa suyte, & de chascune partier de meuble une. Pour veu qu'ils ne pourrent avoir ny estain, ne vasselle, ny autre meuble de valeur. Et ce qu'ils auront davantage, seront à chascune fois tenuz de consigner au proffict de leurs crediteurs, à peine de perdre l'effect de leurs Lettres de Cession. Id est: Quod dicti cessionis beneficium impetrantes, aliaque bona acquirentes, ea emolumento creditorum cedere debebunt, unumque duntaxat lectum cum adjunctis retinere ipsis licebit, unicamque ex qualibet specie supellectilem, modo non sit stannea, neque argentea, aut alicujus pretii. Simul atque vero amplius horum quidquam habuerint, creditorum emolumento cedere debebunt, alias litterarum suarum beneficio excidant.

XXXV. Idem pene præscribitur *art.* 477. Ordinat. Curiæ Brabantiæ; additurque, quod qui litteras cessionis impetrare vult, debeat jubere citare omnes suos creditores, eosque ex scripto designare; nec non per inventarium omnia sua debita & credita, ac bona, cum oneribus illis impositis; itemque causam debiti. Quibus actis: Supplicanti annuetur provisio continens factam declarationem; ipsique creditores citabuntur, & copiam dictarum litterarum accipere poterunt; & die præfixa, tenebitur Supplicans comparere in persona, & ulterius procedere conformiter ad Edictum de anno 1541. supra citatum. Articulus ita habet: *Alle de ghene, die in onsen Rade brieven van cessien sullen vvillen obtineren van saecken, die daer behooren, sullen ghehouden zyn te doen daghen haere Crediteurs, ende de selve over te gheven in ghescbrifte, en by inventaris alle haere schulden, vveder-schulden ende goeden die sy hebben, metten lasten daer op staende, ende die saecken daer uyt die sculdt gesproten sal zijn, ende dit gedaen zijnde sal hen provisie verleent vvorden innehoudende t'vvorschreven verclaren, ende sullen die Crediteurs ghedaecht vvorden, ende copije hebben vande voorst. brieven, indyen sy die begheeren, ende ten daghe dienende sullen d'Impetranten schuldich zijn in persoon te compareren, ende voorts procederen achtervolghende onse ordinantien vanden jare eenenveertich.* Id est: Quicunque litteras cessionis impetrare cupient, à Consilio nostro in causis, eo referendis tenebuntur creditores suos citare, iisque scripto & in forma indicis designare, quantum aliis debeant, & ipsis vicissim debeatur, bonaque sua omnia cum oneribus, quibus obstringuntur, resque illas, ob quas æs alienum contraxerint: quo peracto concedetur ipsis rescriptum continens prædictam declarationem, citabunturque creditores, quibus dictarum litterarum exemplar, si id cupiant, tradetur. Obligabunturque impetrantes personaliter comparere, & ulterius procedere juxta statuta nostra anni quadragesimi primi.

XXXVI. Hæc, quæ tum hoc articulo, tum præcitato Edicto statuuntur ac decernuntur, quoad ipsum cessionis effectum, nimirum quod cessio bonorum liberet quidem debitorem à carcere, non autem ab obligatione, conformia sunt Juri communi, juxta *L.* 1. *Cod. eod.* ubi expresse dicitur: „ Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor acceperit, non sunt liberati. In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem. “

XXXVII. Si ergo postmodum alia rursus bona acquirant, ea rursus creditoribus addicenda sunt, etiam de Jure communi; modo tamen modicum non sit. Nec enim fraudandus est quotidianis alimentis, ut ait *L.* 6. *ff. De Cessione bonorum.* Quid autem sit modicum, Judicis est æstimare. Cum autem hæc retineantur in præjudicium creditorum, indubie sat parcus debet esse Judex in hac æstimatione; ipsique debitores modicis esse contenti, quemadmodum & citatum Edictum Caroli V. satis indicat. Ut autem effectus istos consequantur cedentes, oportet infortunio quodam bonis suis sint lapsi, aut in debita inciderint; in his enim solis locum habet commiseratio, quæ huic beneficio originem dedit; eisque solis convenit ratio expressa in §. *fin. Instit. D. Actionib.*

XXXVIII. Hinc decoctori minime competit hoc beneficium; cum non sit dignus commiseratione, qui sua turpitudine causavit sibi inopiam. Cujus ordinis etiam sunt, bona sua in fraudem creditorum dissipantes, vel alienantes. Similiter qui dolose cum creditoribus suis versati sunt, utpote scientes se solvendo non esse. His adde eos, qui spe & animo cedendi contraxerunt; uti de his aliisque notavit Henricus Zoesius ad titulum Digestorum De Cessione bonorum *num.* 11.

XXXIX. Contra hujusmodi decoctores & dolosos creditorum defraudatores, nec non abusus sub pallio hujus beneficii cessioni bonorum committi solitos, plura eaque acerbissima extant Principum nostrorum Edicta, quorum summaria referunt Zypæus in Notitia Juris Belg. *tit. De Cessione bonorum*, & Antonius Anselmo in Codice Belgico, verbo *Banckeroetiers;* declaratque inter alia Carolus V. Edicto die 7. Octob. 1531. extatque *part.* 1. Edict. Flandriæ *Lib.* 3. *Rub.* 1. „ ut qui foro cedunt, & per fraudem ab aliis auferunt pecuniam, merces, nomina, habeantur, prout eos Imperator declarat, pro furibus manifestis, eorumque occultatores, & receptatores fraudis conscii, nisi eos officiario manifestent; & qui in rebus eorum fraudulenter versantur, aut cum fugitivis negotiantur, ut socii, aut aliter creditores eorum se simulant, aut fraudibus eorum quomodocunque operam ferunt, omnes omnium locorum immunitatibus priventur, extrahi possint, & convicti publice puniantur, sine conniventia, ad exemplum, bona sequestrentur ad conservationem Juris omnium creditorum. “

XL. Nonnullis ad evitandum carcerem cessio bonorum necessaria non est, eo quod speciali privilegio seu beneficio competentiæ ipsis cautum sit; cujus effectus est, quod is, cui competit, executi non possit, ultra quam facere potest. Quales de jure sunt parentes, patronus, socius, & maritus conventus ad restitutionem dotis; donator respectu donatarii, de quibus §. 37. & 38. *Instit. De Actionib.*

XLI. Idem privilegium datum apparet Clerico in *Cap.* 3. *il De Solutionibus*, ubi casus proponitur, quod Odoardus Clericus conventus esset à suis creditoribus coram Officiali Archidiaconi Rhemensis super quibusdam debitis, ipseque Officialis in eum recognoscentem hujusmodi debita, sed propter rerum inopiam solvere non valentem, excommunicationis sententiam promulgasset. De hac sententia Officialis ab Odoardo interpellatus Pontifex, mandavit Officiali: „ Quatenus si constiterit, quod prædictus Odoardus in totum vel pro parte non posset solvere debita supradicta, sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo idonea cautione, ut, si ad pinguiorem fortunam devenerit, debita dicta persolvat. “

Ex hac Decretali communiter concludunt Canonistæ Clericis datum esse beneficium *competentiæ*, uti videri

potest apud Fagnanum ad hanc Decretalem, qui & ibidem examinat, quæ requirantur, ut Clericus hoc beneficio competentiæ uti queat: probatque *numer.* 58. de Jure non requiri, ut Clericus ad obtinendum hoc beneficium prius *cedat bonis*; quamvis fateatur, nonnullos ex antiquis Canonistis contrarium jampridem sustinuisse.

XLII. Et hæc opinio in Gallia jampridem recepta videtur; nam notat Molinæus ad hanc Decretalem, verbo SENTENTIAM IPSAM SINE DIFFICULTATE. *Hoc non solet servari in Gallia, nisi bonis cedant.* Testaturque Bugnionius *De Legibus abrogatis lib.* 1. *cap.* 12. Arresto Parisiensi decisum esse anno 1529. in bonis non contractis aut acquisitis pro Ecclesia, Clericos non gaudere privilegio, sed bonis cedere teneri.

XLIII. Quidquid sit de hac praxi Galliæ, illud certum est, quod Clericus ad inopiam redactus vi hujus privilegii non liberetur ab obligatione satisfaciendi suis creditoribus, si ad meliorem fortunam pervenerit, uti evidens est ex ipso *Cap. Odoardus*; sed tantum liberatur interim, dum satisfacere nequit, ab excommunicatione, tametsi bonis non cedat; quemadmodum laici bonis cedentes, beneficio cessionis, liberantur à carcere.

XLIV. Sicuti enim in tribunalibus secularibus extremum, & extraordinarium remedium adversus condemnatos est incarceratio, utpote, quæ decernenda non est, nisi ubi aliter executio sententiæ haberi nequit; ita in tribunalibus Ecclesiasticis extremum remedium est, ut condemnati non satisfacientes sententiis, *anathemate* aliisve censuris feriantur: quo similiter utendum non esse, nisi omnibus aliis deficientibus, declaravit Synodus Trident. *Sess.* 25. *cap.* 3. *de Reformat.*

Huic Decreto consonant Ordinationes Curiarum Ecclesiasticarum Provinciæ Mechlin. *tit.* 11. *art.* 67. quo statuitur: „ Contra contumaces, & solvere nolentes sententiæ omnes mandabuntur executioni, cum invocatione (quatenus opus est) auxilii brachii secularis. Ad censuras autem non facile procedetur. “ De hac moderatione in procedendo per censuras latius agetur infra *tit. De Censuris*.

TITULUS DECIMUS.

De Appellationibus, & Recusationibus.

CAPUT I.

De Frequentia Appellationum in Curiis Ecclesiasticis.

1. *Primis seculis admodum rara erant provocationes à decisionibus Episcoporum.*
2. *Excommunicatio lata ab uno Episcopo servanda erat ab omnibus.*
3. *Permiserunt tamen Patres Nicani, sententiam Episcopi subinde examinari.*
4. *Eum in finem bis in anno habenda erat Synodus Provincialis.*
5. *Examen sententiæ latæ ab Episcopo in Synodo Provinciali erat species aliqua appellationis.*
6. *Circa seculum IV. cœperunt multiplicari appellationes, & gradus appellationum stabiliri.*
7. *Institutæ appellationes à quibuscunque Judicibus Ecclesiasticis* immediate *ad Pontificem.*
8. *Cœpit Curia Romana admittere appellationes à quibuscunque sententiis etiam mere interlocutoriis: quin & causarum evocationes.*
9. *Querela S. Bernardi de hac appellationum frequentia, & earum facili admissione.*
10. *De iisdem queritur Hildebertus Archiepiscopus Turonensis.*
11. *Metropolitani & Primates imitati sunt Curiam Romanam.*
12. *Quomodo labentibus seculis continuo extensa sit appellandi libertas.*
13. *Querela Joannis Gropperi in Concil. Trid. contra abusus appellationum.*
14. *Plures abusus in hanc appellationum materiam irrepsisse, satis agnovit Synodus.*
15. *Decretum Synodi restringens facultatem appellandi.*
16. *Synodus vetans appellationem ab interlocutoria non habente* vim definitivæ; *vel à gravamine per definitivam reparabili, concordat Juri Civili.*
17. *Quod decrevit Synodus Tridentina, erat cautum per reg.* 36. *Cancellariæ.*
18. *Similiter & in Concordatis Gallicanis.*
19. *Quid circa hanc restrictionem decreverit S. Congreg. sub Clemente VIII.*
20. *Non obstante hac restrictione adhuc nimia est appellationum frequentia in Curiis Ecclesiasticis.*
21. *Admittitur appellatio ab omni gravamine per definitivam non reparabili.*
22. *Item, si non possit reparari sine difficultate, aut si in totum reparari nequeat.*
23. *Hinc pene ab omni Judicis Decreto appellatio admittitur.*
24. *Recipitur appellatio ab admissione vel non admissione probationis.*
25. *Item, à coarctatione dilationum.*
26. *Interdum & à citatione ob breviorem terminum assignatum.*
27. *Similiter & à delatione juramenti, vel à declaratione Judicis, qua se competentem pronunciat.*
28. *Hæc frequentia appellationum viam pandit ad lites æternizandum.*
29. *Admittitur toties appellatio, quousque habeantur tres sententiæ conformes.*
30. *Quomodo intelligatur, quod de Jure Canonico non possit nisi* secundo *ab eadem sententia appellari.*
31. *Interdum expectandæ sunt quinque sententiæ, antequam executio haberi queat.*
32. *Id declaratur exemplo.*
33. *Subinde sententia transit in rem judicatam, licet tantum duæ sententiæ in causa appellationis sint prolatæ.*
34. *Quandonam admittantur quatuor appellationes, & requirantur quinque sententiæ, ut executio habeatur.*
35. *Quandocunque habentur tres sententiæ conformes, sententia mandanda est executioni, non obstante quacunque oppositione.*
36. *In Gallia in appellatione ab interlocutoria se*cunda *sententia conformis executioni mandatur.*
37. *Post tres sententias conformes non solet recipi appellatio tanquam ab abusu.*
38. *Quandonam habeatur sententiarum conformitas.*
39. *Hæc sententiarum conformitas de Jure requiritur in omni appellatione.*
40. *Huic praxi præcipue adscribenda jurisdictionis Ecclesiasticæ collapsio.*
41. *Appellationes admittuntur non tantùm in causis civilibus, sed etiam criminalibus.*
42. *Moribus hodiernis in foro seculari non solet admitti appellatio in criminalibus.*
43. *Quæ ratio hujus consuetudinis, & an satis fundata.*

I. PRimis seculis admodum raras, & inusitatas fuisse appellationes, & provocationes à sententiis sive de-

cisio-

cisionibus Episcoporum, satis notum est. Cum enim Episcopi tunc temporis non more Judicum secularium, secundum formam, & rigorem Legum, aut stylum forensem; sed potius per modum arbitrii causas, & quæstiones, modo quasi paterno deciderent, raro ab eorum decisionibus provocabatur, imo provocandi libertas in multis causis, præsertim civilibus adempta erat, uti supra *tit.* 1. *cap.* 3. ostendimus.

II. Imo Episcoporum sententias, etiam excommunicationis in Clericos aut laicos latas, volebant pristini Patres ab omnibus *inviolabiliter* servari, atque ab Episcopo suo excommunicatum, ab omnibus ubique Episcopis pro excommunicato haberi & tractari volebant, quam regulam renovavit Synodus Nicæna *Can.* 5. dicens: " De iis, " qui à communione segregati sunt, sive Clericorum sive " laicorum sint ordinis, ab Episcopis, qui sunt in unaquaque Provincia, valeat sententias secundum Canonem, qui pronunciat, eos, qui ab aliis ejecti sunt, " non esse ab aliis admittendos.

III. Nihilominus attendentes Patres Niceni, inter Episcopos nonnunquam reperiri, qui hac sua potestate, ex humana aliqua passione in subditorum gravamen abutuntur, atque subinde esse Fidelium de Episcoporum sententiis justas querelas, voluerunt, ut " examinetur, " nunquid vel pusillanimitate, vel contentione, vel " aliqua ejusmodi Episcopi acerbitate, congregatione " pulsi sint. "

IV. " Ut hoc ergo convenientem examinationem accipiat, (inquiunt Patres Niceni) recte habere visum " est, ut singulis annis in unaquaque Provincia bis in " anno Synodi fiant: ut cum omnes Provinciæ Episcopi " in eundem locum communiter conveniant, ejusmodi " quæstiones examinentur: & sic quos Episcopum offendisse constiterit, juste esse à congregatione separati apud omnes videantur, donec Episcoporum Congregationi videatur pro iis humaniorem proferre sententiam. Synodi autem fiant, una quidem ante Quadragesimam, ut omnibus animi sordibus sublatis, purum munus Deo offeratur; secunda autem autumni " tempore. "

V. Non dubitum, quin hæc adversus Episcoporum excommunicationes querela coram Synodis Provincialibus proposita, species quædam fuerit appellationis; quæ tamen non habebat effectum suspensivum, sed devolutivum duntaxat: eratque potius simplicis querelæ propositio, quam appellatio, cujus nec vocabulum occurrit. Neque eo tempore reperitur usitata fuisse appellatio à sententiis Episcoporum ad Metropolitanos, & ab his ad Primates, ac ab his demum ad Pontificem. Hi enim appellationum gradus sequentibus seculis stabiliti fuisse videntur.

VI. Circa seculum nonum per Pseudo-Isidorum publicatis spuriis illis ac famosis Epistolis Decretalibus sub nomine primorum Pontificum, admodum frequentes coeperunt esse appellationes. Ut enim recte advertit Vir eruditus Claudius Fleury *part.* 3. Institut. Juris Canonici c. 23. hæ Decretales stabiliunt diversos gradus jurisdictionis, Archiepiscoporum, Primatum, & Patriarcharum, ad quos gradatim appellari posset; uti videri potest ex fragmentis illarum Decretalium relatis apud Gratianum *cauf.* 2. *quæst.* 6.

Quod observaverat Vir Clarissimus Claudius Fleury in suis institutionibus Juris Canonici appellationes ad Romanum Pontificem ingens incrementum accepisse post inductas falsas Decretales, uti in textu notavimus, idipsum latius exposuit in suo discursu quarto historico *num.* 5. ubi monet præcipuum vulnus per hunc falsarium disciplinæ Ecclesiasticæ inflictum fuisse stabiliendo jus appellandi ad Romanum Pontificem a quibusvis Episcoporum in quacunque materia latis Decretis, idque indifferenter sive contra laicos sive contra Clericos: imo notat confictoris harum Decretalium præcipuum scopum fuisse hoc jus appellandi ad Romanum Pontificem asserere, quasi ex Traditione Apostolica descendens, & Primatui Romani Pontificis divinitus annexum.

Et sane videmus in his Decretalibus sub nomine primorum Pontificum generaliter, & sine exceptione assertum hoc jus.

VII. In iisdem etiam Decretalibus asseritur auctoritas libere provocandi à quibuscunque Judicibus, in quibuscunque causis ad Romanum Pontificem. " Si quis vestrum " pulsatus fuerit in aliqua diversitate, licenter hanc Sanctam & *Apostolicam* Sedem appellet, & ad eam, quasi ad " Caput, suffugium habeat, ne ipse innocens damnetur, aut Ecclesia sua detrimentum patiatur. " Ita ex suppositiria Epistola Sixti Papæ I. *Cauf.* 4. *Canone* 4. *quæst.* 6. *Canon.* 8. ex Epistola Zephyrini: " Ad Romanam Ecclesiam ab omnibus, maxime tamen ab oppressis appel- " landum est, & concurrendum quasi ad matrem, ut ejus " uberibus nutriantur, auctoritate defendantur, & à " suis oppressionibus releventur: quia non potest, nec " debet mater oblivisci filium suum. "

VIII. Cœperunt autem in Curia Romana recipi appellationes, non tantum à sententiis definitivis, sed & interlocutoriis. Nec in majoribus duntaxat causis, sed & levioribus. Quin & ipsæ causæ principales sæpius evocabantur ad Curiam Romanam, etiam interdum in prima instantia.

IX. Hæc frequentia appellationum, & causarum evocatio seculo XII. adeo invaluerat, ut de ea plures sanctissimos Viros graves querelas deposuisse legamus. Sanctus Bernardus ad Eugenium III, *Lib.* 3. *de Consideratione cap.* 2. " Quantos (ait) novimus appellasse " pulsatos, quo interim liceret, quod nunquam licet? " Nonnullis etiam quoad vixerunt, licuisse appellatio- " nis suffragio nefaria scimus, verbi gratia incestum, " adulterium. Quale est hoc, turpitudini patrocinari, " quod vel maxime formidari à turpibus oportebat? " Quousque murmur universæ terræ aut dissimulas, " aut non advertis? Quousque dormitas? Quousque non " evigilat consideratio tua ad tantam appellationum con- " fusionem atque abusionem? Præter jus & fas, præter " morem & ordinem fiunt. Non locus, non modus, " non tempus, non causa discernitur, aut persona. Præ- " sumuntur leviter passim, plerumque & nequiter. Vo- " lentes malignari, nonne his potissimum terreri so- " lebant? Nunc terrori ipsi ex his magis fiunt, atque " id bonis. Antidotum versum in venenum, non mu- " tatio dexteræ Excelsi hæc? "

Similiter Epistola 178. ad Innocentium II. queritur, Episcoporum auctoritatem contemni ac minui, quod appellationes ab ipsorum sententiis Romæ facilius reciperentur, ipsorumque Decreta quantumvis æquissima suspenderentur.

In textu notatum est sanctum Bernardum mirum in modum contra appellationum frequentiam, & earum multiplices abusus, qui suo tempore in Curia Romana invaluerant, declamasse, ac notanter *lib.* 3. *de Considerat. ad Eugenium c.* 2. ubi sub finem laudat Eugenium. " Benefacis tu quod appellationum negato suffragio imo " suffugio, multa remittis negotia ad cognoscentes, " vel qui noscere citius possunt: ubi enim certior ac " facilior notio, ibi decisio tutior expeditiorque esse " potest. "

Evidens est ex omnibus quæ contra has appellationes earumque abusus scripsit sanctus Bernardus, ipsum has appellationes nequaquam probasse atque magis optasse ut negotia absolverentur in locis, ubi sunt exorta, uti & jampridem optavit, & fortiter ursit sanctus Cyprianus Epistola 59. ad Cornelium Papam. Illud interim videmus, quod licet sanctus Bernardus eam appellationum frequentiam, & earum faciliorem admissionem propter abusus mirum in modum improbaverit; nihilominus dicere noluerit eas Traditioni Apostolicæ, & pristinæ Ecclesiæ disciplinæ esse adversas, quin imo non obscure asseruit hoc jus appellandi ad Romanum Pontificem ejus Primatui divinitus esse annexum in verbis citati c. 2. " Appellatur de toto mundo ad te: id quidem in *testimonium singularis Primatus tui.* "

Nec mirum, quandoquidem jam tempore sancti Bernardi Decretales Epistolæ primis Romanis Pontificibus falso suppositæ à trecentis, & amplius annis tanquam veræ, & authenticæ ab omnibus passim essent recognitæ: neque sancto Bernardo earum falsitas nota esset, neque in suspicionem veniret.

Cum igitur in his Decretalibus videret jus appellandi ad Romanum Pontificem clarissime expressum, credidit sanctus Bernardus jus hoc *Primatui* Romani Pontificis ex Traditione Apostolica esse annexum; eo quod ex his Epistolis, quæ authenticæ horum Pontificum Epistolæ credebantur, haberetur illud ab initio Ecclesiæ constanter fuisse assertum, quod & loco citato notavit præclarissimus supra citatus Historicus.

Eadem ratione contigit, ut Authores ejus ætatis etiam

eruditione, & pietate clari hoc jus appellandi ad Romanum Pontificem aliaque nonnulla primatui Romani Pontificis tanquam ex Traditione Apostolica descendentia adscribant, quæ demum sequentibus seculis ob authoritatem harum falsarum Decretalium Romano Pontifici fuerint adscripta.

X. Contra eundem appellationum abusum, & Episcopalis auctoritatis depressionem sub idem tempus ad Honorium II. Pontificem scripsit Hildebertus Turonensis Archiepiscopus *Epist.* 82. „ Quaslibet appellationes in „ Romana vigere & suscipi Ecclesia, cis Alpes auditum „ non est, nec in Sacris traditum institutis. Quod si for„ te hujusmodi emersit novitas, ut placeat, omnem in„ differenter admittere appellationem, Pontificalis cen„ sura peribit, & omnino conteretur Ecclesiasticæ robur „ disciplinæ. Quis enim raptor ad solam anathematis „ comminationem non statim appellabit? Quis Clericus „ aut Presbyter, frustratoriæ appellationis refugio non „ putrebit, aut etiam sepelietur in stercore suo? Quis „ Episcopus habebit in promptu, non ammem dico, sed „ aliquam ulcisci inobedientiam? Ejus virgam quævis „ appellatio quassabit, solvet constantiam, severitatem „ emolliet, adducens & illi silentium, & reis impuni„ tatem delictorum . . . Dilatione nempe Censuræ fi„ ciniora fovebuntur, & venient in profundum iniqui„ tatis impune delinquentes, &c.

XI. Metropolitani, Primates, aliique Superiores, ad quos per appellationem causæ devolvebantur, facile hoc exemplum in recipiendis quibuscunque appellationibus secuti fuerunt, ob lucrum, quod ex causarum disceptatione, vel ipsi, vel eorum Ministri accipiebant.

XII. Imo labentibus seculis eo deventum fuit, ut non tantum à sententiis Judicum, & actibus judicialibus appellatio admitteretur, sed & à quibuscunque etiam extrajudicialibus Decretis provisionalibus; tametsi ab Episcopis tempore visitationis pro morum emendatione, & Ecclesiasticæ disciplinæ reformatione editis; idque non solum quoad effectum devolutivum, sed & suspensivum.

XIII. Contra hanc appellationum frequentiam, atque inde resultantem Ecclesiasticæ disciplinæ, & judiciorum eversionem, in Conc. Trid. plures è Patribus conquesti fuere, atque præ ceteris Joannes Gropperus in hunc appellationum abusum vehementius insurrexit; ostenditque, labentibus seculis, Episcopos non tantum sublatis Synodis, more Judicum secularium, forum & Officiales instituisse; sed & ad abusus longe majores, quam in foro seculari; gradum non cunctanter fecisse. In foro Seculari, inquiebat, provocationem non fieri, nisi ad Judicem immediate superiorem; tantum abesse, ut fas sit, ad supremum primo saltu tendere. Neque licere in articulis causæ provocare à Decretis Judicis, quæ vocantur *interlocutoria*; sed causæ finem, & Decreta litis decisoria necessario esse expectanda. At contra in judiciis Ecclesiasticis, & appellari à singulis actis Judicis, unde causarum immensitas nascitur; & *immediate* ad supremum, unde sequitur, extra territorium, magno cum sumptuum impendio; & aliorum intolerabilium malorum mole, proficiscendi necessitas.

Hæc non alium ob finem à se dicta protestabatur Gropperus, nisi ut huic abusui, qui omnem prorsus corrumpit disciplinam, cum maximo populi & onere, & sumptu, & offendiculo, remedium saltem apponeretur: & dum pro temporum conditione, ad suam primam originem reduci in totum non potest, saltem appellationes in foro Ecclesiastico ad Juris Civilis formam reducerentur.

XIV. Dubitari nequit, quin Synodus Tridentina sat apprehenderit abusus, qui sensim in has appellationes irrepserant; satisque adverterit, eversionem disciplinæ, causarumque protractionem, & subditorum dispendia ex his abusibus sequi.

Indicant id Decreta ejusdem Synodi, quæ plura in hac, quam fere in ulla alia materia, edita sunt, & per varias sessiones dispersa; quibus pro temporum conditione abusibus in hac materia sensim inductis mederi voluit, licet integram medelam afferre non potuerit, quemadmodum in decursu hujus tituli notabitur.

XV. In primis *Sess.* 24. *cap.* 20. *De Reformat.* decretum fuit, „ ne appellationes ab Ordinariis interpositæ, per „ Superiores quoscunque recipiantur, earumve commis„ sio aut inhibitio fiat, nisi à definitiva, vel à definitivæ vim habente; & cum gravamen per appellationem „ à definitiva reparari nequeat. „

XVI. Indubitatum est, hoc Decreto restrictam esse libertatem, quam Jus Canonicum tribuebat, appellandi ab *omni* sententia *interlocutoria*, omnique judiciali gravamine: notantque Doctores, hac in parte Jus Canonicum esse reductum ad Jus Civile, quod à sententia interlocutoria, quæ per definitivam reparari potest, appellationem non admittit; ut videri potest apud Pagnanum ad *C.* SUPER EO ii *De Appellat.*

XVII. Quod in suo Decreto cavit Synodus Tridentina jam ante expressum erat in *Reg.* 36. Cancellariæ, qua voluit Pontifex, ut litibus finis celerius imponatur, & litigantium parcatur sumptibus & expensis, „ quod in causis in Romana Curia pendentibus, & quas imposterum in ea quo- „ vis modo contigerit agitari, nulli ante definitivam sen- „ tentiam liceat appellare, nec appellatio, si fuerit com- „ missa, debeat admitti, nisi ab interlocutoria, quæ „ vim habeat definitivæ, vel à gravamine minime con- „ cernente negotium principale, quod non possit per ap- „ pellationem à definitiva sententia reparari, nullæque „ causæ appellationum hujusmodi committantur, nisi „ in commissione exprimatur, quod interlocutoria vim „ definitivæ habeat, vel gravamen sit tale, quod in ap- „ pellatione à definitiva non valeat reparari. „

XVIII. Cautum quoque erat in Concordatis inter Leonem X. & Franciscum I. Regem Galliæ *tit.* *De frivolis appellat.* „ Ne à gravamine in quacunque instantia, „ ante definitivam sententiam quomodolibet appelletur, „ nisi forsitan tale gravamen extiterit, quod in defini- „ tiva reparari nequiret. „

XIX. Anno 1600. 16. Octobris Sacr. Congregatio causis Episcoporum præposita, ex sententia Clementis Octavi quosdam articulos sanxit in materia appellationis observandos, quos ad calcem Ordinationum suarum Curiarum adjici voluerunt Episcopi Belgici; & ab omnibus observari de novo, quatenus opus est, præceperunt *tit.* 16. *art.* 10.

In Decreto hoc S. Congr. *art.* 5. decernitur: „ Ne, dum „ causæ coram inferioribus Judicibus pendent, ante de- „ finitivam sententiam, vel vim definitivæ habentem, „ de gravamine illato, superiores cognoscere valeant, „ licet citra præjudicium cursus causarum se id facere „ contestentur: nec ad hunc effectum liceat eis inhibe- „ re, aut; simpliciter mandare, ut ipsis copia processus „ transmittatur, etiam expensis appellantis. „

Itaque hodie contra dispositionem Juris Canonici, appellatio recipienda non est ab interlocutoria, nisi vim *definitivæ* habente; & cujus gravamen per appellationem reparari nequit.

XX. Tametsi nonnihil hodie restricta sit appellatio à sententiis interlocutoriis, nihilominus adeo frequens manet appellatio, ut ipsa jurisdictionis Ecclesiasticæ prolapsio; imo totalis pene ejus interitus huic appellationum frequentiæ adscribenda pene unice videatur.

XXI. Salva quippe manet appellatio non tantum à sententia definitiva, sed & interlocutoria habente vim *definitivæ*, quin & ab omni gravamine per appellationem à definitiva non reparabili.

XXII. Idem esse docent communiter Canonistæ, si tale gravamen posset reparari, sed magna cum difficultate, aut præjudicio Partis, uti videri potest apud Hieron. Gonzales ad Reg. 8. Cancell. *Glossa* 9. *n.* 177.

Addit deinde *num.* 178. Item quando gravamen potest per definitivam reparari, sed non ex toto; quia tunc quoque datur appellatio. „ Nec non (ait *n.* 179.) quan- „ do articulus interlocutoriæ esset præjudicialis nego- „ tio principali. „

XXIII. His positis nullum pene Decretum à Judice interponitur, à quo appellari nequeat; cum vix aliquod Decretum sit, quo non inferatur gravamen aliquod, per definitivam, vel appellationem à definitiva irreparabile, saltem quoad aliquam partem.

XXIV. Et quidem hinc concedi appellationem ab admissione injusta articulorum Partis adversæ, seu à non admissione articulorum & probationis, aut exceptionis ipsius Partis appellantis, tradunt communiter Doctores citati apud Gonzalez *num.* 190.

XXV. Refertque *n.* 191. resolutum in Rota, fuisse nullam sententiam, quæ lata erat post appellationem interpositam à coarctatione dilationum a Jure præscriptarum, cum tali casu appellatio sit legitima.

XXVI.

XXVI. Idemque est (ait Gonzalez *n.* 193. & 194.) si appelletur à citatione, continente breviorem terminum, quam sit opportunus; vel appelletur a citatione ad locum non tutum.

XXVII. Eodem fundamento appellari potest à dilatione juramenti alteri Parti à Judice facta. Item si Judex se pronunciet competentem aut incompetentem, expresse vel tacite ad ulteriora procedendo.

Plurimi alii casus, quibus potest ab interlocutoria, etiam post Decretum Concilii Tridentini, appellari, referuntur apud Gonzalez, & alios ab ipso citatos.

XXVIII. Quæ omnia evincunt, quam obvia sit, etiam post restrictionem a Concilio Tridentino inductam, appellandi copia iis, qui lites & quæstiones æternizare volunt: præsertim si attendatur, quod non tantum in prima instantia occurrat prædicta libertas appellandi à sententia interlocutoria; sed etiam in secunda, & tertia instantia: quas singulas haud difficile fuerit vitiligatoribus, & Curiarum rabulis, per interpositas appellationes in plurimos annos protrahere.

XXIX. Accedit, quod etiam juxta modernam disciplinam liberum sit in Curiis Ecclesiasticis à sententia sive definitiva, sive interlocutoria vim definitivæ habente, vel cujus gravamen per appellationem à definitiva non est reparabile, toties appellare, donec habeantur tres sententiæ conformes. Ideoque si ab aliqua interlocutoria sit appellatum, debebit principalis processus sisti, quoad usque per *tres* sententias *conformes*, si toties Partes appellare voluerint, quæstio decisa fuerit.

XXX. Verum quidem est, de Jure Canonico non posse nisi secundo ab eadem sententia appellari *Cap.* 39. & 69. *De Appellat.* idque conformiter ad Jus Civile sub titulo Codicis, *Ne liceat in una eademque causa tertio provocare*. Verum illud intelligendum est de una eademque persona, ut scilicet eadem Pars non possit nisi secundo appellare; sed institui possunt super eadem causa, eodemque Decreto quatuor appellationes, duæ scilicet ab utraque Parte.

XXXI. Porro quatuor his appellationibus respondebunt quatuor sententiæ, quæ cum sententia lata in prima instantia erunt quinque sententiæ, ultra quas nulla amplius expectanda erit, sed sententia illa executioni mandabitur, cui duæ aliæ fuerint conformes; sive à qua fuit appellatum, & bis confirmata.

XXXII. Exemplo res clarius patescit. Petrus in prima instantia sententiam obtinuit. Joannes Pars adversa appellat. Judex appellationis sententiam priorem retractat. Ab hac sententia Petrus appellat. Hic Judex primam sententiam confirmat, & retractat secundam. Rursus Joannes appellat. Judex hic iterum retractat sententiam latam in prima instantia, & confirmat latam in secunda instantia. Petrus ab hac sententia appellat. Hic tandem primam rursus sententiam ratificat.

Itaque reperiuntur quatuor appellationes; duæ nimirum interjectæ à Joanne, & duæ a Petro. Sunt autem quinque sententiæ, computata sententia lata in prima instantia; quæ sententia cum sit per duas sententias confirmata, reperiuntur tres sententiæ *conformes* in favorem Petri; cui per consequens sine ulteriore appellatione victoria cedit; & prima sententia transit in rem judicatam.

XXXIII. Si Petrus in prima instantia pro se sententiam obtinuit; hæcque sententia in secunda & tertia instantia per Joannem institutam, confirmata fuerit, nulla ulterior appellatio interveniet, sed prima sententia per *duas conformes* confirmata transibit in rem judicatam: quia scilicet in eadem causa jam sunt tres sententiæ conformes.

XXXIV. Itaque quatuor appellationes admittuntur, ubi sententiæ ita inter se discrepant, ut ante datam quintam sententiam non reperiantur *tres* conformes.

XXXV. Si autem post duas vel tres appellationes habeantur *tres* sententiæ conformes, ulterior appellatio non admittetur: sed sententia executioni mandabitur, non obstante quacunque oppositione, etiam ex capite nullitatis; uti deciditur in *Clem. I. De Sent. & re jud.* ubi dicitur: „ Ut calumniis litigantium occurratur, is, qui in beneficiali, vel alia quavis causa, tres contra „ se in petitorio vel possessorio sententias reportavit, „ ad agendum de nullitate ipsarum, vel alicujus ex eis „ nullatenus admittatur, donec hujusmodi sententiæ „ plenariæ fuerint executioni mandatæ.

Hoc jus relatum quoque fuit in Pragmaticam Sanctionem, atque ex hac in Concordatum inter Leonem X. & Franciscum I. Regem Galliæ *tit. De frivolis Appellat.* §. *Prohibuimus*; nimirum quoad appellationes à sententiis definitivis.

XXXVI. Quoad autem appellationes ab interlocutoria, volunt *secundam* sententiam conformem executioni mandandam esse, quacunque appellatione interposita non obstante: asseritque Rebuffus in commentario ad hunc textum, pronunciatum fuisse in Senatu anno 1542. contra rescriptum impetratum post interlocutoriam confirmatam, ut abusive impetratum & concessum.

XXXVII. Testatur quoque ibidem, quod anno 1543. Cardinalis Petrariensis „ appellans contra tres sententias conformes ad Senatum tanquam *ab abusu*, dicens “ citationes non valuisse, non fuerit receptus, sed fuerit ad emendam condemnatus. “ Addit præterea Rebuffus: Et ideo post *tres* sententias coram Judicibus “ Ecclesiasticis latas conformes, vidi impetrari literas “ à Cancellaria directas Seneschallo, aut Ballivo seu “ Gubernatori, Judici Partium, in quibus mandatur “ ipsis, ut has sententias exequantur, non obstantibus “ oppositionibus, & appellationibus, si constaret eidem de dictis tribus sententiis definitivis conformibus, vel duabus interlocutoriis. “

XXXVIII. Sententiarum autem conformitas adesse dicitur, quando est conformitas sive identitas rei, causæ, & personarum, sive vere, sive interpretative. Quæ si una sententia sit contra Petrum, & secunda contra ejus hæredem, qui causam defuncti resumpsit, censetur identitas personæ interpretative: eo quod hæres interpretatione Juris sit eadem persona cum defuncto. Vide Salgado *De Protectione Reg. parte* 3. *cap.* 16. *num.* 26. 27. & 28. & ibi citatos.

Notat insuper ibidem *num.* 29. ex Covarruvia *Pr. Q.* 99. *cap.* 25. *num.* 6. quod dum ultima sententia duabus aliis est conformis, easque confirmans, „ a liquo tamen aliquo moderamine aut aliqua declaratione, quæ prioribus aliquid addat, & sic quando per tertiam sententiam infertur novum gravamen, et condemnat in id, “ de quo primæ sententiæ minime tractavere, quoniam “ ob hoc novo gravamine licet iterum per condemnatum appellationem emittere, eique est deferendum “ omnino, respectu duntaxat illius novi additamenti, “ licet sententia, quatenus cum aliis sit conformis, “ exequenda est, etiam pendente appellatione ab hoc “ novo gravamine, cujus respectu hæc ultima diversa est à prioribus. “

Addit *num.* 33. ex Escacia *De Appellat.* quod hoc casu sententia, quæ pro una parte est appellabilis, non considerabitur ut individua; sed ut dividua. Deinde fusius examinat, quæ sententiæ dicendæ sint conformes, aut difformes.

XXXIX. Interim illud indubitatum est, etiam hodie post Decretum Concilii Tridentini secundo appellari posse à sententia definitiva, & quacunque sententia interlocutoria, & gravamine, quæ per sententiam definitivam, aut appellationem à definitiva plene reparari non possunt. Insuper quod requirantur *tres* sententiæ *conformes*, priusquam vel sententia definitiva, vel similis interlocutoria in rem judicatam transeat, & plenam executionem habeat, si Pars adversa toties appellare voluerit.

XL. Si quis expendat, quantum temporis requiratur, ut hujusmodi *tres* sententiæ *conformes* obtineantur; & quam facile sit & obvium, præsertim vitiligatoribus, & injustam causam foventibus, appellationes a Decretis, quæ in progressu litis feruntur, multiplicare, nequaquam mirabitur, jurisdictionem Ecclesiasticam ob hanc frequentiam appellationum adeo prolapsam, causasque passim omnes ad tribunalia Regia devolvi, ubi citra ulteriorem appellationem, si suprema sint: aut saltem post unam appellationem, si Provincialia duntaxat sint, finis controversiæ speratur; ubi contra in Curiis Ecclesiasticis ob multiplices has appellationes litigantes facilius sperare possunt finem vitæ, quam finem causarum.

XLI. Hæc appellandi facultas non tantum in causis civilibus, sed etiam criminalibus obtinet. Nam si Jus Commune, seu Civile, seu Canonicum attendamus, æque in criminalibus, quam civilibus appellatio admittitur. Cumque appellationes in foro Ecclesiastico tantopere videantur multiplicatæ, earumque interpositione, crimina quan-

tum-

sæpius gravissima manerent impunita, frequenter etiam cum notabili Reipublicæ & politici regiminis perturbatione factum est, ut Regii Judices se nonnullis causis criminalibus Clericorum immiscere, earumque cognitionem sibi attribuere cœperint; ut supra *tit.* 3. *cap.* 2. ostensum est. Quomodo autem Canones, ac novissime Synodus Tridentina cavere voluerint, ne per frequentes appellationes Prælati in corrigendis subditorum excessibus non impedirentur, infra *cap.* 3. videbitur.

XLII. Moribus hodiernis passim receptum est, à sententia criminali in foro seculari non appellari; ac notanter in Brabantia cautum Edicto Caroli Quinti die 14. Maji 1530. extatque *part.* 1. Edict. Brabantiæ *lib.* 2. *tit.* 2. *c.* 4. & rursus confirmatum Edicto Philippi Secundi die 9. Julii 1570. *art.* 64. extatque *part.* 2. Edicti Brab. *lib.* 2. *tit.* 3. *cap.* 1.

XLIII. Idipsum & in Flandria obtinere declaratum 17. Novemb. 1517. & de hac Flandriæ consuetudine testatur Damhouderus in *Praxi Rerum Crimin.* *c.* 151. *n.* 3. idemque in Concilio Flandriæ observari asserit, etiamsi Rei proprio ore nil confessi sint, modo legitima, digna, certaque probatione convicti fuerint; atque ita in eodem Concilio judicatum fuisse dicit.

„ In Flandriæ vero aliis Senatibus (ait Damhoud. *n.* 4.)
„ nequaquam obediunt aut deferunt appellationi in
„ materiis criminalibus, maxime indefinitivis: quod
„ in iis neminem corporaliter punire possint, nisi ex
„ propria confessione convictum. "

„ Nec etiam admittunt reformationem hujusmodi de-
„ finitivarum (pergit Damhouderus) ob eandem ratio-
„ nem: quod tamen subinde permittunt in sententiis exi-
„ liorum. Nam hoc casu Domini de Concilio largiun-
„ tur, & expediunt Reo exulanti literas reformationis,
„ quibus ei potestatem faciunt, se tuto & libere posse
„ recipere, & ire per totam Flandriam, excepto tan-
„ tum loco, ubi exilii sententiam accepit.

Belgicæ praxi plerosque aliorum mores conformes esse ostendit Christinæus in notis ad Bugnionium *De Legibus abrogatis lib.* 2. *cap.* 146. Et Covarruv. *Pract. qq. cap.* 23. *n.* 3. ait: „ Usus forensis apud Hispanos, & *fere tota*
„ in Orbe Christiano hactenus obtinuit, ut in crimi-
„ nalibus, quoties *corporalis* pœna est infligenda, ap-
„ pellatio minime admittatur ad executionem impe-
„ diendam, sive quis damnetur ex propria confessio-
„ ne, sive testibus tantum fuerit convictus.

Verum addit ipse Covarruvias: „ Quem usum ipse
„ probare nequeo, nec opinio probari Jure potest. Id-
„ circo Judices admoneo, ut priusquam exequantur
„ criminales sententias, cautissime singula expendant.
„ Potest enim contingere, quem falsis testibus con-
„ victum fuisse, aut iniquissima ac crudeli admodum
„ quæstione inductum, & coactum esse crimen de se
„ falsum, cujus rei veritas forsan apud appellationis
„ Judicem constare poterit.

CAPUT II.

De Forma interponendæ, & prosequendæ appellationis, Fatalibus & Apostolis.

1. *Debet de Jure appellari ab inferiori ad immediatum superiorem.*
2. *Non potest de Jure Civili appellari*, omisso medio; *quod & praxi tribunalium secularium est conforme.*
3. *Peritum in Parlamento Mechliniensi recipere appellationem Flandrorum, omisso* medio.
4. *Appellationes, omisso* medio, *etiam Jure Canonico vetita.*
5. *Admittit tamen immediate ad Pontificem, omisso* medio.
6. *In Gallia non admittitur appellatio ad Pontificem*, omisso medio.
7. *Quomodo* gradatim *appellari debeat.*
8. *Appellatione devoluta ad Sedem Apostolicam, debet causa committi Judicibus delegatis* in Partibus *ex Concordato Gallia.*
9. *Eadem est Praxis Belgii.*
10. *Hinc evitantur incommoda, quæ ex appellatione ad Pontificem*, omisso medio, *oriebat Gregorius.*
11. *Appellatione coram Pontifice introducta, & causa decisa, ulteriori appellationi adhuc locus est.*
12. *Qua ratione causa in prima instantia aut secunda coram Pontifice decisa, dentur ulteriores appellationes sine detrimento Primatus Sedis Apostolica.*
13. *Per appellationem* immediate *ad Pontificem non minuuntur appellationes.*
14. *Ex Constitutione Justiniani appellari debet intra 10. dies à lata sententia.*
15. *Hac Constitutio recepta est à Jure Canonico, etiam in appellatione ab actu* extrajudiciali.
16. *Consonat & passim stylus Curiarum.*
17. *A sententia D. Rectoris Academici appellandum intra triduum.*
18. *De Jure appellari potest viva voce, Judice adhuc sedente pro tribunali; sed id non ubique hodie licet.*
19. *Debet appellari in scriptis, si non incontinenti appelletur.*
20. *Hactenus dicta consonant Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum Provincia Mechliniensis.*
21. *De Jure debent intra statutum terminum peti litera dimissoria sive* Apostoli.
22. *Unde ha litera dicti* Apostoli.
23. *Triplex genus Apostolorum.*
24. *Qui intra tempus non petit Apostolos, censetur renunciare appellationi.*
25. *Olim peti debebant iterato per distincta tempora; hodie petuntur* sæpius *unico contextu.*
26. *Potest Judex, à quo petuntur Apostoli, accipere terminum Juris, vel alium terminum præfigere.*
27. *Judex non facile recusare potest Apostolos reverentiales.*
28. *Ordinatio Curia Rectoralis de non respondendo de refutatoriis.*
29. *In Curiis Secularibus desiit usus Apostolorum; qui nec in Curiis Ecclesiasticis in Gallia necessarii sunt.*
30. *Ad introducendam, & finiendam appellationem Justinianus annum indulsit, & ex causa biennium.*
31. *Hic terminus etiam Jure Canonico probatus.*
32. *Etiam quoad appellationes ab actibus extrajudicialibus.*
33. *Terminum introducenda appellationis à Jure statutum Judex* à quo *ex causa abbreviare potest.*
34. *Terminus à Judice præfixus dicitur terminus hominis.*
35. *Unde hi termini dicantur* Fatalia *appellationum.*
36. *Fatalia à Jure præscripta, præsertim finiendis causis appellationum, in desuetudinem abierunt.*
37. *Fatalia introducenda, & prosequenda appellationis fere singularum Curiarum Ordinationibus sunt præfixa.*
38. *De Fatalibus introducenda appellationis ex Ordinatione Parlamenti Mechliniensis.*
39. *Qua sint in Curia Brabantia.*
40. *Specialis praxis Curia Hannonia.*
41. *Qua Fatalia in Curiis Ecclesiasticis Provincia Mechliniensis sint præscripta.*
42. *Quid observandum in Curia Rectorali.*
43. *Contra lapsum Fatalium non facile danda restitutio.*
44. *Appellatio debet à Judice declarari deserta.*
45. *Qua ab Actore petenda; & quomodo probetur desertio.*
46. *In causa appellationis de Jure communi possunt nova facta allegari; congruitque praxis inferiorum Magistratuum.*
47. *Appellatione instituta in supremis Curiis causa decidenda est ex actis prima instantia, si causa* in scriptis *instructa fuerit.*
48. *Quid circa hunc articulum obtineat in Flandria.*
49. *Quid in Curia Rectoris & Conservatoris Academici.*
50. *In Curiis Ecclesiasticis* nova *facta allegari possunt.*
51. *Ex Decreto Synodi Tridentina tenetur appellans acta coram Judice* à quo *transferre ad Judicem appellationis.*
52. *Quomodo puniendus Notarius aut Judex copiam actorum dare recusans.*

I. De

I. De forma appellationis in primis est, ut appellatio fiat ab inferiore ad superiorem, & quidem immediatum, uti aperte jampridem leges præscripserunt; adeo quidem, ut Imperatores Antoninus & Verus rescripserint in *L. 21. ff. De Appellat.* „ appellationes quæ recte ad Principem factæ sunt, omissis, ad quos debuerunt fieri, ex imo ordine, ad Præsides remitti. Iidemque rescripserunt, à Judice, quem à Præside Provinciæ quis acceperit, non recte ad Imperatorem appellatum esse: ideoque eum reverti ad Præsidem debere.

II. Hinc concludunt communi suffragio Interpretes, de Jure Civili appellari non posse ad Judicem superiorem, etiam Principem, ejusque Senatum, *omisso medio*; quod & hodie tribunalia secularia observant: nec solent Consilia Regia appellationes ab inferioribus Magistratibus, *omissis mediis*, recipere, nisi in singularibus quibusdam & exceptis casibus.

III. Unde & Edicto 7. Octob. 1523. inhibitum fuit Parlamento Mechliniensi recipere appellationes Incolarum Flandriæ, *omisso medio*. Verba Edicti sunt: *Avons ordonne & ordonnons par ces Presentes, que lesdiez de nostre Grand Conseil, ne despescheront, ne pourront despescher doresnavant aucuns relesvemens d'appel ou reformation des Sentences & Appointemens interlocutoires & diffinitifz, renduz en nostredit Pays de Flandres, par quelque loy que ce soit,* omisso medio, *pour en avoir & retenir pardevers eulx la cognoissance. Ains voulons & ordonnons que la cognoissance des Causes & Procez, audict cas d'appel ou reformation, demeure & appartiens aus Juges ou Loix dudict Pays, & à chascun par degre respectivement, quy en ont accustume & en doibvent cognoistre.* Id est: Mandavimus & mandamus per præsentes, ut prædicti magni nostri Senatus Consiliarii non concedant aut concedere possint litteras ad prosequendam provocationem, aut ad reformandas sententias, aut interlocutiones decretorias, aut definitivas pronunciatas in dicta nostra Flandriæ Provincia, qualiscunque lex obtendatur, *omisso medio*, ut ipsi de causa cognoscant; sed volumus & mandamus, ut causarum & litium cognitio, in casu dictæ provocationis aut reformationis spectet & fiat ad Judices, & Leges patrias, & ad eos gradatim respective, qui de iis & solent & debent cognoscere.

IV. Secundum Jus Civile etiam sæpius responderunt Pontifices in causis ad forum Ecclesiasticum spectantibus. Et quidem cum quidam appellassent à sententia Archidiaconi ad Metropolitanum, omisso Diœcesano Episcopo, ad quem fuerat *gradatim* appellandum, ipseque Officialis Archiepiscopi non obstante exceptione per Partem adversam opposita processisset. Honorius III. mandavit quibusdam Judicibus à se delegatis, *quatenus sententias post hujusmodi appellationem latas denuncient penitus non valere*. Idem jus asseritur in *Cap. 1. §. 1. De Appellat. in 6.*

V. Verum in hoc Jus Canonicum à Civili recedit, quod cum hoc nequidem ad Principem immediate, *omisso medio*, appellari permittat, Jus tamen Canonicum concedat appellationem ad Pontificem Romanum, *omissis mediis. Cap. fin.* ✠ *De Foro Comp. cap. 7. & 54.* ✠ *De Appellat.* Quod & conforme est Canonibus, qui sub nomine primorum Pontificum referuntur apud Gratianum *Caus. 2. quæst. 6.* & supra capite præcedenti relati sunt.

Tota illa appellandi ratio ad Romanum Pontificem, *omisso medio* (de qua in textu) suam indubitanter originem habuit ex hoc principio, quod Romanus Pontifex sit Ordinarius Ordinariorum, sive authoritatem Episcopalem habeat immediatam in omnes Ecclesias particulares: hoc autem principium originem suam haber ex suppositiis illis Decretalibus sub nomine primorum Romanorum Pontificum seculo VIII. orbi catholico obtrusis, & in Decretum Gratiani postmodum relatis, quibus & Romani Pontifices tanquam indubitatis pristinæ ætatis monumentis in suis postmodum Decretalibus usi fuere, suamque potestatem asseruerunt, uti in decursu hujus operis sæpius annotatum fuit.

Cum autem Ecclesia Gallicana non recognoscat Romanum Pontificem aut *Ordinarium Ordinariorum* (ut supra notatum est) idcirco indubie non admittit appellationes ad Romanum Pontificem, *omisso medio*.

VI. In Gallia ex Concordatis inter Leonem X. & Franciscum I. appellatio, *omisso medio*, nequidem ad Pontificem admittitur. Verba Concordati sub titulo *De Frivolis Appellat.* sunt: „ Volumus, quod si quis offensus coram suo Judice justitiæ complementum " habere non possit, ad *immediatum* superiorem per " appellationem recursum habeat: nec ad aliquem su- " periorem, etiam *ad nos* (Leonem X.) & *Successores* " nostros, vel Sedem Apostolicam prædictam, *omisso* " *medio*. „

VII. Hic articulus desumptus est ex Sanctione Pragmatica tit. *De Causis:* notatque hic Glossographus, verbo *medio*, gradatim esse appellandum, id est, ad eum qui in gradu proximo est superior eo, à quo appellatur, puta ab Archidiacono ad Episcopum, ab Episcopo ad Archiepiscopum, ab Archiepiscopo ad Primatem, ab illo ad Papam.

VIII. Additur in iisdem Concordatis: „ Si quis vero immediate subjectus Sedi Apostolicæ, ad eandem " Sedem duxerit appellandum, causa committatur in " Partibus per rescriptum, usque ad finem litis, vide- " licet usque ad tertiam sententiam conformem inclu- " sive, si ab illis appellari contigerit. Nisi propter de- " fectum denegatæ justitiæ, aut justum metum: & tunc " committi debeat in Partibus convicinis, & cum cau- " sarum expressione. Quæ etiam de illis, etiam legi- " time alias quam per juramentum, coram Judicibus " à Sede Apostolica deputandis constare debeat. Proces- " sus autem contra præmissas attentatos, nullos & ir- " ritos esse volumus, ac rescripta contra præmissa im- " petrantes, in expensis, damnis & interesse condemna- " ri debere decernimus atque declaramus. "

Notat hic Rebuffus, „ quamvis iste textus loquatur in subjecto *immediate* Sedi Apostolicæ, tamen idem " in hoc Regno, in alio quocunque appellante ad Pa- " pam obtinet, ut causa debeat in *Partibus* commit- " ti, & si contrarium fiat, ad Senatum appellatur " tanquam ab abusu. „

IX. Hoc Jure utimur quoque in Belgio; ut nimirum causæ quacunque ratione devolutæ per viam appellationis ad Sedem Apostolicam, committi debeant Judicibus delegatis in *Partibus*, uti fusius ostendimus supra *titulo 5. cap. 3.*

X. Unde licet in Belgio admittatur subinde appellatio ad Sedem Apostolicam, *omisso medio*, nihilominus cavetur incommodum, quod contra hujusmodi appellationes ad supremum, *omisso medio*, in Concilio Tridentino urgebat Gropperus: quandoquidem, stante hac Belgica disciplina, nequaquam ex simili appellatione sequatur, extra territorium, magno cum sumptuum impendio, & aliorum intolerabilium malorum mole, proficiscendi necessitas; quemadmodum urgebat Gropperus.

XI. Ex supra relatis verbis Concordati intelligitur, quod licet causa in prima aut secunda instantia fuerit introducta coram Sede Apostolica, nihilominus possit à lata sententia sæpius appellari, videlicet usque ad tertiam sententiam conformem: quod & in Belgio constantissime observatur.

XII. Licet enim appellatio institui nequeat, nisi ab inferiore ad superiorem; adeoque non videatur à Sede Apostolica ad alium Judicem appellari posse: quemadmodum à sententia Principis, sive supremi ejus Senatus ulterior appellatio non admittitur: tamen receptum est à Sede Apostolica appellari, non quidem ad alium Judicem superiorem; sed ad eandem Sedem Apostolicam seu Pontificem melius informatum: soletque novum Rescriptum à Pontifice sive ejus in Partibus residente Nuncio vel Pronuncio impetrari, quo alius Judex in Partibus delegetur; qui de causa appellationis rursus cognoscat; potestque appellatio sic toties reiterari, quousque habeantur tres sententiæ conformes.

XIII. Quare recte notat Franciscus Salgado *De Protectione Reg. part. 3. c. 16. n. 68.* quod licet hodie in foro seculari raro aut nusquam accidere possit, ut super aliqua causa dentur quinque sententiæ, cum post primam aut secundam instantiam recurratur ad suprema Prætoria, ubi causæ per duas duntaxat sententias finiuntur; secus tamen esse in foro Ecclesiastico, ubi omnes gradus repetiuntur per *rescripta impetrata:* hoc est, ope impetrationis rescriptorum, appellationes ita instituuntur, ac si revera tot essent gradus Superiorum, ad quos ab inferioribus per gradus appellatio progrederetur: adeoque nec per appel-

latio-

lationem ad Sedem Apostolicam causa acceleratur; aut appellationes minuuntur.

XIV. Olim statutum fuit, ut si quis in judicio propriam fuerit causam prosecutus, atque superatus voluerit provocare, *eodem die* vel *altero*, libellos appellatorios offerre deberet, si vero qui negotium curtue alienum, etiam *tertio* die provocare posset, *Leg.* 6. §. 5. *Cod. de Appellat.* Sed Justinianus hoc Jus mutavit, constituitque *Novella* 23. *cap.* 1. ut omnes appellationes indistincte *intra* 10. *dies* à recitatione sententiæ intentare liceat: è qua Novella desumpta est Authentica *Hodie* subjecta citato §. 5. diciturque: „ Hodie autem cuilibet tribuitur spatium decem dierum à sententiæ recitatione computandum.

XV. Hæc Justiniani Constitutio probata est etiam de Jure Canonico; declaravitque Bonifacius VIII. in *Cap.* 8. *De Appellat. in* 6. quod ab actibus extrajudicialibus, in quibus potest appellatio interponi, debeat provocatio fieri intra *decem* dierum spatium, scilicet à die scientiæ gravaminis illati.

XVI. Quod & moribus Belgii, & Curiarum Ordinationibus consonum esse ostendit Christinæus ad Bugnion. *De Legib. abrog. lib.* 2. *cap.* 130. & notanter expressum est *art.* 583. *Ordinat. Curia Brabantiæ*; numerando dies illos à die latæ sententiæ, vel à die qua scivit sententiam latam fuisse. Vide etiam Merulam in *Praxi Curia Hollandica lib.* 3. *cap.* 2.

Ex Statuto hujus Universitatis à sententia D. Rectoris appellandum est intra *triduum* ad Dominos quinque Judices appellationum.

XVII. Interponenda autem ista est appellatio, ut de ea interposita appareat: non tamen necesse est, illam præsentare Judici sedenti pro tribunali, sed potest ubique præsentari; imo sufficit illam præsentare actorum Magistro seu Notario in absentia Judicis, ut ait Maranta *p.* 6. *actu* 2. *num.* 134.

XVIII. De Jure communi à sententia, mox ut lata est, potest viva voce, id est, Judice adhuc sedente pro tribunali, appellari, *L.* 14. *Cod. de Appellat.* sufficitque dicere, *appello*, *L.* 2. *ff. eod.* hocque scribi in actis per Notarium, seu Graphiarium, sive Secretarium Curiæ. Notat tamen Simon à Groenevvegen ad citatam *Legem* 14. „ quod nonnullorum locorum moribus viva „ voce appellare in facie Judicis nefas sit. " Mores & consuetudines, nec non Ordinationes singularum Curiarum in his observanda sunt.

XIX. Si non fuerit incontinenti viva voce appellatum, tunc interponenda est scripto appellatio, *L.* 3. *ff. eod.* idque per libellum, qui contineat à quo appelletur, adversus quem, & à qua sententia, *L.* 1. §. *pn. ff. eod.* Vide Imbertum Instit. forens. *lib.* 2. *cap.* 1. Andream Gayl. *lib.* 1. *observat.* 130.

XX. Hæc omnia expressa sunt in Ordinationibus Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 16. *art.* 1. „ Qui „ gravatum per prioris Judicis sententiam se sentiet, „ poterit appellare verbaliter illico apud acta, Judice „ qui sententiam tulit adhuc pro tribunali sedente: „ Alioquin in scripto Judici intra decendium à lata „ sententia insinuando: & appellatio alia interposita „ nulla erit, neque causam ad superiorem devolvet. "

XXI. Non sufficit autem appellatum esse statim aut ex intervallo, nisi etiam appellans intra statutum tempus petat *Apostolos*, id est, litteras dimissorias, quas Judex à quo appellatum est, transmittit ad Judicem, ad quem appellatum est, in testimonium & fidem appellationis interpositæ.

XXII. Dicuntur ergo dimissoriæ, quia, ut dictum est, per eas causa transmittitur ad Judicem, qui appellatus est, *L.* 106. *ff. V. S.* & *L. unica ff. De Libellis dimissoriis*: ubi & *Apostoli* vocantur à Græco ἀποστέλλω, quod est mitto, quia mittuntur ad Judicem *ad quem*, ut de causa appellationis instrui possit, ait Andreas Vallensis ad tit. *De Appellat.* §. 10. *num.* 2.

XXIII. Apostoli hodie sunt in triplici differentia. Primi dimissorii, qui sunt litteræ ad Judicem appellatum directæ, testificantes de appellatione coram Judice *à quo*, vel aliis personis, legitime interposita & admissa.

Alii sunt Reverentiales, quando non ob justitiam causæ, sed solum ob reverentiam Superioris, ad quem appellatum est, defertur appellationi; hique hodie ordinarii, & pene soli in usu sunt.

Refutatorii denique sunt, quibus Judex *à quo* significat Judici *ad quem*, se non admisisse appellationem; de quibus in *L. fin.* §. IN REFUTATORIIS *Cod. de Appellat.*

XXIV. Hodie „ ab eo, qui appellat, intra 30. dies „ instanter Apostoli peti debent, & eidem intra dictum „ tempus à Judice exhiberi: alias præsumitur appella- „ tioni suæ renunciare appellans, si eos intra idem tem- „ pus petere prætermittat, etiamsi vadat, aut mittat ad „ appellationem hujusmodi prosequendam. " *Caput* 6. *De Appellat. in* 6.

XXV. In eodem Capitulo non obscure indicat Pontifex, quod Apostoli *instanter* per diversa tempora petendi sint, sive *sæpius* apud Judicem pro iis obtinendis instandum; quod & supponitur in *Clem.* 2. *eod.* ubi dicitur: „ Quamvis rigor Juris exposcat, eum qui ap- „ pellat debere petere Apostolos congruo loco & tempo- „ re, *sæpius & instanter*: Nos tamen antiquam & com- „ munem observantiam litigantium sequi & æquita- „ tem rigori præferri volentes, decernimus sufficere, „ quod per appellantem *simul uno* contextu Apostoli „ instanter & sæpius postulentur. "

Hoc nunc Jure utimur; solentque unico contextu peti Apostoli hac fere formula: Peto responderi de Apostolis *instanter*, *instantius*, *instantissime*.

XXVI. Potest Judex à quo petuntur Apostoli assignare petenti certum terminum, aut etiam terminum Juris ad recipiendos Apostolos; intra quem si *instanter*, & sæpius, saltem uno contextu non petat, vel recuset recipere oblatos, appellationi suæ appellans renunciare censetur, dicta *Clement.* 2.

XXVII. Additur in eadem Clementina: „ Quod si „ Judex in termino ad dandum Apostolos præfixo per „ eum, ipsos appellanti petenti non dederit; aut si dum „ peterentur Apostoli, responderit se daturum eosdem, „ nullo termino certo sibi præfixo; vel intra Juris ter- „ minum se eos asseruerit velle dare, & postea per ap- „ pellantem congruo loco & tempore sæpius & in- „ stanter uno contextu etiam requisitus, eos non cu- „ raverit intra eundem terminum exhibere; appellatio- „ nem suam ex tunc prosequi possit appellans, ac si „ expresse fuissent eidem Apostoli denegati. "

Hic satis innuitur, ordinarie appellationi deferendum; neque facile de *refutatoriis* esse respondendum; præsertim si sit sententia definitiva de se appellabilis: quia de justitia sententiæ jam latæ ulterius ipse Judex *à quo* judicare non potest: sed Judici *ad quem* judicium permittere debet.

XXVIII. Unde in Ordinationibus Curiarum DD. Rectoris & Conservatoris Privilegiorum hujus Universitatis *art.* 49. decernitur: „ Quoniam lites sæpius oriantur „ super Apostolis, ac refutatorii Apostoli à definitiva non „ magnum habeant momentum, cum adeatur nihilomi- „ nus Judex superior, qui inhibet revocatque attenta- „ ta: Judex deferat omni appellationi à definitiva, nisi „ appellans fuerit manifeste contumax: aut talis sit ca- „ sus, in quo non cadit de Jure appellatio. "

XXIX. In Curiis & tribunalibus secularibus usus Apostolorum passim abolitus est, uti observat Gudelinus De Jure noviss. *lib.* 4. *cap.* 14. & pluribus citatis Christinæus ad Bugnionium *lib.* 1. *cap.* 98. Quinimo teste Claudio Fleury in Institution. Juris Eccles. *parte* 3. *cap.* 23. ne quidem in Curiis Ecclesiasticis illorum usus superest in Gallia: sed appellatio interponitur per actam, & introducitur per libellum, aut commissionem Metropolitani, quæ supplet voces litterarum relevii. Verba auctoris sunt: *On n'use plus, meme en Cour d'Eglise* D'APOTRES, *ou Lettres de renvoy, que l'Appellant devoit obtenir du Juge* A QUO: *mais l'appel s'interjette par un Acte, & se releve par Requete, ou par commission du Metropolitain, qui tient lieu de relief.* Id est: Abolitus est etiam in curiis Ecclesiasticis usus *Apostolorum* aut litterarum dimissionis, quas appellans impetrare debebat à Judice A QUO; verum provocatio interponitur per actam, ejusque persequendæ professio fit per libellum, aut mandatum Metropolitani, quod hic vices subit diplomatis ineundæ provocationis.

Verisimile est, quod hæc praxis invaluerit in Curiis Ecclesiasticis, postquam Edicto Regio anni 1667. ordinatum fuit, ut in tribunalibus Ecclesiasticis teneretur forma tribunalium Civilium.

XXX. Tempus introducendæ & finiendæ appellationis hodie de Jure communi est annus, vel ex causa biennium à die interpositæ appellationis, *Auth.* EI QUI,

Cod. de Temporibus & reparat. appellationum; quæ relata est à Gratiano in *Can.* 41. *caus.* 2. q. 6.

XXXI. Hic terminus etiam Jure Canonico præscriptus est *cap.* 4. & 5. ʒ *de Appellat.* Et quidem in posteriori scribit Alexander III. „ Quod si ante sententiam, vel postea fuerit appellatum, hujusmodi appellantibus annus indulgetur; aut ex necessaria & evidenti causa biennium.

XXXII. Sic in *Clementina* 3. *eod.* declaratur, quod sicut appellationem judicialem, sic & extrajudicialem intra annum à die interpositionis ipsius, vel à die illati gravaminis, ubi à futuro gravamine appellatur, prosequi & finire tenetur appellans. Quod si justo cessante impedimento non fecerit, debebit ejus appellatio deserta censeri.

XXXIII. Et hic quidem est terminus *Juris*, quem ipse Judex à quo subinde abbreviare potest, juxta illud quod verbis supra relatis immediate subnectit Alexander III. Nisi forte Judex à quo appellatum fuerit, secundum locorum distantiam, & personarum, & negotii qualitatem *præcisius* tempus fuerit moderatus.

XXXIV. Terminus à Judice præfixus vocatur terminus *hominis* declaraturque in *Clement.* 4. *de Appellat.* „ Quandiu appellationis prosecutio per compromissum, vel alias de Partium expresso consensu differtur: tempus ad prosequendum eandem *ab homine* vel *à Jure* præfixum currere nolumus appellantis nisi forte Judex videns, ex dilatione periculum imminere, præciperet in illa procedi.

XXXV. Hæc tempora vocantur *Fatalia* appellationis; eo quod si hæc elabi sinantur, appellatio efficiatur deserta, & quasi moriatur, seu *fato* quodammodo extinguatur. Vide Wamesium ad *cap.* 5. ʒ *de Appellat. num.* 2.

XXXVI. Observant autem communiter Pragmatici, hæc *Fatalia* nostris & aliorum moribus in desuetudinem abiisse; præsertim quatenus præfigunt terminum *finienda* appellationis. Sicuti enim primæ instantiæ, postquam in causa conclusum est, perpetuæ sunt; ita & hodie appellationum instantiæ. Gudelinus *lib.* 4. *de Jure noviss. cap.* 14. *n.* 30. & plures citati à Christinæo in notis ad Bugnionium *lib.* 2. *cap.* 100.

XXXVII. Verum licet nec fatalia ad introducendam aut prosequendam appellationem à Jure præscripta, moribus ubique serventur; certa tamen singularum Curiarum institutionibus introducendæ & prosequendæ appellationis fatalia sunt constituta, quæ si appellans negligat, deserta censetur appellatio.

XXXVIII. In Ordinationibus Parlamenti Mechliniensis *tit. de Materia appellat. art.* 2. dantur tres menses à die factæ appellationis ad introducendam appellationem sub pœna desertæ appellationis. Et contra lapsum dicti temporis non vult concedi relevium à Parlamento, nisi ob causam urgentem fundatam in Jure. Verba articuli sunt: *Qui voudra appeller de Sentence contre lui rendue, dont est permis d'appeller, fera tenu ce faire en dedans dix jours, selon la disposition du Droict écrit. Et relever son appel, ensemble executer icelui & faire servir le jour en dedans trois mois du jour de l'appellation interposée, à peine de desertion. Et contre ledit tempe ne sera accordé aucun relief par lesdits de nostre grand Conseil, ne fut pour cause urgente fondée en droict.* Id est: Qui à sententia adversus se lata, à qua provocare licitum fuerit, Judicem superiorem appellare intendet, juxta Juris scripti constitutionem, intra decem dies id facere obstringetur, interpositæque provocationis persecutionem profiteri, eandemque executioni mandare & instruere ad diem intra trimestre ab interposita appellatione, sub pœna deserti vadimonii; quo tempore elapso non concedentur à magno nostro Consilio literæ actionis restitutoriæ, nisi ob causam urgentem in Jure fundatam.

XXXIX. Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 583. concedunt duntaxat viginti dies ad introducendam appellationem computandos à lapsu decem dierum, qui dati sunt ad appellandum, sub pœna desertæ appellationis. Tenor articuli est: *Sal gehouden zyn ... binnen twintigh dagen naer de expiratie van de voornoemde thien daghen, ofte dat't vonnisse tot synder kennisse ghekomen sal zyn, syn brieven van appellation relevéren ende executeren, op de pene van desertie, ende dat die Rechters à quibus sullen moghen procederen tot executie van heuren vonnisse, al ofter niet afgeappelleert en waere, waer tegen men niet en sal mogen relevéren, ten ware om saecken van minoriteyt, sieckte, noodelycke absentie, ofte andere pregnante redenen den Hove daer toe moverende.* Id est; Obstringetur intra diem vigesimum, post lapsum prædictorum decem dierum, aut ex quo sententia ipsi innotuerit, interpositæ provocationis persecutionem profiteri, eamque exequi sub pœna deserti vadimonii; quodque Judices *à quibus* sententiam latam executioni mandare possint, non secus ac si nulla esset interposita provocatio, adversusque restitutionem persequi non licebit, nisi ob rationes aut minoris ætatis, aut morbi, aut absentiæ necessariæ, aut aliam demum causam urgentem, quæ Curiam permoveret.

XL. Quin in Curia Hannoniæ debet appellari intra decem dies & decem noctes à die intimatæ sententiæ, & prima die juridica introduci appellatio, modo inter diem juridicam & interjectam appellationem fuerint septem dies liberi; idque sub mulcta sex florenorum, qua mediante poterit & sequenti die juridica appellatio introduci. Verba articuli 443. Ordinationum dictæ Curiæ sunt: *Lequel appel estant ainsi interjecté, devra estre relevé aux premiers plaids de nostredite Cour ensuyvans, pourveu qu'il y ait sept jours francs depuis l'appel; sinon ledit appellant encheerra en six florins d'amende au profit de l'Officier & Juge subalterne dont seroit appellé, & luy sera neantmoins encor permis de relever sondit appel aux seconds plaids après qu'il l'aura interjecté, & si lors il demeure encore défaillant de le faire, son appel sera declaré pery & deserte, & ledit appellant condamné aux despens, aussi en la moitié de l'amende du fol appel.* Id est: Quam provocationem sic interpositam persequi oportebit prima die juridica dictæ nostræ Curiæ subsequente, modo ab interposita appellatione septem dies liberi elapsi fuerint; alias provocans mulctam incurret sex florenorum ad emolumentum Ministri & Judicis inferioris à quo provocaverit, licebitque ei nihilominus sequenti die juridica appellationem interpositam persequi; si autem & tum deerret, declarabitur provocatio ejus irrita & deserta, provocansque condemnabitur in sumptus; insuperque, ut medietatem mulctæ ob inanem provocationem persolvat.

Neque in Curiis Ecclesiasticis *Fatalia* à Jure præscripta ubique servantur.

XLI. In Ordinationibus Curiar. Eccles. Provinciæ Mechl. *tit.* 16. *art.* 1. statuitur: „ Et intra 30. à sententia petitis debite Apostolis, tenebitur appellans impetrare à Judice *ad quem*, citationem, seu literas relevii, & illas exequi intra 30. dies à die ultimæ responsionis Apostolorum numerandos, nisi Judex respondens de Apostolis alium terminum præscripserit. Post illud tempus citari poterit ad docendum de facta diligentia, intra certum tempus judicis arbitrio moderandum; eoque lapso & neglecto, appellatio declarabitur deserta, & procedetur per judicem à quo ad executionem rei judicatæ.

XLII. Ordinationes Curiæ DD. Rectoris & Conservatoris Privilegiorum hujus Universitatis *art.* 49. præscribunt, ut „ simul atque appellatum est, prorogatur terminus appellanti ad introducendam appellationem coram superiore Judice; scilicet ut non tantum interim Rescriptum impetretur, verum etiam & Pars sit citata, & appellans interim ibi compareat; & interea cesset executio.

XLIII. In citatis Ordinationibus Curiarum Ecclesiasticarum *art.* 3. decernitur insuper: “ Contra lapsum Fatalium appellandi, & appellationem introducendi, & prosequendi, non poterit Judex *ad quem* restituere, nisi Pars doceat per se non stetisse, seu aliam causam alleget, & probet non levem, sed in Jure legitime fundatam.

XLIV. Ut autem Judex *à quo* ob desertam appellationem ad executionem sententiæ procedere queat, debet ipsa appellatio à Judice *ad quem* declarari deserta. Hæc declaratio ab appellato petenda est; quia multæ excusationes proponi possunt, ob quas non sit deserta appellatio; ubi autem potest defensio competere, requiritur sententia declaratoria, *cap.* CUM SECUNDUM *de Hæreticis in* 6.

XLV. Monet autem Rebuffus in Tractatu *de Appellationibus, art.* 5. *n.* 28. in hac materia defensionis tria peti ab Actore. Primò, declarari appellationem desertam, eo quod non relevavit illam intra tempus præstitutum, vel non est eam prosecutus. Secundò, quod decreta à Judice & statuta suum sortiantur plenum effectum,

Tertio, quod Reus appellans condemnetur in expensis instantiæ desertionis.

Probatur autem desertio appellationis ex inspectione & collatione actorum; si nimirum ex his appareat, appellantem intra præfinitum tempus appellationem non instituisse, aut prosecutum fuisse.

XLVI. Si Jus commune attendamus in *L. 4. § 1. & Leg. 17. Cod. de Appellat. & L. 4. Cod. de temporib. appell.* permittitur appellantibus uti novis allegationibus, sicque deducere quæ in prima instantia omissa fuerant, idque & moribus observari fatetur in Curiis subalternis asserit Christinæus ad Bugnionium *lib. 2. cap. 127.* Adde & Simoneum à Groenevvegen ad citat. *L. 4.* ubi notat, quod hæc Lex etiam hodie obtineat.

XLVII. In Curiis supremis tamen, si appellatum sit à sententia per *scriptum* instructis, ex iisdem actis judicandum est *an bene, an male* appellatum, vel reformatum sit, uti ibidem monet à Groenevvegen, & nominatim præscribitur *art. 609. Ordinat. Cur. Brab.* nisi sit obtenta licentia à Curia allegandi *nova* facta, quæ si obtenta fuerit, causaque appellationis *novis* factis decisa sit, idipsum in sententia exprimendum esse, juxta *art. 613.* dictarum Ordinat. His conformis est *art. 456.* Ordinat. Cur. Hannoniæ.

XLVIII. Edicto de ultima Junii 1495. mandatur, ut lites à quatuor primariis civitatibus sive Magistratibus Flandriæ decisæ, & per appellationem vel reformationem ad Concilium Provinciale Flandriæ devolutæ ex iisdem actis definiantur, an male vel bene judicatum fuerit; sic tamen, ut acta transferantur debite clausa, sigillata, & præsentibus procuratoribus Partium recognita; & Judices sententiam suam sic latam defendant. Habetur Edictum *part. 1. Edict. Fland. lib. 4. Rubr. 6.*

XLIX. Citatæ Ordinationes Curiæ Rectoralis & Conservatorialis *art. 55.* statuunt: „ Ut apud quosque „ *Judices* judicetur ex *iisdem* actis, an bene vel male „ sit? Et non liceat nova facta allegare, vel non pro„ bata probare, nisi ex causa, & præstito juramento, „ qui in prima instantia dictum est, nimirum *art. 54.*

L. Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechliniensis sufficienter indicant *tit. 16. art. 14.* nova facta in priore instantia non allegata, in causa appellationis posse allegari; nam volunt, ut „ die serviente „ appellans litteras relevii reproducat, & simul sine „ ulteriore dilatione Procurator de mandato docebit, „ & gravamina per articulos exhibebit, & simul ul„ terius allegabit, quæcunque in *priori* instantia non „ *allegaverit*, quæ ad rem suam facere existimabit.

LI. Vult autem Synodus Tridentina *Sess. 24. cap. 20. de Reformat.* ut „ si quis in casibus à Jure permissis „ appellaverit, [illegible] aliquo gravamine conquestus „ fuerit, seu aliàs ob lapsum biennii [illegible] ad alium Ju„ dicem recurrerit, teneatur acta omnia, coram Epi„ scopo gesta, ad Judicem appellationis expensis suis „ transferre, eodem tamen Episcopo prius admonito, „ ut, si quid ei pro causæ instructione videbitur, „ possit Judici appellationis significare. Quod si ap„ pellatus compareat, cogatur tunc & ipse pro rata „ expensarum transferendorum actorum contribuere, „ si illis uti voluerit, nisi aliter ex loci con„ suetudine servetur, ut scilicet ad appellantem inte„ grum hoc onus pertineat.

LII. Utque appellans in prosequenda sua appellatione [illegible] impediatur, Synodus adjungit: „ Porro ipsum actorum copiam teneatur No„ tarius [illegible] appellanti quam„ primum, & ad minus intra mensem, exhibere. Qui „ Notarius si in differenda exhibitione fraudem fece„ rit, ab officii administratione arbitrio Ordinarii su„ spendatur, & ad dupli pœnam, quanti ea lis fue„ rit, inter appellantem, & pauperes loci distribuen„ dam, compellatur. Judex vero, si & ipse impedi„ menti hujus conscius particepsve fuerit, aliterve ob„ stiterit, ne appellanti integre acta intra tempus tra„ dantur, ad eandem dupli pœnam, prout supra, „ teneatur: non obstantibus quoad omnia supradi„ ctis privilegiis, indultis, concordiis, quæ suos „ tantum tenent auctores, & aliis quibuscunque „ consuetudinibus.

CAPUT III.

De Effectu appellationis.

1. *Pendente appellatione nihil innovandum.*
2. *Aliqui tamen in causa appellationis fuerit pronunciatum.*
3. *Hic effectus appellationis etiam Jure Canonico probatur.*
4. *Appellatione pendente innovatum à Judice à quo, revocari debet per Judicem ad quem, tanquam attentatum.*
5. *Id etiam obtinet in appellatione quantumvis frivola, si Judex à quo eidem detulerit.*
6. *Hic effectus non habetur, nisi appellatio Judici à quo, & Parti fuerit intimata.*
7. *Appellatio ab interlocutoria non habet hunc effectum ante inhibitionem Judicis ad quem.*
8. *Ratio differentiæ inter appellationem à definitiva, & ab interlocutoria.*
9. *Post inhibitionem innovatum est cassandum, licet ratio inhibitionis vera non fuerit.*
10. *Attentata revocanda per Judicem ad quem.*
11. *Per appellationem jurisdictio Judicis non omnino tollitur; sed suspenditur.*
12. *Judex à quo potest ex retenta jurisdictione ordinare quæ ad expeditionem appellationis conducunt.*
13. *Duplex appellationis effectus, devolutivus & suspensivus.*
14. *Effectus suspensivus nonnullis appellationibus [illegible] subtrahitur.*
15. *Jure Decretalium in causis correctionis non datur appellatio cum effectu suspensivo.*
16. *Hæ Decretales etiam locum habent in correctione Clericorum Secularium.*
17. *A correctione injuriosa appellari non posse cum effectu suspensivo, definit Concil. Lateranense.*
18. *Conforme est Decretum Synodi Tridentinæ.*
19. *Admittitur tamen appellatio cum effectu devolutivo.*
20. *Prædicta Decreta procedunt in quarumcunque Superiorum correctione.*
21. *Si Prælati excesserint formam correctionis, ab eorum Decretis potest appellari cum effectu suspensivo.*
22. *Dum à correctione appellatur, debet exprimi causa gravaminis & excessus.*
23. *Decretum contra Regulares temere ad Curiam Romanam appellantes.*
24. *A lata sententia excommunicationis non appellatur cum effectu suspensivo.*
25. *Excommunicatus potest denuntiari, non obstante appellatione.*
26. *Quare ab excommunicatione lata appellatio non detur cum effectu suspensivo.*
27. *Ab excommunicatione nondum absolvi [illegible] appellari potest cum effectu suspensivo.*
28. *Nonnulla sunt tribunalia, à quorum sententiis non appellatur quoad effectum suspensivum.*
29. *Quomodo hoc Jure gaudeat sententia quinque Judicum hujus Universitatis, si sit conformis sententiæ D. Rectoris.*
30. *Sententiæ non excedentes summam quinquaginta florenorum in Curiis Ecclesiasticis Provinciæ Mechliniensis, mandantur executioni, non obstante appellatione.*
31. *In causis officii, deflorationis & similibus privilegiatis, non recipitur appellatio cum effectu suspensivo.*
32. *Neque in causis alimentorum.*
33. *Quid de causis beneficialibus.*

I. Regula de omnibus uno consensu recepta est, pendente appellatione, nihil posse innovari seu attentari, sed omnia in eodem statu, in quo erant tempore interpositæ, vel introductæ appellationis, quandiu de ea cognoscitur, manere oportere. *L. unica ff. Nihil innovari appellatione interposita*; ubi scribitur: „ Appellatione interposita, sive ea recepta sit, sive non, medio tempore nihil novari oportet; si quidem fuerit recepta appellatio, quia recepta est; si vero non est recepta, ne [illegible]

„ ne præjudicium fiat, quoad deliberetur utrum recipienda sit appellatio, an non sit.

II. Deinde additur §. 1. „ Recepta autem appellatione tandiu nihil erit innovandum, quandiu de appellatione fuerit pronunciatum.

III. Hæc regula etiam Jure Canonico probata est; atque Pontifex ait in *cap. 7. de Appellat. in 6.* „ Non solum innovata post appellationem à definitiva sententia interjectam, debent semper (exceptis casibus in quibus Jure post sententiam prohibetur appellare) ante omnia per appellationis Judicem penitus revocari: sed etiam ea omnia quæ medio tempore inter sententiam & appellationem (quæ postmodum intra decendium interponitur ab eadem) contingit innovari, ac si post appellationem eandem innovata fuissent.

IV. Itaque si post appellationem à definitiva quidquam innovaverit aut attentaverit Judex *à quo*, illud in primis statim & ante omnia per Judicem appellationis remedio attentatorum revocari, irritari, seu cassari debet. *Cap. 55. ;; de Appellat.*

V. Si Judex *à quo* appellationi quantumvis frivolæ detulerit, mox ab ulteriore causæ prosecutione desistere tenetur; & si quid, pendente appellatione, innovaverit, tanquam *attentatum* erit revocandum. Rationem assignat Pontifex in *cap. 5. de Appellat. in 6.* „ Quia Judex ipse, quantum in se fuit, à se jurisdictionem abdicavit eandem, appellationi deferens minus justæ, totius causæ decisio in Superioris est potestatem transfusa.

VI. Ut tamen attentata post appellationem interpositam à definitiva revocentur, necesse est, appellationem fuisse intimatam Judici & Parti; nam alias Judex & Pars eam ignorantes possunt de Jure procedere in causa, nec tunc per eos attentata revocantur, uti tradit Maranta *part. 6. actu 2.*

VII. Quin & ulterius declarat Pontifex in *cap. 7. de Appellat. in 6.* quod „ illa, quæ post appellationem interpositam ante definitivam sententiam innovantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, renovati non debent: nisi Judex appellationis (postquam sibi constiterit per appellationem emissam, ex causa probabili fore ad se negotium devolutum) inhibeat Canonice Judici (à quo appellatum extitit) ne procedat: tunc enim quidquid post inhibitionem hujusmodi fuerit innovatum, est (licet causa eadem non sit vera) per eundem appellationis Judicem ante omnia in statum pristinum reducendum.

VIII. Cum enim Judex *à quo* ante sententiam definitivam non sit functus suo officio, maneatque adhuc Judex in causa principali post latam sententiam *interlocutoriam*, hinc receptum apparet, quod per appellationem ab hac sententia non claudantur ejus manus; nec processus ulterior sistatur, quosque per Judicem appellationis, habita de veritate causæ appellationis summaria informatione, *inhibitio* facta fuerit.

IX. Facta autem inhibitione, si quid innovatum fuerit, tanquam attentatum ante omnia in pristinum statum est reducendum; etiamsi causa appellationis allegata non fuerit vera, ut dicit Pontifex in citato *cap. 7.* idque ob contemptum Judicis *ad quem*; qui in causa appellationis reputatur Superior respectu Judicis *à quo*.

X. Attentata autem, pendente appellatione, revocanda sunt per Judicem ipsum appellationis, *dicto cap. 7.* Hæc enim revocatio attentatorum, quæ fit cum privilegio *ante omnia*, pars quædam est appellationi cohærens; ut non sit propterea conveniens, alium Judicem de ea cognoscere; ne quæ in causa sunt continentia & cohærentia, separentur, & in plures Judices diffundantur. Accedit, quod cum per attentata lædatur jurisdictio Judicis *ad quem*, etiam ratio postulet, ut per illum solum prudenter illa corrigantur.

XI. Quamvis per appellationem à definitiva causa totaliter devolvatur ad Judicem appellationis; non ideo tamen omnino tollitur jurisdictio Judicis *à quo*; sed potius suspenditur, catenus scilicet, ut nihil queat in causa decernere aut facere, quod appellationi, aut appellanti præjudicare possit; nequaquam vero suspenditur jurisdictio quoad ea, quæ tendunt ad faciliorem, expeditioremque appellationis prosecutionem; circa quæ jurisdictionem suam adhuc retinet Judex *à quo*, etiam post interpositam & receptam appellationem.

XII. Ex hac retenta aliquali jurisdictione profluit, quod Judex *à quo* provocatum est, compellere appellantem queat, ut appellationem interpositam prosequatur: *cap. 14. ;; de Appellat.* deinde, ut appellans intra certum tempus iter arripiat, ut provocato Judici se exhibeat; item inhibere, ne lite pendente attentet; item ab excommunicatione absolvere, si ab ipso appellans excommunicatus fuit; & pleraque alia, quæ tendunt ad appellationis expeditionem, non etiam ad ulteriorem causæ cognitionem. Ita Wamesius ad *cap. 17. ;; de Appellat. numer. 3.*

XIII. Ordinarius igitur appellationis effectus est, sistere executionem sententiæ Judicis *à quo*; omnemque ejus vim suspendere, ac integram causæ cognitionem ad Judicem superiorem deferre. Itaque appellatio de se & ex natura sua habet duplicem effectum, nimirum devolutivum & suspensivum. Priorem quidem in quantum, appellatione mediante, causæ cognitio & decisio devolvitur ad Judicem appellationis: Posteriorem autem in quantum per appellationem suspenditur effectus sive executio sententiæ, à qua appellatum est.

XIV. Verum quia hæc sententiarum & Decretorum *suspensio* occasione appellationis interjectæ frequenter plurima eaque gravissima parit incommoda, visum fuit, nonnullis appellationibus effectum hunc suspensivum nominatim adimere; ipsamque sententiarum aut Decretorum executionem permittere, non obstante appellatione; quamvis etiam ab iisdem sententiis appellatio quoad effectum *devolutivum* permittatur.

XV. Ita cuidam Abbati Ordinis S. Benedicti rescribit Alexander III. in *cap. 3. de Appellat.* „ Si quando quilibet subditorum tuorum ad remedium appellationis convolaverit, non ideo minus eum juxta tenorem mandati, quod in prædicta Regula (Sancti Benedicti) continetur, & institutionem Ordinis corrigas & castiges. “

Rationem præmisit: „ Quia remedium appellationis non ideo est inventum, ut alicui à Religionis & Ordinis observantia exorbitanti debeat in sua nequitia patrocinium exhibere. “

Et rursus in *cap. 26. ;; eod.* ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. decernitur: „ Nec subjecti contra disciplinam Ecclesiasticam in vocem appellationis erumpant... Præcipue vero (ait Concilium) hoc in Religiosis volumus observari, ne Religiosi cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem Prælati sui & Capituli disciplinam appellare præsumant. sed humiliter ac devote suscipiant, quod pro salute sua fuerit eis injunctum. “

XVI. Ceterum etsi hæ Decretales *nominatim* loquantur de *Religiosis*, inspecta tamen earum mente, vindicant sibi locum etiam in aliis subditis, uti communiter tradunt Doctores, quos citat & sequitur Prosper Fagnanus in *cap.* AD NOSTRAM *;; de Appellat. n. 4.*

XVII. Hinc uno quasi consensu post Glossam ad citatum *cap. 3.* tradunt Doctores, *à correctione legitima* non appellari, saltem quoad effectum *suspensivum*.

Hæc regula evidentius probatur in *cap. 13. ;; de Officio Ordinarii*, ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. ubi generaliter pronunciatur: „ Ut *correctionis* & reformationis officium libere valeant exercere, (Ecclesiarum Prælati) decernimus ut *executionem* ipsorum nulla consuetudo vel *appellatio* valeat impedire. “

XVIII. His aliisque Decretis inhærens Synodus Tridentina in variis Decretis declaravit, mentem suam esse, ut executio correctionis via appellationis nequaquam sisteretur. Et quidem *Sess. 22. cap. 1. de Reformat.* cum decrevisset, ut quæ alias à Summis Pontificibus, & à sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrina retinenda, ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, ac quibuscunque criminibus, nec non sæcularibus negotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita sunt, eadem imposterum iisdem pœnis, vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, observentur, immediate Synodus subjungit: „ Nec appellatio *executionem hanc*, quæ ad morum *correctionem* pertinet, suspendat. “

Et rursus speciali Decreto id inculcavit Synodus *Sess. 24. cap. 10. de Reformat.* cujus Decreti verba sunt: „ Episcopi, ut aptius, quem regunt, populum possint in officio atque obedientia continere, in omnibus iis quæ ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorum spectant, Jus & potestatem habeant etiam tanquam Apostolicæ Sedis Delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi & exequendi, juxta Canonum Sanctiones,

nes, quæ illis ex prudentia sua pro subditorum emendatione, ac Diœcesis suæ utilitate necessaria videbuntur. Nec in his, ubi de visitatione aut morum correctione agitur, exemptio, aut ulla inhibitio, appellatio, seu querela, etiam ad Sedem Apostolicam interposita, executionem eorum, quæ ab his mandata, decreta aut judicata fuerint, quoquo modo impediat, aut suspendat."

XIX. Appellationem in casu *correctionis* non admitti quoad effectum *suspensivum*, satis clare exprimitur; atenim excludi quoad effectum *devolutivum*, ex verbis Decretorum elici nequit; quin & consulta S. Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum respondit, appellationem in causis correctionis esse permissam; ita tamen, ut non suspendat executionem, sive non habeat effectum *suspensivum*. Hacque ratione conciliari posse ejusdem Concilii Decretum *Sess.* 13. *cap.* 1. *De Reformat.* quo permittitur appellatio in causa correctionis post sententiam definitivam, vel antea si gravamen sit irreparabile. Vide Fagnanum loco citato *n.* 6. & sequentibus, ubi & varias Congregationis Declarationes refert, quibus probatur Concilium Tridentinum non sustulisse appellationem in causa correctionis quoad effectum *devolutivum*; sed tantum quoad effectum *suspensivum*: id est, causa correctionis possit quidem per appellationem ad Superiorem deferri, ut hic de correctione, an bene, an male facta sit, cognoscat; sed executionem correctionis interim impedire nequeat, aut inhibere Superiori corrigenti, ne ad executionem illius progrediatur.

XX. Nec illud duntaxat procedit in correctione Prælatorum Regularium aut Episcoporum respectu suorum Clericorum, sed & omnium etiam inferiorum, qui Jus corrigendi & puniendi, vel ex consuetudine, indulto, aut privilegio obtinent; quemadmodum ostendit Zypæus *Consult.* 3. *de Accusat.* occasione cujusdam Clerici, qui Præfecto cæremoniarum in obeundis *Divinis* Officiis obedire jussus, & ob contumaciam atque insolentia verba, à *Capitulo* culpam agnoscere, & ibidem deprecari jussus, effugio appellationis se tueri volebat: de quo casu resolvit ibidem *Zypæus*, appellationem interjectam à Clerico non posse *executionem* sistere, utpote in materia correctionis.

XXI. Concilium Lateranense in citato *cap.* 13. declarans, correctionis aut reformationis executionem non posse per appellationem suspendi, addit hanc exceptionem; *Nisi formam in talibus excesserint* (Prælati) *observandam*. Hinc communiter concludunt Canonistæ, appellationem, etiam quoad effectum *suspensivum*, admitti a Decretis in visitatione Episcoporum, si *judicialiter* & *formato processu* Episcopus processit ad punitionem alicujus: quia similis processus metas & formam correctionis excedit; & ita resolvisse S. Congregationem testatur Fagnanus ad *cap.* 3. ;; *de Appellat. n.* 24. additque Pontificem facta sibi relatione, sententiam Congregationis probasse; ut si Episcopus *judicialiter* processit ad definitivam, non comprehendatur hic casus appellatione correctionis morum, & detur appellatio etiam *suspensiva*.

XXII. Videri quoque potest Salgado *de Protectione Regia part.* 2. *cap.* 15. qui *num.* 70. notandum monet, „quod quando est appellatio permissa à correctione, seu visitatione, puta, propter excessum (ut supra diximus) debet exprimi causa gravaminis, sive agatur in judicio, sive extra judicium, sive ante sententiam, sive post sententiam, Escacian *Tractat. de Appellat. quæst.* 17. *limit.* 36. *num.* 19. Philip. Franch. in *cap.* AD NOSTRAM 3. *sub num.* 3. & 4. *de Appellat.* illam reddentes rationem: quia quando Jus resistit appellationi, nisi in certo casu speciali, tunc appellans debet illum exprimere casum, ut sic appareat, appellatum esse in casu permisso, cui regula non resistit."

XXIII. Contra Regulares ab Ordinationibus & correctionibus ad Curiam Romanam temere appellantes, Decretum Congregationis Episcoporum & Regularium recitat Fagnanus ad *cap.* DE PRIORE 7. *de Appellat.* ibidem ostendens, quam parum conveniat Regularibus, ad extera tribunalia appellare, & lites prosequi.

XXIV. Similiter appellatio à lata sententia excommunicationis effectu *suspensivo* destituitur *cap.* 8. ;; *de Officio Ordinarii*, & *cap.* 53. §. 1. ;; *de Appellat.* Et in *cap.* 20. *de Sentent. excommunicat. in* 6. declarat Pontifex: „Sicut excommunicatio, sic ab officio vel ab ingressu Ecclesiæ lata suspensio aut ipsius effectus, per appellationem sequentem minime suspenduntur." Et in *cap.* 37. ;; *de Appellat.* scribit Lucius III. quod per appellationem nequeant declinare *interdictum*, cui ante appellationem eos constat fuisse suppositos.

Ex his unanimi consensu tradunt Canonistæ, à sententia excommunicationis alteriusve censuræ dari quidem appellationem quoad effectum devolutivum; sed non quoad *suspensivum*, id est, per appellationem non suspendi executionem sententiæ.

XXV. Quin & respondet Pontifex in citato *c.* 53. excommunicatum non obstante appellatione posse denunciari, quin & proventus posse subtrahi. „Nos itaque (ait) respondentes, quod cum executionem excommunicatio secum trahat, & excommunicatus per denunciationem amplius non ligetur, excommunicatum denunciare potes, et ab aliis evitetur, Et illi proventus Ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiæ communio denegatur."

XXVI. Ratio proinde hujus Juris esse videtur, quod sententia excommunicationis alteriusve censuræ videatur secum trahere executionem; neque indiget ulterius ullo alio Judicis ministerio, ut executioni mandetur, quemadmodum in aliis sententiis, pro quarum executione post earum prolationem requiritur Judicis auctoritas, quæ per appellationem ad Judicem superiorem translata, & à Judice *à quo*, adempta est; ac proinde ejus auctoritate executioni mandari nequit.

XXVII. Hinc facile intelligitur, quare in casu *cap.* 40. ;; *de Appellat.* appellatio effectum excommunicationis impediat. Erat enim lata excommunicatio sive censura sub conditione, hac formula: *Nisi Sempronio intra 20. dies satisfeceris, te excommunicatum vel suspensum, aut interdictum esse cognoscas*; ac per consequens necdum executionem secum trahere potuit; ideoque si ante lapsos 20. dies appellaverit, licet postmodum ad diem statutum non satisfecerit, scribit Pontifex, sibi videri, quod hujusmodi sententiam appellationis obstaculum debeat impedire. Unde hic notat Glossa: „Et ita suspenditur sententia, quæ nondum tenet. Non enim tenebit, nisi extante conditione: ex quo autem teneret, non suspenderetur ejus effectus."

XXVIII. Sunt & nonnulla tribunalia, quorum sententiæ licet ulterius examinari queant, & etiam corrigi, nequaquam interim cognitione pendente, sententiarum effectus suspenditur; quemadmodum de sententiis primariarum Civitatum Brabantiæ & aliorum nonnullorum Magistratuum, à quibus non appellatur, sed *reformatur*; item, Septemarum Curiarum, quæ per revisionem seu propositionem erroris nonnunquam corriguntur, ostendetur titulo sequenti.

XXIX. Hujusmodi Jure utitur quoque tribunal Academiæ, quod vocatur *Quinque Judicum appellationum* (de quo supra *cap.* 3.) Si enim sententia quinque judicum sit *conformis* sententiæ Domini Rectoris, à qua fuit appellatum, tunc sententia hæc *Quinque Judicum* executioni mandatur, non obstante appellatione ad Sedem Apostolicam, juxta Statutum Universitatis die 26. Februarii 1572. & à Senatu Brabantiæ confirmatum 7. Decembris 1570. Verba Statuti sunt: „Quod omnes & singuli, qui ratione seu ad causam putæ vel purificatæ obligationis in Jus vocati eandem obligationem pro sua recognoscunt, vel *binis sententiis conformibus*, à Domino Rectore scilicet & quinque Judicibus sunt vel erunt condemnati, ulteriori dilatione, oppositione, seu tergiversatione, novaque appellatione interposita non obstantibus, tenebuntur infra tempus statuendum ad summæ, seu rei in eodem chirographo, binisve dictis sententiis contentæ nantizationem, salvo ipsi nantizanti suo Jure, si quod habet, ubi & contra quos id prosequendum putabit utilitissimum."

Extat hoc Statutum una cum acta confirmationis ejusdem Statuti per Regiam Majestatem in Concilio Brabantiæ *part.* 3. *Edict. Brabantiæ libr.* 1. *tit.* 5. *cap.* 31. & 32.

XXX. Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechlin. *tit.* 16. *art.* 7. volunt, ut „sententiæ, quæ non excedent quinquaginta florenos, sub fidejussoria cautione executioni mandabuntur, non obstante appellatione, & sine illius præjudicio."

XXXI. Et *art.* 8. „In causis officii, deflorationis, & similibus privilegiatis, cum sententia excedet dictam

summ-

„ summam tamen, quoad expensas litis, sub simili cautione, executioni sententiæ mandabuntur. Quod in causa matrimoniali etiam sub cautione obtinebit, quotiescunque Pars appellata paupertatem juraverit: neque in dictis casibus Judex à quo ulterius appellationi deferre tenebitur.

XXXII. Deinde *art.* 9. „ In causis vero alimentorum nunquam appellatio executionem sub cautione faciendam suspendet, quando agetur de alimentis cessuris, vel cessis tempore litis, aut intra annum, secus in antiquioribus, nisi ob ea adhuc oberata Pars doceatur.

XXXIII. Denique ne occasione interjectæ appellationis in causis Beneficialibus Officium Divinum negligatur, *art.* 11. decernitur: „ In causis beneficialibus quominus Ecclesiastica servitia minuantur, etiamsi appellatum erit, fructuum perceptio victori sub cautione tribuetur, aut saltem apud tertiam personam sequestrabuntur, quod ultimum semper fiet, quoties neuter litigantium residebit.

CAPUT IV.

De Reformatione, Revisione & Appellatione tanquam ab abusu.

1. *Quid reformatio.*
2. *Qui Magistratus in Brabantia hoc Jure utantur.*
3. *In quo reformatio ab appellatione differat.*
4. *Nonnulle Civitates in Flandria eo Jure gaudent.*
5. *Ab appellatione magis recedit Revisio, quam reformatio.*
6. *Describitur Revisio, seu propositio erroris.*
7. *Revidendi licentia debet per libellum obtineri à Principe, ejusve Senatu.*
8. *Hic libellus continere debet errores, quos in sententia intervenisse prætendit supplicans.*
9. *Plerunque peti debet intra biennium.*
10. *In Gallia, uti & in Brabantia instituenda intra annum.*
11. *Judices Arresti etiam interveniunt revisioni ejusdem Arresti.*
12. *His Judicibus alii à Principe adjunguntur, qui* adjuncti *dicuntur.*
13. *Tenetur revidens intra tres menses ab impetrata alba revisionis petere a Principe nominari* adjunctos.
14. *Revidens tenetur nantizare summam peçuniæ, quæ pro expensis adjunctorum sufficiat.*
15. *Qui in Belgio ad Revisiones evocari soleant.*
16. *Adjuncti nominari non possunt ad postulationem Revidentis.*
17. *Juramentum adjunctorum.*
18. *Revisio non datur ubi Arrestum tantum latum est in causa* possessorii.
19. *Ubi nec contra Decreta interlocutoria.*
20. *Revisio instituenda est ì solem alkis.*
21. *Revisio non suspendit Arresti executionem, nequidem quoad expensas.*
22. *Species provocationis à communi appellatione plurimum recedens, dicta appellatio* ob abusu.
23. *Formula hujus Appellationis præcipue complectitur* abusum, *quem Judex Ecclesiasticus committit.*
24. *Hæc species appellationis vix nota fuit ante seculum XVI.*
25. *Sub initium sæculi XVI. adhuc non appellabatur tanquam ab abusu, ob violatam Pragmaticam Sanctionem.*
26. *Tunc contra violatores Pragmaticæ Sanctionis agebatur, via nullitatis.*
27. *Ubi non erat expressa nullitas, appellabatur tanquam* ob abusu.
28. *Præter appellationes ab abusu aliis remediis utebantur, ad retinendam Canonum, & Legum observantiam.*
29. *Omnia illa media post publicata Concordata sensim abrogari cœperunt, retenta sola appellatione tanquam ab abusu, & quæ præcipua abrogationis occasio.*
30. *Super quibus appellationes tanquam ab abusu instituantur.*
31. *Diversa forma eas interponendi dum agitur contra Bullam aut Rescriptum Pontificis, & dum instituuntur contra sententias aut Decreta Episcoporum aut aliorum Judicum.*
32. *Hæ appellationes tantum instituendæ & recipiendæ ubi abusus est* notorius.
33. *Jampridem optavit Philippus Probus, ut nominatim per Concilium Tridentinum casus, quibus hæ appellationes recipi possent, fuissent expressi.*
34. *Hanc determinationem sæpius à Rege postulavit Clerus Gallicanus; sed obtinere non potuit.*
35. *Appellatio hæc admitti non debet, nisi in causis arduis, & ubi publicum patevetur.*
36. *Ideo in his appellationibus semper intervenit Procurator Regius tanquam Pars formalis.*
37. *Abusus semel formatus, semper durat.*
38. *Lapsus fatalium non reddit hanc appellationem desertam respectu Procuratoris Regii.*
39. *Etiam interdum admittitur contra tres sententias conformes.*
40. *Hæ appellationes non instituendæ nisi coram supremis Curiis.*
41. *Appellatione hac introducta ligantur manus Judicis* a quo.
42. *Si appelletur à correctoriis, non suspenditur executio; nec mandata Episcoporum in visitatione facta.*
43. *Principes nostri volunt per has appellationes turbari Jurisdictionem Ecclesiasticam; & quomodo procedi velint, si hæc limites suos excedat.*
44. *Non volunt eas admitti ubi de correctione Religiosorum aut Clericorum agitur.*
45. *Idipsum & in Hispania obtinet.*
46. *Datur tamen etiam Religiosis recursus ad tribunalia Regia ob illatam violentiam.*
47. *Recursus ad tribunalia Regia titulo violentiæ vel oppressionis; item retentio literarum Apostolicarum alibi usitata, pene coincidunt cum appellationibus tanquam ab abusu.*

I. Reformatio hic accipitur pro quadam specie provocationis, quæ hic in Belgio, & alibi instituitur à sententiis quorundam tribunalium inferiorum, à quorum sententiis ad superiora tribunalia provocari quidem potest, sed non per modum simplicis appellationis, sed *reformationis*.

II. Hoc privilegio hic in Brabantia gaudent quatuor primariæ civitates, Lovaniensis, Bruxellensis, Antverpiensis & Silvæducensis, & aliæ nonnullæ privilegiatæ, de quibus loquitur *art.* 585. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, quo decernitur: Si quis queratur de sententia lata à Magistratu dictarum civitatum, quæ non sit appellabilis, sed reformabilis, teneatur ab ea reformare intra annum à die latæ sententiæ; &c, non obstante hac reformatione, sententia mandabitur executioni etiam sine cautione, casu quo id quod executioni mandatur per sententiam sit reparabile, nisi reformans infra 14. dies à lata sententia declararet coram Judicibus à quo se velle à sententia reformare; quo casu urgens executionem tenetur præstare cautionem restituendi executum. Verba articuli sunt: *Ende indien hem iemands beklaeght van de vonnissen ghegheven by den Vvet houderen van eenen van de vier Hoofsteden ons Landts van Brabandt, ofte andere steden gepriviligeert, heure vonnissen niet appellabel, maer alleen reformabel zynde, die sal daer afmoeten reformeren binnen den jare van den datum van den dan vonnisse, ende niet tegenstaende die voorsz. reformatie sullen afsulcke vonnissen ter executien ghestelt vvorden sonder cautie, so verre 't ghene datmen executeren sal reparabel zy, ten vvare dat den reformant binnen vyfthien daghen aær de sententie, verclaerde in presentie van den Rechtere ghegheven hebben die sententie, dat hy in meyninghe is te reformeren, in vvelcken ghevalle die ghene die d' executie vervolghen sal, sal ghehouden zyn te stellen sufficiente cautie van 't gheexecuteerde te restitueren.* Id est: Si vero quispiam conqueratur de sententia lata per Magistratum alicujus è quatuor primariis Civitatis ditionis nostræ Brabanticæ, aut alterius Civitatis privilegio donatæ, quarum sententiæ reformationi tantum, non

autem

autem provocationi obnoxiæ sunt, is intra annum à lata sententia reformationem persequetur, qua reformatione non obstante, mandabitur executioni sententia absque cautione, si modo id quod executioni mandabitur sit reparabile, nisi tamen reformationem intendens intra quindecim dies à lata sententia coram Judice, qui eam dixit, mentem suam persequendæ reformationis aperiret, quo casu is qui urgebit executionem obstringetur, ut satis caveat de restitutione executionis.

III. Hinc facile apparet, in quo reformatio differat ab appellatione; & in quo horum tribunalium prærogativa præcipue consistat; nimirum, quod per reformationem ab eorum sententiis non suspendatur earum executio, quemadmodum per appellationem, sed executio habeatur, saltem sub cautione.

IV. Testatur quoque Damhouderus *in Praxi Rerum Civil. cap.* 237. *n.* 4. „ quod Reformatio non „ suspendat executionem in quatuor membris Flan„ driæ; quia illa habent paratam executionem; adeo „ ut qui ab illis appellare vel reformare volet, is sta„ tim, non obstante appellatione, vel reformatione, „ consignare tenebitur.

Hic rursus sufficienter innuit Damhouderus, *Reformationem* ab Appellatione penes solum effectum distingui; atque in hoc tribunalium illorum prærogativam præcipue consistere, quod eorum sententiæ executioni mandari queant, non obstante provocatione.

V. Magis à communibus regulis appellationis recedit Provocatio sive querela, quæ instituitur contra sententias sive Arresta Parlamentorum sive *Supremarum* Curiarum Regiarum; soletque dici *Revisio* vel etiam *propositio erroris*.

VI. Sicuti enim à sententiis Præfectorum Prætorio non datur appellandi facultas, sed duntaxat datur licentia Principi supplicandi, ut sententiæ prolatæ *error* demonstrari queat; ita quoque negatur facultas appellandi ab Arrestis sive sententiis Supremi Parlamenti, concessa tantummodo Principi, vel ejus Senatui supplicandi licentia, ut ab ipso Principe, vel ejus Senatu obtineatur ejusdem Arresti seu sententiæ prolatæ *Revisio*, sive reexamen, quo denuo examinetur, num in ejusdem prolatione ullus *error* intervenerit.

VII. Itaque si quis credat per Arrestum sive sententiam *Supremæ* Curiæ, à qua nec appellari, nec reformari potest, se esse læsum; credatque errorem esse commissum, debet ipsi Principi, vel ejus Curiæ supplicare, ut possit *errorem* contra judicatum proponere, sive revisionem habere.

VIII. Debet autem libellus, quo Principi ejusve Curiæ pro *revisione* supplicatur, continere gravamen seu errores, quos in ipso Arresto intervenisse prætendit Supplicans, quemadmodum notat Rebuffus in tractatu *De Supplicationibus* seu *Errorum propositionibus* in præfatione *n.* 17. cui & consonat *art.* 260. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, ubi expresse præscribitur, quod libellus pro habenda *revisione* offerendus Curiæ, debeat continere media & rationes, quibus probare contendit prætensum errorem. *Inhoudende die middelen ende redenen by de welcken sy sullen willen sustineren 't voorschreven erreur*. Id est: Continens (*libellus*) rationes & causas, quibus dictum errorem probare contendunt. Idipsum habemus in Ordinat. Parlament. Mechl. *titul. De Revisione art.* 1.

IX. Dicit Damhouderus *in Praxi Rerum Civil. cap.* 247. hanc supplicationem olim fieri potuisse intra 10. annos ex stylo Parlamenti Mechliniensis: nunc vero intra *duos* annos per novam Constitutionem, ut citato *art.* 1. exprimitur, quod conforme esse Juri communi in *Auth.* QUÆ SUPPLICATIO *Cod. De Precibus Imp. offerendis*, & plurimarum Curiarum Ordinationibus notat Christinæus in notis ad Bugnionium *lib.* 2. *cap.* 139. *lit. C.*

X. In Gallia tamen hodie intra *annum* impetrari debet, teste Rebuffo loco citato *n.* 57. similiter in Ordinationibus Curiæ Brabantiæ *art.* 660. edicitur, ut si qui contra Arresta hujus Senatus volunt proponere *errorem*, tenebuntur *intra annum* à pronunciatione dictorum Arrestorum libellum suum supplicem Curiæ præsentare.

XI. Cum in revisione seu propositione erroris, non arguatur iniquitas sententiæ, aut inscitia vel malitia Judicis, sed solum dicatur, errorem aliquem intervenisse, & ad eum detegendum acta litis revideri petat Supplicans, ideo ipsa revisio sive propositio *erroris* instituenda est coram iisdem Judicibus, qui Arrestum protulerunt; ut ipsi acta revidentes, & à Supplicante instructi expendant, num error aliquis commissus appareat: nec debent esse, ait Rebuffus loco citato *n.* 63. ita pertinaces, ut si videantur errasse, suos sustineant errores.

XII. Quia tamen difficulter adducuntur Judices ad fatendum errorem commissum, propriamque retractandam sententiam, hinc Judicibus qui pronunciationi sententiæ interfuerunt, solent à Principe aut Curia alii adjungi, qui una cum prioribus de proposito errore judicent; uti notat Rebuffus loco citato *n.* 83. Postquam enim dixit, revisioni sive propositioni erroris interesse eos Judices, qui primo judicarunt, addit: „ Postea Rex potest nominare alios plures, quam ipsi sint, „ qui prius judicarunt. Si tamen Rex eos non no„ minaverit, Curia solet illos assumere, nec tamen „ minus assumit, quam essent in primo judicato.

XIII. Per Ordinationes Parlamenti Mechliniensis *tit. De Propositione erroris art.* 4. statuitur, quod Impetrans intra *tres menses* ab impetrata acta revisionis, tenetur requirere à Principe, ut sibi concedantur Adjuncti, ad revidendum & revisitandum processum; qui ei concedentur in tali numero, qui conveniens videbitur. Verba articuli sunt: *L' Impetrant sera tenu en dedans trois mois à compter du jour dudict acte, requerir à nous de lui accorder Adjoincts, pour recevoir, & revisiter ledict procez, lesquels lui seront accordez jusques à tel nombre que trouverons convenir*. Id est: Obstringetur Impetrans intra tres menses à die dictæ actæ nos requirere, ut Adjunctos ei concedamus ad recognoscendam & recolendam dictam litem, qui Adjuncti ipsi concedentur, tali quidem numero qui judicabitur expedire.

Idipsum præscribitur *art.* 663. Ordinat. Curiæ Brabantiæ, nisi quod hic exprimatur Adjunctorum numerus *arbitrarius*; & quod Supplicans nullos nominare in sua supplica queat.

XIV. Volunt quoque utriusque Senatus Ordinationes in citatis articulis, Adjunctos concedi sub conditione, quod Impetrans tenebitur nantizare in Graphiaria Curiæ tantam summam pecuniæ, quæ arbitrio Curiæ sufficiat solvendis vacationibus dictorum Adjunctorum. *A la charge que l' Impetrant sera tenu de namptir au Greffe de notredict grand Conseil autant de deniers qu' il semblera à icelle Cour estre requis pour payer, & satisfaire les vacations desdicts Adjoincts*. Id est: Sub onere quod Impetrans obstringetur tantam pecuniæ summam in Graphio dicti nostri magni Consilii deponere, quanta dictæ Curiæ requiri videatur, solvendis vacationibus dictorum Adjunctorum.

XV. Vult insuper hic articulus Ordinationum Parlamenti Mechl. non alios in Adjunctos designari, nisi Consiliarios Curiarum Regiarum, nisi ex causa aliter per Principem fuerit ordinatum: *Et ne seront pris autres Adjoincts, sinon gens de nos Consaulx, n' est que pour aucuns bons regards, autrement en soit per Nous ordonné*. Id est: Nec alii Adjuncti assumentur, nisi Curiarum nostrarum Consiliarii, nisi ob justas rationes aliter per nos statuatur.

Ordinationes Curiæ Brabantiæ non determinant qualitatem Adjunctorum: solentque hodie ad revisiones Arrestorum supremarum Curiarum præter Regios Consiliarios, etiam vocari Doctores Juris hujus Universitatis.

XVI. Hoc addunt Ordinationes Curiæ Brabantiæ *art.* 664. vetitum esse concedere dictos Adjunctos, ad nominationem aut requisitionem Impetrantium. *Ende verbieden t' accorderen eenige Adjoincten ter nominatie ofte vervolge vande Impetranten*. Id est: Inhibemus ne ad nominationem aut requisitionem Impetrantium Adjunctus quispiam concedatur.

XVII. In utriusque Senatus Ordinationibus edicitur, quod Adjuncti per Curiam evocati tenebuntur comparere & jurare, quod debitam servabunt reverentiam huic Curiæ, quod in hac causa non fuerint consulti, nullumque directe aut indirecte Judicium dederint; quod opiniones suas sincere dicent juxta conscientiæ suæ dictamen, sine favore, odio aut dissimulatione, quod silentio prement ea quæ durante processus visitatione audiverint, aut intellexerint.

ferior. Verba articuli 5. Ordinationum Parlamenti Mechl. sunt: *Que lesdits Adjoinets mandez par ladite Court, seront tenus y comparoir, & à leur venue jurer, d'eux porter reveremment vers ladite Court, & qu'ils n'ont donné advis, ny consulté audict procès directement, ne indirectement, & qu'ils donneront leur opinion sincerement, comme en leur conscience, & bonne justice, ils trouveront convenir, sans port, faveur, haine, ou dissimulation, & qu'ils tiendront secret ce qu'ils oyront, & entendront au procès à la visitation d'iceluy.* Id est; Quod dicti Adjuncti per Curiam evocati comparere obstringentur, & in adventu suo jurare se reverentiam debitam erga dictam Curiam exhibituros, nec judicio aut consilio directe seu indirecte in dicta lite se intervenisse, insuperque se opinaturos sincere, prout juxta conscientiæ & æquitatis dictamen judicabunt expedire; favore, odio & dissimulatione sepositis, silentioque se pressuros quidquid in dicta litis recognitione audient & percipient. Eodem plane tenore exprimitur *art.* 665. Ordinat. Curiæ Brab.

XVIII. Cum autem hoc revisionis remedium sit plane extraordinarium; ideoque & de speciali gratia à Principe sit impetrandum, eidem locus non est, si aliud remedium ordinarium corrigendi commissum errorem supersit. Hinc jampridem ordinatum fuit per Ludovicum XII. Regem Galliæ, propositionem erroris non esse admittendam in causis possessoria seu Ecclesiastica seu prophana, eo quod post judicatum possessorium superest petitorium; ubi error in decisione possessorii admissus corrigi potest. Consonant Ordinationes Parlamenti Mechl. *art.* 8. & Curiæ Brabant. *art.* 667.

XIX. Similiter iisdem Ordinationibus præscribitur, nullam propositionem erroris admittendam contra Decreta interlocutoria Parlamenti, per definitivam reparabilia: *Semblablement contre appointements interlocutoires donnés en nostre dict grand Conseil reparables en definitive, ne sera admis de proposer erreur.* Id est: Similiter contra interlocutiones decretorias pronunciatas in magno nostro Senatu, quæ per definitivam possint reparari, non admittetur ut quis objiciat errorem. Idipsum in Gallia ex Ordinatione Regia servatur. Vide Rebuffum in dicto tractatu *art.* 1. *Gloss.* 25.

XX. Revisio fieri debet ex iisdem actis, è quibus Arrestum quod *erroris* arguitur, prolatum fuit; nec recipiuntur Partes ad producendum aliquid aliud, ut ex eisdem actis indicetur, ait Rebuffus in Præfatione citati tractatus *n.* 80. quod & innuit *art.* 660. Ordinat. Curiæ Brab. caveturque libellum supplicem pro habenda revisione non posse tendere ad alleganda *nova facta*, vel probationes.

XXI. De jure communi si supplicatum fuerit intra 10. dies, sententia sive Arrestum mandabitur quidem executioni, sed præstita cautione fidejussoria; si autem post 10. dies supplicatum fuerit, judicatum mandabitur executioni sine ulla cautione *Auth.* QUÆ SUPPLICATIO *Cod. de Precibus Imp. offerendis*. Verum hæc distinctio à foro recessit; testaturque Rebuffus in allegata Præfatione *n.* 38. se non vidisse cautionem præstari in Regno Franciæ; sed executionem faciendam pendente processu pronunciavit Senatus Parisiensis anno 1540. ait Rebuffus. Nec tantum quoad principale, sed etiam ipsas expensas, Arresti executionem in Gallia fieri, non obstante propositione erroris, asserit ibidem Rebuffus *n.* 40. & consonat praxis Belgica; idque diserte exprimitur *artic.* 660. Ordinat. Curiæ Brab.

XXII. Est & tertia species provocationis hodie usitatissima præsertim in Gallia; quæ quidem sortitur nomen appellationis, sed à communi appellatione plurimum distat, nec in Jure nostro occurrit, scilicet *appellatio tanquam ab abusu*; quæ non appellatur à Judice inferiore ad superiorem, sed à Judice Ecclesiastico ad Parlamentum Regium seu ipsum Regem, tanquam *abutente* sua potestate & jurisdictione contra Jura, quorum tuitio & defensio Regi incumbit.

XXIII. Licet enim *abusus* significatio, quamcunque ministerii aberrationem complectatur, sive in negotiis Ecclesiasticis, sive etiam in temporalibus versetur, attamen formula appellationum *ab abusu* specialiter accommodata est à Pragmaticis antiquis querelæ illi, quæ deferebatur ad Parlamenta Regia de *abusibus* Judicum Ecclesiasticorum contra Jura Regia, aut quorum protectio aut tuitio Regi incumbebat.

XXIV. Convenit inter ipsos Pragmaticos Galliæ, atque zelosissimos hujus appellationis Patronos, appellationes has vix fuisse in usu ante tempora Ludovici XII. & Francisci I. Regum Franciæ; ut multis ostendit ipse Carolus Fevretius Tractatu *De Abusu lib.* 1. *cap.* 2.

XXV. Sub initium seculi XVI. scribens Aufrerius Tractatum *De Potestate seculari super Eccles.* ait *Regula* 2. *Fallentia* 31. jurisdictionem Regiam se immiscere Judiciis Ecclesiasticorum in Regno Galliæ, „ ubicunque per Prælatos, Clericos vel alios quoscunque aliquid fit, vel attentatur contra *Decreta* Basileensia Concilii, & *Pragmaticam* Sanctionem. „

Et *Fallentia* 30. dixerat, eandem jurisdictionem se immiscere Judiciis Ecclesiasticorum, „ ubi Ecclesiasticus abutitur *notorie* sua jurisdictione vel potestate. Quo casu etiam contra Clericos concedi solent per Cancellariam literæ in causa appellationis, ab *abusu notorio* vulgo nuncupatæ. „

Ex his Aufrerii verbis colligimus, tunc temporis adhuc distincta fuisse rescripta ob *Pragmaticam infractam*, & appellationes *ab abusu*; neque ob contraventionem Pragmaticæ fuisse institutam appellationem *tanquam ab abusu*; uti quoque recte advertit Petrus de Marca *lib.* 4. *De Concord. Sacerd. & Imperat. cap.* 19. *n.* 5.

XXVI. Pragmaticæ violatæ rei in Jus vocabantur, nulla appellationis mentione injecta, eleganti ratione, ait de Marca ibidem; Quia cum de actus vel sententiæ *nullitate* quæreretur, necesse non erat, ut ex provocatione ageretur, quemadmodum docet titulus Codicis, *quando provocare non est necesse*. Quam provocandi necessitatem eo casu expressa etiam Decretalium verba removerunt; imo vero huic remedio *nullitatis*, etiam post varias sententias, locum esse voluerunt *cap.* 1. § *De Sent. & re jud.* & *Clem.* 1. *eod.*

XXVII. „ In cæteris articulis (pergit de Marca) qui Pragmatica non continebantur, atque adeo eorum *nullitas* nondum erat Constitutione aliqua præjudicata, appellatione utebantur; sed ea cautione, ut *abusus* mentio injiceretur; ne quis existimaret Magistratuum consilium illud fuisse, ut Ecclesiasticam jurisdictionem seculari subjicerent. Quare non de re ipsa se judicium suscepturos, sed de potestatis abusu extraordinaria cognitione habita, protectionis jure oppressis opitulaturos hac formula *profitebantur*; Simplicem enim & meram appellationem à Curia Ecclesiastica ad Curiam Regiam nunquam in Gallia admissam fuisse, fatentur Petrus de Cunetis, Mansuetius & Joannes Galli. „

XXVIII. Itaque eo tempore adhuc vigebant duo remedia ad retinendam Canonum & Decretorum executionem, scilicet Rescripta ob Pragmaticam *infractam* data, & appellationes *ab abusu*; uti notat de Marca ibidem *n.* 7. Ulterius addit: Alia formula utebantur, si secularis jurisdictio invaderetur ab Ecclesiastica; scilicet mandatis, quibus invasio prohibebatur sub mulctæ comminatione; quorum meminere antiqui Pragmatici.

XXIX. Publicatis Concordatis, quod contigit circa annum 1518. omnia alia remedia, quibus jampridem usi fuerant, vel ad retinendam Canonum & Decretorum executionem, & jurisdictionis secularis defensionem, abrogari cœperunt; visumque satius est, omnia illa remedia (de quibus videri possunt de Marca & Fevretius locis citatis) unica formula complecti, appellationis *ab abusu*; ea præcipua de causa, quod Regiis Constitutionibus Ludovici XII. & Francisci I. præcisa erat & abolita *nullitatis* ratio apud tribunalia Judicum, etiam in causis civilibus, & omnia adversus sententias auxilia ad appellationis solemnia erant redacta, uti ibidem monet de Marca.

XXX. Itaque hodie & custodia Canonum & authoritas, his appellationibus ex usu Regni Galliæ retinetur; instituunturque appellationes *ab abusu*, cum adversus Decreta Conciliorum, receptas consuetudines & Jura Regni aut jurisdictionem Regiam Judex Ecclesiasticus, aliquid per *abusum* attentat: quod his verbis à Pragmaticis efferri solet: *Cum violantur Decreta, Constitutiones Regiæ, & Libertates Ecclesiæ Gallicanæ.* „ Et generaliter, si constanti usu recepti Canones, vel inveteratæ consuetudines, adjectæ in fundandis Beneficiis conditiones,

privile-

privilegia Ecclesiis legitime indulta, vel cetera in quibus (ait de Marca) libertates Ecclesiæ Gallicanæ constitui solent, aliquo pacto violentur, appellationibus istis omnia restituentur ne in integrum, & in contrarium acta rescindantur.

XXXI. Hoc tamen discrimine lites ejusmodi instituuntur, ut si de Rescriptis Romanæ Curiæ per obreptionem elicitis agatur, ab executione Rescripti, non autem à concessione provocetur; ut etiam hoc loquendi genere reverentia, quæ Apostolicæ Sedi debetur, omnibus significetur. Secus se habet in Episcoporum judiciis, à quibus, non autem à sola eorum executione, appellari solet.

XXXII. Constat has appellationes primitus dictas fuisse *ab abusu* NOTORIO, quemadmodum ex supra relatis verbis Aufrerii manifestum est; atque Rebuffus in Tractatu *De appellat. tanquam ab abusu*: „In hoc Regno introducta est appellatio, quæ vocatur à *notorio* abusu: quando *palam* & *notorie* quis sanctis Decretis ac Constitutionibus privilegiisque Galliæ perperam utitur. Unde asserere non veretur Petrus de Marca *lib. 4. De Concord. Sacerdotii & Imp. cap. 20, n. 2.* Debet eo solum casu institui, cum abusus est *apertissimus, notorius, & manifestus*, juxta veterem harum appellationum formulam, quæ *ab abusu* NOTORIO inscribebatur, alioqui in specie dubia & controversa satius est Ecclesiasticis Judicibus litem relinquere. „ Pluribus hoc requisitum asserit Fevretius *De abusu lib. 1. cap. 2. n. 5.* citatque nonnulla Arresta, quibus declaratum fuit, appellationem non esse admittendam, nisi occurrat *abusus notorius*; dicitque merito usum appellationum tanquam *ab abusu* ad hanc formulam revocandum, obligandosque appellantes, ut una cum libello supplice exprimerent *notorios* abusus, super quibus suas appellationes vellent fundare; ut si hujusmodi non essent, declararentur appellantes non receptibiles.

In textu observatum est, quod Clerus Gallicanus non semel institerit apud Regem, ut determinarentur, & specificarentur nominatim casus, in quibus posset admitti appellatio *tanquam ab abusu*; sed id hactenus obtinere non potuerit. Interim Michael Roussel in Historia Jurisdictionis Pontificiæ *lib. 1. cap. 6. n. 10.* enumerat plures Romanæ Curiæ dispensationes seu rescripta, à quarum executione appellatur tanquam ab abusu.

Episcopi Romani (ait) licet tanta sit in dispensationibus authoritas, „ eas tamen (inquit) non admittit nostra Jurisprudentia sæcularis in Curiis supremis aliquot casibus, ut adversus regulas de publicandis resignationibus, & de verisimili notitia, nec adversus concordata, nec plerunque adversus sancta Decreta & canonicas constitutiones, nec adversus leges fundationi Ecclesiarum Cathedralium, Collegiatarum & aliarum dictas, nec adversus jura patronatus laicorum, nec adversus Constitutiones Regias, & judicia earundem supremarum Curiarum, nec in temporalibus, ut quis per istas dispensationes privetur illis, aut donetur; neque enim temporalitatem subjectam esse volumus Ecclesiasticæ dispositioni, ut Regiæ tantum & laicæ; denique nec adversus libertatem & privilegia Ecclesiæ Gallicanæ, ut diximus: in his etenim casibus, si quid decreverit per dispensationem Summus Pontifex, admittuntur à Senatoribus nostris appellationes tanquam *ab abusu*, & solent irritam facere aut dispensationem aut impetrationem quoquomodo relatam: atque dicuntur istæ appellationes successisse appellationibus, quæ quondam ad ipsum Summum Pontificem deferebantur, aut ad proximum futurum Generale Concilium, sicque occurrere visum est inverecundiæ impetrantium à Summo Pontifice per obreptionem & subreptionem, quæ ipse bene consultus forsitan non concederet.

Addit Roussellus: „ Nec dissimiliter Hispani solent, si quod exoratum est ab eodem Pontifice, lædit eorum politiam, privilegia Regis & Regni, Concilia Generalia, & Indulta Apostolica, jubere Bullas in Consistorium Regium adferri, ut subreptionis admoneatur Summus Pontifex, & huic provideat, ut refert Bovadilla.

In Belgio similia Rescripta Curiæ Romanæ sive dispensationes qualia enumerat Roussellus à Curiis Regiis non facile admittentur; utpote neque in Belgio admittitur Romana dispensatio super iis, quæ vel temporalia, vel Jura Regia aut Vasallorum, vel etiam receptas leges, privilegia, aut inveteratas consuetudines patriæ, aut etiam Ecclesiarum fundationes violarent aut inverterent; atque similium Rescriptorum aut Bullarum executio per denegationem seu non concessum placiti Regii sisti consuevit.

XXXIII. Jampridem Philippus Probus in notis ad Sanctionem Pragmaticam *tit. de Causis* §. SI VERO, verbo *in partibus*, optabat, ut exprimerentur determinati casus per Concilium Tridentinum (quod tunc agebatur) quibus hæ appellationes institui possent: „ Utinam super hoc certum fieret Decretum per ipsum Concilium (Tridentinum) ubi casus cognitionis hujusmodi abusuum describerentur *certi*; quod si non fiat, semper Clerus murmurabit, & nunquam ille in animo & sua jurisdictione stabit tranquillus. cum per eum appellandi modum jurisdictionis Ecclesiasticæ nervus fere in totum sit contritus & diruptus. „

XXXIV. Idipsum sæpius optavit & à Rege postulavit Clerus Gallicanus, uti testatur Fevretius loco citato, ac signanter anno 1606. sed frustra; hoc unum respondente Rege, appellationes tanquam *ab abusu* semper fuisse admissas, quotiescunque contraventum fuit sacris Decretis, Conciliis & Constitutionibus Canonicis, authoritati Regiæ, & jurisdictioni ejus, Legibus Regni, immunitatibus & libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, & Arrestis Parlamentorum in conformitatem illorum pronunciatis: & quia impossibile erat, casus particulares determinare, qui ex generalibus causis proveniunt, sua Majestas mandavit omnibus Parlamentis, ut curent sollicite, ne Ecclesiastici prætextu harum appellationum in sua jurisdictione turbentur. Utque frequentia earundem restringatur, voluit, ut Judices pronuncient, bene, vel male & abusive judicatum, & condemnent in mulctam 120. librarum illum, qui judicatur male appellasse, uti latius refert Fevretius.

XXXV. Appellationem hanc esse remedium extraordinarium, nec illud assumendum, nisi in causis arduis, & ubi Publicum pateretur, nemo Pragmaticorum ambigit. Observatque de Marca loco citato num. 5. quod judicia Canonica olim potissimum à Principibus tentata aut suspensa sint, si periculum scandali & offensionis *publicæ* emergeret ob apertissimam Canonum violationem, quæ maxime piorum animos lædere solet.

XXXVI. Asserit quoque Fevretius loco allegato n. 9. quod cum abusus semper attendat interesse *publicum*, Advocati & Procuratores Regii semper se forment Partem in his appellationibus, adeo quidem, ut privati non possint convenire, aut transigere, nisi de consilio & assensu Officii Fiscalis, sive Advocati & Procuratoris Regii; qui & media compositionis à Partibus litigantibus proposita rejicere potest, si intelligat subesse aliquam collusionem inter litigantes Publico præjudiciosam; atque ita non semel judicatum refert Fevretius *lib. 1. de Abusu cap. 2. n. 9.*

XXXVII. Recepta quoque est in Gallia Regula & huic consona praxis, quod *abusus* semel formatus nequeat ulla temporis præscriptione purgari. „ Abusus enim perpetuo & continuo gravat, ideoque ab eo in perpetuum appellatur, ait Rebuffus in Proœmio *de Unionibus*. Refertque Tornæus in *sua Collectione Arrestorum lit. A. n. 84.* provocationem ab executione diplomatis, quo Summus Pontifex, de Collegii sententia Sanctorum Joannis & Lazari Jerosolymitanorum Sodalitia copulaverat, per Regium Actorem publicamque veluti ab abusu interpositam admitti placuit, longissima annorum serie, nempe 330. nihil impediente: secundumque provocatorem pronunciatum est, quod neque recte, neque ordine, nec solemnibus observatis, ea processisset Kalend. Mart. 1547. „

XXXVIII. Eadem ratione dicunt Pragmatici Galliæ, quod lapsus fatalium hanc appellationem non reddat desertam; sed non obstante negligentia Partis in introducenda vel prosequenda appellatione, possit Procurator Regius eandem semper prosequi, si interesse *publicum* prosecutionem exigat. Vide Fevretium ibidem n. 13.

XXXIX. Quin nec tres sententiæ conformes semper has appellationes, ex sententia Gallorum, excludunt, uti testatur Renatus Choppinus De Sacra Politia *lib. 2. tit. 1. n. 5.* dicens: „ Imo & nostrates fori disciplina admittunt

mittunt

» mittunt provocationes à *trina conformi* Pontificum » sententia ad Regium Senatum, de Jure decimæ, quam » nunc primum appellans *feudatariam* esse intenderit. » Abusus quippe in *publicas* leges nullo privatæ Partis » silentio confirmatur, nec inde appellantium querela » depellitur taciti consensus præscriptione, multarum- » ve sententiarum consimilium. Nam hæ si abusive » dictæ postmodum ostendantur, nusquam vim ob- » tinuerint rei judicatæ Auctoribus Curiæ Decretis » innumeris, quibus ego post adversarias patronorum » actiones latis interfui. »

XL. Ulterius cum his appellationibus agatur de re ardua concernente interesse publicum, ideo ad supremas Curias, tanquam majores Judices remissæ sunt; nec alia tribunalia de his causis cognoscere possunt, Fevretius loco citato *n.* 22.

XLI. Appellatione tanquam ab *abusu* introducta & recepta, ligantur manus Judicis *à quo*, ejusque jurisdictio omnino suspenditur: ut si quidquam pronunciet, aut executioni mandet in præjudicium interpositæ appellationis, id tanquam attentatum irritetur & cassetur. Fevretius ibidem *num.* 16.

XLII. Verumtamen ne prætextu & pallio harum appellationum Clerici uterentur ad subterfugiendam Prælatorum suorum disciplinam, & morum emendationem, aut debitorum suorum solutionem protrahendam, prudentissime jampridem statuit Franciscus I. edita Constitutione anno 1539. *art.* 5. ut si de emendatione Clericorum vel de actione mere personali agatur, appellatione non suspendi judicatum, sed judicium ad Curias supremas tantum devolvi; sive ut appellatio tantum habeat effectum devolutivum, non suspensivum. Verba articuli sunt: *Que les appellations comme d'abus interjectées par les Prestres, & autres personnes Ecclesiastiques es matieres de discipline & correction, ou autres pures personnelles & non dependantes de realité, n'auront aucun effect suspensif. Ains non obstant lesdites appellations, & sans prejudice d'icelles pourront les Juges d'Eglise passer outre contre lesdites personnes Ecclesiastiques.* Id est: Quod provocationes tanquam ab abusu à Presbyteris aliisque personis Ecclesiasticis interpositæ in materia disciplinæ & correctionis, aut alia causa mere personali, nec à realitate dependente, effectum suspensionis nequaquam sortientur: verum, non obstantibus dictis provocationibus & sine earum detrimento, licebit Judicibus Ecclesiasticis contra dictas personas Ecclesiasticas ultra progredi.

Idipsum renovatum Edicto Molinensi anno 1571. *art.* 59. nulla tamen facta mentione actionis *personalis*.

Imo vero ex Edicto lato 1612. patet, à Concilii Provincialis Decretis, & Episcoporum mandatis, quæ visitando Parochias dederunt, in iis quæ Officia Divina, disciplinam Ecclesiasticam, vel morum correctionem spectant; Curias supremas sub titulo *abusus* provocari non posse. Uti refertur in *Actis Cleri Gallicani*.

XLIII. Similiter & Principes nostri nolentes, ut sub prætextu harum appellationum, aut alterius recursus ad tribunalia laicalia, auctoritas Prælatorum in reformandis aut corrigendis moribus, & castigandis eorum defectibus & vitiis impediretur, declararunt in Ordinationibus Parlamenti Mechliniensis *tit. De Requestes art.* 24. Quia in locis, ubi solent admitti appellationes in casu *abusus*, plures præsumunt appellare à judiciis Judicum Ecclesiasticorum tanquam *ab abusu*, ad impediendum duntaxat ipsorum processus, & ad evitandam correctionem & punitionem suorum criminum & delictorum, & postmodum appellationes non introducunt, aut introductas permittunt fieri desertas. Ideo (inquiunt) desiderantes, ut unicuique sua servetur integra jurisdictio, ipsaque justitia sine obstaculo exerceri queat, inhibetur Magno Consilio Mechliniensi recipere dictas appellationes, aut dare litteras admissionis, nisi constet per probationem libello annexam, quod processus per Judicem Ecclesiasticum inchoati vergant in præjudicium jurisdictionis suæ temporalis, aut Judicum Vasallorum suorum, Civitatum aut aliorum subditorum suorum, quo casu poterit Consilium Regium expedire litteras patentes cassatoriales, mandata, vel litteras clausas pro exigentia materiæ. Verba articuli sunt: *Pource qu'es lieux ou l'on est accoustumé admettre appellations en cas d'abus, plusieurs s'avanchent d'appeller des procedures des Juges Ecclesiastiques comme d'abus, seulement pour empescher lesdites procedures, & afin d'eviter correction & punition de leurs crimes & delicts, & après ne relievent lesdites appellations, ou après les avoir relevé, les laissent tomber en interruption. Nous desirans qu'à chacun sa jurisdiction soit gardée, & afin que justice puist estre administrée sans empeschement, deffendons ausdicts de nostre grand Conseil de recevoir ne admettre lesdictes appellations, ne sur ce donner lettres de relief. N'est qu'il leur apperre par enseignement attaché à ladicte requeste, que les procedures par le Juge d'Eglise commencées, tendront ou seront au prejudice de nostre jurisdiction temporelle, ou de nos Juges vassaux, villes, ou autres nos subjectz, auquel cas se pourront decerner lettres patentes de cassation, commandemens, ou lettres closes, selon l'exigence de la matiere.* Id est: Quia in locis in quibus obtinuit consuetudo, ut admittantur provocationes in casu abusus, plures præsumunt provocare à tribunalibus Judicum Ecclesiasticorum, vel propter abusum, ad impediendum duntaxat dicta judicia, & evitandum correctionem & pœnam criminibus & delictis suis debitam, nec dictas provocationes postmodum persequuntur, aut persecutas interruptione dilabi patiuntur: Nos cupientes ut sua cuique jurisdictio salva conservetur, & ut justitia absque ullo impedimento administretur, inhibemus Consiliariis magni nostri Senatus, ne dictas provocationes admittant, nec earum persequendarum litteras concedant, nisi documentis dicto libello annexis constaret, discussionem à Judice Ecclesiastico tentatam, cedere in detrimentum jurisdictionis nostræ secularis, aut Judicum clientum nostrorum, Civitatum, aut aliorum nobis subditorum, quo casu aut litteras patentes rescissionis, aut mandati, aut clausas poterunt expedire, prout materia exiget.

XLIV. Et *art.* 25. inhibetur Consilio admittere ullas appellationes tanquam *ab abusu* interjectas per personas Religiosas, aut constitutas in sacris, aut dare ullam aliam provisionem in materia correctionis, vel punitionis criminum aut delictorum per ipsos commissorum. Verba sunt: *Si deffendons ausdicts de nostre grand Conseil de recevoir, ne admettre lesdictes appellations comme d'abus, interjectées par gens d'Eglise, Religieux, ou constituez in* sacris: *ne aussi bailler autre provision en matiere de correction, ou punition des crimes & delicts par eux commis & perpetrez.* Id est: Hinc prohibemus Consiliariis magni nostri Senatus, ne dictas provocationes tanquam ab abusu interpositas per personas Ecclesiasticas, Religiosas, aut in sacris constitutas, recipiant aut admittant, neque etiam provisionem concedant in materia correctionis, aut punitionis criminum & delictorum per eas commissorum & patratorum.

XLV. Similiter in Hispania non admittitur recursus ad tribunalia Regia, ubi agitur de correctione & punitione Religiosorum per suos Prælatos intra claustra Monasteriorum, quemadmodum scribit Salgado *De Supplicatione ad Sanctissimum parte* 2. *c.* 31. *n.* 104.

XLVI. Addit tamen *n.* 105. » Quando inter eosdem Religiosos Regulares violentia aliqua vel illata « est, vel timetur, tunc ob scandalum sedandum, & ad « tollendam vim, Senatus hic supremus cognoscit de hu- « jusmodi causis, & justa casuum qualitatem providet, « ut sibi magis visum est pro quiete Religionum Regula- « rium, & ut scandalum evitetur, juxta *dict. l. Regiam* 40. « quæ Consilio huic supremo privative ad alias Cancel- « larias reservavit harum causarum expeditionem . . . « Nec tunc Senatus providet, ut in ceteris violentiis; « sed ordinat secrete quod aptius sit negotii qualitati « ad consequendam tranquillitatem, & quietem inter « Regulares. «

XLVII. Hic recursus ad tribunalia Regia in casum violentiæ vel oppressionis; item retentio litterarum Apostolicarum, tametsi alio nomine vocentur, & diversa nonnihil formula ad praxim deducantur, non absimilem tamen effectum sortiuntur; & eisdem fundamentis innituntur, quibus appellationes *ab abusu*; uti ex Tractatibus Francisci Salgado *De Supplicatione ad Sanctissimum* & *De Protectione Regia*, aliisque Pragmaticis Hispanis facile videri potest, & ostendit Fevretius *De Abusu lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 8. quemadmodum & remedium cassationis, & denegatio Placeti Regii, quibus hic in Belgio utimur, non multum ab iis distant: quibus omnibus Judices Regii ita moderate uti debent, ut nec ipsam Episcoporum & Prælatorum in Ecclesiæ regimine, nec in moribus & excessibus suorum subditorum corrigendis auctoritatem impediant, aut suam in alienam messem falcem immittant.

CAPUT V.

De Recusatione Judicis.

1. *Recusatio similis appellationi quoad effectum.*
2. *Quid recusatio Judicis.*
3. *Recusationis variæ sunt causæ; & sæpius ab arbitrio Judicis dependentes.*
4. *Recusatio proponenda est per libellum.*
5. *Judex ob suspicionem non removetur, nisi à Parte fuerit suspectatus seu recusatus.*
6. *De Jure causa suspectationis inferenda est libello.*
7. *Consonat & hodierna praxis.*
8. *An omnes causæ suspectationis simul proponi debeant.*
9. *Judex recusatus de Jure Canonico non cognoscit de causa recusationis.*
10. *Ex dispositione Concilii Lateranensis eligendi arbitri qui de causa judicent; & quomodo hi eligendi.*
11. *Quare hi dicantur arbitri* juris.
12. *Arbitri hi more judiciario procedunt; & ab ipsorum sententia appellari potest.*
13. *Judices arbitris terminum præfigere possunt, intra quem procedant.*
14. *Recusari potest tam Judex Ordinarius, quam Delegatus.*
15. *Nec tantum Judex, sed & Assessor, Commissarius, Graphiarius similesque recusari possunt.*
16. *In his recusandis levior causa sufficit, quam in recusatione Judicis.*
17. *Moribus hodiernis integrum Corpus Consilii aut Magistratus recusari nequit.*
18. *Singuli tamen recusari possunt; & causa à reliquis de Consilio aut Magistratu non recusatis examinatur.*
19. *Quod & in Curiis Ecclesiasticis, ubi plures sunt Judices, merito recipitur.*
20. *Si major pars Magistratus aut Senatus suspectetur, quæ via ineunda.*
21. *Recusatio proponenda ante omnem actum judicialem.*
22. *Potest etiam post litem contestatam proponi, si causa de novo emerserit.*
23. *Potest & proponi, si ignorata fuerit.*
24. *Quis sit effectus propositæ recusationis.*

I. SUb eodem titulo Decretalium agitur de Appellationibus & Recusationibus, eo quod appellatio & recusatio in multis conveniant; præcipue quoad effectum suspendendi auctoritatem & jurisdictionem Judicis, uti communiter observant Doctores.

II. Recusatio itaque dicitur, Judicis causa suspicionis à Parte proposita declinatio.

Hic enim proprie recusatio accipitur pro declinatione sive exceptione contra Judicem a Parte causa suspicionis proposita, quod in hac causa Judex non videatur satis indifferens; sed adversæ Parti plus justo addictus.

III. Cum autem suspicio hæc oriri queat ex variis causis; etiam variæ ac multiplices sunt causæ recusationis, quas late prosequitur Rebuffus in tractatu De Recusationibus *art.* 9. & post ipsum Nicolaus Tuldenus in notis ad Damhouderum in Praxi rerum civil. *cap.* 125. aliique ab ipsis citati: neque in particulari omnino determinari possunt; & frequenter ex circumstantiis à Judice æstimandæ sunt; nisi aliquæ in Curiarum Ordinationibus, vel specialibus statutis sint expressæ.

IV. Recusatio autem proponenda est, non voce, sed *scripto* ad exemplum appellationis ab *interlocutoria*, quæ in scriptis fieri debet *Cap.* 1. *de Appellat. in* 6. Ideoque libello opus est, qui Judici exhibeatur, si præsens sit; secus si absens *L. fin. Cod. de Except.* Et ita communiter teneri docet Rebuffus in dicto tractatu *art.* 5. *num.* 6. ut & respondit in quadam facti specie Vvamesius *Consil.* 152. *num.* 5.

V. Quod & notat in commentario *Cap.* 61. *ii De Appellat.* ubi & monet *num.* 11. nunquam ipso jure propter suspicionem removeri etiam *suspectissimum* Judicem, etiam ex speciali causa jure comprobata, si non quoque ut suspectus recusatus sit: nec posse eo titulo sententia nullitatis argui.

VI. Similiter exemplo appellationis à sententia interlocutoria receptum est de Jure Canonico, causas recusationis esse inferendas libello recusationis, contra dispositionem Juris Civilis in *L.* APERTISSIMI *Cod. de Judiciis:* quo Jure sufficere videtur, si recusans interposito juramento asserat, Judicem sibi esse suspectum.

VII. Juri Canonico, hac in parte, consentit praxis & stylus inferioris Germaniæ regionum, per quem stylum suspicionis causæ in scriptis allegari debent, ait Damhouderus in Praxi rerum civil. *cap.* 125. *n.* 19. & plures ejusdem praxeos in Superiore Germania citat Tuldenus in notis ad dictum locum Damhouderi, dicitque Rebuffus loco citato *num.* 15. quod *semper* causa specialis est exprimenda, nec sufficeret generalis expressio.

VIII. Quin & asserit Damhouderus ibidem *n.* 17. quod „debeant omnes suspicionis causæ simul proponi, & ne„quaquam hodie una, & cras altera, nisi forrassis aliæ „de novo ad recusantis notitiam sive cognitionem pro„venirent. Adde Vvamesium citato *Consil.* 152. *n.* 12. „Nescio, an id per omnia praxi hodiernæ consonet.

IX. Causa recusationis proposita, si Judex eam vel non sufficientem agnoscat, vel factum, quod pro causa suspicionis & recusationis allegatur, falsum dicat; ne in propria causa Judex constitui videatur, non potest ipse de causa recusationis cognoscere; sed subsistere debet, & in causa ulterius non procedere.

X. Ex dispositione autem Concilii Lateranensis sub Innocentio III. in *Cap.* 61. *ii De Appellat.* eligi debent *arbitri*, qui de causa suspicionis sive recusationis cognoscant.

Vult autem Concilium, ut „ ipse (recusans) cum „adversario vel (si forte adversarium non habeat) cum „Judice arbitros communiter eligat: aut si communi„ter convenire non possint, absque malitia ipse unum, „& ille alium eligat, qui de suspicionis causa cogno„scant: & si nequiverint in unam concordare senten„tiam, advocent tertium: ut quod duo ex ipsis de„creverint, robur obtineat firmitatis. „

XI. Arbitri hi sic electi dicuntur arbitri *Juris* ad distinctionem arbitrorum ex *compromisso:* eo quod à Jure potius, quam à Partibus constitui videantur: quia ad eos eligendos, Partes à Jure quodammodo adiguntur: cum è contra compromissarii libera voluntate compromittentium eligantur; uti supra *tit.* 5. *cap.* 4. dictum est.

XII. Itaque hi arbitri sic electi more judiciario causam suspicionis & recusationis examinant, & super ea sententiam proferunt, à qua, si Pars condemnata se gravatam sentiat, non tantum reduci, quemadmodum *a laudo* arbitri compromissarii; sed tanquam à sententia *judiciario* more prolata, appellari potest; non secus atque ab alia quacunque sententia definitiva: atque hinc rursus via aperta, causas in immensum protrahendi.

XIII. Sed ne & ipsi arbitri causam protrahant, atque interim Judex procedere impediatur, statuit Innocentius IV. in *Cap.* 2. *De Appellat. in* 7. „ ut ipsis arbitris „per Judices competens terminus præfigatur, intra quem „in idem conveniant, vel tertium concorditer advocent, „cum quo ambo vel alter eorum, ejusdem suspicionis ne„gotium terminare procurent. Alioquin Judex ex tunc „in principali negotio procedere non omittat. „

XIV. Recusari autem potest Judex non tantum Delegatus, sed & Ordinarius, quemadmodum decisum est de Jure Canonico in *Cap.* 41. §. 3. & *Cap.* 61. *ii De Appellat.* quod & moribus hodiernis receptum est: licet de Jure Civili quoad Judicem Ordinarium non una sit interpretum sententia.

XV. Nec tantum Judicem, sed & ejus Assessores, imo & Auditores, & etiam Commissarios & Adjunctos recusari posse notat Damhouderus citato *cap.* 125. *num.* 13. additque Nicolaus Tuldenus in notis, etiam recusari posse Notarium, Graphiarium, Consultorem, & testium Examinatorem; idem asserit Rebuffus in Tractatu *De Recusat. art.* 9. *num.* 49.

XVI. Notatque ibidem Tuldenus ex Rebuffo *n.* 4. quod in recusatione Graphiarii aut Notarii sufficiat levior causa, quam in recusatione Judicis; imo vel solum juramentum sine expressione alicujus specialis causæ posse sufficere; quia non agitur de magno præjudicio.

XVII. Moribus hodiernis totum Collegium sive Senatum recusari non posse receptum esse, testantur Christinæus *vol.* 2. *Decis.* 148. *n.* 15. & de Flandria Damhouderus citato *cap.* 125. *n.* 9. & de praxi Hollandiæ Mu-

rula

tabla *lib.* 4. *tit.* 4. *cap.* 1. ac pluribus citatis asserit Simon à Groenevvegen ad *Leg.* APERTISSIMI *Cod. de Judiciis*.

XVIII. Singuli tamen ex Consiliariis & Judicibus tam Ordinariis, quam Delegatis, ex Juris Canonici dispositione recusari possunt; ita tamen, ut causæ suspicionis vel recusationis, non ab *arbitris* Juris, sed ex stylo Belgii ab aliis de Collegio, ubi suspectus sedet, examinari debeant.

XIX. Hæc expeditior via est, recusationis causas expediendi: unde & merito in foro Ecclesiastico recipienda, ubi tribunal Ecclesiasticum è pluribus Judicibus constat; quale est tribunal nostrum Academicum *quinque Judicum appellationum*, cujus mentio facta est supra *cap.* 2. resolutumque est per Universitatem non ita pridem, quod, si unus horum Judicum recusetur, causæ recusationis, non ab arbitris, sed reliquis Judicibus non suspectis sint examinandæ & terminandæ.

XX. Si autem ex Senatoribus vel Judicibus plures suspectentur seu recusentur, tunc subinde recusationis cognitio ad Judicem superiorem spectat, aut subinde à Principe, alii non suspectis Judicibus adjunguntur, eisque hujus causæ cognitio aut decisio injungitur. Vide Simonem à Groenevvegen ad *Leg.* APERTISSIMI *Cod. De Judiciis*, & Damhouderum in Praxi Rerum Civil. *cap.* 125. *num.* 10. & 11.

XXI. Recusatio tanquam species exceptionis dilatoriæ, & declinatoriæ fori, debet non tantum ante litem contestatam; sed & omnem actum judicialem proponi; ne alias in Judicem consentiri, & suspicionis seu recusationis causa non curari videatur, *Leg. fin. Cod. de Except.* Unde Actori non permittitur recusatio Judicis, quem ipse ultro adiit, & ad quem Reum pertraxit; uti recte notavit Vvamesius *Consil.* 152. *num.* 6.

XXII. Si tamen causa recusationis post litem contestatam *de novo* emerserit, poterit Judex ex hac causa recusari *Cap.* 24. " *De Offic. Jud Deleg. & Cap.* 4. " *De Except.* Neque litem contestando, censeri potest recusationi sive suspicioni renunciasse, cujus causa tempore litis contestatæ nondum nata erat.

XXIII. Quin etsi ante litem contestatam causa recusationis revera jam subesset, poterit nihilominus proponi, si „ is, qui voluerit eam proponere, fidem faciat juramento se postmodum ad illius notitiam pervenisse; " uti loquitur Pontifex in citato *cap.* 4. An etiam post causam conclusam liceat, sub prætextu *de novo* emergentis causæ, vel ejus ignorantiæ, Judicem recusare. Vide Vvamesium citato *Consil.* 152. *n.* 7.

XXIV. Proposita legitime & servato Juris ordine, ipsa recusatione, suspenditur jurisdictio & auctoritas Judicis; teneturque pendente causa recusationis Judex supersedere: veriusque est, acta à Judice pendente recusatione, non tantum esse revocanda, probata causa recusationis; sed esse *ipso jure* nulla; tametsi postmodum declaretur recusationis causam fuisse sufficientem, causaque ad Judicem recusatum fuerit remissa: idque exemplo appellationis, cui hac in parte recusatio æquiparari solet. Vide Vallensem in Paratitlis Decretalium ad *tit. De Appellat.* §. 19. *n.* 4. & 5.

TITULUS UNDECIMUS.

De Pœnis, & Censuris Ecclesiasticis.

CAPUT I.

De Pœnis Ecclesiasticis.

1. *Semper in Ecclesia fuit auctoritas imponendi criminosis pro qualitate criminum, & conditione personarum convenientes pœnitentias.*
2. *Quandiu forum externum non fuit separatum ab interno, etiam pœna imposita fuere cum respectu ad forum internum.*
3. *Postmodum pœnitentiæ impositæ pro foro interno, cœperunt per modum pœnæ decerni in foro externo.*
4. *Disciplina circa impositionem pœnarum successu temporis mutata fuit.*
5. *Eleemosyna frequenter jampridem in pœnitentiam assignata.*
6. *Hinc in forum Ecclesiasticum introducta pœna pecuniaria.*
7. *Harum pœnarum frequens mentio in Decretalibus.*
8. *In imponendis his pœnis cavenda est suspicio turpis quæstus.*
9. *Suspicionem ingerunt Judices, qui passim omnes pœnas convertunt in pecuniarias.*
10. *Vehementer suspecti sunt qui de ipsis participant.*
11. *Synodus Tridentina vult pœnas pecuniarias applicari piis locis.*
12. *Noluit Synodus eas directè vel indirectè Episcopis applicari.*
13. *Nec* piis *locis, si hæc applicatio aliquo modo vedat in commodum Episcopi.*
14. *Decretum S. Caroli de hac applicatione.*
15. *In Gallia debet exprimi in sententia pius usus, in quem mulcta pecuniaria sit applicanda.*
16. *Idipsum cautum est Edicto Principum nostrorum.*
17. *Inter pœnitentias jampridem fuit reclusio in Monasterio.*
18. *Hujus meminit Synodus Agathensis.*
19. *Similiter & Sanctus Gregorius, & Decretales Gregorii IX.*
20. *Hodie etiam inter pœnas Ecclesiasticas computatur.*
21. *Rebelles & majorum criminum rei includendi carceribus.*
22. *In Claustro Canonicorum olim erant carceres.*
23. *Clericos criminosos posse arctæ custodia deputari, respondit Innocentius III.*
24. *Carcer* perpetuus *de Jure Canonico in pœnam constitui potest.*
25. *Id & hodierna praxi consonat.*
26. *In Clericis incarcerandis quæ attendenda.*
27. *Clerici per Judices Ecclesiasticos non sunt communibus carceribus mancipandi; sed Episcopalibus.*
28. *Variis ex causis olim pœnitentibus imponebatur recessus ex propria patria.*
29. *Subdiaconum calumniatorem mandat S. Gregorius in exilium deportari.*
30. *Hinc concludunt Canonistæ inter pœnas Ecclesiasticas esse deportationem in* exilium.
31. *Nec S. Gregorius, nec antiqui Canones videntur loqui de* proprie *dicta deportatione* in exilium.
32. *Uti nec S. Ivo Carnotensis.*
33. *Deportatio in exilium videtur ad secularem potius, quam Ecclesiasticam Potestatem spectare.*
34. *Idipsum & Decretales Pontificum supponunt.*
35. *Hinc deducunt Pragmatici, Judici Ecclesiastico fas non esse aliquem in* exilium *relegare.*
36. *Fas tamen est Episcopo Clericos exteros ad suas proprias Diœceses remittere.*
37. *Quin & obligare citra relegationem criminosos ad recessum è Diœcesi.*
38. *Pœnitentia corporis afflictiva olim pœnitentibus imponi consueta.*
39. *Pœnam flagellationis ab Episcopis impositam testantur SS. Augustinus & Gregorius.*
40. *Hæc flagellatio apparet fuisse nonnisi instar paternæ duntaxat correctionis.*
41. *Cavendum erat Episcopis, ne adhibendo hanc pœnam*

facerent contra preceptum Apostoli, non percussorem.

42. *Vetitum esse Episcopis cadere aliquem propriis manibus, asserunt Canonistæ.*
43. *Cavendum preterea erat, ne pœna hec transiret in vindictam sanguinis,*
44. *Pœna publica fustigationis à foro Ecclesiastico passim recessit,*
45. *Si Clericus ob atrox crimen sit afficiendus pœna sanguinis, tradendus erat Potestati seculari.*
46. *Priusquam Potestati seculari puniendus tradatur, Clericus à gradu suo deponendus seu degradandus est.*
47. *Id fieri voluit Justinianus,*
48. *Causa depositionis solebat primitus in Synodo Episcoporum tractari, præsertim in secunda instantia.*
49. *Ob defectum Synodorum permissum fuit causam examinari à certo numero Episcoporum.*
50. *Episcopi omnes interveniebant ut Judices causæ,*
51. *Canones de omni depositione loquuntur.*
52. *Canones certum numerum præfigentes qui de causa depositionis judicarunt, à Canonistis intellecti de prima instantia.*
53. *Quomodo numerus Episcoporum Canonibus expressus, tandem in sola degradatione actuali fuerit requisitus,*
54. *De requisita tot Episcoporum assistentia in Sacerdotum degradatione, querela Principum Germaniæ,*
55. *Synodus Tridentina permisit degradationem assistentibus Abbatibus, aut personis in dignitate consistentis.*
56. *In degradatione Clericus insignibus Clericalibus exuendus.*
57. *Quomodo vestibus Clericalibus ornatur,*
58. *Qua forma verborum utatur Episcopus degradator.*
59. *Degradatum Episcopus denunciat privilegiis Clericalibus privatum, & foro seculari subjectum.*
60. *Episcopus pro degradato intercedit, ne pœna sanguinis afficiatur.*
61. *Degradatio de Jure & ex præscripto Pontificalis etiam facienda est de simplicibus Clericis.*
62. *Sed hodie in desuetudinem abiit.*
63. *Degradatio Clericorum* in sacris *constitutorum anno* 1571. *Edicto Regio in Gallia stabilita.*
64. *Minus tamen hodie videtur ibidem observata.*
65. *In Belgio Sacerdotes pœna sanguinis a Judice seculari non afficiuntur sine prævia degradatione.*

I. INdubitatum est, penes Ecclesiam semper fuisse auctoritatem imponendi pœnas, sive pœnitentias pro qualitate criminum & conditione pœnitentium, quibus & ipsi pœnitentes Deo pro commissis peccatis satisfaciant, & a peccatis quasi freno quodam coerceantur, cautioresque & vigilantiores in futurum reddantur; ipsisque vulneribus per peccatum inflictis medeantur, nec non publico scandalo, si peccata publica sint, satisfiat.

II. Sicuti autem primitus Ecclesia ejusque Ministri adversus sceleratos & peccatores non procedebant, nisi cum respectu ad forum pœnitentiale; ipsumque forum internum seu pœnitentiale non esset plane a foro externo, & forensi separatum, (uti supra *tit.* 4. *cap.* 1. notavimus) sic nec pœnas Ecclesia ejusque Ministri infligebant; nisi cum quodam respectu ad forum pœnitentiale, ut proinde undecim circiter seculis pœnæ Ecclesiasticæ potius haberent rationem pœnitentiarum, quam pœnarum; quemadmodum totis illis seculis, forma procedendi Ecclesiæ adversus criminosos, magis ad ipsum tribunal pœnitentiæ, quam ad forense & judiciale referebatur.

In textu notatum est, primis seculis morem non fuisse, ut Episcopi Clericis seu laicis criminum licet atrocium Reis pœnas etiam pecuniarias per modum pœnæ sive in vindictam ipsorum criminum imponerent; eo quod vindictam criminum per pœnas sive pecuniarias, sive corporales scirent pertinere ad jus *gladii*; hunc que non Ecclesiæ sive Prælatis Ecclesiasticis, sed Principibus, eorumque Magistratibus à Deo datum.

Et sane Episcopis ea ætate persuasum fuisse sibi fas non esse pœnas pecuniarias aliasve civiles Clericis in vindictam criminum aut coercitionem sua authoritate imponere, indicarunt Patres Africani, ubi in Concilio Carthaginensi anno 401. decreverunt: *Et* illud *petendum ut statuere dignentur* (Imperatores) *ut si quis cujuslibet honoris Clericus judicio Episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum sive ab Ecclesiis quibus præfuit, sive à quolibet homine defensari, interposita pœna damni* PECUNIÆ *atque honoris, quo nec ætatem, nec sexum excusandum esse præcipiant.*

Ad hunc Canonem recte notat Zonaras: „ Nequaquam hoc Canone prohiberi Clericis appellare à sententia “ Episcoporum si se gravatos existiment; sed duntaxat “ postulandum ab Imperatoribus, ne justa sententia Episcoporum lata contra Clericum per quenquam vi aut “ armis impediatur. Ut igitur id nec ab Ecclesiis id est “ Ecclesiasticis viris aut aliis quibuscunque attentetur petendum censent ab Imperatoribus, ne liceat eum ab “ Ecclesiis quibus præfuit defensari, *interposita pœna* “ *damni, pecuniæ atque honoris.* “

Quapropter ad hoc Decretum reflectens Petrus de Marca in opusculo de Veter. Collect. Canonum non sine fundamento monet: „ Lex petenda erat ob *ci-* “ *vilem* pœnam, quæ ab Ecclesia infligi non poterat, “ sed tantum *canonica.* “

Præterea notat ibidem de Marca Collectori illius farraginis quæ sub nomine Concilii Carthaginensis V. extat „ visum ut Canonem istum secundum in sua Collectione locaret *constituendo* Synodi *authoritate*, quod “ postulandum erat à Principibus, *& illud statuendum* “ (inquit) & cetera subjungit. “

Hæc recte à viro erudito notata; sed illud mirum a viro hic non fuisse agnitam Collectionis hujus corruptricem manum, nec fœtidas Pseudo-Isidori merces subodorasse.

Interim & illud non immerito monuit de Marca ex hac Canonis mutatione seu potius corruptione factum, ut plures mediæ ætatis Pontificum Constitutiones da- “ mno honoris & privatione dignitatum affi ciendo ju- “ beant, qui suis Decretis reluctati fuerint.

Neque dubium, quin hic Canon ita conceptus dederit occasionem Judicibus Ecclesiasticis imponendi quoque pœnas *pecuniarias* & civiles, præsertim postquam in Decretum Gratiani per modum absoluti Canonis & à *Concilio Carthaginensi V. editi relatus fuit caus.* 11. *quæst.* 3. *can.* 3.

Et sane ante evulgatam & receptam Isidorianam Collectionem Ecclesiam nec pœnis pecuniariis, nec corporis afflictivis in vindictam criminum, aut adversus suorum Decretorum violatores usam fuisse legimus; imo usque ad seculum VIII. nonnisi per modum pœnitentiæ cum respectu ad forum pœnitentiale, quasi in modum eleemosynæ aut pœnitentiæ pœnas imposuisse constat ex Epistola Gregorii II. ad Leonem Isaurum Imperatorem, in qua scribit: Vides Imperator, & Pontificum & Imperatorum discrimen? Si quispiam te offenderis, domum ejus publicas & spolias, solam illi vitam relinquens, tandemque illum etiam vel suspendio necas, vel capite truncas, vel relegas, eumque a liberis & ab omnibus “ cognatis & amicis suis amandas. Pontifices non ita. “ Sed ubi peccarit quis & confessus fuerit suspendii vel “ amputationis capitis loco Evangelium & crucem cer- “ vicibus ejus circumponunt, eumque tanquam in car- “ cerem in secretaria sacrorumque vasorum æraria con- “ jiciunt, in Ecclesiæ Diaconia & in Cathecumenia ab- “ legant, ac visceribus ejus jejunium, oculisque vigi- “ lias & laudationem ori ejus indicunt. Cumque probe castigarint, probeque fame affixerint, tum pre- “ tiosum illi Domini corpus impertiunt, & sancto il- “ lum sanguine potant, & cum illum vas electionis re- “ stituerint ac immunem peccati, sic ad Dominum pu- “ rum insontemque transmittunt. Habetur hæc Epi- “ stola tom. 7. Conc. General. col. 26. “

Quod in hac Epistola scribit Gregorius, criminosos ad agendam pœnitentiam conjici in secretaria sacrorumque vasorum æraria, aliaque loca, non absimile est detrusioni in Monasteria, cujus etiam in antiquis Canonibus & Pontificum Decretis mentio occurrit. Hæ enim in Monasteria retrusiones ea ætate non imponebantur in vindictam publicam criminum, nec in vicem incarcerationis, sed per modum pœnitentiæ. Monasteria enim erant loca pœnitentium & ad pœnitentiam salutarem agendam opportuna & destinata, neque alium in finem Clerici aut laici ad Monasteria relegabantur, nisi quod ea loca

utpote

utpote à mundi tumultibus separata, opportuniora reputarentur ad agendam convenientem pœnitentiam; tametsi labentibus seculis hæc in Monasterio retrusio in vicem incarcerationis ad vindictam publicam criminum imponi cœperit.

III. Cum autem circa seculum XII. forum externum & judiciale separari cœpit à foro interno & pœnitentiali; illudque exercere ad normam judicii forensis & secularis, cœperunt quoque illa, quæ pridem ad correctionem duntaxat & in pœnitentiam pro delictis ab Episcopis & Sacerdotibus fuerant injuncta, eisdem in foro judiciali ad modum judicii forensis per modum pœnæ ad vindictam publicam per sententiam imponi, & per Ministros publicos justitiæ forensis infligi, seu executioni mandari.

IV. Quemadmodum autem disciplina circa punitionem criminum multum mutata fuit, quando forum externum & judiciale à foro interno & pœnitentiali fuit sejunctum, ita quoque tunc ipsa disciplina circa impositionem pœnarum non parum mutari cœpit, quemadmodum in decursu apparebit.

V. Cum Scriptura nos doceat, efficacissimum remedium esse ad placandam Dei offensam & eluenda peccata, eleemosynas in sinus pauperum effundere, juxta illud à Daniele datum consilium Nabuchodonosor Regi: *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Daniel 4. versic. 24.* & rursus Ecclesiast. *cap. 3. versic. 33. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis*, usitatissimum semper fuit in Ecclesia, ut pœnitentibus in remedium suorum peccatorum eleemosynarum elargitio pro modo facultatum à Sacerdotibus imponeretur.

VI. Postquam autem forum externum & forense à foro interno & pœnitentiali separatum fuit, eleemosynarum hæc elargitio, quæ in *pœnitentiam* ad expurgationem & satisfactionem criminum imponi consueverat, cœpit ab ipsis Officialibus Judicibus Ecclesiasticis etiam per *modum pœnæ ad vindictam publicam* delictorum imponi, & *judicialiter* decerni; atque hinc *pœna pecuniaria* in forum Ecclesiasticum intravit.

VII. Harum pœnarum sat frequens mentio occurrit in Decretalibus nostris, ac signanter Alexandri III. & Innocentii III. quarum textus infra referentur; ideoque nec dubitari potest, quin inspecto *Jure* communi & juxta disciplinam Decretalibus expressam, Judex Ecclesiasticus possit imponere pœnas *pecuniarias*. Unde cum tempore Philippi Valesii Regis Franciæ conquererentur Barones Franciæ per os Petri Cugnerii de Officialibus, qui suis monitionibus apponebant pœnas *pecuniarias*; respondit nomine Prælatorum Bertrandus Episcopus Æduensis: „ Ad 27. articulum qui loquitur de *pœnis pecuniariis*, quas Officiales in suis monitionibus apponunt: „ dicit quod licitum est eis tales pœnas apponere tam de „ consuetudine, quam de *Jure*: quia ex quo licet sen„ tentiam excommunicationis apponere, quæ est ma„ jor, licet apponere pœnam pecuniariam, quæ est mi„ nor. Item, ex quo talis Judici Ecclesiastico subditi sunt „ illi, & sic est eorum ordinarius, Judex ipse potest „ in tali casu eis apponere pœnam pecuniariam, vel „ aliam secundum quod videbitur ipsi expedire. Et ad „ hoc Jus divinum & humanum concordant.

VIII. Verum sicuti Sacerdotes solicite cavere debent, ne ex pœnitentiis pecuniariis sibi lucrum quærere videantur, uti supra *parte 2. tit. 6. cap. 14.* notavimus; sic & hodie Judices Ecclesiastici circa harum pœnarum impositionem ita se gerere tenentur, ne videantur eas in proprium suum emolumentum potius, quam ad criminum vindictam & delinquentium correctionem ipsorum imponere.

Hinc Concilium Lateranense in *Cap. 13. ※ De Officio Ordin.* postquam monuerat Prælatos, quod ad reformandos Clericorum suorum mores diligenter debeant intendere, ac declarasset, quod neque appellatio suspenderet reformationis effectum, una monet Prælatos, ut provideant, ne hoc salubre statutum ad *quæstum pecuniæ* non convertant.

IX. Hanc suspicionem difficulter evadent Prælati & Judices Ecclesiastici, qui, neglectis aliis pœnis Canonicis, passim pro quibuscunque excessibus pœnas pecuniarias imponunt. Quapropter Alexander III. in *Cap. 3. ※ De Pœnis*, mandat districte inhiberi Archidiaconis Conventensis Episcopatus: „ Ne pro corrigendis excessibus & criminibus puniendis, à Clericis & laicis pœnam *pecuniariam* exigant. “

Hic notat Glossographus, non esse absolute vetitum Judici Ecclesiastico infligere pœnam *pecuniariam*; sed eam non esse infligendam, ubi crimen aliam pœnam spiritualem requirit: ideoque recte hic notat Fagnanus n. 3. „ adversus Prælatos, qui crebro & facile pœnas pecuniarias infligunt, oriri *vehementem* præsumptionem avaritiæ. “ Vide latius Covarruviam *lib. 2. Var. Resol. c. 9. num. 9.*

X. Vehementior erit hæc præsumptio, si has pœnas pecuniarias Prælati eorumve Officiales sibi directe vel indirecte applicent; atque ita ex pœnarum inflictione lucrum aliquod capiant.

Hinc post Glossam ad *Cap. 2. ※ De Pœnis*, notant Doctores, „ quod pœnam *pecuniariam* quam recipit Episcopus ab aliquo, *sibimet appropriare non debeat*. “ Dicitque Covarruvias loco citato: „ Præ cæteris à Judicibus Ecclesiasticis & Prælatis est observandum, ut pœ„ nas *pecuniarias* pro criminibus inflictas, in pios „ usus potius, quam in propriam utilitatem, eroga„ ri curent. “

XI. Igitur Synodus Tridentina omnem avaritiæ aut turpis quæstus notam à Prælatis amoveri studens, volensque cavere, ne videantur pœnæ à Superioribus in proprium potius ipsorum emolumentum, quam ad vindictam criminum & correctionem delinquentium infligi, declaravit *Sess. 23. cap. 1. De Reform.* quod Superior Ecclesiasticus tenetur fructus, quos Episcopi aliive Beneficiati ob non residentiam amittunt, *fabricæ* Ecclesiarum aut *pauperibus* erogare. Idipsum mandat observari c. 14. *Sess. 25.* circa pœnas concubinariorum. Et generaliter eadem *Sess. cap. 3.* ubi permittens, ut Judex Ecclesiasticus in causis civilibus ad forum Ecclesiasticum quomodolibet pertinentibus, contra quoscunque etiam laicos per *mulctas pecuniarias* procedere queat, addit hanc cautionem: *Quæ piis locis ibi existentibus eo ipso, quod exactæ fuerint, assignentur.*

XII. Noluit ergo Synodus, ut Episcopi sibi directe aut indirecte mulctas sive pœnas pecuniarias applicent, sed eas piis usibus assignari voluit.

Hinc consulta S. Congregatio *super negotiis Episcoporum*, an pœnæ *pecuniariæ* possint ab Episcopo pro aliqua parte applicari Procuratori Fiscali, Executoribus, ac Ministris Curiæ pro *expensis* tribunalis, & *Palatii* Episcopalis, & *domus* Vicarii; respondit, nihil horum posse, cum pœna hæc *piis locis explicanda sit*. Fagnanus *ad Cap. 2. ※ de Pœnis.*

XIII. Quinimo, uti notat Fagnanus ibidem n. 32. hæc explicatio non modo prohibetur fieri Procuratori „ Fiscali, sed etiam locis piis, si id cedat aliquo modo „ in utilitatem Episcopi. Unde cum fuerit quæsitum, „ an Episcopus vigore consuetudinis loci possit tuta „ conscientia applicare pœnas vel mulctas Sacristiæ vel „ fabricæ Ecclesiæ, quæ etsi aliquid habeant, non ta„ men possunt absque auxilio impensis necessariis res„ pondere; sacra Congregatio censuit, posse Episcopum „ hujusmodi pœnas applicare fabricæ, vel Sacristiæ Ec„ clesiæ, dummodo talis applicatio directe vel indi„ recte non cedat in ipsius Episcopi utilitatem. “

XIV. His congruit Decretum S. Caroli in Concilio Mediol. I. *tit. De Pœnis*; ubi decrevit, ut „ quotiescunque delicti causa Clerici mulctandi sunt, quæ „ ab ipsis exigenda erit pecunia, nullo modo ad „ Episcopum perveniat, aut ejusve commoda quavis ratione convertatur; sed idem Episcopus partem pe„ cuniæ, quæ tertiam non superet, assignata delatori, reliquam piis operibus, aut locis, quibus ea videbitur, omnino attribuat. “

XV. Refert Renatus Choppinus *lib. 2. De Sacra Polit. tit. 3. num. 9.* non semel judicatum fuisse, fas non esse Judici Ecclesiastico, *simpliciter* condemnare quempiam ad pœnam *pecuniariam*; sed in ipsa sententia exprimendum *pium usum*, in quem ipsa pœna sit convertenda. „ Ut „ enim demus (ait Choppinus) Judici cuilibet *mulctæ* „ dicendæ jus esse, cui publicum judicium sit: hoc ita „ intelligi debet, si Ecclesiasticus mulctam in pium quen„ dam usum *judicans* destinarit. Qua formula ac cautio„ ne sacer Magistratus licite mulctam indicit litiganti „ pro arbitratu. Et ita per Senatum judicatum anno „ 1530. ibidem testatur. Verum pure damnato & mul„

ctato

„ citato litigatore, censetur Episcopus Reorum damnationem transferre in rem suam, privatumque usum iniquo exemplo voluisse.

XVI. Similiter in Edicto Principum nostrorum die 30. Sept. 1608. super observatione dierum Festorum expresse dicitur, quod Judices Ecclesiastici possint per præventionem agere contra violatores Festorum; & si hi procedant ad condemnationem in mulctam *pecuniariam*, hæc fiat cum debita moderatione, & ad commodum pauperum aut alicujus hospitalia nominatim in sententia exprimendorum. Verba Edicti sunt: *Ende procederen by de Geestelycke Rechters tot condemnatie van eenige boeten van ghelde, dat het sy met alsulcke moderatie als dat behoort, ende ten profyte van de Aerme, ofte van eenige Godtshuysen* PARTICULIERLICKEN *te verklaeren by de selve vonnissen*, Id est: Si coram Judicibus Ecclesiasticis proceditur ad condemnationem mulctæ pecuniariæ, fiat ea, qua æquum est, moderatione, & in emolumentum pauperum, aut quorundam Xenodochiorum, quod ipsum specialiter in sententia exprimetur. Extat Edictum *parte* 2. Edict. Flandriæ *lib.* 1. *Rubric.* 1.

Observat Du-Casse in suo Tractatu de Jurisdictione Ecclesiastica *tomo* 2. *cap.* 12. *num.* 3. quod Judices Ecclesiastici non soleant in sententia exprimere mulctam pecuniariam sub nomine pœnæ, sed sub nomine *eleemosynæ* in pauperes vel locum religiosum, vel aliud pium opus impendendæ.

Notat insuper quod Judex Ecclesiasticus idcirco non possit aliquem condemnare in mulctam pecuniariam sine expressione usus, in quem sit expendenda, quia Episcopus sive Ecclesia *Fiscum* non habet, quemadmodum Principes seculares suum habent, in quem pœnæ pecuniariæ per Magistratus Regios inflictæ referuntur: & ideo Judices Regii possunt similes pœnas sine expressione usus, cui applicari debeant, decernere, eo quod similes pœnæ ipso facto censeantur Fisco Regio applicatæ.

XVII. Inter species pœnitentiarum fuit & jampridem reclusio pœnitentiam in aliquo Monasterio, ut ibidem peccata sua deflere, & exercitia pœnitentiæ ab hominum conspectu semoti, facilius subire, & occasiones peccatorum evitare possent.

XVIII. Istius pœnitentiæ meminit Synodus Agathensis *Can.* 50. apud Gratianum *Dist.* 50. *Can.* 7. decernens: „ Si Episcopus, Presbyter aut Diaconus capitale crimen „ commiserit, ab officii honore depositus in *Monasterium* detrudatur, & ibi, quandiu vixerit, laicam „ tantummodo communionem accipiat.

XIX. Meminit & hujus retrusionis S. Gregorius *lib.* 2. *Epist.* 27. mandans quibusdam Judicibus à se delegatis, ut si quendam Bonifacium præmissa cognitione, cujusdam facinorosi criminis Reum esse apparuerit, „ tunc non „ solum Dominici Corporis & Sanguinis communione „ privatus sit, verumetiam in *Monasterium*, ubi pœ„ nitentiam agere debeat, *retrudatur*, ut criminis sui „ maculas convenienti valeat apud æternum Judicem „ lamentatione purgare.

Rursus eodem libro *Epist.* 40. jubet, Diaconum in crimen carnis prolapsum in *Monasterium*, ubi pœnitentiam peragat, *tradi*; „ ita ut nulla exinde ei sit „ quoquo modo egrediendi licentia, nisi (ait) hoc „ nostra permiserit fortasse præceptio. „

In Decretalibus quoque sæpius hujus retrusionis fit mentio, puta *Cap.* 6. §. *fin.* ꝟ *De Homicid.* & *Cap.* 35. ꝟ *De Sentent. Excomm.*

XX. Hodie hæc una est ex pœnis Ecclesiasticis: solentque Episcopi eorumve Officiales non raro injungere Sacerdotibus aut Clericis in vitium aliquod prolapsis, ut se ad tempus, vel perpetuo ad Monasterium aut Seminarium Clericorum retrahant, ibique certa pietatis & pœnitentiæ præscripta exercitia in peccatorum expiationem & vitæ emendationem subeant.

XXI. Verum aliquorum ea est durities & malitia, ut nec Monasterium locus eis servandis sat tutus sit; nec disciplina regularis ad eos continendos, & a vitiis retrahendos sufficiens; majusque periculum immineat, ne ipsi alios suis personalibus exemplis inficiant, quam sit spes, ipsos piorum exemplo convertendos; unde jampridem in usu fuit, ut & in ipsis Monasteriis essent loca quædam separata, quibus tanquam in carcere incorrigibiles & majorum scelerum Rei recluderentur.

XXII. In Regula Canonicorum anno 816. apud Aquisgranum præscripta *cap.* 134. dicitur: „ Si uterque, & qui flagellatur, & quem flagellari ætas aut qualitas „ personæ prohibent, adhuc *incorrigibiles* extiterint, „ sit locus intra claustra Canonicorum, sicut multis „ in locis noscitur esse, quod ad tempus retrudantur, „ & secundum modum culpæ castigentur. „

XXIII. Et consultus Innocentius III. De Clericis graviter excedentibus, qui tute non possunt Monasteriis ad agendam pœnitentiam deputari, an à Prælatis *arctæ* possent *custodiæ* mancipari, respondet in *Cap.* 35. ꝟ *De Sentent. excommunicat.* „ Quod cum Prælati excessus corrigere debeant subditorum, & publicæ utilitatis intersit, „ ne crimina remaneant impunita, & per impunitatis „ audaciam fiant qui nequam fuerant, nequiores: non „ solum possunt, sed debent etiam Clericos, postquam „ fuerint de crimine Canonice condemnati, sub *arcta* „ *custodia* detinere: qui cum sint incorrigibiles, nec „ in Monasteriis valeant custodiri, ad similia vel pe„ jora facile laberentur. „

XXIV. Quin in *Cap.* 27. §. 1. ꝟ *De V. S.* rescribit Episcopo Parisiensi, ut falsarium „ in *perpetuum* carcerem ad agendam pœnitentiam includat, pane do„ loris & aqua tristitiæ sustentandum, ut commissa „ defleat, & flenda ulterius non committat. „

Tandem Bonifacius VIII. edita Constitutione in *cap.* 3. *de Pœnis in* 6. declaravit, „ quamvis ad Reorum custodiam, non ad pœnam carcer specialiter deputatus esse „ noscatur: Nos tamen non improbamus seu convi„ ctos (eorum excessibus & personis, ceterisque circum„ stantiis provida deliberatione pensatis) in perpetuum, „ vel ad tempus, prout videris expedire, carceri man„ cipes ad pœnitentiam peragendam. „

Quod hic in principio suæ Constitutionis asserit Pontifex, id ex Jure Civili desumptum est; quo Jure carcer ad custodiam, non ad pœnam destinatus dicitur, *L.* 8. §. SOLENT *ff. De Pœnis.*

XXV. Interim hæc pœna in Curiis Ecclesiasticis recepta est; testeque Renato Choppino *lib.* 2. *De Sacra Polit. tit.* 3. *num.* 12. vulgo etiam *perpetuis* vinculis plectuntur Sacerdotes.

Et revera hodie carcerem assignari posse in pœnam & pœnitentiam, supponunt Ordinationes Curiarum Eccles. Provinciæ Mechl. *tit. De Custode carceris art.* 9. ubi decernitur: „ Condemnatos ad *pœnitentiam* in pane do„ loris & aqua tristitiæ agendam, in eadem pœnitentia „ custodiet, recepturus à Sigillifero pro ratione tem„ poris & expensarum, prout æquum erit. „

XXVI. Recte dixit Bonifacius VIII. in citato *cap.* 3. *De Pœnis in* 6. in hac ad carceres condemnatione, a Judice esse procedendum, *excessibus & personis ceterisque circumstantiis provida deliberatione pensatis*. Certum enim est, pœnam carceris, præsertim *perpetui* aut *diuturni* esse admodum gravem, neque pœna mortis multo inferiorem; imo quandoque duriorem: ut proinde passim moneant Canonistæ, pœnam *perpetui* carceris infligendam non esse, nisi pro crimine atroce, quod de Jure Civili morte plectendum esset.

Insuper Judex Ecclesiasticus incarcerationem ita ordinare debet, ut quantum fieri potest, per eam incarcerati ad meliorem vitam reducantur. Nam, uti monet Innocentius III. in citato *cap.* 27. ꝟ *De V. S.* hæc incarceratio fit ut incarceratus *commissa defleat, & flenda ulterius non committat* id est, ut convertatur & vivat. Quanta autem cura & in spiritualibus & corporalibus carceratis sit exhibenda, præsertim à Pastoribus & Episcopis, dictum est supra *tit.* 8. *cap.* 2.

XXVII. Porro Clerici per Episcopos includendi non sunt communibus & laicalibus carceribus, nec ad hos condemnandi auctoritas est penes Judices Ecclesiasticos; sed Episcopi suos *proprios* habent carceres, qui olim erant apud Ecclesiam vel domum Episcopalem, dicebanturque *Diaconica* vel *Diaconia*; hodie autem carceres *Episcopales* vocantur, de quibus in Concilio Lambethensi celebrato anno 1261. legitur: „ Item speciali „ præcepto statuimus, quod quilibet Episcopus in suo E„ piscopatu habeat unum vel duos carceres, prout com„ petentius & securius poterit providere, pro Clericis „ flagitiosis deprehensis in crimine vel convictis, jux„ ta censuram Canonicam detinendis. „

XXVIII. Inter pœnitentias olim pœnitentibus imponebantur recessus à propria patria, ut vel occasiones peccandi vitarent, vel scandali occasio populo adimeretur, aut etiam ut extra propriam patriam & propinquorum & fami-

familiarium conspectum facilius pœnitentiæ opera subire possent; aut etiam ut vel hæc à propinquis & consanguineis sejunctio, & diuturnioris itineris susceptio eis pro pœnitentia essent.

XXIX. De hac forsan specie relegationis in pœnitentiam impositæ loquitur S. Gregorius *lib. 9. Epist. 66.* ubi cuidam Episcopo mandari vult, ut Subdiaconum calumniatorem, prius Subdiaconatus privet officio, atque verberibus publice castigatum, faciat in *exilium* deportari. Hic textus refertur in *Cap. 1.* ꝟ. *De Calumniat.*

XXX. Hinc communiter concludunt Canonistæ post Glossam ad hoc Capitulum, quod hanc pœnam *exilii* Ecclesia imponat, quod & varii Canones apud Gratianum supponere videntur; ac signanter *Can. 9. caus. 3. quæst. 4.* Item *Can. 3. caus. 3. quæst. 5.* & *Can. 23. Dist. 63.*

XXXI. Verum Canones hos non de pœna veri & civilis exilii, quo per deportationem vel relegationem extra territorium aliquod quispiam relegatur, intelligi; sed vel de *exilio* accepta in allegata significatione, vel certe de pœna, quæ relegationi intra Monasterium esset affinis, depositionemque sive degradationem Canonicam subsequente, monet eruditus auctor Notarum in citatam Epistolam S. Gregorii *num. 6.*

XXXII. Hoc sensu exilium quoque accepisse videtur Ivo Carnotensis *Epist. 186.* scribens Episcopo Aurelianensi: „ Oportet, ut adhibitis vobis aliis quinque „ Episcopis, publice detractis Sacerdotalibus indumen„ tis per singulos eum gradus deponatis, & depositum „ *perpetuo* carcere damnetis, aut in æternum exilium „ detrudatis. Rationem hanc adjiciens: “ Quod à *conspectu* eorum qui *scelus* ejus cognoverunt, removendus sit, ne fœda facti memoria simplicium mentes perturbet.

XXXIII. Nam, uti ipse Auctor notat, pœna *veri exilii* sive *relegationis*, qua quis per sententiam relegatur extra aliquod territorium, eique ingressus *territorii* illius inhibetur, „ durior est, & terrestrem domi„ nationem referens, quam ut ab Episcopis imponi queat.

XXXIV. Et quidem sub nomine Concilii Antiocheni refertur in prima Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum titulo *De Clerico excommunicato minist. c. 25.* quod si Clericus excommunicatus & ab Ecclesia expulsus, nihilominus in sua præsumptione perseveret, atque pœnas hasce contemnat, & Episcopus emendare non potuerit, *Regis judicio* EXILIO *damnetur*.

Raymundus hoc idem Decretum referens in *Cap. 2.* ꝟ. *eod.* post ly *judicio* addidit hæc: *Ad requisitionem Ecclesiæ*, ut sit sensus *Regis judicio ad requisitionem Ecclesiæ exilio damnetur*. Sed sive *sine*, sive *cum* hoc additamento legatur, equidem non obscure supponitur, quod *exilio damnare* sit Regiæ auctoritatis & judicii.

Idipsum supponit Clemens III. in *Cap. 10.* ꝟ. *De Judiciis*, dicens; Si Clericus ob commissum crimen depositus fuerit, & post depositionem incorrigibilis manens excommunicatus, atque tandem contumacia crescente anathematis mucrone percussus, „ postmodum vero si in „ profundum malorum veniens contempserit, cum Ec„ clesia non habeat ultra quid faciat, ne possit esse „ ultra perditio plurimorum, per secularem compri„ mendus est potestatem, ita quod ei deputetur *exi*„ *lium*, vel alia legitima pœna inferatur.

Nequaquam obscurum est, Pontificem in hac Decretali pœnam exilii non inter pœnas Ecclesiasticas, aut ab Ecclesia infligendas, reputare; sed inter pœnas per *secularem potestatem* infligendas, postquam inflictæ fuere omnes pœnæ Ecclesiasticæ; & *Ecclesia non habet ultra quid faciat*.

XXXV. Hinc deducunt Pragmatici, Jus non esse Judici Ecclesiastico, Clericum aut laicum in *exilium* mittere, sed id spectare potestatem Regiam. Et quidem Guilielmus Benedicti ad *Cap.* RAYNUTIUS ꝟ. *De Testamentis*, verbo *Et uxorem num. 453.* asserit, suo tempore in Gallia servatam opinionem, quod Judex secularis *bannire* Clericos posset. Neque id fas esse Ecclesiastico Judici, non semel judicatum fuisse testatur Choppinus *lib. 2. De S. P. tit. 3. num. 22.* Et in Commentario ad leges „ municipales Andegavensium *lib. 1. cap. 39. n. 5.* ait; „ Pontificii vero Judices ideo *exilio* nequeunt mulcta„ re sontes, quod prorsus *territorio* careant, eisi non „ Diœcesi, intra quam, Viris devoto Reo, piorum „ cœtu interdicunt. *Relegatio* enim fori est *profanis* ut „ excoratio sacra, Ecclesiastici “. Idipsum pluribus Arrestis confirmatum dicit Fevretius *De Abusu lib. 8. c. 4. n. 11.*

Vide etiam Peleum in Actionibus forens. *lib. 8. cap. 61.* ubi asserit, licitum quidem esse Superiori Regulari mittere sub obedientia Religiosum sibi subditum de uno Monasterio ad aliud: sed per modum pœnæ & *relegationis*, eum dimittere & expellere nequaquam posse.

XXXVI. Notat quoque Fevretius loco citato, fas esse Episcopo, Sacerdotes extraneos non Beneficiatos ob malam conversationem de sua Diœcesi dimittere ad proprias; eo quod juxta Canones Clerici teneantur singuli in suis propriis Diœcesibus deservire; nisi per Beneficium legitime alteri Diœcesi sint incorporati: ideoque Episcopus similes è sua Diœcesi dimittens, non relegat aut in exilium mittit, sed ad propriam Diœcesim remittit.

XXXVII. Et in *Cap. 3.* ꝟ. *De Crimine falsi*, scribit Urbanus III. cuidam Episcopo, ut Clericis falsariis „ degradatis in signum maleficii characterem aliquem „ imprimi faciat, quo inter alios cognoscantur; & *Pro*„ *vinciam* ipsam eos *abjurare* compellens, abire permit„ tat. Quidni & hodie hoc modo obligare posset Judex „ Ecclesiasticus, ut è Provincia emigraret, tametsi absolu„ tam pœnam relegationis seu exilii decernere non posset; „

XXXVIII. Non dubium, quin jampridem usitatum fuerit, ut pœnitentibus imponerentur nonnunquam pœnitentiæ *corporis* afflictivæ; utque Episcopi, & Prælati suis respective Clericis & Monachis hujusmodi pœnitentias subinde imponerent, eosque etiam corporaliter castigarent.

XXXIX. De virgarum pœna ab Episcopis adhibita loquitur S. Augustinus *Epist. 133.* ad Marcellinum, eum exhortans, ut nolit perdere *paternam diligentiam*, quam in inquisitione Donatistarum servaverat; „ Quando „ (ait) tantorum scelerum confessionem non extenden„ te aculeo, non sulcantibus ungulis, non urentibus „ flammis, sed *virgarum verberibus* eruisti. Qui mo„ dus coercitionis à Magistris Artium liberalium, & „ ab ipsis Parentibus adhibetur, ut & sæpe in judiciis „ solet *ab Episcopis* adhiberi. “ Refertur apud Gratianum *caus. 23. quæst. 5. Can. 1.*

Hujus correctionis meminit quoque S. Gregorius citata *Epist. 66.* ejusque fragmentum refertur in *Cap. 1.* ꝟ. *De Calumniat.* ubi Subdiaconum calumniatorem mandat publice *verberibus castigatum* in exilium deportari.

XL. Verum ex citatis verbis S. Augustini manifestum est, hanc flagellationem seu castigationem fuisse ad instar *paternæ* cujusdam correctionis, qua Parentes in filios, & Magistri liberalium Artium in discipulos uti consueverunt. Hanc Abbates in Monachos ex Regulæ præscripto jampridem exercuisse supra *parte 1. tit. 31. cap. 4.* notavimus. Admodum ergo verisimile est, Episcopos & hoc correctionis genere in *juniores* suos Clericos *paterno* more primitus usos fuisse.

XLI. Duo autem in usu hujus pœnitentiæ Episcopis cavenda erant. Primum quidem, ut ea moderatione uterentur, ut se Pastores, *non percussores* ostenderent.

De Episcopis circa hoc excedentibus loquitur S. Gregorius *lib. 2. Epist. 52. ind. 2.* dicens: „ Quid autem „ de Episcopis, qui verberibus timeri volunt, Canones „ dicant, bene fraternitas vestra novit. Pastores enim „ facti sumus, non percussores. Egregius Prædicator „ dicit: Argue, obsecra, increpa in omni patientia & „ doctrina. Nova vero atque inaudita est ista prædi„ catio, quæ verberibus exigit fidem. “ Extat apud Gratianum *Dist. 45. Can. 1.*

Haud obscurum est, S. Gregorium hic indicare *Canonem* 38. vulgo Apostolorum, relatum à Gratiano ibidem *Can. 7.* quo decernitur: „ Episcopum, aut „ Presbyterum, aut Diaconum qui *verberat* eos, qui „ peccant, vel infideles qui injuriam fecerunt, & per „ hoc vult pertimefacere, *deponi* jubemus. “ Vide quoque *Can. 8.* ejusdem distinctionis desumptum ex Concilio III. Bracarensi.

XLII. Quin & in *Can. 25. Dist. 86.* legitur: „ Non „ licet Episcopo *manibus suis* aliquem *cædere*. Hoc enim „ alienum à Sacerdote esse debet. “ Hinc post Glossam ad *cap. 24.* ꝟ. *De Sentent. Excomm.* notarunt Canonistæ, quod quidem liceat Abbati in *propria* persona *causa regularis disciplinæ*, verberare Monachum; non autem id liceat Episcopo.

XLIII. Adhuc in hujus pœnæ impositione ea moderatione procedendum esse monet Alexander III. in *cap. 4.* ꝟ.

De

De Raptoribus, quod *flagella in vindictam sanguinis minime transire videantur*.

XLIV. Cum autem publica flagellatio, qualis hodie criminosis per publicum justitiæ executorem fieri solet, ad vindictam *sanguinis* pertinere videtur, hæc pœna passim à foro Ecclesiastico recessit; testaturque Ignatius Lopez in notis ad Praxim crim. Bernardi Diaz *c.* 133. eam in Curiis Ecclesiasticis Hispaniæ non consuevisse imponi; asseritque quoque Julius Clarus in *Practica crim. quæst.* 70. *num.* 2. eam nec in Ducatu Mediolanensi in persona alicujus Clerici servari.

Qui & teste Fevretio per Arrestum Parlamenti Parisiensis anno 1562. ad conclusionem Advocati Fiscalis, dictum fuit male & abusive judicasse Officialem condemnando aliquem ad fustigationem publicam, inhibitione facta omnibus Officialibus & Judicibus Ecclesiasticis similes pœnas imponere.

XLV. „ Si ita gravis fuerit excessus, quod mortem „ vel detruncationem membrorum debeant sustinere, „ vindictam reservet Regiæ potestati, " scribit Alexander III. Panormitano Archiepiscopo in *cap.* 4. ** *De Raptoribus*.

Igitur si Clericus de excessu & crimine adeo gravi fuerit convictus, ut pœnam mortis aut obtruncationis membrorum mereatur, non à Judice Ecclesiastico, sed laico hujusmodi pœna infligenda erit; atque hic locum habebit quod ait Pontifex in *cap.* 10. ** *De Judiciis*: „ Cum „ Ecclesia non habeat ultra quod faciat, per *secularem* „ comprimendus est potestatem.

XLVI. Ceterum priusquam Judici seculari tradendus sit, prius Sacerdotali & Clericali dignitate ab Ecclesia privandus, & quasi ad laicalem conditionem reducendus est; id est juxta hodiernam phrasim degradandus; sive de gradu & Ordine dejiciendus.

XLVII. Id tempore Justiniani receptum fuisse manifestum est ex ejus *Novella* 83. ubi declarans in Præfat. §. 2. de criminibus *Civilibus* Clericorum competentes Judices cognoscere, addit hanc cautionem: „ illud pa-„ lam est, si Reum esse pronunciaverit eum qui conve-„ nitur, Præses Provinciæ, & *pœna* judicaverit di-„ gnum; prius hunc *spoliari* à Deo amabili Episcopo „ Sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manu.

Voluit ergo Justinianus, Clericum de crimine *civili* convictum & condemnatum, prius ab Episcopo Sacerdotali dignitate spoliandum, antequam per Judicem secularem seu legalem pœnæ subjici possit, sive *sub legum fieri manu*.

XLVIII. Porro cum de depositione Episcoporum, Presbyterorum aliorumque Ministrorum Ecclesiæ agebatur, solebat causa jampridem ad Synodum Episcoporum referri, ibique discuti & decidi, quemadmodum testatur Synodus Hispalensis II. *Can.* 6. extatque apud Gratianum *caus.* 15. *quæst.* 7. *Can.* 7. ubi dicitur: „ Episcopus Sacer-„ dotibus ac Ministris solus honorem dare potest, au-„ ferre solus non potest. Si enim hi, qui in seculo à „ dominis suis honorem libertatis adepti sunt, in servi-„ tutis jugum non revocantur, nisi publice apud Præ-„ toris ac Præsidis tribunal in foro fuerint accusati; „ quanto magis hi qui divinis Altaribus consecrati, „ honore Ecclesiastico decorantur? Qui profecto nec „ ab uno damnari, nec uno judicante poterunt ho-„ noris sui privilegiis exui; sed præsentati Synodali „ judicio, quod Canon de illis præceperit definiri. "

Illud autem vel tunc præcipue obtinebat juxta *Canonem* 5. Nicænum, si Presbyteri aliive Clerici de proprii Episcopi sententia quererentur; quam in Synodo Episcoporum totius Provinciæ examinari voluit citatus Canon; ut supra *tit.* 10. *cap.* 1. notatum est.

XLIX. Sed quia difficulter similes Episcoporum Synodi habebantur, quoties Clericorum querelæ contra proprios Episcopos deferebantur, in Concilio Carthaginensi II. suggessit Felix Episcopus, „ secundum statuta vete-„ rum Conciliorum, ut si quis Episcopus (quod non „ optamus) in reatum aliquem incurrerit, & fuerit „ nimia necessitas, non posse plurimos congregare, „ ne in crimine remaneat, a 12. Episcopis audiatur „ & Presbyter à 6. Episcopis cum proprio suo Epi-„ scopo audiatur; & Diaconus à tribus. " Apud Gratianum *caus.* 15. *quæst.* 7. *Can.* 4.

Canonem hunc loqui de secunda instantia sive casu appellationis, credit Zonaras; ne alias repugnet Canoni IV. Antiocheno, quo supponitur, Presbyterum, aut Diaconum à proprio Episcopo sine Synodo *deponi* posse. Extat apud Gratianum *caus.* 11. *quæst.* 3. *Can.* 61.

L. Quidquid sit, hoc certum est, Episcopos omnes sive in Synodo, sive extra Synodum, cum proprio Episcopo congregato fuisse veros Judices causæ; adhibitosque non ad solemnitatem aut formam actus duntaxat; sed ad causæ examen & judicium ferendum.

LI. Ulterius indubitatum est, hic non tantum de actuali depositione, quæ hodie vulgo degradatio dicitur; sed de quacunque depositione à sacro ministerio & dignitate Sacerdotali agi.

LII. Denique & illud fat manifestum apparet, quod dictum Canonem Carthaginensem & alios nonnullos idem decernentes, & à Gratiano eodem loco relatos, Canonistæ intellexerint jampridem de prima instantia; quasi is Episcoporum numerus absolute & generaliter in depositione etiam Presbyterorum & Diaconorum necessarius esset.

LIII. Cum autem successu temporis jurisdictio contentiosa per solum Episcopum vel ejus Officialem exerceri cœpit, etiam auctoritas depositionis Clericorum soli Episcopo ejusve Officiali attributa fuit. Ne tamen à Canonum dispositione plane recedi videretur, numerus Episcoporum dictis Canonibus Carthaginensibus expressus, sine ullo ad Synodum respectu restrictus fuit ad depositionem actualem & solemnem, quam *degradationem* dicimus, quemadmodum rescripsit Bonifacius VIII. in *cap.* 2. *De pœnis in* 6. dicens: „ quod verbalis degradatio „ seu depositio ab Ordinibus vel gradibus Ecclesiasticis „ est à proprio Episcopo sibi assistente, in degradatione „ Clericorum in sacris constitutorum Ordinibus, *certo* „ *Episcoporum numero definito Canonibus*, facienda; „ quanquam proprii Episcopi sententia, sive aliorum „ Episcoporum præsentia sufficiat in degradatione eo-„ rum, qui minores duntaxat Ordines receperunt. "

Hic per Canones intelligi citatos Canones Carthaginenses; & consequenter in degradatione requiri numerum Episcoporum in dictis Canonibus expressum, post Glossam uno consensu tradidere Canonistæ; & ita in degradatione Episcopi requiri assistentiam 12. Episcoporum, in Presbyteri sex, & Diaconi ac Subdiaconi trium Episcoporum; quod & praxis comprobavit, & in Pontificali Romano sub titulo De Degradatione expressum est.

LIV. Cum autem sæpe ob Episcoporum raritatem, gravesque expensas tot Episcoporum conventus non sine difficultate, magnisque sumptibus in nonnullis regionibus haberi posset, præsertim in Germania: propter Episcoporum ibidem paucitatem; ideoque nec hæc degradationis solemnitas facile peragi posset: quo fieret ut enormia Clericorum crimina impunita manerent; quin & ansa majore cum audacia crimina perpetrandi dari videretur, apud Adrianum VI. conquesti fuere Principes Germaniæ *art.* 14. inter 100. gravamina eidem Pontifici exhibita, ubi dicunt: „ Et tandem ut „ in peccatis maleficiisque perpetrandis magis adhuc „ foveantur, præter omnem æquitatis rationem, ali-„ quatenus interdictum est Archiepiscopis, & Episco-„ pis, ne malefactores hos publice criminali judicio „ Reos agere possint, nisi prius degradatos: id quod „ tantis sumptibus, tantaque pompa celebrari opor-„ tet, ut propterea per quam rarissimum uncti illi „ malefactores merita plectantur pœna. "

LV. Eandem querelam in ipso Concilio Tridentino renovarunt Episcopi Germaniæ, quibus moti Patres Tridentini declararunt *Sess.* 13. *cap.* 4. *De Reformat.* quod Episcopus *per se* „ ad actualem atque solemnem degra-„ dationem ab ipsis Ordinibus & gradibus Ecclesiasticis, „ in casibus, in quibus aliorum Episcoporum præsentia, „ in numero à Canonibus definito requiritur, etiam abs-„ que illis procedere liceat; adhibitis tamen, & in hoc „ sibi assistentibus totidem Abbatibus, usum mitræ & „ baculi ex privilegio Apostolico habentibus, si in civi-„ tate aut Diœcesi reperiri & commode interesse pos-„ sint; alioquin aliis personis in Ecclesiastica dignita-„ te constitutis, quæ ætate graves, ac Juris scientia „ commendabiles existant. "

Cum Synodus requirat, ut personæ in dignitate constitutæ ab Episcopo assumendæ, sint *Juris scientia commendabiles*, videtur Synodus indicare hanc Prælatorum assistentiam non tantum ad solemnitatem & meram cæremoniam requiri; sed ut una Episcopo in discussione causæ assistant; quemadmodum citati Canones Carthaginenses

ces exigebant Episcoporum conventum, ut ab omnibus causa accusatorum discuteretur, & judicaretur, uti supra notavimus.

LVI. Ut autem Clericus, quantum fieri potest, Clericali charactere ac dignitate spolietur, & ad statum ac conditionem laicalem reducatur, judicatum fuit, non tantum verbaliter & per sententiam Judicis deponendum esse Clericum Judici Sæculari tradendum, sed præmittendam esse realem exauctorizationem seu degradationem, ad exemplum „ exauctorizationis ejus qui militiæ deservit *armatæ*, cui *militaria* detrahuntur *insignia*, sicque à militia remotus castris rejicitur privatus consortio, & privilegio militari, " ut ait Bonifacius VIII. in cit. *cap.* 2.

LVII. „ Clericus igitur (pergit Bonifacius) degradandus vestibus sacris indutus, in manibus habens librum, vas, vel aliud instrumentum seu ornamentum ad Ordinem suum spectans, ac si deberet in officio suo solemniter ministrare, ad Episcopi præsentiam adducatur, cui Episcopus publice singula, sive sint vestes, calix, liber, seu quævis alia, quæ illi juxta morem ordinandorum Clericorum, in sua ordinatione ab Episcopo fuerint tradita seu collata, singulariter auferat, ab illo vestimento seu ornamento, quod datum vel traditum fuerat ob ultimo inchoando, & descendendo gradatim degradationem continuet usque ad primam vestem, quæ datur in collatione Tonsuræ, tuncque radatur caput illius seu tondeatur, ne Tonsuræ seu Clericatus vestigium remaneat in eodem.

LVIII. Deinde formam subjicit, dicens: „ Poterit autem Episcopus in degradatione hujusmodi uti verbis aliquibus ad terrorem illis oppositis, quæ in collatione Ordinum sunt prolata, dicendo Presbytero hæc vel similia verba in remotione planetæ: Auferimus tibi vestem Sacerdotalem, & te honore Sacerdotali privamus, sicque in remotione reliquorum insignium similibus verbis utens in ablatione ultimi, quod in collatione Ordinum fuit primum, infra scripto vel alio simili modo pronunciet sive dicat: Auctoritate Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti ac nostra, tibi auferimus habitum Clericalem, & deponimus, degradamus, spoliamus, & exuimus te omni Ordine, beneficio, & privilegio Clericali.

LIX. Hæc declarationis forma extat & in hodierno Pontificali Romano, ubi & additur, quod facta juxta prædictam formam degradatione, „ si fuerit talis casus, quo degradatus tradi debeat Curiæ Sæculari, „ Pontifex degradator degradatum amplius non tangit, „ sed in hunc modum contra ipsum pronunciat, dicens: *Pronunciamus, ut hunc exutum omni Ordine & privilegio Clericali, curia Sæcularis in suum forum recipiat degradatum.*

LX. Tandem ne ad sanguinis vindictam concurrere videatur, ex præscripto Pontificalis, „ tum Pontifex degradator efficaciter, & ex corde, omni instantia, pro miserrimo illo derelicto intercedit apud Judicem Sæcularem, ut citra mortis periculum, vel mutilationis, contra degradatum sententiam moderetur, dicens: *Domine Judex, rogamus vos cum omni affectu, quo possumus, ut amore Dei, & pietatis & misericordiæ intuitu, & nostrorum interventu precaminum, miserrimo huic nullum mortis vel mutilationis periculum inferatis.*

„ Quo facto (ait Pontificale) Ministri Curiæ Sæcularis „ degradatum sub sua custodia recipiunt & discedunt. De præmissa intercessione Pontificis degradatoris pro degradato, vide dicta *part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 4.

LXI. Ex ipsa Decretali nec non Pontificali Romano constat solemnem hanc degradationem etiam usitatam fuisse respectu Clericorum primæ Tonsuræ, & Minorum Ordinum, quamvis hæc à solo Episcopo sine aliorum assistentia peragi potuerit.

LXII. Testatur quoque Guilielmus Benedicti ad *cap.* RAYNUTIUS 11 *de Testam.* verbo, ET UXOREM n. 440. suo tempore communem fuisse Canonistarum opinionem, etiam simplicium Clericorum degradationem esse necessariam; sed in Gallia tamen non fuisse receptam, dicens: „ Attamen in præsenti Regno & „ Curia Franciæ, quoties Clericus *simpliciter Tonsuratus* de crimine detinetur a sæculari potestate, si delictum sit tale, pro quo puniendo Ecclesia non habet de Jure quod faciat; ut quia delictum est ita atrox, „ quod Ecclesia pœnam pro illo non habet condignam,

his casibus per Judicem Sæcularem punitur absque " ulla declaratione seu *degradatione* per Ecclesiam fienda deperditione privilegii, quo est ipso facto privatus, licet videretur, declarationem esse necessariam " per *capit.* CUM SECUNDUM *de Hæreticis in* 6. " *& cap.* SI JUDEX *de Sentent. excommunic. in* 6. " quæ Jura hoc casu non servantur in Regno, nec " servata fuerunt, Ecclesia sciente & tolerante, "

Quod de Regno Galliæ testatur Benedicti hoc & hic in Belgio obtinet; ut nimirum degradatio simplicium Clericorum anoleverit, & ad Clericos in *sacris* constitutos restricta sit.

LXIII. Hinc anno 1571. Edicto Caroli IX. Regis Galliæ declaratum fuit, quod Presbyteri & promoti *ad sacros* Ordines non sint afficiendi ultimo supplicio pro commissis criminibus, sine prævia *degradatione*, nulla facta mentione *simplicium* Clericorum.

LXVI. Sed si recentioribus ac modernis Galliæ Pragmaticis & Scriptoribus fides sit, nec hæc Caroli IX. Constitutio hodie in Gallia servatur; asserentibus, degradationem etiam Presbyterorum de enormi, & privilegiato crimine non requiri, eamque in desuetudinem abiisse eo prætextu, quod Episcopi prætenderent, se non esse simplices Ministros degradationis, sed & Judices criminum, seque de crimine cognoscere debere, priusquam ad degradationem procedant; uti late deducit Loyseau in tractatu *de Ordinibus cap.* 9. & plures citat Carolus Fevretius *de Abusu lib.* 8. *cap.* 4. qui postquam dixit, duplicem de Jure esse Clericorum depositionem, unam verbalem, aliam actualem adhibitis solemnibus cæremoniis in Pontificali præscriptis, subjicit: at hoc impræsentiarum non observatur; creditaque, esse sufficientes degradatos per atrocitatem criminis, quod commiserunt.

LXV. In Belgio tametsi rara admodum sit hæc cæremonialis & solemnis ac publica Sacerdotum aut aliorum *in sacris* constitutorum degradatio, nihilominus in desuetudinem non abiit, diciturque & hoc sæculo ab Archiepiscopo Mechliniensi Jacobo Boone adhuc facta: neque hactenus scimus, ullum *in sacris* constitutum pœna corporali per Judices laicos punitum, sine prævia degradatione.

CAPUT II.

De Censuris in Generali.

1. *Veteres non tam stricte & precise de Censuris loquuti sunt sicut recentiores.*
2. *Probari non potest, veteribus tantum fuisse tres species Censuræ.*
3. *Non tantum hodierna, sed & antiqua loquendi phrasis in hac materia, ad intelligentiam Canonum necessaria.*
4. *Juxta modernam disciplinam tantum computantur tres species Censuræ.*
5. *Degradatio, depositio similesque pœnæ Canonicæ hodie non dicuntur Censuræ.*
6. *Hinc Censuræ descriptio ita circumscribenda, ut prædicta excludantur; quod difficile esse agnoscunt Scholastici.*
7. *Traditur definitio Censuræ hodie communis.*
8. *Non ex Canonibus, sed ex traditis communiter à Scholasticis confecta apparet.*
9. *Auctoritas ferendi Censuras dependet ab auctoritate* Clavium.
10. *Hinc mulieribus competere nequit.*
11. *Obstat* Cap. 12. 11 de Majoritate & Obedientia.
12. *Communis solutio Canonistarum.*
13. *Merito dubitatur, num hæc solutio sensui & menti Decretalis conveniat.*
14. *Olim dependebat auctoritas ferendi Censuras à potestate* Clavium, *quæ etiam spectabat forum pœnitentiale.*
15. *Neque olim subjecta fuit potestas Ordinis & jurisdictionis.*
16. *Postquam invaluit distinctio jurisdictionis fori externi & interni, auctoritas ferendi Censuras illi attributa fuit.*
17. *Hinc invaluit, nemini fas esse ferre Censuras, nisi habeat jurisdictionem in foro externo.*
18. *Auctoritas ferendi Censuras refertur ad ea, quæ*

sunt jurisdictionis, & non Ordinis competentia Episcopo confirmato nondum consecrato.
19. *Hæc & Clericis prima Tonsura competere possunt.*
20. *Unde & his potest esse auctoritas infligendi Censuras.*
21. *Potest hæc auctoritas acquiri præscriptione, & consuetudine.*
22. *Non potest ferri in subditos.*
23. *Regulares tamen, quamvis exempti, tenentur observare Censuras ab Episcopis latas.*
24. *Plura de Censuris remissive.*

I. SI Morino credimus *lib. 6. de Sacram. Pœnit. c. 25. n. 12.* „ Ars illa stricte præcisque & secundum formalitates logicas de Censuris Ecclesiasticis loquendi & philosophandi per undecim & amplius sæcula Ecclesiasticis auctoribus cognita non fuit. Ut enim (ait) prætercam Burchardum Wormatiensem Episcopum, & Ivonem Carnotensem Canonistarum sui tempore Coryphæos, in quorum Collectionibus nihil ejusmodi deprehenditur: Hugonem Victorinum his posteriorem tot scriptis celebrem, in quibus tamen nihil ejusmodi agitat: Lombardus & Gratianus .... ille Theologorum, hic Canonistarum, qui annis post Ivonem quinquaginta & sæculo duodecimo in decimum tertium jam inclinante per orbem Christianum celeberrimi fuerunt, nihil tamen scripserunt ex quo conjici possit, hunc de Censuris præcisum & artificialem loquendi modum illis fuisse cognitum; Imo de Gratiano facile demonstrari posset, illi fuisse prorsus incognitum, aut tunc velut pauca sic philosophantibus plane præteritum.

II. Pergit dein Morinus: „ Unde enim apud eos colligitur esse tres tantum Censuras: Depositionem & degradationem eo nomine non esse censendas: Interdictum Censuram esse, non autem cessationem à Divinis: Irregularitatem Impedimentum esse Canonicum, non Censuram: Censuras ad forum externum pertinere, non ad internum sive Sacramentum Pœnitentiæ: Imo ubi apud eos ipsum Censuræ nomen sic acceptum, & à ceteris pœnis & impedimentis Ecclesiasticis distinctum?

III. Tametsi aliter posteriorum Pontificum Decretales & has secuti recentiores Canonistæ & Theologi de Censuris loquantur, quam Veteres per undecim circiter sæcula locuti sunt; nihilominus nisi ad Veterum de Censuris loquelam attendatur, à Canonum & Antiquorum sensu & mente sæpius aberrabitur; quapropter hodiernam de Censuris disciplinam & loquendi phrasim ita exponam, ut tamen nec veterem tanquam inutilem & plane abolitam silentio prætercam.

IV. Ceterum secundum modernam Canonistarum & Theologorum sententiam, non nisi *tres* sunt species Censuræ Ecclesiasticæ expressæ in *cap. 20. de V. S.* ubi quærenti, quid per *Censuram* intelligi debeat, dum in litteris Apostolicis inseritur, ut *per Censuram* procedatur, respondit Innocentius III. „ quod per eam non solum *interdicti*, sed & *suspensionis* & *excommunicationis* sententia valet intelligi.

„ Nota (ait hic Glossa) quod nomine Censuræ Ecclesiasticæ, *interdicti*, *suspensionis* & *excommunicationis* sententia intelligitur.

V. Glossam secuti Canonistæ & Theologi Scholastici uno consensu asserunt præter has *tres* species, nullam esse Ecclesiasticam Censuram; ac per consequens depositionem, degradationem, irregularitatem aliasque pœnas Ecclesiasticas aut impedimenta Canonica non esse species Censuræ, nec nomine Censuræ venire.

VI. Censura igitur definienda est, & ita circumscribenda, ut tres illas species comprehendat, & reliqua jam relata excludantur; quod difficile esse agnoscunt passim Canonistæ & Theologi Scholastici; ut propterea nec in Censuræ descriptione conveniant; uti videre est apud Suaresium de Censuris *Disp. 1. sect. 1.*

VII. Ipse autem, rejectis nonnullorum descriptionibus, eam definit: „ Pœna spiritualis & medicinalis privans usu aliquorum spiritualium bonorum, per Ecclesiasticam potestatem ita imposita, ut per eandem ordinarie absolvi possit. “ Suaresium secutus Vallensis *tit. de Sentent. Excommunicat. §. 1. n. 2.* eandem definitionem allegat, & alii passim recentiores.

VIII. Siquis & hanc descriptionem critice examinare vellet, dubito, dum & eam non in multis defectuosam reperiret: equidem hoc sat certum est, hanc definitionem apud antiquos haud reperiri; nec veterum de Censuris phrasi & disciplinæ aptatam; sed potius accommodatam iis quæ post Glossas & Decretalium Interpretes Scholastici passim de Censuris tradiderunt, & in scholis recepta erant, quemadmodum & ipse Suaresius fatetur, dicens: „ Hæc descriptio desumpta est ex iis, quæ Jura & DD. communiter de Censuris tradunt: ab his enim sumenda est definitio & essentia talium rerum moralium, quæ ex arbitrio hominum pendent. “

IX. Hoc omnium Canonistarum & Theologorum consensu receptum hodie est, potestatem ferendi Censuras dependere à potestate *Clavium*: ac per consequens, nulli posse competere auctoritatem ferendi Censuras, nisi habenti usum *Clavium*.

X. Hinc ulterius concludunt, feminis quantumvis in dignitate constitutis, non esse jus ferendi Censuras: quia potestatis *Clavium* incapaces sunt, uti docent Doctores ad *c. 10. it de Pœnit. & Remiss.* ubi inter alia rescribit Innoc. III. „ Licet Beatissima Virgo Maria dignior & excellentior fuerit Apostolis universis, non tamen illi, sed istis Dominus *Claves* Regni Cœlorum commisit. “

XI. Dicitur in *cap. 12. it de Majorit. & Obedient.* quod quædam „ Abbatissa plerumque Canonicas suas, & Clericos suæ jurisdictioni subjectos propter inobedientias & culpas eorum *officio Beneficioque suspendat*; “ mandatque ibidem Pontifex Abbati S. Michaelis Abradensis Diœcesis, „ quatenus dictas Canonicas & Clericos, ut Abbatissæ præfatæ obedientiam & reverentiam debitam impendentes, ejus salubria monita & mandata observent, Ecclesiastica Censura compellat. “

Hinc apparet, Pontificem agnoscere auctoritatem in Abbatissa *suspendendi* Clericos *ab Officio & Beneficio*: quandoquidem ad observantiam *suspensionis* cogendos dicat Clericos & Canonicas, qui ideo obedire renuebant, *quod eadem Abbatissa excommunicare eos non posset*, uti in ipsa Decretali asseritur. Itaque videtur, Pontificem, vel suspensionem illam non habuisse pro *Censura*; vel putasse, dictæ Abbatissæ posse competere auctoritatem ferendi *Censuras*.

XII. Verum ut hanc difficultatem evadant moderni Decretorum Glossatores & Doctores Scholastici, & Decretalem hanc cum communi de Censuris opinione concilient, dicunt, illam suspensionem non Censuram, sed *prohibitionem* quandam, vel privationem, quæ late loquendo *suspensio* vocari potest; uti loquitur Suaresius *de Censuris Disput. 2. sect. 3. num. 6.* inferque: „ Tantum ergo erat illud quoddam mandatum, quod per mulierem interdum fieri potest. Unde (quod notandum est) Pontifex ibi non respondet (pergit Suaresius) servari debere *Censuram* ab Abbatissa latam, sed præceptum & mandatum ejus: & cuidam Abbati injungit, ut, si subditi illius Abbatissæ obedire noluerint, eos per Censuras obedire compellat: indicans suspensionem Abbatissæ, non fuisse Censuram, sed simplicem prohibitionem, seu mandatum. “

XIII. An hæc explanatio verbis & menti Decretalis satis quadret, nescio: illud sat constat, suspensionem antiquitus non æque ac hodie Cẽsuris à potestate *Clavium* dependentibus fuisse annumeratam: neque eam inter suspensionem ut est Censura, & quatenus est *præceptum* aut *mandatum*, distinctionem sive subtilitatem notatam fuisse.

XIV. Adhæc licet auctoritas ferendi Censuras semper dependerit à potestate *Clavium*; nequaquam erat sejuncta à potestate *Clavium*, quæ spectat forum *Pœnitentiale* internum. Nam uti capite præcedenti, & *tit. 4. cap. 1.* notatum fuit, forum Internum sive Pœnitentiale multis sæculis a foro externo sive contentioso separatum non erat: ideoque illis sæculis auctoritas ferendi Censuras, spectabat quidem ad *Clavium* potestatem, sed quæ sejuncta non erat ab ea, quæ per Claves exercetur in foro *Pœnitentiali*.

XV. Ignota etiam & tunc erat distinctio inter jurisdictionem fori interni seu Pœnitentialis, & jurisdictionem contentiosam sive fori externi: sicut & illa, quæ hodie usitatissima est distinctio potestatis *Ordinis*, quæ magis ad forum *internum*; & potestatis *jurisdictionis*, quæ magis ad forum *externum* & contentiosum refertur, plane erat incognita.

XVI. Postquam autem distinctio fori *interni*, & fori *externi*, una cum distinctione potestatis *Ordinis* & *jurisdictionis*

distin-

dictionis invaluit, auctoritas ferendi Censuras ad forum externum, & potestatem *jurisdictionis* referri cœpit; & à potestate quæ per Claves exercetur in foro *Pœnitentiali*, & spectat ad potestatem Ordinis, totaliter separata.

XVII. Hinc communi Doctorum calculo hodie probatum est, neminem posse ferre Censuram virtute Clavium, nisi qui *jurisdictionem* habeat in foro *externo*: nec sufficiat, quod habeat usum *Clavium* in foro *Pœnitentiali* absolvendi & retinendi peccata.

XVIII. Ulterius, cum potestas Censuras ferendi spectet ad ea quæ *jurisdictionis*, & non, quæ *Ordinis* sunt, consectarium est, eam competere Episcopo confirmato, & non ordinato: quia huic competunt omnia quæ jurisdictionis sunt, uti ostendimus *part. 1. tit. 14. cap. 5.* Unde notat Suaresius loco cit. *sect. 2. num. 6.* quod Episcopus ordinatus destitutus proprio Episcopatu, puta *titularis*, non possit ferre Censuras: „ quia (ait) hæc potestas non comitatur necessario „ potestatem Ordinis, seu consecrationis Episcopalis; „ sed comitatur Pastorale munus, cum ad potestatem „ *jurisdictionis* spectet.

XIX. Præterea quæ jurisdictionis contentiosæ sunt, & referuntur ad potestatem clavium, prout hæc in foro externo exercetur, etiam Clericis primæ Tonsuræ competere posse crediderunt Canonistæ; atque ita communi praxi comprobatum est.

XX. Hinc & concludunt à simili Clerico primæ Tonsuræ ferri posse Censuras vi jurisdictionis sibi competentis, uti monet Suaresius ibidem *Sect. 3. n. 13.* „ Ratio est (ait) quia hæc jurisdictio per *se*, & na„ tura sua non supponit characterem, cum ad forum „ contentiosum pertineat.

XXI. Addunt & hanc potestatem, quemadmodum reliqua quæ jurisdictionis sunt, posse acquiri consuetudine, & præscriptione: creduntque communiter Canonistæ, Plebanum, de quo in *cap. 1.* *h. t. de Officio Ordinarii*, ex speciali consuetudine aut præscriptione potestatem ferendi Censuras habuisse.

XXII. Denique cum jurisdictio alicujus non se extendat ultra ejus territorium ejusque subditos, neque ipsa Censura ab hac jurisdictione emanans potest se ultra subditos extendere: ideoque Censura lata in non subditum nulla & irrita est defectu jurisdictionis.

XXIII. Sed ne prætextu exemptionis à jurisdictione Episcoporum Censuræ Episcopales à Regularibus contemnerentur, atque ita earum vilesceret auctoritas, statuit Synodus Tridentina *Sess. 25. cap. 12. de Regularibus*. „ Censuræ & interdicta nedum à Sede Apo„ stolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promul„ gata, mandante Episcopo à Regularibus in eorum „ Ecclesiis publicentur atque serventur.

XXIV. De Censuris à Jure & ab homine latis; item *lata & ferenda* sententiæ; de forma & conditionibus in prolatione Censurarum observandis; quæ causa requiratur; quis item earum effectus; & quomodo solvi queant; notabitur in singularum Censurarum, præsertim excommunicationis, expositione.

CAPUT III.

De variis Excommunicationis Speciebus.

1. *Nonnullæ excommunicationis species Veteribus usitata, Recentioribus incognitæ & econtra.*
2. *Tam illarum, quàm harum notitia necessaria.*
3. *Species excommunicationis olim usitata rationem pœnæ potius, quam Censuræ habens.*
4. *Hujus excommunicationis exemplum in Episcopo sine causa absente à Synodo Provinciali.*
5. *Qua ratione hæc pœna dici queat excommunicatio.*
6. *Non tamen excommunicatio quæ sit Censura.*
7. *Species excommunicationis, qua Ecclesiæ se mutuo excommunicant, & à mutua communione recedunt.*
8. *Communio mutua Ecclesiarum noscebatur ex litterarum Formatarum commercio.*
9. *Hæ litteræ certa forma conceptæ erant symbola mutuæ communionis.*
10. *Probatur auctoritate S. Augustini & Synodi Antiochenæ.*
11. *Admissio Fidelium ad mutuas Ecclesias in Divinis erat evidens communionis argumentum.*
12. *Recedebant à mutua communione practica, communionis argumenta sibi mutuo negando.*
13. *Hæc Ecclesiarum mutua separatio non erat proprie Censura; nec fiebat auctoritate Clavium.*
14. *Probatur exemplo Sancti Epiphanii subtrahentis se à communione Joannis Jerosolymitani.*
15. *Hac ratione quisque privatus se a communione alterius subtrahere potest.*
16. *Sic & olim plebs à sui Pastoris aut Episcopi communione se subtrahebat.*
17. *Ob abusum id vetitum per Synodum VIII. Oecumenicam.*
18. *Hæ separationes licet non essent propriè species Censuræ; tamen à Veteribus* excommunicationes *dicebantur.*
19. *Excommunicatio vulgo* minor *qualis sit.*
20. *Non videtur Veteribus ante seculum XIII. nota fuisse.*
21. *Hodie passim obsoleta est.*
22. *Antiquitus quatuor gradus pœnitentiæ totidem excommunicationes* minores *dicta fuere.*
23. *Id & nonnulli Scholastici notarunt.*
24. *Nisi hoc observetur, sæpius à sensu Canonum aberrabitur.*
25. *Excommunicatio, qua pœnitentes segregabantur, comparata ad proprie dictam excommunicationem merito dicta* minor.
26. *Assignatur distinctio utriusque.*
27. *Una dicta* medicinalis, *& altera* mortalis *ab Augustino.*
28. *Medicinalis excommunicationis vix meminere Recentiores; & hodie excommunicatio sumitur pro majore.*
29. *Hodie vix alia sub nomine excommunicationis nota est.*

I. VAriæ sunt excommunicationis species, quarum quædam primitus multum usitatæ ac notæ fuerunt, hodie vero parum cognitæ, & minus adhuc usitatæ. Aliæ vero olim omnino aut pene ignotæ; posterioribus vero seculis frequentissimæ & notissimæ.

II. Ne autem ob ignorantiam earum, quæ Veteribus *excommunicationes* dicebantur, à Canonum & Patrum sensu aberremus, non tantum species excommunicationis hodie pervulgatas, sed Patrum ætate frequentatas proponemus, & naturam earum paucis explanabimus; ut dum in Sacris Canonibus, aut Patrum monumentis de excommunicatione agitur, non arbitremur, eam semper accipiendam esse juxta phrasim & acceptionem excommunicationis apud modernos Canonistas & Theologos Scholasticos usitatam; atque hic in gravissimos errores incidi nonnunquam contingat.

III. Prima itaque species excommunicationis Antiquis usitatissima est illa, quæ non propriè rationem *Censuræ* sed *pœnæ* cujusdam dumtaxat habet.

IV. Excommunicationis hujus exemplum occurrit in Episcopo sine justa causa non accedente ad Synodum Provincialem. Hunc enim Synodus Carthaginensis V. *can. 10.* jubet *Ecclesiæ suæ communione esse contentum*. Et Synodus Arelatensis *canon. 19.* *alienum* facit à Fratrum communione. Denique Synodus Tarraconensis *canon. 6.* „ usque ad futurum Concilium „ cunctorum Episcoporum charitatis communione „ privat; sicut *Statuta Patrum* (ait) sanxerunt.

V. Quin hæc communionis privatio dici queat quædam *excommunicatio*, dubitari nequit. Cum enim hic Episcopus jubeatur esse contentus communione suæ Ecclesiæ, ac insuper privetur *aliarum Ecclesiarum, & Coepiscoporum communione*, censetur respectu illarum Ecclesiarum esse *excommunicatus*. Et quidem hæc excommunicatio quatuor capita complectebatur, quæ videri possunt apud virum eruditum Paschasium Quesnellium in notis ad *epist. 60.* S. Leonis, & apud Morinum ibidem citatum.

VI. Verum quia hujusmodi privatio communionis permittit Episcopo, excommunicato illarum suæ Ecclesiæ, & plebis communionem, necnon passivam & activam Sacramentorum administrationem, hæc excommunicatio propriè dici non potest excommunicatio, quæ vulgo dicitur *Censura* Ecclesiastica; sed *pœna* quædam *Canonica*,

quemadmodum in terminis notat Stephanus Quaranta in *Summa Bullarii*, verbo *Concilio Provinciali quæstione* 18. „ & ideo (ait) trina monitio in ea non requiritur, secus in excommunicatione quæ est Censura Ecclesiastica." Una ibidem monens, ad inferendam *pœnam suspensionis* non requiri monitionem, quando profertur *ut pœna*; quando autem profertur *ut Censura*, trinam monitionem debere præcedere.

VII. Alia species excommunicationis, quæ proprie *Censura* Ecclesiastica dici non potest, neque à potestate aut usu *Clavium* dependet, est illa, qua Episcopi aut Ecclesiæ à mutua se communione separant, atque ita una alteram quasi excommunicat. Ut hoc excommunicationis genus facilius intelligatur, observandum, totius orbis Ecclesias particulares communione inter se junctas esse, atque ex his omnibus veluti unam universalem Ecclesiam coalescere.

VIII. Porro hæc communio ex duobus potissimum innotescebat. Primo, ex litteris *communionis*, quas Episcopi & Ecclesiæ sibi mutuo mittebant. Ita Optatus Milevitanus ut se suosque cum totius orbis Ecclesiis communione junctos esse demonstraret, dicit se cum Siricio Episcopo Romano communicare, *cum quo* (inquit) *totus orbis commercio* FORMATARUM *in una communionis societate concordat*.

IX. Quod Optatus litteras vocet *formatas*, significat, illas certa formula conceptas fuisse, quas tanquam fidei suæ tesseras & consensionis suæ symbola, Episcopi sibi mutuo, sed præcipue ad Romanum Pontificem mittebant.

X. Sic *formatas* appellari testis est S. Augustinus *epist.* 44. disputans enim cum Fortunio Episcopo Donatista asserere conante, *ubique terrarum* esse cum ipsis communionem. „ Quærebam (ait Augustinus) utrum epistolas *communicatorias*, quas *formatas* dicimus, posset quo vellem, dare, & affirmabam quod manifestum erat omnibus, hoc modo illam terminari posse quæstionem."

Manifestum ergo erat, tempore S. Augustini communionem unius Ecclesiæ cum aliis probari per litteras communicatorias sive *formatas*, quas sibi mutuo in signum consensionis & communionis mittebant. Apud Eusebium quoque *lib. 7. Hist. Eccles. cap.* 30. refertur Epistola Synodi Antiochenæ ad Dionysium Romanæ Urbis Episcopum, & ad Maximum Alexandrinum, quam ad omnes deinde Provincias transmiserunt, qua significant depositionem Pauli Episcopi Samosateni, & Domni in ejus locum ordinationem. „ Quod quidem (ajunt) idcirco vobis significavimus, ut & ad eum *scribatis*, & ab eo *communicatorias* litteras accipiatis."

XI. Altera communionis tessera erat, Fidelium ultro citroque ex una ad aliam Ecclesiam commeantium in communionem receptio, modo Episcopi sui litteras commendatitias adferrent; de quibus litteris loquitur *Canon* 33. Apostolorum, Laodicenus *can.* 41. Antiochenus *can.* 7. perperam à Gratiano *Dist.* 71. *can.* 9. ad Clericos restrictus, uti in notis ad hunc Canonem annotavimus.

Nullum sane unionis & communionis mutuæ inter Ecclesias potest esse argumentum evidentius, quam Fidelium mutua ad communionem & societatem in Divinis & Sacris receptio.

XII. His præmissis, non difficile erit intelligere, quomodo Ecclesiæ sese mutuo excommunicarent, seu à se mutuo dividerentur. Dum enim Ecclesia aut Episcopus in alterius Ecclesiæ aut Episcopi doctrina vel disciplina perversum quid arbitrabatur, negabat aut etiam rejiciebat litteras communionis; aut repellebat à communione fideles illius Ecclesiæ, tametsi litteris *commendatitiis* ab Episcopo suo instructi venirent.

XIII. Verum hæc Ecclesiarum mutua excommunicatio non erat proprie Censura Ecclesiastica, qua una Ecclesia aliam potestate *Clavium* ligaret; sed nuda communionis subtractio seu denegatio, quam una Ecclesia alteri sibi nullatenus subjectæ facere poterat.

XIV. Ita Epiphanius, non nisi Episcopus aut ad summum Archiepiscopus, proprie & auctoritate Clavium excommunicare non potuit Joannem Episcopum Jerosolymitanum ipsi nullo titulo subditum, & tamen ad eum ita scribit *Epist.* 60. inter Hieronymianas. „ Fecistis nos etiam pœnitentiam agere, quare *vobis communicaremus*, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Simpliciter loquor, nos secundum quod scriptum est, nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalisaverit: nec manui, nec pedi, si nobis scandalum fecerit: & vos ergo, sive oculi nostri, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis."

Ex his manifestum est, Epiphanium subtractionem communionis non in potestatem *Clavium*, sed in generale præceptum de vitanda spiritualis damni occasione refundere.

XV. Porro non tantum una Ecclesia alteri Ecclesiæ communionem ob simile periculum perversionis aut scandali occasionem negare potest, aut subinde debet; sed & privatus quisque ob idem periculum sibi imminens, alteri communionem merito negat, juxta illud Apostoli 2. ad *Thessal.* 3. *Denunciamus autem vobis, fratres, in nomine Domini Nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem, quam acceperunt à nobis.*

Hic nequaquam *proprie* ab Apostolo excommunicari jubentur fratres inordinate ambulantes, sed datur opportunum documentum bonis fidelibus, ut quando ipsi cognoverint etiam *privatim* aliquem *inordinate* ambulantem, ab ejus se subtrahant communione, seu potius conversatione, tum ne ipsius consuetudine corrumpantur; tum etiam ad medelam & confusionem delinquentis; subdit enim: *Hunc notate, & ne commisceamini cum illo, ut confundatur.*

XVI. Eodem documento non tantum frater à fratre sibi jampridem cavit ad monitum Apostoli; sed interdum plebs à suo Pastore. „ Si cum primum Nestorius in publica synaxi hæresim suam prompsisset his verbis: *Si quis Mariam Deiparam esse dixerit, anathema sit*, clamor quidam oritur, & excursus fit ab *omni plebe*. Neque enim illi amplius cum talia sentiret, *communicare* volebant, ita ut populus Constantinopolitanus *à synaxi abstineret*;" ita scribit S. Cyrillus *epist.* 18. ad Cœlestinum Papam.

XVII. Plurima hujusmodi exempla in antiquitate occurrunt; adeo ut octava Synodus Oecumenica animadvertens, sæpe sine causa contigisse, ut plebs suis Episcopis tanquam de hæresi suspectis, aut scelere aliquo inquinatis, & Episcopi suorum Metropolitanorum, & Metropolitani sui Patriarchæ communionem facile vitarent, & abrumperent, coacta sit edere *Canonem* 10. „ Nullus Clericus ante diligentem examinationem & *Synodicam* sententiam à communione proprii Patriarchæ se separet, licet criminalem quamlibet causam ejus se nosse prætendat; nec recuset nomen ipsius referre inter Divina Mysteria. Idem statuimus de Episcopis erga proprios Metropolitas; similiter & de Metropolitis circa Patriarcham suum. Qui vero contra fecerit, ab omni Sacerdotali operatione & honore decidat."

XVIII. Hæ ergo similesve à communione separationes nequaquam erant species Censuræ Ecclesiasticæ, prout hæc à potestate *Clavium* procedit, & non nisi in subditos evibrari potest; neque proprie dicta excommunicatio, quæ non tantum *aliquorum* communione privat, sed rescindit à totius Ecclesiæ communione excommunicatum tanquam Ethnicum & Publicanum, uti infra ostendetur: tamen à Veteribus excommunicationes dicebantur: agnoscebantque in citatis verbis Apostoli ad Thessalonicenses *excommunicationem*, uti notat Estius ad textum Apostoli.

XIX. Est & quædam species excommunicationis apud Scholasticos & Canonistas recentiores notissima, licet hodie vix usitata, & Veteribus planè incognita, quæ sola tamen hodie dicitur *excommunicatio minor*.

Hæc ex communi Theologorum & Canonistarum sententia incurritur propter communicationem cum innodato *majore* excommunicatione *extra crimen*, propter quod excommunicari meruit; privatque solummodo passiva Sacramentorum perceptione; quemadmodum dicitur in *cap. fin.* ¶ *de Clerico excommunicato minist.* & *cap. penult.* ¶ *de Sent. excomm.*

XX. Utriusque hujus Decretalis Auctor inscribitur Gregorius IX. nescio, num antiquiora aut alia occurrant in Jure nostro Decreta hujus excommunicationis mentionem facientia; quod & Glossa non obscure innuit, dum ad citatum *cap. fin.* notat, quod „ hæc Decretalis quoad suam materiam sit celebrior & famosior qualibet alia. Nam infinita jura sunt loquentia de excommunicatione *majore*, quæ infertur ab homine; sed de *minore*, quæ infertur à Jure, sunt jura *paucissima*, & aperte non [attingere] sicut hoc Capitulum."

Facit & Christianus Lupus *tom.* 1. *Scholiorum in Canones*

nonus pag. 491. „ Antiquitus nulla erat excommunicatio *minor*; sed quivis excommunicato communicans „ incurrebat idem penitus excommunicationis vinculum, quomodo nunc communicans in crimine. “ De hoc effectu excommunicationis dicemus infra.

XXI. Hanc speciem excommunicationis circa sæculum XIII. forsan inductam, à multis annis prope obsoletam esse notavit Morinus *de Administratione Sacramenti Pœnitentiæ lib.* 6. *cap.* 25. *n.* 13.

XXII. Monet nihilominus ibidem Morinus *minoris* excommunicationis species quatuor, sive gradus apud Antiquos fuisse frequentissimos.

Prima quidem à sola Eucharistiæ participatione excommunicabat, sive interdicebat.

Secunda priore gravior, ab Eucharistia & precibus Eucharisticis sive Fidelium arcebat.

Tertia addebat expulsionem sive excommunicationem à precibus super Catechumenos & Pœnitentes subtractos factis.

Quarta denique ab omni Ecclesiæ ingressu eos excommunicabat.

Has quatuor excommunicationis species, seu pœnitentiæ gradus latius explicuimus *part.* 3. *tit* 6. *cap.* 3.

XXIII. Quamvis hæ à communione separationes *hodie* nomine *excommunicationis* non veniant; certum tamen est, olim etiam appellatas esse *excommunicationes*: fateturque Suaresius *De Censuris Disputat.* 24. *sect.* 1. *n.* 6. „ interdum vocari *excommunicationem* „ in *antiquis* Canonibus solam privationem Eucharistiæ, „ cujus usus per antonomasiam dicitur *communio*: “ quomodo accipi videtur (ait Suaresius) illa vox in *Can.* NEMO *caus.* 11. *q.* 3. *& in Canon.* DE PRESBYTERORUM *caus.* 17. *q.* 4.

Monet quoque ex Victoria, prædictos quatuor pœnitentialis gradus, sive à communione separationes olim potuisse vocari *minores* excommunicationes; additque: „ Sic etiam in Regula S. Benedicti multa leguntur de ex„ communicationibus Regularibus (ut ita dicam) quæ „ in pœnam Monachis imponebantur, quæ Censuræ „ non erant, sed prohibitiones & separationes quæ„ dam. “ De his egimus *part.* 1. *tit.* 31. *cap.* 3.

XXIV. Hinc patet, quam procul sæpius à sensu, & mente Canonum aberrare contingat eos, qui nulla habita phrasis, qua Veteres vocem *excommunicationis* sumebant, consideratione, credunt, omnibus locis quibus vox *excommunicationis* occurrit, eam juxta modernam vocis hujus significationem esse accipiendam.

XXV. Equidem illud certum est, quatuor prædictas excommunicationis species, etiam earum quartam omnium gravissimam, qua Pœnitentes non tantum ab Eucharistica communione, sed à publicis Fidelium conventibus, & communione arcebantur, non fuisse nisi *minorem* excommunicationem, facta comparatione ad excommunicationem, quæ hodie *major* dicitur, & olim *anathema* vocari solebat.

XXVI. Per priorem enim Pœnitentes nequaquam *à corpore Ecclesiæ* rescindebantur; sed in corpore Ecclesiæ remanentes, etiam Fidelium & Ecclesiæ precibus & suffragiis juvabantur. Quin & pro ipsis, tanquam pro filiis & membris suis, Ecclesia plurimum solicita erat; volebatque, ut Episcopi & Sacerdotes eorum curam solicitam agerent, quemadmodum ostendimus *part.* 2. *tit.* 6. *cap.* 3. Hos à communione & societate Fidelium duntaxat pro tempore aliquo, ad vulnerum medelam, scandali dati reparationem, & populi ædificationem removebat. Utque ostenderet non omnino tanquam membra putrida & mortua à corpore suo esse abscissos, si tempore pœnitentiæ nondum exacto nec reconciliatione obtenta, eos mori contigisset, *oblationes* ipsorum in signum communionis recipiebantur. Vide Gabrielem Albaspinæum Episcopum Aurelianensem *lib.* 2. *observat. cap.* 4.

Excommunicati vero excommunicatione, quæ hodie dicitur *major*, à corpore Ecclesiæ tanquam *Ethnici & Publicani* rescindebantur; & ut tales quodammodo reputabantur: unde nec eorum in publicis precibus aut suffragiis ratio habebatur saltem tanquam membrorum Ecclesiæ; & si in ea excommunicatione è vivis decessissent, oblationes ipsorum rejiciebantur, in signum quod Ecclesia nullam cum ipsis communionem fovisset; nec post mortem tanquam sui corporis membra eos agnoscere vellet.

XXVII. Hinc prior excommunicatio, qua Pœnitentes à communione removebantur, dicebatur excommunicatio *medicinalis*: hæc vero, qua rebelles & scelerati ac obdurati *absolute* à corpore Ecclesiæ rescindebantur, vocabatur excommunicatio *mortalis*.

Utriusque hujus excommunicationis sæpius meminit sub nomine *medicinalis & mortalis* S. Augustinus, ac signanter *lib.* 50. *Homiliarum Homilia ultima* hæc habet: „ Nos vero quenquam à communione cohibere non possumus, quamvis hæc prohibitio non„ dum *mortalis* sit, sed *medicinalis*, sed nisi aut sponte confessum, aut in æquo sive Sæculari, sive Ec„ clesiastico judicio nominatum atque convictum. “ Et in lib. post collationem contra Donatistas, ait: „ Neque à populo Dei separamus quos, vel degradando, „ vel excommunicando, ad humiliorem pœnitentiæ „ locum religimus. “ Quibus verbis Augustinus aperte distinguit excommunicationem medicinalem, qua homo ad humiliorem pœnitentiæ locum redigitur, ab excommunicatione mortali, quæ hominem à populo Dei separat.

XXVIII. Hujus excommunicationis *pœnitentialis* seu *medicinalis*, uti & aliarum, quæ licet proprie non sint *Censura*, tamen olim excommunicationes frequenter dicebantur, vix meminere Juris Canonici Glossographi aut Theologi Scholastici; atque hinc sensim contigit, Canones de *excommunicatione* loquentes, passim & indifferenter intellectos fuisse de excommunicatione majori, & *mortali*; ut tandem invaluerit, quod *excommunicatio simpliciter* posita intelligenda sit de excommunicatione *majori* sive *mortali*, quemadmodum etiam respondisse videtur Gregorius Nonus in *cap. penult.* ¶ *de Sentent. excommun.* dicens: „ Si quem „ sub hac forma verborum, *illum excommunico*, vel si„ mihi à Judice suo excommunicari contingat: dicendum „ est, eum non tantum minori, quæ à perceptione Sacra„ mentorum, sed etiam *majori* excommunicatione (quæ „ à communione Fidelium separat) esse ligatum.

XXIX. Itaque cum spectata moderna disciplina, & loquendi forma, sola *excommunicatio major*, seu *mortalis*, nomine excommunicationis intelligatur; nec alia pene nota sit, etiam de hac duntaxat hoc titulo tractabimus; & quæ circa eam & pristina fuerit, & hodierna sit disciplina Ecclesiæ examinabimus: hoc unum tamen præmonentes, ne antiquiores Canones de *excommunicatione* loquentes, indifferenter de excommunicatione *majori* accipiantur; ne alias à Canonum sensu aberretur.

CAPUT IV.

De effectu Excommunicationis.

1. *Excommunicatio major abscindit excommunicatum à corpore Ecclesiæ.*
2. *Hanc abscissionem admodum gravem crediderunt Patres.*
3. *Excommunicatus habetur ut Ethnicus, & publicanus.*
4. *Unde privatur omni eo, quod tanquam Ecclesiæ* membro *competere posset.*
5. *Quare excluditur à Divinis Officiis.*
6. *Olim & moris fuit nomen ejus è diptychis Ecclesiæ eradi.*
7. *Pro excommunicato tanquam Ecclesiæ membro* publice *orandum non est.*
8. *Potest tamen sicuti pro Ethnico & publicano.*
9. *Excommunicati ab omnibus Officiis Ecclesiasticis excluduntur:*
10. *Excommunicatus ex verbis Christi tantum excluditur ab iis, quæ Fidelibus competunt ut membris Ecclesiæ.*
11. *Exclusio eorum à communione in civilibus, est tantum juris positivi Ecclesiastici.*
12. *Omnis illa communio ex præcepto Christi neganda est excommunicato, quæ ut membrum Ecclesiæ agnosceretur.*
13. *Hodie non omnis excommunicatus est vitandus juxta Extravagantem Martini V.*
14. *Tenor hujus Extravagantis sub nomine Concilii Constantiensis.*
15. *Hæc Extravagans tametsi non extet in actis istius Concilii, tamen usu Ecclesiæ recepta est.*

16. Ex-

16. *Excommunicatus juxta hanc Extravagantem non est vitandus, nisi Sententia fuerit publicata vel denunciata.*
17. *Nec sufficit Sententiam in aliquem specialiter esse prolatam.*
18. *Non obstante hac Extravagante, excommunicatus interdum esset repellendus, tanquam publicus peccator à Sacramentorum susceptione.*
19. *A regula in Extravagante posita excipitur notorius Clerici percussor.*
20. *Multa intervenire possunt, ut nec hic vitandus sit.*
21. *Circa vitationem excommunicatorum multum attendenda praxis Ecclesiæ.*

I. PEr excommunicationem majorem, quæ olim *mortalis* & vulgo *anathema* dicebatur, excommunicatum à corpore Christi, quod est Ecclesia, separari & abjici, & tanquam *Ethnicum & Publicanum* è Fidelium albo expungi, manifeste significant verba Christi, quibus hanc potestatem Ecclesiæ expressit, & Apostolis credidit: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut* ETHNICUS & PUBLICANUS: quasi diceretur, ita abscindatur à corpore Ecclesiæ, tanquam si esset *Ethnicus & Publicanus*.

II. Ad hanc à corpore Ecclesiæ abscissionem reflexere Patres, ut hujus excommunicationis gravitatem Fidelibus persuaderent.

Sanctus Augustinus *tract. 27. in Joannem*, ait: „Nihil enim sic debet formidare Christianus, quam *separari à Corpore Christi*. Si enim separatur à *Corpore Christi*, non est membrum ejus. Si non est membrum, non vegetatur spiritu ejus: *Quisquis autem*, inquit Apostolus, *non habet spiritum Christi, non est ejus.* “ Extat apud Gratianum *caus. 11. q. 3. Can. 33.*

III. Primarius itaque excommunicationis effectus est separatio excommunicati à corpore Ecclesiæ; ita ut non amplius ut membrum istius corporis, sed tanquam Ethnicus & Publicanus reputandus & tractandus sit.

IV. Hinc ulterius consequitur, vi hujus excommunicationis excludi & privari excommunicatum omni Jure, quod ei competebat tanquam membro corporis Ecclesiæ, omnibusque quæ Fidelibus ut membris Ecclesiæ competunt.

V. Hac de causa excommunicati ad publicas preces, divinaque Officia solis Fidelibus & Ecclesiæ filiis patentia admittendi non sunt; Unde *Canone* 10. vulgo Apostolorum decernitur: „Si quis cum excommunicato, vel in domo una precatus fuerit, is segregetur. “ Qua ratione innodentur excommunicatione Sedi Apostolicæ reservata, qui excommunicatos ad Missarum solemnia adducunt, & exire prohibent. Vide in *Clem. 2. de Senten. Excommunic.*

VI. Ideo jampridem moris fuit, nomina excommunicatorum è diptychis Ecclesiarum eradi; eo quod habere *nomen in diptychis*, & inter Missarum solemnia ex iis nomen alicujus recitari, indicium esset, illum esse de communione Fidelium & de corpore Ecclesiæ; uti docet Theodorus Antidori Episcopus in expositione Missæ ita scribens: „Vivorum enim in sacris liturgiis „celebratur memoria, ut subditorum erga Superiores „obedientia, & *viventium* in eadem fide ac mysteriis „*unio*, & commemoratio indicaretur. Vide latius Do „Cange in suo Glossario mediæ & infimæ latinitatis, „verbo *Diptycha*; ibidem varias species diptychorum „referens, & singulorum usum exponens.

VII. Ab omnibus igitur publicis precibus, quæ specialiter pro Fidelibus & membris Ecclesiæ *ut talibus* funduntur, excluduntur excommunicati; atque hujusmodi preces pro ipsis recitari vetantur, ne hac pro ipsis recitatione, viderentur tanquam *Ecclesiæ membra* agnosci, & ad fidelium communionem admitti; eoque sensu verum est, quod dicitur in *cap.* 28. *ii. de Sent. Excom.* & notant communiter Interpretes, pro excommunicato non esse *publice* orandum.

VIII. Verum sicuti pro Ethnicis, Hæreticis & Schismaticis publice orat Ecclesia in die Parasceves, ut ab errore suo convertantur, & ad sinum matris Ecclesiæ revertantur; quidni & pro quibuscunque excommunicatis *publice* & *directe* orari poterit, ut resipiscant, & spiritus illorum salvus sit in die Domini?

Itaque Ecclesia orat pro Hæreticis & Schismaticis, licet excommunicatis: non orationibus institutis pro suis membris, sed aliis institutis pro iis qui tales non sunt; uti loquitur Martinus Navarrus in *Summa cap. 27. num. 71.* ex quo ulterius ibidem refert, quod licet nemo debeat orare nomine Ecclesiæ & tanquam persona publica pro infidelibus & excommunicatis, orationibus deputatis ad orandum pro *suis membris*, possit tamen orationibus, quas habet compositas ad orandum pro infidelibus & excommunicatis. Vide latius Estium in IV. *Sent. dist.* 18. §. 12. & 13. ubi multis probat, Ecclesiam etiam *directe* orare pro excommunicatis.

IX. Interim si excommunicati nequidem ad communes Synaxes & Ecclesiasticos conventus, omnibus passim Fidelibus & membris Ecclesiæ patentes admitti queant, ne hac admissione ad communionem & societatem Fidelium, à qua abscissi sunt, admitti videantur; multo minus admittendi sunt ad functiones & Ordines aut Beneficia Ecclesiastica, à quibus non tantum Ethnici & Publicani, sed & multi è Fidelibus excludendi sunt. Et si per excommunicationem tanquam putrida membra à corpore Ecclesiæ rescinduntur: quanto magis ab omni Ecclesiastico officio, quod non nisi vivis ac excellentioribus Ecclesiæ membris committendum est, submoveri & excludi debent? Hinc multis sæculis ignota fuit quæstio hodie à Scholasticis agitata, num excommunicatus *ipso jure & facto* excidat suo Beneficio, & similes quæstiones.

X. Dicet quis, si excommunicatus non sit vitandus, nisi ut *Ethnicus & Publicanus*, non videtur communicatus excludendus à communi Fidelium conversatione, aut civili commercio: nam nec *Ethnicus*, nec *Publicanus* ab his excludendi sunt; nec vetuit Christus Fidelibus communicare in his cum Ethnicis & Publicanis.

Verum est, attendendo sola Christi verba, quibus auctoritatem excommunicandi expressit, non videntur excommunicato ea neganda, quæ Ethnicis & Publicanis permittuntur: cum Christus solum dicat, Ecclesiam non audientem habendum esse ut Ethnicum & Publicanum. At ipsi Apostoli eorumque Successores, ut Fideles à contagio vitiorum & errorum cautius præservarentur, voluerunt etiam à familiari ac civili communione excommunicatorum abstineri, juxta illud Joan. Apost. Epist. 2. *Si quis venerit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis.*

XI. Sed cum hæc solum ab Apostolis eorumque Successoribus, ut facilius contagium vitiorum & errorum vitaretur, præscripta fuerint, illa non Juri divino, sed humano adscribenda sunt: quod & Almaynus in *Tractat. de Potestate Ecclesiæ q. 1.* annotavit, ubi ait: „Tertium Corollarium quod sequitur est, quod vitare ex- “ communicatum, quantum ad collocutionem & illa “ quæ sunt mere civilia, non videtur esse de Jure divino. “ Eodem fundamento Joannes Driedo *de libertate Christiana cap. 14.* docet, nos ex Constitutione Juris divini non prohiberi cum Hæreticis edere & bibere.

Et apertius Christianus Lupus cum annotasset, quomodo circa IX. & X. seculum excommunicationis effectus de repulsione excommunicati à societate civili ultra modum fuisset extensus, ut propterea editis Decretis eum paulatim remittere debuerint Pontifices, tandem addit: *Omnis hæc res non est dogmatis, sed disciplinæ: ideoque per Ecclesiam potest ex causis disponi varie atque mutari.* Tom. 5. Schol. *pag.* 132. Et *pag.* 130. relatis litteris Innocent. III. ad cruce signatos, ait: *Et hinc licet, Catholicos Galliæ, Germaniæ, Angliæ ac Belgii incolas cum habitantibus istic Hæreticis posse libere in civilibus tractare.*

XII. Itaque, ut verbo concludam, ex præcepto divino excommunicatus tanquam *Ethnicus & Publicanus* vitandus est; sive omnis illa communio ei neganda, quæ *Ethnico & Publicano* negatur, nec alteri quam fideli & Ecclesiæ communione juncto conceditur: quia si hæc communio concedatur, jam pro fideli hoc ipso agnoscitur.

XIII. Sed nec sic juxta modernam Ecclesiæ disciplinam vitandus est omnis excommunicatus excommunicatione *majori*, sed soli illi excommunicati, de quibus loquitur Extravagans Martini V. quæ incipit: *Ad evitanda.*

XIV. Extravagans hæc sub nomine Martini V. tanquam edita in Conc. Constantiensi refertur à S. Antonino in *Summa part. 3. tit. 25. cap. 3.* his verbis: „Ad evi- “ tanda scandala & multa pericula, subveniendumque “ „con-

„ conscientiis timoratis, quod nemo deinceps à communione alicujus in Sacramentorum administratione vel receptione, aut aliis quibuscunque divinis vel extra, prætextu cujuscunque sententiæ aut Censuræ Ecclesiasticæ, suspensionis aut prohibitionis ab homine, vel à Jure generaliter promulgatæ, teneatur abstinere, vel aliquem vitare, aut interdictum Ecclesiasticum observare, nisi sententia, prohibitio, suspensio, vel Censura hujusmodi fuerit, in, vel contra personam, Collegium, Universitatem, Ecclesiam, aut locum certum *à Judice publicata*, *vel denunciata specialiter*, *& expresse*. Salvo, si quem pro sacrilega manuum injectione in Clericum in sententiam latam à Canone adeo notorie constiterit incidisse, quod factum non possit aliqua tergiversatione celari; neque alio suffragio excusari. Nam à communione illius, licet denunciatus non fuerit, volumus abstineri juxta Canonicas sanctiones.

XV. Tametsi hujus Extravagantis nulla mentio occurrat in actis Concilii Constantiensis, neque de sinceritate aut veritate illius aliunde constare videatur, quam ex relatione S. Antonini & Doctorum, qui ejus fidem verisimiliter sunt secuti; nihilominus usu illius quasi communi Ecclesiæ consensu recepta est, neglecto quoque tenore ejusdem Extravagantis, prout legitur *Sess.* 20. Concilii Basileensis: quemadmodum notavit Suaresius *de Censuris disp.* 9. *sect.* 2. *n.* 5. dicens hanc formam *usu totius* Ecclesiæ jam esse approbatam, & receptam. „ Et constat (ait) ex usu Galliæ, Germaniæ, &c. ubi Catholici sine scrupulo communicant cum Hæreticis publicis, & Schismaticis; & idem servari videmus in aliis regionibus inter Catholicos.

XVI. Ex hac Extravagante usu totius Ecclesiæ probata, & recepta consequens est, excommunicatum sive ab homine, sive à Canone, non esse vitandum, etiam in Sacramentorum administratione, vel receptione, aut aliis quibuscunque Divinis, vel extra, *prætextu excommunicationis*, nisi sententia vel Censura fuerit, in, vel contra personam à Judice publicata vel denunciata specialiter & expresse.

XVII. Imo nec sufficit sententiam *specialiter & expresse* à Judice in aliquem esse pronunciatam, ut hoc titulo sit vitandus, sed insuper requiritur, cum post sententiam publice tanquam excommunicatum esse *denunciatum*. Hancque sententiam esse probabiliorem & in praxi sequendam, monet Suaresius loco cit. *n.* 8. „ Quia consuetudo, quæ est optima legum interpres, ita legem illam acceptavit, & interpretata est. Et præterea, quia id est maxime consentaneum fini illius legis, scilicet ad evitanda scandala, &c. “ Recte quoque notat, quod Extravagans non requirat tantum, ut sententia specialiter, & expresse in aliquem sit lata, sed etiam ut sit *publicata vel denunciata*. „ Quæ duo verba (ait) non ponuntur disjunctive tanquam diversa, sed tanquam æquipollentia, nisi quod participium *publicata*, proprie refertur ad Censuram, vel sententiam; *denunciata* vero ad personam.

XVIII. Additum fuit, *prætextu excommunicationis*, qua interdum à perceptione Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, ut publicus & notorius criminosus repellendus esset, juxta tradita *part.* 2. *tit.* 5.

XIX. Ab hac regula non vitandi excommunicatum nisi *denunciatum*, excipitur in hac Extravagante (uti refertur sub nomine Martini Quinti) is quem constiterit pro *sacrilega* manuum injectione in Clericum in sententiam latam à Canone incidisse; *sed adeo notorie, quod factum non possit aliqua tergiversatione celari, neque alio suffragio excusari.*

XX. Cum autem multa intervenire queant, quæ vel facti notorietatem obscurent, aut ipsum factum à sacrilegio sive sacrilega manuum injectione quasi diabolo suadente facta, uti loquitur Canon, excusare possint; varii quoque sunt casus, quibus juxta hodiernam disciplinam, percussorem Clerici non esse vitandum tradunt Doctores, uti videri potest apud Suaresium dicto loco.

XXI. Ulterius cum vitatio excommunicatorum, præsertim in *civilibus*, multum dependeat à Jure positivo humano; ac pleraque sint meræ disciplinæ, optimum est se in hoc puncto praxi & consuetudini Ecclesiarum & locorum, in quibus versamur, conformare.

CAPUT V.

Excommunicatio non ferenda sine gravi causa; & an injusta sit servanda vel timenda.

1. *Excommunicatus abscinditur à corpore Ecclesiæ.*
2. *Hinc excommunicatio reputata semper fuit pœna* gravissima.
3. *Hanc noluerunt Canones infligi, nisi pro delicto mortali eoque enormi.*
4. *Multum excedunt Prælati, qui pro re temporali & levi excommunicationem infligunt.*
5. *Vetat & Synodus Tridentina monitoriales, seu excommunicationes ad finem revelationis ex* levibus *causis concedi.*
6. *Hæ excommunicationes in Belgio vix notæ; & quæ harum origo.*
7. *Dum in Canonibus subinde occurrit excommunicatio pro* levi *culpa, intelligitur species excommunicationis minoris.*
8. *Crimen dignum excommunicatione non tantum debet esse grave, sed &* probatum.
9. *Quamvis aliquando imposita fuerit pœnitentia publica pro delictis* occultis, *nunquam tamen excommunicatio.*
10. *Canon Carthaginensis inhibens Episcopo excommunicare illum, quem scit ex secreta confessione criminosum.*
11. *Potest tamen* secrete *ei interdicere communionem.*
12. *Excommunicatio sine justa causa lata, dicitur in*justa*: nec per eam ligatur excommunicatus coram Deo.*
13. *Nec per hanc excommunicationem læditur.*
14. *Potius obest excommunicanti, quam excommunicato.*
15. *Plus timeri debet peccatum quantumvis leve, quam injusta excommunicatio.*
16. *Judæi metu excommunicationis Christum fateri non audentes.*
17. *His similes Christiani, qui eodem metu veritatem erubescunt.*
18. *Excommunicatio quo sensu timenda.*
19. *Exponitur textus S. Gregorii.*
20. *Excommunicatio in publico nonnunquam servanda, licet sciatur esse injusta.*
21. *Interdum etiam publice contemni potest.*
22. *Meritorium est pro bono pacis ferre patienter pœnam excommunicationis injustæ.*
23. *Quod suo tempore frequens dixit Augustinus, quomodo & hodie non raro fiat.*

I. EX dictis capite præcedenti intelligimus per excommunicationem *majorem* excommunicatum abjici & rescindi ab Ecclesia tanquam putridum membrum, atque reputari tanquam Ethnicum & Publicanum.

II. Hinc nemo dubitaverit, pœnam excommunicationis esse admodum gravem; imo inter omnes pœnas gravissimam, qui serio attenderit, quid sit ab Ecclesia abscindi.

Scribit S. Cyprianus *Epist.* 62. „ Tunc quidem gladio occidebantur, quando & adhuc circumcisio carnalis manebat. Nunc spirituali gladio superbi, & contumaces necantur, dum de Ecclesia ejiciuntur. “ Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit, & nemini salus esse nisi in Ecclesia possit.

Et S. Hieron. *Epist.* 1. „ Nunc inobediens spirituali mucrone truncatur, aut ejectus de Ecclesia *rabido dæmonum ore* discerpitur. “ Unde nec dubitat S. Augustinus dicere *lib. de corrept. & Gratia cap.* 15. Excommunicationem esse pœnam *gravissimam*.

III. His omnibus insistens Concilium Meldense apud Gratianum *caus.* 11. *q.* 3. *Can.* 41. Anathema dicit esse *æternæ mortis damnationem*, *& non nisi pro* MORTALI, ait, *debet imponi crimine.*

Recta proinde Synodus Arvernensis apud Gratian. dicto loco *Can.* 42. ait: *Nullus Sacerdotum quenquam rectæ fidei hominem pro parvis & levibus causis à communicatione suspendat.* Quod ipsum & Apostolus ostendit, dum priusquam incestuosum Corinthium sa-

tanæ

tiana traderet, criminis atrocitatem exagerat, dicens: *Auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter Gentes.*

IV. Quidni ergo dicamus cum pio ac erudito Joanne Gersone: „Prælatos illos qui pro temporalibus evitandis, aut politicis incommodis conservandis excommunicationes passim proferunt, adeoque *æternæ mortis* damnationem, similes esse illi, qui volens abigere muscam à fronte vicini, eam secure percutiens vicinum stolidius excerebravit; aut ei parem esse dixerim (ait) qui studens curationi modici vulneris in pede equi, pedem confestim abrupit, equumque peremit.

V. His consonat Synodus Tridentina *Sess.* 25. *cap.* 3. *de Reformat.* præcipiens, ut „excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmissis ad finem revelationis, ut ajunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, à nemine prorsus, præterquam ab Episcopo decernantur; & tunc non alias, quam ex re non vulgari, causaque diligenter ac magna maturitate per Episcopum examinata, quæ ejus animum moveat; nec ad eas concedendas cujusvis sæcularis etiam magistratus auctoritate adducatur; sed totum hoc in ejus arbitrio & conscientia sit positum: quando ipse pro re, loco, persona aut tempore eas decernendas esse judicaverit.

VI. Cum similes monitoriales, & excommunicationes in Belgio vix notæ sint, de iis earumque forma & origine nihil dicam; videri poterunt Piasecius in *praxi part.* 2. *cap.* 4. & Carolus Fevretius *de Abusu lib.* 7. *cap.* 2. una referens quis respectu harum monitorialium sit usus Galliæ; item Morinus *de Sacram. Pœnit. lib.* 2. *cap.* 7. qui & ibidem ait, has excommunicationes sive monitiones ad finem revelationis esse reliquias veteris disciplinæ, quæ cogebat Fideles ad denunciandum aliorum peccata *occulta*; hoc tamen non monens, quod antiquus modus cogendi ad revelandum, „multo esset acceptior & clementior, cum totus (ait) in salutem proximi vergeret, nullumque ex eo temporale emolumentum accusator & Judex excogitarent, aut etiam sperarent, sed solam animæ conversionem & curationem attenderent.

VII. Interim sat significat Synodus Tridentina, nequaquam ex *levibus* causis excommunicationem esse infligendam: convenitque inter Theologos & Canonistas, pœnam hanc utpote *gravissimam* infligendam non esse, nisi propter peccata *mortalia*, eaque graviora.

Quod si interdum Concilia aut Patres excommunicationem infligant, aut decernant pro *levi* causa, tunc juxta phrasim ejus ætatis excommunicatio accipienda pro una è *minoribus* tunc satis usitatis, & de quibus egimus *cap.* 3. ut dum in Concilio Carthaginensi IV. *can.* 24. excommunicandus esse statuitur, „qui Sacerdote verbum faciente in Ecclesia egressus de auditorio fuerit: " Quis credat pro tam levi causa quenquam ab Ecclesiæ corpore abjiciendum tanquam Ethnicum & Publicanum?

VIII. Nec tantum *grave* crimen requiritur in excommunicatione, sed insuper ut in judicio sit probatum.

Cum enim in excommunicatione majore seu anathemate interveniat exterius Ecclesiæ judicium, ipseque excommunicandus invitus ac publice expellatur è societate fidelium, crimen non tantum grave, sed & publicum & in foro externo sat probatum sit oportet: *Ubi*, ait Origenes Hom. 20. in Josue, *peccatum non est evidens, ejicere ab Ecclesia neminem possumus; ne forte eradicantes zizania eradicemus & triticum.* Usque plura, quæ apud antiquos his similia passim occurrunt, omittimus, in *cap.* 48. *de Sent. excomm.* in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. præcipitur expresse, ut *caveat Prælatus diligenter ne ad excommunicationem cujusquam absque manifesta & rationabili causa procedat.*

IX. Et certe quamvis nonnulli cum Morino *lib.* 5. *de Pœnit. cap.* 7. *& seq.* recte sustineant, per mille annos pœnitentiam publicam, seu excommunicationem medicinalem etiam pro peccatis *occultis* fuisse impositam, nemo tamen dicere ausus hactenus fuit, aliquem *invitum* ab Ecclesia tanquam *rebellem* expelli potuisse ob crimen *occultum* ipsi soli Confessario notum.

X. Unde in Concilio Carthaginensi VII. anno 419. statutum fuit *can.* 6. „Item placuit, ut si quando Episcopus dicit aliquem *sibi soli* proprium crimen fuisse confessum, atque ille neget, non putet ad injuriam suam Episcopus pertinere, quod illi soli non creditur. Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dicit neganti nolle communicare, quamdiu excommunicato non communicaverit suus Episcopus, eidem Episcopo ab aliis non communicetur Episcopis, ut magis caveat Episcopus, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest. "

XI. Extat apud Gratianum *caus.* 6. *q.* 2. *can.* 3. sub nomine Concilii Africani; notantque ibidem Correctores Romani, in Africano Concilio post verbum *communicare* sequi: SECRETE *tamen interdicat ei communionem, donec obtemperet.* Adde quæ notavi in tractatu Historico-Canonico ad hunc Canonem.

XII. Si excommunicatio justa causa sit destituta, ipseque qui hac Censura feritur ut nocens, revera sit innocens, excommunicatio hæc à Doctoribus dicitur injusta, nec per eam excommunicatum *coram Deo* ligari docent. Neque enim ministri Ecclesiæ potestatem habent coram Deo *seu in cœlis* ligandi illum, qui non prius proprio delicto seipsum ligavit; aut gratia & donis Spiritus Sancti privare, qui in se prius Spiritum Sanctum non extinxit.

XIII. Hinc illud Origenis relatum à Gratiano sub nomine S. Hieronymi *caus.* 24. *q.* 3. *can.* 4. " Si quis non recto judicio eorum, qui præsunt Ecclesiæ depellatur, & foras mittatur, si ipse non ante exiit, hoc est, si non ita egit, ut mereretur exire, nihil læditur in eo, quod non recto judicio ab hominibus videtur expulsus. Et ita fit, ut interdum ille, qui foras mittitur, intus sit: & ille foris, qui intus retineri videtur. "

XIV. Et ex S. Augustino *caus.* 11. *q.* 3. *can.* 87. „Illud plane non temere dixerim, quod si quisquam fidelium fuerit anathematizatus injuste, potius ei oberit, qui facit; quam qui hanc patitur injuriam. Spiritus enim sanctus habitans in sanctis, per quem quisque ligatur aut solvitur, immeritam nulli ingerit pœnam. "

Neminem itaque apud Deum nocentiorem aut pejorem facit, aut interioris gratiæ Divinæ influxu privat excommunicatio in innocentem lata.

XV. Hinc ulterius sequitur homini Christiano plus timendum esse qualecunque leve peccatum, quam qualemcumque injustam censuram: Quia homo Christianus ex fide vivens, nihil in hoc mundo timere debet, nisi quod sibi apud Deum nocere potest, Deumque sibi magis offensum reddere; quod per omne quantumvis leve peccatum contingit, non vero per excommunicationem, quam quis injuste patitur. Ideoque homo Christianus debet esse paratus potius sustinere excommunicationis fulmen, quam aliquod peccatum committere; vel à veritate vel leviter recedere, aut veritatem erubescere metu excommunicationis.

XVI. Verendum alias ne similes simus Principibus illis, de quibus dicitur Joannis 12. versic. 42. quod quidem *in Christum crederent, sed propter Pharisæos non confitebantur, ut è Synagoga non ejicerentur.* Ratio subjungitur: *Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.*

XVII. Ad quæ reflectens pius ac eruditus Auctor Compendii Moralis Evangelicæ, ait: „Metus calamitatis, injustæ alicujus excommunicationis nos perdere valet, quandoquidem multos forsitan Judæos perdiderit, de innocentia & divinitate Jesu Christi convictos. Nulli rei quæ nobis ab hominibus auferri possit, adhærere debemus, si volumus conservare quod solus Deus potest nobis donare. Potest animam salvare sine Sacramentis & extra exteriorem Ecclesiæ communionem; non potest salvare quandiu officio suo & obligationi illum aperte profitendi præfert vel usum Sacramentorum, vel communionem istam exteriorem. "

Hæc merito expendent, qui metu incurrendæ alicujus qualiscunque censuræ, v. g. suspensionis aut interdicti ab Ecclesiasticis functionibus, veritatem agnitam publice profiteri verentur.

XVIII. Hinc tamen nullatenus consequens est, injustam censuram semper posse palam contemni, ac negligi; & nullatenus esse timendam. In primis enim à subdito eatenus timenda Superioris sententia, ut eam expendat, vereaturque num eam propter suam culpam, quam ipse forsan non satis apprehendit, non mereatur.

XIX. Hoc sensu intelligendum quod ex S. Gregorio refertur 11. *q.* 3. *can.* 1. *Sententia Pastoris sive justa, sive injusta fuerit, timenda est*; uti ex integro contextu S. Gregorii in Hom. 26. in Evangelia non obscurum est. Post relatam enim, non quidem iisdem verbis, sed eodem sensu prædictam sententiam, rationem timendi allegans, ait: „Ne is qui subest & cum injuste ligatus, ipsam obli- gatio-

„ gationis suæ sententiam & alia culpa meretur;
„ Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat, vel ligare. Is autem qui sub manu Pastoris est, ligari timeat vel injuste; nec Pastoris sui judicium temere reprehendat. Ne etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat.

Eatenus ergo duntaxat timendam esse injustam excommunicationis sententiam voluit ibi S. Gregorius, quod quis non temere ac superbe & arroganter Superioris judicium reprehendat, sed potius vereatur, ne forsan pœnam sua culpa meruerit.

XX. Adhæc, quia sæpe contingit, injustitiam censuræ esse ipsi excommunicato notam, sed publice ignotam; neque facile aliis probari aut persuaderi posse: etiam catenus tunc censura ligare poterit, ut in publico ei se subjicere deberet; in quantum non obediendo in scandalum fidelium, injustitiam censuræ ignorantium, cederet, & Ecclesiæ ac Superiorum contemptum præ se ferret. Atque ita simili casu censura ligat solum in foro exteriori ratione scandali, quod ex ejus violatione oritetur: quia, ut bene ratiocinatur Suarius *De Censuris Disp.* 9. *sect.* 7. *n.* 16. „ Si „ scandalum quacunque ratione cesset; & innotescat „ aliis qualitas sententiæ, & hominis innocentia, cessabit obligatio; ergo signum est, totam hanc obli„ gationem esse ratione *scandali* vitandi. „ Hæc Suaresius, qui ibidem *n.* 17. nomen *scandali* hic accipi dicit, non tantum ut est contra charitatem, sed etiam contra *obedientiam* Ecclesiæ; cui multum derogaretur, si talis censura *publice* contemneretur. Et ideo hæc censura catenus valida est, quod ob vitandum illud scandalum in foro exteriori revera servanda sit. Id est, ita se gerere debeat in publico, sententiæ parendo, quousque etiam in publico de ejus justitia ita constet, ut scandalum fidelium timendum non sit. Hoc sensu verum est, contingere posse, ut ait Innocentius III. in *cap.* 28. *De Sentent. Excommunic. ut qui liber est apud Deum, Ecclesiastica sit innodatus sententia.*

XXI. Si vero publica ac notoria sit censuræ injustitia, vera tunc erit sententia Gelasii Papæ apud Grat. 11. q. 3. *Can.* 46. „ Cui est illata sententia deponat „ errorem, & vacua erit. Sed si injusta est, tanto „ eam curare non debet, quanto apud Deum & Ec„ clesiam ejus neminem potest unquam gravare sen„ tentia. „ Ita ergo ea se non absolvi desideret, qua „ se nullatenus perspicit obligatum.

XXII. Porro cum quis Censuræ injustæ causa vitandi scandali, aut amore conservandæ pacis ac unitatis Ecclesiasticæ, se humiliter subjicit, ac exteriora detrimenta patienter sustinet, nullatenus ei exterior illa ab Ecclesiæ communione & Sacramentorum perceptione separatio nocebit, sed *erit ad meritum*, ut ait S. Thomas. Et S. Augustinus docet „ de bonis viris, „ quos divina providentia sinit per nonnullas nimium „ turbulentas carnalium hominum seditiones expelli „ de Congregatione Ecclesiæ, si hanc contumeliam „ vel injuriam suam patientissime tulerint pro pace „ Ecclesiæ, neque ullas novitates schismatis vel hære„ sis moliti fuerint, docebunt homines, quam vero „ affectu, & quanta sinceritate charitatis Deo servien„ dum sit... *hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. Lib. De vera Religione c.* 6. Imo, ut idem „ Doctor advertit, spirituales homines hujusmodi ad„ versis magis proficiunt quia (inquit) cum aliqua „ adversitate vel necessitate hominum videntur expel„ li, ibi magis probantur, quam si intus permaneant, „ cum adversus Ecclesiam nullatenus eriguntur, sed „ in solida unitatis petra fortissimæ charitatis robore „ radicantur. *Lib.* 1. *De Baptismo contra Donatistas c.* 17.

XXIII. Si non tantum ad excommunicationes, sed quaslibet censuras attendamus, atque sub his omnem quamcunque à sacris ministeriis suspensionem, atque interdictionem comprehendamus, non immerito dicemus potuimus, quod S. Augustinus verbis relatis ex libro *De vera Religione*, subjecit: „ Rarum hoc vi„ detur genus, sed tamen exempla non desunt, imo „ plura sunt, quam credi potest, „ qui injustas censuras seu excommunicationis, seu suspensionis, aut interdicti, sincerissima charitate pro pace Ecclesiæ patientissime sustinent.

C A P U T VI.

Excommunicatio non nisi in contumaces ferenda: & de Excommunicatione latæ sententiæ.

1. *Excommunicatio non infligenda ob peccatum etiam grave, nisi inobedientiam adjunctam habeat.*
2. *Id convenit pristinæ Ecclesiæ disciplinæ.*
3. *Hæc disciplina ex traditione Apostolica tanquam conformis verbis Christi descendisse videtur.*
4. *Etiam Jure Decretalium requiritur* competens *monitio prævia.*
5. *Monitio competens dicitur* tertio *facta.*
6. *Ut monitio sit competens, debent monendi* nominatim *exprimi.*
7. *Debent monitiones fieri cum dierum aliquorum intervallo.*
8. *Quantum debeat esse hoc intervallum.*
9. *Permittit Concilium Lugdunense, unam monitionem fieri pro pluribus; & quâ forma hæc fiat.*
10. *Synodus Tridentina vult saltem* binam *monitionem præmitti.*
11. *Formula excommunicationis in Pontificali Romano supponit* trinam *monitionem.*
12. *Necessitas præmittendi* monitiones *non videtur consistere cum excommunicatione* latæ *sententiæ.*
13. *Doctores agnoscunt hic difficultatem.*
14. *Proponitur quorundam solutio difficultatis.*
15. *Solutio hæc difficultatem non tollit.*
16. *Videtur mens Ecclesiæ esse, ut peccator nominatim de suo peccato moneatur, antequam excommunicetur.*
17. *Eandem difficultatem vidit & proposuit Gersonius.*
18. *Quomodo eam Gersonius evadere studeat.*
19. *Multis sæculis videtur excommunicatio* latæ *sententiæ fuisse ignota.*
20. *Merito dubitatur, num in Decreto Gratiani ulla talis occurrat.*
21. *Labentibus sæculis harum excommunicationum numerus multum crevit.*
22. *Incommodum hujus multiplicationis exaggerat* Godescalcus Rusemundus.
23. *Quid in his emendari conveniat, expendere debent Ecclesiarum Prælati.*
24. *Indubitatum graviorem causam requiri in excommunicatione* latæ, *quam ferendæ sententiæ.*
25. *Excommunicationes* latæ *sententiæ demum obligant, dum leges debite sunt promulgatæ.*

I. AD excommunicationem, saltem quæ ab homine fertur, non solum requiri peccatum mortale, illudque grave; sed insuper necessariam esse ipsius excommunicandi contumaciam, qua Ecclesiam monentem audire renuit, satis significat Christus *Matth.* 18 declarans tum demum excommunicandum sive rescindendum tanquam Ethnicum, & Publicanum, *si Ecclesiam non audierit.*

Ut enim recte advertit pius Joannes Gerson *De Vita spirituali lect.* 4. *coroll.* 14. „ Dum semper est paratus au- „ dire Ecclesiam, cur habebitur sicut Ethnicus, & Publi- „ canus? Cur ab ea abscindetur? Unde & ibidem dicit, „ expediens esse, nullam excommunicationis ferri sen- „ tentiam, nisi pro *manifesta* contumacia, qua se mon- „ strat aliquis audire Ecclesiam non paratum. „

II. Id satis consonum est veteri Ecclesiæ disciplinæ, quæ trinam monitionem præmitti voluit sententiæ excommunicationis.

Sic Synodus Oecumenica Ephesina in sua relatione ad Religiosissimos Imperatores de depositione Nestorii, postquam exposuisset, eum *secundo* vocatum renuisse Synodo se sistere, subdit: „ Porro autem „ cum *Canones* præscribant, *tertio* quoque contuma- „ cem esse admonendum, missis iterum aliis ad illum „ Episcopis, durum & immorigerum eundem inve- „ nimus. „ Tomo 3. Conc. General. *col.* 570.

Dioscorus quoque in Concilio Chalcedonensi ante excommunicationem *ter* vocatus dicitur; idque *secundum sanctos Canones*. Tomo 4. Concil. General. *col.* 425.

III. Hanc disciplinam ex Apostolica traditione tan-

quam verbis Christi consonam ad nos pervenisse admodum verisimile est. Nam uti advertit Suarezius *Disput.* 3. *sect.* 9. „ Jura quæ de illo (Jure trinæ monitionis) loquuntur, non significant illud de novo statuere, sed illud supponere, ut perpetuo in Ecclesia observatum. " Unde & in *Can.* 5. *caus.* 16. *q.* 7. apud Gratianum sub nomine Concilii Rothomagensis, statuitur, ut „ decimas solvere nolentes, *secundum Domini nostri præceptum* admoneantur *semel & secundo & tertio*, qui si non emendaverint, anathematis vinculo ferianiur.

Conformis est & hæc disciplina materno Ecclesiæ in filios affectui, qua ad exemplum Christi omnes vult salvos fieri; nec quenquam perire, aut è suo sinu ejicere, nisi contumacem ac rebellem, vocemque Matris audire renuentem.

IV. Hinc nec Jure novo ab hac disciplina recessum est, Et quidem in *cap.* 48. ⁂ *De Sententia excommunicationis* Concilium Lateranense sub Innocentio III. prohibet, sententiam excommunicationis à quocunque Judice proferri, *nisi competenti monitione præmissa*. Et in *cap.* 3. *De Sent. Excomm. in* 6. non nisi post *monitionem Canonicam*. Et in *cap.* 5. *eodem in* 6. dicitur, *Excommunicationes quascunque absque competenti monitione præmissa promulgatas esse injustas*.

V. Monitio *competens* passim à Canonistis post Glossam ad dictum *cap.* 48. verbo *Competenti*, intelligitur *trina* monitio; quæ expositio ubique recepta est.

VI. Utque hæc monitio sit Canonica, voluit Gregorius X. in Concilio Lugdunensi *cap.* 9. *De Sentent. excommunicat. in* 6. „ ut inter monitiones, quas jura statuunt præmitti, Judices sive monitionibus tribus utantur, sive una pro omnibus, observent aliquorum dierum intervalla: nisi facti necessitas ea suaserit moderanda.

VII. Notat hic Glossa, „ quod tres monitiones, quæ debent præcedere excommunicationem, debeant habere intervalla: nec possunt fieri continue: & ad minus inter quamlibet monitionem debent esse duo dies: ex quo textus loquitur in plurali.

VIII. Verum cum Concilium numerum dierum non expresserit, apparet, illud dierum intervallum requisivisse, quod attentis circumstantiis Judex arbitrabitur sufficere vel requiri, ut de contumacia sive inobedientia seu rebellione excommunicandi sufficienter pateat: quod & Glossa ibidem, verbo *Competenti*, indicat, dicens: „ Hoc Judex moderabitur pro personarum & negotii qualitate.

IX. Permisit autem Concilium Lugdunense, quod Judex uti queat *una* monitione pro *tribus*, quod desumptum apparet ex Jure Civili, quo permittitur Judici in *L.* 27. *ff. De Judiciis*, uti uno Edictu *peremptorio* citatoriali pro pluribus. Hæc autem monitio duplici forma fieri solet secundum Glossam; „ Interdum (ait) sic: Monemus te, quod usque ad diem talem pro primo, talem pro secundo, talem pro tertio, &c. Interdum unam tantum dat dilationem, ut: Monemus te, quod usque ad talem diem pro primo, secundo & tertio peremptorio à communione talis, &c. Et hoc ultimo casu est intervallum inter monitionem & sententiam; " nimirum tale, quod sufficiat, ut convincatur contumax.

X. Verum quia hac potestate Judices Ecclesiastici non satis circumspecte utebantur: sed sine ulla prævia monitione ad excommunicationem levi ex causa non raro prosilirent, Synodus Trid. Canonicam disciplinam reducere, quantum temporum durities patiebatur, desiderans, voluit, ut Judex ad excommunicationem non procedat, *nisi delicti qualitas, præcedente* BINA *saltem* MONITIONE, *etiam per Edictum, id postulet*. Sess. 25. De Reformat. *cap.* 3.

XI. Quin & in formula excommunicationis quæ extat in moderno Pontificali Rom. protestatur Prælatus excommunicans: *Monuimus enim excommunicandum Canonice primo, secundo, tertio, & etiam quarto, ad ejus malitiam convincendam, ipsum ad emendationem, satisfactionem & pænitentiam invitantes, & paterno affectu corripientes.*

XII. Sed quæ de præmittenda monitione *competenti* hactenus dicta sunt, consistere non videntur cum excommunicatione, quæ vulgo dicitur *latæ sententiæ*, id est, quæ *ipso facto*, sive ipsa admissione delicti sine ulteriore sententia Judicis, per ipsam Legem infertur; quæ hac similive forma exprimi solet: Qui hoc illudve fecerit, sit *ipso jure*, vel *ipso facto* excommunicatus. Opponitur autem illi, quæ vocatur *ferendæ* sententiæ, id est, quæ non incurritur, nisi à Judice feratur; soletque hac formula exprimi: qui hoc illudve fecerit, *excommunicetur*, vel, præcipimus *sub pœna excommunicationis*.

XIII. Sane fatendum est, difficile satis videri, qua ratione disciplina de *trina* monitione præmittenda consistat cum excommunicatione *latæ* sententiæ; aut quomodo aliquis nunquam speciatim monitus queat tanquam *rebellis* ab Ecclesia abscindi, & haberi ut Ethnicus & Publicanus.

XIV. Respondent quidem nonnulli, qui non obedit Legi prohibenti quidquam sub pœna excommunicationis *ipso facto* incurrendæ, præsertim si eam non ignoret, sufficienter censetur contumax & rebellis ipsi Ecclesiæ: adeoque alia monitione non eget; ipsaque lex pro monitione est.

XV. Verum quidem est, legem quamcunque monere subditum de obedientia legis, atque non obedientem constitui legis prævaricatorem: At quod sola legis transgressio aliquem constituat ad mentem Christi & Ecclesiæ contumacem & rebellem, ita ut tanquam talis ab Ecclesiæ corpore rescindi possit, non satis apparet. Videtur etenim, quod Christus voluerit ut peccator seu transgressor legis *primo* de suo peccato moneatur, & si iterato monitus Ecclesiam non audierit, tunc demum tanquam putridum membrum, de cujus sanatione quodammodo desperatum est, abscindatur a corpore Ecclesiæ, ne reliqua membra inficiantur.

XVI. Hanc quoque fuisse mentem Ecclesiæ non obscure innuunt Canones, quibus præscribitur, ut *trina* monitio excommunicationi præmittatur, dum inter ipsas monitiones etiam temporum intervalla servanda mandantur: quod clare supponit, Canones illos intelligi non posse de monitione, quæ sola legis ac pœnæ denunciatione fieri dicitur: quandoquidem hæc nulla temporis intervalla admittat.

XVII. Eandem difficultatem vidit, & proposuit Gersonius loco citato, dicens: „ Ceterum dum aliquis ex ignorantia quanquam culpabili, aut ex infirmitate & passione vitiosa, non tamen *contumaci*, facit aliquem actum, pro quo est statuta sententia excommunicationis *latæ* sententiæ ab aliquo Prælatorum; videant Juristæ, & Judices, si talis posset dici excommunicatus *ipso facto*; cum semper sit & fuerit promptus stare correctioni Ecclesiæ super delicto, prout supponitur; quia non ex contemptu Clavium & Jurisdictionis Ecclesiasticæ, sed aliunde motus malum fecit. Non enim quælibet inobedientia, contumacia reputatur. "

XVIII. Hanc difficultatem ut evadat Gersonius docet ibidem, prout accepit à suo Præceptore, „ eas excommunicationes (*latæ* sententiæ) tantummodo operari, ut absque processu alio, aut nova Constitutione possit Judex statim probato facto vel confessato ferre Juris sententiam & eandem publicare, non sic ubi Canones essent solum *ferendæ* sententiæ; quoniam monitiones & processus secundum terminos Juris præsequirentur multiplices. "

XIX. Quidquid sit de hac Gersonii solutione & expositione, hoc sat constat, quod per decem facile secula ignota fuerit hæc species excommunicationis; ita ut in Canonibus paulo antiquioribus nunquam legantur hæc aut similia verba: *Sit ipso facto excommunicatus: qui id fecerit, ipso Jure excommunicationem incurrat: sed tantum, si quis id fecerit, excommunicetur, deponatur, &c.* quibus, ut consentiunt Canonistæ, & Theologi, non exprimitur excommunicatio *latæ sententiæ*, sed *ferendæ* duntaxat.

XX. Si Decretum Gratiani revolvatur, atque formulæ, quibus excommunicatio exprimitur, rite expendantur, nescio, utrum vel una reperiatur excommunicatio *latæ* sententiæ.

Dicitur quidem in *Canone:* SI QUIS SUADENTE DIABOLO *caus.* 17. *q.* 4. qui violentas manus suadente diabolo in Clericum vel Monachũ injecerit, *anathemati subjaceat:* sed num hæc formula excommunicationis sit latæ, an duntaxat sententiæ ferendæ, merito ambigitur. Quandoquidem hæc formula non videatur magis latam sententiam importare, quàm hæc, *sit anathematizatus, sit sequestratus;* quæ tamen juxta Glossam *in cap.* 1. ⁂ *De foro competenti*, verbo *sequestratus*, non nisi excommunicationem *ferendæ* sententiæ significat; ideoque non sine fundamento opinantur nonnulli, excommunicationem illam, de qua in dicto *Canone: Si quis suadente diabolo*, ma-

gis

gis ex interpretatione Doctorum, quam mente auctoris, pro excommunicatione *latæ sententiæ* tandem receptam & habitam esse.

XXI. Illud haud dubium, quin labentibus sæculis continuo frequentiores factæ sint similes excommunicationes *latæ* sententiæ. Et quidem, teste Martino Navarro in Manuali *cap.* 27. *n.* 49. ad annum usque 1298. quo promulgatus est Sextus Decretalium, vix inveniebantur 36. casus excommunicationis *latæ* sententiæ, qui in pauciores, quam 26. redigi possent. Per *solum* autem Sextum Decretalium (ipso Navarro
„ notante) inducti sunt 32. casus excommunicatio-
„ nis *latæ* sententiæ; & per solas Clementinas quin-
„ quaginta: Postea per Bullam Cœnæ, per Extrava-
„ gantes impressas, per Constitutiones Synodales &
„ Provinciales, per visitationes & reservationes sæcu-
„ larium, & Religiosorum pœne innumera. Hæc
„ Navarrus, qui & monet quod videatur valde uti-
„ lis, imo & necessaria limitatio earum, aliqua sal-
„ tem quoad forum conscientiæ.

XXII. Incommodum & periculum animarum ex frequenti illa excommunicatione *latæ* sententiæ proveniens, multum exaggeravit Godscalcus Rosemundus sub initium præcedentis sæculi in hac Lovaniensi Academia Sacræ Theologiæ Professor, & Collegii Adriani Sexti primus Præses in suo Confessionali ita loquens: „ Valde inconsultum & periculosum est,
„ quod Episcopi in suis Statutis, & cæteri quoque
„ Judices tam faciles sint in multiplicando censuras;
„ unde expediens esset, ut etiam loquit Gerson, ut
„ omnes Constitutiones sententiæ excommunicationis
„ latæ sententiæ in Jure vel Statutis contentæ, quo-
„ rum usus nullus est, aut plus obest quam prodest,
„ expressa revocatione cassarentur in Provinciis, &
„ Diœcesibus, & in Ecclesia universali. Expediens
„ etiam esset, ne nulla excommunicationis sententia
„ ferretur de facto à Jure vel Judice, neque pro præ-
„ senti, neque pro futuro, nisi pro manifesta contu-
„ macia, qua quis ostendit se non paratum audire
„ Ecclesiam. Quomodo aliter haberi debet sicut Ethni-
„ cus & Publicanus, si Ecclesiam audire paratus est?
„ Etiam consultum & expediens videretur, ut nullus
„ alium excommunicatum vitare teneretur, nisi post-
„ quam à suo Judice denunciatus fuerit talis. Et
„ quod solus excommunicatus aut suspensus à Judi-
„ ce, & pro tali denunciatus, contrahere diceretur
„ irregularitatem immiscendo se Sacramentis, & quod
„ solus talis à potestate absolvendi in foro conscien-
„ tiæ spoliatus censeretur. Postremo loco hic à Ro-
„ semundo optatum, hodie ex communi Theologo-
„ rum, & Canonistarum sententia receptum est, con-
„ formiter ad Extrav. Martini V. AD EVITANDA
„ *cap.* 20.

XXIII. Quid attentis temporum & locorum circumstantiis hac in parte conveniat, judicandum est ab Episcopis, ac præsertim Summo Pontifice, penes quos est exercitium & auctoritas Clavium: ut eis ad ædificationem Ecclesiæ & populi sibi commissi utantur.

XXIV. Ceterum indubitatum est, quod si omnium consensu ad excommunicationem *mortalem* seu anathema, quod præviis monitionibus in veros contumaces & rebelles fertur, requiratur grave & execrabile crimen; multo sane gravius & execrabilius esse debeat crimen, ob quod fertur excommunicatio *latæ sententiæ*; qua nimirum homo per solam transgressionem, nulla prævia monitione, aut vera in crimine contumacia, à corpore Ecclesiæ, tanquam Ethnicus & Publicanus resecatur.

XXV. Illud quoque certum est, quod cum excommunicationes *latæ* sententiæ dependeant à virtute & efficacia Canonis sive legis eas infligentis, debeant quoque non secus ac leges, à quibus dependent, & ad quarum observantiam feruntur, legitime & juxta singularum Provinciarum receptos mores promulgari & publicari, ut iis in locis obligare queant.

C A P U T VII.

Excommunicatio non nisi aliis mediis frustra adhibitis, & cum magna circumspectione ferenda.

1. *Ad instar periti Medici Prælatus resecare membrum non potest, nisi aliis remediis deficientibus.*
2. *Nec non nisi dolens; & tanquam ultimum remedium.*
3. *Synodus Tridentina inhibet Judicibus procedere per Censuras in causis civilibus, antequam alia media fuerint frustra tentata.*
4. *In causis etiam criminalibus, quantum fieri potest, vult à censuris abstineri.*
5. *Si executio sententiæ haberi queat per invocationem brachii sæcularis, non est utendum censuris.*
6. *Hinc in Belgio ob debita civilia non solet per censuras procedi.*
7. *Experientia docet ordinarie plus nocere, quam prodesse Ecclesiæ, uti censuris ad defensionem temporalium.*
8. *Non tantum delinquentis contumacia, & criminis enormitas, sed & aliæ circumstantiæ in ferenda excommunicatione attendendæ sunt.*
9. *Prælati attente considerare debent bonum* pacis *&* unitatis, *ubi de excommunicatione agitur ex S. Augustino.*
10. *Huic regulæ institit Apostolus, & post ipsum Patres.*
11. *Hinc prima regula in ferendis censuris observanda est, ne eradicando zizania eradicetur & triticum.*
12. *Secundum hanc regulam non facile ad excommunicationem procedendum, dum persona aut crimen habet sociam multitudinem.*
13. *Quomodo agendum cum multitudine peccante?*
14. *Ex dictis statuitur secunda regula in ferendis censuris servanda.*
15. *Hæc regula merito attendenda, dum agitur de repellendis* publicis *criminosis à susceptione Sacramentorum.*
16. *Regulæ illæ ostendunt, non facile ad excommunicandos Principes esse progrediendum.*
17. *Edicto Caroli V. vetitum, in Belgio Judicibus Ecclesiasticis uti Censuris in Judices laicos ratione contentionis super jurisdictione.*
18. *Idipsum innuunt Concordata Brabantiæ.*
19. *Similiter & Edictum Philippi II. ad Synodum Cameracensem.*
20. *Quid in Gallia quoad hoc punctum observetur?*

I. QUemadmodum periti Medici ad membrorum resecationem non accedunt, nisi necessitate ac gravitate vulneris compulsi, aliisque mediis frustra tentatis, ita pia Mater Ecclesia ad membrorum suorum rescissionem, non nisi necessitate urgente, aliisque omnibus mediis frustra adhibitis cum magno animi dolore accedit. *Cum dolore enim amputatur* (ait Ambrosius *lib.* 1. *Offic. cap.* 27.) *etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur, si possit sanari medicamentis; si non possit, tunc à Medico bono abscinditur. Sic Episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre ulcera, obducere aliqua, non abscindere, postremo quod sanari non potest, cum dolore abscindere.*

II. Et Sanctus Leo Epist. 95. ait: *Nulli Christianorum facile communio denegetur, nec ad indignantis hoc fiat arbitrium Sacerdotis, quod in magni reatus ultionem* INVITUS, *&* DOLENS *quodammodo debet inferre animus.*

Hac de causa excommunicatio *ultimum remedium*, & *ultima pœna* dicitur.

III. Hinc ex præscripto Synodi Tridentinæ *Sess.* 25. *cap.* 3. *de reformat.* „ In causis judicialibus mandatur omnibus Judicibus Ecclesiasticis cujuscunque „
dignitatis existant, ut quandocunque executio rea- „
lis vel personalis in qualibet parte judicii propria „
authoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se tam „
in procedendo, quàm definiendo, à censuris Eccle- „
siasticis, seu interdicto. „

Deinde subjunctis variis mediis, quibus Judices sententiarum justam executionem urgere possunt, vult, ut non procedatur ad excommunicationem, nisi iis omnibus adhibitis executio haberi nequeat, *sitque erga Judicem contumacia*.

IV. „ In causis quoque criminalibus (ait Synodus) ubi executio realis vel personalis, ut supra, fieri potest, erit à censuris abstinendum.

V. Cum vero jampridem probaverit Ecclesia, ut ubi potestas Ecclesiastica haud sufficit, potestas civilis jungatur (quod hodie dicimus *implorare brachium sæculare*) uti videre est in Canone 5. Antiocheno, selecto in Concilio Chalced. *actione* 4. Nequaquam ad excommunicationem procedendum erit, si executio sententiæ obtineri, aut Rei contumacia frangi per implorationem brachii sæcularis possit.

VI. Quapropter hic in Belgio excommunicationes ob debita civilia vix locum habere possunt, aut latæ admittuntur, eo quod per alia media Juris, & quidem facilius, & minori cum strepitu executio in similibus sperari possit, quam per censuras.

VII. Sane excommunicatione aliisque censuris moderate admodum & parce utendum pro defensione temporalium; & illud suadet, quod experientia docuit, uti jampridem notavit Gersonius *De Potestate Eccles. consideraт.* 4. quod applicatio gladii spiritualis ad defensionem temporalium, confusionem magnam in Ecclesia, vilipensionem vel contemptum Evangelicæ hujus censuræ induxerit, & inducat. *Itaque*, ait Gersonius, *sicuti temporalitas addita est Ecclesiæ pro dote sua, videri posset aliquibus, quod ad ejus defensionem, similiter addere suffecerat adversus impetitores pœnam, vel censuram temporalem, ut est mulctatio pecuniaria, vel corporalis detentio, vel arrestatio bonorum propriorum.*

VIII. Insuper cum hæc pœna sit *gravissima*, trahatque secum separationem violentam membri à suo corpore; non tantum gravitas delicti & contumacia delinquentis attendenda sunt, sed & personæ excommunicandæ conditio, nec non temporum & locorum circumstantiæ expendendæ; ut omnibus rite perpensis videatur, num excommunicationis in his circumstantiis sperandus sit effectus ab Ecclesia intentus, atque ita non *temere*, sed cum magna circumspectione à Prælatis procedatur.

IX. Regulas prudentiales hic servandas tradit S. Augustinus *lib. 3. contra Epistolam Parmeniani*, atque in primis *cap. 1.* hanc fundamentalem: „ Omnis pia ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, unitatem spiritus in vinculo pacis maxime debet intueri, quod Apostolus sufferendo invicem præcepit custodiri, & quo non custodito medicina vindictæ, non tantum superflua sed etiam perniciosa, & propterea jam nec medicina esse convincitur.

X. Huic regulæ institisse Apostolum multis ostendit, laudatque S. Cyprianum & Episcopos Africanos, quod unitatem scindere noluerint, licet ratio non deesset, „ propter compensationem (ait) custodiendæ pacis, & unitatis; propter salutem infirmorum, & tanquam lactentium frumentorum, ne membra Corporis Christi per sacrilega schismata laniarent.

XI. Prima itaque regula, quam in ferenda excommunicatione servare debent Prælati, est, cavere ne per excommunicationem eradicando zizania, eradicetur & triticum.

XII. Hanc regulam ex dictis Christi confirmans, ait *n. 13.* „ Nam & ipse Dominus cum servis volentibus zizania colligere dixit: *Sinite utraque crescere usque ad messem*: præmissa causam dicens, *ne forte cum vultis colligere zizania, eradicetis simul & triticum*. „ Ubi satis ostendit, „ cum metus iste non subest, sed omnino de frumentorum certa stabilitate certa securitas manet, id est, quando ita cujusque crimen notum est, & omnibus execrabile apparet, ut vel nullos prorsus, vel non tales habet defensores, per quos possit schisma contingere; non dormiat severitas disciplinæ, in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conservatio charitatis.

Quandonam vero id sine labe pacis, & periculo schismatis fieri posse videatur, exponit his verbis: „ Tunc autem hoc sine labe pacis & unitatis, & sine læsione frumentorum fieri potest, cum congregationis Ecclesiæ multitudo ab eo crimine, quod anathematizatur, aliena est. “ Rationem subjungit: „ Tunc autem adjuvat Præpositum potius corripientem, quam criminosum resistentem; tunc se ab ejus conjunctione salubriter continet, ut nec cibum quisquam cum eo sumat, non rabie inimica, sed coercione fraterna. Tunc etiam ille & timore percutitur, & pudore sanatur, cum ab universa Ecclesia se anathematizatum videns, *sociam turbam*, cum qua in delicto suo gaudeat, & bonis insultet, non potest invenire . . . . Et revera si contagio peccandi multitudinem invaserit, divinæ disciplinæ severa misericordia necessaria est; nam consilia separationis & inania sunt, & perniciosa atque sacrilega: quia & impia & superba sunt, & plus perturbant infirmos bonos quam corrigunt animosos malos. “

XIII. Ne tamen videatur correctio multitudinis peccantis plane negligenda, paucis interjectis subjicit Augustinus *num. 16.* „ Turba autem iniquorum cum facultas est in populis promendi sermonem, generali objurgatione ferienda est; & maxime si occasionem atque opportunitatem præbuerit aliquod Domini flagellum desuper, quo eos appareat pro suis meritis vapulare. Tunc enim aures humiles præbet emendatorio sermoni calamitas auditorum, & facilius in gemitum confitendi, quam in murmura resistendi, afflicta corda compellit. “

XIV. Altera igitur regula in ferenda excommunicatione ex præcitatis verbis Augustini servanda est; ne facile procedatur ad excommunicationem, dum vel ipsum crimen, vel persona excommunicanda sociam habet multitudinem.

XV. Hæ regulæ merito quoque expenduntur à Pastoribus aliisque Ecclesiasticis in corripiendis publice, aut removendis à Sacramentis notoriis & scandalosis peccatoribus, quod & innuit Augustinus *Epist.* 153. *n.* 21. in nova editione.

XVI. Ex allegatis regulis conficitur insuper, magna circumspectione & prudentia procedendum esse, dum de Principibus eorumque ministris excommunicandis deliberatur: cum hi soleant habere multitudinem sibi sociam, multosque sortiri suorum criminum defensores.

Hoc argumentum (de moderato usu excommunicationis contra Principem, de quo in textu) prosequitur Guilielmus Barclajus in Tractatu de Potestate Papæ *capit.* 26. *pagin.* 163. apud Goldastum *tom.* 3. Monarchiæ, ubi quidem concedit esse potestatem in Ecclesia excommunicandi Principem ob pertinaciam in hæresi; merito que Episcopos suis exhortationibus monere posse subditos, ne Principem in suis erroribus, & hæresi sequantur; sed tamen nullatenus inde consequens esse, penes Ecclesiam aut Pontificem esse authoritatem absolvendi subditos ab obedientia, quam debent ipsi Principi, vel Principi ob pertinaciam in hæresi principatum adimendi. Et *cap.* 31. ostendit, quæ sit optima ratio, & quam per decem sæcula constantissime conservarunt Romani Pontifices, & Episcopi Principibus debitam observantiam custodiendi, & subditos ne erroribus vel vitiis eorum inficiantur præmuniendi, solidissimeque in hoc Tractatu ostendit, quod licet Christianis facillimum fuisset primis sæculis hæreticos Imperatores dejicere, nunquam tamen id attentasse; sed è contrario quamvis ipsorum hæresim maxime abhorrerent, ipsis tamen in politicis omnem obedientiam exhibuisse conformiter ad doctrinam Apostolorum, qui soliciti fuere, ut primi Christiani sive ex Judæis, sive ex Gentilibus ad Christum conversi plenam subjectionem, & obedientiam exhiberent Principibus etiam Ethnicis in iis, quæ Religioni Christianæ non repugnabant, uti notavi in Præfatione ad Tract. de Public. Legum, & Placito Regio.

XVII. Et quia experientia compertum est, excommunicationes vel censuras Ecclesiasticas in ministros Regios, præsertim ob conflictum jurisdictionis, vibratas, plus contentionis & turbationis in Rempublicam & populum parere, quam ædificationis, jampridem hic in Belgio cautum fuit Edicto Caroli V. die 4. Octobr. 1540. extante *part. 1. Edictorum Flandr. libr. 3. Rubr. 1.* quod Judices Ecclesiastici uti non poterunt censuris contra Judices

Regios

Regios in his quæ ad horum officium spectant: sed si suam jurisdictionem lædi prætendant, jubentur de eo per libellum informare Judices laicos; qui saltem ad bimestre ab ulteriore progressu subsistere debent, ut interea Superiorem horum Judicum informare queant. Verba Edicti sunt: *Insgelycks om te verhueden die questien ende gheschillen die daghelics rysen tusschen de Gheestelicke Rechteren ende de onse, ende voortien tot der schandalisatie daer uyt spruytende: Vuy ordonneren ende statueren, dat de voorseyde Gheestelicke Rechteren niet en sullen moghen ghebruucken van censuren ofte van monitien comminatoire, van censuren teghen onsen Officieren ende Vueerlicke Rechteren ter causen van haerder efficien; maer sullen ghebruncken van requisitien: naer de vvelcke de Vueerlicke Rechteren (indien zy de zelver niet en vvillen obtempereren) sullen ghehouden vvesen te schorsene alle vvoordere proceduren voor den tyde van eender maends, ten hende dat die voorschreven Gheestelicke Rechteren ofe haerlieder Promoteurs, ende Officieren, mitghen tyde hebben hemlieden te voorziene ende vervoerfuene behoorlicke provisie van justitien, van den Overjlen van de voorschreven Vuerlicke Rechteren, ende niet vvesen ghefrustreet van haere requisitien. op de peyne dat indien daerenboven onze voorschreven Officieren contiuueerden de voorschreven procedurea, daer af arbitralickea ghecorrigiere te vvordene.* Id est: Similiter ad occurrendum quæstionibus, & dissidiis, quæ quotidie inter Ecclesiasticos Judicas, & nostros enascuntur, & providendum scandalia inde orientibus; Mandamus & statuimus, ut imposterum præfatis Judicibus Ecclesiasticis non liceat uti censuris aut monitionibus comminatoriis, contra Ministros nostros, Judicesque sæculares, ratione officii ipsorum: Verum utentur requisitione, qua præmissa tenebuntur Judices sæculares (casu quo eidem obtemperare noluerint) ad mensem unum ab omni ulteriori processu cessare, in finem, ut prædictis Judicibus Ecclesiasticis aut eorum Promotoribus, & Ministris tempus suppetat, quo sibi provideant, & debitam justitiæ administrationem impetrent; & ne requisitione sua frustrentur, arbitrariæ correctionis pœna indicta, si eo casu prædicti nostri Ministri in prædicto processo ulterius perrexerint.

XVIII. Et *artic.* 29. *tituli* 9. *Concordatorum* inter Carolum Quintum, & Episcopum Leodiensem habet: „ Insuper visum est Commissariis, quod si super præ„ missis, & articulis superius non decisis, dubium „ emergat, aut difficultas oriatur inter Justitiarios „ Principum, talia difficoltas terminari, & sedari de„ beat mutuis communicationibus, vel litteris, ita „ quod una jurisdictio aliam non turbet, aut impe„ diat.

XIX. Similiter & in Edicto Philippi Secundi ad Synodum Provincialem Cameracensem *artic.* 16. expresse decernitur, ut si Episcopi prætendant per Judices Regios subalternos jurisdictionem suam in aliquo violari, recursum habere debeant ad Consilium Regium Privatum, ut hoc de controversia decernat quod Juris.

XX. Quod Edicto Caroli Quinti pro Belgio decretum fuit, id & in Gallia statutum & jampridem observatum fuisse multis contendit Carolus Fevretius *De Abusu lib.* 1. *cap.* 6. una tamen monens, vetitum non esse Episcopis contra Judices laicos per censuras procedere, si notorie in materia pure Ecclesiastica, puta materia doctrinæ, contra jurisdictionem & auctoritatem Episcoporum attentarent; quod & exemplo sat recenti confirmat. Videri etiam potest Petrus de Marca *lib.* 4. *De Concerd. Sacerd. & Imper. cap.* 21. ubi ostendit, qua ratione contentiones super Jurisdictione Ecclesiastica inter Episcopos, & Consiliarios Regios decidendæ sint per Supremum Regis Consilium.

C A P U T VIII.

De Forma & Ritibus ferendæ Excommunicationis.

1. *Olim nulla specialis forma aut ritus extitisse fuisse.*
2. *Episcopus sententiam excommunicationis simpliciter proferebat.*
3. *Labentibus seculis excommunicationes frequentiores factæ cœperunt vilescere.*
4. *Hinc necesse fuit externos ritus iis adjungere.*
5. *Ex præscripto Pontificalis Romani Episcopus cum* 12. *Presbyteris excommunicationis sententiam profert.*
6. *Qua ratione hic ritus ex antiqua disciplina descendat: & quomodo ab hac differat.*
7. *Ritus hodiernus extinguendi candelas ardentes est recentioris instituti, & hactenus Græcis ignotus.*
8. *Aliqui credunt, eum sæculo undecimo non esse antiquiorem.*
9. *Eum esse antiquiorem evincit Regino Abbas Prumiensis.*
10. *Non pertinet ad substantiam aut efficaciam excommunicationis, sed ad terrorem incutiendum.*
11. *Ad sustinendam auctoritatem excommunicationis necesse fuit implorare potestatem sæcularem.*
12. *Ad incutiendum terrorem pertinent quædam expressiones verborum.*
13. *Item quod insordescens per annum habeatur suspectus de hæresi.*
14. *Vult Pontificale hodiernum excommunicationem notificari per Parochias & vicinis Episcopis: qui est ritus vetustissimus.*
15. *Semper in Ecclesia excommunicatus ab uno Episcopo ab omnibus vitandus fuit.*
16. *Hanc disciplinam non introduxit, sed confirmavit Synodus Nicena.*
17. *Hinc mos invaluit notificandi excommunicationem per litteras.*
18. *Sententia excommunicationis in* scriptis, *& expressa causa ferri debet.*
19. *Copia authentica dari debet excommunicato.*
20. *Hæc observanda duntaxat in excommunicatione* ferendæ *sententia; quid in latæ?*

I. PRistinis Ecclesiæ sæculis nulla specialis legitur excommunicationis forma, aut certi ritus præscripti; sed in hoc unum intenti erant Prælati, ut accurate examinarent causam excommunicationis ipsiusque criminosi dispositionem; an nullo alio leniori remedio ad pœnitentiam & correctionem adduci posset, quemadmodum late describitur *lib.* 2. *Constitut.* vulgo *Apostolicarum cap.* 37. nulla facta mentione de aliqua forma ritave in ferenda excommunicationis sententia servandis; imo simpliciter dicitur *cap.* 38. si præmissis *tribus* monitionibus, „ aliquis durus, obstinatusque „ erit, dic Ecclesiæ: hanc si contempserit, neque audire voluerit, sit tibi ut Ethnicus & Publicanus, „ & ne eum ad Ecclesiam tanquam Christianum admittas; imo tanquam Publicanum devita. „

II. Itaque Episcopus adhibito Clero suo, sententiam excommunicationis simpliciter, nullo externo aut speciali ritu adhibito, pronunciabat, & quem pœnitentia alienum videret & obduratum, hunc cum mœrore ut *insanabilem* ejiciebat ab Ecclesia, ut dicitur *cap.* 42. lib. citati.

III. Verum cum labentibus sæculis multiplicarentur excommunicationes, ipsique Judices non eam moderationem & circumspectionem in iis ferendis adhibere viderentur, quam hujusmodi pœnarum inflictio requirebat, nec semper finem quem Ecclesia intendit, præ oculis haberent, cœperunt quoque laicis præsertim potentioribus vilescere, & contemni.

IV. Ut ergo auctoritas major ipsis censuris conciliaretur, terrorque populo incuteretur, cœperunt circa sæculum nonum aut decimum certæ formulæ & ritus introduci, quæ & sensim majus incrementum acceperunt.

V. Di-

V. Dicit hodiernum Pontificale Romanum titulo De Ordine excommunicandi: „ Quando anathema, id est, solemnis excommunicatio pro gravioribus culpis ferri debet, Pontifex paratus amictu, stola, pluviali violaceo, mitra simplici, assistentibus sibi duodecim Presbyteris superpelliceis indutis, & tam ipso, quàm Presbyteris *candelas ardentes* in manibus tenentibus sedet super faldistorium ante altare majus, aut alio loco publico, ubi magis sibi placebit; & ibi pronunciat & profert anathema.

VI. Hic consessus Episcopi assistentibus 12. Presbyteris, vestigium & reliquiæ sunt veteris disciplinæ, quæ causas Clericorum volebat ab Episcopo assistente sibi Clero suo discuti & terminari, uti sæpius in hoc opere monui; sed hæc Presbyterorum sive Cleri assistentia non erat *mere cæremonialis*, uti est hodie; sed judicialis, nam & ipse in examine ac discussione causæ Episcopo assidebat, unumque cum Episcopo *Senatum* constituebat.

VII. Ritus candelas ardentes in manibus tenendi, easque pronunciato anathemate, in terram projiciendi, quemadmodum Pontificale præscribit, ritus est recentioris instituti, solis Latinis notus, Græcis hactenus ignotus; uti notat Christianus Lupus tomo 5. Schol. in Canones *pag.* 829.

VIII. Eum non esse antiquissimum, fatetur ibidem *pag.* 830. Lupus, dicitque, se ignorare vetustiorem ejus memoriam, quam à Lemovicensi Synodo celebrata anno 1031. ubi *Sess.* 1. Synodus excommunicat quosdam alienarum rerum raptores sub hac formula: *Sicut hæ* LUCERNÆ *extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguatur in conspectu Sanctorum Angelorum, nisi ante mortem ad satisfactionem venerint.*

IX. Licet fateamur, ritum hunc primis Ecclesiæ seculis fuisse ignotum, nihilominus eum fuisse in Ecclesia notum ante dictam Synodum, evincitur ex Reginone Abbate Prumiensi, qui floruit circa initium seculi decimi; adeoque integro facile seculo ante dictam Synodum. Hic autem *Lib.* 2. *De Disciplina Eccles. cap.* 412. refert formulam excommunicationis cum hac clausula: *Sicut hæ lucernæ extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguatur in conspectu Sanctorum Angelorum, nisi ante mortem ad satisfactionem venerint.*

Imo videtur formula hæc à Reginone tanquam sui temporis usitata referri; unde incertum est, quo præcise tempore introducta sit.

X. Hoc certum, hunc ritum nullatenus ad substantiam spectare ipsius excommunicationis, neque ei majorem aliquam vim aut efficaciam addere: sed ad exprimendum vivacius ipsum excommunicationis effectum & terrorem illius incutiendum, unice esse inductum; idque verisimiliter circa seculum nonum & decimum, quando ipsæ excommunicationes ob suam frequentiam vilescere & contemni cœperunt.

XI. Similiter labentibus seculis ad sustinendam auctoritatem excommunicationum opus fuit laicam potestatem implorare; ut qui gladio spirituali à vitiis aut errore non revocarentur, pœna temporali compellerentur. Et quidem seculo XIII. à S. Ludovico Rege Galliæ decretum legimus, „ ut si aliqui per annum contumaces extiterint, ex tunc compellantur redire ad Ecclesiasticam unitatem; *ut quos à malo non retrahit timor Dei, saltem pœna temporalis compellat.* Unde præcipimus (ait) quod Ballivi nostri omnia bona talium excommunicatorum mobilia & immobilia post annum capiant, nec eis aliquo modo ea restituant, donec prædicti absoluti fuerint, & Ecclesiæ satisfecerint. Plura vide in hanc rem apud Du Cange in Glossario, verbo *Excommunicati*, qui ibidem notat, interdum etiam ad absolutionem petendam à Judicibus Regiis coactos fuisse sub pœna carceris.

XII. Eundem in finem tendunt execrationes & terribiles verborum formulæ, quibus ipsa sententia excommunicationis pronunciatur, quæ variæ sunt pro diversitate formularum; atque inter alia in formula Pontificalis dicitur: *Et damnatum cum diabolo & angelis ejus, & omnibus reprobis in ignem æternum damnamus, donec à laqueis diaboli resipiscat*, &c.

XIII. Ad idem tendit, quod recentioribus Decretalibus similiter inductum est, & cujus meminit Synodus Tridentina *Sess.* 25. *cap.* 3. *De Reformat.* " ut si obdurato animo censuris annexus, in illis per annum insorduerit, etiam contra eum tanquam de hæresi suspectum procedi possit. " Quod tamen hodie juxta suum rigorem non observatur, nisi in Provinciis ubi tribunal Inquisitionis est stabilitum, uti monet Fleury in Institutionibus Juris Ecclesiastici *part.* 3. *cap.* 22. in fine.

XIV. Quod vero ex Pontificalis præscripto injungatur, ut prolato anathemate sive excommunicatione, Epistola Presbyteris per Parochias, & etiam " vicinis Episcopis mittatur, continens nomen ex- " communicati, & excommunicationis causam, ne " quis per ignorantiam ulterius illi communicet, ri- " tus est admodum antiquus, & ex traditione Apo- " stolica ad nos transmissus. "

XV. Hoc enim semper in Ecclesia usitatum fuit, ut excommunicatus ab uno Episcopo, ab omnibus vitandus esset, & reputandus tanquam Ethnicus & Publicanus. Hujus disciplinæ exemplum habemus in Marcione, qui ab Episcopo ob stuprum excommunicatus, cum Romam venisset post mortem Hygini Papæ, & à Clero Romano in communionem admitti postulasset, respondit Clerus, se id facere non posse sine arbitrio & consensu Episcopi ejus, uti latius ex Epiphanio refert Baronius ad an. 146.

XVI. Hanc disciplinam non introducens, sed renovans Synodus Nicæna I. *Canone* 5. statuit: „ ut de iis qui communione privantur sive ex Clero " sive ex laico ordine, ab Episcopis uniuscujusque " Provinciæ servetur hæc sententia secundum Cano- " nem, qui pronunciat, ut qui ab aliquibus abjici- " untur, ab aliis non recipiantur. "

XVII. Ne igitur ignorantiam prætenderent Episcopi, jampridem usitatum fuit, ut excommunicationis sententia per Parochias ubique publicaretur, & Episcopis intimaretur. Hinc Regino Abbas Prumiensis relata formula excommunicationis seculo XI. usitata, subjungit: „ Deinde Epistolæ Presbyte- " ris per Parochiam mittantur continentes modum " excommunicationis, in quibus jubeantur, ut die- " bus Dominicis post lectionem Evangelii plebibus " sibi commissis publice annuncient ipsam excom- " municationem, ut ne quis per ignorantiam com- " municet excommunicato, oportet etiam ut aliis " Episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Hæc " ille *libr.* 2. *De Eccles. disc. cap.* 410. dictaque " sua confirmat ex *Canon.* 2. Toletani I. "

XVIII. Præter verborum formulas, & externos aliquos ritus ad terrorem adhiberi solitos, recentior quoque disciplina induxit, ut qui excommunicat, excommunicationem *in scriptis proferat, & causam excommunicationis expresse conscribat, propter quam excommunicatio profertur. Cap.* 1. *De Sent. Excommunicationis in* 6.

XIX. Ubi insuper præcipitur excommunicanti, " exemplum ejusmodi scripturæ excommunicato tra- " dere intra mensem, si requisitus fuerit, super qua " requisitione fieri vult publicum instrumentum, vel " literas testimoniales confici sigillo authentico con- " signatas. "

XX. Et hæc quidem in excommunicatione *ferendæ sententiæ*, juxta modernam Ecclesiæ disciplinam servanda sunt: Quoad excommunicationem vero *latæ sententiæ* servari debent illa, quæ in legis aut Canonis promulgatione, & confectione præscripta sunt.

C A P U T IX.

De Interdicto.

1. *Interdictum hodie sumitur pro distincta specie censuræ.*
2. *Descriptio interdicti.*
3. *Quomodo excludatur excommunicatio.*
4. *A suspensione quomodo distinguatur.*
5. *Per interdictum non vetatur usus omnium rerum Divinarum.*

6. *Allegata descriptio interdicti accommoda Recentiorum placitis.*
7. *Interdicti divisio; & quid interdictum* locale.
8. *Quid interdictum* personale.
9. *Mixtum ex utroque.*
10. *Interdictum locale* generale *describitur.*
11. *Quid interdicto generali civitatis, aut villa vel castri contineatur.*
12. *Interdictum locale particulare: & Ecclesia particulari interdicta quid comprehendatur.*
13. *Interdictum personale* generale.
14. *An Clero interdicto & populus censeatur interdictus, vel è converso.*
15. *Quid interdictum personale* speciale.
16. *An interdicti localis meminerit S. Basilius.*
17. *De hoc interdicto non loquitur S. Augustinus.*
18. *Interdicti* localis *meminisse videtur S. Gregorius Turonensis.*
19. *Usus interdicti generalis maxime invaluit circa seculum decimum, & sequentia; & qua hujus occasio.*
20. *Illustris illius forma proposita, & probata in Synodo Lemovicensi.*
21. *Eam* novam *fuisse testantur Auctores coævi.*
22. *Interdicta præsertim generalia posterioribus seculis multum frequentia fuerunt.*
23. *Populus per illa Divinis Officiis & Sacramentis atque instructionibus frequenter sine propria culpa privabatur; idcirco Pontifices interdicti rigorem mitigare cœperunt.*
24. *Alexander III. permittit Baptismum administrari parvulis, & pœnitentias morientibus.*
25. *Innocentius III. indulsit prædicari verbum Dei, & dari Sacramentum Confirmationis: & Clericis sepulturam in cœmeterio.*
26. *In Conventualibus Ecclesiis submissa voce recitare Divina Officia; atque peregrinis & Cruce signatis, etiam sanis detur pœnitentia.*
27. *Gregorius IX. permittit in Ecclesia interdicta Missarum solemnia semel in hebdomada sub certis conditionibus celebrari.*
28. *Amplius de interdicti rigore relaxavit Bonifacius Octavus.*
29. *Ratio relaxationis petita à detrimento spirituali, quod populus patitur.*
30. *Judices Ecclesiastici minus circumspecte, & potius ex cupiditate, quam charitate interdicta ferebant.*
31. *Constitutio Bonifacii VIII. contra hæc temeraria interdicta.*
32. *Concordata Brabantiæ ad scandala vitanda modum interdictis ferendis præscripserunt.*
33. *Idipsum præstitum à Synodo Basileensi.*
34. *Non sine magna causa & moderatione, & circumspectione interdictum generale infligendum.*
35. *Major causa, & prudentia in ferenda hac generali censura, quam excommunicatione requiritur.*
36. *Ratio eo debet esse major, quo latius se interdictum extendit.*
37. *Qui effectus interdicti circa cessationem à Divinis.*
38. *Per celebrationem in loco interdicto incurritur irregularitas.*
39. *Interdictum differt à simplici cessatione à Divinis.*
40. *Hac minora, quam interdictum, præsertim generale, habet incommoda.*

I. INter species veræ & propriè dictæ censuræ Ecclesiasticæ hodie uno consensu numeratur *interdictum*; & accipitur pro censura ab excommunicatione & suspensione distincta; quamvis & in his censuris aliquod interdictum sive interdictio interveniat.

II. Describitur autem communiter *interdictum*, ut est specialis, & distincta species censuræ: „ Censura Ecclesiastica prohibens usum quarundam rerum divinarum, ut " Fidelibus communem, quatenus talis est.

III. Excommunicationem hic excludi dicunt: quia etsi hæc prohibeat quoque rerum quarundam divinarum *usum*; non tamen *quatenus est usus*, sed prout est quædam *communicatio* cum Fidelibus.

IV. A suspensione autem distingui notant, quia hæc privat quidem spiritualium rerum usu; sed non *ut communi Fidelibus*; ac solis *Clericis proprio*; uti capite sequenti notabitur.

V. Dicitur autem in definitione ALIQUARUM *rerum divinarum*; quia interdictum non privat *omnibus rebus* divinis; sed illis duntaxat, quæ in Jure expressæ sunt, & modo etiam in Jure declarato, uti ex dicendis patebit.

VI. Hæc interim satis probant, hanc descriptionem desumptam & circumscriptam esse conformiter ad ea, quæ à recentioribus Canonistis & Theologis Scholasticis circa hanc speciem censuræ recepta reperiebantur. Nec enim in pristinis Canonibus & Auctoribus has præcisas & determinatas differentias censurarum facile reperies.

VII. Interdictum autem jam descriptum dividitur in locale, personale & mixtum.

Locale dicitur, quod directe fertur ad locum, ne in eo exerceantur Divina, secundum modum à Jure definitum.

In descriptione dictum est *directe* ferri ad locum: quia *indirecte* etiam refertur ad homines; quatenus in eo *loco* Divinis interesse nequeunt: Sed tamen quia *directe* solum locum respicit, *non personas*; ideo personæ possunt alio loco Divinis assistere, Sacramenta accipere, atque in locis sacris alibi sepeliri: ideoque nec personæ interdictæ dicuntur.

VIII. Interdictum *personale* vocatur, quod dirigitur immediate & directe ad *personam*, eique interdicit certum quendam rerum divinarum usum: differtque à *locali*, quod non terminetur ad certum locum. Nam si persona simpliciter sit interdicta, nec alibi Divinis interesse potest, ipsumque interdictum vulgo dicitur *ambulare* cum persona, & esse *ambulatorium*; nullus autem locus propterea *interdicto* est suppositus, possuntque alii non interdicti in loco Divinis interesse.

IX. Mixtum appellatur, collectum ex utroque; id est, quod & directe in locum & in personam fertur: atque tam personæ, quam locus interdicto *æque directe* subjacent.

X. Interdictum tam locale, quam personale ulterius dividitur in universale & singulare.

Locale universale sive generale solet vocari illud, quo interdicto subjicitur locus plura alia loca sub se continens, & suis limitibus comprehendens: ut sunt Regnum, Provincia, Civitas, Diœcesis, &c.

XI. Hujus interdicti mentio occurrit in *cap. 16. & 17. De Sentent. Excommunicat. in 6.* declaratque in posteriore Bonifacius VIII. quod „ cum civitas, castrum, " aut villa Ecclesiastico subjiciantur interdicto, illorum " suburbia, & continentia ædificia eo ipso intel- " ligi interdicta. „ Rationem subjungit: " Nam licet " prædicta videantur alias murorum ambitu termina- " ri, hoc tamen casu, ne vilipendi valeat sententia in- " terdicti (quod fieret si posset in ipsorum suburbiis, " vel continentibus ædificiis licite celebrari, ut prius) " expedit interpretationem fieri latiorem.

XII. Interdictum particulare est, quo solummodo interdicto subjicitur locus aliquis particularis, puta unica Ecclesia: uti sat insinuatur in citato *c. 17.* declaratque ibidem Bonifacius VIII. quod ratio quæ suadet, civitate interdicta, censeri quoque interdicta suburbia, etiam suadeat, ut „ si sit Ecclesia interdicto supposita, vel subjecta, nec in Capella ejus celebrari, nec in " cœmeterio ipsius eidem Ecclesiæ contiguis poterit " sepeliri; secus si ei contigua non existant. "

XIII. Personale interdictum generale dicitur, quo aliqua communitas, ac proinde plures homines complectens, interdicitur: ut si incolæ certæ civitatis, si quoddam Capitulum, si Collegium, si Monasterium, &c. accipiendo nimirum Collegium & Monasterium pro solis personis, ita ut non interdicatur locus. Requiritur etiam, ut homines illi plures interdicantur sub nomine ipsius communitatis, puta civitatis.

XIV. Hujus interdicti mentio fit in *cap. 16. De Sent. excommunicat. in 6.* declaraturque: „ Si sententia *interdicti* proferatur in *Clerum*, non intelligi " (nisi aliud sit expressum in ea) interdictus populus; nec etiam è converso. Unde uno interdicto " ipsorum, alius licite admittitur ad Divina. "

XV. Si aliqui etiam plures interdicantur expressis *nominibus propriis*, & non quatenus constituunt communitatem aut Collegium, dicetur interdictum *particulare*, quia omnes subjiciuntur interdicto *ut particulares*.

XVI. In-

XVI. Interdicti *generalis*, quo Provincia, civitas, aut communitas quædam interdicto subjicitur; & quod hodie consuevit nomine *interdicti* intelligi, meminisse S. Basilium *Epistola* 244. credunt nonnulli; ubi interrogatus, quid agendum de illo, qui filiam alicujus rapuerat, resolvit, filiam Parentibus suis restitui, ipsum Raptorem ejusque complices excommunicari debere: *Villa vero* (ait) *quæ Raptorem susceperit cum Rapta, nec reddiderit, prorsus suspensa sit à precibus & orationum communione.*

Verum ex contextu patet, Basilium hic non loqui de *villa* prout locum aut domum quandam significat; sed de familia quæ Raptorem cum Rapta susceperit; hancque non *interdicto* proprie dicto subjecit, sed in *pænitentiam* à communione excludendam censuit.

XVII. Similiter quæ sub nomine S. Augustini ex Epistola ad Bonifacium refert Gratianus *caus.* 17. *q.* 4. *Can.* 8. tametsi essent revera S. Augustini, hujus censuræ antiquitatem minime probarent; cum evidens sit, non nisi de negata communione in pœnitentiam ibidem agi.

XVIII. Propius ad hanc censuram spectare videtur exemplum relatum à S. Gregorio Turonensi *lib.* 8. *hist. Francorum c.* 31. Cum enim S. Prætextatus Episcopus Rothomagensis in Ecclesia ipso die Paschatis Divina Officia peragens, fuisset trucidatus, „ Leudovaldus „ Episcopus Epistolas per omnes Sacerdotes direxit, „ & accepto consilio *Ecclesias Rothomagenses clausit*, „ ut in his populus *solemnia Divina non spectaret*, donec „ indagatione communi reperiretur hujus auctor sceleris.

Nequaquam negari posse videtur, quin hic aliquam interdicti speciem habeamus; adeoque facile crediderim, circa sæculum sextum ob enormia crimina cœpisse aliquando civitatis aut Diœcesis Ecclesias interdicto subjici.

XIX. Sed cum admodum rara & extraordinaria essent hæc exempla, nec per omnia conformia illis, quæ Jura posteriora de hac censura *interdicti* edicunt, putant non pauci viri eruditi, originem ejus referendam potius esse ad sæculum decimum aut undecimum; creduntque, interdictum præsertim *generale*, præcipue cœpisse frequentari, quando Principes particulares, qui sub Carolo Magno ejusque Successoribus duntaxat fuerant Provinciarum Gubernatores, se in earum Dominos absolutos erexerunt.

Ut enim horum contumaciam frangerent Episcopi, generali Provinciarum aut civitatum interdicto uti cœperunt; ut populus tædio affectus, etiam ipsum Principem ad obedientiam quodammodo adigeret.

XX. Quidquid sit, certum est, quod nulla illustrior forma, atque ipsam interdicti hodiernam formam & rationem propius exprimens occurrat, quam in Synodo Lemovicensi anno 1031. celebrata. In hac enim Odericus Abbas suggerens Episcopis medicinam adversus generalem morbum, qui contumaciæ Principum & Magistratuum sæcularium adscribebatur adhibendam, ait: „ Nisi de „ pace acquieverint, ligate *omnem terram* Lemovicen„ sem publica excommunicatione, eo videlicet modo, ut „ nemo nisi Clericus, aut pauper mendicans, aut pere„ grinus adveniens, aut infans à bimatu & infra, in toto „ Lemovicinio sepeliatur, nec in alium Episcopatum ad „ sepeliendum portetur. Divinum Officium per omnes „ Ecclesias latenter agatur, & Baptismus petentibus tri„ buatur. Circa horam tertiam signa sonent in Ecclesiis „ omnibus, & omnes proni in faciem preces pro tribula„ tione & pace fundant. Pœnitentia & viaticum in exitu „ mortis tribuatur; altaria per omnes Ecclesias, sicut in „ Parasceve, nudentur, & cruces & ornamenta abscon„ dantur, quia signum luctus & tristitiæ omnibus est. Ad „ Missas tamen, quas unusquisque Sacerdotum januis „ Ecclesiarum obseratis fecerit, altaria induantur, & „ iterum post Missas nudentur. Nemo in ipsa excommu„ nicatione uxorem ducat: nemo alteri osculum det: ne„ mo Clericorum, aut laicorum, vel habitantium, vel „ transeuntium, in toto Lemovicinio carnem comedat, „ neque alios cibos, quam illos, in quibus Quadrage„ sima vesci licitum est. Nemo laicorum aut Clericorum „ tondeatur, neque radatur, quousque districti Princi„ pes, & capita populorum per omnia sancto obediant „ Concilio. Si quis vero probatus fuerit aliquo modo „ hujus vinculi violator, non recipiatur nisi cum di„ gna pœnitentia.

Placuit Oderici consilium Patribus istius Synodi.

XXI. Hoc consilium ad praxim deductum fuisse ab Episcopo Lemovicensi, judicat Ademarus Engolismensis scribens circa idem tempus: Alduinus Episcopus Lemovicensis pro nequitia populi *novam* observantiam constituit, scilicet Ecclesias & Monasteria cessare à Divino cultu, à Sacrosancto Sacrificio, & populum quasi Paganum à divinis laudibus cessare, & hanc observantiam excommunicationem censebat.

An antiquius hujusmodi interdicti exemplum extet, nescio, interim hoc evincit Auctoris hujus testimonium, observantiam tunc adhuc fuisse *novam*. Unde & eodem sæculo Ivo Carnotensis *Epist.* 94. vocat interdictum, *remedium* INSOLITUM, ob suam nimirum novitatem.

XXII. Hoc quoque indubitatum est, labentibus sæculis usum interdictorum, præsertim *generalium*, mirum in modum fuisse extensum; eoque Pontifices & Episcopos frequentissime usos esse, ut Principes & Magistratus, qui particulares excommunicationes in suas personas latas contemnebant, ad obedientiam & restitutionem adigerent; atque ipsis excommunicationibus vim & efficaciam adderent.

XXIII. Sed cum hæc interdicta plerunque indicerentur ob crimen à *solo* Principe, aut Magistratu commissum; ipseque nihilominus populus sæpius plane innocens eodem interdicto involveretur, & Ecclesiasticis Sacramentis, & Divinis Officiis & instructionibus salutaribus privaretur, idque cum summo salutis discrimine; idcirco diversi Pontifices diversa temperamenta his interdictis adhibuere.

XXIV. Sæculo XII. ad Episcopos per Angliam constitutos scribit Alexander III. in *cap.* 11. ;; *De Sponsalib.* ut si Rex Angliæ ad eorum commonitionem non restituat uxores filiis suis intra certum terminum, „ ex tunc in quacunque (ait) Provinciarum vestrarum detinentur vel transferuntur (uxores filiorum Regis) donec ibi fuerint, *nulla Divina Officia* celebretis, nec permittatis aliquatenus celebrari, *præter Baptismum parvulorum, & pœnitentias morientium.*

XXV. Ulterius Innocentius III in *cap.* 43. ;; *De Sentent. Excommunicat.* permittit tempore interdicti populo prædicari *Verbum* Dei, & parvulis dari Sacramentum *Confirmationis*. Et in *c.* 11. ;; *De Pœnis. & remiss.* indulget, ut tempore interdicti „ Clerici decedentes, qui tamen servaverint interdictum, in cœmeterio Ecclesiæ sine campanarum pulsatione, cessantibus solemnitatibus omnibus, cum silentio tumulentur.

XXVI. Insuper „ & in Conventualibus Ecclesiis bini & bini, vel simul tres horas Canonicas valeant legere, non cantare, januis clausis, interdictis & excommunicatis exclusis, & voce ita remissa, quod exterius audiri non possit.

Denique indulget, ut Cruce signatis & peregrinis, etiam bene valentibus *detur pœnitentia*, *cum postulaverint.*

XXVII. Post hæc Gregorius IX. in *cap.* 57. ;; *De Sentent. Excommunic.* „ permittit Ecclesiarum Ministris semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, januis clausis, excommunicatis & interdictis exclusis, Missarum solemnia celebrare causa conficiendi Corpus Domini, quod decedentibus in pœnitentia non negatur.

XXVIII. Demum Bonifacius VIII. in *cap.* ALMA MATER *De Sentent. Excommunic. in* 6. in multis rigorem interdicti relaxavit: atque in primis, ut „ non tantum morientes, sed etiam viventes tam sani, quàm infirmi ad pœnitentiam licite admittantur..... Præterea quod singulis diebus in Ecclesiis & Monasteriis Missæ celebrentur, & alia Divina Officia sicut prius, submissa tamen voce, & januis clausis, excommunicatis & interdictis exclusis, & campanis etiam non pulsatis... In festivitatibus vero Natalis Domini, Paschæ, ac Pentecostes, & Assumptionis Virginis gloriosæ, campanæ pulsentur, & januis apertis alta voce Divina Officia solemniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis: quibus ob reverentiam dictarum solemnitatum, (& ut ipsi ad humilitatis gratiam & reconciliationis affectum facilius inclinentur) prætatis diebus participationem permittimus Divinorum: sic tamen quod illi, propter quorum excessum interdictum hujusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquent.

XXIX. Rationem hujus relaxationis & mitigationis

præmi-

præmiserat Bonifacius, dicens: „ Quia vero ex districtione hujusmodi Statutorum excrescit indevotio populi, pullulant hæreses, & infinita pericula animarum insurgunt, ac Ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur. "

Eandem rationem tangit idem Pontifex in *Extravagante 2. de Senten. Excommunic.* his verbis: „ Tolluntur mortuis, seu minuuntur suffragia, præsertim per oblationem frequentem hostiæ salutaris, adolescentes parvuli participantes rarius Sacramenta, minus inflammantur, & solidantur in fide, fidelium tepescit devotio, hæreses pullulant, & multiplicantur pericula animarum. "

XXX. Testatur quoque ibidem Pontifex, quod „ nonnulli Judices *nimis prompte* ad proferendas sententias interdicti, etiam in negotiis, sive causis, quas interdum *plus ex cupiditatis*, quam charitatis radice perspicuis indiciis procedere arguerentur. "

XXXI. Ut his inordinatis interdictis modum poneret, cavet, „ ut nulla Provincia, civitas, castrum, villa, locus, territorium, vel districtus auctoritate ordinaria, vel delegata supponatur Ecclesiastico interdicto pro pecuniario debito, vel pro cujusvis monetæ, vel pecuniæ quantitate quacunque occasione vel causa, seu quovis quæsito colore, pro eo maxime, quod ipsorum Domini, Rectores seu Officiales, quocunque nomine censeantur, aut incolæ seu habitatores aut singulares personæ ipsorum statutis, vel statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis hujusmodi debitum seu quantitatem non solverunt hactenus, aut in antea non persolvent. "

XXXII. In Concordatis quoque inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem *tit.* 8. cautum est: „ Propter scandala vitanda, ut honor Dei & Jura serventur, de cetero Interdictum, ut cessus à Divinis nullatenus poni poterunt, pro quocunque delicto alicujus singularis personæ, sed solum pro delicto Domini loci, Rectorum, seu eorum Officialium, vel Communitatis delinquentis, communicato consilio offendentis, realiter & de facto Clericos in sacris Ordinibus constitutos, aut Beneficiatos, si vero Beneficiis actu deservientes, quo casu, si Dominus Rector vel Communitas delictum infra mensem emendare recusaverint, vel quando singularis persona præmissa perpetrarit, & dictus Dominus Rector, vel Officialis talem singularem malefactorem, infra dies octo, si præsens fuerit, non apprehenderit, vel absentem, infra mensem non bannierit, aut apprehensum ad satisfaciendum infra dies octo non compulerit, sed Communitas præmissa sic fieri non procuraverit, tunc nisi de diligentia, per eos super præmissis facta, constiterit, cessus, vel interdictum poni poterit, alias non, reservata Judici Ecclesiastico, & seculari (ut præmissum est) correctione offendentium realiter personas Ecclesiasticas, vel eas realiter injuriantes. "

XXXIII. Similis pene limitatio jampridem facta est in Concilio Basileensi *Sess.* 20. insertaque Pragmaticæ Sanctioni, & Concordatis Galliæ, sub titulo *De interdictis non leviter ponendis*.

XXXIV. Merito monet ad illum textum Glossographus Pragmaticæ Sanctionis, „ non sine magna causa & maturitate gravi esse procedendum ad interdictum generale, ne facile infiniti inculpabiles propter delictum paucorum à Sacramentis interdicti censeantur. Addit deinde: Discretio suadet, ut primo delinquentes specialiter & nominatim interdicantur & non alii; Ut ab initio delinquentes generaliter non interdicantur quoad omnes effectus interdicti, sed quoad quosdam; scilicet primo interdicatur culpabilibus Corpus Christi, & sepultura in cœmeterio, & sic paullatim procedendo de effectu in effectum. Et demum cum in profundum malorum laberentur, propter eorum culpam interdictum generale proferendum, ut omnes inculpabiles contra delinquentes insurgant.

XXXV. Sane si in ferenda excommunicatione in unam & singularem personam gravis causa, magnaque prudentia & circumspectio requiratur, ut in antecedentibus ostendimus, quanto magis in ferendo *interdicto* præsertim generali, quo plures innocentes solent involvi, crimen enorme necessarium; summaque circumspectione procedendum est.

XXXVI. Hoc autem indubitatum est, eo majorem & graviorem causam requiri, majoremque necessitatem & circumspectionem, quo interdictum est generalius, & ad plura loca & personas se extendit.

XXXVII. Qui sint effectus interdicti, & à quibus tempore interdicti sit abstinendum, facile colligi potest ex Decretalibus supra relatis: cessandum enim est ab omnibus sacris functionibus, sub modo & forma ibidem expressis.

XXXVIII. „ Is vero, qui scienter in loco celebrat supposito *interdicto* (nisi super hoc privilegiatus existat aut à Jure sit concessum eidem) irregularitatem incurrit, à qua nequit per alium, quam per Romanum Pontificem liberari, & adeo efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debebit admitti. " *Cap.* 18. §. 1. *De Senten. Excommunic. in* 6.

Notant autem Doctores, quod etsi hic tantum fiat mentio *celebrationis*; eaque soleat restringi ad *celebrationem Missæ*, hic tamen comprehendere omnem Divinorum celebrationem, etiam Sacramentorum administrationem; nimirum juxta limitationes supra ex Decretalibus relatas.

XXXIX. Interdictum à simplici *cessatione à Divinis* esse distinctum; nec hanc esse proprie *censuram* Ecclesiasticam communiter observant Interpretes; & sat evidenter exprimitur in *cap.* 18. *de Sent. Excommunic. in* 6. dum dicitur, quod „ is qui in Ecclesia sanguinis effusione polluta, vel qui præsentibus majore excommunicatione innodatis, scienter *celebrare* præsumit: licet in hoc temerarie agat, *irregularitatis* tamen (cum id in Jure expressum non sit) *laqueum non incurrit*; " quem tamen incurreret, si cessatio à Divinis cum *interdicto*, ut est censura coincideret: quia indubitatum est, hujusmodi cessationi à Divinis suppositam esse Ecclesiam sanguinis effusione pollutam, neque in ea ante reconciliationem Divina Officia, præsertim Missarum solemnia, celebrari posse, uti ostendimus *part.* 2. *tit.* 16. *cap.* 4.

XL. Cumque cessatio à Divinis à Jure ob crimen in Ecclesia commissum, ad terrorem populi infligatur; atque tantum in Ecclesia speciali crimine polluta à Divinis cessetur ob delictum publicum, non solet hæc cessatio à Divinis secum trahere magna incommoda; nataque est populo salutarem terrorem & criminis horrorem ingerere: unde merito hæc à Divinis Officiis cessatio servatur; atque sæpius expediret, ut Ecclesiæ reconciliatio ad aliquod notabile tempus differretur, præsertim si de crimine enormi agitur; & aliæ non desint Ecclesiæ, in quibus Divina Officia peragantur.

C A P U T X.

De Suspensione.

1. *Suspensio hodie distincta species censuræ.*
2. *Ejus definitio.*
3. *Desumpta ex iis, quæ de hac censura tradunt recentiores.*
4. *Quomodo ab excommunicatione distinguatur.*
5. *Suspensio est censura propria Clericis.*
6. *Suspensio alia est ab officio, alia à Beneficio.*
7. *Prior importat suspensionem ab Ordine & jurisdictione.*
8. *Suspensio ab Officio non privat iis, quæ sunt communia laicis.*
9. *Suspensio potest esse partialis ad ea, quæ sunt Ordinis, vel quæ jurisdictionis, aut aliqua eorum.*
10. *Etiam limitari potest ad locum.*
11. *Simpliciter expressa non restringitur ad tempus.*
12. *Potest tamen restringi.*
13. *Hæc expirat per lapsum temporis.*
14. *Quid suspensio à Beneficio, & quomodo restringi queat?*
15. *Multis seculis ignota fuit distinctio suspensionis à Beneficio & ab Ordine.*
16. *An hodie suspensio ab Officio importet suspensionem à Beneficio.*
17. *Suspensio debet ferri in scriptis causa expressa.*
18. *Debet dari copia suspenso, si petat.*
19. *Hæc non requiruntur in suspensione latæ sententiæ; & hæc quid sit.*
20. *Suspensio non privat Clericum suo Beneficio aut Officio.*
21. *Qua ratione suspensio censeatur non perpetua.*

22. *Quomodo distinguatur à depositione.*
23. *Clericus suspensus ab Ordine fit irregularis, si exerceat ea, quæ Ordinis illius sunt.*
24. *Idque de Jure etiam in Clericis Minorum Ordinum obtinere verius est.*
25. *Secus attendendo multarum Ecclesiarum consuetudinem.*

I. INter species censuræ hodie numeratur *Suspensio* juxta Responsum Innocentii III. in *cap.* 20. ☩ *De V. S.* & ibi notant uno consensu Interpretes; eamque esse censuram distinctam ab Excommunicatione & Interdicto.

II. Definitur autem communiter suspensio prout est censura distincta à reliquis censuris; „ Censura Ecclesiastica, qua Clericus ob culpam suam prohibetur ab „ executione potestatis Ecclesiasticæ, quam habet ratio- „ ne officii aut Beneficii Ecclesiastici, vel in totum, vel „ pro parte, vel ad tempus, vel in perpetuum.

III. Non dubium, quin hæc definitio accommodata sit iis, quæ à Canonistis & Scholasticis recentioribus communiter de hac censura traduntur. Licet enim in sacris Canonibus frequenter mentio fiat de interdictione aut suspensione Clericorum a suis functionibus pro meritis culpæ; nihil tamen de suspensione prout constituit præcise speciem censuræ, eamque à reliquis formaliter distinctam, occurrit. Simpliciter de hac suspensione tanquam pœna Clerici pro modo culpæ infligenda agitur.

IV. Dicunt autem communiter Doctores, hanc suspensionis censuram distingui ab excommunicatione: quia licet hæc etiam privet excommunicatum exercitio & usu potestatis Ecclesiasticæ, non privat tamen eum hoc exercitio, quatenus est *usus* alicujus potestatis Ecclesiasticæ convenientis ratione officii vel Beneficii, uti privat suspensio; sed tantum privat illo exercitio sive usu, ut habet rationem *communicationis* cum Fidelibus.

V. Hinc & profluit, quod excommunicatio sit censura communis laicis & Clericis; suspensio autem propria sit solis Clericis, qui capaces sunt potestatis Ecclesiasticæ, à cujus consequenter usu & functione prohiberi sive suspendi possunt.

VI. Ex allegata definitione facile colligitur, suspensionem in primis dividi posse in eam, quæ est ab officio, & eam, quæ est a Beneficio.

VII. Suspensio ab officio simpliciter expressa importat suspensionem ab executione Ordinis & jurisdictionis, quemadmodum tradunt Interpretes ad *cap.* 1. *De Sent. & re jud. in* 6. ubi dicitur, quod si suspensus *ab officio* damnabiliter se *Divinis* ingesserit, irregularitatem incurrat: adeoque supponitur suspensum ab officio nullis se posse Divinis ingerere.

VIII. Per suspensionem *ab officio* suspenditur Clericus ab omni officio Ecclesiastico, sive illud ab Ordine, sive à jurisdictione dependeat, modo vere sit officium Ecclesiasticum; nam iis quæ laicis æque ac Clericis communia sunt, hæc censura non privat. Unde per suspensionem nullus privatur passiva Sacramentorum participatione, neque ingressu Ecclesiæ, aut communibus Ecclesiæ suffragiis, vel Ecclesiastica sepultura, aliisque similibus, quæ nec ab Ordine, nec à jurisdictione Ecclesiastica dependent.

IX. Licet autem hæc suspensio simpliciter expressa suspendat ab omnibus quæ Ordinis & jurisdictionis sunt, nihilominus subinde vel tacite vel expresse potest limitari vel ad ea quæ Ordinis, vel ad ea quæ jurisdictionis sunt; quin imo ad certum aliquem & determinatum actum vel Ordinis, vel jurisdictionis, quæ vocari solent suspensiones *partiales*; neque suspensio limitata ultra expressos limites est extendenda: quales partiales suspensiones in Jure expressas plures recitat Glossa ad *Clem.* 3. *De pœnis*.

X. Potest quoque suspensio restringi ad certum locum; ut nimirum tantum suspendatur ab Ordinis vel jurisdictionis executione in certo loco; quo casu libere in aliis locis officio suo fungi poterit.

XI. Suspensio simpliciter lata, sicuti ad nullum certum Ordinis vel jurisdictionis actum restringitur; ita quoque ad nullum determinatum tempus limitatur, sed censetur esse perpetua, saltem *negative*: id est, quod nullum certum terminum durationis assignatum habeat, duratura quousque ab habente potestatem tollatur; qui incertus terminus tacite semper includitur: atque in hoc suspensio differt a depositione, quæ *positivam* quandam perpetuitatem durationis includit.

XII. Quin tamen suspensio possit ad certum & determinatum tempus, non secus, atque ad certum actum, restringi, indubitatum est, multasque hujusmodi suspensiones notavit Glossographus ad citatam *Clem.* 3. verbo *Suspensio*.

XIII. Suspensio autem ita ad tempus limitata, ultra tempus non durat; sed lapso tempore expirat, etiam sine Judicis absolutione, quemadmodum docent communiter Doctores post Glossam in *cap.* 48. ☩ *De Sent. Excom.* & ad *Clem.* 1. *De Decimis*; ubi & notat Glossa, verbo *Donec*, quod si suspensio lata sit cum clausula: *Donec satisfecerit*, sufficiat Judicis declaratio super satisfactione *sine alia absolutione*.

XIV. Suspensio *à Beneficio* dicitur, qua Clericus à perceptione fructuum Beneficii aut aliis à Beneficio dependentibus suspenditur.

Sicuti autem suspensio ab officio potest esse partialis & limitata tam quoad actum, quam quoad tempus: ita & hæc limitari potest ad quandam partem fructuum, aut ad certum tempus.

XV. Non dubium, quin multis seculis ignota fuerit distincta suspensio à Beneficio, quodque suspensio ab Ordine secum traheret suspensionem à perceptione fructuum, quæ ab Ordine sive illius exercitio dependebat, nullis adhuc specialibus Beneficiorum titulis erectis, uti *parte* 2. *tit.* 18. *cap.* 1. ostendimus.

XVI. Hodie vero controvertitur inter Doctores, num suspensio ab officio secum trahat suspensionem à Beneficio: quemadmodum videri potest apud Suaresium *De Censuris disput.* 26. *sect.* 3. atque ob hoc dubium solent Judices volentes ab utroque suspendere, dicere, *ab officio & Beneficio*.

XVII. Ut autem certius constet de suspensionis natura, & quousque hæc se extendat, debet Judex eam in *scriptis* proferre, & causam expresse conscribere, propter quam suspensio proferatur; quemadmodum in terminis statuitur in *cap.* 1. *De Sentent. excom. in* 6.

XVIII. Additur insuper: Exemplum vero hujusmodi scripturæ teneatur (Judex) suspenso tradere intra mensem si fuerit requisitus, super qua requisitione fieri vult publicum instrumentum, vel litteras testimoniales confici, sigillo authentico consignatas.

XIX. Et hæc quidem ubi agitur de suspensione à Judice proferenda. Secus autem de suspensione *latæ sententiæ*; quæ nimirum à Lege seu Canone infligitur, puta, qua Ordinans alienum Diœcesanum sine licentia sui Ordinarii à collatione Ordinum per annum, & Ordinatus à susceptorum Ordinum executione, quandiu proprio Ordinario videbitur, est suspensus ex Decreto Concilii Trident. *Sess.* 23. *cap.* 8. *De Reformat.* Et *cap.* 10. declarantur ab officio & Beneficio per annum ipso Jure suspensi, concedentes dimissorias contra formam Decreti dicto capite expressi.

In his enim & similibus suspensionibus à Jure inflictis requiritur Legum ipsarum, à quibus dependent, legitima promulgatio; quemadmodum supra de Excommunicationibus *latæ* sententiæ notatum fuit.

XX. Cujuscunque naturæ aut extensionis sit suspensio, certum est, quod tantum ipsum Clericum ab officio vel Beneficio *suspendat*; id est, impediat, quominus suo officio libere fungatur, functionesve ei annexas exerceat, aut emolumenta percipiat: nequaquam autem ipsum privet *officio* aut *Beneficio*.

XXI. Hinc ipsa suspensio quamvis ad nullum certum durationis terminum limitata sit, nihilominus ex se denotat quandam remissibilitatem, & spem restitutionis; eo quod officium & Beneficium Clerico suspenso integrum relinquat.

XXII. Ex his quoque manifesta est differentia inter simplicem suspensionem & depositionem. Hæc enim non tantum ab executione officii & Beneficii suspendit Clericum, sed absolute deponit, atque officio & Beneficio absolute privat, titulumque aufert; in tantum, ut sine nova collatione & titulo ad officium vel Beneficium redire nequeat.

Verum quidem est, nec per depositionem ab Ordine tolli characterem Ordinis, atque depositum ab Ordine Sacerdotii remanere revera Sacerdotem; tamen depositio hæc etiam differt à suspensione: eo quod ipsa depositio significet privationem perpetuam & irremissibilem usus Ordinum; non ita autem suspensio, uti notant communiter Canonistæ & Theologi Scholastici: quamvis fateantur depositi-

positionem ab Ordine subinde vocari suspensionem *perpetuam*.

XXIII. Tametsi Clericus ab Ordine suspensus non privetur absolute suo Ordine, neque usu sui Ordinis; nihilominus si durante suspensione exerceat functiones sui Ordinis, à quo suspensus est, fit irregularis.

XXIV. Hoc & procedere in Clericis minoribus duntaxat Ordinibus initiatis, late probat Fagnan. ad *cap.* SI QUIS PRESBYTER *ut de Cler. excomm. ministrante*: modo tamen exerceant aliquid deputatum *certo Ordini*; & insuper illud agant *tanquam Clerici* sive Ordinibus insigniti; secus, si obeant illa tanquam alii laici sine respectu ad Ordines: quemadmodum solent passim etiam per laicos obiri ministeria Ordinum minorum; quamvis secus fieri optet Synodus Tridentina.

XXV. Quia equidem passim consuetudo habet, ut functiones minorum Ordinum obeant etiam laici, plures tam Theologi quam Cannonistæ sustinent, quod stante hac consuetudine Clericus in minoribus constitutus, & *suspensus* non fiat *irregularis*, quantumvis obeat functiones minorum Ordinum; sed quæ ex consuetudine sunt Ecclesiæ indifferenter exercentur *à laicis* & Clericis. Quæ sane opinio, stante hac consuetudine, nescio an omnino rejicienda sit. Auctores hujus opinionis citatos vide apud Fagnanum loco citato, *num.* 6.

CAPUT XL.

De Absolutione à Censuris.

1. *Censura tollenda ab eo qui eam tulit.*
2. *Vel ab illo, qui ipsum repræsentat.*
3. *Olim ab Episcopo censuram tollere recusante recurri debebat ad Synodum Provincialem.*
4. *Disciplina hæc expressa Canone Concilii Niceni.*
5. *Censura ab Episcopo inflicta vim suam retinebat quousque per Synodum judicatum erat, eam tollendam.*
6. *A judicio Synodi ulterius non appellabatur.*
7. *Refertur Canon Africanus inhibens appellationes Ultramarinas.*
8. *Quomodo hunc Canonem interpolaverit Gratianus.*
9. *Tempore Gratiani recepta erant appellationes ad Metropolitanos, & ab his ulterius ad Sedem Apostolicam.*
10. *Ad quem à recusante Episcopo recurrendum pro obtinenda absolutione à censura lata ab homine.*
11. *Censura* latæ *sententia ordinarie tolli potest per proprium Episcopum, aut proprium Sacerdotem.*
12. *Quis nomine proprii Episcopi intelligatur.*
13. *Per proprium Sacerdotem intelligitur quilibet Presbyter habens auctoritatem absolvendi à mortalibus Sacramentaliter.*
14. *Absolutio à censuris à Confessariis solita præmitti absolutioni Sacramentali est duntaxat ad* cautelam.
15. *Similiter & illa, quæ Bullis & Literis Pontificiis de style inseri solet.*
16. *Absolutio ad* cautelam *interdum datur ad petitionem alicujus.*
17. *Absolutio ad* cautelam *multis seculis ignota fuit.*
18. *Presbyter simpliciter approbatus non absolvit à censuris* reservatis; *& de harum origine & progressu remissive.*
19. *Qui habet auctoritatem absolvendi à casibus reservatis Papæ, etiam habet absolvendi à censuris eidem reservatis.*
20. *Idem videtur de censuris Episcopis reservatis.*
21. *Quomodo facultas absolvendi à reservatis concedenda remissive.*
22. *Absolutio à censuris in Sacramento Pœnitentiæ tantum operatur in foro conscientiæ.*
23. *Pro foro externo quoad reservatas Papæ, recurrendum ad Sedem Apostolicam; & quomodo absolutio expediatur.*
24. *De auctoritate Episcoporum absolvendi à censuris reservatis ex delictis occultis remissive.*
25. *An Judices Regii cogere possint Judices Ecclesiasticos ad tollendas censuras.*

I. EXcommunicatum ab uno Episcopo esse ab omnibus habendum tanquam excommunicatum, supra *cap.* 8. ostensum est.

Hinc & hæc regula fluxit ab omnibus passim probata, censuram ab homine latam Jure communi & ordinario esse tollendam ab eodem, à quo lata fuit.

II. Hic tamen non ipsa singularis atque individua persona excommunicantis attendenda est; sed ipsum officium seu dignitas, vi cujus auctoritas ferendi censuras competit illi, qui censuram tulit.

Unde censura inflicta per Episcopum Jure suæ ordinariæ jurisdictionis, potest eo mortuo solvi ab omni eo, qui in ejus jurisdictionem ordinariam succedit; puta, Capitulo Sede vacante, vel Vicario à Capitulo constituto, nisi restrictam auctoritatem acceperit; item successore in Episcopatum.

III. Quod si is qui censuram protulit, nolit eam tollere, credatque censura innodatus, censuram esse injustam, aut saltem eatenus satisfecisse, ut absolutionem mereatur obtinere, jampridem decretum fuit, ut is Synodo Provinciali bis quotannis celebrandæ se sisteret, ut hæc omnibus perpensis, vel censuram confirmaret, vel infirmaret: eam vel injustam declarando, vel ipsum querelantem à censura absolvendo.

IV. Hanc disciplinam exhibet Synodus Nicæna *can.* 5. dicens: „De his qui communione privantur seu ex Clero, seu ex laico Ordine, ab Episcopis per unamquamque Provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur, non recipiantur ab aliis. Requiratur autem ne pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet Episcopi vitio videantur à congregatione seclusi. Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per quamcunque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis Provinciæ congregatis, discutiantur hujusmodi quæstiones, & sic qui suo peccaverint evidenter Episcopo, excommunicati rationabiliter ab omnibus æstimentur, usquequo vel in communi vel Episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Concilia vero celebrentur, unum quidem ante Quadragesimam Paschæ; ut communi dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum: secundum vero circa tempus Autumni.“

V. Juxta disciplinam itaque hoc Canone firmatam, excommunicati à suo respective Episcopo tanquam tales habendi sunt, quousque vel Episcopis in Synodo congregatis, vel ipsi Episcopo, qui excommunicavit, placuerit humaniorem pro talibus ferre sententiam.

VI. Supponit non obscure ipsa Synodus Nicæna, excommunicationem latam ab Episcopis à nullo, nisi à Synodo Provinciali posse infirmari, neque ab hujus judicio ulterius appellari posse: quod & ipse Christianus Lupus in *tract. de Appellat. cap.* 12. fatetur, dum de Censuris in laicos aut inferiores Clericos prolatis agitur: atque multis probarunt, & magno studio & fervent animo sustinuerunt Episcopi Africani in causa cujusdam Appiarii Presbyteri à suo Episcopo depositi, & à Zosimo R. Pontifice in communionem suscepti; uti videri potest in his quæ observavimus ad Canones Codicis Africani.

VII. Hinc & Codicis illius *can.* 125. ait: „Item placuit ut Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici, in causis quas habuerint, si de judiciis Episcoporum suorum questi fuerint, vicini Episcopi eos audiant, & inter eos quidquid est finiant, adhibiti ab eis ex consensu Episcoporum suorum. Quod si & ab eis provocandum putaverint, non provocent nisi ad Africana Concilia, vel ad Primates Provinciarum suarum. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, à nullo intra Africam in communionem suscipiatur.“

VIII. Gratianus quidem relato hoc Canone *caus.* 2. *q.* 6. *can.* 35. addit hanc clausulam: *Nisi forte Romanam Sedem appellaverint*, „quasi Africani trans Mare appellantes, alio quam ad Rom. Pontif. appellare consuevissent,“ uti notat Severinus Binnius ad *can.* 22. Concilii Melevitani II. explodens ineptam hanc Gratiani exceptionem: qui ignorans pristinam disciplinam, Canones sæpius ad sui temporis disciplinam retorquet; uti pluribus exemplis in notis ad Canones ostendimus.

IX. Scimus enim tempore Gratiani morem fuisse, ut à judiciis Episcoporum non tantum ad Synodos Provinciales, aut Provinciarum Primates, vel Metropolitanos appellaretur; sed insuper ab horum judicio ad Sedem Apostolicam appellare liberum esse. Quod vel ex sola decla-

matione S. Bernardi adversus abusus appellationum ad R. Curiam constat; ac signanter *lib.* 3. *de Consid. ad Eugenium cap.* 2. Et *Epistola* 178. in editione Horstii, ubi queritur, per has appellationes justitiam in Ecclesiis deperire, annullari claves Ecclesiæ, Episcopalem omnino vilescere auctoritatem. Vide latius supra *tit.* 10. *cap.* 1. ubi & verba S. Bernardi relata sunt.

X. Potest ergo juxta recentiorem & modernam disciplinam, absolutio à censuris impendi in primis ab eo qui eas tulit. Si vero eam impendere recuset, recurri potest ad ejus Superiorem, v. g. ab Episcopo ad Metropolitanum: à Metropolitano ad Primatem aut Romanum Pontificem: ut causa discussa ad Ordinarium absolvendus remittatur, aut si absolutionem recuset, Superior eam impertiatur, prout exprimitur in *cap.* 7. §. SANE *de Sent. excom. in* 6. ubi dicitur: „ Sane si certum est excommunicationis sententiam esse justam, velut cum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata: Superior Judex (nisi periculum sit in mora) excommunicatum ad excommunicatorem prorsus remittere debet: nec debet eum absolvere, nisi excommunicator requisitus malitiose illi absolutionis beneficium deneget exhibere. Si vero constet hujusmodi sententiam esse injustam, nequaquam remittendus est ad suum excommunicatorem excommunicatus; sed debet sine difficultate aliqua mox absolvi. Quod si dubitetur, utrum justa sit vel injusta, Superior (nisi excommunicatori deferat) relaxare juxta formam Ecclesiæ potest illam: quanquam honestius & convenientius agat, si ei deferat in hoc casu. Ubi autem Superiori competit de excommunicatione cognoscere, absolutio seu relaxatio, quam ipse fecerit, tenet, licet forsitan sit justa: quoniam etsi contra Jus litigatoris, non tamen contra Jus Constitutionis absolvit.

XI. Et hæc quidem de absolutione a censuris ab homine latis. Quoad censuras vero latas a Jure sive *latæ* sententiæ, hæc regula communiter statuitur: *Si Pontifex aut Conditor Canonis earum absolutionem specialiter non reservaverit, absolvi unusquisque poterit a proprio Episcopo, imo & a proprio Parocho.* Quæ Regula aperte traditur in *cap.* NUPER 29. *de Sent. Excom.* cujus hæc sunt verba: „ In secundo vero casu a suo Episcopo vel proprio Sacerdote poterit beneficium absolutionis obtinere; quamvis enim & tunc non Judicis, sed Juris sententia excommunicato communicans sit ligatus; quia tamen Conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur aliis facultatem relaxandi.

XII. Observat Suaresius *de Censuris Disput.* 7. *sect.* 3. nomine Episcopi in hac Decretali intelligi Episcopum proprium ipsius excommunicati; item omnem illum, qui in Jurisdictionem Episcopalem succedit.

XIII. Per *proprium Sacerdotem* intelligi *proprium Parochum* excommunicati, notat idem Auctor: quamvis ex ratione ipsius Decretalis intelligatur *quilibet* Presbyter habens auctoritatem absolvendi tanquam minister Sacramenti Pœnitentiæ a peccatis *mortalibus*, præsertim, quia uti ibidem *sect.* 4. *num.* 9. recte monet Suaresius, quatenus munus illud exercent Presbyteri, subeunt vices & munus proprii Sacerdotis.

XIV. Itaque, ut verbo dicam, omnis Sacerdos legitime approbatus pro confessionibus audiendis, potest absolvere ab excommunicatione aliisque censuris a Jure latis non reservatis: quod & innuit formula absolutioni Sacramentali præmitti solita: Absolvo te ab omni vinculo excommunicationis, & suspensionis interdicti, in quantum possum ac indiges.

Hæc autem absolutio dicitur *ad cautelam*: quæ etiam non petenti, neque de aliqua a se contracta censura hæsitanti, aut suspicanti impenditur; & semper solet præmitti absolutioni Sacramentali; ne alias absolutio Sacramentalis propter censuram a pœnitente contractam invaliditatis periculo exponatur.

XV. Similiter & omnibus Rescriptis, Bullis & Privilegiis Apostolicis inserti consuevit sub hac formula: *Te ab omni vinculo excommunicationis quod incurristi, absolventes, vel absolutum fore censentes;* ut nimirum hac mediante absolutione, effectum ipsius privilegii, vel alterius gratiæ concessæ possit consequi, non obstante excommunicatione, si quam incurrisse potuisset. Unde & additur: *Ad effectum præsentium litterarum consequendum, & non alias.* Hæ absolutiones solent etiam vocari *generales*, eo quod nullam specialem censuram respiciant.

XVI. Interdum absolutio *ad cautelam* conceditur ad petitionem partis, cum nimirum dubitatur an excommunicationem incurrerit, vel excommunicatio injusta sit, aut denique ob periculum mortis, aut certum & determinatum effectum jam obtinendum, v. gr. ferendi testimonium, comparendi in judicio obtinendi Beneficium, &c. Quibus casibus non omnino solvitur excommunicatio, sed tantum quoad certum effectum, aut durante impedimento, quo sublato, rursus in excommunicationem reincidit, tenetturque absolutionem ab excommunicatione petere: ideoque hæc absolutio dicitur *cum reincidentia vel ad reincidendum*.

Hujus absolutionis mentio fit *in c.* 9. 26 *de Excep.* Cum enim quidam Canonici Pragenses vellent apud Sedem Apostolicam prosequi ordinationem Ecclesiæ Pragensis, eisque objicerentur quædam *suspicionis* & amotionis à Beneficiis sententiæ; quas, ut ipsi dicebant, possent probare per testes idoneos & instrumenta: „ Ne tamen (ait Pontifex) ordinationem Pragensis Ecclesiæ, propter quam veneratis, hujusmodi objectionis obstaculo contingeret retardari, sententias ipsas relaxamus *ad cautelam*. "

XVII. Hæ absolutiones *ad cautelam* usque ad seculum IX. aut X. quando excommunicationes frequentiores esse cœperunt, ignotæ fuisse videntur; quia olim hoc Jure utebantur, inquit Cujacius ad *cap.* 1. 26 *de Judiciis*, ne quis excommunicatus absolveretur ante discussam finitamque excommunicationis causam, qui & ibidem notat Raymundum immutasse verba Canonis Africani (qui in dicto *cap.* 1. refertur) ut eum ad sui temporis disciplinam inflecteret, addendo hanc clausulam, *donec satisfactione præmissa fuerit absolutus*, quæ desumpta est ex *cap.* 23. 26 *de V. S.* in quo respondit Innocentius III. quod excommunicatus ob contumaciam absolvendus sit statim atque satisfecerit, puta præstita cautione judicio standi, etiamsi criminalis causa nondum peracta fuerit. Ut plenius notavi ad *Canonem* 87. in Codice Africano.

Cæterum de hac specie absolutionis videri potest Joannes Tournetius in Tractatu *de Absolutione ad cautelam*, inter opera Francisci Florentis.

XVIII. Hactenus dicta circa auctoritatem absolvendi à censuris juxta citatum *cap.* NUPER, intelligenda sunt, nisi absolutio à censuris specialiter Papæ aut Episcopo vel aliis Prælatis sit reservata: quæ reservatio posterioribus seculis multum excrevit; ut ex dictis *part.* 2. *tit.* 6. *cap.* 7. colligi potest, ubi de casibus reservatis, eorumque origine, nec non scopo reservationis pluribus actum est.

Notatum autem ibidem fuit, à casibus Papæ reservatis neminem posse absolvere extra necessitatem, nisi qui auctoritatem à Papa absolvendi obtinuit.

XIX. Qui autem habet potestatem absolvendi à peccatis reservatis in foro Pœnitentiali, etiam potest absolvere à censuris reservatis: eo quod omne peccatum reservatum Papæ habeat annexam censuram similiter reservatam; cum ergo à peccato nemo absolvi queat, nisi prius absolvatur à censura illi annexa, necesse est, ut qui potestatem concedit absolvendi à peccato, etiam concedat absolvendi à censura.

XX. Licet autem nonnulli sint casus reservati Episcopis, qui censuram annexam non habent; nihilominus si indefinite concessa fuerit ab Episcopo licentia absolvendi a reservatis, censebitur etiam data pro reservatis habentibus censuram annexam, & consequenter ad absolvendum à censuris reservatis, quæ casibus sive peccatis illis sunt annexæ, & à quibus absolutio dari nequit, nisi prævia absolutione à censuris annexis.

XXI. Quomodo cum moderatione & prudentia hæc facultas concedenda sit, ne alias reservatio casuum & censurarum reddatur plane inutilis, ac fine, quem Ecclesia intendit, frustretur, ostendi supra *cap.* 7.

XXII. Notandum autem, quod facultas dari solita Confessariis ad absolvendum à casibus, & censuris reservatis, concernat duntaxat forum *conscientiæ* & Pœnitentiale; non autem forum externum.

XXIII. Unde, ut habeatur absolutio à censuris aut casibus Papæ reservatis pro foro *externo*, oportet recurrere ad Papam, præsertim si agatur de peccatis *publicis*; soletque in Dataria expediri commissio ad Ordinarium ejusve Officialem, ut eum juxta tenorem commissionis auctoritate Apostolica absolvat; non secus atque in aliis dispensationibus & absolutionibus fieri consuevit.

XXIV. Quoad censuras ex delictis *occultis* Papæ reservatas auctoritatem satis amplam dedit Synodus Tridentina

tina

tina *Seff.* 14. *cap.* 6. *de Reformat.* de cujus intellectu egimus *part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 6. & 7. Cum autem censuræ reservatæ labentibus seculis multum excrevissent, atque sæpe difficilis esset ad Sedem Apostolicam recursus, Synodus Tridentina *Seff.* 24. *cap.* 6. *de Reformat.* declaravit, quod „ liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus, & „ *suspensionibus*, ex delicto occulto provenientibus, ex- „ cepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & „ exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dis- „ pensare: " quod dicatur *occultum* aut *deductum ad forum contentiosum* ad sensum hujus Decreti, notavimus *parte* 2. *tit.* 10. *cap.* 6. & de excepta irregularitate ex homicidio voluntario ibidem *cap.* 7.

XXV. Porro cum auctoritas absolvendi à censuris dependeat ab auctoritate *Clavium* & potestate Ecclesiastica, etiam hæc integra Ecclesiæ ejusque ministris relinquenda. Hinc Synodus Tridentina *Seff.* 25. *cap.* 3. *de Reformat.* declarat; quod „ nefas sit seculari civili- „ bet Magistratui prohibere Ecclesiastico Judici, ne „ quem excommunicet; aut mandare, ut latam ex- „ communicationem revocet, sub prætextu, quod con- „ tenta in præsenti Decreto non sint observata: cum „ non ad seculares, sed ad Ecclesiasticos hæc cogni- „ tio pertineat.

Dum in Belgio de promulgatione Concilii Trident. ageretur, ad citatum Decretum notarunt Magistratus Regii, uti refert Antonius Anselmo in Tiboniano Belgico *cap.* 32. §. 46. „ Versiculo, *Nefas autem sit*, &c. Magistratibus omnibus severe interdicitur, " ne excommunicationes Ecclesiasticæ potestatis impe- " diant, aut jam latas revocari mandent. Hic rur- " sus plerique obloquuntur, Judices Regios hac aucto- " ritate ab omni memoria in Belgio usos, ut censu- " ras impedire possint, vel ad revocandum cogere Ec- " clesiasticos, remedio immissionis in eorum tempora- " lia, quando excessus & abusus id postulant. Alio- " quin tolli è medio remedia cassationis, & aliarum " provisionum-Regiarum, veluti quæ dicuntur, *Pro- " visions en cas d'abus, voye de fait, & autres*, quæ " sua consultatione, ajunt Brabanti, præcipua esse au- " xilia tuendæ Regiæ dignitatis, & Jurium subdi- " torum. "

Scio in Belgio aliisque nonnullis Provinciis, Magistratus Regios, etiam post Synodum Tridentinam, hac auctoritate usos; sed illud certum, id fieri nequaquam posse, nisi Judices Ecclesiastici notorie sua auctoritate, in oppressionem subditorum & turbationem Reipublicæ, abutantur, quemadmodum supra *tit.* 10. *cap.* 4. ostendimus, ubi de appellationibus tanquam *ab abusu* egimus.

TITULUS DUODECIMUS.

De Exemptione à Jurisdictione Ordinariorum.

CAPUT I.

Qualiter Monachi primitus subjecti fuerint Episcopis.

1. *Monachi primitus fuere meri laici.*
2. *Plane à Clericis distincti; nec disciplinæ Clericali, sed laicali subjiciebantur.*
3. *Monachus in crimen prolapsus ut laicus puniebatur.*
4. *Etiam pœnitentiæ publicæ subdebatur.*
5. *Cum reliquo populo Ecclesias Parochiales frequentabat.*
6. *Distinctio Monachorum & Clericorum probatur testimonio S. Hieronymi.*
7. *Primis seculis Monachi non magis quam reliqui laici Episcopis subjecti fuerunt.*
8. *Seculo V. specialiter Episcopis subjici cœperunt.*
9. *Id primus Synodo Chalcedonensi suggessit Marcianus Imperator.*
10. *Suggestioni Marciani assensit Synodus Chalcedonensis, Monachos Episcopis subjiciens.*
11. *Ratio hujus subjectionis.*
12. *Disciplinam à Synodo Chalcedonensi inductam probavit Justinianus Imperator.*
13. *Hæc Monachorum subjectio apud Græcos generaliter probata.*
14. *Placuit & Latinis.*
15. *Decretum Synodi Aurelianensis I. de hac Monachorum subjectione.*
16. *Conforme Decretum Concilii Epaonensis.*
17. *Item Synodi Aurelianensis II.*
18. *Quibus consonat Arelatense V.*
19. *Et pœne infiniti alii Canones remissive.*
20. *Conformiter ad hos Canones respondit Bonifacius Octavus de Jure communi Monasteria subjici Ordinariis.*
21. *Hæc resolutio à Canonistis pro regula recepta.*

I. Ex his, quæ de Monachorum instituto vivendique ratione S. August. *lib.* 1. *de Moribus Ecclesiæ Catholicæ cap.* 31. Cassianus *Collat.* 18. *cap.* 4. (quorum verba *part.* 1. *tit.* 24. *cap.* 1. relata sunt) aliique Monachorum Patres scripserunt, manifestum est, Monachos ex suo instituto de sorte, & genere laicorum esse; atque à reliquis fidelibus laicis distinctos penes solam perfectiorem vitæ rationem, & majorem & arctiorem à mundi tumultibus ac secularium hominum conversatione separationem.

II. Quare & Monachorum institutum, ab instituto Clericali omnino separatum & distinctum esse nemo Veterum dubitavit: ipsosque Monachos non disciplinæ Clericali, sed laicali subjectos fuisse constat.

III. Si Monachi in crimen incidissent, non pœnam suspensionis aut depositionis, quæ erat pœna propria Clericis, sed pœnam excommunicationis, quæ laicorum erat, subibant; uti constat ex *can.* 2. & 8. *Chalcedonensi*, *can.* 82. *Trullano*, aliisque multis.

IV. Patrum disciplina Clericum in crimen prolapsum à publica pœnitentia eximebat, ne scandalum in populo generaretur, & Clericalis Ordo vilesceret; at Monachus non secus ac quivis de populo eidem subdebatur, uti constat ex S. Leone, qui ad Rusticum Episcopum Narbonensem scribit *cap.* 12. „ Propositum Monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum de- " seri non potest absque peccato. Unde qui relicta " singularitatis professione, ad militiam vel nuptias " devolutus est, *publicæ* pœnitentiæ satisfactione pur- " gandus est. " Plura in hanc rem videri possunt apud Morinum *lib.* 6. *de Administ. Sacram. Pœnit. cap.* 13.

V. Sicut quoque Monachos tanquam laicos cum reliquo populo ad Ecclesias Parochiales primitus convenisse, ut ibidem sacris Mysteriis participarent, uti ex S. Athanasio in Apologia pro fuga sua, Palladio in Historia Lausiaca, in vita S. Apoll. *cap.* 52. aliisque tam clare eruitur, ut sine ulla hæsitatione scribat Morinus loco cit. *lib.* 2. *cap.* 57. *num.* 12. quod „ Monachi omnes si in urbibus, aut non longe ab iis ipsos versari oportebat, ad Ecclesiam una " cum cetera plebe, loco tamen primo ut nobilior " Dominici gregis portio, sessuri conveniebant. "

VI. Denique notum est illud S. Hieronymi apud Gratianum *Caus.* 16. *quæst.* 1. *can.* 6. „ Alia causa est Monachorum, alia Clericorum. Clerici pascunt oves, " ego pascor: illi de Altari vivunt, mihi quasi in- " fructuosæ arbori securis ponitur ad radicem, si mu- " nus ad Altare non defero. "

VII. Cum igitur Monachi non de Clericorum, sed laicorum sorte essent, etiam Episcopis non aliter, quam reliqui laici subdebantur: nec in ipsos majorem, quam in ceteros laicos auctoritatem primis saltem tribus seculis Episcopi habuisse videntur: nec Canon aliquis reperitur, qui eos primis illis seculis *speciali* ratione Episcopis subjecerit: aut aliquam nominatim in Monachos auctoritatem

tem Episcopis dederit. Quapropter per tria illa secula nec quidquam de Monachorum à potestate Episcoporum exemptione aut immunitate legitur; sed Episcopi, quemadmodum totius populi, ita & Monachorum sibi subjectorum Pastoralem solicitudinem, & curam paternam gerebant: ipsique Monachi Episcopos tanquam suos Patres spirituales, & dispensatores mysteriorum Dei colebant, & reverebantur: ceterum tanquam laici legibus, & potestati Principum, & Magistratuum secularium subjiciebantur.

VIII. Verum cum multiplicato Monachorum numero, & per varias regiones extructis Monasteriis, ipsi Monachi à reliquo populo externo vitæ genere magis continuo distingui, & insuper Ecclesiasticis negotiis, ac Ecclesiæ regimini se immiscere cœperunt, visum fuit, Monachos, tanquam à reliquo populo singulari vivendi ratione sejunctos, & Deo ac religioni specialiter consecratos, Episcopis amplius subjicere; ipsisque Episcopis in Monachos, & Monasteria ampliorem auctoritatem attribuere.

IX. Id primum in Synodo Chalcedonensi à piissimo Imperatore Marciano suggestum fuit. Legitur enim Actione sexta ejusdem Synodi, Imperatorem ad Sanctam Synodum dixisse: " Quædam capitula sunt, quæ ad honorem vestræ reverentiæ vobis servavimus, decorum esse judicantes, à vobis hæc regulariter potius formari per Synodum, quam nostra lege sanciri.

Primum inter hæc ab Imperatore suggesta capitula erat: „ Eos qui vere & sincere solitariam arripiunt vitam debito honore dignos judicamus. Quoniam vero quidam sub prætextu solitariæ vitæ & Ecclesias & communes perturbant causas; placuit nullum quidem ædificare Monasterium præter voluntatem Episcopi civitatis, neque in possessione præter domini possessionis. Eos vero Monachos, qui per singulas civitates sunt atque Provincias, *subjici Episcopo*, & quietem amplecti, & intendere solum jejunio & orationi, & neque Ecclesiasticis, neque publicis importunos rebus existere; nisi forte jubeatur eis propter necessariam causam ab Episcopo civitatis. Sed neque potestatem habere Monachos suscipiendi in Monasteriis suis servos aut inscriptitios præter voluntatem dominorum.

X. Huic Capitulo à Marciano suggesto respondet *Canon* 4. ejusdem Concilii, qui his verbis expressus legitur ex versione Gentiani Herveti: „ Qui vere & sincere Monasticam vitam aggrediuntur, digni convenienti honore habeantur. Quoniam autem nonnulli Monachico prætextu utentes, & Ecclesias, & negotia civilia perturbant, & temere, citra ullam discriminis rationem, in urbibus circumcursantes, quin etiam Monasteria sibi constituere studentes, visum est, nullum usquam ædificare nec constituere posse Monasterium, vel oratoriam domum præter sententiam ipsius civitatis Episcopi: Monachos autem, qui sunt in unaquaque regione & civitate, *Episcopo subjectos esse*, & quietem amplecti, & soli jejunio & orationi vacare, in quibus ordinati sunt locis fortiter perseverantes, nec Ecclesiasticis, nec secularibus negotiis se ingerere, vel communicare, propria relinquentes Monasteria, nisi quandoque à civitatis Episcopo eis permissum fuerit: nullum autem in Monasteriis servum recipi, ad hoc ut sit Monachus, præter voluntatem sui domini. Eum autem qui hanc nostram definitionem transgreditus, definimus esse excommunicatum, ne nomen Dei blasphemetur: civitatis autem Episcopum oportet eam, quam par est, Monasteriorum curam gerere. "

XI. Si articulus à Marciano Imp. Synodo suggestus, & Canon Synodi illi respondens expendantur, manifestum apparebit, specialiter Monachos, licet non in sortem Clericorum electos, Episcopis subjectos voluisse Marcianum, & huic consentientes Synodi Chalcedonensis Patres; idque hac præcipue ratione, ne per Monachos Ecclesiæ perturbarentur, ipsique Monachi cura & solicitudine *speciali* Episcoporum quiete in suis Monasteriis jejunio & orationi juxta vocationem suam vacarent.

XII. Disciplinam hoc Canone ad suggestionem Marciani expressam, tam Imperatores suis Legibus, quàm Ecclesia suis Canonibus firmarunt, & frequentissima renovarunt.

Et quidem Justinianus Imperator non tantum sancivit *Novella* 67. nullum Monasterium ædificari, antequam civitatis Episcopus orationem in eo faciat, & crucem figat; sed insuper *Novella* 123. *cap.* 21. statuit: „ Si quis contra Clericum aut Monachum, aut Diaconissam, aut Monastriam, aut Ascetriam habeat aliquam actionem, adeat prius sanctissimum Episcopum; *cui* (ait) *horum unusquisque subjaceat*. "

XIII. Licet hic Monachus à Clerico distinguatur, nihilominus utrumque Episcopo eatenus subjici videmus, ut utriusque Judex Episcopus constituatur: unde & generaliter ex Nomo-Canone Græcorum dicitur in *L.* 40. *Cod. de Episcopis & Clericis*; Monasteria degunt seu censentur sub *Episcopis* territoriorum suorum, & Abbatum quidem curam gerunt *Episcopi*, Monachorum vero Abbates. "

XIV. Similiter per occidentem hæc Episcoporum in Monachos & Monasteria auctoritas, horumque obediendi necessitas admodum placuit, & generaliter recepta ac probata fuit.

XV. Paucis à celebrata Synodo Chalcedon. habita Synodus Aurelianensis I. statuit *can.* 7. „ De Abbatibus, & in Religionis professione viventibus, ne sine discussione, & commendatitiis Episcopi ad Dominos sive Reges accedere præsumant. Deinde *can.* 21. ut Abbates pro humilitate Religionis in Episcoporum potestate consistant, &, si quid extra Regulam fecerint, ab Episcopis corrigantur, qui semel in anno, in loco ubi Episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant: Monachi autem Abbatibus omni se obedientiæ devotione subjiciant. Apud Gratianum *Caus.* 18. *q.* 2. *can.* 16. "

XVI. Concilii Epaonensis anno 517. *can.* 8. Abbates prohibentur res Monasteriorum sine consensu Episcopi vendere. Et *can.* 19. dicitur: „ Abbas si in culpa reperiatur, & innocentem se asserens, ab Episcopo suo noluerit accipere successorem, ad Metropolitani judicium deducatur. „ Quid evidentius Episcoporum in Abbates, & Monachos auctoritatem probare posset?

XVII. In Synodo Aurelianensi II. anno 533. *canon.* 21. statuitur: „ Abbates, qui Episcoporum præcepta despiciunt, ad communionem nec penitus admittantur, nisi contumaciam suscepta humilitate deponant. „ Hac subjectionis nota major nulla dari posse videtur.

XVIII. Et Arelatense Concilium V. *can.* 2. generaliter definit, ut „ Monasteria vel Monachorum disciplina ad eum pertineant Episcopum, in cujus sunt territorio constituta. "

XIX. Infiniti pene sunt Canones etiam seculo IX. & sequentibus editi, quibus uno consensu declararunt Concilia, Monachos obedire debere Episcopis *secundum Canonicam auctoritatem*: qua clausula indubie antiquos Canones, ac præsertim Chalcedonensem indicatos, & renovatos voluere. Concilia hæc citata habentur ordine temporis servato in Repagulo meo Canonico *part.* 2. *cap.* 1. *ref.* 1.

XX. Secundum hanc Canonum uniformem definitionem respondit Bonifacius Octavus in *cap.* 7. *de Privilegiis in* 6. Ordinarium super sua jurisdictione in personas Regulares suæ Diœcesis de jure communi habere fundatam intentionem; atque, quod si qui se exemptos prætendunt, privilegium per se sufficiens, quando solo privilegio se defendunt, vel saltem tale, quod præscriptioni Canonicæ causam præstet, cum præscriptionem allegant, non exhibuerint, Ordinarii sua jurisdictione uti possint in eosdem *libere*, donec de præscriptione Canonica fecerint *plenam* fidem.

Rationem suæ resolutionis addit Pontifex: *Cum de jure communi Ordinariorum intentio sit fundata.*

XXI. Quam regulam probant ac tuentur uno consensu Canonistæ; eamque post Glossographum fundant in *can.* 10. *caus.* 16. *q.* 7. ubi ex Concilio Aurelianensi *can.* 19. dicitur: „ Omnes Basilicæ, quæ per diversa loca constructæ sunt, vel quotidie construuntur, placuit secundum *priorum Canonum regulam*, ut in ejus Episcopi potestate consistant, in cujus territorio positæ sunt. " Hinc & illud Glossæ communiter à Canonistis probatur: „ Ad Episcopum pertinet omnis cura suæ Diœcesis, tam in *Monasteriis*, quàm aliis Ecclesiis: " scilicet de jure communi.

CAPUT II.

Seculo sexto & sequentibus varia Privilegia sive Immunitates Monachis concessa fuere, sed salva Canonica, & spirituali in Monachos auctoritate.

1. *Seculo sexto & sequentibus cœperunt privilegia, & immunitates impetrari, ut quieti Monachorum, & rerum temporalium conservationi consuleretur.*
2. *Variis prætextibus, & titulis temporalia Monachorum divertebantur, & eorum solitudo turbabatur.*
3. *Episcopi certam portionem ex oblationibus, quæ Monasteriis fiebant, prætendebant.*
4. *Idque non obstante Canone Ilerdensi.*
5. *Jura quædam in Ordinatione Monachorum exigebant.*
6. *Similiter pro receptione S. Chrismatis & Olei.*
7. *Item in benedictionibus, & installationibus Abbatum.*
8. *Hujusmodi etiam jura prætendebantur in dedicatione, & consecratione Ecclesiarum & altarium.*
9. *In visitatione Monasteria magnis sumptibus gravabantur.*
10. *Exigebantur insuper jura Synodica, & Cathedratica.*
11. *Episcopi sibi attribuebant jus constituendi Abbates.*
12. *Nec non peragendi Officia publica cum concursu populi in Ecclesia Monachorum.*
13. *Privilegia & immunitates seculo VI. & sequentibus, hæc jura duntaxat respiciebant.*
14. *Probatur ex responso S. Gregorii ad querelas Monachorum Castelliensium.*
15. *Item ex litteris ejusdem Pontificis ad Vigilium Episcopum Arelatensem.*
16. *Idem expressit S. Gregorius in Epistola ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum.*
17. *Et fusius in litteris ad Abbatissam Massiliensem.*
18. *Apud Gratianum proferuntur Canones pro immunitate Monasteriorum conflati partim ex Epistolis Sancti Gregorii, partim ex Synodo Concilio Romano.*
19. *Quis genuinus horum Canonum sensus; & unde desumendus?*
20. *S. Gregorius providit quieti Monachorum non detrahendo auctoritati spirituali Episcoporum.*
21. *Eundem fuisse scopum privilegiorum, quæ circa ea tempora indulta sunt, probat Formula privilegii à Marculfo Monacho exarata.*
22. *Præfatio Episcopi elargientis privilegium in hac formula expressa.*
23. *Episcopus dicit omnia exprimenda, quæ ab Episcopo & Monachis mutuo respectu sint observanda.*
24. *Primus articulus hujus formulæ spectat immunitatem à juribus in Ordinatione exigi enim solitis.*
25. *Secundus immunitatem à juribus in consecratione altaris.*
26. *Tertius indulget Monachis liberam Abbatis electionem.*
27. *Quartus præservat omnia Monasterii oblata ipsorum Monachorum usibus & dispensationi.*
28. *Quintus articulus concernit Officia publica seu Missarum solemnia ab Episcopis in Monachorum Ecclesiis non peragenda sine eorum consensu.*
29. *Sextus vetat Monasteria sumptibus gravari ab Episcopis, dum Officia divina in Monasteriis peregerunt.*
30. *Clausula hisce articulis subjecta Canonicam Episcoporum in Monachos auctoritatem conservans.*
31. *Formulario Marculfi consonat privilegium; quod datum dicitur seculo VII. Monasterio Sancti Dionysii.*
32. *Et plura alia privilegia Monasteriis Gallicanis concessa.*
33. *Privilegia eligendi Abbatem præcipue pertinebant ad excludendos Abbates commendatarios & seculares.*
34. *Privilegia ad conservationem temporalium, & juris eligendi pertinuisse, probatur ex privilegio dato Capitulo Harlebecano.*
35. *Item ex privilegio concesso Abbatiæ Grimbergensi.*
36. *Simile est privilegium datum Abbatiæ Tongerloensi.*
37. *Privilegia hæc auctoritati spirituali Episcoporum non officiebant.*
38. *Et ex allegatis privilegiis sufficienter liquet quædam esse supposititia.*
39. *Apud Græcos non permittitur in fundatione Monasteriorum detrahi auctoritati spirituali Episcoporum.*

I. Circa seculum sextum & sequentia passim Fundatores privilegia & immunitates Monasteriis à se fundandis aut fundatis postulare & impetrare cœperunt: non quidem ut Canonicam Episcoporum in Monachos aut Monasteria auctoritatem excluderent, aut violarent; sed ut quieti Monachorum, ac conservationi disciplinæ Regularis, nec non rerum temporalium, quas in Monachorum & pauperum necessitates obtulerant, consulerent.

II. Notum quippe est, circa hæc tempora non tantum Potestates seculares, sed & nonnullos Episcopos, variis prætextibus & speciosis in speciem titulis, Monachorum quietem, ac disciplinam Regularem cœpisse turbare; & temporalia Monasteriorum in suos usus vindicare; uti seculo septimo deplorat Concilium Toletanum IV. *can.* 51. dicens: „ Nunciatum est præsenti Concilio, quod Monachi Episcopali imperio servili operi mancipentur, & " jura Monasteriorum contra Statuta Canonum illicita " præsumptione usurpentur; ita ut pene ex Cœnobio " possessio fiat, atque illustris portio Christi ad ignomi- " niam servitutemque perveniat. Quapropter monemus " eos, qui Ecclesiis præsunt, ut ultra talia non præ- " sumant: sed hoc tantum sibi in Monasteriis vindicent " Sacerdotes, quod præcipiunt Canones, id est, Mona- " chos ad conversationem sanctam præmonere, Abba- " tes aliaque officia instituere, atque extra Regulam " facta corrigere. Quod si aliquid Monachi Canonibus " interdictum præsumpserint, aut usurpata quidpiam " de Monasterii rebus tentaverint, non deerit illis sen- " tentia excommunicationis, qui se deinceps nequa- " quam sustulerint ab illicitis. "

Et rursus seculo octavo conqueritur Concilium Toletanum IX. *can.* 2. quorundam Episcoporum aviditate & incuria in horrendam incidisse ruinam; ideoque necesse fuisse, eorum instaurandorum curam Fundatoribus & Patronis committi. Vide *Canonem* 32. *cauf.* 16. *quæst.* 7. qui ex citato Canone Toletano desumptus, & cujus verus sensus ex integro illo Canone hauriendus est.

III. Varii autem prætextus & tituli fuerunt, quibus Episcopi & temporalia in usus suos derivarent, & disciplinam per regulas Monachorum institutam turbarent.

In primis, cum Episcopi certam portionem secundum famosam proventuum Ecclesiasticorum divisionem (de qua actum est *part.* 2. *tit.* 32. *cap.* 6.) ex rebus Ecclesiæ haberent; eandem quoque ex oblationibus, quæ Monasteriis sibi subjectis fiebant, prætendebant.

IV. Decretum quidem legitur sub initium seculi sexti, *can.* 3. Synodi Ilerdensis apud Gratianum *cauf.* 16. *q.* 1. *can.* 34. ut „ ea quæ in jure Monasterii de facultatibus offeruntur, in nullo Diœcesana Lege ab Episcopo con- " tingantur: " sed præterquam, quod nesciatur, an hic Canon executionem plenam obtinuerit, illud certum est, hoc Synodi Ilerdensis Decretum extra Provinciam Tarraconensem, in qua Synodus habita fuit, non obligasse aut receptum fuisse: præsertim, quia in ipso Canone satis insinuatur, singulari jure id esse statutum.

V. Præterea cum seculo septimo & sequentibus è Monachis plures ad sacros Ordines præsentari inciperent, Episcopi eos ad oblationes aliquas faciendas constringebant, easque tanquam quædam jura sibi debita asserebant, prætexentes exemplo Orientalium, de quibus scribit Balsamon, quod dicerent, *non esse mercedem Ordinationis, quod alimentorum gratia Pontifici datur.* Quamvis hasce exactiones, ut & eas quas Archidiaconi aut Canonici ab instituendis, aut recipiendis ad possessionem, tanquam quædam jura exigere consueverunt, Ecclesia nunquam non fuerit detestata (uti supra *part.* 2. *tit.* 26. *cap.* 2. & *tit.* 30. *cap.* 1. ostensum est) eliminare tamen non potuit, quemadmodum ex iteratis sæpius adversus eas Decretis patescit.

VI. In

VI. In sacri Chrismatis aut Olei receptione à Monachis jura quædam exigebantur ab Episcopis eorumve Ministris; & quamvis hujusmodi exactiones tanquam de Simonia & turpi quæstu ut minimum suspectas, iteratis Conciliorum Decretis essent proscriptæ, nihilominus quia tanquam quædam jura inoleverant, usus earum eradicari non potuit: sed speciali privilegio adversus hæc aliaque similia tueri se Monasteria debuerunt; ipsique Fundatores in ipsa fundatione impetrarunt.

VII. In Abbatum benedictionibus aut installationibus jura quædam, vulgo *Enthronistica*, Episcopi & Archidiaconi eorumve ministri prætendebant: eaque tanquam jura quædam sibi longo usu & consuetudine debita & probata affectabant, & rigorose exigebant. Hasce exactiones sæpius similiter per Synodorum atque Pontificum Decreta reprobatas scio; sed tamen ut ab his penitus abstinerent, Episcopis, Archidiaconis aliisque Ecclesiæ Ministris persuaderi non potuit; sed ea inter sua jura numerare & tanquam talia expetere perrexerunt.

VIII. Non minus frequentes, nec minus insolitæ erant exactiones, quas & nomine *jurium* palliarunt, in consecratione Altarium, & Ecclesiarum dedicatione (ut ex frequenti earum reprobatione constat) quibus & Monasteriorum facultates sibi Episcopi eorumque Officiales attrahebant.

IX. Justum esse, ut Episcopi visitanti victualia dentur, supra *parte 1. tit. 17. cap. 2.* diximus; sed notum est, quam gravia sæpe onera, prætextu horum victualium subditis suis, & Ecclesiis Episcopi aliique Ecclesiarum Prælati imposuerint. Cumque Episcopi ex auctoritate per Canones sibi data, Monasteria, non secus atque alias Ecclesias, visitare possent, dici vix posset, quam graves & excessivos frequenter sumptus hinc Monasteria ferre deberent.

X. Nec tantum visitationis jura; sed insuper *Synodica*, id est quæ à Presbyteris ad Synodum accedentibus exigebantur; item *Cathedratica*, in honorem sive recognitionem Cathedræ seu superioritatis & eminentiæ solvebantur, aliaque similia, de quibus in *cap. 16.* *tit. de Officio Ordinarii*, à Monasteriis exigebantur.

XI. Juxta regulas Monasticas, ac signanter S. Benedicti, Abbas Monachorum à Monachis eligendus est, uti supra *parte 1. tit. 31. cap. 8.* notavimus: at successu temporis, Episcopi ex auctoritate sibi in Monasteria competente, Abbatum electionem & ordinationem Monachis ademerant, & sibi attribuerant: & quidem ut vel facilius res Monasteriorum in suum usum converterent, aut pro arbitrio disponerent, nonnulli propinquos suos & consanguineos Monasteriis Abbates præficiebant, uti testatur Concilium Toletanum X. *can. 3.* quo ejusmodi Abbatum institutio irrita declaratur, & Episcopus ob id annuæ seu annali excommunicationi subjicitur. Ut ergo electio Abbatis Monachis ad præscriptum regulæ libera relinqueretur, Fundatores quasi per privilegium impetrabant.

XII. Ulterius, credebant Episcopi vi suæ in Monasteria auctoritatis, sibi liberum esse quoties vellent ad Ecclesias seu Oratoria Monachorum accedere, ibique publica Officia Divina cum magno populi concursu peragere. Cum autem hujusmodi populi concursus Monachorum solitudinem, nec non disciplinam Monasticam turbarent, soliciti fuere Monachi & eorum Fundatores, ne per similes publica Officia in eorum Ecclesiis fierent; sed ipsorum Ecclesiæ seu Oratoria à solis Monachis deservirentur.

XIII. Si quis expendat privilegia seu immunitates, quæ à seculo sexto usque ad seculum undecimum aut duodecimum Monasteriis indulta leguntur, vix aliud in iis reperiet concessum, quam immunitatem à prætensis juribus supra recensitis, liberam Abbatis electionem, & quæ ad conservandam Monachis quietem & solitudinem, nec non Monasticam disciplinam conducere videbantur: salva interim Episcoporum spirituali jurisdictione in Monachos & Abbates.

XIV. Conquesti fuerant apud S. Gregorium Monachi Castellienses, quod Episcopus Scyllitanus (in cujus civitate hoc Monasterium erat extructum) quædam in suo Monasterio vellet inducere, contra ea quæ à prædecessoribus suis promissa & longa consuetudine servata erant. Præterea questi fuerant Monachi, Episcopum quandam de Monasterio sub xenii quasi specie abstulisse. Ad has Monachorum querelas scribit ad Episcopum S. Gregorius *lib. 7. epist. 33. indict. 1.* in primis, ut si quid indecenter eos (?) accepisse, sine dilatione restituat; ne (ait) „avaritiæ te graviter culpa redarguat, quem largum erga Monasteria magis debuerat Sacerdotalis munificentia demonstrare.

Deinde concludit: „Servatis itaque omnibus, quæ à tuis, sicut diximus, prædecessoribus promissa sunt ac servata, curæ tuæ sit circa actus ac vitam consistentium illic Monachorum te vigilantem insistere: & si quempiam illic prave conversari, aut in aliquam immunditiæ, quod absit, culpam inveneris incidisse, districta ac regulari emendatione corrigere. Nam sicut ab iis quæ incongrue usurpantur, fraternitatem vestram volumus abstinere; ita in his quæ ad disciplinæ rectitudinem vel animarum custodiam pertinent, esse solicitam modis omnibus admonemus.

Sic itaque voluit Monachorum vexationi occurrens, eorum jura illibata servari, ut tamen Canonica etiam Episcopi auctoritas integra servaretur.

XV. Scribit quoque idem Sanctus Pontifex Vigilio Episcopo Arelatensi *lib. 7. epist. 116.* quod Childebertus Francorum Rex intra muros Arelatensis civitatis Monasterium virorum constituens, „quædam ibidem pro habitantium sustentatione concessit. Cujus (ait) ne voluntas unquam duceretur in irritum, & ea quæ pro quiete Monachorum disposita fuerant, turbarentur, quæque contulit in jure ejusdem Monasterii, Epistolis suis Apostolica petiit auctoritate firmari: hoc quoque suæ petitioni subjungens, ut eidem Monasterio tam in dispositione rerum, quam in ordinatione Abbatis quædam pariter privilegia largirentur.

Post hæc significat hæc Regis postulata tanquam æquitati consona à suo Prædecessore fuisse probata, concludens hac ad Episcopum exhortatione: „Fraternitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat: quatenus & omnem occasionem inquietudinis excludat, & aliis hæc operari suadeat, dum se in custodienda defuncti piissima voluntate, solicitam, ut decet, exhibuerit & devotam.

XVI. Hic rursus manifestum est, privilegia à Fundatoribus postulata unice de conservatione rerum temporalium & quietis Monachorum collimasse: quod & significat *lib. 7. epist. 15. indict. 2.* scribens Fortunato Episcopo Neapolitano, eundem exhortans, quatenus ad Monasterium ibidem constructum, „cum Abbas postulaverit, ingravanter accedat, venerandæ solemnia dedicationis impendens. Et quoties necesse fuerit, à Presbyteris Ecclesiæ tuæ in loco sancto deservientibus, celebrentur sacrificia veneranda Missarum; ita ut in eodem Monasterio nec fraternitas tua, nec Presbyteri, præter diligentiam disciplinæ, aliquid molestiarum inferant, aut si quid illic pro diversorum devotione commoditatis accesserit; sibi existiment vendicari, cum Monachis in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid à fidelibus offerri contigerit.

Vult ergo S. Gregorius, ut nihil molestiarum Monachis ab Episcopo ejusve Presbyteris inferatur, nihilque de rebus temporalibus vindicetur, salva tamen *diligentia disciplinæ*, quam debet Episcopus circa Monachos adhibere. Fragmentum Epistolæ jam relatæ extat in *cap. 1.* *tit. de Statu Monachorum*.

XVII. Ex his intelligi potest, quo privilegia Monasteriis indulta tenderent, quidque comprehenderent, quod tamen luculentius expressit in *epist. 12. lib. 6.* quæ inscribitur *Respectæ Abbatissæ de Galliis Massiliæ*, ubi scribit se ad postulationem Fundatorum Monasterio, cui hæc Respecta præerat, privilegia quædam indulsisse.

Privilegia autem sunt. Primum, quod „obeunte hujus Monasterii Abbatissa, non extranea, sed quam Congregatio de suis elegerit, ordinetur, quam tamen, si digna hoc ministerio judicata fuerit, ejusdem loci Episcopus ordinet.

Secundum privilegium erat: „In rebus autem vel in dispositione Monasterii ejusdem nec Episcopum, neque Ecclesiasticorum quenquam aliquam habere decernimus potestatem; sed hoc ad solicitudinis tuæ, vel quæ post te in eodem loco fuerit Abbatissa, curam statuimus per omnia pertinere.

Tertium exprimitur his verbis: Die siquidem natalis vel dedicationis supradicti Monasterii, Episcopo illic Missarum sacra conveniat solemnia celebrare, à quo tamen ita est hoc Officium exolvendum, ut cathedra ejus nisi prædictis diebus, dum illic Missarum solemnia celebrantur, non ponatur. Quo discedente similiter etiam cathedra illius de eodem Oratorio auferatur. Cæteris vero die-

„ ro diebus, per Presbyterum, qui ab eodem Episcopo „ fuerit deputatus, Missarum officia peragantur.

Quid his privilegiis continetur, nisi libera Abbatissæ electio, rerum temporalium Abbatissæ concredita dispensatio, & Officiorum publicorum per Episcopum ibidem celebrandorum ad certos dies facta restrictio?

Et ne prætextu horum privilegiorum Episcopi auctoritas in corrigendis Abbatissæ aut Monialium excessibus videretur violata, subjungit Gregorius: „ Præterea erga „ vitam actusque ancillarum Dei sive Abbatissæ, quæ in „ suprascripto sacro Monasterio constituta, Episcopo se„ cundum Dei timorem, solicitudinem statuimus adhi„ bere; ut si aliquam de illic habitantibus exigerent culpa „ oportuerit ultioni submitti, ipse juxta Sacrorum Ca„ nonum vigorem modis omnibus debeat vindicare.

XVIII. Profert Gratianus sub nomine S. Gregorii *caus.* 18. *q.* 2. *Can.* 5. & 6. quædam privilegia Monachis indulta; qui Canones, ac signanter Canon 5. conflati sunt partim ex Epistolis S. Gregorii, partim ex quodam Concilio, quod à S. Gregorio habitum fuisse fertur. Verum Concilium illud esse „ suppositium & commentum „ otiosi cujusdam Monachi, „ qui ea variis Epistolis Gregorii I. maxime vero ea *epist.* 18. *lib.* 7. scripta ad Marianum Ravennatensem Episcopum, “ notavit vir eruditus Franciscus Floren, in Commentatio ad *caus.* 19. & *sequentes de Statu Monachorum*, cui & passim Eruditi consentiunt, & recenter observavit Auctor Notatum in dictam Epistolam 18. S. Gregorii, & fusius Joannes Launojus in Assertione inquisitionis in privilegium S. Medardi *part.* 2. *cap.* 10. *art.* 3.

XIX. Itaque quod genuinum ex S. Gregorio in citatis textibus Gratiani reperitur, desumptum est ex Epistolis S. Gregorii, nimirum citata *Epistola* 18. & *Epistolis* 41. & 43. *lib.* 4. è quibus & verus Canonum sensus hauriendus est; quod & Correctores advertisse videntur, ad Epistolas has pro intellectu Canonum remittendo.

Epistolæ autem si expendantur, apparebit, nihil de Canonica Episcoporum auctoritate subtractum, sed tantum rebus temporalibus, & quieti Monachorum consultum. Unde *in epist.* 18. permittitur, “ ut visitandi exhortan„ dique gratia ad Monasterium quoties placuerit, ab ejus„ dem *civitatis Antist.te* accedatur: sed sic charitatis of„ ficium illic *Episcopus* impleat, ut gravamen aliquod „ Monasterium non incurrat.

XX. Itaque S. Gregorius privilegia & immunitates Monasteriis dedit, non quibus à correctione Episcoporum subtraherentur; sed quibus quieti Monachorum consuleretur, & Monasteria à variis gravaminibus liberarentur.

XXI. Eandem fuisse formam privilegiorum, quæ sæculo sexto & aliquot sequentibus Monasteriis Gallicanis indulta leguntur, vel sola formula privilegii à Marculfo Monacho exarata probat.

Marculfus enim sæculo septimo sub Landerico Episcopo Parisiensi, ut putat Hieronymus Bignonius, & post ipsum Sirmondus, vel sæculo octavo sub Landerico Episcopo Meldensi, ut credit Launojus, composuit duos libros formulatum; quarum prima est formula seu formularium privilegii Monasterio alicui concedendi. Cujus formulæ ea solet esse conditio, ut solis pene nominibus & tempore mutatis, in omnibus eadem retineatur.

XXII. In hac itaque formula, Episcopus privilegii auctor primo præfatur, quod Monachorum quieti providere volens, nullatenus à Prædecessorum in concessione hujus privilegii vestigiis recedat. „ Dum ab antiquitus „ (ait) juxta Constitutionem Pontificum per Regalem „ sanctionem Monasteria Sanctorum Lirinensis, Au„ gaunensis, & Luxoviensis, vel modo innumerabilia „ per omne Regnum Francorum sub libertatis privilegio „ videntur consistere.

XXIII. Hæc præfatus Episcopus subjungit: „ Quid „ vero vos, vel successores vestri, Sancto suadente Spi„ ritu deinceps custodiatis, Immo sanctæ illius Ecclesiæ „ Episcopus debeat adimplere, huic paginæ credidimus „ inserendum.

Post hæc articulos & pacta privilegio contenta subjicit.

XXIV. Primus articulus his verbis exprimitur: „ Ut „ de vestra Congregatione qui in vestro Monasterio san„ cta debeant bajulare officia, quin Abbas cum omni „ Congregatione poposcerit à nobis, vel successoribus „ nostris sacros percipiat gradus, *nullum* pro ipsorum „ *honore* præmium percepturus.

Ecce indulta immunitas à juribus, quæ in Ordinatione Episcopi sibi debita prætendebant.

XXV. Secundus articulus est: „ Altare in ipso Monasterio prædictus Episcopus benedicat, & sanctum Chrisma annis singulis, si voluerint postulare, pro reverentia loci *sine pretio* concedat.

XXVI. Tertius articulus liberam Abbatis electionem spectans, ita exprimitur: „ Et juxta divinam dispensationem, cum Abbas de ipso Monasterio à Domino migraverit, quem unanimiter omnis Congregatio illa Monachorum ex seipsis, optimæ regulæ compertum & vitæ meritis congruentem, similiter sine præmio memoratæ urbis Episcopus ipse promoveat Abbatem.

XXVII. Quartus articulus decernens dispensationem eorum quæ à fidelibus offeruntur debere esse penes Congregationem, non autem Episcopum, neque ipsum ejusve Archidiaconos aliosve Ministros quidquam posse de iis accipere, erat his verbis captessus: „ Nullam penitus aliam potestatem ab ipso Monasterio, neque in rebus, neque in ordinandis personis, neque in villabus ibidem jam collatis, aut deinceps regio munere, aut privatorum collaturas vel in reliqua substantia Monasterii nos Successoresque nostri Episcopi aut Archidiaconi seu ceteri Ordinatores, aut quælibet alia persona prædictæ civitatis habere non præsumant: aut quodcunque de eodem Monasterio sicut de Parochiis aut ceteris Monasteriis, muneris causa audeant sperare, aut ferre. Nec de hoc quod à Deum timentibus hominibus transmissum, aut in altario offertum fuerit, aut in sacris voluminibus vel quibuscunque speciebus ad ornatum divini cultus pertinet, ad præsens collata vel deinceps collatura fuerint, auferre præsumant.

XXVIII. Quintus articulus erat de non peragendo publico Divino Officio in Ecclesiis aut Oratoriis Monasteriorum, nisi ipsa Monachorum Congregatione petente: Et nisi rogatus à Congregatione illa vel Abbate pro oratione lucranda, nulli nostrum liceat Monasterii adire secreta, aut finium ingredi septa.

XXIX. Articulus sextus vetans ab Episcopo ibidem Divina peragente Monasterium gravari, erat: „ Et si ab eis illuc Pontifex postulatus pro lucranda oratione vel eorum utilitate, accesserit, celebrato ac peracto divino mysterio simplici ac sobria benedictione percepta, absque ullo requisitu domum studeat habere regressum.

Rationem concessæ immunitatis: „ Ut quatenus Monachi, qui solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant duce Domino per tempora exultare, & sub sancta regula viventes, & beatorum Patrum vitam sectantes pro statu Ecclesiæ & salute Regis, vel patriæ valeant plenius Dominum exorare.

XXX. Ex his evidens est, totum hoc privilegium spectare ad asserenda & conservanda Monasteriis temporalia à Fundatoribus donata, aut à Fidelibus oblata; atque Monachis restituendam libertatem eligendi Abbatem, nec non eos à quibusdam prætensis juribus eximendum, & quietem Monachalem eis procurandam, non autem ad eximendum ipsos à Canonica Episcoporum subjectione, quod & clausula præcedentibus articulis subjecta expressit. Et si aliquid ipsi Monachi de eorum religione tepidi, aut secus egerint, secundum eorum Regulam ab eorum Abbate, si prævalet, corrigantur. Sin autem, Pontifex de ipsa civitate coercere debet, „ quia nihil *de Canonica auctoritate convellitur*, quidquid domesticis fidei pro quietis tranquillitate tribuitur.

XXXI. Huic formulario plane conformia sunt, quæ eodem & aliquot sequentibus sæculis Monasteriis concessa, circumferuntur privilegia.

Sub idem pene tempus formulas suas edidit Marculfus, (id est sæculo VII. si Bignonio & Sirmondo credimus) postulante Clodoveo Galliarum Rege. Landericus Parisiensis Episcopus cum reliquis Episcopis anno 658. privilegium Monasterio S. Dionysii dedisse fertur: cujus privilegii meminit Amoinus *De Gestis Francorum lib.* 4. *capite* 41. scribens, quod Clodoveus Rex anno 16. ex quo sceptra susceperat Regalia, Pontifices & totius gentis Principes Clippiacum convenire jubens, mediusque inter eos solio residens, his inter alia verbis allocutus fit: „ Intentionem igitur nostri cordis vos Sacerdotes, qui Dii vocati estis, & filii Excelsi omnes, attendite & audire, auditam, si approbaveritis, una nobiscum ad effectum adducere elaborate. Nostri itaque devotio hæc extat

„ animi, ut Monasterium Patroni Domni Dionysii, in quo ipse cum consortibus testimonii veritatis requiescit humatus, & piæ memoriæ genitores nostri (Dominus videlicet Dagobertus, ac domina Nantildis) se sepeliri mandaverunt, ab omni solvamus dominio mortalium: quatenus Abbas vel Fratres eo loco commanentes, possessiones à Parentibus nostris sive ab aliis Fidelibus Christianis sibi traditas, absque ullius dominantis inquietudine possidentes, pro salute nostra ac statu regni nostri liberius Deum deprecentur. Huic autem nostræ suggestioni consensit venerabilis Vir Landericus Parisiensis Urbis Præsul, in cujus Diœcesi Cœnobium illud situm est, & cui usque ad præsens tempus subjectum fuit.

Hinc sat manifestum est, privilegium hoc, possessiones duntaxat, ac temporalia a Regibus eidem Monasterio oblata respicere; quod & ostendit ipse tenor privilegii, quod integrum retulit Hieronymus Bignonius in notis ad citatam formulam Marculfi: & novissime insertum est tomo 6. Conciliorum General. *col.* 487.

XXXII. Extat eodem tomo Conciliorum *col.* 527. privilegium libertatis, quod datum creditur à Bertefrido Episcopo Ambianensi probantibus plurimis aliis Episcopis, Monasterio Corbejensi postulante Clotario Rege ejusdem Monasterii Fundatore; estque simile prædicto formulario Marculfi, uti etiam observavit Jacobus Sirmondus in observatione huic privilegio subjuncta, & latius Hieronymus Bignonius in citatis notis, articulos hujus privilegii cum articulis dicti formularii Marculfi conferens.

Plura similia passim prostant privilegia Monasteriis Gallicanis sub simili formula indulta, ut Monasterii Carelefsi tomo 8. Conciliorum General. *col.* 459. privilegium Monasterii S. Martini Turonensis anno 862. in Synodo Pistensi confirmatum; eodem tomo Concil. General. *col.* 1935. privilegium à Synodo Suessionica concessum Monasterio Solemniacensi, eodem tomo Concil. *col.* 480.

XXXIII. In hoc privilegio notandum, quod specialiter caveatur, ut eundem locum non aliter nisi tutela „ defensionis ac tuitionis Reges usurpent, nec cuiquam Clericorum Canonici habitus, aut laicorum, quod absit, eum attribuant.“ Quibus verbis exclusos volebant Abbates Commendatarios & sæculares, quos sub id temporis Reges Monasteriis præficere cœperunt.

Legimus quoque anno 878. à Joanne VIII. Monachos Floriacenses petiisse privilegium eligendi è suis Abbatem regularem, „ Quamvis privilegia multorum meruerint Episcoporum, ad reprimendam quorumlibet illicitam cupiditatem humiliter postulare, ut super Abbate *regulari* ex iis eligendo, etiam nostræ auctoritatis privilegia consequantur.“ Extat privilegium tomo 9. Concil. General. *col.* 318.

Et dum Concilium Tullense II. anno 859. *Can.* II. servari vult Monachis Monasterii Floriacensis *auctoritatem privilegii regularis*, unice intendit, Monachis illis illæsum servari jus eligendi Abbatem regularem ex suis adversus Archiepiscopum Bituricensem: qui favore Regis Abbatiam illam *irregulariter retinebat*, uti in citato Canone asserunt illius Concilii Patres.

XXXIV. Itaque per omnia hæc privilegia præcipue tendebant, ut temporalia Monasteriorum non diverterentur; nec Monachi variis prætextibus gravarentur, & ut electio Abbatis esset penes Monachos secundum Regulam S. Benedicti; atque ita Abbates Commendatarii & sæculares excluderentur.

Plura similia extant privilegia etiam sæculo undecimo Monasteriis nostris Belgicis indulta; atque inter alia, extat apud Miræum in Codice piarum donationum *cap.* 50. privilegium à Balduino Episcopo Noviomensi & Tornacensi datum anno 1063. Ecclesiæ Harlebecanæ, quam Adela Comitissa Flandriæ construxit, *atque ibidem servientes sub professione Canonica in religionis habitu vivere instituit*. Hoc privilegio sola immunitas quoad bona temporalia conceditur, retento annuo censu Episcopo solvendo; additurque: „ Quod si Episcopus, sive suus Minister pro tenenda Synodo vel aliqua quomodolibet causa ad aliquam prædictarum Ecclesiarum („ huic Monasterio quod hodie Capitulum Canonicorum est, incorporatarum) venerint, nihil exigentes de rebus ad Ecclesiam pertinentibus, de suis propriis vivant, contenti prænominato censu quotannis.

XXXV. Et *cap.* 52. asseritur diploma Alexandri II. Papæ, quo Institutionem hujus Ecclesiæ Harlebecanæ, nec non prædictam Balduini Noviomensis Episcopi concessionem confirmat; ipsamque „ Canonicam (id est Canonicorum Ecclesiam) cum omnibus sibi pertinentibus sub tutela Apostolicæ Sedis suscipit, & confirmat quidquid hactenus habuit, tam largitione piissimorum Principum, quàm oblatione quorumcunque Fidelium, juxta nobilissimi præceptum Regis Francorum Philippi, & præceptum Balduini Noviomensis Episcopi, vel deinceps habitura est tam in terris quàm in vineis, & villis & Ecclesiis majoribus & minoribus omnibusque rebus mobilibus & immobilibus, ita ut non liceat cuiquam Ecclesiasticarum vel sæcularium magnæ parvæque personæ prænominatam Canonicam de suis omnibus inquietare, vel quid ab eis jure in alienum transferre, salva *in omnibus proprii Episcopi reverentia*. De ordinando vero Præposito in eodem loco, hoc Apostolica auctoritate sancimus, ut nullus ibi præsumat quenquam proponere contra Canonicam regulam, sed defuncto Præposito uno, Congregatio eligat vel de eadem Congregatione, si ibi idoneus inventus fuerit, vel de alia, quem potiorem vitæ meritum commendaverit, juxta Canonicam regulam.“

Necesse non est ostendere, quod hoc privilegium, non ad eximendum Ecclesiam illam à Canonica Episcoporum subjectione; sed ad conservationem temporalium, & liberam electionem Præpositi Congregationi asserendam tendat: cum ipsa verba id ipsum evidenter exprimant.

Non absimile privilegium refertur ibidem *cap.* 88. quod Monasterio Grimbergano anno 1132. indulsit Liethardus Episcopus Cameracensis, expresse dicens: „ Ecclesiæ Cameracensi hoc solum de illa habendum retinui, ordinationem Fratrum, & *filialem loci subjectionem*.“

XXXVI. Denique *cap.* 89. referuntur literæ, quibus anno 1133. Burchardus Cameracensium Episcopus petitionem Religiosorum virorum, Walmani videlicet Antverpiensium Abbatis, & Bernardi Clarævallensis (hic est S. Bernardus vulgo Doctor *mellifluus*) approbat, supplicantium, ut Ecclesiam de Tongerlu libertate donaret; quatenus in ea Fratres Præmonstratensis Ordinis, sub regula S. Augustini degentes, libere & quiete Deo famulari valeant.

In quo autem hæc postulata libertas consistat, contextus concessionis Episcopalis aperit: „ Prædictam Ecclesiam beatæ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ (ait) ab omni exactione, debitisque obsoniis, ad sustentandos Canonicos, in ea Deo sanctæque ejus Genitrici servientes liberam facio.

Deinde (ait) ut Canonicum & justum est, libera constituo, ut in statuendo Abbate sanior pars Conventus liberam potestatem obtineat; electus vero Cameracensi Episcopo præsentetur, ut ab eo sine ulla contradictione, vel cujuslibet personæ aliqua exactione consecratus, in Parochia sua jura synodalia libere obtineat.“

Post hæc indulget, „ quod Abbas ad Synodum non cogatur, nisi *sigillatis Episcopi Litteris* fuerit evocatus.“

Denique temporalia Monasterii speciatim in his Litteris sive charta immunitatis exprimens, ea auferri aut dissipari à quocunque sub interminatione æternæ damnationis prohibet; concluditque: „ Pax igitur & benedictio conservatores protegat: dissipatores vero ultio ignis æterni cum diabolo feriat.“

XXXVII. Ex his aliisque, quæ passim referuntur, Monasteriis ad postulationem plerumque ipsorum Fundatorum, sæculo sexto & sequentibus indulta privilegia, manifestum est, ea non fuisse exemptiones à Canonica Episcoporum jurisdictione in corrigendis Monachorum & Abbatum excessibus; sed duntaxat privilegia libertatis circa rerum temporalium dispensationem & Abbatum electionem, & immunitatis à certis oneribus seu prætensis juribus, quibus Monasteria in temporalibus gravabantur, & Monachorum quies multum sæpe turbabatur.

XXXVIII. Et licet non omnia, quæ passim referuntur, quia nec illa quorum supra meminimus, Dionysianum & Corbejense ab omnibus ut sincera agnoscantur; imo non sine fundamento à nonnullis viris eruditis habeantur pro supposititiis & confictis; nihilominus valent ad probandum, quæ fuerit privilegiorum ejus ætatis forma.

Neque enim dubitari potest, quin privilegiorum similium fabricatores, ea ad veri privilegii normam, quantum in ipsis erat, adornarent, ut tanto facilius pro veris supponerent, & eorum suppositio & fictio difficilius detegeretur.

Adhæc

Adhæc dubitari fas non est, similium privilegiorum confarcinatores studuisse Monasteriorum libertates, & exemptiones amplificare: nihilque omisisse quod eam aliqua veri specie ad eam amplificationem dici potuisset: ac per consequens, si temporum illorum disciplina omnimodas à Jurisdictione Episcoporum exemptiones novisset, non dubium, quin hi privilegiorum fabricatores similibus exemptionibus sua fictitia privilegia auxissent.

XXXIX. Theodorus Balsamon ad Canon. VI. Chalcedonensem citatis Canonibus, qui Monasteria Episcopis subjiciunt, dicit: „ Clerici ergo vel Monachi, qui dicunt
„ hodie se Patriarchæ vel regionis Episcopo non esse sub-
„ jectos, tanquam sint liberæ mansionis vel Ecclesiæ, pro-
„ ferentes utique etiam à Fundatoribus factorum statuto-
„ rum ordinationes, quid ad hæc respondebunt? Omnino
„ nihil. Etiamsi enim quis fundator Monasterii vel Eccle-
„ siæ in suis statutis, vel ordinatione sua decreverit non
„ subjici eorū Monachos vel Clericos regionis Episcopo,
„ non audietur, ut qui divinis sacrisque Canonibus con-
„ traria statuerit, & quæ stare non possunt, scripserit.

CAPUT III.

Quorum auctoritate privilegia seu immunitates Monasteriis olim indulta sint.

1. *Ab Episcopis primitus data fuisse privilegia evincit Formula Marculfi.*
2. *Probant quoque pleraque privilegia Monasteriis indulta.*
3. *Hæc Episcoporum auctoritas vindicata in Concilio Romano anno* 1002.
4. *Plures nonnunquam Episcopi eidem privilegio subscribebant.*
5. *Etiam in Synodis privilegia confirmabantur.*
6. *His privilegiis etiam Regia auctoritas accedebat.*
7. *Privilegium S. Dionysii confirmatum fertur auctoritate Clodovei II.*
8. *Frequentem fuisse regiam confirmationem probat formula Marculfi, quæ inscribitur,* Concessio Regis ad hoc privilegium.
9. *Eam consuevisse concedi ipsa formula indicat.*
10. *Confirmantur quæ ab Episcopis erant concessa.*
11. *Vetat quocunque prætextu quidquam de rebus temporalibus Monasterii auferri.*
12. *Dat quoque immunitatem ab oneribus Fiscalibus.*
13. *Concessio Regis fiebat ad postulationem Fundatorum; solebantque fundationes sub conditione concedendæ immunitatis fieri.*
14. *Fundatores curam Episcoporum & Regis protectionem implorabant.*
15. *Ad quid tenderet immunitas à Fundatoribus postulata?*
16. *Ratio concessæ immunitatis merito à Monachis attendenda.*
17. *Concessio immunitatis Regia nihil de auctoritate Episcoporum detrahebat.*
18. *Privilegia etiam auctoritate Sedis Apostolicæ confirmari petierunt Monachi & Fundatores.*
19. *Probatur ex Epistola Benedicti III.*
20. *Privilegium à Pontifice confirmatum tantum spectabat res temporales Monasterii, & electionem Abbatis.*
21. *Ostendit Pontifex* speciali *ratione injustum esse, ut Episcopi* Galliæ *quidquam de rebus Monasterii in suos usus converterent.*
22. *Argumentum Pontificis supponit, Clericos divites non posse de proventibus Ecclesiasticis vivere.*
23. *Privilegium à Benedicto III. concessum confirmavit, & rursus renovavit Nicolaus I.*
24. *Ex hujus confirmatione evincitur, liberam Abbatum electionem fuisse sollicitatam ad excludendos Abbates sæculares.*
25. *Privilegia tantum à Pontifice confirmabantur, quæ ab Episcopis erant obtenta.*
26. *Pontifices per suas confirmationes non detrahebant Episcoporum in Monasteria Canonicæ auctoritati.*
27. *Privilegia ab Episcopis dari, & Sedis Apostolicæ, & Regum auctoritate roborari, scribit S.* Ivo Carnotensis.
28. *Fundatores Monasteria subjicientes protectioni Sedis Apostolicæ, à jurisdictione Episcopi non eximebant.*

I. PRivilegia seu immunitates sæculo sexto & sequentibus auctoritate Episcoporum concessa fuisse, vel sola formula Marculfi Monachi (de qua capite præcedenti) evincit. Solus enim Episcopus tanquam privilegii & immunitatis Auctor loquens introducitur his verbis: " Domino sancto & in Christo venerabili Fratri illi Ab- " bati, vel cunctæ Congregationi Monasterii illius in " honore beatorum illorum ab illo in pago illo con- " structo, *ille Episcopus*. "

II. Evincunt id quoque omnia passim privilegia, quæ eo tempore Monasteriis concessa leguntur & asseruntur, atque signanter quorum præcedenti capite relata sunt: quæque Monasteriis Harlebecano, Grimbergano, ac Tongerloensi indulta ex Miræo retulimus, etiam sæculo XII. auctoritate Episcoporum privilegia hujusmodi data esse probant.

III. Auctoritatem Episcopalem circa hujusmodi privilegiorum concessionem mire confirmat, quod anno 1002. in Synodo Romana coram Silvestro II. Papa contigisse fertur. Cum enim Pontifex assereret, Abbatiam Perusinam sub jure & dominio esse Ecclesiæ Romanæ, variaque privilegia Prædecessorum suorum protulisset, ait Episcopus: Privilegia hæc non reprobo; sed sine *consensu Antecessoris mei*, cujus temporibus illud prius privilegium factum " est, factum fuisse dico: si solum viderem consensum, " haberem inde æternum silentium. Cui econtra omnis " Clerus S. Romanæ Ecclesiæ ait: Vidimus omnes Epi- " stolam Antecessoris tui, in qua & consensus erat, & " precatus, ut hoc fieret, Episcopus obnixe postulat, " cujus rei testes sumus, & secundum Canonicam san- " ctionem verum fuisse comprobamus. "

IV. Ut autem major esset privilegii efficacia, illud non raro à pluribus Episcopis probatur, ut indicat citata formula Marculfi. In fine quippe formulæ dicitur: „ Quam Constitutionem nostram, ut firmis subsistat vigori- " bus, & nos & Fratres nostri Episcopi subscriptionibus, " manibus nostris decrevimus roborari. "

V. Imo plurima referuntur privilegia in Synodis Episcoporum probata, quin & subinde Synodos Episcoporum ad probandum simile privilegium convenisse legitur.

In Synodo Valentina anno 584. postulante Gunthramno Francorum Rege probata legitur immunitas, seu privilegium Monasterii SS. Marcelli & Symphroniani, ut si quid præfatus Rex Basilicæ S. Marcelli „ sive in Ministerio altariorum, sive in quibuscunque speciebus, quæ " ad divinum cultum pertinere noscuntur, contulisse, vel " adhuc conferre voluerit, neque Episcopi locorum, ne- " que potestas Regia quocunque tempore successura, de " eorum voluntate quidquam minuere, aut auferre præ- " sumat. " Extat tomo 5. Concil. General. *col.* 976.

Notat autem ibidem Severinus Binius in hoc Concilio nihil aliud factum inveniri, quam quod ad instantiam dicti Regis Gunthramni, donationes, quas ob pias causas ipse ejusque Posteri contulerant, vel collaturi essent, privilegiis & immunitatibus Ecclesiasticis donatæ fuerint.

Capite præcedenti retulimus, quomodo teste Aimoino, datum fuerit privilegium Monasterio S. Dionysii in Conventu omnium Episcoporum Galliæ.

Extat quoque tomo 9. Concil. General. *col.* 918. Conventus Episcoporum anno 1040. quo non absimile privilegium seu immunitas conceditur Monasterio Vindocinensi, quod Gaufredus inclytus Comes, & uxor ejus construxerant. Ex quo patet, etiam sæculo XI. hujus generis privilegia & immunitates ab Episcopis fuisse data, & in Synodis probata.

VI. Adhæc, ut firmiora essent ab Episcopis concessa privilegia; utque adversus potentiorum incursiones & vexationes tutiores redderentur Monachi, eorumque res temporales facilius conservarentur, moris fuit, ut hisce privilegiis & immunitatibus Regia auctoritas seu confirmatio accederet.

VII. Refertur tomo 6. Concil. General. *col.* 489. præceptum sive confirmatio Clodovei II. Regis, privilegii vel libertatis Monasterii S. Dionysii, quod Landericus Episcopus Parisiensis, annuentibus aliis Galliæ Episcopis dicto Monasterio indulserat.

VIII. Quam autem frequens ac usitata esset Regia hæc privilegiorum confirmatio, probatur ex Marculfo Mona-

cho, qui inter formulas suas, etiam hujus confirmationis formulam retulit immediate post formulam privilegii ab Episcopis concedi soliti, sub hac Epigraphe: *Concessio Regis ad hoc privilegium:* qua describitur forma in confirmatione Regia servanda.

IX. In ipsa quoque formula concessionis indicatur, hanc concessionem regiam solitam esse concedi. „ Nec nobis (ait) aliquis detrahendo æstimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquitus juxta Constitutionem Pontificum per regalem sanctionem Monasteria sanctorum illorum vel cetera in regno nostro sub libertatis privilegium videatur consistere, ita & præsens valeat Deo adjutore constare.

X. Post hæc subjiciuntur ea quæ ex concessione seu privilegio Episcoporum Monasteriis indulgeri solebant, quæ à Rege confirmantur, & observari mandantur. „ Adjicientes (pergit post hæc formula) ut nulli penitus Judicum vel cuilibet hominum licentia sit de rebus prælati Monasterii absque voluntate ipsorum servorum Dei in aliquo iniquiter defraudare, aut temeratio spiritu suis usibus usurpare, ne, quod primitus est, & Dei iram incurrat & nostram offensam, vel à fisco grave damnum sustineat.

XI. Utque plenius esset privilegium, adjungit: „ Illud nobis pro integra mercede nostra placuit addendo, ut tam quod ex nostra largitate quàm delegatione ipsius vel ceterorum aut cujuslibet ibidem est aut fuerit devoluta possessio, quoque tempore, nulla judiciaria potestas, nec præsens nec succidiva, aut causas audiendo, aut aliquid exactando, ibidem non præsumat ingredere; sed sub omni immunitate hoc ipse Monasterius vel Congregatio sua sibimet omnes feudus concessos debeant possidere.

XII. Deinde ad integram Monasterii libertatem & immunitatem, etiam à Fiscalibus oneribus Monasterium exemptum declaratur. „ Et quidquid exinde Fiscus noster forsitan per eorum homines aut ingenuos aut servientes in eorum agros commanentes, vel undecunque poterat sperare ex indulgentia nostra in luminaribus ipsius sancti loci vel in stipendia servorum Dei, tam nobis in Dei nomine viventibus, quàm per tempora succedentibus Regibus, in mercedis compendium debeant cuncta proficere, ut pro æterna salute vel felicitate patriæ seu Regis constantia delectet ipsis Monachis immensam Domini pietatem jugiter implorare.

XIII. In ipsa formula annotatur, concessionem Regiam fieri ad petitionem illius qui Monasterium fundaverat, aut fundare intendebat. Constat enim ad horum petitionem hujusmodi immunitates concedi solitas fuisse, ipsasque dotationes & fundationes sub conditione hujusmodi immunitatis plerumque factas probat prima formula libri 2. Marculfi, quæ inscribitur: *De magna re qui vult aut Xenodochio aut Monasterio construere*. Hic post enumeratas res in constructionem aut fundationem Monasterii destinatas, adjicitur: „ Ea scilicet ratione atque prætextu, ut remota Pontificum simulque & Ecclesiasticorum omnium Officialium seu publicorum omnium potestate, nullas functiones vel exactiones, neque exquisita & lauta convivia, neque gratiosa vel insidiosa munuscula, neque etiam caballorum pastus, aut paraveredа, vel ceteras angarias, aut in quodcunque functionis titulum dici potest, de ipsa facultate penitus non requiratur, sed sub integra immunitate facultaticula ipsa, sicut à me hucusque possessa est, in jure oratorii sancti illi & prædictorum pauperum debeant Deo protegente & opitulante persistere.

XIV. Post hæc Regem & Episcopos obtestatur ipse Fundator, ut omni exactione & vexatione velint abstinere & Monachos tueri, „ ut hanc voluntatem meam pro nullis occasionibus, sicut existente sine Deo cupiditate res exigi solet, nulla ratione nulloque tempore convellere permittatis, sed per sollicitudinem & curam Episcopi constare potius pro reverentia Trinitatis immensæ, vestro tempore & studio vel opere jubeatis, quatenus ut & ille vobis mercedem restituat in futuro, qui scit me eleemosynis ipsis sanctis Dei pauperibus pro amore Domini nostri Jesu Christi ardenti desiderio tribuisse.

XV. Non obscurum ex his est, hanc immunitatem unice à Fundatoribus postulari consuetam, ut quæ pro eleemosynis in usum & necessitates pauperum Christi oblata sunt, in usus profanos non divertantur, ipsique Monachi in quiete ac regulari observantia sine vexatione vivere possent: quod & in formula Regiæ concessionis exprimitur, ubi rationem suæ concessionis Rex allegat. „ Ad petitionem illius (Fundatoris,) clementia nostra pro quiete ipsorum servorum Dei præceptionem vigoris nostri placuit propalare, sub quo tranquillitatis ordine, Domino protegente, ipsi Monachi juxta Religionis normam in perpetuum valeant residere, elegimus ut & hac serie debeat plenius declarari. “

XVI. Optandum ut qui Monasteriorum suorum immunitates & privilegia jampridem Regum atque Episcoporum munificentia, postulantibus Fundatoribus impetrata, tantopere urgere & inclamare solent, etiam ad rationem concessionis attenderent; atque rebus sibi à Fundatoribus oblatis, & à Regibus & Episcopis aliisque immunitate donatis, uterentur juxta intentionem Fundatorum & Regum, aliorumque, qui privilegia annuerunt, ut res illæ in eleemosynam sanctis Dei pauperibus pro amore Domini nostri Jesu Christi ardenti desiderio consecratæ (ut loquitur formula *De fundando Monasterio*) etiam tanquam eleemosynæ & pauperum Dei necessitatibus, non autem in luxum & usus plane profanos impenderentur.

XVII. Admodum notanda clausula, quam allegatis verbis subjungit formula concessionis Regiæ. „ Quia nihil de *Canonica institutione* convellitur, quidquid ad domesticos fidei pro tranquillitatis pace conceditur. “ Hæc clausula ostendit, similibus privilegiis & immunitatibus, nihil de Canonica auctoritate, quibus Monasteria spirituali Episcoporum directioni subduntur, detrahi. Et sane Regum ac Principum mens fuit, Monachos contra Potentiorum vexationes & oppressiones sua auctoritate protegere, nequaquam vero à Canonica subjectione eximere, uti infra latius ostendetur.

XVIII. Privilegia ab Episcopis concessa, & Regia auctoritate firmata necdum sat valida erant, ut temporalia Monachorum contra Potentiorum invasiones tuta essent, aut jus eligendi Abbates regulares illibatum servaretur; quare Monachi eorumve Fundatores, hæc privilegia etiam auctoritate Sedis Apostolicæ, præsertim sæculo IX. & sequentibus, firmari postularunt; ipsaque Monasteria sub speciali ejusdem Sedis protectione esse voluerunt.

XIX. Extat tomo 8. Concil. general. *col.* 235. Epistola Benedicti Papæ III. super confirmatione privilegiorum Abbatiæ Corbejensis, in qua narrat, Abbatem Corbejensem petiisse: „ ut nostra (ait) auctoritate privilegium super electionis propriæ statu, & rerum suarum libera possessione, seu dispensatione prædicto Monasterio Corbejæ concederemus. “

Hic adverte, privilegium petitum à Pontifice tantum ad rerum temporalium possessionem & dispensationem, atque jus liberæ electionis pertinuisse.

XX. Narrat dein Pontifex, quod Abbas ipsi ostenderit privilegia ab Episcopis edita: unum à Præsule Ambianensi, nimirum Bertefrido (ad cujus Diœcesim locus ille pertinet) & Corepiscopis suis factum atque roboratum, quod refertur tomo 6. Concil. general. *col.* 527. alterum ab Archiepiscopo Rhemensis Ecclesiæ Hincmaro, & universali Concilio Episcoporum Galliarum conscriptum, & subscriptionibus propriis roboratum. Extat tomo 7. Concil. general. *col.* 1848.

Quid hæc privilegia continerent audiamus: „ In quibus privilegiis decretum est, ut præfatum Monasterium Corbejæ, & rerum suarum liberam obtineant dominationem, & eligendi sibi Abbatem de suis semper habeant potestatem. “

Post hæc asserit Pontifex, quod Imperatoris Lotharii & Ludovici ac Caroli supplicatio accesserit „ idipsum postulantis, videlicet ut Episcoporum privilegia nostra quoque auctoritate firmarentur. “

His præmissis, duo illa in privilegiis Episcoporum contenta auctoritate sua ipse confirmat, & Monasterio Corbejæ in perpetuum salva esse voluit.

XXI. Ut vero integra maneat rerum temporalium possessio penes Monasterium, vetat Episcopis eorumque Archidiaconis, & ministris, ne quidquam ex iis, quæ ad Monasteria pertinent, vindicent.

Quam singulari ratione injustum sit, si Episcopi Galliarum quidpiam à rebus ad Monachorum usus destinatis, in suos proprios converterent, sequenti probat argumento: „ Cumque Galliarum permaxime Ecclesias fidelium col-

latio-

,, latioribus à Deo constet esse ditatas, ut nemo sit ,, fere Episcoporum, cui suæ sumptus Ecclesiæ satis ,, superque non sufficiant, cujus gratia necessitudi- ,, nis, quæ servorum Christi sunt usibus collata, in suos convertere sumptus præsumat.

XXII. Consequentiam probat sequenti ratiocinatione: ,, Si enim Clericorum, qui de propriis abundant ,, redditibus, communicatio prohibetur cum eis quæ ,, conferuntur Ecclesiæ, ne dum illi acceperint, qui ,, de propriis abundant, eorum qui nihil habent ino- ,, pia non levetur; qua conscientia Episcopus suæ ,, sumptibus Ecclesiæ sufficiens, quæ servorum Dei ,, sunt usibus collata præsumat contingere?

Hic per transennam lector annotet, tanquam indubitatum assumi, Clericum, qui de propriis abundat redditibus, non posse communicare de iis, quæ Ecclesiæ conferuntur. Hoc testimonium addi cupio illis, quæ de hoc argumento fuse dicta sunt *part. 2. tit. 32. cap. 5.*

XXIII. Idem privilegium rursus renovavit & confirmavit Benedicti III. immediatus successor Nicolaus I. uti patet ex ejus epistola 24. ad Trasuleum Abbatem Corbejæ; quæ confirmatio itidem evincit, privilegium hoc non spectasse nisi rerum temporalium conservationem, & liberam Abbatis electionem.

XXIV. Probat quoque hanc præcipue solicitatam, ,, ut excluderentur Abbates sæculares; dicit enim: ,, Abbatem vero Fratres ipsius Monasterii de *seipsis* ,, eligendi semper habeant potestatem, & eam perso- ,, nam eligant, *quæ Monachi propositum & habitu & moribus profiteatur*, non Canonicum aut Laicum, ,, neque alterius Monasterii Monachum: quoniam ,, Monachico Ordini præficere vel Laicum, vel Ca- ,, nonicum, non est servare Ordinis professionem, ,, sed evertere: quod unusquisque Præpositus cujus ,, est Ordinis, ejus quoque erit & propagator; nec ,, bene disponet aliquando cujuscunque militiæ vi- ,, tam, cujus non fuerit ipse qui disponit æmulator. Et infra: ,, Qua de re præcipimus omnino, ut ,, Monasterio Beatorum Petri & Pauli, quod Corbe- ,, jæ dicitur, nullam præficiant personam, vel ex si- ,, bi militantibus, vel ex alieno Monasterio sum- ,, ptam, quæ non per electionem sumatur probabi- ,, lem, sive de Laico, sive de Canonico, sive de ,, quocunque fuerit Ordine.

XXV. Plurima hujusmodi confirmationis Pontificia diplomata passim referuntur: quæ una ostendunt Pontifices eo tempora, privilegia ab Episcopis concessa, auctoritate sua potius roborasse, quam nova concessisse. Nec enim Pontificis auctoritas necessaria videbatur, ut similia privilegia obtinerentur, quæ Canonicæ institutioni non obviabant; sed auctoritas Pontificia implorabatur, ut privilegia ab Episcopis Canonice ac legitime indulta, contra malevolorum conatus illæsa manerent.

XXVI. Ulterius, quia Pontifices suam duntaxat addere solerent auctoritatem privilegiis ab Episcopis indultis, & auctoritate Regia frequenter etiam probatis, nihil quoque de Canonica Episcoporum auctoritate spirituali in Monasteria diminuerunt; sed voluerunt ut indulta ab Episcopis suum perennem obtinerent effectum.

XXVII. Hæc brevi compendio sæculo IX. expressit S. Ivo Carnotensis *epist. 193.* monens Gaufridum Bellovacensem Episcopum, ut privilegia Ecclesiæ S. Quintini intemerata servaret, quæ *à Prædecessoribus obtinuit, Apostolica manus roboravit; Regiaque Majestas pragmatica sanctione firmavit.*

XXVIII. Similiter dum Fondatores cœperunt Monasteria à se fundata speciali protectioni Sedis Apostolicæ immediate subjicere, nequaquam Monachos ab Episcoporum spirituali jurisdictione & correctione exemptos voluerunt; sed ut sub protectione Sedis Apostolicæ, contra Potentiorum invasiones & vexationes tuti & quieti essent; ut infra latius ostendetur.

CAPUT IV.

De Initiis & progressu Exemptionum.

1. *Privilegia primitus Monachis indulta proprie non sunt exemptiones.*
2. *Divisio exemptionis in partialem & totalem; & quid partialis.*
3. *Quid totalis.*
4. *Hæc à S. Bernardo dicta est* emancipatio.
5. *Recte vocatur* emancipatio.
6. *Ex privilegiis jampridem Monachis indultis non probatur antiquitas exemptionum.*
7. *Nonnulli originem exemptionum ad tempora S. Gregorii referunt; sed minus recte.*
8. *Privilegium exemptionis, quod Monasterio S. Medardi à S. Gregorio datum dicitur.*
9. *Privilegium hoc multis titulis ut suppositium rejicitur.*
10. *Similiter & privilegium quod ab eodem S. Pontifice datum dicitur Xenodochio Augustodunensi.*
11. *Suppositium est privilegium quod à S. Germano Parisiorum Episcopo datur, fertur Monasterio S. Germani.*
12. *Initium exemptionis nonnulli repetunt ex Synodo Carthaginensi anni 524. sub Bonifacio.*
13. *Referuntur acta hujus Synodi.*
14. *Acta, quæ huic Synodo adscribuntur, non evincunt plenam Monasteriorum exemptionem.*
15. *Acta illa de suppositione sunt suspecta.*
16. *Quin ob allegatam hanc Synodum quædam privilegia redduntur de suppositione suspecta.*
17. *Privilegium, quod Monasterio S. Martini Turonensis dedisse fertur Adeodatus Papa.*
18. *Privilegium hoc supponit, quod jampridem Sedes Apostolica exemptionis dederit, sed ob abusus dare desierit.*
19. *Privilegium noluit concedere Pontifex, nisi de consensu Episcoporum constaret.*
20. *Plura sunt quæ hoc privilegium de suppositione reddunt suspectum.*
21. *Ante sæculum XI. distinctio inter Monasteria exempta & non exempta non occurrit.*
22. *Neque Prælatorum adversus exemptiones querelæ, quæ sæculo XII. & sequentibus frequentes fuerunt.*
23. *Invectiva S. Bernardi in Monachos exemptionem ambientes.*
24. *Rejicit prætextum Monachorum de libertate Monasterii.*
25. *Cluniacenses exemptiones propugnant tanquam à Sede Apostolica ex voluntate Fundatorum indultas.*
26. *Impugnatores ad Sedem Apostolicam remittunt.*
27. *S. Bernardus Eugenio III. Papæ querelam contra exemptiones proponit.*
28. *Indignum censet Ecclesias inferioribus subtrahere, & Sedi Apostolicæ immediate subjicere.*
29. *Nullum esse bonum fructum exemptionum prætendit.*
30. *Eas repugnare justitiæ.*
31. *Nec esse conformes voluntati Fundatorum.*
32. *Immunitates & protectiones à Fundatoribus expetita pro exemptionibus à Monachis accepta.*
33. *Contra exemptiones sub nomine Archiepiscopi Cantuariensis scribit Petrus Blesensis.*
34. *Exemptiones multum obesse Monasteriis scribit.*
35. *Rogat Pontificem ne credat Privilegiis; nisi iis visis, quia multa falsa allegantur.*
36. *Acerrima ejusdem Petri Blesensis contra exemptiones Epistola ad suum fratrem Abbatem.*
37. *Contra exemptiones scribit Joannes Saresberiensis.*
38. *Similiter Petrus Cantor.*
39. *Horum testimonio evincitur, exemptiones ante sæculum XI. vix notas fuisse.*
40. *Conciliorum de his querela.*
41. *Ordinum Mendicantium Fundatores merito exemptiones respuerunt.*
42. *Sanctus Franciscus noluit à suis Sodalibus privilegia impetrari.*
43. *Contra mentem S. Francisci quidam ejus Filii exemptiones impetrare cœperunt.*

44. *Id*

44. *Id & in aliis Ordinibus contigit.*
45. *Exemptiones à Mendicantibus impetratæ cur specialiter odiosæ?*
46. *Episcoporum Provinciæ Rhemensis anno 1287. querelæ occasione privilegiorum.*
47. *Querelæ Episcoporum contra exemptiones in Concilio Viennensi.*
48. *Privilegia hæc summum incrementum accepere tempore schismatis Avenionensis; & quid circa hæc decreverit Martinus V. in Concilio Constantiensi.*
49. *Contentiones, & difficultates exortæ occasione exemptionum colliguntur ex Decretalibus in Corpore Juris extantibus.*
50. *Capitula & Universitates studiorum etiam eximi cœperunt.*
51. *Occasio exemptionis Capitulorum.*
52. *Qua ratione exemptæ videantur Universitates.*
53. *Etiam particulares personæ eximi cœperunt.*

I. VAria privilegia & immunitates jampridem Monachis & Monasteriis indulta fuisse *capite* 2. ostendimus: sed illa solum immunitatem à certis oneribus & jus eligendi Abbatem spectasse, ibidem notavimus. Quapropter hæc privilegia seu immunitates, non veniunt propriè nomine *exemptionis*, prout hodie communiter sumitur vox *exemptio*, ubi de Monasteriorum, Capitulorum aliorumque Corporum aut locorum vel personarum exemptione agunt Canonistæ: quamvis aliàs similes immunitates dici possent *exemptiones*, quatenus per eas Monasteria aliaque Corpora à quibusdam juribus eximuntur.

II. Hac ratione nonnulli è recentioribus Canonistis exemptionem dividunt in partialem & totalem. Sub priore comprehendentes omnes illas, quibus conceditur immunitas sive exemptio à jurisdictione Episcopi vel Ordinarii, quoad certos quosdam articulos, puta *Cathedratico*, *Synodico*, aliisque ad legem Diœcesanam, juxta recentiorem Canonistarum opinionem, spectantibus; hæcque rursus generalior vel restrictior est, quatenus à pluribus, aut paucioribus hujusmodi Juribus eximis, quod ex tenore privilegii sive immunitatis dignosci debet, quemadmodum capite sequenti ostendetur.

III. Totalis autem & quæ hodie simpliciter & communiter *exemptio* nuncupatur, & de qua præcipue hoc titulo agunt, à Canonistis definiri solet, libertas illimitata à potestate & Jurisdictione Ordinarii cum immediata subjectione Sedi Apostolicæ; ita ut sic exempti non tantum sint absoluti à Jurisdictione Ordinarii, quoad Jura illa quæ ad legem Diœcesanam referri solent; sed etiam ab iis quæ ad legem Jurisdictionis spectant, ut sunt correctio, punitio, &c. atque ipsum exemptio quodammodo subtrahit auctoritati & Jurisdictioni spirituali sui Episcopi; & immediate subdit Sedi Apostolicæ.

IV. Hanc speciem exemptionis maluit S. Bernardus vocare *emancipationem*, quam immunitatem aut privilegium *epist.* 42. dicens: "*Spoliant* (Abbates) *Ecclesias, ut* EMANCIPENTUR, *redimunt se, ne obediant.*

V. Nec sane incongrue emancipatio vocatur, argumento ducto ab *emancipatione* legali, qua filiifamilias potestati paternæ subtrahuntur, & in quandam libertatis speciem vindicantur, ac sui juris efficiuntur.

VI. Itaque exemptio hæc omnino disparata est à privilegiis & immunitatibus jampridem ab Episcopis indultis, & Apostolica ac Regia auctoritate roboratis, de quibus supra *capite* 2. & 3. actum est. Quare & ex hujusmodi privilegiis nihil pro auctoritate aut antiquitate exemptionis (prout hodie sumitur, & subtractionem à Canonica Episcoporum auctoritate & correctione complectitur) desumi potest; quandoquidem prædicta privilegia & immunitates Canonicam Episcoporum auctoritatem non attigisse ostenderimus.

VII. Quo vero tempore non tantum immunitates, sed & exemptiones à Canonica Episcoporum subjectione postulari ac impetrari per Monachos à Sede Apostolica cœperint, non una est omnium opinio.

Nonnulli credunt, S. Gregorium quædam Monasteria & pia loca exemptionis privilegio donasse, atque à potestate Ordinariorum solvisse, & Sedi Apostolicæ immediate subjecisse.

Negari nequit, quin S. Gregorius specialem in Monachos & Moniales eorumque Monasteria curam suam ac solicitudinem Pastoralem impenderit; multumque solicitus fuerit, ne indebitis oneribus gravarentur, aut vanis prætextibus & dominandi quorundam libidine vexarentur & turbarentur: sed nullibi eos à Canonica subjectione Episcoporum exemit, aut Episcopali censuræ subtraxit; imo ad Eusebium Abbatem scribit *lib.* 2. *Epist.* 24. *indict.* 10. Qui se contra Præpositos suos erigunt, profecto ostendunt, quia servi Dei esse contemnunt. Ulterius eundem Abbatem de suo Episcopo juste conquerentem, à subjectione non absolvit; sed ut se humiliter subjiciat hortatur. „ Et quidem ab illo (Episcopo) hoc quod factum est, minime fieri debuit, à te tamen omnino debuit humiliter suscipi: & rursus cum gratiam reddebat, ad eum cum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia ita à te factum non est, adhuc cognosco, quia nobis omnino lacrymarum opus est. Non enim grande est iis non esse humiles, à quibus honoramur, quia & hoc sæculares quilibet faciunt. Sed illis maxime humiles esse debemus, à quibus aliqua patimur. Nam Psalmista dicit: *Vide humilitatem meam de inimicis meis.* " Nos cujus vitæ sumus, qui humiles esse etiam Patribus nolumus? Plura vide supra *capite* 2. ubi ostendimus, privilegia à S. Gregorio indulta nullatenus ad hanc exemptionum pertinuisse.

VIII. Extat quidem ad calcem Epistolarum S. Gregorii privilegium amplissimum exemptionis, quod Monasterio S. Medardi concessisse dicitur hic Sanctus Pontifex: Verum si tenor hujus privilegii duntaxat inspiciatur, apparebit indignum esse quod tanto Pontifici ascribatur. Quis enim unquam inscriptionem in Epistolis Pontificum vidit huic similem? *Pretiosissimis lapidibus merito renitentibus, omnibusque Sanctæ Dei Ecclesiæ membris, quorum universale Caput est Christus. Gregorius licet sanctæ Romanæ Sedis Pontificio sublimetur, humillimus tamen servorum Dei servus.*

IX. In ipso privilegii contextu plurimæ occurrunt insolitæ & barbaræ expressiones à stylo & ætate S. Gregorii omnino alienæ; item prærogativæ & Jura Abbati Monasterii S. Medardi conceduntur, nullatenus moribus & disciplinæ istius ætatis consentanea: in ipsis quoque subscriptionibus crassissimi deprehenduntur errores; quemadmodum post Cardinalem Baronium, Jacobum Sirmondum, aliosque viros eruditos, deduxit & ostendit Joannes Launojus Theologus Parisiensis in Scripto, cui titulus: *Inquisitio in privilegium quod Gregorius Papa primus Monasterio S. Medardi dedisse fertur*; ac dein latius in *Assertione* ejusdem inquisitionis, ubi adeo dilucide suppositionem & fictionem hujus prætensi privilegii demonstrat, ut non credam, quod eruditus ullus illud amplius sustinere audebit: præsertim cum teste Cardinale Bona, nec hoc privilegium inter Opera S. Gregorii reperiatur in archiviis Romanis, ut sibi à dicto Cardinale scriptum asserit Auctor notarum in Epistolas S. Gregorii editionis anni 1675.

X. Privilegium quod S. Gregorius dedisse dicitur Xenodochio Augustodunensi, & refertur *lib.* 11. *Epist.* 10. licet non æque à moribus & disciplina ætatis Gregorianæ exorbitet ut præcedens; nihilominus plura exhibet suppositionis argumenta deducta à Joanne Launojo in citata Inquisitione *Corollario* 2. & latius in Appendice ad citatam Assertionem *cap.* 10. Item in Assertione Inquisitionis *in chartam immunitatis, quam B. Germanus Parisiorum Episcopus Suburbano Monasterio dedisse fertur parte* 4. *cap.* 8. quamvis & ipse Launojus *part.* 1. *sect.* 5. ejusdem Assertionis ostendat, hoc qualecunque privilegium Abbatem jurisdictioni Episcopi non subtrahere, sed subjicere; ideoque nullum hinc pro antiquitate exemptionis argumentum desumi posse, quantumvis privilegium genuinum esse probaretur.

XI. Privilegium quod Monasterio S. Germani in Suburbio Parisiensi circa tempora S. Gregorii datum scribitur à S. Germano Parisiorum Episcopo, non obscuriora nec pauciora præfert fictionis & suppositionis indicia, quam illud quod Monasterio S. Medardi indultum fertur à S. Gregorio, quæ late & dilucide deduxit citatus Joannes Launojus, tam in Inquisitione in chartam Immunitatis S. Germani, quàm in ejusdem *Inquisitionis Assertione* contra librum Roberti Quatremarii Monachi pro defensione dicti privilegii editum.

XII. Christianus Lupus in Scholiis ad *Canonem* 4. Chalcedonensem, ait, quod „ Monachis adversus Episcoporum excessus libertatem dare cœperit ad S. Fulgentii preces " Bonifacius Archiepiscopus Carthaginensis, cujus (ait) "

Syno-

„ Synodus extat integra in Bibliotheca Vaticana, “ Meminit & hujus Synodi Joannes Mabillonius *libr. 1. de Re Diplomatica cap. 3.* qui & huic exemptionum initium aliquod adscribit.

XIII. Synodum hanc in suo spicilegio edidit Lucas Dacherius; & tomo 4. Concil. General. *col.* 1641. inseruit Labbæus, qui recitatis actis hujus Concilii, ad calcem *col.* 1649. monet: „ Decretum autem hujus Concilii extat in alio Codice Longobardico vetustissimo Bibliothecæ Vaticanæ *n.* 5845. “ Deinde immediate subjicit: *In Concilio sub Sancto Bonifacio Episcopo apud Carthaginem.* Erunt igitur omnia omnino Monasteria, sicut semper fuerunt, à conditione Clericorum modis omnibus libera, sibi tantum & Deo placentia.

Eodem tomo Concil. general. *col.* 1785. extant Concilii Carthaginensis sub Reparato Episcopo anno Christi 534. acta nonnulla, in quibus prædicti Concilii Carthaginensis sub Bonifacio mentio fit, refertur que, quod „ Felix Episcopus Ecclesiæ Zactarensis Provinciæ Numidiæ, dixit: De Monasterio Abbatis Petri, ubi nunc Fortunatus Abbas constitutus est, quæ temporibus sanctæ memoriæ Bonifacii in Concilio universali nobis etiam præsentibus acta sunt, inconvulsa permaneant.

Post hæc subdit: „ Cetera vero Monasteria etiam ipsa libertate plenissima perfruantur, servatis limitibus Conciliorum suorum in hæc duntaxat, ut quandoque voluerit sibi Clericos ordinare, vel Oratoria Monasteriis dedicare, Episcopus, in cujus plebe, vel civitate locus Monasterii existit, ipse hujus muneris gratiam compleat, salva libertate Monachorum, nihil sibi in his præter hanc ordinationem vindicans, neque Ecclesiasticis eos conditionibus aut angariis subdens. Oportet enim in nullo Monasterio quemlibet Episcopum cathedram collocare; aut qui forte habuerint, habere: nec aliquam ordinationem, quamvis levissimam, facere, nisi Clericorum, si voluerint, habere: esse enim debent Monachi in Abbatum suorum potestate. Et quando ipsi Abbates de corpore exierint, qui in loco eorum ordinati sunt, judicio Congregationis eligantur: nec officium sibi hujus electionis vindicet, aut præsumat Episcopus. Si qua vero contentio, quod non optamus, exorta fuerit, ut ista Abbatum aliorum concilio sive judicio finiatur.

XIV. Si Acta hujus Concilii rite expendantur, merito ambigitur, num Monasteria ab omnimoda Episcopi Jurisdictione spirituali eximantur; an vero immunitatem duntaxat à Juribus quibusdam temporalibus consequantur, ut Episcopus, *neque Ecclesiasticis eos conditionibus, aut angariis subdat*, atque liberam electionem Abbatis.

XV. Adhæc, Ferrandus Diaconus Carthaginensis, & Cresconius, Bonifacio, sub quo Synodus Carthaginensis de privilegio Monachorum habita dicitur, coævi fuerunt; quorum prior Canones Carthaginenses in compendium redegit, edidit que sub titulo, *Breviarium Canonicum*; posterior vero Canones in unum Corpus redegit, & tamen neuter Synodi à Bonifacio habitæ, aut Canonum ab eâ Synodo de libertate Monastica editorum meminit. Meminisset autem uterque, vel alteruter sine dubio (ait Joannes Launojus in citata Assertione Inquisitionis in Chartam Immunitatis S. Germani *parte 4. cap. 6. sect. 1.*) cum ex subjecta materia, quæ tractaretur, tum eo ex eo quoque, quod facta tunc temporis Synodus in utriusque oculos, manum & calamum incurrisset.

XVI. Hinc non leve de veritate ac sinceritate hujus Synodi dubium oritur. Imo Joannes Launojus vel hinc pro suppositione privilegiorum Monasterii Fossatensis, Sandionysiani, & Corbejensis argumentum desumit, quod in his privilegiis hujus Synodi Carthaginensis acta & Canones reclamentur: præsertim quia in duobus posterioribus privilegiis dictis Canonibus jungitur S. Augustini liber *De Ecclesiasticis Gradibus*, quia tamen nec in Catalogo librorum S. Augustini, quem confecit Possidius, extat; nec Venerabilis Beda meminit; neque in ulla Operum S. Augustini editione comparuit hactenus, etiam inter Opera, quæ vel Librariorum errore, vel unius Codicis compactione Augustino perperam adscripta, & in appendices in ultima editione rejecta sunt.

XVII. Refertur tomo 6. Concil. General. *col.* 523. Epistola Adeodati Papæ scripta circa annum 675. ad universos Episcopos Galliæ de privilegio, quod concessum est Abbati Monasterii S. Martini Turonensis.

XVIII. In hac Epistola narrat Pontifex, quod Ægidius Religiosus Presbyter & Abbas Monasterii S. Martini sibi supplicaverit, ut privilegium ei concedere dignaretur; ac dein subdit: „ Parumper autem ambiguimus, idcirco quod mos atque traditio Sanctæ nostræ Ecclesiæ plus non suppetat, à regimine Episcopalis providentiæ religiosa loca secernere. “

Ad quæ verba reflectens Baronius ait: „ Ex cujus scripto illud fit manifestum, jam cessasse Romanos Pontifices ejusmodi immunitates concedere Monasteriis, cum dicat: Mos atque traditio Sanctæ nostræ Ecclesiæ plus non suppetat à regimine Episcopalis providentiæ religiosa loca secernere. Id fortasse, quod experimento didicissent, ejusmodi immunitates obfuisse potius, quam profuisse Monasticæ Observantiæ. “

XIX. Dein prosequitur Pontifex, narrans, quod ubi Chrotberti Turonensis Episcopi libertatem Monasticam scripto concessam comperit, „ in cujus volumine (sit) & aliorum per Gallicanam videlicet Provinciam constitutorum Antistitum ad id consensum præbentium subscriptiones subter annexas inspeximus, nullatenus jam exortem rationis ac Canonicæ regulæ tantorum Episcoporum consonam sententiam fore perpendimus. Propterea & nos ergo quod iidem Fratres nostri reverendissimi præsentes, conferre providerunt, simili censura ex auctoritate profecto Apostolorum Principis, cui claves ligandi atque solvendi Conditor atque Redemptor omnium tribuit, identidem firmari concessimus. “

Hinc non obscurum est, Pontificem noluisse prius hoc privilegium concedere, nisi postquam ipsi compertum fuit, Episcopos jam tum illud dedisse, aut consensisse saltem voluisse, quod & solicite cavit, ubi in fine rursus hanc clausulam parenthesi includit, *quod etiam Præsules consona sententia definierunt.*

Unde si verum atque genuinum sit Adeodati hoc privilegium, ex illo constat, sæculo septimo solitos non fuisse Pontifices hujusmodi privilegia concedere, nisi illa prævie ab Episcopis essent concessa aut probata: ita ut Pontificalis concessio verius esset privilegii antedati confirmatio, quam novi concessio.

XX. Dixi, si verum atque genuinum sit Adeodati privilegium; multa quippe sunt, quæ non parum suspectum reddant hoc privilegium seu Epistolam Adeodati.

Atque in primis, quod innuat, jam cessasse Pontifices, hujusmodi immunitates concedere Monasteriis; indirecte innuendo, ante hac à Pontificibus plures similes immunitates indultas fuisse, uti notavit Baronius: cum tamen nullibi hujusmodi authentica privilegia à Pontificibus ante annum 675. concessa reperiantur; neque ullos illius ætatis Scriptor illorum meminerit; nec legantur ullæ querelæ adversus similium privilegiorum abusus, ob quos Pontifices à dandis supersedissent.

Præterea, quod non semel occurrat *Religiosus Presbyter & Abbas*, argumentum est haud leve, hanc Epistolam seculo X. aut XI. quo Abbates sæculares invaluerant, fabricatam esse; quo argumento aliquando & P. Papembrochius inductus fuit, ut hoc privilegium tanquam fictitium rejiceret in Propylæo antiquario tomo 2. Sanctorum mensis Aprilis præfixo, ubi *parte 1. cap. 10. n. 127.* ita loquitur. „ Quod apud Baronium ex Papirio Massono habetur, velut ab Adeodato Papa sub anno 675. concessum Turonensi Monasterio & Monachis S. Martini, id licet sit mutilum extrema parte, satis tamen habet unde novitia fictio deprehendatur, dum identidem *Religiosi* Abbatis meminit ex usu ejus temporis quo res Monastica tantum dispendium accepit, quantum queri vix fas est per Abbates *sæculares.* “

Scio ipsum Patrem Papembrochium in suo Conatu Chronico historico judicium suum de fictione hujus privilegii retractasse, eidem Turonensi Monasterio libenter gratulans tam vetustum privilegium. Quod adverterit (ait) *Religiosum* hic non aliter dici, ac nunc diceremus *Reverendum*: quam reflexionem desumpsit ex Mabillonio *libr. 1. De Re diplomat. cap. 3.* qui ibidem ostendere conatur, titulum *Religiosi* datum fuisse Abbatibus ante exortos Abbates sæculares.

Verum si totus privilegii contextus legatur, nescio an ibi epitheton *Religiosus* aliter sumi queat, quam ut *sæculari* opponatur: ipseque Papembrochius sat grave suæ retractationis fundamentum habuerit.

Et ut uteremus, vocē *Religiosus* hic non opponi Abbati *sæculari*; neque hinc fictionis sufficiens argumentum desu-

desumendum foret, nequaquam tamen propterea Turonensi Monasterio de antiquitate sui privilegii *gratulandum* videretur; quandoquidem alia essent non levia indicia & argumenta, quæ hoc privilegium ut minus admodum de fictione & suppositione suspectum faciant; quæ docte proponit Joannes Launojus in assertione inquisitionis in privilegium S. Medardi *part. 3. cap. 20.*

XXI. Quidquid sit, hoc satis compertum est, quod ante sæculum XI. aut XII. distinctio inter Monasteria exempta & non exempta in Synodis aut genuinis scriptis illius ætatis non occurrat: sed Monasteria passim generaliter & indefinite Episcoporum spirituali regimini subjecta dicantur.

XXII. Insuper & illud notandum, quod ante illa sæcula non occurrant illæ adversus hasce Monasteriorum aut Abbatum exemptiones querelæ: quæ sæculo XI. & sequentibus frequentes & graves fuere. Indicium haud obscurum, vel sæculo undecimo primum esse exortas exemptiones illas, aut saltem adeo multiplicatas, ut multorum querelas excitarent.

XXIII. Sanctus Bernardus sub initium sæculi XII. scribens ad Henricum Senonensem Archiepiscopum, sive in tractatu *De Moribus & Officio Episcop. cap. 9.* quam alte de Abbatibus exemptionem a jurisdictione Episcoporum ambientibus queritur! ,, Miror (ait) quosdam in nostro Ordine Monasteriorum Abbates hanc humilitatis regulam odiosa contentione infringere; & sub humili (quod pejus est) habitu & tonsura tam superbe sapere, ut cum ne unum quidem verbulum de suis imperiis subditos suos prætergredi patiantur, ipsi propriis obedire contemnant Episcopis. Spoliant Ecclesias, ut emancipentur, redimunt se, ne obediant. Non ita Christus, ille siquidem dedit vitam, ne perderet obedientiam: qua isti ut careant, totum fere suum suorumque victum expendunt. Quid hoc est præsumptionis, ô Monachi? Neque enim quia Prælati Monachis, ideo non Monachi: nempe Monachum facit professio, Prælatum necessitas.

XXIV. Et infra: ,, Sed non propter me, inquit, facio, sed quæro Ecclesiæ libertatem. O libertas omni (ut ita loquar) servitute servilior! Patienter ab hujusmodi libertate abstineam, quæ me pessimæ addicat superbiæ servituti. Plus timeo dentes lupi, quam virgam pastoris. Certus sum enim ego Monachus, & Monachorum qualiscunque Abbas, si mei quandoque Pontificis à propriis cervicibus excutere jugum tentavero, quod satanæ mox tyrannidi meipsum subjicio. Advertens nimirum cruenta illa bestia, quæ circuit quærens quem devoret, elongatam custodiam: heu! statim insiliet in præsumptorem. Merito enim non cunctatur præsidere superbo, qui se jure regem gloriatur super omnes filios superbiæ. Quis dabit mihi centum in mei custodiam deputari Pastores? Quanto pluses sentio mei curam gerere, tanto securior exeo in pascua. Stupenda insania! Animarum non cunctor turbas mihi custodiendas colligere: & unum super propriam gravor habere custodem. Et quidem subjecti me de reddenda pro se ratione solicitant: Qui autem præsunt mihi *ipsi potius* (Paulo dicente) *pervigilant tanquam rationem pro me reddituri*. Illi ergo honorant, onerant: hi non tam premunt, quàm protegunt. Scio me legisse: *Judicium durissimum his qui præsunt, exiguo autem conceditur misericordia*. Quid igitur vos, ô Monachi, Sacerdotum gravat auctoritas? Metuitis infestationem? Sed si quid patimini propter justitiam, beati. Sæcularitatem contemnitis: sed sæcularior nemo Pilato, cui Dominus astitit judicandus.

XXV. Quamvis hæc contra sui Ordinis Abbates dicat Bernardus, certum nihilominus est, & Cluniacensibus idipsum à S. Bernardo objectum esse, ex *Epistola* 28. *libr.* 1. Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis. In hac enim Epistola scribit hic Abbas Cluniacensis, inter alia objici Cluniacensibus, quod *proprium Episcopum habere refugerint*. Respondet vero Petrus, id verum non esse, cum pro *proprio* Episcopo agnoscant Romanum Episcopum. ,, Hunc unum & maximum nos habere Episcopum gloriamur (*ait*) *huic soli* specialiter obedimus: ab hoc solo, si causa, quod absit, exigeret, interdici, suspendi, atque excommunicari possumus. Hoc Ipsius Sanctæ Sedis irrefragabilis sanxit auctoritas: nec unius tantum, sed multorum Decreta inde apud nostram matrem Ecclesiam conservantur. Hæc ipsi ita condiderunt, non ut hanc, de qua loquimur, Cluniacensem Ecclesiam alteri Episcopo prius eam possidenti auferrent, sed à Fundatoribus, qui eam in proprio alodio construxerant, rogati, ut propriam retinuerunt, atque soli Romano Pontifici eam in æternum subjacere decernentes, pluribus hoc privilegiis confirmaverunt.

XXVI. Rationibus his in justificationem Cluniacensium adductis, tandem concludit: ,, Si autem adhuc persistatis, & nos male agere jactatis, illum quem obtendimus impetite, & nobis dimissis cum illo agite.

XXVII. Videns ergo Bernardus, Cluniacenses aliosque ab Episcoporum auctoritate sese subtrahentes, auctoritatem Sedis Apostolicæ in suam defensionem advocare, hocque clypeo securos credere, querelam suam scribens ad Eugenium III. Papam exponendam credidit *libr. 3. cap. 4. De Consideratione*. ,, Murmur loquor (inquit) & querimoniam Ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari. Vel nullæ, vel paucæ admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? Subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, Archiepiscopi Patriarchis sive Primatibus. Bonane species hæc? Mirum si excusari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non ita. Facitis hoc quia potestis; sed utrum & debeatis, quæstio est.

XXVIII. Post hæc ostendere conatus, quam indecens sit, Ecclesias Episcopis inferioribus subtrahere, & sibi immediate subjicere: ,, Quid item tam indignum tibi, quam ut totum tenens, non sis contentus toto, nisi minutias quasdam, atque exiguas portiones ipsius tibi creditæ universitatis, tanquam non sint tuæ, satagas nescio quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo parabolæ Nathan de homine, qui multas oves habens, unam quæ erat pauperis concupivit. Huc quoque veniat factum immo facinus Regis Achab, qui rerum summam tenebat, & unam vineam affectabat. Avertat Deus à te quod ille audivit: *Occidisti, & possedisti*.

XXIX. Deinde ne forsan ob fructum & commodum in Monasteria & disciplinam Regularem ex concessa exemptione redundantia, eam juste à Sede Apostolica concedendam esse crederet, subjungit: ,, Nolo autem prætendas mihi fructum emancipationis ipsius: nullus est enim, nisi quod inde Episcopi insolentiores, Monachi etiam dissolutiores fiunt. Quid quod & pauperiores? Inspice diligentius talium ubique libertorum & facultates, & vitas, si non pudenda admodum & tenuitas in his, & in illis sæcularitas invenitur. Matris nostræ libertatis gemina soboles hæc. Quidni peccet licentius vagum & male liberum vulgus, cum non sit qui arguat? Quidni licentius quoque spolietur ac deprædetur inermis religio, cum non sit qui defendat?

His aliisque emancipationum incommodis relatis concludit: ,, Non est arbor bona faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, simultates, scandala, odia: quodque magis dolendum, inter Ecclesias inimicitias graves, perpetesque discordias. Vides quam verus sit sermo ille: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*. Quod si forte nec licet: Ignosce mihi, non facile adducor consentire quod tot illicita parturit.

XXX. Præterea emancipationes seu exemptiones justitiæ, quæ jus suum cuique tribuendum docet, repugnare contendit: ,, Tunc tibi licitum censeas, suis Ecclesias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos quos posuerunt patres tui? Si justitiæ est jus cuique servare suum, auferre cuiquam sua, justo quomodo poterit convenire?

XXXI. Cum autem Cluniacenses dicerent, Cluniacum ab ipso Fundatore fuisse Sedi Apostolicæ subjectum, & in sua fundatione ab eadem retentum: ideoque nihil Episcopo substrahi à Sede Apostolica; sed duntaxat retineri, quod petente Fundatore ipsa acceptavit; respondit S. Bernardus: ,, Nonnulla tamen Monasteria, sita in diversis Episcopatibus, quod specialius pertinuerint ab ipsa sui fundatione ad Sedem Apostolicam pro voluntate Fundatorum, quis nescit? Sed aliud est quod largitur devotio, aliud quod molitur ambitio impatiens sub-

„ subjectionis. " Quasi diceret: verum est, nonnulla Monasteria ab ipsa sui fundatione ad Sedem Apostolicam pro voluntate Fundatorum specialiter pertinere; sed *aliud est quod largitur devotio*, nimirum Fundatorum, *aliud quod molitur ambitio impatiens subjectionis*: Hæc enim à disciplina & correctione atque subjectione Episcoporum se subducere per emancipationem molitur; illa vero non quærit, nec largitur emancipationem; sed solam Sedis Apostolicæ protectionem ad conservationem eorum quæ à Fundatoribus donata sunt, & liberæ Abbatis electionis. Quod à S. Bernardo verissime dictum fuisse, ex dictis capite præcedenti colligi potest, & latius exponetur capite sequenti, ubi ostendemus, quod Fundator Cluniacensium dumtaxat Sedis Apostolicæ protectionem postulaverit; & quod specialis protector Sedis Apostolicæ non inferat exemptionem.

XXXII. Hinc & fit apparet, quod privilegia & immunitates jampridem ab Episcopis & Romanis Pontificibus concessa, tanquam plenæ exemptiones, sensim à Monachis reputari cœperint. Unde & Petrus Abbas Cluniacensis in citata *Epistola* 28. ut exemptionum antiquitatem astrueret, allegat Epistolas S. Gregorii ad Luminosum Abbatem, & Castorium Episcopum Ariminensem: cum tamen nec S. Gregorius in his Epistolis de exemptionibus loquatur, nec data primitus privilegia ad exemptiones à spirituali jurisdictione spectarent, uti *cap.* 2. dictum est.

XXXIII. Circa idem tempus, quo in Galliis contra exemptiones seu emancipationes loquitur S. Bernardus, in eadem stylum strinxit in Anglia celebris ille ac eruditus Bathoniensis Archidiaconus Petrus Blesensis.

Fidem facit Epistola 68. quæ quidem sub nomine Richardi Archiepiscopi Cantuariensis dirigitur ad Alexandrum III. sed Petri Blesensis calamo & stylo exarata. In hac vehementi atque acerbiore stylo exemptiones invadit; easque iisdem pene coloribus quibus Bernardus depingit: „ Adversus Primates & Episcopos intumescunt „ Abbates, nec est, qui majoribus suis reverentiam ex„ hibeat & honorem. Evacuatum est obedientiæ jugum, „ in qua erat unica spes salutis, & prævaricationis anti„ quæ remedium. Detestantur Abbates habere suorum „ excessuum correctorem, vagam impunitatis licentiam „ amplectuntur, claustralisque militiæ jugum relaxant „ in omnem desiderii libertatem. Hinc est, quod Mo„ nasteriorum fere omnium facultates datæ sunt in di„ reptionem & prædam. Nam Abbates exterius curam „ carnis in desideriis agunt, non curantes, dummodo „ laute epulentur, & fiat pax in diebus eorum: clau„ strales vero, tanquam acephali otio vacant & vanilo„ quio: nec enim præsidem habent, qui eos ad frugem „ vitæ melioris inclinet.

XXXIV. His aliisque pessimis emancipationum & exemptionum fructibus enumeratis, concludit. „ Quid „ est eximere ab Episcoporum jurisdictione Abbates, „ nisi contumaciam, ac rebellionem præcipere, & ar„ mare filios in parentes?

Deinde nonnullis interpositis, ait: „ Monasteria „ enim quæ hoc beneficium damnatissimæ libertatis si„ ve Apostolica auctoritate, sive quod frequentius est, „ Bullis adulterinis adepta sunt, plus inquietudinis, „ plus inobedientiæ, plus inopiæ incurrerunt: ideo„ que & multæ domus, quæ notissimæ sunt in sancti„ tate & religione, has immunitates aut nunquam ha„ bere voluerunt, aut habitas continuo rejecerunt.

XXXV. Denique rogat Pontificem, ut si Malmisburiensis Abbas (occasione cujus hæc Epistola scripta fuit) ipsum accedat, „ illius non admittat privilegia, donec „ manifeste liqueat ex collatione Scripturæ & Bullarum, „ quo tempore & à quibus Patribus fiot indulta.

Ratione hujus præmittendæ indagationis subjungit: „ Falsariorum enim præstigiosa malitia ita in Episcopo„ rum contumeliam se armavit, ut falsitas in omnium „ fere Monasteriorum exemptione prævaleat, nisi in de„ cisionibus & examinationibus faciendis Judex veri„ tatis exactor districtissimus intercedat.

XXXVI. Contra exemptiones non mitiori stylo à Petro Blesensi exarata est *Epistola* 90. qua fratrem suum recenter electum in Abbatem Maulacensem hortatur, ut vel hisce exemptionis privilegiis, vel dignitati Abbatiali renunciet: „ Si Romanus Pontifex à jurisdi„ ctione vestri Episcopi vos exemit, nolite quæso uti „ privilegio, quod materiam rebellionis inducit.

Et infra: „ Per salutem itaque Patris, qui nos genuit, & per ubera quæ suximus in eadem matre, fratres, unice vos adjuro & deprecor, ut in signum *plenæ humilitatis*, Pontificalia resignetis insignia: aut, si hoc sine scandalo fieri nequit, renuncietis in manu Domini Papæ Monasterii administrationem, & substituto sibi ad instantiam vestram Pastore idoneo, vos ad claustrale otium & salubrem militiam convertatis. "

XXXVII. Eodem declinante sæculo XII. scribebat Joannes Saresberiensis Episcopus Carnotensis, vir in Divinis Scripturis eruditus, & in sæcularibus litteris nobiliter doctus, nec minus religione, quam scientia venerabilis, teste Joanne Trithemio.

Hic *lib.* 7. *cap.* 21. *De Nugis Curial.* teterrimo stylo describit quosdam hypocritas, qui sub pallio religionis homines misere seducebant, & eorum marsupia evacuabant; utque hæc impune faciant: „ Ad Ecclesiam " Romanam confugiunt (ait) quæ mater pietatis reli- " gioni consuevit providere quietem. Implorant opem " ejus, protectionis implorant clypeum, ne cujus- " quam possint malignitate vexari, & se possint ple- " nius eximere, & charitatis exhibere manus, ne de- " cimas dent. Apostolico privilegio muniuntur. Pro- " cedunt ulterius, & quo sibi plura impune liceant, *à* " *jurisdictione* omnium Ecclesiarum seipsos eximunt, " & efficiuntur Romanæ Ecclesiæ filii spirituales. "

Dein relatis pluribus horum hypocritarum fraudibus & excessibus, addit hoc notandum: „ Si eis oblo- " queris, religionis inimicus, & veritatis diceris im- " pugnator. Hoc quam frequenter hodie verificetur, " notius est, quam ut probari debeat. "

XXXVIII. Hisce omnibus consonat, qui sub finem sæculi XII. floruit Petrus Cantor, qui multum invehitur in has exemptiones, in verbo Abbreviato *cap.* 44. cujus hoc est summarium: *Contra eos qui exuunt se à jurisdictione suorum Prælatorum:* atque inter alia dicit: „ Cum quælibet Provincia suum habeat Metropoli- " tanum, quælibet Diœcesis suum Episcopum, absur- " dum & enorme videtur, Ecclesiam vel Abbatem esse " in Episcopatu illius, & de Episcopatu illius, & non " sub Episcopo illius Diœcesis: non ei subjectus, li- " cet sit de Episcopatu & in Episcopatu illius. "

XXXIX. Horum aliorumque querelæ admodum verisimile reddunt, exemptionum usum sæculo XII. vel initium sumpsisse, aut magnum tam incrementum accepisse, ut tot querelas præteritis temporibus ignotas excitarit.

XL. Verum licet hæ sanctorum & illustrium virorum querimoniæ novitiam probare videantur exemptionum originem; has tamen suffocare non potuisse evincunt sequentium sæculorum frequentissimæ querelæ, nec non remedia ad earum abusus coercendos adhibita. Concilium Lateranense sub Alexandro III. in *cap.* 3. *ꝟ. De Privil.* ait: „ Fratrum & Coepiscoporum nostrorum " conquestione comperimus, quod Fratres Templi & " Hospitalis & alii Religiosi indulta sibi ab Apostolica " Sede privilegia excedentes, contra Episcopalem au- " ctoritatem multa præsumant, quæ ad scandalum fa- " ciunt, & grave pariunt periculum animarum. "

Easdem querelas sæculo XIII. renovavit Concilium Lateranense sub Innocentio III. in *cap.* 12. *ꝟ. De Excessib. Prælat.*

XLI. Eodem sæculo XIII. exorti Ordines Fratrum Mendicantium; attendentes eorum sanctissimi Fundatores & Patres, quantas hæc privilegia in Ecclesia turbationes, & Episcoporum atque Prælatorum querelas & offensiones excitarent, ab iis abstinendum judicarunt; atque subjici Episcopis voluerunt: præsertim quia Ordines suos ita instituere intendebant, ut ipsorum Sodales Episcopis & Pastoribus cooperatores ac subsidiarii accederent, uti supra *par.* 1. *tit.* 3. *c.* 7. ostendimus.

XLII. Quam alienus ab exemptionibus ac privilegiis fuerit S. Franciscus, ostendit piissimum ejus testamentum, in quo inter alia monitum hoc moriens filiis suis datum voluit. „ Præcipio firmiter Fratribus univer- " sis per obedientiam, quod ubicunque sint, non au- " deant petere aliquam litteram in Curia Romana: " adeoque nec litteras exemptionis: quod & probat ejusdem Sancti Patris apophthegma: „ Hoc meum & " Fratrum meorum est privilegium, nullum habere pri- " vilegium super terram, sed omnibus obedire, & in- " feriores nos omnibus reputare. "

XLIII.

XLIII. Merito proinde Cardinalis Baronius ad annum 676. notat, „ ut Monachi ab Episcopali obe„ dientia hujusmodi privilegiis se subtraherent, nec „ gratum fuit S. Francisco; sed fratris Eliæ, hominis „ non divino spiritu, sed carnis prudentia nitentis, „ opus fuit.

XLIV. Quod & in ordine S. Francisci effectum fuit, per Fratrem Eliam ejusque asseclas id & sensim in ceteris Mendicantium Ordinibus obtinuit.

XLV. Cum autem hæc privilegia ultra Monasticam ac domesticam disciplinam ad functiones hierarchicas, ipsi extenderent; atque in his ab Episcopali auctoritate exemptos se prætenderent, mirum quanta ex his privilegiis scandala & contentiones, exorta sint; quantæque adversus hos privilegiatos Fratres hinc excitatæ Prælatorum querelæ.

XLVI. Gravissimas querimonias Episcoporum Provinciæ Rhemensis circa ann. 1287. (dum notabilis Belgii nostri portio huic Provinciæ in spiritualibus suberat) videre licet in Epistola circulari ex Concilio Provinciali data: qua deplorant scandala & animarum pericula, quæ in populo & Clero sunt exorta, eo quod Fratres Prædicatores & Minores Bullas privilegiorum se intelligere dicerent & assererent „ eo modo quo dilucide obviant juri „ communi, Conciliis & Constitutionibus Romano„ rum Pontificum, & intentioni etiam concedentis.

Vide latius hæc relata in Epilogo *Repaguli Canonici adversus nimiam exemptionum à jurisdictione Episcoporum extensionem:* ubi & referuntur verba Alvari Pelagii ex *lib. 2. De Planctu Ecclesiæ cap. 66.* quibus exponit, quanta mala Ordo Minorum passus sit, quia contra voluntatem S. Francisci in suo Testamento declaratam privilegia fuerunt impetrata.

XLVII. In Concilio Viennensi sub initium sæculi XIV. „ agitatum fuisse de revocandis exemptionibus, „ restituendoque Episcopi vetere jure in religiosas fa„ milias, quæ in cœtum Diœcesibus agerent, “ scribit Odericus Raynaldus in appendice ad ann. 1312. *n.* 24. Additque: „ Afferebantur etiam ab Episcopis variæ „ querelæ contra exemptos, à quibus Episcopalis or„ dinis auctoritatem contemni, pleraque contra fas sub „ exemptionum clypeo pertentari expostulabant.

XLVIII. Porro privilegia hæc nunquam majus incrementum sumpsere, quam cum in Ecclesia Romana schismata fuerunt: tunc enim Romani Pontifices, aut pro talibus se gerentes, ut Ordines, Capitula vel potentiores personas sibi faventes haberent, facile novis privilegiis & gratiis cumulabant; quemadmodum in luctuoso illo schismate, quod ab obitu Gregorii XI. incœpit, & vix finem accepit in electione Martini V. contigisse deplorat ipse Martinus V. in Bulla *De Exemptionibus sess.* 43. Concilii Constantiensis evulgata, *in grave ipsorum Ordinariorum prejudicium:* quapropter, paucis exceptis, omnes exemptiones ab obitu dicti Gregorii XI. concessas sacro approbante Concilio (Constantiensi) revocat, atque Ecclesias, Monasteria & alia loca in pristinam Ordinariorum jurisdictionem reducit, addita hac notanda clausula: *Non intendimus exemptiones de cetero facere, nisi causa cognita. & vocatis quorum interest.* Extat hæc Bulla Martini V. Tom. 12. Concil. General. *col.* 254.

XLIX. Ceterum quam frequentes fuerint circa has exemptiones excessus, quotque excitatæ quæstiones sæculo XIII. & sequentibus, probant omnia illa tum Conciliorum Decreta, tum Pontificum Romanorum Decretales Corpori Canonico inserta, quibus & quæstiones resolvuntur, nec non regulæ quædam statuuntur, quibus abusibus obviam eatur, & exemptionibus hisce limites figantur, quæ pro hodierna praxi & disciplina capite sequenti exponemus.

L. Ex citata Bulla Martini V. patet, non tantum Religiosos eorumque Monasteria privilegia exemptionis obtinuisse; sed & Capitula Canonicorum, nec non studiorum Scholas sive Universitates, à jurisdictione Episcoporum fuisse exempta; quod moderna praxis quoque evincit.

LI. Quandonam Capitula Canonicorum præsertim Cathedralium exemptiones prætendere cœperint, incertum est. Illud apparet sæculo XII. nondum horum exemptiones notas fuisse; Neque enim ullæ de hac exemptione apud S. Bernardum aliosve ei coævos Auctores querimoniæ occurrunt; sed hæ duntaxat contra Religiosorum exemptiones diriguntur.

LII. Quapropter admodum verisimile est, ad exemplum Religiosorum, sæculo XIII. & sequentibus, Capitula cœpisse exemptiones à jurisdictione Episcoporum prætendere; easque sensim prætextu immunitatis in temporalibus, & correctionis, quam Capitulum vel Decanus habebant, invaluisse, dissimulantibus subinde Episcopis, aut etiam consentientibus, maxime dum electio Episcoporum à Capitulis dependebat; uti recte advertit & deduxit Advocatus Regius coram Parlamento Parisiensi, in causa pendente in eodem Parlamento inter Archiepiscopum Senonensem & ipsius Capitulum Cathedrale prætendens exemptionem: integer discursus refertur in Opere cui titulus: *Journal des Audiences, tom. 3. lib. 1. cap.* 31. Plura Capitula etiam Cathedralia exempta enumerat Joannes Lomede in Senatu Parisiensi Patronus in Tractatu *De Exemptionibus Ecclesiasticis cap.* 4.

LIII. Universitas quando jurisdictioni Ordinariorum subtrahi, & Sedi Apostolicæ immediate subjici cœperunt, similiter incertum est. Illud valde verisimile est, rationem hujus subtractionis esse, quod cum Universitates præcipue ad scientias tradendas sint institutæ; atque inter scientias emineat scientia Theologica, quæ & difficiliores & graviores quæstiones & controversias parere solet, maluerint, utriusque judicaverint, Sedi Apostolicæ suarum difficultatum & quæstionum decisiones, ac una modum docendi, & regimen Academicum esse subjectas, quam particulari Episcopo, in cujus Diœcesi Universitas esset erecta. Accedit, quod tandem invaluisset, ut publicæ Universitates auctoritate Sedis Apostolicæ erigerentur, & privilegiis donarentur, quemadmodum sub initium sæculi XV. hæc Universitas auctoritate Martini V. primum quoad quatuor Facultates erecta est, quibus per Eugenium IV. immediatum Martini V. successorem Facultas Theologica adjuncta; variisque privilegiis per dictos Pontifices eorumque successores decorata fuit Universitas; quam & sibi immediate subjectam voluerunt, uti & modo ab Ordinarii jurisdictione exempta manet, uti ex Præside Everardi refert Erasmus à Chokier De Jurisdictione Ordinarii in exemptos *part.* 1, *quæst.* 27. & addit: *Lateque per privilegia Lovanii typis mandata probatum est.*

LIV. Exemplo Religiosorum & Canonicorum cœperunt & singulares personæ seu Regulares seu Sæculares variis titulis sibi exemptionem & libertatem à subjectione sui Episcopi impetrare, quemadmodum ipsa Synodus Tridentina pluribus locis insinuat; atque signanter *Sess.* 24. *cap.* 11. *De Reformat.* ubi & deplorat, has exemptiones perturbationem in Episcoporum jurisdictione excitare, & exemptis occasionem laxioris vitæ præbere. Sed de his latius infra *capite* 6.

C A P U T V.

Principia quædam Juris in hac materia Exemptionum notanda.

1. *Exemptiones juri communi sunt adversæ.*
2. *Ideoque & odiosæ.*
3. *Et etiam tanquam odiosæ restringendæ.*
4. *Non judicandum pro exemptione, nisi verbis expressis sit concessa.*
5. *Receptio in protectionem specialem Sedis Apostolicæ non probat exemptionem.*
6. *Fundatores solebant petere litteras protectionis; & nominatim protectionem Sedis Apostolicæ petiit Fundator Cluniacensium.*
7. *Jubet hic Fundator annuum censum solvi Ecclesiæ Romanæ.*
8. *Solutio census in signum protectionis non arguit exemptionem.*
9. *Fundator Cluniacensium censum voluit solvi in signum* protectionis.
10. *Licet non exprimatur censum solvi in signum* protectionis, *non tamen ejus solutio infert exemptionē.*
11. *Unde non recte voluerunt Cluniacenses Monasterium suum in sua fundatione fuisse exemptum.*
12. *Sed recte dixit S. Bernardus, aliud esse quod largitur* devotio Fundatorum, *& aliud quod molitur* ambitio *impatiens subjectionis.*

13. *Quan-*

13. *Quandonam solutio census probet exemptionem.*
14. *Exemptio non probatur verbis* narrativis *in litteris Pontificiis occurrentibus.*
15. *Exemptio probatur, si Pontifex positive asserat, ipsam Ecclesiam esse exemptam.*
16. *Item si asserat, eam ad jus & proprietatem Romanæ Ecclesiæ* specialiter *vel* simpliciter *pertinere,*
17. *Item si pronunciet, quod Ecclesia sit* libera; *vel quod ad indicium* libertatis *solvat censum Romanæ Ecclesiæ.*
18. *Si Ecclesiam eximat ab Ordinarii potestate.*
19. *Si recipiantur in proprios &* speciales subditos *Romanæ Ecclesiæ; secus si in speciales* filios.
20. *Quæ ratio diversitatis?*
21. *Cur Dominus servum nominando suum filium censeatur dare libertatem potius, quam Pontifex nominando filios Romanæ Ecclesiæ.*
22. *Licet Abbati aut Capitulo detur jurisdictio, non propterea arguitur exemptio.*
23. *Dum exemptio est dubia, Ordinarius utitur sua authoritate.*
24. *Si possessio sit pro exemptione, hæc manet quousque contrarium in petitorio probetur.*
25. *Exemptio intra terminos privilegii concludenda.*
26. *Et ex tenore privilegii de ea judicandum.*
27. *Divisio exemptionis in personalem & localem seu mixtam.*
28. *Utrinsque exemplum ex Jure communi.*
29. *Exemptio personalis apparet magis odiosa.*
30. *Exemptio localis seu mixta non operatur, si delictum sit commissum, aut contractus initus, vel res sita in loco non exempto.*
31. *Secus, si fuerit personalis.*
32. *Exemptio Ecclesiæ Conventualis aut Collegiatæ non comprehendit Presbyterum habentem curam Parochianorum; & quare.*
33. *Exemptio personalis sequitur personam ubicunque locorum.*
34. *Non tamen extenditur ad ea quæ gerit ut Præfectus loco non exempto.*
35. *Exemptio Canonicorum Capellæ Ducis Burgundiæ non eximit ipsos in qualitate Parochorum.*
36. *Ex his conficitur regula, quod exempti in una qualitate, non sint propterea exempti in alia qualitate.*
37. *Hinc exemptio Canonicorum non extenditur ad functiones hierarchicas.*
38. *Similiter exemptio Academica non extendenda ultra Academica.*
39. *Unde admittit Academia Ordinationes Episcoporum super vita & honestate suorum Clericorum in Academia residentium.*
40. *Decretum Synodi Mechliniensis super delatione habitus Clericalis à Beneficiatis Academicis.*
41. *Optandum, ut Episcopi Beneficiatos in Academia studentes ad habitum Clericalem cogerent.*
42. *Exemptio Regularibus indulta restringenda ad ea quæ ut* Regulares agunt.
43. *Unde ad functiones hierarchicas non porrigenda.*
44. *Exemptio etiam totalis non abscindit exemptum à Diœcesi, nec facit locum exemptum nullius Diœcesis.*
45. *Tenentur exempti generalibus Legibus concernentibus regimen Diœcesis in materia omnibus communi.*

I. IN præcedentibus abunde probatum fuit, non tantum Clericos, sed & Monachos & Moniales specialiter jurisdictioni & correctioni Episcoporum ex Canonica Institutione esse subjectos; ac per consequens, exemptiones seu Clericos seu Monachos ab ea subducentes Canonicæ Institutioni & Juri communi esse odiosas.

II. Cum autem Ecclesia desideret, ut quantum fieri potest, Canones & Jura morum directionem & disciplinam spectantia inviolata permaneant, violentum omnino atque *odiosum* reputat, omnem quem ob certas circumstantias pati cogitur, à Sacris Canonibus & Jure communi recessum. Unde illud Glossæ à Canonistis vulgo probatum: *Regulæ & antiquo juri standum est, nisi in quantum reperimus recessum.*

III. Hinc nemo Canonistarum dubitat, quin exemptiones tanquam à Jure & Canonibus recedentes, comprehendantur sub *odiosis*, de quibus pronunciat *Cap. 15. De Ref. in 6. Odia restringi, & favores convenit ampliari.* Similiter & hanc Juris Regulam in *Cap. 18. eod.* exemptionibus esse applicandam: *Quæ à jure communi exorbitat, nequaquam in consequentiam sunt trahenda.* Præsertim quia exemptiones sunt ex iis privilegiis & recessibus à jure communi, quæ vix ab excessibus libera sunt: ut ob eas præcipue factum videatur, ut in Decretalibus unus idemque titulus inscribatur: *De Privilegiis & Excessibus privilegiatorum.*

Ex quo ulterius concluditur, exemptionas intra ipsum verborum rigorem ita esse restringendas, ut quantum tenor ipsorum patitur, à Canonibus & jure communi non recedatur; ipsaque Ordinariorum jurisdictio salva maneat.

IV. Conformiter ad has regulas recte resolvit Zypæus *Consultat. 1. De Privilegiis:* „ Exemptiones *odiosæ* sunt, tanquam juri communi adversariæ, Hierarchiæ Ecclesiasticæ inimicæ, & quæ jus alteri auferant: scilicet authoritatem suam Ordinariis locorum; quod Princeps aut Pontifex *nunquam facere censetur*, nisi *disertis admodum verbis* expresserit.

Hinc illud Canonistarum: *Exemptio indiget speciali beneficio, quia est* ODIOSA, *& pugnans contra jus commune.*

Conforme igitur Juris Regulis atque menti Ecclesiæ est Decretum Patrum Concilii Tolosani, quo præterito sæculo decreverunt: „ ut hunc in exemptionum cognitione Episcopi modum adhibeant, & ut illas *ad unguem* observent, & ultra quam loquuntur, minime extendant. Rationem hanc sui Decreti præmittentes, quia Episcoporum jurisdictioni non mediocre impedimentum, exemptis profusionis vitæ occasionem, Christianis non vulgare scandalum afferre, latius, quam par sit acceptæ exemptiones consueverunt. Ann. 1590. *part. 4. cap. 16.*

Itaque nequaquam exemptio judicanda, ni *expressis* & claris verbis exemptio concessa sit.

V. Quibus autem verbis censeatur concessa exemptio, sæpius dubitatum fuisse evincunt Responsa & Declarationes Pontificum, quæ super his emanarunt, & Corpori Juris inclusa sunt.

Quæsitum aliquando fuit ab Innoc. III. „ Utrum Clerici & laici qui litteras *protectionis* ostendunt, in quibus personæ suæ expresso nomine cum omnibus rebus suis sub Apostolica *protectione* consistere declarantur, à jurisdictione Episcopi Diœcesani sint exempti? „ Respondet Innocentius in *Cap. 18. ic De Privil.* „ Quod per litteras hujusmodi ab Episcoporum suorum potestate minime subtrahuntur.

Ex hoc Pontificis Responso, juncta Decretali Alexandri III. in *Cap. 8. ic eod.* unanimi consensu concludunt Canonistæ post Glossam ad dictum *cap. 8.* verbo, *Protectione:* „ Licet Papa recipit alios sub sua *protectione*, non sunt propterea subtracti à jurisdictione Episcoporum.

VI. Hujusmodi litteras protectionis solebant expetere Fundatores Monasteriorum & Ecclesiarum, quibus quieti Monachorum tam in temporalibus, quàm spiritualibus prospicere, non autem à jurisdictione Episcoporum eximere intendebant. Atque nominatim Guilhelmus Dux Aquitaniæ & Comes Avernorum Cluniacensium Fundator voluit, ut „ Monachi in Cluniaco juxta S. Benedicti Regulam viventes haberent *tuitionem* ipsorum Apostolorum (Petri & Pauli) atque Romanorum Pontificem *defensorem*. Extat hæc fundatio seu testamentum dicti Fundatoris tomo 8. Conc. Gener. *col. 563.*

VII. Jubet insuper Fundator Cluniacensium, ut Monachi persolvant ipsi Ecclesiæ Romanæ quandam speciem census, nimirum, „ Ut per quinquennium Romæ ad limina Apostolorum ad luminaria ipsorum concinnanda, *decem solidos* præfati Monachi persolvant.

VIII. Porro notum est, solutionem census non inferre exemptionem, præsertim si expresse dicatur, eum persolvi in signum protectionis, uti citato *Cap. 8.* declaravit Alexander III. dicens; „ Si ad indicium perceptæ protectionis census persolvitur, non ex hoc juri Diœcesani Episcopi aliquid detrahitur.

IX. Fundatorem autem Cluniacensium jussisse censum hunc persolvi ad indicium *protectionis*, indicat ipse Fundator, dum verbis supra citatis, quibus cen-

sum persolvi mandat, immediate subdit: „ Habeantque *tuitionem* ipsorum Apostolorum, atque Romanum Pontificem *defensorem*.

X. Quinimo „ si dicatur simpliciter, quod aliqua Ecclesia Romanæ Ecclesiæ annuum censum solvat; non propter hoc exempta Ecclesia dici debet, ait Bonifacius VIII. in *Cap.* 10. *de Privil. in* 6.

„ Idem dicimus (pergit Bonifacius) si circa aliqua per privilegium concedatur libertas, & clausula de censu annuo persolvendo sequatur: ut si aliquibus quod ab alio, quam à Papa seu ejus Legato excommunicari, suspendi aut interdici non possint, vel aliquid aliud specialiter a Sede Apostolica sit indultum; vel etiam dicatur, quod in speciales Romanæ Ecclesiæ filios sint assumpti, & sequatur in privilegio, quod Ecclesiæ Romanæ ad indicium libertatis perceptæ annuum censum solvant. His enim & consimilibus casibus ut in certis privilegiati articulis, Ordinariorum jurisdictioni quantum ad alia sunt subjecti.

XI. Ex his patet, multum aberrasse Cluniacenses à mente sui Fundatoris, dum prætendebant, Monasterium suum in sui fundatione a jurisdictione Episcopi fuisse exemptum & soli Romano Pontifici subjectum.

XII. Recte vero dixit sanctus Bernardus: „ Aliud est quod largitur *devotio* (Fundatorum,) aliud quod molitur ambitio impatiens subjectionis. “ Illa nimirum largitur *protectionem* adversus oppressiones & infestationes: hæc vero impatiens subjectionis molitur jugum Canonicæ subjectionis excutere. Vide dicta capite præcedenti, & latius in Repagulo Canonico adversus nimiam exemptionum extensionem *Regula* 6.

XIII. Ut autem solutio census probet exemptionem, „ debet *indefinite* dici, quod Ecclesiæ Romanæ annuum censum solvat, ad perceptæ indicium libertatis, uti in citato *Cap.* 10. loquitur Bonifacius VIII. Hinc concludit Erasmus à Chokier De Jurisdictione Ordinarii in Exemptis *parte* 1. *quæst.* 10. *num.* 8. ut ex censu probetur exemptio, debet aliunde apparere quod ea causa concessæ exemptionis illius solutio pensitetur.

XIV. Insuper, „ si Papa in aliquo privilegio vel scriptura *non facta principaliter* super donatione vel sententia exemptionis seu etiam libertatis, aliquam Ecclesiam ad jus & proprietatem Romanæ Ecclesiæ pertinere, vel consimilia verba narret: non propterea illius Ecclesiæ exemptio est probata, nisi de libertate aliter doceatur, uti scribit Bonifacius in citato *c.* 10.

Hinc uno consensu concludunt Canonistæ, exemptionem Ecclesiæ sufficienter non probari per verba *narrativa*: quia, ut hic notat Glossa, verbo *Probata*, „ jus commune est contrarium, & sequerentur hoc casu plenæ exemptiones.

XV. Probatur vero exemptio justa declarationem Pontificis in citato *cap.* 10. Primò, „ si Ecclesiæ vel Monasterio exemptionis privilegium concedendo, vel super ipsius exemptiones sententiando (cum de ipsius exemptionis negotio ageretur) asserat ipsam Ecclesiam fore exemptam.

XVI. Secundò, si afferat, „ eam jus Beati Petri existere, sive ad jus & proprietatem Romanæ Ecclesiæ, vel ad Romanam Ecclesiam specialiter & sine medio, vel etiam simpliciter pertinere, per hoc plene debet exempta hujusmodi Ecclesia judicari.

XVII. Tertiò, „ si privilegium contineat, vel ipse Papa per modum exprimat supra scriptum, quod Ecclesia sit *libera*, seu quod potiatur Romanæ Ecclesiæ libertate; vel quod in hoc prærogativa gaudeat speciali; aut si dicat *indefinite*, quod Ecclesiæ Romanæ solvat annuum censum ad *perceptæ* indicium libertatis.

XVIII. Quartò, si afferat, quod „ ipsam Ecclesiam eximat ab Ordinarii potestate: vel quod non audeat Episcopus Cathedram collocare, aut imperandi (seu ordinationem quamvis levissimam faciendi) exercere aliquam potestatem.

XIX. Denique „ si aliqui recipiantur in *proprios* & *speciales subjectos*, censentur exempti.

„ Non sic (ait Pontifex) si in proprios & *speciales filios* Romanæ Ecclesiæ sint suscepti; tales quippe exempti propterea non existunt.

XX. Rationem diversitatis allegat hic Glossa, verbo *Non existunt*, quia „ ubi Papa exprimit aliquos *speciales subjectos*: si essent alii subjecti, non essent *speciales* subjecti: & ideo illa verba exemptionem faciunt. Sed licet aliquis sit filius, non sequitur quod sit *specialis* subjectus: quia unius potestatis filius, alteri potestati posset esse subjectus: & ideo aliud hic, aliud ibi. Filiatio ergo amorem & privilegium denotat, specialis subjectio exemptionem. “

XXI. Notat quoque ibidem Glossa, quod huic Pontificia resolutioni non obstet *Leg. unica Cod. de Latin. lib. toll.* in qua „ si dominus apud acta nominet servum *filium suum*, dicitur ei *libertatem* concessisse: quia ibi sibi soli (domino) fit præjudicium: hic autem fieret præjudicium Ordinario, cujus jurisdictioni potius est favendum. “

XXII. Per hoc quod Abbati aut Decano seu Capitulo datur potestas corrigendi, & puniendi suos respective Monachos aut Canonicos, non censetur data exemptio ab auctoritate Episcopi: sed duntaxat illa cumulative data præsumitur, quemadmodum jampridem in formula privilegii à Marculfo Monacho exarata notatum fuit his verbis: „ Et si aliquid Monachi de eorum Religione tepidi haud secus egerint, secundum Regulam ab Abbate, si prævalet: corrigatur; sin autem, Pontifex de ipsa civitate coercere debet: quia nihil de Canonica authoritate convellitur, quidquid domesticis fidei pro quietis tranquillitate tribuitur. “ Vide Zypæum *Consultat.* t. *n.* 28. *de Majoritate & Obed.* & Fagnanum *ad C.* QUANTO *ii de Offic. Ord.* ubi late probat, quod jurisdictio alicui data, censeatur in dubio *cumulative*, non privative concessa.

XXIII. Si verba privilegii sint *dubia*, aut de titulo exemptionis non facta *plena* probatio, poterit Ordinarius sua auctoritate & jurisdictione uti, quoadusque ipsa exemptio *plene* probata sit. Cum enim jurisdictio Ordinarii de Jure communi fundata sit in omnes Ecclesias suæ Diœcesis, hæc integra manet, quandiu non sit *plene* probatum, speciali titulo quoad hunc articulum derogatum esse Juri communi: quod in terminis declaravit Pontifex in *Cap* 7. *de Privilegiis in* 6. cujus verba retuli supra *capite* 1.

Conformiter ad hanc regulam a Canonistis communiter probatam tradit Zypæus in Jure novo *titul. de Offic. Ordinarii n.* 19. „ In iis ubi exemptio *dubia* est, Episcopus *ex asse* sua jurisdictione uti potest, adeoque etiam in casu *Capituli* 3. *Sess.* 6. Concilii Tridentini *solus* procedere potest, donec Capitulum per tres conformes sententias docuerit de legitima sua exemptione: ut Congregatio Concilii inquit, Joanni Malduro Episcopo Antverpiensi respondit, & alias sæpius. “

XXIV. Si tamen Monasterium aut Capitulum esset in quasi possessione exemptionis, non posset Ordinarius ipsum Monasterium aut Capitulum in hac quasi possessione turbare, nisi via Juris ostenderetur, hanc quasi possessionem esse vitiosam, & titulo sufficienti destitutam, quemadmodum in simili dictum est *part.* 2. *tit.* 33. *cap.* 3. *num.* 20.

Observat Hieronymus à Costa in suo Tractatu Gallico de Origine & Progressu Proventuum Ecclesiasticorum pag. 326. eam esse consuetudinem, & praxim Regni Galliæ, quod sola possessio non judicetur sufficiens pro asserenda exemptione sive Regularium sive Sæcularium à Jurisdictione Ordinariorum, sed præter possessionem exigatur titulus, cui innitatur ipsa exemptio, in legitima forma productus. Prima ratio hujus praxis ea est, ut asserit dictus Author, quia frequenter habetur similis possessio exemptionis, eo quod ipsi tituli exemptionum non sufficienter fuerint visi & examinati, qui tamen ordinarie falsi, & suppositii post diligens examen reperiuntur. De hac falsificatione & suppositione jampridem conquestus fuit Petrus Blesensis, ut cap. præced. *num.* 35. relatis ejusdem verbis observatum est. Et nonnulla Romanis Pontificibus, ac signanter S. Gregorio necnon Deodato falsa supposita privilegia notavimus cap. 410.

Secunda ratio hujus praxeos allegatur, quod exemptio, cum deroget juri communi & jurisdictioni Ordinariorum, non debeat admitti nisi legitimo titulo innixa ac justis de causis concessa, cui adjungi potest (ait idem Author) quod falsitas nunquam possit locum facere præscriptioni, possessioque quæ originem

ginem habet ex mala fide possidentis nequeat facere justam possessionem.

Non immerito addit hic Author summo cum rigore examinanda esse hujusmodi exemptionum privilegia, utpote juri communi, & Ordinariorum jurisdictioni adversantia, nec quicquam vigore hujusmodi privilegiorum ipsis privilegiatis annuendum, nisi quod evidenter in ipsis titulis exhibitis & probatis est expressum; notatque omnino necessarium ut ipsum privilegium evidentibus terminis sine omni ambiguitate fuerit expressum.

Insuper observat idem Author, quod quo antiquiora sunt privilegia, eo minus sint extensa si legitima sint: quandoquidem ut ex antiquis formulis patescit, hæc pœne nihil aliud concernant præter liberam potestatem eligendi per Monachos Abbates, & rerum temporalium conservationem, manente integra in ceteris canonica Episcoporum authoritate, quod & fusius supra fuit expositum, & probatum.

Plura, è quibus similium privilegiorum suppositio, & falsificatio à perspicacibus judicibus deprehendi possit, erudite ibidem proponit dictus Author, quæ merito attendentur ab iis, quibus hujusmodi privilegiorum veritas vel falsitas examinanda & proponenda committitur.

XXV. Ulterius exemptiones tanquam juri communi adversæ, non tantum *plene* probandæ sunt, sed insuper intra ipsos terminos exemptionis sive privilegii concludendæ, ut non recedatur à jure communi, nisi quatenus ipse tenor privilegii recedere cogit.

XXVI. Hine Alexander III. in *Cap.* 8. *si De Privileg.* monet Legatum suum, „ quod inspicienda sunt „ Ecclesiarum privilegia, & ipsorum tenor sit dili„ gentius attendendus.

Et in *Cap* 7. *eod* quærenti Episcopo, qua libertatis prærogativa gauderent Templarii & Hospitalarii, respondit idem Alexander III. „ Non dubitamus quin „ aliam libertatem habeant in locis, in quibus antequam pervenissent ad eos, fuerant habitatores: quod „ totum ex *inspectione Privilegiorum* plenius advertere potes, & secundum quod inveneris, ita observes. Sic enim eos *volumus privilegiorum suorum* „ *servare tenorem*, quod eorum metas minime transgredi videamur.

XXVII. Ex ipso proinde tenore privilegii de exemptione judicandum est; atque in primis attendendum, quæ species exemptionis sit, an personalis, an localis seu mixta.

Personalis est, qua particulares duntaxat personæ eximuntur, nulla habita ratione loci.

Hujusmodi habent certæ personæ propter privilegium specialiter sis indultum non loci vel Monasterii alicujus, sed favore personali, uti loquitur Joannes Lomede in citato Tractatu *cap.* 2. atque hoc modo exemptos Aulicos Regis Franciæ esse, & agnoscere tantum magnum Franciæ Eleemosynarium. Asseritque *cap.* 4. *n.* 4. „ Aulicis exemptis esse magnum „ Franciæ Eleemosynarium pro Episcopo.

Locales vero sunt, quæ fiunt loco vel Monasterio; ita ut personæ sint exemptæ cum respectu ad locum.

XXVIII. Utriusque privilegii mentio occurrit in *Cap.* 3. *De Privilegiis in* 6. ubi Pontifex omnes Indulgentias & privilegia quibuscunque singularibus personis Ecclesiasticis vel secularibus cujuscunque sint dignitatis vel præeminentiæ, quod interdici à quocunque vel excommunicari non possint, nec ipsæ vel Ecclesiæ ipsorum Ecclesiastico interdicto supponi, sub quacunque forma verborum concessa, ad Ordinariorum sententias & processus prohibet extendi.

Excipit autem Pontifex Indulgentias & privilegia Religiosis quibuscunque, non personarum duntaxat, sed Ordinum privilegiatorum vel locorum ratione sub hujusmodi forma concessa: ut scilicet hæc etiam ad sententias Ordinariorum extendantur.

XXIX. Hic non tantum habemus distinctionem privilegii personalis, & realis sive localis; sed insuper quod latiorem & favorabiliorem interpretationem accipiat privilegium Monasterio, aut integro Ordini indultum, quam privilegium certis & particularibus, ob favorem personalem concessum; hocque quam illud magis odiosum sit, ut ex sequentibus apparebit.

XXX. Et quia exemptio localis, puta Monasterio concessa quendam respectum habet ad locum. ita ut Religiosi censeantur exempti tanquam membra istius Monasterii, Concilium Lugdunens. sub Innocentio IV. in *cap.* 1. *De Privil. in* 6. „ Declaratione irrefragabili definivit, quantumcunque sic exempti gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti, sive contractus, aut rei, de qua contra ipsos agitur, rite possunt coram locorum Ordinariis convenire, & illi quoad hoc suam in ipsos jurisdictionem (prout Jus exigit) exercere. " Si nimirum delictum commissum, vel contractus initus, aut res sita sit in loco non exempto, & exemptio fuerit localis.

XXXI. Nam „ cum data fuit exemptio ratione personæ, & non loci, ut privilegio concesso Capellanis & Familiaribus Papæ, contra illos cessat Constitutio dicti *Cap.* 1. tunc enim ratione delicti puniri non possent ab Ordinario, " uti notavit Joannes Lomede in dicto Tractatu *cap.* 6. *n.* 7.

XXXII. Ulterius, ex ipsa exemptionis conditione, quæ vult, exemptionem extra terminos privilegii non extendi, respondit Pontifex in *cap.* 9. *De Privil. in* 6. quod „ per exemptionem Ecclesiæ concessam, ipsa Ecclesia & ipsius Monachi, vel Canonici, Clerici etiam & Conversi perpetuoque oblati (non autem Ecclesiæ ejusdem Presbyter, qui Parochianorum curam habet, quoad ea quæ ad curam eandem pertinent, nec ipsi Parochiani etiam) intelligantur exempti. "

Cum enim hic ageretur de Ecclesia Conventuali vel Collegiata (ut recte notavit Glossa) proprie ad eam pertinent Monachi, Conversi, & perpetuo oblati, aut Canonici & Clerici; sed nequaquam Presbyter seu Vicarius, qui curam habet Parochianorum, *quoad ea* quæ ad eandem curam pertinent, quia hæc potius spectant ad Ecclesiam Parochialem, quam Conventualem vel Collegiatam; cui congruunt ea, quæ sunt propria Officia Religiosorum & Canonicorum. Quapropter Presbyter hic quatenus curam habet Parochianorum, proprie non pertinet ad Ecclesiam Conventualem aut Collegiatam.

Quia tamen Ecclesia, quæ eximitur, principaliter erat Conventualis vel Collegiata, censetur quoque exempta *ut talis*; atque per consequens, illi soli exempti, qui ad eam sub illa qualitate spectant.

XXXIII. Si aliquibus sit per privilegium concessum, ne quisquam Episcopus vel Archiepiscopus pro ulla causa, ulllove loco ipsos interdicere, suspendere vel excommunicare præsumat, in ipsos Ordinarii jurisdictionem suam *quantum ad illa* ubicunque illi fuerint, penitus exercere non possunt, uti ait Concilium Lugdunense in *cap.* 1. §. IN EOS *De Privil. in* 6. quia personale est.

XXXIV. Addit autem Concilium: „ Nisi forsan ipsi Monachi ad Monasteriorum suorum Prioratus ordinariis eisdem subjectos (ut vel eorum regimen, vel in eis tanquam proprii locorum ipsorum Monachi residerent) fuerint destinati: tunc enim, etsi libere possint ad eadem Monasteria revocari, ac tam illorum, quàm ipsorum Prioratuum Monachi reputentur ... ratione tamen eorundem Prioratuum dicti Ordinarii sua jurisdictione in ipsis etiam quoad præmissa (quandiu morantur in illis) uti possunt. "

Hic rursus habetur, quod exempti vel privilegiati sub una qualitate, non censeantur exempti vel privilegiati sub alia qualitate.

XXXV. Idipsum clarioribus terminis expressum est in *Cap.* CUM CAPELLA 16. *De Privil.* „ Cum enim Capella Ducis Burgundiæ gaudere diceretur privilegio, quod nullus Archiepiscopus vel Episcopus in personas Canonicorum ejusdem Capellæ suspensionis, vel excommunicationis, aut interdicti sententias audeat promulgare: quidam Capellæ supradictæ Canonici, qui *Parochiales* Ecclesias ab Episcopo tenebant, occasione privilegii prælibati in *his etiam*, quarum jurisdictio ad Episcoporum pertinebat, ita se dicebant exemptos, ut quantumcunque graviter interdum excederent, Episcopi correctioni recusarent & sententiæ subjacere. "

Super his à Lingoniensi Episcopo interrogatus Innocentius III. mandat Episcopo: „ Quatenus in *quantum* exempti suo ejusdem ratione Capellæ, Apostolicis privilegiis defensas reverenter; sed in *quantum* ratione Parochialium Ecclesiarum, vel alias juris-

„ jurisdictionem tuam respicere dignoscuntur, officii „ tui debitum in eosdem libere prosequaris. "

XXXVI. Ex hac & præcedentibus Decretalibus eliciunt Canonistæ hoc commune principium: Si in unam eandemque personam concurrant diversæ qualitates, quod exemptus sub una qualitate non censeatur propterea exemptus sub alia qualitate: neque exemptio trahi queat ad ea quæ sub hac qualitate exercet: sive quod exemptus subjaceat, ratione rei non exemptæ, jurisdictioni Ordinarii quoad rem non exemptam; quemadmodum privilegium datum alicui Corpori, quod qui de hoc Corpore sunt, non possint conveniri nisi coram certo Judice, intelligi debet de his quæ competunt personis, quatenus de hoc Corpore sunt. Vide Choppinum *lib.* 2. *De S. P. tit.* 5. *n.* 13.

XXXVII. Ex hoc principio consequens est, quod exemptio data Canonicis, vel Ecclesiis Canonicorum nequeat extendi ad functiones Parochi, aut Confessarii, aliasve, quæ Hierarchicæ potius quam Canonicales sunt; sed hæc exemptio restringenda sit ad ea, quæ Canonicos ut Canonicos spectant; eo quod sub hac qualitate censeantur exempti.

XXXVIII. Similiter si Academia sit exempta, intelligenda est exemptio quoad ea quæ *Academica* sunt: Unde si Academicus induat aliam qualitatem non exemptam, non censebitur exemptus quoad ea quæ sub hac qualitate facit: puta sit Parochus, Confessarius, Concionator &c. quod & notoria hujus Academiæ praxis confirmat, sua Supposita quoad hasce functiones jurisdictioni Ordinariorum submittens, neque ad similia jurisdictionem suam extendens.

XXXIX. Hinc nec improbat quod tradit Zypæus *Resp.* 2. *De Magistris*; „ Ordinariorum Decreta Sy„ nodalia, seu alia super Beneficiis studiosos non mi„ nus, quam alios absentes ligant, & decernere su„ per iis Ordinarii possunt, quod jus & ratio exigit: " quæ nimirum ad vitam & honestatem Clericorum & Beneficiatorum pertinent; nec regimen Academicum & studiorum attingunt.

XL. Quare nec Academiæ ingratum fuit Decretum Concilii Provincialis Mechliniensis I. *tit. De Vita & honestate Clericorum cap.* 4. quo decrevit, ut „ Cleri„ ci qui in *Academiis* resident, intra mensem à die „ publicati hujus Concilii Provincialis, corona, pi„ leo, caligis simplicibus & vestitu ordini suo & vo„ cationi congruo utantur; & singulis annis hujus rei „ testimoniales litteras sigillo Universitatis munitas ei, „ cui litteras testimoniales studii exhibere debent, tempo„ re congruo transmittant. Qui in re si defectuosi fue„ rint, fructibus suorum Beneficiorum priventur. "

XLI. Optaret sane Academia hæc Lovaniensis, ut Episcopi suos Canonicos aliosque Beneficiatos studiosos, ad habitum vocationi suæ congruum, privatione fructuum, aut etiam Beneficiorum cogerent: nec permitterent eos passim in habitu mere laicali laicaliter vivere: quod non æque ipsa Universitas efficere potest, tum quod in ipsos *ut Canonicos* jurisdictionem non exerceat; tum quod frequenter ignoret, eos esse Canonicos aut Ecclesiasticos, qui exterius nihil Canonicale aut Ecclesiasticum præferunt.

XLII. Regulares quoque exempti suam exemptionem concludere debent ad ea quæ ipsis *ut Regularibus* competunt, quæque disciplinam, & regimen regulare spectant. Si autem occurrat materia non exempta, sive quæ ad Regulares non ut Regulares pertinent, ad hæc exemptio extendi nequit.

XLIII. Hinc consequens est, exemptionem Ordinum Mendicantium, quamvis esset ampla & indefinita, non posse trahi ad functiones hierarchicas: eo quod hæ ad materiam *non exemptam* spectant, non ad Regulares *ut Regulares*; sed speciali titulo, ut Episcoporum & Parochorum in his functionibus coadjutores & subsidiarios. Quare S. Thomas 2. 2. *cap.* 188. *art.* 4. agens de Religionibus ad prædicandum vel confessiones excipiendas institutis, quales sunt Ordines Mendicantium, dicit id ipsis non ex *officio proprio* competere, sed auctoritate *Superiorum & inferiorum*, ad quos *ex officio pertinet*. Per Superiores ibidem intelligit Episcopos; per inferiores vero *minores Prælatos*, id est Plebanos & Parochos, quibus jure proprio & ex officio hujusmodi functiones competunt.

Si igitur functiones illæ non competant Regularibus *ut Regularibus* ex officio; sed ex alia qualitate adjectitia & extraordinaria, nimirum quatenus auctoritate Prælatorum ad functiones has tanquam subsidiarii assumuntur, manifestum est, exemptionem Regularibus sive Ordinibus Mendicantium indultam, non magis posse extendi ad Regulares has functiones obeuntes, quam exemptio Canonicorum Capellæ Ducis Burgundiæ potuerit extendi ad ipsos Canonicos, quatenus Parochiales Ecclesias teneant, juxta citatum *Cap* CUM CAPELLA. Plura de prohibita hac extensione dixi in *Repagulo Canonico adversus nimiam exemptionum extensionem*; ubi & ostendi, quam late hac in materia suas exemptiones quidam Regulares extendant cum summa Ecclesiasticæ Hierarchiæ, & Episcopalis auctoritatis perturbatione: atque hac ratione præbeant Episcopis justissimas rationes querelarum adversus exemptiones: quæ facile cessarent, si intra justos limites, ad mentem concedentium, & Juris certissima principia continerentur; ostendeturque capite sequenti, hanc præcipue extensionem in Synodo Tridentina fuisse contra exemptiones exaggeratam, & à Synodo improbatam.

XLIV. Exemptio etiam totalis, quamvis sic exemptos solvat à jurisdictione Episcopi sive Ordinarii, tamen sic exemptos, aut locum exemptum non dimembrat à Diœcesi, sed manent in ipsa Diœcesi, & membra Diœcesis, licet privilegiata, quemadmodum communiter notant Doctores ad *Cap.* 19. *De Officio Ordinarii*, item ad *cap.* 7. *eod. in* 6. Et notavit post alios Canonistas Prosper Fagnanus ad dictum *cap.* 19. *n.* 10. dicens: „ Ecclesias exemptas in hoc differre ab " Ecclesia *nullius* Diœcesis, quod Ecclesiæ exemptæ in " Diœcesi esse dicuntur; Ecclesiæ vero *nullius* Diœcesis neque sint de Diœcesi, neque in Diœcesi. Itaque " (ait) status *nullius* Diœcesis liberat non modo à sub- " jectione, sed etiam à situatione & denominatione, " exemptio vero tantum à subjectione. "

XLV. Cum ergo exempti sint in Diœcesi, ejusque sint membra, consequens est, quod ita se exhibere debeant, atque suis privilegiis ea cum moderatione uti, ut nec ipsa membrorum unitas dissolvatur, nec Episcopale regimen inutile reddatur aut impediatur.

Sicuti ergo Clerus, licet à jurisdictione laicali exemptus, tenetur Legibus & Ordinationibus Politicis in materia Clericis & Laicis communi, & quæ nisi à Clericis observarentur, suum perderent effectum in summam Reipublicæ perniciem; ita quoque exempti tenentur generalibus Legibus Episcoporum in materia omnibus communi; & quas si exempti non servarent, summa in Diœcesi oriretur scissura, & Legum vilesceret apud populum auctoritas: qui & exemplo exemptorum ad earum transgressionem seu non observantiam incitaretur: quemadmodum late ostendi in citato Repagulo Canonico *Regula* 8. & *c.* 2. §. 12. & 19. & aliqua dicentur capite sequenti occasione Decretorum Synodi Tridentinæ in materia exemptionum.

Exemptio jampridem à S. Bernardo dicta fuit *emancipatio* ad similitudinem emancipationis Civilis, qua filius *emancipatur*, seu solvitur à patria potestate, & sui juris efficitur.

Sed sicuti filius emancipatus, & civiliter solutus à patria potestate, nihilominus Patri suo reverentiam debitam negare non potest; similiter quacunque ratione exempti à potestate Ordinarii sive Episcopi, cui quasi subjecti nascuntur, ea quæ reverentialia sunt negare nequeunt, nec ad illa exemptio se extendit, uti communiter notant Canonistæ, atque post alios ait Prosper Fagnanus ad *Cap.* CONQUERENTE *De Officio Ordin. n.* 16. „ exemptum à jurisdictione Episcopi non " censeri exemptum à Jure reverentiali. " Et quoad Capitula exempta late ostensum est supra *par.* 1. *tit.* 8. *cap.* 2. quibus addi possunt quæ habet Brodæus in Notis ad Lovetium *lit. M. n.* 18. & de Luca *Disc.* 1. *De Regul. n.* 22.

Ad hæc principia & Regulas si exemptiones Capitulorum, Monasteriorum & Academiarum servarentur, nec ultra suos limites contra Pontificum mentem extenderentur, sperandum esset, magna ex parte querelas & contentiones occasione harum exemptionum admodum frequentes, sopiendas & extinguendas; atque Synodum Tridentinam, ut incommodis ex his exemptionibus provenientibus occurreret, ad prædicta principia exemptionum usum reduxisse, capite sequenti ostendemus.

C A-

C A P U T VI.

Quid Synodus Tridentina circa Exemptiones statuerit?

1. *Tempore Concilii Tridentini fuisse plures exemptiorum abusus, probat Conventus delectorum Prælatorum sub Paulo III.*
2. *Probant idipsum querela Episcoporum contra exemptiones.*
3. *Germani petunt in Synodo Tridentina, ut omnes exemptiones revocentur.*
4. *Licet Synodus non revocaverit omnes exemptiones, eas tamen multum limitavit.*
5. *Quod fat conforme fuit postulatis Gallorum.*
6. *Ex Decreto Synodi Trid. Regularis exemptus degens extra Monasterium subjicitur jurisdictioni Ordinarii.*
7. *Quis censeatur degens extra Monasterium?*
8. *Regularis in Universitate degens extra Conventum subjicitur Ordinario.*
9. *Licet degat de licentia sui Superioris.*
10. *Regulares degentes in Monasterio delinquentes in loco* non exempto *ab Ordinario puniri possunt.*
11. *Regularis degens in Monasterio delinquens cum scandalo populi puniendus à suo Superiore instante Ordinario, & Superiore negligente ab Ordinario.*
12. *Episcopus potest mox à commisso delicto informationem capere, & ad Superiorem mittere.*
13. *Sufficit un monitio Episcopi.*
14. *Tenetur Superior de punitione certiorem reddere Episcopum.*
15. *Decretum Synodi procedit, etiamsi delictum commissum sit in loco exempto.*
16. *Constitutio Clementis VIII. pro executione hujus Decreti contra Superiores in puniendo negligentes.*
17. *Exempti in Civilibus si judicem specialem non habeant, cor m Ordinariis conveniendi.*
18. *Quid in Belgia circa hoc obtineat?*
19. *Clerici saeculares speciali exemptione gaudentes subjiciuntur correctioni Ordinarii.*
20. *Cur Clericorum Secularium & Regularium extra Monasterium viventium exemptio singulariter odiosa?*
21. *Ex singularium personarum exemptionibus plura incommoda oriri vidit Synodus Trid.*
22. *Quid circa eas decreverit?*
23. *Capitulorum exemptiones quare specialiter odiosa.*
24. *Capitula Cathedralia ab Episcopis visitari voluit Synodus Trid.*
25. *Absolutam abrogationem exemptionum Capitulorum præsertim Cathedralium, postularunt Episcopi Hispania, Capitulis se opponentibus.*
26. *His exemptionibus vehementer se opposuit Cardinalis Lotharingia.*
27. *Decretum Synodi præscribens formam procedendi per Episcopum contra Capitula Cathedralia exempta.*
28. *Synodus non intendit minuere, sed augere auctoritatem Episcopi in Capitula exempta.*
29. *Synodus noluit exemptiones extendere ad materiam non exemptam.*
30. *Hinc non extenduntur ad ea quæ spectant curam piorum locorum non exemptorum.*
31. *Nec ad functiones Hierarchicas.*
32. *Neque ad leges communes in materia communi.*
33. *Jurisdictio delegata à Synodo data Episcopis non derogat ordinariæ, & est favorabilis.*

I. QUantumvis per varias Pontificum Constitutiones, nec non Synodorum Decreta exemptionibus varii limites positi essent, quibus aliquatenus occurri posse videatur incommodis ex illis profluentibus; nihilominus summos fuisse circa tempora Concilii Tridentini exemptionum & Privilegiorum excessus, plura probant.

II. Præclarus ille Prælatorum Conventus à Paulo III. instante Concilio Tridentino inductus ad colligendos abusus in hoc Concilio reformandos (de quo Conventu diximus *par. 2. tit. 28. cap. 1.*) abusum harum exemptionum nequaquam dissimulavit, sed verbis, quæ atrocitatem ejus significabant, Pontifici exposuit: „ Alius abusus magnus, & minime tolerandus, quo universus populus Christianus scandalizatur, est ex impedimentis quæ inferuntur Episcopis in gubernatione suarum ovium, maxime in puniendis scelestis, & corrigendis. Nam primo, multis viis eximunt se mali homines, præsertim Clerici, à jurisdictione sui Ordinarii: deinde si sunt exempti, confugiunt statim ad Pœnitentiariam, vel ad Datariam, ubi confestim inveniunt viam impunitati, & quod pejus est, ob pecuniam præstitam: hoc scandalum, Beatissime Pater, tantopere conturbat Christianum populum, ut non queat verbis explicari. Tollantur, obtestamur Sanctitatem Tuam per Sanguinem Christi, quo redemit sibi Ecclesiam suam; eamque lavit eodem Sanguine: tollantur hæ maculæ, quibus si daretur quispiam aditus in quacunque hominum Republica aut Regno, confestim, aut paulo post in præceps rueret, nulloque pacto diutius constare posset; & tamen putamus nobis licere, ut per nos in Christianam Rempubl. inducantur hæc monstra.“

Quam acriter in Privilegia Regularium præsertim Ordinum Mendicantium, ob eorum ad functiones etiam hierarchicas extensionem, nonnulli Patres sub initium Synodi insurrexerint, patet ex oratione Brachii Mattelli Episcopi Fesulani pronunciata in Congregatione generali die 10. Maji 1546. cujus quoque meminimus supra *part. 3. tit. 6. cap. 8.* atque inter alia dicit, quod obtenderent habere jus concionandi sine licentia Episcopi: „ Nimirum (ait Mattellus) habent suum illud, quod dicitur, *ingens mare & immensum*, cujus fragore nihil est quod perhorrescatis, Pontifices. Non enim ejus fluctibus Ecclesiæ sanctæ navicula obrui potest, quamvis hoc tempore tot tempestates, tot procellas concitaverit perditorum nequitia aliorum.“ Tomo 14. Concil. General. *col.* 1638.

III. Quæ fuerit Episcoporum & Principum Germaniæ de exemptionibus sententia facile intelligi potest ex articulis, qui ipsorum nomine pro reformatione exhibiti fuerunt, quorum quartus erat: „ Revocandas omnes exemptiones contra Jura communia passim concessas, Monasteriaque omnia sub Episcopi potestate constituenda, sub cujus sunt Diœcesi.“

Notorium est ex Historia Concilii Tridentini, Episcopos exportasse totalem exemptionum revocationem atque summopere desiderasse, ut omnia Monasteria Regularium, necnon Capitula Canonicorum juxta canonicam institutionem Episcopi cujusque Diœcesis immediate subjicerentur; sed eam revocationem nequaquam probasse Aulam Romanam, eique Aulæ Episcopos Italiæ omni modo favisse. Et quidem narrat Petrus Suavis in Historia Concilii Tridentini pag. 319. editionis anni 1658. quod cum quidam Episcopi viderent decreto quod exiat *c. 5. sess. 14. de Reform.* insertam exemptionem, qua mediante à Decreto exciperentur Universitates Generales & Collegia Doctorum seu Scholarium, & Regularia loca, necnon hospitalis actu hospitalitatem servantia: sustinuerunt absurdissime *exceptionem à regula esse latiorem ipsa regula*, quandoquidem plures sint in Monasteriis & Collegiis quam extra illa viventes, per quos abusus essent metuendi, quibus per hoc Decretum Synodus occurrere volebat.

Narrat autem hic Historicus, quod ea res quidem per Legatum Romanum fuerit nunciata: sed responsum esse, *re non ita pridem Paulo III. Pontifice determinata, nimirum esse necessarium ad tuendam authoritatem Apostolicam, ut Fratrum conventus, & Academiæ omnino à Pontifice pendeant. nihil opus erat nova deliberatione.*

Cardinalem Pallavicinum in Historia Conc. Trid. *lib.* 12. *c.* 13. *n.* 8. reflectentem ad hanc reflexionem, & narrationem Petri Suavis male habet *hoc Decretum à Suavi non prateriri sine asterisci sui luce*, sed tamen vera esse narrata à Suavi sat aperte fatetur; nam candide fatetur, Romanam Curiam nequaquam voluisse exemptiones præsertim Regularium totaliter revocari, eo quod magnopere intersit hujus Curiæ Regulares immediate Pontifici subjici & ab eo dependere: „ Haud equidem inficior (inquit) unum ex emolumentis quæ Regularium immunitas secum fert, in eo situm quod authoritatem Sedis Apostolicæ sustineat secundum institutionem Christi & Ecclesiæ bonum: cum in comperto sit omne Monarchiæ regimen, quo se illæsum tueatur, opus habere in singulis Provinciis aliquo prævalido præsidio ejusmodi subditorum, qui Principi per se ac perpetuo illic dominanti nequaquam subjiciantur“

Non dubium, quin huic politicæ rationi potissimum innitantur omnia privilegia ac facultates, quæ tum Regulari-

gularibus, tum Universitatibus & Capitulis à Romanis Pontificibus indulta leguntur: ut nimirum mediantibus hisce privilegiis & facultatibus, hæc corpora eorumque singula membra Sedi Apostolicæ magis redderentur obnoxia, & ad tuendam ejus authoritatem, à qua vigor & valor horum privilegiorum dependent, essent proclivioria, uti & observavi in hoc Supplemento ad par. 2. tit. 6. c. 5.

Revocationi privilegiorum & exemptionum tam Conventibus Regularium, quàm Capitulis Canonicorum Indultorum & hoc obstitisse videtur, quod Romani censerent hæc privilegia, & exemptiones per Sedem Apostolicam concessa non posse nisi per ipsum Pontificem revocari, quemadmodum notavit Orator regis Christianissimi in notis ad Decreta *sess.* 24. de Refor. promulganda, quas ipse è Concilio Trid. se subtrahens & Venetias de mandato Regis proficiscens ad Regem transmisit.

Inter hæc autem capita sextum erat de revocandis exemptionibus Capitulorum. „ Hoc autem totum caput (ait) de abrogandis aut certe moderandis Canonicorum exemptionibus ab Hispanis Episcopis & bonis omnibus vehementer efflagitatum ex ea tantum causa rejectum est, quod non placuit exemptiones à Romanis Pontificibus Canonicorum Collegiis concessas, etsi ex iis maxima incommoda proficiscantur, ab alio, quam à Romano Pontifice, tolli aut minui posse. In Libro cui titulus: *Memoire sur le Concile de Trente*, p. 578.

Ex ipsa Historia Concilii Tridentini nequaquam ambiguum est, reformationi disciplinæ non exiguum obstaculum objectum fuisse, quod Romani plurima ad solum Romanum Pontificem spectare, nec aliis fas esse ad ea manum mittere contendant, uti circa reformationem Cardinalium ipsiusque Curiæ Romanæ patuit.

IV. Licet Synodus Tridentina non judicaverit, attenta temporum conditione, omnes exemptiones revocandas, uti postulabant Germani, tamen ad eam moderationem eosque limites reduxit per varia Decreta, ut si hæc exacte & ex mente Synodi observarentur, sperandum esset, quod plerisque exemptionum incommodis occurreretur: videturque in hoc Gallorum postulata potius, quam Germanorum secuta.

V. Non enim petebant Galli revocandas omnes exemptiones; sed aliquas duntaxat, circa omnes vero justam moderationem. Inter articulos reformationis ex parte Gallorum Synodo oblatos, vigesimus sextus hanc materiam concernens erat conceptus his verbis: „ Restituantur Episcopis intra omnem Diœcesim Ecclesiasticæ jurisdictiones, & tollantur omnes exemptiones, exceptis Capitibus Ordinum, iisque quæ ipsis subsunt Monasteriis, & quæ Capitula faciunt generalia, & iis Monasteriis, quibus multis jam retro seculis evidentibus scriptorum monumentis constat datam esse exemptionem, quæ tamen ne à correctione omnino eximantur, aliqua ratione provideatur. “ Extat in libello cui titulus, *Memoires pour le Concile de Trente pag.* 372 edit. anni 1654.

VI. Ut ergo sciatur, intra quos limites exemptiones hodie ad præscriptum Conc. Trid. sint concludendæ, & quæ sit Episcoporum in exemptos jurisdictio, præcipua Concilii super hac materia edita Decreta repræsentabimus: apparebitque, Decreta Concilii in omnibus esse admodum conformia principiis ex Jure communi capite præcedenti allegatis.

In primis itaque *Sess. 6. cap. 3. De Reformat.* decernitur: „ Nemo sæcularis Clericus, cujusvis personalis, vel Regularis extra Monasterium degens, etiam sui Ordinis privilegii prætextu tutus censeatur, quominus, si deliquerit, ab Ordinario loci, tanquam Sedis Apostolicæ Delegato, secundum sanctiones Canonicas visitari, puniri, & corrigi valeat.

VII. Notat post alios Barbosa De Officio Episcopi *Alleg.* 105. *n.* 16. verbum illud, *extra Monasterium*, intelligi, de eo qui non vivit sub Superiore *Conventualiter*, ut declaravit Sacra Congregatio his verbis: „ Regularis manens extra claustrum de licentia Superioris, etiam in domo deputata ad erectionem Monasterii, nisi in dicta domo sit Regularis observantia, ut saltem vivat sub Superiore Conventualiter, si deliquerit, potest puniri ab Ordinario.

VIII. Hæc Congregationis resolutio consona apparet Decreto ejusdem Synodi *Sess. 25. cap. 4. De Regularib.* quo mandatur, ut „ Regulares qui studiorum causa ad Universitates mittuntur, in Conventibus tantum habitent, alioquin ab Ordinario contra eos procedatur. “

IX. Cum autem in hoc Decreto agatur de Regularibus, qui de *licentia Superiorum* studiorum causa in Universitatibus morantur, consequens est, quod si Regularis extra claustrum degens, deliquerit, possit ab Ordinario puniri, tametsi degat extra claustrum de *licentia Superioris*.

X. Verum cum non obstante prædicto Concilii Decreto *Sess. 6. cap.* 3. à nonnullis prætenderetur, quod Regulares delinquentes extra Monasterium in loco *non exempto*, puniri non possent ab Ordinario; si modo *revera* habitarent in claustro, contra manifestam juris rationem, quæ vult, delicta ad exemplum aliorum, etiam judicialiter puniri in loco, in quo commissa sunt, uti & legibus Romanis statutum fuit, ideo Synodus *Sess. 7. cap. 14. De Reformat.* Constitutionem Innocentii IX. in Concilio Lugdunensi, relatam in *Cap. 1. De Privileg. in 6.* renovavit, qua declaratur quod etiam Regulares quantacunque gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti in loco *non exempto* commissi, coram locorum Ordinariis conveniri, & illi quoad hoc suam in eos jurisdictionem exercere possint. Vide Constitutionem Ipsam capite præcedenti.

XI. Ulterius Synodus providere volens, ne prætextu exemptionis Regularium delicta, quæ populo in scandalum esse possent, manerent impunita, & ne Episcopis auctoritas deesset scandala è populo amovere, decrevit *Sess. 25. cap. 14. De Regularib.* ut „ Regularis non subditus Episcopo, qui intra claustra Monasterii degit, & extra ea ita notorie deliquerit, ut populo scandalo sit; Episcopo instante, à suo Superiore intra tempus ab Episcopo præfigendum, severe puniatur, ac de punitione Episcopum certiorem faciat: sin minus, à suo Superiore officio privetur, & delinquens ab Episcopo puniri possit. “

XII. Refert Barbosa citata *Allegatione* 105. S. Congregationem declarasse, Episcopum passim statim habita notitia commissi delicti capere informationem, & eam ad Superiorem delinquentis mittere, ut nequeat ignorantiam prætexere.

XIII. Insuper declaravit, ut satisfactum censeatur istis verbis, *instante Episcopo*, sufficere unicam monitionem ab Episcopo factam esse & Superiori intimatam; eique tempus præfixum fuisse ad præscriptum Concilii.

XIV. Adhæc, non sufficere, ut Superior Regularis sententiam, aut ejus acta ad Episcopum transmittat, sed opus esse, ut de punitione ipsa & sententiæ executione Episcopum certiorem faciat.

XV. Denique declaravit, hoc Decretum etiam vindicare sibi locum, quando Regularis in claustro degens, adeo notorie delinquit cum scandalo intra *ipsam Ecclesiam*; adeoque etiam in loco *exempto*: atque ita per hoc Decretum videtur Synodus Tridentina extendisse & ampliasse Constitutionem Concilii Lugdunensis innovatam *Sess. 7 cap. 14. De Reformat.* quia hæc tantum loquebatur de delicto commisso in loco non *exempto*: ut proinde in præsenti Decreto Synodus magis attenderit ad scandalum datum, quam ad locum, in quo fuerit datum.

XVI. Cum vero nonnulli Regularium Superiores in executione hujus Decreti essent admodum tepidi; quin & moniti ab Episcopis super delictis commissis, delinquentes ad alia suorum Ordinum loca extra Episcopi Diœcesim ea industria impunitos transmitterent, Clemens VIII. edita Bulla quæ incipit, *Suscepti regiminis* 39. in Bull. Rom. mandat exacte hoc Synodi Decretum ab omnibus Regularium Superioribus observari. „ Ceterum, si Superior (ait) in Regularem delinquentem non animadverterit, quinimo si illum impunitum ad alia suorum Ordinum loca extra Episcopi Diœcesim, ut præfertur, transmiserit, volumus & simili motu atque auctoritate decernimus, ut superior instante Episcopo intra terminum ab Episcopo præfigendum, & sub eisdem indignationis nostræ ac privationis dignitatum & officiorum obtentorum, nec non & sub inhabilitatis ad illa & alia imposterum obtinendorum, ac ulterius privationis activæ & passivæ vocis, ad quas à nemine præterquam à nobis & à Romano Pontifice pro tempore existenti restitui possit, ipso facto similiter incurrendis pœnis, ipsum Regularem delinquentem à loco ad quem transmissus fuit revocare & in quo deliquit constituere seu sistere teneatur. Quod “

si hoc

„ si hoc etiam facere prætermiserit, per præsentes similiter statuimus, ut Ordinarius loci, ad quem Regularis delinquens transmissus fuerit, super præmissis ab Ordinario loci in quo deliquit similiter requisitus, vel alias de illius delicto informatus, ut præfertur, tanquam Sedis Apostolicæ Delegatus prædictum Concilii Decretum omnino exequi, & in Regularem delinquentem severe animadvertere possit & debeat.

XVII. In citato *cap.* 14. *Sess.* 7. postquam Synodus innovavit Constitutionem Concilii Lugdunensis, addit insuper, „ quod in civilibus causis mercedum, & miserabilium personarum Clerici Seculares, aut Regulares extra Monasterium degentes, quomodolibet exempti, etiam si certum judicem, à Sede Apostolica deputatum, in partibus habeant; in aliis vero si ipsum judicem non habuerint, coram locorum Ordinariis, tanquam in hoc ab ipsa Sede delegatis conveniri, & jure medio ad solvendum debitum cogi, & compelli possint; privilegiis, exemptionibus, Conservatorum deputationibus, & eorum inhibitionibus adversus præmissa nequaquam valituris.

XVIII. In Belgio jampridem per Edictum Caroli V. sublatæ fuere omnes generatim Conservatoriæ, neque hodie ullus est in Belgio privilegiorum Conservator, unico Universitatis Lovaniensis Conservatore excepto, qui ex speciali gratia & speciali indulto ejusdem Caroli V. continuatus fuit. Prius Edictum abrogatorium Conservatoriarum de anno 1500. extat *part.* 1. *Edict. Fland. lib.* 1. *Rubrica* 8. *& parte* 1. *Edict. Brab. lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 18. posterius autem *parte* 3. *Edictorum Brab. lib.* 3. *tit.* 5. *cap.* 8. quare in Belgio Seculares & Regulares exempti in civilibus coram locorum Ordinariis conveniendi sunt ad præscriptum hujus Decreti.

XIX. Insuper ne Episcopi in corrigendis subditorum suorum excessibus per exemptiones impedirentur, declarat Synodus *Sess.* 14. *cap.* 4. *de Reformat.* quod „ si Episcopi in Ecclesiis suis resederint, quoscunque seculares Clericos, qualitercunque exemptos, qui alias suæ jurisdictioni subessent, de eorum excessibus, criminibus, & delictis, quoties, & quando opus fuerit, etiam extra visitationem, tanquam ad hoc Sedis Apostolicæ Delegati, corrigendi & castigandi facultatem habeant: quibuscunque exemptionibus, declarationibus, consuetudinibus, sententiis, juramentis, concordiis; quæ tantum suos obligent auctores, ipsis Clericis, ac eorum consanguineis Capellanis, familiaribus, procuratoribus, & aliis quibuslibet, ipsorum exemptorum contemplatione & intuitu minime suffragantibus.

XX. Ex his satis colligitur, Synodo admodum odiosam apparuisse exemptionem Clericorum Secularium, & Regularium extra sua claustra degentium; utpote qui inter subditos Episcoporum passim versantes, facilius per suos excessus populo scandalo esse, & Episcopale regimen turbare possunt, ac insuper extra disciplinam aliorum Superiorum quodammodo viventes, majorem libertatem sibi assumunt, quam in claustris sub disciplina Regulari, & Superiorum subjectione viventes.

XXI. Unde & ipsa Synodus *Sess.* 24. *cap.* 11. *de Reform.* fatetur, „ privilegia & exemptiones, quæ variis titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in Episcoporum jurisdictione excitare, & exemptis occasionem laxioris vitæ præbere.

XXII. Hic autem præcipue sermonem esse de exemptionibus Clericorum Secularium aut Regularium, vel nulli Religioni adscriptorum, aut extra eam viventium, significant quæ eodem capite statuuntur circa subjectionem eorum, qui variis titulis particularibus se exemptos prætendebant, etiam eo prætextu, quod alicui Monasterio, militiæ aut Hospitali, aut Collegio addicti essent, „ exceptis iis, qui prædictis locis aut militiis actu serviunt, & *intra* eorum septa ac domos resident, *subque eorum obedientia* vivunt, sive iis qui legitime, & secundum Regulam earundem militiarum professionem fecerint.

XXIII. Exemptio Capitulorum præsertim Cathedralium, quæ unum cum Episcopo tanquam Capite Corpus & Senatum Ecclesiæ constituunt, non parum odiosa visa fuit, unde & sero satis invaluit.

XXIV. Hinc & Synodus Tridentina *Sess.* 6. *cap.* 4. *de Reform.* decrevit, quod „ Capitula Cathedralium & aliarum majorum Ecclesiarum, illorumque personæ nullis *exemptionibus*, consuetudinibus, sententiis, juramentis, concordiis, tueri se possint, quominus à suis Episcopis, & aliis majoribus Prælatis, per seipsos, vel illis, quibus sibi videbitur, adjunctis, juxta Canonicas sanctiones, toties quoties opus fuerit, visitari, corrigi & emendari, etiam auctoritate Apostolica possint, & valeant.

XXV. Sed cum Decretum duntaxat daret auctoritatem Episcopis corrigendi, & emendandi in ipsa visitatione, Episcopis satisfactum non fuit; sed rursus in ultimis Sessionibus sub Pio IV. totalem Capitulorum, signanter Cathedralium exemptionis abrogationem postularunt, præsertim Episcopi Hispaniæ; quorum Capitula pene omnia plena immunitate gaudebant; scribitque Pallavicinus *lib.* 22. *Histor. Trid. cap.* 10. *num.* 3. „ Hispaniæ Capitula Tridentum misisse Parraluim Canonicum Segoviensem, Procuratorem suum, immunitatem ab Episcoporum auctoritate, ab ipsis possessam defensurum, ad quam abrogandam rescitum fuerat, illius Regni Episcopos aspirare.

XXVI. Quo zelo contra Capitulorum exemptionem peroraverit Cardinalis Lotharingiæ, narratur à Pallavicino *lib.* 23. *capit.* 3. *num.* 6. dixitque Cardinalis, nullam pestem à se magis noxiam putari, quam hujusmodi immunitatem Collegiorum Clericorum; cum plura membra sine capite monstrum evadant: indicavitque una quæ fuerint præcipuæ causæ hujusmodi immunitatum.

XXVII. Cum igitur summa esset Capitulorum & Episcoporum super his contentio, tandem compositum & editum fuit Decretum *Sess.* 25. *cap.* 6. *de Reform.* quo supra citatum Decretum *Sess.* 6. *cap.* 4. renovatur, & ad Ecclesias Collegiatas generaliter extenditur; ac insuper ut illud Decretum observetur, non solum quando Episcopus visitat; sed & quoties ex officio, vel ad petitionem alicujus, contra aliquem ex contentis in dicto Decreto procedit.

Verum ubi „ *extra visitationem* processerit, vult Synodus ut infrascripta omnia locum habeant, videlicet, ut Capitulum initio cujuslibet anni eligat ex Capitulo duos: de quorum consilio, & assensu Episcopus, vel ejus Vicarius, tam in formando processum, quam in ceteris omnibus actibus usque ad finem causæ inclusive, coram Notario tamen ipsius Episcopi, & in ejus domo, aut consueto tribunali procedere teneatur. Unum autem tantum sit utriusque votum, possitque alter Episcopo accedere. Quod si ambo ab Episcopo discordes in aliquo actu, seu interlocutoria, vel definitiva sententia fuerint, tunc intra sex dierum spatium cum Episcopo tertium eligant. Et si in electione tertii etiam discordent, ad viciniorem Episcopum electio devolvatur; & juxta eam partem, cum qua tertius convenerit, articulus, in quo erat discordia, terminetur: alias processus, & inde secuta nulla sint, nullosque producant juris effectus. In criminibus tamen ex incontinentia provenientibus, de qua in Decreto de Concubinariis, & in atrocioribus delictis, depositionem, aut degradationem requirentibus, ubi de fuga timetur, ne judicium eludatur, & ideo opus sit personali detentione, possit initio solus Episcopus ad summariam informationem, & necessariam detentionem procedere: servato tamen in reliquis ordine præmisso. In omnibus autem casibus ea ratio habeatur, ut juxta qualitatem delicti, ac personarum, delinquentes ipsi in loco decenti custodiantur. „

Hujus Decreti clausulas formamque præscriptam explanat Zypæus *Consult.* 4. *de Offic. Ordin.*

An Episcopus possit sine adjunctis in generali visitatione Canonicis imponere pœnam *extraordinariam* tendentem magis ad correctionem morum, quam ad punitionem, quærit Pignatelli *tom.* 1. *Consult.* 61. resolvitque non posse, quia ex hoc fieri possit fraus sancto Concilio danti conjudices; atque ita indirecte possent puniri sine adjunctis, quod tamen abhorruit sanctum Concilium propter solitam æmulationem inter Episcopos & Capitula, illis tendentibus ad Monarchiam, his tuentibus authoritatem Sedis Apostolicæ, id quod in politia Ecclesiastica magni momenti est.

Hic rursus notandum, quod non obscure fatente hoc Authore, Romana Curia sustinuerit, exemptiones Capitu-

lorum Cathedralium, *in* inter alias ratione, ut sic exempta Capitula authoritatem Apostolicam contra Ordinarios sustinerent.

XXVIII. *Synodus* in fine sui Decreti adjicit hanc clausulam: „ Hæc autem omnia, & singula in iis Ecclesiis locum non habeant, in quibus Episcopi, aut „ eorum Vicarii ex Constitutionibus, vel privilegiis, „ aut consuetudinibus, sive concordiis, seu quocunque alio jure *majorem* habent potestatem, auctoritatem, ac jurisdictionem, quam præsenti Decreto „ sit comprehensum, quibus Sancta Synodus derogare non intendit. “

Ad quam reflectens Zypæus ait: „ Illud autem est „ assiduum Concilii propositum restituere Episcopis „ legitimam jurisdictionem, multis ante privilegiis „ accisam, augere potius pro tuenda Ecclesiæ disciplina, quam minuere.

XXIX. Illud quoque propositum fuit Concilii, ut exemptio Canonicorum aut etiam Regularium, non extenderetur ad ea, quæ Canonicis aut Regularibus sub alia qualitate competunt, juxta regulam capite præced. propositam.

XXX. Hinc tam Regulares, quam Canonici exempti si administrationem, aut curam habeant Hospitalium, fundationum piarum, Capellarum, aut confraternitatum aliarumque domorum aut piorum locorum non exemptorum, rationem reddere tenentur Episcopo, eique subjiciuntur in his, quæ dictam administrationem spectant *Sess.* 22. *cap.* 8. & 9. *Sess.* 25. *cap.* 8. *de Reform.* & latius dictum est *part.* 2. *tit.* 37. *cap.* 2.

XXXI. Eodem ex capite nec Capitulorum, nec Monasteriorum exemptio extenditur ad ea, quæ curam animarum personarum secularium Episcopo subjectarum concernunt *Sess.* 21. *cap.* 8. *de Reform.* & *Sess.* 25. *cap.* 11. *de Regularib.* & latius ostensum est in *Repagulo Canonico*, & pluribus locis hujus Operis; quibus adde Bullam Gregorii Papæ XV. quæ incipit, *Inscrutabile* 26. in Bull. Roman.

XXXII. Similiter exemptiones noluisse Synodum extendi ad leges communes in materia communi, ostendit *Sess.* 25. *cap.* 12. *de Regular.* declarando, inflictas Censuras & dies Festos ab Episcopis indictos, etiam à Regularibus servandos.

XXXIII. Quod vero in ipsa Synodo sæpius injungatur, ut Episcopi procedant *tanquam Sedis Apostolicæ Delegati*, non arguit in ipsis defectum potestatis ordinariæ; quemadmodum ostenditur in citato *Repagulo Regula* 10.

Ostenditur quoque in eodem *Repagulo*, quod Episcopus auctoritate Delegata procedens, queat non tantum de causa cognoscere, sed sententias proferre, easque per Censuras exequi; eamque delegationem esse favorabilem.

F I N I S.

AP-

APPENDIX MONUMENTORUM.

(B)

Reglement gegeven bij den Souverejinen Raede van Brabant over d'administratie van de Kerke en H. Geest goederen.

Reglement donnez par le Conseil Souverain de Brabant sur l'administration des biens d'Eglise & du Saint Esprit.

Reglement voor de Parochie van Poppel onder het Bisdon van's Hertogen-bosch.

I.

IN den eersten, dat alle Jaeren Sondaeghs voor Lichtmisse onder, ofte naer de Vroeghmisse, salvoorden geprocedeert tot den Keus van eenen nieuwen Kerckmeester ende H. Geest-meester door den Pastoor ende twee Schepenen, door den Officier en de wethe, daer toe te deputeren.

II.

Dat de selve alsoo gekosen zynde sullen doen behoorelycken Eede in handen van den Officier ter presentie van den Pastoor.

III.

Dat Sondaeghs voor den 15. Septembris naer de Vroegmisse, den Pastoor sal in de Kercke hebben te publiceren, datmen acht oft thien daegen daer naer sal doen de Rekeninge van de Kercke ende H. Geest-meesters.

IV.

Dat de Rekeningen sullen moeten gesloten ende geappostileert voorden ten selven daege als die sullen gedaen voorden.

V.

Dat de Rendanten hunne Rekeningen selfs sullen moeten overbrengen by hun gestelt ende geschreven.

VI.

Dat de selve Rendanten niet Konnende schryven, ofte ander sints, onbequaem zynde om hunne Rekeningen te schryven ofte te stellen, den Heer Pastoor het selve sal moren doen, ende den Secretaris de selve teekenen sonder solatis daer van te genieten.

VII.

Ende alsoo het Recht-huys als nu gehouden voordt in eene Herberge, aluvaer het niet en convenieert dat de Rekeningen geschieden, soo voordt gepermitteert dat de selve sullen gedaen voorden ten huyse van den Pastoor voor Schepenen publieckelych, ende met open deuren, op dat ieder daer toe mag acces hebben.

VIII.

Dat de Kerck ende H. Geest-meesters geene distributie van Almoessen en sullen mogen doen, ten sy met consent van den Pastoor, ende ingevalle daer eenige groote distributien souden dienen gedaen te voorden, daer over sal oock gevraeght vorden het consent van de voorsz. twee Schepenen.

Dat

Reglement pour la Parroisse de Poppel de l'Eveche de Bois-le-Duc.

I.

EN premier lieu, qu'annuellement le Dimanche avant la Chandeleur, pendant ou après la Messe du matin, sera procede au choix d'un nouveau Maitre l'Eglise & Maitre du S. Esprit par le Cure & deux Echevins, à ce à commettre par l'Officier & ceux de la Loy.

II.

Qu'etant ainsi choisis ils preteront serment en forme due es mains de l'Officier en presence du Cure.

III.

Que le Dimanche avant le 15. de Septembre, après la Messe du matin, le Cure publiera dans l'Eglise que huit à dix jours après l'on fera le compte des Maitres d'Eglise & du S. Esprit.

IV.

Que les comptes devront etre apostilles & clos le meme jour qu'ils seront rendus.

V.

Que les Rendans devront presenter en personne leurs comptes, par eux formes & ecrits.

VI.

Que les Rendans ne sçachant ecrire ou etant autrement incapables d'ecrire ou de former leurs comptes, le sieur Cure pourra le faire, & le Secretaire les signer sans en profiter aucun salaire.

VII.

Que comme la Loy s'assemble à present dans un cabaret, où il ne convient pas de rendre les comptes, il sera permis de le faire dans la maison du Cure, publiquement, devant les Echevins, & a portes ouvertes, afin que chacun y puisse avoir acces.

VIII.

Que les Maitres de l'Eglise & du S. Esprit ne pourront faire aucune distribution d'aumones, que du consentement du Cure; & lorsqu'il s'agira de faire des distributions considerables, on demandera aussi le consentement des deux Echevins susdits.

IX.

Dat de kleyne noodige reparatien sullen mogen geschieden door de Kerck ende H. Geest-meesters met consent van den Pastoor, maer de groote reparatien sullen moeten geschieden met overstaen ende toestemminge van de voorsz. twee Schepenen.

X.

Dat de Kerck ende H. Geest-meesters de goederen van de Kercke ende H. Geest niet en sullen mogen verhuren als publieckelyck met overstaen van den Pastoor en de voorsz. twee Schepenen.

XI.

Dat de selve Kerck ende H. Geest-meesters geene penningen en sullen mogen aen leggen als met interventie van den Pastoor en de voorsz. twee Schepenen.

XII.

Dat in cas van eenige verschillen, de selve sullen gedecideert worden op den voet van het Placcaert van den 31. Augusti 1608.

XIII.

Dat alle de voorsz. devoiren ingevolge van desen Reglemente, oft ander sints ter saecke van de voorsz. goederen te geschieden, sullen moeten gratis gedaen worden sonder eenige onkosten 't sy van Vacatien, Maeltyde, Verteiren, of e ander sints. Ordonnerende aen ieder sich hier naer te reguleren. Alles by provisie tot dat ander sints by den Hove sal gedisponeert worden. Aldus gedaen binnen dese stadt Brussele onder het Cachet van syne Majesteyt den 18. December 1702. sub Bodry.

IX.

Que les petites reparations necessaires pourront se faire par les Maitres d'Eglise & du S. Esprit, du consentement du Cure: mais les grandes reparations auront besoin de l'intervention & du consentement des deux Echevins susdits.

X.

Que les Maitres d'Eglise & du S. Esprit ne pourront louer les biens de l'Eglise & du S. Esprit, que publiquement, à l'intervention du Cure & des deux Echevins susdits.

XI.

Que les dits Maitres d'Eglise & du S. Esprit ne pourront mettre à profit aucuns deniers qu'à l'intervention du Cure & des deux Echevins susdits.

XII.

Que s'il arrive quelques differens, ils devront se decider sur le pied du Placart du 31. d'Aout 1608.

XIII.

Que tous les dits devoirs à rendre ensuite de ce Reglement ou autrement par rapport aux dits biens, devront se faire *gratis*, sans aucuns frais, soit à titre de vacations, repas, depense, ou autre. Ordonnant à un chacun de se regler selon ce; le tout par provision jusqu'à ce qu'il en soit autrement dispose par la Cour. Fait en cette Ville de Bruxelles sous le Cachet de Sa Majesté le 18. Decembre 1702. signé *Bodry*.

Reglement op de Kerck, Capelle ende H. Geest goederen vande Dorpen van Vorselaer en Lichtaert, onder het Bisdom van Antwerpen.

I.

IN den eersten dat Sondaegs voor den vyfthiensten September van jederen jaere, den Pastoor van elcke Parochie sal in de Kercke publiceren, datmen den eenen twintigsten der selver maent wesende den Feestdagh van den heyligen Mattheus, sal doen de Rekeninge van de Kerck, Capelle ende H. Geest.

II.

Dat jeder Rendant sal moeten maecken volle Rekeninge ende daer voor verantwoorden.

III.

Dat de Rekeningen sullen moeten geappostileert ende gesloten worden den selven daege dat sy geschieden.

IV.

Dat de Rendanten selfs sullen moeten hunne Rekeningen overbrengen by hun gestelt ende geschreven.

V.

Dat de selve Rendanten niet konnende schryven oft ander sints onbequaem zynde om hunne Rekeningen te schryven oft te stellen, den Pastoor het selve sal mogen doen ende Secretaris de selve teeckenen sonder salaris daer voor te genieten.

VI.

Ende alsoo het Recht-huys alsnu in beyde de voorsz. Paro-

Reglement pour les Biens de l'Eglise, de la Chapelle & du S. Esprit des Villages de Vorselaer & Lichtaert de l'Eveche d'Anvers.

I.

PRemierement, que le Dimanche avant le quinzième de Septembre de chaque annee, le Cure de chaque Paroisse publiera dans l'Eglise que la vingtunieme du meme mois, Fete de Saint Matthieu, se rendra le compte de l'Eglise, de la Chapelle & du S. Esprit.

II.

Que chaque Rendant devra faire un compte entier & en repondre.

III.

Que les comptes devront etre appostilles & clos le meme jour qu'ils se rendent.

IV.

Que les Rendans devront presenter en personne leurs comptes par eux formes & arretes.

V.

Que les memes Rendans ne sçachant ecrire ou etant autrement incapables d'ecrire ou de former leurs comptes, le Cure pourra le faire & le Secretaire les signer sans en profiter aucun salaire.

VI.

Et comme l'assemblee de la Loy se tient à present dans

Parochien gehouden vvorde in een Herberge, alvvaer het niet en convenieert dat de Rekeningen geschieden, soo vvordt gepermitteert dat de selve sullen gedaen vvorden ten huyse van den Pastoor, voor den Officier ende Schepenen publieckelyck, ende met opene deure, op dat jeder daer toe acces magh hebben.

VII.

Dat de kleyne nodige reparatien sullen mogen geschieden door de Kerck, Capelle, ende H. Geest-meesters, met consent van den Pastoor, maer de groote reparatien sullen moeten geschieden met overstaen ende toestemminge van den Officier en Schepenen.

VIII.

Dat die Kerck, Capelle ende H. Geest-meesters niet en sullen mogen verhueren de goederen, Kerck, Capelle en H. Geest aengaende als publieckelyck, ende met overstaen van den Pastoor Officier ende Schepenen.

IX.

Dat de selve Kerck, Capelle ende H. Geest-meesters geene penningen en sullen mogen aenleggen, als ter interventie van den Pastoor, Officier ende Schepenen.

X.

Dat de aengelegde penningen, de vvelcke tot noch toe sonder genoeghsaeme versekeringe zyn uytgestelt, sullen moeten ingevoordert oft behoorlyck versekert voorden.

XI.

Dat de openstaende Rekeningen ende Sloten sullen in weynigen tydt voorden gedaen en de ingevoordert.

XII.

Dat de Rekeningen behoorlyck gedaen ende gesloten, sullen Vvorden gestelt in de Komme vande respective Kercken, alwaer oock de vverige penningen van de sloten sullen moeten gebracht vvorden, tusschen veerthien dagen naer dat de Rekeningen gesloten zyn.

XIII.

Dat de Kerck ende H. Geest-meesters geene distributie van Aelmoessen en sullen mogen doen, sonder consent van den Pastoor, ende ingevalle daer eenige groote distributien sullen dienen gedaen te vvorden, daer over sal oock gevraegt vvorden, het consent van de voorsz. Officieren ende Schepenen.

XIV.

Dat in cas van eenige verschillen, de selve sullen gedecideert vvorden op den voet van het placcaert van den eenenderighsten Augusti, sesthien hondert acht.

XV.

Dat alle de voorsz. devoiren ingevolge van de desen Reglemente, oft ander sints ter saecke van de voorsz. goederen te geschieden, sullen moeten gratis *gedaen vvorden sonder eenige onkosten, 't sy van vacatien, maltyde, verteir oft andersints, ordonnerende een-jeder sich hier naer te reguleren, alles by provisie, tot dat andersints by den Hove sal gedisponeert vvorden. Aldus gedaen binnen dese Stadt Brussele, onder het Cachet secreet van Syne Majesteyt den thiensten Julii, seventhien hondert negen, gparapheert* Grysp. vt. *ende vvas onderteeckent* Bodry, *ende gecacheteert met Syne Majesteyts secreten Segele in rooden an vele gedeckt met voit pampier.*

Dit Reglement is geextendeert geweest mutatis mutandis *voor de Parochie van Boort-Meerbeeck ender de Meyerye van Campenhout in het Aerts-bisdom van Mechelen, op den 22. October 1711. sub Secretario.* Vander Linden.

dans les dites deux Paroisses, dans un Cabaret, où il ne convient pas de rendre les comptes, il sera permis de le faire dans la maison du Cure, publiquement devant les Officiers & les Echevins, à portes ouvertes, afin qu'un chacun y puisse avoir acces.

VII.

Que les petites reparations necessaires pourront se faire par les Maitres de l'Eglise, de la Chapelle & du S. Esprit, avec le consentement du Cure; mais les reparations considerables se devront faire à l'intervention & du consentement de l'Officier & des Echevins.

VIII.

Que les Maitres d'Eglise, de la Chapelle, & du S. Esprit, ne pourront louer les biens de l'Eglise, de la Chapelle, & du S. Esprit, que publiquement & à l'intervention du Cure, de l'Officier & des Echevins,

IX.

Que les dits Maitres d'Eglise, de la Chapelle, & du S. Eprit, ne pourront mettre aucuns à profit, qu'à l'intervention du Cure, de l'Officiers & des Echevins.

X.

Qu'on devra faire rentrer, ou asseurer en forme due les deniers que l'on à mis à profit sans seurete suffisante jusqu'à present.

XI.

Que les comptes ouvertes & les clotures seront faits en peu de tems & de suite executez.

XII.

Que les comptes deuement arretes & clos, devront se deposer dans la Caisse des Eglises respectives, ou l'on apportera aussi les deniers restans des clotures en dans quatorze jours après la reddition des comptes.

XIII.

Que les Maitres d'Eglise, & du S. Esprit, ne pourront faire aucune distribution d'aumones que du consentement du Cure, & lorsqu'ils s'agira de faire des distributions grandes, on devra aussi en demander le consentement des Officiers & des Echevins.

XIV.

Que s'il survient quelques differences, il devront se decider sur le pied du Placart du 32. d'Aout 1608.

XV.

Que tous les devoirs à rendre en suite de ce Reglement ou autrement, par rapport aux dits biens, devront se faire *gratis*, sans aucuns frais, soit à titre de vacations, repas, depense, ou autre: ordonnant à un chacun de se regler selon ce, le tout par provision jusqu'à ce qu'il en soit autrement dispose par la Cour. Fait en cette Ville de Bruxelles, sous le Cachet secret de Sa Majestè, le 10. Juillet 1709. paraphe *Grysp. vt* Signe *Bodry*, & etoit chachete du Cachet secret de Sa Majestè, en hostie vermeille couverte de papier blanc.

Ce Reglement à ete extendu *mutatis mutandis* pour la Paroisse de Boort Meerbeeck de la Mayere de Campenhout, dans l'Archeveche de Malines, le 22. d'Octobre 1711. sub Secretario *Vander Linden*.

Reglement voor de Parochie van Haren, by Brussele.

I.

DAt altyds sullen wesen twee Kerck-meesters ende twee H. Geest-meesters, waer van de twee oudtste sullen afgaen ter expiratie van't tweede jaer van hunnen dienst.

II.

Dat in hunne plaetse t' elcken jaere op Saterdagh voor Lichtmisse eenen nieuwen Kerck ende H. Geest-meester gekosen sal worden door den Pastoor ende door den Heere, ofte in syn afwesen door des selfs eersten Officier.

III.

Das de selve alsoo gekosen den gewoonelycken Eede sullen moeten doen in handen van den Officier.

IV.

Dat de Kerck en H. Geest-meesters jaerlyckx ter plaetse van 't Gerecht, geen Herbergh wesende, Rekeningen sullen moeten doen ter interventie van den Pastoor ende van den Heere oft des selfs eersten Officier, ende van twee Schepenen met den Greffier van 't dorp van Haren.

V.

Dat de se twee Rekeninghen by separate Cohieren samen ten selven tyde gedaen sullen worden gratis, ende sonder dat daer voor door iemanden eenigen salaris gevraeght oft genoten sal mogen worden.

VI.

Dat de Rendanten hunne respective Rekeningen sullen moeten overbrengen behoorelyck by hun geschreven en gestelt, om geappostilleert en gesloten zynde, by den Secretaris van Haren geteeckent te worden.

VII.

Dat by aldien eenige der genen die over de Rekeningen moeten staen, ten dage dier niet en compareren, des niet tegenstaende tot hooringe ende sluytinge geprocedeert sal worden door de presenten.

VIII.

Dat de Kerck en H. Geest-meesters d'administratie van het respectief inkomen sullen hebben.

IX.

Dat de ordinaire reparatien ende belastingen van de Kerck geschieden sullen met kennisse van den Pastoor ende van den Heere oft des selfs eersten Officier.

X.

Dat het uytrycken der Aelmoessen op den selven voet sal gedaen worden.

XI.

Dat de verhueringe van de Goederen der Kercke en H. Geest, publieckelycken gratis *als boven sal gedaen worden ten overstaen van den eersten Officier, twee Schepenen en van den Secretaris in 't bywesen van den Pastoor en van den Heere, dunckt sulckx hun goedt.*

XII.

Dat geene verkoopinge van goederen, quytinge van Ren-

Reglement pour la Paroisse d'Haren près de Bruxelles.

I.

QU'il y aura toujours deux Maitres d'Eglise & deux Maitres du S. Esprit, dont les deux plus anciens quitteront leur services à l'expiration de la deuxieme annee.

II.

Qu'en leur place chaque annee le Samedy avant la Chandeleur, sera choisi un nouveau Maitre d'Eglise & du S. Esprit, par le Cure & le Seigneur, ou en son absence par son Officier principal.

III.

Qu'etant ainsi choisis, ils devront preter le serment accoutume ès mains de l'Officier.

IV.

Que le Maitres de l'Eglise, & du S. Esprit devront rendre leurs comptes annuels au lieu (n'etant pas un cabaret) où la Loy s'assemble, à l'intervention du Cure & du Seigneur, ou de son Officier principal & de deux Echevins, avec le Greffier du Village d'Haren.

V.

Que ces deux comptes par Cahiers separes se rendront dans un meme temps *gratis*, & sans qu'à ce sujet personne puisse demander ni jouir d'aucun salaire.

VI.

Que les Rendans devront presenter leurs comptes respectifs deument par eux ecrits & dresses, pour, étant appostilles & clos, etre signes par le Secretaire d'Haren.

VII.

Que s'il arrive que quelques-uns qui doivent intervenir aux comptes, ne s'y trouvent pas au jour marque, il y sera procede à l'audition & cloture par les presens.

VIII.

Que les Maitres d'Eglise, & du Saint Esprit auront l'administration des respectifs revenus.

IX.

Que les reparations & frais ordinaires d'Eglise se feront avec connoissance du Cure & du Seigneur, ou de son Officier principal.

X.

Que la distribution des aumones se fera de la meme maniere.

XI.

Que le louage des biens de l'Eglise & du Saint Esprit se fera publiquement & *gratis* comme dessus, à l'intervention de l'Officier principal, des deux Echevins & du Secretaire, en presence du Cure & du Seigneur, s'ils le trouvent bon.

XII.

Que nulle vente de biens, remboursement de rentes, mise

Renten, aenlegginge van Penningen, oft andere Contracten smaeck hebbende van alienatie, en sullen mogen geschieden ten sy met kennisse van den Pastoor, van den Heere ende van alle andere geintere ssеerde, en met consent vant Syne Hooghweerdigheyde en Octroy van Syne Majesteyt.

XIII.

Dat gemaeckt sullen worden twee Kisten ofte Commen, d'een voor de Kercke ende d'ander voor den H. Geest, waer inne bewaert sullen worden de respective documenten, letteragien, Rekenningen &c. mitsgaders de contante Penningen.

XIV.

Dat voor elcke Kiste sullen gemaeckt worden dry verscheyde sloten, ende dry sleutels, waer van den Pastoor van elcke Kiste eenen sleutel, den Heere oft des selfs eersten Officier vanx elckeene, ende de Kercken H. Geest meesters van hunne respective Kisten eenen sullen hebben.

XV.

Dat vorgens de meer reste men sich sal reguleren volgens 't gestatueerde by't Placcaert van den eenen dertigsten Augusti 1608. Actum den 24. Januarii 1713, onderteeckent. Bodry.

mise de deiners à profit ou autres Contrats qui ressentent l'alieoation, ne pourront se faire qu'avec la connoissance du Cure, du Seigneur, & de tous autres interesses & par consentement de l'Archevoque & Octroy de Sa Majeste.

XIII.

Que l'on fera deux Caisses, l'une pour l'Eglise, & l'autre pour le Saint Esprit, dans lesquelles on gardera les respectifs documens, lettrages, comptes &c. comme aussi les deniers comptans.

XIV.

Que l'on fera pour chaque Caisse trois differentes serures & trois clefs; le Cure en aura une de chaque Caisse, le Seigneur ou son Officier principal aussi une clef de chaque, & les Maitres d'Eglise, & du Saint Esprit aussi une clef de leurs Caisses respectives.

XV.

Que pour le surplus on observera ce qui est statue par le Placart du 31. d'Aout 1608. Fait le 24. Janvier 1713. Signe *Bodry*.

Reglement op de Kercke ende Heyligh-Geest-Goedren der Parochie van Evere.

I.

D*At altyde sullen wesen twee Kerck meesters ende twee Heyligh Geest meesters, waer van de twee oudtste sullen af gaen ter expiratie van het tweede jaer van hunnen Dienst.*

II.

Dat in hunne platse t'elckhen jaere op Saterdag voor Lichtmisse eenen nieuwen Kerckende Heyligh.Geest Meester gekosen sal worden, door den Heere, ende den Pastoor, oft in het afwesen van den voorsz. Heere, door den Pastoor, ende den eersten Officier van den Heere, die welcke in cas van oneenigheyt hen sullen vergelyeken byet treeken van het Loth.

III.

Dat de selve alsoo gekosen zynde, gewoonelycken Eedt sullen moeten doen in handen van den Officier.

IV.

Dat op den tweeden Sondagh van September van jederen jaere den Pastoor van de Parochie sal in de kerke publiceren dat men Dondendagh van de selve weke sal doen de Rekeninge van de Kercke ende van den Heyligen Geest.

V.

Dat iedren Rendant sal moeten maecken volle Rekeninge, ende dar vooren verantwoorden.

VI.

Dat de Rekeningen sullen moeten geappostilleert ende gesloten worden ten selven dage dat sy geschieden.

VII.

Dat de Rendanten selfs sullen moeten hunne Rekeningen overbrengen by hun gestele ende geschreven.

Dat

Reglement pour les biens d'Eglise & du S. Esprit de la Paroisse d'Evere.

I.

QU'il y aura toujours deux Maitres d'Eglise, & deux Maitres du Saint Esprit, dont les deux plus anciens quitteront leurs services à l'expiration de la deuxieme annee.

II.

Qu'en leur place chaque annee le Samedy avant la Chandeleur, sera choisi un nouveau Maitre d'Eglise, & du Saint Esprit, par le Seigneur & le Cure, ou en l'absence dudit Seigneur, par le Cure & l'Officier principal du Seigneur, lesquels en cas de dissention s'uniront, en tirant le sort.

III.

Qu'etant ainsi choisis, ils devront preter le Serment accoutume es mains de l'Officier.

IV.

Que le deuxieme Dimanche de Septembre de chaque annee, le Cure de la Paroisse publiera dans l'Eglise que le Jeudy de la meme semaine se rendra le compte de l'Eglise & du Saint Esprit.

V.

Que chaque Rendant devra faire un compte entier, & en repondre.

VI.

Que les comptes devront etre appostilles & clos le meme jour qu'ils se rendent.

VII.

Que les Rendans devront presenter en personne leurs comptes par eux formez & ecrits.

Que

VIII.

Dat de selve Rendanten niet konnende schryven, oft ander sints obnequaem zynde om hunne Rekeningen te schryven oft stellen, den Pastoor het selve sal mogen doen, ende den Secretaris oft Greffier de selve teeckenen sonder salaris daer voor te genieten.

IX.

Ende alsoo het Recht-huys alsnu in de voorschreve Parochie gehouden woort in eene herberge, alwaer het niet en convenieert dat de Rekeningen geschieden, soo worde gepermitteert dat die selve sullen gedaen worden een huyse van den Pastoor, voor den Lande' Deken, den voorschreven Pastoer, Officier ende Schepenen publiecke-lyck, ende met open deuren, op dat jeder daer toe magh acces hebben.

X.

Dat de Kerck ende Heyligh-Geest-Meestere d'administratie van het respectief inne-komen sullen hebben.

XI.

Dat de kleyne noodige reparatien niet exederende de somme van twelff guldens courant, sullen mogen geschieden door de Kerck ende Heyligh-Geest-Meesters met consent van den Pastoor, maer dat de groote reparatien sullen moeten geschieden oockmet over staenende toestemminge van de Officier ende Schepenen.

XII.

Dat de Kerckende Heyligh Geest-Meesters niet en sullen mogen verhueren de Goederen, Kerck ende Heyligh-Geest aengaende, als publiekelyck ende met overstaen van den Pastoor, Officier, ende Schepenen, sonder preferentie te geven aen de Huerelingen, 't zy inne-gesetenen ofte aff-gesetenen, ende dat op de oude conditien te schryven door die voorsz. Kerck ende Heyligh-Geest-Meesters, 't en waere dat gemeyn consent wierde geet gevoden eenige artikelen te veranderen, ende in cas van onbequaemheyt van de voorschreve Kerck ende Heyligh-Geest-Meesters sal in-gevolghe worden het gedisponeerden met den boven staende actsten artikel.

XIII.

Dat de selve Kerck ende Heligh Geest-Meesters geene Penningen en sullen mogen aenleggen als ter interventie van den Pastoor, Officier, ende Schepenen.

XIV.

Dat de aengeleghde penningen de welcke tot noch toe sonder genoeghsaeme versekeringe zyn uytgeset, sullen moeten ingevoerdert oft behoorlyck versekert worden.

XV.

Dat de openstaende Rekeningen, ende sloten sullen in weynigen tyds worden gedaen en ingevoerdert.

XVI.

Dat de Rekeningen behoorelyck gedaen ende gesloten sullen worden gestelt in de respective Commen van de Kercke ende van den Heyligen Geest van Evere, alwaer oock de overige penningen van de sloten van de Rekeningen van jeder corpus sullen moeten gebrocht worden tusschen veerthien dagen naer dat de Rekeningen geschiedt zyn, ende voordes oock sullen gedeposeteert worden alle documenten ende litteragien die goederent van de voorschreve Kerke ende Heyligen Geest respective raekende.

XVII.

Dat voor elcke Comme sullen zyn ende gemaeckt worden dry verscheyde sloten, ende dry sleutels, waer van den Pastoor van elcke Kiste ofte Comme sal hebben eenen

VIII.

Que les memes Rendans ne sachant ecrire ou etant autrement incapables d'ecrire & de former leurs comptes, le Cure pourra le faire, & le Secretaire ou Greffier les signer sans en profiter aucun salaire.

IX.

Et comme la Loy de ladite Paroisse s'assemble à present dans un Cabaret, où il ne convient pas de rendre les comptes, il sera permis de le faire dans la maison du Cure publiquement, devant le Doyen Rural, ledit Cure, l'Officier & les Echevins, à portes ouvertes, afin qu'un chacun y puisse avoir acces.

X.

Que les Maitres d'Eglise & du Saint Esprit auront l'administration des respectifs revenus.

XI.

Que les menues reparations necessaires n'excedant pas la somme de douze florins courans, pourront se faire par les Maitres d'Eglise & du Saint Esprit avec le consentement du Cure, mais les grandes reparations se devront faire aussi à l'intervention & du consentement de l'Officier & des Echevins.

XII.

Que les Maitres d'Eglise & du S. Esprit ne pourront louer les biens de l'Eglise & du S. Esprit, que publiquement & à l'intervention du Cure, de l'Officier & des Echevins, sans donner preference aux Locataires soit habitans ou etrangers, & cela sous les anciennes conditions qui se mettront par ecrit par lesdits Maitres d'Eglise & du S. Esprit, ne fut que du commun consentement l'on trouvat bon de changer quelques articles, & en cas d'incapacite desdits Maitres d'Eglise & du Saint Esprit, on suivra le dispose du huitieme article sus-mentionne.

XIII.

Que lesdits Maitres d'Eglise & du S. Esprit ne pourront mettre aucuns deniers à profit qu'à l'intervention du Cure, de l'Officier & des Echevins.

XIV.

Qu'on devra faire rentrer ou assurer en forme due les deniers que l'on à mis à profit sans surete suffisante jusqu'à present.

XV.

Que les comptes ouverts & les cloutres seront faits en peu de tems & de suite executez.

XVI.

Que le comptes duement arretez & clos devront se deposer dans les Caisses respectives de l'Eglise & du S. Esprit d'Evere, où l'on apportera aussi les deniers rests des anclotures des comptes de chaque corps en deans quatorze jours après le reddition des comptes; & où en outre seront deposez les documens & lettrages tedargant respectivement les biens desdites Eglises & du Saint Esprit.

XVII.

Que l'on fera pour chaque Caisse trois differentes serrures & trois clefs; le Cure en aura une de chaque Caisse, le premier Officier aussi une clef de chaque, & le plus an-

sleutel, den eersten Officier van elcks eenen, ende de oudtste Kerckende Heylig Geest-Meesters van hunne respective Comme ofte Kiste oock eenen.

XVIII.

Dat de Kerck en Heyligh-Geest-Meesters sullen mogen doen alle distributien van almoessen niet excederende dry guldens met consent van den Pastoor, ende ingevalle daer eenige groote redistributien souden dienen gedaen te vvorden, dat daer over sullen oock moeter staen ende hun consent geven den voorschreven eersten Officier, ende Schepenen.

XIX.

Dat in cas van eenigen verschillen de selve sullen gedecideert vvorden op den voet van het Placcaert van den een-endertighosten Augusti sesthien hondert achtien.

XX.

Dat alle de voorschreve devoiren ingevolge van desen Reglemente oft andersints ter saecke van de voorschreve Goederen te geschieden, oock door vvie het snode mogen vvesen, Geestelycke persoonen, ofte vverlycke, sullen moeten gratis *gedaen vvorden, sonder eenige onkosten 't zy van vacatien, Maeltyde, verteir, ofe andersints, gelyck oock door den Pastoor ende Coster* gratis *sullen moeten gedaen vvorden allen de Diensten ende Begraffenissen van de gene, genietende d'assistentie van de Huysarmen.*

Ordonnerende ten jeder hem hier naer te reguleren alles by provisie tot aat anders by den Hove sal gedisponeert vvorden, Aldus gedaen binnen deser stade Brussele den derden October seventhien-hondert achtthien, onderteeckent Catz.

cien des Maitres d'Eglise & du S. Esprit pareillement une clef de leurs Caisses respectives.

XVIII.

Que les Maitres d'Eglise & du S. Esprit pourron faire du coosentement du Cure toutes distributiona d'aumonens n'excedant pas les trois florins; Et lorsqu'il s'agira de faire des distributions considerables, que ledit Officier principal & les Echevins y devroot aussi iotervenir & y donner leur consentement.

XIX.

Que s'il survient quelques differens, ils devront se decider sur le pied du Placatt du 31 d'Aout 1618.

XX.

Que tous lesdits devoirs à rendre en suite de ce Reglement oo autrement par rapport ausdits biens, devrout se faite *gratis* par qui que ce soit, Ecclesiastiques ou Seculiers, sans aucuns frais, solir à titre de vacations, repas, depense ou autre, ainsi que par le Cure & le Marguillier seront fait *gratis* tous les Services & Entertemens de ceux qui auront joui de l'assistence de la Table du Saint Esprit.

Ordoonant à un chacun de se regler selon ce, le tout par provision jusqu'à ce qu'il en soit autrement dispose par la Cour. Fait en cette Ville de Bruxelles, le 3. d'Octobre 1718. Signe *Catz*.

Vonnis gegeven in den Souvereyne Raede van Brabant, nopende de administratie der Kercke en Heylig Geest-Goederen den 27. Febbruarii 1714.

Fr. VVolfganck VVillem Rompen, Pastor der vryheyt van Tervueren, Suppliant.

Die Meyer, Borge Meesters, Schepenen, ende Regeerders de selve vryheyt, gedaegde.

Sentenze donnee au Conseil de Brabant touchant l'Aministratien des bient d'Eglise & du S. Esprit. le 27. Fevrier 1714.

Fr. VVolfganck Villen Rempen Cure de la Franchise de Tervueren, Suppliant.

Les Mayeurs Bourgemaistres, Echevins & Recteurs de la meme Franchise, adjournez.

G*Esien in Syne Majesteyts Souvereynen Raede geordonneert in Brabant, de Requeste des Suppliants aldaer gepresenteert, by appointemene van der negensten Junii seventhien hondert elf, versonden voor Commissarissen van desen Hove, inhoudende, dat soo ingevolge diversche Synodien van dese Nederlanden, als Reglementen by desen Hove geemaneert op 't stuckvan d'administratie van de Kerken, ende Goederen, aen Pastoors ten platten Lande toequamp het bevvin ende gelyck binnen de vryheyt van Tervuren 't bevvin ende administratie van de Goederen competerende aen de Kerken ende armen van hunne respective Prochien, soo ende administratie der Goederen van den Heyligen Geest, den Pastoor aldaer beneffens d'arme Meesters toe quamp, ende de voorsaeten des Suppliants oock altydt in possessie vvaeren gevvest, als quamp te blycken uyt de Declaratie van Borgo Meester, Schepenen ende Arm Meesters der voorseyde vryheydt, op vvelcke Declaratie den voorsaedt des Suppliants in den jaert sesthien hondert negen-en seventig hadde bekomen gehadt Brien van maintenue tegens de Borge-Meesters, Schepenen, ende Jacobus* Druaert *als Rent-Meester van den armen van Tervuren, alsvvanneer de selve Borge-Meester, Schepenen, ende Rent-meester den voorsaedt des Suppliants hadde gelaeten in syne paisible possessie, op vvelcken voet den Suppliant, sedert syne aenkomste tot de voorseyde Pastorye altydt paisibelyck vvas gebleven, in de vermelde administratie, ende volgens op syne bil-* letten

VEu au Conseil Souveran de sa Majeste ordonne en Brabant, la Requete y presentee par le Suppliant renvoyee perdevant Commissaires de cette Cour, par appointement du 9. Join 1711. contenant que tant par les Sinodes des Pays Bas, que par les Reglemens de cette Cours emanes sur le fait de l'administration des Eglises & de leurs biens, la direction & administration des biens appattenens aux Eglises & aus pauvres au plat pays touche aux Cures des Paroisses respectives; que daos la franchise de Tervueren, la direction & administration des bieos du S. Esprit y appartenoit aux Cutes & aux Maitres des pauvres; que les Predecesseurs du Suppliant avoiant toujuors ete en cette possession, comme il constoir par la Declaration des Bourgemaistre Echevins, & Maitres des pauvres de ladite franchise; que sur cette Declaratinn le Predecesseur du Suppliant avoite obtenu des lettres de maintenue l'an 1679. contre les Bourgemaistres, Echevins & Jacques *Druaert* en qualite de Receveur des pauvres de Tervueren, sus quoi lesdits Bourgemaistres, Echevins & Receveur avoient laisse le predecesseur du Suppliant en sa paisible possession, que le Suppliant depuis son avenement à la dite Cure etoit reste paisiblement sur le meme pied en cette administration; que par consequent sur ses billets par lui signes & par les Maitres des pauvres, les distributions des grains, d'argent & d'autres aumones s'etoient toujours faites aus pauvres de ladite franchise; que neanmoins le Suppliant se trouvoit trouble par voie de fait en sa

letten door hem beneffens d' arme Meesters geteeckent, altyde de destributien van graenen, gelt ende andere Aelmoessen vvas geschiedt aen de Huys Armen aldaer, des niet tegenstaende soo bevondt den Suppliant hem feytelyck geturbeert in syne voorschreve paisible possessie door den Officier Carel Michiels als hebbende gedaen verbod op den vyfden Mey seventhien-hondert elf, ten versoeke van Meyer, Borge-Meester ende Schepenen hun aldaer qualificerende pretense over-Momboirs van de Kerke ende armen der voornoemde vryheye, aen de tegenvvoordige arm-Meesters Cornelis Labon ende Adriaen Vander Smissen van geene billetten in't toekomende meer te geven aen d' arme lieden als de gene by hun eygen hands geteekent, sonder eenige teeckeninge van iemands anders daer by telaeten voegen op pene, &c. ende vermits dusdaenige feytelyckheden in een Lande van Justitie niet en vvaeren tollerabel, soo concludeerde den Suppliant ten eynde den voorseyden Raede gedient saude vvesen aen haem t' accorderen opene brieven van maintenue in forma met clausule van interdictie, het verbael dien volgende de voor voorseyde Commissarissen gehouden den negenthiensten Junii seventhien hondert elf, alvvaer den Suppliant door synen Procureur proponerende de inhouden van de voorschreven Requeste concluderende als in de selve, de contraire conclusie der Gedaegde, afgeteeckent ten selven daege tot niet ontfanckelyckheyt des Suppliants in syne voorseyde conclusie cum expensis, den appointemente daer op ten selven daege gevolgt, daer by 't Hof partyen mondelinge gehoort ordonneerde aen de Gedaegde, aen den Suppliant te geven acces tot alle Rekeningen van den armen ende acquitten dier, seders 't jaer sesthien-hondert vyf-en seventig inclus, ordonnerende voorts aen de selve binnen acht dagen te bevvysen in vvelcker vaegen sedert veertig jaer herwvvaerts gegeven zyn gevveest d' Ordonnantie van uytreyckinge van d' arm billetten met overleg van d' acquitten daer toe dienende, ende bevvys hoe de selve in de Rekeninge gepasseert zyn, om 't selve gedaen ende partyen gehoort, voorders ende sommierelick gedisponeert te vvorden naer behooren; den naerderen appointemente gegeven ten verbaelen van den derden Julii 1711, daer by 't Hof partyen gehoort, ordonnerde aen de selve hinc inde te maecken een pertinent applicaet van de stucken de vvelcke zy pretendeerde te gebruycken tot onderstands van hunne vvederseytsche sustennen, ende de selve binnen acht dagen aen malckander te behandigen, om de selve gesien zynde by hun, acht dagen daer naer te comparéren, en sommèerlyck ende mondelinge gehoort ende gedisponeert te vvorden, authoriserende dat onvermindert de consensu partium ende sonder prejudicie van hun recht, soo ten principaele als in de provisie, de persoon van Francois le Roy, om middeler-tyde uyt te reyken de billetten van distributie voor den armen, gesien de respective schriftelycke applicaeten by partyen ter vveder-syden overgegeven, mitsgaders de voordere verbaelen in saecke gehouden, behelsende 't debath aldaer gemoveert, soo nopende 't versoeck van consignatie van de Testamenten, Codicillen, Donatien, ende andere Acten, die de Gedaegde pretendeerde den Suppliant ten onderen te hebbent als ander sints, ende d' expurgatie daer over by den Suppliant gedaen, den appointement vervolgens gegeven ten verbaelen van den seventhiensten Februarii seventhien-hondert tvvelf, daer by 't Hof ordonneerde aen partyen hinc inde te fourneren; op al gelet, 't Hof mainteneert den Suppliant in de possessie van beneffens de Heylig-Geest-Meesters te teeckenen die billetten dienende tot uyt reykinge der almoesen aen den armen, uytgenomen ten opsichte der gevallen, avvaer by d' Acten van fondatie anderen en regel ofte vveth bevonden voorde gestelt te zyn, ende ordonneert aen de Gedaegde te doen casseren alle beletselen ter contrarie, condemnerende de selve Gedaegde in de kosten ter behoorlycke taxatie ende moderatie van den Hove. Aldus gedaen binnen de Stade Brussel den ses en tvvintigsten Februarii seventhien hondert veerthien onder teeckent, A. V. Gindertaelen.

en sa possession paisible par l'Officier Charles Michiels, lequel à la requisition des Mayeur, Bourgemestres & Echeveins, se qualifiant pretenduement Chefs Mambour de l'Eglise & des pauvres de ladite franchise, à fait defense le 5. May 1711. aux presens Maitres des pauvres, Cornille Labon, & Adrien Vander Smissen, de donner à l'avenir aucuns billets aux pauvres gens, que ceux qui seront signes de leurs propre main, sans admettre ou y laisser ajouter quelque signature d'aucun autre, à peine &c. Et d'autant que semblables voies de fait n'etoient pas tolerables dans un pays de Justice; le Suppliant concluoit à ce qu'il plut au Conseil de lui accorder Lettres Patentes de maintenue en forme, avec clause d'interdiction; le verbal tenu en suite perdevant lesdits Commissaires, le 19. Juin 1711. où le Suppliant par son Procureurs en proposant le contenu en sadite Requete, concluoit comme par icelle: la conclusion contraire des ajournes du meme jour, à ce que le Suppliant fut declare non recevable en sadite conclusion cum expensis; l'appointement y suivi le meme jour, par lequel la Cour apres avoir oui les Parties verbalement, ordonnoit aux ajournes de doner acces au Suppliant à tous les comptes des pauvres & aux acquits depuis l'an 1675. inclus, leur ordonnant en outre de faire compter dans huit jours sur quel pied on à donne depuis quarante ans, les Ordonnances pour la distribution des billets aux pauvres, avec exhibition des acquis à ce servans, & demonstration de la maniere qu'on les à passe en compte, pour le fait, & Parties ouïes, etre ulterieurement & sommairement dispose, comme de raison; l'appointement ulterieur donne au verbal du 3. Juillet 1711. par lequel la Cour, Parties oüies, leur ordonnoit hinc inde de faire un applicat pertinent des pieces dont il pretendoient se servir pour fonder leurs soutenues de part & d'autres, & de les dellvrer les uns aux autres dans huit jours, pour apres les avoir vues, comparoitre huit jours apres, & etre dispose, les ayant ouies verbalement & sommairement; authorisant neanmoins du consentement des Parties, & sans prejudice de leur droit, tant au principal que dans la provision, Francois le Roi, pour donner en attendant les billets de distribution aux pauvres; veu les applicats respectifs par ecrit donnes par les deux Parties; les ulterieurs verbaux tenus dans la cause, contenant le debat y meu, tant au regard de la demende pour la consignation des Testamens, Codicilles, Donations & autres Actes que les adjournes pretendoient que le Suppliant auroit en son pouvoir, ou autrement; & l'expurgation faite sur ce ponit par le Suppliant; l'appointement donne en suite au verbal du 17. de Fevrier 1711. par lequel la Cour ordonnoit aux Parties hinc inde de fournir. Le tout considere la Cour maintient le Suppliant dans la possession de signer conjointement avec les Maitres du S. Esprit, les billets servans a la distribution d'aumones aux pauvres, excepte dans les cas que par les Actes de fondation, il seroit autrement statue ou regle, & ordonne aux adjournes de faire casser tous empechemens au contraire, condamnant lesdits Adjournes aux depens, sous due taxation & moderation de la Cour. Ainsi fait dans la Ville de Bruxelles, le 27. de Fevrier 1714. Signe A. V. Ghindertaelen,

Littera

(C)

Litteræ Ducis Sabaudiæ Belgii Gubernatoris ad Priorem & Collegium J. U. Doct. Profess. ordin. in Universitate Lovaniensi.

HONORABILES docti & sincere dilecti. Cum Serenissimus Rex Dominus & cognatus noster observandus pro sua in bonarum disciplinarum, & præsertim Jurisprudentiæ studiis provehendis propensione, nonnullorum professorum stipendia augenda duxerit, novasque quasdam lectiones institui mandarit; nos tam laudabile Majestatis suæ institutum executioni mandare cupientes, jussimus pro singulis litteras pro obtinenda debita stipendiorum solutione congruas expediri. Verum cum præ ceteris Majestati suæ cordi sit, ut novæ lectioni Decretorum recte provideatur, quam Majestas sua pro horum temporum (quibus disciplina Ecclesiastica graviter convellitur) necessitate, cupit ad primævam genuinamque suam revocari originem, sic ut magis ad Ecclesiæ ædificationem, quam litium judiciorumque disceptationem dirigatur, dum diu multumque ad eam provinciam idoneus quispiam quæsitus esset, tandem Majestas sua ob singularem Petri Ximeny commendationem illum quantumvis reluctantem eo impulit, ut conditionem eam susciperet. Circa quem quidem ea fuit suborta difficultas, quod duntaxat Baccalaureus sit in Jure Canonico, & altiorem gradum docendique authoritatem non haberet. Verum non visum fuit hoc impedimentum, tam egregium institutum debere remorari, & uti Regia Majestas de eo cum ipso dispensavit, sic etiam vos non gravate eum ad hanc professionem admissuros esse confidemus, ea tamen conditione; ut intra annum à die cœptæ professionis Doctoralia insignia recipiat. Cum hæc autem lectio non minus Theologiæ operam dantibus, quam Juris Canonici Studiosis utilis futura videatur, talem ei horam assignari à vobis velimus, quæ utrisque sit accommoda. Ad hæc etiam intellexisse vos arbitramur constituisse Majestatem suam, quo ii qui Jurisprudentiæ primam daturi sunt operam universa ejus disciplinæ elementa rectius simpliciusque percipiant, ut deinceps & institutionum altera instituatur lectio, qua omissis iis, quæ prolixiorem, exactioremque requirunt explicationem, is qui ad hanc assumetur professionem, summatim duntaxat textum Justinianum explicet, glossasque leviter ac perfunctorie tantum attingat, sic ut eas auditores legere, & potiora aliqua inde retinere assuescant. Et ne ultra septa hæc novus professor transiliat, intra anni spatium totos quatuor libros Institutionum omnino Majestas sua vult absolvi, cujus vos diligentem habere curam, ac Majestati suæ vel Nobis denunciare velimus, si aliter fiat. Eandem quoque brevitatem desideramus observari in altera lectione nova, qua visum fuit non abs re fore, si quispiam titulos ipsos utriusque Juris interpretetur, quo, & facilius eos tyrones addiscant, & ordinem rerum, materiarumque (qui memoriam in primis sublevant) complectantur, & significationem unius cujusque tituli plenius percipientes ad graviora legum scita perdiscenda, viam sibi præstruant, & hanc quoque lectionem anni termino præscripsit Rex voluit, sicut post minores vacationes mense Octobri semper à capite hæc institutionum prælectio titulorumque expositio inchoetur. Institutionum autem consuetæ atque ordinariæ lectionis dignitati nihil Majestas sua detractum voluit, sed cum eam ampliore stipendio decoravit, id desiderat, ut diligentia quoque majore tractetur. Cum autem intelligamus eum qui illi hactenus præfuit adversa laborare valetudine, quæ forte in longum tempus protrahi posset, cupimus ut de Vicario ita provideatur, ne quid publica studia detrimenti accipiant. Ad has autem lectiones delegimus D. Joannem Vendavilium, Petrum Beckium juris utriusque Doctores, & Joannem Ramum Licentiatum, ex quibus ni unus nobis assumendus videatur, ad operam Vicariam ægrotantis, vos velimus dispicere qui ex iis ad singulas lectiones magis videantur vel propensi vel idonei: Et cum in rerum novarum institutione quid utile vel secus sit experimento primum intelligi certius soleat: visum nobis fuit, ut singulis in unum duntaxat annum hæ lectiones addicantur, quo ipsorum interea spectata diligentia, & spectatæ utilitatis cognito successu, sub ejus finem de eorundem confirmatione melius constitui queat. Superest igitur ut de Ximeny admissione, & quos quibus lectionibus magis aptos censeatis vestram nobis sententiam præscribatis, quo similiter super stipendiorum solutione providere eis possimus. Quid autem super augmento veterum stipendiorum vel institutione novorum pro utriusque Juris Professoribus ordinatum sit, ex schedula inclusa intelligitis. Deus vos conservet. Datum Bruxellæ XXII Aprilis 1557. post Pascha.

(F)

Rationes Sacræ Theologiæ Parisiensis contra quorundam propositiones, qui Breviarium secundum correctionem Concilii Tridentini introducere cupiebant, antiquo usu Breviarii Ecclesiæ Parisiensis penitus abrogato.

DEus Optimus Maximus semper gavisus & usus est varietate, ut patet in ipsa creatione, in qua diversitate delectatus est. Hic enim ejus potens & sapiens providentia patet ex concentu & harmonia rerum diversarum atque contrariarum.

Hoc pugnat cum ratione, & cum fide per charitatem operante. Nam ratio inferior debet consentire cum ratione æterna, quæ diversitatem in conditione Universi posuit à principio, ut sit concordia discors: ut etiam magis excitemur ad virtutem, cum ejus plura exempla proponuntur: ut Deus magis laudetur in multitudine & varietate mirabilium ipsius.

Hoc minueret Dei Optimi Maximi gloriam, Sanctorum cultum, & Christianorum ædificationem exemplatium.

Hoc valde minuit Episcoporum & Diœceseon auctoritatem.

Qui hoc promovent non sunt viri simplices, & devoti seu spirituales, sed astuti, politici, qui ex re qualibet, quolibet modo rem suam mundanam conantur facere. Astitit Regina à dextris sponsi circumamicta varietate.

Ut omnis novitas est suspecta, ita talis mutatio magna non potest esse sine detrimento magno.

Hoc foveret Cantorum, & Ecclesiæ servitorum inobedientiam atque dissolutionem, cum omnium Ecclesiarum unum esset & idem officium.

Quot sumptus necessarii essent? Rustici non possent juvare suos Curatos in officio agendo: Hoc autem maxime est necessarium in pagis.

Spiritus sanctus fecit loqui magnalia Dei omnibus linguis (*Act.* 2s.) quod est argumentum diversitatis in officio Ecclesiæ, ut in universo, & in membris corporis humani cernitur.

Nobis sapientia, prudentia, virtute, & donis sancti Spiritus excellentiores fuerunt antiqui sancti Patres, qui justis de causis singulis Diœcesibus singula concesserunt, & ordinaverunt Breviaria. Miretur ergo Gallia suum

suum Marcellum, dum miratur suum Silvestrum Roma.

Talis immutatio hæreticos juvaret atque delectaret, quasi in errore aut inscitia fuissent Patres Catholici in re tanta. Hæc esset scandalum piis Catholicis, qui hoc pacto possent dubitare de ipsa fide, & religione, cujus consuetam professionem ita immutatam cernerent. Quid hoc afferret utilitatis?

Reliqui Episcopi habent potestatem politiæ, & ordinationis in suis Diœcesibus, ut Romanus in sua: hoc autem bona ea parte convelleretur.

Ad quid amplexaretur Breviarium Romanum, quod à paucis annis est immutatum, & derelictum vidimus? succedente alio Papa novum erit forsan Breviarium expectandum.

Hoc est contra libertatem Ecclesiæ Gallicanæ, quæ si Romanæ in hac professione generali & maxima se submittat, quid restat nisi quod etiam ex consequenti se submittat in reliqua omni politia? Nam accessorium sequitur principale.

Semper unaquæque Ecclesia & Provincia gavisa est suis ritibus, juxta illud:

Si fueris Romæ, Romano vivito more;
Si fueris alibi, vivito sicut ibi.

Ecclesiæ pagorum sæpe non sequuntur ordinationem suæ Cathedralis, & Cathedrales sequerentur Breviarium Romanæ Ecclesiæ.

Avari & semper ambitiosi Romani sic rem suam facere provident ex impressione, sicut videmus jam factum ex privilegiis multis ad hanc rem spectantibus.

Corrigantur, & tamen valde prudenter, & non curiose aut scrupulose nimis, si quæ indigent correctione in Breviariis Diœceseon, non autem deserantur.

Hic Prædicatores, & Curati non tam facile populum docerent, ignorantes legendas multorum Sanctorum particularium, particularibus locis magis celebrium, & cognitorum.

Ubi Deus Opt. Max. dedit Sanctos, ibi quoque vult per illos invocari à fidelibus populis: sicut voluit rogari à filiis Israel per patres illorum Abraham, Isaac, & Jacob. Retineantur ergo Breviaria singularum Diœceseon.

Si objiceretur cultus particularium Sanctorum, qui sunt in tanto & prope infinito numero, non ita juvaretur per illos Ecclesia. Nam rogati & laudati rogant atque juvant: ideo ordinavit Ecclesia per Spiritum S. illos in locis suis particularibus celebrari.

Cum adhuc Ecclesia nascens, & spiritu doctrinæ fervens in unum locum congregabatur, unusquisque suam particularem devotionem afferebat (1. *Cor.* 14.) quanto magis ergo ipsis per universum orbem dispersis, unaquæque Parochia, vel saltem Diœcesis, suam & devotionem, & precandi formam retinebit, semper tamen ordinatè; Hic terra diversorum fructuum arbores, & semina nutrit.

Non major est ratio quod omnes Sacerdotes ubique dicant unum Breviarium, quam quod omnes laici unam tantum orationem Deo Opt. Max. offerant.

Deus Opt. Max. qui decimis, & primitiis vult recognosci, non magis vult talia sibi offerri ex iis quæ nascuntur in singulis provinciis, (non enim omnis omnia fert tellus) quam desiderat coli & laudari ex mirabilibus quæ contulit, & operatus est per singulos & particulares Sanctos singularum & particularium provinciarum.

Quid inde provenit nisi Romanæ non dico religionis, sed superbiæ, & ambitionis auctio? Non cedat crista Gallica Romano supercilio, non enim hic de religione, sed de superbia astuta agitur. Ubi enim minus quam Romæ Conciliorum Oecumenicorum decreta observantur? An non est hoc ibi Cleris dominari magis, quam Ecclesiam ædificare? Dixit antiquitas quod major est Orbis urbe; hic vero urbs Orbem tentat complecti, & sibi subjicere.

Hic latet anguis in herba, hoc suspecto maxime, astuto & malo tempore. Vitentur ergo qui mutant tempora, & leges. (*Daniel.* 8.) Monet Christus (Matth. 24.) eum solum qui usque ad finem perseveraverit salvum fore. Perseverantia autem non est obstinatio novitatis prophanæ, sed antiquitatis religiosa continuatio.

Non propter vitandos sumptus temporales admittatur ignominiosa, & detrimentosa plaga spiritualis.

In Ecclesia triumphante in cœlo (ad cujus exemplar, & similitudinem in terra cuncta debent fieri) ut cordium, ordinum & graduum variæ, ita & diversæ sunt laudum & coronarum formæ.

Non putamus abesse ab impietate, illorum memoriam in terris sepelire, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ & in cœlis gloriosa. Hoc autem fieret, si particularium Diœceseon particularia Breviaria tollerentur. Non enim satis est eos in scriptis retineri, nisi & honorifice in Ecclesiis recitentur.

Hoc non vult Concilium, nec intendit Papa, sed Papæ adulatores suis propriis utilitatibus cum religionis amplitudinis detrimento inservientes.

Si recipiatur Romanum Breviarium, aut bona pars ejus amittetur, aut infinitæ devotiones particularium ad celebritatem singulorum Sanctorum in illo Breviario omissorum: deserentur fundatores, & officia, in quibus obligantur, cum summa injustitia, Ecclesiæ particulares. Monachi suum retineant Breviarium: & suo utantur cum decore Hierarchici Pastores.

Qui hoc persequuntur alii sumptum timent, alii adulantur & lucrum sperant, alii vero occulte & astute cultum & splendorem Catholicæ professionis imminuere, & Ecclesiam Catholicam turbare intendunt.

Hoc propositum convellit, non sine magno religionis detrimento, consuetudines, & traditiones Ecclesiasticas, quod non potest fieri sine Catholicorum scandalo, atque hæreticorum elatione, qui gloriabuntur nostram talem immutationem esse argumentum præcedentis erroris atque inscitiæ in religionis Catholicæ professione, idem concludendo de ejus persuasione & doctrina. Talis ergo mutatio hoc maxime fieret tempore imprudenter, atque periculosissime.

Hic Episcopi in suis Diœcesibus, si intelligunt quod sunt, habent potestatem orationis modum constituendi, sicut Papa in Romana Diœcesi, & Ecclesia (hoc enim sonat & significat vocabulum Pontifex, *Hebr.* 5. & 9.) alioqui fierent Papæ Capellani.

(G)

Arrest de la Cour donné en l'Audience, sur l'appel d'abus du changement du Breviaire d'Anjou, ordonné par l'Evesque d'Angers en l'Eglise de la Trinité audit Angers, de l'injonction par lui faite d'user de celui du Concile de le Trent 1603.

EXTRAIT DES REGISTRES de Parlement.

ENtre Maitres Guillaume Amis Chanoine, Nicolas Bodin Curé & Chanoine prebendé en l'Eglise de la Trinité d'Angers, Jean Douffart, Joachim Fradin, Michel le Boucher, Jacques Breon, Pierre Viguais, Sebastien Guillaume Jamois, Michel Susanne, François Mousteau, Jean Bouthelie, Laurens Fleurs, Bertrand Lionnet, Lezin Pecher, René la Vanier, Olivier Fontaine, Jean du Biez, Jean Garnier, Michel Roustion, Chanoines & Chapelains de ladit Eglise, faisant la plus grande & plus saine partie du corps & communauté d'icelle Eglise, appellans comme d'abus des ordonnaces faites par Messire Charles Miron Evesque d'Angers, des 26. Octobre 1599. & 26. Mars 1600. portans changement du Breviaire d'Anjou, & injonction d'user de celui de Rome, reformé suivant l'advis des Peres assemblez à Trente, sur la requeste de Maistres Gaspard le Lievre, Urban Hodemon, & Jean Hiret, Chanoines: François Bienvenu & Laurent Cousteau, Chapellains: Estienne Remois Diacre, & Martin Martineau, tous habituez en ladite Eglise de Trinité: Et encore lesdits Bodin & consors, demandeurs en Lettres du 10. Juillet ensuivant audit an. 1600. tendantes afin d'estre receus appellans en adherant

des

des procedures faites en execution desdites ordonnances, & des contraintes faites à aucuns desdits Chanoines & Chapellains de signer les articles du changement dudis Breviarie d' Anjou, & de ce qu'il auroit ete ordonne que l' on acheteroit des livres à l' usage de Rome, & que taxe seroit faite sur les paroisses. Et pareillement de ce que l' Official dudit Evesque auroit ordonne que ledit Guillaume Jamois, l' un desdits appellans, seroit emprisonne pour n' avoir voulu faire le service suivant l' ordonnace d' icelui Evesque, & condamne en deus escus d' emande, & à vuider d' Angers, & se retirer en sa Cure d' Atee aux champs. Et outre lesdits Bodin, Jamois, Susanne, & autres susdits, appellans de ce qu' à la requaste du Promoteur en l' Officialite d' Angres, auroit ete ordonne que l' Ecrivain Sergent Royal, lequel avoit fait l' exploit d' intimation sur le relief d' appel comme d' abus desdits appellans, seroit cite pardevant l' Official pour declarer de qui il avoit eu charge de faire ladite intimation : & de toute la procedure fait au prejudice desdites appellations comme d' abus, tant contre ledit Michel Susanne qu'autres : & particulierement ledit Susanne, appellant comme d' abus du decret de prinse de corps contre lui decerne par l' Official dudit Evesque d' Angers le 5 e. jour de Mars 1602. emprisonnement fait de sa personnes es prisons du petit Chastelet de cette ville de Paris, & de tout ce qui s' en est ensuivy. Et encore lesdits Bodin, Jamois, Susanne & consors, demandeurs en requeste tendante afin d' avoir commission pour informer des faits & bruslement des Messels, Breviaires, & autres livres du chant de ladite Eglise de la Trinitè, faits de l' ordonnance dudit Evesque d' Angers ou son Official, depuis que la Cour à ete saisie desdites appellations comme d' abus, & autres faits mentionnez en ladite requeste, circonstances & dependances, d' une part. Et lesdits le Lievre, Hodemon, Hiret, Coustau, Remois, Martineau, & icelui Evesque d' Angers, & Maistre Christophle Ogier Promoteur, intimez & defendeurs à l' enterinement de ladite requeste, d' autre. Et les Religieuses, Abbesse & Convent de Nostre-Dame du Rouseray audit Angers, demanderesses en requeste, afin d' estre receues à intervenir en la cause. La Cour à declarè & declare l' Evesque d Angers bien intime, ordonne que presentement il defendra tant à l' appel du Procureur General du Roy, que des parties de Robert. Et apres que Bouchel qui à requis delay n' à voulu defendere, & Servin pour le Procureur General du Roy, pour le profit du defaut perfevere en ses conclusions, la Cour à receu & recoit le Procureur General de Roy appellant comme d' abus des procedures & ordonnances de l' Evesque d' Angers, son Official & Promoteur, l'à tenu & tient pour bien releve: & pour faire droit tant sur son appel que des parties, leur à donne & donne defaut contre ledit Everque, son Advocat & Procureur presens: & en adjugeant le profit d' icelui, dit, qu' il à ete en tout mal & abusivement procede, ordonne & execute, tant par ledit Evesque que par son Official & Promoteur, Ordonne que le service divin ordinaire en l' Eglise de la Trinitè sera continue; & à fait & fait inhibitions & defenses audit Evesque d'innover aucune chose en l' exercice & celebration du service divin aux Eglises de son Diocese, sans l'autorite du Roy; & à son Promoteur & Official, d' entreprendre cour, jurisdiction, & connoissance, que celle qui leurr est attribuee par les Ordonnances. Et pour se voir faire plus amples defenses, & repondre aux conclusions que ledit Procureur General voudra prendre & elire contre eux, seront adjournez à comparoir en personne au moir; & jusques à ce qu' ils ayent comparus, leur interdit l' esercice de la jurisdiction Ecclesiastique. Condamne lez intimez es depens de causes d' appel, dommages & interests des emprisonnemens, & de ce qui s' en est ensuivy : ordonne si aucuns des appellans sont detenus prisonniers, que les prisons leur se ront ouvertes : aura le Procureur General du Roy commission pour informer des faits concernans les livres de ladite Eglise de la Trinitè bruslez, & paroles scandaleuses proferees aus Predications publiques, pour ce fait & rapporte, ordonner ce que de raison : & sor le surplur par luy requis, ladite Cour en deliberera au Conseil. Fait en Parlement le vignt septieme jour de Fevrier l' an 1603.

(H)

Instructio pro Domino Lamberto de Limburgo, nominato per Regiam Majestatem ad Abbatiam VALLIS DEI, secundum quam ipse se, & Religiosos suos, reformare tenebitur, sub pœna destitutionis quantum ad se, sub pœna translationis ad aliud Monasterium reformatum, vel pœna carceris quantum ad Religiosos, si in his quæ sequuntur, non obedierint.

IN primis, quia turpiter diffamati sunt de mulierum conversatione, sive vere, sive falso, ante omnia in futurum cavendum, ne obscœni rumoris amplius ulla occasio detur; idcirco Regia Majestas mandat sub pœnis prædictis, ne ulla mulier claustrum Monasterii ingrediatur, maxime juvencula vicina, & aliquo modo suspecta; quod si quædam admittendæ sint, utpote à longe venientes parentes & cognatæ religiosorum, nunquam nec illæ nec aliæ ingrediantur camerulas aut cellulas eorum, & susceptæ per portarium recta ad Templum causa orationis, inde ad cameram hospitum, & locum publicum designatum, vel ad hoc ab Abbate futuro designandum, deducantur, nec permittantur discurrere per Monasterium, nec quispiam Monachorum eisdem jungatur aut loquatur, nisi de licentia Abbatis; & in mensa ipsius, tam viri quàm mulieres omnes eo præsente, vel Priore reficiantur, & non alibi, & hoc, ut melius observetur, ordinabit Abbas unum portarium, non Religiosum propter nimiam familiaritatem vicinorum, sed virum sæcularem senem & maturum, de cujus honesta conversatione & fidelitate securus sit, cui sub destitutione sui officii præcipiatur, ne aliquam unquam vicinam mulierem maxime juvenculam suspectam recipiat, & munuscula, litteras ac quælibet alia dona undecunque missa Abbati deferat, nec versa vice similia alibi transmittat, per Religiosos sibi tradita, nisi etiam prius Abbati significet, quia hoc strictissime in regula prohibetur.

Item ut omnes compotationes & excessus in conviviis omnino abrumpantur, nec ullus præsumat cum hospitibus aut viris aut mulieribus bibere aut comedere, nec etiam inter se, nisi in locis regularibus & publicis, & cum licentia Prælati; Et quia hoc vitio omnes plus justo notantur, & Deum gravissime offenderunt, & vicinos scandalizaverunt, Regia Majestas strictissime Abbati præcipit, ut ipse primo, deinde & sui Religiosi ab omni crapula & ebrietate abstineant, quia omnium malorum sunt causa; nec permittat Abbas, ulla ratione, ut post honestam refectionem mensæ suæ, quispiam cum amicis aut quibuscunque in longam & profundam noctem vigilet comessationibus, aut genio suo indulgendo, & si quis hoc præsumpserit, gravissime corrigatur, sed dictis gratiis, ipse Abbas ad suum cubiculum, ceteri Religiosi ad dormitorium revertantur, quod solicite, omnibus introgressis, semper post Completorium claudatur, ne ulli pateat egressus.

Item ne quis proprium habeat, nec aliquid quod ab Abbate datum vel permissum non fuerit, ut habet Regula S. Benedicti, minime habeant pecuniam, quia illa (ut quidam ait) obscœnos inducit mores, & Monachus, ait Bernardus, habens obolum, non valet illum. Et ut omnis occasio proprietatum tollatur, Abbas omnibus sine personarum exceptione, tribuat necessarium, nec præsumat aliquis aliquid dare, recipere, emere, aut vendere, sine voluntate Abbatis.

Item præcipitur Abbati, ut quantum possibile fuerit, & ratio temporis ac bona Monasterii admittunt, collapsa penitus reparet ædificia, & ut hoc fiat, frugaliter vivat, abstinens ab omni superfluitate & curiositate.

Item quia Monachorum non est, maxime ordinis Cisterciensis habere curam animarum, & inter sæcula-

res

res quoudie converfari: (nam nomen Monachi folitudinem prædicat,) præcipitur futuro Abbati, ut Religiofus, qui vicenæ Curæ defervit, revocetur, quia, ut Regia Majeftas intellexit, cum magno fcandalo vivit, vel fi fint alii extra Monafterium viventes, exceptis his qui in Monafteriis Monialium vivunt; & ipfæ Curæ committantur facerdotibus fæcularibus viris dignis & idoneis.

Item quia dicta Regia Majeftas etiam intellexit quorundam relatu Religiofos bene potos, aliquando ufque ad effufionem fanguinis concertaffe, & multis contumeliis, injuriis, conviciis invicem affeciffe, prohibetur fub Majeftatis fuæ indignatione, & pœnis præmiffis, ne hoc amplius contingat.

Item ne quis Religioforum unquam exire claufira Monafterii præfumat, fine Abbatis licentia fpeciali, & fine comite, & nunquam concedatur ut ingrediatur domos vicinatum. Et ut omnis clandeftinus excurfus impediatur, Abbas curabit muros & claufuram Monafterii in gyrum reparari, & claudi portam pofteriorem, & ita obftrui ne cuiquam pateat per illam, fine voluntate Abbatis egreffus, & folus Abbas, aut is, cui id fidet, clavem habeat.

Supra fcriptam inftructionem & articulos in ea contentos ex juffu Regiæ Majeftatis mihi exhibitos, Ego Lambertus de Lymbourg ab eadem Majeftate fus ad dignitatem Abbatialem Monafterii Vallis-Dei, nominatus, promitto in verbo Sacerdotis, cum omni diligentia obfervare, & obfervari facere, executionique fideliter mandare. Actum Bruxellæ, die 27. menfis Augufti anno 1556. Ego Frater Lambertus de Limburgo fateor ita effe, & manu propria hoc fcripfi.

(I)

LETTRES ECRITES PAR LE CONSEIL PRIVE.

Aux Prieur & Religieux de l'Abbaye N. Province de Flandres, pour la reforme des abus commis, & les defordres qui y etoient gliffes.

REligieufes perfonnes, chers & bien amez; comme les plaintes continuelles qu'avons eu depuis plufieurs annees des defordres & fcandales commis par les Religieux de l'Abbaye, nous ont obligez de commettre un Confeillet de notre Confeil Prive, l'Abbe de Grandmont & le Prevot d'Affighem de l'Ordre de S. Benoit, pour en etre informes avec certitude; & que par leur befognes nous avons reconnu à notre grand deplaifir le peu de refpect envers leurs Superieurs, le mepris, les menaces & autres mauvais traitemens qu'ils leur ont infere, les defordres & fcandales qu'ils ont donne par leur vie dereglee dans la cloture de l'Abbaye & de hors, qui font tout public, & qui s'augmentent de jour en jour, particulierment pars les vifites que les Religieux recoivent continuellement de femmes & filles dans la Chambre dite la Neuve, & les merendes qu'ils leur donnent en ladite Chambre, & encore avec plus de fcandale & liberte dans le quartier du Grenetier & autres Chambres hors de la cloture de la feconde porte de l'Abbaye, dont ils tiennent les clefs, en leur particulier; & par les vifites qu'ils recoivent dans les maifonnettes qu'ils ont dans leur jardins particuliers dans l'Abbaye, qu'allans dans la Ville ou dehors, ils fortent fans Compagnon ou retournent feparement de jour & de nuit avec quelque foupcon d'avoir ete dans des lieux peu decens à l'Etat Monaftique; la diffamation qu'il y à eu depuis plufieurs annees de converfations des Religieux dans le quartier du Portier de la premiere grande porte. Que ces defordres & fcandales font facilitez en partie, parce que plufieurs Religieux ont quitte le Dortoir & occupe des chambres en bas, dont ils ont la liberte de devaguer de nuit dans l'Abbaye. Nous, pour faire ceffer la continuation defdits fcandales publics, aux quels & à plufieurs autres les Superieurs Ecclefiaftiques n'ont pu apporter aucun remede jufqu'à maintenant, nous vous ordonnons à la deliberation de notre Lieutenant, Gouverneur & Capitaine General, de vivre tous felon votre Regle & Statuts fous l'obeiffance humble de vos Superieurs. Et comme particulierement il convienne que les Religieux ne recoivent plus de vifites de filles & femmes que fous les galeries qui ont ete à ec baties du cote de la feconde grande porte, & qu'ils ne recoivent plus aucunes vifites des hommes nil autres, hors la cloture de la feconde porte au quartier du Grenetier, ni autre en la meme cour, & que chàcun remette au Prieur les clefs qu'il à, excepte le Prevot, & que tous quittent les chambres qu'ils ont occupe au pan ou ailleurs, & fe retirent de nuit au Dortoir, & que nul ne puiffe plus fortir & aller par la Ville & dehors, fans Compagnon qui foit denomme de la prudences des Superieurs, ni fe feparer l'un de l'autre. Que le Portier de la grande porte, foit incontinent congedie avec fa famille, & mis en fa place un homme de probite, qui ne foit marie & qui foit fans fervante, & qui foit fans fervante, & que les portes foint incontinent ottes aux maifonettes qui font dans les jardins particuliers des Religieux dans l'Abbaye, & qu'icelles maifonettes foient toutes ouvertes pardevant & de cote. Nous nous confions que vous Prieur pourvoirez promptement à ce que lefdits defordres & fcandales viennent à ceffer par les moiens & remedes cideffus fpecifiez, auquel effet nous vous prenons & les autres Superieurs en notre fouveraine protection; & declatons à vous Prieur, aux Abbez futurs, & autres Superieurs, tout forte d'affiftance & main forte en cas de befoin, afin que ces remedes foient permanens. Et comme nous fommes informez que tous les fordres & fcandales ont ete formentez par la maniance d'ergent que les Religieux ont ieu, nous ordonnons au Prieur, & autres prefens Adminiftrateurs de l'Abbaye, de commettre des perfonnes feculieres à la recette de tous les biens & revenus de l'Abbaye, de l'Eglife, & autres fondations quelconques, enfemble aux offices de Maitres des Ouvrages, de la Venerie on Chaffe, Intendant des Bois, & tous autres qui ne font pas de la Regle, qui font utiles & neceffaires à l'Abbaye, & quitter le profits & emolumens en argent, & autres qui font attribuez aux Offices qui font de la Regle, le tout pour le prefent & le futur. Notre intention eft auffi que cette Lettre foit ouverte & lue en plein Chapitre en prefence des Fifcax de notre Confeil en Flandres, auxquels avons ordonne de s'informer de jour à autre de l'execution & obfervance, & de nous en rendre compte. A tant Religieufes perfonnes, chers & bien amez notre Seigneur, vous ait en fa fainte garde. De Bruxelles le 6. Fevrier 1683.

Regula-

(K)

Reglamentum pro reformatione Scholarium in oppido Lovvuensi. 1702.

RApport gedean in Syne Majestyts Souvereynen Raede geordonneert in Brabant van de Requesten aldaer gepresenteert van vvegens die van't Godes huysder Canonicken Regulieren geseght Scholieren *binnen de stade Soulenvv. ende reciprockelijck van vvegens den Heere Schats hunnen Prior lest gecosen; tot dienrapport gehade hebbend vant' gene tusschen dese partyen voor Commissarissen in de saeck gedeputeert, sommierelick ende sonder figure van proces, is getrackeert ende afgehandelt, raekende de Regels, ende den voet, op den vvelcken t'selvenGodts huys, tot betere ende vruchtbaerigere gestelte-nisse soude connen gebrocht vvorden; ende voorts gesien de pointen vvederzeyts door de voors: partyen, dien aengaende geconcipieert ende overgegeven: T. Hof. vvederhendende nochter tydt te disponeeren over de vervallenthyde van de voors. Electie, ordonneert by provisie. om de troublelen int' voors. Godts-huys ontstaen te doen cesseren, ende te doen prevenieren den imminenten ondergank van dese soo aensienelicke Conincylijcke fondatie, t'gene geenen uytstelt ie lijdende.*

Voor eerst, dat voornoemden gecosen Prior Schats, sal verblijven met den naeme deser digniteydt, ende met eere dar toe stande.

Maer dat, by forme van provisie, ende tot dat andersints sal vvesen versien, het gesagh soo over de regeringe van't temporeel, als over de de directie van de discipline van t' voors. Godts-huys, sal vvorden uytgevvercke door den gevvesen Prior den Heere Pluymers, die besonderlinge sal gehouden vvesen. gedurende Syne provisioele bevvindinge ende administratie, te doen rekeninge. bevvys & reliqua, over alle de voorgaende administratien, tot de gene van den tegenvvoordigen gecosen Prior inclus; ende sulckx ten overstaen van de vier outste van t'selven Godts huys., ende aen t' Hoft te doen blycken dat sulckx geschiet is.

Vvelcke rekeningen voordaen op de selve forme sal moeten geschieden van jaere tot jaere.

Dat, mits de cleyne gemeente vant' voors. Godtshuys, den voornoemden provisionelen administrateur, sal excuseren alle soorten van Officien voor de Religieusen, ende moeten stellen eenen discreten persoon die voor den kelder, graen solder ende alle andere prosien serge draege.

Deszelyckx sal hy jemant, niet vvesende vant' voors. Godts-huys committeren, die de directie, serghe ende administratie sal hebben van de lantbauvvinge, de vvelcke die van t' voors. Godts-huys nu tegenvvoordigh syn aoende; ende den vvelcken sal gehouden zyn alle jaeren syne rekeninge te doen in forma, *als boven, sonder dat hy administrateur sal gedoogen dat iemant van de voors. Religieusen, t'zy ter saecken vande voorseyde lanthauvverye, als om eenighe andere affairen, hoedanigh die die mochten vvesen, sal gaen buytens' voors. Godts-huys, noch langhe discoursen houden int' voors. Clooster met buyten mans ofte vrouvven; ten syn uyt seer pressante redenen ende met syn expres consent: vvaar in ende in alle Cloosterlycke directie die voors. Religieusen den selven sullen gehoorsaemen sonder contradictie.*

Mercklelijck int' doen der Goddelyche diensten op den Choor, vvaer van niemands hem sal mogen absenteren, ende in 't celebrerent ofte assisteren der Missen soo vraege als hooge op die behoorlycke uren: int' savents ider te doen retireren naer het dormiterium op syne celle met modestie sonder te spreken, veel min te gaen in andere cellen. int' selve dormitorium, den refter ende andere reguliere plaetsen te doen versien sonder uytstel van behoorelycke deuren ende sloten, ende het voors. dormitorium dagelyckx te doen sluyten int' nacht slot, om niet geopent te vvorden ale smorgens op degevvoonelycke ure: int' doen observeren vant' silentium in de Kerck, Choor, Refter, Dormitorium, ende andere Religieuse plaetsen. int' niet gedoogen dat jemant van de Religieusen hem sal mogen absenteren van de gemeene tafel ofte dat jemant vremts daer toe voorde gebracht; onder de vvelcke sal geda-

RApport fait au Conseil souverain de Sa Majesté ordonue en Brabant, des Requetes y presentees de la part de ceux du Cloitre des Chanuines Regulies, dits *Ecoliers* dans la Ville de Liau. & reciptoquement de la part du sieur Schats, leut Prieur, deruierement choisi; eu aussi rapport de ce qu' entre ces parties à ete traite & arrete devant les Commissaires deputez en cause, sommairement & sans figure de proces, touchant les regles & le pied sur lequel ledit Cloitre pourroit etre reduit à un etat meilleur & plus avantageux: vu de plus les points coneus reciproquement à cet egard, & exhibez par lesdites parties: la Cour, reservant quant à present de disposer sur la nullite dudit choix, ordonne par provision pour faire cesser les troubles emus dans ledit Cloitre, & pour prevenir la destruction imminente de cette fondatiun Royale si respectable, ce qui ne souffre aucun delai.

Premierement, que ledit Prieur elu Schats retiendra le num de cette dignite & la preeminence y attachee.

Mais que par forme de provision & jusqu'à ce qu' autrement soit pourvu, le pouvoir, tant sur le gouvernement du temporel que sur la direction de la discipline dudit Cloitre, sera exerce par l'ancien Prieur le sieur Pluymers, qui pendant sa deservitute & administration provisiounele sera particulierement tenu de rendre cumpte de la recette & de la depense de toutes les administrations precedentes, y comprise celle du Prieur presentement elu; & cela à l'intervention des quatre plus anciens du meme Cloitre, & d'en faire conster à la Cour.

Lesquels cumptes devront dorenavant se rendre annuellement sur le meme pied.

Qu'eu egard au petit nombre des Religieux dudit Cloitre, le susnumme Administrateur provisionnel excusera le Religieux de toutes sortes d'offices, & etablira un homme de probite qui aura suin de la cave, du grenier, & de toutes surtes de provisions.

Il etablira pareillement quelqu'un qui ne soit pas dudit Cloitre, qui aura la directiou, le soin & l'administration de l'agriculture, laquelle se fait presentement par ceux dudit Cluitre; & qui sera tenu de rendre annuellement son compte *in forma*, comme ci dessus, sans que lui administrateur soffrira que quelqu'un desdits Religieux, soit à cause de ladite agriculture, ou pour aucunes autres affaires, telles qu'elles puissent etre, sorte hors dudit Cloitre, ou tienne dans le Cloitre des longes entretiens avec des personnes etrangeres de l'un ou de l'autre sexe, ne fut pour des raisons tres-pressantes & de son consentement expres, en quoi & en toute direction claustrale lesdits Religieux lui obeiront sans replique.

Particulierement en faisant les Offices Divins au Choeur, doquel personne ne pourra s'absenter, & en celebrant les Messes aux heures dues, taut celles du matin que la grande, ou en y assistant: en faisant chacun se retiter le soir au Dortoir dans sa Cellule: avec modestie sans parler, beaucoup moins entrer dans les Cellules d'autres: en faisant pouvoir, sans delai, le Dortoir, le Refectoire & autres places regulieres, des portes & serrures convenables, & faisant journalierement fermer le Dortoit avec la serrure de nuit, pour ne pas s'ouvrir que le matin à l'heure ordinaire; en faisant observer le silence dans l'Eglise, le Choeur, le Refectoire, le Dortoir & dans les autres places claustrales; en ne souffrant qu'aucun des Religieux s'absente de la table commune ou qu'aucun etranger y soit invite; pendant laquelle se fera la Lecture de l'Ecriture sainte ou des livres de devotion; ni qu'hors le tems de la table soit bu, ou qu'aucun n'aille ou dans la Cuisine, ou aux environs: comme aussi en ne souffrant qu'aucun Religieux ecri-

gedaen worden de Lecture van de H. Schrifture ofte geestelycke boecken: noch dat buyten de maeltydt worde gedroncken, oft dat jemant gae naer oft in de Keucken: gelyck oock int' niet te gedoogen dat eenige Religieusen brieven schryven ofte ontfangen, noch hun bemoyen met eenige Geestelyke oft wereltlycke affairen, alles ten sy met permissie vanden voornemden Administrateur.

Die oock sal sorge draegen datter geene diensten buyten het Clooster door de voors. Religieusen sullen mogen aengenomen worden, selfs niet Cloosters, ten sy tot gemeenen distributie; in t' aensien, dat alle incomsten soo vant' voors. Clooster, jaergetyden, bedieningen, honorarien van Missen, soo wel vasten als andersints, t' saemen moeten deposittere worden onder den voornoemden Administrateur, om door den selven gedistribueert te worden tot de nootsaeckelyckheden der Religieusen, op last van alle half jaeren daer van rekeninge te doen aen de vier outste Religieusen, aen de welcke hy oock sal kennisse geven van alle de affairen van eenich mercke yet gewight, die wekelyck souden mogen voorvallen, sonder nochtans naer te laeten alle vrydaegen Capittel te houden, ende het Clooster, ende de Religieusen van alle nootsaeckelyckheden te doen versien soo veel sal mogelyck wesen, merckelyck de siecken, tot dien, van eenen eerlycken stichbaeren ende geleerden priester te besorgen, om op de daegen ende uren door den voors. Administrateur te prefigeren, lessen te geven inde Theologie scholastique ende morale, van welcke niemant hem sal mogen absenteren. Welcken Administrateur tot uytwerckinge van allen t' gene tot syne sorge staet, ende om hem daer inne te doen gehoorsaemen, tot resseringe van alle onenicheden ende tweedrachten, tot restitutie vande Cloosterlycke discipline ende tot conservatie van het temporeel, sal mogen gebruycken sulcke Officiers, als hy soude mogen noodigh hebben, salfs voerdere middelen te versoecken om de refractarissen te brengen onder de gehoorsaemheydt.

Alles by provisie tot dat in cas van noode naerder sal versien worden. Aldus gedaen binnen de Stadt Brussel den 27. dagh der maent November vanden jaere 1702. geparapheert Grysp. V. onder-teeckent A. V. Ghindertaelen ende beseghelt met Syn Majest. segel gedruckt in roodeheftie.

ective ou recolve des lettres ni s'entremele d'aucunes affaires, soit ecclesiastiques ou temporelles, le tout ne fut que de la permission dudit Administrateur.

Qui aura egalement soin qu'aucuns services hors du Cloitre, pas meme Conventuels, ne soient admis par lesdits Religieux, ne fut que pour la distribution commune: vu que tous les revenus, tant dudit Cloitre, anniversaires, administrations, honoraires des Messes, tentes voluptuaires qu'autrement, doivent etre deposez ensemble sous ledit Administrateur, pour par icelui etre distribuez aux necessitez des Religieux, avec charge d'en rendre compte tous les demi ans aux quatre plus anciens Religieux, auxquels il donnera aussi connoissance de toutes les affaires, de quelque importance considerable qui pourroient survenir chaque semaine, sans cependant omettre de tenir Chapitre tous le Vendredis, & de faire pourvoir, autant que sera possible, & le Cloitre & les Religieux de tout leur necessite, nommement les malades; ainsi que de leur procurer un honnete, vertueus & sçavant Pretre, pour donner, aux jours & heures à designer par ledit Administrateur, les lecons en Theologie, scholastique & morale, desquelles personne, ne pourra s'absenter. Lequel Administrateur, afin de mettre en execution tout ce dont il est charge, & afin de se faire obeir en ceci, pour faire cesser toutes divisions & contestations pour la restitution de la Discipline Monastique, & pour la conservation du temporael, pourra emploier tels Officiers, qu'il pourroit en avoir besoin, meme emploier des remedes ulterieurs pour reduire les refractaires sous l'obeissance.

Le tout par provision jusqu'à ce qu'en cas de besoin il y soit ulteriurement pourvu. Ainsi fait en la Ville de Bruxelles le 27. du mois de Novembre 1702. etoit paraphe *Grysp. V.* signe *A. V. Ghindertaelen*, & cachete du cachet de Sa Majeste en hostie vermeille.

(L)

LETTRES ECRITES AU PROVINCIAL ET A QUELQUES CLOISTRES de l'Ordre de saint Dominique, es pays de par deca, par lesquelles il leur est interdit de recevoir ou admettre aucuns Visitateurs etrangers sans Lettres de placet du Prince.

Marie par la grace de Dieu, Reine Douairiere d'Hongrie, &c. Regente, &c.

Religieuses personnes, cheres & bien amees, ces jours passez averties qu'aucuns de l'Ordre des Freres Precheurs, residens au Roiaume de France, etoient venus es pays de par deca; & sans le sceau, conge & consentement de l'Empereur Monseigneur ou de Nous, s'etoient ingerez & avancez de visiter aucuns Cloitres, Convens ou Monasteres, & meme le votre; Nous les avons fait venir ici, & leur fait interdire de proceder à ulterieure visitation, n'aiant eu (comme encore n'avons) contentement de ce qu'ils en ont ja fait, ni de vous qui les avez recus & admis à icelle visitation, dont vous avertissons, en vous requerant, & de la part de Sa Majeste Imperiale ordonnant bien expressement que doresenavant vous gardiez de faire le semblable, sans recevoir ni admettre par ci apres nuls Visitateurs de France, ou d'ailleurs, ni leur donner ni paier aucun pretendu droit, n'est qu'il vous appatoisse du placet & admission de Sa Majeste; & en ce ne faites faute, sur autant que doutez encourir son indignation. A tant, &c. de Bruxelles le 6. de Juin 1551.

(M)

LETTRES SUR LE MESME SUJET AUS ABBEZ DE TRONCHIENES, lez Grand, & de saint Cornil à Ninove, de l'Ordre de Premontre.

Joseph Lothaire Conte de Kinigsegg, &c.

Reverend Pere en Dieu cher & bien ame; Comme vous avez admis le General de votre Odre à visiter votre Maison, sans vous etre informe s'il etoit muni des Lettres de placet à ce requises, & qu'il ne lui est pas permis d'exercer semblables Actes de jurisdiction dans ces Provinces, ni à vous de le souffrir sans l'agregation de Sa Majeste Imperiale & Catholique, Nous vous faisons cette pour vous interdire tres-serieusement en son nom d'admettre à l'avenir ledit General à faire ses visites, ou exercer aucune Jurisdiction dans votre Abbaye, sans etre muni de Lettres de placet, à peine qu'il sera pourvu à votre charge comme en justice sera

tenu.

trouve convenir pour le maintien des hauteurs & souveraineté de Sadite Majesté; à quel effet vous communiquerez ceste aux Religieux de votre Convent, le Chapitre assemblé, & la ferez enregistrer dans le Registre de vos Notices, pour qu'à l'avenir vous ne puissiez pretexter aucune ignorance. A tant Reverend Pere en Dieu, &c. De Bruxelles le 27 de Juin 1716.

(N)

RESOLUTIO DOCTORUM LOVANIENSIUM PRO THESAURARIA Ecclesiæ sancti Petri in Insulis.

Memoire contenant les moiens du sieur Nicolas Parent, pretendant à la Tresorie de l'Eglise Collegiale de saint Pierre à Lille, comme en ayant été pourvû par le saint Siege dans un mois reservé, & les moiens du sieur Raymond-Louis de Valory, élu à ladite dignité.

MOIENS DU SIEUR PARENT.

LE sieur Parent allegue que le Pape est le Maitre absolu de tous les Benefices, qu'il est Collateur ordinaire dans l'Eglise de saint Pierre de Lille, comme lui etant immediatement soumise dès la fondation; que ces principes supposent le saint Siege à pu disposer de tous les Benefices de cette Eglise depuis l'annee 1066. tems de sa fondation jusqu'en l'année 1422. que commencent ses Registres aux collations; que Martin V. en usant de ses droits, à bien voulu faire neanmoins une partition de mois, à laquelle les Deputez de Nations, qui ont assisté au Concile de Constance, ont consenti: que cette partition à ete observee en Flandres, & particulierement dans ladite Eglise de saint Pierre; & qu'on la doit regarder comme le droit commun de cette Province; que dès l'annee 1434. Jean de Donay à ete mis en possession de ladite Treforerie dans un mois reservé par un Indult accordé à Charles VI. Roy de France, que depuis ce tems la jusqu'en 1472. il n'y à eu que N. Bain qui à ete pourvu par mort en 1462. de la Tresorerie; & que quoiqu'il ne soit point marqué dans les Registres en vertu de quelles provisions il à ete reçu, on doit presumer que c'à eté par celle de la Cour de Rome, suivant la maxime *extremis probatis media probantur*, puisqu'en 1472. Jean du Lac à ete mis aussi en possession de cette dignité en vertu d'une expectative de meme que Jean de Courouble en 1540. en vertu de l'Indult accordé à l'Empereur Charles-Quint (ce qui suppose toujours le partage des mois) & que Bertrand Verviane l'à obtenue en Cour de Rome comme vacante dans le mois de Fevrier 1634. qu'il à ete maintenu par une Sentence de recreance au Conseil de Gand, contre Jean de l'Annoy, élu par le Chapitre: Que cette collation jointe à ladite Sentence, faisoit le dernier etat de la Tresorerie (la difficulte ne s'etant pas presentée puis) & devoit decider presentement de la Creance par lui pretendue; & que les collations de Rome ci-dessus mentionnées devoient decider aussi en sa faveur pour le plein possessoire, d'autant plus que les autres dignitez de ladite Eglise, sur tout le Doyenne & l'Ecolaterie etoient assojetties à la reserve des mois, puisque Josse de Vandenberge, Josse de Lion, Gilbert Natalis, & Philippe Cotroger, pourvus à Rome du Doyenne, avoient obtenu des Sentences de Recreance, & les trois derniers des Sentences au plein possessoire contre Louis Pourvain, Pierre Poller, Martin de Flandre, & Carlee Maghiter, élus par le Chapitre; qu'on devoit etre persuadé que toutes ces Sentences n'avoient ete rendues que sur le droit du Pape & la possession particuliere qu'il s'en etoit conservé sur cette Eglise, & que le Chapitre avoit reconnu dès l'annee 1463. lorsqu'il demanda à Pie II. le pouvoir d'elire une fois au Doyenne, ce qu'il à encore reconnu depuis en transigeant avec Josse de Lion & Gilbert Natalis pour le Doyenne, après les Sentences rendues en leur faveur, & en ne s'opposant point à trois collations de l'Ecolaterie, & à celle qui à ete fait aussi à Rome de la Chantrerie, en faveur de Paul Philippe l'Hermite, qui avoit ete precedee par une commission donnee par le Chapitre à Vincent Vermeulen de faire les functions du Chantre jusqu'à ce qu'il y eut un pourvu de cette dignite par le saint Siege, de sorte qu'il n'est plus possible audit Chapitre de reclamer son pretendu droit d'election sur ces dignites, sous pretexte que les autres Eglises de Flandre en jouissent, attendu que c'est à titre d'une possession immemoriale ou d'indult qui leur ont ete accordez par le saint Siege, ou qu'elles ont des usages differens de celui de l'Eglise de saint Pierre, dans laquelle il doit y avoir une uniformité de collation, tant pour les Dignitez, que pour les Prebendes.

Moiens du sieur de Valory.

Le sieur de Valory soutenoit au contraire que les elections sont de droit commun; que l'exemption de ladite Eglise n'avoit ete accordee que par Clement VII. Anti-Pape, & que telle qu'elle pouvoit etre, elle ne regardoit que la Jurisdiction contentieuse; que la Tresorie etoit élective comme les autres Dignitez, puisqu'avant 1217. le Chapitre y elisoit toutes les fois qu'elle venoit à vaquer; que ces faits se prouvoient par une Sentence arbitrale de 1217. extraite d'un cartulaire où est inserée une partie de ce qui se pratiquoit dans ladite Eglise avant l'incendie de la Ville arrivé en l'annee.... sous Philippe Auguste, Roy de France, que cette Sentence qui à ete rendue contre le Prevot de ladite Eglise, pretendant la collation de ladite Dignite, & qui à ete confirmee par Cosveim, Evêque de Tournay & par Honore III. porte que la Tresorie est élective comme les autres Dignitez; que ce qui à ete fait depuis ce tems la jusqu'en l'annee 1422. où commencent les Registres aux Collations, doit etre interprete en faveur des elections faites par le Chapitre, comme etant conforme au droit commun & aux seuls Actes de cette Eglise, dont on pouvoit avoir connoissance; que la partition des mois faite par Martin V. n'avoit point ete approuvee par le Concile de Constance; qu'il paroissoit au contraire qu'il y avoit ete ordonné dans la session 4. de faire la reformation des Reserves Apostoliques, comme sur dix sept autres articles; que dans la session 43. on avoit fait la reformation seulement sur six articles, les douze autres, entre lesquels etoit celui des reserves, ayant ete laissez, parce que, comme dit Schelstrate, ils alloient à diminuer l'autorité du souverain Pontife, ce que Martin V. avoit evité, mais que le Concile de Basle avoit achevé la reformation des Reserves Apostoliques dans la session 12. que depuis 1440. jusqu'en l'annee 1469. la Pragmatique composée des Decrets de ce Concile, avoit ete observee dans ladite Eglise de l'aveu du sieur Parent, ce qui doit faire croire que le Bref de Pie II. n'à ete demandé en 1463. pour pouvoir elire au Doyenne que dans l'apprehension que la Pragmatique venant d'etre abrogée en France, les expectatives ne recommançassent dans ladite Eglise par la mort de Philippe le Bon, Duc de Bourgogne, & sur tout comme on le voit par les Registres de ladite Eglise, après les menaces des censures que ce Pape avoit fait au Chapitre la meme annee, s'il ne recevoit à l'avenir ses mandats; que nonobstant ce Bref & sa teneur, qui portoit que l'election qui seroit faite de cette dignite, seroit confirmée par le saint Siege, Hugues de Lannoy qui fut élu en consequence en l'annee 1476. avoit pris la confirmation du Prevot & non du saint Siege, & que le Chapitre avoit continué d'elire au Doyenne en tous mois, meme reservez, sans opposition jusqu'en l'annee 1567. que bien loin que le Decret de Martin V. eut

satisfait les Collateurs de Flandre, jamais il n'y avoit eu tant de plaintes de leur part, temoint les Edits des Ducs de Bourgogne & les appels comme d'abus des provisions de Rome, faits par Jean Roussel, Procureur General de la Flandre en l'annee 1497. & 1500. que toutes les fois que la Tesorerie avoit vaque depuis 1472. il y avoit ete pourvu par election; qu'il est vrai que Jean de Coutoulle n'avoit point pris possession en 1540. en vertu de celle qui avoit ete faite de sa personne, mais en vertu de l'Indult accorde à l'Empereur Charles-Quint; mais que cet exemple d'une Collation, à laquelle le Chapitre ne pouvoit s'opposer, & qui pouvoit arriver dans un mois de l'Ordinaire, ne pouvoit lui prejudicier une ni continuee possession pour le saint Siege; que depuis la mort de cet Indultaire il y à eu trois elections faites dans les mois reservez, comprise celle de Bertrand Verviane, qui fut elu par le Chapitre avant d'obtenir des Bulles de Rome; que les Reserves, telles qu'elles sont etablies presentement dans la Flandre, n'y ont ete introduites que depuis le Concile de Trente; qu'il n'est intervenu à ce sujet ni traite, ni consentement formel d'aucun Prince; que tous les Chapitres des Eglises Cathedrales & Collegiales de la Flandre, soumises aux reserver pour les Prebendes & Benefices inferieurs, & qui avoient ete sujets aux expectatives, tant pour les Dignitez que pour les Prebendes, comme l'à ete l'Eglise de saint Pierre de Lille, jouissent neanmoins du droit d'elire en tous mois à leurs dignitez, comme il paroit par leurs declarations produites au proces, sans qu'il y soit ait mention d'aucun Indult accorde par les souverains Pontifes; que les reserves ne doivent avoir d'etendue que conformement à l'usage qui à ete observe en Flandre jusqu'à present; que bien loin que la partition des mois ou la reserve des Dignitez en soit le droit commun, le Parlement de Flandre par son Arret du 22. Decembre 1703. à defendu de *dire & soutenir que la Flandre est un pays d'Obedience & que la huitieme regle de Chancellerie y est observee*. Que les expectatives qui ont ete abrogees par les Conciles de Basle & de Trente ne peuvent etre tirees à consequence pour l'etendue de la reserve des mois, sans donner une atteinte formelle au susdit Arret, & rendre la Jurisprudence Canonique arbitraire; enfin, que l'exemple de Verviane meme bien loin d'etre favorable au sieur Parent, etablit encore le droit du sieur de Valory, puisque Verviane à ete elu en 1634. dans un mois reserve.

Il est vrai cependant qu'il avoit impetre du saint Siege la meme dignite immediatement apres son election, comme il paroit par sa declation ci jointe: *Ego Bertrandus Verviani Thesaurarius & Canonicus insignis Ecclesiæ Collegiatæ sancti Petri Insulensis, coram valde admodum Reverendis Dominis meis Decano & Capitulo, Capitulariter congregatis, declaro me mutare causam possessionis Thesaurariæ alias captæ & thesaurariam eandem vigore Litterarum Apostolicarum, & non in vim provisionis ordinariæ ad electionem factæ possidere & retinere illiusque possessionem continuare. Actum in Capitulo die trigesima Octobris anni millesimi sexcentesimi trigesimi septimi.* Mais le sieur de Valory à prouve que de Verviane n'en à use ainsi que trois ans & demi apres pour etre possesseur triennale.

Avant de faire sa declaration, qu'il n'est pas surprenant que Verviane ait obtenu la recreance contre Jean Lannoy, elu en sa place *ad conservationem juris*, aiant allegue un moien aussi decisif qu'etoit sa possession triennale, comme il paroit de ses Ecrits, que si le Conseil de Gand n'à point eu egard à cette possession, & qu'il ait ete persuade, comme l'avance le sieur Parent, que Verviane avoit remis tous son droit au Chapitre; qu'en ce cas cette Sentence auroit ete rendue contre toutes les regles de la Jurisprudence, sur-tout dans un Paye Coutumier, où on est particulierement oblige de se conformer au dernier etat du Benefice en matiere de recreance, & à la possession pour le plein possessoire, l'un & l'autre etant incontestablement pour le Chapitre; que par consequent de l'un ou de l'autre chef on ne devoit point avoir egard dans la presente Instance à une Sentence fondee sur un moien particulier ou rendue contre les regles; qu'à l'egard du Doienne & de l'Ecolaterie, quand meme le saint Siege auroit ete en possession paisible d'y nommer, ce n'etoit pas une raison pour lui assujettir aussi la Tesorerie, suivant la maxime *tantum præscriptum quantum possessum*: mais bien loin que cela soit ainsi, & qu'on puisse induire un usage particulier à ladite Eglise & contraire aux autres Eglises de Flandre, il est arrive qu'elle à soutenu quatre proces pour autant d'elections faites au Doienne pendant l'espace de plus de cent trente annees, dont l'evenement auroit ete plus heureux si elle s'etoit plutot pourvue perdevant une Cour souveraine, contre les Sentences rendues à la Gouvernance de Lille & au Conseil de Gand, comme a fait le Chapitre de saint Sauveur d'Aelbeke, au sujet de son Doienne, en faveur duquel est intervenu un Arret du Grand Conseil de Malines, en datte du ... 1594. & le Chapitre de saint Hermes à Ranaix, en s'opposant à l'enregistrement des Bulles qu'avoit obtenu Nicolas Vincq pour la Tesorerie de ladite Eglise, au moien de laquelle opposition elles ont ete reiterees par Arret du Conseil d'Etat en l'annee 1641. & enfin comme il est arrive à l'Eglise de saint Pierre de Lille, lorsqu'elle à appelle à la Cour superieure, etablie à Lille par les Etats generaux de la Sentence rendue à la Gouvernance au plein possessoire, en faveur de Philippe Corroyer, pourvu du Doienne par le sainte Siege, laquelle à ete infirmee par Arret du 4. Mars 1713. à l'egard de la Collation de la Chantrerie prise à Rome par Paul Philippes l'Hermite, & les trois consecutives qu'on n'y à fait de l'Ecolaterie, il n'est pas surprenant que le Chapitre ne s'y soit pas oppose, apres avoir essuie plusieurs Sentences contraires à election du Doienne, d'autant plus qu'aucun Chanoine ne pouvoit etre dispense de soutenir les frais d'un proces pour deux dignitez aussi penibles & d'un aussi petit revenu; mais que s'il s'agit un jour de sçavoir quel est le droit du Chapitre sur ces Dignitez, on fera voir que la provision de Paul Philippes l'Hermite est la premiere & la seule Collation, que la Cour de Rome ait donnee de la Chantrerie, le Chapitre en aiant toujours dispose auparavant & en tous mois, & à l'egard de l'Ecolaterie, que c'est une Dignite fondee des revenus de ladite Eglise, & dont elle s'est reservee la disposition ou election, par l'Acte meme de fondation cijointe.

Quod Collatio dictæ Scholastriæ, sicut aliorum Ecclesiæ personatuum... ad capitulum nostrum in perpetuum de cætero remanebunt, confirme ensuite par l'Eveque de Tournay & le Pape Honore IV. ce qui sans doute à empeche le sieur de Chausues d'en soutenir la derniere Collation, parce que, selon Fevret, Traite de l'Abus, Livre 3. Chapitre 1. nombre 6. folio 215. on ne peut alleguer aucunne possession contraire à la fondation.

Il seroit de plus inoui de soutenir que les fautes grossieres qu'à fait de tems en tems le Chapitre sur cette matiere, puissent etablir un usage particulier, & tirer à consequence contre l'election qu'il à conserve sur la Tesorerie, sous pretexte d'etablir une uniformite de Collation dans ladite Eglise, qui seroit plutot une difformite, par rapport à l'usage des autres Eglises de Flandre, & une atteinte formelle à la Jurisprudence qui y à toujours ete observee. Nonobstant toutes ces raisons, la Gouvernance de Lille & le Parlement de Flandre, en confirmant sa Sentence, ont adjuge la recreance au sieur Parent, en interpretant que celle qui à ete adjugee par le Conseil de Gand en 1641. en faveur de Verviane, n'à point ete fondee sur sa possession triennale, mais uniquement sur ses Provisions de Rome, ce Jugement du Parlement de Flandre paroit decider que la reserve des mois à lieu dans ladite Eglise egalement sur les Dignitez comme sur les Prebendes & contradire formellement l'Arret du meme Parlement ci-dessus mentionne du 22. Decembre 1703.

QUÆ.

QUÆRITUR QUID JURIS

Resolutio.

Visis & examinatis rationibus & fundamentis tam ex parte provisi Apostolici de dignitate Thesaurariæ in Ecclesia Collegiata S. Petri Insulensis, quàm ex parte electi à Capitulo ejusdem Ecclesiæ ad eandem dignitatem productis, & nobis infra scriptis summarie exhibitis censemus electum à Capitulo apparentiori titulo innixum quam provisum Apostolicum, atque illum potius quam hunc in pleno possessorio debere obtinere; & manutenendum esse. Cum enim provisus Apostolicus non possit aliunde jus suum firmare nisi titulo reservationis Apostolicæ, sequitur quod ad probandum titulum necesse sit ut probetur quod dignitas Thesaurariæ in hac Ecclesia Collegiata S. Petri Insulensis comprehendatur sub reservatione, sive quod hæc dignitas in mensibus reservatis vacans vigore reservationis pertinet ad provisionem Sedis Apostolicæ.

Porro indubitatum est nullam provisionem Apostolicam vigore reservationis admitti posse nisi ipsa reservatio cui provisio innititur plene probetur recepta & admissa. Apud omnes quippe expeditum est reservationes Apostolicas de Beneficiis præsertim extra Italiam sitis, esse admodum odiosas utpote juri communi contrarias, & Ordinariorum juri detrahentes, eoque titulo nequaquam admittendas vel recipiendas nisi plene probetur earum admissio, & receptio.

Unde & Auctores, etiam Curiæ Romanæ addictissimi, & auctoritatem Papalem in Provisione præsertim beneficiorum ultra modum extollentes nequaquam negare audent provisum ab Ordinario esse præferendum proviso Apostolico, si provisus Apostolicus plene probare queat beneficium vacasse in mense reservato, atque ita inter alios Hieronymus Gonzales quondam advocatus in Curia Romana asserere non dubitat in suo commentario ad regulam 8. Cancellariæ glos. 15. quod si nesciatur quo mense præcise vacaverit beneficium, utrum scilicet in mense reservato vel in mense ordinario, & neque provisus Apostolicus, neque provisus ab Ordinario fuerit in possessione, provisum ab Ordinario esse præferendum, nisi provisus Apostol. plene probet beneficium vacasse in mense reservato, quoniam (ait num. 37.) non solum non præsumitur reservatio ratione mensis, sed etiam debet concludenter probari vacatio de mense Apostolico ut provisus à Papa obtinere possit. Ratio est (pergit) quia cum Ordinarius, & provisus ab eo fundet intentionem suam de jure communi c. *ex frequentibus* de institutionibus. Atque hanc in rem citatis pluribus authoribus tanquam consequens infert: sequitur quod provisus ab Ordinario nihil aliud probare tenetur nisi anterioritatem suæ collationis in jure communi fundatam, & quod onus probandi reservationem ratione mensis spectat ad provisum Apostolicum se fundantem in vacatione in mense Apostolico, cum hoc sit intentionis fundamentum.

Igitur ut provisus Apostolicus queat obtinere contra provisum ab Ordinario sive electum à Capitulo, necesse est ut plene *& concludenter* probet reservationem. Quandoquidem pro fundamento suæ provisionis alleget ipsam reservationem Apostolicam.

Fatendum quidem est hic in Belgio ac nominatim in Flandria admissam jampridem & receptam fuisse, & etiam hodie vigere reservationem 8. mensium sive regulam Cancellariæ, per quam dispositioni & provisioni Sedi Apostolicæ reservantur beneficia cum Cura, & sine Cura vacantia in 8. mensibus, sed hanc mensium partitionem vel reservationem inductam fuisse auctoritate Martini Quinti in Concilio Constantiensi approbantibus nationibus, uti prætendere videtur provisus Apostolicus, omni caret fundamento.

Neque enim Martinus V. in Concilio Constantiensi electus, ullam mensium reservationem aut partitionem induxit aut eam nationes Concilium Constantiense conficientes probasse leguntur. Constat quidem ex actis Concilii Constantiensis intentionem Concilii fuisse, ut per futurum Pontificem reformatio Ecclesiæ super quibusdam articulis ac notanter de reservationibus beneficiorum institueretur: ita enim legitur sess. 40. Concilii Constantiensis: Sacrosancta generalis Synodus in Spiritu sancto legitime congregata universalem Ecclesiam repræsentans statuit, & decernit, quod futurus Romanus Pontifex per Dei gratiam de proximo assumendus cum hoc S. Concilio, vel deputandis per singulas nationes debeat reformare Ecclesiam in capite & in membris, & Curiam Romanam secundum dignitatem, & bonum regimen Ecclesiæ antequam hoc Concilium dissolvatur, super materiis articulorum alias per nationes in reformatorio oblatorum, qui sequuntur: primo de numero, qualitate & natione Dominorum Cardinalium: secundo item de reservationibus Sedi Apostolicæ.

Martinum V. in Conc. Constantiensi electum Pontificem super hoc articulo de reservationibus beneficiorum cum Concilio vel deputatis per singulas nationes reformationem aliquam fecisse non legitur, sed illud à quibusdam asseritur quod *absoluto Concilio*, scilicet anno 1418. Martinus V. aliquam mensium partitionem induxerit, quatuor menses à reservationibus, & expectativis liberos Ordinariis dimittens, ut hoc pacto querelis Prælatorum, qui per expectativas, & reservationes querebantur se totaliter jure providendi de beneficiis in suis Diœcesibus spoliari, aliquatenus satisfecisse videretur, uti notat Petrus Castellus Advocatus in Parlamento Parisiensi in tractatu Gallico, cui titulus, *Usage de la Cour de Rome pag.* 327. Ubi postquam locutus est de regula 8. mensium & alternativa, subjungit: *Entre les regles il y avoit celle du partage des mois & de l' alternative, que quelques uns tiennent avoir ete fait peu apres le Concile de Constance en l' annee 1418. pour appaiser les Eveques qui avoient toujours resiste aux nouveautez que la Cour de Rome avoit commence d' introduire contre leur droit, par la disposition absolue des Benefices de leur Diocese.*

Ex his patescit in primis hanc partitionem mensium etsi supponeretur facta per Martinum V. nullatenus factam fuisse approbantibus ipsis nationibus, quandoquidem ipsum Concilium tempore factæ hujus partitionis esset dissolutum & nationes separatæ.

Imo quam parum satisfactum fuerit Prælatis & nationibus per hanc mensium partitionem, probant querelæ Episcoporum & Patrum contra has reservationes factæ in Concilio Basileensi, quæ tandem Patres Basileenses permoverunt, ut sess. 23. Decretum ediderint, quo omnes reservationes Beneficiorum quorumcunque abolentur reservationibus in corpore juris expresse clausis, & hisquæ in terris Romanæ Ecclesiæ ratione directi, seu utilis dominii mediate vel immediate subjectis fieri contigerit, duntaxat exceptis.

Verum cum tempore confecti hujus decreti dissensio exorta esset inter Eugenium Papam & Patres Basileenses, sustineretque Eugenius ob factam à se Concilii hujus dissolutionem & translationem ad Civitatem Ferrariensem non tam esse reputandum hunc conventum ut Concilium quam Conciliabulum, noluit Eugenius eique adhærentes decretum hoc pro Decreto Concilii recipere, neque Principes Eugenio faventes in suas ditiones invehi, & executionem habere.

Porro Philippus Bonus eo tempore Dux Burgundiæ, & Flandriæ Comes partes Eugenii contra Concilium Basileense sustinebat: scribit enim Godefridus in vita Caroli VII. Regis Galliæ ad annum 1438. dissidium sum fuisse inter Eugenium IV. & Concilium Basileense, quodque Dux Burgundiæ & Rex Angliæ tuerentur partes Eugenii: & Monstreletius testatur Ducem Burgundiæ plenissime stetisse à partibus Eugenii.

Quod vero hic Dux in favorem Eugenii vetuerit Decreta Concilii Basileensis in suas terras invehi, testatur ipse Eugenius in literis ad Carol. VII. Regem Galliæ, quas exhibet Odericus Raynaldus in continuatione annalium Baronii ad ann. 1439. n. 27. In quibus narrat, quod rem dignam magna laude peregerit dilectus filius Dux Burgundiæ, qui per suas patentes litteras præcepit sub gravibus pœnis in suis Dominiis ne ullis literis illius sceleratissimæ conventiculæ (Conc. Basileensis) aliquis obediret, aut ad sua Dominia illas auderet deferre.

Cum igitur Princeps Decretum Concilii Basileensis de sublatis reservationibus nollet in suis Dominiis recipi, mirum non est quod Episcopi & collatores ordinarii acquiescere debuerint moderationi reservationum per prædictam partitionem mensium inductæ, quæ hisce in partibus ac notanter in Flandria huc usque tolerata fuit juxta terminos, & expressionem regulæ 8. de reservationibus mensium.

Ex hujus vero partitionis mensium receptione, & usu nullatenus concludi posse, uti prætendere videtur provisus Apostolicus, ipsas dignitates electivas in mensibus reservatis vacantes Sedi Apostolicæ esse aut unquam fuisse reservatas, atque vigore hujus reservationis ad provisionem Sedis Apostolicæ pertinere, evidenter probat praxis omnium Ecclesiarum tam Cathedralium, quàm Collegiatarum tum in Brabantia, tum in Flandria; in quibus licet hæc partitio mensium sive reservativa octo mensium vel etiam alternativa sit recepta, in nulla tamen earum viget, aut viguisse unquam scitur reservatio dignitatum electivarum, sed hæ omnes à reservatione exemptæ hactenus remanserunt ad liberam electionem sive provisionem Capitulorum & Ordinariorum, quod nec ipse provisus Apostolicus negare audet: ut proinde ex receptione hujus partitionis mensium sive regulæ nullatenus inferri possit etiam dignitatem Thesaurariæ esse reservatam, de qua in casu præsenti.

Quod autem provisus Apostolicus ad enervandam vim hujus argumenti allegat hunc usum Ecclesiarum tam Cathedralium quàm Collegiatarum fundari in possessione Immemoriali aut speciali indulto Apostolico, mera divinatio & nullo fundamento innixa conjectura est.

Si enim hæc mensium partitio sive reservatio etiam dignitates illas electivas comprehenderet, qua specie omnes Ecclesiæ Belgicæ sese contra Romanam Curiam adeo potentem & juribus suis tam solicite invigilantem in possessione illa memoriali tueri potuissent ulterius? Verisimile ne est quod nullus has dignitates ambiens ad Curiam Romanam recurrisset pro obtinenda provisione ipsamque Ecclesiarum possessionem pacificam interturbasset? ut proinde nullatenus sit verisimile, quod Ecclesiæ Belgicæ generaliter in pacifica possessione eligendi in omnibus mensibus ad omnes dignitates electivas quieti permansissent, nisi creditum fuisset partitionem mensium, sive regulam reservativam has dignitates non complecti.

Non majori fundamento nititur quod de Indulto Apostolico conjicit provisus Apostolicus, quandoquidem similia indulta difficillime à Sede Apostolica impetrentur: & si quæ essent, apud historicos, qui earum Ecclesiarum meminerunt, mentio aliqua occurreret, vel saltem in Ecclesiarum illarum antiquis registris reperirentur annotata. Quod si quid eorum haberetur, indubie provisus Apostolicus non prætermisisset eorum aliquid in medium adferre.

Quod autem addit provisus Apostolicus in Ecclesiæ Collegiata sancti Petri Insulensis debere esse conformitatem quoad reservationem tam quoad præbendas, quàm quoad dignitates, nescitur cur hæc potius in hac, quam in aliis Ecclesiis exigatur.

Nequaquam igitur ullatenus verisimile est Ecclesias Belgicas suas dignitates titulo præscriptionis aut immemorialis possessionis à reservatione Apostolica exemisse aut earum liberam electionem aut provisionem speciali Indulto Apostolico impetrasse, sed eo indubie titulo mansere exemptæ à reservatione, quod hæc reservatio sive partitio mensium similes dignitates electivas minime complecteretur.

Pro quo in primis notandum quod sess. 12. Concilii Basileensis habita die 14. Julii anno 1433. statutum fuerit generalem reservationem omnium Ecclesiarum Metropolitanarum, Monasteriorum ac dignitatum electivarum per Romanum Pontificem de cetero fieri aut facta uti non debere reservationibus in corpore juris clausis, & his, quas in terris Romanæ Ecclesiæ ratione directi seu utilis Dominii mediate vel immediate subjectis fieri, contigerit, semper exceptis: sed quod per electiones, & confirmationes Canonicas secundum jure communis dispositionem prædictis Metropolitanis Cathedralibus, Monasteriis & Collegiatis Ecclesiis ac dignitatibus electivis debite provideatur.

Evidens est per hoc Decretum Concilium Basileense à reservatione Papali liberas declarasse non tantum Episcopatus & dignitates Abbatiales, sed generaliter omnes dignitates electivas etiam in Ecclesiis Collegiatis, ipsamque electionem, & confirmationem Capitulis, & Ordinariis integram esse voluisse.

Hinc ulterius intelligitur salvo hoc decreto sub reservatione octo mensium non potuisse dici reservatas esse dignitates electivas.

Verum quidem est, ut supra notavimus, Ducem Burgundiæ Comitem Flandriæ decreta Concilii Basileensis vetuisse in suas Ditiones invehi; sed & illud constat, Principem illum id unice vetuisse in favorem Eugenii IV. qui Concilium Basileense dissolverat & Ferrariam transtulerat, ipsumque Basileense Concilium ulterius pro legitimo Concilio agnoscere nolebat.

Cum vero decretum hoc sess. 12. publicatum per ipsum Eugenium patenter approbatum legatur per Bullam ipsius Eugenii publicatam sess. 16. qua ratificat omnia ab ipso Concilio hactenus edita, nequaquam præfatum decretum recenseri potest inter decreta hujus Concilii, quæ Princeps in suas provincias admitti vetuisset: quandoquidem & ipse Eugenius IV. cui hic Princeps summopere favebat, hoc decretum probasset.

Non mirum proinde quod licet partitio mensium sive reservatio octo mensium in Belgio ac notanter in Flandria ob non recepta decreta Concilii Basileensis post ejus translationem & absolutionem publicata (quale erat illud de sublatis reservationibus publicatum sess. 23.) fuerit hactenus tolerata & recepta, ab ea tamen reservatione in omnibus generaliter Ecclesiis harum ditionum dignitates electivæ manserint exemptæ, & libera earum provisio & electio in omnibus mensibus Ordinariis manserit salva. Eadem indubie ratione factum est, quod in regula 8. Cancellariæ de mensibus post tempora Concilii Basileensis concepta, & edita nulla fiat nominatim dignitatum electivarum mentio: quæ tamen ut comprehenderentur, speciatim exprimendæ fuissent.

Neque desunt urgentissimæ rationes, quæ suadent similes dignitates præ aliis Beneficiis simpliciter collativis à reservatione subtrahi, & Ordinariorum provisioni liberas conservari.

In primis enim similes dignitates electivæ confirmativæ annexum habere solent officium, & administrationem tum in temporalibus tum in spiritualibus, singularem industriam, eruditionem, fidelitatem, aliasque qualitates requirens, quæ Ordinariis magis, & facilius innotescere, & perspectæ esse possunt, & solent, quam Romano Pontifici ejusve Ministris.

Et ut de ceteris dignitatibus, puta Decanatu, Cantoria, nihil dicamus, quis ambigat quin in Thesauraria specialis industria, justitia, diligentia, & fidelitas requiratur? utpote cujus fidei omnis Ecclesiasticæ supellectilis seu thesauri, administratio & custodia est concredita, ut loquitur Concilium Coloniense anno 1560. cap. 8. eos propterea monens ut hanc Ecclesiasticæ supellectilis seu thesauri custodiam eorum fidei atque curæ commissam ita conservent fideliter, & solerter, quod inde non sint reprehensibiles.

Porro quis ambigat æquum & justum esse, ut à Canonicis Ecclesiæ Clerum repræsentantibus eligatur is, cui ipsius Ecclesiæ thesaurus concreditur, nec non Ecclesiastici exterioris apparatus cura committitur?

Quid insuper rationi magis congruum, quam ut confirmatio similis Ministri committatur ei, cui cura spiritualis hujus Ecclesiæ incumbit, qui in hac Ecclesia Collegiata est ipse præpositus?

Præterea singulari titulo semper odiosa visa est reservatio, per quam ipsa Beneficiorum conditio, & qualitas à fundatoribus requisita infringitur aut saltem alteratur.

Quandoquidem autem in præsenti agatur de dignitatibus vere electivis, idest electivis confirmativis, ad quas electi antequam ad possessionem admitti queant, tenentur obtinere à Superiore confirmationem, consequens est quod & hoc titulo similes dignitates à reservatione præ reliquis simplicibus Beneficiis, ut sunt Canonicatus, jure merito remanserint exemptæ, & ut exemptæ passim ab omnibus reputatæ fuerint, quandoquidem hæ dignitates quæ ex sua fundatione & primæva conditione sunt electivæ confirmativæ, per reservationem fierent mere collativæ.

Si enim titulo reservationis provisio ad Sedem Apostolicam devolveretur, Sedes Apostolica simpliciter similibus dignitatibus vacantibus provideret non secus ac de ceteris Beneficiis collativis, neque provisus Apostolicus ab ullo confirmationem suæ provisionis petere juberetur, sed vigore solius provisionis Apostolicæ in possessionem corporalem induceretur.

Igitur cum per similium dignitatum reservationem condi-

conditio earum mutaretur, ipsarumque fundatio inverteretur non sine Ecclesiarum illarum præjudicio, non mirum quod similes dignitates electivæ confirmativæ per Concilium Basilense à reservatione præ reliquis Beneficiis mere collativis fuerint subtractæ, & quod non obstante receptione reservationis mensium quoad Beneficia mere collativa, hæ dignitates electivæ confirmativæ in omnibus Ecclesiis tam Cathedralibus quàm Collegiatis hic in Belgio manserint exemptæ, earumque electio libera remanserit penes Capitula & earum confirmatio penes Ordinarios.

Similiter tametsi in Gallia vigore Concordati inter Leonem X. & Franciscum I. Romano Pontifici fuerit conservatum jus præventionis quoad omnia Beneficia, imo & ipsas dignitates sub his verbis: „ Declarantes nos & Successores nostros jure præventionis dignitates, personatus, administrationes & officia ceteraque Ecclesiastica Beneficia sæcularia & quorumvis ordinum regularia quæcunque & quomodocunque qualificata tam in mensibus graduatis, simplicibus, & nominatis, quàm ordinariis Collatoribus præfatis assignatis vacantia, ac etiam sub dictis mandatis comprehensa, libere conferre; “ Nihilominus præventio non admittitur quoad Beneficia proprie electiva: teste enim Petro Tondulo *lib. 1. q. Benef. c. 40. n. 8.* in electivis collativis admittunt Galli Pontificiam præventionem, non autem in confirmativis.

Nequaquam ergo sufficit ut provisus Apostolicus probet in Ecclesia Collegiata sancti Petri Insulensis receptam esse partitionem mensium sive regulam Cancellariæ reservatoriam 8. mensium, quemadmodum & hæc recepta est in omnibus passim Ecclesiis Flandriæ: sed necesse est ut probet *plene & concludenter* reservationem etiam illarum dignitatum electivarum confirmativarum in hac Ecclesia, præter usum omnium ceterarum Ecclesiarum Flandriæ, esse receptam & stabilitam.

Porro quæ hactenus provisus Apostolicus in probationem admissæ & stabilitæ reservationis dignitatum electivarum ac signanter Thesaurariæ in Ecclesia Collegiata sancti Petri Insulensis adduxisse dicitur, plane insufficientia sunt ad astruendum hanc reservationem adeo extraordinariam & à moribus & usu totius Flandriæ exorbitantem.

Quod enim asserit, *que le Pape est le maitre absolu de tous les Benefices*; Conforme quidem est opinioni quorundam Ultramontanorum Curiæ Romanæ adulantium, & Romani Pontificis authoritatem in immensum amplificantium; sed plane contrarium est moribus nostris, qui nullam in Pontifice disponendi de Beneficiis authoritatem hic agnoscunt præter eam quæ longo usu & Principum atque Episcoporum consensu expresso vel tacito admissa & excepta probatur.

Quapropter tametsi in Gallia (quæ regulam reservatoriam 8. mensium non recepit) jus præventionis sub certis tamen modificationibus Pontifici concedatur, hoc tamen jus præventionis Belgium non agnoscit.

Neque provisio Apostolica vigore hujus juris in Belgio admitteretur in mensibus Ordinariorum, neque in Gallia, neque in Belgio ulla Apostolica provisio de Beneficiis juris Patronatus laici, vel etiam mixti recipitur. Evidens argumentum quod illa in Pontifice plenitudo potestatis providendi de omnibus Beneficiis (quam provisus Apostolicus ei attribuere studet) non agnoscatur.

Neque hæc authoritas Pontificis quoad Collationem Beneficiorum eo titulo major asseri potest in Ecclesia Collegiata sancti Petri Insulensis, quod hæc per exemptionem prætendatur immediate subjecta Sedi Apostolicæ, quandoquidem certum sit, uti recte advertit provisus capitularis, hanc exemptionem non spectare nisi Jurisdictionem contentiosam, nullatenus vero ipsam provisionem Beneficiorum aut dignitatum.

Quapropter in Ecclesiis Flandriæ nulla quoad reservationem Beneficiorum aut dignitatum intercedit differentia inter Ecclesias exemptas vel non exemptas. Notumque est quod in Ecclesia Cathedrali Gandensi, non secus ac in aliis Ecclesiis, dignitates electivæ confirmativæ, ut sunt Decanatus, Cantoria, Thesauraria, & Scholastica, hactenus remanserint exemptæ à reservatione & per capitulum in omnibus mensibus per electionem iis provideatur, tametsi hæc Ecclesia exemptionis titulo glorietur, & se specialiter in omnibus suis litteris ut exemptam proclamet.

Ex his habetur quam infirma sint fundamenta seu principia, ex quibus conficere vult provisus Apostolicus, *que le saint Siege a pu disposer de tous les Benefices de cette Eglise depuis l'an 1066. tems de la fundation.* Cum è contrario concludere debuisset capitulum mansisse in possessione eligendi has dignitates conformiter ad jus commune & terminos fundationis, quoad usque probatum esset jus provisionis capitulo fuisse ademptum & ad Sedem Apostolicam devolutum.

Nec creditur quod Sedes Apostolica ab anno 1066. usque ad tempora Concilii Basileensis, ullam provisionem de Beneficiis hic in Belgio suis expedierit vigore reservationis mensium; tametsi non diffiteamur ab eo circiter tempore Curiam Romanam cœpisse uti mandatis de providendo nec non expectativis ad vacatura usque circa tempora Conc. Constantiensis & Basileensis, in tantum grave Ordinarios, ut eorum ingentes querelas contra Sedem Apostolicam excitaverint, ac tandem tum per Concil. Constantiense, tum per Basileense ac demum per Concilium Tridentinum remedia expostulaverint adhibenda, uti & nonnulla adhibita fuere, & earum usus tandem hic in Belgio abrogatur reservationibus duntaxat sub quodam moderamine toleratis.

Quod autem per provisum Apostolicum allegatur provisio Joannis de Douay facta in mense (ut prætendit) reservato vigore indulti Carolo VI. Regi Franciæ à Sede Apostolica concessi, ad probandam reservationem dignitatis Thesaurariæ tunc temporis in Ecclesia sancti Petri fuisse receptam, posset in speciem saltem aliquid concludere, si Pontifices similia indulta Regibus & Principibus concedere non consuevissent, nisi in mensibus sibi reservatis; sed cum nemo ignorare possit Pontifices similia indulta sub id tempus passim Regibus & Principibus concessisse in omnibus mensibus, & quoad Beneficia nulli reservationi obnoxia, nihil omnino vel in speciem ex hoc indulto Caroli VI. & provisione in vim illius de Thesauraria in Ecclesia Insulensi eo tempore facta pro receptione ipsius reservationis concludi potest.

Et quidem sub idem pene tempus, nimirum circiter anno 1436. Eugenius IV. Indultum concessit Regi Franciæ, in vim cujus mandat Prælatis, ut quibusdam Officialibus Regis in ipso Indulto Papali nominatis semel in vita sua de proximo vacaturo Beneficio provideant sine ulla mensium aut Beneficiorum reservatorum aut non reservatorum distinctione, ut proinde ex hac provisione nullatenus concludi queat, provisionem hanc factam fuisse vigore reservationis, aut reservationem mensium, saltem quoad Thesaurariam eo tempore in Ecclesia sancti Petri fuisse receptam.

Neque plus ponderis habet secundo loco productum per provisum Apostolicum, scilicet quod anno 1472. Joannes de Lacu obtinuerit provisionem Thesaurariæ vigore cujusdam expectativæ: ut enim verum esset Joannem de Lacu vigore cujusdam expectativæ obtinuisse provisionem Thesaurariæ; inde tamen concludi non posset reservationem hujus vel aliarum dignitatum in Ecclesia Collegiata S. Petri Insulensis fuisse agnitam.

Neque quippe ignorat expectativas plurimum differre à reservatione; per reservationem enim sive partitionem mensium Beneficia in mensibus reservatis vacantia vigore reservationis spectant ad plenam provisionem Sedis Apostolicæ, neque ad similia Beneficia vacatura dantur aut unquam datæ fuisse expectativæ leguntur.

Expectativæ quippe, sicuti & mandata de providendo concedebantur ad Beneficia vacatura spectantia ad provisionem Ordinariorum, quibus mandabatur, ut expectantibus & mandatariis Apostolicis de vacaturis Beneficiis ipsi providerent, & Ordinariis recusantibus in ipsis litteris nominabantur executores in partibus, qui auctoritate Sedis Apostolicæ Beneficia vacantia expectantibus conferrent.

Hinc non dicitur, Joannem de Lacu provisionem Thesaurariæ obtinuisse à Sede Apostolica, quemadmodum obtinuisset, si titulo reservationis eam à Sede Apostolica impetrasset, sed dicitur quod vigore expectativæ missus fuerit in possessionem.

Neque mirum apparere debet Sixtum IV. qui eo tempore Pontificatum gerebat, Joanni de Lacu dedisse expectativam ad vacaturam Thesaurariam, tametsi ad provisionem Capituli & Ordinarii spectantem, quan-

quandoquidem de eodem Pontifice conquestus fuerit procurator generalis coram Maximiliano & Philippo harum Ditionum Principibus per expectativas ab hoc Pontifice indultis.

Jus Ordinariorum inutile reddi in his verbis; *& quant ausdittes Bulles expectatives, per icelles les collations des ordinaires ont ete rendues infructueuses aut prejudice, tant desdits ordinaires que des impetrans de leurs droits & des collations, & contre l'intention des Fondateurs.*

Et quidem hæ querelæ Procuratoris generalis contra has expectativas impulerunt Principes, ut contra has Romanæ Curiæ provisiones publicaverint edictum die 12. Septembris anni 1485. quod integrum refertur parte 1. edictorum Flandriæ rubrica 8. tit. 1. quo vetantur similes expectativæ in has provincias ulterius recipi.

Verum quidem est tempore publicati hujus edicti hunc Pontificem Sixtum IV. fuisse defunctum, sed notandum procuratorem generalem suas querelas potissimum direxisse contra expectativas, quæ à decem aut undecim annis (qui erant anni Pontificatus hujus Pontificis) multum invaluerant, & Ecclesias Belgicas multum vexaverant. Verba ejus sunt: *Car toutes provisions depechees en Cour de Rome ont ete fort accrues, & quasi doubles depuis dix ou onze ans en ca:* sicuti indultum, quod dicitur concessum Carolo VI. Regi Franciæ de providendo de Thesauraria in Ecclesia Collegiata sancti Petri Insulensis, non probat admissam reservationem hujus dignitatis in mensibus reservatis, ita nec Indultum, vigore cujus Carolus V. dicitur providisse de hac dignitate Thesaurariæ vigore Indulti Apostolici.

Dicitur enim Carolum V. ejusque successores usque in hodiernum diem in vim Induli Leonis X. providere de omnibus primariis dignitatibus post Pontificalem in Ecclesiis Cathedralibus & de principalibus in Ecclesiis Collegiatis, tametsi hæ dignitates in hisce Ecclesiis nunquam reservationi Apostolicæ vigore hujus regulæ 8. mensium sciantur fuisse subjectæ.

Quantum ad provisionem hujus dignitatis Thesaurariæ in persona Bertrandi Verviani, cum eam & in Curia Romana obtinuerit, & à Capitulo nec sciatur in vim cujus provisionis sententiam recredentialem reportaverit, nihil concludenter ea hac provisions pro fundanda receptione reservationis Apostolicæ inferri potest. Quandoquidem igitur nullus indubitatus actus possessionis, nullusque legitimus titulus per provisum Apostolicum adducatur ad fundandam inductam reservationem Pontificiam, quoad dignitates electivas confirmativas in Ecclesia Collegiata S. Petri Insulensia, non apparet qua specie provisus Apostolicus prætendere queat, has dignitates in hac Ecclesia sub reservatione Sedis Apostolicæ comprehendi titulo immemorialis possessionis vel præscriptionis.

Quis enim nescit ad inducendam similem præscriptionem seu possessionem, ubi nullus titulus specialis probatur, inniti debere concludentibus nec controversis actibus possessionis per tempus immemoriale continuatis? notanter si per similem præscriptionem introductum prætendatur quod & juri communi contrariatur nec non generali patriæ praxi opponitur ipsamque Beneficiorum fundationem, si non evertat, saltem atterat, & Ecclesiarum communi utilitati natum est officere, quale est ipsa reservatio dignitatum, quæ titulo similis præscriptionis in hac Ecclesia contra jus commune & usum ceterarum Ecclesiarum, nec non fundationem seu institutionem earum dignitatum inducta prætenditur, uti supra ostensum est.

Imo tametsi probaretur per Sedem Apostolicam aliquoties, etiam titulo reservationis, huic dignitati mensibus reservatis fuisse provisum, atque in vim hujus provisionis sine ulla contradictione Capituli provisum Apostolicum fuisse ad possessionem admissum & pacifice in ea perseverasse; nihil tamen inde concludenter pro recepta & stabilita reservatione Apostolica concludi posset.

Neque enim conniventia Capituli, aut etiam ejusdem positiva approbatio similis provisionis Apostolicæ, ejus est efficaciæ, ut contra communem patriæ usum hæc dignitatum reservatio in hac Ecclesia recepta censeri debeat, eaque mediante ipsa primæva dignitatum conditio alteratur & contra communem Ecclesiæ utilitatem earumdem dignitatum provisio ad potestatem extraneam, scilicet Curiam Romanam legitime devoluta cum ingenti incommodorum sequela, quæ similes reservationes secum trahere consueverunt, & de quibus jampridem tam alic tum Belgii Ministri, tum Ecclesiarum Prælati conquesti fuere, & ad quorum querelas plura contra provisiones Romanas Principum edicta prodierunt.

Quod vel in præsenti casu eo magis militat, quod cum per regulam reservativam 8. mensium provisio Canonicatuum in 8. mensibus pertineat ad Sedem Apostolicam, natum sit fieri, ut Capitulum constet ex pleeisque Canonicis, qui suam ad Canonicatus Promotionem referre debeant Sedi Apostolicæ, qui ut eam in se collatam gratiam recognoscant, facile provisioni Apostolicæ annuent: præsertim cum à Sede Apostolica meruerint obtinere provisionem Canonicatus, sperare queant eadem via aliquando, & dignitatum provisionem se obtenturos.

Refert Renatus Choppinus lib. 1. de S. Politia, tit. 1. n. 3. 4. 5. & 6. deliberationem Capituli Claromontani, qua electionem Canonicorum solitam fieri per communem Capituli electionem transtulerant ad Furnarios appellante tanquam ab abusu procuratore Regio à Senatu Parisiensi fuisse cassatam, *quam tamen summus Pontifex diplomate confirmarat*. Eo indubie fundamento quod penes Capitulum non esset authoritas mutandi modum providendi de Canonicatibus in ipsa fundatione præscriptum, vel longæva consuetudine observatum.

Et Antonius Faber in suo Codice lib. 10. tit. 2. definitione 40. agens de unione Beneficiorum, notansque: „Quoniam unio Beneficiorum odiosa est, & à communi Ecclesiarum utilitate aliena, nunquam nisi ex magna, & necessaria causa permitti debeat, vocatisque in eam rem omnibus illis quorum interest ac post hæc expressis iis qui vocandi sunt; addit vocandum quoque Procuratorem generalem non solum si jus Patronatus ad Principem pertineat, sed etiamsi ad alium, nempe ratione publicæ utilitatis, & ad hoc ipsum despiciendum an publice utilis futura sit unio an inutilis, quin & addit eum esse vocandum pro tuenda Principis authoritate, ad quam pertinet ut Beneficiorum omnium, quæ in territorio sunt, protector & conservator existimetur."

Ex his concludit, quod si non „vocato Procuratore generali unio facta sit, possit & soleat ille ab ea tanquam ab abusu provocare, semperque ea provocatio admittatur, *etiam post centum annos*, quia unio semper & perpetuo gravat."

Quidni igitur reservatio dignitatum etiamsi per Capitulum privata auctoritate aliquando fuisset admissa, Principis auctoritate eadem ratione cassanda esset; utpote non minus quam unio Beneficiorum publicæ utilitati præjudiciosa, & non minus quam ipsa unio continuo gravans ac ipsam dignitatum primævam conditionem evertens aut saltem alterans.

Nec minus hic locum habet quam in ipsa unione sine interventu Procuratoris Regii facta, quod subjungit idem auctor; quid ergo, si nulla provocatio sit ab ea unione quam inaudito Procuratore generali, aut non vocatis iis quorum interfuit, factum esse appareat, idem jus constitui debebit, non ut abusiva pronuncietur unio, sed ut perinde ac si facta non esset, nulla ejus ratio habeatur, negligaturque à Senatu, quæ neglecto Principe Senatuque facta fuit.

Itaque censent infrascripti per provisum Apostolicum nequaquam probatum esse sufficienter reservationem dignitatis Thesaurariæ; de qua in casu, in hac Ecclesia Collegiata S. Petri contra jus commune, nec non communem usum aliarum Ecclesiarum Belgii esse legitime receptam & stabilitam, & consequenter Capitulum in jure eligendi ejusque provisum esse manutenendum, quousque aliunde plene, & concludenter provisus Apostolicus titulum reservationis probaverit.

Ita responsum Lovanii hæc 30. Julii 1715.

Erat signatum Z. B. Van Espen I. V. D. SS. can. Professor. J. F. Herrals I. V. D. & Professor primarius. Laurentius Hacquius J. U. Doctor, & Profess. ordin. J. A. Brenard. J. U. Doctor & antecessor primarius. L. Wirix J. utriusque Doct. & Prof. ordin. Amandus Bauvens, J. U. Doct. & Prof. ordin.

SEN-

(O)

SENTENTIA EXTENSA SENATUS BRABANTIÆ contra Archidiaconum Condeomi 10. Martii 1700.

Le Prevot & Pasteur de Limbourg, Vice-Archidiacre & Official de Condros au pays & Duché de Limbourg & autres pays d'Outremeuse, & pour lui en prenant la cause, le Conseiller & Procureur General & les Etats du pays de Limbourg, Supplians. L'Archidiacre dudit Condros, Rescribent.

VEU au Conseil souverain de Sa Majesté, ordonné en Brabant la Requete y presentée par le premier Suppliant le 31. de Juillet 1693. par laquelle il donnoit à connoitre que suivant les privileges du pays de Brabant & d'Outremeuse, aucuns Sujets Ecclesiastiques ou autres de meme pays, ne pouvant etre evoquez ni convenus en Jugement pardevant le Juge Ecclesiastique ou autres hors lesdits pays, le Rescribent avoit donné commission au Suppliant pour exercer la Jurisdiction Ecclesiastique dans ledit Condros, laquelle il avoit longues années paisiblement exercé ensuite du placet dudit Conseil; mais comme François Pirot avoit presenté Requete audit Rescribent, pour que le Suppliant auroit à lui envoir les actes du debat que ledit Pirotte avoit pardevant le Suppliant contre Corneil de Haut-Regard, au subjet de sa Cure de Vvaudre, afin d'en connoitre, ledit Rescribent, sans considerer qu'il ne pouvoit exercer aucune Jurisdiction sur le Sujets du pays de Limbourg, avoit par appointement du 31. Mai 1693. dit *communicetur præsens supplica Officiali nostro Limburgensi, fine trasmittendi nobis acta, interim quæcumque præjudicialia suspendentes*, ledit Rescribent avoit pour lors ordonné au Suppliant de lui envoier les Actes d'un Proces ventillant pardevant lui; & apres avoir examiné lesdits Actes, il les avoit renvoié avec la Sentence par ecrit, avec ordre au Suppliant de la prononcer comme il l'avoit couché, mais comme le sentiment dudit Suppliant & de ses Assesseurs n'etoit conforme à ladite Sentence, il en avoit donné avis audit Rescribent, dont il avoit eu pour responce qu'il n'avoit pas envoié la Sentence pour la faire examiner de ses Assesseurs, mais bien pour la prononcer, comme etoit à voir par la piece en etantes; & quoique par toute civilité & raison, il avoit donné à connoitre au Rescribent qu'il ne lui etoit permis d'exercer aucune Judicature en ce pays, il ne laissoit pas pourtant à continuer de le troubler dans sa Judicature, avec menace de revoquer sa commission; raison porquoi ledit Suppliant se retiroit vers ledit Conseil, le Suppliant tres humblement d'etre servie de lui vouloir accorder Lettres de maintenue *in forma*, avec clause de mandement, tenant lieu: Vû aussi la rescription y servie à l'encontre par le Rescribent le 29. d'Octobre 1693. par laquelle il disoit d'avouerque, suivant les privileges des pays de Brabant & d'Outremeuse aucune Sujets Ecclesiastiques ou autres du meme pays, ne pouvoient etre evoquez ni convenus en jugement pardevant le Juge Ecclesiastique, ou autres hors ledit pays, & que pour cette raison & au lieu, que le Rescribent vaqueroit lui-meme en Brabant, pour prendre connoissance de toutes les causes des Brabançons, qui pourroient survenir en son district, ainsi que l'Archidiacre de Hasbaye le faisoit lui-meme es terres de l'Obeissance de Sa Majesté, il avit substitué le Suppliant en sa place en l'an 1691. pour exercer la Jurisdiction en son nom & de son autorité dans ledit Condros, ne croiant pas que sur cette substitution seroit suivi aucun placet qui n'etoit pas aussi necessaire, celui du 18. Avril 1671. ne pouvant servie pour ladite substitution faite par le Rescribent dix années apres; & en tout cas, supposant que le placet de Sa Majesté seroit requis pour que le Suppliant pourroit exercer la Jurisdiction en vertu de cette substitution, pardessus que tout ce qu'il auroit fait jusqu'à present seroit nul & de nulle valeur, il etoit notoire que ce placet ne pourroit changer la nature de ladite substitution; tellement que de revoquable qu'elle etoit de soi & en vertu de la clause sous laquelle elle avoit été faite *usque ad revocationem nostram duntaxat*, elle seroit devenue irrevocable, & qu'ainsi il avoit toujours demeuré libre au Rescribent de la revoquer, comme il avoit fait, de maniere qu'il n'y avoit aucune apparence de possession, sur laquelle il pourroit fonder sa demande afin de maintenue, & qu'il avoit tort de se plaindre de ce que le Rescribent avoit eté obligé de faire en meilleure administration & execution de la justice, pour empecher des coups que le Suppliant meditoit de faire par une trop grande partialité pour l'une des parties, ce qui n'etoit pas de cette matiere, & surtout le Rescribent s'etonnoit d'autant plus du procedé du Suppliant, qu'il ne pouvoit ignorer qu'Antoine Delvaarane fait de meme contre le predecesseur du Rescribent, & aiant meme obtenu en ce regard Lettres de maintenue, icelles avoient eté declarées sub & obreptices & sans effet, & lui non fondé ni recevable, & condamnez à deux tiers de depens, ainsi qu'etoit à voir par la Sentence pareillement en etant, parmi qu'elles & autres raisons debattant l'ulterieur contenu de ladite Requete d'impertinences, frivolités & denegation, contendoit le Rescribent à ce que levant l'interdiction accordée sur ladite Requete, icelui pour avoir requis par icelle, ainsi qu'il avoit fait, seroit declaré non fondé ni recevable, & condamnez es depens. Vû de suite la replique, rescription ulterieure, replique ulterieure & duplique desdites parties, ainsi que la Requete civile du Rescribent du 23. Decembre 1694. avec le raisons d'impertinence y alleguées contre servies de la part du Suppliant. Vû en outre la Sentence interlocutoire y ensuivie le 26. de Mars 1695. par laquelle ledit Conseil, avant de faire droit, ordonnoit aux empretenant de venir *ad consilium* pour &c. Vu, en outre la conclusion desdits empretenans, par laquelle ils disoient en substance, que selon les loix & privileges fondamentales de ce pays, les Sujets du Roi, soit Ecclesiastiques ou seculiers, ne pouvoient etre arretez, evoquez ni tirez en justice hors de ce meme pays, mais ils devoient etre traitez & jugez par des Juges du pays; qu'aussi le Rescribent n'ignorant pas cette verité, & sçachant qu'il ne pouvoit faire en ce pays aucun Acte jurisdictionnel en qualité d'Archidiacre du Condros, à raison qu'il devoit tenir & tenoit fixement residence dans la Ville de Liege, il avoit laissé continuer le Suppliant dans l'exercice de la Jurisdiction Ecclesiastique audit Condros, ensuite de la commission lui donnée pour ce sujet, & agreée par le Roy par Acte du 18. Avril 1671. jusqu'à ce qu'il lui avoit pris envie d'ordonner au Suppliant de lui envoier les Actes & Pieces du Proces instruit devant lui Suppliant, entre le Procureur d'Office d'une, & M. Nicolas Gregoire d'autre part de les examiner, y porter Sentence, & en charger par sa Lettre du 27. Juin 1693. le suppliant de la prononcer, à quoi le suppliant n'aiant voulu deferer, comme il ne pouvoit en aucune maniere, à moins de souscrire à une emprise evidente, le Rescribent s'etoit voulu attribuer l'autorité de le deporter, en revoquant, comme il avoit pretendu de faire par Acte du 28. Aoust de ladite année, sa commission: mais comme l'une & l'autre choquoient egalement lesdites loix & privileges, le premier, parce que les Sujets du Roi ne pouvoient etre jugez qu'en ce pays, & par des Juges y domiciliez: Et le second, parce qu'il y doit etre un Tribunal fixe pour les gens d'Eglise aussibien que pour le seculier, que les Juges y devoient juger avec une pleine & entiere liberté, & que partant ils ne pouvoient etre revocables *ad nutum*, lesdits Empretenans concluoient, à ce que l'entreprise du Rescribent enoncé & faite respectueusement par sa Lettre du 27. de Juin 1693. fut declaré nulle, invalide & sans effet, lui ordonnant de la casser & mettre à neant avec depens, declarant de plus que la personne qui se devoit etablir dans la Province de Limbourg pour y exercer ladite Jurisdiction Ecclesiastique, y devoit tenir fixe

domi-

domicile, & ne pouvoit etre depose ni revoque *ad nutum* aussi avec dedens, ou qu'autrement, &c. lequel ecrit aiant ete appointe de communication le 28. de Juin 1695. le Referibent avoit servi à l'encontre son ecrit de reponse, & conclusion contraire contenant en substance qu'il ne vouloit aucunement tirer en dispute les loix & Privileges du pays, enoncez en l'article 1. dudit ecrit, mais que le contenu du second article, où les Emprenans disoient que les Sujets du Roi devoient etre traitez & jugez par des Juges du pays contenoit un equivoque; s'il entendoit par là que les Sujets de Sa Majesté devoient etre jugez par des Juges qui tenoient leur Tribunal dans le pays, on admettoit tres-volontiers ce point: mais s'il entendoit par-là que les Sujets de Sa Majesté devoient etre jugez par des Juges qui soient nez & domiciliez dans le pays, on denioit absolument ce point pour ce qui regardoit la Jurisdiction Ecclesiastique, le contraire etant avere & etabli par plusieurs exemples publics & par une usance immemoriale; qu'en premier lieu il ne pouvoit pas avoir un exemple plus solemnel qu'au regard des Archevêques de Malines, lesquels, quoique pour la plupart point nez dans le pays, n'avoient pas laissez pour cela d'exercer leur Jurisdiction dans toutes les parties du Brabant qui etoient de leur Diocese, aussi les Archevêques avoient leur Domicile & Palais en la Ville de Malines, qui etoit une Province separée de celle de Brabant, & nonobstant cela ils exercoient & avoient toujours exercé leur Jurisdiction dans le Brabant; & combien que par succession de tems ils avoient etablis un Official dans la Ville de Bruxelles, cela ne s'etoit fait que pour plus grande commodité de ladite Ville, à cause que l'Official qui residoit en la Ville de Malines ne pouvoit pas commodement vacquer aux affaires de Bruxelles, aussi ledit Official qui residoit à Bruxelles n'etoit pas delegué seul pour les affaires du Brabant, sa delegation primitive etoit restrainte au district de Bruxelle & de l'Eau de saint Pierre; dans le reste du Brabant, comme Louvain, Tirlemont, Diest, Arschot, [illegible], Saint Leonard, & autres quartiers, l'Official qui residoit & etoit domicilié à Malines, avoit la delegation & Jurisdiction concurrente a ce l'Official qui residoit à Bruxelles, mais l'Official qui residoit à Malines n'exercoit pas dans la Ville de Malines la Jurisdiction qu'il avoit sur les Habitans de la Province de Brabant; il exercoit cette Jurisdiction dans un lieu qu'il designoit à cet effet dans la Terre & Province de Brabant, & ce pour que les Sujets du Brabant ne pourroient pas se plaindre d'evocation. C'est en cette conformité que les Archidiacres de Liege, qui n'etoient nez ni domiciliez dans le pays de Brabant; etoient en possession immemoriale de juger par soi-meme ou par leurs Substituts, de toutes les causes appartenantes à leur Jurisdiction ou district de Brabant; que l'article 3. dudit ecrit contenoit plusieurs periodes, lesquelles il convenoit de considerer separement, pour autant mieux les rencontrer & y donner solution particuliere, les Emprenans disoient en premier lieu audit article que le Referibent ne pourroit faire en ce pays aucun Acte Jurisdictionnel en qualité d'Archidiacre de Condros, à raison qu'il tenoit sa fixe residence en la Ville de Liege. Cette premiere partie dudit article etoit entierement abusive; au contraire il etoit libre au Referibent d'exercer par soi-meme en Brabant la Jurisdiction Ecclesiastique, laquelle lui competoit sur les Sujets de Sa Majesté en ladite qualité d'Archidiacre, s'il vouloit exercer cette Jurisdiction par soi meme, il n'etabliroit pas pour cela son Tribunal dans la Ville de Liege, il etabliroit à cet effet son Tribunal dans la Terre de Brabant au district qui etoit sujet à sa Jurisdiction Ecclesiastique, les Emprenans disoient en second lieu audit article que le Referibent auroit laissé continuer le Suppliant dans l'exercice de la Jurisdiction Ecclesiastique audit Condros, ensuite de la commission à lui pour ce donnée & agrée par le Roi par acte du 18. Avril 1678. les Emprenans montroient audit article que le Conseil du Suppliant s'etoit mele & assisté pour faire dresser leur Ecrit, car pourquoi avancoient ils cette continuation figurée, sinon pour couvrir le tort du Suppliant; lequel etoit evident en ce qu'il etoit notoire que par la mort de feu l'Archidiacre, predecesseur du Referibent, qualité d'Official, laquelle le Suppliant pouvoit avoir recu de lui etoit venu à cesser etant notoire en droit, *quod sit idem Tribunal Episcopi & ejus Officialis, idem Tribunal Archidiaconale & ejus Officialis, atque adeo moriente Episcopo cessat qualitas ejus Officialis, uti & moriente Archidiacono*, dont il avoit en cette Archidiocese de Malines un exemple tout nouveau, arrivé par le trepas de l'Archevêque Alphonse de Berges, par la mort duquel est venu à cesser la qualité d'Official en la personne du Curé du Beginage Martin Oudenhagen, qui etoit encore en vie. Si donc cette qualité etoit venu à cesser en la personne du Suppliant par la mort du feu l'Archidiacre, oncle du Referibent, ainsi que cela etoit notoire en droit & usance journaliere, le Suppliant ne pouvoit pas pretendre presentement la qualité d'Official du chef de feu le predecesseur du Referibent; tout ce qu'il y pouvoit pretendre devoit avoir sa source & sa force de la delegation faite par le Referibent, & de la commission lui donnée à cet effet. Si les Emprenans vouloient examiner ladite commission, & tout ce qui etoit ensuivi, ils trouveroient sans dout plus de matiere pour se joindre au Referibent, & pour emprendre la cause pour lui, que pour l'emprendre pour le Suppliant, ils trouveroient que depuis que la premiere commission du Suppliant etoit venue à cesser par la mort de feu l'Archidiacre de Condros, predecesseur du Referibent, le Suppliant ne s'etoit jamais mis en devoir pour obtenir de Lettres de placet, afin de pouvoir exercer au pays de Brabant sa nouvelle commission, & ainsi on laisse à considerer aux Emprenans s'ils veulent continuer à defendre une personne, laquelle sans demander, moins obtenir des Lettres de placet, vouloit exercer au pays de Brabant une commission d'Official par lui obtenue du Referibent, ils trouveroient au-dessus de cela dans sa delegation donnée par le Referibent les mots *ad nostram revocationem*, sur lesquels on avoit raisonné dans les Ecrits precedens, & on disoit en general contre l'article 3. que le Referibent n'avoit jamais douté du pouvoir qu'il a de juger par lui meme au pays de Limbourg, auquel lui compete la Jurisdiction Ecclesiastique en qualité d'Archidiacre de Condros, nonobstant qu'il tenoit sa residence en la Ville de Liege: si le Referibent avoit delegué au Suppliant ladite Jurisdiction Ecclesiastique, cela n'avoit pas ete fait par aucune obligation, mais par la volonté libre du Referibent à l'instance & tres instante priere de Suppliant, & la s'etoit aussi fait pour la commodité du Referibent, afin qu'il ne seroit pas obligé d'aller lui meme au pays de Limbourg pour y exercer la Jurisdiction à chaque cas, lequel y auroit pu arriver. Quant à ce que les Emprenans disoient en l'article 4. qu'il auroit pris envie au Referibent d'ordonner au Suppliant de lui envoier les Actes & Pieces du Procès instruit pardevant le Suppliant entre le Procureur d'Office d'une, & Me Nicolas Gregoire d'autre part, le Referibent avoit eu des raisons tres pressante pour se faire informer de ladite procedure, le devoir du Referibent n'etant pas de laisser agir ses substituts en toutes les causes comme ils le trouvoient à propos; le devoir du Referibent, qui est *oculus Episcopi*, pour se bien acquiter de sa charge, etoit de se faire du moins quelquefois informer de l'etat de la partie du Diocese qui etoit sous sa Jurisdiction, & de l'etat des causes qui font quelque bruit & eclat; comme à fait celle instituée contre le nommé Gregoire, mais il etoit abusif de dire que le Referibent y auroit porté Sentence, & qu'il auroit enchargé le Suppliant par sa Lettre du 27. de Juin 1694. de la prononcer, que c'etoit en vain que les Emprenans figuroient cette pretendue raison, pour laquelle le Referibent auroit revoqué la commission du Suppliant, le Referibent ne croiant pas qu'il devoit verifier autre raison pour cette effet que sa seule volonté puisque ces sortes de commissions, delegations ou substitutions, comme tous autres mandats, etoient revocables *ad nutum* de celui qui avoit commis, delegué ou substitué; qu'aussi l'Acte de revocation insinué au Suppliant ne contenoit & n'avoit du contenir aucune raison particuliere, bien loin qu'il contiendroit la pretendue raison figurée par les Emprenans; au contraire, du 5. article Suppliant auroit beaucoup mieux fait de se conformer au projet de Sentence lui envoiée de la part du Referibent, lequel etoit suggeré par des hommes scavans, desinteressés, sans faveur ni dissimulation, le Referibent n'aiant fait en cela qu'ensuivi de son devoir & de sa conscience, en-

seignet

signer & diriger le Suppliant pour qu'il auroit porte Sentence conforme à la disposition du droit, & proportionnee au mefait de celui qui etoit accuse; par quel enseignement & direction personne n'avoit ete evoque ni Juge hors du pays; etant capritieux de dire que le Rescribent l'auroit voulu deporter pour cette raison, il etoit vrai qu'il avoit plu au Rescribent de deporter le Suppliant & de revoquer la commission, laquelle il lui avoit donnee, mais il ne s'ensuivoit pas de là que le Rescribent avoit revoque ladite commission pour telle pretendue raison particuliere, & partant le Rescribent ne croioit pas d'avoir en aucune maniere contrevenu à aucune loi ou privileges de ce pays de Brabant, n'ayant juge personne hors du pays; les Archidiacres ni autres Juges Ecclesiastiques n'etant pas oblige de tenir residence continuelle dans ce pays: & quant à ce que les Emprenans disoient qu'il devoit y avoir un Tribunal fixe en ce pays pour les gens d'Eglise, aussi bien que pour les seculiers, la constitution de ce Tribunel dependoit du Rescribent, à qui competoit la Jurisdiction ordinaire Ecclesiastique parmi la partie de la Terre de Brabant, qui etoit & voit ete de tout tems immemorial sous le district de Condros: que le Tribunal etoit le Tribunal du Rescribent & nullement de son Delegue, commis ou substitue, sinon pour le tems qu'il lui plaisoit de continuer cette delegation, commission ou substitution; finalement quant à ce qu'etoit dit sur la fin de l'article 9. que les Juges ne pouvoient etre revocables *ad nutum*, parce qu'ils devoient juger avec une pleine & entiere liberte, cet argument etoit trop general pour etre de quelque solidite ou de consideration; que tous les Echevins du platpays de cette Province sont revocables *ad nutum*; ils ne laissoient pas pour cella d'etre Juges durant leur commission; tous les Juges deleguez etoient revocables *ad nutum* ensuite des termes du droit ecrit, ils ne laissoient pas cependant d'etre Juges aussi longtems que leur delegation duroit; & si la crainte que leur commission etoit revoquee, etoit capable d'induire les Juges à faire une injustice, il seroit plus convenable de les voir bien-tot revoquer, que de voir dans des Tribunaux des gens, qui per crainte de perdre un gain tempor l, porteroient des Sentences contraires au mouvement de leur conscience, au moien de quoi le Rescribent concluoit à ce que les Emprenans, pour avoir conclu ainsi qu'ils l'avoient fait sur la fin du dit Ecrit, fussent declarez non fondez ni recevables *cum expensis*.

Vu de suite l'Ecrit de replique des Emprenans servi le 27. Septembre 1695. par lequel ils disoient en substance, que le Rescribent ne voulant tirer en dispute les loix & privileges du pays, il ne devoit faire passer pour equivoque ce qu'on avoit dit en consequence des memes loix & privileges, que les Sujets du Roi devoient etre traitez & jugez par des Juges du pays; non pas que par des Juges du pays, pour causes Ecclesiastiques, on vouloit entendre des Juges nez au pays, mais bien des Juges y domiciliez; que les peuples de ce pays ayant de tout tems eu en horreur d'etre traitez par des Juges etrangers, n'avoient rien eu plus à coeur que ce laisser à la posterite un usage par forme de loi, qui baniroit semblables jugemens, ce que les Princes avoient du depuis confirmez & etablis par leurs inaugurations & plusieurs pragmatiques, ensuite desquels tous ceux qui ne residoient pas, etoient inhabiles pour juger, parce que tout homme etoit repute pour etranger qui n'y etoit pas habitue, quand meme il en fut originaire, du moins en materie de Judicature; & qu'ainsi tout Tribunal etoit cense etranger, qui etoit compose d'un Juge etranger: *Prima illa tabula Cortembergensis à Duce & proceribus Regionis solemniter Jurata, quæ nobis tanquam Solonis axones, vel Lycurgi Rhetra religiosa sunt nihil studiosius inculcant, quam jus dicendum esse subditis & incolis per judices indigenas, eo loco, ubi forum sortiuntur, & secundum cujusque civitatis leges: interposita fide de non ferendo aut permittendo, ut quis adversus ea faciat:* Stockmans *in Tractatu suo defensio Belgarum, cap. 8. num. 4.* donnant par ce mot *indigenas* à connoitte qu'il faut que les Juges soient inhabitans du pays, ce qu'il deduisoit plus amplement *num. 7. Cum olim tres causarum species ad audientiam Ecclesiasticam Leodiensis, vel Cameracensis Episcopi deduci possent, videlicet de testamentorum validitate, de pactis matrimonialibus, & rebus in pios usus donatis, sin per amortizationem subductis seculari potestati; providerunt postea majores nostri de his etiam speciebus, & diserte à Principe stipulati sunt die 26. Aprilis 1515. ne ulla ex causa ad Tribunalia Ecclesiastica municipes, vel incolæ Brabantiæ evocari possent, aut Jurisdictionem vicinorum Episcoporum agnoscere cogerentur, nisi apud delegatos eorum, qui in Brabantia residerent; quæ nova cautio solemni principis sacramento firmata ad hanc diem religiose custoditur.* Que comme il ne se pouvoit introduire aucune coutume ni prescription par quel laps de tems que ce pouvoit etre, contre & en prejudice des loix fondamentales du pays, renouvellees & fermentees dans toutes les inaugurations de nos Princes souverains, il etoit inutile d'alleguer des exemples & usances contraires; c'etoient de tollerances dont l'on ne pouvoit tirer aucune consequence, & qui n'avoient meme jamais ete pratiquees par les Supplians ou ses predecesseurs dans le pays de Brabant ou de Limbourg, ou ils n'avoient jamais exerce par eux memes aucune Jurisdiction Ecclesiastique, mais y avoient toujours etablis des Juges qui y avoient de tout tems tenu leur fixe residence conformement les loix du pays, qui etoit ce que l'on pretendoit ici, sans qu'il etoit necessaire de toucher ici davantage la question, si par la mort de l'Archidiacre la qualite de son Official venoit à cesser, le Suppliant à qui elle concernoit promptement l'ayant assez etabli par ses Ecrits precedens, nonobstant l'exemple du Cure de Beginage en cette Ville Martin Oudenhagen, lequel, comme on scait, n'avoit plus continue la fonction d'Official après le trepas de l'Archeveque de Malines, parce qu'il n'avoit plus l'envie de porter le fardeau de cette charge; qu'il s'en etoit ainsi demis volontairement & de son propre mouvement, après quoi il avoit toujours tenu son propre domicile en cette Ville, si long-tems qu'il avoit ete revetu de la dite charge, & juge à l'exclusion de tous autres toutes les causes Ecclesiastiques qui s'etoient presentees; à l'exemple de quoi le Rescribent se devoit aussi regler, laissant le jugement libre & tout entier, & en toutes les causes au Juge d'Eglise etabli au dit Limbourg, sans s'en attribuer la connoissance lui-meme, qui n'avoit pas de qualite de juger en ce pays faute de residence personnelle & de permission du R i, comme Duc du Brabant & de Limbourg, de sorte que l'entreprise enoncee & faite respectivement par sa Lettre du 27. de Juin 1693. etoit un attentat inescusable sur les privileges du pays, in celle lettre faisant voir clairement malgre tout ce que le Rescribent en disoit par le 48. article de son Ecrit, qu'il avoit en charge le Suppliant de lui envoier les Actes & Pieces du Proces y mentionez, de les examiner, en porter Sentence, & ordonner au Suppliant de la prononcer; qui n'etoit pas seulement d'administrer justice entre les Sujets du Roi par un Juge etranger, comme l'etoit le Rescribent habitue dans la Ville de Liege, mais aussi la rendre hors les limites du pays sous une Jurisdiction etrangere, l'une & l'autre egalement contre & en prejudice du droit public, dont l'observance avoit ete juree si solemnellement par toutes les dites inaugurations, y comprise aussi celle du Roi notre Sire, que Dieu conserve longues annees. Que les Juges du platpays de cette Province ne l'etoient pas comme le Rescribent l'alleguoit, n'etant point dans le pouvoir de ceux qui les etablissoient de les demettre sans cause legitime avant le tems ordinaire du changement, & ainsi il y avoit un Tribunal fixe non plus ni moins qu'en toutes les autres Villes de Brabant, de quoi l'on ne se contentoit pas encore au pays de Limbourg, puisqu'il etoit notoire que tous les Juges, meme jusqu'à ceux du plus chetif Village y sont perpetuels: il etoit donc inutile de dire que les Juges deleguez, quoique revocables *ad nutum*, feroient Juges aussi longs-tems que leur commission duroit, attendu qu'il ne suffisoit pas d'avoir des Juges, mais qu'il en falloit avoir conformement aux loix du pays, c'est à dire, des Juges qui puissent juger toutes sortes de causes avec une independance totale de celui qui les etablissoit, & une liberte toute entiere, & de suite composer un Tribunal fixe & ordinaire, ce qui ne se pouvoit pas trouver dans des Juges revocables *ad nutum*: à la faveur desquelles & autres raisons, &c. debattant l'ulterieure contenu dudit Ecrit d'impertinence & denegation, *quatenus contra*, persistoient les Emprenans comme auparavant avec depens.

Vu en outre la duplique du dit Rescribent, par laquelle il disoit entre autres que les peuples de ce pays n'avoient jamais eu en horreur les Juges etrangers, comme les Emprenans alleguoient, mais bien les evocations qui se faisoient hors du pays, qui les obligeoient de plaider à grands frais, & sans l'assurance de leurs personnes pardevant des Tribunaux etrangers etabli hors du pays; les inaugurations & pragmatiques des Princes souverains de ces pays avoient blame & aboli les evocations, mais ni les inaugurations ni les pragmatiques n'avoient jamais blame l'exercice de la Jurisdiction Ecclesiastique par ceux à qui elle competoit, nonobstant qu'ils ne resideroient pas dans le pays, c'est-à-dire, nonobstant qu'ils n'y avoient pas ni domicile constitue ou absolu, qui se nomme en Droit *Domicilium incolatus & constituitur in eo loco, ubi quis larem & rerum suarum summam constituit, lib. 2. cap. de municip. & originar.* pourvu que cette Jurisdiction s'exerceroit dans le pays meme, & que les Surceans du Brabant ne seroient pas evoquez hors du pays; ceux qui avoient exerce cette Jurisdiction, ayant toujours ete tenus quant à cet effet pour domiciliez dans le pays, à raison de leur dignite & Jurisdiction qu'ils y avoient tenue & exerce, ce domicile etant appelle en Droit *domicilium dignitatis*, ensuite de quoi un Pretre est cense avoir domicile au lieu de son Benefice, un Magistrat au lieu où il deservoit sa Magistrature, nonobstant qu'il y auroit ailleurs son domicile constitue *sive incolatus*, comme il etoit remarque par Argentre aux Coutumes de Bretagne, *art. 9. Gloss. 1. n. 6.* que les Emprenans avoient pourtant grand tort de dire, comme ils avancoient, que tout Tribunal etoit cense etranger, qui est compose d'un Juge qui est etranger, ou au contraire les Juges qui avoient Jurisdiction dans le pays etoient censez par l'exercice de cette Jurisdiction dans le pays avoir leur domicile dans le pays meme; que les Emprenans citoient en vain les Tables de Cottenberg, ou plutot les Passages de Stockmans, faisant mention avec eloge des dites Tables, où non seulement le dit Stokmans ne parloit pas toujours avec le meme eloge desdites Tables, comme par exemple en sa Decision premiere n. 21. où il disoit: *In Tabulis Cortenbergensibus Joannis Brabantia Ducis anni* 1312. 1313. *quanta ruditas & infantia;* mais aussi les dites Tables ne parloient aucunement de la Jurisdiction Ecclesiastique, aussi Stokmans dans le lieu cite par les Emprenans entendoit par les mots *judices indigenas*, des Juges nez & domiciliez dans le pays, ce que les Emprenans meme avoient du avouer ne pouvoir etre appliquez aux Juges Ecclesiastiques, lesquels ils avoient avoue ne devoir pas etre ne dans le pays, comme ce l'a ete usite dans le Brabant au regard des Juges seculiers: les mots *secundum cujusque civitatis leges*, dont Stockmans se servoit au dit passage, marquoient aussi qu'il y entendoit de parler des Juges seculiers, meme il n'agissoit pas audit passage du cas en question, mais il y agissoit pour desaprouver les evocations qu'il appelloit *peregrina judicia*, pour lesquels desaprouver il n'emploioit pas seulement les dites Tables de Cortenberg, mais aussi le traite fait en l'an 1251. entre Henri Duc & Prince de Brabant, & l'Eveque de Cologne, où il avoit ete convenu, *ne occasione debitorum, conventionum, vel pactionum, alter alterius res vel personas in civitate Coloniensi, vel in terra Ducis accipere posset vel arrestare*, lequel Traite ne contenoit notoirement que les evocations, & nullement le sujet du present debat. Les Emprenans ne pouvoient pareillement se prevaloir de ce qui etoit deduit plus amplement par le dit Stockmans au dit Traite *Defensio Belgarum cap. 1. n. 7.* Car combien qu'il etoit veritable, *quod cum olim tres causarum species ad audientiam Ecclesiasticam Leodiensis ad Cameracensis Episcopi deduci possent, videlicet de Testamentorum validitate & de pactis matrimonialibus & rebus in pios usus donatis, sive per amortizationem subductas seculari potestati, providerunt postea majores nostri de his etiam speciebus & diserto Principe stipulati sunt; ne ulla ex causa ad Tribunalia Ecclesiastica municipes vel incolæ Brabantiæ evocari possent:* neanmoins ce qui etoit ajoute en après, *aut Jurisdictionem vicinorum Episcoporum agnoscere tenerentur nisi quod delegatos eorum qui in Brabantia residerent:* cela etoit ajoute par le dit Stockmans du sien, & n'etoit contenu dans aucuns Edits des Princes souverains de ce pays, ni dans aucuns Concordatz ou Traitez publies, meme l'usance immemoriale y etoit directement contraire, car combien que les Eveques de Liege & de Cambray, ou leurs Archidiacres avoient eu leurs deleguez, qui de tems en tems avoient residez dans le pays, ce nonobstant lorsque les personnes, aux quelles competoit la Dignite & Jurisdiction principale avoient voulu venir dans le pays, ils y ont toujours exerce leurs Jurisdictions & fonctions en dependantes, sans participation ou concurrence de leurs Deleguez, aussi-bien qu'il s'etoit toujours pratique au regard des Archidiacres de Malines, qui combien ils y etablissoient un Official en Brabant, y venoient neanmoins exercer leur Jurisdiction par eux-memes, independemment de leur dit Official, quand ils les trouveroient convenir; & pour montrer plus clairement que ces mots *aut Jurisdictionem vicinorum Episcoporum agnoscere tenerentur nisi apud delegatos eorum, qui in Brabantia residerent*, etoient ajoutes par le dit Stockmans du sien & sans aucun fondement, il convenoit de considerer les mots immediatement suivant, par lesquels il veut confirmer son discours, lorsqu'il disoit, *quæ nova cautio solemni Principis juramento firmata ad hanc diem religiose custoditur*, que cette Pretendue confirmation par serment du Prince; consistoit dans l'addition de la joieuse Entree en datte du 26. Avril 1515. article 3. comme remarquoit le meme Auteur à la page du dit n. 7. c'etoit donc la dit joieuse Entree qui devoit faire decision du discours tenu par le dit Stockmans, puisqu'il s'y rapportoit lui meme; on verroit dans la dite joieuse Entree qu'elle empechoit les evocations, mais on ne verroit pas que les dites joieuses Entrees empecheroient que les Eveques de Liege & de Cambray, ou leurs Archidiacres, auxquels competoit la Jurisdiction ordinaire Ecclesiastique, n'auroient pu exercer leur Jurisdiction ordinaire par eux memes dans les Tribunaux qu'ils avoient etablis dans le pays; que les mots de la dite joieuse Entree sonnoient comme s'ensuit: *Item dat d'onderfaeten onser voorf. Lardts van Brabant inden Bisschopdomme van Luyck ende Cameryck buyten den selven Lande van Brabant gelegen voort geestelyck gerechte niet en sullen mogen Vuorden betogen van heure persoonen ofte goeden die in onsen voorf. Lande van Brabant gelegen ofte geseten syn. maer dat die inde Geestelycke Hovender selve Bisschoppen binnen den Lande van Brabant gestelt, getogen sullen Vuorden te rechte, al soo lange als den geestelycken Hove in den selven onsen Lande van Brabant liggen sullen.* L'on voioit clairement par la dite joieuse Entree que l'intention du Prince n'avoit ete que d'empecher les evocations, que pour le reste il ne faisoit aucune distinction entre les Eveques & leurs Deleguez, il disoit seulement que les Tribunaux Ecclesiastiques devoient etre etablis dans le pays, le tribunal ou la Cour Ecclesiastiques etant un lieu propre & convenable pour tenir role, comparition, & pour exercer d'autres Actes dependans de la Jurisdiction Ecclesiastique, & ce lieu devoir etre etabli dans le pays; que les mots propres de la dite joieuse Entree, bien loin qu'ils pourroient servir pour exclure les personnes principales, montroient bien clairement, que tout le droit demeure aux personnes principales *in verbis: maer dat die inden Geestelycken Hove der selve Bisschoppen biennen den lande van Brabant gestelt*, &c. Qu'il n'y est point dit que les Surceans du Brabant devoient etre assignez pardevant les Cours Ecclesiastiques des Officiaux etablies dans le pays, mais elle parloit bien clairement des Cours Ecclesiastiques des Eveques; marque evidente qu'elle ne vouloit rien deroger au droit des personnes principales, mais qu'à cet egard elle vouloit laisser le tout dans la disposition du droit commun, pourvu qu'il ne seroit pas contrevenu au point unique, dont y etoit traite, qui consistoit dans l'evocation, & partant c'etoit en vain que les Emprenans disoient qu'il ne se pouvoit introduire aucune Coutume ny prescription par que laps de tems que ce pouvoit etre contre & en prejudice de loix fondamentales du pays, renouvellees & fermentees dans toutes les inaugurations des Princes souverains de ce pays, puisqu'on avoit montre si ouvertement l'impertinence des dites Loix, pour l'intention des Emprenans: & qu'au contraire elles confirmoient la soutenue & intention du Rescribent: il

ne

ne pouvoit pas etre inutile d'alleguer des observances contraires, comme vouloient soutenir les Emprenans; car, puisque l'observance donnoit l'esprit & la force à la loi *sitque consuetudo optima legis interpres, lib. si interpres. 37. ff. de leg.* les dites observances contraires faisoient voir que les Emprenans tournoiens fort mal le sens & l'esprit de la dite Joieuse Entree, comme cela etoit montre ci-dessus, aussi les Emprenans ne pouvoient pas dire avec justice que ces observances contraires consistoient dans des Actes publics *qui exercentur in invitos, & contra cujuscunque conditionis personas*, ou les dites observances contraires consistoient dans des Actes pas seulement reiterez, meme journaliers, ayant toujours eta pratique par le Rescribent & ses predecesseurs dans la partie du pays de Limbourg, sujette à la Jurisdiction en qualite d'Archidiacre de Condros, aussi-bien qu'il avoit toujours ete pratique par le present Archidiacre de Hasbaye, & ses Predecesseurs dans la partie du Brabant, qui etoit sujette à sa Jurisdictions, le successifs Archidiacres de Condros ayant de tout tems immemorial visite par eux-memes la partie du pays de Limbourg qui etoit sujette à leur Jurisdiction, y ayant corrige les abus qui etoient venus à leur connoissance, y ayant porte à cet effet des Decrets & Sentences qu'ils avoient toujours mis en execution, s'ils y avoient etabli des Juges pour pardevant eux atre demenuees les causes de haute recherche, cela n'avoit ete fait que pour commodite particuliere, parce qu'etant de residence en la Cathedrala de Liege, ils ne pouvoient commodement faire par eus memes tous le devoirs qu'il convenoit de faire en cex sortes de causes, mais cela n'etoit ni ne changeoit rien dans leurs droits; cette Jurisdiction qu'ils donnoient à leurs Officiaux ou Deputez n'etoit qu'une communication que les dits Officiaux ou Deputez exercoient au nom de leurs principaus, dans les causes pour lesquels il etoient commis *ad certas dumtaxat causas*, soit qu'ils seroient commis *ad universitatem causarum sive simpliciter, sive ad revocationem*: les Emprenans disoient qu'il n'etoit pas necessarie de toucher davantage la question, si par la mort de l'Archidiacre la qualite de son Official venoit à cesser, ils faisoient bien de ne pas toucher davantage ce point, qui se trouvoit clairement decide an Droit Canon en faveur du Rescribent par les raisons ci devant avancees, *quod sit idem Tribunal Episcopi & ejus Officialis, idem Tribunal Archidiaconi & ejus Officialis*. Si les Emprenans vouloient toucher davantage ce point, ils feroient paroitre autant plus clairement les raisons pour lesquelle leur principal devoit etre condamne, etant impertinent de dire que le Sieur Martin Oudenhaghen n'auroit plus continue sa fonction d'Official après le trepas de feu l'Archeveque de Malines, parce qu'il n'auroit plus eu en vie de porter le fardeau de cette charge, & qu'ainsi il s'en seroit demis de son propre movement, ou cette qualite etoit venu à cesser par la mort de feu l'Archeveque Alphonse, & qu'on ne pourroit pas montrer que depuis la dite mort il auroit exerce quelque Acte de Jurisdiction. Il pouvoit bien etre vrai qu'il n'auroit pas fait des devoirs pour solliciter sa continuation *sede vacante*, mais cependant il demeuroit toujours veritable que sa fonction d'Official etois venu à cesser par la mort du dit Archeveque; que si les Emprenans ne se vouloient pas contenter du dit exemple, on leur pourroit encore montrer plusieurs autres, tant dans le Diocese d'Anvers que dans Archidiocese de Malines, comme aussi dans les Dioceses de Gand, de Bruges, de Ruremonde, auxquelles on à vu que la qualite d'Official etoit venu à cesser par la mort de l'Eveque. Les Emprenans ne devoient pas dire que le dit Oudenoaghen, qui avoit ete Official de l'Archeveque de Malines en Brabant, auroit juge, à l'exclusion de tous les autres, les causes du Brabant, car en premier lieu le dit Archeveque Alphonse avoit juge par lui meme plusieurs causes du Brabant, nonobstant qu'il avoit son dit Official en Brabant: & en second lieu le Sieus Coziache, Chanoine de la Metropolitaine à Malines, qui en cette qualite & aussi à cause de sa fixe demeure avoit son domicile dans la Ville de Malines, avoit au meme tems son Tribunal en Brabant en qualite d'Official de l'Archeveque, ayant etabli le lieu d'assignations pour les adjournemens au Role & autres comparitions au quartier de Brabant, qui n'etoit gueres eloigne de Malines, & s'appelloit *Passebrugge*, ou il avoit juge en qualite d'Official toutes les causes de Louvain, Tirlemont, Dieft, Archot, Sichem, Leau, Vilvorde & autres quartiers du plat-pays aus environs, d'ou les Emprenans montroient qu'ils etoient tresmal informez de ce qu'avoit ete pratique dans le Diocese de Malines au sujet l'exercice de la Jurisdiction Ecclesiastique, pour venir dire que le dit Oudenhaghen auroit juge à l'exclusion de toutes les causes du Brabant, & partant c'etoit en vain qu'ils vouloient regler le Rescribent à l'exemple du dit Oudenhaghen, le Rescribent ne devoit etre regle à l'exemple d'un Official, an regard duquel meme les Emprenans avoient commis tant d'erreurs, devant au contraire etre regle à l'exemple d'une personne à qui competoit la Jurisdiction en chef *& jure dignitatis*, & ainsi à l'exemple des Archeveque de Malines, lesquels nonobstant qu'il avoient leur residence à Malines, exercoient & avoient toujours exerce leur Jurisdiction en Brabant quand bon leur avoit semble, lesquels memes avoient toujours depute des Officiaux residens dans la Ville de Malines, avec pouvoir d'exercer la Jurisdiction en Brabant, lesquels Officiaux, quoique residens en la Ville de Malines, avoient toujours exerce paisiblement la dite Jurisdiction en Brabant avec ce seul temperament, qu'ils ne pouvoient evoquer un inhabitant de Brabant pour comparoitre en la Ville de Malines, mais que le lieu d'assignation devoit etre designe en Brabant. La Lettre du Rescribent, dont etoit fait mention par les Emprenans, ne pouvoit etre regardee ni comme une Sentence, ni comme un autre Acte juridique, & de suite l'on ne pouvoit attribuer à cette Lettre ni le nom d'attentat ni d'entreprise; que les evocations ne se faisoient pas par des Lettres particulieres ou familieres, comme etoit celle dont les Emprenans parloient; que le Tribunal que le Rescribent avoit dans le pays de Brabant n'etoit pas moins pour le Rescribent, à qui en qualite d'Archidiacre competoit la Jurisdiction en chef *& jure dignitatis*, que pour son Official & Depute; que ce Tribunal ne dependant pas de la residence d'un Juge, il suffisoit que le Juge y venoit exercer ses fonctions au tems necessaire & oportun; si les Juges etablis etoient revocables *ad nutum* ou pas, cela ne regardoit aucunement qui n'avoient aucun droit sur la Jurisdiction Ecclesiastique, il suffisoit pour le Rescribent que les sacrez Canons, selon lesquels la dite Jurisdiction devoit etre reglee, admettoit & approuvoit telle revocation: que les Juges du plat-pays en Brabant se changeoient *ad nutum* de ceux qui les avoient etablis; si les Juges seculiers du plat-pays en la Province de Limbourg etoient perpetuels, ce que on ignoroit, il etoit notoire qu'on ne pouvoit tirer aucun argument des Juges seculiers aux Juges Ecclesiastiques; l'on avoit seulement allegue l'exemple des Juges du plat pays en Brabant, pour montrer que c'etoit sans fondement & contre l'observance que les Emprenans vouloient soutenir avec tant de force que les Juge en Brabant devoient etre perpetuels; que les Emprenans ont de toute maniere grand tort de vouloir disputer au Rescribent d'exercer la Jurisdiction par soi meme, ainsi que lui & ses predecesseurs l'avoient toujours fait à la vue de tout le monde en la Province de Limbourg & les Archidiacres de Hasbaye en la partie de Brabant qui etoit sous leur district; & meme si les Emprenans ou autres vouloient contrevenir à cette observance, ce differend ne devroit pas se decider pardevant ce Souverain Conseil, mais pardevant des Commissaires de Sa Majeste & de l'Eveque de Liege, ensuite du Concordat arrete la 20. Mars 1541. entre l'Empereur Charles V. de glorieuse memoire, & le dit Eveque ou il y dit tit. 9. art. 29. *Insuper visum est Commissariis antedictis quod si super premissis & articulis superius non decisis dubium emergat aut difficultas oriatur inter Justitiarios Principum, talis difficultas terminari & sedari debeat mutuis communicantibus vel literis, ita quod una Jurisdictio aliam non turbet, vel impediat*; & partant le Rescribent excipiant sur la dite observance Immemoriale, & debattant l'ulterieur contenu du dit ecrit de replique, de frivolite, impertinence & denegation, concluant, persistoit comme devant. A tout en egard, la Cour combinant les debats mus par Requete du premier Suppliant du 31. Juillet 1593. & par la conclusion des seconds Supplians

du 28. Juin 1695. & rejettant le Requete civile de Refcribent, ordonne audit Refcribent & a tous ceux qu'il appartiendra d'etablir, le cas y arrivant, en la dite Province de Limbourg, pour autant qu'elle est sous le dit Archidiacone du Candros, un Official ou Juge qui y tiendra domicile fixe pour y administrer la Jurisdiction Ecclesiastique; le condamner de mettre à neant en entreprise enoncee & faite par son Decret du 30. Mai, & par sa Lettre du 27. de Juin, ambedeux dudit an 1693. declare que parmi ce, les conclusion ulterieures prises au proces viennent à cesser, adjuge au premier Suppliant le maintenue par lui requise, & condamne le Refcribent en l'amende de la dite Requete civile rejettee, comme aussi en deux tiers des depens pour ce engendrez à due taxation & moderation du dit Conseil, compensant le restant tiers pour cause. Ainsi fait en la Ville de Bruxelles le 10. Mars 1700. *Signe*, BODRY.

(P)

SENTENTIA SENATUS BRABANTIÆ contra Archidiaconum Hasbaniæ 26. Augusti 1720.

Le Sieur Vander Heggen Pasteur d'Aubel, Suppliant.

Le Reverend Andre Vigen, Chanoine de Notre-Dame de Maestrecht, Official delegue pour le District d'Outremeuse, sous l'Archidiaconat de la Hesbaye, Refcribent.

VEu au Conseil souverain de Sa Majestè ordonne en Brabant, la Requete du Suppliant y presentee, contenant: Que quoi qu'il feroit notoire que dans la Province de Limbourg & pays d'Outremeuse, on ne pourroit etablir aucune Siege ou Tribunal de Justice sur & au sujet des inhabitans de la dite Province & paya d'Outremeuse, que par ordre expres & par la seule autorite de Sa Majestè, & que ceux qui composoient les Tribunaux y duement etablis, auroient du etre revetus des qualitez à ce necessaires & requises, comme d'etre originaires de la dite Province ou de celle de Brabant, avec adjonction d'y devoir tenir leur fixe domicile. Il etoit qu'en prejudice des dits droits & hauteurs de Sa Majestè, & en infraction des privileges des Habitans de la dite Province de Limbourg & pays d'Outremeuse, le Refcribent qui tenoit son fixe domicile & residence dans la Ville de Maestricht, G. J. Fabritius, Admodiateur de la Commanderie de l'Ordre Teutonique de Saint Pierre Fouron, & y tenant aussi son fixe domicile, & Jacques-Joseph de Tiege, s'etoient emancipez de former de leur autorite privee entr'eux un pretendu Tribunal, par lequel ils pretendent d'exercer la Justice sur & au sujet des dits inhabitans, Sujets de Sa Majestè; sçavoir le Refcribent dans la pretendue qualite de Juge comme Official de l'Archidiacre d'Hesbaye, Chanoine de la Cathedrale de Liege, & y tenant son fixe domicile, le dit Fabritius dans la qualite de pretendu Greffier, & le dit de Tiege en celle de Fiscal, au moien de laquelle entreprise sur les droits & auctorite de Sa Majestè, ils vexoient & molestoient les dits Habitans, Sujets de Sa Majestè, par des voyes illicites, intentant à leur charge pardevant le dit pretendu Tribunal des Actions pretenduement Fiscales, afin den tirer des pretendues amendes, lorsqu'ils ne vouloient pas y comparoitre, ni se soumettre a leur Jugement, ainsi qu'ils avoient fait au regard du Suppliant, & souffroient aussi que d'autres particuliers y intentoient des Actions, tant au sujet des matieres Ecclesiastiques qu'autres, comme avoit fait aussi Winant Fellery à charge du Suppliant, comme apparoissoit des pieces jointes a la dite Requete, ajant par leur pretendue Sentence du 19. Septembre lors dernier, decerne à sa charge une amendue de quatre pistoles, sur laquelle le dit de Tiege dans sa dite pretendue qualite de Fiscal a leve des exemplaires & fait sommer le Suppliant le 4. du mois d'Octobre 1718. rapport aux Pieces y pareillement jointes, le tout en mepris & vilipendence du Decret de ce Conseil supreme 15. Janvier 1718. y aussi joint, par lequel la Cour, sur la Requete y presentee par le dit Refcribent, après prealable avis de l'Office Fiscal, avoit declare l'etablissement du dit Tribunal Ecclesiastique pour les Habitans de la Province de Limbourg & pays d'Outremeuse dans la Ville de Maestricht nul & sans effet, & tous Actes jurisdictionels à y exercer contre eux invalides, leur defendant de s'y adresser ou comparoitre, à peine que feroit pourvu à leur charge; comme aussi en mepris & vilipendence du Decret posterieur du dit Conseil du 13. Mai lors dernier, donne sur la seconde Requete du Refcribent aussi jointe en copie, par lequel avoit ete dit & declare aussi après prealabe avis de l'Office Fiscal que la Refcribent illec Suppliant auroit à se conformer a l'appointement precedent & ci-devant reclame; sujet pourquoi il supplioit treshumblement que le dit Conseil seroit servi de pourvoir contre les dits excès & attentats par la voie la plus prompte & la plus efficace qu'il trouveroit convenir, attendu qu'il y avoit *periculum in mora* au sujet de la dite execution, & poursuite d'icelle, *cum expensis, damnis & interessis*; & en cas de communication interim interdiction d'attenter ulterieurement; vu l'appointement mitge sur la dite Requete le 14. Decembre 1713. par lequel la Cour, vu l'avis de l'Office Fiscal, ordonnoit qu'icelle feroit communiquee à partie pour y dire en dans la quinzaine de la communication, & sans prejudice du ce, inherant dans les appointemens du 15. Janvier & 13. Mai lors dernier, interdisoit a la meme partie de rien attenter, vu aussi l'Ecrit de rescription, avec requisition & soutenue du Refcribent y allencontre servi; satisfaction & replique du Suppliant & duplique du Refcribent: Le tout considere, la Cour, à l'intervention de l'Office Fiscal, declare que le Tribunal Ecclesiastique de la Hesbaye au pays d'Outremeuse doit etre permanent; que les personnes qui le composent y doivent tenir fixe residence, & que tous les Actes jurisdictionels exercez au contraire sont nuls, & sans effet, interdisant à tous Sujets de Sa Majestè d'y deferer, a peine qu'il sera pourvu a leur charge, parmi quoi ce proces à cesser, compensez les depens pour cause. Ainsi fait en la Ville de Bruxelles de 26. d'Aoust 1720. *sub* GHINDERTALEN.

(Q)

SENTENTIA SENATUS BRABANTIÆ
18. Decembris 1713.

Jouffrouvv Maria Magdalena Clerin, Suppliante.
D'heere Daniel Ludovicus de Fraye, Refcribent.

GESIEN in Syne Majefteyt Souvereynen Raede geordonneert in Brabant de Requet der Suppliante aldaer gepresenteert den 15. April leftleden inhoudende, dat den Refcribent haeren man, onder pretext van eenen hoop abusive ende gefingeerde feyten, haere Suppliant hebbende opgeroepen voor den heere Officiael van den Geestelycken hove alhier, partye gereguleert synde ten thoon, sy Suppliante evenvvel beraeden vvas gevvorden t'excipeeren op posterieure reconciliatie, defererende over de feyten des concernerende, aen den Refcribent den Eedt decisief, op pene van relatie, gelyck dat verstaen vvas by vonnis van den elfsten July 1712. ende althoevvel daer inne geene het minste grief en vvas te vinden, soo verre dat daeromme den voorf. heere Officiel super petitione de Apostolis *geensints getvvyffelt en hadde te responderen* de refutatoriis, *uytvvysens d'Acte staende achter den selven vonnisse, soo hadde dee niettegenstaende partye daer van geappelleert aen den heere Prelaet van Caudenberh als gedelegueerden Rechter Apostoliq, die het voorf. vonnis positivelyck geconfirmeert hadde den vierden meert leftleden; vvaer van den Refcribent sich oock vervoordert hadde t'appelleren aen den heere Officiael van Gende, als te sien vvaer, by de extavagante brieven van daeg sel, met relaes daer anderstaende, daer van synde; ende vvant niet soo notoir en vvas, als dat geene ingetene van desen lande van Brabant ende namentlyck niet van eenen anderen Brabander en mochten betrecken, belast oft becommert vvorden buyten den selven Lande van Brabant; obsterende daer aen de gulde Bulle, notoire privilegien, Edicten ende blyde incompste van onse Princen, synde tot dien sulcx by den Refcribent maer gespeculeert, om haer noch meer te stellen in ommacht van haer goet recht noch voordey te konnen vervolgen, ende illusoir te maecken de modique alimentatie van tvvee hondere vyfstigh guldens s'iaers, haer oock by den voorf. jersten Vonnisse van den elfsten July 1712. geadjudiceere, sonder dat den Refcribent iet voorder verstone te contribueren, tot de casten van alle voorf. congefondeerde processen, ende andere onnutte debatten die hy tegens haer vvas suscitereende, soo concludeerde de Suppliante, ten eynde den voorf. Raedt gedient soude vvesen te verclaeren dat de voorf. Brieven van daeghsel vvaeren nul, machteloos ende van onvveerden, ende aen den Refcribent, ende alle des raeckende oft vvillende bemoyen, t'ordonneren de selve Brieven ende gedaene voor sulcx te laeten vaeren, ende met den gevolge dyer te casseren ende repareren, met alle costen, schaden ende interesten, geleden ende te leyden, met permissie van die te libelleren; gesien ock de Rescriptie by den Refcribent daertegens gedient, daerby seggende dat vvaerachtich vvas dat partyen gestaen hadden in proces in materie van divortie voor den Ervveerdigen heere Officiael van het Aertsbisdom van Mechelen, alvvaer de saecke synde by interlocutoiren Vonnisse gereguleert gevvorden ten thoon, de Suppliante hadde comen poseren eenige nieuvve feyten in gepretendeerde materie van reconciliatie, de vvelcke synde vvegens den Refcribent ontkent gevvorden, ende de Suppliant niet connende over sulke abusive feyten vinden eenige preuve, hadde daer over den Refcribent gedefereert den Eedt decisief soo sy sustineerde, den Refcribent hadde over dese delatie geseght, dat aen hem vvel conde gedefereert vvorden* Juramentum litis decisorium, *ende dat hy bereedt vvas de delatie van sulck danigen Eedt aen te nemen, maer dat de Eedt by de Suppliante aen hem gedefereert, niet en vvas decisief van de saecke, tervvylen*
de

La Damoiselle Marie-Magdaleine Clerin, Suppliante.
Le Sieur Daniel-Louis de Fraye, Refcribent.

VEU au Confeil Souverain de Sa Majesté, ordonné en Brabant la Requete y presentée par la Suppliante le 15. d'Avril dernier contenant: Que le Refcribent fon mari ajant, fous pretexte d'un amas de faits abusifs & controuvez, adjourné la Suppliante devant le Sieur Official de la Cour spirituelle d'ici, parties etant reglées à preuve, la Suppliante avoit neanmoins ete confeillée d'exciper fur reconciliation posterieure, deferant au Refcribent le ferment decisif fur les faits ce concernans à peine de relation, ainsi que cela avoit ete entendu par Sentence du 11. de Juin 1712. & quoiqu'en cela il n'y eut aucun grief, en forte qu'à cette cause le dit Sieur Official *super petitione de Apostolis* n'avoit aucunement balancé de repondre *de refutatoriis*, ainsi qu'il consistoit par l'Acte couché au pied de la dite Sentence, partie en avoit cependant appellé au Sieur Prelat de Cauberg comme Juge delegué Apostolique, qui avoit positivement confirmé la dite Sentence le 4. Mars dernier, de quoi le Refcribent s'etoit aussi avancé d'appeller au Sieur l'Official de Gand, ainsi qu'il se voioit par les Lettres fuprenantes, Lettres d'ajournement en etantes. Et comme rien n'etoit si notoire, qu'un habitant de ce pays de Brabant ne pouvoit etre attrait, chargé ou molesté hors du meme pays de Brabant, nommement par un Brabançon, y obstant la Bulle d'or, les privileges notoires, les Edits & joieuses Entrées de nos Princes, etant d'ailleurs ceci uniquement inventé par le Refcribent pour mettre de plus en plus la Suppliante hors d'etat de pouvoir poursuivre ulterieurement fon bon droit, & pour rendre illusoire la modique alimentation de deux cens cinquante florins par an, à elle aussi adjugé par la dite premiere Sentence du 11. Juillet 1712. fans que le Refcribent entendoit de contribuer en outre quelque chose pour les frais de tous ces procès mal fondez, & autres debats inutils qu'il fuscitoit contre elle, concluant ainsi la Suppliante à ce que le dit Confeil feroit fervi de declarer que les fus dites Lettres d'adjournement etoient nulles, fans forces & fans effet, & d'ordonner au Refcribent & a tous ceux qu'il appartiendroit ou s'en voudroit entremeler, de se deporter des dites Lettres & adjournemens faits, & de les casser & reparer avec tout ce qui en etoit fuivi, avec tous depens, frais & interets, soufferts & à souffrir, & permission de les libeller. Vu aussi la rescription y l'encontre fervie par le Refcribent, disant par icelle qu'il etoit veritable; que les parties avoient eté en proces en matiere de divorce devant le Reverend Sieur Official de l'Archeveque de Malines, où la cause etant reglée à preuve par Sentence interlocutoire, la Suppliante etoit venu poser quelques faits nouveaux en matiere de reconciliation pretendue, lesquels ajant ete desavouez par le Refcribent, & la Suppliante ne pouvant trouver quelque preuve fur de tels faits abusifs avoit deferé au Refcribent le ferment decisif, ainsi qu'elle foutenoit, le Refcribent avoit dit fur cette declaration qu'on lui pouvoit bien deferer le *Juramentum litis decisorium*, & qu'il etoit pret d'accepter la delation de tel ferment; mais que le ferment à lui deferé par la Suppliante n'etoit pas decisifs de la cause, puisque la Suppliante, après que le Refcribent auroit fait ledit ferment à lui deferé, elle voulut encore obliger le Refcribent à prouver les faits par lui posez au proces, & entendoit aussi de rester de fon coté entier en matiere de preuve, qu'ainsi le Refcribent ne pouvoit etre obligé d'accepter & de preter ledit ferment uniquement fur quelques faits choisis, qui n'etoit pas decisifs de la cause. Sur ceci avoit ete emu debat pardevant le dit Sieur Official, lequel ajant ete jugé par lui à charge du Refcribent, il en avoit appellé & introduit fon
appel

de Suppliante, naer dyen den Rescribent den voors. gedefereerden Eedt soude gedaen hebben, sy den Rescribent noch verstont te obligeren, om te proberen de feyten by hem ten processe geposeert, ende sy van haeren cant in materie van thoon oock verstont geheel te blyven; dat daer om den Rescribent niet en conde verobligeert worden aen te nemen ofte te presteren den voors. Eedt, alleenelyck over eenige uyt gekipte feyten, die niet en waeren decisief van de saecke, hier over was voorgevallen altercatie voor den voors. herre Officiael, den welcken daer in gewesen hebbende tot naerdeel van den Rescribent, hadde den selven daer van geappelleert, ende syn appel geintroduceert voor den heere Prelaet van Caudenbergh binnen dese stadt, alwaer om de stubbelinge tusschen d'adviseuren, de saecke gereguleert geweest synde ad accordandum, *ende geen accordt gevolght synde, den voors. heere Prelaet hadde het eerste Vonnis geconfirmeert, doch alsoo volgens de Geestelycke Rechten moesten syn dry conforme Vonnissen, den Rescribent hadde van dit leste Vonnis oock geappelleert, ende syn appel geintroduceert voor den Eerweerdigen heere Officiael van het Bisdom van Gendt, welcke introductie van appel hadaer gedaen, de voors. Suppliante niet en conde betwyden, op pretext, dat sy daer door soude beroepen worden buyten Brabant, het is wel waer, dat, volgens de gulde Bulle, de Brabanders niet condem buyten den Lande van Brabant worden gearresteert, noch in d'eerste instantie worden in* personalibus *beroepen buyten Brabant, maer in materie van Geestelycke saecken was het van alle immemoriale tyden in constant gebruyck, dat d'ingesetenen van dese Landen appelleren van Vonnissen gegeven door den heere Official des Aertsbisdom van Mechelen, oft andere Geestelycke Rechters alhier, hadden van alsulcken Vonnissen connen appelleren, ende hun appel, uyt crachte van commissie van den herre Internuntius introduceren voor de Bisschoppen suffraganen aen het Aertsbisdom van Mechelen, oft voor de Eerweerdigen heeren hunne Officialen,* de Rollen *van d'Officialiteyten der Bisdommen van Gende, van Bruggen, ende van Ruermonde syn vol van d'exempelen, dyen aengaende gedurichlycken ende sonder interruptie geplogen, Dus dat dit stande vastich gebruyck publieckelyk ende gedurichlyck gecontinueert, in dit point interpretatief was van de voors. gulde Bulle, d'ingentene van Brabant daer door niet gerepen wordende buyten dese Nederlanden onder de gehoorsamheyt van Syne Majesteyt, nock oock buytende paelen van het Artsbisdom principaelyck voor de Brabanders opgerecht, sulche introductien niet connende aengesien worden voor evocatien. Terwylen den heere Officialen van het Aertsbisdom van Mechelen in Brabant, altyt in d'eerste instantie was nemende de kennisse, ende de citatien voor hem gedaen worden, ende het appel alleenelyck was gaende naer de suffragant Bisschoppen, oft hunne Officiaelen, die tot secours van het Bisdom van Mechelen gestelt waere, ooc sulck appel en was eygentlyck niet eene evocatie, maer alleenlyck eenen middel van defense, die van olio tyden, t'sedert het instellen van defensie, die van alle tyden, t'sedert het instellen van het Aertsbisdom, van Mechelen, ende van desselfs suffragane Bisdommen waer alsoe standvastelyck ende gedurichlyck geplogen geworden, waer van d'interruptie oversulcx soude stryden tegen een recht door dit standvastigh ende immemoriael gebruyck vastgestelt, mits welcke ende meer andere, &c. afslaende den voordeeen inhoudt van de voors. Requete der Suppliante by ontkentenisse, frivoliteyt ende impertinentie, concluderende den Rescribent contendaerde ten eynde dat de voors. Suppliante, om by den dispositive van de voors. haere Requete geageert ende geconcludeert te hebben, soo, ende gelyck sy dat hadde gedaen, verclaert soude worden ongefondeert, ende niet ontfanckbaert* cum expensis *Gesien de replicke der Suppliante; naerdere rescriptie, naerdere replycke, ende Duplycke der selve partyen, op al geleth, T'Hoff ordonneert aen den Rescribent de brieven van daeghsel, met den devolge dier, ten processe vermelt, te laeten vaeren, sonder cost ofte last, der Suppliante, hem geheel syn appel behoorelyck te introduceren voor den Officiael van Antwerpen in het* Rescriptum *van den heere Internuntius* primo loco *genoemt ende gecommitteert, condemnerende den voors. Rescribent inde costen, ter behoorelycke taxatie ende moderatie van den Hove, aldus gedaen binnen de Stadt Brussel den 18. December 1713.* sub *GHINDERTAELEN.*

appel devant le Sieur Prelat de Cauberg en cette Ville où la cause ajant ete reglee *ad accordandum*, à raison des altercations des Aviseurs, & nul accord en etant suivi, le dit Sieur Prelat avoit confirme la premiere Sentence; mais comme ensuite du droit Ecclesiastique il y devoit avoir trois Sentences conformes, le Rescribent avoit aussi appelle de cette derniere Sentence & introduit son appel devant le Reverend Sieur Official du Diocese de Gand, laquelle introduction d'appel y faite ne pouvoit pas etre contestee par la dite Suppliante, sous pretexte qu'elle seroit par là evoque hors du Brabant; qu'il etoit vrai qu'ensuite de la Bulle d'or les Brabancons ne pouvoient etre arretez hors du pays de Brabant, ni aussi en la premiere Instance etre attraits en Justice hors du Brabant *in personalibus*; mais qu'es causes Ecclesiastiques il auroit ete de tout tems immemorial constamment observe que les Habitans de ce pays appelleroient des Sentences rendues par le Sieur Official de l'Archeveche de Malines, ou par d'autres Juges Ecclesiastiques d'ici, & introduiroient leur appel en vertu de la commission du Sieur Internonce, pardevant les Eveques suffragans de l'Archeveche de Malines, ou pardevant leurs Officiaux: que les *Roles* des Officialitez, des Evechez de Grand, Bruges & Ruremunde, etoient pleines des exemples continuellement & sans interruption à cet egard usitees: qu'ainsi ce constant usage continue publiquement & continuellement, etoit en ce point interpretatif de la dite Bulle d'or, les Habitans du Brabant n'etant pas par-là evoquez hors de ce pays-bas de l'Obeissance de Sa Majestè, ni aussi hors des limites de l'Archeveche, principalment erigees pour les Brabancons, telles introductions ne pouvant etre envisagees pour des evocations, puisque le Sieur Official de l'Archeveche de Malines en Brabant prenoit toujours connoissance en la premiere Instance, & que les citations se faisoient pardevant lui, & que l'appel s'interjettoit uniquement vers les Eveques suffragans ou Officiaux, qui etoient etablis pour secours de l'Archeveche de Malines: qu'aussi tel appel ne seroit proprement pas une evocation, mais seulement une voie de defende, laquelle de tout tems, depuis l'etablissement de l'Archeveche de Malines & des Evechez suffragans, auroit ainsi ete constamment & continuellement pratiquee, dont l'interruption seroit par consequent contraire à un droit etabli par cet usage constant & immemorial; parmi quoi & autres raisons, le Rescribent concluoit à ce que la dite Suppliante, pour avoir agi & conclu par le dispositif de sa dite Requete, ainsi & de la sorte qu'elle l'avoit fait, seroit declaree non fondee ni recevable *cum expensis:* Vu la replique de la Suppliante, les rescription ulterieure, relique ulterieure, & duplique des memes parties, le tout considere. La Cour ordonne au Rescribent de se deporter des Lettres d'adjournement avec ce qui en est suivi, reclamees au proces sans frais ni depens de la Suppliante; lui entier d'introduire duement son appel pardevant l'Official d'Anvers, nomme & commis *primo loco* dans le *Rescriptum* du Sieur Internonce, condamne ledit Rescribent es depens, à due taxation & moderation de la Cour. Ainsi fait dans la Ville de Bruxelles le 18. Decembre 1713. *sub* GHINDERTAELEN.

SEN-

SENTENTIA EJUSDEM SENATUS
22. Decembris 1714.

Joanna de Proost Suppliante Egidius van Muldert Geinsinueerde.

GESIEN in Syne Majesteyt souwereynen Raede geordenneert in Brabant de Requeste aldaer vvegens de Suppliante gepresenteert den 20. de Februaris lestleden, tenderende ten eynde de selven Raede geidient soude vvesen, aen den Geinsineerden t'erdonneren van syn appel voor den heere Officiael van Iperen ende van de proceduren by hem aldaer innegestelt, ende de selve te laeten vaeren cum expensis, *ende in cas van coicatie, den voorf. Geinsinueerden t'interdiceren met de voorf. proceduren voorts te vaeren, Gesien oock de rescriptie by den Geinsinueerden daer tegens gedient, replycke ende duplycke der selve partyen, op al geleth, T, Hoff recht doende, ordenneert aen den Geinsinueerden promptelyk te desisteren van syn voorf. appel voor den voorf. heere Officiael van Iperen, ende van de proceduren by hem aldaer innegestelt, hem ordennerende de selve te laeten vaeren, ende condemneert, den selven Geinsinueerden in de costen getaxeert ter somme van achten vystich guldens ende negen stuyvers, daer inne begrepen het rapport enden d'executerien. Aldus gedaen binnen de Stadt Brussel de 22. Decembris 1714.* sub *GHINDERTAELEN.*

Jeanna de Proost Suppliante, Egidius van Muldere Insinue.

VEU au Conseil Sooverain de Sa Majestè, ordonnee en Brabant la Requete y presentee par la Suppliante le 20. Fevrier dernirr, tendante à ce que le dit Conseil fut servi d'ordonner à l'Insinue de desister promprement de son appel par devant le Sieur Official d'Iptes, & des procedures par lui y introduites, & de se deporter d'icelles avec depens; & en cas de commuoication, d'interdire au dit Insinue de poursuivre les dites procedures. Vu aussi la rescriptioo y à l'encontre servie par l'Insioue, replique & duplique des memes parties; le tout considere, la Cour faisaot droit, ordonne à l'insioue de resister promptement de son dit appel pardevant le dir Sieur Official d'Ipres, & des procedures par lui introduites, lui ordonnant de s'en deporter, & condamoe le meme Insinue es depens taxez à la somme de cioquanee huit florins & neuf sols, y compris le rapport & les executoires. Ainsi fait en la Ville de Bruxelles le 22. Decembre 1714. *sub* GHINDERTAELEN.

(R)

SENTENTIA SENATUS BRABANTIÆ
qua cassatur Sententia lata in Curia Romana 13. Decembris 1700.

Den Raedet ende Procureur Generael, Suppliant.
Heoricus Kruff sieh qualificerende Canoninck der Collegiale Kercke van Kerpen Rescribent.

GESIEN in Syne Majesteyt Souvereynen Raede geordennert in Brabant die Requeste by Suppliant aldaer gepresenteert den 16. October 1698. by de vvelcke by te kennen gaff dat als doen onlancx in de Colegiale Keercke van Ste Merten binnem Kerpen synde comen te vacaren eene Canonixdye ter Collatie via electionis, *van het Capittel; sekeren Henricus Pelser aldaer vvoonende by synen Broeder oock Canoninck, hadde voor hem gehadt de hellicht der voisen van de Capitularien, d'andere hellicht synde gevallen op den Rescribent in vvelcke discordansie ende partagie van de Capitulairen den voorf. Pelser sustinerende dat de collatie van de voorf. Canonixdye vvas gedevolueert aen syne Pauselycke Heylygheyt hadde van de voorf. Canonixdye aen hem te deen by de gedelegeerde in de Pauselycke Bulle, ende vervolgens tot d'executie der selve in desen Raede vereregen de gevveenelyck brieven van placet; ende al vvast dat daer door den voorf. Rescribent, synde te voorens geraeckt in de possessie van de voorf Canonixdye, nech eygentlyck niet en vvas daer inne geturbeert, ende vvant hy eenige turbatie daer naer hadde megen ontmoeten, hy den vveh van maintenue als dan soude hebben connen ingaen voor den voorf. Raedes als primativelyck Rechter competent over het possessoir beneficiel, en het vvelck meeste voorgaen het petiteir, vvaer over oock, evenvvel al soude meeten geprocedeert vvorden voor Rechters te delegueren binnen de Provintie, sonder d'eene partye d'ander daer buyten in die materie soude mogen betreeken, daer aen obsterende de notoire privilegien van desen Lande geconfirmeert selffs by de Pausen, soo hadde het nochtans aen den voorf. Rescribent geliest, uyt crachte van de citatoriales daer aff synde, den voorf. Pelser t'evoceren naer Roomen voor den* Auditor Rotæ, *Alexander Caprara, ende sulcx gelyck men conden sien uyt desselfs, supplique aen syne Pauselycke*

Le Conseiller & Procureur General, Suppliant.
Henr. Kruff, se qualifiant Chanoine de l'Eglise Collegiale de Kerpen, Rescribent.

VEU au Conseil souverain de Sa Majestè, ordonnee en Brabant la Requete y presentee par le Suppliant le 16. Octobre 1698. par laquelle il donnoit à coonoitre que lors n'a gueres etant veou à vacqoer dans l'Eglise Collegiale de S. Martin à Kerpen un Canooicat à la collation du Chapitre *via electionis*, certain Henry Pelser y demeurant chez son frere, aussi Chanoine, avoit eu en sa faveur la moitie des suffrages des Capitulaires, l'autre moitie etant tombee en faveur du Rescribent, en quelle difference & partage des Capitulaires le susdit Pelser soutenant que la collation du susdit Canooicat etoit devolue à Sa Saintete, avoit impetre d'icelle la collation du susdit Canonicat, à faire à sa persone par les deleguez dans la Bulle Papale, & de suite pour l'execution d'icelle avoit obtenu en ce Conseil les lettres ordinaires de placet; & quoique par-là le susdit Rescribeot, qui des anparavaot etoit entre dans la possession dudit Canonicat, ne fut point proprement trouble on icelle, & qu'au cas qu'en après il auroit rencontre quelque trouble, il auroit pu lors prendre le voie de maintenue pardevant le susdit Conseil, comme Juge primativement competant du possessoire beneficiel qui devoit preceder le petitoire; auquel neanmoins devroit aussi etre procede pardevant Juge à deleguer dedaos la Province, sans que l'une partie pourroit attraire l'autre hors d'icelle en cette matiere, y obstant les privileges notoires de ce pays, confirmez meme par le Pape. Il avoit ocanmoins plu au susdit Rescribent d'evoquer le susdit Pelser à Rome, en vertu des lettres citatoriales accordees à cet effet pardevant l'Auditeur de la Rote Alexandre Caprara, & cela comme on pouvoit voir par la sopplique presentee à sa Saintete, pour entre autres y etre aussi maintenu dans la possession affectee du dit Canonicat, sans quoi cependant telle evocatioo *ad externum judicium*, ne lui setoit point permise sur d'autres points qui pourroient concerner

ke Heylygheyt, om onder andere oock aldaer tegen den voorf. Pelser gemaintineert te worden in de geaffecteerde possessie van de voorf. Canonicxdye, waer sonder, soodanige evocatie ad exterum judicium *hem evenwel niet en soude syn gepermitteert over andere poincten die het petiteir mochten raecken, gelyck oock niet aen den geevoceerden Pelser als Ingesetene van Kerpen tot Roomen te comen in litiscontestatie, d'welck den desen verf. ehrickt door de geduerige censuren even licht hadde bestaen te doen, als den anderen hem verloopen hadde met den selven derwaerts te citeren, ende sulcx doende, vervallen was in de penen gestatueert by de Placcaerten der Princen van desen Lande, die haer extendeerden tot verbeurte van lyff ende goet, soo wanneer imande den anderen buyten s'Landts soude comen te daegen, des relaes tot de Blyde incomste van den Hertogh Wenceslaus van den Jaere* 1355. circa initium *ende van den Hertoge Anthonis articulo veerthien: immers ten regarde van Ecclesiastique persoonen alsulcke evocatien naer het Hoff van Roomen ondernemende, hadde men altyt gebruycht het saississement van hun temporeel, ingevolge van het placcaert van den* 12. *September* 1485. *waer naer den Artshertoge Philippus by syn Edict van den* 20. *Mey* 1497. *hadde alnoch verboden* que nul pour raisons de benefices etant en ce pays, n'attiteroit les Sujets ni autres, residens par vertu des Bulles & Rescrits de Cour de Rome, sur peine de perdre le fruit & effet d'iceux; d'etre bannis hors les dits pays, & d'etre declare inhabiles de n'y pouvoir jamais tenir, jouir ou posseder des fruits d'aucuns benefices; *soo dat de gemelde citatie van wegens den voorf. Rescribent gedaen aen den voorf. Pelser over questien raeckende de voorf. Canonicxdye van Kerpen directelyck liep tegens die placcaerten ende privilegien, de welcke ten desen des te meer gekrenckt waeren, dat den voornomen Rescribent by syne schrifture van rescriptie gedient tegens de Requeste van den voorf. Pelser ten eynde van maintenue over gemelde Canonicxdye, in den voorschreven Raede gepresenteert, de vermetentheyt hadde van op de voorf. nulle Roomsche rechtvoorderinge t'excipieren, ende sich alsoo van syn attentaet voor desen Raede selfs te bedienen, t'gene van al te quaet gevolgh soude wesen by soo verre daer tegens niet promptelyck en wierde versien, keerde sigh daer omme den Suppliant tetten voorf. Citatie ende Rechtsvoorderinge voor het Hoff van Roomen aengestelt te verclaeren nul ende van geenden weerden, ordonnerende aen den voorf. Rescribent ende alle andere die sulcx eenichsints soude mogen raecken, de selve te casseren ende repareren met costen schaeden ende interessen, ende permissie van de selve te libelleren ende ander sinte aen den Suppliant daer over t'accorderen alsulcke provisie, als T'Hoff volgens s'Landts Wetten soude vinden te behooren; interdicerende aen den voornemen Rescribent des halvens den voorf. Rechter te herkennen met costen, ende ingevalle van communicatie ondertusschen soo aen den eenen als aen den anderen t'interdiceren iet voorders aldaer t'indernemen. Gesien oock die rescriptie by den voorf. Rescribent daer tegens gedient, by de welcke hy concludeerde ten eynde den Suppliant om by het dispositif synder voornemen Requeste venu en Cour gecontendeert te hebben tot cassatie vanden vonnisse by den Rescribent voor het Hoff van Roomen becomen op den* 25. *Augusti als doen lest leden, soude verclaert worden niet gefundeert noch te ontfanckbaert. Gesien tot dien die replicque met amplicatie van conclusie des voorf. Suppliant, by de welcke hy persisteerde als vooren ende naer vermogen van de permissie by hem becomen, concludeerde ten eynde dat de Sententie Reale van den* 21. *Augusti* 1698. *met allen t'gene daer uyt ende naer was gevolght soude worden verclaert nul ende van geender weerde, ordonnerende aen den Rescribent de selve te casseren, repareren costeloos ende schadeloos, verclaerende tot dien den selven Rescribent inhabiel om immermeer de voorf. Canonicxdye in questie ofte eenigh ander beneficie in Brabant en toegehoorige Landen te besitten met costen; Gesien alnoch de naerdere rescriptie, naerdere replicque ende duplicque der voorf partyen, missgaders die Requeste Civile de Rescribent van den* 26. *Juny lestleden mette reddenen van impertinentie van wegens den voorf. Suppliant daer op gevolght, op alles gelett. T'Hoff reycierende de voorf. Requeste Civile des Rescribent, verclaert de citatie ende Rechte voorderinge voor het Hoff van Roomen aengestelt, missgaeders de Sententie van den* 21. *Augusti* 1698. *daer op gevolght, nul ende van geender weerden, condemnerende den voorf. Rescribent in de costen hier omme geresen ter behoorelycke taxatie ende moderatie van den voorf. Raede, missgaeders in de pene van de voorf. gereycieerde Requeste Civile. Aldus gedaen binne dese Stade Brussel den* 13. *December* 1700. *ondergeschreven,* BODRY.

excepté le petitoire, comme aussi ne feroit point permis à l'evoque Pelser entant que habitant de Kerpen, de venir en litiscontestation à Rome; ce que celui ci, effraie par les censures continuelles, avoit entrepris aussi legement que l'autre s'etoit emancipe de l'y faire citer; & ce faisant, il avoit encouru les peines statuees par les placarts des Princes de ce pays, qui s'etendoient jusqu'à forfaire corps & biens au cas que quelqu'un viendroit à citer un autre hors du pays, comme il constoit par le joyeuse Entree du Duc Wincestas de l'annee 1355. *circa initium*, & du Duc Antoine article 14. & que du moins au regard des personnes Ecclesiastiques entreprenantes semblables evocations à la Cour de Rome on s'etoit toujours servi du saisissement de leur temporel ensuite du placart du 12. Septembre 1485. Apres quoi l'Archiduc Philippe par son Edit du 20. Mai 1497. avoit encore defendu que nul, pour raison de Benefices etant en ces pays, n'attireroit les Sujets ni autres, residens par vertu des Bulles & Rescrits de Cour de Rome, sur peine de perdre le fruit & effet d'iceux d'etre bannis hors les dits pays, & d'etre declarez inhabiles de n'y pouvoir jamais tenir, jouir ou posseder des fruits d'aucuns benefices: tellement que la dite citation faite au dit Pelser de la part du susdit Rescribent sur des debats concernans le dit Canonicat de Kerpen, etoit directement entreprise contre ces placarts & privileges, qui au cas present etoient d'autant plus enfrains que le susdit Rescribent par son Ecrit de rescription servi contre la Requete du dit Pelser, afin de maintenue touchant le dit Canonicat, presentee dans le dit Conseil, avoit la temerite d'expier sur la dite procedure invalidement institue à Rome, & de servir ainsi de son attentat pardevant ce Conseil meme, ce qui feroit de tres mauvaise consequence s'il n'y fut pourvu promptement, pourquoi le Suppliant se retiroit vers le susdit Conseil, le requerant d'etre servi de declarer la susdite citation & poursuite judicielle intentee en Cour de Rome nulle & de nulle valeur, ordonnant au susdit Rescribent & à tous autres qu'il pourroit appartenir en quelque maniere, de les casser & reparer avec depens, dommages & interets, & permission de les libeller, & d'accorder là-dessus au Suppliant telle autre provision que la Cour trouveroit convenir selon les loix du pays, interdisant par consequent au susnomme Rescribent de reconnoitre le susdit Juge, avec depens; & en cas de communication d'interdire cependant tant à l'un qu'à l'autre, de n'y rien entreprendre ulterieurement. Vu aussi la rescription par le susdit Rescribent y à l'encontre servie, par laquelle il concluoit afin que le Suppliant, pour avoir au dispositif de sa dite Requete venu en Cour, conclu à cassation de la Sentence par le Rescribent obtenue en Cour de Rome le 21. Aout lors dernier, feroit declare non fonde ni recevable. Vu à ce la replique avec ampliation de conclusion le dit Suppliant, par laquelle il persistoit comme devant & ensuite de la permission par lui obtenue, concluoit afin que la Sentence Roiale du 21. Aout 1698. avec tout ce qui en etoit suivi feroit declare nul & de nulle valeur, ordonnant au Rescribent de la casser & reparer avec depens & dommages, declarant de plus icelui Rescribent inhabile pour pouvoir jamais posseder le dit Canonicat en question, ou autre Benefice quelconque en Brabant & pays y appartenans, avec depens. Vu encore la rescription ulterieure, replique ulterieure, & duplique des susdites parties; comme aussi la Requete Civile du Rescribent du 26. Juin dernier, avec les raisons d'impertinence sur ce ensuivies de la part du dit Suppliant: Le tout considere, la Cour rejettant la dite Requete Civile du Rescribent, declare la citation & poursuite judicielle intentee en Cour de Rome, comme aussi la Sentence du 21. Aout 1698. sur ce ensuivie nulles & de nulle valeur, condamnant le dit Rescribent aux depens à due taxation & moderation de la Cour, ensemble à la peine de la dite Requete Civile rejetee. Ainsi fait en la Ville de Bruxelles le 13. Decembre 1700. *signe*, BODRY.

SEN-

(S)

SENPENTIA SENATUS BRABANTIÆ
6. Maji 1716.

Isabelle Francoise Perronne, Suppliante.

Sieur Robert Vander Schueren, Rescribent.

VEn au Conseil souverain de sa Majesta urdunna, en Brabant la Requete y presentee par la Suppliante le 3. Decembre 1715. tendante à ce que ledit Conseil fut servi d'ordonner audit Rescribent de se deporter & desister de l'appel de la procedure par lui introduite pardevant le sieur Official de l'Eveche de Ruremonde, lui ordonnant aussi de l'abandoner, avec condamnation aux depens & sans frais de la Suppliante, ainsi qu' il avoit ete juge par Sentences en estantes en datte respectivement du 22. Decembre 1713. & 18. Decembre 1714. & en cas de communication d'interdire cependant toute ulterieure poursuite pardevant ledit Official de Ruremonde, sur quoi il fut ordonne par apostille que ladite Requete seroit communiquee à partie pour y dire endedans la huitaine de la communication & sans prejudice de ce, la Cour interdisoit à la meme partie interim de rien attenter. Vu aussi la rescription y à l'encontre servie par le Rescribent, la replique & persistence & la duplique desdites parties: le tout considere, la Cour ordonne au Reseribent de se deporter & desister de l'appel, & de la procedure par lui introduite pardevant l'Official de Ruremonde, lui antier de l'introduite pardevant l'Official d'Anvers, aussi nomme par le recrit du Seigneur internonce: bien entendu que les depens engendrez pardevant ledit Official de Ruremonde, *depuis la contestation y faite*, demeureront à la charge de la Supplicante, condamnant ledit Rescribent es depens de ce proces taxez à la somme de cinquante-un florins cinq sols, y compris la moitie du rapport. Ainsi fait en cette Ville de Bruxelles le 6. Mai 1716. *sub* BODRY.

Finis Partis Tertiæ.

INDEX
RERUM ET VERBORUM,

Quorum prima litera P. partem, T. titulum, C. caput, & N. numerum capitis indicat.

A

ABBAS.

ABBAS COMMENDATARIUS.

ABBATISSA.

ABBREVIATORES ET ABBREVIATURA.

ABSENTIA.

ABSOLUTIO.

ACADEMIA.

ACADEMIA LOVANIENSIS.

ACCEPTIO PERSONARUM.

Appro-

abusus

CAME-

C

ximi-

Sixtus

Idem

Deci-

tenta

E D I C T U M.

EJECTIO AB ORDINE. *Vide Ordo.*

E L E C T I O.

E L E E M O S Y N Æ.

E L O C A T I O.

E P I S C O P U S.

tionis

Van Espen, Pars III. Oo

Immu-

LO-

ditus

OBSTE-

tur

O R D O.

O R D O R E G U L A R I S.

O R D O C I S T E R C I E N S I S.

O R D I N E S M E N D I C A N T E S.

Bel-

PATRO-

PATRONUS, PATRONATUS.

P A U P E R T A S.

P E C C A T O R P U B L I C U S.

PECULIUM CLERICORUM.

P E C U L I U M M O N A C H I.

POENITENTIA, POENITENTES.

POENITENTIARIA ROMANA.

POENITENTIARIUS.

POENITENTIARIUS ROMANUS.

PONTIFICALIA.

POPINÆ.

PORTIO CONGRUA.

PRÆ-

Belgio

sunt

est ob

RE-

Reser-

RESIDENTIA.

RESIGNATIO.

RESTITUTIO.

RESTITUTIO IN INTEGRUM.

REVISIO.

RITUS.

S

SACRAMENTUM.

STATIONES REGULARIUM.

STATUÆ.

STATUTA.

STREPITUS FORENSES.

STUPRUM.

SUBDIACONATUS, SUBDIACONUS.

SUBSIDIUM.

SUCCESSIO.

SUPE-

SUFFRAGIUM.

SUPERIOR REGULARIS.

SUPERSTITIO.

SURROGATIO.

SUSPENSIO.

SYNDICUS.

SYNODUS DIOECESANA.

SYNODUS PROVINCIALIS.

T

TEMPUS CLAUSUM.

TESTAMENTUM.

& ib.

VOLUN-

VOLUNTARIUM.

VOTUM.

USURA, USURARII.

X

XENODOCHIUM.

F I N I S.